הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · אמרי בינה

אמרי בינה אורח חיים

רבי מאיר אוירבך

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אמרי בינה אורח חיים

רבי מאיר אוירבך

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אמרי-בינה-אורח-חיים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5

דיני או"ח 16

סימן א 16

סימן ב 28

סימן ג 34

סימן ד 36

סימן ה 38

סימן ו 39

סימן ז 47

סימן ח 53

סימן ט 67

סימן י 70

סימן יא 75

סימן יב 80

סימן יג 82

סימן יד 90

סימן טו 98

סימן טז 104

סימן יז 109

דיני שבת 113

סימן א 113

סימן ב 119

סימן ג 121

סימן ד 130

סימן ה 133

סימן ו 137

סימן ז 142

סימן ח 145

סימן ט 149

סימן י 154

סימן יא 157

סימן יב 164

סימן יג 172

סימן יד 174

סימן טו 179

סימן טז 181

סימן יז 184

סימן יח 187

סימן יט 189

סימן כ 194

סימן כא 199

סימן כב 201

סימן כג 202

סימן כד 204

סימן כה 205

סימן כו 206

סימן כז 208

סימן כח 213

סימן כט 220

סימן ל 228

סימן לא 243

סימן לב 253

סימן לג 270

סימן לד 271

סימן לה 274

סימן לו 276

דיני פסח 278

סימן א 278

סימן ב 281

סימן ג 292

סימן ד 296

סימן ה 307

סימן ו 316
סימן ז 319
סימן ח 327
סימן ט 337
סימן י 338
סימן יא 343
סימן יב 346
סימן יג 358
סימן יד 363
סימן טו 365
סימן טז 371
סימן יז 373
סימן יח 381
סימן יט 387
סימן כ 391
סימן כא 396
סימן כב 400
סימן כג 401
סימן כד 409
סימן כה 414
סימן כו 416
סימן כז 420
דיני יו"ט 432
סימן א 432
סימן ב 441
סימן ג 450
סימן ד 457
סימן ה 462
סימן ו 473
סימן ז 473
סימן ח 475
סימן ט 479
סימן י 481
סימן יא 483
סימן יב 486
סימן יג 492
סימן יד 494
סימן טו 497
סימן טז 499
סימן יז 503
סימן יח 514
סימן יט 515
סימן כ 517
סימן כא 521
הערות בדיני אתרוג 535

הקדמה

הקדמת והתנצלות המחבר בשפת אמת מדבר לפני צורב וחבר אשר עליו עבר:
יתברך הבורא וישתבח האדון כל אשר הוא יתן העוז לעמו **(ומה שאמר הכתוב בלשון עתיד כי אמרו במכילתא פ' יתרו בשעה שנתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם שנא' ובהיכלו כולו אומר כבוד באותה שעה נתקבצו כל מלכי אוה"ע אצל בלעם הרשע אמרו לו בלעם שמא המעשה זו עושה לנו כמו שעשה לדור המבול שנאמר ה' למבול ישב, אמר להם שוטים שבעולם כבר נשבע הקב"ה לנח שאינו מביא מבול לעולם, אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא מבול של אש מביא, אמר להם אינו מביא לא מבול של אש ולא מבול של מים אלא תורה נותן הקב"ה לעמו ולידידיו שנאמר ה' עוז לעמו יתן, כיון ששמעו מפיו הדבר הזה, ענו כולם ואמרו אח"כ ה' יברך את עמו בשלום ופנו כולם והלכו להם כי חשבו אוה"ע שהקב"ה יחריב העולם הטבעי כמו שהחריב ע"י המבול לשנות טבע הארץ כן חשבו שבקבלת התורה יתוקן כל העולם ע"פ הנהגת התורה ויתחדש העולם בטובו, ע"ד שאמרו רז"ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב, היינו שיחריב הנהגות הטבע ויאיר אח"כ נתיב הנהגה אלהית אשר עין בעין נראה השגחתו והנהגתו הנפלאה לכן אמרו שמא מבול של אש מביא ע"ד כה דברי כאש נאם ה' שיאיר אור התורה על חשכת העולם ויושביה כולם, ובלעם השיב שלא כן הוא אלא תורה נותן הקב"ה לעמו ולידידיו ורק להעם אשר בחר בו כי קוב"ה ואורייתא וישראל חד ויעקב חבל נחלתו שהמה מסוגלים לקבל התורה אבל הוא רק נותן וצריך הכנה לקבל שנאמר ה' עוז שהוא הכח בלתי מוגבל המכונה בשם עוז לעמו יתן על העתיד ועוז הוא פנימיות חכמת התורה כמבואר זוהר יתרו חמינא בחלמא חד ספרא דאגדתא דאחיזו קמאי הוה כתיב ביה חכמה ותפארת במקדשו חכמה לעילא תפארת לתתא ופירש הגר"א ז"ל עו הוא חכמה כמ"ש ברקיע עוזו שהוא ממ"ס כו' החכמה תעוז לחכם גם חכמה עם ד' אותיות גי' עז. וענו ואמרו כי צריך לזה שה' יברך את עמו בשלום ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, ויש לנו עוד זמן להמתין עד שיקבלו ברכה הזאת שישלימו יחד בכל עת ופנו כולם והלכו להם כי אין להם לדאוג עד כי יתייחדו וישלימו כולם יחד בתמידות, ובזוהר ואתחנן דרש כל קרא במאמר יעקב לרועים הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה על קבוץ גליות השקו הצאן ולכו רעו השתדלו באורייתא ותשובת הרועים ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים, היינו שיתאחדו ויחברו יחד באחדות גמור ואז וגללו את האבן הוא יצה"ר [שיחזקאל קראו אבן] מעל פי הבאר שהתורה פיה פתוחה להשפיע לכ"א מישראל רק האבן צריך לגלול:)** ילמד אותם הוד דרכיו ותפארת נצח

הנחילם יתגדל ויתקדש שמו הגדול מרומם על כל ברכה ותהלה, כי תורה צוה לנו משה מורשה אף לקהלת יעקב חבל נחלתו, ונתן לנו את תורתו כמאמר כי לקח טוב נתתי לכם, וחיי עולם נטע בתוכנו **(כי כל חיות העולמות עליונים ותחתונים יתנהגו ע"פ תוה"ק והיא המיישרת לאדם הדרך ליילך בו לקרב אל ה' כמו שאמר מרע"ה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום ואמרו ז"ל (אבות פ"ו) בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר נזם זהב וכו' ואומר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת וכל מי שעוסק בת"ת ה"ז מתעלה שנאמר וממדבר מתנה כו'. הבת קול הוא ההתעוררות אשר תמיד מתעורר מקולות אשר שמענו בסיני ודבר אלהינו יקום לעולם ומכרזת ואומרת ללמדם כי אוי להם לבריות מעלבונה כמאמר הזוה"ק פ' ויקרא ע"פ או הודע אליו חטאתו הודע אליו מסטרא דמאן או ידע חטאתו מבעי ליה מהו הודע אליו אלא קוב"ה פקיד לכנסת ישראל לאודעא לי' לב"נ ההוא חובא דהוא חב ובמאי אודע ליה בדינ' כו' בשעתא דב"נ חב קמי קוב"ה ולא אשגח בחטאיה לאהדרא בתיובתא קמי מאריה ואשדי ליה בתר כתפיה נשמתיה ממש סלקא ואסהידת קמי קוב"ה כדין פקיד מלכא לכנס"י ואמר או הודע אליו חטאתו אושיט דינך עליה ואודע ליה חוביה כו' ומאן דקאים בלילה למלעי באורייתא אורייתא קא מודעה ליה חוביה ולא באורח דינא אלא כאמא דאודעה לברא במלה רכיך והוא לא אנשי ליה ותב בתיובתא קמי מאריה, הרי דע"י עמל התורה מרויח שההתעוררות לתשובה לתקן חטאיו הוא ע"י התוה"ק במלה רכיך ולא ע"י הושטת הדינים לכך אמר אוי להם לבריות מעלבונה כיון שאינו עוסק בה נקרא נזוף ומרוחק מהתעוררות ע"י התורה ובהכרח לאודע לי' בדינא ואמר שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה שיסורין בדלין ממנו וכמו שכתבו המפרשים. ע"פ והלוחות מעשה אלהים המה שלוחות הלב היצה"ר יושב בין שני מפתחי לב האדם והוא מעשי אלהים. והמכתב הוא תוה"ק מכתב אלהים הוא שרק זאת היא הרפאות תעלה כמ"ש המס"י בראתי יצה"ר בראתי תבלין שהרופא המסבב החולי יודע בעליל הרפואה לכך אין בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ויש לומר שעסק התורה הוא רק לתשלום החסרון אבל לזכות עי"ז למעלה יתירה לא יזכה רק בפעולת המצות ומעשי האברים בלבד אמר שלא כן הוא וכל העוסק בתורה ה"ז מתעלה שזוכה עי"ז לחיי עולם הנצחי ובזה יוכל להשלים חוקו וילך מעלה מעלה. וכמאמר ירושלמי וכל חפציך לא ישוו בה אפילו חפצי שמים:)** וכל אחד מישראל קבל חלקו מסיני איש איש כפי ברכתו אשר ברך אותו

האל הטוב כפי תכונת נשמתו שע"י יתחדש חדשים לבקרים בכל דור ודור חידושין דאורייתא, **(כי אמרו חז"ל בסנהדרין במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי והכונה כי קרה לתוה"ק בלוחות הראשונות כאשר הי' בבריאת העולמות שנשברו הכלים והאורות הלכו למעלה ואח"כ נתקנו ורשימת האורות שנשארו בהכלים יתלקטו בכל דור ודור, וזאת עיקר העבודה להעלות הברורים ולברור האוכל מן הפסולת וישראל המה סגולה מכל העמים שע"י יתבררו ויתלבנו כל הניצוצות הקדושות ולא גלו ישראל אלא לספח אליהם גרים כנודע מהאר"י ז"ל, כן הלוחות הראשונות נחצבו ממקום גבוה כמבואר בזוהר פ' יתרו ממה איתעבידו, תאנא מההוא טלא עילאה דנגיד מעתיקא קדישא וכד נגיד ואתמשך כו' נטל קוב"ה תרין כפורי מנייהו ואתגלידו ואתעבידו תרין אבנין יקירין נשב בהו ואתפשטו לתרין לוחין, הה"ד מעשי אלהים המה והמכתב כו' כמ"ד כתובים באצבע אלהים, ואח"כ כשירד מרע"ה האותיות פרחו באויר ועלו למעלה ומרע"ה שברם תחת ההר ונשארו אורות עליונות אשר בכל דור ודור יתלקטו ויצטרפו ויתלבנו להנות מזיום ונגזר בכל דור ודור מאת ה' את אשר כל צורב ות"ח יזכה כפי תכונתו להעלות במצודתו ולהקריב לפני ה'. וע"ז אמר המקונן במחשכים הושיבני פ' במה שאין הלכה ברורה שזה הוא בפלפולא דתלמוד בבלי. הסיבה לזה הוא כמתי עולם שכמו שקרה למתי עולם אשר הקב"ה מחייה המתים ובכל יום ויום ע"י עבודת עמו ונחלתו מעלים הברורים כן הוא לאורות תוה"ק)** ורוח הוא באנוש והבוית"ש הטביע ענין אלהי תשוקה נמרצה לכל איש במלאכתו אשר הוא עושה לבל יטמין בחובו ולא לו לבדו יהי' ולא לזרים אתו ונתן לו תשוקה עזה להודיע קבל כל אחיו מחשבותיו ותחבולותיו ק"ו ב"ב של ק"ו בלמודי ה' התוה"ק הארוכה מארץ מידה ורחבה מיני ים וכל ההוגה בה ימצא בה טעם חדש ואין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו לברר הברורים, וכל הרוצה ליטול ולזכות יבא ויטול וימצא חלקו אשר קבל מסיני כמאמר רז"ל יגעת מצאת תאמין, ואין בזה שום התפארות כי חידש איזה דבר מדעתו, כי אין כל חדש תחת השמש ורק מה שהיה הוא שיהי', [וכבר המליצו במאמר דהע"ה באמרו שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב כי הנשלל והנאבד מן האדם את אשר הי' לו ואחרי השתדלותו ויגיעתו אם יחפש וימצא הוא שמח וזה נדר ששון אם נחזר לו מה שנשלל ממנו וע"ז נאמר קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה כי אצל החתן הוא גדר מציאה ע"ד מצא אשה כי מאיש לוקחה זאת ומקבל בהחזרה אבידתו כמאמרם ז"ל משל לבעל האבידה, והאשה בית בעלה זכתה בדבר חדש אליה הוא גדר שמחה, כן ה' ישיש עלינו כאשר נשוב אליו וימצא אבידתו ע"ד מאמרם ז"ל ג' מציאות מצא הקב"ה אברהם דוד ישראל כמובן, ועמו ונחלתו הוא

אה"ק כ"כ ימצא בהחזרה הנשלל מאתם בחזרת הקדושה ועוד שבעתים יתוסף כי יעשה ה' חדשות וע"ז אמר מהרה ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון שיקבלו בהחזרה הנשלל והנאבד מאתם, וקול שמחה בהחדשות אשר יעשה ה' בארץ כמו קול חתן וקול כלה] ובהמצאו אבידתו אין לשמוח כ"כ כי מי פתי יסור הנה לאמר כי מצא חיל בכחו ועוצם ידו לולא ה' הזמינו לפניו, כ"כ בלימודי ה' אם מצא אחרי יגיעתו אף אם ידמה בנפשו כי קלע אל מטרת האמת והשיג איזה דבר על מתכונתו לחדש, כולה האי ואולי אין זה רק מתת אלהים להמציא לפניו הברורים השייכים לפי ערכו אם דל אם עשיר, ועליו להקריב זבחי תודה לה' על כי יצא לישע לשפל ערך לשמחהו:

(ע"ד** שאמר דהע"ה קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל והמה כפולים והכונה ע"ד שכתבו המפרשים ע"פ זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים כי בזמן שהמקבל הטובה מכיר ונותן תודה על טובו והחסד אשר קבל ואינו כפוי טובה בזה נפתח הצינור שהמטיב יטיב לו בכפלים לכן אמר זובח תודה יכבדנני שמכבד לה' ומכיר טובו וישועתו והשגחתו ובזה שם דרך שאראנו לעתיד בכל עת בישע אלהים ואמרו ז"ל באלהים נעשה חיל בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה ובזוהר הק' תנו עוז לאלהים שהקב"ה כביכול מבקש לתת לו העוז דהיינו הכח שאנחנו נקבל הטוב ונהי' מוכנים לקבל הטוב ואמר דהע"ה קול רנה וישועה באהלי צדיקים אינם שמחים על קבלת ישועתם רק כי ימין ה' עושה חיל שמתוסף שפע ע"י הטוב שהמה מקבלים ומכירים בהשגחתו ויכולתו ויתקדש שמו הגדול וכאשר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל להשפיע בלי הפסק ע"ד שכר מצוה מצוה. ובמ"ר (ויקרא פ"ט) יכבדני אין כתיב כאן אלא יכבדנני כבוד אחר כבוד ומובן ע"פ הנ"ל שע"י שמכיר טובת הבוית"ש משפיע לו רב טוב ושוב מכיר ומקבל אך הטוב. ואמרו שם ושם דרך אלו שהן מדליקין נרות כדי להאיר בהם לרבים וי"ל דקאי על תורה אור וזהו ושם דרך להאיר דרך התור' אראנו בישע אלהים שהקב"ה יושיעהו ויפק רצון:)**

ולולא התשוקה העזה אשר שם ה' הטוב לכל ברואיו להטיב לזולתם ולהוציא מכח אל הפועל מחשבותיו בפרט במילין דאורייתא לבדרם בעלמא הי' כל משכיל בורח מזה מבלי להוציא החוצה דבריו, וכבוד לאיש שבת בית בדורות האחרונים אשר בעוה"ר הושפל קרן התורה עד לעפר ואף אוהביה ומכבדיה יענו ויאמרו המעט לנו חבורי טהרה מגדולי התורה מדורות שלפננו להאיר פני תבל ממאור תורתם ורב תבואות בכחם חרשו וזרעו ודשו וטחנו דק דק וערכו שולחנות מלא מגדנות ונופת צופים ואנו אין לנו כח

לאכול, ומהם עומדים ג"כ לפוש בחדרי שכיותם בעמדם יעמודו ואבק ילבישם ויכהה זהרם אף אם בהירים המה בשחקים לא לכל יש זמן ולא לנו עינים לראות בכל עת בזהרם ומה יוסיפו עוד המחברים חדשים להעמיס משא לעייפה לפנות מקום גם לחיבוריהם, וגם אם יבקרו וימצאו הטוב הלא גם הרע מעורב ויקבלו וישימו תהלה במפעלותם לבקר מומם ולהוציא השגיאות אשר לא ימלט וכל משכיל יודע כי רב כבוד ינחל בשבתו הבית ויהי' לו אשר לו ולא יוציא דבריו החוצה, בלעדי ה' אמר ותהי צוה ויעמוד ורוח אלהים מי יכילנו, ויערב ויבושם לקבל החצים אשר ממנו ולהלאה אשר הרובים ירובו, כי גם יש תקוה אולי בעבור קנאתם וימים יצורו ולו אחד בהם אשר ימצא טעם במחברתו ויהי' לו להועיל יראה הטוב בעמלו:

כן אנכי היום **מורי ורבותי** אחי ורעי מכיר אני ערך קטן אשר לי, בכ"ז יצאתי היום להוציא לאור מחיבורי אשר חידשתי וחיברתי בחמלת ה' עלי בהגיתי בתוה"ק, וזכות אבותי נ"ע עמדה לי אשר מימי עלומי בחרתי לי ליקח גורלי בעיוני תוה"ק כאשר הורוני מורי אבותי הגאונים זיע"א שלא ללכת מן המסילה ח"ו בפלפולים של הבל, כי בזה לא ימצא מידתו ואין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה היינו לחפש ולחקור אחר מקור ההלכה לא בפלפול של מה בכך [כמאמר הירושלמי סנהדרין (פ"ז ה"א) אמר רבי תלמיד ותיק היה לר"מ והיה מטהר את השרץ ומטמאו מאה פעמים אמרין ההוא תלמידא לא הוה ידע מורייהו אמר ר' יעקב בר דמאי ההוא תלמידא קטיע מטורא דסיני הוה, ובש"ס דילן מס' עירובין (דף י"ג) לא הביאו סוף המאמר ובתוס' שם הקשו מאי חריפות הוא לטהר את השרץ שהתור' טמאתו ומתרצו משמו דר"ת וכנראה מדברי הירושלמי לאו לשבחיה דהאי תלמידא אמרו] ואנכי בעני תרגלתי בעזה"י להציב לי יד בעיוני רק להבין האמת לאמתו כפי דלות שכלי ובכל העיון להבין ולהשכיל שיצא ממנו איזה דבר להלכה, ולא למעשה כי לא באתי לידי מדה הזאת להעמיד על דעתי רק להתעורר, וידעתי בי כי לא יצאתי י"ח גם בזה המעט אשר לפני מעומק המושג ומקוצר השגתי ודלות שכלי ורוב טרדותי אשר בעו"ה תמיד הוצגתי למטרתם, אם כי לא כליתי ח"ו להבל וריק כחותי כי בהיותי בחו"ל היתי עבד לעבדי ה' לשרתם בקדש וצורכי הציבור עמוסים עלי מימי עלומי ואם כי בכ"ז אחזתיו ולא ארפנו להיות תמיד גורלי בלמודי תוה"ק בכ"ז לא יכולתי לשקול כל דבר בקו המשקולת בשקל הקדש להעמיק ביותר, וזה לי יותר מעשרה שנים אשר חשבתי דרכי לפרוק מעלי עבודתי בצורכי ציבור וחשקה נפשי אך לחבק חיק תוה"ק ולהשביע נפשי בצחצחות אורות התורה ותקעתי אהלי בקדש, לשבת בעיר אשר בחר בה ה', ללמוד וללמד כמאמרם ז"ל וזהב הארץ

ההיא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל, והקרבתי על מזבח אהבת ציון וירושלם כל מחמדי, עזבתי את בני היקרים המופלגים שיחיו, ואחי ורעי ובחרתי לשבת גלמוד בד"א של הלכה בקדש, וה' הי' ויהי' לי בעוזרי, אם כי גם הלום מלבד אשר בעו"ה בחורבנה של אה"ק העם היושבים עליה ידועים חולי ומכאוב, ובירושלם בפרט כותבים שעות לרגעים יפקדנה על יושביה ואדם נידון בכל יום, ובמ"ר בראשית (פמ"ג) מלכי צדק מלך שלם המקום הזה מצדיק את יושביו מלכי צדק אדוני צדק, צדק נקראת ירושלם שנאמר צדק ילין בה, ובשו"ט תהלים (פ"ה) אשריהם יושבי א"י שאין להם לא חטא ולא עון לא בחייהם ולא במותם, והיינו כי הקב"ה מעורר יושביה בכל עת ועונה שלא יישנו בשנת האולת לכן יושביה בהכרח המה מסובלי יסורין ר"ל **(והכונה כי הקב"ה אשר עיניו בה מראשית השנה ועד אחרית השנה שולח רשפי התעוררות לשוב אל ה' ולתקן חטאיו. ושלשה מתנות טובות אשר זכו בהן ישראל ואחת מהן ארץ ישראל להרגיש קדושתה וכולן ע"י יסורין והתעוררות והכנות טובות ובלא זה סדנא דארעא חד הוא וכל האומר הקב"ה ותרן כו' ואמרו ז"ל (עירובין דף י"ט) שלשה פתחים יש לגהינם אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלם דכתיב נאם ה' אשר)** עוד זאת גם הלום לא מצאתי מנוח וטורח הצבור מוטל עלי, בפרט כי מי יוכל לראות העניות והדלות אשר רוב יושביה מעונים **(ואנחנו מברכים לה' המלמד תורה לעמו ישראל שבכל דור ודור מלמד לעמו וכן נותן התורה שהוא בהוה בלי הפסק כי אין קץ וסוף לתוה"ק וכל אדם צריך ליגע א"ע למצוא חלקו וע"ז אמרו ז"ל אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת לברר הברורים האורות השייכים לנשמתו וע"ז אמרו אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמורו ועשיתם אותם יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמורו הרי קיים המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה כי אדם לעמל יולד. כמאמרם ז"ל סנהדרין (דף צ"ט) ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש כו' הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו להוציא כחותיו אל הפועל לייגע את עצמו ולמצוא חלקיו וללמוד ע"מ ללמד, ואמר ר"א אמר ר"ח ת"ח מרבין שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בונין. והכונה שלא תאמר מה שמוסיפין בכל דור ודור לחדש חידושין דאורייתא ולהוסיף ספיקות ומבוכות בכל ענינים עד שכמעט אין הלכה ברורה ואין זה שלימות ח"ו וכבר כ' בעה"ק (שע"ד) שלשלום יאמרו המונים שהוא הסכמה בין הכתות המתקוטטות תחלה ולא הכירו את יופיו שא"כ יורה על קטטה ומריבה הקודמת וכל שההעדר הוא חסרון אין המציאות לחשיבות ומעלה רק ענינו שהשלום הוא טוב משותף הכרחי בין האישים

הצריכים חיבור ודיבוק והוא כחוט אשר בו יתחרזו הרבה מאבני אקדח להעמיד מצב כל החלקים ותיקון צורתו וצביונו כי ע"כ נקרא ה' שלום שהשלום שלו כי הוא ית"ש הקושר העולמות כולן ומקיימם על צורתן ומצבן בצביונן ובקומתן כי ע"כ נקרא חיי העולם וכאשר הי' ענין העולם בכללו על שלמותו הנה הי' בשלום ובמישור והאריך בזה וא"כ נאמר ח"ו כי כמעט כל פרטי תוה"ק ישנו דעות שונות ומבוכות רבות ואחרי העמל והיגיעה יתחדש עוד בכל דור ודור שזה ח"ו העדר השלמות אמר שלא כן הוא רק ת"ח מרבין שלום בעולם שבכל דור ודור מאספים חדשות שונות בתוה"ק לבררם ולחברם אל חוט החורז כי מיום שנשברו הלוחות נגזר כך על ישראל שיתלקטו אחד לאחד. ואמר וכל בניך למודי ה' כי כולם לומדים תורת ה' ורב שלום בניך שעי"ז משלימות בנין קיים לאסוף ולחבר יחד כל האורות אשר התפרדו יתלכדו יחד באהל אחד אע"פ שזה בונה וזה סותר. ועיקרי תרי"ג מצות יסודי תוה"ק חזקים כראי מוצק והמה חוטי החורזים כמ"ש הגר"א ז"ל כי אין קץ למצות כמו"ש רחבה מצותך מאד ותרי"ג המה השרשים והענפים והסעיפים בכל פרטי פרטי מצות אשר יתחדשו ספקות בכל דור ודור להשלים הבנין כמאמר חדשים גם ישנים דודי צפנתי עד כי יבא המורה לצדקה ויאסף הכל הביתה ויברר הלכה ברורה:)**ומדוכאים ומוכרח אני לפקח בעסקי צבור, ולכן קשה מאד ללמוד בדיבוק חברים ולשדד עמקים בצותא חדא, אם כי מציון תצא תורה וח"ו שבא"י נעימים זה לזה בהלכה ואין חצר ובית אשר לא ישמע בו קול התורה, בכ"ז להעמיק שאלה וללמוד בחבורה יחד לפלפל ולסלסל קשה בעוה"ר לכן ידעתי כי בל"ם שגיתי בכמה דברים, אף כי יגעתי כפי העת והזמן להבין ולהשכיל אני עמוס התלאות ומנוחה ומרגוע לא ידעתי וכשאני לעצמי מה אני, ומהראוי הי' להטמין דברי בחקי עד כי יערה ה' רחמיו עלי להפק רצון מאתו ויענגני בנופש, אולם אחרי כי חלפו ועברו מבחר ימי וידעתי מכאובים ואני רפוי המזג חסתי על עמלי:

וזה שנתים ימים אשר התחלתי לסדר הדברים להביאם לדפוס וגם בעבודה הזאת עלי הי' כל דבר הן ההעתקה, ולכן פעמים באתי בארוכה פעמים בקצרה הכל כפי העת הנדרש ממני אשר היתי מעוטר בטרדות שונות, וכמו כן ההגה"ה, וגם לאט לאט הולכים הפועלים בעבודתם מחולשת גופם, לכן נתעכב עד היום, אשר זכיתי לראות יוצא לאור חלק הראשון מחיבורי אשר אקוה אחרי כ"ז עבור זכות אבותי וזכותא דעיר עז לנו קרתא קדישתא דירושלם ת"ו כי ימצא המעיין אם יאהב התחקות על שרשי האמת בכמה מקומות דברים נאותים אינם יוצאים ממרכז נקודת האמת אחרי שיקול הדעת בשקל הקדש, וימצא בעזה"י הערות חדשות בכמה וכמה ענינים שונים הראוים לאמרם, ואקוד

ואשתחוה לפני ה' ואברכהו בכל לבי אשר זכיתי לגמור זה המעט אשר לפני בחלק ראשון, ומקרב לב עמוק אודה לה' על הטוב אשר גמלני, ומתנת חנם חנני, ואתפלל על העתיד כה יגמור ה' בעדי להפק רצוני לטובה לסדר ולהדפיס חלק ב' בח"מ ואה"ע אשר אקוה כי נכבדות מדובר בו וע"ז הי' מחשבתי תחלה, ותוה"ק לא ימוש מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם, ואשוב בתשובה שלמה לתקן את אשר קלקלתי ואזכה ללמוד וללמד עד זקנה ושיבה לשמור ולעשות ולהבין עמקי פנימיות התורה:

(כי** ידענו הנגלות לנו מתוה"ק הוא רק לבושי התורה כמו שכ' המר"ל ז"ל כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום כי כמו שהנשמה מלובשת בלבוש נפש ורוח ועצמות וגידין ובשר ואור הנשמה מזהיר עליהם להחיותם ושיוכלו לעשות פעולותיהם ואם אחד מחזיק בגוף חבירו אינו יכול לומר שיחזיק בעצם חיות האדם רק בלבושיו כמו כן תוה"ק יש בה בחינות בחינות שונות בחינת נשמה לנשמה פנימיותה רזין דאורייתא המאירה באור הבהיר ממקור החיים בלבושיה המלבישים אותה עד הנגלות לנו במצוה המעשיות ותורת ה' תמימה אשר מלאכים בצלה חיים ומשם ישאבון זהרם. ולכן אמרו תנה הודך על השמים, והוד הוא פנימיותיה אורות התורה וזיוה. ובכ"ז הלבישה הקב"ה והשתלשלה בעוז ותפארת עד כי גם מחכימת פתי שאף שוכני בתי חומר ישלימו ע"י. וכמאמר דהע"ה ה' אלהים גדלת מאד הוד והדר לבשת עוטה אור כשלמה שהלביש הקב"ה פנימיותה בחיצוניותה ואמרו המלאכים אח"כ ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ ששלמות התורה אשר כולה שמותיו של הקב"ה התלבשה באופן יקר אשר בהודה וזיוה יהגו וישלמו ע"י אף התחתונים וסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ובמ"ר שמות (פי"א) שני לוחות העדות כנגד שמים וארץ וכנגד עוה"ב ועוה"ז כי שלמות התורה מעוטפות באופן שהוא חיים לכל מוצאיהם לעליונים ותחתונים ובמדרש שו"ט (ק"ד) גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם ואין מעשי אלא הלוחות שנאמר והלוחות מעשי אלהים המה ומה שכרו הוד והדר פעלו שהמיגע א"ע להבין חיצוניות התורה ולבושיה הקב"ה מלמדו אף בפנימיות המכונה בשם הוד:

ובמ"ר (פ' וזה"ב) אר"א אי זו היא הברכה שבירך משה בתורה תחלה בא"י כו' אשר בחר בתורה הזאת וקדשה ורצה בעושיה ולא אמר בעמליה ולא אמר בהוגיה אלא בעושיה באלו שהן עושין את ד"ת ויש להבין מאין לר"א שמרע"ה לא בירך הברכה כמו שאנחנו מברכים אולם נודע מאמרם ז"ל הלוחות הי' ארכן ו' טפחים כב"י הי' ביד מי שאמר והי' העולם שני טפחים וביד משה ב' טפחים וב' טפחים היו מפרישין בין יד ליד כי מרע"ה אף כי נאמר בו ותחסרהו מעט מאלהים והשיג כל שיש בכח האדם להשיג נשאר עוד

גם אליו ללכת מחיל אל חיל מהנשאר ביד הקב"ה אשר אין בכח האדם אף כי יעלה לשמים להשיג רק לאט לאט אחרי הפירוד ואמרו ז"ל טוב עין הוא יבורך זה משה שלא נתן הקב"ה התורה אלא למשה ונהג בה טובת עין ללמד לישראל והיינו לפי ערך נשמת משה זכה לקבל פנימיות התורה וקבלה בהתלבשות הרבה עד הפשטות מעשה המצות שאף פחותי הערך ושוכני בתי חומר המקיימים מצות התורה נשלמים ע"י פעולותיהם במעשה המצות לשם מצות הבוית"ש ונשלמו רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו של הנר"נ ע"י מחשבה דיבור ומעשה ואנחנו מברכים ונתן לנו את תורתו במתנה להיותינו טפלים אל התורה ולקבל)**

ואת אחי אנכי מבקש חנוני חנוני נא מורי ורבותי ורעים הטובים, אם תמצאו השגיאות בכ"ז אל נא תרחיקו הלאה כל מאמרי כי אם תבקשו למצוא גם הטוב לא ימלט שגם הטוב תקבלו קראתי לחיבורי הזה

אמרי בינה

כי אבותי הגאונים האיתנים אבירי התורה זי"ע נקבו את ספריהם בשמות, אאזמ"ו הגאון קדוש ה' ז"ל קרא לספרו על ה"מ ח"ר וח"ש דברי מש משפט ובנו אחריו אאמ"ו הגאון החריף ז"ל קרא לספרו בשם דברי חיים אשר זכיתי זה עשרים שנה להוציאו לאור, וזר זהב סביב עשיתי לו בהגהותי והערותי, אשר ת"ל שמעתי מכו"כ מופלגים כי יערב ויבושם להם] המה הי' בכחם לשדד עמקים ולדבר קשות לפרק הרים ליישר ההדורים בעומק רוחם ושכלם הבהיר בשחקים, ואנכי רק בדברים קלים ורבים דלים ורזים פטפוטי דאורייתא באתי, גם לזכר שמי קאתי א'מ'ר'י וזה חלקי מכל עמלי, ושם אאמ"ו ז"ל ושם אמי מורתי הצדקת [אשר לא הכרתי אותה רק מעשיה הטובים שמעתי] מ' הענא ז"ל נרמזים בר"ת בינ"ה בן יצחק הענא, כי כל אשר לפני למדתי מאאמ"ו ז"ל הדריכני במעגל התורה ומלמדי להועיל, [עד כי באתי לבית חמי המנוח מוקיר רבנן הנגיד יר"א **(אור לו בציון. וי"ל המליצה כי אמרו ז"ל במ"ר קהלת כי גם את זה לעומת זה גהינם וגן עדן כמה ביניהם טפח ר"י אומר כותל והכונה כי בקל יכול היצה"ר להוליך להאדם שולל ולפסוע פסיעה קלה מג"ע לגהינם ואף אם מוכן במעשיו הטובים לנחול ג"ע בכח היצה"ר ח"ו להסיתו שיפסע ח"ו פסיעה קלה להוריש לו גהינם ע"ד שאמרו ז"ל יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום ולולא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו. וכן אף אם ח"ו גרם במעשיו להנחיל לו גהינם יכול בפסיעה קטנה לפסוע לג"ע ע"י תשובה. ומכנה ההבדל בשם טפח מדה קטנה. ור"י אמר שיש כותל המפסיק כי הקב"ה עוזר למקיימי מצותיו ורגלי חסידיו ישמור. ומצינו שלשה מקומות אשר מוכנים ליראי ה' וחושבי שמו

לזכות לתורה ועבודה תמה האחד הוא מדבר ואמרו רז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כמדבר והיינו בחינת ענוה שיכנה א"ע כמדבר ארץ לא זרועה ואינו מוכן רק לדוש עליו ואאע"ה אמר ואנכי עפר ואפר אמר שני בחינות כי בחינת עפר היא מדה גבוה קצת אף כי הכל דשין עליה יש לה מעלה שמחיה לכל הברואים ומאתה בא המזון. וגם סופה לבלות הכל כמאמרם ז"ל ע"פ והי' זרעך כעפר הארץ מה עפר הכל דשין עליה כך ישראל נידושין מאוה"ע ומה עפר מחיה את כל כן ישראל בשבילם בא חיות כל העולמות ומה עפר סופה לבלות את הכל כך ישראל ונהרו אליו כל הגוים. ואאע"ה הרגיש בעצמו שבשבילו ובא שפע לכל העולם ומוכן הוא להתגדר בבחינת עפר אבל כעת ראה שהוא אפר שאינו מצמיח והתורה מתקיימת במי שמשים עצמו כמדבר בבחינת עפר שאינו מוציא כח הצמיחה כך משפיל א"ע. ועוד יש בחינת מדבר שיתבודד האדם א"ע ודבר לא יהי' לו עם אדם אז יכול לזכות ליראת ה' ותורתו. מקום השני הוא ים יורדי הים באניות המה ראו מעשי ה'. וגם לעסוק בתורה ולבא בעומק ים התורה ע"ד רחבה מני ים וכמו שדרשו רז"ל יורדי ים התורה המה ראו מעשי ה' והמקום הזה מביא האדם להצלחה האמיתית. ומקום השלישי אם מצטרף אליו עוד גם השני מקומות הראשונים הוא ירושלם העיר הקדושה ואמרו ז"ל (ילקוט תהלים) ע"פ אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אמר הקב"ה מחבב אני בתי כנסיות ובתי מדרשות ולמי אני מחבב יותר שערי ציון שהוא פלטרין שלי א"כ יוכל האדם ח"ו לדמות בנפשו שאם יזכה לא' מאלו המקומות או אף לשלשה ביחד וחוט המשולש בודאי לא במהרה ינתק שאו אז ילך בטח ומושל על היצה"ר אמרו ז"ל שלא כן הוא כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו כי גם זה לעומת זה עשה אלהים והאדם רק לעמל יולד ואיננו נשלם כל ימיו ובכל מקום ובנקל יכול ח"ו לפסוע פסיעה קלה ולבא אל הפתח הפתוח ר"ל לכן אמרו שלשה פתחים יש לגהינם אף בכל אלה המדרגות אחד במדבר אף אם ישים עצמו כמדבר שוממה וא' בים אף אם הוא מיורדי הים בכ"ז יש פתח פתוח לפני האדם אשר היצה"ר יכול בקל ח"ו לפתותו להתגאות וכדומה וא' בירושלם אף אם מושבו במקום קדוש כזה ג"כ הפתח פתוח וצריך התחזקות ביותר ללחום מלחמת היצה"ר לבל יבא בפתחו ח"ו. רק קדושת הארץ מסייע מאד לעבודת ה' ושולח לו הקב"ה רשפי התעוררות לחשוב עם קונו והקב"ה מסבב להשיב בתשובה שלמה והמקום מצדיק את יושביו וכפר אדמתו עמו:)**המופלא מו"ה שרגא פייבוש ז"ל בק"ק לונטשיץ יע"א לקחת את בתו לי לאשה היא אשתי הראשונה הצנועה ומאושרה מ' פרידא ז"ל, וחמי ז"ל החזיק בידי לפרנסני וכל מחסורי עליו הי' זכרה לו אלהים לטובה, ומאשתי הראשונה זכיתי

להבנות בבני הזכרים המופלגים וברוכים שיחיו, ובבת יקרה ומאושרה תחי' ה' יגן עליהם ועל נשותיהם וי"ח שיחיו ועל חתני היקר וי"ח שיחיו ודור ישרים מהם יבורך, ואשתי הראשונה נגדע לעפר קרנה בע"הר בימי עצומה, וגם אחותה הצנועה ומאושרה מ' עלא ז"ל אשר היתה לי לאשה אחריה לא האריכה ימיה תהי' נשמתם צרורה בצרור החיים, וזכיתי להבנות גם מאתה ז"ל בבן יקר לי ה' יגן עליו ועל יו"ח וביתו שיחיו ויפתח לבם בתורה ועבודת ה', ומאז באתי לבית חמי ז"ל זכיתי להסתופף תחת צל קדשו של אבי אבא אור החיים הגאון הצדיק בעל דברי משפט זצ"ל, והאציל עלי מתוה"ק לחכמני ולהדריכני במעגל התורה והיראה ביותר] זכותם יעמוד לנו עד עולם ולא ימוש התורה הזאת מפינו וזרעינו וצאצאיהם, ועוד נזכה לראות בנשוא נס דגל התורה וקרן עמנו ונחלתינו וארצנו והאל הטוב ירנן לב האלמנה בונה ירושלם ה' ונדחי ישראל יכנס ויקבצם כרועה עדרו בזרוע עוזו לחברם יחד ושבו בנים לגבולם לעלות אל הר הקדש והמקדש כעתירת עבד לעבדי ה' המשתחוה נגד חה"ק בברכים כושלות ורגלים רועדות ועינים מלאות דמעה אל מקום אשר שערי שמים פתוחות ברב תודות על העבר ובלב מלא רגש ותחנונים על העתיד כי ה' יאיר עינינו במאור תורתו כמאמר דהע"ה שלח אורך ואמיתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך וישוב אל נוהו מקום אשר אהלו בתחלה החותם פה קרתא קדישתא ירושלם תובב"א יום שהוכפל בו כי טוב א' דר"ח אדר יום שנולדתי בו מצפה לישועה לפ"ק:

הצעיר מאיר בלאאמ"ו הרב הגאון המנוח מו"ה יצחק ז"ל בעהמ"ס דברי חיים **(מאורה המאירה לנו בהמעשה אשר נעשה וגם ידענו כי לא השלמנו עדיין ומברכים לה' כי נותן התורה בהוה ולעולם נותן לנו כח ועוז להאיר לנו אשר לאורה נסע ונלך ע"ד מאמרם ז"ל אמר הקב"ה נרי בידך ונרך בידי אם אתה משמר את נרי אני משמר נרך אולם מרע"ה שקבל התורה חלקו בשלמות מה ברכה בירך ואצל כל ישראל נקרא ענין קבלת התורה על שם הנותן כי הקב"ה בחר בנו מכל העמים ונתן לנו לא שהמה היו המסבבים לזה רק בגדר מתנה. אולם מרע"ה שערכו הי' ראוי לקבל התורה בהכרח שלא ברך על הנתינה רק על הקבלה. ואמר שבירך להקב"ה שהלבישה ובחר בתורה הזאת להלביש' במעטה תהלה ורצה בעושיה שנתנה באופן שכל איש ישראל יושלם על ידי' בכל הבחינות באופן שאף מחכימת פתי שקטני השכל יושלמו ג"כ ויבואו לחיי עולם ע"י מעשה המצות אם יעשה לשם פעלן ומתקן הנ"ר שלו. וע"י הגיון התורה בודאי יזכה ביותר כמאמר הירושלמי וכל חפציך לא ישוו בה אפי' חפצי שמים ויתקן נשמתו להאירה וכל חלקיה וענפיה ולעלות מעלה מעלה ולהבין אפס קצהו מזיוה בפנימיות והאוחז ס"ת ערום כי

ידמה שהגיע לעצמותה של התורה נקבר ערום לא נשלם רק גופו וחלקי נ"ר ונשמתו ישתלם בהגיון התורה ולהבין דבר מתוך דבר וזה מהשאלות הראשונות בעולם העליון פלפלת בחכמה ועיקר החכמ' להבין כי אחר כל הפלפול ומשא ומתן של הלכ' לא באנו אל קצהו ואף בחיצוניות התור' כי עמוק עמוק הוא מי ימצאנו ארוכ' מארץ מדה ק"ו בפנימיות' בכל דבר ודבר אשר הוכינו בסנורים ועינינו לא ראו באור הבהיר:

והרמ"ע כ' סוף ס' יונת אלם שבכ"מ שנאמר שתק רב הי' לו לשוב ע"פ הסוד ולא רצה לגלות [ועיין תשובת חות יאיר (סי' קנ"ב) שהעיר מדברי תוס' ב"ק (דף י"א) מדשתק רב לאו דינא הוא דיש לומר אין ה"נ דלא פסקינן הלכות ע"פ הסודות רק ע"פ הנגלות וברמב"ן ב"ב (דף ס"ב) כתב משם הר"ח דכל היכא דשתיק להו לרב כהנא ורב אסי מודי להו ולא אמרינן משום דלא חש לה כיון דהם לגמרא דרב צריכי לסברי' ל"ה צריכין מיחש הוא חייש להו וכי שתק אודויי מודי להו והרמב"ן מסיק דספקא הוא ובדיני ממונות קולא לנתבע ובאיסורא לחומרא ומ"מ מצינו דאף באיסורי דרבנן לא אזלינן לקולא כמו ביצה (דף ל"ז) ובש"ע או"ח (סי' שצ"ד) ועי"ש בס' קרבן נתנאל ובל"ס הרב רמ"ע ז"ל ידע דלא פסקינן הלכ' ע"פ סודות רק ע"פ הנגלות. רק מצינו שאמרו רז"ל הללו מטמאים והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין אלו ואלו דברי אלהים חיים וכתב הרמ"ע דמה דשתיק הוא שע"פ הפנימיות הי' רב קולע אל השערה ורב הוא ר' אבא תלמיד הגדול מתלמידי רשב"י מבעלי פנימיות וסודות התור' ולא רצה לגלות ואני בעניי הבנתי בזה אשר כמה פעמים מצינו שרב ששת אמר על רב כי ניים ושכב אמר רב להא שמעתא והח"י שם חרה לו על מליצה הזאת באי כבוד וי"ל שר"ש ידע כי כל דברי רב היו בפלס שקל הקדש לומר ע"פ פנימיות התורה גם הנגלות וידוע מ"ש האר"י ז"ל שענין השינה ברא הקב"ה שיצא ממנו נשמתו ומונח רק קיסטא דחיותא. אז ישיג האדם רזין עילאין אשר אי אפשר לו להשיג בעוד נשמתו כלואה כולה בגופו ור"ש השכיל לדבר ואמר אחרי שאין לו הבנה בזה בלי ספק כי ניים ושכב רב ואז השיג דברים אשר אין ביכולת להשיג כשהוא נעור ונשמתו בגופו ואדרבא זה הי' כבודו של רב כי שאיו ושכלו עלה ברוממות השגות אשר נעלה הוא להשיג ולהבין בעוד נשמתו היא בעב הענן מעוטף בגופה לא ח"ו לזלזל בכבודו:)**

דיני או"ח

סימן א

חיוב הברכה על טלית של ציצית אם קודם שמתעטף או בעת שמתעטף.

כתב בתשובת בית יעקב (סי' ס"ה) דלדעת הר"י בתוספות מסכ' יבמות (דף צ' ע"ב) דלא מתחייב בציצית עד אחר שנתעטף ומה"ט הא דעקרו חז"ל מסדין הציצית דהוי שב ואל תעשה א"כ אין לברך קודם העיטוף וכ"כ השא"ר (סי' ל"ב) ולענ"ד אף לדעת הר"י מ"מ יש לברך קודם העטוף דהנה השא"ר הקש' שם הא מה שאינו פושט אח"כ הטלית בלא ציצית אף דלא מתחייב בשעת העיטוף מ"מ אח"כ הוי קו"ע הואיל דתחלתו א"א אלא ע"י מעשה ואף תחלת מעשה של התירא גורם לאיסור של אחר שעה להיות נחשב כעושה מעשה בידים. כמו בנזיר שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע עליו את המעזיבה דאף דבשעת כניסה של היתר לא עבידא האיסור דאתי אח"כ אפ"ה חשבינן ליה אח"כ כעושה מעשה מחמת תחלת המעש' של כניסת ההיתר מכ"ש הכא מהראוי שיחשב הא דעומד מלובש בלא ציצית ע"י תחלת המעשה דעיטוף כיון דבשעת העיטוף יודע שבודאי אתי עליו החיוב דמצות ציצית ע"ש ובאמת בתוספות שבועות ((דף י"ז) כתבו דכה"ג בטומא' הוי אין בו מעשה עי"ש וכן פשיטא ליה לבעל חות יאיר (סי' צ"ה) ומה"ט תמה שם על התה"ד המובא ברמ"א יו"ד (סי' שע"ב) שאם הגידו לכהן שמת בביתו והוא ערום שצריך לרוץ מיד אף בלא לבוש שאין מצוה דאורייתא נדחית מפני כבוד הבריות ואמאי הא הוי שב ואל תעשה ורמז שם לדברי תוס' יבמות הנ"ל ג"כ. אולם ברמב"ם הל' נזיר (פרק ו') מבואר דהשהיה חשוב כמעשה. ועיין בזה במל"מ הלכות ביאת המקדש. עוד הקשה לדברי הר"י אמאי אמרו בש"ס דכלאים בציצית דהוי בעידנא דמעקר הלאו מקיים העשה הא אדרבא הלאו הוא בשעת העיטוף והמצוה מתקיים רק אח"כ עי"ש:

והנה לכאורה י"ל בקושיא הראשונה בשלמא שם מצטרפין המעשה הראשונה לשהיה דעכשיו כיון דאם היה אז המעזיבה נפרע הי' חייב לכך מה ששהיה עכשיו חייב משא"כ הא דעומד מלובש בלא ציצית בלתי באפשרות לעשות האיסור ע"י מעשה של האיסור ולא נוכל לצרף הלבישה למה ששהיה כיון דמעולם בלתי אפשר שמעשה הלבישה יהי' אסור משא"כ בנזיר מה שהוא שוהה מצרפינן להמעשה דמעיקרא כיון דגם אם הי' אז המעזיבה פתוח היה חייב ועיין ריטב"א מכות דף כ"א) וראיה לזה מהא דמבואר בסנהדרין ((דף ס"ה) ר"ל אמר ידעוני לפי שאין בו מעשה ופרש"י דהכנסת העצם לתוך פיו כיון שאינו מדבר בשעת מעשה אלא לאחר המעש' שהוא בפיו מדבר העצם מאליו לא חשיב מעשה וחזינן אף דאח"כ עושה קצת מעשה שמדבר ואינו מסלק העצם מתוך פיו מכל מקום כיון שאינו עושה אז מעשה לא הוי כמעשה ולא מצרפינן ההתחלה במה שמכניס העצם לתוך פיו למעשה ומ"ש מהא דפרע אח"כ אחר את המעזיבה אלא ודאי

הוא הדבר אשר דברנו דהיכא דא"א לחבר יחד ההתחל' עם הסוף אף דהתחלת המעש' גורם להאיסור לא חשיב כמעשה משא"כ בנזיר דאפשר היה לחבר שניהם יחד מצרפינן ההכנסה עם מה ששהיה לבסוף:

אולם בלחם משנה (פ"ו מהלכות ע"ז) הכריח בדברי הרמב"ם דכתב דידעוני במעשה חייב קרבן דס"ל דתרי מיני ידעוני הן. חד בכישוף בלא שימת עצם בפיו וזה אין בו מעשה אבל אם הניח עצם בפיו חייב ולא ס"ל לחלק בין עשה מעשה בשעת האיסור לאם עשה מעשה קודם ועי"ש אולם י"ל שם מתחיל בעבירת הלאו בעת שימ' העצם בפיו כיון דא"א בלא"ה ואפשר דזה גופו חלק מן האיסור שאסר' התורה ואם הניח העצם וסלקו אע"ג דאינו נסקל מ"מ עבר באיסור תורה כמו חצי שיעור דאסור אף במידי דלאו מאכל כמו כן כאן התחל' העבירה הוא לכך כל שעשה מעש' בהתחלה חשיב כיש בו מעש' משא"כ בציצית כיון דעיקר המצוה הוא לאחר שמכוסה בהבגד אף דא"א לבוא לידי חיוב עד שילבוש בגופו הבגד מ"מ אינו חלק מן המצוה והוי שפיר שוא"ת. והש"א כתב הא דסדין בציצית חשוב שוא"ת כיון דאין הלבישה אסורה מצד עצמה רק מחמת חסרון המעשה של מצות ציצית דרמי רחמנא עלי' והביא ראיה מדברי רמב"ם (הלכות חגיגה) דהבא בעזרה ביום א' ולא הביא עולה עבר על ל"ת דלא יראו פני ריקם ואינו לוקה שהרי לא עשה מעשה הרי דאין המעשה הגורם לחיוב צווי של תורה היא העבירה אלא חסרון הקיום היא העבירה ולא הוי קו"ע רק שוא"ת ועי"ש והבאים אחריו השיגו עליו דהא בשחט הפסח ועוד החמץ קיים לוקה וכן בהקריב קרבן בלא מלח לוקה וכן בשילח עבדו בלא הענקה כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות עבדים) דאינו לוקה דהוי נל"ע ובאמת אין מכל אלו סתירה דבהלכות עבדים לא כתב דלכך אינו לוקה משום דהוי נל"ע רק כתב סתם דלאו זה הוי נל"ע דנפקא מינ' דחייב עוד בהענק'. וגם בלא דברי הש"א מה מעש' שייך בהענק' ועי"ש במל"מ וגם בהענקה הזהירה התורה על השילוח בלאו דלא תשלחנו ריקם וכן בשוחט הפסח על החמץ הקפידה התורה על המעש' דכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי משא"כ בראית פנים ריקם לא כתיב רק ולא יראו פני ריקם ולא הקפידה תורה על המעשה דביאתו לעזרה וכ"כ בציצית אף אם נאמר דהחיוב חל על שעת לבישה וכמו שכתבו להוכיח מדברי רמב"ם (פ"ג מהלכות ציצית) שכתב אם יתכסה בכסות הראוי לציצית יטיל לה ציצית ואח"כ יתכסה בה ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי בטל מ"ע עכ"ל אעפ"כ כיון דלא כתוב בתורה שלא ילבוש בגד בלא ציצית רק כשילבש יעשה אין הלביש' חשוב כמעש' ומהקרב' קרבן בלא מלח נמי אין ראי' דשם כיון דלא נעש' ההקרבה כתיקון לאו שם קרבן עליו [ועיין טור ח"מ (סי' של"ח)

באם היתה בהמה חסומה מכבר ובא ודש בה דלוקה וכן אם חסמה אחר ובא אחד ודש בה דלוקה דשם כתיב לא תחסום שור בדישו והיינו שלא תהיה חסומה בשעת הדישה כמבואר בב"מ (דף צ') והא דחסמה בקול אי עקימת שפתיו ל"ה מעש' אינו לוקה נימא עכ"פ דהדישה הוי מעשה זה אינו דבקול לאו חסימה היא והתורה גזרה על החסימה שלא יהא בשעת דישה. וע"ש בש"מ דהוה ליה להש"ס למנקט דש בקול בשעת חסימה וי"ל דבזה חייב על החסימה ואכ"מ בזה]:

אך באמת קשה לדמות שיהי' חשוב שוא"ת אם נאמר דהלבישה ג"כ אסור בלא ציצית להך דראית פנים דשם י"ל כיון דגזירת הכתוב דלאוין שיתחייב מלקות בעינן שיהי' דומיא דחסימה כמבואר במסכת מכות בעי שיהי' דומה ממש לחסימה שמעשה שעש' יהי' גוף האיסור אבל לענין שיהיה כח ביד חכמים לעקור המצוה בקו"ע אם המעשה אסור מה"ת יהי' באיזה אופן שיהיה מצד הסברא חשיב קו"ע ומדברי הרז"ה והרשב"א והר"ן פרק ר"א דמילה דסברי אי אישתפך החמין של אחר המילה קודם המילה דאינו רשאי למול אף דמעשה המילה רמיא עליו לעשות ואח"כ יהיה פקו"נ ויהיה נדחה שבת ורשאי להחם, מ"מ אסור לגרום שיבא לידי דחיית שבת בפני פקו"נ ודעת רמב"ן דאין למצוה אלא שעתה ודעתם דאסור והביא הר"ן ראיה מריש ביצה דאם שחט יחפור בדקר ויכסה מ"מ לכתחל' אסור לשחוט ועי"ש וכ"כ הש"ך להלכה ביו"ד (סי' רס"ו) ועיין בש"מ ביצה (דף ח') דכתב דכל שעושה ע"ד שידחה הלאו לבסוף וא"א לו בלא"ה ה"ז כדוחה אותו בתחלה ע"ש ומשמע דזה איסור דאורייתא א"כ ה"נ אם נימא דחיוב ציצית הוא אף בעת שלובש איך יהי' זה שוא"ת כיון שיעבור איסור שלא יקיים העשה דציצית החיוב עליו שלא יעשה מעשה לגרום לבטל עשה והוי כקו"ע. ובאמת גם לדעת התוס' יקשה דכתבו דאח"כ כשמתכסה בא החיוב ולכך הוי שוא"ת הא מ"מ מה"ת אסור ללבוש בגד בלא ציצית כדי שלא יעבור אח"כ על עשה וכיון דאסור מן התורה ללבוש איך עקרו בקו"ע:

לכן יש לומר דבאמת רבנן עקרו בשוא"ת בסדין בציצית היינו שיהיה מותר להשהות הבגד עליו בלא ציצית וממילא כיון שאין עליו חיוב מצוה בשעת לבישה רשאי להשהות עליו אח"כ שזה עיקר האיסור שלא לבטל מ"ע דציצית ועי"ז באמת האיסור חל עליו ג"כ בשעת לבישה שלא לגרום לבטל עשה אבל כיון שעקרו העשה של אח"כ להיות מלובש בו ממילא ליכא שום איסור בשעת לבישה ולפי"ז הא מבואר בתוספות מכות (דף כ"א ע"ב) הא דאפי' לא שהה אלא להפשיט וללבוש חייב ובלא שהה לא מחייב כיון דאין שהות לפשוט וללבוש אין כאן עבירה אחרת דעדיין הלבישה הראשונה קיימת ועי"ש.

א"כ כמו כן בלובש בגד בלא ציצית אם לובש ופושט אינו חייב בציצית דאשר תכסה בה כתיב כשאתה מכוסה בו רק אימתי חל החיוב עליו כשאינו פושטו ופחו' מכדי שיעור פשיט' ליכ' איסור בקו"ע אף אם נצרף מעש' הלביש' כמו בנזיר שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע עליו המעזיבה מ"מ גם שם חייב רק אם שוהה שם אח"כ כדי שיעור וא"כ בציצית ג"כ התירו חז"ל בשוא"ת שלא יתחיל לפשוט ובפחות מכדי שיעור פשיטה אינו מתחיל החיוב וכיון דזה מותר ממילא אינו צריך לפשוט מעליו מעולם דתמיד הוי עד"ז שב וא"ת דמיד כשלובש רשאי להשהות עליו פחות מכדי שיעור פשיטה דזה הוי שוא"ת וא"כ לא נצטרף זה לשיעור פשיטה וכן לעולם ולפ"ז מובן דברי תוס' יבמות שם דהקשו ע"ז הרי מדמברכין להתעטף משמע דחייב מיד וכו' ובה"ג הביא נמי ראיה מדמברכין להתעטף דציצית חובת גברא כו' ואין בזה שייכות לדבריהם הקודמין ולהנ"ל יש לומר דבלא הוכחת הבה"ג נוכל לומר דלכך מברכין להתעטף דהיינו דהחיוב שיהיו הציצית ג"כ עליו בשעת העיטוף דזה נמי חשוב למצוה כיון דבלא ציצית אף שלא צותה התור' רק אשר תכס' בה אחר שתהי' מכוסה בה חל החיוב מ"מ אם אין בהבגד ציצית אסור להלביש א"ע בהבג' בלי ציצית כיון דיגרו' איסור בטול עש' לכך כתבו התו' כמו שבה"ג הביא ראיה מזה דציצית חובת גברא אף דיש לומר דלכך מברכין להתעטף להראות דעכ"פ חיוב רמיא ממיל' עליו שהציצית יהיו עליו קודם העיטוף רק שהי' קשה לו הלשון אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית דמשמע דעיקר המצוה היא ע"ז דוקא שיהיו הציצית בבגד של ד' כנפות כן נמי קשה על דעת הר"י דמלשון הברכה משמע דעיקר מ"ע היא על שעת לבישה אך מ"מ דעת הר"י דאף דעיקר המצוה היא אחר הלבישה מ"מ כיון דאח"כ יהי' חל עליו החיוב ממילא אסור ג"כ ללבוש שלא יגרום לעבור העשה ולפ"ז אין ראיה מרמב"ם הלכות ציצית הנ"ל שחולק על הר"י דבאמת עיקר העשה וקיום המצוה הוא כשמלובש בהבגד רק ממיל' החיוב עליו להטיל ציצית קודם שמכס' בה כדי שלא יגרום אח"כ לבטל העש' ולפ"ז י"ל אף לדעת הר"י שפיר יכול לברך קודם העיטוף אף דלא מקיים העש' עד אחר שמלובש בהבג' מ"מ כיון שאסור לו ללבוש בלא ציצית שלא יגרום אח"כ ביטול עשה ממילא גם מה שהציצית בהבגד בשעת העיטוף הוא חלק מן המצוה:

ומה שהקשה הש"א על הר"י דאיך נדחה הל"ת דכלאים הא לאו הוא בעידנא ועמימ"ש בט"א ריש חגיגה ומ"ש אאמ"ו ז"ל בספרו ד"ח דיני יו"ט ונלע"ד דכיון דכלאים לא אסרה תורה רק בלבישה והיינו ההנאת לבישה וכמ"ש הרשב"א מס' יבמות ואסרה התורה ללבוש בגד של כלאים שיהי' מלובש בו אבל הלביש' לבד לא נאסר רק שיהי' מלובש

וא"כ כיון שמיד שהוא מלובש חייב בציצית שפיר הוי בעידנ' כיון דעיק' האיסור כשמלובש ויהי' מלובש הוא ובמה שהוא מלובש מקיים על ידי הכלאים מצות ציצית שפיר הוי בעידנא ואף דאם לובש בגד של כלאים ופושט מיד ודאי דחייב מ"מ עיקר האיסור הוא הנאת הלבישה ועל זה הקפידה התורה וכשהוא מלובש מיד באותה רגע חייב בציצית:

ולמ"ש דהלבישה בלא ציצית הוי איסור אבל לא מצרפינן מעש' של היתר להשוא"ת של אח"כ למיחשב קו"ע א"ש דברי המג"א שכתב (סי' י"ג ס"ק ח') דאם נפסק לו בט"ק כשהוא בשוק דהוי גנאי גדול לפושטו א"צ לפושטו אף בחול דגדול כבוד הבריות והיינו דהוי שוא"ת ולכאורה הא הוי קו"ע ע"י הלבישה דמקודם אלא ודאי דלא מצרפינן אולם אם נודע לו אח"כ שמתחלה בשעת לבישה הי' נפסק בזה למ"ש דאף הלבישה לבד אסור י"ל דלא ידחה כה"ב דהוי בקו"ע. ויש בזה לישב דברי הר"ש מדרוויש המובא במרדכי הלכו' ציצית דאוסר ללבוש בשבת בגד בלא ציצית והקשה המרדכי מהא דסוף פרק הקומץ בהא דמר ב"א דאיפסק ליה קרנא דחוטי' בשבת ולא הסיר ממנו דהוי בכרמלית דרבנן וגדול כבוד הבריות הא עובר על דאורייתא עכ"פ במה דלובש בד' כנפות בלא ציצית א"ו דבשבת הואיל דא"א להטיל בו ציצית ליכא איסור ע"ש ולהנ"ל אתי שפיר דשם איפסק לו אח"כ לא מצרפינן המעשה דמעיקרא להשתא והוי שוא"ת משא"כ להתלבש בו לכתחלה בלא ציצית אסור דהוי קו"ע עכ"פ במה שעושה מעשה לגרום שידחה מצות עשה בשב ואל תעשה:

ויש שכתבו דלשיטת תוס' ברכות (דף כ"א) דבעשה שאינו שוה בכל או מה דישנו בשאלה נדחה מפני כה"ב אף בקו"ע כמו נזיר שמטמא למ"מ וכן כהן אם כן ציצית נמי דהוי מצוה שאינו שוה בכל דנשים פטורין מהראוי שיהי' נדחה מפני כה"ב ועיין או"ת (סימן כ"ח ס"ק י"ב). ולי נראה דכונת התוס' למ"ש הרשב"א שם דמ"מ הוי מצות עשה לטפל בו והיינו דכיון שיש מ"ע דוחה לל"ת רק דהי' קשה הא כהן ונזיר הוי ל"ת ועשה ואין עשה דוחה לל"ת ועשה לכך כתבו התוס' כיון דאינו שוה בכל או דישנו בשאל' נדח' מפני העש' החמור אף עש' ול"ת כמבואר יבמות (דף ה') להדיא אבל היכא דליכא עשה לא מצינו שיהי' נדחה מפני כה"ב עשה בקו"ע אף היכא דאינו שוה בכל ובס' ח"מ כתב דדוקא היכא דלא יעבור רק פ"א באיסור שוא"ת כמו נזיר לטמא את עצמו מותר מפני כה"ב אבל בהולך בלא ציצית דכל שעה ושעה עוש' איסור אינו מותר בחול מפני כה"ב ולא נהירא דהא בגמ' הקשה על ר"י דאמר המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק דאמאי לא אמרינן גדול כה"ב ומה קושיא הא בכלאים עושה איסור ג"כ בכל רגע

וחייב כמה מלקות בהרב' התראות משא"כ במ"מ. א"ו דאין סברי לחלק אם לא מטעם דהוי קו"ע הי' נדח' אף דעושה כמ"פ האיסור מ"מ כיון דתמיד שייך כה"ב נדחה ועיין רש"י ברכות שם שוא"ת שאני כמו שהיה כח ביד חכמים לעקור סדין בציצית כיון דהוי שוא"ת הרי אף דבסדין בלא ציצית עובר כמה פעמים מ"מ כיון דהוי שוא"ת יש כח ביד חכמים לעקור כמו כן מפני כה"ב נדחה וכן מבואר מדברי תוס' מס' שבועות (דף ל') שכתבו דכשעושים איסור ע"י לא מקרי שוא"ת כגון שבאתה אשה לפני חכם להתירה לינשא ותלמיד זה יודע שבעלה חי ועי"ש הרי דדוקא מה שעושים ע"י ועוברים בקו"ע חשיב לקו"ע אבל אם האיסור הוא שב ואל תעשה אף לזמן מרובה וכמה פעמים ג"כ נדח' מפני כה"ב כיון דבכל פעם ופעם הוי כה"ב ותימ' על הנו"ב מהד"ק חלק או"ח (סי' ל"ה) שהעל' ג"כ דהנדח' מפני כה"ב אינו נדח' אלא לשעה אבל לא לכל הימים ולא לזמן מרובה ועי"ש ומדברי התוס' מבואר דאף לז"מ אם לא דחשיב קו"ע ומה"ת נעשה מחלוקת בזה בין הרא"ש ותוס' ובלאו הכי יש לדון דמצות עשה שהז"ג דלא נתחייבו נשים לא חשיב עש' שאינו שוה בכל כיון דמצד עיקר העש' הית' נוהג' בכל רק שהזמן גרמ' לפטור נשים ול"ח קל במה דאינו שוה בכל רק מה דאין כל אנשים מחויבים כמו כהן ונזיר דכיון דבכל מ"ע אנשים חייבים ובזה אינם חייבים הוי קל אבל במה דנשים פטורין מכל מ"ע שהז"ג אין העשה קל עי"ז שיהי' נדחה מפני כה"ב ועיין ט"א מס' ר"ה (דף כ"ח) שכת' לתרץ קושית התוס' בהא דנתערב מתן א' במתן ד' דידחה העשה לל"ת וכ' כמו דמצינו דעשה דוחה לל"ת ועשה שישנם בשאלה כמו כן אמרינן להיפך דעשה שישנה בשאלה אינה יכולה לדחות לל"ת שאינה בשאלה עי"ש ולכאור' לדבריו נימא נמי כמו דעשה דוחה לל"ת ועשה שאינם שוים בכל כ"כ עשה שאינ' שוה בכל לא תדח' לל"ת השוה בכל וא"כ איך נדחה כלאים בציצית הא הל"ת דכלאים שוה בכל דגם נשים חייבים והעשה דציצית נשים פטורין א"ו דמה דנשים פטורין לא חשיב קל כיון דבכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות ועיין תוס' יבמות (דף ד') ד"ה דכתיב ובמהרש"א שם בתירוץ השני שכתב דלכך אינו מוכח דנשים חייבות בכלאים דאל"כ הו"ל לאו דכלאים אינו שו' בכל וכ' דגם העשה דציצית אינו שוה בכל דנשים פטורות מציצית עי"ש ויקש' לפי האמת דנשים חייבות בכלאים ואעפ"כ ילפינן דעשה דוחה לל"ת אף דהעשה אינו שוה בכל והלאו שוה בכל וק"ק על המהרש"א הא מ"מ מוכיח דנשים חייבות בכלאים דאל"כ מנ"ל לענין יבום דעשה דוחה לל"ת למ"ש הכפ"ת מסכת יומא דעיקר מצות יבום רק על אחי המת והיבמה אינה מצווה רק אגודה ביה א"כ העשה אינה שוה בכל והל"ת שוה

בכל ומנ"ל דל"ת השוה בכל נדחה מפני עשה א"ו דנשים מצוות על כלאי' א"כ חזינן דעש' דציצית אף דאינו שו' בכל דוחה ללאו דכלאים השוה בכל ואכ"מ להאריך בזה:

והתומים (סי' כ"ח) כתב למ"ש הרמב"ם וש"ע ח"מ סי' רס"ג) בזקן ואינו לפי כבודו דאינו חייב להשיבו אבל מ"מ יות' טוב שימחול על כבודו לכן דוקא הנוגע לממון חבירו רק יותר טוב אבל הנוגע לכבוד שמים חייב לבטל כבודו ואף אם הוא בזיון גדול בפושטו חייב להסירו אולם דעת המג"א כדעת הראשונים דלהדיא מבואר בריטב"א שבועות שם מדקאמ' לא ליזיל משמ' שאפי' רצה לילך אין לו לילך ואין לו למחול כבודו בכך לבזות תורתו ואע"ג דאיכ' פסיד' דהא באבידה איכא נמי פסידא ואע"ג דהתם אם רצה להשיב משיב שאני התם דאיכא כמה ת"ח שעושים כן בשלהם אבל להתבזות לפני ב"ד דזוטר מניה לא עכ"ד א"כ אף דשם נוגע ג"כ לכבוד שמים להציל עשוק מעושקו וגם להסיר הגזיל' של החייב ע"י עדותו מ"מ אינו רשאי למיזל ואף דהוי רק בזיון קטן כמ"ש התוס' וכמו כן בבזיון גדול לפשוט בשוק דג"כ אינו רשאי לבזות א"ע כיון דמותר מצד הדין וכן משמע קצת מסוף פרק הקומץ לאיכא דאמרי דהו' בכרמלית ומהתם אמר לי' וא"ל מה דעתיך למשדיה והאמר מר גדול כבוד הבריות וכו' ואם היה רשאי להחמיר ע"ע בודאי אף דבאמת לא הו"ל לרבינא להודיע מ"מ כיון שכבר הודיעו ודאי היה מר בר רב אשי מחמיר ע"ע לחלוק כבוד לשמים א"ו דאינו רשאי כמ"ש הריטב"א בבזיון קטן לגבי ממון כן בזיון גדול לפשוט בשוק אך מ"מ י"ל דרק בדרבנן דאיסור לבישה בלא ציצית ליכא שם דהי' בשבת אבל בחול אינו ראיה לגבי איסור דאוריית' דלא יהיה רשאי להחמיר ע"ע ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בספרו דברי חיים דיני אבידה (סי' ט'):

והנה דעת הט"ז דבשבת אף בדליכא כה"ב מ"מ כיון שאינו יכול לעשות ציצית ליכא שום איסור בהלבשה ודעת מג"א דעכ"פ מדרבנן אסור ולכאורה לדעת הטו"ז א"כ איך מברכין ברכת להתעטף בשבת כיון דאינו עושה שום מצוה דאף אם לא הי' בו ציצית הי' רשאי ללבשו וצריך לומר דמ"מ מוד' הט"ז לדעת מג"א דחל עליו חיוב קוד' שבת להטיל בו ציצית כדי שלא ילך בשבת בבגד בלא ציצית ואף דהמ"א עיקר ראיתו דאם ידע מאתמול שהוא פסול דאסור ללבשו בשבת דהו"ל לתקנו מאתמול הוא משבת (דף פ"ב) ושם הוא רק מה דמותר מטעם כה"ב תליא באם ידע מאתמול אבל לדעת הט"ז דלא צריכינן לבוא לטעם דכה"ב רק דליכא איסור כלל וכן הוא דעת הע"ת המובא במג"א א"כ על מה מברך בשבת ואולי דומה להא דמבואר (סי' י"ד) בטלית שאולה כשהיא מצוייצת דמברך מיד ואם אינ' מצוייצת פטור מלהטיל כל ל' יום ואם הטיל בה ציצית כתב המג"א בשם תוס' והרא"ש דהמברך לא הפסיד כמו נשים דמברכות על מ"ע שהזז"ג ובראש חולין

כתב דל"ד לנשים דטלית זה שאינו שלו כל אדם פטור בו וכתב מ"מ המברך לא הפסיד כן נמי בזה אך מ"מ יש לחלק דשם עכ"פ הואיל דהטלית הזה בעליו חייבים בו וכ"כ בהגהות הגר"ע ז"ל טעם זה. [ומה"ט יש לומר אם שאל טלית שאינ' מצוייצת מאש' או מאינו בן חיוב אף בהטיל בו ציצית לא יברך וצ"ע] משא"כ בשבת דלדעת הט"ז והע"ת ליכא שום מצוה אם אין בו ציצית וכיצד יברך וע"כ נראה דהם ג"כ מודים דאם פשע ולא עשה בהטלית ציצית קודם שבת דאסור להביא א"ע לידי זה שילך בטלית בל"צ רק בנפסק בשבת בזה סברו דמותר אף בלא כה"ב. ובימי ילדותי היתי סובר להביא ראיה לדעת המג"א ממתני' דריש ביצ' דלא ישחו' אא"כ יש לו עפר מוכן ואם שחט אם יש לו דקר נעוץ מבע"י מכסה ואם אין לו דקר נעוץ מבע"י לא יכסה ואסור לו לשחוט ואמאי לא נימא דישחוט לכתחלה ואח"כ אנוס בתקנתא דרבנן. הרי דאסור להביא א"ע לידי זה כן נמי ללבוש בלא ציצית אסור וראיתי אח"כ שכך כתב באזמ"ו ז"ל בקונטרס מים חיים שבס' דברי חיים אולם הדרנא בי דשם גם ביו"ט חל עליו מצות כסוי ואם יש לו עפר חייב לכסות רק אם אין לו אנוס הוא לכך אינו רשאי להביא א"ע לידי זה שידחה מצות כסוי אף דהשחיטה אין כאן איסור מ"מ גורם בזה שידחה מצות כסוי הדם משא"כ ללבוש בגד בלא ציצית בשבת דלא אסרה תורה הלבישה רק מצוה שיהי' בו ציצית ובשבת אין שום אופן לקיים מצוה הזאת אם נפסקו לכך סברו דאף בלא כה"ב רשאי ללבשו והדברים מוכרחים מדעת ריב"א תוס' חולין (דף קמ"א) דבשחט ביו"ט ועבר וכסה אינו לוקה דעשה דוחה לל"ת ול"נ רק עשה דיו"ט ואם נאמר דלא חל עליו המצוה ביו"ט אמאי אינו לוקה א"ו דעכ"פ חל עליו המצוה וכמו שכתב באז"מו ז"ל שם בקונטרס מים חיים (סי' א') ולפ"ז מ"ש המג"א אם אין ציצית בעיר דינו כמו בשבת בזה אף הטו"ז והע"ת מודים דרק משום כה"ב מותר ללבוש ובלא זה עכ"פ אסור כיון שמבטל אח"כ מ"ע שחל עליו החיוב באם יזדמן ודומה להא דכסוי הדם:

ועוד י"ל ולחלק דדוקא בכסוי דם דהוא מ"ע על כל ישראל דכל הרואה דם שחיטת עוף והשוחט לא כסה הדם החיוב על כל אחד מישראל לקיים המצוה בזה אינו רשאי לשחוט אם אין לו עפר מוכן כיון דהמצוה תהיה מוטלת אח"כ על כל אדם מישראל לכסות ואף דאח"כ יהיו אנוסים במה שאין עפר מוכן מ"מ לאו כל כמינה לשחוט ולהטיל חיוב מצוה על כל אדם מישראל שלא יהי' בידם לקיימה משא"כ לענין ציצית שאין המצוה מוטלת רק עליו לבד כשלובש הטלית ואם אין בידו להטיל ציצית בשבת או שאין לו ציצית לא אסרו עליו חז"ל הלבישה כיון דאנוס הוא ואין החיוב רק עליו לבד ולא אסר' התור' ללבוש רק הטיל' עליו החיוב לעשות ציצית וכיון דאנוס הוא לא אסרו חז"ל הלבישה

ואין לדמות גזירות חז"ל זה לזה ועיין פ"ח יו"ד (סי' כ"ח ס"ק ט') דעיקר מה שחששו חז"ל שלא ישחטו דכיון דאינו יכול לכסות מיד יש לחוש דילמא אישתלי ולא יכסנו בלילה ויבטל מ"ע עי"ש א"כ ודאי אינו דומה לציצית דשם יש לחוש שתתבטל מ"ע אף בעת שחייב לקיימה דישכח אחר כך מלקיימה משא"כ בציצית כשיעבור שבת יראה וידע שלא יש ציצית בהטלית ואסור ללבשו ומ"מ יש לומר דמודים דאם פשע ולא הטיל קודם שבת דאסור ללבשו רק היכ' דאיכ' כה"ב ובזה היכא דהי' אפשר מקודם לא התירו מפני כה"ב וכמ"ש הט"ז ועוד מצינו בריטב"א חולין (דף קל"ו) טלית שאול' כל ל' יום פטור וז"ל ודעת ר"ש ז"ל דהה"ד כשהיא מצוייצת כל ל' יום אין מברכין עליה ולי נראה דלא פטר הכתוב מטעם כסותך אלא בשאינה מצוייצת דכתיב גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך וכן עמא דבר וצ"ע עכ"ל מבואר דסובר דלא ממעטינן דטלית שאולה פטור רק דלא נתחייב להטיל בו ציצית אבל כשיש בו ציצית חייב לברך וע"כ דסובר אף דפטור להטיל בו ציצית אעפ"כ מקיים מצוה אם יש בו ציצית מכ"ש בטלית שלו שיש בו ציצית בשבת דמקיים המצוה ושפיר יכול לברך ואם נאמר דליכא שום מצו' מדאוריית' בשבת הואיל ואי אפשר להטיל בו ציצית היה מיושב מה שהקשה חכם אחד לרבינו הגדול מר"ן עק"א ז"ל דהש"ס הוכיח דקשר עליון דאוריית' מדאצטריך למשרי כלאי' בציצית ודילמא לעולם לאו דאורייתא רק דאם נזדמן שנעשה מאליו הקשירה בציצית בשבת דאינו יכול להתיר הי' צריך לפשוט הטלית קמ"ל דעשה דוח' לל"ת ואם נאמר דבשבת הואיל דאינו רשאי להטיל בו ציצית ליכא חיוב ל"ש ביה עשה דוחה לל"ת כיון דליכא עשה כלל בשבת. ואף דאם נאמר קשר עליון לאו דאורייתא ליכא עשיית מלאכה בהטלת ציצית מ"מ שייך בו מלאכ' דאורייתא שיתחייב משום מכה בפטיש כמו בהדס שענביו מרובין מעליו דאין ממעטין ביו"ט משום תיקון מנא ולדעת המרדכי הוא חייב משום מכ' בפטיש ועי' כפות תמרים סוכ' (דף ל"ג) וא"כ אף אם היו חסרים הציצית היה רשאי לילך בהבגד בשבת ולהטיל א"א דמתקן לחול וממילא אנוס הוא ושוב ל"ש בכה"ג עשה דוחה לל"ת ואף לדעת הריטב"א הנ"ל דיש קיום מצו' אם ישנם על הבגד מ"מ ל"ש בזה עשה דוחה לל"ת כמובן ובפרט אם נעש' ע"י פשיע' דנקשר מאליו:

וראיתי בפ"מ או"ח (סי' י"ג) שכת' שמסופק אם היוצא בטלית של כלאים בשב' אם חייב חטאת שאין זה דרך מלבוש דאסור הוא ומ"ש רש"י בשבת (דף קל"ט) דאינה מצוייצת כלל לבישה היא והוכרח לזה דאל"כ דילמא חייב משום הטלית אלא מדאמר ר"ה שאינה מצוייצת כהלכתה הא שאינה מצוייצת כלל פטור והתם הטעם דבשבת הותר עכ"פ מה"ת משא"כ בכלאים ולכאור' כיון דעכ"פ מדרבנן אסור לילך בטלית בלתי מצוייצת

אינו ראוי ללבשו ויתחייב מדאורייתא וכה"ג מצינו כמה פעמים דמה שאינו ראוי אף מדרבנן מקרי אינו ראוי אף מדאורייתא ואם נאמר דמה שאינו ראוי ללבשו מטעם איסור כלאים אינו דרך מלבוש ואיסורא משוי ליה להוציא מדרך מלבוש נאמר דאף אם אין בו רק כלאים מדרבנן גם כן עכ"פ אינו דרך מלבוש ויתחייב מדאורייתא וממילא אם אסור ללבשו בלא ציצית ג"כ אינו דרך מלבוש ויתחייב אף מדאורייתא על איסור הוצאה אולם זה אינו דהא מצינו דהדברים שאסרו חז"ל לצאת בהם בשבת ואסרו גם בביתו דילמא יצא בהם לחוץ ובכ"ז אם יצא אינו חייב חטאת הואיל והוי דרך מלבוש בחול ועיין רש"י מס' סנהדרין (דף ס"ח) בהא דאמר ר"א לבנו האיך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות דלהניח תפילין בשבת אינו איסו' מלאכה ואפי' יצא בהם לרה"ר. דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו בחול הרי אף מה דאסור ללבוש בשבת מ"מ אין דרך הוצאה בזה הואיל דהוי דרך מלבוש ודוחק לחלק כיון דעכ"פ בחול מותר ללבוש הוי דרך מלבוש אף בשבת משא"כ כלאים דאסור אף בחול ל"ה דרך מלבוש דזה אינו דהא סכ"ס בשבת אסור ללבוש מ"מ ומה מועיל מה דבחול הוא דרך מלבוש הא מ"מ היום אסור הוא ובכ"ז פטור בשבת אף דגם בחול אינו דרך מלבוש רק תכשיטין הן לו ובשביל זה אמרינן דכל לבישת תפילין הן תכשיטין אף בזמן האסור לו וע"כ הוי הטעם כיון דהוי דרך מלבוש אין דרך הוצאה בכך וא"כ אף בהאסור גם בחול ללבוש ג"כ אין דרך הוצאה בכך וקצת משמע מדברי רש"י ז"ל מדכתב תכשיטין הן לו בחול דאם הניח' שלא במקום תפילין דאינו דרך מלבו' כה"ג בחול חייב דהוי דרך הוצאה אולם מדברי רש"י עירובין) דף צ"ה) ד"ה במקום תפילין דכ' ובשבת נמי באתרא דלא חזי ליה לאו תכשיט הוא שבולטין יותר מדאי והוי כמשאוי ובתוספו' שם כתבו משם רש"י ונראה משאוי ולכך אסור ואין זה סברא אלא הטעם משום דלא מקרי מלבוש אלא במקום שרגיל להניחו בחול ודברי רש"י בסנהדרין נראה כמו שכתבו התוס' דבמקום דאינו רגיל להניחו בחול הוי משאוי ממש וחייב חטאת היוצא בהן בשבת ורק מה דתכשיט הוא לו בחול פטור אף בשבת אולם זה דוקא תפילין במקום דאינו רגיל להניחם דל"ה תכשיט ואין זה דרך לבישה אבל בבג' דהוי דרך לבישׁ' רק דאיסור כלאי' גרם לו הוי תכשיט ואין דרך הוצאה בכך ועיין תוס' שבת (דף ס"ב) ד"ה כל דהקשו אף באשה דפטורה מתפילין והוי משאוי מ"מ הוי הוצאה כלאחר יד וכתבו כיון דמשאוי הוא ויכול לבוא לידי חיוב חטאת היכא דמוציא בלי שום שנוי משום בזיון לא שרינן ליה ועי"ש ברשב"א. עכ"פ מבואר דדרך מלבוש לאו דרך הוצא' בכך ועיין מג"א (סי' ש"א ס"ק נ"ד) דכ' דנשי' שהם עם בפ"ע אם יצא' בטלית המצוייצ' חייבת חטאת והדברים תמוהין הא אף מה דאסור לאש' להכניס

תפילין כיון דאינן רגילין להכניס בחול וכמו שכ' המג"א שם מבואר בתוס' דבמקום הנחת תפילין הוי כלאחר יד א"כ בטלית נמי הוי הוצאה כלאחר יד ולמה כתב חייבת חטאת וראיתי בתוס"י שבת שם דתמה על המג"א דהא בטבעת חייבת משום דלפעמים דרך הליכת' מניחתה באצבעה והוי דרך הוצאה הא לאו הכי מקרי הוצאה כלאח' יד ה"ה בטלית נמי הוי הוצא' כלא"י דדרך מלבוש הוא שוב ראיתי בפ"מ שם שכ' דהוי דרך הוצאה בכך להוציא משאוי על כתפו או דרך לבוש בו משא"כ טבעת עי"ש וזה דוחק גדול דנאמר תפילין לאשה הוי כלאחר יד דאין דרך הוצאה בכך ומלבוש גמור יהיה דרך הוצאה ובודאי כנראה דרך מלבוש אינו דרך הוצאה ועיין במ"ז שם (ס"ק כ"ו) שכתב דאף בכלאים דרבנן יש לומר דחייב ובטלית שאינה מצוייצת כלל שרי מה"ת לילך בלא ציצית ובכ"ז י"ל דמותר לרה"ר מפני כה"ב וזה ודאי אינו נראה דמי הותר לו להלביש א"ע בו ולילך לרה"ר דזה ודאי אסור מדרבנן עכ"פ לדעת המ"א א"ו אף דהאיסור הוא מצד הבגד מ"מ כל שהוא דרך מלבוש אין דרך הוצאה בכך משא"כ הציצית אם אינם כשרים ואינם נוי הבגד הוי דרך הוצא' בכך וממילא נמי בגד כלאי' דרך מלבוש אינו דרך הוצא' ובשבת (דף קמ"ב) בבריית' המוצי' כלים מקופלים ומונחים על כתיפו וכו' וטבעותיו בידיו חייב ואם היה מלובש בהן פטור ומדקתני פטור משמ' אבל אסור כאשר הוכיח הרמב"ן בחידושיו שם (דף ס"ב) מדלא קתני מותר ובאיש ש"מ אפי' איש עי"ש ולשאר פוסקים דבאיש לא גזרו י"ל הא דלא קתני מותר דקתני מלובש בהן פטור כל שהוא דרך מלבוש אף אם הוא לבוש האסור לו מ"מ לאו דרך הוצאה בכך ופטור מצד איסור הוצאה דשבת אולם למה שכ' הרשב"א ריש שבת דלאו בכ"מ פטורי דשבת פטור אבל אסור רק בפטור דתנן במתני' בלבד א"ש בלא"ה:

ומ"מ היכא דנפסק בשבת בביתו קודם שהלך לבה"כ יש לומר דרשאי לילך לבה"כ כדי להתפלל עם הצבור דהליכה ליכא שום איסור ואח"כ שמתבייש לישב בלא טלית רשאי ללבשו מטעם כה"ב אף לדעת מג"א דאין למצוה אלא מקומה ושעתה ולא מבעי להסוברים באשתפך חמימי דלאחר המילה דרשאי למול ה"נ דכוותה כיון דמוטל עליו להתפלל עם הצבור חייב לליך אף דאח"כ יחד' איסו' דרבנן שילבש בשבת טלית בלא ציצית אלא אף להסוברים דאסור למול היינו דשם יהי' נדח' אח"כ שבת מפני פקו"נ ויעשה חילול שבת דאורייתא משא"כ כאן אף דנאמר דאסרו בשבת ללבוש טלית בד' כנפות בלא ציצית מ"מ במקום ביטול תפלה בצבור לא העמידו דבריהם ורשאי ללכת ואח"כ מותר לו ללבוש בלא ציצית מפני כה"ב שוב ראיתי שהגר"ע ז"ל בגליון או"ח נסתפק בזה ולא אדע למה לא נסמוך בזה על הט"ז והע"ת דעכ"פ כיון דיש כה"ב למה

יבטל תפלה בצבור ולקדש ברבים לקיים מ"ע בשביל שלא ידחה אח"כ איסור דרבנן מפני כה"ב וצ"ע:

סימן ב

יש לחקור במי שאוסר על עצמו בקונם בגד של ארבע כנפות ועשה בו ציצית ואח"כ נשאל על נדרו אם יוצא בציצית שהטיל בו קודם לכך:

לכאורה י"ל אף דאסור ללבוש הבגד מ"מ מצד הבגד חייב בציצי' א"כ נעשו בהכשר או דילמא כיון דבעת עשיית הציצית אסור ללבשו לא קרינן ביה אשר תכסה בה והוי אח"כ מן העשוי וקרינן ביה תעשה ולא מן העשוי דהא מבואר (סי' י"ט) בעשה טלית לצורך תכריכין אע"פ שלובשו לפעמים בחייו פטור מן הציצית ועי"ש במג"א משם הנ"י דכיון דאין עיקר עשייתה לאכסויי בחייו הו"ל כסות לילה שפטורה מן הציצית אפי' ביום והמג"א שם חולק דרק לשמואל דחובת טלית הוא בזה קאמר הש"ס דמודה דאם עשויה לתכריכין ואינו לובש' בחייו פטור אבל למ"ד חובת גברא כשלובשה אם לובשה בחייו חייב אולם באמת דעת הטור וש"ע מדקאמר ומודה שמואל היינו לא מבעיא להסובר דחובת גברא כשלובשה ודאי פטור באם אינה עשויה ללבישה אלא אף לשמוא' הי' ס"ד כיון דחובת טלי' הוא אף דאין עשויה ללביש' דיחייב קמ"ל דמ"מ נמי מודה דבעינן אשר תכסה בה שתהי' עשויה ללבישה וא"כ אם אסור ללבישה י"ל ג"כ דלא קרינן ביה אשר תכסה בה אך י"ל מ"מ כיון דהבגד בעצם ראוי לכסות בו ועומד לכסות יום רק הוא אסור עליו בלבישה ומ"מ אחרים רשאים לכסות בו קרינן ביה אשר תכסה אולם אם הבגד עשויה באיסור לכל העולם כגון שמעורב בו בבגד צמר ופשתן ואסור ללובשה משום כלאים בזה הבגד לא מקרי בת חיוב ואם הטיל בה הציצית ואח"כ סלק הפשתן מן הבגד הוי הציצי' מן העשוי כיון דאז ל"ה הבגד ב"ח:

וראיתי בגליון המג"א מרבינו הגדול מר"ן עקיב' אייגר ז"ל (סי' י) שהביא בשם הגו"ר שחקר בזה והוא כתב דלא הוי בזה מן העשוי בפסול כיון שגוף הציצית נעשו בהכשר ואם לובשו אף דעובר על איסור כלאים מ"מ קיים מצות ציצית וכשנסתלק האיסור כלאים א"צ להתירם עי"ש ומלבד דיש להעיר בדבריו דודאי אם לובשה לא קיים המצו' דהא הוי מהב"ע ואף דגוף קיום המצו' הציצית אינ' בעביר' כיון דהבג' כבר מעור' בצמר ופשתן מ"מ כיון דהבגד אסור ללבשו משום כלאי' וכשאינו לובשו ליכא מצו' בזה היכא דהעביר' מסבב לו חיוב מצו' בודאי לא קיים מצוה וכאן אם אינו עושה העביר' דהיינו הלביש' ליכא שום חיוב מצוה רק אם עוש' עביר' ומלביש א"ע בבגד זה יחול חיוב זה י"ל לכ"ע חשבינן למהב"ע דלא קיים שום מצוה והארכתי בסברא זו במ"א לגבי חיוב

חלה בהא דהרי שגזל סאה חיטים כו' אין זה מברך אלא מנאץ דאף דכבר קנאו בשינוי ולדעת ר"ת לא שייך בזה מהב"ע ונדחקו התוס' בסוכה (דף ל') דמ"מ אינו רשאי לברך ולהסברא הנ"ל היכא דהמצוה אינה חובת הגוף ואם אינו עושה העביר' אין עליו חיוב המצוה בכל גוני הוי מהב"ע א"ש בפשיטות דחיוב הפרשת חלה הוא רק כשיש לו עיסה וכן ראיתי סברא הזאת בחיבור א' וה"נ דכותה אם אין לובש הבגד אינו חייב בציצית והלבישה בעביר' מסבב המצוה הוי מצוה הב"ע ואולי כונת הגאון ז"ל בנדון דהגו"ר דלא נודע לו מקודם שיש בו איסור כלאים ומהב"ע לא הוי היכא דשגג וכתבתי בפרט זה במ"א דאין ללמוד מקושית תוס' סוכה שם במצה של טבל דלמה לי קרא תפ"ל משום מהב"ע ומאי קשיא להו דילמ' צריך קרא להיכא דאכל בשוגג וכן הוכיח מזה בס' חמדת שלמה דגם בעביר' בשוגג לא הוי מצוה מטעם מהב"ע אולם אינו ראי' דשאני אכילת איסור דאף מתעסק חייב שכן נהנה בזה אלם העבירה בשוגג משא"כ בשאר עבירות אף דכלאים הוי גם כן הנאת הגוף מ"מ במתעסק פטור ואינו בכלל מתעסק בחלבים ועריות דחייב שכן נהנה דדוקא באכילה וביאת איסור קאי כמ"ש בזה לקמן דיני שבת ואם כן יש לומר דבאמת קיים מצו' ציצית כיון דהי' שוגג לא אמרינן בזה מהב"ע אולם למ"ש דהיכא דגוף הבגד אסור בלבישה ליכא שום חיוב מצות ציצית דאשר תכסה בה כתיב ומה לי אם אינו עשוי לכסוי בעצם או מטע' איסו' דארי' רביע עלי' מ"מ אינו ראוי ללביש' ואף דלא ידע מ"מ כלפי שמיא גליא דאינו בכסוי בבגד זה ואינו חייב בציצית ועשוי בפטור וקרינן בי' תעשה ולא מן העשוי.

שוב ראיתי בפ"מ במ"ז (סי' ח"י) שכ' אם הי' בכסות בת ד' כנפות שהי' כלאי' בשפ' שלו ועש' ציצית ואח"כ חתך הכלאים ממנו י"ל הוי תולמ"ה כיון דבשעת עשייתן ל"ק ביה אשר תכסה בה עתה שאין לנו כלאים ואפי' נאמר מה"ת מות' כלאי' מ"מ מדרבנן הוי תולמ"ה הרי כמ"ש אולם לא אבין מ"ש דהוי רק מדרבנן תול"מה הא אף דמה"ת מותר כלאים בציצית היינו ע"י ציצית אבל אם בלעדי הציצית יש בגוף הכסו' מעור' כלאי' ודאי אסור ללבשו דהא כתיב אשר תכסה בה בעינן שיהי' ראוי לכסות בו גם בלעדי מצות ציצית אבל אם יש בו כלאים אינו רשאי לכסות בו ואף אם נאמר דכלאים בציצית הותר היינו אם גורמים הציצית שיהיה כלאים אבל לא אם יש בהבגד כלאים בלעדי הציצית בזה לא שמענו שיהי' מותר לא מבעיא עכשיו שאין לנו תכלת ול"ש לקיים בבגד פשתן מצות תכלת וכן בבגד של צמר אסור להטיל בו ציצית של פשתן כיון דאפשר לקיים בשל צמר או פשתן ואף בזמן התכל' דא"א לקיים בפשתן רק תכלת עמרא ואז אף חוטי לבן מותר בפשתן הכל כיון דהציצית גרמו לאיסור כלאים בזה אמרינן דהתירה

התורה אבל לא בהיות הכלאים בגוף הבגד זה לכ"ע אסור וחייב משום כלאים וראיתי בפ"מ גם בפתיחה להלכות ציצית ב' ביושב בבה"כ בחול ומצא כלאים בבגדו אם הוא כלאים מד"ת מבעי לי אם חייב לפשוט כי לפי הנראה מרמב"ם ז"ל כלאים בציצי' האידנ' רק מדרבנן ובכה"ב לא גזרו ולמ"ש באם יש בהבג' כלאי' לא שרי מה"ת לכ"ע גם מה שהוצי' מדברי רמב"ם דאם לובש כלאים בציצית בזמה"ז אינו לוקה כיון דמה"ת מותר ולא מטעם דחייה דפוסק דצמר ופשתים חייבין מה"ת לא שאר בגדים ובלא סמיכות מוכח דמצותו בכך דתכלת עמרא לא מטע' דחיי' ומדכ' הרמב"ם (פ"ג ה"ו) ומהו לעשות כו' בדין שיהיה מותר דכלאים בציצית מותר שהרי אמרה תורה לפשתן עשה תכלת ע"ש ובאמת מתחלה על' ע"ד הכ"מ והב"י לפרש דברי רמב"ם דלא קי"ל כשמואל דאמר חוטי צמר פוטר בשל פשתן וגם פשתן בשל צמר אלא כדר"ל דאמ' כ"מ שאת' מוצא עשה ול"ת אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב וסובר דבזמן דאיכא תכלת נמי מיירי ר"ל ואף מדאורייתא קאמר שאע"פ שהותרה כלאים בציצית לא הותר' אלא היכא דאי אפשר בענין אחר דהיינו תכל' בפשתן אבל לבן שבו כיון דאפשר להטיל במינו לא דחי ל"ת דכלאים אע"פ שכבר יש כלאים כל מאי דאפשר למעוטי באיסורא ממעטינן רק שהכ"מ הוכרח דרמב"ם במטיל לבן לבד מיירי מדכת' מקודם בשאר בגדי' אם רצ' לעשות מצמ' ופשתן עוש' ושם ע"כ איירי בלבן לבד דעם תכלת הוי כלאים ואיך יתירו חכמים כלאים שלא במקום מצוה דשאר מינים אינם חייבין מה"ת לכן כתב להטיל חוטי צמר בבגד פשתן או חוטי פשתן בבגד צמר במקום דליכא תכלת אסור דיכול לקיים שתיהם אבל בגד פשתן שהטיל בה התכלת מותר לעשות לבן כיון דבלא"ה הוא כלאים ע"י תכלת דאי אפשר וסיים דחוטי לבן של פשתן בשל צמר אע"פ שמטיל תכלת כיון דלא הוצרך לדחות לאו דכלאים מפני תכל' גם מפני לבן לא ידחה שהרי אפשר לקיים שניהם ושלא כדעת ר"י דאי הוי ס"ל לרבינו הכי לא הו' שתיק מני' ובאמת המעיין ברמב"ם ירא' דקאי בין בזמן תכל' בין בזמה"ז ומשום דר"ל אס' גם חוטי צמר בפשתן דכמו דכתב הכ"מ דחוטי פשתן אסור בשל צמר מדשתיק מניה מזה מוכח ג"כ דאסור לעשות חוטי לבן של צמר בבגד פשתן דמוסיף כלאי' שלא לצורך מדשתיק מניה והדיוק ממה דמקודם בשאר מינים ע"כ מיירי בלבן לבד כן ג"כ סוף דבריו אינו מוכרח דלרמב"ם אין חילוק בין עם תכלת או לבן לבד ורק חוטי תכל' הותר' ולא להוסיף אף חוטי לבן של צמר בפשתים דמוסיף כלאים וזה אסור מה"ת ולא מצינו רק לתירו' אחד לדעת התוס' דהא דר"ל הוא רק מדרבנן אסור בליכא תכל' ועיין רשב"א ריש יבמות בזה וכנראה דעת רוב פוסקים דלכ"ע בליכא תכלת אסור מה"ת כלאים בציצית דאף דהותרה במקום כלאים הוא אם

מוכרח בזמן התכלת גם אף אם נאמר כסברת תוס' דהותרה ממש מ"מ י"ל כיון דעכשיו דליכא תכלת ואסור כלאים אף אם נאמר דרק מדרבנן כיון דאפשר לקיים במינו יש לומ' אם הוטל כלאים בציצית כיון דרבנן אמרו דאסור לעשות כן לא נתקיים אף מצו' דאורייתא ועבר על לאו דכלאים כדרך שכתבו תוס' ריש סוכ' בהא דלא קיימת מצות סוכ' מימיך דכיון שגזרו חז"ל אף מדאורייתא לא קיים ע"ש וה"נ דכוות' כיון דאסרו חז"ל מטעם דאפשר לקיים שניהם דלא יטיל כלאים בציצית אם עבר לא קיים המצוה אף מדאורייתא ולוקה על לאו דכלאים ומופסל לעדות וגם הא הוי מצוה הבאה בעבירה דעבר על דברי רבנן ואף אם העבירה רק מדרבנן מכל מקום עבירה יחשב ומופסל המצוה אף מדאורייתא לכמה פוסקים וזה רק לתירוץ אחד בתוספות מנחו' דהא דר"ל הוא מדרבנן ומדברי רמב"ם לא משמע כלל רק כדעת כל הפוסקים דהוא גם מדאורייתא באפשר לקיים שניהם וכמ"ש הרשב"א שם בדעת הרי"ף וממילא אף בכלאים על ידי הציצית עובר על הלאו דכלאים מה"ת ומכ"ש ביש כלאים בגוף הבגד דבזה ליכא שום דיעה שיהיה מותר בו כלאים מה"ת דהא אינו ראוי לכסות בו והלובש אותו בלא ציצית אינו מבטל העשה דציצית כיון דאינו ראוי לכסות בו והציצי' הנעשין בעוד כלאים בו פסולין אף אחר שסילק האיסור כלאים משום תעשה ולא מן העשוי:

ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם בש"ע (סי' ט') בהטיל ציצית על ציצי' אם נתכוין לבטל את הראשונות מתיר את הראשונ' או חותכה וכשרה ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן ה"ז פסול' שהרי כשהוסיף פסל את הכל וכשהיתיר וכו' נמצא הנשאר נעשה מן העשוי שעשייתו הראשונה פסולה היתה והקשו עליו דלשיטתו נשאר קושית התוס' ר"פ התכלת דלמה לא מוקי הש"ס סנהדרין ((דף פ"ח) גבי זקן ממרא דצריך להיות עיקרו מד"ת ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע דמשכחת בציצית בהטיל למוטלת וכתבו תוס' דדילמא לא מיפסלא בכך אע"ג דעובר על בל תוסיף ולדעת הרמב"ם דמפסלא בכך שפיר משכחת עוד הקשה בש"א (סי' ל') מ"ט לדבר דאם נתכוין לבטל את הראשונות נפסלו דכיון שנעשו בהכשר האיך אפשר לבטלן ולפוסלן כיון שאין בהם שום פסול כי מבטלן איהו מאי הוי וכי ס"ת או תו"מ שנכתבו בהכשר כדינם וכי אפשר להוציאם מהכשרן על ידי ביטול שיהיו נפסלין מכאן ולהבא וכתב דרמב"ם לטעמי' דס"ל גבי גט ג"כ אם מבטלו קודם שנתנו ליד האש' אינו מגרש בו לעולם ע"ש ובאמת זה ל"נ דדוק' לגבי גט יכול לבטל הכתיבה מה שנכתב בצוואת הבעל או כמו שכתבו שם המחברים דהוי מפי כתב' דעדי' החתומי' בשליחותו דבעל מה דלא שייך גבי ציצית וגם הא דעת רמב"ם דל"ב בציצית עשייתן לשמה ובודאי ל"ש ענין ביטול ולמ"ש נראה דהא כבר כתב הטו"ז

בביאור שיטת הש"ע והרמב"ם דמפרש הסוגי' דמנחות (דף מ"ב) דרבא בא באמת לחלוק על ר' זירא במטיל על מוטלת דכיון דעובר על ב"ת הוי מעשה בזה הוספה בפסול ור"פ אמר דלבטל מכוין ותיכף שהתחיל באחרונים נתכוין לבטל הראשונים והוין כאלו אינם וע"כ כשר באחרוני' אחר שיחתוך הראשוני' ואין כאן מן העשוי בפיסול אלא מעשה הוי להכשיר. ואין זה דומהלהוטל על בעלת ג' דפסול ששם עשוי בפיסול דאין שם שייכות תיקון על הפסול כמו הכא ובמטיל על מוטלת כשר כיון שיש תיקון בביטול ולכאורה עדיין יקשה הא הרמב"ם לא ס"ל סברת תוספות דע"י שחותך הראשונים יהי' כמעשה להכשיר וא"כ כיון דכ"ז שאינו חותך הראשוני' לא מתכשר למה ל"ה כנעש' בפסול וגם למ"ש כיון דאסור ללבוש הבגד יהי' מאיז' צד שיהי' לא מקרי חיוב לענין ציצי' דלא קרינן בי' תכס' כיון דאינו ראוי לכסוי וכיצד יכשרו האחרונים ע"י שחותך הראשונים אולם נראה דכונת הטו"ז הוא דבשלמא במטיל לבעלת ג' דעדיין לא יש חיוב בעולם ודאי הוי נעשו בפסול דעדיין לא חל החיוב ואף דעושה במכוין שיהי' לציצית אחרי שיהי' קרן הד' ויתחייב בציצית מ"מ כיון דעכשיו לא יש חיוב בעולם על הבגד מבעל שלש קרינן בי' אח"כ כשחל החיוב מן העשוי ואף דבידו להבי' א"ע לידי חיוב מ"מ כל זמן שלא יש חיוב על הבגד הוי כנעש' בפסול משא"כ במטיל למוטלת ונתכוין לבטל הראשונים דהטלית עכשיו בחיוב ציצית ומטיל האחרונים שיוציאו מידי חיובו אחר שיחתוך הראשונים כיון דחושב הראשונים כרצועות בעלמ' ובידו להסירם מהני עשיית האחרוני' בהכשר על זמן שיחתוך הראשוני' ואף דכ"ז שהראשונים ישנם אסור ללבוש הבגד מ"מ כיון דגם עכשיו בטרם שעוש' האחרונים נתחייב בציצית רק שכבר יש לו הראשוני' יכול להחליף שישארו האחרוני' ויסיר הראשוני' ונעשו בהכשר על זמן שיהי' רשאי ללבוש הבגד דהיינו כשיסיר הראשונים וממילא מובן דדוק' אם חותך הראשונים מתכשר בהאחרונים הנעשין בהכשר על זמן חיוב אבל אם חותך האחרונים לא מתכשר בהראשונים דהן נעשין על שעת חיוב ובעוד שהאחרונים תלוים בהבגד אסור ללבשו מטעם דהוי כב"ת וא"כ הבגד נפקע מחיוב ציצית כיון דאינו רשאי לכסות בו ממילא אחר כך כשחותך האחרונים הוי מן העשוי ואף דבכל זמן שישנם הציצית מפקי' החיוב מ"מ כיון דנעשו מן הסתם על כל עת חיוב ואף להסוברי' דכסו' יום פטור בלילה וא"ח רק כשלובשו ביום ול"א דכיון דבנתיים הי' זמן פטור הוי מן העשוי ז"א דמיד נעשו הציצית על כל זמן חיוב משא"כ בנדון זה דנפקע החי' ע"י מעשיו שתלה בו את האחרונים ואינו ראוי לכסות בו בתרוויהו חזרו הראשונים להיות כנעשו אח"כ ממילא בפסול ולא מטעם ביטול הוא דנימא דכבר נתבטלו דודאי ל"ש ביטול בזה רק כיון שנתוסף ונאסר בלבישה

נתבטלו ממילא רק אם חותך הראשונים כשרים האחרונים הנעשין לצורך זה ולפ"ז ג"כ אתי שפיר באם נתכוין להוסיף דכתב הרמב"ם דבטל את הכל היינו כיון שנעשו לצורך חיוב דהשתא נפקע הבגד בכלל מחיובו כיון דאינו ראוי להתכסות בו מצד עבירת ב"ת וכשחתך ונתחייב בציצית הוי כנעש' ממילא וא"ש בזה נמי הא דלא מוקי בש"ס סנהדרין בהטיל למוטלת דבזה ל"ש אם הוסיף גורע כיון דמכל וכל נפקע החיוב ע"י התוספות וזקן ממרא א"ח רק אם הוסיף גורע המצוה המוטלת עליו כמו בתפילין דמוקי שם הש"ס מה שאין כן אם הוסיף ד' ציצית נפסל הטלית להלביש בו נפקע המצו' דלא קרינן ביה אשר תכסה מצד האיסור אך קצת יש לגמגם בזה הא אף דנתכוין להוסיף מ"מ הבגד ראוי להתכסות בו באם יכוין שלא לצאת ידי מצוה דאף אם נאמר מצות א"צ כונה או מדאורייתא לכ"ע א"צ כונה כדעת כמה אחרונים ואינו ראוי להלביש בו הא מ"מ אם יתכוין רק לצא' בא' משניה' ויחשב השני' כמו רצועות א"כ ראוי להתכסות בו וחייב בציצית ואולי דעת רמב"ם דאף במכוין שלא לצאת לא סגי אם נאמר מצות א"צ כונה ואף אם דעת רמב"ם לדידן דמצות צריכות כונה מלבד באכילת מצה כדעת מפרשי דבריו מ"מ י"ל דסובר דרק מדרבנן בעי כונה ומדאורייתא א"צ כונ' וממילא בזמנו עבר מד"ת על בל תוסיף אף בלא כונה א"כ אינו ראוי לכסות בו גם י"ל אף דלא נתכוין להוסי' מ"מ על בחינ' הזאת שהיטיל בו להוסיף אסור להתכסות בו א"כ לא מקרי אשר תכס' בה דכיון דעומד על דעתו להתכסות באופן זה שאסר' תור' אולם בנתכוין לבטל הראשונים אם נאמר דביטל ל"מ רק מטעם הואיל דאסור להתכסות בו בעודן שישנן שניהם בזה ודאי צ"ל דעיקר הפסול הוא מדרבנן דמד"ת כיון דנתכוין לבטל כשיהי' כמו רצועות ליכ' ב"ת א"כ ראוי להתכסות בו רק מכל מקום כיון דמדרבנן אסו' להלביש בשניהן לא מקרי בי' אשר תכסה בה כיון דעכ"פ ארי' דאיסור דרבנן רמיא עליו אינו ראוי להתכסות בו ואינו עומד להתכסות בו בעוד שניהן על הבגד ממילא נעשו בפסול ומיושב קושית השא"ר שם על הרמב"ם בהא דאמר ר"ז תכלת א"ב משום כלאים ואפילו בטלית פטור' ומפרש הש"ס בהיטל למוטלת דמה רבות' יש דלדברי רמב"ם ע"כ איירי בחתך הראשונים ובעודן על הבגד כיון דהראשוני' אינם ראוים יש בהן משום כלאים. ולמ"ש י"ל דקמ"ל רבותא דמ"מ כיון דאף הראשונים לא נתבטלו רק מדרבנן דמדאורייתא ראוי לכסות בהן בעודן עליהן ול"ש ביטול רק כיון דאסור מדרבנן להתכסות בעוד ששניהם קיימים מקרי אח"כ נעשו בפסול אף באם חתך האחרונים לא חזרו להכשרן אבל זה ל"ה רק מדרבנן ומדאוריית' לא מפסל' לכך אין בו משום כלאים ללקות עליהן כיון דכ"א ראוי אם חתך האחרים

כמו שכ' רש"י שם לפירושו. וא"ש הלשון אף בטלית פטורה היינו כשלא חל עליו חיוב כנ"ל דאינו ראוי להתכסות בו:

סימן ג

בדין כלאים בציצית דשרי:

הנה דעת ר"ת מובא בתו' חולין (דף דק"י ע"ב) דשרי לגמרי אפילו שלא במקום מצו' כגון טלית שאול' או אש' דאינ' חייבת בציצי' ובתחלה רצה ר"ת לומר דכלאים בבגדי כהונ' לא שרי אלא במקום מצו' ובשעת עבודה לחוד משום דבציצית כתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך לומר שבמקום גדילים תלבש שעטנז משמע דכל לבישה שרי רחמנא ובתוס' מנחות (דף מ"א) כתבו ועוד דבטלית שעשוי להנאתו חייב הכתוב כלאי' אבל בגדי כהונ' לא לבוש אלא בעידן עבוד' ובחולין כ' לשון אחר קצת בטלית כל עיקר לבישתו לצורך הנאתו ובבגדי כהונ' עיקר לבישתו לצורך עבודה ובשא"ר (סי' ל') כתב דבריהם סתומים והרא"ש העתיק דבריהם בביאור דכלאים בציצית הותר בטלית המיוחד ללבישה שעיקרו עשוי להנאתו הלכך כ"ז לבישתו הותר בין ביום ובין בליל' אבל לגבי כהני' לא הותר אלא במיוחדין לעבוד' לכך דוקא בעידן עבודה שרי ועדיין הדברים צריכין ביאור:

ויש לומר בכונתן דהא כבר התעורר בס' ב"א להקשות לדעת רשב"א נדרים דסובר דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו אפי' היכא דיש הנאת הגוף והא דמודר הנאה ממעין דאסור לטבול בימות החמה הוא משום דנהנה לאחר קיום המצוה ובכלאים עיקר האיסור הוא דומיא דלבישה דאית ביה הנאה וכשאינו נהנה ליכא איסור וכשמקיים המצוה לא נחשב הנאת הגוף והוי כמי שאינו נהנה וליכא עבירה והאיך נילף מזה בכ"מ דעשה דוחה לל"ת וכתב לתרץ למ"ש רשב"א נדרים בהא דתשמישך עלי דאפשר באחרת כמו בזו ואינו מותר ההנאת הגוף וה"נ אפשר בשל צמר רק מטעם דהוא חפץ בפשתן ע"כ מטעם דעשה דוחה לל"ת ולפ"ז א"ש לחלק בין כלאים בציצית לכלאים בבגדי כהונ' דבשלמ' בציצית אתעבד איסור אף דמצות לאו ליהנות נתנו מ"מ כיון דיש הנא' בלבישה ואפשר באחר בשל צמר ואעפ"כ התירה התורה לכן כל לבישה שרי רחמנא משא"כ בבגדי כהונה דאי אפשר באחר ומצותו בכך נוכל לומר דלא היתיר' התורה שיתעבד איסור כלאי' רק בשעת וצורך עבוד' דהוי למצוה ומצות לאו להנות ניתנו לכך מותר רק במקום מצוה בשעת עבודה ובאמת בקושית הברית אברהם ל"צ להאי טעמ' הואיל דאפש' בצמר דבלא"ה י"ל ע"כ לא קאמ' הרשב"א דהנא' הגוף מותר לגבי מצוה רק היכא דגוף המצוה לאו ליהנות נתנה ואפשר לקיים המצוה אף אם אינו נהנה כמו

בתשמיש דתכלית המצו' של פריה ורביי' יכול להתקיים אף בלעדי הנאת תשמיש ע"ז שפיר הקשה הרשב"א דאף באומר הנאת תשמישך עלי מ"מ הא איכא מצוה והמצוה לא להנאה ניתנה יהי' רשאי לשמש כיון דאינו מכוין להנא' ובטלה לגבי מצו' משא"כ בכלאי' בציצית עיקר חיוב של ציצית הוא על בגד אשר מכסה בה וכשהוא דרך הנאת לבישה א"כ העיקר הוא לצורך הנאתו שרוצה לילך במלבוש של ד' כנפות וחיוב רמיא עליו להטיל בו ציצית וע"י הציצית של צמר איתעבד הבגד של איסור בזה ל"ש מצות לאו ליהנות ניתנו כיון דנעשו של איסור והוא רוצה לכסות א"ע בהבגד לא נוכל לומר דהנאת הגוף בטל לגבי מצוה וזה פשוט וברור וכיון דאעפ"כ התירה התור' מטעם דעש' דוחה לל"ת שפיר כתבו התוס' דבטלית כל עיקר לבישתו לצורך הנאתו ול"ש לגבי' לומר מצוה לאו להנות נתנו וע"כ דהתיר' התורה לכך כל לבישתו מותר משא"כ בבגדי כהונה עיקר לבישתן לצורך עבוד' ובזה אין העיקר הנאת הלבוש ואמרינן מצות לאו להנות ניתנו ואינו מותר רק לצורך עבוד' ואם מלביש אח"כ לכסות בו עובר על ל"ת דכלאים וראיתי בס' משכנות יעקב שהביא ראיה להסוברים דכלאים דבגדי כהונה מותרים אף שלא בשעת עבוד' מיבמות (דף ל"ב) בעל מום ששימש בטומא' ר"ח אמר חייב שתים בר קפרא אומר אינו חייב אלא אחת קפץ ב"ק ונשב' כך שמעתי מרבי ופליגי התם באיסור חל על איסור ולמה לא ילקה ג' דע"כ בבגדי כהונה שימש דאל"כ הו"ל זר ג"כ דאין בגדיהן עליהן א"ו ששימש בבגדי כהונ' וכיון דעבודתו לאו מצו' ליחייב משום כלאי' דאבנט דר' ס"ל דאבנט של הדיוט הי' כלאי' אע"כ משמ' דכלאי' דבגדי כהונ' הותרה לגמרי לכהנים אף שלא בשעת עבודה ואף בבע"מ דאינן בעלי עבודה. וזה ודאי דבר תימא שיהי' מותר אף לבע"מ שזה הוא לענין בגדי כהונה כמו זר אולם י"ל כיון דזה רוצה לעבוד עבודה הכשירה בכהן שאינו בע"מ וחק התורה הוא דאינו יכול לעבוד רק בבגדי כהונ' א"כ הוי לביש' זו דכלאים כדבר שאינו מתכוין כיון דאינו מתכוין לשום הנאת לבישה רק כדי לעבוד עבוד' ואף דממילא נהנ' מ"מ דומה ללובש כלאים כדי להעביר על המכס ואף לדעת רמב"ם דאסור כבר כתב הש"ך יו"ד (סי' ט') הטעם כיון דהלבישה הוא לצורך הנאה עכ"פ כדי להרויח אבל בזה לא יש לו שום הנאה אדרבא יתחייב מלקות רק יצרי' אלבשי' שרוצה לעבור ולעבוד עבוד' מ"מ אינו חייב משום לבישת כלאי' כיון דעיקר כונת הלבישה הוא לצורך דבר אחר ובלא"ה יש לדחות ראי' הזאת די"ל דלא איירי בלאוין שאינן בשביל עבודה והם רק פליגי על שימוש עבודה אם חייב אחת או שתים וע"כ צ"ל כן דהא רבי ס"ל דהזיד במעילה במיתה ומלקות לכ"ע חייב א"כ מועיל דלובש בגדי כהונה ואף די"ל בשלמ' מלאו דכלאים יקש' שפיר דחייב גם על שע' עבודה

אם התרו בו שיפשוט הבגדים משא"כ מטעם מעילה דהקדש חייב מיד בשעת הלבישה בטרם שעבד עבודתו ויצא לחולין מ"מ יקשה לדעת תוס' קידושין (דף נ"ד) דבגדי כהונה יש להם דין קדושת הגוף וכמו כלי שרת ויש בהן מועל אחר מועל א"כ יתחייב מלקו' בשביל מעיל' אף על שעת עבודה אם התרו בו בשעת עבודה שיפשוט ושהה שיעור פשיטה כמו בכלאים ואף דבגדי כהונה ניתנו ליהנות היינו לכהנים בעלי עבודה ולא לזרים א"ו דהם לא איירו מלאוין אחרים שאינן בשביל מעשה עבודה:

סימן ד

בש"ע (סי' יו"ד ס"ז) ואם חציה סתום וחציה פתוח מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית ואין יוצאין בו בשבת לכאורה יש להבין אמאי כיון דמצד הספק אסור ללבשו בלא ציצית וחייב להטיל בו א"כ הוי נוי הבגד ועי' רמב"ם (פר' י"ט משבת) דבמצוייצת כהלכת' מותר לצאת בין ביום בין בלילה שאין ציצית גמורים משאוי אלא מנוי הבגד ותכסיסיו כמו האימרא ואילו היו חוטי הציצית משאוי הי' חייב היוצא בה אפי' ביום השבת שאין מ"ע שא"ב כרת דוח' שבת עכ"ל [ויש להבין מאי קאמר שאין בו כרת הא אף עשה שיש בו כרת אינו דוח' רק בקרבנות דכתיב במועדו ומילה מרבינן מקר' ובלאו רבוי דקרא אינו דוח' לשבת דהוי עשה ול"ת ויש ליישב] א"כ כמו דהוא מתכסיסיו של הבגד ונוי בבגד החייב בודאי כן נמי אף החייב מספק דספק דאוריית' לחומר' מה"ת ואף אם רק מדרבנן חייב מ"מ שרי לצא' בו בשבת דאף בציצית שבבגד של שאר מינים חוץ מצמר ופשתים דא"ח רק מדרבנן לדעת רמב"ם מ"מ מותר לצאת בשבת כיון דעכ"פ החיוב הוא מדרבנן הוי מנוי הבגד כן נמי החייב מספק ועיין בבעה"מ פרק ב"מ דסובר דהשתא דליכא תכלת אין חיוב ציצית רק מדרבנן וברמב"ן שם במלחמות כתב דאם תכלת מעכב ללבן אין אנו צריכים להטיל לבן ואם נאמר שחייב מדברי סופרים יראנו היכ' תקנו חכמים זו התקנה שלא אמרו אלא בטלית של דבריהם אבל בטלית שחייב מה"ת צריך תכלת ובמקומות הללו א"צ להטיל לבן לבדו וכ"ש שאסור בשבת וחייב חטאת כמו טלית שאינה מצוייצת כהלכתה ובטלית של דבריהם כיון דמצוייצת בחיובא בטלה לגבה אבל בטלית דאורייתא מקצת ציצית הן חשיבי ולא בטלי והיינו דסובר דאם תכלת מעכב אין כאן חיוב אף מדרבנן ולא בטלי אבל החיוב מדרבנן בטלי ועי' בפ"מ בפתי' דהק' על רמב"ן הואיל ומדרבנן חייב בלבן שלא תשתכ' תור' ציצי' הויין נוי בגד כשאר בגדים דמחוייבין מדרבנן ויוצאין בהן בשבת ולא אדע מאי ק"ל הא להדי' מבואר כן בדברי רמב"ן דהחייב מדרבנן יוצאין בהן רק דאם תכלת מעכב אינו מסכים לדברי בעה"מ דחייב מדרבנן דהיכ' תקנו חכמים זו התקנ' עכ"פ לדעת כולם החיוב מדרבנן

הוי מנוי הבגד א"כ אמאי החייב מספק גרע ולא אמרינן דהוי מנוי הבגד ואולי י"ל כיון דודאי צריך שיתכוין שאינו עושה לשם חיוב רק אם הדין הוא דהבגד מחוייב בציצית ואם אינו חייב אינו עוש' לשם מצוה כדי שלא יעבור על ב"ת וא"כ אף דלנו הוא ספק וחייב להטיל בו ציצית מ"מ כיון די"ל דכלפי שמיא גלייא דאינו חייב והוי משאוי ואינן בטלין לגבי הבגד כיון דיש לו ספק דילמא חייב בציצית ודוחק הוא:

והנה המג"א כתב דאפי' לכרמלית אסור לצאת דאסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחל'. ובאמת כן מבואר במ"מ (פ"ו מעירובין) דהטעם דבספק חשכה אין מערבין עירובי תחומין שאין לו לבא לבית הספק שיהי' התחלת העירוב בספק אולם יש לחלק משם דשם הי' לו לערב מקודם אבל בבגד שהוא רוצה ללבוש כמו שהוא נאות בעיניו ורוצה לצאת בו בכרמלית י"ל דמותר מטעם ספק דרבנן להקל וראיתי בס' חיי אדם שהשיג על המג"א שהרי (סי' ש"ג ס' כ"ג) פסק הש"ע בצריכ' להוצי' אגוז לבנ' וכרכ' עליו כדי להוציאו לר"ה אסור ולכרמלית מותר הרי כיון דהיא בעיא דלא איפשטא מותר בכרמלית ואין זה השגה דאף דכתב באמת שם הרי"ף והרא"ש דכל תיקו דאורייתא לחומרא ודרבנן לקולא ע"כ הא דבר"הר אסור אף דלא הוי רק איסור דרבנן שלא להערים ומדאורייתא כיון דהוא דרך מלבוש מותר א"כ הוי הספק רק בדרבנן ואמאי אמרינן לחומרא וע"כ הטעם כיון דהאיבעיא הוא דדילמא אסור להערים מחשש שמא יבא לידי איסור דאורייתא בזה אזלינן לחומרא דומ' למ"ש הב"י (סי' רנ"ז) בהטמנ' באיבעי' דש"ס גפת של זיתים או דשומשמין דאמרינן לחומרא מפני שהוא קרוב לבא לידי איסור תור' החמירו בספקו וה"נ דכוות' ולכך בכרמלית דהוי גזיר' רחוק' מאיסור תורה מותר והעד לזה דהא סי' ש"נ) פסקינן דלא יעמוד אדם ברה"ר וישתין וירוק בכרמלית אפי' אם הוציא פיו ואמתו לחוץ אף דהוי בעיא דלא איפשטא וע"כ כיון דהספק נולד על איסור תורה ודרבנן ביחד מחמרינן או כדי שלא יעשה לכתחל' ספק דרבנן שוב ראיתי בס' ח"א שם שכת' כן ומהא דפסקינן (סימן של"ד ס"כ) בגליונם דאין מצילין אותם יש לומר אף דשם ג"כ לא איפשט' האיבעיא ועיקר הטעם דאין מצילין הוא משום שלא יבא לכבות ובכ"ז מחמרינן אף דל"ה רק איסור מדרבנן כבר מבואר בר"ן פרק כל כתבי די"ל דאפשט' האיבעיא לחומרא ועיין (סי' רמ"ו) בישראל ונכרי שיש להם שדה בשותפות אם לא התנו מתחלה אסור להישראל ליקח שכר שבת. והע"ת תמו' שם הא לא איפשט' האיבעיא ואמאי אסור בדרבנן ולכאור' משמע משם דבאיסור שבת אזלינן לחומרא אף בדרבנן אולם כנרא' מדברי הר"ן מסכת ע"ז איפשטא האיבעיא ותמהני על המרי"ט (ח"ב ס"ב) שהעיר על דברי רמב"ם דפסק לחומרא ואמאי הא סד"ר לקולא ואינו ראי' כלל למ"ש

הר"ן שם ובמ"א הארכתי בענין זה היכא דספק נולד על דאורייתא ודרבנן ביחד עיין מה שכתבתי ע"ז בהגהותי בדברי חיים חיו"ד (סי' י"א) ועוד יבואר אי"ה במ"א ואכ"מ

סימן ה

אם גזל צמר ועשאן חוטין אם כשרים לציצית:

עיין מג"א (סי' י"א ס"ק י') ובט"ז שם כ' בדעת רמב"ם דמטעם מהב"ע פסול וכ' בא"ר אף דהיכ' דאיכא יאוש ושינוי ל"ה מה"ב בעביר' כיון דהשינוי הוא ע"י שנעש' חוטין וקי"ל דבעינן טווי' לשמ' א"כ הוי השינוי בסיוע המצוה והוי דומיא למקדיש בהמתו שכ' תוס' ב"ק (דף ס"ו) ודבריו תמוהין דשם ההקדש גורם הקנין או שינוי השם או שינוי רשות שפיר הוי מהב"ע דע"י חלות שם הקדש נגמר העבירה היינו קנין הגזילה משא"כ כאן אף דאם ל"ה כוונתו בטווי' לשם מצות ציצי' הי' נגמר הקנין א"כ אין המצוה מסיעי לעביר' וראיתי במ"ז שהוסיף וז"ל דאימת קנה בטווי' וקודם טווי' לאו דידי' תו לאו טוויה לשמן מיקרי דלאו דידי' ולאו ברשותי' עכ"ד וזה ג"כ תימא דמבואר מש"ס ב"ק שם ורמב"ן מלחמות דהקדש מהני דבא בב"א כיון דע"י ההקדש יצא מרשות הבעלים יכול להקדיש והוי ש"ר ושניהם באות כאחד א"כ כמו כן הוי לשמה וכן מבואר באה"ע (סי' ק"ך) בגזל נייר וכ' עליו גט דקנ' בשינוי מעש' אף דבעינן כתיב' לשמ' מ"מ בא בבת אחת הקנין והכתיב' לשמ' וה"נ דכוותי' ובר מדין לא אדע מנ"ל דבעי שיהי' שלו בשעת טווי' ומי לא סגי לעשות הטווי' לשמ' אף אם אינו שלו. וראיתי במח"א דיני גזילי' (סי' כ"ט) שכ' בגזל צמר ועשהו חוטין ואח"כ נתיאשו הבעלים ומכר לאחר אף דקנאו ביאוש וש"ר מ"מ י"ל לענין ציצית פסול שבשעת הטווי' הי' גזול ובמס' סוכה ס"ל לשמואל דגדילים תעש' לך אייר גם על שעת הטוי' לך לשם חובך ופריך ודלמא למעוטי גזל אתא ומשני הא כתי' קרא אחרינא ועשו להם משלהם משמע לכאור' דבשעת הטוי' בעינן שלא יהי' גזול. ובודאי אין כוונתו דבעי' בשעת הטוי' שיהי' שלו דא"כ מנ"ל למדרש תעשה לך לשם חובך דלמא לך שיהי' בשעת טוי' שלו ומלהם בשעת עשי' א"ו דבשעת טוי' לא בעי' דוקא שיהי' שלו רק שיטוה לשם ציצית ובודאי אם הבעלים מתרצים שיטוו אחרים להם הציצית לעצמן אף דלא הקנו להם עדיין עד שעת עשי' ג"כ כשרין דל"ב שיהי' דוקא שלו בשעת טוי' רק שיהי' טוי' לשמן וכוונתו ע"כ דצמר גזול לא חשוב לשמה כיון דאינו שלו ומ"מ איני יודע מניין לזה דל"מ הטוי' לשמה באם אינו שלו ומ"מ אף לדע' המח"א זה דוקא אם הטוי' הוי השינוי החוזר ואינו קונה רק האחר יקנה ע"י ש"ר בזה יש לומר דל"ה לשמן אבל אם הטוי' והקנין בא כאחת ודאי כ"ע מודים דהוי לשמן כמו לגבי הקדש וגט הכתוב על נייר גזול כמו"ש

עיין כ"מ (פ"א מציצית) דכ' הא דצמר עיר הנדחת פסול לאו מטעם איסור הנא' דמצו' לאו לה"נ אלא כתותי שיעורי'. ובס' קרית ספר מבעל מבי"ט כ' הטעם כיון דאסור ליהנות מהם לאו שלהם הוי וקצת י"ל דלכך כ' הכ"מ מטעם כתותי מיכתתי שיעורי' דנ"מ אם הטיל אותם בטלית דהדין דאסור לאחר להתירן רק אם רוצה להניחם בטלית אחר כמבואר (סי' ט"ו) וכאן לכתחיל' אסור להניחם בבגד אחר א"כ הי' מקום לומר דהוי לכם כיון דהבגד הוא שלו ושום אדם אינו רשאי להתירם לכך נקט מטעם כתותי מיכתת שיעורי' ועיין שא"ר (סי' צ"ז) דכ' דכלאי כרם אף דאסור בהנא' אם א"ל מצה אחרת דוח' העש' לל"ת והוי מצתכם ובהגהותי בד"ח דיני לולב פקפקתי ע"ז דמ"מ כיון דבלעדי המצוה לית לי' בגוי' שום זכי' ודין ממון וגם אם אחר חטף ממנו לא יצטרך לשלם לו מה שהפסידו דלא יכול לקיים המצו' א"כ ל"ה לכם עיי"ש. ומ"מ כאן י"ל עכ"פ כיון דאסור להתירן מן הבגד הוי שוב לכם לכך נקט הטעם דכתותי. וראיתי בק"ס שם שכת' במשתחוה לבהמ' דצמרה פסול לציצית הוא רק מדרבנן כיון דאינה נאסר' להדיוט ואפילו עשה בה מעש' דאסר' להדיוט לא הוי ציצית פסול מדאורייתא דמצו' לאו ליהנות ניתנו כדרבא בלולב של ע"ז דאמר דיצא בדיעבד ולא אבין הא כיון דאסר' להדיוט ובא ליד ישראל אינ' בטיל' עולמית פסול מטעם דלאו שלו הוא כמו בציצית של עיר הנדחת ודרבא ע"כ ביו"ט שני דל"ב לכם כמבואר בתוס' ופוסקים

סימן ו

בש"ע (סי' י"א) החוטין צריך שיהי' טווין לשמה טוואן נכרי וישראל עע"ג ואומר שיטוו' לשמ' להרא"ש כשר והקשו האחרונים הא לא נזכר ברא"ש רק הב"י למד זה מדין עבוד דסתו"ת ובאמת יש לדמות לגט דל"מ עע"ג כיון דבעי' שיכתב כל התורף לשמ' לא יעש' עכו"ם משא"כ עיבוד ל"ב רק תחילת העיבוד כשישים העור תוך הסיד וזה יאמר אז אני עוש' לשם ס"ת ואז יעש' העכו"ם לדעת ישראל כשיאמר לו עשה כך וכמו במיל' דנעש' בב"א א"כ טוי' דמי לגט דכל מעט ומעט טוי' צריך לשמ' כמו בגט כל אות ואות עיין נו"ב תנינא ודג"מ ובגליון רע"א ז"ל

ונראה דדעת רבינו ב"י דהא הרא"ש כ' שם הל' ס"ת הטעם דבעי עבוד לשמ' משום דקיי"ל כרבא דהזמנ' לאו מילתא והרא"ש סובר כפירוש ר"ת משום דלא סגי בהזמנ' לכך בעי עיבוד לשמ' דעדיף ממעש' וע"כ הא דסגי בהתחל' כשישים תוך הסיד לשם ס"ת הטעם ע"כ כיון דהתחיל לשם קדושת ס"ת שוב סתמא לשמ' כמו שכ' שם גבי מיל' דמהני סתמא לשמ' כן נמי לעיבוד כיון דסתמא לאו לשמ' צריך שהתחל' יהי' לשם קדוש' במעש' ואח"כ כל העוש' ע"ד ראשון עוש' ולכך בעכו"ם כיון דההתחל' עביד ע"ד

ישראל אח"כ סתמא ג"כ הוי לשם ס"ת כיון דלא גלי לן קרא דבעי להדיא לשמ' רק להוציא מסתמא ומסברא בעינן עיבוד לשמ' סגי אם עושה התחל' ואח"כ ע"ד הראשון עוש' משא"כ בגט דגזר' התור' וכתב לה לשמ' ובעינן שיכתוב כל התורף להדיא לשמ' לכך ל"מ סתמא ע"ד הראשון משא"כ בעיבוד ועיין טו"ז יו"ד (סי' רע"א ס"ק ג') ולפי"ז בציצית ג"כ לענין טוי' הא מדמי הש"ס מנחות (דף מ"ב) לעיבוד לשמ' וממילא לא בעינן טפי מעיבוד וסגי בהתחל' ואח"כ סתמא לשמ' ואף לכמ' פוסקים דל"ב עיבוד לשמ' אעפ"כ בציצית בעי לשמ' מטעם דמדחינן סוגיא דמנחות מקמי סוגי' דסוכ' דיליף לשמואל טוי' לשמ' מדכתי' גדילים תעש' לך לשם חובך עיין רמב"ן מלחמות ור"ן שם מ"מ מסתברא לי' לב"י מדלא הביא הרא"ש בהלכות ציצית כן דקיי"ל כשמואל מגזה"כ רק בסתם הלכתא כשמואל ע"כ מדמ' לעיבוד ולא מגז"הכ דהא בכ"מ קי"ל כרב באיסורא ובש"ס לא קאמר בזה דהלכתא כשמואל ועי"ש במעי"ט כיון דאמרינן בש"ס כתנאי ושמואל כרשב"ג תו לא צריך למימר דהלכת' כשמואל דסמיך לי' אדקי"ל בעלמא דבעינן עיבוד לשמה ומה דכתיב גדילים תעש' לך לא דרשינן כשמואל לשם חובך רק על התלי' ולא על הטוי' ובתוספות מנחות שם הקשו למה הסוגיא דסוכה הקש' על ב"ה משמואל מטוי' הא לרב נמי קשה דעכ"פ מודה דהתלי' בעינן לשמה ולמ"ש באמת המקשה ידע דגזה"כ הוא גדילים תעש' לך לשם חובך וסובר דקאי על התלי' דבל"ש והקש' רק משמואל דסובר דבעינן טוי' ומתרץ דקאי גם על הטוי' וזה הכל לס"ד דל"ב עיבוד לשמה אבל למאי דפוסק הרא"ש דבעינן על"ש ולכך בעינן טווית הציצית ג"כ לשמה וגדילים תעשה לך קאי על התלי' וטוי' בעינן לשמה כמו עיבוד הואיל הזמנה לאו מלתא היא א"כ ממילא סגי רק בהתחל' כמו גבי עיבוד ואח"כ אמרינן דע"ד הראשון עביד ונמשך ממילא עליו איכות הקדושה לצורך מצוה ושמואל דדריש גדילים תעש' לך על הטוי' י"ל דאזיל לשיטתו דסובר כלי קופס' חייבים בציצית דהוי חובת מנא א"כ קראי קאי על טוי' דבשעת תלי' ל"צ קרא דסובר דמצות צריכות כונה ועיקר המצו' לדידי' התלי' אף בלא הלבש' אבל לדידן דחובת גברא הוא אינו ראי' דקאי על הטוי' וי"ל דקאי על התלי' וא"כ הא דבעינן טוי' לשמ' הוא רק מסברי כמו עיבו' אולם על המג"א (סימן ת"ס) שכתב לדמות מצה שנילושה ע"י עכו"מ וישראל עע"ג דכשר כמו לענין עיבוד וטוי' קש' באמת במצ' כיון דבעי לשמה בפי' דומ' לכתיבת גט דל"מ אולם כנראה דשם ל"ב לשמ' רק מדרבנן כמ"ש שם הח"י מדברי רמב"ם וי"ל דסגי בהתחל' ואח"כ סתמ' לשמ' ועי"ש בס' חמד משה]:

ולפ"ז הי' נראה דמה שכתב הרא"ש דבעינן שזורין לשמה היינו בלא עבד תיכף אולם אם עבד בהמשך א' אדעת הראשון סגי כמו בעיבוד דל"ב רק בהתחלה ואולי י"ל כיון דשזירה הוא ענין אחר דומה יותר לתלי' וקאי ע"ז הגזי"הכ דגדילים תעש' לך לשם חובך והא דצריך לרא"ש הדרש דבני ישראל ולא עכו"מ כבר כתבו האחרונים דיש כמה נ"מ דנכרי פסול בבירור לא מטעם לשמ' דוק' כגון בנתגייר וכדו' ויודע דעש' לשמה מ"מ פסול גם נ"מ דלכאור' נרא' הא דאמרינן נכרי אדעת' דנפשי' עביד הוא דוקא גדול שיש לו דעת ואינו שומע למה שמצוהו משא"כ קטן אינו בן דעת אלא למה שזה מצווהו כמו שכת' רש"י עי"ש וא"כ בגוי קטן הי' מהני התלי' בישראל עע"ג דזה עוש' ע"ד מצוהו והוי הקשירה לשמ' ולהכי ממעטינן מבני ישראל ועשו דפסילי ועיין ספר ב"מ אה"ע (סי' קכ"ג) שכ' לדעת רמב"ם הל' גירושין לגבי כתיבת הגט דכלל גוי ועבד ומומר בחד סוג דכל שאינו בתורת גיטין הוי לענין זה כגוי שכותב שלל"ש מפני שאינו בתורה זו אינו חש לאזהרתינו ולכך חלק דין חש"ו מגוי ועבד לענין כתיבת הטופס בגעע"ג דל"ש לגבייהו אדעתא דנפשי' עביד ומומר שוה לכל פרטיו לעכו"מ דנמי אדעתי' עביד עי"ש באורך ולמ"ש הי' נרא' דנכרי קטן ועבד קטן דמהני בהו עע"ג דבהם ל"ש לומר אדעתי' עביד. וגם יש להעיר שם למה לא יהי' עבד נאמן אם הו' צועק שחש לאזהרתינו וכותב לשמה ואף דהוי דבר שבערו' מ"מ לכמה פוסקים בלא אתחזק נאמן גם הא אשה כותבת גט אף שאינה בתורת גיטין לגרש וע"כ לדבריו כיון דהיא בתורת גיטין לקבל גט סגי שתשמע לאזהרתינו אם כן עבד נמי איתי' בתורת גט שחרור לקבל ולהתירו בב"י ותורת כתיב' לשמ' שייך בו ומה לי תורת גט להתיר א"א לשוק ומה לי תורת שיחרור ואכ"מ בזה:

ולמה דמבואר כמעט מכל הפוסקים דצורך עיבוד לשמה הוא רק משום חיבת מצוה ונוכל לומר שהוא רק מדרבנן כמו שיבואר לקמן (סי' י"א) י"ל באמת דקרא גדילים תעש' לך לשם חובך הוא רק על הקשיר' ותלי' אבל בטוי' ושזירה י"ל דהוא רק מדרבנן כמו עיבוד העור לסתו"מ כן נמי בציצית עיקר עשיי' לשמה קאי על התלי' וקשיר' אולם בלבוש כתב מובא בפ"מ דהוא דומיא דלא תלבש שעטנז משמע דהוא מדאורייתא וכן משמע מן תמיהת תוס' מנחות הנ"ל דגזיה"כ דעשי' לשמה קאי על הטוי' ג"כ אולם דעת הרא"ש י"ל כמו שכתבתי ולדעת רמב"ם כתב הפ"מ במ"ז (סי' י"ד) דבעש' ישראל בלא כונ' אפי' כל הקשירות והתליות כשר ואינו יודע למה דהא גדילים תעש' לך לשם חובך קאי אטוי' ושזיר' משעטנז וכ"ש קשיר' ותלי' מלשון גדילים כמ"ש הלבוש (סי' י"א) דמנה שמעינן תעש' ולא מן העשוי קאי אקשיר' א"כ כ"ש דקאי נמי לך לשם חובך אקשיר' ותחיב' שלא בכונה הוא להכשיר בלבד והניח בצ"ע וצ"ל שאף דכתיב לך לשם

חובך היינו מה דלא שייך בי' סתמא לשמה בטוי' דיכול לעשות החוטין לצורך דבר אחר משא"כ התלי' בהבגד י"ל דמכשרינן מטעם דסתמא לשמה ולא ממעטינן מבני ישראל רק פרט לעכו"מ דזה ל"מ אבל ישראל אף דדרשינן גדילים תעש' לך לשם חובך קאי אטוי' והקשיר' כשר מטעם דסתמ' לשמה אולם אם נאמר כן א"כ חש"ו דאין להם מחשבה ובקדשים אף דסתמא לשמה מ"מ מעש' קטן הוי כמתעסק בעלמא ופסיל כמבואר רמב"ם (פ"א מפה"מ) כמו כן מהראוי שאם עשה וקש' הציצית שיהי' פסול מה"ט ולא משמ' כן מדברי הש"ע ומדברי המ"א מבואר להדיא להיפך ומשוי קטן לאש' וע"כ צ"ל שסובר בדעת רמב"ם דמדכתיב בני ישראל ע"כ גלי קר' למעט עכו"מ דלא בעינן כונה בעשייתן ממילא אף כונת מעשה ל"ב וכן משמ' מדברי ב"י וכ"מ דכ' מדאמר שעשא' גוי פסולה מאי איריא גוי אפילו עשא' ישראל שלא לשמ' נמי א"ו דלא ממע' אלא גוי אבל עשא' ישראל שלא בכונה כשר ואם נאמר דהטעם משום דסתמא לשמ' בישראל ולכך כשר בלא כונה א"כ אכתי יקש' מאי איריא גוי אף קטן שאינו ב"ח ומה שכתב הפ"מ דתחיבה שלא בכונת הי' להכשיר לכאורה הא כתיב בני ישראל ועשו ועשי' היא הקשיר' בהכרח וגלי קר' לדעת רמב"ם דקשיר' ל"ב לשמ' ותחיב' לבד לא מקרי עשיית ציצית אולם באמת מצינו דאף תחיב' לבד מקרי מעש' דהא אם הטיל לשם קרנות ואח"כ פסק דפסול מטעם תולמ"ה מבואר בסמ"ג דאף תחב לבד יש להחמיר ובספר רביד הזהב פר' שלח הביא לזה ראי' דהא ממה דגלי לן קרא דכלאים מותר בציצית קאמר בש"ס ש"מ קשר עליון דאורייתא דאי בלא קשר ליכא כלאים א"כ מוכרח לפי ס"ד זה דתחיב' מקרי עשי' ע"ש ואינו ראי' דהא לעשות עכ"פ חוליא אחת לכ"ע מחוייב מדאורייתא ולעשות קיום שיתקיי' עכ"פ בלי קשר יום או יומים ועי' רש"י מנחות (ר"ד ל"ט) א"כ אם לא ידענו מסמוכין ול"ה צריך קש' עליון ג"כ שייך עשי' ולעול' תחיבה לחוד ל"ק ועשו וכן משמע מלשון הסמ"ק שהביא הרביד הזהב שם בהטיל ואח"כ פסק בתחב לבד דיש להחמיר משמ' דרק מצד חומר' הוא דקרי ע"י תחיב' לבד מן העשוי ולא מן הדין דמה"ד תחיבה לאו בכלל ועשו הוא וע"כ מדגלי קרא בני ישראל ועשו ולא נכרי ע"כ דל"ב כונה לעשי': **ולמ"ש** דלרמב"ם הא דל"ב כונה בעשי' הוא משום דסתמא לשמה הוא נראה דאם כוון להיפך שלא לשמה ודאי פסול כמו בקדשים ונראה דאף בקטן אם אומר להיפך שאינו מטיל לצורך מצוה רק שכך רוצה אף דקטן מעשה יש לו ומחשבה אין לו כמבואר בחולין (דף י"ג) מ"מ אף דגם לקולא אין לו מחשבה היינו לבטל מעש' אבל להוציא מידי סתמא בדבר דצריך לשמ' ודאי מוציא מידי מחשב' דסתמ' והוי מעש' לענין חיוב ציצי' כמו מתעס' בעלמ' וראיתי בפ"מ בפתיח' כוללת (ח"ב אות י"ג) שכ' קטן ששחט חולין לשם

נחיר' אף דבגדול ליכ' שחיט' לדעת רש"ל מ"מ בקטן כשר דהוי כמעש' שחיט' בלא כונ' לנחיר' וכן בציצית לדעת רמב"ם די"ל אם עש' שלא לשמן פסול ובקטן כה"ג י"ל דכשר עי"ש ולמ"ש כיון דבאמת קרא דתעש' לך היא עשיי' לשמן רק סתמא לשמן הוא נרא' עכ"פ דגם קטן יכול להוציא מידי סתמא שוב ראיתי בס' משכנות יעקב שכת' ג"כ בדעת רמב"ם דמטעם סתמא לשמן קאי כיון שכבר עשויין לשם ציצית ומ"מ בקטן פסול לדעתו דהא בקדשי' קי"ל דסתמן כלשמן ואפ"ה פסול קטן משום דלאו בר כונ' הוא הרי אף מה דבגדול סתמא כשר מ"מ גרע קטן והה"ד בציצית דמעשה קטן כמתעסק בעלמא הוא אלו דבריו ותמהני הא באמת זה קושית התוס' ריש זבחים וחולין שם וכתבו דסתמא דקטן גרע דאין לו דעת להבין שהם קדשים וסבר שהם חולין והו"ל מתעסק ופסול כדקאמר משום חולין פסול' וקטן אפי' אומר יודע אני שהם קדשים ולשמן אני מתכוין י"ל דל"מ אם אין מעשיהן מוכחין עי"ש וא"כ זה דוקא בקדשים דמתעסק פסול מדכתיב ושחט את בן הבקר וכן לרצונכם תזבחהו ועי' תו' חולין שם ד"ה מנין וברשב"א שם דכתבו אם מתכוין לחתיכת סימנים ולא לשם זביח' דכשר בחולין ובקדשים פסול וא"כ אף דסתמן לשמן מ"מ גלי קרא בקדשים דעכ"פ צריך שיכוין לשם שחיט' מעליא שיודע שנצטו ישראל על השחיט' ולפיכך הוא שוחט וקטן אין לו מחשבה וטעם זה נ' דכן הוא דעת רמב"ם דעכ"פ צריך שידע ויתכוין לשחיטה מעליא ולכך קטן פסול מדסתם רמב"ם הל' פסה"מ דשחיטת קטן בקדשים פסול ואף בעומד גדול ע"ג ומשמע כל קטן בכלל ואף במופלא סמוך לאיש ולדברי תוס' דלכך קטן פסול בקדשים שאין לו דעת להבין שהם קדשים וסבר שהם חולין י"ל דמופלא סמוך לאיש דנדרו נדר ביודע לשם מי נדר א"כ התורה אמר' דיש לו דעת ומחשבה לזה ונדרו נדר והקדשו הקדש למה נאמר דאין לו דעת להבין שזה קדשים כיון דאף להתפיס חולין לשם קדשים יש לו דעת אולם להטעם דצריך בקדשים שיכוין לא לחתיכת סימני' בלבד רק לשם זביח' שנצטוו ע"ז וקטן אין לו מחשב' אף במופל' סמוך לאיש שחיטתו פסולה עכ"פ יהי' איך שיהי' גלי לן קרא בקדשים דבעי עכ"פ כונת זביח' וקטן אין לו כונ' ומחשב' ולכך פסול אבל בציצי' ל"ב רק כונת עשייתן שיהי' מכח גבר' דבעינן תעשו ולא מן העשוי זה קאי גם על עשייתן ובלא שום כונה סגי כיון דסתמן לשמן ממילא אף קטן כשר ומ"מ להמבואר בש"ס חולין שם ובש"ח (סי' א) דקטן שא"י לאמן ידו ליכא כח גברא ומעשיו כמעש' קוף בעלמ' הה"ד אם קטן כז' תלה הציצית לכ"ע פסול דעכ"פ תעש' כתיב בהו ובעינן כח גברא וכונ' מעש' בעינן יהי' באיזה אופן סגי כיון דסתמן לשמן אבל תעש' ולא מן העשוי בעינן ועשיית קטן כזה הוי כנעש' ממילא:

אך מטעם אחר יש לומר דאף לדעת רמב"ם פסול בקטן די"ל דמודה רמב"ם דלכתחל' בעינן מה"ת לשמה אף בעשייתן מדכתיב גדילי' תעש' לך קאי אף על התלי' רק מדגלי רחמנא דבר אל בני ישראל ועשו גמרינן דישראל שעש' אותן שלא לשמן כשר אבל מכל מקום לכתחל' אף עשייתן צריך שיהי' לשמן וכן נרא' שזה דעת ס' החינוך פ' שלח שכ' אבל עשאה ישראל בלא כונ' דיעבד כשיר' והיינו דודאי קי"ל כשמואל דדרש תעש' לך לשם חובך רק מדגלי קרא דנכרי פסול ממילא ידענו דאינו מעכב הלשמה בעשייתן בדיעבד ואם כן י"ל דקטן פסול דבעינן עכ"פ שיהי' ראוי לעשו' לשמן ואז אינו מעכב ע"ד שאמרו חז"ל ב"מ כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת ובאינו ראוי מעכבת ה"נ דכות' בגדול דבר כונה הוא וראוי הוא שיעש' הדבר לשמן גלי לן קרא דאינו מעכב ובקטן דאינו ראוי לעשות לשמן ולקיים תעשה לך לשם חובך מעכב ופסול וכה"ג מצאתי בספר טהרת קדש ריש זבחים שכתב בדעת רש"י דמה"ט קטן פסול לשחיטת קדשים דנהי דסתמא כשר היינו דיעבד ולכתחל' מדאורייתא בעינן שיחשוב בפי' לשמן וראוי לכך מיהת בעינן אף בדיעבד ובאינו ראוי לחשוב לשמו אף בדיעבד פסול וה"נ דכוות' ובספ' א"ר הוליד מדברי החינוך הנ"ל דדעת רמב"ם לפסוק כרב דל"ב טוי' לשמה ומש"ה מכשר החינוך בדיעבד ולא משמע כן מדברי רמב"ם דכתב צריכה טוי' לשם ציצית וכו' וסיים ואם עש' פסול משמע דקאי גם על כל מה שמזכיר שם ובס' החינוך לא נזכר טוי' רק עשיית ישראל שלא לשמן דבדיעבד כשר ובלי ספק כוונתו דכל מה דנוכל למעט מלרבות מדכתיב בני ישראל להוציא דשלא לשמן כשר ממעטינן כדי דנוכל לקיים הדרש תעש' לך לשם חובך בכל מאי דאפשר לכן ממעטינן העשי' דבדיעבד כשר שלא בכונ' בעשאן ישראל וממילא קטן פסול מטעם דאינו ראוי לכוין לשמו כמ"ש:

ודע דיש להבין בהא דאיבעי' להו חולין שם קטן יש לו מחשב' ומסקי' דאין לו מחשבה מדאורייתא אף במחשבתו ניכרת מתוך מעשיו הא מבואר מס' פרה (פי"ב) הכל כשרין להזות חוץ כו' ותינוק שאין בו דעת ואף דהזיי' צריכה כונ' מ"מ מרבינן מגזה"כ מטהור דקטן יכול להזות ול"ל לרבויי אלא כשיש בו דעת וקטן דממעטינן בקידוש אפילו כשיש בו דעת ועי"ש ברע"ב ותוי"ט וכן מבואר רמב"ם (פ' יו"ד מפרה) דקטן שיש בו דעת כשר להזות והרמב"ם שם סובר דכונה להזות דבעינן הוא שצריך לכוין להזות על הטמ' לטהרו וראב"ד סובר דלא בעי כונה לחולין רק שיכוין לו עכ"פ מבואר משם דלהזות מהני כונתו של קטן שיש בו דעת ולקדש ל"מ ולא ידעתי למה לא הביא הש"ס חולין שם משם וצריך ישוב:

והנה הרמ"א (סי' י"ד) כת' להחמיר לכתחל' שיעשו אנשים הציצית כדעת ר"ת וכתב שם המג"א דקטן דינו כאשה ולכאור' י"ל למ"ש תוס' גיטין (דף כ"ב) דקטן הוי בר כריתות הואיל ויהי' לכשיגדיל וכן שוטה אם נשתפ' והא דקתני בברייתי' גיטין (דף מ"ה) דקטן פסול לכתיבת סת"מ משום דכתיב וכתבתם וקשרתם ובעינן שיהי' בר קשיר' נימא ג"כ דהא יהי' בר קשירה לכשיגדיל י"ל מדכתיב וקשרתם וכתבתם קשיר' קודם כתיב' ילפינן דבעינן שיהי' בר חיוב לקשיר' בשעת כתיב' אבל בציצית דלא כתיב בהדיא רק ר"ת יליף זאת דבעינן שיהי' ב"ח י"ל דחשו"ק כיון דיבואו לידי חיוב סגי ודומה לשחיטה דשחיטתן כשירה באחרים רואים אותם שלא קלקלו ולא אמרינן מדכתיב וזבחת ואכלת ונכרי דלית' בחיוב זביח' פסול שחיטתו וע"כ דחש"ו דכשר שחיטתן דבני זביח' נינהו כשיגדיל או כשישתפ' אולם משחיט' אין ראי' דשם עיק' הטעם כמ"ש הש"ך יו"ד (סי' א') דחש"ו הוו בני זביח' דאסור להאכיל אותן נבילה וכמ"ש מהרי"ל בתשובה) סימן קנ"ו) דקטן בר מצות הוא ופקחים מוזהרים עליו ועי' ת"ש שם (ס"ק מ"ט) משא"כ לענין מצו' דלא מוזהרים עליו חשיב אינו בר קשיר' אף שיבא לידי חיוב כשיגדל אך י"ל דוקא לענין כתיב' סת"מ שפיר לא מקרי חש"ו בני קשיר' כיון דאין מוזהרין עליו אלא אביו לבד לחנכו ומדרבנן אבל שלא לעבור ולילך בבגד של ד' כנפות בלא ציצית דאסור מדאורייתא כולם מוזהרים עליו שלא למספי לי' בידים א"כ מקרי ב"ח כמו גבי זביחה ולדעת הרשב"א וסייעתו דאיסור דרבנן יכול למספי לי' לתינוק בידים י"ל דעכשיו דלא יש לנו תכלת וכל חיוב ציצית ע"כ בעוה"ר האידנא לא הוי רק מדרבנן לכמה פוסקים ולילך בהבגד רשאי אף מד"ת דלא ציותה התורה שלא לילך בד' כנפות בלא ציצית רק לעשות ואם א"א שרי א"כ לגבי קטן לא מוזהרים עליו אולם מ"מ יש לומ' כיון דעכ"פ אם הי' לנו תכל' היינו מוזהרים עליו מקרי שפיר בר חיוב אך י"ל דדוק' לענין שלא להאכילו נבלה שהוא איסור לאו וכדומה מה שהן איסורי לאוין אחרים מוזהרין עליו דילפינן מבינייהו דשרצים ודם וטומאת כהנים כמבואר יבמות (דף קי"ד) אבל באיסורי עש' דקיל לא ידענו אם מוזהרי' עליהן מה"ת ואף דמש"ס יבמות מבואר שם דגם על איסורי עשה מוזהרין עליהן שלא למספי בידים י"ל דל"ה רק מדרבנן ויבואר אי"ה לקמן דיני שבת א"כ ל"ח ב"ח לענין ציצית ולכאור' יש קצת ראי' לזה דהא בברייתא דגיטין שם קתני ג"כ מזוזה שכתב' קטן דפסול מטעם וקשרתם וכתבתם ואם נאמר דמקרי ב"ח הואיל וגדולים מוזהרי' עליו שלא להניח אותו לעבור בעש' א"כ נימא לגבי מזוזה נמי דמקרי ב"ח מטעם זה אך זה טעות דהא קתני שם ג"כ אשה אף דאשה ג"כ חייבת במזוזה ואעפ"כ פסולה לכתיב' וע"כ הטעם דוכתבתם קאי ג"כ על מי דהוי ב"ח לגבי תפילין

ומי שאינו בוקשרתם אינו בוכתבתם אף לענין מה דמחוייב ועיין ש"ך יו"ד (סי' רפ"א ס"ק ו') משם הדרישׁ. גם בלא"ה הא דנקט בברייתא קטן נקט אגב אחריני כמו שכתבו תוס' מנחות (דף מ"ב) להקשות ל"ל למעוטי נכרי הא בלא"ה פסול דסתמא לאו לשמו קאי וכתבו דאיצטריך משום עבד ואשה משמ' דאף לקטן לא אצטריך כיון דלאו ב"כ הוא. אולם בתוס' ע"ז (דף כ"ז) ד"ה וכי כתבו להדיא דנקיט עכו"מ אגב אש' וקטן וקצת י"ל למ"ש לעיל במופלא סמוך לאיש הואיל דהקדשו הקדש יכול להתפיס ג"כ קדושת דלשמה י"ל שפיר דלכך קתני קטן דפסול משום דאינו בקשיר' דמטעם זה אף מופל' סמוך לאיש פסול. עכ"פ י"ל דאינו דומה לשחיטה דכשר בקטן ולר"ת דילפינן מתפילין דבעי שיהי' עכשיו ב"ח ל"מ מה שיבא לידי חיוב וכמ"ש המ"א ועי' תוס' ע"ז (דכ"ו ע"ב) ד"ה סמי דמומר לתאבון פסול לכתיבת סת"מ דלא מקרי בר קשיר' ועי' מג"א (סי' ל"ט): **ורבינו** עקיבא אייגר ז"ל (סי' ס"ט) בתשובותיו כתב דהוא מדרבנן דאל"כ מ"ש דכשר לשחיטה ומקרי בר זביחה ולא אדע הא בר זביח' הוא שפיר מטעם דאסור להאכילו אינו זבוח ודומ' לחש"ו דמקרי מה"ט בר זביח' משא"כ לענין סת"מ מדכתיב וקשרתם וכתבתם ל"ש זה וכנ"ל:

ולדעת ר"ת דיליף מסתו"מ לציצית דכל שאינו בחיוב ציצית פסול לעשותן משמע דהוא מדאוריית' דאם לא הוי ילפות' משם מנין לנו להחמיר מדרבנן ולפ"ז נראה דלמ"ש המג"א דגם קטן דינו כאשה צריך שיהי' בן י"ג ויו"א ושידענו שהביא שתי שערות ולא סמכינן בזה על חזקה דרבא וכמו שכ' המג"א (סי' ל"ט) וראיתי בפ"מ במ"ז (סי' י"ד) דכ' דלר"ת טומטום מ"מ כשר לעשותן דכיון דספק תורה לחומרא מה"ת וישנו בחיוב ודבריו נסתרין מדברי המ"א הנ"ל דמבואר אף דהוי ב"ח מה"ת מספק מ"מ כיון דכלפי שמיא גלייא אם הוא קטן ואינו ב"ח לכך פסול מספק לכתוב לאחרי' והכי נמי דכוות' דאף דחייב מספק כמבואר ש"ע (סי' י"ז) מ"מ אין ספק מוציא מידי ודאי בר חיוב ואולי יש לחלק דבבן י"ג ויו"א ולא ידענו אם הביא ב' שערות י"ל דיש לו חזקת קטנות וגם אם הוא קטן לא שייך גבי' לחייבו מספק דאם לא בא לכלל גדלות ל"ש בו חי"ז דספקא דאורייתא לחומ' ואף חיוב דרבנן ל"ש לגבי קטן כמ"ש רש"י נדה (דף מ"ו ע"ב) דקטן לאו בר קבולי טלי' תקנתא דרבנן וכמו כן לגבי דאורייתא ל"ש לגבי עצמו לומר ספק' דאורי' לחומרא כיון דספק הוא בגוף חיובא במצות משא"כ בטומטום שהגיע לכלל גדלות ורק ספק אשה לו וכיון דחייב מספק י"ל דמקרי ב"ח אולם כנראה דמ"מ אין ספק מוציא מידי ודאי. ועיין פ"מ בא"א (סי' ל"ט) שם סתר משנתו וכת' לגבי תפילין שכתבו טומטום פסולים לזכר ודאי אפי' למ"ד ספקא דאורייתא מה"ת לחומרא וישנו בקשירה כיון דל"ה רק מחמת

ספק ונראה דלגבי ציצית גרע ביותר להסוברים דכלאי' בציצית לא שרא רחמנא אלא במקום מצוה וטומטום אע"ג דחייב מה"ת כיון דמספק הוא אסור לגבי' כלאים ואפילו להסוברים דסדין בציצית חייב לעשות לבן של מינו מ"מ בטומטום אין להטיל אפילו לבן בבגד פשתן הואיל ואינו ראוי לבילה דתכלת מה"ת וכמו שכ' הש"א (סי' ל"א) עכ"פ בבגד פשתן אי אפשר בתכל' א"כ לא מקרי ב"ח כיון דמספ' הוא דמחוייב ואסור בכלאים דדילמא נקבה הוא ופסול לדעת ר"ת כמו אשה ואף דלדעת ר"ת כלאים בציצית לגמרי הותרה מ"מ לא הותר רק אש' אם לבש' טלית של איש כיון דאישתרי בכלאי' לאיש אבל לא בטלי' של אשה וכן בטלית של טומטום דכתב הראב"ד דדוקא בציצית שאין בו כלאים אף דלדעתו לגבי בגדי כהונ' לגמרי הותר' ע"כ דסובר דהבגד של אשה או טומטום ל"ש בו הואיל דאשתרי אשתרי וכ"כ המחברים להשיג על הש"א בזה וא"כ לא מקרי טומטום ודאי ב"ח:

סימן ז

שאל טלית מצוייצת מברך עליו מיד (ש"ע סי' י"ד) ובט"ז שם הביא דברי הרא"ש דאדעתא דהכי השאילה לו שיברך ואם א"א לברך אא"כ יהי' שלו אמרינן דהוי כנתנו לו במתנה ע"מ להחזיר ומה"ט מותר ליקח טלית ש"ח שלמ"ד דמסתמ' ניחא לי והוי כאילו הקנה לו במעמ"לה. ותמה ע"ז מ"ש מאתרוג דלא מכשרי התה"ד והרמ"א (סי' תרמ"ט) אלא מיום ראשון ואילך ולא ביום א' ומ"ש ציצית שהוא ג"כ דאורייתא ומ"ש אתרוג וכן הקש' המ"א (סי' תרנ"ח סק"ג) ובנ"ח מחלק דציצית הוי כמתנה ע"מלה דאינו מקפיד על הזמן דהא לא קבע לו זמן ובאתרוג אם לא אמר לו ולא קבע לו זמן אזי רשאי להחזיר לו אף לאחר החג ואנן סהדי דלא נתן לו אדעתא דהכי מש"ה אמרינן לגבי אתרוג דלא נתן לו במתנ' ודבריו תמוהין הא מ"מ נוכל לומר אנן סהדי דנתן לו במתנה ע"מ להחזיר מיד כמו אילו אמר ע"מ שתחזירהו לי כמו דמהני בציצית לברך וכן בקידושין בשאל טבעת דאנן סהדי דנתן לו במעמ"לה וכאינו מקפיד על הזמן כן באתרוג נימא דהוי כאילו אמר ע"מ להחזיר בעוד שצריך לו וצריך להחזיר מיד:

וקצת יש ליישב קושית הט"ז והמ"א ע"פ מה שיש לומ' בדעת או"ח המובא ב"י (סימן תרמ"ט) וז"ל לולב הגזול והגנוב יש פוסלין אותו מיהו דוקא לגזלן עצמו אבל לאחרים כשר בשאר הימים ותמה ע"ז בכפ"ת דלאחרים אף ביו"ט הראשון כשר דהוי יאוש ושינוי רשות ועי"ש במג"א (ס"ק ג') וי"ל דאיירי גם לאחר יאוש רק בסתם גזיל' דהוי יאוש בעלים ונראה אף דסתם גזילה הוי יאוש בעלים ודאי לא יחלוקו ר"ש ורבנן אי סתמא יאוש מהיפך להיפך דזה יאמר בבירור דהוי יאוש וזה יאמר בבירור דל"ה יאוש

רק דזה סובר סתם גזילה וזה סובר סתם גניב' על פי הרוב מייאשין הבעלים אבל ודאי יש מיעוט דאינן מייאשין רק דמסתמ' אינו יכול להוציא מיד הגנב וגזלן כיון דע"פ רוב הוא דמייאשין והא דחייב ד' וה' למאן דסובר דחיובא הוא קודם יאוש ולא לאחר יאוש דשלו טובח ושלו מוכר ובסתמא דלא ידענו אי נתייאשו בעלים איך נוציא ממון מספק יש לומ' כיון דע"פ הרוב אמרינן דלא מייאשי הבעלי' למאן דס"ל דלא אמרינן סתמא אייאוש ואנו דנין על הבהמה כשהיית' קיימת הי' מחוייב להחזיר לבעלי' ממיל' חייב בד' וה' דעל הבהמ' הוו מוקמינן על חזקת מר"ק והי' חייב להחזיר ממיל' חייב בד' וה' דלאו דידיה טבח ומכר ודומה להא דמבואר ב"מ ((דף ק"ב) דקרקע בחזקת בעלים ואף בבא בסוף החודש כולו למשכיר. ואף למ"ש הנ"י שם משם הר"ן דזה דוקא בקרקע דבמשכיר מטלטלין באם בא בתחלת החדש כולו למשכיר ובסוף החדש כולו לשוכר ואינו צריך לשלם ומוד' ר"נ בזה לשמואל היינו שם מטע' דהוי כתפו' ברשות אבל היכא דל"מ תפיסה בטענת שמא אף אם הנ"מ על החפץ ואח"כ נאבד או אכל חייב לשלם כיון דהספק נולד על החפץ של מי הוא ומספק מוקמינן על חזקת מר"ק שוב נגרר אחריו כל הנידונים ומוציאים ממון ואף למ"ש הרשב"א בתשובה מובא באורים (סי' ע"ב ס"ק פ"ז) דבדברים העשויין להשאיל ולהשכיר ויש עד ראיה דאף דא"נ לטעון לקוח מ"מ אין מוציאין ממון עי"ז דל"מ החזקת מר"ק רק שיהי' החפץ ברשותו אבל באם נאבד אח"כ ודנין רק להוציא ממון אין מוציאין י"ל דשם הוא בטענת ברי אבל בטענות שמא יש לומ' דנגרר הכל על חזקת מר"ק ועי' מ"ש בהגהותי בד"ח דיני תפיס' (סי' ג) ולכך חייב בד' וה' בסתם גזילה וכן למאן דסובר דבעינן שיהנו מעשיו וחיוב דו"ה הוא אם מכר אחר יאוש דוקא מ"מ אם ע"פ רוב הוי יאוש בעלים לא אמרינן דילמא לא הי' יאוש בעלים ולא אהני מעשיו ז"א כיון דעכ"פ לא יגיע החפץ לבעלים בהחזרה יהי' מאיזה טעם שיהי' אהני מעשיו וחייב בדו"ה ולעולם י"ל דלאו ודאי הוא דמייאשו הבעלים רק ע"פ רוב ועיין בית שמואל אה"ע (סי' כ"ח ס"ק א') משם הב"ח דלגבי קידושין חיישינן לחומרא דלא נאמר סתמא הוי יאוש וי"ל דהוא מטעם הנ"ל כיון דלאו ודאי הוא רק ע"פ רוב ואף דמ"מ הא המתקדשת אינה חייבת להחזיר י"ל דמ"מ נ"מ אם תפס הנגזל שלא בעדים ואומר בבריא דלא אייאוש דאין מוציאין ממנו ומהימן במיגו דלא תפסתי וי"ל הא דחייש ר"ה סוכה (דף ל') ואמר להנהו אוונכרי דלא לגזיזנוה אינהו כי היכי דלהוי יאוש בעלים ואח"כ שינוי רשות בידיהו אף דלא ידענו אם אייאוש מ"מ י"ל כיון דר"ה חייש רק מספק' כמ"ש הש"מ ב"ק (דף כ"ז) דהיינו דאולי יתברר אח"כ דהי' גזל ולא יהי' שלו למפרע וכיון דלא הוי רק ספק גזילה כשיש עוד ספק דילמא אייאשו הבעלים אף

אם סתם גזילה ל"ה יאוש מ"מ מידי ספק לא נפיק והוי ס"ס אבל האו"ח איירי בודאי גזל ולא ידענו אי אייאשי הבעלים או לא רק דנימ' מסתמ' הוי יאוש מ"מ לענין לצאת ידי חובת מצוה לא נפיק בי' דבעינן שיהי' בבירור שלו ולכם בעינן שלא ישאר עוד שום זכות לאחרים אז הוי לכם וכיון דאם תפסו הבעלים שלא בעדים נאמנים במיגו דלא תפסתי ואין מוציאין ממנו אינו יוצא בו ביום ראשון דבעינן שיהי' לכם לגמרי בלי שום גרעון זכות משלו וביום ב' יוצאין בו אחרים דהוי יאוש וש"ר דהוי ספק דרבנן ואמרינן דסתמא הוי יאוש אבל מ"מ הוא עצמו אינו יוצא דהוי מהב"ע:

אך יש להתבונן אם נאמר כן מאי פריך אביי לרבא ב"ק (דס"ו ע"ב) קרבנו ולא הגזול ה"ד אי לפני יאוש למה לי קרא פשיטא אלא לאו לאחר יאוש ש"מ יאוש ל"ק ודילמא אשמועינן בברייתא מדכתיב קרבנו היינו דצריך שיהי' בבירור קרבנו ואם הי' סתמא ולא שמענו בפי' דאייאשו הבעלים אף דסתם גזילה הוי יאוש בעלים מ"מ זה דוק' לענין שלא יהי' חייב להחזיר ומהני הקדשו דשלו הוא אבל מ"מ כיון דל"ה בירור גמור לא קרינן ביה קרבנו וכ"ז שנשאר איז' זכות לבעלים הראשונים לא מתכשר לקרבנו וכאן יש זכות לתפיסה כנ"ל ויש ליישב למה שכתבו תוס' שם ד"ה ש"מ דע"כ אשמועינן הברייתא אף במקום דהקדש חל ומ"מ מיפסל ובכה"ג אף גוף ההקדש אינו חל:

ולפ"ז י"ל אף דהרא"ש סובר דלגבי ציצית חייב לברך היינו דאמדינן דעתו דנותן לו לברך עליו ומקנ' לו במעמלה"ח ומ"מ אינו בירור גמור ואף דבהא דמצינו דאמרו חז"ל ואמידהו דכך דעת בני אדם אינו נאמן לומר דדעתו הי' להיפך כמו דמבואר בתה"ד (סי' ר"ז) משם הא"ז דכ"מ שהכריעו חכמי' את דעתו שלכך נתכוין א"נ לומר לא נתכונתי לכך עי"ש היינו במקו' דמצינו דחז"ל פסקו למילתא בבירור כמו אין אדם עוש' בעילתו בעילת זנות וכדומ' אבל במקום דלא מצינו בבירור דחכמי' פסקו למילתא דכך דעת בני אדם י"ל דמ"מ אם טוען ברי להיפך אם תפס אין מוציאין מידו בפרט במקום דיש לו מגו כמו אם תפס שלא בעדים נאמן לומר דלא כך הי' דעתו. ולכך אינו יוצא באתרוג ביום א' דבעי' שיהי' שלו בבירור וכ"ז שלא הקנ' לו בפירוש במעמלה"ח יש לנו ספק אם דעתו הי' לצאת בו והקנ' לו במעמלה"ח משא"כ גבי ציצית דחייב לברך אף על טלית שאול' לאחר שלשים יום מטעם דנרא' כשלו א"כ סגי במה דנרא' שלו לענין ברכ' ממילא כיון דאנן מחזקינן דדעתו הי' להקנות לו במעמלה"ח לו יהי דכלפי שמיא גליא דאיש זה לא הקנ' לו במתנ' מ"מ כיון דלגבי דידן מחזקינן לאומד דעת דניחא לו שיהי' במעמלה"ח חייב לברך והא דגבי קדושין בטבעת שאול' הוי ודאי קדושין עפ"י אומדן דעת דהקנ' לו באופן המועיל דיהני לגבי קדושין י"ל שם כיון דיודע שמקדש בזה אשה אנן סהדי

בבירור דודאי רוצ' שתיהי' מקודשת בבירור ומקנ' לו במעמלה"ח ואף דהרא"ש קדושין (פ"א) הביא ראי' לדבריו מפ' י"נ באומר אתרוג זה ניתן לך במתנ' ואחריך לפלוני דאי מפיק לא נפיק בו למאי יהבי' ניהלי' הרי שאנו אומדין דעתו שלצאת נתנו לו דאל"כ למאי יהבי' ניהלי' כ"ש בקדושין שפירשו לקדש בו אשה עי"ש וא"כ חזינין דגם לענין אתרוג לצאת בו מהני האומדן דעת י"ל דשם הנותן כבר איסתלק לגמרי כיון דאמר אחריך לפלוני מהני שפיר האומדנא דאי לאו למיפק יהבי' ניהלי' להראשון למאי יהבי' ותפיסתו בטענת ברי מן הראשון ל"מ לא לגבי נותן דכבר סיל' נפשי' מן המתנ' והאחרי' אינו יכול לטעון טענ' ברי דלאו למיפק יהבי' הנותן לכך יוצא בו הראשון דתו ליכא שום ספק הוי שלו והרא"ש למד משם בק"ו לגבי קדושין כיון דאומר לו שרצ' לקדש בו בודאי אומדנא מעליא הוא דנותן לו במתנ' ע"מ להחזיר ומ"מ אף דלגבי קדושין הוי בירור גמור ומקודשת בודאי בכ"ז באומר לשון שאל' לגבי אתרוג י"ל דלאו בירור גמור הוא רק עפ"י רוב ולגבי אתרוג ל"מ שיהי' נחשב לכם כיון די"ל דמהני תפיסת הנותן כנ"ל משא"כ לגבי ציצית לענין ברכ' דאף על מה דנרא' כשלו כמו אחר ל' יום חייב לברך

והנה נרא' אף דאנן סהדי דהקנ' לו במתנ' ע"מ להחזיר מ"מ אם נאנס מידיו הטלית חייב לשלם כעין שואל ואף דבכ"מ במע"מ להחזיר פטור מאונסין מ"מ כיון דלא נתן לו בפירוש ע"מ להחזיר דלא יהי' שם שומר אומדין דעתו דלא נתן לו רק לצאת אבל לענין אונסין רוצ' שיהי' כדין שואל וכ"כ הנתיבות (סי' רמ"א ס"ק ח') באם שאל טבעת לקדש אף דתלינן שנתן במעמלה"ח או הן או דמיהן מ"מ כיון דהזכיר ל' שאל' מה"ת לא נאמר דהתנאי הוא שבאם יחזיר הן או דמיהן יהי' מתנ' ובאם לא יהי' בתורת שאל' עי"ש ואף די"ל דוקא בטבעת דמהני חזרת דמים א"כ בידו לקיים התנאי ולתת דמיהן וכשאינו רוצ' לקיים התנאי יהי' בתורת שאל' וגם י"ל דאם אינו מחזיר הדמים ביטל התנאי בידים ונעש' גזלן למפרע וכמו שכ' הרא"ש מ' סוכ' ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בס' ד"ח דיני מתנ' (סי' ג') עי"ש דברי טעם. ונ"מ אם הוזל החפץ אח"כ טרם שנאנס דאם נאמר כיון שבידו לקיים התנאי בנתינת דמים ואינו מקיים נעש' גזלן למפרע וחייב לשלם כשעת הגזיל' כמו שהי' שו' בשע' שלקח ממנו ואם נאמר דהוי שואל אינו חייב רק כשעת אונסין וזה בטבע' אבל בטלית דומ' לאתרוג דל"מ החזרת דמים לקיום התנאי כיון דצריך לו ול"מ קיום התנאי בנתינת דמים רק בגוף האתרוג וכמו שביאר שם אאמ"ו ז"ל וטלית דומה לאתרוג דנמי צריך לו ול"ה קיום התנאי בנתינת דמי' מ"מ אומדין דעתו דאם יאבד אף באונס מ"מ כיון דנתבטל המתנ' דלא נתקיים התנאי יהי' שואל למפרע ולזה מהני לשון שאלה וחייב באונסין כמו ששוה בשעת האונס הן ליוקרא הן לזולא

וכ"כ רבינו הג' מרן עקיבא ז"ל בגליון הש"ע אולם כ' לדון דיש לפוטרו ע"פ מ"ש הר"ן בתשובה מובא בסמ"ע וש"ך ח"מ (סי' ע"ב) בשואל ספר מחבירו דא"ח באונסין כיון דאין כל הנאה שלו דהמשאיל מצוה קעביד ונהנה פרוטה דר"י וה"נ אף דיש עליו שם שואל לגמרי מ"מ כיון דנתנו לו במתנ' לצאת בו כדי לברך עליו מצוה קעביד ואף דעכשיו נאנס ולא החזיר נתבטל המתנה למפרע ולא עביד מצו' לא השואל ולא המשאיל מ"מ כיון דבעידן שאלה הי' עליו שם מצו' והי' פטור מלתת פת לעני הרי נהנה המשאיל בשאל' זו ויכול המשאיל לומר קים לי כר"י דשומר אבדה כש"ש ונהנה גם המשאיל והוי אין כל הנאה שלו ועיין קצוה"ח (סי' ע"ב) די"ל לכ"ע אף לרבה מ"מ הנאה קצת יש להמשאיל שנפטר השואל אולם קצו"הח שם פקפק לומר דבלא"ה פטור מאונסין דהוי כמו שאלה לראות בב"מ (דף צ"ו) די"ל ממונא דאית ליה הנאה מניה בעינן וליכא ולא אפשטא וא"כ ללמוד נמי לית לי' לשואל הנאת ממון דמצות לאו ליהנות ניתנו וכ"כ בס' מחנה אפרים דיני שאלה (סי' ג') וע"ש בנתיבות למ"ש הט"ז יו"ד (סי' רכ"א) דלימוד תורה הוי שמחה פקודי ה' ישרים משמחי לב ל"א לגבי' מצות ללה"נ שפיר חייב כשואל ספר ועוד מטעמים אחרים. ובמח"א הלכות נדרים) סי' כ"ד) כתב דספרים עשויין להשכיר משום דמפסדי בלמודייהו וכי השאילו לו מטי לי' הנא' שמחל לו שכירתו ואם השאילו שופר שאינו עשוי להשאיל לא מטי לי' שום הנאת ממון אולם ממה דמבואר באתרוג אם השאילו דחייב באונסים נראה דזה עדיף משאלה לראות אף דכנראה מפסק הש"ע ח"מ (סי' שמ"ו) דלענין חיוב אונסין הוי בעיין ולא כמ"ש הרמב"ם דלענין שאול' בבעלי' הי' האיבעי' מ"מ י"ל דדוקא בשאלה לראות דלא נהנה מבהמ' עצמה אף דעי"ז נרא' עשיר חשוב ולא ימנע בעה"ב למוזפיה כמ"ש רש"י שם מ"מ לאו הנאה מבוררת היא ואף הגרם הנאה אינה מבוררת אבל בשואל חפץ למצוה כמו אתרוג ושופר הנאה מבוררת היא ע"י גרמת החפץ וכמו שכ' הר"ן וריטב"א סוכ' בטעמ' דמצות ללה"נ אע"ג דמתהני בעשיית מצו' שמקבל שכר בעוה"ז ובעוה"ב ל"ח איסור באיסורי הנאה אלא אם נהנה בגופו ולא בגרם הנאה ממקום אחר עי"ש אבל עכ"פ הנאה הוי שמקבל שכר א"כ במשמש עם החפץ שהשאילו ותשמיש זה מביא לו הנא' וריוח ממ"א הו' ליה דין שואל וכמו כן בתקיעת שופר ונטילת אתרוג דעכ"פ ע"י שימושו גורם לו הנאה מבוררת הוי לי' דין שואל ורק בשאלה לראות דאינו עושה עם החפץ שום שימוש וגם אין הנאה מבוררת בזה הוא בש"ס אבעיא דלא אפשיטא וכ"כ בטלית נראה ג"כ דהוי שואל ממש להתחייב באונסים דיש לו הנאה במה דלובש בגד עם ציצית והשימוש מביא לו לידי שכר ואין לנו לפטרו רק מטעם שכ' הר"ן דל"ה כל הנא' שלו דהמשאיל נהנה. אך מ"מ אף לדברי

הר"ן י"ל דהא ודאי אף אם משאיל חפץ לעשיר מצוה עבד לגמול חסד דהוא בין לעניים בין לעשירים ובפרט אם משאיל איז' דבר לעני ואעפ"כ כל שואל חיי' באונסין שחייבתו התורה בשביל שכל הנאה שלו והנאה שעצם השאל' גורם ג"כ להמשאיל דעוסק במצוה לא מגרע כח חיובו רק בשואל ספר דהוא מצוה אחרת שעוש' מצוה אחרת מלבד מצות גמ"ח שהוא בכלל עושי צדקה בכל עת שמשאיל לו ספר ללמוד בזה דעת ר"ן דהוי כנהנ' השואל ג"כ מתשמישו דבשלמא שואל דעלמא אף אם אינו משמש עם החפץ מ"מ מצוה שלו שמילא רצונו וגמל חסדו עמו כבר נגמר ואף אם אינו עושה תשמישו בהחפץ לא נגרע להמשאיל מהנאתו וכן במה שמשמש השואל עם החפץ לא נתוסף בזה מצות המשאיל משא"כ בהשאיל לו ספר המצוה מיוחדת בזה הוא ע"י תשמישו של השואל ובזה דן הר"ן לפטרו מטעם דהמשאיל נהנה ועי' קצוה"ח שם שהקש' מהא דמבואר (פ"ב דקידושין) דאף אם מלוה ברשות בעלים לחזר' מ"מ לענין אונסין כ"ע ל"פ דלא גרע משואל ואמאי הא מ"מ גם המלוה נהנה במה דהלוה לו ולא אדע למה לא הקש' מכל שואל דעלמא דג"כ מצוה קעביד ואעפ"כ חייב באונסין וע"כ דכך גזרה התורה דלא למחשב הנאה זו של עצם השאלה דיש להמשאיל במה דעושה מצוה ומרויח פרוטה דר"י רק היכא דיש הנאה פרטית מלבד זה כמו שמשאיל ספר דהו' מצוה פרטית בפ"ע מלבד הג"ח שעושה א"כ בהלואה ג"כ כן הוא עכ"פ דוקא אם השאל' גרמ' להמשאיל ההנא' מלבד עצם השאלה וכן במשאיל טליתו אם השואל הי' חייב בציצית י"ל דכוותיה הוא אבל באמת שואל פטור מציצית וזה הקנ' לו שיהי' שלו רק על תנאי שאם לא יקיים התנאי יתבטל המתנה ויהי' שואל א"כ אין השאלה גורם לו שום מצוה ושכר וגם אף עצם הקנייה לא אדע אם נכלל זה בכל מצוה להרויח פרוטה דר"י דמה מצוה עושה כיון דחבירו אינו חייב בציצי' רק אם הוא שלו ואף דנאמר גם בזה ניח' ליה לאינש למעבד מצוה בממוני' לגרום לחבירו שיברך על ציצית מ"מ זה אין שם שאלה גרים לו וא"כ למה יהי' פטור מאונסין כיון דמ"מ כל הנאה של השואל דלובשו:

וראיתי בס' אורחות חיים הלכות לולב (אות י"ט) שכתב והבעה"ת כתב אפי' למ"ד גזול פסול כל שבעה אם נטל אדם לולבו של חבירו בע"כ כדי לצאת בו ולא נתכוין לגוזלו אלא להחזירו לו מיד לאחר שיצא בו יוצא בו ביום ב' דשואל שלא מדעת כה"ג לא הוי גזלן ול"ה חייב באונסין דל"ד לשואל דעלמא דיש בו הנאת ממון עכ"ל הרי זה דבר חדש דאף בע"כ יכול ליקח חפץ חבירו לעשות בו מצוה במקום דליכא פסידא ואף באונסין פטור ועיין ספר פני יהושע ר"פ לולב הגזול בהא דקאמר בש"ס אר"י בר נחמני אמר שמואל ל"ש אלא ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני מתוך שיוצא בשאול יוצ' נמי בגזול ומפרש הפנ"י

דודאי סובר מצוה הבאה בעבירה פוסל אף בדרבנן אלא היכא דא"א לעשות המצוה בלא בעבירה והיינו ביו"ט ראשון דצריך שיתכוין לקנות דשאול פסול משא"כ ביו"ט שני מתוך שיוצא בשאול וא"כ א"צ לכוין לשם קנייה דאפי' אם הי' נוטלה ע"מ להחזיר' לאלתר יוצא א"כ אין המצוה בא ע"י העבירה שמתכוין לקנותה משום הכי יוצא נמי בגזול עכ"ד ולכאורה הדברים מתמיהין הא אף אם אינו מתכוין לקנייה רק ליקח בע"כ שלא מדעת ורצון הבעלים הוי ג"כ גזלן ועובר עבירה אולם למ"ש הבעה"ת הנז' דשואל שלמ"ד כה"ג לאו גזלן דאין כאן הנאות ממון א"ש דברי הפנ"י אך מ"מ לא משמע כן מכל הפוסקים דאף דליכא הנאת ממון מ"מ אם חבירו מקפיד חשוב כגזלן וחייב באונסין ג"כ וכנראה מדברי תשובת הר"ן וברא"ש סוכה במתנה עמל"ה וברבינו ישעי' שם ועיין ש"ס סוכה פ' לולב הגזול מחלוקת כשתוקף את חבירו והוציאו מסוכתו ורבנן לטעמייהו דאמרי אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו וקרקע אינ' נגזלת וסוכה שאול' היא ותמה שם בס' כפ"ת דמ"מ שואל שלא מדע' גזלן הוא והיכי מכשרינן מטעם סוכה שאולה הא בעל הסוכה אינו רוצ' להשאיל הסוכה והא כתיב תעש' לך וממעטינן גזול' ושאול' אלא משום דאשכחו רבנן רבוייא דכל האזרח בישראל הכשירו שאולה נימא תפסת מועט תפסת ע"כ לא הכשיר הכתוב אלא שאול' מדע' אבל שלמ"ד מנ"ל להכשיר ולדעת ס' התרומ' י"ל דכה"ג ל"ה גזלן ולא חייב באונסין דל"ד לשואל דעלמא שיש בו הנאת ממון וה"נ אף דישיבה הוי הנא' מ"מ כיון דאינו עושה רק למצוה לאו שם גזלן עליו ואף דעושה עבירה שהוציא חבירו מסוכתו כבר כתב שם הריטב"א דכיון דל"ק לה כלל וברשותיה דמריה איתא ואין המצוה מוציאתה מרשות הבעלים לא חשיבא מצוה הבב"ע ה"ה כאילו היתה שדה דעלמא גזולה ברשותו שאע"פ שהעבירה בידו אין הסוכה נפסלת בכך עי"ש ולא ממעטינן מלך רק גזולה ממש ומכל האזרח מרבינן שאולה שוב ל"ב כלל שיהי' שלו רק גזולה ממש דמפקיע מרשות בעלים פסלה התורה וצ"ע:

סימן ח

בש"ע ק (סי' י"א) טלית של שותפין חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם. ובתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל (סוף סי' ס"ו) חקר בשותפות נכרי אם חייבת ובפשטא דמלתא הי' נרא' דפטור כיון דממעטינן מקרא כסותך שאול' ה"נ שותפות גוי דלא מקרי כסותך מיוחד לך ככל הני דפרק ראשית הגז אולם צ"ע דבכל הני לענין בכור וראשית הגז שייך לחלק בין שותפות נכרי לשותפות ישראל דנכרי לאו בר חיוב וישראל ב"ח וכמ"ש רש"י דכל ישראל נקראו בלשון יחיד וכחד דמי והיינו בראשית הגז החיוב על הבעלים ושניהם כאחד חייבין בראשית הגז מאלו הצאן ולגבי שניהם יחד מיקרי צאנך וכן בבכור אבל

לענין ציצית אף בשותף ישראל ל"ש הסברא דישרא' ב"ח והחיוב על שניהם כאחד דהא קיי"ל ציצית חובת גברא הוא ובשעה שאינו מתעטף א"ח להטיל וכשמתעט' בי' אחד מהשותפים לפטור דמשום שותפו אין כאן חיוב ומשום דידיה לחוד לא מיקרי כסות מיוחד לך וכיון דמ"מ חייב דכנפי בגדיהם כתיב וא"כ החיוב מכח חלק זה שמתעטף בו לבד ה"נ בשותפות עם נכרי דמ"ל שותף נכרי או ישראל ועוד יש לדון כיון דאין בהטלית דין חלוק' יש לחוש לדעת הר"ן דבכה"ג אמרינן יש בריר' ובשע' שהישראל מתעטף בו הוי ככולו שלו לגמרי ושוב הביא שבבאה"ט הביא משם הדמשק אליעזר דשותפות נכרי פטור מציצית ובנעימתו הבליע קושיא דמנ"ל למדרש מבגדיהם לחייב אף בשותף ישראל דלמא קרא דבגדיהם היינו כששניהם מתכסים יחד דבכה"ג דהחיוב על שניה' הם כחד ומקרי כסותך והניח בצ"ע.

והנה לכאור' יש הוכח' לסברתו דצרי' לרבוי דבגדיה' לגבי ציצית מטע' דלאו חובת מנא הוא רק חובת גברא דאל"כ למ' להו לרמב"ם וש"ע להביא כלל הדרש דבגדיהם הא אף דכן הוא בש"ס ר"פ ראשית שם קאי לר' אלעאי דדרש מלשון יחיד דשותפות ישראל פטור ג"כ היכ' דכתוב בלשון יחיד כמו בראשית הגז דכתוב גז צאנך וסובר שותפו' ישר' לא מקרי מיוחד לך קאמר בש"ס דמוד' לגבי ציצית אף דכתיב כסותך טלית של שותפות חייב מדכתיב בגדיהם וכסותך אתי למעט טלית שאול' אבל לדידן דפסקינן כרבנן דשותפות ישראל חייב בראשית הגז וצאנך אתי למעוטי שו"נ א"כ אף מכסותך לא נמעט שו"י ואם נאמר דבגדיהם אתי לרבות לחייב אף שותפות גוי הי' לו להרמב"ם לבאר זאת. ולסברתו הנז' א"ש דא"ד לראשית הגז דשותפות ישראל חייב אף דכתיב צאנך דשניהם כאחד מחוייבים ומקרי צאנך משא"כ לגבי ציצית דלאו חובת מנא הוא רק חובת גברא שמתעטף וכיון דכתיב כסותך מיוחד לו בעינן צריך לרבות מבגדיהם לחייבו בשותפ' וכן ראיתי בס' קהלת יעקב מהג' מהרי"ט אלגאזי זי"ע (דמ"ד) דעמד על דעת רמב"ם בזה וכתב דסוגיא דחולין דקאמר מוד' ר"א בציצית הוא לומר אפי' למ"ד ציצית חובת מנ' ואז נכלל גם ציצית בפלוגתייהו דרבנן ור"א דשניהם יכולים לעשות המצו' אבל לדידן דחובת גברא ולא חל החיוב רק על מי שמתכסה צריך לרבוי' דבגדיהם.

אולם מלבד דזה דוחק לומר דהש"ס חולין קאמר שלא אליבא דהל' הא קושיא הזאת יקש' על הרמב"ם בכמ' מקומות דנקט הדרש דש"ס לרבות שותפות אף דקי"ל כרבנן דל"צ לרבות שותף ישראל אף במקום דנאמר לשון יחיד כמו לגבי ראשית הגז (א) בהל' מתנת עני' (פ"ב) קרקע כ"ש חייבת בפא' אפי' הית' של שותפין שנאמר קציר ארצכם אפילו של רבים וע"כ משום דכתיב שדך משמע של יחיד צריך לרבות שותפות וכ"כ

הר"י קורקוס שם (ב) הלכות תרומות פ"ז) פירות השותפין חייבת בתרומ' ומעשרות שנאמר מעשרותיכם אפילו של שנים וכתב הרי"ק אע"ג דכתיב דגנך דידך הא שותפות לא הא כתב רחמנא תרומות אפילו של שנים ודגנך למעוטי שותפות גוי. ולכאור' דבריו מקושי הבנה הא שותפות גוי קיי"ל דחייב בתרומ' כמבואר רמב"ם (פ"א) מתרומות והטעם אע"ג דכתיב דגנך ולא דיגון גוי היינו כשלקח שדה מישראל ומרחו או דגנך ולא דגן גוי אשמעינן דיש קנין לגוי בא"י להפקיע מידי מעשר וחלקו של גוי פטור וחלקו ישראל חייב וכמ"ש רש"י חולין שם עכ"פ צריך להבין לאיזה תכלית הביא הרמב"ם לרבות לחייב פירות השותפין מדכתיב מעשרותיכם דא"צ לגבי שותפות ישראל (ג) בהלכות בכורים (פ"ב ה"ח) פירות של שותפים חייבים בבכורים שנאמר בכורי כל אשר בארצך והביא הרי"ק סוגית הש"ס אע"ג דכתיב מארצך צריך לרבות לחייב של שותפים מאשר בארציכם וארצך למעוטי חו"ל יקשה למה לרבויא כלל לשותפות ישראל למה דקיי"ל כרבנן דשותפות ישראל חייב בראשי' הגז ול"ב מיוחד לך אע"ג דכתי' צאנך. וראיתי ביש"ש חולין שם שכתב מדקאמר בש"ס ארצך למעוטי חו"ל שותפות גוי ג"כ חייב מדליכא מעוטי וכמו דחייב בשותפות גוי בתרומ' ומכ"ש בכורים דהא הפירות ראוין לחלק ותמה על רמב"ם דהא מדכתיב בראשית הגז סתם דשותפות חייב ע"כ הכונ' על שותפות ישראל דשם ליכא רבויא על שותפות ולמה סתים לגבי בכורים דשם אף שותפות נכרי מהראוי לחייבו כמו גבי תרומ':

(ד) בבכורים (פ"ט ה"ז) לענין מתנות דזרוע ולחיים כתב בהמות השותפים חייבת שנאמר זובחי הזבח ובסוגיא שם מבואר לר"א אע"ג דכתיב ונתן כ' מאת זובחי הזבח ופריך טעמא דכ' רחמנא הא לא"ה ה"א נילף מראשית הגז אדרבא נילף מתרומ' ומשני אה"נ ומאת זובחי הזבח לכדרבא הדין עם הטבח וא"כ לדידן דגם רה"ג של שותפים חייבין ול"ב כלל לרבות למה להרמב"ם להביא הקרא דזובחי הזבח ועיי"ש בריי"ק ובפ"ח (סי' ס"א) כתב דדרך הרמב"ם ליקח הדרש' פשוט' ביותר אולם בכ"ז קשה ל"ל כלל להביא דרש כיון דאף בראה"ג חייב בשותפות איך יעלה עה"ד מדכתיב ונתן לומר שותפים לא (ה) בהלכות בכורות (פ"ד) כ' בהמות השותפים חייבת בבכור' ל"נ בקרך וצאנך אלא למעט שותפות גוי ובש"ס שם לר"א דפוטר שותפות ישראל מדכתיב בקרך פריך הא כתיב בקרכם וצאנכם ומשני דכולהו ישראל משמע דלרבנן משמע בקרך למעט שותפות גוי ובקרכם לרבות שותפות ישראל וכ' הכ"מ דפסק כת"ק וקשה ל"ל כלל הריבוי לרבות שותפות כיון דלרבנן חייבים שותפים בראשית הגז אף דלית להו ריבוי כלל ואמרינן דצאנך הוא רק למעט שותפות גוי

לכך נרא' דהכל מיושב בדיבור א' שהוסיף הרמב"ם (פ"ו מבכורים גבי ראשית הגז דב' השותפין חייבין והוא שיהי' בחלק כ"א מהן כשיעור אבל חמש צאן בלבד של שותפין פטורין וכ' הכ"מ שנלמד מדין חלה והניח בצ"ע ופסק כן ביו"ד בש"ע (סי' של"ג) דחמש צאן בלבד של שני שותפין פטורין בלי שום חלק ולכאור' למ"ש רש"י חולין שם הטעם לרבנן דממעטינן מן צאנך שותפות גוי ולא שותפות ישראל דלגבי ישראל מיוחד לך קרינן ביה הואיל ושניהם ב"ח וכל ישראל קרוין בלשון יחיד מפשטות הדברים נרא' דמצטרף שיעור אחד לחייבן אף דלא יש לכל א' די חיובי מ"מ כיון דבצרוף הצאן של שניהם יש בהם שיעור החיוב חייבין:

אך י"ל דמה"ת לנו לחייבן בזה די"ל דלגבי ישראל מיוחד לך קרינן אף דאינו מבורר איזהו של כל אחד מ"מ כיון דשניהם ב"ח נינהו חייבין לקיים המצוה דרואין אותן כאלו היו נפרדין ואינו מעכב מה שאין הצאן מיוחדין אבל באם אין לכ"א כדי שיעור לחייבו באם היו נפרדים ולא היו משותפים אינו מוסיף השותפות שנשתתפו לחייבן

ולכאורה יש להוכיח דדעת רש"י דאף באין שיעור החיוב לכ"א נמי חייבין דהא צריך להבין דמאי פריך הש"ס לרבא דלא איצטרך צאנך למעט הקדש אלא צאנך למאי אתי ומשני לכדתניא בהמות השותפין כו' והא קתני שם במתניתין הלוקח גז צאנו של נכרי פטור מראשית הגז ופירש רש"י דגז צאנך כתיב והאי צאן לאו דידיה הוא ואצאן דידי' קפיד קרא ולאו אגיזין דידי' הרי דלמדו דין זה דלוקח גז מחובר מן הצאן לפטור מדכתיב צאנך בשלמא לר' מני בר פטיש י"ל אף דקאמר צאנך למעוטי הקדש בחד מיעוט ממעט ג"כ של גוי כמו דמצינו כמה פעמים ולרבא י"ל אף דל"צ למעט הקדש מ"מ של גוי נפקי שפיר מצאנך ולדעת רמב"ם דדוקא בלוקח גז צאן של גוי אחר שגזזן הגוי פטור י"ל דלא יליף מצאנך וכמ"ש הכ"מ (פ"י) מבכורות אבל לפירש רש"י קשה וע"כ צריך לומר דקושית הש"ס הי' אלא צאנך למאי אתי היינו דקתני לשון יחיד למה לא נכתב צאנכם ואם אתא למעט הקדש א"ש דקתני צאנך דאם הי' כתוב צאנכם היינו סובר' לחייבו לר"ש דקדשים שחייב באחריותן כדידי' דמי לכך כתב צאנך מיוחד לך אבל לרבא דהקדש ל"צ קרא רק למעט בלוקח מגוי הגיזין במחובר לכתוב צאנכם ולמה קאמר מיוחד לך ומשני לכדתניא ולרבנן למעוטי שותפות עכו"ם. ואם נאמר דשותפות ישראל א"ח רק כשיש לכל אחד כשיעור הי' לו להש"ס לומר דצאנך אצטרך למעט אף שותפות ישראל דא"ח רק כשיש לכל אחד ה' צאן ואם ה' כ' צאנכם היינו מרב' לחייבם אף ע"י צירוף יחד משא"כ מדכתיב צאנך היינו שיעור לכל אחד לחייבו אולם אינו מוכרח די"ל זה ל"ה קש' דלכתב צאנכם רק דפריך צאנך למאי אתי היינו רבא לשיטתו דפוסק כרל"ק דקנין

פירו' לאו כקנין הגוף ואף הקונה הגוף לזמן ל"ה רק כקנין פירות כמבו' ר"ן נדרים (ד' כ"ט) דכל קנין לזמן ל"ה רק ק"פ ובראשית הגז כשקנה הצאן לגוז חייב כמו דמבואר בש"ס (ד' קל"ח) הא צאנו לגוז חייב וקאמר כגון שהקנן לו כל ל' יום והיינו שיהיו כל הגופים קנוין לו עד תשלום כל הגיזים כמו שכ' רש"י שם וכן קיי"ל וע"כ דדרשו גז צאנך שסגי שבשעת הגיז' יהי' קנוי' לו אף בקנין לזמן ופריך שפיר כיון דלמעט הקדש ל"צ לרבא צאנך למאי אתא למה כתב' תור' צאנך דמשמע שיהי' שלו לעולם ככל קנין הגוף דבעינן שיהי' שלו לעולם ומשני דלעולם קאי רק על שעת גיזה רק אתא למעט שותפות עכו"ם דאין צאן מיוחד לו אף בשעת גיזה. ועוד יש לישב באופן אחר דברי רש"י עכ"פ יהי' איך שיהי' בש"ע לא הביא רק דעת הרמב"ם דשותפות ישראל אינו חייב עד שיהי' לאחד שיעור שלם.

ואם נאמר כך בדעת רש"י דסובר ג"כ דאף דישראל ב"ח הוא מ"מ כיון דכתיב לשון יחיד צריך שיהי' שיעור לכל א' מיושב מה דיש להעיר במעשר בהמ' דדרשינן לפטור אף שותפות ישראל בש"ס בכורות (דף נ"ו) מדכתיב יהי' לך ואם אינו ענין לבכור תנהו ענין למעש' בהמ' ולדעת רש"י אף הטלאים שנולדו ברשות השותפין פטורין אף דשניהם ב"ח ואמאי לא נימא דרק למעט שותפות גוי אתי ולא שותפות ישראל ואולי באמת פטורין דוקא כשלא יש שיעור לכאו"א אולם זה דוחק ומצאתי בחידושי מהרי"ט אלגזי הלכות בכורות (פ"א) דהקש' ע"ד רש"י כן וכ' דלמעט שותפות גוי לא אצטריך קרא דיש ללמוד מגז"ש דהבער' הבער' מבכור כמבוא' בש"ס בכורות (דף ל"ב) ג"ש הזאת וי"ל דמטע' זה הרמב"ם הל' בכורות (פ"ו) דדעתו כשנשתתפו פטורין ממעשר אבל הנולדי' להם בשותפות לאחר מכן מאלו הבהמות בין לשותפין בין לאחין חייבין במעשר ולא כתב דצריך שיהי' לכ"א מן השותפין כשיעור חיוב לעשר הוא מה"ט דרק למעט שותפות ישראל אתי קרא דיהי' לך מגוף הבהמות שנשתתפו אבל הולדות אף דהם בשותפות חייבין אף בשיעור אח' דנלמד מגז"ש דהבערה מבכור דשותפות ישראל חייב וסגי בשיעור אחד מדכתיב בקרם:

והר"י קורקוס שם כתב אף דלגבי חיוב חלה א"צ שיעור לכ"א דהא אף בישראל השותף עם הגוי אם יש בחלק הישראל כשיעור חייב בחלה שם לא כתיב מיעוט למעט גוי אדרבה כתיב עריסותכם דמרב' של שותפות הילכך מרבינן לי' אפיל' אם יש בכולו כשיעור ועיסת הגוי לא ממעטינא ליה אלא בשאין בשל ישראל כשיעור הא עם ישראל אף אם אין בחלק כ"א כשיעור מצטרף אבל בראשית הגז כתיב צאנך למעט שותפות גוי בודאי כשיש בחלק ישראל כשיעור הוא דאיצטרך קרא דאם כשאין בשל ישראל כשיעור

פשיטא דשל גוי לא צריך קרא למעוטי דמתרומה ילפינן א"ו קרא כשיש בחלק ישראל כשיעור הוא ומינ' דשותפ' ישראל מרבינן בכה"ג והוסיף לומר טעם בדבר דבעיסה כשיש בחלק ישראל כשיעור יכול ליקח חלקו וכמאן דמפלגא דמי ועריסותיכם קרינן בי' אבל צאן כיון דבכל אחת יש לגוי חלק לאו צאנך הוא שאינו מיוחד לו ודוקא בשותף ישראל אבל בשותף גוי פטור והניח בצ"ע למה סתם הרמב"ם ולכאורה מצינו גם לענין ראשית הגז רבוי לרבות שותפות דבספרי פר' קרח דריש כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן זה תרומה ותרומת מעשר ראשיתם זה ראשית הגז אשר יתנו זה הזרוע והלחיים והקיבה ע"כ אולם ע"כ דלא חש הרמב"ם לדרשה הזאת כיון דבש"ס דילן קאמר למעט מצאנך וכן לגבי זרוע ולחיים לא הביא הש"ס אף לר"א לחייב בשותפות מרבוי דיתנו ועיין בהרא"ם פרש' קרח דכ' על דרשה הזאת דהוא רחוק מדרכי הפשט ולכך לא חש הרמב"ם לדרשה הזאת ולכן הבדיל בין חיוב חלה דכתיב עריסותיכם לרבות שותפות דבישראל חייבין אף כשאין לכל אחד כדי שיעור החיוב ובשל נכרי לא מיפטר רק אם אין בחלק ישראל כדי שיעור ובראשית הגז אף בישראל' המשותפים לא חייבן התור' רק אם יש לכל אחד כשיעור ולא בשיש שיעור ע"י צירוף שניהם יחד וי"ל דסתם אף שותפות גוי דספוקי מספקא לי' אם לסמוך על הדרש דספרי דדרש ראשיתם על ראשי' הגז וכ"ז כיון דלא נמצא דרש מפורש לרבות פוטר בבירור בשותפות ישראל אם אין לכ"א כדי שיעור החיוב.

ולפי"ז א"ש ע"נ כל המקומות הנ"ז דלגבי פאה צריך לרבות מארציכם דשותפים חייבין והיינו אף מדכתיב שדך לא ממעטינן שותפות ישראל מ"מ היינו אם יש כדי חיוב לכל אחד מהן אבל אם ליכא לכל א' שיעור חשיב לחייבו רק בצירוף שניהם יחד נמצא השיעור לא ידענו אם חייבין לכך הביא הריבוי מן ובקוצרכם קציר ארציכם לחייבן אף בצירוף שיעור בחלקי שניהם יחד וכמו לגבי חלה ואף דכתב קרקע כ"ש חייבת בפאה כבר כתבו הרי"ק ורדב"ז דברי ירושלמי דמקשי עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן פאה ומשני תפתר קלח א' ובה חמשה שבלים הרי דעכ"פ צריך שיקצר וישאר דבר מה אחר הקציר ובכה"ג צריך לרבות לחייבו באם יש השיעור ע"י צירוף שניהם ובשותפות נכרי י"ל אם יש בחלק הישראל כשיעור דחייב ועיין (פ"ד הכ"ה) מהלכות מתנות עניים ישראל וגוי שהיו שותפים בכרם חלקו של ישראל חייב בעוללות וחלקו ש"נ פטור וע"ש בהרי"ק דכל מה שיש בחלק ישראל עוללות יתן לעניים ולקט ופרט ושכחה אפשר דחצי לעניים וחצי להנכרי הרי אף דבכרם לא יש רבויא אדרבא כתיב רק כרמך וע"כ צ"ל דנלמד מפאה דכתובי' יחד בפ' קדושים ק"ו לפאה דאם יש בחלק

הישראל כשיעור דחייב אף בשותפות גוי והפ"ח בספר מים חיים עמד ע"ד הרמב"ם למה לא כתב הדין דשותפות גוי ג"כ מחויב ולמ"ש בחיוב פאה בא ללמד דסגי בשיעור א' בשותפות ישראל דלזה מהני הריבוי' דקצירכם ובשות' גוי בכה"ג ליכא חיוב ובאם יש בחלקו של ישראל לבד כשיעור ודאי דחייב וסמך עצמו על מה שכתב לגבי כרם דחייב בעוללות. וכן לגבי תו"מ הביא הרמב"ם הריבויא לחייב בשותפות להורות ששיעור א' עולה לחייב שני ישראלים ואף בתרומה דחל החיוב להפריש אף מחיטה אח' מ"מ לנתינ' יש שיעור מה"ת אף דכל שהוא מוצי' מידי טבלו מ"מ נתינ' צריך שיהי' דבר חשוב לקיים מצות נתינ' ובמ"א בררתי שכן דעת רמב"ם וכמו שמבואר בתוס' רי"ד קידושין סופ"ב וכמ"כ בבכורי' שותפים חייבי' משום שנאמ' בכורי כל דמארצך אף דידענו דשותפין ישראלי' חייבין מ"מ י"ל דהיינו אם יש בכל חלק עכ"פ פרי שלם אבל לצרף בין שניהם לחייבם בשיעור אחד לא היינו יודעים לכך הביא קרא דבכורי כל להורות דבישראל מצטרפין שניהם לחיוב ובשל נכרי אם יש בשל ישראל כשיעור סתם הרמב"ם. ואתי נמי שפיר הא דהביא לענין זרוע ולחיים הקרא מאת זובחי הזבח די"ל דרבנן לית להו ג"ש דנתינה מתרומה ואדרבא מראשית הגז נוכל ללמוד דבעינן שיעור חיוב לכ"א לכך הבי' קר' דמאת זובחי הזבח דשותפין ישראל חייבין אף שאין כאן רק שיעור א' לשניהן:

ואף דהרמב"ם פוסק כר"א דראה"ג אינו נוהג בחו"ל וע"כ דיליף הג"ש נתינה נתינה מ"מ לא לכל ענין היא הג"ש הזאת וכמו שכ' הרי"ק שם דהא פוסק האומר כל גזותי ראשית דבריו קיימין וזה דלא כר"א וגם הא בש"ס קאמר אי מה תרומה גדל בחיוב חייב גדל בפטור פטור אף ראשי' הגז נמי ובכ"ז פוסק הרמב"ם דהלוקח צאן לגיזתן חייב כו' הואיל והגווזז ישראל שאין החיוב אלא בשעת הגזיזה ותמהני על רבינו הגדול מרן עקיבא איגר ז"ל בגליון משניות פי"א שכ' מסתפקנא אם גם בא"י בלוקח צאן מנכרי דפטור כיון דנהגינן כר"א ומלבד דגם בש"ס אינו מבואר בבירור דכך הוא רק בתורת שאלה שאל אי מה תרומה וגם הא הרמב"ם וש"ע פסקו להדיא דאף הגדל בפטור חייב בראשי' הגז בלוקח צאן לגיזה וע"כ דפסק כרבנן דאין לדמות ראשית הגז לדגן לכ"ד דאע"ג דאמרינן נהוג עלמא כר"א בראשית הגז היינו לענין שלא יהי' נוהג אל' בארץ ולכל שאר דינים קי"ל כר"א עי"ש וביקר תפארת מרדב"ז וכן לענין זרוע ולחיים פוסק כרבנן דנוהג אף בחו"ל וכיון דג"ש דונתן אינו מבורר כל כך ולא ידענו אם נלמוד מתרומה לחייב שותפין לכך הביא הרמב"ם קרא דמאת זובחי הזבח]:

ולפי"ז א"ש דצריך הרמב"ם וש"ע לרבות לגבי ציצית לחייב טלית של שותפין מן בגדיהם דהיינו אף אם אין בו בהטלי' בחלק של כל א' כשיעור לכסות בו וע"י שיעורו לבד לא

יתחייב בציצית ונמצ' מתכס' בחלקו של חבירו וכתיב כסותך אשר תכס' בה וטלית שאולה פטור לכך מרבינן מן בגדיהם דחייבו התורה כשיש לו חלק בו ושוב לא יקשה דילמא קרא דבגדיהם בא להורות היכא שהחיוב חל על שניהם באם שניהם מתכסים בו כקושית רע"א ז"ל דממ"נ אם אין בו לכ"א כשיעור להתכסות בו ממיל' אם מתכסים יחד ליכא חיוב כלל דאשר תכס' בה כתיב ואם אינו ראוי לכסות שניהם ליכא חיוב ואם יש לכ"א כשיעור לכסות בו לזה ל"צ לרבות מן בגדיהם דאף דכתיב כסותך ל"ב מיוחד לו לבדו כמו גבי ראשית הגז לדידן דקי"ל כרבנן אף דכתיב צאנך סגי ביש שיעור לכ"א אף דאין הצאן מיוחד כן נמי לענין ציצית כסותך הוא א"ו בגדיהם אתי לרבות דאף אם אין בו לכ"א כדי שיעור לכסות מ"מ כשא' מתכס' בו חייב בציצית. ובזה מובן דברי תוספות ור"ן סוכה (דף כ"ז) בהא דאמרינן שם דאדם יוצא ידי חובתו בסוכתו ש"ח דכתיב כל האזרח בישראל מלמד שכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת ופירוש רש"י דא"א שתהי' של כולם דלא מטי ש"פ לכ"א אלא ע"י שאלה וכתבו תוס' דעל חנם דחק כיון דכתיב לך למעוטי משמע למעט אף שותפות כמו כל הני דפ' ראשית הגז ואפילו באתרוג דכתיב ביה לכם משמע לשון רבים בעינן שיהי' כולו שלו ולא מקצתו ול"ד לבגדיכם דשל שותפין בכלל משום דצריך לכתוב בלשון רבים ולקחתם וכתבו אח"כ וכן כתב הר"ן לישב דברי רש"י דצריך לפרש כן כי היכי דלא נוקי רבויא דכל האזרח לרבות של שותפות ומיעוט' דלך למעוטי שאול' כמו דמרבינן גבי ציצי' טלי' של שותפין מדכתי' לכם [היינו בגדיהם לשון רבים] וממעטינן שאולה מדכתיב כסותך ובתשובת ריב"ש (סימן שמ"ז) כתב וז"ל ואני אומר דאין מן טלית קושי' דהתם רחמנ' אמר שלא ישתמש אדם בטלי' שהוא שלו אלא בהטיל בו ציצית ואפשר שנחייבהו בשל שותפות כיון שקצתה שלו שהרי הוא משתמש בשלו בלא ציצית ויפטרהו בשאולה שאין לו בה כלום אבל בסוכה א"א לומר כן דכיון דחייבה אותו התורה לישב בסוכה שהיא שלו איך נאמר שתפטרהו בחציה שלו ואין כאן אלא חצי סוכה ואנן סוכה שלמה בעינן וכן נמי באתרוג עכ"ל ולמ"ש א"ש דהא בלא"ה צריך להבין דברי התוס' שכתבו כיון דכתיב לך למעוטי שותפין כמו בפרק ראשית הגז הא זה הוא לר' אלעאי אבל לרבנן לא ממעטינן מלש"י וצ"ל דעכ"פ גם לרבנן בעינן שיהי' שיעור לכ"א שיביא אותו לידי חיוב וכנ"ל וכיון דסוכ' נמי בעינן שיעור ממיל' מדכתיב לך הי' החיוב שיהי' לכ"א כשיעור וע"ז כתבו שפיר דמ"מ מכל האזרח היינו אומרי' דשותפין יוצאין הואיל דעכ"פ יש לו חלק כמו גבי ציצית דחייב אף שאין לו בה כדי שיעור לכסות בחלקו חייב כשמכסה בחלקו וחלק חבירו אף דשאולה לא חייבה התורה וחלקו אין בו שיעור לכסות ומ"ש הריב"ש

דרחמנא אמר שלא ישתמש אדם בטלית שלו אלא בהטיל בו ציצית ז"א דכבר כתב המרדכי דלא ציותה התורה שלא ישתמש בו בלא ציצית רק חיוב רמיא עליו לקיים המצוה ואף אם נאמר דדעת ריב"ש דחייבה התורה שלא להשתמש בטלית שלו מ"מ היינו אם ראוי לכסות בו וכיון דבחלקו אינו ראוי ועכ"ז מרבינן מן בגדיהם לחייבו בשל שותפות הואיל דקצתו שלו אף דאם הי' משתמש בשלו לבד ליכא שיעור חיוב מ"מ חייב' התורה בשל שותפות כן נמי הי' מקום לומר לגבי חיוב לקיים מצות סוכ' אף דכתיב לך מכל האזרח לא הוי מרבינן רק שותפות ועיין תשובת הרשב"ש (סי' ח') דהעלה לדינא אף לדידן דקי"ל סוכה שאולה כשרה דלך למעט גזולה אעפ"כ סוכת השותפין דקפדי אהדדי פסול' דמדכתי' לך ולא כתיב לכם ממעטינן שותפין והביא שם שכן דעת כמה גדולים והריב"ש שם כ' מצד הסברא טפי עדיפא של שותפין משאול' ועכ"ז כ' דאפשר לומר כן בדעת תו' מדלא כתיב לכם לשון רבים ומהרי"ט אלגזי שם תמה ע"ז דכיון דקי"ל שאולה כשרה מנ"ל למעט מלך של שותפין הא לרבנן אין למעט מזה כ"א שותפות גוי ולא שותפות ישראל ולמ"ש אתי ע"נ דעכ"פ מדלא כתיב לשון רבי' לא ידענו אם אין כשיעור בחלקו לבד שיוצא וכיון דלהנך רבוותא עדיף שאולה דכל ימי שאלה כולה שלו משא"כ שותף אין כולה שלו ובמקום שיושב יש לחבירו חלק בו וקפדי אהדדי לכך סברו דממעטינן מלך:

ועתה נחזור לחקירות הגר"ע ז"ל בשותפות עכו"מ ונאמר אם אין בחלקו ש"י לבד כדי חיובו שראוי לכסות בו י"ל דפטור דחלק הגוי אינו מוסיף החיוב כיון דכתיב כסותך ושאולה פטור ודומ' לחיוב דמזוזה להכרעות הרמ"א יו"ד) סי' רפ"ו) דשותפות גוי פטור ממזוזה דמזוזה הוא ג"כ חובת הדר ואם אין ישראל דר בביתו א"ח ובכ"ז מרבי' מלמען ירבו ימיכם דשותפות ישראל חייבין במזוזה כמבואר יומא (די"א) והיינו אף אם אין דר בו רק ישראל א' וחלקו אין בו ש"ח בכ"ז חייב מרבוי' דימיכם. ועכ"ז אינו חייב בשותפות נכרי וע"כ דמרבינן רק להוסיף דל"ב לכ"א מישראל שיעור אבל בשותף גוי לא מרבינן כן נמי לענין ציצית דשקולין הן בחיובן. הן אמת הגר"ע ז"ל שם בתשובה כתב לדון דהא דכ' הרמ"א בפשיטות דפטור בשותפות גוי אף דהב"י שם הביא דברי רשב"א חידושי חולין דחייב וכתב דהרשב"א דמחייב היא משום דס"ל כהסוברים דשוכר בית אחר ל' חייב מדאורייתא במזוזה דחובת הדר הוא ול"ב ביתך ממש לכך שותפו' חייב לגמרי מיד ולמסקנ' תוס' ורא"ש דשוכר אף לאחר ל' פטור מן התורה דבעינן ביתך דידך ממילא שותפו' נכרי פטור לכך הכריע הרמ"א כדעת המרדכי כיון דכן דעת תוספות ורא"ש ותמהני הא לפנינו מבואר רשב"א חידושי שבת (דף קל"א) דהא דחייב לאחר

ל' בין בטלית בין במזוזה הוא מדרבנן דמדאוריית' אין חילוק בין תוך ל' ובין לאחר ל' וע"כ הא דכ' הרשב"א חולין דלכך ל"א ביתך למעוטי שותפות נכרי דמזוזה חובת הדר היא ולשמירה עשויה ואפילו שותפו' נכרי ישראל הדר בה צריך שמיר' היינו אף דשוכר פטור מה"ת מ"מ כיון שיש להישראל חלק ויושב בבית חייב ועי"ש לשון הריטב"א דכ' דא"י למעט שותפות כיון דאף אם הי' הבית כולו של גוי וישראל דר בו חייב במזוז' דקי"ל מזוז' חובת הדר היא וישראל בכ"מ צריך שימור ע"כ צריך לפרש דבריו כיון דהוא מצד שימור אין סברא למעט שותפות גוי שהרי חכמים הוסיפו לחייבו אף בבית כולו של גוי לכן אין סברא למעט שותפות גוי אפילו מדאורייתא והעד לזה דהרי הר"ן בחידושיו שם כתב לתרץ כן משם רשב"א והוסיף דברים מה דלא נזכר בדברי רשב"א וכ' דאטו מי גרע בית של שותפות מבית של גוי שהישראל הדר בו חייב במזוזה והרי בדברי רשב"א מסכ' שבת מבואר דליכא חיוב מה"ת בבית שאינו שלו וע"כ הכוונה כיון דחזינן דחכמים חייבו אף השוכר לא ממעטינן של שותפות אף מדאורייתא ועיין חידושי ריטב"א יומא שם דכ' דשיטת ר"י בעל התוס' דסוף ימיו היא הנכונה דכזקנותו דר' קי"ל דשוכר פטור מה"ת ובש"מ ב"מ (דף ק"א) מבי' ג"כ רק דעת הריטב"א עכ"פ דעת רשב"א וריטב"א דחייבה התורה במזוזה בשו"ג אף אם בעינן ביתיך ושוכר מה"ת פטור ומ"מ הרמ"א הכריע כדעת המרדכי לפטור שותפות גוי והיינו אם משתמשים ביחד או אף בלא דרו יחד מ"מ נ"מ קודם ל' הרי דשותפות גוי גרע וכמו כן י"ל בציצית ואף די"ל לחלק דבמרדכי מבוא' הטעם כיון דמרבינן שותפו' מדכתיב למען ירבו ימיכ'ואין סברא דקאי על גוי מ"מ בציצית ג"כ דמרבינן מדכתי' בגדיהם כתיב דבר אל בנ"י ועשו י"ל דלא קאי על שותפות גוי ועיין ב"י דמביא בשם רבינו ירוחם הטעם דשל שותפות חייבת בציצית משום דכתיב ועשו לשון רבים ולא כתיב שם לך כמו גבי סוכה ומעשר והב"י תמה עליו הא בש"ס למדו מדכתיב בגדיהם ובס' א"ר מפרש דברי ר"י דודאי ידע מהש"ס אלא דקשיא ליה על הש"ס דלמא כתב קרא בגדיהם לשון רבים משום דקאי אירישא דקרא דכתיב לשון רבים לזה מפרש דמזה באמת נמי למד דה"ל לכתוב נמי רישא דקרא לשון יחיד אלא משום דרצה למעט מכסותך נקט הש"ס על בגדיהם. א"כ לדבריו ודאי מדכתיב דבר אל בני ישראל ועשו קאי רק על שותפות ישראל ולא שותפ"ג וק"ו הוא ממזוזה דהא לכה"פ לא ממעטינן מביתך דכתיב גבי מזוזה שוכר בית אחרים מטעם דלא מסתבר למעוטי בית אחרים כיון דלשימור עביד וכמו שכתבו תו' מנחו' (דף מ"ד) ד"ה טלית ובכ"ז שותפות נכרי פטור ק"ו לגבי ציצית דלכ"ע טלית שאולה פטור מה"ת לעולם ומן כסותך ממעטינן לא מרבינן מבגדי' רק שותפות ישראל. וכן נראה ג"כ שיטת

רש"י דשוכר בית חייב מה"ת דכ' במ' ב"מ שם מזוזה חובת הדר היא דדרשינן ביתך דרך ביאתך למי שנכנס ויוצא לה זה הדר בה ועיין רש"י ע"ז (דף כ"א) ובספר יראים (סי' ח"י) כ' דרך ביאתך ליוצא ונכנס הקפיד הכתוב וסברו אף דכתי' ב"פ ביתך מ"מ לא הקפידה התורה רק על הדר בו ול"ב שיהי' שלו כיון דלא מצינו בש"ס דדרשו לגבי מזוזה מקרא דביתך דבעינן שיהי' שלו וע' בהגהות מיימני (פ"ה) הלכות מזוזה דהביא דברי הר"י דשכירת בתים מגוי פטור ממזוזה דכ' ביתך ולא בית אחרים כדאמרינן גבי טלית שאו' וכ' אך קשה אמאי לא דרשינן ביתך ולא בית אחרים ויפטור כששכר ישראל מישראל כמו דדרשינן כסותך ולא כסות אחרי' ואם תתרץ דחשבי' ליה ביתו דשכירות קניא כמו כן שאלה קניא וכ' ודעת רבינו המחבר דחייב אפילו בבית גוי כ"ז שהוא בתוכו עכ"ל. ובתשובת רע"א ז"ל שם העיר בזה דלהסוברים שכירות קניא קצת למה ממעטינן מן כסותך ולא שאולה נימא דקני קצת דשואל לא גרע משוכר ומקרי כסותך וזה ממש קושית הגה"מ. ויש לומר דהא עכ"פ כתיב בגדיהם לרבות שותפות ואם שאלה קניא למחשב כסותך בגדיהם למה לי. ובאמת י"ל אם מקני ליה קנין לזמן ממש מקרי כסותך ול"ב קנין עולם וכמו לגבי ראשית הגז דמהני אם קונה הצאן לזמן וע"כ מדכתיב גז צאנך היינו שבשעת הגיזה יהיה קרי צאנך כן נמי לגבי כסות כיון דכתיב אשר תכסה בה סגי שיהי' שלו בקנין לזמן ול"מ לדעת רבינו אביגדור שבתשובת רא"ש (כלל ל"ה) דגם גבי אתרוג סגי בקנין לזמן דולקחתם לכם משלכם משעת לקיחה קפיד רחמנא שיהיה משלו והא איכא וה"נ דרשינן מלכם לרבות השותפ' וה"מ שותפין שלקחוהו לשם מצוה דהא בלקיחה דמצוה הכ' מדבר ועלה קאי לכם אבל לקיחתו לסחורה לא מקרי לכם אלא א"כ יכול לאכלו עי"ש וה"נ לגבי ציצית אף דממעטינן מן כסותך טלית שאולה היינו שאלה בלבד אבל קנין הגוף לזמן מקרי כסותך דכאן עדיף דמרבינן מן בגדיהם שות' אלא אף לדעת הרא"ש והעומדים בשיטתו וכן קי"ל (סי' תרנ"ח) דמתנ' עמל"ה צריך הקנאה בהחזרה דאל"כ הוי כשאלה בעלמא היינו באתרוג דבעינן לכם ממש לכל דרכי הנאות ולקחתם כתיב לקיחה תמה ולכם שיהיה לקיחה לכ"א וכמו שכ' תוס' סוכה הנ"ל אבל לגבי ציצית סגי אם הוא קנין לזמן בשעה שמכסה בו וכנ"ל ולו יהי שהוא של שותפות מרבינן מן בגדיהם אבל שאלה לבד ע"כ גרע כיון דאין לו בה קנין כ"כ ממעטי' ומדגלי קרא בגדיהם ולא כתיב כסותכם לשון רבים:

וכבר כתבתי בהגהותי בד"ח דיני מתנות (סי' א') לבאר דברי הרא"ש דסובר מעמלה"ח בעינן הקנאה בהחזרה דל"ש לומר דמקנה לו לחבירו הגוף לזמן ולא שייר לו לעצמו כלום דא"כ במה יזכה בו הנותן אח"כ הא שייך לומר בו כיון דפסקו פסקא כמו"ש

חידושי ר"ן פ' המגרש משם הרא"ה דמי שנותן קרקע לחבירו גוף ופירות לזמן זוכה בו לעול' דכיון דפסקו פסקה כמו באומר לאשתו היום אי את אשתי ולמחר את אשתי דאמרינן כיון דפסקה פסקה ואף הטוש"ע ח"מ (סי' רי"ב) דכתבו הקונה לזמן בונה והורם היינו מה שהוא לצרכו ואם מכר חוזר המוכר ולוקח מן הלוקח כשכלה הזמן היינו שייר לו זכות זה מעכשיו אבל אם לא שייר לו לעצמו שום זכות אמרינן כיון דפסקה פסקה וא"כ בנותן ע"מ להחזיר אם לא שייר לו הנותן זכות כלל כיצד יחזור אח"כ להנותן הא כיון דפסקה פסקה ואם שיירו להם הבעלים איזה זכות מעכשיו שוב ל"ה לכם לגבי אתרוג ולא עדיף מאתרוג השותפין דל"ה לכם לצאת בו ביו"ט הראשון לכך ע"כ צ"ל דלא שייר לו ובמה יזכה אח"כ ע"כ דצריך הקנאה בהחזר' ובזה מיושב קושית הקצה"ח (סי' רנ"ז) דהא בלוקח קרקע לזמן לרל"ק דק"פ לאו כקה"ג מביא בכורים ואינו קורא וכ' הרשב"ם ב"ב דקרינן ביה מארצך הרי דקנין הגוף לשעה קרינן ביה ארצך ולמ"ש אינו דומה כלל לבכורים דשם מרבינן לחייב שותפין להביא וכיון דקונה לזמן הגוף אף דנשתייר מעכשיו זכות של המוכר דאל"כ נאמר כיון דפסקה פסקה מ"מ ל"ג מאם היו שניהם משותפים בהקרקע דג"כ חייב בבכורים משא"כ לענין אתרוג בעינן שיהיה שלו לגמרי לבדו בלי שום שותפות וזכות אחרים לכך א"י בקנין הגוף לזמן כיון דע"כ נשתייר כח הנותן מהשתא כדי שלא נאמר כיון דפסקה פסקה והארכתי שם עוד ליישב בזה כל קושיית הקצה"ח וממילא לענין ציצית כיון דטלית של שותפין חייב בציצית גם קנין לזמן סגי לחייבו כיון דאף בגד של שותפים ישראלים חייב בציצית. אולם ממה דכ' הרא"ש בשאל טלית מצוייצת מחבירו דמברך מיד דאדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה ואם אי אפשר לברך אא"כ תיהיה שלו אמרינן דהוי כנתנו לו במתנה ע"מ להחזיר ועיין ט"ז (סי' י"ד ס"ק ד') כנראה דבהקנה לו לזמן לא סגי ולא אדע למה הא ל"צ לומר שהקנה לו במעמלה"ח רק דהקנה לו לשעה וקנין לזמן סגי בזה אף דלשאר בשיור זכותו דנותן מ"מ לא גרע מטלית של שותפין. ואולי נ"מ באם שאל מן מי שאינו בר חיוב כמו אשה לכך נקט מילתא דפסיקא לן דבכל ענין שיהיה צריך להיות שלו נותנו לו. ולגבי מי שבר חיוב הוא הנותן באמת סגי אם נתנו לו בקנין הגוף לזמן ולגבי מי שאינו בר חיוב דבזה לא סגי קנין לזמן כיון דאז יהיה ע"י שיור זכותו כמו של שותפות עם אינו בר חיוב בזה אמרינן דמקנה לו במעמלה"ח עכ"פ להכרעת הרמ"א יו"ד לגבי מזוזה דשותפות נכרי פטור ק"ו לגבי ציצית ואף לדעת הר"ן נדרים דבאין בו דין חלוקה אמרינן יש ברירה ובשלו משמש מ"מ זה דוקא לענין מודר הנאה אבל היכא דכתיב מעוטא י"ל דגרע מקנין

לזמן כיון דלא נסתלק שם בעלי' ועיין תשובת הרשב"ש שם בנידון סוכות השותפין ודוק מיניה ואוקי באתרן:

אך מ"מ זה דוק' באין בחלקו של הישראל המשתמ' בהבג' כדי שיעו' חיוב ציצית אבל אם יש בחלקו כדי לכסות בו חייב בציצית וי"ל דהרמ"א סמך עצמו ע"ד המרדכי) פ' ח' דחולין) שהשיב ר"ח לרבינו אביגדור דכמו לענין נגעים בית השותפין מטמ' בנגעי' ומרבינן שותפו' ישראל ולא ממעט שותפות גוי ואפ"ה שותפות דגוי לא מטמא והטעם כיון דיש להגוי חלק בו ולאו בר טמויי בנגעים הוא אין כאן בית שלם לגבי טומא' דבעינן בית שלם בזוויותיו וכן לגבי מזוז' אין כאן בית שלם להתחייב במזוז' ואנן בעינן בית שלם דהא ממעט בית שאין בו ד' אמו' וכן שער שלם בעינן וכי שקלת לחלק גוי הוי חצי בית וכל פורת' ופורת' יש בו חלק דגוי ל"צ קרא למעוטי והים של שלמה חולין שם מחלק בין נגעים למזוזה דשם תלוי הענין בקירות הבית וכיון דלא אמרינן ברירה בדאורייתא ל"ה הנגע בקירותיו אבל במזוזה חובת הדר כל היכא שיש בית דירה לזה ובית דירה לזה חייב ומה בזה שהחצי הוא של גוי מ"מ אחר שיכנס דרך השער חייב במזוזה וא"ד לסתר חציה דאין שם שער עליו ותדע דלא ילפינן מזוז' מנגעים דאל"כ ימיכם שבא לרבות שותפות נילף נמי מנגעים ולרבנן דלא דרשו מיעוטא אלא לשותפות גוי אפילו היכא דליכ' רבוייא כמו גבי ראשית הגז דכתיב צאנך דלא ממעטי רבנן אלא שותפות דגוי וא"כ ימיכם למה לי וא"ל דרבנן לא דרשי האי רבוי' דהא ביומא משמע דלכ"ע דרשינן ימיכם לרבות שותפות א"כ מרבינן כל שותפות אפי' דגוי ודוחק לומר דמש"ה כתיב ימיכם לרבות שותפות כי היכי דתידוק מיניה דשותפות דגוי פטור א"כ ביתך אייתר לדרך ביאתך חדא דלמה לנו לדחוק כולי האי אמאי לא נימא דימיכם מרבה של שותפו' וביתך אתי לדרך ביאתך ועוד ליכתוב מיעוטי אחריני למעט שותפות דגוי ול"צ רבוייא דימיכם כמו בראשית הגז ע"ש עוד בדבריו. והרמ"א דפוסק כדברי המרדכי סובר דדומ' לנגעים ובודאי אם יש בית דירה לזה בפ"ע ולזה בפ"ע י"ל דחייב וכמו שוכר ואף עדיף מני' לחייבו תוך ל' אבל אם דרים ביחד כיון דחצי שם גוי עליו פטור אף דיש שם שער עליו ומ"ש הישש"ש דנילף שותפות ישראל לחייב מנגעים ולא צריך לימיכם ודאי אין כונתו דמיותר ימיכם דהא ביומא שם דריש מימיכם לבה"כנ ולנשים גם כן רק דקשה לו למה הביא הברייתא כלל לדרוש שותפות ישראל מימיכם אולם הא צריך לדרוש מימיכם ג"כ לשותפות דמביתיך נאמר עכ"פ באין בו רק ד' על ד' בשותפות ובחלק כל א' אין בו שיעור חיוב צריך לדרוש דמ"מ שני ישראלים חייבים אף דא"ב רק שיעור אח' דלגבי ראשית הגז ממעטינן ג"כ מצאנך אף שותפות ישראל אם אין לכ"א

שיעור חיוב הואיל דלא יש שם לרבות ומזה שפיר ממעטינן לשותפות גוי אף אם יש בכל אח' כשיעור וראיתי בס' דמשק אליעזר חולין שם אף הוא הולך בשיטת הישׁ"ש לחייב במזוז' ורצה לחלק מנגעי' דשם ממעטינן שותפות דהאיך ינתצו ביתו של הגוי בלי רשותו משא"כ במזוזה מה איכפת לגוי שותפו שזה עושה מזוזה כיון שאינו מפסיד כלום בביתו ומה"ט כ' דטלית דשותפות גוי אינו חייב בציצית שיפסיד כסות הגוי בלא רשותו ואם הגוי נותן לו רשות שישמש בהבגד אף לפי שעה והשותפות קיימת כיון שיודע בטוב יהודי חייב בציצי' עי"ש ולפי"ז י"ל לדבריו אף דאין בו כדי שיעו' לכסו' בחלקו של ישראל חייב אולם להכר' הרמ"א לגבי מזוזה דלעולם פטור וכנראה אף אם יש חלק ושיעור החיוב בחלקו של ישראל כן נמי בטלי' י"ל דפטור אף אם יש בו כשיעור דלעולם כל מאי דמצינו למעט מן כסותך ממעטינן ומרבינן מבגדיהם רק שותפות ישראל ואמרינן תפסת מועט תפסת וכמו לגבי סוכה דממעטינן מלך גזולה ומרבינן שאול' ובכ"ז כמה קולמוסין נשתברו לדע' אם כשר' בשותפו' ישראל ואף דשם כ' הריב"ש דאין סבר' להכשיר שאול' ולפסול שותפות דעדיף מ"מ היכא דשאולה פטורה אף דמרבינן שותפו' ישראל אין לרבות אף שותפות נכרי ולענין הדין ודאי אין לברך על טלי' כזה ואף אם הוא בשותפות עם אשה י"ל דפטור כיון דאינה ב"ח:

ודע דכמו דממעטינן מן כסותך טלית שאולה לאו דוקא הואיל דיש קנין להמשאיל בו ל"מ כסותך רק אף כסות של הפקר אם אינו מתכוין לזכות בו פטור' ג"כ מן הציצי' כל שלשים יום וכן כ' הרשב"א בחידושיו שבת שם דטלית של הפקר לא עדיף מטלית שאולה וכן בית של הפקר פטור ממזוזה עי"ש ועי"ש ברמב"ן. וכנראה מדבריהם דאף מדרבנן פטור כל ל' יום אף דמעיקרא הי' שלו ועכשיו נרא' כשלו ורק שמפקיר להפקיע ממצוה מ"מ פטורה מציצית וממזוזה כל ל' יום וזה דלא כמ"ש המ"א (סוף סי' י"ג) דאף כשנותן לאחר ומשאיל לו דחייב מדרבנן דנרא' כשלו כמו בטלית שאולה לאחר ל' וכ"ש הכא שבאמת הוא שלו ומדברי רמב"ן ורשב"א משמע דבכל אנפי פטור תוך שלשים כשאינו שלו

ולכאורה י"ל הואיל דאי בעי לזכות בו הוי כדידי' בפרט כשלובש בו ויש לו זכות שאין אחר יכול לעכב עליו מלזכות בו מ"מ מכסותך ממעטינן כל זמן שאין לו בו קנין וכן מביתך לגבי מזוזה דכ"ז שלא זכ' בו אינו שלו ולא מהני הואיל דבידו לזכות לחייבו ויש ראי' לזה מנגעי בתים דמבואר בש"ס יומא) דף י"א (דאף דכתיב אשר לו הבית מרבינן לבית השותפין מדכתיב בבית ארץ אחוזתכם וקאמר בש"ס אלא לו למה לי מי שמייחד ביתו לו ואעפ"כ מבואר בתו"כ מדכתי' אשר לו פרט לבית של הפקר ומשמע אף שיושב

בו מ"מ כיון דלא קרינן בי' אשר לו הבית אינו מטמא ועי"ש בריטב"א דפשטי' דקרא אתא למעוטי בית דהפקר והש"ס חדא מנייהו נקיט דאידך פשיט ובלא"ה ידעינן לה ועיין ס' כפות תמרים פ' לולב הגזול (דף ל"א) דחקר בזה לענין אתרוג ביום ראשון אם נטלו מן הפקר ע"מ שלא לזכות בו די"ל דקרא לא אתי אלא למעוטי גזל עי"ש ומתו"כ הנז' מבואר דהפקר דלאו לו קרינן ביה ה"נ לענין לכם וכן לענין ציצית:

סימן ט

בש"ע (**סי**' כ"ז) דאם יש לו שתיהם ויש לו איזה אונס שאינו יכול להניח אלא אחת מניח אותה שיכול ובמג"א שם דאף באונס קצת וכתב ב"י משום דאם יש לו שתיהם אסור להניח של ראש קודם של יד ומ"מ נראה שאם לא הניח אלא אחת מהם אעפ"י ששתיהן בידו ול"ה לו שום אונס יצא ידי אותה מצוה משקיים ולכאורה יש לעיין למה יצא ידי תפילה של ראש אם הזיד ולא הניח מקודם של יד שיש לו הא עבר על עשה מה"ת לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך וכ"ז שבין עיניך יהיו שתים הא הוי מצוה הבאה בעבירה דבשעת עשיית המצוה עבר על עבירה ובכה"ג לכ"ע הוי מצהב"ע אף דהעביר' לא גרם למצוה כמבואר מדברי תוס' סוכה (דף ל') במצה של טבל וכדומה. וה"נ דכוותי' ומהראוי לומר דלא יצא ידי מצות של ראש עד שיסלק ויניח מתחילה של יד. וראיתי בפ"מ שהעיר למה לא נימא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד ל"מ דאפילו במ"ע כמו תורם מרעה על היפה פריך בש"ס תמורה דנימא אי עביד ל"מ. אולם זה יש ליישב למ"ש המהרי"ט דאם לא יתוקן האיסור במה דנאמר לא מהני בזה לא אמרינן דל"מ וה"נ דכוותי' הא מ"מ הי' בין עיניו השל ראש ועבר על כ"ז שבין עיניך יהיו שתים ודוחק לומר דאם נאמר ל"מ והוי כמונח בלא כונה על ראשו דבזה אינו עובר וגם למ"ש תוס' תמורה בצורם אוזן בכור דל"ש לומר ל"מ במידי דאף נעשה ממילא סגי וה"נ י"ל דאף אם נעשה מאליו קיים המצוה דל"נ וקשרתם רק על של יד ובשל ראש אם נפל ממילא על ראשו לכאורה ג"כ סגי וא"כ ל"ש בזה לומר דלא מהני ועיין פ"מ במ"ז (סי' י"ט) שכתב בהא דאם קרא כ"ש במקום צואה דחוזר וקורא דאינו מטעם אי עביד ל"מ למ"ש סמ"ע (סי' ר"ח) דוקא אם לא יצוייר באופן אחר משא"כ כאן שהמקום גורם ויראה דהוי דרבנן עי"ש והכי נמי דכוותה כיון דאפשר לקיים מצות של ראש ואין החסרון בגוף המצוה רק מצד אחר דאין עליו של יד ובכה"ג לא שייך לומר אי עביד לא מהני. אולם מטעם מצוה הבאה בעבירה יש להתבונן דהא ודאי אף בעבר על עשה שייך לומר מהבב"ע כמו איסור גזל דפסול למצוה אף דכבר עבר על העבירה מ"מ חשיב מהבב"ע במה דעושה בשעת המצו' דעובר על מ"ע והשיב את הגזילה והנה מאז

נתקשיתי בדברי השו"ע דפסק (סי' תרמ"ט) דבמצוה דרבנן לא פסלינן מהבב"ע וביו"ד (סי' ש"מ) פסק בקורע חלוק הגזול דל"מ כמבואר מדברי ירושלמי פ' האורג ואמאי הא לקרוע על מתו ל"ה רק מצוה דרבנן ורציתי לומר דע"כ לא פסק המחב' דבעבירה דרבנן לא איכפת לן במהבב"ע רק היכא דכבר עבר העבירה קודם קיום המצוה אבל במקום דעושה עבירה בשעת קיום המצוה כמו בקורע בחלוק הגזול דמזיק לחבירו בידים בזה מפסיד העבירה את המצו' במצוה דרבנן. אך י"ל דגם בגזילה אף דאין מפסידו בקיום המצוה מ"מ בשעת המצוה עובר עבירה במה דלא מקיים העשה והשיב ומעכב של חבירו ת"י בגזילה. אולם למ"ש הריטב"א סוכה שם להקשות למה בגזל קרקע יוצא דקרקע אינה נגזלת הא מ"מ עובר עבירה במה דיושב בסוכת חבירו שלא ברצונו ומתרץ כיון דאין המצו' מוציא' מרשו' הבעלי' הוי כאלו גזל קרקע אחרת ובחמדת שלמה (סי' ל) ביאר הדבר בשלמ' בקרקע כיון דאינו חל על הקרקע שם גזל דכל היכא דאיתא ברשותא דמרא איתא מה איכפת לן במה שעבר עבירה בשעת קיום המצוה אבל במטלטלין כיון דנגזלים ומפקיע בגזילתו מרשות הבעלים וחל על גוף החפץ שם גזל פסול משום מהב"ע עי"ש ואף לצנועין דיכול להקדיש דבר שאינו ברשותו מ"מ יצא מרשות בעלים והוי שם קנין גזל על החפץ דאם משתמש בו הגזלן אינו חייב לשלם דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה ויצא מרשות הבעלים דנקנה ע"י יאוש ושינוי רשות כמו שכתבו תוס' ב"ק (דף ס"ז ע"ב) בסוף דבריהם וא"כ לדברי ריטב"א הא דגזל הוי מהב"ע הוא משום דעשה העבירה מקודם וחל על החפץ שם גזל אבל במה דעוש' איסור בשעת קיום המצו' דמשמש ואינו מקיים והשיב לא פסל את המצוה דהוי כאלו עושה עבירה אחרת וכמו בקרקע כיון דאינו הפקיע מרשות הבעלים כמו כן במטלטלין נימא כיון דכבר נפקע מרשות הבעלים לא איכפת בהעבירה שעושה בשעת המצוה ועיקר הפסול הוא בשביל עבירה הראשונה וכיון דדעת המחבר דבמצוה דרבנן לא איכפת לן א"כ אף בקורע בחלוק הגזול אף דעושה עבירה בשעת המצוה מ"מ אינו מפקיע בזה יותר מרשו' בעלי' דודאי לא נשתנ' ע"י קריע' הזא' ואף דעוש' עבירה דמזיק לו לבעלים ודעת תו' מדהקשו בלולב של אשיר' דנימא מהבב"ע מבואר דדעתם אף בעבירה שאינה חל על החפץ ג"כ פסלינן מהב"ע י"ל בגזילה הוי עביר' אף בשעת מצוה במה דאינו מקיים והשיב ומדברי רמב"ן מלחמות שם דכתב באוונכרי דחייש ר"ה לגזל מנכרי אף דאסור מ"מ כיון דאינו חייב בוהשיב ל"ה מהב"ע נרא' דסובר ג"כ דעיקר פסול מהב"ע בשביל שעושה עבירה בשעת המצוה ובאמת יש להבין מה הקשו תוס' מלולב של אשרה דילמא רק פסול מהב"ע הוא כשעושה העבירה בשעת המצוה כמו בגזל ואי כמו"ש הריטב"א א"כ לא התחילו כלל

להקשות מאשרה ואם נאמר דבלולב של אשרה גם כן הוי העביר' בשעת קיום המצוה דרוצה אז בקיום של ע"ז אך בזה לא מתרץ תוס' מידי ובאמת י"ל דזה כונת היש מפרשים שהבי' תוס' שם דגרסי על מתניתן דאתרוג של אשרה מ"ט משום דהו"ל מהב"ע והתוס' כתבו דגרסא משובשת היא ולהנ"ל י"ל דשפיר הוי מהב"ע דבשעת המצו' עש' עבירה דרוצה בקיומו של ע"ז וקצת י"ל בדברי הש"ע למ"ש הט"א ר"ה בטעמא דר"י בשופר של שלמים דלא יצא הטעם דהיכא דאם נאמר דלא יצא יתקן האיסור ולא יעבור אף אמימרא דרחמנא בזה לכ"ע אמרינן דלא יצא ועיין רמב"ן ורשב"א יבמות (דף ק"ג) ובכה"ג י"ל אף במצוה דרבנן פסלינן כדי לתקן האיסור וכיון דמבואר יו"ד שם דאסור לאחות הקרע שקרע על מתו ואף הלוקח אסור לאחותו וכיון דעוש' איסור חדש במה דקורע חלוקו של חבירו דבכה"ג אדם אוסר דבר שאינו שלו ואם נאמר דיצא ידי חובת מצות קריע' אוסר על הבעלי' לאחותו ואם נאמר דלא יצא יתקן עכ"פ קצת איסור זה שיהיה רשאי לאחותו לכך אמרינן בזה לכ"ע דלא יצא משום מהב"ע כדי לתקן קצת האיסור דאם יתקיים המצוה יתוסף האיסור עכ"פ במצוה דאורייתא אף דלא נקרא האיסור על שם החפץ פסלינן לדעת תוס' ורמב"ן מטעם מהב"ע ויקש' למה יצא ידי חובת תפילין של ראש בהזיד והניח קודם של יד:

אך נראה הא דמבואר מדברי תוס' סוכה מדהקשה על מצה של טבל דהוי מהב"ע וע"כ קרא אייריי היכ' דהוי כזית בלי המעשרות כמו שכתבו תוס' פסחים וא"כ לא חשיב מצו' הב"ע דהא קיים המצוה בלא העבירה ומזה הוכיח בספר חמדת שלמה חלק או"ח (סי' כ"ז) דדוקא היכא דהעבירה והמצוה נעשים בשני זמנים נפרדים כגון לולב הגזול אז יש חילוק אם יכול לעשו' המצוה בלא העביר' או לא אבל היכא דהמצוה והעבירה נעשים בעשייה אחת אין לחלק כלל ותמיד הוי מהב"ע וכן מדוקדק לשון התוספות שכתבו דקאכיל איסורא וקנפיק ידי מצה דהיינו שנעש' בעשי' א' ובזה גם כאן שייך מהב"ע אולם נרא' דדוקא במצה של טבל דגוף החתיכה הוא חתיכה דאיסורא כל זמן שלא הפריש ממנו את המעשרות בזה כיון דעושה העביר' בשעת עשיית המצוה מופסל משום מהב"ע אבל בהניח של ראש קודם של יד אף דעובר בזה על כ"ז שבין עיניך יהיו שתים מ"מ אין החסרון והריעותא בגוף התפילה של ראש רק בשביל שאין עליו של יד והי' באפשרות לקיים המצוה של ראש בלעדי העביר' באם הי' קושר מקודם של יד בזה הוי כאלו עושה עביר' אחר' בלעדי קיום המצו' ואינו מגרעו קיום המצו' כיון דה"ל באפשרות לקיים המצוה בשלמות ודוקא גבי מצה כ"ז שלא הפריש ונשאר בטבלו הוי כל חתיכה של איסור ואינו מבורר איז' הוא של היתר אף דהי' יותר מכזית והי' יכול

להפריש ושישאר שיעור כזית מ"מ כ"ז שלא הפריש המצו' הוא העבירה משא"כ היכא דהעבירה הוא מצד אחר שגורם להמצוה שיהי' עביר' כמו תפילה ש"ר דבעצמותו הוא מצו' רק העדר תפילה ש"י שלא הניח מתחלה גורם להעבירה בזה יוצא ידי מצוה:

וכן נראה ראי' מהא דמבואר ר"ה) דף כ"ח) דהמודר הנאה ממעין דטובל בימות הגשמים ולא בימות החמה וכן מחבירו דאינו מזה עליו בימות החמה והטעם כמו שכ' הר"ן נדרים משום דיש לו הנאת הגוף בהדי מצוה ולא אמרינן בדיעבד אם טבל או היזה עליו דלא יצא כמבואר שם אם מצות להנות ניתנו דאף בדיעב' לא יצא והטע' משום דהוי מהב"ע ואף למ"ש רמב"ן ורשב"א יבמות (דף ק"ג) ובספ' טורי אבן שם דלאו משום מהב"ע לחוד אמרינן דלא יצא רק משום דיתוקן בזה העביר' דאם נאמר דלא יצא לא עבר כלל מ"מ גם טעם מהב"ע שייך ובזה נימא אף דהעבירה הוא בלעדי המצוה בהנאת הגוף מ"מ כיון דעשה עבירה בשעת המצוה נימא לגרוע המצוה מטעם מהב"ע אלא ודאי כיון דמשכחת המצוה בלתי עבירה ואין המצוה העבירה רק מצד אחר דנתכוין ליהנות או אף דלא נתכוין מ"מ הוי פס"ר וכמ"ש ריטב"א שם ואף לדעת הר"ן חולין דלגבי הנאה לא איכפת לן בפס"ר כתבתי במ"א לבאר דבאיסור נדרים דהוי איסור חפצה מודה הר"ן דאסור בפס"ר מ"מ אסור רק לכתחלה אבל בדיעבד אם עבר לא מפסל מטעם מהב"ע כיון דהי' יכול לעשות המצו' בלעדי הנאת הגוף הוי כדבר אחר גרם ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני ר"ה (סי' ג') בדברי הכלבו דכ' במודר הנאה משופר דאסור הוא בעצמו לתקוע דיש הרבה נהנין כשתוקעים ובדיעבד יצא ולא הוי מהב"ע וכ' משום דבידו לעשות המצו' ושלא ליהנות ודומה לדברי תוס' סוכה הנ"ל ואנכי העירותי שם בהגהותי דהיכא דהעבירה והמצוה נעשין כאחד אין לחלק בזה כמבואר מדברי תוס' במצה של טבל ולמ"ש דברי אאמ"ו ז"ל נכונים וברורים דבכה"ג אף דנעשה העבירה והמצוה כאחד לא מפסל המצוה משום העבירה כיון דאין העבירה על המצוה. וא"ש נמי בתפילין וכנ"ל:

סימן י

ראיתי בספר שא"ר (סי' ל"ז) שחקר במי שאין לו זרוע דפטור מן התפילין אם חייב בשל ראש דאף דשל יד אינו מעכב את של ראש י"ל דוקא אם נתחייב בשניהם דראוי לקיים בו וקשרתם והדר ולטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהיו שתים ואם אין לו של יד מ"מ ראוי לבילה הוא אבל היכא דפטור משל יד ואינו ראוי לבילה דכ"ז שבין עיניך י"ל דהבילה כ"ז שבין עיניך מעכבת בו ופטור אף מש"ר והביא ראיה מש"ס ערכין הכל חייבין בתפילין כהנים אצטריך לי' סד"א הואיל וכ' וקשרתם כו' כ"ד במצוה דיד איתא

במצוה דראש והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד דכתיב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין בשרו אימא במצוה דראש נמי לא לחייבו קמ"ל דלא מעכבי אהדדי הרי דכהנים בשעת עבודה אע"ג דפטורים בש"י משום חציצה ואינו ראוי לבילה דכ"ז שבין עיניך אפ"ה חייבין בשל ראש והה"ד לאין לו זרוע דחייב בשל ראש. ולכאורה יש להשיב על ראיה זאת דשם עכ"פ שייך בו ראוי לבילה דכ"ז שבין עיניך דיש לו זרוע ויכול להניח של יד ג"כ רק ארי' דרביע עלי' מחמת שלא יהי' חציצה בין בשרו לבגדי כהונה והש"א בעצמו (סי' ו') הביא דברי שבולי לקט במתפלל ושמע קדיש או קדושה דרבינו אברהם כתב היכא אמרינן שומע כעונה במקום שיכול לענות אבל העומד בתפילה דא"י לענות לא יצא בשמיעה ודמי לדר"ז כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ומרבוות' ס"ל דישתוק וישמע וכן דעת ר"ת ור"י בתוס' סוכה (דף ל"ח) וכ' בעצמו הטעם כיון דראוי הוא לענות אלא דארי' דרביע עלי' מחמת איסור הפסקה חשיב ראוי לבילה וה"נ דכוותי' דיכול לקיים בו כ"ז שבין עיניך דיש לו זרוע רק אריה דרביע עלי' איסור הנחת של יד למען שלא יהי' דבר חוצץ לגבי בגדי כהונה. ועיין טו"ז (סי' ל"ב) משם הב"ח במונח דבר בס"ת על האות או דבוק דאף בשבת דאסור להסירו מ"מ חשיב ראוי לבילה הואיל דאינו מעכב רק איסור דרביע עלי' ובאמת מדברי ר"ן וריטב"א סוכה שם מבואר דאף מניעת העונה מטעם איסור הפסקה חשיב אינו ראוי לבילה. ולכאורה יש להוכיח כן מש"ס חולין ר"פ כסוי הדם מוקדשין מ"ט לא אילימא כו' צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה והכא לא אפשר היכי לעבד ליתב וליבטלי' קמוסיף אבנין לא לבטלי' קא הוי חציצה נהי דלמטה ל"א למעלה אפשר כו' כדר' זירא כל הראוי לבילה הרי דאף דראוי לתן עפר למטה רק ארי' רביע עלי' מטעם איסור דא"י לבטליה דמוסף אבנין ואם לא לבטליה יהי' חציצה אבל בעצם ראוי ליתן עפר למטה מ"מ כיון דמטעם איסור לגבי קרבן אין ראוי ליתן עפר למטה מצות עפר למטה מעכבת בו וה"נ דכוותי' ודוחק לחלק בין אם אינו ראוי לבילה מדאורייתא דאז מעכב אף אם אינו ראוי מטעם ארי' דרב' עליה והיכא דאינו ראוי רק מדרבנן כמו בנידון דב"ח דמדאורייתא ראוי לבילה רק מדרבנן אינו ראוי בזה היכא דהוא רק מטעם דארי' דרבי' עליו חשיב ראוי לבילה וכן באם באמצע התפלה שומע קדיש הוי שומ' כעונה דראוי לענות רק מדרבנן ארי' רביע עליה ועיין ס' בני יעקב דף קנ"ג ע"ד) דכ' אלא שאני מסופק אם בעי ראוי לבילה במידי דרבנן דדילמא ל"ב אלא בחליצה והת"נ דהוי דאורייתא אבל במגילה דרבנן יש פנים לכאן ולכאן ומדברי הש"ל ור"ן וריטב"א הנז' בשמע קדיש וקדוש' והוא באמצע התפלה דלא אמרינן בי' שומע כעונה מטעם דאינו ראוי לבילה מבואר דגם במצוה דרבנן כן הוא וטעם החולקים משום

דרק אריה דרביע עלי' וכמ"ש השא"ר וזה מהני בדרבנן משא"כ בהך דכסוי דם כיון דמדאוריית' לאו ראוי לבילה אף שהוא מטעם ארי' דרבי' עלי' וא"כ א"ש ראיות השא"ר מש"ס ערכין:

אך בתוס' חולין שם כתבו והא דאמרינן דטמאין משלחין קרבנותיהן אע"ג דאינו סומך ולא אמרינן דנבעי ראוי לסמיכ' שמא יש שום יתור דלא בעינן אפי' ראוי א"נ הא חזי בימי טהר' ויש להבין הא מ"מ עכשיו אין הקרבן ראוי לסמיכה ומה מהני מה דחזי בימי טהרה הא בכסוי הדם ג"כ חזי לעפר רק לצורך קרבן דעכשיו לא חזי לעפר למטה לא הוי ראוי וצ"ל דשם מ"מ באותו אופן שיהי' קרבן כשר לא חזי לעפר למטה הוי ארי' רביע משא"כ בקרבן שמשלחין טמאין גברא וקרבן חזו לסמיכה רק השתא בימי טומאתו לא חזי וכיון דבעצם ראוי רק מחמת ארי' דרבי' עליו השת' אינו ראוי וכשיטה' יהי' ראוי אף קרבן זה לסמיכ' חשיב ראוי לבילה וא"כ כהנים בשעת עבודתן נמי י"ל אף אם בעינן שיהי' ראוי לתפלה של יד מ"מ חשיב ראוי דגברא חזי דיש לו זרוע רק בשעת עבודה לא חזי מטעם דארי' דרביע עליו מקרי ראוי לתפילין ש"י אבל מי שאין לו זרוע לעולם י"ל כיון דלעולם לא חזי לשל יד פטור אף מש"ר וכמו דמשמע מפשטות לשון הש"ס אין לו זרוע פטור מן התפילין ומאי קמ"ל אלא ודאי דאשמועינן דפטור אף מש"ר וכן ראיתי בספר בשמים ראש (סי' ק') וכתב והיינו דבעי לאשמועינן וטעמא רבה איכא דכל שאינו בוקשרתם ואינו בוהי' לאות על ידיך אינו בוהיו לטוטפות בין עיניך וכ' עוד דבין בחסר יד ימין ובין בחסר יד שמאל שהתורה לא אמרה שיהי' לו שליח לקשור לו תפילין ולא חייבתו בזה וכתב אמנם אפשר שיקשור בשמאל דאל"כ בנקטע יד ימין והזרוע קיימת נמי פטור ומדבריו למדנו במי שאין לו כח בידיו לקשור התפילין ולהניח של ראש דהיינו אם הוא (נעלעהמט) פטור מתפילין ואם אחר מניח על ידו וקושר ועל ראשו אינו יכול לברך דלא חייבתו התורה שיהי' לו שליח לקשור לו תפילין ובאמת מה שכ' דהיינו דבעי לאשמועינן אינו ראי' למה שפי' רש"י מנחות אין לו זרוע שמאל דהי' ס"ד שיניח בימין קמ"ל דפטור דבעי ידכה וכן משמע מסדר הברייתות בש"ס שם אבל לעולם י"ל דבשל ראש חייב כיון דתרי מצות הן כמבואר בש"ס שם (דף מ"ד) תפילה ש"י אינה מעכבת ש"ר אמר ר"ח ל"ש אלא שיש לו אבל אין לו מעכבת אמרו לו אמרת כו' אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעבד ומעיקר' מאי סבר גזיר' שמא יפשע הרי אף דכתיב וקשרתם לאות על ידיך והיו לטוטפות ב"ע כ"ז שבין עיניך יהיו שתים ופי' רש"י והיו משמע שתים א"כ נימא דשניהם יחד צריך להיות כמו דכתיב והיו ולמה אינן מעכבות זו את זו וע"כ מדכתיב במקום אחר והיה לאות ע"י ועוד והיה לך

לאות ע"י ולזכרון בין עיניך הרי דכל חד באפי נפשי' מצו' היא ולכך אינן מעכבות זו את זו ומה דכתיב וקשרתם לאות ע"י והיו לטוטפות ב"ע קבלו חז"ל שהוא שבזמן ששל יד ביד תן של ראש בראש כמו שכתב בספרי והיינו שלא לחלוץ אבל אם אינו רוצה להניח רק אחד אינה מעכבת ולא בעינן שתים וכמו שכתבו תוס' מס' ערכין שם אם כן מנ"ל לחדש ולומר דבעינן שיהי' ראוי לבילה כיון דאיצטריך קרא לכ"ז שבין עיניך יהיו שתים ובקראי אחריני כתיב דכל חד מצוה באפי נפש' היא ועיין תו' חולין שם דלענין כיסוי ובקריא' דחליצה ובכורים וראוי לשמוע דהפרת בעל סברא הוא בכל הני דיש שום דרשה בהן דלאו דוק' ולא מעכבא מ"מ ראוי בעינן וזה הכל מה שהוא חלק ממצוה אחת הוא סברא אבל כיון דשני מצות הן ולא מצינו בש"ס דבעינן שיהי' דוק' ראוי לשתים מנ"ל לומר דבעינן שיהי' דוקא ראוי לשתים וכן נראה מרמב"ם ורי"ף דלא הביאו כלל הא דאין לו זרוע דפטור וע"כ דסמכו עצמם ע"ז דבעינן שיניח של יד על יד כהה דהוא שמאל וממילא אם אין לו זרוע פטור אבל אם נאמר דפטור גם בשל ראש למה לא הביאו דין זה דאין לו זרוע שמאלית פטור אף משל ראש אלא ודאי דלעולם לא הי' ס"ד לפוטרו משל ראש וכדעת הש"ג שהביא הש"א שם ובאמת יש להתבונן בדברי רמב"ם שלא הביא כלל הדין דכשהוא חולץ חולץ של ראש תחלה דכ"ז שבין עיניך יהיו שתים רק בפ"ד מתפילין (הלכה ח) מרמז כשחולץ אדם תפיליו להצניען בכלי לא יניח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה בשביל שלא יפגע בשל ראש תחל' לפי שאין לובשין של ראש קודם של יד אבל זה דכ"ז שבין עיניך יהיו שתים לא הביא כלל וכנראה דכל דרשות אלו הוו רק אסמכתא ובאמת הא דקאמר בש"ס בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ של ראש דכתי' וקשרת' לאות ע"י והדר והיו לטוטפו' בין עיניך הא דלא הביא הש"ס קראי דפרשת בא דכתיב והי' לך לאות ע"י ולזכרון בין עיניך וכן ולטוטפות בין עיניך ע"כ דשם מה שהקדים בפסוק של יד לשל ראש אינו ראי' רק עיקר הראי' מדכתיב והיו משמ' שתים וכמ"ש רש"י אולם בבעה"מ סוף ר"ה בהא דסח בין של יד לש"ר מברך שתים נראה דהי' לו גירסא אחרת בש"ס דיליף מדכתיב והיה לאות על ידכה ולזכרון בין עיניך וכן נראה בשאלתות דר"א גאון פ' בא ועיין א"ר (סימן כ"ז) [והא דכתב בבעה"מ והיו לאות על ידכה ולזכרון בין עיניך ע"כ ט"ס דשם לא כתיב והיו לשון רבים רק והיה] עכ"פ יש לעיין למה לא הביא הרמב"ם זה וע"כ דזה הוי אסמכתא בעלמא ושתי מצות הן ואינו מעכב אף אם אינו ראוי לשל יד ועדיין צ"ע אם יברך באין לו זרוע על של ראש: **עוד** כ' שם השא"ר למידק אשמעתא דערכין דמשמע דכהנים בשעת עבודה חייבין בשל ראש ובזבחים (דף י"ט) מבואר דפטורין אף משל ראש ומטעם עוסק במצוה פטור מן

המצוה ולדעת תוס' ורא"ש הא דעוסק במצוה פטור ה"מ באינו יכול לקיים את שניהם א"כ י"ל האי דערכין ביכול איירי כגון שהניח כבר תפילין קודם שהתחיל בעבודה ועי"ז שהתפילין בראשו אינו מבטל מן העבודה ובזבחים איירי שלא הניח עדיין ואם יתעסק בהנחת תפילין עי"ז יתאחר מלעבוד עבודה מש"ה פטור אבל להר"ן סוכה ושאר פוסקים דס"ל דעוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו ביכול לקיים את שניהם יקשה. והנה כדבריו ראיתי בגליון הש"ס ערכין שם בכ"י רבינו בצלאל אשכנזי שהעתיק כן משם תוס' וז"ל משמע שהכהנים חייבין בתפילין בעידן עבודה ותימא דאמרינן זבחים כהנים בעבודתן כו' פטורים מתפילין ואומר הר"ם דהתם כשמבטלין מעשות העבודה פטורין מטעם דכל העוסק במצוה פטור מן המצוה אבל כשיש שהות להניח קודם עבודה חייבין להניחם ושיהיו עליהם בשעת עבודה עכ"ל ובכה"ג אף הר"ן מודה כמבואר בדבריו מס' סוכה דדוקא עוסק במצו' פטור ולא במקיי' מצו' וחתן אע"ג דאפשר לי' ליתובי דעתי' ולקיים את שתיהם מ"מ כל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצוה אחרת אע"פ שאפשר אבל הלובש בטלית ותפילין מודה הר"ן כיון דאינו עוסק במצוה חייב בכל המצות ולהדיא כת' שם דכל שא"צ לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניה בכה"ג ודאי יצא ידי שתיהם ומהיות טוב אל תקרא רע עי"ש בדבריו וכן רמ"א או"ח (סי' ל"ח) העתיק דברי הר"ן דאם יכול לעשות שתיהם בלא טורח כאחת יעשה שתיהם ועי"ש בביאורי הגר"א וא"כ ודאי בכהן שכבר מלובש בתפילין של ראש וצריך לעבוד עבודה אינו רשאי להסיר השל ראש כיון דיכול לקיים שתיהן בלי טורח וזה פשוט אף לדעת הר"ן ועיין ברע"ב זבחים (פ"ב מ"א) שכ' הלכך כהן בשעת עבודה ל"ה מניח תפילין של יד לפי שהן חוצצים בין הבגד לבשרו אבל תפילין של ראש הי' מניח וקשה הא בש"ס שם מבואר דפטורין אף בשל ראש מטעם עוסק במצוה פטור מן המצוה וכך פסק הרמב"ם (פ"ד מתפילין) אולם בהלכו' כלי מקדש כ' רמב"ם אין הכהן יכול לעבוד בתפילין של יד אבל של ראש אינה חוצצת ואם רצה להניחם בשעת עבודה מניח הרי דתליא ברצונו ואולי גם כונת הרע"ב כן הי' מניח אם רוצה ומ"ש השא"ר דבערכין איירי דמקרבי חטאת העוף על ספק לידה לכך חייב בשל ראש דדילמא לאו קרבן הוא ואין כאן משום עוסק במצוה ולכאורה יש להעיר למ"ש הר"ן בתשוב' גבי אין מתירין את הנדר עד שיחול דאם ספיק' דאוריית' מה"ת לחומרא וחייב שלא יהי' בין השמשות בתוך העיר יכול אז להתיר הנדר דכיון דחל מספיקא מקרי חל הנדר וה"נ כיון דעכ"פ מספיקא חייב להקריב הקרבן מקרי שפיר עוסק במצוה שיהי' פטור מן המצוה אולם כבר קהו האחרונים בדברי הר"ן בתשוב' הנז' דהא מבואר בכמ' מקומות בש"ס

דאף דספיקא דאורייתא לחומרא מ"מ לא נוכל למיזל להקל עי"ז כמו ב"ב (דף פ"א) דפריך וליחוש דילמא לאו בכורים נינהו וקא מעייל חולין לעזרה דמקדיש להו הרי אף דאם דנין אם קנה קרקע או לא מוקמינן קרקע בחזקת בעלים מ"מ המסתעף מזה אם חייב בבכורים או לא דנין להקל ובס' קהלת יעקב ממהרי"ט אלגזי הקש' מש"ס חולין פ' כסוי הדם חש"ו ששחטו בינן לבין עצמן לרבנן אף דמספיקא אסור באכילה ומדאורייתא לא קרינן ביה אשר יאכל מ"מ חייב בכסוי דשמא כלפי שמייא גלייא דשפיר שחט וראוי לאכילה צריך לחוש לחומרא ולמה בנדר לא נימא ג"כ דילמא קושטא דמילתא דלא חל הנדר ונמצא דהותר הנדר קודם שיחול וזה יש ליישב ע"פ מ"ש תוס' חולין (דף פ"ו) משם ר"ש דמספקא להו לרבנן אי רוב מעשיהן מקולקלין או מתוקנים א"כ אם רוב מעשיהן מקולקלין הוי ודאי טריפה ואי רוב מעשיהן מתוקנים ודאי כשרה לכך אזלינן לחומרא לחייב בכסוי משא"כ בנידון דר"ן כיון דעכ"פ מכח הנדר חייב לצאת קודם שבת מקרי שפיר חל הנדר אולם זה אינו דלהך צד דדעת הנודר היה רק שלא יהי' שבת בעיר אבל לא שיצא מקודם אף דמספק חייב לצאת מ"מ להך צד דל"ה זה דעת הנודר לא חל עדיין הנדר ואיך נתיר לו קודם שיחול דגם מה שאסור מהספק לצאת א"ז חלות הנדר ודאי דאל"כ נימא כיון דדעת הנודר הי' ע"פ חיוב התורה וכיון דחיוב התורה מספיקא שחייב לצאת קודם שבת א"כ גם דעת הנודר הי' כן ונימא דחל הנדר בודאי דלא נוכל לומר דכונת הנודר הי' שיהי' אסור מספק ולא יתחייב אם יעבור דזה בלתי באפשרות להתנות ע"מ שכתוב בתורה שהנדר יחול ולא יתחייב זה א"א וע"כ כיון דאינו חייב מלקות הוא מצד הספק דלא ידענו הדין או כונת הנודר אם כן אם כלפי שמייא גלייא דלא חל עדיין מאי מהני במה דחייב מן הספק שיהי' נקר' חל הנדר כיון דהא דאין מתירין את הנדר עד שיחול הוא מה"ת כמו דמבואר מדברי הר"ן שם ובשאר הראשונים ודלא כדע' הר"ם חביב בתשובת גו"ר ויבואר אי"ה במקומו ואכ"מ:

סימן יא

הפ"מ בפתיחה מסתפק אם כתב סת"מ על עור איסורי הנאה ע"ז אם יוצא בזה דהוי מין המותר בפיך ומצד הנאה מצות לאו ליהנות נתנו ומדכתיב כתבו לכם לומר משלכם לא מצאתי כעת ובנעבד העור הוי שינוי שא"ח לברייתו יהי' מותר אף לכתחלה וצ"ע עכ"ד אולם בספ' תורת חיים סנהדרין (דף כ"א) בהא דאף אם הניח לו אביו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר כתבו לכם כתב דמיתורא דלכם קדריש דמשמע משלכם בעינן וכתב מטעם זה דהכותב ס"ת לעצמו ונותנה לבה"כנ ומקדישה לאו שפיר עביד דכיון דלאו שלו הוא שוב אינו יוצא בו ידי חובתו דלכם כתיב שלכם בעינן כמו בארבע' מינין שאין

אדם יוצא בשל חבירו מדכתי' ולקחתם לכם ע"ש אך כנרא' הדין עם הפ"מ כיון דל"מ שדרשו חז"ל דרוש זה מכתבו לכם ואדרבא מבואר ברמב"ן מלחמות פ"א דסוכה דכתב בכתיבה ועיבוד לשמה לגבי תפילין ומזוזות לא מייתר בהו קרא לכתוב לשמה ואילו בס"ת כתיב כתבו לכם והיינו לשם חובתכם והאי דאמר רבה מצוה לכתוב משלו דכתי' כתבו לכם ההיא מכתבו נפק' וגבי מלך כתי' וכתב לו לשמו שלא יתנאה בשל אחרים וכ"כ חידושי הר"ן סנהדרין (דף מ"ז) ואם נאמר דמלכם דרשינן דשלכם בעינן עדיין מנ"ל לדרוש על לשמ' ומבואר בש"ס סוכה (דף ט"ו) בהא דדרשינן גדילים תעשה לך לשם חובך הוא משום דלמעט גזולה כתיב קרא אחרינא ועשו להם משלהם ובסוכ' חג הסוכו' תעשה לך מבעי למעוטי גזולה לכך לא דרשינן לך לשם חובך וא"כ אם נדרוש כתבו לכם משלכם לא נוכל לדרוש על לשמ' אלא ודאי דלא דרשינן לזה רק לשם חובתכם ואולי י"ל כמו שכ' בירושלמי המובא ב"י או"ח (סי' תקפ"ו) דשופר הגזול כשר מדכתי' יום תרוע' יהי' לכם מכל מקום דלכם לא קאי על השופר וה"נ על הכתיב' לא קאי לכם דאף די"ל דקאי על הכתב הדיו והקלף מ"מ אולי ידע רמב"ן מ"ט דלא דרשו חכמים בכתבו לכם דבעי שיהי' משלכם ודרשו על לשם חובתכם אולם ברמ"ה סנהדרין שם כ' וז"ל אפי' הדיוט נמי שהניחו לו אבותיו ס"ת מחוייב למכתב ס"ת לנפשיה מדילי' שנאמר כתבו לכם משלכם עכ"ל מבואר דמלכם דרשינן וכמ"ש התו"ח ולכאורה יש קצת להוכיח דלאו מכתבו דרשינן שיכתוב לנפשי' רק מלכם דהא גבי מזוזה כתיב וכתבתם א"כ נאמר ג"כ אפי' הניח לו אביו בתים עם מזוזות שיתחייב לכתוב מחדש וראיתי בפנים יפות על התורה פ' ואתחנן דעמד ע"ז וכ' לתרץ דהא סת"מ שכתבה אשה פסולה אף דגם אשה חייבת במזוזה מדכתיב למען ירבו ימיכם מ"מ לכל ענין כתיבה פסולה כמו שכתב הש"ך יו"ד דלא כדרישה וא"כ מוכח דחיוב מזוזה לאו חובת גברא הוא אם דר בהבית שיצטרך לכתוב מחדש ודי אם יש שם מזוז' דהא אשה אינה יכול' לכתוב וכל מצו' דלא מצי עביד בעצמו ל"מ למעבד ע"י שלוחו ובדבריו מיושב ג"כ מה דהקשה השא"ר ע"ד הרמב"ם דכ' דנשים אינן חייבות במצוה דכתיבת ס"ת ואמאי הא לאו בת"ת תליא ותרי מילי נינהו עי"ש (סימן ל"ה) ולפי הנ"ל א"ש כיון דהמצוה הוא שיכתוב לנפשי' או בעצמו או על ידי שלוחו וכיון דליתא בנפשה דאשה פסולה לכתוב וזה ילפינן מוכתבת' וקשרתם דכל מידי דמצות כתיבה אשה פסולה הואיל דאינה בקשירה א"כ בהכרח דפטורה ממצות כתבו לכם דכל מידי דל"מ למעבד בעצמה אינה יכולה למעבד ע"י שליח.

אולם מה דפשיטא לי' לבעל הפלאה דמצות כתיבת ס"ת לעצמו בעי שליחות הדבר צריך תלמוד דהנה הרמב"ם במנין המצות מצוה ח"י כתב ואם אי אפשר לו לכתבו צריך

שיקנהו או ישכור מי שיכתבהו לו והוא אמרו כתבו לכם את השירה הזאת מבואר מדבריו אף דלא יצא ידי חובת המצוה במה שהניחו לו אבותיו ועדיין רמיא עליו המצוה מ"מ יוצא אף אם כבר כתבו הסופר שלא לחובתו ובא זה וקנה ג"כ יוצא ידי חובת שליחות אולם הדברים צריכים טעם מה נ"מ לבין בא לו בירוש' מאבותיו או אם קנהו וצריך לומר דירושה בא ממילא בלא מעשיו ואם האב מנחיל לבניו דור אחר דור ויהי' סגי בזה לא יתרבו ספרי תורה וכיון דהכתוב אומר כתבו לכם הקפידה שיהי' לכל א' וא' ס"ת משלו אבל לא דהחיוב רמיא עליו שיכתבהו בשליחותו הן אמת דברמב"ם ריש הלכות ס"ת כ' מצוה על כל איש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו כו' ואע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו ואם א"י לכתוב אחרים כותבים לו ולא כ' שיקנהו ומזה מוכיח ההפלאה דדוקא בשליחותו צריך שיכתוב אולם אינו נראה שיצטרך דוקא שליחות רק שישתדל שיהי' לו ס"ת ע"י מעשיו ודברי הרמב"ם במנין המצות הם לעד נאמן דסגי אם קנה וא"כ ע"כ הא דבמזוזה לא מצינו שיהיה חייב לקנות ולהניח הוא מטעם דוכתבתם לא משמע שיהיה חייב לצות לכתוב רק שתהי' הכתיבה על המזוזה משא"כ בס"ת דכתיב כתבו לכם ממילת לכם ילפינן שיהי' לכ"א חיוב או לכתוב לו או שיקנה וא"כ ממיל' ידענו מלכם דבעינן שיהי' שלו וראיתי ברמב"ן גיטין ר"פ כל הגט בגט דכתיב וכתב לה ספר כריתות אי כתב רחמנ' וכתב לחוד ה"א לאו משום לשמ' אלא בעינן כתיבת בעל או שלוחו אבל השתא דכתיב לה גלי על וכתב דלאו משום כתיבתו קפיד אלא משום דאינו כרות לשמה אא"כ כשכתבו בעל או אחר ברשותו אף על פי שאינו שליח ממש עי"ש וה"נ לשיטתו דדרש לכם על לשמה לשם חובתכם גלי על וכתבו דלא בעי שליחות דוקא ואי לא הוי כתב לכם רק כתבו בלחוד ה"א דקפיד רחמנ' על כתיבתו או שליחותו א"כ במזוז' דלא כתיב רק וכתבתם קשה אמאי יוצא אם הניח לו אביו בתים עם מזוזות וגם אף אם קנה מזוזה נימא דלא יצא דבעינן שיכתוב הוא או שלוחו כמשמעות וכתבתם ובפנים יפות שם תירץ עוד על קושיתו מדכתיב וכתבתם על מזוזות ביתיך ובשעריך בלשון יחיד ואם נימא דצריך לכתוב כל אחד בעצמו או ע"י שלוחו א"כ יצטרך אותו בית כמה מזוזות וכ"ש בשעריך שער העיר צריך כ"א מעיר לכתוב מזוזה וקרא משמע כתיבה אחת על מזוזה ע"כ דלאו חובת גברא הוא אלא חובת הדירה היא ולא אדע איזה משמעות מזה הא מ"מ י"ל חובת דירה הוא לאלה שדרים שיכתבו בשליחותם בשותפות מזוזה אחת ואף דלא בעינן מזוזה לכל א' מ"מ אלו שחייבי' במזוזה יכתבו מזוזה אחת ע"י שליח ואף בס"ת אם לא הי' כתוב לכם ודאי יוצאים שותפין אם אחד כותב לעצמו ולשותפיו בשליחותם או אחר כותב בשליחות כולם וגם השתא דכתיב לכם חקרו המחברים די"ל

דיוצאים אם קנו בשותפות דגבי אתרוג כתבו תוס' סוכה אף דכתיב לכם לשון רבים היינו משום דצריך לכתוב ולקחתם לקיחה תמה אבל לענין ס"ת י"ל מדכתיב לכם לשון רבים יוצאין שותפין וכמו כן לגבי מזוזה אף אם נאמר דהחיוב לכתוב בעצמו או בשליחותו נוכל לקיים בשעריך ג"כ אף רבים יוצאים במזוזה א' של שותפין הנכתב בשליחותם וביותר יקשה להא דמבואר בש"ס מנחות) דף ל"ד) יכול יכתבנה על אבנים נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן כתיבה מה להלן על הספר אף כאן על הספר וברש"י פי' דהגז"ש מגט דכתיב וכתב לה ספר ובתוס' כתבו דדרש מכתיבה דמשנה תורה שמלך כותב או מכתיב דפ' סוטה ולדעת רמב"ן דכ' דמזוזה ותפילין לא בעינן לשמה מדלא כתוב לכם יקשה אם הגז"ש מכתיב' דמשנה תור' א"כ אין גז"ש למחצה ונבעי ג"כ כתיב' לשמ' וכן שלא יתנאה בשל אבותיו כמו ס"ת דמלך ואי הג"ש הוא מכתיבה דפרשת סוטה הא קי"ל מגילת סוטה שכתבה שלא לשמה פסול' כמבואר רמב"ם (פ"ג מסוטה) והוא מדכתיב ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת שיהיו כל מעשיה לשמה. א"כ נילף משם לגבי מזוזה דבעי לשמה וגם אם נאמר הגז"ש מגט לבעי לשמה ודאתיין עלי' אם בעינן שיהי' על קלף שלו דוקא אם נאמר הגז"ש מגט א"כ כמו דלגבי גט קי"ל כתבו על איסורי הנאה ונתן לה וכשר כן נמי י"ל לענין מזוזה והדברים צריכים ביאור רחב:

והת"ש בחלק בכור שור שבת (דף ק"ח) כ' ע"פ שבארנו בשאל' א' אם מותר לכתוב תפילין ע"ג עור בהמה טהורה שנעבדה ונעשית ע"ז והעלינו לא מבעי למ"ש כאן לפנינו דבעינן מן המותר בפיך פשיט' דאסור אלא אפי' לפי' התוס' דהכונ' על מין המותר בפיך וא"כ לעבד ג"כ מין המותר הוא ואי משום דאסור בהנאה מצות לאו להנות ניתנו אבל מ"מ יש לאסור משום דע"ז איתקש למת איכא למימר דלכולי מילתא כמת דבדאורייתא לחומרא מקשינן ומת פשיטא דאין כותבין על עורו תפילין דלאו מין המותר הוא ונכדו בשערי תשובה (סי' ל"ב ס"ק י"ו) העתיק דבריו דר"ל בתשובה הוכיח דבעינן מותר בפיך ממש ודלא כמו"ש תוס' דקאי על מין ותמהני הא דברי תוס' מבוארים בירושלמי מס' מגילה דפריך והא קתני כותבין ע"ג נבילות וטריפות מינא דאת נותן בפיך ומ"ש דאיתקש למת קשה חדא א"כ בתמורה) דף כ"ט) דקאמר בש"ס מנ"ל דנעבד מותר להדיוט אמר ר"ה דאמר קרא ממשק' ישראל מן המותר לישראל ואי ס"ד איסורו להדיוט ל"ל קרא למעטינהו מגבוה ושקיל וטרי בש"ס שם ולמה לא קאמר דאי ס"ד דאסור להדיוט א"כ איתקש למת ולא הוי מין המותר בפיך ואם פסול למצו' ק"ו לקרבן אולם באמת הך הקישא למת הוא רק מדרבנן כמבואר בשבת (דפ"ג ע"ב) וברמב"ם הלכות אבות הטומאה. אכן אם נאמר דבעינן מותר בפיך ממש למה לקרא ממשקה ישראל

אלא ודאי דסגי מינא דהתירא ועוד למ"ש הר"ן (פ"ב דר"ה) דשופר בעי ג"כ להיות מין המותר בפיך הואיל דהוי כלפנים והמג"א (סי' תקפ"ו) כ' דילפינן מן תפילין דאתקש כל התורה לתפילין וא"כ למה לן הטעם בלולב ושופר דלא יצא בשל ע"ז מטעם כתותי מיכתת שיעורי' ולגבי שופר נראה מדברי הרא"ש מסכת ר"ה דהא דבעי שיעור' הוא רק מדרבנן וכמ"ש הפ"מ (סי' תקפ"ו) וא"כ לא הוי רק פסול דרבנן תפ"ל בלא"ה של ע"ז פסול דאיתקש למת ול"ה מין המותר בפיך א"ו אף דאיתקש למת הוא רק לענין טומאה ואיסור הנאה אבל לא לשוי' מין אחר אשר לא כן הוא והוא מין המותר בפיך:

ולענ"ד נראה מטעם אחר לאסור קלף דאיסור הנאה אף אם נאמר דלא בעינן שיהי' שלו דהנה נראה אם אחד לקח עורות של חבירו ועיבדם לדידן דבעי עיבוד לשמה דל"מ דכמו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כן אינו מועיל הכונה דעושה מעשה עיבוד לשמה וכמו באזמני' וצר בי' דמבואר במג"א סי' מ"ב) דאין אדם אוסר דשא"ש כן נמי לענין עיבוד כיון דצריך שיעבד לשמה ולהמשיך על כל עשייתן קדושה אינו מועיל הכונה והדיבור לשמה על דבר שאינו שלו ואף אם מתרצה אח"כ הבעלים של העור מ"מ כיון דהעיבוד הי' שלא מדעתו לא חשיב העיבוד לשמן אף דהוי כעשה מעשה העיבוד מ"מ בזה דומה למקדיש דבר שאינו שלו וא"כ ממיל' באיסורי הנא' להסוברים דל"ה לכם וכהפקר הוא ממילא לא מהני העיבוד למחשב כלשמן אולם י"ל דדוקא מה שהוא של חבירו דכח אחר מעכב אינו יכול לאסור משא"כ של הפקר והארכתי בפרט זה במקום אחר ויבואר אי"ה בחלק יו"ד ומ"מ אף אם נאמר דיכול אדם לאסור דבר של הפקר אבל להקדיש דבר של הפקר אינו יכול דאיש כי יקדיש את ביתו כתיב מה ביתו שלו ממש וממילא אף בעשה מעשה אינו מועיל וה"נ ענין עיבוד לשמה הוי כמו דמשיך על העור איכות קדושה שיתקדש לצורך זה ולא מצי בדשא"ש. וכמו כן להסוברים דאיסור הנאה אינו שלו ולגבי אתרוג לא קרינן בי' לכם ה"נ ל"מ העיבוד לשמה ועיין מ"ש לעיל לענין ציצית כנראה מדברי הפ"מ שם דטויה לשמה בעי שיהי' שלו בשעת טוי' ומ"מ י"ל דבאיסור הנאה הי' מהני הטוי' לשמה כיון דאין כח אחר מעכב ולכך כתב הכ"מ פ"א מציצית) הטעם דשל עיר הנדחת פסול דכתותי מיכתת שיעורי' ולולא זאת הי' מהני הטויה לשמה וצ"ע בזה:

ודע דגוף הדבר דצריך עיבוד לשמה בס"ת ותפילין כנראה הוא רק מדרבנן כמו שכת' הפ"מ וכן כ' המבי"ט בקרית ספר וכן נראה מדברי רמב"ן מלחמות (פ"א דסוכה) וחידושי הר"ן סנהדרין (דף מ"ד) דכתבו דבס"ת בעי לשמה משום דכתיב כתבו לכם דרשינן לכם עשייה לשמה ובתפילין ומזוזה דלא רבי קרא לא בעינן עיבוד לשמן וא"כ בס"ת לא כתיב לכם רק בכתבו ומנין לעיבוד רק כיון דבעי כתיבה לשמן כ"כ החמירו רז"ל אף

על עיבוד וכנראה מדברי הר"ן שם שכ' לחיבוב המצוה וכבר כ' בש"ג משם הא"ז א"י מאין לנו דתפילין בעו לשמה העיבוד בין למצוה ובין לעכב ואינו דומה למצה וסוכה שהם גוף המצוה אבל עיבוד עור א"י מהיכא תיתי מדאורייתא דגבי ציצית דרשינן לך לשם חובך ואי דתפילין איתקש למזוזה וס"ת ומזוזה ילפינן כתיבה כתיבה מגט דכתיב וכתב לה לשמ' הא בגט גופי' לא בעי עיבוד לשמה ועיין תוס' מנחות (דמ"א) וכנרא' דהוא רק מדרבנן מטעם חיבוב מצו' ונ"מ למה שכירכרו האחרונים לחוש לאם עיבדו העור לסתו"מ דלא מצי לברר אח"כ דאין ברירה מדאורייתא ואם לא הוי רק מדרבנן אמרינן יש ברירה ובאמת מבואר בדברי קרית ספר הנדפס מחדש מבעל המאירי דאין צריך לפרט שנותן לשם ס"ת או תפילין רק דרך כלל לשם כתיבת דבר שבקדושה:

סימן יב

כתב בש"ע (סימן מ"ב) אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ואם היו חדשים שעדיין לא הניחם מותר לשנות וכן הוא ברמב"ם (פ"ג מתפילין) ולכאורה יש להתבונן מנ"ל דמותר אף לכתחלה לשנות כגון ביש לו של יד אף אם לא יטלה מכסה עור על של ראש הא בש"ס מנחות (דף ל"ד ע"ב) ומודה לי ר"י ברבי שאם אין לו תפילין ש"י ויש לו שתי תפילין ש"ר שטולה עור על אחת מהן ומניחה ופריך הש"ס איני והא שלח ר"ח משמי' דר"י של ראש אין עושין אותה ש"י לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ומשני לא קשי' הא בעתיקא הא בחדתא וא"כ כיון דקאמר שאם אין לו תפילין ש"י נימא אף בחדתא דוקא מי שאין לו מותר לשנות אבל מנ"ל דאף ביש לו מותר ונראה דהי' לרמב"ם הוכחה דבחדתא אף אם יש לו רשאי לשנות והא דקאמר שאם אין לו תפילין ש"י ויש לו שתי תפילין ש"ר שטולה ע"כ לאו דוקא באם אין לו ובישׁ לו יהי' אסור רק אורח' דמילת' נקט מי שאין לו דביש לו טורח זה למה דאי ס"ד דדוק' מי שאין לו רשאי לשנות וביש לו אסו' מאי מקשה הש"ס איני מהא דשלח ר"ח משמי' דר"י של ראש אין עושין ש"י הא קאמר הטעם לפי שאין מורידין דילמא רק לכתחל' אין מורידין אבל אם אין לו של יד נימא כיון דמצוה דאוריית' מוטל עליו להניח ש"י ועושה על צד ההכרח רשאי להוריד לא מבעיא אם נאמר דהא דאין מורידין הוא רק מדרבנן כמו שעלה ע"ד הפ"מ במ"ז (סי' מ"ב) י"ל לא העמידו דבריהם במקום שצריך לקיים מצוה דאורייתא כגון באין לו ש"י אתי עשה דמצות תפילין ודוח' לאיסור דאין מורידין אלא אף אם נאמ' דאסור מדאוריית' להוריד כמו דמסיק שם הפ"מ וכן כ' להדיא המבי"ט בס' קרית ספר מ"מ אינו בגדר עשה או ל"ת ועשה דתפילין חמור' ודחי לאיסור זה דאין מורידין אף דלא הוי בעידנא וגם יכול לעשות

שיהי' בעידנא אלא ודאי דע"כ סתמא דש"ס סברה דמאי דקאמר מי שאין לו תפילין ש"י לאו דוקא רק אורחא דמילתא נקט ולכך פריך מהא דשלח ר"ח משמי' דר"י וכיון דמשני דבחדתא רשאי להוריד ממילא אף אם יש לו רשאי ולאו דוקא נקט מי שאין לו שוב מצאתי בס' אור זרוע הגדול הלכות תפילין (סי' תקע"א) שכ' אף בחדתא נראה בעיני דדוקא על ידי הדחק התירו לעשות כן כדקתני מי שאין לו תפילין של יד ומדהשמיט הרמב"ם לשון זה ע"כ לאו דוקא ואף ביש לו רשאי לשנות וכמ"ש:

עוד ראיתי שם בא"ז שהביא משם מורו רבינו שמחה דהא דקאמר בש"ס ולמ"ד הזמנ' מילתא היא דאתני עלייהו מעיקר' דזה דוק' בלא לבשן מעולם אבל לבשן לא מהני תנאה דמעיקרא דאמרינן ביומא (פ"א) ילבש להביא בגדי כה"ג שכשרים לכהן הדיוט א"ר שתי תשובות בדבר חדא בגדים שנשתמשו בהם קדושה חמורה ישתמשו בהם קדושה קלה ואי תנאה דמעיקרא מהני היכא דמשתמש בהם קדושה חמורה להורידה אין לך תנאי גדול מזה דמעיקרא להני איתקין אחר עבודתו של כה"ג שישתמש בהן כהן הדיוט אלא כי מהני תנאה דוקא להוציא מתורת הזמנה אבל להוציא מתורת מעשה לא מהני והא דמהני תנאה כמבואר מס' מגילה דוקא בתשמישי קדושה דאין בהם אלא כמו קדושת דמים בעלמ' אבל בקדושה גופא דיש בהם קדושת הגוף לא מהני תנא' דמעיקרא בתר דנשתמשו בהם עכ"ל ובש"ע כ' בפשיטות דמהני תנא' אף אם לבשן ובב"י הביא זאת בשם הר"יא. ובפ"מ במ"ז התעורר בזה והביא משם הצ"צ עי"ש ולכאורה יש ראי' דמהני תנאי מהא דמבואר קידושין (דף נ"ד) דכתנות כהונ' ניתנו ליהנות בהן לפי שלא ניתנ' תורה למלאכי השרת וע"ש ברש"י דלכך הקדישו תחלה ליהנות בהן שוגגין ובתוס' מבואר שם דבגדי כהונה כלי שרת הן ויש בהן מועל אחר מועל אחר שנתחנכו לעבודה הרי דקדושת הגוף הן ואעפ"כ מהני בהם תנאי וטעמ' דלב ב"ד מתנ' עליהם והם קדושת הגוף לחצאין ובאמת בריטב"א שם חולק על דברי תוס' והביא דבריהם במל"מ (פ"ח) מכלי המקדש ועי' תו"י יומא (דף ס"ט) ד"ה ותפ"ל משום כלאי' דהקשו מ"ש דאיסור כלאים פשיטא לי' דאיכא וגבי מעילה מספקא לי' אם ניתנו ליהנות בהן או לא וטעמא דלב ב"ד מתנה עליהם לא שייך הכא לומר שיהי' קידושין לחצאין וכתבו דלאו קדשי ה' נקראים לענין מעיל' כיון שנתנו ליהנות בהן והוה לי' בלאו דמעילה דומיא דקדשים קלים וקדשי מזבח דלא חזו להקרבה לא הן ולא דמיהן הרי עכ"פ אף דקדושת הגוף הן מ"מ כיון דלא ניתנה תורה למלאכי השרת מהני התנאי אף בקדושת הגוף דומיא דקדשים קלים דאין בהם מעילה ואף דשם עכ"פ אסור מה"ת ליהנות מ"מ תנאה מהני בבגדי כהונה וכדברי תוס' ישנים כ' שם הריטב"א ודבריו סותרין למ"ש בקידושין דבגדי

כהונ' מכשירי עבוד' הם ודינם כקדושת דמים שיוצאין לחולין בשוגג וביומא כתב דדינם כקדשים שאין בהם מעילה עכ"פ דעת התוספות דהוי כקדושת הגוף ותנאי מהני דלב ב"ד מתנה מהני ומכ"ש דמהני תנאי בקדוש' דתפילין:

סימן יג

א) **כתב** בש"ע (סי' פ"ט) אם טעה או עבר והתפלל אחר ד"ש עד חצות אעפ"י שאין לו שכר כתפילה בזמנה שכר תפילה מיהא איכא ויש להסתפק אם חייב לבטל מלמודו או אם עוסק במצוה אחרת ולהתפלל אחר ד' שעות די"ל כיון דעבר זמן תפילה לאו מצוה החובה עליו הוא ויש למצוה אחרת דין קדימה ובש"ס ברכות (דף כ"ו) בהא דר"י אומר עד ד"ש איבעיא להו עד ועד בכלל א"ד עד ולא עד בכלל והקשה בתו' הא כל שיעורי חכמים להחמיר אלמא עד ולא עד בכלל וכתבו דאי אמרינן עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ואפילו במזיד והתעורר הצל"ח שם דמה חומר' יש אם אמרינן עד ועד בכלל הא גם בתר כן מצי להתפלל ולענין שכרו דינו לשמים איזה שכר יתן לו וכתב דבמזיד ל"מ מצלי כלל והא דכ' רמב"ם אם עבר והתפלל אחר ד' שעות יצא ידי חובת תפלה בדיעבד קאמר שהתפלל אחר ד' שעות אבל לכתחלה אסור לו להתפלל אולם מדברי הש"ע מבואר דאף לכתחלה מותר לו להתפלל ושכר תפלה מיהא איכא דאם לכתחלה יהי' אסור להתפלל אחר ד"ש איזה שכר יקבל עוד בדיעבד וכן מבואר מדברי רמ"א דכ' אחר חצות אסור מבואר דקודם חצות מותר אף לכתחלה אם עבר במזי' ולא התפלל קודם ד"ש וכ"כ בס' א"ר ברם אם נאמר דאינו חובה עליו שיבטל מלימודו וממצוה אחרת כמו קודם ד"ש אתי שפיר דברי תוס' דאם נאמר עד ועד בכלל יש בו חומרא דרמיא עליו החיוב עדיין ואם נאמר עד ולא עד בכלל אף דמצי מצלי מ"מ אינו בתור' חוב ואינו יכול לבטל ממצוה אחרת ועוד יש למצוא כמה נ"מ בזה ואחר חצות דאסור להתפלל כתב המג"א עד שיגיע זמן מנחה ויתפלל מנחה שתים דבאמת זמן מנחה מתחיל אחר חצות והא דזמנה חצי שעה אחר חצות הוא משום שמא יטעה והא"ר העלה כדעת הב"ח אם שגג:

ובאמת לא אבין הטעם דהמג"א הא דצריך לאקדומי תפלת שעתא ברישא הוא משום דאין מעבירין על המצות וכבר חל עליו וכיון דתקנו חז"ל שלא יתפלל מנחה עד עבור שש ומחצה ובודאי אם התפלל מנחה מיד אחר חצות לא יצא דאף במצו' דאוריית' אם גזרו חז"ל בדבר ועבר ולא עשה כתקנתם לא קיים אף מצוה דאורייתא כמבואר בתוס' סוכה (דף ג') בהא דאמרינן שם אם עשית כן לא קיימת מצות סוכה מימיך א"כ עכ"פ

לא חל עליו עדיין החיוב של מנח' ולמה לא יתפלל אז שחרי' אם נאמר דזמנה עד זמן מנחה גדולה ויש ליישב:

ב) בש"ע (סי' ע"ב ס"ב) אין מוציאין את המת סמוך לק"ש כו' וכתב המג"א מדסתם כאן ש"מ דס"ל דאף סמוך לק"ש של ערבית אסור ומ"מ נ"ל דיש להקל בשל ערבית כמ"ש תלמידי רבינו יונה דאם לא יקברנו היום יעבור על לא תלין לכאורה משמע מדבריו דאף אם יש שהות בלילה לקברו אחר ק"ש מ"מ כיון שנכנס מקצת לילה עובר ג"כ על לא תלין וכן כ' לדינ' החכמת אדם בקונטרס מצבת משה (ס"ק י"ב) דאף אם מת קודם שקיעת החמה ומלינים עד הלילה אפי' קוברים בלילה עוברים על עש' כי קבור תקברנו ביום ההוא ואפשר דגם עוברים על לא תלין מלבד העשה דדוקא בשכר שכיר דכתיב לא תלין עד בוקר וכן לא ילין חלב חגי עד בוקר ולכן זמנו כל הלילה אבל הכא דלא כתיב עד בוקר כל שעה ושעה בלילה עובר עליו וכן ראיתי בס' רביד הזהב על התורה פ' כי תצא דכת' דא"נ לומר דהוצרך הכתוב לומר ביום ההוא דאי לא תלין הו"א דכל הלילה עד קרוב לאור הבוקר ילין הא ליתא מדדרשינן מס' פסחים לא ילין חלב חגי עד בוקר עד בוקר הוא דלא ילין הא כל הלילה ילין ש"מ דאי לא הו' כתיב עד בוקר ל"ה ס"ד דמקצת לילה ילין אולם תמהני הא מבואר ברש"י מס' ב"מ (דף ק"י ע"ב) ד"ה ממשמע שנאמר שאין לינה קרויה עד הבוקר שנאמר ולא ילין לבוקר וכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא הרי להדיא דמשם ילפינן דכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא ומדכתיב גבי לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר דרשינן דאינו עובר אלא עד בוקר ראשון ובלאו הכי אף אם לא היה כתיב עד בוקר היינו יודעים דכל הלילה קרויה לינה וממילא לענין לאו דלא תלין לגבי מת אף דלא כתיב עד בוקר בעי לינת ליל' שוב ראיתי בתשובת רדב"ז (ח"א סי' שי"א) דנשאל ע"ז על מה סמכו שימות המת בחצי היום ואין קוברין אותו עד חצי הלילה והשיב דכל לינה האמורה בתורה אינה אלא כל הלילה והביא דברי ש"ס ב"מ הנ"ל ומ"מ מצות עשה לקבור כל הרוגי ב"ד ביום ההריגה אבל במקצת הלילה אינו עובר וכ' דדוקא בהרוגי ב"ד איכא לאו ועשה אבל גבי מלין את מתו אין שם אלא לאו לבד וכתב ולכן לא הזכירו התלמוד והפוסקים אלא כל המלין את מתו עובר בלאו והי' להם לומר ומ"ע לקברו ביום המיתה והאריך שם בטעם הדבר הואיל דיש אנפי אם מת סמוך לשקיעת החמה דלא שייך לקיים העשה דאי אפשר מש"ה לא הזכירו בו עשה כלל ותמהני הא להדיא מבואר בס' מנין המצות לרמב"ם (מצוה רל"א) משם הספרי כי קבור תקברנו מצות עשה והה"ד בשאר מתים ר"ל שיקבור כל מתי ישראל ביום מותם ואף דהרמב"ם ביד החזקה הלכות אבל (פ"ד) כת' רק המלין את מתו עובר בל"ת כבר כתב שם הלח"מ

דנמשך אחר לשון המשנה אבל לעולם דעובר גם בעשה ודברי רמב"ם במנין המצות הם לעד נאמן וכגירסת הילקוט וקצת יש לדקדק הא נ"מ רבתי למ"ש דעל ל"ת אינו עובר רק במלין כל הלילה ועל עשה עובר אם לא קברו ביומו אם באפשרות עכ"פ כנראה דעל לאו אינו עובר רק במלין כל הלילה ועל עשה עובר מיד ואולי גם דעת המג"א דמ"ש יעבור על לא תלין היינו אם אינו קוברו בלילה וכן צריך לומר בדברי הרמ"ה חידושי סנהדרין (דף מ"ז) דמפרש בהא דקאמר בש"ס משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין אותו ופי' רש"י דאין תולין אותו שחרית שמא יתרשלו בקבורתו ויבא לידי שכחה אלא סמוך לשקיעת החמה כדי שיקברוהו מיד והיינו לקיים העשה דתקברנו ביום ההוא דאם יתלו אותו בשחרית הואיל ויש פנאי כל היום חיישינן לשכחה ויתבטל העשה וכנראה דאם הי' הדין דאם מלין אותו עד מקצת הלילה עוברים בלאו לא הו' חיישינן להתרשלות דודאי לא יעברו על לאו דל"ת וברמ"ה מפרש דלכך תולין אותו סמוך לשקיעת החמ' שכיון שאין שהות ביום ממהרין להורידו שלא יעברו עליו בלא תלין נבלתו ואין הכונה אם יקברוהו בלילה שיעברו דודאי אם אינו מלין כל הלילי' אינו עובר רק אם לא יקברהו בלילה ויעבור עליו כל הליל' דהיינו שלא יהי' בידם לקוברו בלילה ואף דמצינו דאין ב"ד מתעצלין ולכך לגבי חדש הרחוקים מותרין מחצות היום ואילך ולמה חיישינן כאן שיתרשלו ויעברו על עשה ע"כ צריך לומ' דחיישינן כיון דיש שהות כל היום ושם מותרין לפי שיודעים שהרחוקים סומכין עליהם כמבואר במס' עירובין (דף ל"ב) ותוס' שם:

ג). **בש"ע** (סי' ס"ד) וחזרו האבלים לקבל תנחומין כו' אם יש שהות ביום לקרוא אח"כ וכ' המג"א ואם לאו יקרא ק"ש קודם כיון שעדיין לא התחילו במצו' תנחומין משמע דאם התחילו אף שאין שהות אח"כ הוי כעוסק במצוה וזה אתי שפיר לדעת רבינו יונה מובא בתוי"ט ריש פ' מי שמתו דתנחומי אבלים מדאוריית' דבכלל ג"ח הוי וג"ח מה"ת מדכתיב והודעת להם הדרך אבל לדעת רמב"ם דמבואר מדבריו (פי"ד) הלכות אבל מצות עשה של דבריהם לבקר חולי' ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס כלה כו' וכבר כתב הרמ"א (סוף סי' תרפ"ז) דאין שום מצוה דאוריית' לדחות מפני מקרא מגיל' ואמאי נדחית מ"ע דק"ש אולם באמת הא מצינו בש"ס דחולים ומשמשיהן וחתן ושושביניו פטורין מן הסוכה הרי דאף דלא הוי רק דרבנן מ"מ חשיב עוסק במצוה לפטרו אף ממצוה דאורייתא וע"כ הטעם כמו שכ' הרמב"ם שם דאע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך ועי' ש"ס סוכ' (דף כ"ו) משום ר' שילא אמרו חתן פטור ושושבינים וכל בני החופה חייבין וברש"י ותוס' שם דע"כ סבר דעוסק במצוה אינו

פטור ממצוה ואם נאמר לחלק הואיל דהשושבינין אינן עוסקין במצוה דאורייתא הוה להו למימר דחתן פטור מטעם דעוסק במצו' דאוריית' משא"כ אינך אלא ודאי משמע דגם אינך הוו כעוסקין במצו' דאורייתא ואולי משום דת"ק קאמר דפטורים מן התפלה ומן התפילין ור' שילא קאמר על תפלה ג"כ דהשושבינין חייבין ע"כ דליכא הכא עוסק במצוה דתפלה הוא רק מדרבנן ג"כ. ובאמת לא ראיתי ברמב"ם לענין תפילין ותפלה דשושבינין פטורין רק בהלכות סוכ' (פ"ו) כתב חולין ומשמשיהן פטורין וכן חתן וכל השושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכ' כל ז' ימי המשת' וי"ל דרק לענין סוכה דתשבו כעין תדורו כתיב. ועיין פני יהושע מס' סוכה שם דכתב דהתנא אשמועינן לענין סוכה רבותא טפי דאע"ג דכל שעה ושעה עובר על מ"ע דסוכה ועוד דבסוכה איכא נמי איסורא בקום ועשה כשאוכל ושותה וישן חוץ לסוכה עי"ש ודבריו תמוהין דודאי לא הוי רק שב ואל תעשה ודעת רמב"ם י"ל דהואיל דלא הוי רק מצוה דרבנן אינו פוטר אותו ממצוה דאוריית' רק לענין סוכה דאף מצטער פטור דתשבו כעין תדורו אך מ"מ ממ"ש הרמב"ם (פ"ד מק"ש) דהמשמר את המת אע"פ שאינו מתו וכן החופר קבר למת פטור מק"ש מבואר דאף דלא הוי רק דרבנן ג"כ פטור הואיל דאסמכוה אקרא ודוחק לומר כיון דגוף הקבורה הוא מ"ע מה"ת דמ"מ אם אינו מתו ויש לו קוברין אינו מוטל עליו ואעפ"כ פטור

ויש להסתפק היכא דעוסק בספק מ"ע דחייב לעשות מן הספק אם פטור ג"כ מן המצו' או די"ל אין ספק מוציא מידי ודאי ולכאור' לא מבעי אם ספק' דאוריית' לקולא מה"ת ורק מדרבנן לחומר' י"ל דלא אלים לפטרו ממצוה דאורייתא אלא אף אם ספקא דאורייתא לחומרא מה"ת מ"מ י"ל אין ספק מוציא מידי ודאי וכה"ג מצינו כמה פעמים אולם מהא דדעת הפוסקים לפסוק כרב יוסף דשומר אבידה כשומר שכר בההוא הנא' דפטור למיתיב רפתא לעני' וכמבואר ש"ע ח"מ (סי' רס"ז) ולא אישתמיט אחד מהפוסקים לומר דזה הוא דוקא ביודע בבירור שהוא אבידת ישראל ובעיר שמחצה עכו"מ ומחצה ישראל חייב להכריז אפי' אם אינו יודע שמישראל נפלה כמבואר ח"מ (סי' רנ"ט) דבכה"ג כיון דאינו יודע שהוא של ישראל לא יהי' כשומר שכר כיון דעוסק בספק מצוה ונימא אף דאיתברר אח"כ שהוא של ישראל מ"מ כיון דבשעת שטיח וניעור לא ידע אם הוא עוסק במצוה ודאי לא הו' פטור למיתיב ריפתא לעני' ממילא יהי' כש"ש אלא ודאי כיון דמ"מ מספק רמייא עליו המצוה דלמא של ישראל הוא ממילא פטור ממצוה וכן משמע קצת בש"ס ב"ק) דף נ"ו) בפלוגתא דשומר אבידה דאיכא דמפרשי הכי ר"י אמר כש"ש דמי כיון דרחמנא שעבדיה בע"כ ומשמע דליכא נ"מ בין הנך טעמים לענין שומר אבידה ועי"ש

בישׁ"ש ואם נאמר דהטעם דפטור מלמיתיב ריפתא לעניא הוי כשׁ"ש הוא דוקא ביודע שהוא אביד' ישראל בודאי ולא כשהו' ס' הי' נ"מ בין הטעמי' דלא"ד אף בס' אביד' ישראל ג"כ רחמנא שעבדי' בע"כ והוי כשׁ"ש אלא משמע דגם לטעמא דפטור מלמיתב ריפתא ג"כ הוי שׁ"ש אף בספק אבידת ישראל ועיין רשב"א בחידושיו ריש פ' מי שמתו דהביא דברי הירושלמי דמקשי על הא דקתני במתני' מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין דמאי אריא מוטל לפניו הא אפי' כל יום הראשון וכ' דתפילין אגב ק"ש ותפלה נקט ואם נאמר דאם עוסק בספק מצוה ג"כ פטור מן המצוה א"כ אם מוטל לפניו לקברו מספק י"ל דאף דאבילות אינו חל מספק מ"מ אנינות חל והן מפני שאין לו מי שישא משא או מפני כבודו י"ל דפטור מן התפילין אף דלאחר קבורה חייב בתפילין דאינו מתאבל עליו ומשכחת לן בספק בן תשע' לראשון או בן ז' לאחרון דאף דמבואר ביו"ד דשניהם מתאבלים עליו משום גנאי כבר כ' בעל פרי מגדים בס' תיבת גמא דהוא דוקא בששניהם חיין אבל בשא' מהם כבר מת פטור זה להתאבל דהוי ספקא דרבנן ולקולא וגנאי ליכא דאמרינן שהוא בן המת וגם אם אינו לפנינו האחד י"ל ג"כ דהיש לפנינו פטור מלהתאבל ובקבורה חייב וא"כ נ"מ טובא במה דנקט במתניתין לפטרו מתפילין מטעם דמוטל לפניו לקברו ויש לדחות ראי' זו ולדינא צ"ע:

ודע דהא דילפינן דעוסק במצו' פטור מן המצו' הוא לאו דוק' בעוסק במצוה המוטל עליו בחיוב ואסור לו לקבל עליו שכר אלא אף מצוה דאינה מוטלת עליו דוקא מ"מ העוסק בה פטור ממצוה אחרת. וכן מבואר מש"ס סוכה כותבי תפילין ומזוזות הן ותגריהן כו' פטורים מן התפילין ואף לדעת הב"י דפוסק כירושלמי דדוקא מכל היום פטורין כמבואר (סי' ל"ח) מ"מ לאינך פוסקים דפטורין ממש אם צריך לטרוח אחר אחרת וכמ"ש הרמ"א שם והא א"ז מצו' המוטל' עליו ובכ"ז העוס' בה פטור וכן המשמר המת או החוצב קבר למת אפי' אינו מת המוטל עליו ובכ"ז פטור ממצוה ובספר נתיבות המשפט (סי' ע"ב ס"ק י"ט) בגבאי צדקה שנטל משכון אף למאן דס"ל דהמלוה על משכון הוי שׁ"ש משו' פרוט' דר"י הכא אין חיוב ומ"ע על שום אדם להיות גבאי צדקה רק החיוב על בית דין לכוף את ישראל על הצדקה ולמצותן של מקום להעמיד ממונים ע"ז והממונים רשאים לקבל שכר ע"ז ול"ש בזה פרוט' דר"י והביא ראי' מב"מ (דף נ"ח) בשוכר את הפועל לשמור את הפרה דאם א"נ שׁ"ש לא הוי אלא שׁ"ח ול"ה שׁ"ש משום פדר"י וע"כ כיון דאין עליו מ"ע ויכול ליקח שכר ע"ז וכבר השגתי עליו בהגהותי בס' דברי חיים דיני שומרים (סי' י"ט) מדברי תו' שבועות) (דף מ"ב) ד"ה שו"ח דהוכיחו דלאו דוקא שׁ"ח מהא דב"ק בארנקי של צדקה דאפקדיה רב יוסף גבי ההוא גברא פשע בי' אתי גובי'

ובעי למפטרי' משום לשמור ולא לחלק לעניים והתם ש"ש הוי לר"י דאית ליה דשומר אבידה כש"ש משום דל"ב למיתיב ריפתא לענייא הרי מבואר דאף גבאי צדקה הוי ש"ש מטעם פדר"י ומהך דלשמור את הפרה אינו ראיה דהוי היזק שאינו ניכר ורק אם מחייב את עצמו ומתרצ' לשמור משום היזק שאינו ניכר אז חייב א"כ לא נעש' ש"ש בע"כ אף דמרויח פדר"י מ"מ לא מתחייב לשמור מהיזק שאינו ניכר עד דמחייב א"ע לשלם ולשמור עכ"פ הברור דבכל אנפי עוסק במצוה פטור מן המצוה וראיתי בספר נחלת יעקב מבעל הנתיבות פ' ראה דהקש' הא בצדקה יש תרי לאוין לא תאמץ ולא תקפוץ והעוסק במצוה אינו דוחה לל"ת ועי"ש ולא קשה להמבואר ברמב"ן וריטב"א קידושין (דף ל"ג) בהא דאצטריך קרא לחייב נשים באבידה ומעקה ושלוח הקן הא אית בכולם ל"ת ונשים חייבות בל"ת וכתבו דהנך אין העיקר אלא העשה שבהם ולא אתי ל"ת אלא לקיומה דעשה עי"ש. וה"נ בצדקה אע"ג דכתיב הל"ת קודם לעשה דפתוח תפתח את ידך לו מ"מ העיקר הוא תועלת העשה ואם עוסק במצוה דפטור ממצות פתוח תפתח ממילא ליכא לאו דלא תאמץ ולא תקפוץ ובלאו הכי י"ל דהלאו לא קאי רק אם צריך לדי מחסורו אשר יחסר לו ואינו מתבזה לחזור על הפתחים ליקח מכל א' דבר מועט רק מעשיר הצריך למלאות מחסורו בזה יש לאו דלא תאמץ ולא תקפוץ אבל עני המחזיר על הפתחים זה א"צ לתת מתנה מרובה כמבואר ש"ך יו"ד (סי' ר"נ סק"ד) אפשר בזה ליכא לאו דלא תקפוץ כיון דאם לא יקבל מזה יסבב אצל אחרים ומש"ה קאמר בש"ס פרוט' דר"י דמצדק' כזאת פטור דליכא גביה לאוין אבל באנפי דיש לאוין דאין לו לפנות אצל אחרים באמת חייב בו ולא מפטר מטעם עוסק במצוה וצ"ע:

ד) **ראיתי** לרבני קשישאי דהחמירו ע"ע אף בימי זקנה וחולשה לעמוד כל עת קריאת התורה הלום ראיתי בספר קול אליהו שכתב לדינא דאינו רשאי להחמיר הואיל דכל הצבור יושבים יראו ח"ו כמזלזלין בכבוד התורה והביא ראיה מדברי הר"ן סוף פ"א דקדושין מכאן אמרו אין בעלי אומנות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתם דכ' דאפשר עוד לומר דאף בשל עצמו אינו רשאי ממש קאמר כיון דמדינ' פטור דמקשינן קימ' להדור ורוב בעלי אומנות אינן עומדין אם זה עומד יראו הללו כמזלזלין בכבוד ת"ח וה"נ דכוותיה כיון דרוב הצבור יושבין אם זה עומד יראה הללו כמזלזלין בכבוד התורה. ולא נהירא דכבר כ' הטו"ז (סי' קמ"ו) דלדעת מהר"ם מה"ד חייב לעמוד מדכתיב ובפתחו עמדו כל העם ועמידה הוא כפשוטו ראוי לנהוג כן וכן מבואר ברמ"א שם ויש מחמירין ועומדין ואינו דומה להא דאומנין דכאן כיון דלדעת מהר"ם וכפי פסק ר' עובדיה ספורנו מן הדין צריך לעמוד רשאי כל אחד להחמיר ולחוש

לעצמו. ומלבד זה הא הר"ן לא ברירא לי' סברא זו ובשו"ע יו"ד (סי' רמ"ד ס"ה) פסק להדיא דלא כוותי' מדכ' ואם עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר ע"ע ולעמוד מפניו אינו רשאי מבואר דבמלאכת עצמו רשאי ולכך כ' ברישא אין בעלי אומנות חייבים וכמו כן בשעת קריאת התור' המכבדה לעמוד ממש כבוד יחשב ואינו זילזול ח"ו

ה) **כתב** המג"א (סי' קנ"ו) בשבת (דף ל"ג) אמרינן נשים דעתן קלות דלמא מצערי להו ומגלי לן אזלו טשו במערתא משמע שמותר לו לברוח כשיש סכנת נפשות אעפ"י שמתוך זה גורם צער לחבירו ומשמע שהוא מחויב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו בחנם. ולכאורה מדבא להוכיח משם דרשאי לברוח משמע מדבריו דרק אם גורם צער לחבירו אבל אם יגרום בזה סכנות נפשות לחבירו הי' אסור לברוח. ולא משמע כן כיון דהוא מציל את עצמו מה לו בזה שיגרום לחבירו איהו נפשיה מציל ומה איכפת לו בזה אם יתגלגל עי"ז סכנות נפשות לחבירו. ואף בהיזק ממון מבואר ברמ"א ח"מ (סי' שפ"ח ס"ב) הי' רואה נזק בא עליו מותר להציל עצמו אעפ"י שעי"ז בא הנזק לאחר והוא מנ"י פ"א דב"ב משם הירושלמי ראה אמת המים שוטפת ובאה לתוך שדיהו עד שלא נכנסו רשאי לפנותן למ"א לסתום גדר שדיהו שלא יכנסו שם אעפ"י שנכנסין לשדה חבירו אבל אם נכנסו המים לתוך שדיהו אינו רשאי לפנותן למ"א דכיון דמוטל הנזק ע"ז לאו כל כמיניה לסלקו מעליו ולהטילו על חבירו והיינו אם עושה מעשה בגוף המזיק לסלקו אסור כשגורם בזה היזק לחבירו אבל אם אינו עושה מעשה בדבר המזיק רק להציל את שלו ודאי דרשאי ומכ"ש להציל נפשו ולברוח מנין לנו לאסור אף אם עי"ז גורם סכנת נפשות לאחרים. ובפרט כמו בעובדא דרשב"י שמבי' המג"א דלא הוי ברור שיגרום לאחרים מדקאמר דלמא מצערי להו ומגלי לן ובכה"ג אף אם יש ס' שיגרום סכנות נפשות לאחרים ג"כ אין ספק מוציא מידי ודאי ורשאי לברוח ומ"ש המג"א דמשמע דמחויב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו וכוונתו מדקאמר נשים דעתן קלות משמע מצד קלות יעשו שלא כדין לגלות. יותר מזה מובא ב"י סוף ח"מ משם ירושלמי דלהציל חבירו מסכנת נפשות אפי' להכניס א"ע בספק סכנה חייב וכ' הטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק ק"ו דחייב לסבול ושלא לגלות. ובאמת יש להבין אמאי יתחייב להכניס עצמו בספק סכנ' כיון דאסור לאדם להכניס א"ע בספק סכנה ואיך יתחייב בשביל להציל חבירו ואף למיטרח ומיגר אגורי ברואה חבירו טובע בנהר דחייב ילפינן בש"ס סנהדרין (דף ע"ג) מקרא דלא תעמוד על דם רעיך וברש"י שם לא תעמיד ע"ע משמע אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעיך ועיין במהר"ם לובלין מ"מ זה דוקא במקום דליכא ספק ס"נ אבל באיכ' מנ"ל דחייב להכניס א"ע בס' ס"נ להציל חבירו בפועל כיון דאם יניח מלהציל אינו עוש'

שום דבר. אבל ודאי שלא יעשה מעשה בקו"ע לגלות אף אם יסבב עי"ז שלא יגל' ס' ס"נ חייב בדבר מן הדין וראיתי בפ"מ במשבצות (סי' שכ"ח) שהבי' דברי רדב"ז דנשאל באם שולטן אמר לאח' הנך לקצוץ לך אבר שאינך מת בו או אמית ישראל חבירך ש"ל ק"ו אם סכנת אבר א' אין דוחה שבת ושבת נדחה מפני פ"נ א"ד דסכנת אבר א' נדחה מפני פק"נ והשיב דאין עונשין מה"ד ועוד בשבת משמיא הוא אבל שיבא הוא אונס א"א מפני פק"נ לא שמענו וגם לפעמים יש ס"נ באבר א' ושיוצא רוב דם וספק דידיה ודאי עדיף מודאי דחבריה וכתב הפ"מ דאם אומר אתה תמית לחבירך או אקוץ לך אבר י"ל דחייב מיתה בכה"ג ורוצח הוא והדברים פשוטים דהא מחויב לסבול צער אף שלא לגלות ק"ו דאם להסר צערו וס' ס"נ שלו במיתת חבירו בודאי דהוי רוצח. אולם מה דפשיטא לי' לרדב"ז שיבא הוא אונס א"א לא שמענו תמהני הא בירושלמי הנ"ז בב"י ח"מ מבואר דחייב להכניס א"ע בספק ס"נ היכא דחבירו הוא ודאי דודאי דחבירו עדיף מספ' דידי' וצ"ע לדין

ו) **כתב** הפ"מ בא"א נסתפקתי עבד כנעני אם בכלל ואהבת לרעיך כמוך ובהרא"ם פ' שמות רעיהו ולא עכו"ם הא עבד דחייב במצות בכלל רעך הוה וברמב"ם (פ"ה) מרוצח ובמכות (דף ח' ע"ב) ישראל גולה ע"י עבד כנעני דהוי בכלל רעהו וצ"ע בש"מ ב"מ (דף צ"ו) בדברי הר"ש די וידש דכ' בהא דקאמר שם בש"ס האומר לעבדו צא והשאיל עם פרתי מהו תבעי למ"ד שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח דבר מצוה הוא אבל עבד דלאו בר מצוה לא ופירש דמעטי קרא משאלה בכי ישאל איש מעם רעהו דעבד לאו ריע הוא לגמרי וכמו שדרשו ז"ל ברעך רשע כמותך מכלל דדרשינן רעך להשוואה ע"כ וקשה הא אף דכתיב וכי יזיד איש על רעהו בכ"ז עבד בכלל וכמ"ש הרא"ם הנז' וברש"י בחומש ובמכילתא שם והא ראי' דישראל גולה על ידו אלמא דבכלל רעהו ולא דרשינן בכל מקום רעך כמותך להשווא' ומלבד זה שם לענין שאלה אם עבד שאל מן עבד ישנו בדין שאלה בלי ספק וא"כ מאי קאמר דמיעטי' קרא משאל', ועיין פ"מ בפתיח' כוללת (ח"ב אות ח"י) ויש להעיר בדברי רמב"ם (פ"ב הי"א) הלכות רו"נ שכת' ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג בב"ד שנאמר וכי יזיד איש על רעהו ובפ"ד הי"א כ' אבל עכו"ם שאין בינינו ובינם מלחמה כו' אין מסבבים להם המית' ואסור להצילן אם נטו למות כו' שנאמר לא תעמוד על דם רעך ואין זה רעך ואם בשביל דא"ז רעך א"כ הה"ד גר תושב ג"כ לאו בכלל רעך הוא ולמה כ' עכו"מ ובאמת בהכרח לומר דבדקדוק נקט עכו"מ ולא גר תושב דבהלכות מלכים (סוף פ"י) כתב דנוהגין עם גר תושב בדרך ארץ ובג"ח כישראל שהרי אנו מצווין להחיותו ומ"מ זה רק מפני דרכי שלום אבל מ"מ לאו רעך הוא ואין ישראל נהרג ולא

גולה ע"י א"כ למה כ' רמב"ם הטעם דאין מעלין לעכו"מ משום דנאמר לא תעמוד על דם רעך ואין זה רעך הא מטעם זה אינו מחוייב לא לטרוחי ולא לאגורי אף לגר תושב גם מניין דאסור להצילן:

סימן יד

יש לחקור בהא דקי"ל מצות צריכות כונה לצאת בעשיית המצוה מאין הוציאו חז"ל דבר זה:

ראיתי בפ"מ שכתב דלא הוי מדאוריית' רק מדרבנן וכמה מחברים השיגו עליו מש"ס דר"ה דפריך אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה ומבואר דאי מצות צריכות כונה אתי שפיר ואי אמרת דמדאורייתא יוצא אף בלא כונה יקשה לכ"ע הא עובר על בל תוסיף מדאורייתא וכן מש"ס עירובין פ' המוצא תפילין דרשב"ג סובר מכניס שנים הואיל דמצות צריכות כונה אינו עובר על ב"ת אם עושה בהעדר כונה מוכח ג"כ דמדאוריית' בעי כונה דאל"כ הא עובר מדאוריית' על ב"ת אולם י"ל דאין כאן הוכחה למ"ש תוס' סוכה (דף ג') בהא דלא קיימת מצות סוכה מימיך דהיכא דיתיב אפתחא דמטללת' דגזרינן שמ' ימשך אחר שולחנו וקאמ' לא קיימת מצות סוכ' מימיך דאפי' מדאוריית' לא קיים והמתבאר משם דכל מקום שלא עש' המצו' כתיקון חז"ל וחסרו תנאי שלהם בהמצוה כפי אשר גזרו לא קיים שום מצוה אף מדאוריית' א"כ אף אם נאמר דהכונה לצאת ידי חובת מצוה הוא רק מדרבנן מ"מ ממילא בהעדר הכונה לא קיים המצוה אף מדאורייתא וממילא אינו עובר אף מדאורייתא על ב"ת אם עושה בלא כונה לצאת ידי מצוה דב"ת לא נאמר רק היכא דאם הי' מצווה ועומד לעשות כן הי' מקיים המצו' אבל היכא דחיוב חז"ל רמייא לעשות המצוה בכונה לצאת ממיל' אם מוסיף ואינו מכוין לצאת אינו עובר ועיין ריטב"א סוכה (דף י"ד) ואף דעכ"פ היכא דאי אפשר לקיים המצוה כפי תנאיו וחיובו דרבנן יוצא עכ"פ המצוה מדאורייתא זה דוקא באם אז לא היה באפשרות לעשות כפי אשר תקנו חז"ל אבל היכא דאפשר לו לעשות כפי תקנות וחיוב חז"ל ולא עשה לא קיים אף מצוה דאורייתא ולא נפקע מחיובו ולית ליה שכר מצוה כלל ובזה מיושב הערות הט"א מס' חגיגה דאם מצות צריכות כונה למה תיקנו חכמים מצות חינוך לקטן הא בלא כונה אין כאן מצוה לצאת ידי חובתו והא ודאי קטן לאו בר כונה הוא ולהנ"ל אתי שפיר כיון דמדאורייתא יוצא אף בלא כונ' רמו חז"ל חיוב מצות חינוך דעכ"פ יהי' יוצא המצוה מדאורייתא כיון דאי אפשר לי' בכונה אינה מעכבת הואיל דמדאורייתא סגי בלא כונה ובפרט לדעת הלבוש (סי' קפ"ז) דקטן שהגיע לחינוך אם לא אכל רק כזית אין אביו מחוייב לחנכו הואיל דליכא חיוב דאורייתא ועי"ש בא"ר ובפ"מ ובתשובת

מנחם עזריה שכתב דקי"ל כרבנן דר"י (פ"ב דמגילה) דסברי אין חינוך לקטן בדרבנן ודבריו תמוהים הא רבנן לא פליגי על ר"י רק דא"י להוציא גדול אבל בחינוך דידיה אף רבנן מודים דחייבים ועי"ש תוס' ובש"ע (סי' תר"צ) ובאמת מש"ס חגיגה שם דקאמר כל היכא דגדול מחוייב מדאורייתא קטן נמי מחנכין ליה מדרבנן משמע דרק במצוה דאורייתא מחנכין ליה ולא במצוה דרבנן א"כ אתי שפיר טפי כיון דהא דבעי כונ' מצוה הוא מדרבנן וכיון דמדאורייתא ל"ה בעי כונה לכך מחנכין ליה אולם במצות קריאת מגילה דמחנכין ג"כ לקטן לכ"ע הואיל דאף הם היו באותו נס כמבואר בלבוש ובמגילה לכ"ע בעי כונה כמו שכ' הפ"ח הלכות מגילה ובט"א ואמאי יתחייב הקטן כיון דעכ"פ מדרבנן בעינן כונה והם אמרו דבלא כונה אינו יוצא מה מועיל קריאת המגילה לקטן

ויש לומר אף אם נאמר מצות צריכות כונה מדאורייתא בכ"ז בקטן אתי שפיר דנתקיים המצוה בפועל אף בהעדר הכונה דהנה ראיתי בס' זכרון תורת משה מבעל חיי אדם זצ"ל שכ' שם בקיצור ס' חרדים לדון דאף מ"ד מצות א"צ כונה מודה דמ"ע הוא ולעבדו בכל לבבכם וזה נאמר על כל המצות רק דאינו מבטל המצוה בביטול מ"ע הזאת בכללות אבל מ"מ אם עשה בלא כונה אף דקיים המצוה הפרטית מ"מ ביטל העשה הכללית דלעבדו בכל לבבכם ויש להעיר ע"ז דאם נאמר כן א"כ הוי מצוה הבאה בעבירה ונימא דלא יצא ידי חובת מצוה וממילא לא ביטל העש' דאף בביטל מ"ע בשב ואל תעש' אמרינן דמצו' הבאה בעבירה לא הוי מצוה כדמוכח מגזל דהוי מהב"ע אף דהעביר' כבר נעשית מ"מ במה דאינו מקיים והשיב את הגזילה הוי מהב"ע ואף להסוברים דמהב"ע אינו מפסיד המצוה מ"מ היכא דאם נאמר דלא נתקיים המצוה לא עבר עבירה כלל כ"ע מודים כמבואר מדברי רמב"ן ורשב"א יבמות (דף ק"ג) וט"א מסכת ר"ה דמה"ט אם מצות ליהנות ניתנו לא יצא כדי שלא יעבור עבירה ועיין ברמב"ם (פ"ה ה"ט) מאיסורי מזבח ובנו"ב מהד"ת או"ח (סי' קל"ד) ואכ"מ בזה והכי נמי דכוות' אם נאמר העוש' מצו' בלא כונ' ביטל העש' ולעבדו בכל לבבכם דעושה עבודה בלא כונת מצוה נאמר דלא יצא ידי המצוה כדי לתקן העבירה דאז לא יעבור על העשה גם מלשון הש"ס מצות צריכות כונ' וא"צ כונה משמע דחולקים על עצם כונת המצוה אם צריכה או לא לכך י"ל באמת דבזה פליגי אם הכתוב ולעבדו בכל לבבכם הוא עשה הכוללת על כל פרטי מצות א"ל מאן דסובר דבעי כונה סובר דקאי על כל פרטי מצות ה' דבעינן שיעשה בכונת חיוב מצות ה' והוא מתנאי שהטילה התור' ואם חיסר הכונ' ממיל' ביטל העשה הזאת לכך אמרינן דלא יצא כדי שלא יעבור על העשה הזאת ומאן דסובר א"צ כונה סובר דהכתוב ולעבדו בכל לבבכם איננו מצוה כללית על כל פרטי מצות ולכך אין הכונה מעכבת

ולפ"ז בקטן אתי שפיר החיוב לחנכו אף למ"ד מצות צריכות כונה הא מ"מ עצם המצוה נצטוינו אף בהעדר הכונ' דבכל זאת פעולת המצו' בעצמ' הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ויעקב חבל נחלתו בפעולת המצוה אוחז בהחבל לעורר למעלה רק נוסיף ע"כ מצו' ומצו' בפרט' ציוה לנו השי"ת שיהי' בכונ' הראוי לצא' י"ח המצו' מן המצוה וא"כ אף קטן שאין לו מחשבה מחוייב אביו שפיר לחנכו דגוף המצו' נתקיים אף בהעדר הכונה רק בגדול שיכול לכוין כשחיסר הכונ' לא יצא כדי שלא נאמר דביטל העשה דולעבדו בכל לבבכם:

ודע דבחידושי הר"ן חולין (דף ל) בהא דפליגי שם רב ור"י בטבילת נדה אם בעי כונה או לא כתב והא פלוגתא לא שייכא במצות צריכות כונה או א"צ דאפליגו בה תנאי ואמוראי דהכא טבילה ושחיטה לאו מצות נינהו אלא מכשירין ובהכי איפלגו רב ור"י דלמר מכשירין קילי ממצות ולמר חמירי אבל במצות גופייהו אי בעי כונה או לא לא מעיילו נפשייהו בהכי רב ור"י כלל עכ"ד רמב"ן. וראיתי בתשובת ח"צ (סי' א') דחקר שם בכונה דצריך בחליצה אם הוא מטעם כונת מצוה או כעין כונת הקנאות דבעינן דעת קונ' ומקנ' ואף אם לא כיון בשעת מעשה ממש להתירה לשוק רק שהי' יודע שבחליצת מנעלו הותר' לשוק אין אנו חוששים לדברים שבלבו ואם הוא ע"ד כונת מצו' צריכה שתהי' בשעת מעשה ממש להתיר' כעין כל המצות והעלה דהכונ' הוא מטעם הקנא' ומה"ט בקטנה דאמר בש"ס יבמות דחולצת בפעוטות וקשיא להו לתוס' הא לאו בת דיעה היא ואם הוא כונת הקנאה היא זוכה לעצמה מה"ת היכא דדעת אחרת מקנה ובקצות החושן (סי' ער"ה) השיג עליו דא"כ למה אמרו עד שיתכונו שניהם הא דעת האשה א"צ להקנא' כיון דיש דעת אחרת מקנה אולם אין זה הוכחה למ"ש הרשב"א חולין (דף י"ג) משם ר"י לתרץ הא דבכתיבת הגט סגי בגדול עע"ג דחש"ו ובחליצ' לא סגי דדבר שאפשר לעשות ע"י שליח הוי עמידה ע"ג כונת העושה ומדין שליחות אבל דבר שאי אפשר לעשות ע"י שליח אף עמיד' בן דעת לא מעלה ולא מוריד במקום דצריך כונה לכך חליצה דא"א לעשות ע"י שליח לא מהני עמידת ב"ד ובגט דאפשר למנות שליח לכתיבת הגט ולכונת כתיבת שמו ושמה אף זה דעומד ע"ג כשליח הממונה ובשחיט' דאם שחט בהמת חבירו שלמ"ד כשרה א"כ תלוי בדעת השוחט עי"ש. ולפ"ז אף דאם נאמר דבעי כונת קנין בחליצה מ"מ כיון דמעשה אינו נעשה ע"י שליח לא נוכל לצרף כונת המקנה למעשה דידה ואינו דומה לשאר קנינים דאחרים יכולים לעשות מעש' קנין וכונת זכיה לכך בד"א מקנה לא בעינן כונת הקונה דכונתו של המקנה מהני משא"כ בחליצה דלא מהני שליחות לכך צריך שיכונו שניהם ובס' בית מאיר (סי' קס"ט) כ'

דבודאי הוא ע"ד כונת מצוה כמו דכ' הרמב"ם (פ"ה מחליצה) ויעשו מעשים אלו לשמן דאילו כונת הקנאה איך קי"ל חליצה מוטעת כשרה נהי דמפני התנאי אינ' בטיל' אכתי תבטל מצד קנין בטעות דקי"ל חוזר אלא ודאי א"צ אלא כונת מצוה בשעת מעש' שיכוין שע"י מצוה זו תותר לשוק ודבריו נפלאים מה זה הוכחה הא בכ"מ דבעינן כונת הקנאה אם הקנה על תנאי אם התנאי אינו ע"פ דיני תנאי תנאי בטל ומעש' קיים אף אם לא נתקיים התנאי ולא אמרינן דהוי קניין בטעות דאין בכח התנאי לבטל המעשה כשלא הותנה כדינו וכיון דנתכוין להקנות אף דתלוי ההקנאה בתנאי מ"מ כיון דלא הותנה כדינו תנאי בטל ומעשה קיים כן נמי בחליצה אף אם בעי כונת הקנאה מ"מ כיון דנתכוין להקנות ולפוטרה מזיקתו אף דהוי ע"ד שיתנו לו כפי ההבטחה מ"מ כיון דא"א לקיים על ידי שליח התנאי בטל ומעשה קיים אך מ"מ למ"ש הרמב"ן דבמכשירין לא בעינן כונת מצו' י"ל דלאו מטעם כונת מצוה הוא דצריך שיכונו שניהם בחליצה רק חז"ל למדו זאת או מקרא או מהלכה לממ"ס דצריך שיכונו שניהם היינו שלא יהיו כמתעסקין רק שיעשו מעשים אלו לשמן בלבד ועיין ריטב"א גיטין (דף כ"ג) דכ' דבחליצ' לא מהני עע"ג כמו בכתיבת הגט מטעם דבעי כונה לדעת עצמן שיהיה להם כונה בחליצתן ע"מ לפטור ומשום הכי לא סגי בגדול עע"ג ומשמ' דלאו כונת מצוה הוא ולא כונת הקנא' רק שעושה מעשה זה לפטור ושיכונו שבזה נפקע הזיקה ועיין רשב"א חולין שם דמשמע ג"כ דכונת חליצה הוא איננו ע"ד כונת מצוה דכ' אע"ג דלגבי מצות חרש כשוטה הכא דכונה מועטת הוא שאני עי"ש:

וראיתי בב"מ שם שהאריך לבאר דעת רמב"ם דמה"ת סגי בכונה של אחד מהם בחליצה או כונתו או כונתה ורק מדרבנן בעינן שיתכונו שניהם וראייתו ממ"ש הרמב"ם וכל חליצה פסולה עברה ונישאת לזר קודם שתחלוץ חולץ לה חליצה כשירה והיא תחת בעלה וביבמה הנישאת לזר בלא חליצה אפי' בשוגג תצא מזה ומזה ואם נאמר בחליצ' בהעדר כונת א' מהן ד"ת אינה כלום רק מדרבנן פוסלת אמאי לא תצא הא מד"ת זקוקה היא עי"ש וכדבריו מבואר בס' קרית ספר מבעל המבי"ט דמה"ת סגי בכונת א' מהן אולם יקשה לפ"ז הא קי"ל אין תנאי בחליצ' מטעם דהוי תנאי שאי אפשר לקיים המעש' ע"י שליח וכבר כתבו הראשונים הא דמהני תנאי בנזיר ונדרים הוא מטעם דרק אם התנאי בא לבטל מעשה אמרינן דלא אתי דיבור התנאי ומבטל מעשה עד שיהי' בכח התנאי כדיני תנאי בני גד ובני ראובן דאל"כ לא אלים לבטל מעש' אבל היכ' דליכא מעש' אלא דיבור אתי דיבור התנאי ומבטל הדיבור ועיין מג"א (סי' תפ"ט סק"ז) גבי ספירת העומר דאם סופר עם הקהל קודם צאת הכוכבים כיון דמצות צריכות כונה יכוין בלבו

אם אזכור בליל' אין אני מכוין לצאת בספיר' זו. ויקשה איך מהני תנאי לסלק הכונה הא צריך שיכוין א"ע וזה אי אפשר לקיים ע"י שליח וצ"ל כיון דליכא מעשה לבטל רק הכונה בזה יכול להטיל תנאי וכונת התנאי מבטל כונת המצות אולם שם י"ל בלא"ה כמו שכת' רמב"ן ב"ב דבדבר הנעשה בינו לבין עצמו שלא עם אחרים לא בעינן דיני תנאים לכך יכול להטיל תנאי על כונת המצוה אף דאי אפשר לקיים ע"י שליח] ולפ"ז אם נאמר דמד"ת ל"ב כונת תרוייהו וסגי בכונתה ומדרבנן בעינן גם כונתו ולא עקרו החליצה לגמרי אם לא הי' כונתו רק הוי חליצה פסולה מדרבנן ומד"ת נפקע הזיקה א"כ אם מטיל תנאי על מנת שתתן מאתים זוז אמאי התנאי בטל לגמרי ומעשה קיים הואיל דאי אפשר לקיים המעש' ע"י שליח הא כל התנאי הוא על כונתו ולא לבטל המעש' דהמעשה קיים בכל אנפי מה"ת כיון שכיונה היא רק חז"ל אמרו דצריך ג"כ כונתו ואם לא נתכוין אף דמה"ת נפקע זיקתה מ"מ הם אמרו שתהי' החליצה פסולה מדבריהם א"כ עיקר התנאי הוא על הכונה שלו ובזה אינו צריך לדיני תנאי דאתי דיבור התנאי ומבטל הכונה וכמעט הסכמת כל הפוסקים דאין תנאי בחליצה מטעם דהוי אי אפשר לקיים ע"י שליח וע"כ מוכח דדעתם דמד"ת בעינן המעש' שלו עם כונתו ואם נעשה בלא כונה לא מהני כלל מד"ת רק מדרבנן נקראת חליצה פסולה שתהי' אסורה עליו ומד"ת לא הוי חליצה כלל ועיקר התנאי היה לבטל המעשה לכך ל"מ מטעם דא"א לקיים המעשה ע"י שליח ועיין כ"מ (פ"ו מאישות) דדעת רמב"ם דלא בעינן תנאי דאפשר לקיים ע"י שליח והא דל"מ תנאי בחליצה הוא משום כיון דלא אתני בשעת מעשה אחולי אחלי' לתנאי ובלח"מ הקש' דהרי דעת רמב"ם במקדש על תנאי ובעל צריכה גט מספק שמא ביטל התנאי ואם הטעם דחליצ' מוטעית כשיר' מה"ט דאחיל אמאי כשירה בודאי הא הוי ספק חליצה דומיא דקידושין וכמו כן הקש' בס' דו"ח בדברי הר"ן כתובות בסוגיא דקדש' ע"ת בהא דאמרינן כיון שכנסה סתם אחולי אחליה דלא שייך לומר ודאי אחיל לתנאי אלא דהוי ספק שמא אחיל ולית לה כתובה והקש' מהא דאמר בש"ס שם חליצה מוטעית דכשרה אלמא כיון דעבד מעשה אחולי אחיל הא לפי ראי' זו אמרינן דודאי אחליה דמה"ט כשירה עי"ש ולהנ"ל כיון דמד"ת ל"מ שום תנאי דמעשה חליצה אף בלא כונה שלו מפקיע הזיקה ורק מדרבנן בעינן הכונה הוי ספק דרבנן לכך כשירה שוב מצאתי בשעה"מ הלכות אישות שכ' כן לתרץ קושית הלח"מ אולם יש לגמגם למ"ש האחרונים בדעת רמב"ם דסד"ר במקום דאתחזק איסורא אזלינן לחומרא רק בולד הטומאה דרבנן ולגבי ספק עירוב מקילין ולא בשאר איסורי דרבנן א"כ כיון דהוי ספק אם אחיל לתנאי אמאי כשירה בודאי ועי"ש עוד בשעה"מ מה שמתרץ קושית הלח"מ ובדבריו מתורץ

תמיהת הדו"ח הנ"ל ואכ"מ בזה שוב ראיתי בספר שמש צדקה שהאריך הרבה להוכיח דדעת רמב"ם דמה"ת בעינן כונת שניהם בחליצה ויש להאריך בדבריו שם טובא ואכ"מ בזה ויבואר עוד במקומו ברצות ה':

והנה היום תרועה הקשה בהא דאמר כפאו ואכל מצה יצא בכפאו פרסיים הא אף בישראל דתנן האומר סוכה ואינו עוש' לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו מבואר דיצא אף דעושה באונס ואמאי והעלה דכונת אחרים ג"כ מהני כמו בנדה שנאנסה וטבל' דפליג' רב ור"י אם עלתה טבילתה וקאמר בש"ס חולין דוקא אם נפלה שלא במתכוין אבל אנסוה חברותיה מהני וכ"כ בכונת מצוה וכ' דמטעם זה כ' הרמב"ם בכפאו ואכל מצה יצא דרמב"ם לשיטתו דסובר נכרים בני עשייה נינהו לענין גט עיי"ש וכל דבריו נפלאים חדא עכו"מ לאו בני חיובא נינהו ומה מהני כונתן דוקא לענין נתינת הגט ועשיות החליצה שהוא בעצמו עושה המעשה אף שהוא ע"י כפיה מהני אבל אם מצות צריכות כונה מה מהני כונתן של עכו"מ וגוף דבריו דכונה לצאת מהני ע"י אחרים ואף אם הוא אינו אומר רוצה אני מהני לדבריו הא זה הוי מצוה שבגופו ולא מבעי לשיטת רבינו יונה שברשב"א חולין הנ"ז דלכך ל"מ בחליצה ושחיטה למ"ד דבעי כונה באחרי' עומדים ע"ג משום דדוקא היכא דמהני שליחות כמו בגט דיכול לעשות ע"י שליח מהני נמי הכונה של העומד ע"ג אבל בחליצה דל"מ ע"י שליח ל"מ כונת העומד ע"ג וכן בשחיטה בעי כונת השוחט מכ"ש במצוה שבגופו כמו לולב וסו' צריך שיכוין שעושה לשם מצוה א"כ מה מהני כונת אחרים והא דלגבי טבילת נדה דמהני כונת חברתה משום דמאן דסובר דבעי כונה הוא כר"י בן יוסף בחולין שם וכובס מת"ל שנית מה ראשונה לדעת אף שניה לדעת. א"כ א"ד לשחיטה דילפינן מדכתיב וזבחת היינו מי שזובח צריך שיהי' לו כונה ול"מ כונת אחרים העע"ג אבל בטבילה אף דבעי כונה היינו מי שטובל בעי כונה ולא דבר הנטבל וכמו הטובל כלים או בגדי' דילפינן דבעי כונה היינו מי שטובל הדבר צריך שיטבול בכונה כן נמי אף אם אנסוה חברותיה וטבל' אף שהי' בע"כ מ"מ נדן הנטבל' כמו כלי ומהני כונ' חברותי' וכמו בשוט' פקחת מתקנ' אות' ואוכל' בתרומ' כן אף בפקחת אף דבע"כ נטבלה מ"מ כיון דמטביל' לדעת מהני אבל היכ' דבעי כונת העושה מה מהני כונת אחרים. וכן אף לשיטת תוס' דסברו אף בשחיט' וחליצה הי' מהני כונת העע"ג היינו מטעם דהעוש' עוש' ע"ד העע"ג אבל בכפאו לקיים המצוה מה מהני כונת הב"ד כיון שהוא מחוי' לעשות המצוה בכונה וא"כ יש להבין הא הנ"מ בפשיטו' בין אם מצו' צריכות כונ' או לא בכפאו ישראל ואינו אומר רוצה אני:

אולם י"ל כמו שכתב הרמב"ם בטעם דמהני כופין אותו עד שיאמר רוצה אני דמהני הרצון ע"י כפיה משום דאין זה אנוס אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה וכיון שרוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ויצרו שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו עיין (פ"ב) מגרושין. א"כ אף אם נאמר דשם בעי שיאמר רוצה אני מ"מ בקיום מצוה דבגופו סגי אף אם אינו אומר רוצה אני כיון דכפאו שיקיים המצוה סגי בכונה הזאת כיון שתש יצרו ורוצ' להיות מישראל עוש' ע"ד המצוה והש"ס נקט רבותא יותר אף בכפאו פרסיי' דהא ד' הרא"ה דדוק' אם ידע שזה מצה והיום פסח דאל"כ ודאי לא יצא וראי' ממה דלא נקט הש"ס חד מהנך גווני ודעת ר"י דדוקא בלא ידע שזה מצה דאל"כ הוי כמו מכוין שלא לצאת. ובי"ת כתב ממה דלא קאמר רבא ש"מ כפאו לתקוע יצא ודאי הא דכפאו פרס' לאכול מצה איירי דהיו סבורים שזה חמץ וכפאוהו לאכול ואח"כ נתודע לו שזה מצה והפרסיים סברו להעבירו על הדת ואין דרך לכופו לקיים המצוה לכך לא נקט רק התוקע לשיר ולדעת הרא"ה י"ל דאיירי בידע שהוא מצה והם חשבו שזה חמץ וכפאוהו לאכול חמץ והטעם אותם ואכל מצה ואשמועינן רבותא דאף בכה"ג דהתכוין לעשות מצוה אחרת להציל א"ע ע"י אכילה זאת מאכילת איסור מ"מ יוצא והרי דעת הר"ן בהא דתנן אבל מתעסקין עם התינוקת והמתעסק לא יצא וכתב הר"ן אף למ"ד דסובר מצות אין צריכות כונה מ"מ כאן גרע כיון שהתכוין למצוה אחרת דומיא דהשוחט לשם קרבן אחר כדאמרינן בת מינו מחריב וה"נ הי' ס"ד כיון דכפאוהו לאכול חמץ ומתכוין להציל א"ע מן האיסור שלא יאכל חמץ ובשביל זה אוכל מצה דלא יצא ידי חובת מצוה דהוי כמתכוין למצו' אחרת קמ"ל דמ"מ יצא כיון דעכ"פ אכל מצה ובט"א כתב דמהא דפריך הש"ס מן היה קורא בתורה והגיע זמן ק"ש אם כיון לבו יצא ושם הי' כונתו למצוה אחרת ואעפ"כ אם מצות א"צ כונה הי' יוצא וע"כ דא"ד לשוחט לשם קרבן אחר דשם א"י לעלות רק לקרבן אחד אבל כאן באותו תקיעה יכול לעשות שני המצות. ובודאי י"ל דנקט לרבותא כפאו ואכל מצה בכה"ג שיודע שלא כיון לשם קיום מצות אכילת מצה רק להציל א"ע ע"י אכילה זאת מן אכילת חמץ ואעפ"כ יצא ואם כן לאו אורחא למינקט כפאו לתקוע.

ברם י"ל בכפאו לתקוע דלא יצא דניהו דאין צריך כונה אבל מ"מ מעש' בעינן ובעי שיעש' המעשה ברצון המוחלט וכ"ז שעושה מעש' באונס לא מקרי שעש' מעש' ומצאתי בח"ש שכ' כן והבי' ראי' ממס' ע"ז (דנ"ד) דמעשה ע"י אונס הוי כלא עשה מעשה. וא"כ י"ל דוקא בכפאו ואכל מצה היינו לדעת הרא"ה שידע שהוא מצה אז אמרינן אף שאינו רוצה לאכול מ"מ כמו בתלו' וזבין אמרינן אגב אונסי וזוזי גמיר ומקנה כן נמי לענין

כוונת מעשה כיון דנהנה מאכילת היתר אגב אונסו והנאתו גומר ועושה ברצון ואף אם אינו מכוין לשם מצוה כיון דזה אינו מסבב לו ההנאה מ"מ לעשות מעשה האכילה מתרצה משא"כ אם תוקע בשופר באונס הוי כמו תלו' ויהיב ואף שדבר זה תלוי בדעתו ויודע בנפשו אם עשה ברצון המוחלט או לא מ"מ י"ל במצה אנן סהדי דהתרצה לעשות המעשה אגב אונסו והנאתו משא"כ בתקיעת שופר כיון דאנן חזינן שתקע באונס הוי כונתו למעשה דברים שבלב דאין מחשבתו ניכרת מתוך המעשה ובכה"ג לכ"ע בעי כונה שיהי' ניכר דעושה המעשה ברצונו

ודע דנראה היכא דעיקר פעולת המצוה הוא על התכלית פועל היוצ' בזה לכ"ע ל"ב כונה ומה"ט נראה דפלוגתת אבא שאול ורבנן יבמות (דף ל"ט) דאבא שאול אומר הכונס יבמתו לשם נוי ולשם אישות (בתוספתא קתני לשם נכסים) ולשום דבר אחר כאלו פוגע בערוה וקרוב להיות הולד ממזר וקאמר בגמ' דפליגא בהא דקתני יבמה יבא עליה מצוה וא"ש קאמ' למצוה וק' היכי פליגא אם מצות צריכות כונה או לא א"ו כיון דתכלי' היבו' הוא להקים שם אחיו בישראל ותכלית הזאת נעשה ע"י הבעילה לא בעי דוקא שיתכוין לשם מצוה ופליגא רק בקרא דא"ש ס' למצוה דהתורה חייבוהו דוקא שיבא עליה לשם מצוה ורבנן סברו דלא קפד הקרא שיהי' דוקא למצוה ואף אם אינו מתכוין למצוה מ"מ כיון שהתכלית יתקיים אף בלא כונה לא איכפת בהכונה. והא דפריך שם הש"ס מהברייתי' דקתני מצות יאכל במקום קדוש מצו' למ"ד אבא שאול היא מאי תרי גווני איכא ופירשו התוס' דליכא למימר רצה לשם סעוד' אוכל רצה לשם מצו' דא"צ שיתכוין לשם מצו' אלא שלא יהי' אוכל אכיל' גסה ואמאי לא נימא דקפיד רחמנ' שיאכל לשם מצו' דוקא כמו באכיל' מצה להסוברים דגם במצות אכילה בעי כונה ואף להסוברים דכפאו ואכל מצה יצא מ"מ כמו דדריש יבמה יבא עלי' למצו' שיהי' צריך שיבא עלי' לשם מצוה כמו כן באכילת המנח' נימא דקפיד קרא דצריך שיכוין בפירוש לשם מצוה כמו דדריש אליבא דא"ש יבמה יבא עליה למצוה. וראיתי בנו"ב מהד"ק (סי' נ"ד) שכ' להוכיח מזה דגם לא"ש לא בעינן שיכוין בפי' לשם מצוה רק שלא יכוין בפי' ההיפך דהיינו שבועל ומכוין לשם נוי או לשם אישות ומכוין בפי' שלא לקנות או מפני שאינו רוצה להקים לאחיו שם כמו שנאמר באונן אבל בבועל סתם קונה דסתמא לשמה אבל באכילה לא משכחת ההיפוך רק אכילה גסה וזה לא שמי' אכיל' עי"ש ומלבד דמפשטות הש"ס וראשונים נרא' דלא"ש בעי דוק' שיכוין לשם מצוה דמה"ט קאמר ועכשיו שאין מכונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום ובראשונה שהיו מתכונין לשם מצוה מצות יבום קודמת ואם נאמר דסתמא לשמה ולא בעי א"ש שיכוין בפי' לשמה

רק שלא יכוין ההיפך אף דלא אכשורי דרי מ"מ וכי היו חשודים שיתכונו שלא להקים או שלא לקנות וגם משמעות הלשון לשם נוי או לשם אישות או כמו שכ' בתוספת' לשם נכסים מבואר דמכוין לקנות רק הואיל דאינו מתכוין לשם מצוה כאילו נגע בערוה ובלא"ה אף לדבריו יקשה דהא משכחת שני הפכים או דמכוין לאכול סתם או דמכוין בפי' שלא לצאת ואינו אוכל לשם מצוה ומכוין ההיפך ואף דלדעת הפוסקים דבדבר אכילה לא בעינן כונת מצוה משמע אף אם מתכוין להיפך בפי' שלא לצאת ג"כ יוצא ועיין מג"א (סי' תע"ה ס"ק י"ד) ובפ"מ שם שכ' כן וגם למ"ש הח"ש דדוקא במצוה דאין צריך לקיים רק פעם א' כמו אכילת מצה או לולב דיש לו זמן עדיין לקיים מהני כונתו שלא לצאת אף אם מצות א"צ כונה אבל במצוה דחייב בה תדיר ולא יש זמן לאחר' כמו תפילין בזה אם מצות א"צ כונ' לא מצי לבטל' ע"י כונה שלא לצאת והכי נמי באכילת מצה דמנחה ג"כ אם א"צ כונה ויכול לאכול אף לשם סעודה לא מצי לבטל המצו' אף אם מכוין שלא לצאת כיון דעי"ז יתבטל המצוה. מ"מ סוף סוף יקשה דילמא קמ"ל דמצות יאכל למצוה שיכוין דוקא ואם אינו מתכוין הוי כאוכל קדשים אולם נראה דהא דכתבו תוס' בפשיטות דא"צ שיכוין לשם מצו' היינו אף אם בעלמא אף במידי דאכיל' נאמר דצריך שיתכוין מ"מ במתנות כהונ' כיון דכתי' בהו למשח' ודרשו כדרך שהמלכים אוכלים גלי רחמנא בזה דיכול לאכול כאוכל את שלו וא"צ בזה כונה שוב הראוני שכ"כ ג"כ בס' קרן אורה וזה ברור:

סימן טו

יש לחקור בחיוב ברכת המזון מה"ת להסוברים דואכלת דכתיב בתורה הוא על שיעור כזית כמו כל אכילה דקרא אם אכל כחצי זית והקיאו וחזר ואכל אם דומה לאכילת איסור דחייב בכה"ג שהרי נהנה גרונו בכזית כמבואר סוף פרק גיד הנשה ורמב"ם (פי"ד ממ"א) או נאמר דיש לחלק:

ונראה דא"ח בבה"מ עד שיהנה מעיו בכזית בין להסוברים דחייב מדאורייתא ובין להסוברים דמדאוריית' א"ח עד שיהי' שבע מאכילה רק מדרבנן חייב על אכילת כזית מ"מ מודים דא"ח עד שיהנו מעיו בכזית מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת הרי גילתה לנו התורה דעל שם אכילה בלבד א"ח בבהמ"ז עד שיבא למעיו היינו שיהי' שבע ואף דחז"ל החמירו לברך אף על כזית היינו דזה הוי לפעמים שיעור שביע' מ"מ בעינן שיבא לתוך מעיו כזית ועיין רא"ש ברכות (פ"ב סי' ו') שכ' בטועם ופולט טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית ומ"מ ברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו עי"ש הרי דדקדק אף לענין ברכה קודם המזון דבעי דוקא הנאת מעיו והיינו דלא עדיף מברכה שלאחר

המזון דבעי ג"כ דוקא הנאת מעיו מדכתיב ואכלת ושבעת וכן מצאתי מכבר בפ"מ (ח"א סי' כ"ז) דכ' דנהי באכילה של איסורים חייב בכזית מצומצם ומצטרף של בין החניכים כמבואר ס"פ גה"נ שם מ"מ בבה"מ אינו מצטרף דבעי שישבעו מעיו והביא ראיה מדברי הרא"ש הנז' וכ"כ בפ"מ בא"א (סי' ר"י סק"א):

ולפ"ז יש ליישב דברי הרוקח שכתב לענין בהמ"ז דכזית גדול בעינן ותמה עליו בס' א"ר (סי' קפ"ד ס"ק ח') דהא מבואר ברכות (דף ל"ט) כזית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני ולהנ"ל אתי שפיר דר' יוחנן שבירך על זית א' גדול בלא גרעינתו ודאי הי' מצמצם שירד כל הזית לתוך מעיו ולא יהי' נשאר לבין החניכים אבל סתם בני אדם אם לא ידקדקו ויהי' נשאר מה שבין החניכים יהי' ברכה לבטלה לכך כ' הרוקח דא"ח עד שיאכל כזית גדול דבזה אף אם יהי' נשאר מעט בין החניכים מ"מ יהי' עכ"פ מילוי כרס מכזית בינוני משא"כ כשאינו אוכל רק כזית בינוני מצומצם לא יבא להכרס כזית:

וכן נראה ג"כ אם אכל או שתה והקיאו דא"ח לברך בהמ"ז כיון דלא שבע מזה וראיתי בס' קול אליהו (ס' ט) שחקר בזה והעלה כיון דמתבאר מסוגיא דסוף פרק גה"נ שאע"ג דהקיאו חייב לענין איסורי מאכלות דכוותה נמי לענין ברכה איכא למימר בתר הנאת גרונו אזלינן ואע"ג דקי"ל כל שנתעכל המזון שבמעיו שוב לא יברך וה"נ אין לך עכול גדול מזה שהרי הקיאו הא ליתא דלא יבצר אם לא נשאר לו תמצית מן המאכל במעיו אמנם במי שאכל כזית ממש והקיא שיעור כזית ממש בהא ודאי לא יברך לאחריו שהרי נתעכל עכ"ד ולמ"ש דאינו דומה אכילת איסורין לענין אכיל' דבהמ"ז דבזה לכ"ע בעי אכילת שביע' היינו הנאת מעיו א"כ אף באכל יותר מכזית כל שהקיאו אף אם נשאר מעט במעיו א"ח לברך בהמ"ז:

אולם היכא דיש הנאת מעיו מ"מ נראה דבעי עכ"פ ג"כ הנאת גרון שיהנה גרונו בכדי שיעור אכיל' מדכתי' ואכלת ושבעת וברכת בעי עכ"פ שיהי' אכיל' ג"כ כמו בכל עניני אכילה דכתיב בתורה ואם עירב דבר מר עד שאינו ראוי לאכיל' ואכל אף דהנא' מעיו יש כאן שנתמל' הכרס מ"מ כמו לענין איסור א"ח על אכילה שאין בהן הנאה לחיך כמבואר רמב"ם הל' יסה"ת (פ"ה) כן נמי לענין בהמ"ז לא מצינו שחייבו התורה על הנאת מלוי הכרס בלבד רק אם הי' הנאת אכילה שהיא הנאת החיך וכן נראה ממה דמבואר (סי' ר"ד) באוכלין ומשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם הם רעים ול"ל הנאה דא"צ לברך ועי"ש במ"א (ס"ק י"ט) כן נמי לאחריו אינו חייב לברך וראיתי בפ"מ בא"א שכתב וז"ל ומ"מ י"ל ברכה על הנאת מעיו מצטרף ומיהו אם אכל עד ששבע חייב בבהמ"ז מה"ת אף שאכל מעט ורק אם אכל כזית דמברך בהמ"ז דכ' ואכלת אז אמרינן דיותר מכדי אכילת

פרס אין מצטרף וצ"ע ע"כ וקאי שם על דברי המג"א דא"ח בבהמ"ז עד שיאכל בכדי א"פ וסובר הפ"מ דמ"מ כששבע מאכילה זו חייב לברך מדכתיב ושבעת ולא אדע מנין לנו לדרוש מדעתנו שהתור' הטילה שני חיובים על אכילה או על שביע' לבד לא מבעיא לרוב הפוסקים דא"ח מה"ת בבהמ"ז עד שיאכל אכילה שיש בה שביע' ועל כזית או כביצה א"ח מה"ת ודאי ואכלת דכתיב הוא להורות דבעי הנאת אכילה שהוא הנאת חיך וגם שיהי' הנאת מלוי כרם היינו שביעה ואם חסר אחד אינו חייב לברך ואף להסוברים דקי"ל כר"מ וחייב מדאורייתא לברך על כזית מ"מ ושבעת דכתיב קאי על שתיה שאם אינו תאב לשתות אז חייב כמבואר בא"ר (סי' קפ"ז) משם ס' היראים אבל שיהי' חיוב לברך על השביעה בלבד באם ל"ה אכילה היינו אף שאכל הרבה כדי שביעה ונתמלא הכרס מ"מ כ"ז שלא אכל בכדי אכילת פרס שיעור אכילה ולא נהנה גרונו בכזית בכדי שיעור אכילה מנין לנו שיתחייב בבהמ"ז. וראיה לזה מהא דמבואר רמ"א (סי' רע"א) דאם גמר סעודתו וקדש היום קודם שברך בהמ"ז דאינו מזכיר של שבת דאזלינן בתר תחילת הסעודה והיינו אם לא אכל משחשיכה כמ"ש המ"א שם ואם נאמר דעל שביעה בלא אכילה ג"כ חיי' לברך בהמ"ז א"כ כ"ז ששבע מאותו אכילה חל עליו כל רגע ורגע החיוב של בהמ"ז ואמאי אינו מזכיר של שבת כיון דעדין לא נתעכל המזון וחל עליו מהשתא ג"כ החיוב של בהמ"ז ודומה למ"ש תוס' בכורות (די"ט) לגבי פדיון הבן דכל שעתא ושעתא רכב עליו חיובא דפדיון הבן וא"ד לשאר חוב דמאותו שעה נשתעבדו נכסיו ואחר הלואה תו ליכא עליו חיו' רק לפרוע מה שנתחייב מאותו שעה והנכסים שקנה אח"כ הוו דאקני אבל מצות פדיון כל שעה ושעה רכב עליו חיובא עד שנותן עי"ש ובקצו' החושן (סי' מ"ג) וה"נ דכוותי' אם נאמר דעל שביעה לחוד חל ג"כ חיוב של בהמ"ז כל שעתא ושעתא דשבע חל עליו ורכיב עליו החיוב לברך על השובע ולמה לא יזכיר של שבת אלא ודאי דאינו חל על מה דשבע לחוד רק אם שבע מאכילה שנקרא בתורה שם אכילה וכיון דבאכילה לא הי' חל עליו להזכיר של שבת אזלינן בתר התחל' הסעוד' וכמו כן אם אכל יותר מכדי שיעור א"פ כיון שלא נקרא בתורה שם אכילה לא חייבתו התור' בבהמ"ז על מה ששבע ואף לדעת המחבר שם והוא דעת הרא"ש פסחים דמזכיר של שבת מ"מ לא אתי עלה מטעם זה רק מטעם מידי דהו' אמי שלא התפלל מנחה בע"ש שמתפלל שתים של שבת עי"ש אבל מ"מ מודה דחיוב חדש אינו חל וע"כ דרק על שביעה שע"י שם אכילה חייבה התורה בבהמ"ז וכמ"ש:

וראיתי בגליון רבינו הג' עקיבא איגר ז"ל (סי' קפ"ו) שכ' להסתפק באכל בשנת י"ד לעת ערב היינו יום האחרון מי"ג קודם לילה ובתחלת הליל' שנעש' גדול לא נתעכל

המזון אם חייב מדאוריית' לברך וגם י"ל אף אם ברך קודם הלילה כיון דאז לא הו' חייב מה"ת כשהחשיך צריך לחזור ולברך דחיוב' דרבנן אינו יכול לפטור חיוב' תורה למ"ש המג"א (סי' רס"ז). ואף למאי דכ' הח"א אם אכל כשהוא אונן ונקבר המת קודם שנתעכל המזון דצריך לברך יש לחלק דהתם החיוב נמשך מהתחלת אכילה עד אחר העיכול אלא דבעידנא דעוסק במצוה פטור בזה י"ל דתיכף כשגמר המצו' צריך לעשות מצותו דבהמ"ז אבל בנידון דידן בעידן אכיל' גברא בעצמותו אינו בר חיוב י"ל דלעולם לא מתחייב מדאורייתא וצ"ע לדינא עכ"ל ולמ"ש נראה דאינו מתחייב כיון דעיקר חיובא דבהמ"ז הוא רק על אכילה ושביעה וכמו שהוכחתי ועוד יש להביא ראי' לזה מפלוגת' דר"מ ור"י דר"מ סובר ואכלת בכזית ושבעת זה שתי' ור"י סובר אכילה שיש בה שביעה ולדעת הרשב"א וס' יראים הוא מדאורייתא וכ' בס' יראים דקי"ל כר"מ ודרשינן ושבעת זה שתיה דכ"ז שתאב לשתות א"ח מדאורייתא בבהמ"ז ועיין מג"א (סי' רי"ב) ומנ"ל למדרש ושבעת על שתיה דילמא גילתה לנו התורה דחייב בין על אכילה ובין על שביע' ואם אכל כזית חייב לברך ואף אם עירב דבר מר דלא הוי אכיל' מ"מ חייב ג"כ על השביע' היינו על מלוי הכרס ובזה בעינן שיעור שביעה הואיל דלא הוי הנאת גרון וכן נ"מ אם אכל יותר מכדי שיעור א"פ מ"מ חייב על השביעה או אם אכל לעת ערב ומשחשכה נעשה ב"ח דחייב לברך על השביעה אלא ודאי דעיקר חיוב' דבהמ"ז הוא על אכיל' דהיינו הנאת החיך ומ"מ מדכתב קרא ושבעת ילפינן דבעי ג"כ הנאת מילוי כרס וכמ"ש הפנים מאירות כנ"ל ובפרט לדעת רוב הפוסקים דמדאורייתא א"ח רק על שביעה היינו אכיל' שיש בה שביעה ור"מ ור"י פליגי באסמכתא דקרא וכמו שכתבו תוספות ברכות (דף מ"ט):

ודע דדעת רא"ם בס' יראים שם דתולדה דבהמ"ז הוא אף על שיעור פחות מכזית או אוכל ולא שותה והוא נצרך לשתיה והוכיח דאיכא שיעורא דרבנן מהא דאמרינן בש"ס ברכות כגון דאכל שיעורא דרבנן וכי מחייבינא מדרבנן כגון כחצי זית שנהנה ממנה קצת אבל פחות מחצי זית לאו כלום הוא עכ"ד ובס' א"ר שם תמה עליו דהא פריך בש"ס (דף ט"ל) ר' יוחנן היכי מברך אחר זית מליח כיון דשקילא לגרעין בצר לי' שיעור' הא מ"מ שיעור' דרבנן הוא ובעי ברכה אחריו מדרבנן ונראה דעתו דוקא במה דחייב לברך אחריו מדאוריית' היינו על פת בזה יהבו רבנן שיעורא להחמיר לברך אחריו אף על חצי זית אבל בשאר דברים דעיקר חיובא דברכה דלאחריו הוא רק מדרבנן סובר דלא החמירו לברך רק על שיעורא מה דחייב לברך על פת מדאוריית' היינו כזית ולכך מתמה הש"ס על ר"י כיון דאכל זית מליח בזה בעי שיעורא מה שחייב על פת מדאורייתא ועיין

רשב"א ברכות (דף ל"ז) דהביא משם הראב"ד דסובר על פחות מכזית פת בתחלה מברך במ"מ ולבסוף מעין ג' והוא כתב דלאחריו אינו מברך בפחות מכזית דמ"ש מאכל ענבים כו' כדמוכח מהך דר"י הרי דאף על שבעת המינים אין מברכין לאחריו על פחות מכזית עי"ש ולמ"ש י"ל בפת דוקא החמירו אך קשה על היראים לשיטתו דסובר דעל כזית או כביצה חייב מדאוריתא וכת' הא דקאמר הש"ס (דף כ') והם דקדקו עד כזית וכביצה פי' דורשין ומדקדקין ולמה לא פי' דעד ולא עד בכלל היינו בשביל שלא יבאו לידי ספק אם אכל כזית מדקדקין דאף על חצי שיעור מברכין לאחריו ועוד לימא הקב"ה להדי' והמה דקדקו על עצמן אף על חצי זית או חצי ביצה אלא ודאי דלהסוברים דכזית וכביצ' הוי שיעור דאורייתא ליכא כלל שיעורא דרבנן וכמו שכ' הרשב"א) דף כ') משם הראב"ד דליכא שיעורא דרבנן ועיין רשב"א (דף ל"ט) באורך:

עוד יש להוכיח מדברי ראב"ד ורשב"א דכ' דליכא כלל שיעור דרבנן לבהמ"ז דלא חייבו רבנן בבהמ"ז אם אכל פחות מכזית דנתפח דמבואר מנחות (דף נ"ד) כל היכא דמעיקרא הוה בי' והשתא לית בי' הא לית בי' כל היכא דמעיקרא ל"ה בי' והשתא אית בי' מדרבנן ובגו"ר בס' גן המלך (סי' קכ"ב) חקר כה"ג בברכת בנ"ר וכ' כיון דל"ח באית לי' שיעור כ"א מדרבנן חומרא זו אינו ראוי להחמיר במלתא שעיקרו אינו אלא מדרבנן והוי כתרי חומרא ותקנתא לתקנתא שהרי עיקר ברכת ב"נ אינו אלא תקנתא דרבנן עי"ש וכבר עמד עליו בס' קול אליהו שהרי מבואר בש"ס שם וכן פיגול וכן נותר כו' דמדרבנן מי איכא ומשני אימא וכן בטומאת פיגול כו' מ"ד הואיל וטומאת פיגול ונותר דרבנן הוא כולי האי בדרבנן לא עביד רבנן קמ"ל. הרי דגם במילתא דרבנן אמרינן הכי וגם לפי אוקימתא דרבא מוכרח לפרש הברייתא בהכי והיכי פשיט לי' היפך הסוגיא. אולם מן שיטת הראב"ד ורשב"א וס' יראים מבואר עוד ביותר דאף דסברו דשיעור כזית חייב מה"ת בבהמ"ז מ"מ כתבו דליכא שיעור דרבנן כלל וראב"ד ורשב"א ס' דהך דבן מברך לאביו לא משכחת בשיעורא דרבנן דליכא כלל ואמאי הא אכתי משכחת בנתפח וכן הס' יראים אף דהוכיח מזה דמשכחת שיעורא דרבנן הוליד חדשות דעל כחצי זית חייב מדרבנן ולמה לזה הא משכחת באכל שיעור זית היינו דהשתא איכא שיעורא ומעיקרא ל"ה בי' שיעורא רק בנתפח א"ו דפשיטא להו דלענין זה לא החמירו רבנן כיון דעיקר החיוב על הנאות גרון ומעיו וכיון דלית בי' שיעורא לא החמירו בזה והטעם י"ל דוקא לענין איסורין וטומאה החמירו דלא למיחלף בכזית כיון דאם יבא תקלה בכזית יהי' עובר בקו"ע משא"כ לענין בהמ"ז אף אם יבא תקלה כשיאכל כזית ממש ולא יברך לא יעבור בקו"ע רק בשב וא"ת לא מצינו בזה שיעשו רבנן הרחק' שיברך בשביל זה על

פחות מכזית שנתפח הואיל דנראה ככזית לכך סברו ראב"ד ורשב"א דליכא כלל שיעורא דרבנן ועי' בר"י ריש ברכות בכה"ג לענין ק"ש של ערבית ובגליון שם והיראים סובר דאם לא נאמר דעשו רבנן הרחקה שיברך אף על חצי זית לא נוכל למילף משם ההרחק' שיברך על הנרא' ככזית בשביל דנתפח:

ומה שהשיגו על הגו"ר דהא מש"ס מבואר אף לענין טומאת פיגול ונותר עבדו רבנן דמשתערין כמות שהוא עכשיו א"כ אף להפוסקים הסוברים דא"ח מה"ת רק כשאכל כדי שביעה ועל כזית אין חייב רק מדרבנן וממילא נימא דמשתערין כמות שהוא עכשיו ועיין ס' מנחה טהורה מנחות שם שהביא דברי ס' קול אליהו הנז' ונראה ליישב דבריו דהא מבואר ברמב"ם (פי"ד ממ"א) באכל נבילה או חלב או פיגול ונותר שהניחה בחמה ונתמעט פטור חזר והניחה בגשמים ונתפח חייבין עליו כרת או מלקות הי' פחות מכזית מבתחלה ונתפח ועמד על כזית אסור ואין לוקין עליו ובס' מ"ט הנז' עמד בזה כיון דכשלא היה שיעור מתחלה אף דנתפח ונראה כזית אינו אלא מד"ס מאי אתא הרמב"ם לאשמועינן כיון דמטעם התפיחה אינו אסור כ"א מדרבנן ולענין חלב ונבלה וכיוצא בו היינו לענין אכילת איסור אפילו לא נתפח אסור מה"ת מטעם חצי שיעור וכמ"ש שם ריש הפרק וא"כ מאי מהניא תפיחה זו כיון דאף בלא נתפח אסור מה"ת עי"ש ולפי ענ"ד הרמב"ם אתא לאשמועינן דחל חומרא זאת מה דעשו חכמים להרחקה לדין כזית דנתפח כמו אילו הי' שיעור כזית שלם ואף דאין לוקין מ"מ נ"מ טובא בזה דכבר נודע דעת הרמב"ם דעל ח"ש נבילה או חלב אף דאסור מה"ת מ"מ לא הוי מושבע ועומד מהר סיני על זה כיון דלא הוי דבר המפורש בתורה וחל עליו שבועה משא"כ דבר האסור מדרבנן חמור כיון דאוקמיה על לאו דלא תסור הוי כמושבע ועומד מה"ס ואין חל עליו שבועה ועיין ש"ך יו"ד (סי' רל"ט סק"כ) ולפ"ז סובר רמב"ם אף דחצי שיעור אסור מה"ת מ"מ כיון דהשתא הוי ביה מדרבנן איסור ולמחשב כאילו הי' כזית לא פלוג רבנן וגזרו על כל דבר ואף דלענין אכילת איסור בלא"ה אף כל שהוא אסור מה"ת מ"מ מה דנתפח ונראה ככזית חל עליו האיסור דרבנן למחשביה ככזית ונ"מ לענין שבועה דאינו חל עליו דהוי המושבע ועומד ויליף זאת אף דבלא"ה אסור מה"ת ולמה היו צריכים חז"ל להוסיף החומרא לשערו כדהשתא כיון דלא ניתוסף בזה איסור מ"מ כיון דמצינו לענין פיגול ונותר דלענין טומאת פיגול ונותר דרבנן הוא מ"מ עבדי רבנן והיינו טעמא כיון דלענין איסור אכילה שהוא איסור דאורייתא מטעם ח"ש לא חילקו רבנן ועבדי לשער כדהשתא אחר דנתפח ממילא עבדי ג"כ לענין טומאה כיון דעכ"פ יש בזה סרך איסור דאורייתא לענין אכילה דאף ח"ש אסור מה"ת ושיעור הוא לענין מלקות ואמרו לשער כדהשת'

עכ"פ לענין כל מה דנ"מ בין שיעור שלם לח"ש מלבד לענין עונש מלקות וכרת עבדי רבנן הרחקה שיהי' זה חשוב כמו אם הי' בו שיעור לכן כיון דנ"מ לענין איסור הנוגע מה"ת לעשות הרחק' לשער כדהשתא לכך ממילא אף לענין טומאה דהוא רק מדרבנן עבדי רבנן לשער כדהשתא אבל היכא דליכ' שום נ"מ לענין איסור דאוריית' י"ל דלענין דרבנן לבד לא משערינן כדהשתא ולכך א"ח לברך בהמ"ז על חצי זית דנתפח אך אף להסוברים דעל כזית חייב מדאורייתא לברך בהמ"ז מ"מ א"ח בלית בי' כזית רק אחר דנתפח כמבואר מדברי הראב"ד ורשב"א דליכא כלל שיעורא דרבנן:

סימן טז

אם אכל כחצי זית ושתה כח"ז מבואר במ"א (סי' ר"י) דאין מצטרפין לענין ברכה אחרונה כמו ביוה"כ. ובפ"מ שם מגמגם די"ל ביוה"כ תליא ביתובי דעתי' משא"כ לענין ברכה נהנה מקרי דהא באיסורין אינו מצטרף משני שמות ובברכת הנהנין מצטרפין וכ' מיהו למ"ד משקה רביעית דוקא ל"ש צירוף חצי זית אוכל וחצי רביעית משקה איך יצטרפו עכ"ד. ולפי"ז היה נראה אם אכל חצי זית בעינא וחצי זית הנימוח למשקה דבזה כנראה מדברי הרמב"ם (פ' י"ד) ממ"א ה"ט דשיעורו ג"כ בכזית דכ' בהמחה חמץ בפסח או חלב וגמעו מעט מעט או ששתה מן הדם מעט מעט אם שהה מתחלה ועד סוף כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין וכבר ביאר הרדב"ז (סי' קל"ה) בלשונות הרמב"ם דאע"ג דהוי אוכל ושיעורו בכזית מ"מ לענין צירוף אזלינן בתר פעולתו וכיון דפעולתו הוא שתיה צירופו תלי' בשיעור צירוף שתיה שהוא לדעת הרמב"ם בכל מקום כדי שיעור שתית רביעית אבל לענין עיקר שיעורו בכמות אזלינן בתר הדבר עצמו והרי הוא אוכל ושיעורו בכזית ועיין ס' חמדת שלמה (ח' י"וד סי' ט"ז) דכ' ג"כ כך בכונת הרמב"ם כיון דכ' נמי דם ודם מבואר להדיא ברמב"ם דשיעורו הוא בכזית ע"כ דרק לענין שיעור צירוף הוא ברביעית אבל לענין שיעור הכמות י"ל דגם בנמחה שיעורו בכזית דהוי כאוכל ולפ"ז גם לענין ברכה אחרונה הי' מהראוי לצרף. אולם באמת לא מצינו אף בדבר דלא תליא רק בהנאה שיצטרף אכילה ושתיה אף היכא דשיעורן שוין כמו באם אכל תרומ' בשוגג דחייב בקרן וחומש על שנהנ' מתרומ' ומבואר ברמב"ם (פ"י דתרומות) דכשם שאכילת תרומה הוא בכזית כן שתייתה בכזית ולענין שיעור צירוף שתיה הוא ג"כ כמו בכל שתיה שיעורו לצרף בכדי שתית רביעית והכמות הוא בכזית ובכ"ז לא כתב רק אכל וחזר ואכל או שתה וחזר ושתה ומזכיר שיעור הצירוף ולא כת' דאכילה ושתי' יצטרף כיון דשיעורן שוין ומשמע דלעולם אינו מצטרף לשיעור אכילה ושתיה ואף דשתיה בכלל אכילה הוא מה"ת מ"מ לענין צירוף בדבר דבעינן שיהנ' בעינן

שיהנ' שיעור חשוב משם א' או מכזית ע"י הנאת אכילה או שיעור כזית ע"י שתי' ואינו חייב חומש עד דאכל כשיעור או שתה כשיעור ולפ"ז לענין ברכה אחרונה ג"כ א"ח ע"י צירוף אכילה ושתי' אף בדבר דשיעורן שוין:

וקצת ראי' לזה דאף בתרומה אינו מצטרף אכילה ושתי' מתוספתא (פ"א דפסחים) וז"ל אחד האוכל ואחד ממחה ושותה אכל וחזר ואכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה הראשונה ועד סוף אכילה האחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין שתה וחזר ושתה אם יש מתחלת שתי' הראשונ' עד סוף שתי' האחרונ' כדי שתית רביעית מצטרפין וא"ל אין מצטרפין כשם שאכיל' בכזית כך שתי' ואכיל' ושתי' אין מצטרפין ע"כ הרי מבואר דהממחה ושותה שיעורו גם כן בכזית לענין הכמות ועל זה קאי כשם שאכילה בכזית כך שתיה היינו דשיערו בשתי' כזה הבא מאוכל שנמח' הוא בכזית רק לענין שיעור זמן צירוף אינו שוה לאכילה וכן מבואר בדברי הרמב"ם ריש הלכות חמץ דשיעור חמץ הנמחה ושותה הוא בכזית ובלי ספק כונתו ע"ד תוספתא הנ"ל שוב מצאתי בתשובת זרע אברהם דהביא דברי תוספתא פסחים הנז' וכן תוספת' דכריתות פ"ב וביאר ג"כ כנ"ל דבממחה ושותה שיעור הכמות בכזית ושיעור צירוף בכדי שתית רביעית וכמ"ש ובכ"ז אמרינן בתוספתא ואכילה ושתיה אין מצטרפין הרי להדיא דאף ששיעורן שוין אינן מצטרפין באיסורי אכילה והנאה לחייבו אף דלא תלי ביתובי דעתי' וכמו כן לענין בהמ"ז אינו מצטרף לחייבו בברכה אחרונה וכן מבואר בתוספתא תרומות (פ"ו) כשם שאכילה בכזית כך שתיה בכזית אכילה ושתיה אין מצטרפין עי"ש הרי אף במה דשיעורו שוה ותליא בהנאה מ"מ אין מצטרפין:

ולכאורה משמע מדברי תוספות חולין (דף ק"כ) דחמץ הנמחה שיעורו כמו שתי' היינו לענין רביעית דהקשו למה צריך קרא דנפש לרבות השותה הא קי"ל בכל מקום שתי' בכלל אכילה ותירצו דדוקא במידי דשתי' כגון יין ושמן והכא במידי דבר אכילה דממח' להו ושתי להו ועי"ש ברשב"א ובר"ן דהיה ס"ד דאינו חייב אלא על אוכל כבריתו וכשנשתנה מאוכל למשקה הי' ס"ד דלא חייבתו התורה וצריך קרא לרבות אף שותה כזה ומאי קשיא להו הא נ"מ טובא דאף דידענו דשתי' בכלל אכילה מ"מ יש שיעור אחר לשתיה מאכילה דאכילה בכזית ושתי' ברביעית אבל אם המחה חלב או חמץ וגמעו שיעורו בכזית ולזה אתי קרא דנפש אלא ודאי סברו דבאמת שיעורו ג"כ כמו בשאר שתיה אם שיעור שתיה הוא רביעית גם בזה שיעורו ברביעית אולם אחרי דמבואר בתוספתא להדיא דשיעורו בכזית וכן משמע בש"ס חולין שם ע"כ צ"ל דקושיתם הי' או למאן דסובר במס' שבת פ' המוציא יין דכזית הנימוח הוא רביעית או למאי דמשמע

שם דהיכא דלא יש לנו רבוי דקרא אין סופגין כלל על דבר היוצא כמו בערלה וע"ז קאי קושיתם דעכ"פ יהי' אסור מצד דשתי' בכלל אכילה ויהי' שיעורו ברביעית אבל עכ"פ למה אין סופגין כלל וע"ז תירצו דשתיה בכלל אכילה הוא במידי דשתיה ולא במידי דבר אכילה דממחי הואיל דנשתנה מברייתו וכמ"ש הרשב"א שם אבל מ"מ י"ל דגם התוספות סוברים דשיעורו של שתיה מאוכל הנמחה הוא בכזית וממילא גם לענין ברכה אחרונה שיעורו כן הוא אמנם לענין צירוף שיעורו בכדי שתית רביעית לדעת הסוברים כן בכל שתיה:

[**ואגב** עיוני בזה ראיתי בתשובת רע"א ז"ל (סי' קנ"ד) דתמה ע"ד תוס' חולין הנז' מש"ס שבועות (דף כ"ג) דפרכינן כיון שאמר שלא אוכל אתסר בשתי' הא בזה לא אתסר באוכלים שנימוחו לשתותו ומצד שלא אשת' חייב גם במשקים כאלו והאריך שם בזה וכ' דעדיין קשה מאי משני כיון שאמר אח"כ שלא אשתה גלי דעתיה דשלא אוכל דקאמר אכילה גרידא הוא מאי גלי דעתי' איכא הא מעיקרא כשאמר לא אוכל לא הוה בכלל שתיית משקים מאוכלים ממוחיים ומש"ה אמר עוד שלא אשתה לישבע גם על משקים כאלו עי"ש ולדבריו הי' הדין באם נשבע שלא אוכל דקי"ל שתי' בכלל אכילה וחייב כמבואר ש"ע (סי' רל"ח) אם נימוחו אוכלים ושתה אינו חייב וזה דבר תימא דדוקא גבי חלב וחמץ אם לא מדכתיב נפש לרבות השות' הי' ס"ד כיון דאיסור זה שאסרה התור' עליו נשתנה מברייתו לא אסרה התורה וכשכתב' התור' לא יאכל אף דשתיה בכלל היינו מילי דשתיה בעצם אבל אם המחה המאכל כיון דנשתנה לא אסרה התורה אם לא דכתיב הנפש וכמו שכ' הרשב"א שם להדיא אבל הנשבע שלא יאכל והוא איסור אשר אסר על נפשו שלא לאכול ושלא לשתות בכלל ממילא אף אם ממחה ושותה כיון דעכשיו הוא שם משקה אסור דהא שתי' בכלל אכילה כל מאי דראוי לאכול ולא לשתות וכיון דאסר על עצמו שלא לאכול ושתיה בכלל ודאי אף המאכל ומשקה דלא הו' אז בעולם בשעה שאסר ע"ע בשבועה ג"כ אסור בו דגברא אסור לאכול ולשתות א"כ מאי איכפת לן אם נשתנה המאכל מברייתו ונעש' משקה הא כל אופני אכיל' ושתי' אסר עליו אם אך מאכל ומשקה ראוי הוא משא"כ במה דאסרה תורה הי' ס"ד אם נשתנה הדבר מברייתו פקע מני' האיסור ומשקה הבא ממאכל שממחה לא אסר' התור' כיון דנשתנ' ממה שהוא בתחלת ברייתו ולכך צריך קר' לרבות אבל האוסר עצמו לאכול דשתי' בכלל אימתי שנעשה משקה חייל עלי' ג"כ האיסור כן נראה פשוט]:

וראיתי בס' מים חיים מבעל פ"ח (סי' ז) שכ' במי שמוצץ לימונ"ס ושאר פירות כיוצא בהן דמציצה כאכילה דמיא ומברך בורא פרי העץ וכתב ומסתברא שכדי לברך ברכה אחרונה

צריך שיהיה במי הפירות שמוצץ שיעור כזית כיון דאותה המציצה כאכילה דיינינן לה שיעורה נמי כשיעור אכילה עכ"ד ומהתימא שלא ביאר דצריך שימצוץ כזית בכדי שיעור שתית רביעית דאף דדיינינן לה כאכיל' לענין ברכה ראשונה מ"מ לא עדיף מאם ממחה גוף האוכל דג"כ דיינינן כאכילה באיסורין דשיעורו בכזית ומכל מקום לענין צירוף דין שתי' יש לו דאינו מצטרף עד ששתה שיעור כזית בכדי שיעור שתית רביעית וכמבואר. וזה כמעט אין לו מציאות במציצת לימונ"ס או פארטגא"לין ופאמראנ"צין וכדומה למצוץ שיעור כזית בכדי שיעור שתית רביעית ובגוף הדין דהעלה דמציצה הוא כאכיל' לברך בפה"ע הנה מדברי המג"א (סי' ר"ג) מבואר להיפך שכתב אף במין אדומים הנמצאים ואין בהם אלא שרף בעלמא כנוס בתוך החרצנים ומוצצים אותם דראוי לברך שהכל כמו (סי' ר"ב ס"ח) במשקין היוצאין מהפירות וכן (סעיף ט"ו) במוצץ קנים מתוקים ואף שיש בולעין אותן עם הקליפות והגרעינין עינינו רואות שהקליפ' והגרעין אינו ראוי לאכיל' כלל א"כ אין לברך אלא על המשק' שבתוכו עכ"ד הרי מבואר דאף בפירות שאינן ראויים לאכילה כלל רק למצוץ השרף מ"מ אינו מברך רק שהכל ומכ"ש בלימונ"ס מתוקות דראוין לאכילה כשמוצץ לא הוי רק כשותה ממשקה היוצא וכן משמע מפשטות דברי תוס' ב"מ ((דף פ"ז) שהביא הפ"ח שם דמציצה הוי כשתיה הן אמת דכבר תמהו על דברי המג"א שם דבשלמ' בדבש תמרים או משק' היוצא מהפירות כיון דהפרי ראוי לאכיל' הוי זה דבר היוצא וכמו דאין סופגין את הארבעים בערלה על משקה היוצא חוץ מענבים וזיתים כן נמי לענין ברכה לאו פרי הוא אבל בהנך מינים שהביא המג"א כיון דשרף זה עיקר הפרי הוא למה לא יברך בפה"ע עי"ש בפ"מ ובספר מ"נ מהגאון בעל חות דעת הקשה ביותר הא בש"ס מדמ' ברכת פירות לערלה ושביעית ומבואר בש"ס נדה (דף ח) דשרף פגין אסור וכן לענין שביעית קטפו זהו פריו ואפי' רבנן לא פליגי בשרף הפגין ובפרט היכ' דליכא פרי אחר אלא זה ותירץ דהש"ס לא מדמה ברכה לערלה אלא במקום שסופגין מ' משום ערלה ועל הקטף אין לוקין רק איסור אית ביה כמו דובשא דתמרי דהא כללא כייל רבי יהושע בחולין שם דאין סופגין מ' רק על היוצא מזיתים וענבים ומשמע דהה"ד לקטף עכ"ד. ולענ"ד תמוהין דבריו אם נאמר להלכה דקטפו זהו פריו הוא אף לגבי ערלה למה אין סופגין על זה ואין זה בכלל דבר היוצא דצריך קרא לזה דדוק' התם אמרינן דאין סופגין רק על היוצא מזיתים וענבים דגמרינן פרי פרי מבכורים כמבואר שם בש"ס והטעם אף דבערל' כתי' ונטעתם כל עץ מאכל וגלי לן התור' דשתי' בכלל אכיל' מ"מ כיון דנשתנ' מברייתו לא ידענו דאסרה התורה וכמו"ש תוס' ורשב"א דלכד צריך קרא דנפש לגבי חמץ וחלב ואינך וזה א"ש בדבר דנשתנה אבל בדבר שאין

בו אלא שרף ובפרט באילן סרק דאין לו פרי אחר רק קטפו ואמרינן קטפו זהו פריו זה לא הוי דבר היוצא כיון דעץ של ערלה לא נאסר ומהיכא תית' יהי' הקטף אסור רק ע"כ האיסור הוא משום דזהו פריו ממילא לוקין עליו דשתי' בכלל אכיל' הוא וכשאסר' התור' פרי עץ מאכל שתי' בכלל הוא וקטף דלא נשתנ' מברייתו וזה פריו הוא בכלל עץ מאכל דהוי מילי דשתי' וא"כ בהנך פירות דכ' המ"א דהקליפ' והגרעין אינו ראוי לאכיל' ואין לברך אלא על המשקה שבתוכו מהראוי שיברך בפה"ע כיון דזה עיקר פריו ושרף זה לא נשתנה מכמות שהי' כנוס בתוך הקליפה:

ובאמת אף דהרמב"ם פוסק בהלכות שמיטה ויובל דורד וקטף יש להן שביעית ופוסק דלא כהאי סבא דאמר משמיה דר"י דרבנן סברי אף באילן שאינו עוש' פירות לא אמרינן קטפו זהו פריו רק כסתמא דתירצה הש"ס נדה שם דבאינו עושה פירות גם רבנן מודים דקטפו זהו פריו ועי' כ"מ שם (פ"ז הי"ט). מ"מ לענין ערלה לא הזכיר הרמב"ם בהל' מ"ב ונט"ר דקטף יהי' אסור ואדרבא בהל' מ"א (פט"ז הכ"ו) כ' העמיד גבינה בשרף פגי ערלה ה"ז אסורה בהנאה ולא הזכיר היוצא מן העלין והעיקרין באילן סרק כמו דהזכיר בהלכות שביעית שם לענין שביעית משמע קצת דלענין ערלה אינו פוסק בזה דלא כההוא סבא שנאמר קטפו זהו פריו ועי' ירושלמי (סוף פ"ז דשביעית) דמשמ' דיש לחלק בין ערלה לשביעית בשרף דאוכלי בהמה קדושת שביעית חל עליהם ואין ערלה חל עליהם ועי"ש היטב וברדב"ז) סי' מ"ד) ואכ"מ בזה. דקטף או שרף מפגין ודאי חל עליהם איסור ערלה וכנ"ל דהוי משקה ואין זה דבר היוצא ועוד דדוק' בדבר היוצא מפרי ע"י סחיט' זה לא הוי כמו הפרי משום דאין יוצא טעם הפרי והוי רק זיעה בעלמ' דהמשקה אין לו טעם פרי אבל אם בשל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברך עליהם בפה"ע לדעת הרא"ש וכמבואר בדבריו פרק כיצד מברכין (סי' ח"י) ועיין טו"ז (סי' ר"ב ס"ק ה) דבדבר העומד לכך כמו פלוימ"ן העלה דיש לברך בפה"ע על המרק וכן במידי דדרכו לסחוט מימיו הוי מימיו כמוהו א"כ בהנך פירות שהקליפה והגרעין אינם ראוים לאכילה כלל רק למצוץ השרף למה לא יברך בפה"ע ועי' רא"ש פ' כ"מ (סי' ג) דכ' דאי לא הוי כתיב אכיל' גבי ערל' ממילא הייתי חושב משק' כאוכל משמע מדבריו דלענין בפ"הע לא נ"מ בין אכילה ושתי' רק בסוחט ע"כ הטעם דלא הוי רק זיעה בעלמא ובמעדני יו"ט שם הביא קושית תו' דשתי' בכלל אכיל' וכ' לתרץ דאכיל' דערלה יתורא דתסגי לי' בוערלתם א"ו דקרא שינה בלשון אכילה לעכב דתהוי דוקא אכילה ולא שתי' ואינו מובן הא צריך קרא דאכילה דבעינן שיאכל בדרך אכילה ללקות ולשיעורו אולם כנראה בדעת הרא"ש עיקר הטעם דע"י סחיטה אינו יוצא עיקר הפרי רק זיעה והיכא דיוצא עיקר הפרי כגון על ידי

בישול ודאי אסור מה"ת וא"כ בשרף דזה עיקר הפרי מהראוי לברך בפה"ע. ועי' רשב"א ברכות (דף ט"ל) דכ' ולא דמי למייא דשלקי ומייא דשיבת' דהנהו כיון דרוב אכילתן על ידי שליקה מי שליקתן כמותן הא כל מידי דלית דרכי' למשלקי' ולא למסחטי' אלא למיכלי' בעיני' בהני לא אמרינן שיהיו מימיהן כמותן כו' ע"ש עוד דמשמ' בהנך פירות דדרכן למיסחט מהראוי לברך בפ"הע וצ"ע:

ומ"מ בהנך לימונ"ס המתוקים ופאמראנצ"ן נראה דכיון דלענין ערל' ודאי המוצץ לתוך פיו המשקה אינו סופג ארבעים כיצד יברך בפה"ע ולדעתי הוי ספק ברכה מהראוי לפטור בגוף הפרי שיאכל קצת ולענין ברכ' אחרונה אף דשיעורו בכזית מ"מ אם אינו מוצץ שיעור כזית בכדי שתית רביעית הוי ספק ברכה וכמו"ש ודלא כפ"ח ותמהני על מאורינו רבינו עק"א ז"ל בגליון או"ח שהעתיק פעמים דברי הפ"ח הנ"ל (סי' ר"ב) לענין ברכת בפה"ע (וסי' ר"י) לענין ברכה אחרנה:

ולענ"ד צ"ע למעשה:

סימן יז

אם שותה שמן זית מעורב עם דבר אחר שאינו מזיק לו וחושש בגרונו דהו"ל שמן עיקר ומברך בפה"ע כמבוא' סימן ר"ב) יש להסתפק אם שתה כשיעור כזית משמן זית אם יברך ברכה אחרונה דאפשר כיון דעומד לאכילה דין אוכל יש לו ושיעורו בכזית לא ברביעית כמו באכילת איסור דמבואר בס' החינוך פ' ראה במצות ל"ת באכילת מעשר שני חוץ לירושלם כתב (סי' תנ"ז) דשיעור אכילת השמן לחייב עליו הוא בכזית לפי מה ששמע ממורו וכתב וז"ל ואע"פ שהוא משקה לאכילה הוא עומד לכל בני אדם ואם כי ידענו כי מקצת מן הישמעאלים ישתוהו בטל' דעתם אצל כל אדם עכ"ד ומשמע דאף אם שותה בענין ששותה משק' היינו אם מעורב באניגרון או דבר אחר וחושש בגרונו דהוי השמן זית עיקר מ"מ לאו שם שתיה ע"ז כיון דלאכילה הוא עומד וכן משמע קצת מדברי הרמב"ם (פ"ב ה"ה) דהל' מעשר שני ונ"ר שכ' כל האוכל כזית מ"ש או שתה ממנו רביעית יין חוץ לחומת ירושלם לוקה ע"כ דקדק לומר בשתיה רביעית יין והניח שמן משיעור שתיה ואף דלגבי אכילת זר בתרומה כ' כשם שאכילה בכזית כך שתי' מ"מ לענין מ"ש בלי ספק למד ממקום אחר דשיעור שתי' הוא ברביעית ודקדק לומר בשותה רק יין משמע בשות' שמן זית אף במקום דהו"ל שתיה מ"מ כיון דלאכילה עומד דין שיעור אכילה יש לו לחייבו ע"ז מלקות ממילא לענין ברכה אחרונ' י"ל דיש לו דין אכיל' ועל שיעור כזית ראוי לברך ברכה אחרונה וצ"ע:

והנה בש"ס ברכות (דף ל"ה) דפריך על הא דאמר ר"י אמר שמואל שמן זית מברכין עליו בפה"ע ה"ד אי לימא דקשתי ליה אזוקי מזיק ליה דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש הסך שמן של תרומ' כו' משלם את החומש כו' ומסיק הב"ע בחושש בגרונו וראיתי בס' דו"ח לרבינו הגדול מרן עק"א ז"ל שם שכ' לפרש בהוכחת הש"ס דאם שתי בעיניה דאינו מברך היינו דסברא הוא דעל מה שמזיק לגופו לא תיקנו לברך עליו ולתת הודיה להש"י והראיה מתרומה הוא על יסוד דשתית שמן מזיק ורש"י דמפרש דהש"ס מדמי כי היכי דמזיק לגופו אינו בכלל כי יאכל קדש ה"נ אינו בכלל ואכלת וברכת קשה לי הא בש"ס פסחים (דף כ"ד) מבואר דמשקין היוצאין מן הפרי הוי שלא כדרך אכילתן וכיון דחזינן דמברכין על מי פירות שהכל ע"כ דאף על שלא כדרך אכילתן מברך עכ"פ א"כ י"ל באוכל דבר המזיק לו הוי בכלל שלכ"ד אכילתו ובתרומה דבעי כדרך אכילתו כמ"ש תוס' פסחים) דף כ"ו) מש"ה פטור מחומש אבל עכ"פ ברוכי מברכינן עליו כמו על מי פירות עכ"ד. ולא אדע לכלכל הדברים הא אף לפירושו יקשה מה ראיה מתרומה דש"ז מזיק דילמא לכך פטור מחומש משום דשתית שמן הוי שלכד"א אבל לעולם דאינו מזיק בשתי' ולכך מברך ועוד דזה דוחק שיצטרך להביא ראיה על דבר הנודע במוחש דשתית שמן מזיק. ומה דק"ל על פירש"י י"ל דהא בלאו הכי דקדקו המפרשים למה צריך הש"ס להבי' סיפא דבריית' הסך שמן של תרומ' משלם את הקרן ומשל' את החומש לכך נראה דהא כבר כתבו כל הראשונים אף דאין לוקין על אכילת איסור שלכד"א מ"מ איסורא איכא ומדרבנן לכ"ע אסור הרי דרבנן אחשבו לאכילת איסור אף אם נהנה שלכד"א אסרו הנאת אכילה והנה דעת תוס' בכמה מקומות בפרט במס' נדה (דף ל"ב) דהא דסיכ' בשמן הוא כשתי' לא הוי רק איסור דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא ובדעת רמב"ם פירשו דהוא מדאוריית' ובס' תוספות יוה"כ (דף ע"ז) הביא ראי' לדעת זה מש"ס ב"מ (דף נ"ה) דפריך הש"ס על הא דשנינו שם האוכל תרומת מעשר של דמאי משלם חומש ומתמה עלה בגמרא וכי עשו חיזוק לדבריהם ומדלא מתמהינן על מתניתין (פ"ו דתרומות) דסך משלם חומש משמע דסך הוא מדאורייתא עי"ש אולם מלבד מה שכ' בש"מ שם משם הריטב"א לפרש דרק על דמאי מתמה הש"ס כיון דרוב ע"ה מעשרין הן רק חכמים גזרו ע"ז מתמה הש"ס וכי עשו חיזוק אם כן אינו הוכחה דעל הנאת סיכה דאסרו חז"ל ואמרו סיכה כשתיה שיתמה הש"ס וכי עשו חיזוק לדבריהם דודאי י"ל כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקנו. ועוד י"ל דדוקא על דמאי מתמה דאף דחשו חכמים שלא לנגוע בס' איסור דאוריית' מ"מ מצינו בכמה ענינים שהקילו חז"ל באיסור דמאי וגם בלתי באפשרות שיעבור על דאוריית'

באכיל' תרומת מעשר של דמאי משא"כ בסך בשמן של תרומ' דאמרו חז"ל דסיכ' כשתי' ויש מציאות להתחייב בתרומה הזאת בלאו דאוריית' בשתיתה לכן כיון דאסרו חז"ל גם הנאת הסיכה ולמחשב כשתי' אין תימא שיתחייב חומש ולפ"ז גם כשאוכל שלכד"א כגון בשותה ש"ז אף דהוי שלכד"א הא מ"מ כיון דאסור לאכול מדרבנן יתחייב בחומש על הנאת אכילה שלכד"א. ובכ"ז לא חייבו חז"ל בחומש מטעם דבתרומה כתיב ואיש כי יאכל קדש וכשאוכל שלכד"א אינו חייב חזינן היכא דאוכל שלכד"א גרע מסיכ' אף דזה כמו זה אסור מדרבנן בכ"ז לא עשו חכמים אכילה שלכד"א לשם הנאת אכילה כמו שעשו לסיכה כשם שתי' ולכך אין לברך על הנא' כזו כמו דמברך על הנאת אכילה והא דמבואר בש"ס פסחים הנ"ל לר"ז דדבר היוצא מן הפירות הוי שלכד"א ובכ"ז מברך על דבר היוצא שהכל אינו דומה דשם בעינן באכילת איסור דאסר' התורה דוקא כדרך אכיל' ודבר היוצא מפירות כיון דאינו עומד לזה רק לדבר שיאכל כדרך אכיל' לכן אינו חייב על דבר היוצא דזה לא אסרה התורה אבל מ"מ הנאה שלימה היא ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה. רק לענין ערלה כיון דכתיב לא יאכל אסרה התורה רק שלא יאכל בדרך אכילה או ששותה דבר שדרכו לשתות אבל היוצא מפירות אף דהנאה טובא איכא מ"מ לא נכלל בכלל אכילה דערלה משא"כ לענין ברכה כמו שהוא השתא אף דלאו שם פרי אית לי' מ"מ שם אכילה או שתיה הוא והנאה אית ליה יהיה מאיזה מאכל שיהיה אף שנשתנה מאשר היה מקודם מ"מ אסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה ושם אכילה או שתי' הוא משא"כ כששותה שמן בעיני' כיון דאין דרך לאכול כך אכילה זאת לא הוי לא אכיל' ולא שתיה כמו דחזינן דל"נ הנאת אכיל' לחייבו בחומש באכיל' דתרומ' וז"פ

ומלבד זה הא אביי שם מסיק דלא כר"ז וי"ל דדבר היוצא הוי כדרך אכילה רק מטעם דהוי זיעה בעלמא וי"ל כיון דכמו שהוא עכשיו אינו עומד לדבר אחר רק לשתות הוי כדרך אכילתו ועי"ש בצל"ח פסחים. ומ"מ אין מברכין עליהם רק שהכל כמבואר ברכות (דף ל"ח) בדובשא דתמרי דאין מברכין רק שהכל דזיעה בעלמא הוא ומביא ראי' מרבי יהושע דפוטר מחומש באוכל דבש תמרים ויין תפוחים וראיתי בצל"ח שם שכ' הא דאינו מביא ראי' מערלה דאין סופגין ארבעים אלא על היוצא מזיתי' ועגבים בלבד משום דהיינו יכולים לפרש הטעם משום דהוי שלכד"א וכדברי ר"ז ולכך הביא מתרומ' דבזר האוכל תרומ' בשוגג חייב בחומש אף באוכל שלכד"א ודקדק כן מדברי הרמב"ם (פרק יו"ד דתרומות) שכ' הי' שבע וקץ באכילתו והוסיף על שבעו באכילת תרומ' אינו משלם חומש שנאמר כי יאכל ולא שלא יזיק את עצמו ומדיהיב טעמא שהזיק א"ע מכלל אם לא הזיק א"ע אף שלא נהנה כלל וכ"ש אם נהנה שלכד"א דמקרי אכילה וחייב בחומש

ולכך הביא מר"י דפוטר מחומש ע"כ מטעם דחשיב זיעה עי"ש ולכאורה מוכרח להיפך מדברי ר"ז עצמו דסובר הטעם דאין סופגין ע"ד היוצא משום דהוי שלכד"א:

א"כ ע"כ ר"י דפוטר מחומש באוכל דבש תמרים ויין תפוחים סובר דאוכל תרומה שלכד"א פטור מחומש א"כ אף דאביי סובר הטעם משום דהוי זיעה מ"מ לא מצינו דחולק על ר"ז בזה דפשיטא לי' דגם באכילת תרומה לחייבו בחומש בעינן שיאכל כדרך אכילה ודוחק לחלק דדוקא בדבר היוצא דאי אפשר עוד לחייבו ע"ז חומש דתמיד הוי שלכד"א אבל כשאוכל אכילה גסה כיון דמשכחת לחייב על תרומה הזאת בחומש אם אוכל כדרך אכילה כמו כן חייב אף באוכל שלכד"א ועוד הא להדיא מבואר ברמב"ם שם (ה"ב) אחד האוכל דבר שדרכו לאכול ואחד השות' דבר שדרכו לשתות הרי מבואר אם אוכל דבר שאין דרכו לאכול אף דאינו מזיקו מ"מ כיון דלאו שם אכיל' הוא פטור מחומש ועי"ש בכ"מ שכ' ומ"ש דבר שדרכו לאכול נלמד מרפ"ב דמעשר שני ואינו מובן איך נלמד משם די"ל אף דהחיוב לאכול מ"ש הוא לאכול דבר שדרכו לאכול מ"מ בזר האוכל תרומ' י"ל דחייב בחומש אף באוכל דבר שא"ד לאכול גם למה רמז ללמוד בזה תרומה ממ"ש הא גם בחיוב אכילה דתרומה לכהנים מבואר בתוספתא) פ"ח דתרומות) תרומה נתנה לאכילה כו' לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות עי"ש ומבואר ברמב"ם שם (פי"א) ומ"מ י"ל דזה קאי לענין חיוב לקיים מצות אכיל' דכהן דדבר שאין דרכו לאכול לא חשוב דהוי כמפסידו אבל מ"מ י"ל בזר האוכל דחייב אף שלכד"א רק באמת כיון דקי"ל בכל אכילת איסורין דאינו חייב עד שיאכל כדרך אכילתן כן נמי לענין חיוב חומש ויותר גרע דק"ו הוא מאכילה דמזיד די"ל דאחשביה לאכילה דידי' ומ"מ א"ח ולא אזלינן בתר מחשב' דידי' מכ"ש כשאוכל בשוגג דלא שייך בי' לומר כ"כ דאחשב' דומ' למ"ש הריטב"א מס' מכות משם הרמ"ה בטעמ' דר"ש דסובר כ"ש למכות ולא אמרינן כזית רק לענין קרבן מטעם כיון דהוי בשוגג ל"ש אחשבי' וה"נ דכוות'. וגם למ"ש מוכח מדברי ר"ז ולא מצינו דאביי חולק עליו בזה ואפושי פלוגתא לא מפשינן ולר"ז דסובר דטעמ' דאין סופגין על דבר היוצא הוא משום דהוי שלכד"א מוכח מר"י דסבר דא"ח חומש על דבר היוצא ע"כ דעל שלכד"א א"ח חומש וכן מבואר מדברי הרמב"ם שם (פ"י ה' כ"ו) ואם שחה ואכל בפיו מן הארץ בטלה דעתו אצל כל אדם שאין דרך בני אדם בכך לפיכך פטור מן המיתה ומן החומש אם הי' שוגג הרי דאף באם רק האכילה שבתוך פיו בא שלא כדרך ב"א לא הוי אכיל' לחייבו חומש ומכ"ש אם עצם האכיל' הי' שלא כדרך אכילה דא"ח חומש ומזה נראה דהבולע דבר שאכל הוי כדרך אכיל' וחייב דהא מצינו לגבי אכיל' דתרומ' אף בתחב לו לתוך פיו ובולע ג"כ

חייב בחומש כמבואר מכמה מקומות במס' תרומות ובכתובות (דף ל') ואי נימא דהוי שלכד"א אמאי חייב בחומש. אלא ודאי דבולע הוי כדרך אכילה ודלא כמ"ש בת"ח חולין (דף ק"כ). ועיין נו"ב מהד"ק חלק או"ח (סי' ל"ה) דהשיג עליו מש"ס חולין סוף פ' גה"נ בגרמיית' זוטרת' עי"ש אולם ברש"י שם כתב דבזה הוי כדרך אכילה לבלוע ואין אדם לועסו אלא בולעו אולם מחיוב חומש לגבי זר האוכל תרומ' נראה דזה הוי כדרך אכיל' ועי' מזרחי פ' כי תשא ע"פ לא תבשל גדי בח"א דנרא' מדבריו ג"כ דסובר דבולע הוי שלכד"א אולם המעיין בספר המצות להרמב"ם (סי' קפ"ז) יראה דבולע הוי כד"א רק אם בולע והוא חם עד שנכוה גרונו ועי"ש ואכ"מ להאריך בזה:

דיני שבת

סימן א

מצות שביתת בהמתו של ישראל בשבת מבואר בתוספות מס' שבת (דף נ') דלא הוי רק בעשה מדכ' בפ' משפטים למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר ובס' החינוך פ' יתרו כ' דמוזהר על זה בלאו מדכ' שם לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך כו' ובהמתך ובדעת רמב"ם כ' שם דסובר דקאי על מחמר אחר בהמתו עי"ש ועיין שעה"מ (פ"ה מיו"ט) דכ' להוכיח מדברי רש"י ע"ז (דף ט"ו) והר"ן שם דסברו דקאי בלאו ובמאירי ר"פ במה בהמה כ' שא"ב איסו' לאו ובדנ"ח כ' שאין האדון חייב בשמירת עבדו אלא הם בני עונשין לעצמן כנשים ולא הזהירה התורה אלא על התושבים שלא יעשו מלאכת רבן או של ישראל שלא נאמר שבות בעלמא הוא באמירה לגוי אלא בעלים באיסור לאו אע"פ שעשאה מעצמו אבל לצורך עצמן עושין עכ"ל וקשה עליו למה דסובר דבבהמתו של ישראל לא קאי בלאו וע"כ קרא דפ' יתרו קאי על מחמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך בנך ובהמתך עבדך ובהמתך היינו שלא יעשו מלאכה בשיתוף הבהמה וע"ז קאי בלאו ושביתת בהמה שלא תעשה מלאכה אף בלא שיתוף אדם זה ילפינן מקרא דמשפטים מלמען ינוח שורך וחמורך ושם כתיב וינפש בן אמתך והגר והם ג"כ רק בעשה ולאו מאן דכר שמיה כיון דבחדא קרא כתיב דהזהיר לאסור מלאכת התושבים לאדון וכמו בבהמתו דליכא רק עשה כמו כן לגבי תושבי' ולא מצינו בהו ל"ת בפרטות וראיתי בירושלמי פ' במה בהמה ובמס' ביצה פ' משילין דכ' וז"ל הוא מצווה על שביתת בהמתו כמוהו שנאמר למען ינוח שורך וחמורך כמוך עכ"ל ותימא דלשון זה לא מצינו בתורה לגבי בהמה רק בפ' ואתחנן כתיב למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ובהכרח צריך לומר דסובר דמדכתיב שם ל"ת כ"מ כו' ושורך וחמורך וכל בהמתך כו' ואח"כ כתי' למען ינוח

עבדך ואמתך כמוך זה קאי על בהמה שתנוח כמוך ומבואר דהוי בלאו אולם יש להתבונן למה דכתב הר"ן על זה שם דמחמר הוא בלאו אף על בהמת אחרים ואף אם מחמר אחר בהמת גוי ג"כ הוא בלאו וכ"כ הרשב"א שב' ר"פ מי שהחשיך דלכך פריך שם והלא מחמר ורחמנא אמר ל"ת כ"מ כו' ולא פריך מטעם שביתת בהמתו דהי' יכול לתרץ דמניח על החמור שאינו שלו ואם נאמר דמשם למדנו איסור לאו על שביתת בהמתו מנין לנו לחלק דמחמר יהי' חייב אף על בהמת אחרים כיון דמחד קרא ילפינן שוב ראיתי בתוי"ט פסחים (פ"ד מ"א) שעמד ע"ז אלא שכ' בפשיטות דאיסור דמחמר מהך קרא דשבית' הוא דנפקא לי' וכתיב בי' ובהמתך ובאמת לרוב הפוסקים לא ילפינן להו מחד קרא רק מחמר מקרא דפ' יתרו ושביתה מקרא דפ' משפטים ושם כתיב שורך וחמורך והא דלגבי מחמר סברו דחייב אף במחמר אחר שאינו שלו היינו כיון דמבואר מס' ב"ק (דף נ"ד) השתא דאמרת כל רבוייא הוא בהמתך דדברות ראשונות ושו"ח דדברות אחרונות ל"ל אמרי שור לאגמורי שור שור לחסימה חמור לאגמורי חמור חמור לפריקה בהמתך לאגמורי בהמתך לכלאים א"כ ע"כ דבהמתך ושו"ח לאו דוקא כיון דבפריקה וחסימה לא כתיב שו"ח ואין גז"ש למחצה כמבואר מש"ס קידושין (דף ה) דגם ילפינן שוב להיפך ג"כ כמו ויצאה והיתה מקיש הוי' ליציאה פריך ולקיש נמי יציאה להוי' ומ"ש בצל"ח פסחים דלהיפך לא ילפינן כבר תמה עליו בס' מלא הרועים עי"ש ממילא כמו דשם מוזהר אף על של חבירו ואינו שלו כן נמי לגבי לאו דמחמר מוזהר אף על שאינו שלו ובעשה דשביתה דילפינן מדכ' למען ינוח שורך וחמורך דפ' משפטים בזה דרשינן מדכ' שורך וחמורך אינו מוזהר על שאינו שלו וזה אתי שפיר להסוברים דשביתת בהמה הוא בעשה אבל להסוברים דקאי בלאו מנין לחלק וצ"ל כיון דלגבי עשה עכ"פ כתיב שורך וחמורך דאינו חייב על של אחרים ממילא אף דסברי דמצווה ע"ז גם בלאו מ"מ כשאינו מחמר אינו מצווה על של אחרי' רק במחמר ובשלו מצווה גם על עשה ודו"ק:

ואם בהמתו של ישראל עושה מלאכ' בשבת מעצמה או הנכרי עוש' עמה מלאכה אם מחוייב הישראל למחות בהם לכאורה נראה מדברי תשובת הרשב"א (ח"א סי' נ"ט) שכ' לענין אם נצטוינו על עבד ערל כגר תושב וכ' וז"ל ועוד דלא אסרה התורה אלא משום ששביתתו עלינו במלאכתנו דומיא דשור וחמור דמחד קרא נפקי דכתי' למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך ומה שו"ח אנו מצווין עליו אף עבדנו אנו מצווין עליו שוב כ' שאם העבד והשפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתו וניכר שאין עושין לדעתו שהוא מותר ואינו מצווה להפרישו. דומיא דקטן שאין ב"ד מצווין להפרישו בעושה ע"ד עצמו רק בעושה ע"ד אביו כו' ולא אסר' תורה בעבד ואמה במלאכת ישראל אלא כשיש אמירה

דישראל או שעושין ע"ד ישראל כו' ואפשר עוד שאין גר תושב אסור במלאכת ישראל אלא כשיש שם אמירה דישראל אבל בלא אמיר' מותר אפי' בעוש' ע"ד ישראל דאף הוא אינו עוש' אלא אדעת' דנפשי' כיון שאינו כבוש תחת ידו והה"ד לעבד ואמה במלאכת ישראל שאינו אדונו לפי שאף הם במלאכת ישראל דעלמא מדעת עצמן הן עושין אבל בשל אדון כיון שהן כבושין תחת האדון ע"ד האדון הם עושים עכ"ל. והי' נראה דגם בבהמתו אם מעצמה עושה מלאכה אינו מצווה למחות ורק מצווה שיתן לה מנוחה שלא תעשה מלאכה בסיבתו וכמו בעבד שלא מל וגר תושב דמותר במלאכת עצמו כמבואר כריתות (דף ט) כן נמי בהמתנו דמחד קרא נפקי אבל אם גוי עושה עמה מלאכתו מחוייב למחות אולם מהא דאיתא במכילת' פרשת משפטים מובא ברש"י שם הוסיף לו הכתוב נייח אחר להיות תולש מן הקרקע ואוכל או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו אמרת אין זה נייח אלא צער ועי' שבת (דף קכ"ב) ותו' שם ויקשה איך הי' ס"ד שיחבשנו בתוך ביתו כדי שתנוח הא דומיא דבן אמתך כתיב ובבן אמתך אינו מצווה עליו אלא שלא יעשה מלאכת רבו אבל לעצמו יכול לעשות כמו כן בבהמה ואולי היה ס"ד דמ"מ אסור להעמידה על המחובר דאף שתתלוש מן המחובר לדעתה וליכא איסור מ"מ כיון שגרם לה לעשות מלאכה והבעלים נהנים ממלאכתה אסור קמ"ל דאין זה נייח ואינו מצווה ע"ז ולעולם י"ל בשאר מלאכות ג"כ אם עושה הבהמה מלאכה מעצמה ואין הבעלים נהנים מזה ליכא איסור כמו בבן אמה וגר תושב ועיין מג"א (סי' ש"ה ס"ק ט"ו) שכ' משם הרלב"ח אם הבהמה מעצמה יצאה לחוץ ומשא עליה שלא על ידי אדם אין הבעלים צריכים למונעה והקשה עליו המג"א דכולי פ' במה בהמה יוצאה היא מעצמה ואסור ועי"ש בא"ר דכ' דרלב"ח לא כ' כשיש משא עליה אלא כשיוצאה חוץ לתחום בלא משא אבל כשמשא עלי' ודאי צריך למנוע עי"ש אולם מדברי רשב"א נרא' דאינו צריך למנוע ובפ"מ בא"א (סי' ד"ש ס"ק ו) כ' להקשות על הרשב"א דכ' דהוקש לחמורו א"כ יהי' רבו מוזהר עליו אף על מלאכת עצמו כבהמה וי"ל דא"כ ל"ל קר' למען ינוח עבדך ש"מ חד בעבד שמל וטבל רבו מוזהר עליו כשביתת בהמתו ועבד ערל ותושב אין רבו מוזהר עליו כ"א במלאכת רבו שעוש' לדעתו עכ"ל והמעיין ברשב"א יראה שהוא כבהמתו ממש וגם בבהמ' אינו מוזהר כשאינו נהנ' ממלאכת' ואינ' עושה על דעתו ואפשר בעבד זה ניח' לי' כשאחרים אינם עושים עמו מלאכה ועושה אדעת' דנפשי' משא"כ בבהמה אם אחרים עושים עמה בע"כ אף אם נכרי עוש' עמה מלאכ' כיון שבע"כ של הבהמ' עוש' מוזהר על נייחו שלא תעש' מלאכ' שלא לרצונה אבל ע"ד עצמה כשעושה ליכא איסור וראי' לזה דבקטן כשעושה ע"ד אחר ג"כ אסור כדמבואר בב"י (סי' של"ד) משם רבינו ירוחם

ואמאי בעבד בעושה ע"ד אחר מותר כמו שכתב הרשב"א הא בחד קרא כתיב וע"כ צ"ל בעבד שהוא גדול ובר דעת עושה אדעתא דנפשיה ורק ע"ד רבו אסרה תורה משא"כ קטן שאינו בר דעת עושה ע"ד אחר אסור וכן עבד כשאחר מצוה לו אסור כמ"ש רשב"א שם ועי' רשב"א ח"ג (סי' רע"ב) דכ' בעבד דאסור לכל ישראל משמע קצת אף בשאינו מצווה וא"כ ממיל' כשאחרים עושים מלאכה עם בהמת ישראל אסרה התורה כיון דבע"כ עבדה אין זה נייח רק כשהבהמ' עושה ע"ד עצמה אז מהראוי לומר שלא ציותה התור' ע"ז כמו בקטן ובעבד שלא מל ובמ"מ (פ"כ) משמע דעבד העוש' מלאכה ע"ד גדול אע"פ שאינו רבו אסור וכן מבואר מדברי תוספות כריתות שם שכתבו סתם דוקא לעצמן ולא לאחרים ואפשר דכונתם דוקא כשיש אמירה דישראל כמו שכתב הרשב"א דמלאכת ישראל שאינו אדונו על דעת עצמו עושה. [ועיין בספר פנים יפות פרשת משפטים דכתב דלכך כתיב לגבי בן האמה וגר תושב לשון וינפש ולא כתיב לשון מנוחה משום דהם רשאים לעשות מלאכ' לעצמן א"כ אין להם מנוח' אלא שלא יעשו מלאכה לרבן וזהו לשון וינפש עושה מלאכה לעצמו כנפשו ורצונו ע"כ ומשמע שם מדבריו דבבהמ' מדכ' ינוח שורך וחמורך היינו שינוחו מכל אף ממלאכ' עצמן ובאמת זה אינו כמבואר מדברי הרשב"א וכמו עבד ערל יכול לעשות כנפשו ורצונו כן בהמה עושית מעצמה כרצונה אולם מדברי ריטב"א מס' ע"ז (דף ט"ו) משמע באמת דצריך למנוע הבהמ' ממלאכ' אף כשעושית מעצמה שכת' וז"ל ויש לו ליזהר שמירה מעולה בבהמתו שלא לעשות מלאכה אפילו ע"י אחרים ואפילו בשנטלוה ממנו למידי דהתירא כמו שהוא מוזהר על עצמו עכ"ל ומדסיים כמו שהוא מוזהר ט"ע משמע קצת דאף למנוע מחוייב ואולי סובר כמו שכתבתי לעיל דכמוך קאי אף אבהמ' כמו דנרא' מדברי הירושלמי הנ"ל ואף דבעבד אינו מצווה להפרישו כמ"ש הרשב"א אולי משום דכתיב בי' וינפש תלי הכתוב המלאכה בנפשו ורצונו וכמ"ש הפנים יפות אבל בבהמה דכתי' בה מנוחה וגם כמוך קאי עליה ממילא אף שעושית מדעתה ומרצונה מחוייב למונעה כמו שאדם עצמו אסור במלאכה אף אם מתענג ונייח לו המלאכ' ומה"ט הי' ס"ד דמכילתא אף למונע' להעמיד על המחובר] אולם נראה לפ"ז עבד קטן שאין לו דעת אסור לעשות ע"ד אחר דלכל ישראל אסרה תורה ובמאירי ר"פ מי שהחשיך כת' וז"ל למדנו מכאן שהמוציא משא על בהמתו בשבת או מניח לאדם אחר לעשות כך ואינו מחמר אחריה עובר בעשה של שביתת בהמתו ר"ל למען ינוח והמחמר אפילו בבהמת חבירו עובר בלאו עכ"ל מבואר דאם מניח לאדם אחר לעשות כן עובר ג"כ בעשה:

וראיתי בפ"מ במ"ז (סי' רס"ו) שכתב אף אם הוי בלאו מ"מ אינו מחוייב לבזבז הון רב דדוקא שלא יעבור בקום ועשה אבל בשוא"ת לא והביא משם הת"ש שכתב בפשיטות שצריך לתת כל ממונו ולא יעבור על לאו של בל יראה וכ' ואיני יודע מניין לו עי"ש ובאמת זה דעתו של הפ"מ בכמה מקומות דלאו דוקא חומר דל"ת חייב לבזבז רק שלא לעבור בקו"ע והיכא דעובר בקו"ע בעשה מחוייב ג"כ לבזבז כל אשר לו והיכא דעובר בשוא"ת בל"ת ג"כ אינו מחוייב אולם כבר הוכחתי במ"א דרק בחומר ל"ת תליא ומצאתי בגליון יו"ד מרבינו הג' מרן עקיבא איגר ז"ל שכ' כן (סי' קנ"ז) שהביא כן משם תשובת ריב"ש ועיין ב"ח ח"מ (סי' י"ב) דאינו מחוייב להפסיד ממונו שיגמור הדין. ובתומים שם ובתשוב' שבות יעקב (ח"ג סי' קמ"ג) שכ' שאין לו להסתלק ולעבור על מצות ל"ת דלא תגורו והמהרי"ו שכתב שנהגו שלא למחות היינו דוקא במצות עשה דהוכח תוכיח ועיין הגר"א יו"ד שם (ס"ק ה) וכתבתי על הגליון ש"י מדברי רש"י סנהדרין (דף ע"ג) שכ' לא תעמוד ע"ע משמ' אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעיך ועי"ש במהר"ם לובלין ובמהרש"א דמשם נרא' דאף על ל"ת אינו מחוייב להפסיד ממונו רק שם מיתורא דקראי וע"כ צריך לחלק אף דכתיב בכל מאודך היינו חובת הגוף שבכל פעם שבא החיוב עליו חיובא דגופו הטילה התורה על בר ישראל לבזבז כל ממונו שלא יעבור ועד שליש בקיום עשה אבל דבר שאין קבוע לו זמן ויכול להזדמן בכל עת ורגע כמו מ"ע דתוכחה ול"ת דלא תגורו ע"ז אינו מחוייב להפסיד ממונו ועיין היטב במהרי"ו (סי' קנ"ז) דכן נראה דעתו עי"ש ומעתה להמבואר מדברי ריב"ש וכן מב"ח יו"ד (סי' רל"ב) המובא במג"א (סי' תרנ"ו) דאף שלא לעבור בלא תעשה בשוא"ת מחוייב לבזבז כל ממונו וכן נראה ראיה מדברי רמב"ן עה"ת בפ' משפטים דכ' בפסוק מכשפה לא תחי' ולא אמר מכשפ' מות תמות כי החמיר בה להזהיר אותנו בלאו שלא נחי' אותה וכמו שאמר במסית לא תחמול ולא תכסה עליו וכן ברוצח אמר ולא תקחו כופר ולכאורה מה נ"מ בחומר לאו מחומר דעשה כיון דאין בו מעשה ואף די"ל במכשפ' נ"מ לעבור בלאו באם מעל' אות' מן הבור וכדומ' שעוש' מעשה להחיותה מ"מ ממה דלא מנה הרמב"ם הלכו' סנהדרין ללאו זה שיהי' בו מלקות משמע כיון דעיקר הכונה הוא להמית אות' והמסייע להחיותה אף שהוא במעשה מ"מ אין לוקין א"כ מה יש חומר ללאו זה יותר ממה שהיה נאמר בעשה אלא ודאי דאף ל"ת בשוא"ת חמור מן עשה לחייב לבזבז כל ממונו ואתי שפיר דברי הב"ש לענין שלא יעבור על לא יראה אבל מ"מ למנוע שלא לעשות נכרי מלאכ' בבהמתו בשבת דזה מצוה המזדמן עליו שהוא מחוייב שתשבות בהמתו בשבת ומעלמא אתי עליו הנכרי בעקיפין לעשות מלאכתו עם בהמתו בשבת אינו חייב לבזבז ממונו ע"ז אשר

בכל עת ורגע יכול להזדמן וכל מה שהוא על צד המקרה וההזדמנות אינו חייב לבזבז ממונו כמו דנרא' מדברי המהרי"ו הנז' ועיין ב"ח (סי' רמ"ו) שכ' כדעת רוקח ותשובת ר"ה גאון ושב"ל דהיכא דשלא בשכירות נותנן לו מותר ואם עושה בהן הגוי צרכיו אין עליו כלום דשלא מדעתו הוא עוש' ואם רואה אותו מוחה בידו והיינו במסרו קודם שבת אבל בשבת אסור עי"ש ובשיירי כנה"ג) סי' ש"ה) ומכולם עכ"פ מבואר דברוא' שעוש' מוחה בידו אבל מ"מ לבזבז ממונו יש לומר דאינו מחוייב:

וראיתי בחתם סופר חלק או"ח (סי' ס"ב) שכ' משם הגאון מו"ה זלמן מרגליות ז"ל דאינו מצווה על שביתת בהמתו אלא לעשות מלאכת ישראל אבל מלאכת גוי ואין ישראל נהנה ממנו כלל לא נאסר ומסתיעא מלשון הרשב"א בתשובה ומדברי רוקח ודברי ר"ה גאון המובא ב"י הנז' עי"ש וכבר הוכחתי דמדברי רשב"א אינו ראי' רק אם הבהמ' עושה מעצמה אבל אם אחרים עושים עמה מלאכה אין זה נייח ומצווה עליה וכמ"ש המאירי וגם ברוקח כתב אם רואה אותו מוחה בידו רק אם עושית מעצמה בזה יש ראי' מדברי רשב"א דמותר אולם המג"א והא"ר גם בזה מחמירין וכן נראה מדברי מהרש"ל ביש"ש ביצה (פ"ה סי' ו') לכן כנרא' דאין להקל גם בזה לכתחל' אולם בעבד מבואר בש"ע (סי' ד"ש) דמותר ואף כשעוש' מלאכת רבו שלא מדעתו ולישראל אחר שאינו רבו אפילו עושה ע"ד ישראל מותר כל שאין שם אמירה וכבר כתבתי דמ"מ בבהמה לא שייך אדעתא דנפשה כשאחרים עושים עמה וחייב למחות ואפשר דמה דהמג"א אוסר אף אם עושה הבהמה מעצמ' היינו לצאת כיון שכבר מונח המשא עלי' והבהמ' רוצ' לצאת לרה"ר בזה לא הוי נייח כיון דע"כ המשא עלי' אבל אם הבהמ' עושה לדעתה שאר מלאכות כמו דישה או טחינה וכדומה אינו מחוייב למחות כמו לגבי עבד ערל וראיתי בס' קרמ"ר (פ"ו משבת) שהביא פסק אביו בעל ס' מחנה אפרים על ענין השפחות של עכשיו דכ' דאף לסברת הרשב"א דאף דאינו עבד תושב מצווה עליו מ"מ מותר לשפחתו של חבירו לעשות מלאכה לחולה ויתן לה שכרה דאז ודאי נכרי אדעת' דנפשי' עביד וכה"ג שרי כמ"ש הרשב"א וכ' איברא דגבי מתני' דנכרי שבא לכבות אין אומרים לו אל תכבה מפני שאין שביתתו עליהם פי' רש"י שאינו עבדו שהוא מוזהר על שביתתו וההיא איירי בעושה הנכרי ע"ד עצמו ואפ"ה משמע דטעמא שאינו מוזהר עליו הא אם הוא עבדו שמוזהר עליו אסור אע"ג דאדעת' דידי' עביד עכ"ל ותמהני הא בעבד העוש' מלאכת רבו מבואר להדי' ברשב"א כיון שכבוש תחת האדון ע"ד האדון הוא עושה ומבואר דתמיד אסור מלאכת רבו דבכ"מ אמרינן אדעתא דרבו ואדונו עושה משא"כ לאחרים מותר

כמבואר בש"ע הנ"ל ושפיר כ' רש"י שאינו עבדו המוזהר עליו דבעבדו אף דנראה דעושה ע"ד עצמו לא מהני דלעולם אמרינן דעושה ע"ד רבו:

סימן ב

בהא דמבואר בש"ס ע"ז (דף ט"ו) הטעם דאין מוכרין להם בהמה גסה גזיר' משום נסיוני זימנין דזבנ' סמוך לשקיעת החמה דמעלי שבתא ואמר לי' תא נסייה ניהלי' ושמע' לקליה ואזלה מחמתי' וניחא לי' דתזיל והו"ל מחמר אחר בהמתו בשבת וכתבו שם התוס' דמשום שביתת בהמתו לחוד לא הו' אסרינן מכירה דלית ביה איסור כ"א לפי שעה משום נסיוני אי לאו טעמא דמחמר דחמיר טפי עי"ש ויש להבין א"כ כיון דכבר אסרו למכור למה שרא שם רב אדא לזבוני אידא דספסירא כיון דלא ידעה לקליה עי"ש נימא עכ"פ כיון דגזרו למכור משום שאלה ושכירות ונסיוני מניין לו להתיר עכ"פ במקום דעוד יש חשש שביתת בהמתו ואף דתחלת הגזירה ל"ה במקום דלית בי' איסור כ"א לפי שעה מ"מ אחר שגזרו נימ' דגם אידא דספסירא יהיה אסור משום נסיוני ויעברו הבעלים משום שביתת בהמתן ואפשר להוכיח מזה דכל שעוש' שלא מדע' ישראל ליכ' איסור וכדעת רב האי וא"כ כיון דהבעלי' אינם בכאן אף דמוסר לו הספסיר' מ"מ כל שעושה שלא מדעת בעלים אינו מצווה על שביתת בהמתו. וראיתי בספר קרמ"ר שם שהביא משם אביו בעל מח"א שכתב להתיר להפקיד בהמתו אצל גוי ואינו חושש אם עוש' בה מלאכ' בשבת וכדע' רה"ג וסיים דבריו והכי משמע פר"ק דע"ז ובנו בעל קרמ"ר כתב ודבריו סתומים ולא פי' לנו דבריו מהיכן היא ראיתו עי"ש. ולמ"ש י"ל דמזה כונתו במה דמותר למכור אידא דספסירא ולא חשש רב אדא לשביתת בהמתו עכ"פ:

ובר"ן שם כ' לתרץ קושית תוס' דבנסיוני ליכא שביתת בהמתו כלל לפי שדרכן של בני אדם שקוצצין לבהמה דמים ואח"כ מנסין אותה אם מוצא לוקח מקח טעות במקחו מחזירו ואם רוצה בה הרי היא ברשותו וכל כה"ג ברשות לוקח הוא דהוי' ליה כי ההיא דהלוקח כלים לשגר לבית חמיו כו' ונאנסה בהליכה חייב וטעמא כיון דהדבר תלוי ברשות לוקח הרי היא שלו עד שיגלה דעתו שאינו חפץ במקחו עי"ש באורך דמתורת מקח נגעו בה שברשות לוקח הוא עד שיחזיר מקחו, הלכך בכה"ג בשביתת בהמתו אין כאן ספק שאין בהמה זו שלו אלא של לוקח אבל מ"מ איסור מחמר יש כאן דאין הפרש בזה בין בהמתו לבהמת חבירו עי"ש ומלבד דיש להבין למה אין כאן ספק הא עכ"פ אם ימצא הלוקח מום במקחו מחזירו א"כ עכ"פ מספק מצווה על שביתת בהמתו דלכי מחזירו ואינו רוצה במקחו מתבטל למפרע והוי של ישראל ועביד מלאכה בבהמת ישראל ועיין מג"א (סי' תמ"ח) משם הרדב"ז דמדינא אסור לתת לנכרי חמץ קודם פסח

במתנה ע"מ להחזיר אף דבכל מקום מהני מתנה ע"מ להחזיר מ"מ דלמא לא יקיים הנכרי התנאי ויתבטל המתנה למפרע והוי חמצו של ישראל עי"ש וה"נ דכוות' כיון דאיסור דאוריית' הוא יש לחוש דלמ' יתבטל המקח ויעבור למפרע על מצות שביתת בהמתו ומלבד זה אף אם נרצה לדחוק כיון דהחשש רחוק הוא שימכור סמוך לשקיעת החמה דמעלי שבתא והוי כמו ספק ספקא דאף אם יזדמן שימכור סמוך לשקיעת החמה מסתמא המוכר יודע ובקי בבהמתו ואם נותן לו לנסות אחר שנגמר המקח מסתמא מכיר בה שלא ימצא הלוקח טעות במקחו וכאשר ינסה אותה יקיים מקחו ויהיה חל המקח למפרע מ"מ כיון שבידו לבטל המקח למה לא יהיה הישראל מצווה על שביתת הבהמה כיון דשל ישראל הוא ועוד ראיתי בירושלמי מס' ע"ז שם וז"ל רבי אמאי בבלייא בשם רבנן דתמן פעמים שמוכרה לו לנסיון והוא מחזיר' לאחר שלשה ימים ונמצא עבד עבודה בבהמתו של ישראל מעתה לנסיון אסור שלא לנסיון מותר זו מפני זו הרי מבואר דחיישינן לזה שיתבטל המקח וראיתי בפני מש' שם שכ' דע"כ לא כת' הר"ן רק בקצץ דמיה והירושלמי איירי בלא קצץ דמיה וכבהמתו של ישראל היא ולא נראה דבריו דא"כ דהחשש הוא בלא קצץ דמיה למה נקיט הירושלמי והוא מחזירה לאחר ג' ימים הא אף כשאינו מחזירו ונתקיים המקח מ"מ לא חל המקח רק מעת קציצת דמים וכ"ז שלא קצצו דמים לא חל הקנין וכבהמתו של ישראל היא א"ו דכונת הירושלמי באמת אף אם קצצו דמי הבהמ' מ"מ כיון שביד הלוקח להחזירה להמוכר הישראל הוי כעובד עבוד' בבהמתו של ישראל וקש' על הר"ן וי"ל דהר"ן כתב זאת רק לס"ד דקאמר בש"ס שאלה קנייא ואגרא קנייא ופי' רש"י דכיון דחייב באונסין ה"ה כשלו וחזינן דחיוב אונסין גורם למחשב כשלו ואינו של ישראל כמו כן בלוקח וקצץ דמי הבהמ' דאין הברירה עוד ביד המוכר לבטל המקח רק ביד הלוקח לכן הוי כמו שיש ללוקח בו קנין הגוף הואיל דיכול לעשות בו כחפצו לכך לא קאמר בש"ס לגבי גזיר' משום נסיוני דאסור מטעם שביתת בהמתו רק מטעם מחמר אבל אליב' דאמת דמסיק הש"ס השת' דאמר' שכירות לא קנייא גזירה משום שכירות גזירה משום שאלה ומשום נסיוני ואז באמת י"ל דגם משום שביתת בהמתו הוא אף שקצץ לו דמי הבהמ' ואין ביד המוכר לבטל המקח רק ביד הלוקח והוי כמו דיצא לגמרי מרשות המוכר מ"מ כיון דיכול להיות שיתבטל המקח ואז הוי למפרע בהמתו של הישראל והוי עובד עבוד' בשבת בבהמתו של ישראל וכמו דמבואר בירושלמי הנ"ל והא דמותר אידא דספסירא ולא חיישינן עכ"פ שיתבטל המקח היינו דשם ליכא שביתת בהמתו כלל כיון דאין הבעלים שם ואינם מוסרים להנכרי שיעבוד עבודה בשבת ואף שהישראל הספסירא מוסר הבהמ' לא איכפת לו ואף בישראל האומר

לעבד תושב של ישראל חבירו שיעשה לו מלאכה דעת העו"ת המובא במג"א (סי' ד"ש סק"ד) דאינו אסור מה"ת ואף לדעת המג"א שם שכ' דאסור מדאוריית' וכמו דמשמע ג"כ מדברי תשובת רשב"א שם מ"מ גזיר' דנסיוני ודאי משמע דלא חיישינן שימסור לו בשבת ויאמר לו תא נסייה רק במעלי שבתא כמבואר בגמרא והנכרי ע"כ של הספסירא יעשה בה מלאכתו בזה לא חיישינן כן י"ל כדי להשוות דברי הירושלמי לדברי הש"ס דידן דמותר למכור ע"י ספסירא ולכאור' לטעם דשביתת בהמתו הי' מהראוי שיהי' אסור גם אידא דספסיר' וגם להשוות דברי הר"ן לדברי הירושלמי שלא יחלוק לדינא ועדיין צ"ע בדברי הר"ן בזה ועיין בירושלמי שם דמשמע ג"כ דע"י סרסור מותר למכור וע"כ דסובר דלא שייך החשש של שביתת בהמתו ג"כ בכה"ג ומטעם שכתבתי כיון דאין הבעלים שם:

ובאמת בלא"ה יש להבין מנ"ל דישראל אסור לעשות מלאכה ע"י עבד ערל של ישראל חבירו כיון דכ' למען ינוח עבדך ומנ"ל דמצווה על של חבירו. ועיין מהרי"ל בתשוב' (סי' קס"א) דחקר אם רשאי להאכיל בהמות של ישראל חבירו איסור הנא' וכ' דאיסור הנאה דכתי' לא יאכל בציר"י אסור כמו דאיתא בירושלמי רפ"ב דפסחים דאף של הפקר אסור להאכיל מבואר דמבלעדי זאת אינו מצווה על של ישראל חבירו ומנ"ל דלענין שביתת בהמתו ועבדו ערל כל ישראל מצווין ואולי מדכתיב כמוך כמו שפירשתי לעיל (סי' הקדום) דברי הירושלמי מסכת שבת ממילא מחוייבים כל ישראל על של חבירו כמו דחייב על חבירו ואסור להכשילו במלאכ' כמו כן לעבד של ישראל חבירו או אף דכתי' שורך מ"מ ממילא כל ישראל מצווין כמו דכתב רש"י בחולין (דף קל"ה ע"ב) לענין ראשית הגז ישראל בר חיובא הוא וכל ישראל נקראין בלשון יחיד עי"ש וה"נ דכוות' כיון דכתיב למען ינוח שורך וחמורך כל ישראל מצווין על שור של ישראל שישבות וכן על עבדו ודלא כמו שכ' העו"ש ומ"מ י"ל דאם אחר מוסר לנכרי קודם שבת והנכרי עושה בה מלאכה דאינו חייב למחות:

סימן ג

אם יש לישראל ולנכרי בהמ' בשותפות אם הישראל מצווה על שביתתה ביום השבת לכאורה נראה כמו דממעטינן בש"ס חולין (דף קל"ה) לענין ראשית הגז מדכ' צאנך ולא שותפות נכרי ה"נ מדכתיב למען ינוח שורך וחמורך ממעטינן שותפות נכרי ובב"י (סי' רמ"ה) כ' ואם ישראל ונכרי שותפים בבהמה כ' בשבולי לקט דיש לו להתנות תחלה עם הנכרי הימים שיבואו לי לא תתנם לי אלא ביום ב' או ג' אבל מדברי תשובת ריצב"א נרא' דלא מהני תנאי משום דסוף סוף חלק הישראל עוש' מלאכ' בשבת ואסור משום שביתת

בהמה והאריך בזה וע"ש משם הריב"ש ובש"ע (סי' רמ"ו) ומג"א (ס"ק י"ג) ולכאור' י"ל דגם הריצב"א וריב"ש אינם חולקים על השב"ל דהוא לא איירי רק בבהמ' אחת דאין בה דין חלוק' א"כ הוי כשותפות ממש ולא קרינן בי' שורך המיוחד לך וגם למ"ש הר"ן מס' נדרים ריש פ' השותפין בדבר שאין בו דין חלוקה קנאו ע"ד כן שכל זמן שא' ישתמש יהיה כולו שלו ואינו יכול לאסור האחד על חבירו דע"ד כן נשתתפו ואמרינן בזה יש ברירה א"כ כאן נמי כשהנכרי משתמש עם הבהמ' בשבת הוי כולה של הנכרי ואין הישראל יכול לאסור עליו ועי' מ"ש בהגהותי לדברי ר חיו"ד (סי' כ"א) לדון בזה אם דוקא לענין נדר אמר הר"ן כן או אף באיסור הבא ממילא מ"מ י"ל דלענין שביתת בהמ' אין זכות הישראל אוסר כיון דאינו משמש בשל הישראל רק שלו נעשה אז מטעם ברירי ובפרט כשנשתתפו בהדיא ע"ד כן. משא"כ הריצב"א והריב"ש דאיירו ביש להם ביחד לישראל עם הנכרי בשותפות שוורים הרב' ויש בהם דין חלוקה א"כ שייך החצי לישראל קנין הגוף ואין להנכרי בשבת רק קנין פירות והוי כמו שאלה ושכירות דלא קנייא וגם כשיבואו אח"כ לידי חלוקה אולי יש ברירה לחומרא ויבורר למפרע הבהמ' שעשה בה הגוי מלאכה בשבת של ישראל היתה ולכך אסור:

אמנם בש"ס ע"ז (דף ט"ו) דקאמר הטעם דאין מוכרין להם בהמ' גסה גזירה משום שאלה גזירה משום שכירות ופריך שאלה קנייא אגרא קנייא ואתקיף לה ר"ש בריה דרב אידי ושכירות מי קנייא והא תנן אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דיר' אמרו מפני שמכניס לתוכה ע"ז ואי ס"ד שכירות קנייא הא כי קא מעייל לביתי' קא מעייל שאני ע"ז דחמיר והדר מתקיף לה ר"י בריה דרב משרשיא והא תנן ישראל ששכר פרה מכהן יאכילנ' כרשיני תרומ' וכהן ששכר פר' מישראל אע"פ שמזונותי' עליו לא יאכילנ' כרשיני תרומ' ואי ס"ד שכירות קניי' אמאי לא יאכילנ' פרה דידי' הוא אלא ש"מ שכירות ל"ק ע"כ ולכאור' קשה מה פריך מהא דתרומה הא מבואר בש"ס ב"ק (דף צ') וב"ב (דף נ') במוכר עבדו לשלשים יום דשניהם אינם בדין יום או יומים מדכ' כי כספו הוא בעינן כספו המיוחד לו. א"כ לענין תרומה הא דכהן מאכיל לבהמתו תרומ' הוא מדכ' קנין כספו דכתיב וכהן כי יקנה נפש קנין כספו ואפי' נפש בהמ' במשמע עיין ר"ש סוף מס' תרומות וא"כ לכך בכהן ששכר פרה מישראל אף דשכירות קניי' מ"מ אין לו בו אלא קנין פירות וקנין הגוף להישראל ואינו קנין כספו המיוחד לו ואף אם יש לישראל ולכהן בשותפות ממש הבהמה הגוף והפירות אינו מאכילה בתרומה כמו בעבד של שני שותפים כהן וישראל שאינו אוכל כמבואר ברמב"ם (פ"ז ה' י"ז) מתרומות והוא מתו"כ פרשת אמור [ושם מבואר אוציא אני של שותפים תלמוד לומר כספו הוא פרט לחציו עבד וחציו

ב"ח ועיין תוס' גיטין (דף מ"ב ע"ב) ובמהרש"ל ובמהרש"א שם ובס' אבני מלואים ח"ב (סי' י"ד) כ' דדוק' בעבד של ב' שותפים אינו אוכל דיש בו חלק זרות אבל בחציו עבד וחציו ב"ח הוי כקנין שקנה קנין ותמהני הא להדי' מבואר בתו"כ להיפך] וא"כ כמו כן בהמ' של שותפו' כהן וישראל ג"כ אינו מאכיל' ואף די"ל דוקא בעבד דהוא בעצמו חייב במצות ל"ת דוכל זר לא יאכל ולכך דוקא אם הוא של כהן וקנין כספו מותר אבל באם יש לישראל שותפות בו אסור להאכיל בשביל שחלק הזרות אסור לאכול אבל להאכיל לבהמה דליכא איסור להבהמה רק או משום דהישראל אסור ליהנות מתרומה בהנאה של כלוי לשיטת ר"ת ובזה כיון דהכהן רוצה להאכילה והוא מותר להאכיל וליהנות בהנא' של כילוי ולא איכפת לי' במה שהישראל נהנה. גם דלגבי ישראל הוי כלא אפשר ולא מכוין. אך זה אינו דהא אף אם שכירות ל"ק הא מ"מ נימ' כיון דמזונותי' על הכהן ומה הנאה יש לישראל במה שמאכילה כרשיני תרומה וע"כ צ"ל כיון דכרשיני תרומה בזול ומאכילה הרבה ומתפטמה הבהמה הרבה ויש הנאה לישראל ולכך אסור לכהן להאכיל' אף דלצורך עצמו עושה מ"מ כיון שיש בזה הנאה של כילוי לישראל אסור כן נמי בשל שותפים אסור ואף דהוי לא אפשר ולא מכוין כבר כתבתי ובארתי במ"א דאף למה שנסתפק השואל בתשובת מהרי"ל אם מותר להאכיל איסור הנאה לבהמת חבירו שלמ"ד חבירו דהוי לא אפשר ולא מכוין זה דוקא באיסורין דהוי איסור גבר' אבל באיסור חפץ כמו תרומ' וכדומ' לכ"ע אסור כמו שהארכתי שם ויבואר אי"ה ביו"ד וכן לטעם של פי' המשניות מסכת תרומות שם ור' משה בר' אברהם המובא בר"ש שם דגזה"כ הוא דרק קנין כספו של הכהן אוכל ולהאכיל לבהמת ישראל אסור כמו שאסור להאכיל לזר. וכן מבואר בירושלמי תרומות שם בודאי אסור להאכיל אף בהמה של שותפות כהן וישראל וכן מבואר מדברי ירושלמי שם דקאמר לית כאן תלתן ד"ת לא כן תני מניין לכהן שקנה עבד ולישראל בו שותפות אפילו אחד ממאה בו שאינו מאכילו בתרומה ת"ל וכהן כי יקנה עי"ש הרי דמדמ' שותפות עבד לשותפות בהמ' כמו דאינו מאכיל לעבד כ"כ אינו מאכיל לבהמ' של שותפות כהן וישראל [ובתשובת פנים מאירות) סי' יו"ד) כ' בפשיטות להיפך וסובר דאם ישראל וכהן קנו בהמה בשותפות דאותן ימים שהיא בבית כהן מותר להאכילה בתרומ' ואף שחלק הישראל ג"כ נהנ' עי"ש ודבריו תמוהין מאד דלפנינו מבואר להיפך] וא"כ מאי פריך הש"ס מכהן ששכר דילמ' לעולם שכירות קניי' אבל מ"מ אינו קנוי לו לגמרי דהא היא רק קנין לזמן ואחר ימי שכירות תהדר לבעלים וגם היום הגוף הוא של הבעלים וא"כ לענין תרומה דרשינן מדכתיב קנין כספו דבעי דוק' המיוחד לו ואם יש בה שותפות כהן וישראל אינו מאכיל' ושכירות אף דקנייא לא

עדיף משותפות ולכן אסור להאכילה כרשיני תרומה אבל לענין שביתת בהמתו מדכת' שורך וחמורך ממעטינן שותפות ישראל וגוי לכך קאמר שאלה ושכירות קניי' כיון דיש להנכרי עכשיו זכות השימוש של הבהמה לא קרינן ביה שורך המיוחד לישראל והוי כמו שיש לישראל והגוי שותפות בה ואינו מצווה על שביתתה. וראיתי בס' מח"א הל' שכירות (סי' ו') שכ' דשכירות ממכר הוא והא דכהן ששכר פרה מישראל לא יאכילנה כרשיני תרומה משום דשכירות ל"ק איכ' למדחי ולומר דלעולם ממכר הוא לקנין פירו' וביתו קרינן לי' כל זמן ששכורה אצלו ומצי להקדישו כדאית' בתוספתא המובא בתוס' עירובין (דף כ') אעפ"כ לענין תרומה לא מצי להאכילו משום דכספו המיוחד לו בעינן כדאיתא פרק החובל עכ"ד ודבריו מוקשים א"כ מאי פריך הש"ס דילמא לענין שביתת בהמתו לא קרינן בהמתך מיוחד לך ולענין תרומה לא הוי כספו מיוחד:

ונראה דהא רש"י פירש שאלה קנייא לימי שאלתה דכיון דחייב באונסין ה"ה שלו. חזינן דחיוב אונסין גורם שיהיה בגדר קנייה שקנה השואל דאל"כ אמאי חייב באונסין נימא מלאך המות מה לי הכא מה לי התם אלא משום דהוי כמו לוקח ומזלו גרם ועי' רמב"ן ב"ב (דף קס"ח) דהקש' שומרין דחייב רחמנא היכי משכחת לה הא הוי אסמכתא לגבי שואל דלאו בידו היא וכתב וכ"ת התם רחמנא חייביה וכלוקח דמי עד שיחזירנו א"כ איך שו"ח מתני להיות כשואל עי"ש הרי דסובר דחיובו של שואל באונסין אף דלא עביד מידי ומה"מ מ"ל הכא ומ"ל התם מ"מ חשיב כלוקח וכן מבואר בש"מ ב"מ) דף ל"ו) משם הראב"ד וז"ל דאמר משאיל א"נ שבקה מה"מ בביתך הוות קיימא והי' משועבד לך כל ימי שאלה הלכך כי מתה לדידך מתה וכי קיימא לדידך קיימא הרי מבואר דחיוב אונסין הוא משום דנחשב כשלו והוי כאילו מזלו גרם ששלו נאבד. אולם בריטב"א קידושין (דף מ"ז) מביא משם רבו סברא להיפוך דלהכי לא מקני כלי בשאלה במשיכה כיון דלא מיקני ליה גוף הכלי כלל אלא לתשמיש שבו ואינו ראוי לקנות במשיכ' כמו אותיות וכיון שאין התשמיש דבר היוצא מגופו לא שמענו שיהי' נקנה במשיכה ואפי' את"ל דנותן כלי לפירות ותשמיש קונה במשיכ' התם גופא ממש מקנה לפירותיו לאותו זמן ואין המקבל מתנה חייב באונסין מן הסתם תוך הזמן ההוא אא"כ מתחייב בכך דהוי בחיובא אחרינא ואפי' בנותן על מנת כן חיובא הוא דרמי נותן אמקבל אבל גופא אקני לי' משא"כ בשואל דלא מקני ליה גופא דהא מתחייב בסתמא באונסין ואילו הוי קני לי' היכי מחייב סתמא באונסי ממונו אלא ודאי דל"ק גופא ולכך אינו נקנה במשיכה והגבהה והא דמקני בביקוע לאו דינא הוא אלא תקנתא דרבנן עי"ש ולמסקנ' דתקנו משיכ' בשומרין הוי ג"כ רק דרבנן דמד"ת לא מהני משיכ' לענין תשמיש ומבואר

מדבריו דאי אפשר לומ' דמיקני גופא של השאלה לתשמיש מדחייב באונסי החפץ הרי דבשביל דחייב באונסין מוכרח לומר דל"ק גופ' וכן מבואר מדברי רבינו ישעי' ברא"ש סוכה (דף מ"א) דלכך יוצא באתרוג במתנה ע"מ להחזיר וחשיב שלו הואיל דאינו חייב באונסין ובשאלה אינו יוצא דלא הוי שלו הואיל דחייב באונסין ולדבריהם ע"כ צריך לומר דלהס"ד דהש"ס דשכירות קנייא היינו דסברו דקונה הגוף לתשמישו והא דחייב באונסין דהוי כלוקח ממש וכאילו הותנה שיתחייב אם לא יחזיר לו הכלי וכל שואל שחייב באונסין הוא משום דהתורה ירדה לסוף דעתו של אדם דרוצה להתחייב א"ע בכך וכמ"ש תוס' כתובות (דף נ"ו) דמטעם זה כל שומ' חייב בחיובו עי"ש והיה ס"ד דשאלה ושכירות קנייא והוי כמו לוקח ממש לזמן השאל' ושכירות גוף לפירות לזמן והוכחה לזה משאל' דחייב באונסין והי' ס"ד דהש"ס דכמו כן שוכר אף דאינו חייב באונסין מ"מ מדמהני משיכה ע"כ דקונ' הגוף לתשמישו ולכך א"ח הבעלים בשביתת בהמתו דלאו שורו הוא כיון דהוי קונה לזמן וראי' דע"כ היה ס"ד דקונה הגוף לזמן דהא לדעת ריטב"א שם דמשיכ' ל"מ אף במקנה הגוף לתשמיש הואיל דאינו דבר היוצא מגופו רק תקנתא דרבנן הוא אם כן נכרי אף דקונה במשיכ' היינו אם קונה גוף הדבר אבל לתשמישו כיון דמה"ד ל"מ משיכה רק מתקנתא דרבנן ובנכרי לא מצינו שעשו תקנה וכ"כ בתומים (סי' ע"ב ס"ק נ"ד) א"כ מאי קאמר שאלה קנייי' הא מ"מ לא קנה הנכרי במשיכתו ואף בהתחלת השימוש ג"כ ל"ק א"כ בטרם שמשמש הוי של ישראל ודוחק לומר דהי' ס"ד כיון דעכ"פ בעת שמשמש עם הבהמה קנה הנכרי השימוש כיון דמשמש ברשות דזה ודאי לא היה ס"ד שיהי' חשוב כקונה הגוף כיון דלא קנה כלל בעוד שאינו משמש רק שהישראל הרש' לו לשמש וכ"ז שאינו משמש יכול הישראל לחזור בו ולא הוי אף כקנין פירות בשלמא להנראה מדברי ריטב"א שבש"מ ב"מ (דף צ"ט) דהא דאינו קונ' המשיכ' להשימוש משום דמד"ת לגבי ישראל משיכ' ל"ה קנין רק מעות י"ל דנכרי כיון דקונ' במשיכה מהני המשיכ' אף לתשמיש אבל למ"ש בקידושין משם רבו דאף אם הי' מהני משיכה לקנות מד"ת היינו גוף הדבר אבל לא לענין תשמישו ול"מ רק מתקנת' דרבנן יקשה הא לנכרי לא מצינו דעבדו רבנן תקנת' אלא ודאי הי' ס"ד דהוי כקונה הגוף ממש לזמן והראי' ממה דשואל חייב באונסין וכמ"ש רש"י ולכך מהני המשיכה לקנות הגוף לזמן ולא מקרי שורו דישראל ועיין רשב"א כתובות בקונטרס אחרון שהעלה דשאלה ושכירות גופא קני לי' למילתא ויכול למכור זכותו וקונין ממנו בכסף ושטר וחזק' דהא קרינן בי' ביתו שלו לענין הקדש כו' והא דמסקינן בע"ז דשכירות לא קני' לומר דאע"ג שהיא שכור' ביתו דמשכיר הוא וקרינן בי' לא תביא תועבה אל ביתך ומיהו שוכר נמי

כיון דקני ליה גוף לפירותיו יש לו בקרקע כו' עי"ש ולדברים האלה כיון ג"כ המקו"ח (סי' ת"מ) ליישב קושית המג"א על הג"א דסובר דהשוכר בית מנכרי אסור להניח להביא ע"ז תוך ביתו וכן בבהמ' של נכרי השכור' לישראל לענין מחמר והקש' הא שכירות ל"ק וכת' לתרץ דאף דל"ק היינו דלא אלים קנין השכירות להפקיע קה"ג של המשכיר ומקרי בית המשכיר ג"כ מ"מ מקרי ג"כ בי' השוכר דשכירות ליומא ממכר לענין קנין פירות ומבואר מדבריהם דלס"ד דשכירות קנייא להפקיע ג"כ הגוף של השוכר והא דפריך הש"ס מלא לבית דיר' דלמא באמת אינו מפקיע לגמרי רק הואיל דיש להשוכר קה"ג לפירות לא מקרי שורך לענין שבית' בשבת היינו טעמ' דאם קני' הגוף לא מקרי ביתו דישראל ועי' ח"מ (סי' ר"ס) בטור משם הרא"ש דשכירות ליומ' ממכר וחשיב כחצר השותפין. ויקש' אמאי אסור באמת להשכיר לבית דירה הא לא קרינן ביה ולא תביא תועבה אל ביתך דלא חשיב ביתו אולם הא מתרץ הש"ס שאני ע"ז דחמיר דכתיב בי' ולא תביא תועב' ומדברי ריטב"א נרא' דגריס דכתיב בי' ולא ידבק בידך מאומה מן החרם דהא לרוב הפוסקים הלאו דלא תביא תועבה לא איירי באיסור הכנסה רק באיסור הנאה ולהכניס ע"ז בתוך ביתו אינו אסור מדאורייתא רק מדרבנן וקרא אסמכתא כמ"ש תוס' ורא"ש סוף פ"ק דע"ז והא דפריך כי קא מעייל לביתי' דנכרי קא מעייל פירש הריטב"א דלא הוי לרבנן למיסר בהא ומזה מוכח דשכירות ל"ק לגוף ומקרי ביתו דישראל ומתרץ הש"ס דע"ז חמור ואף דשכירות קניא מ"מ שמו עליו וביתך קרינן. ועי' תשובת רע"א ז"ל (סי' ס"ו) שהקש' בקר' דלא תביא תועבה אל ביתך נמעט שותפות נכרי וממילא שוכר מנכרי אי שכירות קניא הוי כשותפות נכרי ולמ"ש הריטב"א ל"ק כמובן:

ולפ"ז אף לדידן דאף דשכירות ל"ק מ"מ ליומא ממכר הוא וחשיב כשותפין מ"מ מדרבנן אסור להכניס ע"ז כיון דשמו עליו ופריך הש"ס מהא דלא יאכילנה כרשיני תרומה דאי שכירות קנייא אמאי לא יאכילנה פרה דידיה הוא היינו דעיקר האיסור להאכיל לבהמה של זר כרשיני תרומה מדכ' וכהן כי יקנה נפש קנין כספו ודרשינן נפש ואפי' נפש בהמ' כמ"ש פי' הר"ש פי"א דתרומות וכיון דהנפש מושכר לו וקנ' הגוף אם שכירות קנייא אף דאינו כספו מיוחד לו מ"מ שם הפי' קנין כספו בעד כספו כמו דדרשינן דארוסה לכהן אוכלת בתרומה אף דלאו קנין כספו ממש הוא דלא קני לגוף דאש' כמבואר רשב"א קידושין (דף ג') והפי' קנין כספו בעד כספו כמבואר כתובות (דף נ"ז) עי"ש ברש"י ובש"מ ואף דבהמה של שותפות כהן וישראל אסור להאכילה כרשיני תרומה כנ"ל מ"מ אי שכירות קנייא ע"כ עדיף משותפות דנפש של קנין שאלה ושכירות לזמן של כהן לבדו הוא אלא ש"מ שכירות ל"ק והיינו אף דקנ' גוף לפירות מ"מ לא הוי כלוקח לזמן דל"ק

הגוף ממש וממילי לדעת ריטב"א סתם שואל אינו קונ' אף הגוף לפירות דאל"כ ל"ה חייב באונסין ואסור מטעם כיון דאף הגוף לפירות לא אקני הוי כל גופה של ישראל ולא מקרי נפש בהמה דכהן וכן לענין שביתת בהמה מקרי שורך כיון דהגוף של ישראל ולעולם שותפות דגוי וישראל מקרי שורך מיוחד לך וצ"ע:

והנה הב"ח (סי' שי"ג) בח"מ העלה דמדברי סופרים שכירות ליומ' ממכר הוא רק כיון דמדאוריית' שכירות ל"ק לכך החמירו שלא להשכיר לבית דירה וכן שלא יאכילנה כרשיני תרומה אבל מדרבנן קני' וכ"כ בתשובתו (סי' ח"י) באורך וקש' לכאור' להפוסקים דהא דאסור להכהן להאכילה כרשיני תרומה מטעם דאסור תרומה לישראל בהנאה של כלוי וכל איסור זה אינו אלא מדרבנן לדעת רמב"ם ור"ש כמבואר במל"מ וכ"כ הריטב"א ע"ז שם א"כ אמאי אסור להאכיל' כיון דלישראל ל"ה רק איסור דרבנן ולגבי כהן הוי כלא אפשר והישראל אינו מכוין ואף דהוי איסור מ"מ מדרבנן שכירות קנייי' נימא הם אמרו והם אמרו ויהי' מועיל הקנין מדרבנן למחשב קנין כספו דכהן וצ"ל דמ"מ כיון דמד"ת לית לי' קנין אסרו רבנן להאכילה וכפי הנרא' מירושלמי מס' תרומות בהא דכהן ששם פרה מישראל דדוקא כרשיני תרומ' דל"ה רק תרומה מדרבנן שרי ואעפ"כ בשכירות אסור הרי דהחמירו רבנן בזה ובדברי הב"ח שם יש להבין דיליף מהא דשכירות קרקע נקנה בכסף ובשטר דמשמ' מדבריו דקנין זה לשכירות ל"ה רק דרבנן ומדברי רשב"א כתובות הנ"ל מבואר דהוי מד"ת וכן נראה מדברי הראשונים:

ולהמתבאר לעיל מדברי ריטב"א קידושין דקנין משיכה בשאל' ושכירות לא מהני מדינא דל"ק הגוף רק מתקנתא דרבנן ובנכרי לא מצינו תקנה זו וכמ"ש התומים (סי' ע"ב) יש להעיר בדברי המג"א (ס"ק ח') שהביא משם הג"א דלחומרא שכירות קניא ובאמת בהג"א כתב דחייב חטאת ומשמע דודאי הוא ולא ספק ודברי הג"א אינם מובנים קצת אולם הא"ר הביא דברי הגהות מרדכי (פ' א' דערובין) דסובר לחומרא שכירות קונה] וכת' המג"א דאם שכר ישראל בהמה מגוי אף דישראל מצווה על שביתת' דלחומר' שכירות קני' מ"מ אם שוב השכירה לגוי אחר אינו מצווה עליה דממה נפשך אם שכירות קנייה לישראל שוב קנייא ג"כ לנכרי. ולמ"ש יש לדון דלישראל שפיר קנייא במשיכתה משא"כ לגוי לא קנייא במשיכתה כיון דאינו קונה הגוף רק לענין שימוש ותקנת' לגוי לא מצינו דעבדו חז"ל א"כ משמש הגוי בקנינו של ישראל:

וראיתי בס' תוספות שבת שכתב קצת קשה על הרמ"א שכ' ביו"ד (סי' קנ"א) לענין להכניס ע"ז לאסור בבית גוי ששכר ישראל ולמה לא הביא באו"ח לענין שבת ולענ"ד דוק' לענין ע"ז החמיר חדא כמו שמבואר בש"ס אף לס"ד דשכירות קנייא מ"מ בע"ז

הואיל דכ' לא ידבק בידך אסור להשכיר לו כן נמי להיפך ג"כ ועוד למה דכ' הרא"ש סוף פ"א דע"ז הואיל דבדתיהם כמכר הוא חשיב כביתו של נכרי לכך מקילינן האידנ' ממיל' מטעם זה להיפך בשכר ישראל מגוי חשיב כביתו של ישראל ומחמרינן הואיל דבדיניהם שכירות קני' אך יש להבין דברי הרא"ש מה מהני להקל מטעם דבדיניהם חשוב כמכר הא חזינן לס"ד דש"ס אף דשכירות קני' וחשוב לענין שביתת בהמתו כאילו הוא של גוי ממש ומ"מ אסור להשכיר לו בית דירה אף דקא מעייל בדנפשי' מ"מ משום חומר' דע"ז אסור ומה יוסיף הא דבדיניהם שכירות ליומ' ממכר הוא וצ"ל דוקא לס"ד דש"ס דקני' היינו צריכים לדחוק דע"ז חמיר אבל למסקנא דשכירות ל"ק הגוף רק הפירות אמרינן דלאו מצד חומר' דע"ז אסרו רק מן הדין דשכירות ל"ק ולכך כיון דבדיניהם הוי כמכר לזמן מותר להשכיר וממילא להיפך בשכר ישראל ג"כ אסור וביתך קרינן בי' ודוקא בשכירות בית שייך זה דאלים משא"כ בשוכר בהמה י"ל דלא אלים ואף בדיניהם לא חשיב כלוקח לזמן ועוד למ"ש י"ל דבית עכ"פ קונה מה"ד אבל במשיכת בהמה אף ישראל מנכרי אינו קונה במשיכתו רק מתקנתא דרבנן ולכך לא כ' הרמ"א לאסור אם שכר בהמה מן הנכרי שלא תעשה מלאכה בשבת:

והרב חיד"א ז"ל בס' מחזיק ברכה מביא משם ס' הבתים וז"ל ויש מי שכתב כדרך שאדם מצווה על הכלאים ועל החסימה ואפי' בבהמה שאינה שלו כן הדין בשביתת בהמ' ויראה לי שאין לנו בענינים אלו אלא מה שביארו בה רבותינו אבל מה שלא דקדקו בו לא נדקדק אנחנו כש"כ שנדקדק להקל ואולי הם יהיו מעמידין מיעוט של בהמתך בענין אחר שלא ידענו לפיכך יראה לי שאין לנו למעט לא שאולה ולא שותפות שהם היו דורשין לפעמים המיעוטין לשותפו' ולפעמים לשאול' ולשכורה עכ"ל ויש להתבונן בדבריו הא תינח בכלאים מצינו אף דכ' בהמתך לא תרביע כלאים ואעפ"כ אסור אף בבהמה שאינה שלו אבל בחסימה כתיב לא תחסום שור בדישו ולא יש שום מיעוט דהאיסור רק על האדם לעשות מעש' וכן כלאי' האיסור הוא שלא להרביע ובזה י"ל כיון דאסרה התורה מעשה שהישראל עושה אין חילוק לבין אם עושה בשלו או בשל אחרים אבל בשביתת בהמתו עיקר המצוה הוא למען ינוח שורו של ישראל ולא משכחת בשל אחרים רק אם יש זכות בו להישראל מה"ת לא נמעט שאול' ועוד הא בכלאים ג"כ דרשו בתו"כ פ' קדושים אין לי אלא בהמתך בהמת אחרים על בהמת אחרים מנין תלמוד לומר את חוקותי תשמורו הרי דלולא הריבוי דאת חוקותי היינו ממעטים מבהמתך של אחרים וא"כ בשביתת בהמ' דכ' בהמתך מנין לנו להחמיר אף בשאולה וגם למה לא נימא דומיא דבן אמתך דקאי על עבד ערל דדוקא בעבד תושב וקנוי לו קנין עולם כמבואר (סוף סי'

ד"ש) כן נמי על בהמ' אינו מוזהר רק אם קנוי לו קנין עולם כמבואר מכל הפוסקים דרק לחומרא מדרבנן שכירות קני' לענין זה:

והיכא דישראל קנה בהמ' מנכרי במשיכה ולא נתן המעות דלדידן יש ספק אם ישראל מנכרי קונה במשיכ' א"ל כמבואר ביו"ד סימן ש"כ) א"כ מוזהר עליו הישראל מספק שלא לעשות בה מלאכה דספקא דאורייתא הוא דילמא קנה הישראל במשיכה. אולם אם שכרה מגוי די"ל דאף דבישראל נקנה במשיכה מתקנת חכמים היינו כיון דכל קניני ישראל הוא במשיכה אבל אם משכה מנכרי דהוא ספק לנו אם קונה במשיכה י"ל אף דמספק צריך ליזהר היינו כשקונה לחלוטין אבל אם שכר מגוי דמה"ת אינו מוזהר רק מדרבנן לחומרא אמרינן שכירות קנייא י"ל דהוי ספקא דרבנן ולקולא אולם י"ל דכיון דאם יבא הנכרי לדין עם הישראל ע"פ דתוה"ק הי' הדין דאינו יכול להוציא מן הישראל להמבואר ברמב"ן והרא"ה סוף פ"א דכתובות ובמ"מ הל' א"ב (פט"ו) דהא דאם רוב נכרי' מחזקינן לתינוק הנמצא לנכרי ואם שורו הזיק לשור של ישראל חייב לשלם נזק שלם אף דאין הולכין בממון אחר הרוב היינו בישראל דיש לו חזקה דממונא אבל לא בנכרי דכיון דנכרי הוא לית לי' חזקה דממונא עי"ש ובקצוה"ח (סי' רנ"ו) ובקה"ס א"כ היכא דנכרי בא לדון עם ישראל והישראל הוא מוחזק עדיף חזקת ממונ' של הישראל מחזקת מרא קמא של נכרי לדבריהם דגבי נכרי ליכא חז"מ א"כ מכ"ש דלא נוציא מן הישראל ע"י חזקת מר"ק של הנכרי ונפסוק דזכ' הישראל השוכר בקנין משיכ' א"כ שוב מוזהר הישראל על שביתתה דקנין ממון גורם לחייבו במצות שבית'. אך מ"מ י"ל כיון דמד"ת אף אם הי' ברור לנו דישראל מנכרי קונ' במשיכ' מ"מ דוק' במכר אבל לתשמיש לדברי הריטב"א קידושין הנ"ל משיכה לא הוי קנין מדאורייתא י"ל דל"ה רק ספק דרבנן ובכה"ג הוה אזלינן בתר דין תורה דקנין משיכה ל"ה קנין לתשמיש וממילא נאמר דילמא אף מדרבנן לא מהני לקנות מנכרי דרק בכסף קונה מן הנכרי וצ"ע:

ובספר תו"ש כ' בפשיטות אם ישראל קנה בהמ' מגוי בקנין משיכ' לחוד ומכרו שוב לגוי ג"כ במשיכה אמרינן ממה נפשך אם משיכה הוי קנין המועיל לישראל לקנות מן הנכרי א"כ קונה ג"כ נכרי מהישראל במשיכה ולא הוי בהמתו ואם נאמר דלמא אינו קונה נכרי מישראל במשיכה א"כ גם הישראל לא קנה מן הנכרי וממנ"פ לא הוי בהמתו של הישראל ולמ"ש יש לדון בזה דהא אף דהוי ספק אם קנה הישראל מהנכרי במשיכ' מ"מ אם הנכרי הראשון יבא לדון עם הישראל הקונה לא נוציא ממון מן הישראל דחזקת מר"ק דנכרי לא אלים מק"ו דחז"מ דנכרי לא אלים כמ"ש ומספק לא נוציא מידי הישראל ואם יבא הישראל לדין עם הנכרי הלוקח ממונו נוציא מיד הנכרי מטעם חמר"ק וחז"מ

של הנכרי לא מהני ואף דיכול לומר ממנ"פ אם תאמר דמשיכה אינו קונה גם הישראל ל"ק מן הנכרי המוכר זה אינו דמ"מ בשביל זה אין ביד הנכרי להחזיק מספק ויכול הישראל לומר מה איכפת לך במה שיש ביני לבין הנכרי הראשון מ"מ מספק אתה חייב להחזיר לי וממיל' הבהמה בחזקת ישראל וי"ל דמצווה על שביתתה וצ"ע:

ויש לדון במה דנראה מפשטות דברי הר"ן ע"ז שהבאתי לעיל בנכרי הלוקח בהמה לנסות כיון דאין עוד הברירה ביד הישראל לבטל המקח רק ביד הלוקח אין הישראל מוזהר על שביתתה היינו אם ישראל מנכרי קונה במשיכ' וכן נכרי מישראל אבל לדידן דמספקא לן אם קונ' במשיכ' א"כ כל זמן שלא נתן מעות ביד הישראל לבטל המקח ממיל' מוזהר על שביתת' והש"ס דנקט משום שאל' ושכירות הה"ד דיש לגזור דילמא יקנה במשיכ' ולא יתן המעות דעדיין ל"ק רק זה תליא בפלוגת' אם בישראל מעות קונה בנכרי קונה משיכה לכך נקט הש"ס מילתא פסיקתא הנ"מ לכ"ע דיש לגזור דשאלה ושכירות לא קני' והא דשרא רב אדא לזבוני אידא דספסיר' ועל זה כ' הר"ן דמצד שביתת בהמת ישראל ליכא כיון דבחזקת וברשות לוקח הוא היינו אם נכרי מישראל קונה במשיכה אבל לדידן דהוא ספיקא דדינא כנ"ל וביד המוכר לבטל המקח בפרט נגד נכרי דל"ל חז"מ ולישראל חמר"ק א"כ מוזהר עליה וקשה על רבינו הגדול מרן עק"א ז"ל שהעתיק בגליון הש"ע דברי הר"ן לדינא:

ולדעתי צ"ע מלבד מ"ש לעיל (סי' ב') לדון בזה מדברי רדב"ז המובא במג"א (סימן תמ"ח) דהיכא דיש ספק קנין אם יתקיים המקח ברשות המוכר הוא עי"ש:

סימן ד

אם השכיר בהמתו לגוי והתנה עמו שיחזיר לו קודם שבת ועכבה כת' בש"ע יפקירנה כו' ואפ"ה אין שום אדם יכול לזכות בה דודאי אין כונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת וכתב המג"א דאפילו בשבת אין אדם יכול לזכות ומ"מ אינו עובר כיון שהפקירה דלא כע"ש עי"ש דהע"ש השיג על הלבוש דסובר דמה"ד א"י לזכות וע"ז תמה דמה הפקר שייך אם אין אדם יכול לזכות עכ"פ בשבת ובב"י שכ' כיון דביום השבת רשות הגוי עלי' אין אחר יכול לזכות היינו או משום דהגוי לא יניח אותו למשוך או משום דהישראל לא יזכה שלא יעשה איסור שהגוי יעשה מלאכה בבהמתו של הישראל אבל בודאי אם עבר וזכה בו מהני ודברי המג"א אינם מובנים דאם מה"ד א"י לזכות לא הוי הפקר ובלא"ה הא מבואר מס' נדרים דהפקר לזמן ל"ה הפקר עד דאתי לרשות זוכה וע"כ צריך לומר דשם הטעם משום כיון דאינו עוש' הפקר רק על זמן לא גמר ומפקיר לכך ל"ה הפקר רק כמו מתנה ולא יצא מרשות בעלים עד דאתי לרשות זוכ' משא"כ לענין שלא יעבור על שביתת

בהמתו אומדין דעתו דגמר ומפקיר בלב שלם שאותו יום יהי' הפקר ויצא מרשותו ואם זכ' בו אדם שוב הוי שלו לעולם כדמבואר מדברי הסמ"ע חו"מ (סי' רע"ג ס"ק י"ד) ועיין מקו"ח (סי' תמ"ח) ואם נאמר דאין שום אדם יכול לזכות בשבת במה יצא מרשותו ועיין מח"א דיני זכייה מהפקר (סי' ב') ובתשובת רעק"א ז"ל (סי' קמ"ה) א"ו דאם זכה הוי שלו ובפ"מ במשבצות (ס"ק ה) כ' וז"ל שוב ראיתי דאף ההיא דריב"ש א"ש דאף דעכבה הגוי שלא כדין ומדינא אין רשות גוי עליה מ"מ ל"ה הפקר דגוי חייב באונסין כ"ז שלא החזירה ורשות גוי עליה ואין אחר יכול לזכות בה בשבת ולאחר שבת אה"נ רשות בעלים עליה אלא דא"כ לאחר שבת נמי חייב באונסין עכ"ל ואינו מובן הא ההפקר הוא קודם שבת ובמה שלא החזירה הנכרי ליד בעליו לא אדע היכי בשביל זה יהיה הנכרי חייב באונסין אם אינו משמש בה שלא ברשות ואם כן אז כשישראל מפקירה נפטר הנכרי מכל וכל ואם נאמר דחייב באונסין א"כ הוי כאינו ברשותו דישראל ול"מ ההפקר כלל ואם ברשותו היא ומהני ההפקר נפקע החיוב אונסין:

וראיתי בגליון רבינו עק"א ז"ל שהקש' בהפקיר שלא בפני הגוי או באומר שיקנה שלא בפניו דזוכה לו חצרו שלא מדעתו א"כ כשהנכרי מחזיר לו הבהמה אחר שבת איך רשאי ללקחו הא הנכרי אינו נותן לו בדרך מתנה אלא בדרך חזרה דלא ידע דקנה הבהמה וא"כ הוי כמו גזל נכרי דישראל יודע האמת שהוא דנכרי עכ"ד ופלא בעיני דברים הללו וכי גרע זה מטעות גוי כיון דנותן לו מדעתו ורצונו וחושב שהוא של ישראל איזהו איסור עושה הישראל וגם בלא"ה לא זכה הגוי בכה"ג שלא מדעתו כיון דאינו רגיל ומצוי ויודע שהוא בחצרו ואינו מכוין לזכות בה ומחזיר לישראל מרצונו אין זה בכלל איסור גזל וכדומ'

והנה בתשובת רע"א ז"ל שם חוכך בזה דהא בהפקר כתבו להוכיח מדברי ירושלמי גיטין דל"ש לומר גופא מהיום ופרי לאח"מ דהפקר ילפינן משמיטה בעינן שיהיה מופקר לגמרי ולא שיהיה קרקע משועבדת לבעלים ליניקת פירות וע"כ בהפקר לזמן גם כן אי אפשר שהזוכה יזכה רק לזמן ובשדה מופקרת לזמן היינו שאח"כ חוזר לבעלים אם לא זכה בו אחר אבל אם זכה בו אחר הוי שלו לעולם א"כ גם בלא זוכה אחר איך הוי הפקר לאותו זמן לחוד ולאחר שבת יפקע ההפקר וצ"ל דהוי כמו תנאי דאם יזכה אחר תוך זמן יהי' הפקר ואם לא יזכה אחר תוך זמן לא יהי' הפקר כלל ואם כן איך מהני בשבת הפקר ליום שבת הא באם לא יזכה בו אחר בשבת בטל ההפקר למפרע ועבר על שביתת בהמתו ובדברי ר"אש נדרים דאם זוכה אחר הוי שלו לעולם רק בלא זכה אחר חוזר לבעליו י"ל דהוי כמו תנאי אבל לענין שביתת בהמתו יקשה כנ"ל עכ"ד. ונראה דודאי

לא משמע דהוי כמו תנאי כיון דלא פירש רק אומר שיהי' הפקר ליום זה וגם כבר פקפקו אחרונים אם יכול להפקיר על תנאי הואיל דהפקר ע"י שליח ל"מ ומעש' דאי אפשר להתקיים ע"י שליח אינו יכול להתנות תנאי להסוברים דאף בדיבור בעי דיני תנאים. וכן יש להעיר לדעת הראב"ד ברשב"א קדושין (דף כ"ג) במקנה לעבד ע"מ שאין לרבו רשות בו דל"מ משום דיד עבד כיד רבו והוי כמתנה שלא בפניו דל"מ ועיין ספר אבני מלואים (סי' ל"ח ס"ק כ"ב) ובמה שכתבתי בהגהותי בדברי חיים דיני גטין (סי' כ"ג) וכמו כן י"ל בהפקר כיון דבדיבור יוציא מרשותו שיהי' רשות לכל העולם לזכות אין מי לפניו שיטיל עליו התנאי והוי כמתנה שלא עם הבעלים ובמ"א כתבתי בזה די"ל דכיון דליכא שום בעלים עדיף והוי כזכין לאדם שלא בפניו שיפקיר ע"ת ואם לא יהי' קיום להתנאי לא יפקיר בזה יכול להטיל תנאי אף שלא בפני בעלים מטעם זכיה ואכ"מ בזה ובודאי פשטות דברי רא"ש אינו נראה דאתי עלה מכח תנאי רק דמשייר לעצמו זכות זה ומוציא מרשותו לגמרי שיהי' רשות לכל מי שיזכה שיהי' שלו לעולם רק אם לא יזכה בו אחר יהי' חוזר אליו וכמו המוכר לזמן קרקע דהוי קנין הגוף ויכול הלוקח לבנות ולהרס כמבואר רמב"ם (פכ"ג) ממכירה וח"מ (סי' ריי"ב) ואחר הזמן חוזר ממילא לבעלים ולא אמרינן כיון דכבר יצא מרשות בעלים במה חוזר אליו בלא קנין אף דכן דעת הרא"ה המובא בחידושי הר"ן גטין (דף פ"ג) בנותן קרקע לחבירו גוף ופירות ליום א' זוכה לעולם דאמרינן כיון דפסקה פסקה עי"ש והרמב"ם כנראה חולק על זה וסובר דיכול לשייר לעצמו שאחר זמן יהיה חוזר הגוף לבעלים ראשונים בלא קנין ובהפקר לזמן בלתי אפשר דבעינן שיהי' הפקר לגמרי דומיא דשמיטה דהזוכה זוכה לעולם לכן כשכבר זוכה בו אחר נפקע לגמרי זכותן של הבעלים אולם אם לא זכה בו אדם ביום זה ממילא חוזר לבעלים ראשוני' דומי' דמוכר לזמן ומ"מ יצא לגמרי מרשות בעלים ולא קרינן בי' בהמתו של ישראל כיון דיד כל בו לזכות בו והזוכה זוכה לעולם והוי הפקר דומיא דשמיטה שיד כל בו לזכות לחלוטין לצמיתות עולם ול"מ בהמתו ש"י רק אם לא זכה בו אדם חוזר ממילא לבעלים דיכול לשייר לעצמו זכות זה ואף דיש לו זכות זה עדיף משותפות נכרי וישראל דאף אם נאמר דמצווה גם על שותפות בהמה של ישראל ונכרי שם עכ"פ חלק הישראל לא יצא כלל מרשותו אבל בהפקר על יום שבת יצא לגמרי מרשותו דיש ביד כל אדם לזכות והזוכה זוכה בו קנין עולם רק אם לא יזכ' באותו יום חוזר ממיל' לבעלים ועי' ס' אבני מלואים (סי' כ"ח ס"ק נ"ג) ומ"ש אאמ"ו ז"ל בספרו דיני מתנות (סי' ו') ומ"ש בחלק חו"מ להעיר דאמאי לא נלמוד דיכול להפקיר לזמן ממש

משמיט' דהי' השדה ג"כ הפקר לכנוס כל מי שירצה ללקוט כמבואר נדרים (דף מ"ב וכן מדברי תוס' כריתות (דף כ"ז) ואכ"מ בזה:

סימן ה

בש"ע (סי' רמ"ו ס"ד) ישראל שהשכיר שוורים לנכרי לחרוש בהם יש מתירים אם קבל הנכרי אחריות מיתה וגניבה ויוקרא וזול' וי"א דכיון דאין הנכרי יכול למכרה אם ירצ' נקראת בהמת ישראל ע"כ ודעת המתיר הוא רש"י ז"ל וש"ג פ"ז דיבמות ולמד ממתני' פי"א דתרומות כהן ששם פרה מישראל דמאכילה כרשיני תרומה ומבואר בש"ס יבמות שם דהואיל דהכהן חייב באחריותה וגם אם פחתה פחת לו הרי הוא כשלו כן נמי אין ישראל מצווה על שביתת' דכמו דחשיב שלו לענין להאכילה תרומה כן נמי חשיב של הנכרי לענין שבת וכ"כ הסמ"ג משם רש"י דבאופן זה הוי כמו צאן ברזל לישראל וכ' דיש אוסרין בכל ענין דכיון דאין הנכרי יכול למכרה נקראת בהמתו של ישראל בכל מקום שהוא וישראל מצווה על שביתתה ולא נתבאר טעם של האוסרים למה לא נילף מתרומה וגם הא מבואר בש"ס יבמות שם דקי"ל כר' יהוד' דהמכנסת שום לבעל' היא אומרת כלי אני נוטל הדין עמה וע"כ הא דקתני שם במשנה באלמנה לכה"ג וגרושה לכהן הדיוט עבדי צאן ברזל אוכלין בתרומה הואיל דחייב באחריותן הטעם כמבואר שם אף דאינו שלו שאינו יכול למכרן מ"מ הואיל דאם נאנסו או פחתו הכל באחריות הבעל חשיב שלו לענין תרומה וקנין כספו קרינן בי' א"כ לענין שבת נמי למה יהיה אסור לנכרי לעבוד בה כיון דהוי כבהמתו וע"כ אף דבכ"מ אינו חשוב כממונו מצד קבלת אחריות רק לגבי חמץ גלי לן קרא דגורם לממו' כממון דמי ובדבר אחר אף אחריות אונסין לא חשיב כשלו אולם אחריות כחישה ופחיתת דמים שווי' לי' כשלו וכמו שכ' שם הרשב"א ודוחק לומר דהאוסרים לא אסרו מן הדין רק מדרבנן הואיל דמקרי בהמתו של ישראל וכמ"ש בתשובת תודת שלמים דמלשון דעת האוסרים נראה הואיל דאין יכול למכור נקראת בהמתו של ישראל ומצווה על שביתתה משמע דמה"ד מצווה:

ונראה דהנה בסוגיא יבמות שם מסיק דהלכה כר"י דהדין עמה ואע"ג דתניא כוותי' דרב אמי מסתברא טעמי' דרב יהוד' משום שבח בית אביה ואח"כ מביא הש"ס דהיתומים יכולים להפקיע שעבוד' ולאסור הכלי צאן ברזל דמי לא מוד' רב יהוד' דמחוסר גובייגא וכיון דמחוסר גובייגא ברשותיה קאי ועי"ש ברש"י אע"ג דהדין עמה מ"מ כל כמה דלא גבתינהו לאו ברשותה קיימא אלא שעבודא בעלמא אית לה עלייהו דהא אם נאנסו או אבדו חייבין באחריותן וכיון דברשו' יתמי נינהו אתי הקדש ומפקע לשעבודייהו ויהבי דמי. וברי"ף וברא"ש מבואר דכן גרסו בש"ס כיון דאילו מגנב בעי לשלומי ברשותייהו

קיימ' ובריטב"א ביאר שם הטעם אע"ג דלר"י הדין עמה מ"מ דידיה חשיבי כיון שקבל עליו כנכסי צאן ברזל רק משום שבח בית אביה אלמוה רבנן לשעבוד' דידה שיהי' לה כאילו הם אפותקי גמור בע"מ שלא יוכל למכור ולסלקה בדמים ועשו כן משום שבח בית אביה ומ"מ כיון דדידי' נינהו אתי איסור שלו ומפקיע אפי' מידי שעבוד זה ור"נ אסבר' ניהלי' לרבא וא"ל מסתברא מילתי' דר"י משום שבח בית אביה ואפי' לר"י לא חשיב שלה אלא מדין שעבוד והשתא א"ש מתני' דתרומ' עי"ש מבואר דלאו מטעם אחריות בלבד חשיב כשלו דבאמת אף אם יתחייב בכל מיני אחריות שבעולם מ"מ כ"ז שלא קנה קנין הגוף לא הוי כשלו ונשאר של בעלים הראשונים ומתחלה דסברו דטעמא דר"י משום שבח בית אביה דידה הוי הוכרח הש"ס לומר דלכך אוכלין בתרומ' משום דהוי ברשותי' לכל אחריות אף לענין כיחשה דאחריות כזה לא מצינו דשומרין חייבין לשלם כמו ששוה בשעת שנאבד' מן העולם וגזלן אף דמשלם כשעת גזיל' מ"מ יכול לומר הרי שלך לפניך כל זמן דקרינן בי' כעין שגזל משא"כ אחריות דבעל על נכסי צ"ב דכל מיני אחריות שבעולם חייב בו דומה לפרה של ישראל השומה ביד כהן ופי' רש"י כששכרה הימנו שמאה לו והתנה להחזירה לו בדמים הללו אע"פ שחוזרת בעינא אם לא יפחתו דמיה כל כמה דלא הדרה דידי' הוי ומאכיל' וכנראה דדעתו דאין בידו למכרה וגם כשמחזירה חוזרת ממילא ואינו צריך לעשות בה הישראל קנין חדש ואף דהכהן ל"ה כי אם שוכר מ"מ כיון דברשותיה הוא לכל אופני אחריות מאכילה וזה הכל לס"ד אבל אחרי דמסיק ר"נ מסתברא טעמא דר"י משום שבח בית אביה ולא קאמר דידה הוי דאפי' לר"י לא חשיב דידה אלא מדין שעבוד והא ראיה דיש ביד הבעל להפקיע מידי שעבוד בהקדש לדעת רש"י ור"י קדושת הגוף ולדעת ר"ת אף קדושת בדק הבית א"כ הא דנצ"ב אוכלין בתרומ' הוא משום דשל בעל הוא רק חכמי' אלמוה לשעבודא דידה שיהיה לה כאילו הם אפותקי גמור בע"מ שלא יוכל למכור ולא יוכל לסלק' בדמים ואין הכונה בגדר תנאי בע"מ דא"כ אם מכר הבעל הי' נתבטל קנינו מעיקרא וזה לא נראה רק שיור זכות שלא יוכל למכור וכשתבא האש' לידי גוביינא תצטרך לקנות מחדש והוי כמוכר ע"מ להחזיר שאחר זמן ימכור לו בהחזרה והעדיפה כח האשה שתוכל לבטל המכר אף בחיי הבעל ועי' ריטב"א ב"מ (דף ס"ג) בריבית ע"מ להחזיר ובמח"א דיני מלוה (סי' י"ג) ואף אחר מיתת הבעל לאו דידה הוי כ"ז שלא גבתה בגוביינא ואם נשארו עבדי צ"ב אף של גרוש' לכהן אף דהיא אינה אוכלת עבדיה אוכלין בשביל יורשי הבעל כ"ז שלא גבתה ואחר שגבתה הוי כאילו קנתה עבדים לאחר מיתת בעלה כנרא' מדברי תוס' יבמות (דף ס"ו ע"א) ד"ה גזירה ואף דהרי"ף והרא"ש כ' הטעם משום דהקדש מפקיע מידי שעבוד

כיון דאילו מגנב בעי לשלומי ומחוסר גובייגא ברשותי' קאי ע"כ לאו מטעם אחריות חשיב כשלהן דא"כ הוי של האש' ואיך יכולים לאסור עלי' וגם הי' נ"מ דלאחר מיתת הבעל אם לא נשאר נכסים לשלם לה אם מגנב ולא הוי לשום אחריות ברשותיהו דיתמי היכי ס"ד דלא יהי' בידם לאסרן או שעבדי' לא יאכלו בתרומה אלא ודאי דלמסקנא לאו דידה הוי רק של בעל ובשיור לאש' שלא יהיה בידו למכור ולסלק בדמים כשתבא לידי גובייגא ואז תגבה בגובייגא דב"ד ובקנין חדש.

ויש ראי' ברורה לזה דלאו מטעם אחריות נחשבו של בעל רק קה"ג יש לו ובשיור שלא יוכל למכור ולסלק בדמים דהא לפי המנהג שלנו המבואר אה"ע (סי' פ"ח ס"ב) אין אחריות זול' על הבעל רק אונסין ודוקא כשכלו לגמרי א"כ שוב ל"ה בכל אנפי אחריות ברשותיה דבעל ובכ"ז פסק הטור וש"ע יו"ד (סימן רס"ז) דעבדי צ"ב יוצאים בשן ועין לאיש וכן הטור יו"ד (סי' של"א) כתב דאוכלין בתרומה ואמאי הא שוב דמי לשוכר ולא דמי לשם פרה מחבירו וכן אמאי אין מכירתו מכירה וכבר העיר בזה הגאון מליסא ז"ל בספרו בית יעקב אה"ע (סי' צ) א"ו דלמסקנ' דר"נ לאו מטעם אחריות הוא ברשותי' דבעל להאכיל בתרומה ולצאת בשן ועין דבאמת אף כל אחריות ל"מ אם לא קנה קנין הגוף רק ודאי דידי' הוי והא ראי' דקדושת הגוף מפקיע מידי שעבוד' וגם צריכ' לקנות אח"כ בקנין כשתבא לגבות ולא איכפת לן בחיוב אחריות ומתני' דתרומות דכהן ששם פרה מישראל יאכילנ' כרשיני תרומ' כנראה מפי' הרמב"ם שם דלאו שם שוכר הוא רק קונה הפרה מן הישראל בדמים ידועים ואח"כ ימכרו הפרה ויחלקו בריוח ואין לבעלים הראשונים חלק בגו' הפרה רק מן השבח וכן מבואר ברמב"ם (פ"ט ה"ח) מתרומות וז"ל אבל כהן ששם פרה מישראל לפטמה אע"פ שיש לו לישראל חלק בשבח הואיל וגופה לכהן שהרי שמאה ע"ע ה"ז מאכילה בתרומה עכ"ל הרי דגוף הבהמה הוא של המקבלה בשומא ואולי גם בידו למכרה ואף אם משייר לו שכל זמן שאינו מסלקו לא יהיה בידו למכור י"ל דג"כ מאכילו דמ"מ הגוף שלו והבעלים הראשונים מצד שעבוד נשאר זכותן אבל לא קה"ג ולכך אינו מעכב על הכהן ל אכיל' אבל לעולם אם אינו מוכר' לו רק משכירה אף דשם בדמים ומקבל כל אופני אחריות שבעולם מ"מ לאו דידיה הוי לכן לענין שביתתה בשבת מצווה עליה הישראל לדעת האוסרים כיון דלא מכר הבהמה להנכרי רק השכירה לו אינו מועיל כל אחריות שבעולם כיון דלא קנה גופה וכשמחזירה להישראל אינו צריך לעשות קנין חדש וכשמוחל להנכרי לקבל מעות צריך שיעשה בה קנין חדש לקנות הגוף מאז א"כ הוי בהמתו של ישראל אולם אם מקנ' אף הגוף לנכרי רק בתנאי שלא יוכל למכרו ושיחזיר אח"כ להקנות לו בהחזר' זה מכירה ממש אף דמשייר

לו זכות זה מ"מ לא איכפת לן ולא מקרי בהמה של ישראל כיון דצריך שיעשה אח"כ קנין חדש:

וראיתי בביאורי הגר"א שכ' דפלוגת' של אלו ב' הדעו' תליא בספק' הרי"ף יבמות ויתורץ מה שקשה על הרמב"ם דפסק כר"י ופסק כברייתא דתניא כוותי' דרב אמי עבדי צ"ב יוצאין בשן ועין לאיש והענין כי הרי"ף נסתפק שם בבריית' דהמכנסת לא בריר לן כו' והיינו כי אמרו שם א"ל רבא לר"נ והא תניא כוותי' דרב אמי וקשה וכוותיה דר"י לא תניא וי"ל בב' אופנים או דאינו דומה לר"י דאף דא"י למכור מ"מ שלו הוא וכמ"ש שם הא לא דמיא כו' או דהברייתא יחידאה הוא דרשב"ג אזיל לטעמי' גיטין (דף מ"א) ולא קי"ל שם כוותי' ומשני אע"ג דתני' מסתבר טעמא דר"י ודינא דברייתא דעבדי צ"ב אמת דמ"מ כאן מסתברא טעמי' דר"י ולאלו ב' האופנים שפיר פסק הרמב"ם כבריית' דעבדי צ"ב רק נ"מ בין ב' אופנים אלו לענין המכנסת אם יש לפסוק כברייתא או לא וזהו שכ' הרי"ף לא בריר לן וגם כאן תליא הפלוגתא באלו ב' אופנים דלאופן הראשון דהגמרא לא ס"ל התניא כוותיה דר"י דאע"ג דא"י למכרו מ"מ הרי הוא שלו ולאופן הב' משום דיחידאה הוא אבל הדין אמת דכל שא"י למכרו אינו שלו ומפרשים הגאונים אותה ברייתי' דמכנסת לענין מטלטלין כפלוגתייהו דהיא אומרת כלי אני נוטל וכן ברייתא דשוכר פרה ושם ובזה מתורץ מ"ש הרמב"ם וש"ע אה"ע (סימן צ') דאם מכר מטלטלין בדיעבד מהני משום דלא בריר לן ההיא ברייתא דנעביד עובדא כמ"ש הרי"ף ולכך לכתחלה לא ימכור ואם מכר מה שעשה עשוי עכ"ד הקדושים ולא זכיתי להבין חדא כיון דהוי לדידן ספק אם מה דאינו יכול למכור הרי הוא שלו אמאי עבדי צ"ב יאכלו בתרומ' בגרוש' לכהן דעבדי מלוג אינם אוכלים ועבדי צ"ב יאכלו מפני שהם של בעל כמבואר ברמב"ם הל' תרומות (פ"ז הי"ט) וכיון דלהלכה מספקא לי' לרמב"ם אם יכול למכור אמאי יאכלו מספיק' ואף דתרומ' בזמן הזה דרבנן מ"מ בכל מקום מבואר ברמב"ם שם דבספקא אזלינן לחומרא וכמ"ש המל"מ הלכות תרומות ואין לומר כיון דאם עבר ומכר מהני המכירה אוכלין זה אינו כיון דהא דמהני בדיעבד הוא רק מספק אין מוציאין מידו א"כ נשאר הספק לנו דדלמ' כלפי שמייא גליא דהדין הוא דל"מ המכיר' ואם ל"מ המכיר' לא הוי שלו ואמאי יאכלו ובאמת לגבי כהן ששם פרה מישראל דיאכלו דייק הרמב"ם אע"פ שיש לישראל חלק בשבח משמ' דבאמת איירי דהוי שלו לגמרי אף לענין מכיר' דאם אינו שלו לענין מכירה לא יאכל א"כ אם נאמר דמכיר' מהני רק מספק אמאי יאכלו ואף דלענין גובייא מבואר ברמב"ם (פי"א ממלוה) דעבדי כמטלטלין וא"כ מהני המכירה מ"מ אם נאמר דלא הוי רק ספק אמאי יאכלו ודוחק לומר דהוי ספק ספקא חדא דלמא אף אם א"י למכור

הוי ג"כ כשלו ואף אם תאמר דכשא"י למכור ל"ה כשלו מ"מ דלמא הדין הוא דמהני מכיר' דזה דוחק מכמה טעמים גם אם נאמר דהוי ספק דדלמא ל"מ המכירה אמאי עבדי צ"ב יוצאין בשן ועין לאיש כיון דהוי ספק מוקמינן להעבד בחזקת מר"ק ולא אמרינן דהעבד מוחזק בעצמו כמבואר במהרי"ט בתשובה ובס' בני יעקב דדוק' היכא דהספק בעיקר קנין העבד כתבו תוס' גיטין (דף י"ז) דהעבד מוחזק בעצמו אבל היכ' דהוחזק ודאי מעיקרא בעבדו ל"מ תפיסת העבד להיות מוחזק בעצמו ועיין קצוה"ח (סי' פ"ח) וכן הוכיח (סי' רנ"ח) מן הירושלמי וכן מדברי הרא"ש פ' השולח ואכ"מ בזה ויבואר אי"ה במקומו עכ"פ כיון דל"ה מוחזק בעצמו אמאי יוצא בשן ועין ואף ספק ספקא אין מוציא ממר"ק כמו שהוכיחו האחרונים ועוד איך יתכן לומר דרק מספק סובר רמב"ם דמהני בדיעבד המכירה במטלטלין הא כתב (פ' כ"ב מאישות) מכר מטלטלין של נצ"ב אע"פ שאינו רשאי אם מכר ממכרו ומשמע דמהני בבירור דאם הי' רק מספק הא דעת רמב"ם בכל מקום דמהני תפיסה בספקא דדינ' והו"ל למימר דאין מוציאין מידו ובסוף הלכות מכירה כתב הרמב"ם אם עבר ומכר קנו הלקוחות ואין האשה יכולה להוציא מידם. משמע בשום אופן אינה יכולה להוציא ואף תפיסה ל"מ ואם הי' ספקא דדינא מהראוי לומר דמהני תפיסת האשה ולמה כתב קנו הלקוחות הי' לו לומר אין מוציאין מידן כמו שדקדק הרמב"ם בכל מקום היכא דהוי ספקא דדינא לכתוב דאין מוציאין א"ו דסובר דמהני המכירה במטלטלין בבירור:

סימן ו

במג"א סי' ש"ה ס"ק ו) דכל הנך דאמרינן בבהמה דאסור לצאת בו ברה"ר דהוי משאוי שרי בכרמלית כדאמרינן ר"פ מי שהחשיך כל שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחילה ותמה בס' תו"ש הא במחמר לא הותר שם כ"א מצד דוחק לתת כיסו משום דאדם בהול על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאתויי ד"א ברה"ר וראי' לזה דהא אם יש עמו נכרי יתן לנכרי ולא יתננה על החמור עי"ש וכתב דאף דהמרדכי מובא בב"י כ' דהיכא דהחי נושא א"ע דליכא רק שבות מותר בבהמה י"ל דשבות גבי מחמר חמור דהמלאכה נעשית בשיתוף האדם אבל המג"א דכ' דגם שבות דמחמר מותר לגבי בהמה קשה. והנה בש"ג ר"פ מ"ש כתב באמת להקשות בזה דמשמע בגמרא דאיכא איסור קל טפי לתת כיסו לנכרי ממה שישים אותו ע"ג בהמתו ולפי המסקנא נראה דכשמשים כיסו ע"ג בהמתו בשעה שהיא הולכת נוטלה ממנה כשהיא נחה דשרי לכתחל' דכל שבאדם פטור אבל אסור בבהמה מותר לכתחלה וא"כ הי' יותר טוב לתת כיסו על החמור ממה שיתננו לנכרי ועוד קש' הא דקאמר בחמורו שרי לכתחל' והאיך מותר לכתחלה בכיסו לתת על

החמור וליטול ממנו בשבת והא אסור לטלטל כיס המעות בשבת עכ"ל ולא ידעתי הא חדא מתרצה בחברת' דבאמת כל שבאדם פטור אבל אסור בבהמתו שרי לכתחלה היינו מצד איסור מחמר אבל מצד איסור טלטול הכיס בכל פעם ופעם הי' אסור וגם הא עכ"פ משתמש בבעלי חיים דעוש' ג"כ איסור דרבנן ולדעת רש"י ותוס' כמו דאין רוכבין ע"ג בהמה משום שמא יחתוך זמורה כמו כן אסור נמי להשתמש בבע"ח מטעם זה שמא יחתוך זמור' ועי' מג"א (סי' ש"ה סק"ט) א"כ אף דמצד מחמר ליכא איסור מ"מ אסור מטעם שמא יחתוך זמורה כיון שמנהיגה. ואף למ"ש בהגהות מרדכי פרק א' דעירובין דמשמש בבע"ח הוי שבות לא מטעם דאין רוכבין [ודבריו שם צריך להבין דכ' וז"ל וא"ת ומה צריך לטעם דאין עולין ואין רוכבין תפ"ל דמשתמש בבע"ח וי"ל דל"ה כ"א איסור דרבנן כדאית' פרק אין דורשין עי"ש והא דאין עולין ואין רוכבין ג"כ ל"ה רק דרבנן וצ"ל כונתו דהוי חשש איסור תורה שמא יחתוך אבל משתמש בבע"ח לבד הוי איסור שבות בפני עצמו אף במקום דליכא חשש זה אבל ודאי אף אם נתנו כשהוא מהלך יש איסור דמשתמש בבע"ח וגם דג"כ שייך חשש דשמא יחתוך כמו באין רוכבין אע"ג דליכא שום מלאכה דחי נושא א"ע ומ"מ אסור כמו כן במנהיגה אף בליכא איסור דמחמר] ובכל פעם ופעם רק איסורין האלה הותרו משום דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות ברה"ר ויעשה מלאכה דאוריית' וא"כ ודאי שפיר עדיף ליתן לנכרי דיעשה רק פעם א' איסור דרבנן משיתן על החמור ויעשה כמה פעמים איסורי טלטול וישתמש בבע"ח וי"ל מה דמבואר שם בגמרא הא יש עמו נכרי לנכרי יהיב ליה מ"ט חמור אתה מצווה על שביתתו ונכרי אי אתה מצווה על שביתתו ומדקדק שם הר"ן הא ליכא משום שביתה דאמרינן בסמוך כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשעומדת נוטלו ממנה וכ' דאפ"ה כיון דבמלאכה גמורה הוא מצווה על שביתתה לנכרי יהיב לי' ולא לחמור עכ"ל ואינו מבאר הטעם ולמ"ש י"ל דכונת הש"ס כיון דחמור אתה מצווה על שביתתו יהי' צריך אח"כ ליטול כשעומדת ולהניח ויעשה בכל פעם איסור טלטול וגם מה שמשתמש בבע"ח להכי עדיף טפי שיתן לנכרי אבל מ"מ הא דקאמר בש"ס כל שבאדם פטור אבל אסור בבהמתו מותר אף לכתחלה מצד איסור מלאכת מחמר רק מצד אחר אסור מדרבנן טלטול מוקצה בכ"פ ומשתמש בבע"ח:

ויש להתבונן בהא דמבואר שם חמור וחשו"ק אחמור מניח ליה לחשו"ק לא יהיב ליה מ"ט הני אדם האי לאו אדם ופי' רש"י הני אדם ויש במינו שחייב במצות ואתי לאחלופי ולמה לי' לרש"י לזה הא אף אם נותן לחשו"ק צריך ליטול כשעומד ולהניח כשהוא מהלך כמ"ש תוס' שם וברשב"א שם כ' דאף דאסור למספי אף איסור דרבנן לקטן מה שאינו

לצרכו משום הפסד ממון שרי ולדעת הרמב"ם בכ"מ אף לצורך קטן אסור למספי איסור בידים וכ"כ המל"מ דכן דעת רש"י וע"כ כאן משום הפסד ממון הותר א"כ עכ"פ כיון דבכל פעם שעומד צריך ליקח ממנו ולהחזירו עושה ג"כ טלטול מוקצה וגם שנותן לו איסור בידים דאסור בכ"מ א"כ כיון דהני אדם ואסור למספי לי' בידים עדיף טפי לתת על החמור דלאו אדם רק מצד שביתת בהמתו ומחמר אסור אבל על שבות אינו מוזהר. וצ"ל דמ"מ מוסיף איסור במה שמניח על החמור כל פעם דמשתמש בבע"ח והי' ס"ד דטוב יותר למעט באיסור מלתת על החמור ויתן לחשו"ק לכך פי' רש"י דהני אדם ואתי לאחלופי ועיין מג"א (סי' רס"ו ס"ק א) ובח"ש שם ובמג"א שם (ס"ק ב) דאם המשא כבד יתן החמור לנכרי או יפקירנו ובלבד שלא יחמר וקשה א"כ למה התירה לתת על החמור ושיחזור ויטלנו בכל פעם יפקיר להחמור ולא יצטרך לטלטל בכל פעם ולחזור למשתמש בבע"ח וצ"ל דמ"מ חיישינן שיהי' מחמר ועי"ש ברשב"א. עכ"פ מבואר גם מדברי הש"ג דשבות לגבי בהמ' מצד מחמר מותר לכתחילה וכמ"ש המג"א.

עוד הקשה בתו"ש מש"ס פסחים (דף ס"ו) בהא דבני בתירה דלמחר מי שפסחו טלה תוחב לו בצמרו גדי תוחב לו בין קרניו ופריך והלא מחמר ומשני מחמר כלאחר יד ושוב פריך כלאחר יד נמי נהי דאיסור דאורייתא ליכא איסורא דרבנן מיהא איכא היינו דקבעי מני' דבר שיש לו התר מן התור' ודבר שבות עומד לפניו לעקרו כלאחר יד במקום מצוה מאי הרי דשבות בבהמה אסור ובמחצית השקל כ' ליישב דברי המג"א דבאמת שבות דמחמר לא הותר' לגבי בהמה דחמור כנ"ל רק כונת המג"א על שאר שבותים עי"ש אולם עדיין לא נתיישב בזה מהא דפסחים דאם נאמר דרק מצד מחמר לבד אסור ושביתת בהמתו לא שייך בזה דמה שנעשה בשיתוף אדם בזה גזרו חכמים ג"כ לגבי מחמר אבל במה שהבהמה עושית מלאכה דרבנן לא איכפת לן א"כ עדיין מאי בעי מיני' למ"ש הריטב"א מסכת יבמות (דף ו) משם רבינו יונ' דעשה דשבתון לא קאי רק על אבות מלאכות הכתובים בתורה אבל על מחמר לא קאי ועי"ש בהא דקאמר לא לאו דמחמר בי' מבואר דעל לאו דמחמר לא קאי בעשה א"כ אמאי לא יהי' עשה דפסח דוחה הל"ת דכל הטעם דעשה אינו דוח' לשבותין דדבריהם הוא משום דהוי עשה ול"ת דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא וכמו דמבואר בש"ס ר"ה בהא דשופר של ר"ה אין עולין באילן ואף למ"ש הר"ן שם דהוי מצי למימר דלא הוי בעידנא מ"מ עשה דפסח חמור ולא בעינן בעידנ' כמבואר מדברי תוס' פסחים (דף נ"ט) דדוחה אף לעשה דהשלמה מה"ט הואיל דחמור דהוי בכרת. א"כ מאי מספקא להו אם מחמר כלא"י אסור במקום מצוה או לא כיון דל"ה מחמר רק בחומר ל"ת אף מחמר בשלא כלא"י ממילא אם המשא הוא כלא"י

גם כן לא חמור ועשה דוחה לל"ת אף דל"ה בעידנא אלא ודאי דאף בחומר עשה הוא ג"כ מצד עשה דלמען ינוח ושם איירי דלא הקדישו עדיין עד דמייתי להו לעזרה ועדיין חל על הבעלים ג"כ מצוה דשביתת בהמתן ושפיר קבעי' אם מותר כלא"י או מטעם שכתב רש"י דכלא"י לא שכיחא או מטעם שכ' תוס' שם דשבות דבהמתו קיל משבות דעצמו. לכן ע"כ צ"ל דבמחמר ממש אף דהוי כלא"י מ"מ כיון שמוצא משא עליה י"ל דבזה אסור אף לגבי בהמה הן מטעם מחמר הן מטעם שביתתה בחומר עשה. אבל במה דנוטל כשהי' עומד' דלא עשת' הבהמה שום מלאכה בזה מותר אף לכתחלה וכמבואר גם מדברי תוס' שם דהוי מצי לשנויי כשהיא מהלכת מניחו וכשהיא עומדת נוטלו הימנו דכה"ג שרי ועיין מג"א (סי' רס"ו ס"ק ד') דאף לחמר בכה"ג שרי דבטלה צריך לחמר כמ"ש המפרשים שם ועיקר ראיית המג"א דכמו דלא גזרו שבות זה לגבי בהמה כן נמי לא גזרו בכרמלית משא"כ בכלא"י מבואר בגמרא דאסור לכתחלה רק במקום מצוה לא גזרו ועיין תוס' פסחים שם ד"ה תוחב ובמהרש"א שם שכ' להדיא דאף מחמר לא שייך אלא באיסור רה"ר ולא בכרמלית כדמוכח פ' המוצא תפילין עי"ש הרי להדי' דאף לכתחל' מותר לחמר בכרמלית וע"כ דברה"ר כלאחר יד גרע ואסור הן מצד מחמר והן מצד שביתת בהמ' כמו שהוכחתי מדעת רבינו יונה דלא שייך עשה דשבתון רק לגבי אב מלאכה ואיך ס"ד דלא ידח' עשה דפסח ללאו דמחמר כמ"ש לעיל:

וקצת קשה למ"ש בהגהות מרדכי סוף קידושין דנהי שאדם מצווה על שביתת בהמתו מלמען ינוח היינו שלא יעשה בה מלאכה לא הוא ולא אחר אבל דבר שאין בו מצד איסור מלאכ' אינו מחוייב על בהמתו ואיסור תחומין אפי' למ"ד דאוריית' אין בו סקילה אלא מלקות לבד דלא מנה ליה בכלל מ' מלאכות שהם אבות ולא מוזהר רק מקרא דאל יצא איש ממקומו ולא מוזהר על בהמתו בזה ועי"ש באורך וא"כ ממיל' אף אם תחומין דאוריית' לא קאי ע"ז העש' דשבתון לדעת ר"י וא"כ אמאי אמרינן במתני' הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום אין דוחין את השבת ומוקי לה במס' עירובין (דף ק"ג) דאיירי בעובר מדאוריתא דחתיכת יבלתו איירי בכלי והרכיבו דלא כר"נ דאמר חי נושא א"ע הבאתו מחוץ לתחום כר"ע דאמר תחומין דאוריית' ואמאי אין הבאתו מחוץ לתחום דוחה שבת הא מ"ע דפסח יש בו כרת ולמה לא ידח' לל"ת דאל יצא אף דל"ה בעידנא כיון דעשה חמור דוחה לקל ואף די"ל דשאני לאו דשבת דחמור ואין עשה החמור שיש בו כרת דוחה לל"ת של לאוי דשבת הא מבואר מש"ס יבמות שם והא תנא בעלמא קאי ולא קא פריך משמע דחומרא דשבת אף לגבי לאו דנמי הוי כעובד ע"ז כמ"ש רש"י שם מ"מ לענין שלא יהיה נדחה מפני עשה ל"ה פירכא חומרא זו ממילא מהראוי שעשה

החמור דקרבן פסח שיש בו כרת ידחה לל"ת דתחומין ואף דל"ה בעידנא ויש לישב [ובפ"מ בפתיחה להלכות שבת כ' להסתפק בזה אם דוקא בדבר שיש סקילה וחיוב חטאת הוא דהוי מומר לכל התורה הא בלאו דמחמר דליכ' כ"א לאו או תחומין י"ב מיל למ"ד דלוקין עליהם אם הוי ג"כ מומר לכה"ת עי"ש וכנראה מש"ס יבמות הנ"ל דקאמר לאוי דשבת דחמורי וברש"י דמחלל שבת כעובד ע"ז ושם קאי על לאו דמחמר ודוחק לומר הואיל דלאוי דשבת שבאבות מלאכות חמירי וכן מוכח מדברי רש"י יבמות (דף מ"ה ע"ב) דכת' הטעם דגר תושב אסור לעשות מלאכ' משום דהוי כעובד ע"ז ומסתמא דאסור לדעת רש"י בכל עניני שבת הן בתחומין הן במחמר וחכם א' מגדולי רבני פולין כתב אלי להוכיח דל"ה ככופר בכה"ת מדברי תוס' יבמות (דף ל"ג ע"ב) ד"ה א"ר יוסי שכ' דאיסור שבת קיל לפי שהותר במקדש אבל אי הוי מית' בהבער' הוי חשיב איסור חמור אע"ג דהותר במקדש הרי דלאו דשבת במקום דליכא חיוב מיתה חשיב קל דלא חל קל על חמור ולדעתי ודאי בעצם חומר הלאו דשבת מקרי חמור רק שם כ' תוס' על קושית הר"י דאורליינש דאמאי לא מוקי בהצתת האילת' דעבודה הוא ובעי כהונה ואין בה מיתה אלא לאו גרידא לפי שאינה עבודה תמה דתרווייהו לאווי נינהו דלא הוי קל על חמור וע"ז תירץ ר"י דמ"מ איסור שבת קיל לפי שהותר במקדש היינו דחילול זה מה שעושה הזר בהצתת אילת' זה ממש הותר במקדש ע"י כהן א"כ לאו זה דהוצתת הזר קיל טפי לפי שמעשה הזה ממש הותר במקדש וכיון דאין בו מיתה מקרי קל נגד לאו דזרות כיון דחילול זה ממש שעושה בהצתתו מותר במקום זה שעושה אבל עצם חילול שבת אף בלאו י"ל דחמור וחשיב מומר לכה"ת אף בחילול ע"י לאו דמחמר כדמשמע בפשיטות דברי ש"ס ורש"י יבמות הנ"ל ואכ"מ להאריך בזה]:

וראיתי בגליון משניות תוס' רבינו עק"א ז"ל (פ"א) שהוכיח מדברי תוס' שבת דכתבו ולר"י דס"ל דטעמא דב"ש משום שביתת כלים לא תקשה טוענים קורות בית הבד משום דאזיל טפי ממילא מכל הנך דמתני' ואם נאמר כמ"ש המג"א בפשיטות דבכרמלית ליכא משום שביתת בהמה דכל שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחלה א"כ ניחא לר"י בפשיטות דכמו לדידן במילי דרבנן ליכא משום שביתת בהמתו ה"נ לב"ש לענין שביתת כלים משום הכי בטעינת קורה דהוי רק דרבנן אין בו משום שביתת כלים והר"ן שם נרא' באמת דהטעם כיון דהוי דרבנן אין בו משום שביתת כלים ה"נ לדידן לענין שביתת בהמתו עי"ש ולי נראה לכאור' די"ל לענין שביתת בהמתו דל"ה רק עשה לבד בזה גם התוס' מודים דמלאכה דרבנן לית ביה משום שביתת בהמתו משא"כ לב"ש בשביתת כלים דיליף בש"ס שבת (דף י"ז) מדכתיב ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו

ופי' רש"י דקאי אדלעיל דכתיב למען ינוח שורך ומרבה בזה אף שביתת כלים ולדידי' י"ל דהוי בחומר ל"ת גם כן דכל מקום שנאמר השמר ואל אינו אלא ל"ת בזה לא מצינו בש"ס לומר דכל שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחל' רק לדידן דלית' רק בעשה לרוב הפוסקים בזה בדרבנן מותר בבהמתו לכתחלה אבל לב"ש דהוי בחומר לאו כנ"ל י"ל דמספקא להו לתוס' אם גם בזה מותר בבהמתו ובכלים לכתחלה לכך כתבו משום דאזיל טפי ממילא מכל הנך דמתניתין:

סימן ז

כמו דמוזהר אדם על שביתת בהמתו מדכתיב למען ינוח שורך כן נמי מוזהר אדם על שביתת בנו ובתו שלא יעשו מלאכה בשבת ע"ד אביהם כמבואר שבת (דף קכ"א) קטן שבא לכבות אין שומעים לו מפני ששביתתו עליהן ומבואר בש"ס שם בקטן עושה ע"ד אביו שיודע להבחין שזה נוח לאביו ועושה בשבילו וזה ל"ה כאוכל נבילות מדנפשי' דאין ב"ד מצווין להפרישו רק כמיסף לי' בידים וכמבואר בנ"י יבמות סוף פרק החרש דאף בשאר איסורין בעושה ע"ד אביו הוי כמו דספי לי' בידים וכ"כ הש"ג פ' כל כתבי ועי' רשב"א שבת ר"פ מי שהחשיך דזה אסור מה"ת בעושה ע"ד אביו וא"כ ממילא הא דכתוב בתורה לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך היינו בעושה ע"ד אביו וכ"כ הרמב"ן פ' יתרו הזהירנו בשבת שלא יעשו הבנים קטנים מלאכה לדעתינו וברצונינו:

ולכאורה קשה הא ילפינן משרצים ודם וטומאת כהנים דאזהיר רחמנא גדולים על הקטנים שלא להאכיל אותם בידים איסורין כמבואר סוף פ' החרש וכמ"ש הב"י או"ח) סי' שמ"ג) דמשם ילפינן לכל איסורין וא"כ למה צריך קרא באיסורי שבת שלא לצוות לקטן לעשות מלאכ' הא ילפינן כבר מכל איסורין וא"ל דמזה ילפינן בעושה ע"ד אביו חייב אביו להפרישו א"כ לא נילף בכל איסורין משבת דחמור ואיסור סקילה בזה החמירה התורה להפרישו אף בעושה ע"ד אביו משא"כ בשאר איסורין וע"כ הסברא פשוטה בעוש' על דעת אביו הוי כמאכילו בידים א"כ למה צריך קרא כלל בשבת וראיתי בס' מוצל מאש שעמד ע"ז והעלה בצ"ע ובס' חק"ל מקש' עוד למאן דסובר דיש לומר דהנך קראי דדם ושרצים הוא אף אם מעצמן עושים בית דין מצווין לאפרושינהו ומנייהו ילפינן לכל התור' יקשה דנפשוט ממה דצריך קרא לגבי שבת דאי ב"ד מצווין להפרישן בכל איסורין מכ"ש שבת דחמור:

ונראה הא ידוע דקטן מעשה יש לו ומחשבה אין לו ואף מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו לית ליה מדאורייתא כמבואר בחולין (דף י"ג) וידוע דבשבת מלאכת מחשבת אסרה התורה ומתעסק בעלמ' פטור ולאו שם מלאכ' הוא רק כשמכוין אל המלאכ' לכן אי לאו

דגלי לן קרא בשבת להזהיר גדולים על הקטנים לא היינו יכולים למילף מדם ושרצים דשם אתעבד איסור' אף אם אוכל הקטן בלא כונה כדקיימ' לן מתעסק בחלבים חייב שכן נהנה וכן בטומאה אף בהעדר שום כונה מ"מ נטמא גופו לכך הזהיר' התור' הגדולים על הקטנים משא"כ בשבת היינו אומרים דלא אתעבד שום איסור במעשה הקטן כיון דכל מעשיו הם בלא דעת וכונה וכמעשה בהמה א"כ כמו דהזהירה התורה לישראל על שביתת בהמתו כמו כן הזהיר' על מלאכת חשו"ק ובעושה ע"ד אביו דאז דעת ומחשבת אביו מצרפינן למעשיו של החשו"ק והוי כאילו עושין מעשה מלאכת מחשבת ואף אם עושה ע"ד אחר שאינו אביו ג"כ אסור דכיון דעושה ע"ד אחר מצרפינן מעשה שלו למחשבה של האחר ואסור דאתעבד מלאכה ע"י ואף דבעבד העושה ע"ד אחר מותר כמו שכתבתי לעיל מדברי תשובת רשב"א היינו עבד דיש לו דעת ומחשבה אמרינן אדעתא דנפשי' עבד משא"כ קטן וכבר כתבתי לעיל דעבד קטן י"ל דאסור וכמבואר מדברי רבינו ירוחם מובא בב"י (סי' של"ד) דלאו דוקא בעושה ע"ד אביו רק שדברו בהווה אבל גם בעוש' ע"ד אחר ג"כ בכלל אזהרה דלא תעשה כ"מ וכן נראה מריש פ' מי שהחשיך חמור חשו"ק דכ' תוס' אע"ג דעושה ע"ד אביו אסור ומאי קשיא להו אימא דאיירי בחשו"ק שאינו אביו אלא משמע דסברו דאין חילוק בין עושה על דעת אביו או אחר רק אם עושה ע"ד גדול הוי כמו דנעשה מלאכת מחשבת דמצרפינן מעשה הקטן למחשבתו דישראל הגדול וכן משמע מדברי רש"י יבמות (דף קי"ד) שכ' אבל הנך מפתחות דר"י לא הודיעו שנאבדו שם ולא הכיר בדעתו שנוח לו ולמה לי' לזה דילמא א"ל ר"פ דבר טלי וטליא וליטיילו שם שאינו בנו אלא ודאי דבכ"מ שעושה ע"ד הגדול שביתתן על הגדול. וגילתה לנו התורה למחשב מלאכתו של הקטן בצירוף מחשבת הגדול ואם עושה ע"ד עצמו לאו שם מלאכ' היא כלל מדאורייתא דלאו בר כונה הוא ולא הוי מלאכת מחשבת רק כמתעסק בעלמ' ומ"מ מדרבנן מצד מצות חינוך אסור להרגילן בחילול שבת אפי' בדברים שהם משום שבות כמבואר ברמב"ם וש"ע) סימן שמ"ג) דאף דל"ה שם מלאכה כלל מ"מ אף מתעסק פטור אבל אסור כאשר העלה רבינו הגדול עק"א ז"ל בתשובה (סימן ח) וממעטינן מחטאת מדכתיב אשר חטא בה אבל עבירה' נעשית ומה דממעטינן מטעם מלאכת מחשב' אסרה תורה היכא דליכא מלאכת מחשבת אינו בכלל מלאכה ולא נעש' עבירה כלל והיינו אם נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר זה רק בשבת פטור מטעם מלאכת מחשבת אבל אם הי' סובר שהוא תלוש והיה מחובר מקרי נעשה מחשבתו רק דפטור מחטאת מטעם דלגבי מלאכ' הוי מתעסק עי"ש ויש לומר דמלאכת קטן לא חשיב מכוין למלאכ' אף דנעש' מחשבתו מ"מ כיון דלית לי' מחשב'

הוי רק מתעסק בעלמא ועכ"פ נעשה מלאכת איסור לכך חייב לחנכו ומלבד זה אף אם נאמר דאף מתעסק לא אתעבד איסור כלל כדמשמע קצת מדברי תוס' סנהדרין (דף ס"ב ע"ב) ד"ה להגביה מדהקשו על שמואל דלמה לי' במתעסק בשבת טעמא דמלאכת מחשבת ודילמא להכי נקיט טעמא דמלאכת מחשבת דלא איתעבד איסור מלאכה כלל אלא משמע דגם מתעסק ל"ה איסור ושם מלאכ' ועיין לח"מ (פ"א ה' ח"י משבת) או אם נאמר דמלאכת קטן שאינו עוש' ע"ד אביו לא מקרי מלאכת מחשב' כלל וליכא איסור מלאכת חילול שבת מ"מ מדרבנן מצווה אביו למנעו דלא ליתי וליסרך למען ירגיל אותו שלא יחלל שבת כשיגדל:

אגב ראיתי שם בתשובת רעק"א ז"ל שרצה להביא ראיה דמתעסק מקרי עביר' מהא דהמוצא כלאים בבגדו פושטו אפי' בשוק ואם הוא אינו יודע שיש בו כלאים ואחר רואהו צריך להגיד לו אפילו בשוק אי מתעסק ל"ה איסור דאורייתא הא כיון דא"י שבבגדו כלאים הוי מתעסק וכתב לדחות דכלאים דהאיסור הנאת חימום הוי כמו חלבים ועריות דמתעסק חייב ולא זכיתי להבין דבריו הא כיון דשמואל נקט רק חלבים ועריות משמע דדוקא באלו דהוי אכילת איסור דנכנס תוך הגוף ועריות שפועל כל הגוף בזה חייב שכן נהנה ולא בשאר הנאות וראיה לזה מש"ס פסחים) דף ל"ג) תאמר במעילה שכן אם נתכוין להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי הקדש שמעל ועי"ש ברש"י הטעם דבמעילה וחטאה בשגגה כ"ד כתיב ולא כתיב בה מיעוטא כדכ' בשבת מלאכת מחשבת וכתיב בשאר מצות אשר חטא בה פרט למתעסק וכן איתא שם דחייב במעילה מתעסק כאינו מתעסק בהושיט ידו לכלי ליטול חפץ וסך ידו בשמן של קדש דמעל והכל מטעם דלא יש מיעוט' ומה צריך זה הא חייב מטעם שכן נהנה א"ו דהנאת סיכה וחימום לא חשבינן לחייבו מתעסק כאינו מתעסק אי לאו דוחטאה בשגגה כל דהו כתי'. וכן משמע מדברי רמב"ם פ"א משגגות דלא הוציא לחייב מתעסק רק חלבים ועריות מבואר דהמפטם וסך בשמן המשחה אף דנהנה מ"מ פטור בו מתעסק [ומה שצ"ע בדברי רמב"ם (פ"ו ה"א) ממעילה שכת' לא מעל עד שיפגום בהקדש שוה פרוט' באותו דבר עצמו שנהנ' ויכוין ליהנות ויפגום ויהנה כאחת עכ"ל הא מש"ס פסחים הנ"ל מבואר דבמעיל' אף אינו מתכוין כמתכוין כבר עמדתי בזה במ"א] הרי מבואר דהנאת סיכה וחימום יצא מן הכלל ומתעסק פטור וכן מבואר מדברי הר"ן פ' גיד הנשה דמפרש פלוגתייהו דאביי ורבא בע"ז בבת תיהי אם ריחו מילתא או לאו מילתא דאביי סובר דהוי כשתיה ממש ולכך אסור דהוי כמתעסק בחלבים דחייב ורב' סובר דל"ה כשתי' רק כהנאה בלבד ובאינו מתכוין מותר הרי דמצד הנא' מתעסק פטור רק בחלבים ועריות בלבד חייב ובמ"ש עוד שם לדון

אם מתעסק הוי שגגת עבירה יש בזה משום שביתת עבדו אם עבדו אמר שרוצה לקצור זה התלוש והרב ידע שהוא מחובר ע"ש יש להתבונן דאף אם נאמר דלא נעשה איסור מלאכ' במתעסק מ"מ הא עבד דוקא מלאכת רבו אסור ולא על מלאכת עצמו מוזהר רבו א"כ י"ל לענין מלאכת רבו הוי דומי' דבהמתו או קטן שמצווה עליו ומצרפינן מחשבתו למלאכתו כן נמי בעבד ויש לברר בזה אי"ה:

סימן ח

הא דלא ספינן לקטן איסור בידים וילפינן מדם ושרצים וטומאה לכל התור' כולה יש להתבונן לכאור' באיסור עשה מנ"ל דלא נוכל למילף מביניהו דלאוין חמור ובש"ס יבמות (דף קי"ד) דהביא הש"ס מהא דאין חוששין שמא יאכילנו תרומה טמאה אף דל"ה רק איסור עשה כמ"ש רש"י שם נראה דהש"ס מדמה איסור עשה לאיסור וחומר לאו וכן דהביא שם מהא דאין חוששין ביונק שקץ דל"ה ג"כ רק בעשה דהיוצא מן הטמא [וראיתי בדו"ח שם שעמד בזה בהא דיונק שקץ ולא אדע למה לא הקדים להעיר מהא דתרומה טמאה]. וראיתי בתה"ד (סי' קכ"ה) שהבי' דברי מהר"ם דביטול מ"ע ספינן לי' והקשה מפרכת הש"ס מתרומה טמאה דליכא רק עשה וכת' לחלק בין איסור הבא מכלל עשה לבין ביטול פגם מ"ע עי"ש ומ"מ יקשה מנ"ל לאסור מדאוריית' איסור הבא מכלל עשה כיון דאין בו מלקות ובפ"מ או"ח באשל אברהם (סי' שמ"ג) כת' וז"ל ובמ"ע אם מוזהר י"ל דתליא בפלוגתא לרמב"ם דמינייהו ילפינן יש לומר עשה דקיל אין למדין ולטור דמדרבנן י"ל דאין לחלק בין עשה לל"ת עכ"ל ותמהני הא עכ"פ מבואר בסוגיא לפנינו דאף בעש' מוזהר אולם נרא' דיש מקום לומר דבעש' אינו מוזהר עליהן מדאוריית' רק מדרבנן כיון דלא נוכל למילף מביניהו דג' קראי ובש"ס דפריך למ"ד דמצווין להפרישו היינו דאם מדאוריית' מצווין להפרישו באיסור ל"ת מ"מ באיסור עשה עכ"פ מדרבנן מצווה להפרישו ומשני בתרומה דרבנן היינו כיון דגוף האיסור ליתא כ"א בעשה לא החמירו בו בדרבנן:

ובזה מיושב דברי תוס' פסחים (דף פ"ח) בהא דשה לבית מכל מקום שהקשו איך מאכילין לקטן פסח שלא למנוייו וכתבו דלא אסור כ"א בנבלה ושרץ אבל כה"ג דאיכא חינוך מצוה שרי וקשה הא חינוך לא הוי כ"א מדרבנן ומנ"ל להתיר בשביל חינוך דרבנן איסור תורה למספי להו איסור בידים ועיין במל"מ (סוף פ' ט"ו) ממאכלות אסורות שכתב ודבריהם צריכים תלמוד ובאמת הר"ן נדרים (דף ל"ו) כתב טעם אחר דכל שלא שייך למנוייו ליכא איסור ובמג"א (סי' שמ"ג) הביא דברי תוס' בלי חולק [וחידוש הוא שבס' דו"ח מערכה ח' במס' חגיגה הביא דברי המג"א שכונתו על קושית תוס' פסחים

(דף פ"ט) שהקשו דליתי כהן קטן ועל זה קשה הא אין מאכילין איסור לקטן בידים וע"ז סובב דברי המג"א דבמקום חינוך מצוה שרי כמו דמחנכין בתקיעת שופר. והקשה הא תק"ש ל"ה כ"א איסור דרבנן משא"כ איסור שלא למנוייו. באמת המג"א לא רמז רק על דברי תוס' (דף פ"ח) דמבואר להדיא לענין איסור שלא למנוייו דמותר מטעם חינוך ויסוב הקושיא על תוס' כנ"ל וכאשר רמז המל"מ ועוד הא מבואר בנדרים (דף ל"ד) במודר קטן אסור ללמוד עמו ועי"ש בר"ן ורשב"א דאסור למספי ליה איסור בידים הרי דאף במצוה לחנכו בלימוד אסור וזה י"ל דדוקא באכילת פסח מותר לחנכו כיון דאם נאסר להאכיל לו משום שלא למנוייו לא יתחנך במצו' זו כלל לכך שרי משא"כ שם בנדרים יכול אחר ללמוד עמו:

ולמה שכתבתי דבאיסור עשה ליכא איסור דאוריית' כיון דלא נוכל למילף מביניהו דשרצים ודם ואין בו איסור למספי בידים רק מדרבנן ממילא מותר במקום מצוה דחינוך דאתי מצוה דחינוך דרבנן ומדחי האיסור דרבנן למספי בידים איסור עש' ואכילת ק"פ שלא למנוייו לית בי' אזהרה רק לכל היותר עשה דאיש לפי אכלו תכוסו כמבואר למעיין ברמב"ם הלכות ק"פ וזה שכתבו דלא אסור כ"א בשרץ ונבל' אף דנבל' לא ידענו מקרא מ"מ ילפינן מביניהו דשרצי' ודם ובאיסור עשה דליכ' אזהרה אינו רק איסור דרבנן ובמקום חינוך מותר ועיין מג"א (סי' י"ד ס"ק ג) שכ' לענין לתלות ציצית דקטן דינו כאשה ולכאורה הא כמו דלענין שחיטה מקרי קטן בר זביח' הואיל דגדול אסור למספי ליה בידים שאינו זבוח וכמ"ש טעם זה במהרי"ל ועיין ת"ש (סי' ב ס"ק ל"ט) כמו כן יהי' מקרי בר חיוב לענין לתלות ציצית כיון דאסור למספי ליה בידים להלבישו בגד בד' כנפות בלא ציצית א"ו כיון דאיסור הלבשה לא הוי רק עשה אינו אסור מדאוריית' למספי לי' ולכך לא מקרי בר חיוב בזה לדעת ר"ת שם כיון דרק מדרבנן אסור למספי ליה איסור עשה ועיין ס' חמד משה (סי' י"ג) שכתב שם על קושית המג"א שם בשבת (דף קל"א) דקאמר הואיל ובידו להפקירן ולא אמרינן הואיל ובידו ליתן לקטן דשם איירי למ"ד ציצית חובת טלית הוא הי' נראה דאסור ליתנן לקטן דהוי כמאכילו נבלה בידים ולמ"ש ל"ה רק איסור דרבנן למספי לקטן איסור עשה א"כ הדר יקשה כמ"ש שם דאין לדחות איסור תורה בשביל דרבנן כמו כן אין לדחות בשביל איסור דרבנן דלא למספי איסור עשה לקטן איסור דאוריית' לעשות ציצית אך מ"מ י"ל דהא עכ"פ אף בקטן תקלה הוא בעושה עבירה רק רחמנא חס עלי' שלא לענוש אותו כמבואר ש"ס סנהדרין (דף נ"ד) כמ"ש הת"ה דמה"ט אסרה תורה דלא למספי לי' בידים א"כ אף אם לא נוכל למילף איסור עשה ואסור רק מדרבנן למספי מ"מ כיון דהקטן יעשה איסור במה שיקנה שוב

לא הוי זכות לו ולא קנה רק בדעת אחרת מקנה וכבר כתבו דדא"מ הוא מצד זכייה וא"כ כאן דהוי חוב שיעש' איסור ע"י מה שיקנה לא שייך זכייה ולא מהני דא"מ ושוב לא יקנה הקטן ואכ"מ בזה

אך אם ניחות בזה דקל מחמור לא נילף לי' מבינייהו דשרצים ודם יש להתבונן לכאורה א"כ חלב אף דחמור באיסור כרת מנ"ל לאסור כיון דחלב קיל דהותר מכללו אצל חיה כמבואר פסחים (דף כ"ג) כה"ג וזה לא שמענו וכן יש להתבונן באיסור נדר שהדירו גדול לקטן מליהנות היה מותר מה"ת למספי ליה דקיל הואיל דיש היתר לאיסורא דישנו בשאלה וראיתי בס' קה"י ממהרי"ט אלגזי ז"ל (דף ס') שכ' כן באמת דאיסור הבא מעצמו כגון נדר ושבועה לא ילפינן מבינייהו כמבואר בחולין (דף ק"כ) בהא דתני' בהקדש היוצא ממנו כמותו דמנ"ל דלא נוכל למילף מחלב וחמץ ונבל' עי"ש וכ"כ בס' ח"ס או"ח (סי' פ"ג) וברשב"א ור"ן נדרים (דל"ז) הנ"ל מבואר דאף איסור נדר אסור למספי בידים דדוחק לומר דרק מדרבנן יהיה אסור ללמוד עמו ועוד אם יהי' רק מדרבנן יש מקום לפלפל אם דבר שאינו מתכוין בפסיק רישי' אף בדרבנן אסור אמנם י"ל הא תרומה ג"כ הוי כאיסור הבא מאליו דיש היתר לאיסורו דמצי לאיתשולי ואיסור הבא מאליו ותרומה לזר דאסור להאכיל לקטן נוכל למילף מטבל דהוי איסור הבא מאליו וילפינן טבל מבינייהו דדם ושרצים ושוב ילפינן חילול חילול תרומה מטבל עי' תוס' חולין שם ד"ה היכא וא"ל אף טבל לא נילף מבינייהו דקיל דיש היתר לאיסורא דיכול להפריש ממ"א על טבל זה וזה יהי' מותר נוכ' לומר תרומה הבא ליד כהן דליתא שוב בשאלה נוכל למילף מדם ושרצים ושוב ילפינן טבל מגז"ש דחילול חילול וכיון דטבל אף דיש היתר לאיסר' אסור למספי לי' בידים שוב ילפינן מגז"ש הנז' אף תרומ' דלא בא ליד כהן וממילא ידענו דאף איסור דישנו בשאלה אסור להאכילן בידים ועיין תוס' קידושין (דף ל"ח) ד"ה והוא ובפנ"י ובמקנה שם ומבואר שם דטבל כיון דאיסורו אינו אלא מחמת תרומה ומעשר לא חמירי מנייהו ותרומה ומעשר לא נוכל למילף מחדש שהן בשאלה ולכאורה למ"ש אף דישנו בשאלה היינו טרם שבא ליד כהן דאתי דיבור ומבטל דיבור אבל אחר שבא ליד כהן דלא אתי דיבור דהתרה ומבטל מעשה א"כ שפיר נוכל למילף אך אתי שפיר דשם בעינן למילף מחדש שיהי' נוהג בחו"ל והיינו חיוב להפריש על זה שפיר יש למפרך מה לחדש שכן אינו בשאל' אבל לענין חומר האיסור תרומה ליכא למפרך כיון דעכ"פ יש תרומה דליתא בשאלה ואסור להאכיל לקטן שוב ילפינן טבל מנייהו ושוב ילפינן אף תרומה שלא בא ליד כהן אף דקיל ואיתא בשאלה מ"מ מגז"ש דחילול וממיל' אף נדר דקיל אסור למספי בידים ומכ"ש חלב אף דהותר מכללו

ואם חייב מלקות המאכיל לקטן איסור דאורייתא כתב הפ"מ במ"ז (סי' שמ"ג) ומשמע דלקי עלה אם האכילו בידים ומפסל לעדות בהו אולם בא"א שם פשיטא לי' דלא לקי וכן נראה מדלא כ' הרמב"ם הלכות סנהדרין למנות לאו זה למלקות ורש"י פרשת שמיני כ' לחייב המאכילין לקטנים ועי"ש במזרחי דדעת רמב"ם דאין עוברים בלאו ודעת ר' ישעי' דלוקה. ובאמת נראה דלרמב"ם עובר בלאו אך דאינו לוקה והטעם דאף בלאו המפורש בתור' כמו במאכיל מן הפסח למומר או לגר תושב כת' הרמב"ם (פ"ט מק"פ) דאינו לוקה ועי"ש בכ"מ כיון דלא כתיב בהדיא לא תאכילום אין לוקין עליו ובאמת יש להתבונן הא בנזיר שגילח אחד המגלח ואחד המתגלח לוקה כמ"ש רמב"ם פ"ה מנזירות דכתיב תער לא יעבור על ראשו קרי ביה לא יעביר הוא ולא לא יעביר לאחר והיינו ודאי כשמסייע למגלח דאל"כ הוי לאו שאין ב"מ וכמ"ש הרמב"ם (פי"ב מע"ז) וע"כ צריך לחלק ממה דכ' כל בן נכר לא יאכל בו דהמאכיל אינו לוקה ובס' החינוך (סי' י"ג) כ' הטעם דא"ש מלקות לפי שא"ב מעשה עי"ש ואולי גם הרמב"ם מטעם זה כת' דאינו לוקה אף דמשכחת מעשה אם האכילו לתוך פיו מ"מ עיקר הלאו הוא שבן נכר אוכל בו הוי כאין בו מעשה וכמו כן במאכיל נבלה לקטן ג"כ י"ל דלכך לא הזכיר הרמב"ם ללקות דהוי לאו שאב"מ וצ"ע:

עוד כתב שם הפ"מ להסתפק אם אנס לגדול שיאכל נבלה או איסור כדומ' ילקה המאניס דמ"ש להזהיר גדולים על הקטנים או אונס לגדול והאכילו בידים שהניח לפיו והכהו עד שבלע וי"ל דלקטן הזהירה התורה כדי שלא ירגיל עצמו לאכול כשיגדיל משא"כ כשאנס לגדול עבר על לפני עור אלא דלא לקי עכ"ד ולמ"ש מדברי הרמב"ם נראה דל"מ במאכיל יש ב"מ אולם לדברי הפ"מ מנ"ל דאזהור הקר' על הקטני' דלמא על הגדולים ואם נאמר דא"ב מלקות א"כ לא צריך להזהיר על גדולים שלא להאכילם דקאי מכבר בלאו דלפ"ע אולם ראיתי בתו"כ פ' אחרי להדיא דגם על הגדול הזהירה התורה ועי"ש בקרבן אהרון דב' דרשות הן ומבואר דעל הגדולים חייב מלקות רק מכרת ממעטינן ועי' עוד בתו"כ פ' שמיני ובק"א שם ועי' רמב"ם (פ"י מכלאים) במלביש כלאים לחבירו אם לא ידע הלובש המלביש לוק' וכן לענין טומאת כהנים וכבר תמהו הראשוני' מנ"ל לרמב"ם כן. וראיתי יש מי שכ' דלמד ממ' דמרב' דלא להאכיל לקטן בידים מכ"ש לגדול השוגג. אולם א"כ הי' לו לרמב"ם להזכיר זה הדין גם במאכיל נבלה או חמץ בפסח דלוקה או בשרצים דמרבינן להדי' בתו"כ ולמ"ש י"ל במאכיל לא משכחת מלקות דהוי לאו שאב"מ כמו במאכיל ק"פ לבן נכר רק במלביש לחבירו הגדול או שמטמ' לכהן משכחת ע"י מעש'. אך עכ"פ א"כ הי"ל לרמב"ם למנות ג"כ המלקו' במטמא לקטן או מלבישו כלאים דלוקה

אם נאמר דסובר דהוי דרשה גמורה להזהיר גדולים על הקטנים מזה נראה קצת כמ"ש הרא"מ שם:

סימן ט

דעת הרשב"א והר"ן דאיסור דרבנן מותר להאכיל בידים לקטן היכא דהוא לצרכו דקטן לדידן דקיימא לן קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו נחית דרגא דאיסור דרבנן מותר להאכילו בידים והקשה בשעה"מ (פ"א משביתת עשור) משבת (דף קכ"ח) מפנין כו' אבל לא הטבל ופריך הש"ס פשיטא לא צריכא בטבל מדרבנן ולדעת הרשב"א אמאי אין מפנין הא ראוי וחזי לקטנים ואף דחזי לבהמה מפנין ק"ו דחזי לקטנים עוד נתקשתי מהא דמבואר בירושלמי מס' דמאי (פ"ב) החנוונים אינם רשאים למכור את הדמאי חברייא בשם ר"י מפני התינוקת דלא ייכלון טבל וקשה הא הרשב"א סובר לקוח אחר מירוח פטור מה"ת א"כ ל"ה רק ספק איסור דרבנן. וזה לא קשיא על הירושלמי דבש"ס דילן יבמות (דף קי"ד) פריך הש"ס מבריית' בן חבר שרגיל לילך אצל אבי אמו ע"ה אינו חושש שמא יאכילנו דברים שאינם מתוקנים מצא בידו פירות אינו זקוק לו אר"י בדמאי הקילו הרי דאף למ"ד דב"ד מצווין להפרישו מ"מ הקילו בדמאי דיש לחלק או דשם איירי בפירות דל"ה גוף הטבל רק מדרבנן משא"כ בדבר שעיקר חיובו מדאוריית' לא הקילו או די"ל ולחלק בין דבר הבא במקרה כגון מצא בידו פירות לכך אינו זקוק לו וסמכינן על רוב ע"ה מעשרין הן כיון דדנין על אדם ידוע אמרינן דזהו מהרוב רק רבנן החמירו לכך הקילו בזה דא"צ להפרישו אבל בנידון דירושלמי דהוא דבר הרגיל וההוה שמוכר החנווני לכל מי שבא לקנות והקטנים באים לקנות ומוסר בידים לקטנים בזה אסור להאכיל אף איסורי דרבנן אבל לדעת רשב"א דבכל איסורי דרבנן לצרכו דקטן מאכילו בידים לדידן דאף בדאורייתא אין מצווין להפרישו יקשה אמאי צריך לעשר בשביל התינוקת ודוחק לומר דהרשב"א ג"כ לא התיר רק במקרה ולא בההווה ורגיל דמשמע מכמה דוכתי ברשב"א דלעולם מותר להאכיל לקטן:

וי"ל דהא הרשב"א יבמות שם הקש' לשיטתו אמאי אין מערבין בטבל דרבנן הא הוי סעוד' ראוי לקטנים כמו דמערבין מה"ט ביוה"כ ותירץ דביה"כ המאכל בעצמותו מותר אף לגדולים רק איסורא דיומא גרם משא"כ טבל דרבנן דבעצמותו לא חזי לגדולים אין מערבין בשביל דחזי לקטנים ולכאורה מאי ק"ל לרשב"א הא טבל אסור בהנאה של כלוי א"כ אסור לישראל להאכיל בידים לקטן דאסור עליו הנא' של כלוי דומה לזה כתב בחידושו הר"ן נדה (דף ל"ב) בהא דאסור לסוכה בשמן של תרומה אף דסיכה כשתי' ל"ה רק מדרבנן מ"מ משום הסכין אותו הרי הם כמטמאין תרומה בידים עי"ש וה"נ מ"מ

אסור להאכילו טבל משום איסור הנאה של כלוי שהמאכיל אסור בו וראיתי באחרונים שכתבו דדעת הרשב"א שבת (דף כ"ו) דבטבל טהור מותר להדליק כיון דשייכא בו אכילה אין אסור אלא אכילה ממש וז"א דהמעיין ברשב"א שם יראה מבואר דהנאה של כלוי דאכילה אסור אף בטבל טהור והא דקאמר מה תרומה טהורה אין לך אכילה אלא משעת הרמה ואילך אף תרומה טמאה אין לך בה אכילתה דהיינו שריפתה אלא משעת הרמה ואילך ולעולם טבל טהור מותר להדליק בו דכיון דשייך בו אכיל' ממש אין אסור בו אלא אכילה ממש והיינו אף הנאה של כלוי דאכיל' אסור בטבל טהור רק להדליק מותר כיון דההרמה מתיר באכיל' אסור אכיל' והנאה של כלוי דאכילה קודם הרמה וטבל טמא דאין ההרמה מתיר האכיל' אסור קודם ההרמ' ההדלקה אבל לעולם הנאה של כלוי דאכיל' מודה הרשב"א לתוס' ורש"י דאסור אף טבל טהור וא"כ יקשה שוב מה קש' לו מהא דאין מערבין בטבל דרבנן הא חזי לקטנים הא מ"מ אסור להאכיל לקטן מטעם דאסור בהנאה של כלוי דאכיל' ובס' בית אפרים הוסיף עוד לומר דדוקא בטבל טבול מדאוריית' אסור בהנאה של כלוי אבל בטבל מדרבנן לא גזרו רק על אכילה ממש אבל להאכיל לבהמתו שרי כמו דמאי דשרי ליתן לבהמה כדאיתא בחולין וא"כ אף הנאה של כלוי שרי ושפיר הקשה הרשב"א אלו דבריו וזה אינו דכל דתיקון רבנן כעין דאוריית' תיקון ומנ"ל למילף מדמאי דשאני דמאי דהקילו בו רבנן ואף דמאי ג"כ בלוקח לאדם אסור להאכיל לבהמה רק הלוקח לבהמה ולזריעה בזה לא גזרו רבנן מידי כמבואר ברמב"ם (פי"ג ממעשר) ומס' חולין (דף ז') ומכ"ש טבל טבול מדרבנן בודאי דאסור בהנאה של כלוי דאכילה לד"ה:

אולם לא כל טבל ילפינן דאסור בהנאה של כלוי רק הטבול לתרומ' גדולה או לתרומת מעשר דחייב מיתה ילפינן מתרומה טהור' דאין לכהן בו אלא משעת הרמה ואילך אבל הטבול רק למעשר עני לא נוכל למילף מזה כיון דאינו במיתה רק בלאו כמבואר ברמב"ם (פ' יו"ד ממ"א) וכן ראיתי הדבר מבואר בצל"ח מס' ברכות (דף מ"ז) בהא שכ' התוס' שם דדוקא דמאי מאכילין את אכסניא אבל לא טבל דא"כ פורע חובו מממון של כהן ולמה לא מטעם הנא' של כלוי וכ' דנקטו טעם זה משום הטבול למעשר עני דלא נאסר בהנאה של כלוי ועיין תוספות עירובין (דף י"ז ע"ב) שכתבו באמת הטעם דאין מאכילין טבל דאסור בהנאה ואינו ראי' אבל מ"מ הסברא בעצמותה נכונה דלא נילף איסור לאו מאיסור מיתה וכ"כ בס' נתיבות המשפט ח"מ (סי' ר') עי"ש וא"כ י"ל דעיקר קושית הרשב"א הוא לשיטתו דמותר ליתן בידים איסור דרבנן לקטן אמאי אין מערבין בטבל דרבנן דסתם בכל מיני טבל אף דל"ה טבל רק ממעשר עני ג"כ אין מערבין בו כיון דמ"מ

אסור באכיל' לו ועל זה הקש' הא מותר להאכיל לקטן דטבל ממעשר עני אינו אסור בהנאה של כלוי וע"ז הוצרך לחדש כל דלא חזי לגדולים ואיסור עצמותו הוא אין מערבין בו אבל טבל הטבול לתרומה או לתרומת מעשר בלאו הכי אסור להאכיל לקטן מטעם איסור הנאה של כלוי שהמאכיל אסור בו וא"ש דברי הירושלמי דמאי דקאמר מפני התינוקות דלא ייכלון טבל והיינו אף דליכא איסור למספי להן בידים באיסור דרבנן מ"מ החנווני אסור להאכיל מטעם הנא' של כלוי דאכילת טבל ובש"ס שבת פרק מפנין דפריך פשיטא היינו דלמ"ד דמצווה להפרישן מאיסור דאורייתא אז אף איסור דרבנן אסור ליתן בידים ולא חזי ומשני בטבל טבול מדרבנן סתם טבל הטבול לתרומה ולת"מ ל"ח אף להאכיל לקטני' מטעם איסור הנאה של כלוי והטבול למעשר עני באמת מותר הואיל דליכא איסור הנאה של כלוי ורק למספי איסורא בידים זה תליא אם בדאוריית' מצווה להפרישו אז אסור אף איסור דרבנן להאכילו בידים ואי אין מצווה באמת חזי לקטנים להאכילם:

וראיתי להגר"ע ז"ל בתשוב' (סי' ה) שהקשה בהא דמבואר בתוס' סוכה (דף י') ראי' דלא אמרינן מיגו דאתקצאי מחמת יום שעבר מעירובין (דף ל"ו) לגין של טבול יום שמלאו מן החבית של מעשר טבל ואמר ה"ז תרומת מעשר לכשתחשך דבריו קיימין ואם אמר ערבו לי בזה לא אמר כלום מטעם דבעינן סעודה הראוי מבעוד יום אבל אם לא הוה בעי סעודה הראוי מבעו"י הי' מותר לערב בו כיון דמותר משתחשך הרי דלא נאסר משום מוקצ' דהוי מחמת יום שעבר וכן הבי' הר"ן ראי' זו והקש' הא לדעת רשב"א י"ל דבאמת אסור אף כשתחשך רק הואיל דלא הוי רק איסור מוקצה דיומא גרם לאסרו וחזי להאכיל לקטנים משום הכי מערבין בו אם לא מטעם דבעינן סעודה הראוי מבעוד יום ואז הוי טבל איסור עצמותו ולא מהני מה דחזי לקטנים והניח בצ"ע וכתב דאפשר דמוקצה הוי גוף חתיכה דאיסורא משא"כ ביוה"כ עצמות המאכל א"ב איסור אך מ"מ ביוה"כ ע"י איסור יוה"כ ממילא הוי כל מאכל מוקצ' ולא אדע הא מבואר (סי' תרי"ב) דמותר בטלטול רק אסור בנגיעה מטעם דלמא אתי למיכל ממנו אבל איסור מוקצה א"ב משום דעצם המאכל לית בי' איסור ומותר להאכיל לקטני' בדרך היתר גמור דלא נאסר להם כלל והוי דבר המותר רק לישראל אסור באכילה ולהדיא מבואר בש"ס שבת (דף קי"ד) דמותר לקנב ירק ולפצוע אגוזים ועיין (סי' תרי"א) ובמג"א שם (ס"ק כ) משא"כ איסורי דרבנן אסורים משום מוקצה ולא אמרינן דיהיו מותרים בטלטול מטעם דחזי לקטנים וע"כ מה דאסור בעצם דגופי' אסור אף דמותר להאכילן לקטנים מ"מ חל על זה שם איסור ואסור לגדול בטלטול מטעם מוקצה דאינו עומד לזה להאכיל לקטנים ודומה למ"ש רשב"א שבת (דף

קכ"ח) דלכך קאמר מפנין דמאי משום מגו דאי בעי מפקר לנכסי' ולא קאמר הואיל דחזי לעניים דדוקא תרומה דלא חזי אלא לכהנים וזכוכית דל"ח אלא לנעמית ולוף לעורבים לכך שרי כיון דחזי להכי אבל דמאי שמצניע עד למחר לתקנו לאכילתו והשתא ל"ח לי' לא מטלטל לי' רק כיון דא"ב חזי לי' וראוי הוא לו עי"ש ועיין מה שכ' שעה"מ שם דלגבי קטן כיון דמזונותיו עליו כחזי לדידיה דמי ולכך הקשה דטבל טבול מדרבנן חזי לקטנים וכבר תירצתי דמ"מ אסור בהנאה של כלוי דאכילה ושאר איסורים דרבנן דאסורים בטלטול לדידן ע"כ צ"ל אף דרשאי להאכילן לקטן מ"מ שם איסור עליו ומקצה מדעתו לתתו לקטן ועי' מג"א (סי' שכ"ח ס"ק ט"ו) דמותר להאכיל בידים לקטן איסור מוקצ' אם אי אפשר בענין אחר עי"ש והיינו דבשביל זה לא אמרינן דרשאי לטלטלו הואיל דחזי לקטן באם א"א בע"א ובאמת קצת משמע בדברי רשב"א יבמות דאף באפשר בע"א מותר להאכילו וכבר העירותי בזה בס' דברי חיים בקונטרס מים חיים (סי' ז'). עכ"פ בלגין של טבול יום אם היה אסור מטעם מוקצה מחמת יום שעבר אז אפי' ל"ה בעי סעודה הראוי מבעו"י ל"ה מערבין בו דלגדול אסור מטעם מוקצה ואף בטלטול אסור ולא מהני מה דחזי לקטן הואיל דאף הקטן כשאוכל אוכל איסור דרבנן דחל עליו מוקצה הואיל דבין השמשות ל"ה חזי אף לקטן דהוי טבל או דאוריית' או מטעם איסור להאכילו דאסור בהנא' דאכיל' של כלוי לכ"ע וא"כ כיון דבה"ש ל"ה ראוי אף להאכיל לקטן אי אמרינן מגו דאתקצאי מחמת יום שעבר אף דחזי לקטן לאכלו מ"מ בטלטול אסור לגדול כיון דבה"ש ל"ה חזי ובזה ודאי אין מערבין כיון דאסור בטלטול לגדול ושפיר מוכיח דל"א מגו דאתקצאי מחמת יום שעבר:

ודע דכמו דאסור להאכיל בידים איסור תורה לקטן לכ"ע כן נמי אסור אף לחרש ושוטה אף דבהני ל"ש הטעם שכ' התה"ד (סי' ס"ב) דכשיגדיל יבקש לימודו וכן הוכיח הפ"מ או"ח בפתיחה הכוללת ח"ב) ממה דשחיטת חשו"ק כשירה כשגדול עומד על גביו וע"כ דבר זביחה הוא מטעם שכ' המרי"ל הואיל דאסור להאכילו בידים נבלה וכן מבואר מדברי רשב"א גיטין (דף נ"ה ע"ב) והא דמבואר ר"פ מ"ש חמור וחש"ו אחמור מנח לי' לחש"ו לא יהיב לי' מ"ט הני אדם האי לאו אדם ופרש"י הני אדם ויש במינו שחייב במצות ואתי לאחלופי ולא פי' מטעם דאסור למספי ליה בידים היינו טעמא משום דשם איירי כמו בחמור שמניח עליה כשהיא מהלכת כן נמי בחש"ו על אותה כונה היא שיניח עליהם כשהם מהלכין וכמ"ש שם הרמב"ן והרשב"א דבכלל חמור הם שאינן מצווין על שמירת שבת אלא שאתה מצוו' על שביתתן שלא לעשות מלאכתו ע"י ואיסור דרבנן ספינן ליה בידים כמ"ש הרשב"א שם ולכך ליכא מעלה בהו רק דהני אדם ואתי לאחלופי

וכדאיתא שם חרש וקטן מאי לחרש יהיב ליה דקטן אתי לכלל דעת א"ד לקטן יהיב ליה דחרש אתי לאחלופי בגדול פקח הרי דשניהם שווין לגבי איסור רק לקטן יש מעלה דאתי לכלל דעת וראוי למנעו יותר מחרש ובחרש יש מעל' דאתי לאחלופי אבל מ"מ כיון דשניהם שייכים בשביתה יש סברא לכאן ולכאן אבל בעצם חרש היא כמו קטן דאסור למספ' לי' איסור ואף די"ל למה שכתבתי (סי' הקדום) הא דצריך קרא מיוחד לגבי שבת משום דאל"כ היה ס"ד דמתעסק בעלמא הוא וצריך קרא לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וא"כ י"ל דהוי כבהמה דאסור מטעם מחמר כן נמי חרש כשעוש' ע"ד פקח אבל שאר איסורין שהוא משום דלא למספי להו בידים שתקל' הוא י"ל דדוק' לקטן אסור ולא לחרש מ"מ הא גם במלאכת שבת מבואר שם ברשב"א שם דיש בהו איסור למספא להו בידים דקרינן בהו לא תאכילום ואם נאמר דלגבי קטן יש בו איסור דלא תאכילום ולא בחרש א"כ ודאי מהראוי דלא ליתן לקטן רק לחרש דבקטן מלבד דמצווה על שביתתו יש איסור דלא תאכילום אלא ודאי דאיסור זה שייך נמי לגבי חרש ועי"ש בר"ן בחידושיו הא דלשוטה יהבינן ולא לקטן משום דשוטה לאו ב"ד הוא ואפילו אם יבריא לא יזכור כלל מה שעשה בימי שטותו אבל הקטן יזכור ואתי למסרך הרי דיותר חמור קטן משוטה משום דאתי למסרך ומה דלא אמרינן גם בזה דאתי לאחלופי ונעדיף לשוטה מקטן כמו שהקשו שם התוס' בתימא אמאי לא אמרינן גבי שוטה דאתי לאחלופי לגבי גדול פקח לדברי הר"ן אתי שפיר דהא ע"כ גם שוטה וחרש י"ל דאתי לכלל דעת כמבואר בתוס' גיטין (דף כ"ב ע"ב) דחש"ו חשיבי בני כריתות הואיל ואם הגדיל הקטן ונשתפה השוטה וע"כ חרש ג"כ בכלל דהוי בני כריתות וכן מבואר מדעת רמב"ם הל' גירושין (פ' ג') דפסול דחש"ו לכתוב גט הוא משום דלאו בני דיע' הן ועבד פסול משום דלאו בני כריתות הן וכן מבואר בש"ע ח"מ (סי' רמ"ג) דמהני זכייה לשוטה וחרש ועי"ש בקצה"ח (ס"ק ו') שהעיר ע"ז דדלמא דוקא לקטן מהני זכיי' משום דאתי לכלל שליחות אבל חרש ושוטה דלא אתו לכלל שליחות אינו דומ' לקטן וא"ל משום דאתי לכלל שליחות לכשישתפ'דא"כ נכרי נמי לכשיתגייר ודבריו תמוהין דנכרי מעיקר' בהמה והשת' דעת אחרת וכתבתי במ"א דהדברים מוכיחים דמהני זכי' לחרש ושוט' להסוברים דזכייה מדאורייתא מקרא דנשיא אחד למטה וכמו דמהני זכייה לקטנים שהיו בישראל אז כמו כן היו חרשין ושוטין לאחר שנרדם נתן ריח במעשה העגל וכן מבואר מש"ס ב"מ (דף ח) חרש קנה דקא מגבי לי' בן דעת הרי דמהני זכייה לחרש והוי בכלל אתי לדעת וכן ממה דחרשת מתגרשת בקידושי אביה אף דבעינן ויצאה והית' כמבואר בגיטין (דף פ"ה) וקטנ' משום דאתי לכלל הוי' וע"כ חרש ג"כ הוי בכלל זה וכן כתב הנתיבות (סי' רמ"ג) וע"כ הא

דקטן עדיף דלגביה אתי בבירור לכלל דעת דזמן ממילא אתי משא"כ חרש ושוט' מחוסר מעש' ואינו בבירור ומ"מ בהכרח שיש מציאות שישתפו ולכך בני זכי' הן ובני כריתות וי"ל דלגבי שוטה אף דשייך אתי לאחלופי לגבי גדול פקח מ"מ טפי עדיף קטן דודאי אתי לכלל דעת ושייך אתי למסרך דיזכור מה שעשה משא"כ שוטה אף די"ל דיבא ג"כ לכלל דעת מ"מ לא יזכור אבל לגבי חרש י"ל כיון דשייך בו ג"כ שיבא לכלל דעת וגם יזכור מה שעשה לכן בצירוף הסברא דאתי לאחלופי יש לומר דלקטן יהבינן עכ"פ לענין למיספא איסור בידים חרש הוא בכלל קטן:

ותמהני על ס' הלכות קטנות (סי' ל"ח) דנסתפק אם מחללין שבת על חרש ושוטה והבי' מדברי רש"י הנ"ל שכ' על מה דקאמר בש"ס הני אדם משום דאתי לאחלופי הרי דרק בצורת אדם הן וכמו קוף וי"ל דאין מחללין שבת עליהן וזה ודאי אינו כיון דבני זביחה ובני כריתות הן ובודאי ההורגן חייב כמ"ש הרמב"ם ריש הל' רוצח כל ההורג נפש אדם מישראל עובר בל"ת דלא תרצח ומיתתו בסייף וחרש ושוט' נפש אדם מישראל נקראין כיון דאסור למספא להו איסור בידים ובני כריתות הן ובני זביחה כשגדול עע"ג וגם הנולדים מהם ישראלים הם ובן כשר הוא למפטר מיבום וחז"ל תקנו להם נישואין וכדומה לכמה ענינים ישראלים הן ובודאי מחללין עליהם שבת במקום פ"נ:

[**ודבר** תימא מה שחקר הפ"מ בפתיחה שם (אות ז') וז"ל ומה שיש מהספק בשוט' שבא על אשת איש אי הולד ממזר א"ל דנכרי ועבד אין הולד ממזר דאין להם קידושין כלל וההי"ד שוטה וחרש ועיין יבמות ((דף מ"ה ע"ב) או דילמא שאני חרש ושוטה דבני מצות נינהו אלא שאין להם דעת לקנות ומ"מ אפשר דדוקא נכרי ועבד שאין במינן בני קידושין משא"כ הני עכ"ל והדברים מבוארים ברשב"א יבמות שם משם ר"ה גאון דהטעם משום דאינו קרוי בנו ואין זרעו מיוחס אחריו א"כ זרע של חרש ושוטה ודאי מיוחס אחריו וממזר הוא גם אם בא על יבמה קונה אותה א"כ בני אישות נינהו אף דלא תפסו קידושין שלהן אבל בני הוי' הן במה דמשמיא זכו להון אשת אחיו רק דעתו קלישתא לקנות א"כ ודאי הולד ממזר אם באו על א"א ואכ"מ בזה

סימן י

בש"ע (רס"א) י"א שצריך להוסיף מחול על הקדש והוא מ"ע מה"ת ואחר שקבלו שבת אין מערבין ואין טומנין ובסי' שצ"ג משמע דעת הש"ע אף אם קבל עליו תוספת שבת מערבין עירובי חצרות ובסי' רס"א סתם וכתב בדג"מ דוקא אם אמר בפי' שמקבל עליו תוספת שבת לא קבל רק איסור עשה מש"ה יש להקל בשבות אבל אחר עניית ברכו מהסתם קבל קדושת שבת ממש. ובא"ר מחלק בין צבור ליחיד ובסדר דרך חיים כ'

אף אם צבור קבלו עליהם חצי שעה קודם לילה לא חמיר מבין השמשות שלא היה כונתן רק לתוס' שבת ויש להוכיח קצת דבתוס' שבת אסור שבות ע"י עצמו דהא מבואר במתני' (פ"ה דביצה) כל שחייבין עליו משום שבות בשבת חייבין ביו"ט וקחשיב בהני דרשות לא מייבמין וקתני כל אלו ביו"ט אמרו ק"ו לשבת ולמה צריך ולא מייבמין משום רשות ביו"ט הא מה"ת אסור אף בחוה"מ דיבום היינו נשואין כדתנן מועד קטן (דף ה) ושם מבואר דאין נושאים נשים בחה"מ משום דכתיב ושמחת בחגיך ולא באשתך וכ"ש ביו"ט דאין מערבין שמחה בשמחה ומה"ת הוא וראיתי בטורי אבן מס' חגיגה שעמד ע"ז וכתב לדחוק דהא דגזרו על היבום ביו"ט משום שבות נ"מ ליו"ט של או משום ליל יו"ט ראשון דאין שמחה נוהגת ויש לגמגם בזה הא עכ"פ מדרבנן חייב גם בליל יו"ט כמו שהוכיח הוא בעצמו בשאגת אריה וא"כ בלא"ה כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקון ולמה צריך לאסור מטעם שבות אולם י"ל למ"ש תוס' כתובות (דף מ"ז) בהא דקאמר שם בש"ס דמסר לה בשבתות וי"ט אף דאסור מדאורייתא דאין מערבין שמחה בשמחה מ"מ שעה אחת קודם יו"ט דהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא ולענין שמחה ל"ש אין מערבין אולם זה מצד איסור דאורייתא דאין מערבין ושם קאי הש"ס על דיני תורה אבל מטעם שבות אסור כמו שאסור בכל מלאכה כ"כ אין נושאים נשים וכ"כ המג"א (סי' תקמ"ו) אך לתירוץ השני שבתוס' שם דבלא סעודה מותר מדאוריית' י"ל דע"ז גזרו משום שבות ועיין מג"א (סי' תקכ"ד):

וכתב בלבוש דתוס' שבת הוי קבלתו כמו נדר ויכול להתיר קבלתו כמו נדר וכדבריו נרא' מדברי רבינו יונה פ"ד דברכות משם ר"י מאוריליינ"ש שכ' אע"ג דתוס' שבת די בכ"ש אפ"ה אם הוא מוסיף הרבה בכלל תוס' הוי וחייב עליו וכתב וכיוצא בזה אמרו לענין תרומה שאע"פ שחטה אחת פוטרת כל הכרי אפ"ה אם תרם הרבה דין תרומ' יש לו עי"ש וכמו בתרומה מהני התרה ושאלה כ"כ תוס' שבת אולם מ"מ כיון דנדר הקדש הוא וכמו תרומה אין מתירין לו רק בפתח ולא בחרטה כמו כל נדרי הקדש וכמ"ש הרמב"ם (פ"ז מערכין וסוף נדרים) דנדרי הקדש אין נשאלין אלא מדוחק דמצוה לקיימן שנאמר נדרי לה' אשלם וכ"כ הטור הלכות צדקה דנדר צדקה יש לו שאלה ע"י פתח ולא ע"י חרטה וה"נ דכוותה ואף דמצינו בתרומה וחלה דמהני שאלה ע"י חרטה ג"כ כבר כ' המח"א דיני צדקה דשם כיון דיפריש דבר אחר ולא יפסיד ההקדש יכול להשאיל אף ע"י חרטה משא"כ בצדקה וא"כ תוס' שבת נמי דכוות' אף דדומה לתרומה מ"מ אם ישאל ע"י חרטה יפסיד זמן מקדושת שבת אין מתירין ע"י חרטה רק ע"י פתח והלבוש כתב דבריו על מי שקבל עליו שבת קודם שחשכ' דמותר לומר לישראל חבירו לעשות לו

מלאכה וכ' ב"י הטעם דאי בעי ל"ה מקבל שבת והקשו הא כיון שכבר קבל אין לו היתר וע"ז כת' דהוי יש לו היתר לעשות בעצמו להתיר קבלתו ועיין א"ר (סי' רס"ג ס"ק ל"ח) ולמ"ש אין בידו שיבא לידי היתר כיון דבחרטה לא מהני התרה ושיהיה לו פתח אין בידו ועיין בס' מקו"ח בהגהותיו לטו"ז (סי' ת"ר) שתמה על הטו"ז דמדמה קבלת שבת לשבועה דהא לא מועיל היתר לזה עי"ש ומה דפשיטא ליה מבואר בלבוש להיפך:

והנה בד"מ (סי' רס"ג ס"ק ח) כ' לחקור לדעת הר"ן דאסור לעשות לו אחר מלאכה אם שרי להנות ממה שאחרים עושים לו דהא בעירובי תבשילין אסור אם אינו מקנה קמחו עי"ש ולא אבין בשלמא בע"ת שפיר אם אינו מקנה לו קמחו אסור לעשות לו אחרים כמו"ש תוס' ביצה דף י"ז) שהביא הד"מ וכי אחרים יכולים לעשות בשבילו מה שהוא עצמו אינו יכול לעשות בשביל עצמו והיינו אף דלהעוש' לא נאסר לבשל ולאפות לצורך שבת היינו טעמא דבשלו מותר לו דמה"ת סמכינן על הואיל אי מקלאי לי' אורחין ומדרבנן מועיל ע"ת אבל בשל חבירו ל"ש הואיל דלאו דידי' הוא ואף דודאי כל א' יכול לעשות מלאכת אוכל נפש ביו"ט בעד חבירו דמה נ"מ אם הבעלים בעצמם עושים או אחרים מ"מ כיון דמלאכת אוכל נפש הותרה יכול כל אחד לעשות גם בעד חבירו אבל להכין על שבת בדנפשיה מותר מטעם הואיל ומ"מ אסור מדרבנן לעשות לצורך שבת וכיון דהבעלים אסורי' לעשות מלאכ' זאת להכין לצורך שבת גם אחרים אסורים לעשות בשבילו דלצורך שבת הוי מלאכה האסור' כיון דלא הניחו הבעלים ע"ת ולא נשאר רק הואיל ואסור לעשות מלאכה א"כ אף אחרים עושים איסור משא"כ כאן האחר מותר לעשות ככל אות נפשו דעדיין לא קבל ע"ע שבת ואמאי יאסור חבירו ליהנות ממלאכתו רק לבעלים אסור מצד אמירה שיהיה אסור אבל אינו דומה כלל לדברי תוס' ביצה הנ"ל ודברי ד"מ צ"ע ועי"ש בר"ן והקנאה מיהא בעי דבלא"ה אי אפשר משום דשלוחו של אדם כמותו:

ובשעה"מ העיר לומר אשלד"ע ובאמת כונת הר"ן אף לעשות בעד חבירו אף בלא שליחות ג"כ אסור כיון דגוף מלאכת בישול ואפי' אסור ביו"ט שלא לצורך יו"ט ואם הבעלים אסורים לבשל לצורך שבת ממילא אחרים אסורים לעשות לצרכו דעושים איסור מלאכה ויש להתבונן אמאי יהי' ס"ד לאסור אמירה לישראל בתוס' שבת הא ל"ה רק איסור עשה ומנ"ל דגזרו על שבות דאמיר' באיסור עשה הא אף באיסור לאו איבעיא לן בש"ס ב"מ (דף צ') ועי"ש בתוספות אף דבחוה"מ אסור אמירה לנכרי התם שבת ויו"ט חדא מילתא היא וגזרו אטו שבת. וי"ל דגם תוס' שבת חדא מלת' הוא וגזרו וזה הכל אמיר' לנכרי אבל אמיר' לישראל דזה ל"ש כלל בשבת רק בזה שקבל עליו שבת ול"ש

למגזר אטו שבת מניין לנו כלל לאסור אמיר' לישראל כיון דשליחות ל"ש הואיל דלא נעשה כלל איסור מלאכ' דהזמן לא נתקדש עדיין בקדושת שבת רק זה קבל על עצמו א"כ לא נעשה כלל איסור רק אמירתו של זה שקבל עליו שמצווה לעשות ומניין לאסור זה ועיין תשובת פנ"י ח' יו"ד (סי' ג) ובמ"ש בס' בית מאיר (סי' ה) ואכ"מ בזה:

סימן יא

המג"א סי' רס"ד) הביא בשם המרדכי מגילה דמ"ד תוס' שבת דרבנן אפ"ה יוצא בקידוש זה כיון דבשעה שמקדש יבא אח"כ לחיוב דאוריית' והקשה הא קטן אינו מוציא הגדול אע"ג שיבא אח"כ לחיוב דאורייתא ונראה דהמעיין במרדכי ימצא דסובר רבינו טוביא מווינא דחיוב דרבנן מוציא חיוב דאורייתא וסובר אף אם סומא פטור ממצות מ"מ מדרבנן חייב ומוציא בקידוש את אשתו דחיוב דרבנן מפיק חיוב דאורייתא כמו מי שאכל כזית מוציא בבה"מז את מי שאכל כדי שביעה הואיל דיכול לבא לידי חיוב דאורייתא כן נמי בזה אף דעכשיו אין בידו משא"כ נשים אם אינם חייבות בבה"מז מדאוריית' אינה מוציאה לאיש משום דלעולם לא תבא לידי חיוב ע"ש וכן דעת רש"י ברכות (דף מ"ח) דחיוב דרבנן מפיק לחיוב דאורייתא וקטן אף מדרבנן אינו חייב דעיקר החיוב הוא רק על אביו לחנכו וכן דעת הרמב"ן מ"ד מס' ברכות ור"ן קידושין (דף ל"ו) דאף מי שאכל כביצה אין קטן מוציא אותו בבה"מז דאף חיוב דרבנן ליכא. ולא גרס בברכות (דף כ') ולטעמיך קטן ב"ח דבן מברך ע"כ איירי בגדול כמ"ש שם במלחמות ובר"ן מגילה (פ"ב) [וקצת קשה דשם מסכים הר"ן עם שיטת התוספות דקטן מוציא דרבנן ובקידושין נראה דמסכים עם רמב"ן] ורש"י סובר דבן מברך איירי בקטן שהגיע לחינוך וחשיב ב"ח להוציא דרבנן ולא דאורייתא וגדול המחוייב מדרבנן מוציא אף דאוריית' כמבואר (דף מ"ח) וע"כ הא דאם אשה א"ח בבה"מ מה"ת אינה מוציאה לגדול וכבר עמד ע"ז בטורי אבן ר"ה (סוף פ"ג) ולדברי המרדכי א"ש דגדול יש לו מעלה דיכול להביא א"ע לידי חיוב דאוריית' וכן קטן אף דאינו מוציא לב"ח דאוריית' משום דלגבי זה לא חשיב ב"ח כלל דעיקר מטעם חינוך אבל גדול הואיל דיכול להביא א"ע לידי חיוב דאורייתא מוציא דרבנן לדאורייתא משא"כ אשה לעולם לא תבא לידי חיוב בהמ"ז דאורייתא לכן אינה יכולה להוציא ב"ח דאוריית' וקטן אף שיבא לידי חיוב דאורייתא מ"מ אינו מוציא עכשיו חיוב דאורייתא כיון דכל חיובו השתא הוא רק משום חינוך משא"כ מי שחייב עכשיו מדרבנן יכול להוצי' אף זמן דאוריית' כמו קידוש כיון דיבא לידי חיוב דאוריית' וזה פשוט בדעת המרדכי:

ובמ"ש מיושב דברי הישׁ"ש ב"ק מובא במג"א (סי' קצ"ט) שכתב דמה"ת גדול יוצא בברכת הקטן רק חכמים אסרוהו לכן סמכינן אחזקה והמ"א הקש' מדפסקו האיבעיא דנשים בבה"מ לחומרא ע"כ דהוי דאוריית' ועוד כיון דכל הטעם דכל ישראל ערבים ובקטן לא שייך ערבות עי"ש. ולמ"ש י"ל דוקא קטן הואיל דיבא לידי חיוב עדיף משא"כ אשה לא תבא לידי חיוב מה"ת לעולם לכך אם נשים בבה"מ דרבנן אינה מוציאה לאיש משא"כ קטן רק מ"מ כיון דגם השתא אינו בחיוב רק בחינוך דאביו אינו מוציא רק חיוב דרבנן וזה הכל מדרבנן משא"כ אם הגיע לי"ג בזה כיון דמה"ת לעולם מוציא הואיל דיבא לידי חיוב רק מדרבנן אינו מוציא בזה סמכינן על חזקה דהביא ב' שערות. ומ"ש המג"א דאינו בערבות י"ל הא באמת מוציא אם אכל כזית וע"כ צ"ל אף דאינו בערבות מ"מ ע"כ לא צריך רש"י בר"ה בטעמא דערבות רק אם כבר יצא דמוצי' ולא אמרינן דהוי ברכה לבטלה אף דזה יוצא בברכה זו מטעם שומע כעונה מ"מ מי הותר לו לברך ברכה שא"צ לו לזה כ' מטעם ערבות לזכות חבירו הוי כמו צריך לו אבל היכא דצריך המברך הברכה לעצמו ג"כ אז אף בקטן דל"ש ערבות שומע הוא כעונ' רק דלא חשיב ב"ח וזה לדעת יש"ש ל"ה רק מדרבנן:

ובספר ח"א כ' וז"ל וצ"ע דאינו דומה להתם דאינו מברך בעצמו והקטן אינו מחוייב ולכך אינו מוציא אותו אבל הכא שפיר כיון שהוא עצמו מברך אע"פ שעדיין לא הגיע זמן חיוב דאוריית' יוצא בו ודומה לסי' תרמ"א כשברך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה א"צ לברך זמן על יו"ט אע"פ שעדיין לא הגיע הזמן כיון שהסוכ' היא מחמת החג עכ"ל ותמהני עליו הא המג"א שפיר הקשה ע"ד המרדכי דלא אתי עלה מטעם זה ויליף מזה כמו דיוצא בקידוש דזמן דרבנן על דאוריית' כמו כן לר"י סומא מוציא בני ביתו בקידוש וסובר דחיוב דרבנן מפיק לדאורייתא וע"ז העמיד המג"א קושיתו ובלא"ה גם שם דעת רמב"ם ורמב"ן וריטב"א וסמ"ג דיברך אח"כ והרמ"א שכת' שם שלא יברך הוא משום דספק ברכות להקל אבל שיקדש לכתחל' ביום זמן תוספת שבת לצאת בו החיוב דאורייתא של אח"כ ע"ז נשאר קושית המרדכי ועוד אף לדעת תוס' ורא"ש שם גבי סוכ' דפוטר ברכת עשייה לזמן של אח"כ היינו יו"ט שהוא טפל לסוכה עיין כל בו סוף הלכות לולב ובא"ר (סי' תרמ"א) משא"כ בקידוש כיון דמדאורייתא עדיין לא חל עליו שום חיוב כיצד יפטור בקידוש דהשתא של אח"כ וע"ז מוכרח כתירוצו דהמרדכי דבכה"ג חיוב דרבנן מפיק לדאוריית' כיון דיבא אח"כ לחיוב דאוריית':

והנה לדעת רמב"ן הנ"ל קטן לא מקרי ב"ח דרבנן ואינו מוציא אף לחיוב דרבנן דחינוך מצוה דאביו הוא ואיהו לאו ב"ח הוא כלל ממילא קטן שלא הגיע לי"ג שנים אינו יכול

להוציא אף לאשה שכבר התפללה דבכה"ג קידוש על היין הוא דרבנן מ"מ קטן לאו ב"ח ועי' מ"א (סי' רע"א ס"ק ב') דקטן אף בן י"ג שנה אינו מוציא האשה כ"ז דלא ידענו אם הביא שתי שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה וכ' בא"ר דאם התפללה האשה ערבית אז סמכינן ובדגול מרבבה הוסיף דאפי' פחות מי"ג מוציא אשה אם התפללה ערבית דאתו דרבנן ומפיק לדרבנן כמו בבהמ"ז (סי' קפ"ו) ולענ"ד יש להחמיר בזה דל"מ לדעת רמב"ן וסייעתו ל"ח קטן כלל ב"ח ואף דבבהמ"ז סתם המחבר כשלא אכל האב כדי שביעה דבנו הקטן מוציאו י"ל דאף דמקרי ב"ח דרבנן יכול להוציי' דוקא דבר שעיקר חיובו ליתא רק מטעם סייג כמו בהמ"ז דמדאורייתי' בעינן שיאכל כדי שביע' ורמו רבנן חיובא לברך אף כשאכל כביצ' מטעם סייג שלא יבא להקל אף אם יאכל כדי שביע' וכן חיובא דקטן הוא דוגמתו דמדאורייתא א"ח עד שיביא שערות ויהי' י"ג שנה ומשום כדי לחנכו להרגיל אותו במצות חייבוהו חכמים כשהגיע לחינוך מצא מין את מינו משא"כ דבר שקבעו חכמים למצוה בפ"ע כמו קידוש אף שהתפלל ויצא מדאורייתא חייבוהו חז"ל לקדש על הכוס בזה אין קטן יכול להוציא לגדול וסברא זו כ' להדיא בחידושי הרשב"א מגילה (דף י"ט) דחכמים סברי דקטן אינו מוציא לגדול בקריאת המגילה וכ' התוס' הטעם דהוי תרי דרבנן ולרשב"א דחיקא ליה פי' זה וכתב דכל שעיקר המצוה דרבנן כמגילה והלל חמירא ומצות חינוך קילא טפי לכך לא מפיק אבל בהמ"ז דעיקרו דאורייתא אלא שהחמירו לפחות משיעורו אטו שיעורו אף קטן שהגיע לחינוך שהוא לחומרא להרגילו קודם זמנו שיהי' רגיל במצות כשיגיע זמנו דינא דמפיק לי' דחד גונא נינהו עי"ש וא"כ קידוש על הכוס דכוות' לא אתי מצות חינוך דקיל' ומפיק לעיקר מצוה דרבנן ועוד י"ל הא דסתם בש"ע לענין בהמ"ז דקטן מוציא הוא משום דעוד תירצו התוס' ברכות (דף ט"ו) דשאני בהמ"ז דהוא חומר' יתירתא יותר מד"ת ובקל נפטר ממנו כדאיתא והם החמירו על עצמן עי"ש וא"כ לתירוץ זה כמו במגילה אין קטן מוציא כמו כן בקידוש על הכוס וכ"כ בתוס' ר"י החסיד ובתוס' הרא"ש לחלק בין בהמ"ז על שיעור' דרבנן למגיל' ועוד י"ל דבדקדוק קתני בן מברך לאביו דבאמת דעת רש"י דקטן לא מקרי בר חיוב אף מדרבנן דעל אבוה הוא דרמי לחנוכיה ואינו מוציא לדאורייתא אבל לחיוב דרבנן מוציא ואמאי הא שפיר כ' רמב"ן דמה"ט אף לדרבנן אינו מוציא אולם י"ל דוקא לאביו יכול להוציא דזה מצותו דאביו לחנכו ורמיא חיוב על אביו שיצוה לבנו הקטן שהגיע לחינוך שיברך על המזון אגב זה מוציא נמי חיובו של בהמ"ז כיון דעכ"פ הקטן עושה ע"ד אביו ויש זכייה לאביו בזה לחנכו מוציא נמי ידי חיובו של דרבנן אבל לאיש אחר שאינו חייב לחנכו י"ל דאינו יכול להוציא וכן אמו דאינה מצווה בחינוך כמו שכתב

המג"א סי' שמ"ג) בשם ת"ה ומס' נזיר (דף כ"ט) א"כ לא משכחת קטן להוצי' האשה ידי קידוש:

ועיין בס' יום תרועה ר"ה (דף כ"ח) שכ' לדעת הסוברים די"ג שנה ויום א' דקטן בעינן מעל"ע א"כ מי שנולד ר"ה בחצות ושמע תקיעת שופר קודם חצות צריך שישמע אחר חצות דקודם חצות הי' קטן ופטור כמו בכפאו ואכל מצה כשהוא שוטה הוא שוטה לכל דבר עי"ש ואף די"ל דאינו דומ' לשוטה דכאן מ"מ קודם חצות הי' חייב מדרבנן וזמן חיובו של תורה ממילא קאתי היום מ"מ סובר דחיובא דרבנן לא מפיק לחיובא דאורייתא או דקטן גרע דאף מדרבנן אין עליו החיוב רק על אביו לחנכו וא"כ אף לדידן דקי"ל דלא בעינן י"ג שנים וי"א מעל"ע מ"מ אם נשלם בשבת הי"ג שנים וקידש קודם צאת הכוכבי' ודאי חייב לקדש שוב שנית בלילה ממש דאז חל חיובו של תורה ואף אם תוס' שבת דאורייתא וקבלת שבת מהני מטעם נדר ונדרו נדר אף קודם י"ג דמופלא סמוך לאיש דאורייתא מ"מ לגבי קטן דאינו ב"ח ובר עונשין א"ח מדאורייתא כמבואר מס' נדה (דף מ"ו):

ודע אף למ"ש הרמב"ן מלחמות שם דמה דאמר ר"י להוציא רבים ידי חובתו עד שיאכל כזית דגן דסובר דעל כזית חייב מדאורייתא דאי ל"ה רק דרבנן ל"ה יכול להוציא ב"ח דאוריית' דכלל גדול אמרו כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוצי' את הרבים ידי חובתן ומדאוריית' הוא דאין מוציאין מן הפטור על החיוב ואם א"ח בכזית מה"ת היכי אתי דרבנן ומפיק דאורייתא עי"ש. לא תידוק מניה דסובר דמי שאינו מחוייב בדבר השתא אינו מוציא לחבירו בשאר מצות כגון קידוש היום דהוי לדידי' דאורייתא אם כבר קידש תאמר דא"י להוציא לחבירו ב"ח דזה אינו דהא מבואר בפסחים (דף ק"א) ולרב למה לי' לקדושי בביתו להוציא בניו וב"ב מבואר אף דכבר יצא מוציא הרי דל"ב שיהיה כעת ב"ח ממש רק אם הוא ב"ח מוציא וע"כ מטעם ערבות מוציא כמו שכ' רש"י ר"ה (דף כ"ט) בהא דאמרינן שם כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוצי' חוץ מברכת הלחם וברכ' היין שאם יצא אינו מוצי' רק שאר פוסקי' סברי דדוקא בברכה שלפני' דאינו חובה לאכול לא לתהני ולא ליבריך משא"כ כשכבר אכל דכבר נתחייב יש כאן ערבות ומה"ד יכול להוציא אף בלא אכל כלל רק מטעם דאיתא בירושלמי ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך וזה רק מדרבנן לכך די באכל שיעורא דרבנן וכמ"ש הרא"ש ברכות (דף מ"ד) ויש סוברים דוקא להוציא רבים צריך שיאכל משום דאומר שאכלנו משלו אבל להוציא יחיד אף כשלא אכל כלל יכול להוציא וכן דעת הגהות הסמ"ק כפי שהביא הטור (סי' קפ"ו) עי"ש בב"ח וכ"כ בש"ג מס' ברכות אולם דעת הטור דאף להוציא יחיד

צריך שיאכל כזית. וכך כתב הב"ח שם וכן מבואר בריטב"א ר"ה שם ואתי עלה מטעם אחר עי"ש. אולם הרמב"ן סובר או דמי שאכל יברך הוא מה"ת או כיון דלא רמי עליו חיוב לאכול ולהביא עצמו לידי חיוב בהמ"ז ל"ש בזה ערבות והוא בכלל דאמר בש"ס חוץ מברכת הלחם וברכת היין ואם יצא אינו מוציא דאף ברכה דלאחריה ג"כ אינו בכלל זה דערבות וכן מבואר ברבינו ירוחם (נתיב יו"ד) וז"ל בהמ"ז אם לא יצא מוציא אחרי' ואם יצא אינו מוציא כן מוכח בר"ה ובנתיב י"ג ח"ג כתב וז"ל במצות אם יצא הוא בעצמו אם יכול לחזור לעשותה פעם אחרת יש חולקים בבהמ"ז ובכל שאר ברכות הנהנין אם יצא אינו מוציא ובקידוש היום של שבת וכן בברכת מצה אע"פ שיצא מוציא עכ"ל. הרי מבואר דבה"מ נכלל בברכות הנהנין ומ"מ ידי קידוש מודה הרמב"ן דיכול להוציא ואף בברכת היין כיון דחובת הגוף הוא וכן מבואר בש"ג ר"ה שם לשון ריא"ז וז"ל ונרא' בעיני שבין על ברכת המוציא ובין על בה"מ הוא אומר עי"ש. ובש"א (סי' י"ג) כתב לפרש דברי בה"ג דהא דכל הברכות אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכות הלחם הוא דוקא חיוב ברכות דרבנן אבל חיוב דאורייתא כמו בהמ"ז ובה"ת וכן שאר מצות דאורייתא אם יצא אינו מוציא והאריך בזה לבאר שכן דעת רש"י וכן דעת רמב"ן מ"ד ולדבריו ע"כ הא דאמרינן בפסחים (דף ק"א) לרב מקדש בביתו להוציא בניו וב"ב ע"כ צריך לדחוק דהיינו להוציא עכ"פ ידי חובת קידוש על הכוס דהוא דרבנן בזה אע"פ שיצא מוצי' והיינו או דבני ביתו התפללו ויצאו ידי חובת קידוש דאורייתא ועל הכוס הוא דרבנן או אף דלא התפללו מ"מ עכ"פ מוציא החיוב דרבנן אולם דעת הרמב"ן נראה ברור דלא ס"ל רק בבהמ"ז לבד דנכלל בברכת הנהנין אבל שאר חובות דאוריית' ל"ב שיהי' מחוייב ממש השתא וכמו שנראה מדברי ר"י הנ"ל והש"ג ומה שהוכיח שם הש"א ובט"א ר"ה שם מדנקט ובהלל ובמגיל' אע"פ שיצא מוצי' למה לא נקט רבותא טפי אף בשל תורה אע"פ דב"ח הוא מ"מ כיון דכבר יצא פקע חיובא מניה אינו ראיה די"ל דנקט לרבותא אף במצוה דרבנן דהי' ס"ד דלא שייך בי' ערבות כמו שכתבו המחברים לכך אם יצא אינו מוציא קמ"ל הברייתא דלא כן הוא ומכ"ש חיוב דאורייתא דודאי שייך ערבות דמוציא [ותמהני על הצל"ח ברכות (דף מ"ח) שכ' בפשיטות בדרבנן לא אמרינן יצא מוצי' הא להדי' מבואר בהלל ומגילה וגם הא דאמרינן כל הברכות אע"פ שיצא מוציא ועיקר הברכות חוץ מבהמ"ז וברכת התור' המה דרבנן חזינן דאף דרבנן מוצי' מטעם ערבות] וכן נראה ממה דחיוב פרשת זכור דהוא דאוריית' וכל ישראל יוצאין בקריאת התורה הרי דאף חיוב דאורייתא יכול להוציא המחוייב בדבר:

עוד כתב שם הט"א דדעת רש"י דהא דמי שאינו מחוייב בדבר א"מ אחרים אינו רק מדרבנן דאל"כ כי מחוייב בדבר מדרבנן אמאי מוצי' למחוייב מה"ת ודלא כדעת רמב"ן והביא ראי' לדעת רמב"ן מהא דטומטום א"מ לא את מינו ולא את שאינו מינו משום דאין ספק מוצי' לודאי ואי אמרת דרק מדרבנן א"מ אמאי א"מ זכר ודאי הא הו"ל ספק' דרבנן ולקולא ועי"ש שכת' אף דלגבי מינו הוי ספק ספקא מ"מ זימנין מהפך הס"ס להקל אבל אי ל"ה רק דרבנן בחד ספק סגי למיזל לקולא ולא משכחת לעולם שתהפך הספק עי"ש והנה לדבריו אכתי יקשה למה במגילה טומטום א"מ הא שם הוי עיקר המצוה דרבנן נימא ספק דרבנן להקל וזה מוסכם מכל הפוסקים דטומטום א"מ והוא מתוספת' פ"ב דמגיל' אולם י"ל דאזיל לטעמו ושיטתו במס' מגיל' (דף ה' ע"ב) דדברי קבל' כדברי תור' וספיק' להחמיר ושם כ' דמטומטום אינו ראי' דיכול הספק להתהפך לאידך גיסא דאשה תוציא את הטומטום ואף בדרבנן כל היכ' דהספק יכול להתהפך לאידך גיס' לא ספק מקרי עי"ש וא"כ אינו ראי' ברם דבריו שם מוקשים הא מצינו בכה"ג ספק דרבנן להקל אף דיכול פעם להתהפך לקולא לאידך גיסא כמו בבין השמשות דשבת בדרבנן אמרינן ספקו להקל ואמרינן דיום הוא ולדבר אחר אם יזדמן דבר שנאמר להקל דהוא לילה מחזקינן להקל ודוק' היכ' דבבירור יהי' תרתי דסתרי ל"א להקל ועיין בזה בשעה"מ סוף הלכות מקואות וכתבתי בזה במ"א משא"כ בזה דלאו בודאי שיזדמן להיפך שפיר נוכל לומר ספק דרבנן להקל אולם בלא"ה לא קש' דהא לדעת רש"י במגיל' דנשים מוציאין אנשים ובכ"ז טומטום א"מ וכבר כ' הב"י (סי' תרפ"ט) דהמורכב ואין ידוע אם זכר אם נקב' גרע א"כ גם בתקיעת שופר י"ל היינו טעמא ומלבד זה כבר כ' המ"מ בהל' עירובין (פ"ו הי"ג) דאין לעשות ספק דרבנן לכתחלה עי"ש ואכ"מ בזה ברם למ"ש לעיל מיושב דעת הישי"ש ב"ק דסובר באמת דהא דמי שאינו ב"ח אינו מוציא הוא רק מדרבנן דהוא רק בקטן הואיל דעכ"פ יבא לידי חיוב בזה י"ל דיכול להוציא מדאוריית' מטעם שומע כעונה וכן לענין תקיעת שופר י"ל ג"כ מה"ת הוי הקול שופר ששומע לאו כקול חמור בעלמא כיון דב"ח הוא גוף זה רק עדיין לא בא זמנו משא"כ אשה לעולם לא תבא לידי חיוב לכך אם נשים בבהמ"ז דרבנן א"מ אנשים דלא נוכל לומר שומע כעונה כיון דהדבור זה ששומע קיל ולעולם לא יהיה בר חיובא ובזה אף מדאוריית' א"מ ול"א לגבי זה שומע כעונה ולפ"ז א"ש הא דטומטום א"מ אף בדיעבד לשאינו מינו כיון דהוי ספק דאוריית' דאם הוא אשה לעולם לא יהי' ב"ח ואינו מוציא מדאוריית':

ובענין אם איש שהתפלל יכול להוציא בקידוש לאשה שלא התפללה דעת הד"מ דכמו דכתב הרא"ש דאשה אינה בערבות דאיש כמו כן איש על אשה ורע"א ז"ל השיג עליו

דעיקר מה דיצא מוציא הוא תלייא אם הוא ב"ח בזה והביא ראיות בזה ואחת הוא מעובדא דינאי ושמעון בן שטח דאם הי' אוכל היה מוציא אף למלכתא ובזה כבר הרגיש הד"מ בעצמו מובא בצל"ח (דף כ') וכתב כיון דעכ"פ חייב שמעון בן שטח בערבות דינאי הוי כחייב בדבר עיין שם. ולפי זה היכא דמוציא גם לאיש גדול שלא התפלל יכול להוציא גם לאשה אבל באינו ב"ח להוציא רק לאשה אינו מוציא לדעתו ובאמת דברי הרא"ש ברכות דמוסיף טעמא דערבות משמע קצת כדברי הד"מ דאם נאמר דעיקר תלוי אם הוא ב"ח א"ל למה ליה להרא"ש לאריכות דברים ולא די לו במ"ש תוס' ברכות (דף מ"ח) אולם ממה דמבואר בש"ס דאם נשים בבהמ"ז דאורייתא מוציאין לאנשים מבואר דלא תלוי בערבות וכבר נתחבטו בדברי הרא"ש קמאי בס' מוצל מאש דעתו כדעת הצל"ח דאיש אינו ערב בעד אשה והבאים אחריו נסתבכו הרבה בזה בתשובת זרע אברהם ובתשובת סמא דחיי ופוק חזי מאי עמא דבר דרוב נשים ספרדיות אינם יכולות להתפלל ואנשים מוציאים אותם אף שכבר התפללו:

אגב ראיתי שם בס' סמא דחיי שהקשה על הטור ש"ע (סי' רצ"ד) דמי שאינו מריח דדעת ר"א שאין לו לברך על הבשמים במ"ש אף להוציא ב"ב ודעת הטוש"ע דיכול לברך להוציא כיון שחכמים קבעו הו"ל מצוה ודמי לקידוש והבדלה והקשה היכי מצי מפיק אחריני הא אינו מחוייב בדבר וכתב דמוכח מזה כמ"ש שם בשם מהר"ם בן חביב דלדעת רש"י דבן עיר מוצי' לבן כפר במגילה וע"כ הא דתנן כל שאינו מחוייב בדבר א"מ ע"כ הך כללא הוא היכא דלא שייך במצות אבל אדם דשייך במצות אע"ג דיום זה א"ח מקרי ב"ח וה"נ לענין ברכת הריח כן הוא ודבריו לא נהירא דודאי אף לדעת הירושלמי דבן כרך א"מ לבן כפר כיון דהיום לאו ב"ח הוא מ"מ לענין ברכת בשמים יכול להוצי' וגוף דברי מהר"ם חביב מוקשים דהא חרש דקתני לגבי מגילה איירי במדבר ואינו שומע דחייב בכל המצות רק לגבי מגיל' פטור הרי דצליך שיהי' ב"ח באותה מצו' אולם לדעת רש"י כיון דאף במצוה הזאת ב"ח הוא רק היום א"ח מוציא ודעת ירושלמי דצריך שיהי' ב"ח דוקא היום ולמחר חיובא אחרינ' הוא דמ"מ היום לאו ב"ח הוא וזה לגבי חיוב גוף המצוה אבל בברכת בשמים אם נאמר דחיוב מצוה הוא להריח אלא שאינו יכול להריח דאסו' להנו' מעוה"ז בלא ברכ' וכיון דל"ש לא לתהני ולא לברך דרמייא עלי' להריח לקיים מצות חכמים ממילא כל ישראל ערבים זב"ז ויכול זה שאין לו חוש הריח להוציאו בברכתו דעל ברכות הנהנין ב"ח הוא כמוהו דאסור לו להנות בעוה"ז בלא ברכ' ולא אכפת לן במה שאין לו חוש הריח ואינו ב"ח בברכה זו כיון דאצלו ל"ש הנאה זו דאין לו הנאה אבל מ"מ ב"ח מקרי דאסור לו להנות בעוה"ז בל"ב בדרך כלל ולא משגחינן

בזה על הפרט כיון דגוף המצוה עושה זה שמריח רק בברכ' מוציא אותו ובדרך כלל מקרי ב"ח על ברכות הנהנין הגע עצמך הרי בקידוש והבדלה דמוציא לאחרים אם זה אי אפשר לו לשתות יין דאינו נהנה כלל ומזיק לו הכי לא יהי' יכול להוציא לחבירו בברכת היין זה ודאי אינו כיון דב"ח הוא עכ"פ שלא להנות מעוה"ז בל"ב ובמצו' זו אף ברכת הנהנין אע"פ שיצא מוציא ממילא יכול להוצי' וכן לדעת הטוש"ע בברכת בשמים ועי"ש בטו"ז ומג"א וז"פ וברור:

ואם בן ארץ ישראל שיצא לחו"ל ודעתו לחזור יכול להוציא לבן חו"ל בקידוש ביו"ט שני לכאור' יש מקום לומר דאף לשיטת הירושלמי דבן כרך א"מ לבן כפר דהוי כאינו מחוייב בדבר מ"מ שם אין בידו להביא א"ע לידי חיוב כ"ז שהוא בכרך עד שיצא לשם משא"כ בן א"י אף שדעתו לחזור מ"מ בידו להביא א"ע לידי חיוב אם יקבע בדעתו שלא לחזור עוד וי"ל דבזה כ"ע מודים דהוי ב"ח במצוה הזאת ומהר"ם חביב ז"ל דתולה הדין אם בן א"י יכול להוציא לבן חו"ל תפלת יו"ט שני של גליות בדין דבן כרך אם יכול להוציא לבן כפר דלדעת הר"ן ותוס' דאינו יכול להוציא דהוי א"ח בדבר כן נמי בזה י"ל דוקא בא"י כמבואר בדבריו דנשאל על בני חו"ל שבאו לירושלם וא"י להתפלל דשם שפיר כל זמן ששוכן תוככי ירושלם ולא יצא לחו"ל לא מקרי ב"ח ביו"ט שני דמחוסר מעשה לצאת ולהכניס א"ע בחיוב משא"כ בחו"ל דבידו לחשוב ולקבוע בדעתו שלא לחזור אף במקום שהוא נגד הדין ובאיסור מ"מ בידו מקרי שיכניס א"ע מיד לידי חיוב דיו"ט שני י"ל דלכ"ע מקרי מחוייב בדבר ואף באמצע היום מיד כשקבע בדעתו להשתקע בחו"ל חל עליו חיוב מיו"ט שני דכ"ש הוי חיוב בפ"ע וראיתי בגליון רבינו הג' עק"א ז"ל או"ח (סי' רס"ז) שחקר במי שעדיין לא קבל עליו שבת ואינו רוצה לקבל עדיין אם יכול להוציא ידי קידוש למי שכבר קבל עליו שבת וכ' כנ"ל די"ל כיון דבידו לקבל שבת מקרי ב"ח בדבר ועדיף מבן כרך לגבי בן כפר:

סימן יב

כתב הרמב"ם (רפ"ו משבת) אסור לומר לנכרי לעשות לו מלאכה בשבת ואע"פ שאינו מצווה על השבת ואע"פ שאומר לו קודם שבת כו' ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהי' שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן. מבואר מדבריו דאיסור אמירה לגוי וכן שלא להנות ממלאכת גוי שעשה בשביל ישראל הכתוב שם (ה"ב) הכל חד טעמא הוא כדי שלא יבא לעשות בעצמו ולכאורה קשה א"כ למה אסרו שבות במקום מצוה גם כן כמבואר שם ה"ט) דעת רמב"ם דלא כבה"ג דמתיר אמירה לנכרי במקום מצוה אף לעשות מלאכה דאוריית' רק כדעת הרי"ף והגאונים דרק שבות דשבות במקום מצו'

התירו ואמאי כיון דהוי לדבר מצוה לא ניחוש כמו דמצינו בדבר הבא מחוץ לתחום לצורך ישראל דאסור מ"מ בלולב מבואר בטור (סי' תרנ"ה) דאף למי שהובא בשבילו מותר כיון דלית לי' הנא' דמצות לאו להנות נתנו ולא חיישינן שיעשה אדם מצוה הבאה בעבירה. וכן פסקינן (סי' תקפ"ו) לענין שופר והא דבא מחוץ לתחום אסור הוא ג"כ לשיטת תוס' ורוב ראשונים מטעם שלא יאמר לעשות ועיין שבת(דף קכ"ב) ובר"ן ורשב"א שם וכיון דבמקום מצוה לא חיישינן שיעשה מצוה הבאה בעבירה למה יהי' אסור שיאמר לנכרי אף לעשות מלאכה דאורייתא במקום צורך מצוה דלאו להנות ניתנו וגם ל"ח שיעש' בעצמו דלא יעשה מהב"ע ובמרדכי פרק לולב הגזול ובעירובין פ' הדר כתב בהבא מחוץ לתחום לצורך ישראל אף למ"ד מצות להנות ניתנו שרי דלא שייך שיעשה אדם מהב"ע עי"ש ולמה לא נאמר דיהי' רשאי לומר לנכרי שיעשה מלאכ' לצורך מצו' בפרט במצוה דליכא הנאת הגוף כיון דגם זה לדברי רמב"ם עיקר שאסרו חכמים מטעם שלא יבואו לעשות בעצמן ובהכרח צ"ל כיון דלהחולקים על הבה"ג הוא משום דגרסו בש"ס עירובין (דף ס"ח) דהא לא אמר לי' זיל אחים לי ומבואר בש"ס דבשבות שיש בו מעשה היינו שהנכרי עושה מלאכה אסור אף במקום מצוה וצ"ל לרמב"ם דלאו משום אמירה הוא האיסור רק אף באומר לו קודם שבת כיון דעושה על ידי צוואת ישראל החמירו ביותר משא"כ בעושה מלאכה בעצמו אף שעושה בשביל ישראל ואסרו חז"ל מטעם שלא יאמר לו מ"מ לצורך מצוה דללה"נ מותר ובעשה נכרי שופר ביו"ט דמותר לתקוע בו כמבואר (סי' תקפ"ו) איירי בעושה מעצמו לא ע"י צוואת ישראל ואף דעשה מלאכה דאורייתא בזה לא גזרו במקום מצו' דללה"נ ול"ש שיעשה מהב"ע:

ובספר תשובת פני אריה (סי' מ"ז) כתב להתיר להתפלל וללמוד מתוך הספר לאור הנר שהדליק הנכרי לצורך ישראל בשבת מה"ט דמצות ללה"נ ובמילי דמצוה לא גזרינן שמא יאמר להדליק עי"ש. וע"כ אף לדבריו היינו אם נזדמן במקרה שעשה הנכרי לצורך ישראל ושלא ע"פ צוואת ישראל אבל ע"פ צוואת ישראל אף שצוה אותו קודם שבת מוכרח מדברי רמב"ם דאף במקום מצוה אסרוהו וגזרוהו כמ"ש ומה"ט הרעישו כל גדולי הדור לבטל שלא ידליק נכרי הנרות ביוה"כ לעת נעילה והנה לדברי טו"ז יו"ד (סי' רכ"א) שהלימוד נחשב הנאה לאדם דמשמחת לב חשיב כהנאת הגוף ואסור להנות אף במקום מצוה ובס' הנ"ל כ' דראי' ברורה שלא כדבריו מהא דמס' ברכות (דף כ"א) אמר ר"י למדנו ברכת התורה לאחריה מבהמ"ז מק"ו כו' איכא למפרך מה למזון שכן נהנה הרי דלימוד תור' לא חשיב נהנה ושמחת נפש לחוד והנאת הגוף לחוד ולענין איסור הנאה כל שאין גופו נהנה ל"ח הנאה עכ"ד ולדעתי אינו ראי' כלל דמה דקאמר בש"ס מה למזון שכן

נהנ' אין הכונה דלימוד ל"ח הנאה דזה נגד המוחש רק הכונה שכן נהנה הנאת הגוף ממש הבא תוך הגוף אבל על הנאה שחוץ לגוף אינו מברך כמו הרוחץ והסך דהוי הנאת הגוף ומה"ט המודר הנאה ממעין אסור לטבול בימות החמה דגופו נהנה וכן הסך ודאי חשיב הנאה גמורה האסור' באיסור הנא' ומ"מ אינו מברך על הנאות אלו והטעם מבואר ברוקח דעיקרן לאו לזה עומד לכך לא נתקן ברכה על זה כן נמי לימוד התורה אף דבאמת הנאה גמורה היא מ"מ עיקרה לא לשמחת הגוף ניתנה לכך אין ללמוד ברכ' לאחרי' מבהמ"ז אבל מ"מ הנאת הגוף הוא וזה פשוט [ועיין מג"א (סי' רכ"ג ס"ק ה) בקונה ספרים חדשים אין לברך דמצות ללה"נ בזה באמת י"ל למ"ש הט"ז דמשמח וכיון דעל הזכייה נתקנה הברכה י"ל דאף קנית ספרים שמחה הוא לנפש ועי"ש בא"ר ובתשובת רדב"ז (ח"ג) כ' ג"כ דמברך]. אולם מ"מ יש לדון אף להסוברים דהנאת הגוף בהדי מצוה אסור מ"מ למ"ש במ"א בקושית האחרונים על הר"ן דסובר דלא אפשר ולא קמכוין לגבי הנאה שרי אף היכא דהוי פסיק רישי' כמבואר בדבריו פ' גיד הנשה בהך דבת תיהי דאי ריחו לאו מלתא ולא הוי כאכילה מותר ההנאה הואיל דלא מכוין והקשו אמאי המודר הנאה ממעין אסור לטבול הא ל"א ולא קא מכוין והעליתי דשאני איסור נדר וקונם דהוי איסור חפצא ואף מתעסק חייב בו לכך אף דלא מכוין אסור ויבואר אי"ה בחיו"ד א"כ י"ל אף דאסור ליהנות ממלאכה שעשה הנכרי בשביל ישראל בשבת מ"מ דומה לשאר איסורי הנאה דהיכא דלא אפשר ולא מכוין מותר והכי נמי כיון דאינו מכוין להנאת הגוף רק ללמוד או להתפלל וזה אינו אסור ממילא לא אכפת לן בהנאת הגוף שיש לו ובפרט באיסור דרבנן י"ל דאף תוספות פסחים הסוברים דהיכא דהוי פס"ר אסור אף בל"א ולא מכוין מודים דבאיסור דרבנן מותר וה"נ כיון דאין כונתו להנאת הגוף להנות מהנר רק לצורך הלימוד אף דמשמח לו ג"כ מותר כיון דא"צ לצאת מביתו רק אסור להשתמש לאורו ומצות ללה"נ:

אולם אם נאמר כן א"כ לדעת הרשב"א מס' נדרים דסובר בכ"מ מצות ללה"נ אף היכא דיש הנאת הגוף ומודר הנאה ממעין הטעם הואיל דאפשר באחר ועמ"ש בהגהותי לד"ח דיני ר"ה) סי' ד') יהי' מותר להנות ממלאכת נכרי שעש' בשביל ישראל במקום שיש מצו' ועונג שבת אף במקום שיש הנאת הגוף ולא משמע כן בש"ס שבת (דף קכ"ב) דפריך הא ר"ג מכירו הוה הא בלי ספק ר"ג שירד בכבש שעש' הנכרי לא ירד להנאת הגוף בלבד רק מצד מצות עונג שבת ונימ' מצות ללה"נ אלא ודאי כיון דגוף התשמיש הוא גם לצורך הנאת הגוף לא פלוג רבנן בגזירותם ואסרו שלא להנות ממלאכת נכרי שעשה בשביל ישראל אף דפתיח בגויה מצוה ודוקא בעשה שופר או שהביא ערבה מחוץ לתחום או

שתלשה הנכרי דהנך לא קיימא להנאת הגוף רק למצוה בזה כ' הרשב"א דל"ח שיאמר לנכרי לעשות מהב"ע ומצד הנאה לית לן בי' דמצות ללה"נ משא"כ בדברי' דשייך בהם גם הנאת הגוף לא פלוג רז"ל בגזירותם ואסרו אף לצורך מצוה ועיין ריב"ש (סי' שפ"ז) לדעת בעל העיטור שכת' להתיר לומר לנכרי שידליק הנר לסעודת שבת וכ' בשם הרמב"ן דאף לדעת בה"ג המתיר מלאכה ע"י נכרי משום מצוה ה"מ עשיית שופר ולולב ואיזמל אבל להנות אסור וכו' שאם אתה אומר כן נתיר התבשיל שנתבשל בשבת ע"י גוי אפי' לצורך ישראל לסעודת מצוה כו' כ"כ נר שהוא בעצמו נהנה לא הותר עי"ש ובלי ספק הרשב"א דמתיר בערבה ושופר מטעם דמצות ללה"נ לא פליג על הרמב"ן וע"כ צריך לחלק אף דדעתו בכ"מ דמצות ללה"נ אף במקום הנאת הגוף מ"מ במעשה שבת לא פלוג רבנן בגזירתם במקום שיש במלאכה הנאת הגוף ובודאי כמו דאסור להשתמש בהנר כמו כן אסור ללמוד וזה פשוט. ואף בהבאת ספרים אסרו ע"י נכרי אף אם נאמר דל"ה הנאת הגוף. ובאמת יש להבין בהא דמבואר בשבת) דף קנ"א (נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל ודעת התוס' ורוב ראשונים דסגי בכדי שיעשה כמבואר (סי' שכ"ה) ולמה יגרע מהביא ערבה ולולב דמותר מיד הואיל דמצות ללה"נ והספד ג"כ צורכי מצוה הוא ובקבר י"ל שהוא גם הנאת הגוף לחיים שמדח' מטתו ופוטר אותו מביתו י"ל דלכך אסור אבל הספד שהוא רק מצוה ואמאי אסור ואולי כיון דהספד הוא ג"כ יקרא דחיי הוי כמו הנאה להגופים החיים לכך בעי בכדי שיעש' שוב ראיתי במג"ש שבת שם שעמד ע"ז דאף לדעת ר"ת דטעם המתלת כדי שיעשה דחיישינן שמא יאמר לגוי להביאם שיהיו מוכנים לו הכא ל"ש דאין אדם עושה מהב"ע אלא שהפוסקים לא כתבו כן וצריך טעם דמה בין זה ללולב עי"ש:

ולדעת בה"ג ובהע"ט שהתירו שבות דאמירה לנכרי במקום מצוה והמה לא גרסו בש"ס עירובין שם דהא ל"א לי' זיל אחים כמבואר בריטב"א שם וברי"ף סוף פ' ר"א דמילה נראה דהם סוברים דהא דאסרו חז"ל שלא לומר לנכרי לעשות מלאכה לא גזרו משום סרך שלא יבא לעשות בעצמו רק דאיסור אמירה בעצם אסרו וממילא שלא יהנה אם עשה בעצמו דאי לא הא יבא אף לצוות לו אבל גוף האיסור הוא אמירה וממילא אין בו אלא חומר עשה ומפני מצוה דחינן לאיסור זה דהא דלא דחינן שבות דאין עולין באילן מקמי מ"ע דשופר מבואר בר"ה (דף ל"ב) דיו"ט הוי עשה ול"ת ופי' הר"ן דחכמים עשו חיזוק לדבריהם שיהי' כעשה ול"ת והיינו שבות דאית בי' מעשה אבל שבות דלית ביה מעשה לא החמירו שיהי' בחומר עשה ול"ת. והטעם למ"ש הר"י בריטב"א יבמות) (דף ה') דעשה דשבתון לא קאי רק על אבות מלאכות הכתובים ולא על ל"ת כמו מחמר

וא"כ חכמים לא החמירו יותר במצותן ואסורי דרבנן ממה שמצינו בחומר איסורי תורה. וכיון דמצינו בשבת שיש איסורי ל"ת לבד אין ביד חז"ל להחמיר באיסור דרבנן כחומר איסורי תורה רק כקל שבאיסורי תורה ועיין במל"מ) פי"א מאישות) בשם הר"י באסין באשת חרש שזינתה דמותרת דלא יהיו קידושי דרבנן חמורה מזיקה דאורייתא עי"ש וה"נ דכוותה לא יהי' שבות דרבנן חמור מאיסור לאו דאורייתא ואף דיש להתבונן בש"ס סוכה (דף י"ו) ועירובין (דף פ"ו) ע"כ לא קאמר ר"י אלא בסוכה דמ"ע אבל שבת דאיסור סקילה לא וברש"י במלאכה דאורייתא מחמרינן אף במילי דרבנן דאית בה הרי דאף לענין סוכה דאורייתא הוי' מחיצה מ"מ כיון דלגבי שבת בדאורייתא ל"ה מחיצה ל"ה מחיצה אף לענין דרבנן ועי"ש בריטב"א מ"מ י"ל לענין שבת דוקא אבל לא החמירו יותר לענין שבת בדרבנן שיהי' בחומר עשה ול"ת שלא יהי' נדחה מפני מצו' כיון דמצינו שהתורה ג"כ לא החמירה בענין רק בחומר ל"ת כמו מחמר ולא הטיל' בחומר עשה ול"ת כן חומר דרבנן הוא ג"כ כקל שבאיסורי תורה לגבי שבת ולכך במקום מצוה לא גזרו דעשה דוחה לל"ת דרבנן משא"כ היכ' דחז"ל גזרו מטעם גדר שלא יבא לעשות המלאכה בעצמו כמו אין עולין באילן וכדומה המבואר שם עשו אותו כחומר גוף האיסור ובעשה ול"ת הוא ושיטת רמב"ם הוא דאסור אף אמיר' לנכרי במקום מצו' לדידי' כיון דגזרו שלא יבא לעשות בעצמו החמירו בחומר עשה ול"ת ולכן אף במקום מצו' דאוריית' אסור לומר לנכרי שיעשה מלאכה וכבר כתבתי בזה בהגהותי בקונטרס מים חיים שבס' ד"ח (ס"ס כ"ב) אך שם נכתב בגמגום ושיבוש לכן העירותי בכאן ע"ז:

והנה מצינו דעת שלישית מובא בב"י (סי' ש"ז) בשם הגמ"ר משם ראבי"ה דאמירה לנכרי אף בדאורייתא לא אסירא אלא בדבר שאי אפשר למצוא תקנה ע"י ישראל לעשות כגון להחם חמין אבל אם אפשר לעשות כגון ברה"ר דיכול להביא ע"י מחיצות ב"א מותר אמירה לנכרי ובב"ח שם כת' דהיינו מדאמר שמואל מותר אדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר שאם יש בורגנין הולך וכיון שהוא דבר שיש לו היתר ע"י תקנה בשבת מותר לאמרו אף במקום שאין שם ההיתר עי"ש ובט"ז שם כ' דדוק' אם מוכן לו לעשות מחיצה ע"י ב"א. ובמ"א שם (ס"ק י"ב) הביא ראי' (מסי' שכ"ה ס"ח וס"י) דאסור ולדברי טו"ז אינו ראי' דשם איירי באי אפשר לו לעשות בהיתר אולם המג"א כתב דדברי הב"ח צע"ג דשם מותר לומר לנכרי לעשות למחר במקום שיש לו היתר אבל שיעשה הנכרי המלאכה בשבת מניין לנו להתיר בשביל שיש לו תקנה לעשות בהיתר ובש"ע) סי' שכ"ה ס"י) כתב הרמ"א דאם מילא גוי מים מבור שהוא רשות היחיד לרה"ר דעת ר"ת דדוק' לבהמתו אסור לישראל להשקות דלא תוכל לירד לבור אבל לאדם

אפילו הביא דרך רה"ר מותר מטעם דאפשר לילך שם הוסיף הרמ"א ויש מתירין אף לכתחלה והמג"א שם כ' חפשתי בכל בו ולא מצאתי זה וגם בד"מ לא כתב מקום מוצאו עי"ש דר"ת לא התיר אלא דיעבד אבל לכתחלה אסור אולם מצאתי בס' ראב"ן (דף ס"ט ע"ג) וז"ל בור ברה"ר אסור לישראל למלאות מים ממנו ולהעלותו ולשתות שהבור רה"י ומייתי מרה"י לרה"ר אבל אם מילא גוי לצרכו ומצאו ישראל שותה ואם בשביל ישראל מילא אסור ויש מתירין אפילו לומר לנכרי מלא לי מדאמרינן פ' שואל אר"י אמר שמואל מותר אדם לומר לכרך פלוני אני הולך למחר הואיל ואם הי' בורגנין הי' הולך ה"נ הואיל דיכול ליסע ולירד ולשתות יכול לומר לגוי דלה לי עכ"ל הרי לפנינו דיש מתירין אפילו לכתחלה הואיל דאפשר לעשות בהיתר וי"ל דהטעם הוא כיון דעיקר מה שאסרו חז"ל אמיר' לנכרי ושלא להנות ממלאכת שבת שעשה נכרי בשביל ישראל הוא מטעם שכת' הרמב"ם ז"ל שלא יבא הישראל לעשות בעצמו סברו הנך רבוותא דזה דוקא היכא דאי אפשר לעשות בהיתר ואין תקנה לזה רק לעשות באיסור בזה חששו חכמים וגזרו שלא יעשה בעצמו ואז יעשה ע"כ באיסור כיון דליכא תקנה אחרת אבל היכא דיש לו תקנה ויכול להשיג חפצו ולהנות בהיתר כמו להביא מרה"ר על ידי מחיצות ב"א או לרדת לבור ולשתות מים בזה אף דהגוי עושה באופן שנעשה באיסור מ"מ כיון דאינו מצווה על חילול שבת ל"ל בה וגזיר' שלא יבא הישראל לעשות בעצמו ל"ש בזה דמה"ת יעשה מלאכה במקום דאפשר בהיתר ורק בכל זה כיון דהגוי עושה באופן האסור לישראל לעשו' הי' מ"מ ראוי לאסור לומר לו שיעשה מטעם דאמיר' בעצמ' היא שבות דכתי' ממצוא חפציך ודבר דבר דיבור אסור לזה הביאו ראיה מהא דפ' שואל דדבר שיש לו היתר על ידי תקנה לא נאסר האמירה וה"נ לא אסרו האמיר' ומטעם דלא יבא לעשות בעצמו זה סברו מצד הסברא דבמקום שיש תקנה ל"ש גזירה זו לכן התירו אף לומר לגוי לעשות בשבת אף באופן שעושה מלאכה האסור' לישראל ועי' תשובת חות יאיר שדקדק למה הוצרכו חז"ל לאסור אמירה לנכרי תיפוק לי' דאסור משום ודבר דבר וכבר כתבו המפרשים דאף לומר קודם שבת שיעשה בשבת אסור אף דל"ש איסורא דודבר דבר או להסוברים דאף במקום מצו' אסור ע"כ לאו מטעם ודבר דבר עיין ת"ש (סי' רמ"ג אות י"א) וכיון דיש תקנה לעשות בהיתר ל"ש בו ודבר דבר ממילא מותר האמירה ולהנות מותר דלא שייך החשש שלא יבא לעשות בעצמו כן נראה דעת הנך רבוותא. והחולקים ס"ל דמ"מ כיון שהנכרי עושה עכשיו באופן האסור לישראל אסרו חכמים:

אולם זאת נראה פשוט באם הנכרי עושה באופן האסור לישראל אחר ולזה הישראל שרי כגון ישראל שהניח עירוב ביום טוב דרשאי לילך לצד העירוב ד' אלפים אמה שרי

לומר לנכרי שילך שם אף דלגבי ישראל אחר הוי כנעשה איסור תחומין מ"מ כיון דלגבי ישראל המצוה שילך לצרכו הוי היתר גמור ואם עושה בעצמו אינו עושה שום איסור מהיכא תיתי שיהי' אסור דלגבי נכרי לא נעשה שום איסור ומה איכפת לן מה דלישראל אחר הוי איסור ועי' רש"י שבת (דף קנ"ג) מ"ט שרי לי' למיתב לנכרי והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת משמע מדבריו דסובר דל"ש אמירה שבות אלא בשבת לכן שם האיסור מצד שליחות ולחומרא יש שליחות ועי' בית מאיר (סי' ה' ס"ד) בזה וא"כ ודאי בנידון זה המותר לישראל זה לעשות ולילך שם א"כ ליכא איסור באמירתו להנכרי שילך ומטעם שליחות לא שייך בדבר המותר למשלח ולשליח ולא מבעי לדעת הראבי"ה והראב"ן הנ"ל דאף במקום שיש רק תקנה להישראל לעשות באופן ההיתר מותר לומר לנכרי שיעשה באופן האסור פשיט' בנידון זה הוא ק"ו כיון דגם לישראל בעצמו מותר לעשות באופן זה שעושה הנכרי אלא אף להחולקים היינו כיון דמ"מ הנכרי עוש' באותו אופן האסור לישראל לעשות אבל בנידון הנ"ל דמות' לישראל לכ"ע שרי לי' לישראל לומר לנכרי שילך וראיתי בגליון רעק"א ז"ל (סי' שצ"ו) שנסתפק בזה וכ' ולפי שעה אין הכרע ולדעתי הענייה דמהנזכר מוכח להיתר בפשיטות ובפרט דהרמ"א (סי' שכ"ה) הנ"ל כ' דנהגו היתר אף לכתחל' לשלוח לנכרי להביא דרך ר"ה ואף להמחמירי' שם בזה ודאי יש להקל:

עוד חקר שם הח"י דאם אומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר שיעש' אף מלאכה דאורייתא דאולי יש להקל ובעל עבה"ג השיב לו לאסור ושוב השיב לו הח"י על ראיותיו אולם העה"ג כ' גם מצד הסברא אסור למ"ד יש שליחות לנכרי לחומרא וכן נראה דכיון דאסרו חז"ל לצוות לנכרי שיעשה מלאכה ואף לרמוז לו כמבואר) סי' ש"ז) ובמג"א שם (ס"ק ל"א) ואף לומר קודם שבת שיעש' בשבת ועיקר האיסור אסמכוהו ג"כ אקרא דכתיב לא יעשה כל מלאכה כמו שהביא הסמ"ג מהמכילתא ובס' יראים (סי' קי"ג) ממילא אסור ג"כ לומר לנכרי שיאמר לנכרי ואף אם באמירה שאומר לנכרי ל"ש שליחות דמילי הוא מ"מ לא גרע ממרמז וכן יש קצת ראי' מדברי תוס' ר"ה (דף כ"ד ע"ב) ד"ה שאני ר"ג דאחרים עמו שכתבו אע"ג דבכ"מ אמירה לנכרי שבות הכא ל"ג משום מצוה ומאי קשיא להו ומנ"ל דשם לא גזרו משום מצוה דלמא לא אמר ר"ג לנכרי רק שיאמר לנכרי אחר לעשות. א"ו דאף זה אסור ואם היה אסור לומר לו שיעשה הי' אסור ג"כ לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר לעשות:

והמג"א ס"ק יו"ד) הביא דברי הג"א פ"ק דע"ז דאף דמותר אדם לומר לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב מ"מ לנכרי אסור וכדעת י"א בתוס' שבת (דף ק"נ) והדברים מתמיהין

דמהיכא תיתי לאסור יותר בנכרי במה שמותר לישראל כיון דאמירה זו מותר דודבר דבר כתיב דבור מפורש והמובן מתוך דבריו ל"ה רק כהרהור ומותר איז' איסור יהי' שלא לומר זאת לנכרי. ובאמת עיינתי בא"ז הגדול ולא מצאתי כזא' רק בהלכות שבת (סי' פ"ה) כתב דרמיזה לנכרי בשבת ג"כ שבו' מדאמרינן בדליק' התירו לומר כל המכב' אינו מפסיד והא דקי"ל כר"י בן קרחה דמותר לומר הנרא' שתעמוד עמי לערב התם הרמיז' לצורך מוצאי שבת אבל רמיזה לנכרי שיעשה בשבת ודאי אסור עכ"ד. וכנראה דזהו ג"כ כונת הג"א במה שכ' ולא לנכרי היינו משמעות ורמז לנכרי שיעש' מלאכ' בשבת אסור אבל לרמז לנכרי משמעות שיבא לערב לא עלה ע"ד הא"ז לאסור ועי' תוס' רע"א ז"ל מס' שבת (אות קע"ד) שכתב ויראה לי כדעת הג"א מדמוקי ר"א בחבר ישראל ולדיוקא לוקי בחבר נכרי עי"ש ואין זה דיוק דהא מבואר בדברי רב אשי שם אפי' תימא חבירו ישראל הא קמ"ל כו' ומבואר דלא מבעי' לנכרי ודאי מותר לומר הנראה שתעמוד דהנכרי אינו עושה כלום אלא אפי' תימ' חבירו ישראל דשניהם מהדרין בחפציהם והי' ס"ד לאסור כיון דאינם יכולים לחזור מצד ודובר אמת בלבבו והוי כהבטיחו שניהם זה לזה. דהא ע"כ הא דקתני לא ישכור אדם פועלים איירי אפילו בלא פיסוק דמים ובלא גמר קנין כמו שהוכיח במישור בחות יאיר שם בתשוב' בעל עבה"ג וראי' דהא הי' נכון עמו לערב אסור וע"כ דזה בכלל לא ישכור ואי הו' מוקי בחבר נכרי הי' ס"ד דלישראל אסור לומר אף הנרא' כיון דנגמר הענין של ההרהור של שניה' קמ"ל ר"א אפי' תימ' חבירו ישראל בכ"ז מותר לומר הנרא' דהרהור אף בכה"ג מותר אבל להחמיר בנכרי יותר מבישראל זה דבר תימא:

והא דהתירו לומר בדליקה כל המכבה אינו מפסיד כ' בתוס' רע"א ז"ל שם (אות קמ"ח) אם מותר לומר אם תכבה לא תפסיד לא נתבאר בפוסקים עי"ש ותמהני הא מבואר בש"ג פ' המדיר שנסתפק בזה ובפ' כל כתבי כתב בשם מהרי"ח להתיר עי"ש:

ואם נתקלקל העירוב בשבת הביא בתו"ש (סי' רמ"ג) משם הפ"מ דמותר לומר לנכרי לתקן והו' לי' מחיצה הנעשה בשבת דשמה מחיצה ושרי לטלטל עי"ז דאין מצוה גדולה מזו להציל רבים וכן העלה התו"ש להלכה ויש לראות אם נתקלקל ביו"ט שהוא ערב שבת אם מותר די"ל דדוק' יש להקל בשבות זה לצורך שבת זה אבל להקל בשבות דאמירה לנכרי ביו"ט שהוא לצורך שבת הבא ובפרט ביו"ט ראשון י"ל דאינו מותר וכה"ג כ' הטו"ז (סי' תרנ"ה) דאף דיש להקל לשלוח נכרי בשביל אתרוג ולולב ביו"ט אפילו אחר יום א' שהוא דרבנן הואיל דהוי עשה דרבים מ"מ בשבת אין לשלוח בשביל יו"ט שלאחריו והכונ' דשבות רחוקה לא התירו וה"נ דכוותה ואולי יש לחלק דשם הוא

בשביל מצו' דרבנן לכך אין להקל בשבת בשביל יו"ט אולם מפשט דבריו לא משמע כן דהא שם אף המלאכה שהנכרי עושה הוא רק דרבנן ומ"מ י"ל דכאן עושה נכרי מלאכ' דאוריית' בתיקון העירוב והלחי וכדומה ואף אם נקל לצורך אותו שבת מ"מ לא נקל שבות דאמירה ביו"ט לצורך שבת הבא דהוי שבות רחוקה דומיא דאמרינן בש"ס פסחים (דף מ"ז) שבות רחוקה לא התירו אך י"ל דכאן עדיף דהא אם לא יאמר לנכרי ביו"ט שיעשה ויתקן כשיבא שבת יהיה מותר לומר לנכרי לתקן כמו שהתירו האחרונים הנ"ל שבות דאמיר' לצורך רבים להצילם מן האיסור א"כ לא ירויח אם ימתין עד הלילה דעכ"פ בלילה יהיה נדחה השבות דאמירה טוב יותר לומר ביו"ט דקיל משבת בפרט ביו"ט שני דאז הוי תרי דרבנן כעין שבות דשבות אף דיו"ט שני כדי דלא אתו לזלזולי ביה מחמרינן בי' ככל חומר יו"ט ראשון וחליל' לומר דביו"ט שני יהי' מותר אמירה לנכרי במלאכה דאורייתא מטעם שבות דשבות מ"מ בזה עדיף כיון דיהי' מותר בשבת האמירה לא מחמרינן לאסור ביו"ט וכן הורתי הלכה למעשה בהיותי בחו"ל שוב ראיתי בנו"ב תניינא (סי' מ"ד) שכ' לאסור מטעם הנז' כיון דא"צ לבו ביום לא התירו היום שבות דשבות כמו שאמרו שבות קרובה התירו ולא שבות רחוק ומ"מ לענ"ד הסבר' נכונה כמ"ש וגם דהכנות שבת מוטל לעשות בערב שבת ובכגון זה יו"ט מכין לשבת:

סימן יג

ברמ"א סי' ש"ו ס"א) וי"א דאין הכנה שייך בשל גוי ובמג"א משם הר"ן דאין הגוי מקצה מדעתו כלום וכיון דמוכן הוא לאיש אחד מוכן לכל אין לומר הטעם בשביל דהוי מוכן לא' הוי מוכן לכל אבל בדבר שאינו מוכן אף לא כגון דבר של הפקר דלית להו כלל בעלים הוי מוקצ' זה אינו דהא מבואר מדברי הש"ס עירובין) דף מ"ה) למאן דאמר חפצי הפקר קונים שביתה אם ירדו גשמים מעיו"ט חוץ לעיר יש להם אלפים אמה לכל רוח ומבואר דשרי לטלטל ול"ה מוקצה ושם איירי דאינם סמוכים לעיר ואין דעת אנשי העיר עליהן דאל"כ הוי כרגלי אנשי העיר ולא קנו שבית' במקומן וכן מבואר במג"א (סוף סי' תקט"ו) דפירות הפקר שבאו מחוץ לתחום מותר לאכלן אע"פ שלא הי' דעתו עלי' והבי' ראי' מש"ס הנ"ל ומדברי ר"ן ביצה (דף ל"ח) עי"ש ותמהני על בעל הצל"ח שכ' בביצה (דף י') במתני' דזימן שחורים דשל הפקר הוי מוקצה והביא ראי' מדברי הר"ן ומג"א כאן מדכ' דאין הגוי מקצה מדעתו כלום משמע דשל הפקר הוי מוקצה ולא כן מבואר מהנ"ל והר"ן קאמר דלא תימא דהבעלים אקצו מדעתן בפירוש קמ"ל דלגבי גוי אמרינן מסתמא בכל דבר דלא הקצה מדעתו אבל באמת גם של הפקר אין צריך הכנ' ולית בי' משום מוקצ' ועי' ב"י (סי' ש"ח) ובדרישה:

השמטה

בדיני שבת (סימן יג) הבאתי להוכיח דל"ש מוקצה בדבר של הפקר ודלא כדברי צל"ח מס' ביצה ולכאורה יקשה מה דמבואר ש"ע (סי' ש"ח ס"ז) חתיכות חרס שנשברה מכלי ואם זרקה לאשפה מבעוד יום אסור לטלטלה וכתב שם הרמ"א ואפילו חזי לעני הואיל והקצוהו הבעלים שלהם אעפ"י שהם עשירים דמוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני כמו שיתבאר סוף הסי' עכ"ל הרי אף דזרקה לאשפה והוי הפקר מ"מ הוי מוקצה. אולם צ"ע אמאי הכי שברי כלי שראוי לעניים להשתמש בהם ולגבי עני הוי כלי חשובה רק לגבי עשיר לא חשיב ליה להשתמש עוד. היעלה עה"ד דנתבטל תורת כלי עליו ומה זה ענין מוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני ע"כ לא כתב הר"ן דהוי מוקצה רק כ"ז שהוא בבית עשיר ותורת בעלים עליו רק דמוקצה לגבייהו שפיר הוי מוקצה לעני אבל כשזרקו לאשפה קודם שבת דיצא מרשותו והוי הפקר ולעני הוי זאת תורת כלי למה יהיה מוקצה וצריך לומר ע"כ או דרמ"א לא איירי בהפקירו ויצא מרשותו או בשברים כאלה דאין להם כל כך תורת כלי רק לגבי עני ביותר דזה הוי מוקצה אבל בדבר הפקר וא"צ הכנה וראוי לכל כמו מים ויונים אין בו איסור מוקצה וכמו שכתבתי בפנים:

וראיתי שם בגליון רע"א ז"ל על מג"א (ס"ק י"ז) שכ' ואם זרקה בשבת שרי דאם זה שמצאו באשפה א"י אם נזרקה בע"ש או בשבת י"ל אוקי כלי אחזקתו דגוף והיום נשבר ומ"מ צ"ע אם מהני חזק' להסוברים דרוב ל"מ בדשילמ"ת ואם מצא במקום שאין רשאי לטלטלו בכרמלית או ברה"ר ורוב העיר ישראלים י"ל דמסתמא נשבר בע"ש ולדינ' צ"ע עכ"ל ויש לדון בדבריו למ"ש הנו"ב מהד"ק אה"ע (סי' ל"א) ומקו"ח (סי' תס"ז) לדון דלא מוקמינן על חזקה דמעיקרא ממקום למקום ומה"ט בנגע בא' בלילה בעינן דראה חי מבערב באותו מקום עי"ש ה"נ כיון דמצא השבר כלי באשפה ל"ש חזקת שלמה כיון דבאותו מקום ל"ה שלמה וחיישינן דלמא מע"ש נזרקה אולם בהגהותי בד"ח סוף חיו"ד בארתי מדברי רשב"א ריש נדה דלא כדבריהם ויבואר עוד אי"ה בחיו"ד:

ע"כ ההשמטה

כל מוקצה מותר בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו כמבואר רמ"א (סי' ש"ח ס"ג) ועיין רמ"א (סי' תקי"ג) ובמג"א שם דדוקא בביצה שנולדה ביו"ט מבואר בירושלמי דביצה ובלבד שלא יגע בביצה ובמ"מ (פכ"ו משבת) כ' דכל שאינו מנענע ליכא איסור אלא שמא ינענע ע"י הכלי והסכימו האחרונים דרק בביצה שהוא דבר עגול חיישינן שיתנדנד ולא בדבר אחר וקשה מירושלמי ר"פ משילין מצדתא הווין פריסין והויין משתרפין גו שמש' אתון שאלון לרב מהו מטלטלתון אמר לון אסור ליגע בהון. הרי דאף בשאר דברים שאינם

מתגלגלים כמו מצודות ג"כ אסור בנגיעה ועי"ש במגדל עוז דס"ל דנגיע' מותרת דאף אם יטלטל הוי טלטול מן הצד והירושלמי ס"ל כמ"ד דטלטול מן הצד שמי' טלטול ועי' מג"א (סי' שכ"א סק"ד) שכ' לאסור בשר שחל יום ג' להיות בשבת להדיח כדי שלא יאסור לבישול וכ' שם כמה טעמים ועוד כיון דבשר חי אסור לטלטולה הוא הדין דאסור ליתן מים עליו. ולכאורה הא ל"ה רק כנגיעה במוקצה של הבשר דאנן קי"ל כלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל וליכא איסור בנטילת המים והבשר אינו מטלטל רק שנגע ע"י דבר אחר וראיתי בנו"ב מהד"ת או"ח (סי' כ"ז) שעמד ע"ז וצ"ל דזה ודאי דעל ידי שפיכת המים יודח הבשר או י"ל דדעת המג"א דהוי כמשמש במוקצה ועי' מג"א (סי' תק"ט) שהאריך לבאר דאף דטלטול מוקצה לצורך אוכל נפש מותר ביו"ט מ"מ אסור להשתמש בו כמו שכ' תוס' ביצה (דף ל"א) ובמהרש"א (דף ל"ג) ואף דמוקצה אינו אסור בהנאה ובלא שימוש מותר מ"מ השימוש אסור ויבואר אי"ה בדיני יו"ט א"כ י"ל אף דמוקצה מותר בנגיע' מ"מ לשמש בו אסור וכאן משמש במוקצה ע"י נגיעת מים שמרכך הבשר אולם למ"ש בביאורי הגר"א (סי' ש"ח) להוכיח דמוקצה מותר בנגיע' ממתני' דשבת (סוף פכ"ג) סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיז בו אבר משמע דאף לשמש במוקצה ע"י נגיעתו מותר ויש לחלק קצת:

השמטה

עוד נשמט שם סוף הסימן בענין מוקצה דמותר בנגיעה דמוכח אף שימוש מוקצה מותר אם אינו מטלטל ועיין מג"א (סי' ש"ח ס"ק מ') דמוכח דמותר אף לישב עי"ש מבואר דאף שימוש כ"ז שאינו מטלטל בידים מותר:

ע"כ ההשמטה

סימן יד

אסור לבטל כלי מהיכנו בשבת כמבואר שבת (דף מ"ג) וש"ע (סי' ש"י ס"ו) אולם לבטל הכלי על מקצת שבת מבואר מש"ע (סי' רס"ו ס"ט) דמותר ועי' ר"ן ר"פ מי שהחשיך שהקשה מהא דפריך הש"ס שבת (דף מ"ג) נותנין כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצות והא שאני ניצוצות דאפשר לנערם ועוד הקש' מפרכת הש"ס מדלף עי"ש. והמג"א (סי' רס"ה) כ' וז"ל וקושית הנצוצות נ"ל דלק"מ דעכ"פ אי אפשר לנערו מיד עד שיכבו ומשני אין בהם ממש ומיד הם כבים גם שאר קושיות הר"ן יש ליישב עכ"ל ובודאי כונתו על הקושי' מדלף וכונתו ליישב דעכ"פ כשמעמיד הכלי רוצה שיתמלא ואינו רוצה להוציאה לחוץ ולשפוך דביני וביני ידלוף הגשם ואם יריקנה לכלי אחר יבטל על שעה הכלי האחרת וכמ"ש מהרש"א שם בשיטת תוס' הטעם לגבי שמן המנטף עי"ש ותמהני שרבינו עק"א

ז"ל בגליון משניות שבת (אות ס"ב) תמה על המג"א דמה יתרץ על קושיא זו וכן בגליון המג"א כתב כזאת הא קושיא זו היא קושית הר"ן ורמז אליה המג"א והיינו דבמקום דרוצה לבטל הכלי אף רגע אחת שישאר הוי תורת ביטול כלי מהיכנו רק כונת הג"א מה שאינו רוצה להשהות אף רגע אחת דומה להא (דסי' רס"ו ס"ט) עוד הקשה רבינו עק"א ז"ל על הג"א המובא במג"א שם דאם יש בכלי דבר היתר דאי אפשר לנערו מותר להניחו תחת הנר לקבל השמן דיכול לטלטלו אגב היתר א"כ איך משכחת דאין נותנים כלי תחת הנר הא ל"ה ביטול כלי דכשירצה לטלטל הכלי יניח בו ההיתר ומשום דהוי בסיס שעה א' ליכא דהא קי"ל אין מוקצ' לחצי שבת וכמ"ש בזה הטו"ז (סוף סי' ש"י) ונראה ליישב דהא התוס' בשבת (דף מ"ג) הקשו במה דקאמר הש"ס טבל מוכן הוא דאם עבר ותקנו מתוקן ה"נ כשמניח כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה נימא שאם עבר והסיר הביצ' מותר הכלי לטלטל וא"כ בטלת תורת בטול כלי מהיכנו ומתרצי דהא כמו שהכלי עם הביצה אין לה היתר אבל טבל י"ל היתר על ידי תיקון א"כ י"ל אף היכא דיכול להסיר האיסור מהיתר ג"כ הוי בטול כלי מהיכנו כיון דמ"מ כמו שהוא עכשיו עם הביצה א"א לטלטלו רק עד שיסיר האיסור ולא דמי לטבל כיון דאינו מסיר האיסור רק שהאיסור יכול להיות היתר בזה אף דלכתחלה אסור לתקן הטבל מ"מ כיון דליכ' רק איסור דרבנן מהני אם עבר אבל היכ' דבידו להסיר האיסור מ"מ כיון שרגע אחת מבטלו בידים אסור וכן נמי אף דבידו להניח דבר היתר מ"מ כיון דצריך לעשות מעשה מצד אחר בגוף הכלי להחזירו לההיתר חשיב ב"כ ואינו דומה לטבל דבזה אינו עוש' מעש' בגוף הכלי וראיתי בקרבן עדה ירושלמי פ' משילין שעמד ע"ד ד"מ ומג"א (סי' של"ה) שכ' דמותר לתת כלי עם מים תחת עביט של ענבים שיתבטל היין במים ראשון ראשון דא"כ אף עביט של ענבים יש היתר הא יש לו תקנה ע"י ביטול דומיא דטבל עי"ש. ודבריו תמוהין דא"כ תהדר קושית התוס' דלעולם יש היתר לאיסורו וע"כ כיון דכמו שהוא עכשיו אין לה היתר כן נמי לתת כלי בלא מים כמו שהוא עכשיו אין לה היתר ואם יתן שם מים צריך לעשות מעש' בגוף הכלי ומלבד זה אם ישים מים יתבטל שם היין ממנו ויחזור גוף היין להיתר א"כ אין תיקון לשם יין שיחזור להיתר ולכך אסור וא"ד לטבל כלל ואף למ"ש המג"א דאף כשיתערב רוב יין ג"כ אמרינן ראשון ראשון בטיל מ"מ הכל הוא מטעם דכבר נתבטל קמא קמא דנפל ורק לענין בכמ"ה נסמוך על זה אבל לא כשמקבל היין בהכלי אין בידו שוב לבטל וכבר נעשה הבכמ"ה:

והנה בטעמא דאין מבטלין כלי מהיכנו כ' רש"י מס' שבת שם דהוא משום בונה דהוי כעין בנין כיון דאסור לטלטל הכלי הוי כמחברו במקום שהוא ובשבת (דף קנ"ד) כתב

רש"י כשמניח הכרים וכסתות תחת דבר שאינו ניטל שוב לא יטלם משם ודמי לסותר וכתב הפנ"י דבכלי כיון דגם השתא יכול להשתמש בה ולהניח בה איזה דבר ואין כאן סתירה רק כיון דאינו יכול לטלטל ממקומו הוי כבונ' משא"כ בכרים וכסתות דאין דרך בנין בהם לכך פי' רש"י הטעם משום סותר דאינם ראוים לתשמישן הראשון עי"ש ולפי זה נראה אם מניח דבר האסור תוך כלי המחוברת לקרקע אף דל"ה כבונה כיון דבלא זה כבר מחובר הוא מ"מ חשיב כסותר כיון דמבטל הכלי המחוברת מתשמישה הראשון ע"י שמניח בו דבר אסור בשלמא בכל כלי אם משים בו דבר היתר אינו כסותר כיון דיכול ליטול משם ג"כ אבל כשמניח דבר האסור לטול משם וצריך שישאר שם על כל שבת הוי כסותר ועי' מג"א (סי' של"ה סק"ד) שכ' ואפשר דמיירי שא"א להעמידו כאן כגון שהוא מחובר שם במקומה ובגליון רע"א ז"ל שם הניח דבריו בצ"ע דכששופך תוך כלי מחובר מה שייכות לבכמ"ה הא בלא"ה אי אפשר לטלטלו עכ"ד ולעד"נ בפשיטות דאף במחובר שייך איסור ביטול כלי מהיכנו מטעם דהוי כסותר וכמבואר מדברי רש"י הנ"ל ועי' מ"ז (סי' רס"ה סק"א) ולא אבין דבריו שכתב דלטעם סותר אם נותן בכלי היתר דבר האסור באכילה ושרי בטלטול כמו נודר הנא' משמן לאכיל' אסור ליתן תוך כלי בשבת כיון דשוב לא ישמש בהכלי היתר אכילה שלא תערב עם זה ולא אדע כיון דמותר לטלטל הוי כמו שמניח דבר המותר בהכלי דאין בזה מחזי כסותר כיון דיכול לטלו משם ואינו מוכרח שינוח שם כל היום:

עוד ראיתי בגליון רע"א ז"ל (סי' של"ה) שהקשה על הש"ע (ס"ד) אם יזוב תירוש כו' ואינו רשאי לתת כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו למה דפסק בש"ע (סי' רס"ו ס"ט) לשתרי להניח כלי תחתיו ע"ד כשיתמלא לחזור ולשופכו אל הגיגית דכיון דל"ה עלי' בה"ש וגם אין דעתו להניח שם כל השבת וצ"ע עכ"ל. ולא אבין קושיא זו מלבד דא"ד להך דסי' רס"ו דשם יכול לנערו מיד ואינו מבטל כלל מהיכנו משא"כ להניח כלי תחת הגיגית מבטלו עכ"פ לשעה דרוצה שיקבל הכלי ויתמלא כדי שלא יפסיד וכמו"ש לעיל לענין דלף בלא"ה לא אדע הא אינו רשאי לטלטלו ועי' תוס' ביצה (דל"ה ע"ב) ד"ה שופך שהקש' לס"ד דאיירי בדלף שאינו ראוי היכי מטלטל לי' הא הוי ככלכלה ואבן בתוכו וכתבו דשרי משום דהוי כגרף של רעי וא"כ אם לא יכנוס שם מטתו ל"ה כגרף של רעי יהי' אסור לו לטלטל הכלי ולשפוך היין לגיגית רק שישאר בתוך הכלי והוי שפיר מבטל כלי מהיכנו:

וראיתי בא"א (רס"ה ס"ק ג) שכ' ואני עני מסופק אם נתן כלי שיש בו יי"ש וכדומה לקבל שמן הנוטף אם אסור לטלטל הכלי אם לאו כו' והספק הוא אם בעינן ס' ככל מבא"מ

א"ד דוקא באכילה כי חיך אוכל יטעם והוי כניכר משא"כ טלטול מוקצה י"ל ברוב' בטל כה"ג א"ד אין ביטול לחצאין עיי"ש. ולענ"ד יש מקום להוכיח דבטל לענין טלטול מדברי תוס' בכורות (דף כ"ב) ד"ה הנך דלא אתמר טעם כעיקר לענין טומאה וכן נבלה בטילי בשחיטה לענין טומאה אפילו חזר ונתבטל הכל ביחד עכ"ל הרי אף מה דלענין איסור לא נתבטל מטעם טעם כעיקר או מטעם דחשיב מין במינו כמו נבלה שנתערב בשחוטה דלענין אכילה הוי כמין במינו דלא נתבטל לר' יהודא מ"מ לענין טומא' נתבטל מטעם הואיל דאפשר לנבלה שתהיה כשחוטה חשיב לענין זה מבא"מ וכ"כ הרא"ה סוף מס' ביצה דהך דנבלה בטלה בשחוטה רק לענין טומאה אתמר דל"ח מב"מ ובכ"ז חזינן אף דבר דלא נתבטל לענין אכילה מ"מ לענין טומאה נתבטל וכן מבואר בר"ש (פ"ב מ"ג) דטבול יום דהא דאין כל המקפה נפסלת דתחשב כתרומה מחמת טעם כעיקר משום דעיקרה חולין היא ובחולין קנגע ולענין איסור אכילה דוקא הוא דהוי כעיקר ומביא ראי' מהא דאין טע"כ ליחשב שחוטה כנבלה לענין טומא' וה"נ דכוותה אם נתבטל באופן שאין האיסור ניכר רק דטעמא קיהיב אף דלענין אכילה הוי כניכר האיסור דחיך אוכל יטעם מ"מ לענין טלטול אזלינן בתר רוב ומותר בטלטול ועי' ר"ן ע"ז (פ"ה) דאף לענין איסור הנאה אינו אסור ע"י הטעם דרק לענין אכילה דשייך בי' טעמ' אבל לא לענין הנאה כיון דל"ש בי' טעמא ואף דכ' שם למה לא נאמר דהנאה ממש לענין הנאה כטעמו ממש לענין אכילה עי"ש היינו כיון דמ"מ נהנה מן האיסור אבל לענין טלטול המיעוט נגרר בתר רוב וגם י"ל דכיון דעיקר מה שמטלטל הוא ההיתר הוי האיסור לגבי' כמו טלטול מן הצד והא דמבואר (סי' של"ה) במג"א בשם ד"מ דדוק' לתת כלי עם מים תחתיו שיתבטל היין אבל למב"מ אסור הואיל דלא יתבטל דהוי דבר שיש לו מתירין נימא ג"כ כיון דלענין טלטול הוי כמו איסור אחר יתבטל וניזל בתר רוב זה אינו דשם כיון דהוי חומר מב"מ במקום שיש לו מתירין כמ"ש הר"ן נדרים אינו בטל לשום דבר אף לענין טלטול וראי' לזה דלענין טלטול מהני מה שנתבטל ממה שכתב שם המג"א להקשות דהא אין מבטלין איסור לכתחלה וכ' דשאני הכא דאין כונתו לאכול האיסור רק להציל היין ולכאורה הא מ"מ כיון שמבטל בידים ודאי אסור לשתות וא"כ שוב מבטל כלי מהיכנו ואין לומר כיון דאינו מכוין לבטל האיסור רק להציל היין הוי כמו דאינו מכוין לבטל כמו בדבש ביו"ד (סי' פ"ד) ז"א כיון דא"א להציל בענין אחר הוי כמתכוין להתיר היין שיפול וע"כ צ"ל הטעם כיון דאינו מבטל לאכול רק לטלט' שרי ואף דעצים שנשרו מן הדקל א"ל דמקלי קלי איסורא אין מבטלין שם ע"כ הטעם משום דהוי שימוש במוקצה ובאסור דהא בלא"ה טלטו' מוקצה לצורך אוכל נפש שרי רק שם כשמהפך הוי כמו שמשמש

עם המוקצ' דאסור כמ"ש המג"א (סי' תק"ט אבל לענין בטול כלי מהיכנו דלא יצטרך לשמש עם המוקצה רק לטלטל הכלי ממקומו כיון דנתבטל ברובא אף דאסור באכילה מ"מ לענין טלטול בלבד יהי' רשאי לטלטל ומותר אף לבטל כיון שאין כונתו לשתות אך מ"ש המג"א עוד דאפי' נתרבה האיסור לית לן בה דיש לסמוך על המקילין ביו"ד (סי' קל"ד) יש להבין דהא כיון דלהלכה קי"ל דחוזר וניעור אף אם נתערב מב"מ ומכ"ש באינו מינו כיון דנתרבה האיסור ואסור ונקרא ע"ש הרוב היין שנתערב בו אמאי יהי' שרי בטלטול ואולי כונתו דרק היכא דנשאר עכ"פ רובא דהתירא אולם בזה י"ל לכ"ע מותר בטלטול כנ"ל וצ"ע:

וגם לכאורה מבואר מש"ס ביצה ((דף ט"ל) בהא דפריך שם ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה ומתרץ רבא תבלין לטעמא עבידי ואי נימא דטעם כעיקר לא נאמר רק לענין אכילה ולא לענין טלטול א"כ מה חומר בזה דלטעמ' עבידא הא מ"מ מה שמוליך העיס' לתחו' של בעל עיס' עיקר מה שמוליך הוא העיס' אלא מוכח כיון דלא מבטל התערובות לענין אכילה מטעם דחיך אוכל יטעם וחשיבת האוכל הוא בטעמא חשי' כאילו ניכר האיסור ועומד במקומו מבלי תערובות לכן אף לענין תחומין דלא תליא בטעמא מ"מ כיון דניכר התערובות ע"י טעמא הוי כמוליך בעינא הדבר חוץ לתחומו וה"נ לענין טלטול. אך י"ל דהא מצינו דדבר דעבידי לטעמא עדיף משאר נתינות טעם כמבואר חולין (דף ו) דאף דלא גזרו על תערובות דמאי מ"מ בשאור ותבלין דלטעמא עבידי וטעמא לא בטל גזרו ועיי"ש ברש"י לפי שהוא מתקן הכל והוא עיקרי הרי דאף במקום דבטל ברוב ולא חיישינן על הכרות הטעם מ"מ בדבר דלטעמא עבידי גרע ונקרא העיקר כן נמי לענין תחומין י"ל באמת דנתינת טעם אינו אוסר התערובות דלא אמרינן טעם כעיקר רק לענין אכילה ולא לשאר דברים ומ"מ דבר דלטעמא עבידי עדיף יותר וחשיב כאלו הוא בעינא ועיקר הדבר לאסור התערובות להוליכו חוץ לתחומו. ולא בטעמ' לבד. אולם בכ"ז מוקשים דברי המג"א דאם נתרבה היין ומתהפך המים ליין שוב מה שנפל מן היין אח"כ הוי כיין ביין והוי דבר שיל"מ במב"מ דאפי' באלף לא בטיל וע"כ דהג"א איירי רק באם עכ"פ נשאר רוב מים אז מותר אבל לא אם הרוב יין דבזה הוי כמבטל כלי מהיכנו **וראיתי** בפ"מ או"ח בפתיחה להלכות יו"ט ח"ב (פ"ב אות י"ד) שכ' להניח בספק אם מודר הנא' מדבר ונתבטל די"ל דל"א דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל רק באכילה ולא בהנאה וטלטול. ולכאור' יקשה עליו מש"ס ביצה הנז' בהא דאשה ששאלה מחברת' מים ומלח לעיסה דשם לא יש איסור אכילה ואף לא איסור הנאה רק לענין להוציא לתחום בית בעל העיסה ואעפ"כ לא בטיל מטעם דהוי דשיל"מ ולמ"ש י"ל דלטעמא עבידי וכן

מים לגבי עיסה חשיב יותר בעין ולא נתבטל אף לענין טלטול ועוד למ"ש תוס' שם בתירוץ הראשון אף בלטעמא עבידא הוי מבא"מ רק גבי תחומין שאני דחמירי כאילו הוי מב"מ בעלמא כיון דממונא הוא ועי' מג"א (סי' תקי"ג) דלגבי איסור מוקצה בטלים מים ומלח לגבי עיסה ורמז ע"ז (סי' שצ"ז ס"ק ט') דרק לגבי תחומין מחמירינן ודוק' בדבר דלטעמ' עביד' ועי"ש בד"מ בביאור הדברים דאזלינן לקולא בכל הנ"מ לבין שני תירוצי התוס' וכן נראה מירושלמי ביצה שם דקאמר תחומין עשו אותן כמדת הדין והקרבן עדה מדחיק שם בביאורו וכנרא' דפירושו הוא כמ"ש תוס' כיון דממונ' הוא וכן משמ' מדקאמר שם תדע לך שכן תמן אמרין בשם ר"ח ואפי' עצים וסברינן מימר עצים אין בהם ממש עי"ש והדברים מתמיהין הא כבר כתבו התוס' וכל הראשונים דאף דאמרינן יש שבח עצים בפת היינו באיסורי הנאה הוי כניכר האיסור ואסור אף בזה וזה גורם אבל באיסורי אכילה לכ"ע ל"א יש שבח עצים בפת דאף דניכר מ"מ לית בי' איסור אכילה רק מטעם הנאה אסרינן לומר יש שבח עצים בפת ועיין תוס' פסחים (דף כ"ו) ובר"ן ע"ז (דף ס"ו). וכמו דמבשל בשבת מותר א"כ אמאי נאסור אם השאיל עצים שיהיו כרגלי שתיהן אלא ודאי לגבי תחומין כיון דממונא הוא חמור רק לדידן לא מחמרינן כ"כ לגבי עצים כדמשמע שם מדברי הירושלמי ומסתימת הפוסקים שלא הביאו להלכה וא"כ י"ל דלעולם ל"א דשיל"מ בהנאה רק באכיל' ובתחומין הטעם דהוי ממונא כמ"ש התוס':

סימן טו

בש"ע (סי' ש"י ס"א) עץ כו' אע"פ שהוא מאוס מותר לטלטלו דקי"ל במוקצ' מחמת מיאוס כר"ש דשרי וסתם הש"ע בלי ביאור אם אף מחמה לצל שרי או דוקא לצורך גופו ומקומו ולעיל (סי' ש"ח ס"ג) בכלי שמלאכתו לאיסור מבואר דמחמה לצל אסור אבל במוקצה מחמת מיאוס אינו מבאר ובסי' (רע"ט ס"ז) בנר של חרס דמאוס אפילו של נפט דמסריח מותר לטלטלו דמוקצה מחמת מיאוס מותר וכ' שם המג"א במסריח דוקא לצורך גופו ומקומו ומחמת מיאוס דמותר דוקא כשיש תורת כלי עליה רשב"א (סי' תר"ו) עכ"ל ולכאורה המעיין ברשב"א שם יראה דקאי אליבא דר"י דסובר מוקצה מחמת מיאוס אסור בזה כתב הרשב"א דהיכא שיש תורת כלי עליו מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו והשואל שם הקשה על דבריו שכ' בחידושיו ביצה פ' אין צדין בהא דשפוד שצלו בו בשר רבינא אמר אע"פ שאין עליו בשר מותר לטלטלו מ"ד אקוץ ברה"ר והקשו התוס' הא רבינא סובר בשבת כר"ש דלית ליה מוקצה וכ' הרשב"א אף דשפוד תורת כלי עליו אעפ"כ אסור מטעם מוקצ' מחמת מיאוס וכר"נ דבי"ט קי"ל כר"י וכ' דאף קערות שאכל בהן אסור לטלטלן בי"ט אלא לצורך גופן ומקומן ועל זה הקשה לו השואל לרשב"א הא

מוקצ' מחמת מיאוס אף לצגו"מ אסור לטלטל והשיב כל שיש תורת כלי מותר לטלטל לצגו"מ ואין הפרש בין מוקצה מחמת מיאוס למחמת איסור ולא הוציאו מכלל זה אלא מסר הגדול וכדומ' המייחד לו מקום עי"ש והיינו לר"י דסובר מוקצה מחמת מיאוס בכ"ז סובר דלצגו"מ מותר אבל לר"ש דל"ל ממ"מ אפשר דאף מחמה לצל שרי אולם הדבר מבואר מדברי הג"א פ' כירה דלר"ש דסובר כל הנרות מטלטלין הוא דוקא לצגו"מ ועי' בעה"מ ור"ן פ' מי שהחשיך בהא דמבואר שם היתה בהמתו טעונה זכוכית ובקרנא דאומנא דמאוסין ואינן ראויים בשבת לכלום ואסור לטלטלן אף לר"ש דבשרגא דנפטא חזי לכסויי בי' מנא אבל הני לא חזי דאי נפל מתבר ולא עבידא לכסויי בי' מנא והמג"א (סי' רס"ו ס"ק י"ג) מעתיק דברי הר"ן ובפ"מ בא"א (סוף סי' רע"ט) הקשה הא שם ל"ה לצגו"מ ורצה ללמוד מדברי בעה"מ והר"ן דסברו דאף מחמה לצל שרי ומכח זה תמה על המג"א עי"ש ותמהני הא להדיא מבואר בבעה"מ שם דכיון דלא חזו לצור' גופן לשום דבר אף לצורך מקומן אינם ראוים ואם היו שליפי רברב' והי' תחתיו כרים וכסתות ל"ה מותר לטלטלו משם והיינו דהי' קשיא להו והא אפשר להניח תחתיהן כרים וכסתות דכשיפלו לשם יהי' מותר לטלטלו משם לצורך מקומו היינו הכו"הכ ולא יהי' מבטל כלי מהיכנו כיון דיכול לטלטלן משם בידים לצורך מקומו וע"ז מתרץ כיון דלא חזו למידי אסור אף לצגו"מ ועי"ש ברשב"א שכ"כ להדי' אבל אם היה ראוי לשום דבר תשמיש היה מותר לצורך מקומו בלבד אבל לא מחמה לצל והרשב"א שם כ' לחלוק ע"ז וסובר אף דל"ח למידי מ"מ תורת כלי עליהן ושרי לטלטלן לצורך מקומן רק כיון דאסור לטלטלן וליטלן מן הבהמ' אסור לסבב שיניח כרים וכסתות עליהן כדי שיטלטלן אח"כ לצרכן דגם נראה כחוכא עי"ש ומבואר מדבריו שם ג"כ דאף שיש תורת כלי עליהן מ"מ אף לר"ש אסור לטלטלן רק לצורך מקומן. והא דאינו רשאי לטלן ביד לצורך מקומן אף דאסור לשמש במקומן דגב בהמה הוא ואסור להשתמש בבעלי חיים מ"מ צורך מקומו הוא שלא תמות בהמתו כ' שם בחידושי הרב המאירי הטעם שאין צורך מקומו נחשב אלא שצריך למקומו ממש לישב בו ולכאורה יותר מזה נלמוד מדברי הרשב"א בהא דשפוד שכתב דהוי מוקצה מחמת מיאוס ולכך קאמר רבינא מ"ד אקוץ ובלא"ה אסור והא כתב בעצמו לענין קערות דלצורך מקומן שרי לטלטלן כיון דהוי כלי והשפוד כ' ג"כ דהוי תורת כלי וא"כ כיון דיש לחוש שלא יזוקו בו אנשי ביתו הוי כצריך למקומו ולמה צריך למילף מקוץ ברה"ר הא כיון דהוי תורת כלי ומתיירא שלא יזוקו אנשי ביתו הוי כמטלטל לצורך מקומו דמותר וצ"ל דלצורך מקומו הוי דוקא כשצריך לשמש באותו מקום ממש אבל כשאינו צריך רק לפן יזוקו אנשי ביתו זה ל"ה צורך מקומו וצ"ע בזה:

ובר"ן מס' ביצה שם כ' דשפוד כיון דחזי הי' בין השמשות ונדחה ביו"ט כל שרוצה להשתמש בו מותר רק הטעם דלא חזי לכלל כאילו אין תורת כלי עליו והרוצה להשתמש בו בטלה דעתו ובכה"ג ל"ש פלוגתייהו דר"י ור"ש במוקצה כלל עי"ש ולטעמיה אזיל במס' שבת בקרנא דאומנא דלא חזו לשום דבר ואיסי להשתמש בהן לכך אסור אף לצורך מקומן ולעולם י"ל דזה חשוב צורך מקומן שלא יזיק הבני בית והא דכתב שם הר"ן דלר"ש בהוקצה בה"ש מחמת מיאוס אע"פ שרוצה להשתמש ממנו באמצע שבת ואינו חושש למיאוסו מ"מ אסור אף דנסתלק הקצאתו מ"מ כיון שהוקצה בה"ש אסור ולר"ש דל"ל מוקצה כיון דהשתא חזי לי' אין הקצאתו של בה"ש אוסרתה ולאו דוקא דצריך שירצה להשתמש בו לר"ש דודאי אף אם אינו רוצה להשתמש בו מותר לטלטלו לצורך מקומו רק רצה להשמיענו דלר"י אסור אף כשרוצ' לשמש בו ומ"מ צריך להתבונן בדבריו אם לר"י לצורך מקומו מותר וכן אם לר"ש היכא דחזי להשתמש אם ירצה כמו בנר ישן אם מותר אף מחמה לצל ובקרני דאומנא לא חזי כלל כמ"ש. וברמב"ן מ"ה ריש ביצה כ' בהא דשפוד להוכיח מזה דאף לצורך מקומו אסור דרבינא לא שרא אלא להניחו בקרן זוית מ"ד אקוץ ברה"ר ולא מפני צורך מקומו מזה מבואר דביו"ט קי"ל כר"י עי"ש מבואר מדבריו דלר"י אף לצורך מקומו אסור דלא כמ"ש הרשב"א וממילא י"ל במוקצה מחמת מיאוס דקי"ל כר"ש בשבת היינו רק לצורך מקומו ולא מחמה לצל:

סימן טז

המג"א (סי' שי"ח ס"ק ב') הביא דברי הרמ"א ביו"ד סי' ק"ב) אם נתערב דבר שבישל בשבת לאחרים בטיל ול"ה דשיל"מ דומיא דתרומה ותמה ע"ז דתרומה לא הוי אצל שום אדם דשיל"מ דלכהן גם היום מותר ולישראל לעולם אסור אבל הכא כיון שחל עליו שם דשיל"מ לאחרים אף לדידי' לא בטיל כמו (פ"ב דבכורים) אם נתערבו הבכורים אסור אף לזרים אע"ג דלגבייהו הוי דשאל"מ כיון דלכהנים הוי דשיל"מ לאכול בירושלם אף לזרים אסור והאריך עוד בזה ובאחרונים השיגו עליו דהא הרמב"ם בפיה"מ שם הביא הירושלמי עשו ירושלם כדשיל"מ וחומר הוא שהחמירו בירושלם וזולתו לא וא"כ כאן לאותו איש ל"ה דשיל"מ ועי' כו"פ (סי' ק"ב) ובפ"מ שם, ובס' ח"ד כ' שם דלגבי בכורים יש לזר שני איסורים כשאוכל חוץ לירושלם איסור זרות ואיסור חוץ לירושלם לכך לא נתבטל אף לזרים לענין לאכול חוץ לירושלם דנהי דאיסור זרות נתבטל הואיל דאין לו מתירין מ"מ איסור דחוץ לירושלם לא נתבטל דזה יש לו מתירין משא"כ כאן כיון דלדידיה אין לו מתירין מכל וכל מותר עי"ש ודבריו צריכין תבלין דהא גם שם אין לו מתירין כיון דאסור לזרי' לאכול אף בירושלם כמ"ש הרמב"ם בפה"מ שם וגם פ"ד

דבכורים אולם י"ל כונתו דהא ע"כ עיקר הוכחת המג"א כך הוא אף דשם מצד חומר שהחמירו בירושלם הוא היינו דאף מה שאסרו לכהנים שלא לאכול חוץ לירושלם ואף באלף ל"ב מטעם דשיל"מ זהו רק חומר דמדינא ל"ה דשיל"מ סוג זה כיון דאינו מתיר למה שהי' אסור כמו דפסקינן ביו"ד (סי' ס"ט סי"ד) בבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה שנתערבה באחרות דמותרים בבישול דלצלי לא נאסר מעולם ודומה להא דיבמות (דף פ"ב) דתרומה ל"ה דשיל"מ דלכהנים לא נאסר מעולם וכן פסקינן דפת שנאפה בתנור עם צלי דמותר לאכול בחלב דלא כשיטת הרי"ף כיון דעם בשר לא נאסר לעולם לא הוי בסוג חומר דדשיל"מ וה"נ דכוותה דלאכול בירושלם לא נאסר מעולם וא"כ מה"ד הי' ראוי לומר שיתבטל כיון דלאכול בירושלם דוק' זה לא נכנס בגדר דשיל"מ לכך אמרו בירושלמי דעשו ירושלם כדשיל"מ אולם לזרים אינו מותר כלל אף לאכול בירושלם בקדושת בכורים א"כ לגבי דידהו ל"ה כלל דשיל"מ והי' מהראוי לומר דנתבטל ומותרין לאכול אף חוץ לירושלם אולם כיון דלכהנים החמירו חז"ל לעשות כדשיל"מ וצריכין לאכול בירושלם דוקא ממילא חל על כל התערובות קדושת בכורים ושוב אסור לזר דגם לא נוכל לעשות מילי דרבנן כחוכא לומר דיש על התערובת קדושת בכורים לחייבו להכהן לאכול בירושלם וזרי' יהיו מותרין לאכול אף חוץ לירושלם ודומה להא דעירובין (דף ע"ו) אי לגבי דהאי בית לגבי דהאי בית וברש"י שם אי משוינן להכא הכי ולהכ' הכי הוין מילי דרבנן כחוכא ואטלולא ולא ניתן פ"פ לרדות עי"ש ועי' מ"ש בהגהותי לד"א ח' יו"ד (סי' כ"ד) ועי' חידושי רשב"א ריש נדה. וה"נ דכוותה כיון דמצד קדושת ירושלם עשו אות' לגבי כהנים כדבר שיל"מ ואסרוהו לכהנים לאכול חוץ לירושלם רק בקדושת בכורים איך נוכל לומר דלגבי זרים לא יש על תערובות זה קדושת בכורים ולהתיר להם לאכול ואף אם נחמיר לאכול בירושלם לא יצאנו מידי חובה כמ"ש בירושלמי שם ויש מחיצה לאכילת זרים לכך הוכרחו חכמים לאחוז צד החומר ולאסור לזרים ולהחזיק לתערובת הזה בקדושת בכורים שכהני' לבד יאכלו בירושלם ומזה למד המג"א ג"כ לנידון הרמ"א הנ"ל כיון דלגבי כל העולם הוי דשיל"מ מדינא דלא חסר מסוג זה התנאי השייך לחומרא דדבר שיל"מ כיון דהיום אסור לכ"ע ולמחר יהי' מותר צריכין להחמיר ולומר שהם אסורים לאכול בשבת וצריכים להמתין עד למחר לאכול בהיתר וא"כ מחזקינן לתערבות זה שהוא בא ממעשה שבת לאסרו על כולם מלאכול בשבת ממילא שוב בהכרח לאסור על זה שבשלו כיון דהדין לקנוס אותו ולאסור עליו לעולם דאי להכא מחזקינן להתערובות למעשה שבת לאסרו על כולם מלאכול בשבת איך נחזיק לגבי המבשל כאילו נתבטל ויהי' מילי דרבנן כחוכא לכן מהראוי להחמיר בכל אנפי

ולאסור על המבשל ג"כ והח"ד רצה לחלק דשם לגבי בכורי' כיון דאיסור זה שלא לאכול חוץ לירושלם חל ג"כ על הזר שוב באנו לדון גם לגבייהו דזרים לדשיל"מ מבלי לאכול חוץ לירושלם כיון דלענין זה יש לו מתירין וממילא חל גם לגבייהו חומר דשיל"מ וכיון דהוכרחנו לדון לגבייהו בחומר בכורים שוב ההכרח לאסור לזרים דזר אסור לאכול אף בירושלם קדש דבכורים משא"כ כאן כיון דלדידיה אין לו מתירין מכל וכל מותר אולם דעת המג"א לא כן הוא רק דן במה מצינו שכיון שנחזיק לצד החומר לאסור לכהני' רק שיאכלו בחומר קדושת בכורים שוב נאסור לזרים כן בזה כיון דלגבייהו כ"ע מחזקינן למעשה שבת שוב אסור לדידי' דלא יהיו מילי דרבנן כחוכא גם י"ל כמו שדן הח"ד שם הדבר לב' מיני איסורין א' איסור אכילת חוץ לירושלם אף לזר ב' איסור זרות. כן נמי בזה כיון דאסרוהו חז"ל למעשה שבת שלא להנו' ממעשה שבת ביום השבת וכן קנסו להמבשל לאסור עליו לעולם א"כ בנתערב כיון דלכ"ע אנו דנין התערובת לדשיל"מ מבלי להנות היום מן מעש' שבת כן לגבי המבשל הוי ג"כ בסוג זה דדשיל"מ עכ"פ שלא להנות ביום השבת מן מעשה שבת וכיון דבהכרח אנו צריכים לדון גם לגביה דהמבשל לדשיל"מ ולאסור עליו מלאכול בשבת שוב מחזקינן התערובת למעשה שבת ובהכרח לאסור עליו לעולם רק אם נתערב אחר השבת בזה מותר אף לדידיה אבל בנתערב בשבת אין לומר דמתחיל הבטול לאחר שבת כיון דהחזקנו לאסרו בשבת לא נוכל להתירו דא"כ נימא גם לגבי בכורים כן:

ויש להביא ראיה לדעת המג"א מדברי הרא"ש בפירושו לנדרים (דף נ"ט) במה דקאמר שם הש"ס דלכך סאה תרומה טמאה שנפלה במאה חולין תעלה וס"ד דהש"ס שם דלא הוי דשיל"מ דאי בעי מתשיל עליה דאיירי בתרומה שבא ליד כהן והביא משם רבינו אליעזר ממי"ץ שפי' דל"מ למתשל עליה שהרי לא קרא עליה הוא שם תרומה ומשמע דאכהן קאי אבל ישראל שהפריש' מצי למתשל וכ' הרא"ש וצ"ל לפירושו דאע"ג דיכול הישראל להחזירו לחולין הו"ל דבר שאל"מ דלא שכיח כלל שישאל עליה אבל כל זמן שהוא ביד הישראל זימנין דצריך לי' ואכיל לי' עי"ש ומשמע דכונת הרא"ש להקשות כיון דלגבי ישראל זה שהפריש' הו"ל דשיל"מ א"כ בהכרח לאסור עליו וא"כ מחזקינן לגבייהו לתערובת תרומה שוב יהי' אסור לכהן לאכול תערובת תרומה טמא' וע"ז מתרץ דאף לישראל ל"ה בגדר דשיל"מ ודוחק לומר דכונתו הי' להקשות דלגבי כהן שבא התרומה לידו יהיה כדשיל"מ הואיל דהישראל יכול להחזירו לחולין כיון דאין זה ביד כהן א"ו כונתו הי' כיון דעכ"פ לגבי הישראל הוי דשיל"מ מהראוי להחמיר אף לכהן דאין חילוק

בין הבעלים לאחרי' כמ"ש המג"א וע"ז מתרץ כנ"ל עכ"פ מוכח מדבריו דאם לגבי א' הוי בגדר דשיל"מ אסור לכ"ע אף לזה שאל"מ:

אולם דעת הר"ש שם דאיירי אם נתערב בכורים בתרומה דאין כאן נמי לזרים רק לכהנים לכך הוי דשיל"מ והא דתנן דבכורים עולים באחד ומאה איירי כשנתערבו בחולין דלענין זרים לאו דשיל"מ הוא עי"ש ומשמע מדבריו שאם נתערב בחולין אף לגבי כהנים לא הוי כדשיל"מ או אפשר דאוקי כל חד אדינו לגבי זרים מותר ולכהנים הוי דשיל"מ אבל לא נראה כן שם מדבריו ותמהני על הי"ש מס' יבמות (פ"ח סי' ז') שכתב על פירוש הר"ש דאפילו נתערבו בחולין אין עולין להתירו לאכול חוץ לירושלם רק דשם בבכורים עלייה לאכול בתורת בכורים בירושלם ועולין בא' ומאה לאכול לזרים וכ' וכן יראה מפי' הרמב"ם ודוקא בדשיל"מ אבל אם נתערב בחולין בירושלם ובאת לאסור לערל ולטמא ולאונן בטל ברוב עכ"ד וצ"ע חדא דברי הר"ש והרמב"ם מחולקים מן הקצה אל הקצה לדעת הר"ש בטל שם בכורים מכל וכל כשנתערבו בחולין בא' ומאה דלא מצינו מחיצות בירושלם ולדעת הרמב"ם אסור לזרים דשם בכורים נשאר על התערובות וכיון דאסור לזרים מנין לו להתיר לכהן ערל או טמא ואונן לאכול קדושת בכורים בירושלם ודבריו צ"ע:

סימן יז

השוחט בשבת לחולה כו' מותר הבריא לאכול ממנו אבל המבשל או שעשה שאר מלאכות לחולה אסור לבריא דחיישינן שמא ירבה בשבילו והנה מבואר בב"י דיש בזה פלוגתא בין הרשב"א והר"ן דדעת הרשב"א חולין (דף י"ד) דאם מרבה בחתיכות קודם שיתן על האש ליכא איסור' דאוריית' אלא דרבנן בלבד ובשביל זה לא גזרינן דהוי גזירה לגזירה רק שמא ירבה אח"כ ודעת הר"ן (פ"ב דביצה) דרבויי בשיעורא הוי איסור דאוריית' בשבת דדחוי' היא לגבי חול' ולא הותר' לכך תוספתו מתסר מדאוריית' ע"ש ולכאור' א"כ לדעת הרשב"א אמאי בשוחט בשבת לחול' מותר לבריא נגזור שמא ירבה אח"כ לשחוט דהיינו שישחוט שתים בעד החולה וצ"ל דלזה לא חיישינן שיעשה שתי מלאכות פרטיות היכא דדי לצורך אכילה בא' רק שיוסיף לקדרה עוד חתיכה ויקל לו דיסבור כיון דהכל שם בישול אחד הוא ועי' ת"ש (ס"ק ה) אולם להיפך יקשה לדעת הר"ן דסובר דרבויי בשיעורא אסור מדאוריית' ואף לזה חיישינן שיוסיף בקדר' קודם שיתן אותו על האש א"כ בשחיטה נמי נימא הכי דאם די לחולה בעוף קטן וזה ניתן לדחות אצל החולה מהראוי לומר דאסור לשחוט עוף גדול כמו דהוכיח ממס' מנחות אם יש שתים בעוקץ א' ושלש בעוקץ א' דאסור מדאורייתא להביא העוקץ שיש בו שלש ומה"ט הי'

ס"ד דאיבעי' דאף אם יש ב' בשני עוקצים וג' בא' דשתים מייתינ' דחזיין ליה רק דמסיק דמעוטי בבצירה עדיף אבל היכא דליכא מעוטי בבצירה איסור דאורי' להביא עוקץ שיש בו ג' אם די לו בעוקץ של א' או שיש בו ב' דרבויי בשיעורא אסור מדאורייתא אף דהכל מלאכה אחת היא א"כ כמו כן אם די לו בעוף קטן ושחט גדול מהראוי ג"כ לומר דאסור מדאוריית' וא"כ למה לא גזרינן בשוחט ג"כ לשמא ירבה בשבילו וצריך לחלק דדוקא שם כיון דהענבים נפרדים על העוקץ נקראת הבצירה על כל א' וא' בפ"ע אף דעושה ע"י שתולש העוקץ ביחד מ"מ כיון דנפרדים זה מזה אסור מדאורייתא רבויי בשיעורא וכן אם מוסיף חתיכות בקדרה אף דליכא רק בישול אחד מ"מ נקרא שם מלאכה על כל פרט ופרט אבל בשחיטה לא איכפת לן אם מרבה בשיעורא אף אם די לו בעוף קטן ושוחט גדול אינו עושה איסור דאוריית' ברבויי. ועי' ריטב"א עירובין (דף ס"ח) בהא דאמרינן שם נשיילו לאימי' אי צריכא נחים ליה אגב אימי' שלדעת בה"ג הוא ע"י ישראל והקשה הא כל שמוסיף במלאכת חולה לצורך הבריא איסור תורה הוא ומורי ז"ל היה אומר כי אולי שאני חמום מים שהכל גוף אחד וענין א' כמו דביו"ט ממלא נחתום חבית של מים אף דאין שבח במרובים וכתב הריטב"א ואין זה מחוור דאתוספות בישול ואתוס' מלאכ' קפדינן מה לי אם הכל גוף א' או ב' גופים וכי יש הפרש בין מבשל חתיכה אחת גדולה למבשל ב' קטנות ועוד הא ב' בעוקץ א' וג' בעוקץ א' פשיטא לן דשתים מייתינן דאסור להרבות כלל ממה שצריך לחולה ואע"פ שהכל קצירה א' עכ"ד מבואר דלית לי' סברא זו לחלק דשאני גבי ג' בעוקץ א' אף דהכל קצירה א' מ"מ נקרא הקציר' ע"כ פרט ופרט משא"כ לגבי מים דהכל גוף א' וצריך לחלק בין שחיטה דלא איכפת לן בין גדול לקטן ובאמת מה שהקשה הריטב"א על מורו מצאתי בחידושי הרא"ה ביצה (דף י"ז) ליישב שכ' בממלא נחתום הא ודאי פשיטא שהוא בגוף א' ממש ועדיפא משתים בעוקץ א' ומיהו אפ"ה בחמין של חולה אסור לבריא דלא פלוג רבנן א"נ שמה ירבה בשבילו בשתי קדרות עכ"ד ואפשר כונתו מ"ש עדיפא משתים בעוקץ אחד הוא מטעם שכתבתי דשם עכ"פ ניכר הפרטים ועל כל פרי ופרי חל שם קציר' משא"כ במים ואף די"ל בהך דג' בעוקץ א' איירי בפרי א' שהיא גדולה כשיעור ג' גרוגרות דודאי אין הגרוגרות נגדלין באילן דאחר שנתייבשו מיקרי גרוגרות ואז אין שם בצירה עליהם אלא ודאי דנקט שיעורא דגרוגרות ואיירי בפרי א' ששיעורה כג' גרוגרות ואף דהוי בצירה א' מ"מ אסור אף דאינו נפרד מ"מ כיון דפתיח בי' שיעור שא"צ לו לחולה ויש לפנינו עוקץ אחד שיש בו שיעור שתי גרוגרות הצריכין לחולה אסור לדעת הר"ן מדאורייתא ומ"ש מים. מ"מ ע"כ צריך לחלק דהא מבואר בר"ן מס' שבת (סוף פי"ג) דלענין פקוח נפש אפי' מתכוין

למלאכת הרשות עם אותה מלאכה של פ"נ מותר וכיוצא בזה ביומא (דף פ"ד) והטעם מפני שהוא מלאכת מצוה וחובה היא עליו לפיכך אע"פ שמתכוין עם אותה מלאכ' למלאכ' אחרת האסורה בשבת התירו חכמים כדי שלא ימנע בשום ענין מפ"נ המוטלת חוב' עליו אבל מלאכת הרשות ח"ו ועי"ש עוד משם ירושלמי בפורס מצודה ונתכוין להעלות תינוק ולהעלות דגים דמותר ג"כ וקש' לכאורה הא למ"ש הר"ן ביצה הנ"ל דרבויי שיעורים ביו"ט מותר הואיל דהותר' משא"כ בפ"נ דדחוי הוא אסור אף מדאוריית' להרבות בשיעור' ואם שנים בעוקץ א' וצריך לב' וג' בעוקץ א' אסור מדאורייתא לקוץ העוקץ של שלש ומאי שנא דמותר לצוד אף דגים בהדיה ומ"ש הר"ן דהתירו חז"ל כדי שלא ימנע מפ"נ ע"כ דסובר דל"ה רק איסור דרבנן דאיסור דאורייתא לא יתירו חכמים מה שאינו לצורך פ"נ וע"כ צריך לחלק דשם איירי דיש שיעורי גרוגרות נפרדים וכיון דיש לפניו לתלוש העוקץ של ב' אם קוצץ של ג' נראה כאילו עושה מלאכת איסור לבד משא"כ בפורס מצודה דע"כ צריך לפרוס המצודה ומעש' זה של פריסת המצודה הותר לענין פ"נ לא איכפת לן אם נתכוין ג"כ לצוד דגים כיון דאף אם לא יתכוין לצוד דגים בהכרח לפרוס המצוד' הוי המחשבה לצידת דגים כמחשבה בלי מעשה משא"כ בשלש בעוקץ א' דכיון דיש א' שא"צ לחול' צריך להניח מעשה התלישה מן עוקץ הלזה של שלש ויקוץ של ב' ועדיין צ"ע ומ"מ נראה אם די לו בעוף ושוחט בהמ' אפשר דהוי איסור דאוריית' ומ"מ בשביל זה לא גזרו לאסור לבריא כדי שלא ירבה לשחוט בהמ' דלא טעו אינשי בזה וצ"ע:

[**ועיין** נתיבות המשפט (סי' צ"ז) שכ' לדון בלאו דלא תבא אל ביתו לעבוט אם חייב לו שני חובות ועל חוב א' מותר לעבוט כמו עיסקא דמותר לעבוט על פלגא פקדון וכשתופס חפץ אחד ששוה בעד הכל אין בו איסור דעיקר התפיסה הוא משום פלג' פקדון אף דאפשר לו לתפוס חפץ קטן בעד הפלגא פקדון ותופס בכונה חפץ גדול כדי שיהי' בידו גם נגד הפלגא מלוה, וראי' מב"מ (דף ל') בהא דבעי שם שטחה לצרכו ולצרכה מאי ופשט מהא דכנסה לרבקה ודשה כשירה כו' ומשני שאני התם דכתיב אשר לא עבד בה מ"מ הרי מוכח במקום דליכא גזה"כ מותר כשמכוין בשביל דבר המותר ובשביל דבר האסור וע"כ כונתו אף דאנן פסקינן שם בלצרכו ולצרכה דאסור כמבואר בח"מ (סי' רס"ז) הוא משום דחיישינן שמא ישכח עי"ש סמ"ע (ס"ק כ"א). ולכאורה יקשה מדברי ש"ס מנחות הנ"ל דאסור לתלוש שלש בעוקץ א' אף מדאורייתא וכמ"ש הר"ן הרי דקצירה אחת אסור במקום שיוסיף מכדי הצורך אולם י"ל דשם משום דפ"נ לא הותרה רק דחויה היא אצל שבת לכך אסור להוסיף מכדי צורך החולה דזה לא הותר לו משא"כ

לענין לכנוס לביתו לעבוט דהותר לו לגמרי ליקח בעד הפלגא פקדון יכול ליקח מה שחפץ ולכך יכול ליקח חפץ גדול ולהסוברים דהותרה ורבוי בשיעורין ל"ה רק איסור דרבנן משום גזירה י"ל דכיון דלא מצינו הגזירה באיסור אחר מלבד באיסור שבת לא נוכל לדמות גזירות חז"ל זה לזה ולכך רשאי ליקח החפץ הגדול]:

סימן יח

אם עשה מלאכה האסורה מדרבנן לחולה בשבת. אם מותר לברי', לכאורה למ"ש רשב"א חולין שם דל"ג שמא ירבה חתיכות קודם שיתן על האש דבכה"ג ליכא אלא איסור דרבנן א"כ לדבריו במלאכה דרבנן מותר לבריא אולם מדכ' הרמ"א דאפילו בישול ע"י נכרי אסור בשבת והוא מדברי תו"ס גיטין (ד"ח) דמה דאמרינן בעירובין שם ליחום אגב אימא דוקא במילה התירו ובאמת בתוס' שם לא ברור להם כך רק כתבו ושמא דוקא לצורך המילה אבל לצורך דבר אחר אפילו ע"י עכו"מ אסור להרבות משמע קצת דרק שיאמר לעכו"מ להרבות בשפע בזה אסרו וסברו דמה דאמר ניחום אגב אימא היינו שיאמר לעכו"מ להרבות וזה הי' אסור אם לא לצורך מילה אבל אם אמר סתם להעכו"מ שיעשה מלאכה לצורך החולה ונתותר דאף בזה יהי אסור לישראל לאכול בשבת מטעם שמא ירבה בשבילו אינו מבואר מדברי תוס' וראיתי בע"ש דמפרש דברי רמ"א דכיון דאסור לרבות בשביל ישראל לכך אסור דחיישינן שירבה הנכרי בשבילו. והקשה הא לדעת רשב"א דהיכא דאם ירבה לא יעבור רק על איסור דרבנן לא גזרינן וביותר יקשה על הר"ן שהביא הב"י דמדבריו במס' ט"ז מבואר דאוסר לאכול בשבת מה שבישל הנכרי וגם הוא אינו חולק על הרשב"א אדרבא מדבריו מס' ביצה מבואר דאף בקדירה אחת ריבוי שיעורין אסור מה"ת ומש"ה גזרינן שמא ירבה בשבילו וכתב דהאי דעירובין דוקא ע"י עכו"מ הוא ומשמע דע"י עכו"מ כיון דליכא איסור דאורייתא לא גזרינן. אולם ראיתי למרן עק"א ז"ל בדו"ח מס' ערובין שם דעמד ע"ד הר"ן דלדבריו כיון דריבוי הוי ג"כ מלאכה דאורייתא מה הפרש בין עם עושה בריבוי שיעור או אם נתיר לכתחילה להחם לצורך המילה אולם המעיין בר"ן שם יראה דביו"ט דמותר בריבוי שיעורין הוא משום דצורך יו"ט הותרה ולא דחויה וכיון שהוא בטורח אחת הותר אף תוספתו משא"כ אצל חולה דשבת דחויה הוא ולא הותרה לכך תוספתו כמוהו ומיתסר מה"ת ולא ניתן לדחות אצל חולה ולפי"ז זה דוקא מה שישראל עושה מלאכה לצורך חולה דזה לא הותרה רק דחויה אבל מה שהנכרי עושה לצורך החולה דזה ליכא איסור תורה רק חז"ל אסרו אמירה מטעם שבות וכן שלא להנות ממלאכתו אף דלא נעשה שום איסור מלאכה בשבת דהנכרי אינו מצווה לשבות רק חז"ל גזרו מטעם גזירה שלא יאמרו לנכרי כמבו' שבת (דף

קכ"ב) (סי' רע"ו) ובזה כיון דהוא צורכי חולה לא גזרו והותר' בשבת ממילא ליכא איסור במה שהנכרי הרבה בשיעורו לכך אף דגם לצורך מצוה דמילה אסור לאמר לעכו"מ שיוחם מ"מ אגב אימא דהוי צורכי חול' דהוא מות' גם הנתוסף לא נאסר וז"פ אולם למה יהי' אסור לבריא כיון דליכא בזה גזירה שלא יעבור על איסור דאורייתא בריבוי וצ"ל דמ"מ החמירו שלא להנות דשמא ירבה בשבילו בפרטות וכמו דמבואר (סי' ר"עו) די"א במדורה משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו וה"נ דכותי' ועיין ברבינו יהונתן עירובין שם דפי' בהא דליחום אגב אימא היינו דמותר לחולה שא"ב סכנה וליחם ונרחוץ התינוק עם אמו לפני המילה ודלא כמו שפירש"י שם דצריכה חמין לשתות. ויש להתבונן מה ראה על ככה דהי' צורך האם לרחיצה וי"ל דהא ע"כ אזיל שם בדבריו לשיטת הרי"ף דע"י נכרי אסור במלאכה דאורייתא ואף דלעיל מיני' שם בפי' ול"ש לך בין שבות דאי"ב מעשה מפרש לדע' ושיט' בה"ג דאף מלאכה דאורייתא שרי ע"י נכרי מ"מ בהך דניחום אגב אימיה מפרש אליבא דשיטת רי"ף והי' קשה לי' מה מועיל דניחים אגב אימיה הא ריבוי שיעורא ג"כ אסור מה"ת והוי מלאכה דאורייתא וכמו שגימגם רע"א ז"ל על הר"ן לכך מפרש דאיירי דאימיה הי' צריכה לרחוץ בחמין ונרחוץ התינוק עם אמו דליכא אף ריבוי שיעורא

ועיין תוס' שבת (דף ל"ט ע"ב) ד"ה אא"כ שכתבו ונראה לר"י דיכול לחמם אף יותר מכדי שתי' כדאמרינן עירובין נישיילה לאימיה כו' מדבריהם מבואר דפירשו ע"כ כמו שפי' רש"י דאימיה הי' צריכה לשתיה וע"י נכרי מותר המותר משום מצות מילה כמ"ש תוס' גיטין והם סברו דריבוי שיעורא ל"ה רק איסור דרבנן ומותר אף להרבות בפירוש בפועל ממש. וראיתי בדו"ח שם דהקשה למה להו לראי' זו דאפשר לדחותה דמדרבנן אסור והתם משום מצות מילה הקילו ואמאי לא הביאו ראי' מביצה (דף י"ז) ממלא נחתום חביות הרי דביו"ט לכתחילה מותר בכזה. ונראה דלכך לא הביאו משם די"ל שם אינו מתכווין לצורך דבר האסור רק משום עין יפה וכמו שכתב הרא"ה שם ועיי"ש בש"מ וכן הר"ן ביצה כתב הטעם שלא הצריכו חכמים לדקדק ולשקול שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד אבל אם מתכוין בפירוש לצורך האסור אינו רשאי אף ברוב טרחא כמו דמוכח מביצה (דף כ"א) בהמה חציה כו' דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה ולמה לך זה הא הוי חד טרחא ואף באפשר למפלגה שרי כמו ממלא חביות א"ו כיון דל"ש מכוין לעין יפה אם הי' אפשר למפלגה הי' אסור ועיין תוס' ד"ה עיסה ולכן ל"ה לר"י ראי' משם דמותר במכווין להוסיף לדבר האסור כמו לב"ש לרחוץ פניו והביא ראי' מהא דניחום אגב אימיה דשם איירי אף במכוין לצורך התינוק ג"כ וכמו דלא החמירו שם

באיסור שבת הנעשה ע"י נכרי אף דמשום צורך מילה לא הותרה אמירה רק משום דהוי חד טרחא כן נמי ביו"ט מותר אף במכוון לצורך רחיצת פניו:

סימן יט

כתב הרמ"א שם אם קצץ פירות מן המחובר לחולה בשבת אפי' הי' חולה מבעו"י אסור לבריא בשבת משום שגדל והולך בשבת ויש בו מוקצ' והיינו אם לא נגמר בישולו כמו שכ' המג"א וקשה הא בלא"ה אסור מטעם שמא ירבה בשבילו וילקוט הרבה בשלמא לדעת הרשב"א לא חיישינן שיתלוש ב' פעמים רק שיעש' בצורה אחת ובזה לא עשה איסור דאורייתא אבל לדעת הר"ן דרבויי בשיעורא הוי איסור תור' ניחוש שיקצור עוקץ א' שיש בו יותר מכפי מה שצריך לו לחולה וראיתי אח"כ במשבצות שנראה שהרגיש בזה אולם לענ"ד ע"כ כונת הרמ"א לא על פירות נפרדים רק אם נשאר ממה שאכל החולה מאותו פרי דאם קצר עוקץ א' שיש בו שנים וא"צ לחולה רק לא' בזה אף לדעת הרשב"א דליכא כאן איסור תור' ברבויי שיעור' מ"מ אסור מצד מוקצה להמבואר ברשב"א חולין שם דדוקא בשוחט דבחייה אינו ראוי לכוס ואגב הכנתו של חולה נתקנה לו לבריא דע"כ איתקנה כולי בהמה על ידי החולה דא"א לכזית בשר בלא שחיטה אבל דלעת אפשר להכין ממנה מה שצריך לחול' לבד והשאר איסור הקצאתו רביע עליה והוא מוקצה לבריא עי"ש וה"נ דכוותה דהא מחובר הוא איסור מוקצה רק מה שצריך לחולה לא איתקצה ומה של"צ נשאר עליו שם מוקצה ואסור רק אותו הפרי שצריך ממנו לחול' אגב הכנתו איתקנ' כולה דא"א בלא תלישה וזה מותר אי לאו משום שגדל והולך וממילא אף לדעת ר"ן דרבויי בשיעורא הוי איסור דאורייתא דליכא למגזר כיון דפרי פרטית הנקצר בבצירה אחת לא איתקן לחולה ונשאר בהקצאתו א"כ למה ירבה בשיעורא ואם לחוש שיבצור פרי גדול שהנשאר יהיה לצורך ברי' בזה אינו עוש' איסור תור' כמו שמוכרח לומר לגבי שחיטה אף אם די בקטנה ושוחט גדולה אינו עושה איסור תור' וכמ"ש לעיל (סי' י"ז):

והנה המג"א הקש' על הרמ"א למה יהי' אסור בפירות בשביל שגדל והולך בשבת הא מתבטל ואף דהוי דשיל"מ הא כיון שנולד בתערובות מתבטל כמבואר יו"ד (סי' ש"כ ס"ב) ובתוס' ב"ק (דף ס"ט) ובאמת בש"מ ב"ק שם כתב כן דכיון כשלא הי' ניכר מעולם נתבטל אף בדשיל"מ ולכאורה י"ל דעד כאן לא כתבו להקל ולומר דאף דשיל"מ מתבטל בלא ניכר האיסור מעולם רק באיסור דרבנן כמו לגבי יין היוצא מן ענבים (סי' ש"כ). אבל באיסור תורה כמו שם בב"ק לא מתבטל מדרבנן בדשיל"מ אף דלא הי' ניכר האיסור מעולם ולכך כתבו התוס' שם דמה דהיינו יכולים לתקן איסור דאורייתא היינו מתקנים

שוב מצאתי כן בשעה"מ הל' יו"ט (פ"ה) ושם הקשה עוד מנדרים (דף נ"ח) אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנותן טעם ופירש"י והר"ן דהוי דשיל"מ כיון דבידו לאכלו קודם הביעור ושם לא הוכר האיסור אלא מעט שיוצא ונתגדל הוא מתערב עם ההיתר והוכיח מזה דבאיסור דאוריית' מחמרינן לומר דשיל"מ אף בלא ניכר האיסור ובאמת למ"ש הר"ן נדרים דבדבר שהוא מותר עכשיו עדיף ואף בשא"מ לא נתבטל כיון דיכול לאכול בהיתר עכשיו כמו פת שאפו עם הצלי דאסור לאכול בכותח והא דבשביעית בעי דוק' מין במינו ע"כ משום דיבא לזמן איסור וכמ"ש השעה"מ הל' מ"א (פ"א ה"ד) עי"ש וכתבתי בזה במקום אחר א"כ י"ל דמב"מ והוא מותר עכשיו עדיף טפי להחמיר ממה שאינו בטל מצד שיש לו מתירין למחר ואף בנולד בתערובות לא מתבטל היכא דיש לו היתר עכשיו ולפ"ז י"ל הא דהקש' השעה"מ וכן יתר האחרוני' עי' צל"ח ביצה (דף ל"ז) בהא דשנים שלקחו חבית בשותפות דאנן קי"ל (סי' שצ"ז) לענין תחומין דמותרין מטעם דיש ברירה בדרבנן ובהמה אסורה מטעם דינקי תחומין אהדדי ולמה לא מתבטל כל אחד בחלק חבירו אף דהוי דשיל"מ מ"מ הא נולד האיסור בתערובות ודחקו עצמם השעה"מ והצל"ח דשם עכ"פ האיסור בעולם משא"כ בענבים עי"ש. ולמ"ש י"ל דלגבי תחומין דיש לו מתירין עכשיו ללכת במקום ששניהם יכולים ללכת חמור טפי ואף בלא ניכר אינו בטל אולם זה דוחק א"כ היכא דזה עירב למזרח אלפים וזה למערב ולא נשאר לא' כלום להוליך לצד חבירו אז יתבטל וא"כ עיקר דשיל"מ שייך שם בההיתר למחר ובזה יתבטל כיון דנולד בתערובות וגם הדבר מוכרח דבכה"ג מה שגדל בטל ממה דמותר לשחוט ביו"ט וכמ"ש המג"א כאן ברם נראה קצת לומר דשם לגבי תחומין לא נקרא שנולד האיסור בתערובות רק דומה קצת להיכא דשניהם ההיתר והאיסור באו בתערובות דזה גרע ולא מתבטל כלל אף בלא דשיל"מ כמ"ש המרדכי מהא דיבמה שרקקה דם וכמ"ש השעה"מ שם ועיין פלתי יו"ד (סי' ק"ב) ושם בלקחו בהמה בשותפות כ"ז שלא חלקו חלק זה אוסר ע"ז כיון דלא נתברר של מי הוא ואימתי מותר רק אחר שחלקו אז סמכינן על ברירה לומר הוברר שזה חלקו מאתמול אבל מ"מ קודם שנתברר לא הי' ניכר לפניו חלק ההיתר ואין לו חשיבות יותר ממה שנתערב בו היינו היניקה והגידול מחלק חבירו שיבטל אף היכא דיש לו מתירין כיון דעכ"פ ההיתר לא הי' ניכר לפניו אדרבא דומה קצת לבאו ההיתר והאיסור לעולם בתערובות ועכ"פ אף אם אינו דומה מ"מ בדשיל"מ שפיר לא בטיל בכה"ג עוד י"ל דהא בלא"ה שם בתחומין כיון דמוליך הכל ביחד דומה לטומאת משא דלא מתבטל כמבואר בבכורות (דף כ"ג) כיון דנושא הכל ביחד אך י"ל כיון דזה ל"ה רק מדרבנן י"ל בנולד בתערובות

ג"כ מתבטל אף דנושא ביחד אולם י"ל דמ"מ בדשיל"מ אז אף היכא דלא היה ניכר האיסור בלתי תערובות דנתבטל היינו לענין אכילה ושתיה דאזלינן בתר רוב אבל לא היכא דנושא ביחד ועיין מג"א (סי' תצ"ח ס"ק כ"ח) והעירותי בזה בהגהותי בקונטרס מים חיים שבס' ד"ח (סי' כ"א) די"ל אף אם צריך לכל האפר לכסות ג"כ מתבטל מטעם דנולד בתערובות מתבטל אף בנושא הכל ביחד אולם אינו מוכרח להקל בתרוויהו הן לענין משא שנושא ביחד והן דהוי דשיל"מ ובכ"ז לא נחמיר דלא יתבטל די"ל דבזה מהני חומר דדשיל"מ הואיל דנושא הכל ביחד וכונת המג"א שם לקחת האפר לאחדים חלק אחר חלק דכיון דאינו נושא הכל ביחד בכל פעם אמרינן דזה רוב וכמ"ש תוס' בכורות שם ובשנים שלקחו בהמה כיון דהוי כנושא ביחד הכל מה שמושך חוץ לתחומו של חבירו מה דנתערב אף דלא הי' ניכר מקודם מ"מ לא מתבטל בדשיל"מ:

ובזה יש ליישב דברי תוס' עירובין (דף מ"ה) ד"ה אבעית אימ' שכ' אע"ג דהוי דשיל"מ ואמר ר"א ריש ביצה דאפי' באלף ל"ב אפי' בספק דבריהם בעירוב הקילו ועמד ע"ז בשעה"מ ובתשובת רע"א ז"ל כיון דר"א מדמה ספק דבריהם כמו דלא בטיל בדשיל"מ ה"נ ספיקו אסור' והרי גם בעירוב אמרינן סוף ביצה גבי אשה ששאלה מים ומלח דדשיל"מ ל"ב א"כ גם ספיקו ליתסר ולמ"ש י"ל דהא דפריך הש"ס וליבטיל מים ומלח לגבי עיסה היינו אף דדומה לטומאת משא דלא מתבטל כיון דנושא הכל ביחד לא שייך לומר אחרי רבים להטות וה"נ כשמוליך העיסה בהכרח מוליך המים ומלח מ"מ פסיקא לי' להמקשה דלא החמירו כ"כ לענין תחומין ולכך מתרץ שפיר דהוי דשיל"מ דתרתי קולי לא מקילינן בתחומין דיתבטל אף דנושא הכל ביחד ואף במקום דהוי דשיל"מ אבל לדון בי' ספיקו להחמיר בספקא דרבנן דתחומין ס"ל לתוס' דבעירוב הקילו ולפי זה י"ל דזה ג"כ סברת תוס' ב"ק הנ"ל והרמ"א בשם האו"ח דמה שגדל לא מתבטל הואיל דהיניקה ומה שגדל ונצמח מתפשט בכל הפרי דומה לטומאת משא וכיון דהוי דשיל"מ ג"כ לא מתבטל והא דמותר לשחוט בהמ' ביו"ט ואמרינן דנתבטל מה שגדל אף דהוי דשיל"מ וגם דמתפשט בכל אבר ואבר היינו כיון דבלעדי ביטול לא יהי' באפשרות לשחוט שום דבר ביו"ט לא רצו חכמי' להחמיר משום שמחת יו"ט כיון דלא סגי בלא"ה לא נכנס בסוג דשיל"מ דא"כ לא יהי' באפשרות לאכול רק מה שנשחט מאתמול בשלמא בתערובות כמו ביצ' שנולדה ביו"ט וכדומה אף אם אין לו דבר אחר לאכול ביו"ט מ"מ לא נתבטל מטעם חומר דשיל"מ דזה הוי דבר המזדמן על צד המקרה לא משגחינן על מה שיתבטל משמחת יו"ט משא"כ לענין מה שגדל בבע"ח ביו"ט אם נאמר להחמיר שלא יתבטל מטעם דשיל"מ להמתין עד למחר לעולם יתבטל משמחת יו"ט והתורה

התירה להדיא אך אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם ואדרבא מצינו דהתירה לענין שחיטה ביו"ט דהתירה סופן משום תחלתן ונותנין העור לפני הדורסן וכדומה מצינו שהקילו משום שמחת יו"ט ק"ו דלא לחמיר מצד מה שגדל משא"כ בקוצץ מן המחובר בשבת לחולה דהוא דבר המקרה ומזדמן אסור לבריא בשביל מה שגדל דלא מתבטל מטעם דהוי דשיל"מ וכמו שכתבתי דנתוסף עוד טעמא דהוי כטומאת משא:

אך להמבואר מדברי הכ"מ (סוף פ"א) מהל' אבות הטומאות משם הר"י קורקוס דדוקא בנבל' דנתערבה בשחיטה דבאפי נפש' קאי אלא שאינה ניכרת אמרינן לענין טומאת משא דטומאה כמאן דאיתה דמי משא"כ בנתערב לח בלח הוי הכל כמו המתבטל ע"י ש ולדבריו לא אתי שפיר מ"ש אולם המל"מ הל' משכב ומושב הרבה להקשות ע"ז דמש"ס בכורות שם מבואר דאף בלח בלח אמרינן טומאה כמאן דאיתא דמי ודברי רמב"ם שפסק דבהמ' ששפעה חררת דם אינ' מטמאת במשא יש ליישב כמ"ש האחרונים ואכ"מ בזה:

ועוד נראה קצת ראי' דבדרבנן המתבטל ברוב אף כמו בטומאת מש' דעושה הכל ביחד עם הרוב והמיעוט מ"מ מתבטל ולא החמירו בזה רק באיסור דאוריית' ממתני' דכלים (פי"א מ"ד) ברזל טמא שבללו עם ברזל טהור אם רוב מן הטהור טהור ואם רוב מן הטמא טמא דחוזר לטומאתו כדין שברי כלי מתכות שגזרו חכמים שיחזרו לטומאתן הישנה ונימא אף דרוב מן הטהור יהי' חוזר לטומאתו עכ"פ דמשתמש בכל הכלי ביחד והוי דומיא דטומאת משא שנושא הכל ביחד. א"ו כיון דל"ה רק גזיר' דרבנן אין דנין בו חומרא זו דטומאת משא אולם י"ל שם כיון דכבר הי' טהור רק כשחוזר ונעשה כלי חוזר לטומאתו וכיון שקודם שעשה הכלי כבר נתערב ברוב אין חל אף על הטמא שם טומא' כיון דשם כלי הוא ע"ש הרוב שהוא מן הטהור ועי"ש עוד במשנה וכן מן החלמא ומן הגללים וע"כ צ"ל כן ואכ"מ והעיקר נרא' ליישב דברי רמ"א ע"פ דרך הראשון שכתבתי לעיל דדוק' היכא דההיתר ניכר וחשיב במקומו כמו בגיגית יין בזה כיון שאין האיסור נולד רק בתערובות אין בכחו לאסור דבר שהיה ניכר בהתירו במקומו משא"כ בשנים שלקחו בהמה בשותפות אף דניכר ההיתר במקומו מ"מ בעוד שלא נתחלק אין ניכר במקומו דצריך לתנאי שיתחלק ואז אמרינן דיש בריר' והוברר הדבר למפרע שזה חלקו ומ"מ אין בכחו לבטל הכח שגדל ביו"ט מטעם דהוי דשיל"מ אף דהאיסור ג"כ לא הי' ניכר מ"מ גם ההיתר לא הי' ניכר וזה ג"כ בפירות הנתלשין בשבת לצורך חולה דהא הפירות בעצם הם מוקצה דהוי מחובר רק כיון דהי' לו חול' מבעוד יום וידע שיצטרך לתלוש לא אתקצאי ומ"מ חל שם מוקצה על כל פירותיו דמחובר הוא כדחוי בידים רק מה שנתלש אמרינן דאתברר לו השתא דזה הי' מוכן לצורך חול' אם באנו להתיר

לבריא הנשאר ממה שהי' לצורך החולה אמרינן שפיר כיון שגדל בשבת ג"כ לא מתבטל קודם שתלשם דאזי היה הכל אסור רק שיתברר עכשיו דפרי זה לא אתקצאי מ"מ בטרם שהוברר הי' שם איסור מוקצה על כל הפרי משא"כ בבהמה שנשחטה בשבת לחולה דל"ה מוקצה לעולם כמ"ש המג"א (ס"ק ד') רק מחמת איסור שחיטה ואינו מוקצה מחמת איסור כיון דרק אריה הוא דרביע עליה דהיא אסורה לשחטה וכיון דנסתלק האיסור נשארה בהיתרה ומה שגדלה והוסיפה שמנינותה שפיר נתבטל כיון דהי' ההיתר חשיב וניכר במקומו והאיסור נולד בתערובות וזה ברור ובאמת לא אבין דברי המג"א שהוכיח מדברי תוס' ביצה (דף ל"ז) דמה שגדל ל"ה מוקצה אף לר"י דבהמה נמי גדלה והלכה ומותר לשחטה ביו"ט ולמה לא הוכיח מדין זה בעצמו בשוחט לחול' בשבת דמותר לבריא אולם למ"ש אתי שפיר דבבהמ' הי' ההיתר ניכר במקומו ורק אריה רביע עלי' שלא לשחוט וכשנסתלק איסור זה מותר היה אף בחיה ונתבטל אז מה שגדל משא"כ בפרי שהיה בעצם מוקצה דמחובר רק שיתברר עכשיו דזאת שנתלשה לחולה לא אתקצאי מ"מ מקודם ל"ה בכלל היתר שנאמר שיתבטל מה שגדל ובדברי תוס' עירובין (דף מ"ה) הנ"ל שכ' בעירוב הקילו ליישב קושית השעה"מ י"ל דהא כבר כתב המרדכי לדון בספק ביצה שנולדה ביו"ט דאסור מטעם דשיל"מ הוא משום דיש לצרף חזקה דהשתא נולדה עיין צל"ח ביצה (דף ג') ומ"מ בביטול לעולם לא נתבטל כיון דמעורב ודאי איסור רק בספק דרבנן בצירוף חזקת מעוברת מדמה ר"א לביטול דספק אסור משא"כ שם בעירובין אין חזקה לאיסור אדרבא י"ל כאן נמצאו העבים מאתמול וכאן היו ומהיכא תיתי לחוש לומר הנך אזלו והנך אחריני וזה פשוט:

וראיתי למי שכ' דגם לענין תערובות הקילו בע"ת רק היכא דיש לו מתירין עכשיו עדיף בזה מחמרינן גם בע"ת ולי נראה דמבואר מירושלמי סוף ביצה באר שבין ב' תחומין ר"י אומר עושה לו מחיצה כו' א"ר יודין החמירו בדבריהם יותר מדברי תורה אר"ח ולא מב"מ הוא אלא החמירו בדבריהם כד"ת והפי' הפשוט הוא דאף דמב"מ בטל מ"מ בדשיל"מ החמירו ולא כמו שפי' הק"ע דלא יתכן שיקשה ולא מב"מ הוא אליבא דר"י דלא בטל כיון דרבנן פליגי וסברו דבטל אלא ודאי דהכונה כיון דהוי מב"מ ל"ב בדשיל"מ. הרי דאף היכא דאין היתר עכשיו מ"מ בכלל דשיל"מ הוא או שישתה סמוך לבאר או ימתין למחר ורק בספק אם יש כאן איסור הקילו בתחומין או מטעם שכת' דמסייע כ"נ וכ"ה או דהוי ג"כ כעין ס"ס ספק דלמא הנך ואף אם אחריני נינהו דלמא שאבו מאתמול המים:

עוד י"ל בקושית השעה"מ הנ"ל על הך כללא דנולד איסור בתערובות דבטיל אף בדשיל"מ מש"ס דנדרים בגדולין דנגדל מעט מעט לא מבעיא אם נאמר כמ"ש בש"מ שם

ובראב"ן)) דף קמ"ג ע"ב) דהא דאמר ר"י ילדה שסיבכה בזקנה והי' פירות של ערלה בילדה אע"פ שהוסיפה מאתים של היתר אסור אף דר"י סובר דמב"מ בטיל שני ליה לר"י בין איסור המתערב יפה בהיתר לאיסור שאינו מתערב יפה בהית' דמה שגדל בערלה במקומו עומד ואינו מתערב בגידולין של אח"כ וגם אינו ניכר האיסור שיזרקנו ולהכי אסור ומה שאמר מב"מ בנו"ט בדבר המתערב יפה שאין בו אלא נו"ט כגון דם וחלב מהותך שנימס כו' אבל איסור שאינו נימס אם מכירו זורקו ובטיל בנ"ט ואם אינו מכירו אינו בטל עי"ש עוד ובש"מ היטב דכפי דבריהם לא אמרינן דמה שגדל אח"כ הוא ע"י שמתבלבל ומתערב יחד היניקה רק כ"א עומד בפני עצמו וא"כ הוי כמו יבש ביבש דכבר בארנו במ"א להוכיח דהך כללא לא נאמר רק בלח בלח כמו יין בגיגית דאין עוד מציאות לאיסור בפ"ע משא"כ יבש ביבש כיון דכ"א עומד בפ"ע ויש עוד מציאות לאיסור רק מטעם ביטול באנו להתיר ובדשיל"מ לא נתבטל אף דל"ה ניכר האיסור בפ"ע ועיין מ"ש בהגהותי בד"ח יו"ד (סי' ט"ו) ובדיני פסח לקמן אלא אף להמבואר בדברי הרא"ש נדרים (דף נ"ז ע"ב) שם דבגידולין יש בילה כי היניקה ולחלוחית הקרקע מבלבל ומערב יחד והיינו שאין עוד מציאות בפ"ע למה שגידל אח"כ מ"מ אתי שפיר למ"ש שם בש"מ בהא דבצל שעקרו בשביעית שכ' ואי קשי' נימא קמא קמא בטיל כי ההיא דהמער' יין נסך לבור דאפילו איסור כולו בטיל ולקולא וכש"כ הכא לגבי בצל דלחומרא תריץ ל"א קמא קמא בטיל בדבר שדרכו להוסיף מאליו דכיון שדרכו בכך הוי כמו שבא הכל ביחד עי"ש עוד וא"כ בזמן שעדיין יונק מהקרק' לא נוכל לומר שיתבטל מה שגדל בהעיקר כיון דאם ינוח יתוסף מאליו ויתרבה כח הצמיחה דזה המחיה את העיקר ג"כ ואז לא נוכל לומר דיתבטל מה שגדל כיון דמתרבה בשפע אם לא יעקור ואימתי יחול הביטול אחר שנעקר בזה שפיר לא מתבטל ביש לו מתירין כיון דהי' להאיסור כבר חשיבות וכאילו ניכר בעוד הי' מחובר לארץ משא"כ ביין הזב מענבים דמיד נתבטל וז"פ:

סימן כ

הא שבישל בשבת במזיד אסור לעולם לו ולאחרים מותר מיד כמ"ש הטור והרמ"א או שעשה אחד משאר מלאכו' וי"ל דוקא דומיא דמבשל דע"י המלאכה הכין לו האוכל אבל המוציא מרה"י לר"ה או המעביר ד"א בר"ה דלא עשה המלאכה בגוף הדבר לא קנסינן לי' וזה דעת רבו של הרשב"א בחידושיו ר"פ ר"א דמילה דאף לר"י הסנדלר מעשה שבת אסור מדאורייתא לא קרי מעשה אלא כגון אפיה ובישול וכיוצא אבל הבאת כלי ואוכלין מרשות לרשות ודאי לא מתסרי אף לר"י הסנדלר בהבאתן כיון דלא נתחדש בהן הכנה בשבת ע"ש וכן כתב ריטב"א עירובין (דף מ"א) בפירות שיצאו חוץ לתחום אף במזיד

דלא הפסידו את מקומן והם כרגלי בעלים דלדעת רבינו יונה אף בשבת מותר אולם תוס' שם כתבו דשרי אף להאי דנפקא ול"ד למבשל בשבת במזיד דלא יאכל דהתם הוי איסור דאורייתא ובמ"א סי' (ת"ה) דהא המטביל כליו והמעשר דאיסורי דרבנן הוא וקנסינן וכתב דאיירי בלית לי' פרי אחריני ובמעשר אסור באית לי' פרי אחריני:

והנה אם נאמר דתוס' איירי בשבת ע"כ צ"ל דאיירי דלא העביר ד"א בר"ה וגם לא הוציא מרה"י לר"ה ולא נעשה רק איסור הוצאתן חוץ למקומן וכגון שלא העביר רק פחות פחות מד"א או שלא עשה עקירה והנחה ולא הוציא בדרך הוצאה דאל"כ הוי עכ"פ בזה איסור שבת מה"ת וכן נראה להדיא דעת הטור וש"ע שם מדכתבו דין זה בהלכות שבת ודאי דבאו ללמד דיני שבת וע"כ צ"ל אם נאמר דכל שם מלאכה הנעשה אף שאין בו הכנה בגוף הדבר מ"מ נאסר איירי במקום דלא נעשה בו איסור דאורייתא וגם צ"ל אף דמצינו כמה פעמים בשבת דאף באיסור מלאכה דרבנן קנסינן לי' וגם לא מצינו דבמבשל בשבת בלית לי' דבר אחר שיהי' מותר וכן דעת רמב"ם במבשל בשבת או במעשר בשבת דלא מחלק בין אית לי' פרי אחריני או ל"ל ובודאי דעתו כמו שפירש הרא"ה שם מס' ביצה (די"ז) דשם בעינן למפשט באם עבר ואפה ובישול בלא ע"ת אם קנסינן לי' או לא ממעשר פירותיו ומתרץ דאית לי' פרי אחריני היינו דשם אף אם אין לי' זימנין דאית לי' פרי אחריני אבל הכא אי אסרה לי' לא סגי אלא דלא יאכל כלל והכונה דביו"ט אם לא יהי' מותר לאכול בשבת מה שבישל ביו"ט לא יהי' לו לאכול תבשיל וכל הכנות שבת צריך לו ביו"ט לכן לא קנסינן אם עבר משא"כ בשבת לא יש סדר ההכנה בשבת כלל רק בערב שבת ואם עישר בשבת או טבל קנסינן לי' ואסר לאכול מזה אף אם לית ליה פרי אחריני כיון דזימנין דאית ליה ועוד כ' האחרונים דדעת הרמב"ם אחרי דתריץ שם עוד בש"ס איסורא דשבת שאני חזר הש"ס ממה דקאמר מקודם ובשבת מחמרינן אף דלית לי' פרי אחריני ועיין תשובת רשב"א מובא בב"י (סי' תק"ד) וא"כ ממילא אם נאמר דאף אם נעשה מלאכה שחוץ לגופו ג"כ קנסינן לי' כמו בהוציא חוץ לתחום שוב ל"מ מה דלית לי' פרי אחריני ואולי דעת המג"א דעכ"פ בהחזירו למקומן כיון דלא נעשה בגופו לא קנסינן לי' בלית לי' פרי אחרינ'

ודעת הרשב"א מובא במ"מ (פ"ו) משבת דהעמיד דברי ר"פ בעירובין שם דוקא ביו"ט אבל בשבת כיון שהעבירן ישראל ד"א ברה"ר או שהחזירן מרשות הרבים לרשות היחיד לא יאכלו וכנראה דאינו מסכים לדברי מורו ר"י שהביא בחידושיו ר"פ ר"א דמילה ואין חולק בין מע"ש בעבירה בין אם עושה מלאכת הכנה בגופו או חוץ לגופו וראיתי בפ"ח (סי' תנ"ד) שהביא יש מי שפסק שאם הוציא מצה מרה"י לר"ה א"י בה י"ח בפסח כי לא

ימצא חילוק בין זו למצה גזולה. כן מ"כ משם ספר בית מועד וטעות הוא בידו דמה ענין זל"ז דל"ה מצוה הב"ע דלא מחמת העבירה נעשית המצוה וכמו בקורע בשבת וכמבואר ירושלמי פ' האורג עי"ש וכנראה ספר בי"מ הוא מרשב"א ז"ל ולשיטתו אזיל דסוב' אם נעשה איסור קנסינן ליה ואסור באכילה א"כ ממילא שוב הוי מהב"ע דאף דכתבו תוס' דהיכא דאין בא מכח העבירה כמו בלולב של אשירה אין זה בגדר מהב"ע מ"מ זה דוקא היכא דעבירה נעשה מקודם לא בשעת עשיות המצוה אבל אם העבירה נעשית בעת עשיות המצוה מיקרי מהב"ע כדמוכח מדברי תוס' שם ר"פ לולב הגזול וא"כ כיון דדעת רשב"א דאם הוציא מרה"י לרה"ר דאסור באכילה ממילא אינו יוצא בו ידי מצה וברמב"ן בלקוטים למס' עירובין שם העלה דדברי ר"פ מתפרשין אף בשבת ואף דמעשה שבת אסורין אם מדברי תורה אם מדרבנן כגון מבשל ומעשר וכיוצא בו אבל מי שהי' לו פירות בביתו והוציאן לרה"ר והחזירן לביתו למה יאסרו וכי באיסורי שבת באו לידו והלא בביתו הי' עמו ואינו נהנה במעשה שבת כלל אבל לאוכלן ברה"ר כיון שבאיסור שבת באו לידו אסור זו היא ששנינו מילא מים כו' ואם בשביל ישראל אסור ועי"ש עוד באורך למדנו מדבריו ג"כ דאין חילוק בין אם נעשה מלאכה בגוף הדבר או אם בא באיסור רק דוקא אם הוציא חוץ לתחום שבא לשם לאכילה ע"י איסור ובלעדי האיסור ל"ה אפשר לאכול שם וכן אם הוציא מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י אם החזירן מותרין כיון דאף אם ל"ה נעשה בהם האיסור הי' בידו לאוכלן אבל אם הוציא מרה"י לרה"ר דל"ה בידו לאוכלן ברה"י בלעדי מלאכת איסור או שהכניסן מרה"ר לרה"י דל"ה בידו לאוכלן בלעדי האיסור או שהעביר ד"א ברה"ר בכ"מ שבא באיסורן אסורין באכילה ולדבריו הא דקאמר בירושלמי פ' האורג דמחלק בין גזולה דא"י בה לבין קורע בשבת תמן גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אני אומר הוציא מצה מרה"י לרה"ר אינו יוצא בה יד"ח בפסח ומפרשי בלשון בתמיה כמבואר ביו"ד (סי' ש"מ) ובלבוש כמו"ש הפ"ח היינו דיוצא אם החזירן אבל לאכול ברה"ר כיון דאסור באכילה ממילא שוב הוי מהב"ע בשעת המצוה [וע"ש בק"ע מ"ש מדברי תוס' סוכה הנ"ל ודבריו תמוהין כמו שתמה עליו בתשובת רע"א ז"ל] וע"כ הפירוש דמה דנעשה באיסור שבת דהיום גורם לא נכנס בגדר מהבב"ע כמ"ש האחרונים אולם בכ"ז אם אסור באכילה אף כי מעש' שבת מותר מדאורייתא מ"מ כיון דאסור באכילה לו לעולם מדרבנן אין לו בו עכ"פ היתר אכילה. ובירושלמי עירובין (פ"ד) הגירסא לפנינו וכן הוא ברוקח (סי' קפ"ד) פירות שיצאו לרה"ר וחזרו שוגג יאכלו מזיד לא יאכל ר"נ אומר בין שוגג בין מזיד לא יאכלו עד שיחזרו למקומן שוגג ר"נ כר"מ ועי"ש בק"ע ובא"ר (סי' ת"ה) ולכאורה משמע משם כמו שכ' הרשב"א בעבודת הקודש

דאף אם החזירו מרה"ר לרה"י לא יאכלו וקשה א"כ איך אפשר שיוצא בו ידי חובת מצה כיון דאסור לו באכילה שוב ראיתי למי שהביא משם שבלי לקט שכ' בערבה שקצצה ע"י גוי בשבת וכ' דל"ש מהב"ע כי אם בגזל ואע"ג דבירושלמי פ' האורג מצה שהוציאה מרה"י לרה"ר בשבת אינו יוצא בה י"ח בפסח מטעם מצו' הבא בעבירה ה"מ כשהעבירה נעשית ע"י ישראל אבל הכא שהעבירה נעשית ע"י גוי ל"ה מהב"ע עכ"ל שראיתי בהעתק וכנראה דמפרש הירושלמי בניחותא דאינו יוצא בה. ועיין בשמחת יו"ט ג"כ שפירש כן ודברי ירושלמי עירובין לעד נאמן ע"ז וצ"ע על הפ"ח. וכן משמע מדברי רשב"א שבת (דף ק"ו) שהביא שם דברי ירושלמי הנ"ל

והנה לדעת רמב"ם דהמעשר בשבת אסור לו לעולם אף בלית ליה פרי אחריני וקשה קושית תוס' שבת (דף מ"ג) בהא דקאמר שם טבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן דאף שאם תקנו בשבת לא יאכל מ"מ אם לית לי' פרי אחריני מותר ולדעת דאסור אף אם לית לי' פרי אחריני לאכול בשבת א"כ אמאי מוכן הוא וראיתי במגיני שלמה שכ' דמ"מ בה"ש ל"ה מוקצה דאף לרבנן דגזרו על שבות בה"ש מ"מ מאן לימא לן דגזרו כולי היא דאפילו בדיעבד לא יאכל בשבת דאפשר כיון דבה"ש ספקא הוא והאיסור דרבנן במזיד מתוקן דלא מצינו אלא אין מעשרין לכתחילה ושפיר מקרי מוכן בה"ש רק שדחו דמ"מ כשנכנס שבת אידחי ליה ואח"כ כשחזר ועשרו בשוגג אחזי וה"ל מוקצה לחצי שבת עי"ש. והנה אם באנו לזה דבה"ש הי' אפשר לתקן אם עבר יקשה למה צריך הש"ס למימר אם עבר ותקנו הא יש אופן אף לכתחילה לתקן בה"ש למ"ש תוס' סוכה (דף כ"ג) דע"כ הא דלוקח יין אומר ב' לוגין שאני עתיד להפריש איירי בין השמשות בע"ש דאחר שקדש יום אף לקרות שם אסור כדמוכח בכמה דוכתי דאין תקנה לטבל בשבת אלא באיסור דאמרינן טבל מוכן שאם עבר כו' ופרק מי שהחשיך (דף קנ"ד) [ויש להבין למה לא הקדימו תוס' מפ' המפנין דקתני אבל לא את הטבל ובש"ס שם פשיטא אלא אף בטבל טבול מדרבנן וי"ל ואין כאן מקומו] אלא בה"ש הואיל דאז מותר למיכל בתנאי שאני עתיד להפריש וא"כ שוב ל"ש מבטל כלי מהכינו כיון דבה"ש לא איתקצי דהי' יכול להפריש בתנאי שאני עתיד להפריש ורשאי אף לכתחילה ולמה נקט בש"ס שאם עבר ואולי י"ל דמשמיענו דאף אם עבר והפריש וקרא שם לגמרי בה"ש ג"כ מותר כיון דרשאי בתנאי שאני עתיד להפריש לא קנסינן אם עבר ותיקן כמו שכתבו תוס' סוכה שם ולכך שפיר הוי מוכן וממילא אף אם נאמר אם מבשל בשבת וכדומה או אף במלאכה דרבנן קנסינן לי' אף אם עשה בה"ש מ"מ א"ש קושית תוס'. דעכ"פ לענין מעשר הוא דוקא בשבת ממש דבה"ש כיון דשרי למיכל בתנאי שאני עתיד להפריש לא קנסינן בעבר

עוד י"ל דהא בלא"ה קשה למ"ש תוס' גיטין (דף ל"א) דאסור לתקן דמאי בשבת אע"ג דשרי ליתן עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר מ"מ להפריש אסור וכן בטבל גמור מתרומה דשרי במחשבה מ"מ תחילת תקונו של טבל לא שרינן משום דאפשר במחשבה עיי"ש וברשב"א מבואר דרשאי בשבת לתת עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר וא"כ אמאי הוי טבל בשבת מוקצה נימא מיגו דאי בעי נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר וחזי לי' וכן הקשה בשעה"מ הלכות תרומה וקצת י"ל למ"ש הב"י או"ח הל' פסח משם בעהע"ט דלכך לא נתקן ברכה על ביטל חמץ דביטול הוא בלב ולא נתקן ברכה על מחשבה. והקשה הגאון מ' ישעי' פיק ז"ל מובא בתשובת רע"א ז"ל (סי' למד) למה מברכין על הפרשת תרומ' אף דניטל' במחשב' ועיי"ש בתרוצם בדוחק ולדעתי אם קור' שם על תרומה אף במחשבה זו כמעשה כיון דחל ע"ז שם תרומה ויוצא מרשותו וחל עליו שם אחר משא"כ בביטול דבלא"ה אינו ברשותו רק עשאו הכ' כאלו ברשותו ועיקר הביטול דמסלק מחשבתו ממנו ומחשיבו כעפר כמו שאמרה התורה ע"ז לא תקנו ברכה דל"ה שום מעשה משא"כ בתרומה דבמחשבתו נתקדש להיות תרומה וממונו של כהנים או של גבוה הוא אין מעשה גדול מזה ולפי"ז י"ל דאם נוטל במחשבה שנותן בצד זה ואוכל כיון דבזה עדיין אינו מבורר על מה הוא חל הוי רק כמחשבה בלבד באמת אינו מברך עד שיפריש וא"כ באמת לכתחילה אם אפשר לו אינו מותר לאכול באופן זה כיון דעדיין אינו מברך על ההפרשה רק אם עבר מתוקן לכך קאמר בש"ס אם עבר

ואם חשו"ק עשו מלאכת שבת אם רשאי אחרים להנות ממנו בשבת מבואר מדברי תוס' שבת (דף קכ"ב) דעושין אדעתא דנפשיהו ועיין מג"א (סי' שכ"ה ס"ק כ"ב) וראיתי שם בפ"מ בא"א דכ' וז"ל ואף בחו"ש יש להסתפק אם בשלו בשבת לצורך עצמן י"ל דאסור בשוגג לכ"י דנעשה בחילול שבת ול"ד לקטן פ' החרש לדבר טליא ומותר המפתח בתשמיש קטן לאו בן מצות הוא משא"כ חרש ושוטה בני מצות נינהו אלא דלא בני דיעה נינהו וי"ל המאכילם איסור בידים עובר על לפני עור מ"ה בכלל וזבחת הם אם ישראל עע"ג וקטן יבא לכלל דעת ולא עוד אלא במ"ש אם בשלו לצורך ישראל אסור לו למי שנתבשל בשבילו לעולם אם הי' המצוה מזיד עכ"ד. וכל דבריו תמוהין מ"ש דחרש ושוטה בני מצוה נינהו אלא דלאו בני דיעה לא ידעתי מה קאמר כיון דלאו ב"ד נינהו ממיל' אינם בני מצו' ובודאי אם מאכילו איסור אינו עובר על לפ"ע דהא מבואר יבמות שם דמדמי הש"ס חו"ש לקטן דקאמר תותיב גבי קטן אכול נבילות הוא ועיי"ש דמבואר דליכא שום מעלית' לחו"ש נגד קטן דאל"כ נימא אף דקטן אוכל נבילות אינו מצווה להפרישו מ"מ חרש עדיף כיון דעובר אף על לפ"ע אם נותן לו בידים א"ו דליתא וכן מצינו

בר"פ מי שהחשיך דאדרבא קטן עדיף מחו"ש דאתי לכלל דעת ועיין ש"ע (סי' רס"ו) חרש וקטן יתננה למי שירצה ולדבריו דחרש עדיף אמאי א"ו דאינו והא דשחיטתו מהני כשאחרים עע"ג הוא ג"כ מטעם דאסור להאכילן בידים כמבואר ש"ך וא"ש יו"ד (סי' א') וא"כ אם עושה מלאכה בשבת דומה ממש לעכו"ם ולא נאסר ומצאתי הדברי' מבוארים להדיא בתוספתא שבת (פ' ח"י) פירות שיצאה חוץ לתחום וחזר בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו ר"נ אומר חזרו למקומן יאכלו למ"א לא יאכלו החזירן חשו"ק בין למקומן בין למ"א יאכלו ערימה שהביא הגוי חוץ לתחום לא יזיזם ממקומן והביאו הרמב"ן שם הרי דחשו"ק הוי כלא נעשה איסור שבת כיון דאדעתן עבדי ולא ע"ד ישראל ושווין הן חו"ש לקטן ודברי הפ"מ תמוהין. ועיין עוד בדבריו בפתיחה הכוללת (ח"ב אות א') ובמ"ש לעיל (סי' ט').

סימן כא

כתב הרמ"א (סי' שי"ח ס"ד) והה"ד כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרי' דאסור לשרותו בשבת דהוי גמר מלאכ' וכ' המג"א הה"ד דבר מלוח שאין יכולין לאכלו כלל בלא הדחה ואיתא בגמרא דאם הדיח חייב ומבואר בלבוש אע"ג שאינו מבשל חייב משום מכה בפטיש ועי' פ"מ יו"ד במ"ז (סי' ס"ח) בהא דהקשה הק"ע על הירושלמי דסובר דמבשל בשבת אינו חייב רק אם מהלך האש תחתיו מש"ס שבת (דף קמ"ה) הנז' הדיח חייב חטאת וכת' דשם חייב משום מכה בפטיש מבואר מזה דדבר מאכל שאינו ראוי לאכול בלא תיקון המתקנו חייב משום מכה בפטיש ובאמת מבואר בירושלמי שבת מובא בהגהות מרדכי (פ' י"א) ובמאירי שבת (דף ע"ד) דגם באוכלין שייך מכה בפטיש ולכאורה יקשה א"כ כל מבשל בשבת יתחייב שתים משום מבשל ומשום מכה בפטיש ומצאתי בס' המאירי סוף פי"ב משבת דהביא משם חכמי דורות להקשות בהא דאם ארג חוט אחד והשלים לבגד דחייב וכן בכתב אות אחת והשלים הספר דחשיב ככותב שתים וחייב יתחייב בה משום מכה בפטיש ג"כ כמו דאמרינן האי מאן דשקל אקופי מגלימיה חייב משום מכה בפטיש וכתב דוקא במלאכה שנשלמה כולה כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כולה ונשלמה מלאכת אבן אלא שלא נפלה וזה הכה בפטיש והפילה שנמצא המלאכה בגוף אותו דבר שכבר נשלמה וכן בשקל אקופי שהרי כולה עשויה אבל באלו לא נשלם הספר והבגד עדיין וכל שהוא עושה לצורך השלמה לא מקרי מכה בפטיש שאל"כ אף המלאכות שתחילתן וסופן בא כאחד כגון קציר וכיוצא בו הי' ראוי להתחייב בו משום מכה בפטיש עכ"ל וכנרא' מדבריו דחיוב מלאכת מכה בפטיש הוא דוק' כשעוש' דבר אחר ההשלמ' אבל בעושה לצורך ההשלמה ל"ש מכה

בפטיש אולם זה לשיטתו דפוסק כרב ((דף מ"ב ע"ב) בעושה נקב בלול של תרנגולים וכן בעייל שופתא בקופינא דמרא דיש בנין בעשיית כלי מתחלתו וממילא ליכא בו מכה בפטיש ולשמואל דסובר דחייב משום מכה בפטיש וכ"כ הרמב"ם (פכ"ג) משבת ועי' לח"מ (פ"י משבת) שכתב דחייב שתים משום בונה ומשום מכה בפטיש הרי מבואר אף שעוש' לצורך השלמ' יש בו ג"כ מכה בפטיש ובהגהות מרדכי פרק הבונה סובר דדעת רב דאמר משום בונה היינו כיון שעוד מחוסר בנין אין בו מכה בפטיש וכיון דאין בנין בכלים אינו חייב כלל דאין נקרא מכה בפטיש אלא בדבר שאינו חסר בנין ובחסרון בנין לא תהא מלאכת מכה בפטיש אולם שמואל דסובר דחייב משום מלאכת מכה בפטיש ולדעת הרמב"ם יש בו תרתי בונה ומכה בפטיש הרי אף במה דיש חסרון מלאכה יש בו ג"כ מכה בפטיש ויקשה כל מבשל יתחייב משום מכה בפטיש ג"כ ואף להסוברים דאין חיוב משום מכה בפטיש כשיש חיוב מלאכה אחרת מ"מ יקשה במבשל בחמי טבריא ובדבר שאינו תולדות האור דפטור יקשה דמ"מ יתחייב משום מב"פ:

אך במבשל לא קש' להמבוא' ברש"י (דע"ד ע"ב) בהא דמאן דעביד חבית חייב משום שבע חטאות תנורא משום שמונה וכתב רש"י דגבי חבית ליכא משום מכה בפטיש דמאליה נגמרת מלאכתו בתנור הרי דמכה בפטיש אינו מלאכה רק אם עוש' בידים אבל הנגמר בסיבתו ע"י דבר אחר אין כאן מלאכת מכה בפטיש והה"ד בישול דנגמר הדבר מאליו וקולייס האיספנין שהדחתן הוא גמר מלאכתן ע"כ דמיד על ידי הדחה נגמר מלאכתן שראויין לאכילה שלא ע"י שרייה וכן בהא דאין עיבוד באוכלין בשבת) (דף ע"ה ע"ב) א"ח משום מכה בפטיש משום דאח"כ נעשה ממילא ובזה י"ל בהא דהקשה המל"מ (פי"א משבת) הא דצריך לדרוש תקרב במלח אף בשבת הא ליכא איסור דאוריית' במליחת בשר ולהנ"ל י"ל משום מלאכת מכה בפטיש והוי כמו תיקון מנא כיון דאין צריך שישהה הרבה רק מיד אולם מש"ס יבמות (דף ל"ג) בזר ששימש בשבת במה מבואר דזה ל"ה כמלאכת מכה בפטיש ואף בהדס שענביו מרובין מעליו אם לקטן דהוי תיקון מנא כמבואר סוכ' (דף צ"ג) כתבו התו' דל"ה מלאכ' דאוריית' עכ"פ מבישול לא קשה כיון דמאליו נגמר ל"ה מכה בפטיש וכמ"ש רש"י בחביתא אולם ברא"ש מס' ביצה (פ"ד אות ט"ו) כתב בקדרה חדשה ומשום ליבון רעפים נגעו בה והיינו משום חיסום דאיכא חיוב חטאת משום מכה בפטיש. הרי אף דמלאכת מכה בפטיש נעשית מאליה מ"מ חייב ודוחק לומר דשם נעשה החיסום מיד וצ"ע בזה:

ויש להתבונן אם נאמר דמלאכת מכה בפטיש שייך באוכלין א"כ יהי' אסור למזוג י"ש חזק אם אי אפשר לשתותו מחמת חורפו וחזקו אם לא יתערב עם מים המערבו בשבת

במים יתחייב משום מכ' בפטיש ולא כן משמע מש"ס דבימיהם הי' היין חזק דאינו ראוי לשתות בלא מזיגה והיו מוזגין אותו גם בשבת. ובמסכת שבת (דף מ"א) מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת אנטיכי אע"פ שגרופה אין שותין הימנה. ופי' התוס' משם הר"ר פורת שמוזגין המים חמין ביין לפי שהמים אינן כ"כ חמין במוליאר שיתבשל היין מן המים שמוזגים לתוכו אבל אנטיכי אע"פ שגרופ' אין שותין הימנ' לפי שאנטיכי יש בה הבל יותר ומתבשל היין מן המים בשעת מזיגה ועי"ש רשב"א משם רבינו יונה שהקשה ע"ז אפי' באנטיכי הא חמין לתוך צונן מותר ובפנ"י כ' דבמזיגת מים ביין אסור אפי' ע"י עירוי חמין לתוך צונן כיון דהוי גמר מלאכתו בכך לפי שאין היין ראוי לשתות בלא מזיגה דמי קצת למליח ישן וקולייס האיספנין דאפי' ע"י הדחה אסור משום דהוי גמר מלאכתו עי"ש ויקש' דאם אינו ראוי לשתות בלא מזיגה אף בצונן יהיה אסור למזוג משום חיוב מלאכה דמכה בפטיש וכמ"ש הלבוש:

סימן כב

ברמ"א שם אם עבר ונתן מלח בכ"ר מותר המאכל דהמלח בטל לגבי מאכל ועיין מ"א ובטו"ז דמסתמא נמלח גם מקודם והוי זוז"ג והט"ז כתב דע"כ לא מצינו זוז"ג רק אם הי' מתערבין טרם שבאו לקדירה דאז נותנים טעם ביחד כמו בשאור משא"כ בנתבשל במלח היתר ולא הספיק לטעמא ואח"כ ע"י מלח איסור בא לו טוב טעם האיסור גרם לחוד ובא"ר השיג עליו ממתניתין דערלה בין שנפל שאור של האיסור בתחילה בין בסוף אינו אוסר עד שיהי' באיסור כדי לחמץ ע"ש.

ונראה בדעת הט"ז דאינו דומה יבש שנתערב ונשאר במקומו ואף ניכר הוא במקומו כמו במתניתין שם שנפלו לתוך העיסה ונשאר שם אז אף דנפל האיסור לבסוף מ"מ כיון דאין בו כדי לחמץ בלעדי השאור הראשון ועדין לא נתבטל הראשון אף אם אינו ניכר מ"מ בכ"מ שהוא שמו עליו וסייעו בפעולתו שפיר הוי זוז"ג משא"כ במלח אף דע"י המלח שנותן עכשיו ל"ה מוטעם כ"כ אם ל"ה מלח הראשון מ"מ מה שנתן כבר מתבטל ונתהפך למה שבקדרה מנ"ל שנאמר שיהי' עתה חו"נ ולצרפו להמלח של עכשיו כיון שכבר נתהפך ועיין תשובת מהרי"ל (סי' קס"ו) בשיטת הסוברים דחמץ שנתערב קודם פסח דחו"נ בפסח אף דאחר שש בע"פ צריך לבטל ואז הוי איסור בהיתר כתב הטעם דלקולא ל"א חו"נ עיי"ש ובמ"ש לקמן דיני פסח (סי' י"ג) וה"נ דכוותי' כיון דהמלח ראשון כבר נאבד תוך הקדירה רק שהטעים מעט התבשיל ומ"מ כיון לא נתן בו טעם גמור חשוב כמו האוכל שבקדירה והמלח האחרון המטעים הקדירה גורם האיסור:

ועיין יו"ד (סי' קמ"ב ס"ז) דאם אין הגורמין בב"א ל"ח זוז"ג ובאבני מלואים (ח"ב סי' ח) הקשה מהא דשאור של תרומה דאף אם נפל האיסור בתחילה הוי זוז"ג וכ' לחלק דבשאור שאין בו כדי להחמיץ ואינו ניכר אף מקצת חימוץ רק אח"כ מתעורר השאור הראשון להחמיץ ביחד עם ההיתר והו"ל כאלו באו בב"א. [ובאמת יש להבין בדברי רמב"ם (פט"ז) הלכות מ"א שלא הביא כלל סיום המשנה בין שנפל איסור בתחילה בין בסוף דלעולם אינו אסור עד שיהי' בו כדי לחמץ ולא הביא כלל המתניתן דשאור של חולין ושל תרומה רק הדין של מתניתן דשאור של כ"כ ושל תרומה ובזה י"ל דיש חילוק בין תחילה לסוף דאם נפל של כלאי כרם תחילה אסור משום דהוי איסור הנאה וכיון דלא באו הגורמים בב"א אסור מטעם דכבר נהנה מן האיסור וכמ"ש הא"מ שם משא"כ בתרומה דמותר בהנאה אף אם נפל האיסור בתחילה מותר מטעם זוז"ג ומ"ש הא"מ שם דבשאור של כ"כ משמע אפילו נפל תחילה שאור של כ"כ לא אדע מהיכן הוכיח זה אדרבא כיון שלא הביא הרמב"ם רק צירוף זה וקאמר סתם שנפלו לתוך עיסה לא בזה כח לחמץ ולא בזה ולא חילק מזה י"ל דרק אם נפלו בב"א ולא כשנפל האיסור מקודם ועיין ספר יד יהודא פסחים (דף כ"ח) ומ"מ הנראה אינו דומה שאור להא דנתבשל מעט מקודם דשם ניכר מקצת הבישול משא"כ בשאור וכמו שכתב הא"מ שם וכן מבואר רש"י פסחים (דכ"ז) דכ' שם אף למאי דס"ד דר"א סובר זוז"ג אסור מ"מ אם קדי' וסלקו את האיסור מכיון שנפל בההיתר מיד הואיל שעדיין לא החמיץ בטול ואע"ג דהואיל בו קצת שיכול זה האחרון ליגמור החימוץ ע"י אעפ"כ כבר בטל לו ושוב אחו"נ ומכ"ש לדידן דזוז"ג מותר דבכה"ג ל"צ שיבאו הגורמים בב"א] וזה א"ש בשאור משא"כ במלח לא נוכל לומר דמתעורר הראשון שכבר כלה ונאבד וכיון דאין הגורמים בא בב"א ל"ח זוז"ג ואזלינן אחרי אחרון וביותר להמתבאר בפ"ח יו"ד (סי' צ"ט) דאף בשיש בו בשאור כדי לחמץ דאוסר היינו אם לא נתבטל מקודם שהחמיץ כגון דניכר או בתרומה כ"ז דלא הגביהו אבל אם נתבטל ונתערב בטרם שהחמיץ בזה שוב אינו חו"נ דחימוץ ל"ה כמרגיש הטעם רק לפרסום פעולתו אסרו חז"ל ואמרו דלא נתבטל וזה דוקא אם לא נתבטל מקודם אבל אם נתבטל מקודם שהחמיץ א"ח וניעור. ועמ"ש בזה בדיני פסח א"כ מכ"ש דאם ההיתר כבר נתבטל דאזלינן אחר אחרון האוסר:

סימן כג

בנותן בשבת לקערה רותחות שיש בו חומץ וציר מבואר מדברי רש"י פסחים (דף מ') דלר"י אסור ולחכמים מותר ועיי"ש בפנ"י בביאור הסוגיא דשם דע"כ הא דקאמר ר"י לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר אף דמבואר בברייתא דלר"י לקולא ואריש

קאי מ"מ גם לחומרא הוא ביש בו חומץ וציר מבשל אף בכלי שני ורבנן בזה לקולא לכך הת"ק דשם דסובר אין מוללין הוא כת"ק דר"י עיי"ש אולם קשה די"ל דכמו דכתבו תוס' דר"י מודה בשאר דברים הרכים דמתבשלין אף בהעבירו מן האור רק תבלין דקשין אינן מתבשלין רק אצל האור כשעומד אצל האש דלמא כ"כ רבנן דסברו אבל נותן לתוך הקערה דהיינו אף שיש בה חומץ וציר מ"מ דלמא דוקא תבלין אינן מתבשלין בכ"ש אף שיש בה חומץ וציר אבל קמח דלמא מתבשל וצ"ל דרבנן סברו דאין חולק בזה ומצאתי בכו"פ (סי' ס"ט) שכתב כן לדעת האו"ה דסובר דכ"ש עם ציר מתבשל וכ' הא דמוללין איירי בתבלין ולא אבין הא מבואר ברש"י שם להדיא דאיירי בקמח ומבואר בגמרא דה"נ לעניין חומץ ואיך כ' דאיירי בתבלין וכן נראה מדברי רמב"ם הלכות מעשר פרק ה') שכתב דנותן לתוך הקערה ל"ה כבישול לעניין חיוב מעשר ולא כתב דאם יש בו חומץ וציר קובע למעשר מבואר דסובר דר"י פליג בזה על החכמי' דאם נאמר דחכמים מודים בזה לר"י דע"כ מודה שם לת"ק דשמן מתבשל בקדירה ומה שאמר שם חומץ ויש בו חומץ וציר היינו דמוסיף דכ"ש מבשל כשיש בו חומץ וציר א"כ אם נאמר דגם הת"ק מודה דכ"ש מבשל דברים רכים כשיש בו חומץ וציר כמ"ש בכו"פ ע"כ דר"י אינו רק מוסיף ואמאי לא כ' כן הרמב"ם א"ו דלת"ק באמת כ"ש אינו מבשל שום דבר אף כשיש בו חומץ וציר ולר"י אף תבלין מבשל בכה"ג, וראיתי בגליון משניו' לרע"א ז"ל (פ"ב) דשבת שכ' לדון דאף לרבנן בקדירה אינו מבשל ממש רק מדרבנן אסור כיון דלר"י מותר לכתחילה ע"כ דלא פליגי דלרבנן יהי' חייב ולר"י יהי' מותר לכתחילה כמבואר שבת (דף קל"ח) דל"מ תנא דיחייב ואידך יאמר דמותר והוליד מזה דבה"ש מותר לרבנן דלא גזרינן על שבות בין השמשות וקשה הא בכ"ש כשיש בו חומץ דאוסר ר"י ע"כ צריך לומר דמדאורייתא אוסר וחייב חטאת דאם נאמר דר"י אוסר רק מדרבנן א"כ שוב יקשה בברייתא דפסחים דאין מולין מאן י"א דשם ע"כ צ"ל דהוי מבשל ממש שלא יניח להחמיץ דשם היא לקולא מה דנאמר דמבשל וא"כ ע"כ דהוי מבשל דאורייתא וחייב חטאת ולרבנן דאמרו אבל נותן לתוך הקערה היינו אף ביש בו חומץ וציר ג"כ שרי אף לכתחילה ועיין חידושי רשב"א שבת שם דהיכא דיחיד מחייב חטאת ורבים שרו לכתחילה ל"ק לי' אלא היכא דיחיד מחייב חטאת ויחיד אחר מתיר לכתחילה ק"ל וכ"ש כשרבים מחייבי חטאת ויחיד מתיר לכתחילה וא"ש עיין תוס' שבת (דף מ"ה ע"ב) ד"ה רשב"ג ובק"ע ירושלמי פ' הבונה ועיין רש"י שבת במתניתן דהאילפס שכ' מרותחין בין השמשות וברש"י פסחים (דף מ' ע"ב) פירוש עם חשיכה.

סימן כד

הרמ"א סי' שכ"ג ס"ז) אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה וכתב המג"א (ס"ק י"ג) ונ"ל שלא יברך דאז אינו מוכח שעושה לשם טבילה ולכאורה קשה אם כן אשה נדה דטובלת בשבת ואמרינן בגמרא הטעם דאדם נראה כמיקר ולא כמתקן גברא וכיצד תברך. וראיתי בס' אבני מלואים ח"ב בשו"ת (סי' יו"ד) שעמד ע"ז ובהג"ה שם כתב ליישב דמברכת אחר הטבילה כמבואר ביו"ד (סי' ר') דבכל טבילה מברכין אח"כ כמו טבילת גר משא"כ בטבילת כלי דצריך לברך עובר לעשייתן קודם טבילה מחזי כמתקן מנא. ויש להשיב על זה חדא א"כ לדעת המחבר שם דמשמע דעיקר חיוב הברכ' הוא קודם לעשייתו שכ' לברך אחר הפשטת מלבושי' ואם לא ברכה אז תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים א"כ הכי נאמר לדעת הנך פוסקים דלא תברך ועוד א"כ גם בטבילת כלים יברך תוך כדי דיבור לטבילה ועי' יו"ד (סי"ט) ברמ"א שם שכ' דיכול לברך אחר השחיטה ובלבד שיהא סמוך לשחיטה ובש"ך שם האריך דהיכא דיכול לברך קודם השחיטה ולא בירך דלא יברך דהואיל ואדחי אדחי ועי"ש בפ"ח דתוכד"ד אחר השחיטה יברך וא"כ כאן כיון שאינו יכול לברך מטעם שלא יהי' כמתקן א"כ גברא לא חזי מהראוי לומר שיברך ג"כ אף אחר כדי דיבור וראיתי בפ"מ שכ' ולאחר שבת ג"כ לא יברך ובחול אם טבל כלי ולא בירך קודם הטבילה צ"ע אם יברך אחר הטבילה מיד ועי' תוס' פסחים (דף ז') ויו"ד עכ"ד, וע"כ כונתו אף דבכ"מ אם לא בירך אמרינן הואיל דאדחי אדחי מ"מ בטביל' הואיל דמצינו טבילת גר דמברך אח"כ לא חילקו בין טבילת גר לטביל' אחרת וכמו כן י"ל לגבי טבילת כלים א"כ ודאי יקש' למה לא יברך אח"כ אם נאמר דאחר הטבילה לא מחזי כמתקן מנא:

ועוד י"ל דמהראוי שיברך בלחש למה שכ' הצל"ח ביצה (דף י"ז) הא דמותר באדם מטעם דנראה כמיקר אף דהוא בעצמו יודע שאין כונתו להקיר רק לטהר מטומאתו הוא משום דבאמת הטבילה אינו מתקן רק שנראה כמתקן כלי וגזרו שלא יבאו לתקן כלי ועל הטובל בעצמו אין כאן גזיר' רק חכמים גזרו בשביל הרואה שיראה שזה טובל מטומאתו יסבור שהטבילה הוא תיקון ממש ויבא לתקן כלי ולכך כיון שנראה כמיקר אין כאן גזירת הרואים שיחשבו שעושה להקיר ע"ש. וא"כ ודאי ראוי לומר שיברך בלחש שלא ישמעו אחרים וכיון דמותר להערים ולמלאות בהכלי מים וממילא עלתה לו טבילה למה לא יברך בלחש:

ברם נראה דסברת המג"א דודאי עיקר הטעם דנראה כמתקן כלי שייך לאסור גם ע"ע וגם מפני הרואין והא דאדם מותר מטע' דנראה כמיקר אף דהוא בעצמו יודע שאין כונתו

להקיר רק לטהר א"ע מ"מ בשביל זה לא יבא לתקן כלי כי יאמר הא דמותר לטהר א"ע משום דרוחץ א"ע ג"כ ועושה דבר המותר ומיקר נמי בטבילתו לא איכפת לן במה דמתקן גברא ג"כ שלא יבא מזה קלקול לתקן מנא כיון דעוש' ג"כ דבר המותר להקיר ואף בתיקון ממש אם יש בזה מלאכת ההיתר ג"כ דעת הרשב"א המובא במג"א סי' שט"ו ס"ק י"א) בנידה אם מכוין לשמור הבית אף דמכוין לצוד הצבי דמותר ואף להחולקים מ"מ כאן עדיף דאף גוף התיקון אינו רק דמטהר א"ע רק דנימ' לגזור אטו תיקון כלי לא גזרו חכמים בשביל דטבילת אדם העיקר הוא להקיר ולא נקרא מלאכת הטהרה ע"ז ועי' מ"ש בהגהותי לד"ח דיני ר"ה (סי' ד') ויבואר אי"ה עוד לקמן בדיני יו"ט אבל הכלי כיון דא"צ לטבול לשום דבר רק לשם טבילה חששו חכמים למחשב כמתקן מנא וא"כ אף אם מערים לשאוב מים מ"מ כיון דאסור להשתמש בכלי חדש בלי טבילה אף לשאוב מים רק דיעשה הטבילה עם השאיבה בבת אחת רשאי להערים ומ"מ כיון דאינו עושה שום מלאכת היתר בפני עצמו מה שמותר מבלי שיעש' הטבילה ואין לו שום צורך דבלעדי שיעשה הטבילה אין לו לשמש בהכלי שום שימוש לכך לא יברך דאל"כ הוי כמתקן ממש משא"כ באדם כיון דעושה מלאכת היתר ג"כ רשאי אף לברך דאין מעשה זה לתיקון בלבד:

סימן כה

במס' שבת (דף מ') ובלבד שלא ישטתף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו וכתבו בתוס' אף דשרי להפשיר מים לשתי' מ"מ אסור דדומה כרוחץ בחמים ויבא להחם חמין לרחוץ גופו וע"ש ברא"ש ומג"א (סי' שכ"ו סק"ו) דאף שהוחם בהיתר מ"מ אסור לרחוץ בהם ידיו. ונראה דזה דוקא אם ל"ה לו חמין שהוחם בע"ש רק שמפשיר בשבת בזה אסור וכמ"ש תוס' כדי שלא יבא להחם חמין אבל אם הי' לו חמין רשאי לערב בהם צונן אף שמפשיר בזה הצונן מ"מ כיון דרשאי להפשיר הצונן מותר לרחוץ בהן דל"ש לחוש ולמגזר שיבא להחם חמין כיון שיש לו חמין שהוחמו בע"ש ורשאי לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו רק כיון שחם אצלו ורוצה לקררן ולערב בהן צונן בזה לא גזרינן ולא שייך לאמר שיבאו עי"ז להחם חמין בשבת לרחוץ כיון דיש לו חמין רק שרוצה לקררן והוי כאלו נאסר לערב צונן כדי שלא יוחם בשבת ומיושב מה שהקשה רע"א ז"ל בדו"ח שם מהא דמבואר בש"ס שם (די"ב) אלא רחיצה בשבת בחמין ליכא וע"ש ברש"י דאף בהוחמו מע"ש אי אפשר שלא יהי' צורך להפיג רותחין בצונן הרי דרשאי לרחוץ במים שנפשרו בשבת עיי"ש ולמ"ש אתי שפיר כיון שיש לו חמין לא ראו חז"ל לאסור לו להפשיר דאיך נאמר אם יתיר לו להפשיר יחום בשבת כיון שיש לו חמין ודומה למה

שמבואר בש"ס שם (דנ"א) השתא אקורי קא מקיר לה ארתוחי קא מירתח לה עיי"ש אבל אם מפשיר בשבת נגד המדורה י"ל דאסור ועוד נראה למ"ש הנו"ב תנינא חלק יו"ד (סי' כ"ד) דרשאי לרחוץ כל גופו בשבת בפושרין דע"ז ל"ה הגזירה רק שלא לרחוץ בחמין גזרו וכן הא דמבואר תוס' הנ"ל דגם בפושרים אסור הוא דוקא ביושב ומתחמם כנגד המדורה שם אסרו אפי' בפושרין דדומה כרוחץ בחמין והיינו כמו דלא נאסר לרחוץ כל גופו בפושרין כ"כ לא נאסר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בפושרין שנתפשרו בהיתר בשבת רק כנגד המדורה אסור ולפי"ז א"ש בפשיטת דשפיר יכול להפשיר ולרחוץ רק כנגד המדורה אסור דהוי כרוחץ בחמין. אמנם מדברי הרשב"א בחידושיו שם שכ' ויש מפרשים שאינו משום איסור של הפשר אלא ברוחץ במים פושרים ונכון הוא עכ"ל משמע דאף בפושרין בלבד שהפשירו בשבת אסור לרחוץ פניו ידיו ורגליו וכן משמע מדברי המג"א שם שכ' וכ"נ מידי דהוי ביו"ט שמותר להחם מים לשתות ואפ"ה אסור לרחוץ בהן כמ"ש סי' תקי"א משמע דלאו מטעם שיושב כנגד המדורה אתי עלה רק אף בפושרין אסרו אולם הראי' מיו"ט לא אבין הא י"ל שם ג"כ רק בחמים גזרו חז"ל דהא לשיטות תוס' דלרחוץ כל גופו אסור דל"ה שוה לכל נפש גזרו ג"כ כדי שלא יבא להחם לצורך רחיצה ולשיטות הסוברים דאף לרחוץ כ"ג מותר להחם מה"ת דהוי שוה לכ"נ מ"מ הא דאסרו ביו"ט ע"כ צ"ל מטעם גזירה יו"ט אטו שבת ועיין רשב"א (דל"ט) א"כ י"ל דרק בחמין גזרו ולא בפושרין וכמ"ש הנו"ב.

סימן כו

יש להסתפק בחולה שנפל למשכב ואין בו סכנה שדברים שא"ב סמך מלאכה עושים אפילו אין בו סכנת אבר כמ"ש הש"ע (סי' שכ"ח ס' ז') אם יכול החולה בעצמו לעשות השבות וכדומה אם רשאי ישראל אחר לעשותו דאף דכ' ברמ"א שם דכל שאסור לעשותו ע"י ישראל אפילו ע"י החולה בעצמו אסור ולא יש שום קולא אם החולה בעצמו עושה מישראל אחר מ"מ י"ל דוקא לאיסור שקולין הן אבל במה דמותר לעשות בשביל חולה באם אין בו סכנה רק משום צערא ל"ג חז"ל י"ל דאם החולה בעצמו יכול לעשות למה יחלל אחר בשבילו או די"ל כיון דמותר לגבי חולה שבות זה שוב אין חילוק בין אם החולה בעצמו עושה או ישראל אחר. ויש לכאורה ראי' לאסור לישראל אחר מדברי מהרש"א מס' עירובין (דק"ג) בהא דמבואר בש"ס שם להוכיח דאף לר"א דאמר מכשירי מצוה דוחין את השבת מודה במה דאפשר לשנויי משנינן דתניא כהן שעלתה בו יבלת חבירו חותכה לו בשיניו בשיניו אין בכלי לא חבירו אין איהו לא מני אילימא לרבנן ובמקדש כיון דבעלמא משום שבות הכא מה לי הוא מה לי חבירו אלא לאו ר"א דאמר

בעלמא חייב חטאת והכא אע"ג דמכשירי מצוה דוחין במה דאפשר לשנוי משנינן לא רבנן ואי עלתה בכריסו ה"נ וכגון שעלתה בו נשיכה בגבו דאיהו ל"מ שקיל לי' והקשו תוס' לשמעינן רבותא טפי שעלתה במקום שיכול ליטל ואפ"ה שרי אע"ג דלא הוי כלאחר יד ותרצו דאי לא אשמעינן בחבירו הוי ס"ד דלא שרינן לחבירו ליטל כדי שיעבוד חבירו ומדקדק המהרש"א דא"כ למה צריך לאוקמא שעלתה נשיכה בגבו דא"נ איירי במקום דבעצמו מצי שקיל לי' מ"מ אשמעינן רבות' דהו ס"ד דלא שרינן לחבירו ליטול כדי שיעבוד חבירו וכתב דאי איהו הוי מצי שקיל לי' קושט' היא דל"ה שרינן לחבירו ליטל ולעבור על שבות כדי שיקיים חבירו מצות עבודה כיון דאיהו גופיה מצי לעשות כן שיקים מצות עבודה והיכא דאיהו לא מצי שקיל ליה מותר לחבירו לעבור על שבות כדי שיקים הוא מצות עבודה הרי אף דשבות במקדש שרי בכ"ז אם זה שרוצה לעבוד עבודה יכול בעצמו לעשות השבות לא שרינן לאחר שיעבור בשביל שיזכ' חבירו כן נמי י"ל בחולה כיון דבעצמו יכול לעשות השבות למה יעשה חבירו השבות ואף דמה נ"מ אם ישראל זה עושה או זה כיון דשרי לעבור על השבות במקום צער נאמר דלא אסרו כלל השבות ואין חילוק בין אם החולה בעצמו עושה או חבירו מ"מ הא גם שם לא גזרו על שבות במקדש ולדעת כמה פוסקים לא גזרו אף באפשר לעשות בלעדי השבות עיין מל"מ הל' יוה"כ ובכל זאת לא שרינן לעבור בשביל שיזכה חבירו ולעשות בעצמו שרי אף דגם בלעדי יתעביד עבודה רק כדי שיעבוד הוא שרינן לו השבות ולאחר אסור כן נמי בחולה לא שרינן לאחרים לעשות במקום דיכול לעשות בעצמו.

אך בס' תורת חיים שם מפרש הא דמקדים הש"ס הך דיוקא בשמין אין דל"ת דנקיט חבירו לרבותא דשרי ג"כ הוכיח דודאי חבירו דומיא דשיניו קתני וכי היכי דבשיניו אתי לאשמעינן דבכלי לא חבירו נמי דוקא ולא איהו ולמסקנא דעלתה בגבו דאיהו ל"מ שקיל ע"כ לא דייקינן מחבירו מדי וע"כ דרבותא הוא דאף חבירו מותר ואם הוא בכריסו מסתבר טפי למימר דחבירו נמי לדיוקא קתני לי' דומיא דשיניו עיי"ש: ולדבריו משמע דליכא לחלק בינו לבין חבירו ואם הוא בכריסו אף דיכול לחתוך בעצמו מ"מ רשאי גם חבירו לעשות השבות דאין חילוק בין ישראל זה לישראל אחר כיון דלא סגי רק שיעשה ישראל השבות לא איכפת לן אם עוש' בעצמו לצורך עבודה או חבירו ולדבריו י"ל כ"כ שבותין המותרים לצורך חולה אף אם החולה בעצמו יכול לעשות רשאי אף ישראל אחר לעשות דכל ישראל כאחד דמי ועיין רש"י חולין (דף קל"ה ע"ב) כל ישראל נקראים בלשון יחיד דוגמא לזה כיון דבעצמו רשאי לעשות השבות לצרכו אף חבירו רשאי

סימן כז

ראיתי בתשובת שבות יעקב (ח"ב סי' מ"ה) לאסור להעמיד סם המות לזבובים בשבת ואף דלגבי היזק ממון בכה"ג פטור משום דלא הוי רק גרמא כל היכא שאינו בא ההיזק מיד מ"מ באיסור שבת דחמור אסור לגרום נטילת נשמה וכעת אין הספר ת"י ולכאורה דבריו מוקשים הא מבואר בשבת (דף ק"כ) בגרם כבוי מותר מדכתיב וכל מלאכה לא יעשו עשי' אסור גרמא שרי ועיין ש"ע (סי' של"ד סכ"ג וכ"ד) כ"ז שאינו עושה מעשה כבוי בידים ליכא איסור ואף דפתיחת הדלת אסור כנגד הנר דשמא יכבנו הרוח כמבואר (סי' רע"ז) שם הוי כעושה מעשה בידים דע"י פתיחת הדלת מנשב הרוח והוי כמכב' בידים כיון דבא ע"י כחו אבל גרם שרי ובנטיל' נשמה נמי כיון דאין הזבובים מתים מכחו רק ע"י גרמתו וסיבה רחוק' שמניח הסם ל"ה רק גרמא ושרי ואף להאוסרים (סי' של"ד) גרם כבוי לתת מים ממש היינו כיון שבודאי יבא האש שכבר דולק גם לשם ויתכב' משא"כ בהעמיד הסם אינו ודאי שיבאו הזבובים ואדעתא דנפשייהו אוכלים וגם מה שאוכלים אין זה ממיתן מיד בכה"ג לכ"ע י"ל דגרמא לא נאסר ועי' מג"א (סי' שכ"ח ס"ק נ"ג) שכ' לאסור להעמיד עלוקה למצוץ הדם (שקורין איגלי"ן) מהא דמבואר בסנהדרין (דף ע"ח) השיך בו הנחש דחייב דלאו גרמ' הוא רק כתוקע סכין בבטנו ורבנן לא פטרי רק משום דס"ל דארס מעצמו מקיא אבל גבי עלוקה הוי כעושה בידי' והיינו שם שמבי' עלוק' והעמיד' להוציא הדם אבל היכא דאינו מעמידו ממש רק גרמא בעלמא מותר:

ובספר אבן עוזר שם כתב דאדרבא משם יש ראיה להיפך דליכא איסור תורה דהא כתבו התוס' ב"ק ((דף כ"ג) דהשיך בו נחש דאם נטל יד חבירו ותחב לתוך פי הנחש לכ"ע פטור כי פליגי כשדחק שיני הנחש תוך בשר חבירו מר סבר ארס בין שיניו עומד והוי כהורגו בידים ומ"ס מעצמו מקיא הרי מבואר דלכ"ע בעלוקה לא עביד כלום ולענ"ד דברי המג"א נכונים דהא התוס' ב"ק ((דף נ"ו) כ' דהא דכפתו במקום שסוף חמה או צינה לבא וכן כפתו לפני ארי דפטור היינו אם כפתו במקום שהי' אבל אם כפתו והביאו חייב וכתבו הא דהשיך בו את הנחש דפטור למ"ד מעצמו הוא דמכיש אמאי פטור לפי מה שפי' ששם ידו לתוך פיו והשיך לחייב משום אשו דודאי הנחש יזיק האדם וכ' דשאני התם דאין הארס עדיין בעולם ולכאורה עדיין יקש' למ"ד ארס בין שיניו עומד למ"ש התו' דדוק' כשתחב ודחק שיני הנחש בבשר חבירו אז חייב אבל אם הכניס יד חבירו בפי הנחש מקרי שיסוי ופטור ואמאי הא לא גרע מכפתו והביאו לפני הארי דחייב ותירצו התוס' דאין הארס עדיין בעולם ל"ש למ"ד ארס בין שיניו עומד וע"כ צ"ל דכ"ז שלא תחב ודחק שיני הנחש אינו ודאי שיזיק ולפי זה בהנך עלוקות שטבען למצוץ דם אדם

ודרכן כשעומדין על בשר אדם מוצצין דמו הוי כעושה מעשה בידים ובכה"ג כשהזיקו בכך ודאי חייב וממילא הוי לענין שבת כעושה מלאכה בידים ועי' רמב"ן בדיני דגרמי שכתב הטעם דשיסה בו את הנחש דפטור משום דלא גרם גוף ההיזק אלא מעצמו הוא ול"ד למסור כו' אבל הכא הא קאי גברא וקאי הנחש ודומ' לממון המוטל לפני המסיקין ובא אחר ואמר טלו ונטלו שהוא פטור אף ע"פ שאין רצונם לטלו אלא מחמת עצה זו שהשיאם זה לטלו עי"ש בדבריו עוד מבואר מדבריו דהיכא דל"ה כאן הנחש והוא הביא הנחש ושיסה בו חייב גם נראה דחולק בזה ע"ד התוס' וסובר דהיכא דעושה מעש' בידים כגון שנותן יד חבירו בפי הנחש חייב רק שיסה נחש דפטור איירי ע"ד שנותן עצה לשוך. אולם למ"ש הרמב"ן אח"כ לדחות אותן המתרצים דשיסה בו נחש איירי היכא דיש ספק אם מטי לי' וכתב דבריא הוא ומשיך נמי פטור מבואר דבכה"ג פטור לדידן דקי"ל כחכמים ובאמת קשה מאי קש' לי' מהשיך לרבנן הא מבואר בש"ס הטעם דנחש מעצמו מקיאו וצריך לומר דאעפ"כ הקשה כיון דודאי בריא הזיקו יתחייב לכן מתרץ כיון שהיה כאן הנחש לכך פטור אבל אם הביא הנחש י"ל אף בשיסה בו חייב אם כן בהנך איגלי"ן דמביאן ונותנן על בשר אדם לאו גרמא הוי רק כמעשה בידים ודברי המג"א נכונים:

ומה"ט לא קשה נמי מה שהקש' שם הא"ע ממה דמבואר ח"מ (סי' שצ"ד) דהמעמיד בהמה ע"ג קמת חבירו חייב מדין מזיק ובהשיך הנחש פטור ותירץ דלגבי נחש לא בעינן הזיקא ודבריו מוקשים דמ"מ בתחב ודחק שיני הנחש אמאי פטור לחכמים ושם בריא הזיקא כמ"ש תוס' ב"ק (דף נ"ו) אולם על זה שפיר מתרצי התוס' כיון דאין הארס עדיין בעולם לכך פטור משא"כ במעמיד בהמה ע"ג קמת חבירו ולמ"ש בלא"ה א"ש במעמיד בהמה עושה מעשה בידים משא"כ בהשיך הנחש איירי דכבר הי' כאן הנחש וכמ"ש הרמב"ן:

עוד כתב הא"ע לראי' דליכא איסור דאורייתא מהא דקי"ל מעמיד אדם בהמתו ע"ג עשבים בשבת ובהמתו תולשת מן הקרקע והא לענין מזיק חשיב בכה"ג מזיק בידי' ומבואר בש"ס ב"ק (דף ס') בליבה וליבתה הרוח ואין בלבויו כדי ללבות פטור ופריך הש"ס מ"ש מזורה ורוח מסייעתו דחייב ומשני רב אשי לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא הוא הרי אף מה דלענין היזק פטור לענין שבת הוי כעושה מלאכה א"כ ק"ו במעמיד בהמתו דלענין מזיק חייב אמאי מותר בשבת וע"כ הטעם דלענין שבת תלוי במלאכת מחשב' ובזורה ורוח מסייעתו מחשבתו לזה אבל במעמיד בהמתו אין מחשבתו על המלאכה כלל רק שתאכל והוא אינו עושה כלום וגם

מחשבתו ל"ה על המלאכה ולפי זה באיגלי"ן דעיקר כונתו על המציצה נלמוד מק"ו מזור' ורוח מסייעתו דבנזקין פטור ואעפ"כ חייב בשבת ק"ו במה דחייב בניזקין דהוי מלאכה בשבת ולענ"ד המעיין שם ב"ק ברא"ש מבואר הטעם מזורה ורוח מסייעתו דחייב בשבת דבהכי חייבתו התורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י הרוח ולעולם ל"ה אלא גרמא לכך פטור בניזקין ולפ"ז אף היכא דחייב בניזקין כמו במעמיד בהמתו ע"ג קמת חבירו מ"מ לענין מלאכת שבת לא תעשה מלאכה כתיב עשייה אסור גרמא שרי וכמו כן אשכחן דלענין מזיק הואיל דחייבה התורה שוגג כמזיד מחייבינן יותר ממה דחייב לגבי רוצח כמבואר בביאור חידושי הר"ן סנהדרין (דף ע"ז) וז"ל לפיכך אני אומר שאין לדמות נזקי ממון לרוצח לענין חיוב מיתה משום דרוצח אקיל רחמנא גביה דלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון וכיון שכן בעינן שיעשה מעשה ממש ובריא הזיקא קודם שיתחייב מיתה כההיא דכפתו לחבירו ואשקיל עלי' בדקא דמייא דבכח שני פטור משום דל"ה גיריה אלא בכח ראשון ובכח שני אע"ג דבריא הזיקא כיון דלא עביד מעשה ממש אלא בגרמא פטור ואלו דכוותה לענין ניזקין אילו הניח חפצי חבירו בקרקע ואשקיל עלי' בדקא דמיא ונאבדו אפי' בכח שני משמע דחייב דכח שני בריא הזיקא והוי דינא דגרמא ממש עי"ש באורך ומזה מפרך הק"ו דהא"ע שדן מה דחייב בנזקי ממון יתחייב בשבת דאיכ' למפרך רציחה יוכיח וכמו ברוצח דלא עשה שוגג כמזיד ואונס כרצון פטור בגרמא אף בבריא הזיקא כ"כ לענין מלאכת שבת כיון דלא עשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון פטור בגרמא וכמבואר בש"ס שבת (דף ק"כ) עשייה אסור גרמא שרי וממיל' אף דלענין נזקין חייב המעמיד בהמתו ע"ג קמת חבירו מדין מזיק מ"מ לענין מלאכת שבת לא הוי מלאכה ועי"ש עוד בהר"ן בשם רבינו דוד שאין חיוב נזקין אלא בכח ובפועל לא במה שנעשה ורוח מצוייה פועלת היא ורואין אותם כאילו הי' בכח אדם ע"י שהיא מצוייה ובכפתו חבירו לפני ארי דפטור משום דארי אדעתא דנפשי' קאכיל ומש"ה פטור אבל הרוח המצוייה היא בטבע וכיון שהוא בטבע רואין אותה כאילו היה פועל המבעיר האש ועי' ש"מ ב"ק ר"פ הכונס משם הרא"ה כדברי הר"ן הנז' דהפרש יש בין חיוב מיתה לחיוב נזקין וכ' דמשיך דפטרינן לעיל לרבנן דוקא ממיתה אבל בנזקין חייב רק משסה פטור אף לענין נזקין דהתם אינו מקריב אצלו כלל ומבואר מדבריו דחולק ג"כ ע"ד תוס' ב"ק (דף כ"ג) הנ"ל עכ"פ מבואר אף מה דחייב לענין נזיקין מ"מ לענין מיתה לא הוי כעושה מעשה כן נמי לענין חיוב מלאכת שבת אינו חייב ואינו דומה לזורה ורוח מסייעתו דשם עיקר המעשה בא מכחו וגם עיקר מלאכה זו כך נעשה כמו שכ' הרא"ש או כמ"ש הר"ן כיון דהוא בטבע הוי כאילו פועל הוא משא"כ בכפתו לפני ארי דארי אדעתיה דנפשי'

קאכיל כן נמי מותר להעמיד הבהמה דאדעתא דנפשה אכלה ולענין ממון חשיב מזיק ולענין חיוב מיתה ל"ה כעושה מעשה ממש כן נמי לענין שבת ל"ה כעושה מלאכה:
ומ"ש האה"ע מה"ט להשיג על המג"א (סי' רנ"ב) דכ' לתת חטים ברחיים של מים בשבת ליכא חיוב חטאת וכתב הוא דהא בנזקין כה"ג בזורק ש"ח לרחים של מים והזיק חייב דהוי כזורק לתוך האש וק"ו בשבת למ"ש ק"ו פריכה היא דרוצח יוכיח. ולמ"ש הר"נ בשם ר"ד דבכפתי' לפני הארי דפטור הוא מטעם דארי' אדעתיה דנפשי' אכיל ורוח מצויה הוא בטבע רואין אותו כאלו הוא פועל א"כ בנותן ברחיים אף שעדיין ל"ה טוחן מ"מ כיון שטבע המים לבא הוי כמו רוח מצויה לחייב אף לגבי רוצח וי"ל דגם לענין שבת הוי מלאכה אולם בכ"ז י"ל דעכ"פ לא הוי פועל ממש ולא נקרא עשיות המלאכה ע"י המים דבשבת מלאכת מחשבת אסרה התורה כמו שהי' במשכן ומלאכת הטחינה הי' ברחיים של יד לכן י"ל דע"י רחיים של מים ל"ה כעושה מלאכה בידים וזה דעת המג"א ועוד הא גם לענין רציחה מסקי התוס' בסנהדרין (דף ע"ד) ד"ה סוף דכל הני דסוף חמה וצינה וארי כו' דדמי לכח כחו ואש נמי שלא המיתה אלא ברוח מצויה פטור ממית' אלא דלענין ממון חייב נזק שלם ועי"ש במהרש"א דודאי למ"ד אשו משום ממונו אינו חייב במיתה אלא בהצית גופו של עבד כמבואר בב"ק ולמ"ד אשו משום חציו יש לחייבו אפילו באינו מצית בגופו וכגון שהצית במקום אחר אם יכול האש לבא בלא רוח מצוייה חייב כמו שכתוב כי תצא אש מעצמה כו' אבל באם אינו יכול האש לבא אלא ברוח מצוייה ובלא רוח כלל ל"ה יכול לבא לשם פטור ממיתה ואינו חייב אלא נזק משום דלענין חיוב מיתה דלא נתחייבה אלא משום חיציו הו"ל ככח כחו כיון דלא יכול להגיע שם רק ע"י רוח מצוייה משא"כ לענין נזקי ממון דיש לחייב בו דאשו נמי משום ממונו מבואר מדבריו דאף מה דמסייעו רוח מצוי' ל"ח רק כח כחו לענין מית' וע"כ הא דמצינו במלאכת שבת בזורה ורוח מסייעו דחייב הוא משום דאותה מלאכה כך נעשית בסיוע כח אחר אבל מה דדרך עשיית המלאכה הוא לעשות בלא כח אחר ל"ח כעושה בגופו ועי"ש בחידושי הר"ן שכתב בלשון אחר וז"ל ולענין אשו נמי אע"ג דמשום חיציו הוא וכדקי"ל הכי דחייב בד' דברים מ"מ לא מתחייב מית' אלא א"כ נפל תוך האור וכבשו שם או שדחפו לאור ואינו יכול לעלות משם דעביד מעשה ממש וכדאיתא להדיא במתניתין הלכך בדין הו' דכשהמית האבן דרך ירידה שיהי' פטור דלא עביד מעש' דגירי' דדומי' דכח ראשון דבדקא דמייא בעינן ולפיכך אין להשוות ענין אש דחיובו אינו אלא בממונות ובד' דברים ולענין חיוב מיתה אא"כ עושה מעשה ממש עכ"ל ומבואר מדבריו דאף אם הוא משום חיציו וחייב בד' דברים מ"מ לענין חיוב מית' א"ח אולם קשה הא

מבואר בש"ס ב"ק (דף כ"ג) דאם אשו משום חיציו במדליק הגדיש ועבד כפות לו ונשרף דפטור מטעם קים לי' בדרבה מניה וכמו שהוכיחו תוס' סנהדרין והמהרש"א משם רק דדעת מהרש"א דהוא דוקא ביכול להלוך אף בלא רוח מצוייה ובאינו יכול להלוך רק ברוח מצוייה דפטור ממיתה דל"ה רק ככח כחו אז פטור גם מארבע דברים אבל לומר דחיציו הוא וחייב בד' דברים ושיהי' פטור ממית' זה מבואר לכאור' מש"ס ב"ק הנז' דאין לחלק וצ"ע. ודעת הטור ח"מ (סי' תי"ח) דאשו משום חיציו ואפי' הדליק בתוך שלו והלכה והזיקה ברוח מצוייה חשוב כאילו ירה חץ בידים ואם שרף אדם נהרג על ידו וכ"כ הסמ"ע שם דבריו להלכה וזה חולק ע"ד התוס' כפי ביאור דבריהם במהרש"א וממילא אם הזיק ונשרף אדם ג"כ ע"י אשו ברוח מצויה אם תפס הניזק אין מוציאין מידו אולם לדינא אין נ"מ דגם אם יתחייב מיתה מ"מ לענין פטור דממון מהני תפיסה בקים ליה בדרב"מ אולם יש נ"מ אם רשאי לתפוס למ"ש נתיבות המשפט (סי' כ"ח) דלכתחלה אינו רשאי לתפוס בקלבד"מ נ"מ דכיון דהוי ספקא דדינ' אם חייב מיתה אם לא רשאי לתפוס ואכ"מ בזה עכ"פ הרי מבואר דלענין רציחה בעי שיעשה מעשה ממש ול"מ מה שנעשה ע"י כחו אף דלענין נזק חייב לשלם ממיל' ההי"ד לענין מלאכת שבת דכתי' ל"ת מלאכ' עשי' אסור גרמא שרי והה"ד מה שנעשה בסיוע רוח מצוי' או ע"י מים ורק בזורה ורוח מסייעתו דדרך מלאכה הזאת הוא בכך:

ומ"ש ראיה מצידה דאם הבהיל אדם את הצבי ועמד בפניו עד שהגיעו הכלב ותפסו דהוי צידה וחייב למ"ש ג"כ אינו ראיה דשם כן הוא דרך מלאכה זו לעשות על ידי כחו משא"כ מלאכת הטחינה האסור' הוא רק בעוש' בידים וכן מלאכת חובל אין דרכו בכך רק חובל בעצמו ילפינן ממלאכת המשכן אבל ע"י העמדת העלוקה הוי ממש כמעמיד בהמתו ע"ג מחובר ועיין רש"י שבת (דף ע"ד) במאן דעביד חביתא דחייב ז' חטאות כת' רש"י דמשום מכה בפטיש ליכא דמאליה נגמרת בתנור הרי דבעינן שיתעבד מלאכ' בידים והנגמר מאליו ע"י סיבתו אין תורת מלאכה עליו ומ"ש הא"ע לחלק בין אם כונתו למלאכה א"ל אינו מובן הא לדבריו אם כונתו למלאכה חייב א"כ אף באינו מתכוין יתחייב דהוי פסיק רישי' דניחא ליה ומכוין שתאכל הבהמה העשבים ובודאי הוי פס"ר כמו שכת' דהוי בריא הזיקא ולכך חייב בממון לשלם א"כ כיון דמכונין עכ"פ שתאכל הבהמה אף דאינו מתכוין על המלאכה יתחייב א"ו עיקר הטעם דלענין מלאכת שבת בעינן מעשה ממש כמו לענין רוצח ועוד בלא"ה אין דרך קצירה בכך ודרך קצירה בעינן במלאכת שבת ובמה שהבהמה תאכל אין זה מלאכה לגבי אדם המעמיד' רק לענין שביתת בהמתו הוצרך להשמיענו דעכ"פ הבהמ' עושית מלאכ' ולגבי הבהמה דרכה בכך לכך אשמועינן

דזה נייחא שלה ול"ה מלאכה שתתחייב הבהמה לשבות ממנה אבל לגבי אדם אין זה מלאכה ומ"ש הא"ע לאסור בעלוקה של ישראל מטעם שביתת בהמתו ודוקא להעמיד על המחובר רחמנא שרייא בהדיא מדכתי' למען ינוח ואין זה נייח אלא צער אם לא תאכל אבל לעלוקה לית לה צער אם לא יעמידנה לא אדע לכלכל דבריו הא ביד בעל הבהמ' להכין לבהמתו עשבים תלושי' מבעוד יום ולמה יעמידנה על המחובר שיהי' לה צער א"ו כיון דדרך אכילה דנייח הוא לה לא אסרה התורה ורשאי להעמידה כמו כן בעלוקה כיון דזה טבעה ונייח לה למצוץ הדם לא אסר' תורה שתשבות ממלאכה כזו ובמכילתא פ' יתרו כ' להדיא הוסיף לה הכתוב נייח אחר להיות תולש מן הקרקע ואוכל ואין חילוק בין בהמה לבע"ח אחרים ואף אם אינו מצטער מ"מ מה שדרכו בכך לאכול ולמצוץ אינו קרוי מלאכה אצל בע"ח:

סימן כח

חולה שיש בו סכנה וצריך לבשר בשבת ויש לפניו בשר נבל' שוחטים לו כמבואר ש"ע (סי' שכ"ח) ודבר זה נשאל מן הראב"ד למה נעבור על איסור סקילה ולא נאכיל לו נבלה שהוא איסור לאו ומדברי רא"ש מס' יומא מבואר דמטעם דשבת הותרה אצל פקוח נפשות כמו ביו"ט מלאכת אוכל נפש ואף איסור דבריהם אין מאכילין אותו רק הותרה לעשות לצורכו מלאכה דאורייתא ולכאורה יש להבין הא אמרינן דמאכילן אותו הקל הקל תחילה הרי דלא הותרה לו רק הצריך לו וצריך לדקדק עליו שלא לתת החמור א"כ נימא דנבלה שהוא לפניו הותרה לו אולם הרא"ש הוסיף דברים דשחיטה המאכל מותר אבל הנבלה המאכל עצמו אסור ואריה רביע עליה והכונה ע"כ כוון דאם הי' חול לא היינו רשאין להאכיל אותו נבל' כשיש שהות לשחוט ושבת הותרה עומד איסור זה בפניו וזה הותרה והרשב"א בתשובה כתב ג"כ דנידון זה תליה אם הותרה שבת אצל פ"נ או דחויה דאם הותרה שחטינן ליה ואם דחויה לא שחטינן וקשה לכאורה הא אף אם הותרו איסורין אצל פ"נ מ"מ מאכילין הקל דאיסור הקל הותר ואינו דומה לטומאה בציבור דאף כשיש טהורים לא מהדרינן אחריהם לחד לשנא בש"ס יומא ע"כ שם הטעם הואיל דבית אב הזה זכו והותרה להם לא מהדרינן אחרי טהורים משא"כ לגבי פ"נ הותר לו הקל כיון שדי לו בזה ולא החמור הן אמת דקצת י"ל דהא דהרי"ף בהלכותיו לא הביא כלל הברייתי' דמאכילין אותו הקל הקל משום דס"ל דהברייתי' אתייא כמ"ד טומאה דחויה בציבור והוא סובר אליבא דידן דהותרה ולכך אין צריך לדקדק אמנם שאר הפוסקים כנראה סוברים דלא תליי' בזה הא דמאכילין הקל הקל בין הותרה לדחויה משום דאף אם הותרה לא הותר' רק הקל והר"ן סוף יומא חוכך ג"כ בדברי הראב"ד דלמה לא נאכיל

לאיסור הקל ביותר לכך כתב וז"ל אבל נ"ל דלגבי חולה אין איסור נבלה קל מאיסור שבת דנהי דנבלה איסור לאו ושבת איסור סקילה איכא חומרא אחרינא בנבלה לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה כמו לגבי נזיר שהי' שותה יין אמרו לו אל תשתה ושתה חייב על כל אחת ואחת אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד לאו הוא דאיכא דמעשה שבת מותרין דהיא קדש ואין מעשי' קדש מש"ה לאוין הרבה דנבלה לא מקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת אע"ג דהוי איסור סקילה עכ"ד והמג"א הוסיף דאף אם א"צ רק לפחות מכזית איכא נמי איסור דאורייתא אע"פ שאין בו מלקות והעו"ש כתב להיפך בדעת הר"ן דדוקא אם צריך לכמה זיתים אז חמור נבלה אבל אם א"צ רק לכזית א' עדיף להאכיל לו נבלה וכן מבואר להדיא ברדב"ז בתשובה (ח"ג) ונחזי אנן:

הנה כבר עמדו ע"ז כל גדולי האחרונים דא"כ מה נחלקו הת"ק עם בן תימא אם תרומה חמורה או טבל הא אם אוכל טבל יעבור על כל זית וזית משא"כ בתרומ' שיפריש מן הטבל לא יעבור רק על חלק התרומה ושניהם במיתה בידי"ש ואף דקי"ל כב"ת מ"מ בש"ס לא קאמר רק מטעם טבל חמור דחזי לכהן. וי"ל דהנה כנראה יש ראי' לסברת הר"ן מירושלמי יומא שם דקאמר נבלה ותרומה מאכילין אותו תרומה טבל ושביעית שביעית חלה וערלה צריכה ואסיק שם הא דתרומה קל מנבלה כמ"ד מאליהן קבלו עליהן את המעשרות וע"כ הא דקאמר חלה וערלה צריכה היינו דסובר כמ"ד תרומה דרבנן וחלה דאורייתא דאי סובר גם חלה דרבנן מהו הספק לגבי ערל' דערלת ארץ ישראל דאוריי' לדעת רוב הפוסקים דלא כתוס' יבמות (דף פ"א) שכתבו דכלאי הכרם בזמן הזה אף בא"י הוא דרבנן אליבא דמאן דאית ליה דתרומה בזה"ז דרבנן דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל וס"ל דעזרא לא קדש לעתיד וכי היכא דבטלה קדושת ארץ לגבי תרומה ה"נ בטלה לגבי כ"כ וכתב המל"מ (פ"י הי"א ממ"א) דכמו כן ערלה דקי"ל בחו"ל ספיקו מותר דכך נאמר הלכה למשה מסגי בזה"ז אף בא"י ספקו מותר עי"ש ובאמת אינו מוכרח די"ל אף דהוא מדרבנן מ"מ כיון דגם בחו"ל ודאי ערלה אסור מהלממ"ס ואף דספקו מותר מ"מ בא"י חמור לאסור אף בספקא וכן נראה דעת הרמב"ם בכ"מ שכ' לענין שבטלה קדושת ארץ כתב לענין שביעית ומעשרות ובהל' בית הבחירה שכ' בכ"מ שנתקדש בקדוש' שני' שהחזיקו בו עולי בבל הוא מקודש היום אף על פי שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית ומעשרות ע"ד שביארנו בהלכו' תרומה ולא הזכיר כלל ערלה וכמו כן משמע דהנך אף אחר חורבן בית ראשון לא נתבטל לענין זה ועי' מהרי"ט (סי' כ"ד) שהעמיק בדעת רמב"ם לענין תו"מ בימי עזרא והביא התעוררות חכם א' וכת' תוך דבריו וז"ל עוד הקשה והרי

ערלה דכתיב ביה כי תבאו ונוהגת בזה"ז מה"ת וכ' דערלה נוהג מיד כשנכנסו לארץ ונוהגת בין בארץ בין בחו"ל בפני הבית ושלא בפני הבית אלא כי תבאו דערלה דרשינן בספרי פרט לשנטעו נכרים עד שלא בא. לארץ דאי לא כ' כי תבאו הו' מרבינן מרבוייא דכל עץ וקרא דונטעתם דרשינן לי' התם לשעלה מאליו כו' ונטע אע"פ שלא כבשו חייב וסברא הוא לאוקמי הדרשא בהכי ולא לומר דבעי ביאת כולם דהא קים לן הלמ"ס דערלה בחו"ל ואם אינו תלוי בארץ איך יהי' תלוי בביאת כולם עכ"ל והיינו אף דיש הפרש בין חו"ל לא"י לענין ספק מ"מ כיון דהלמ"ס הוא בודאי גם בחו"ל אין סברא לומר דבא"י תלויה דוקא בביאת כולם וממילא גם אחר חורבן הבית נוהג ערלה בא"י מה"ת ולא בטלה קדוש' א"י לענין זה [ועיין ספר המקנה קידושין (דף ל"ו ע"ב) בזה אמאי לא דרשינן לגבי ערלה ג"כ כי תבאו בביאת כולכם עי"ש]. ואי ערלת חו"לוחלת חו"ל ג"כ נראה דחלת חו"ל קיל מערלת חו"ל דמותר לכהן ואף דערלת חו"ל קיל דיכול לספק ולהאכיל לחבירו מ"מ הלממ"ס הוא גם לא משמע דאיירי בערלת וחלת חו"ל וכנראה הכונה על חלת וערלת א"י ואי סובר דחלת א"י בזה"ז ג"כ דרבנן צ"ל דסובר ערלה ג"כ דרבנן ואי מה"ת שניהם מה"ת ומאי קאמר צריכה הא חלה חמורה דהיא במיתה בידי"ש וערלה הוא רק בלאו א"ו משום די"ל ערלה חמור נגד חלה דחלה אינה אסורה בהנאה וערלה אסורה בהנאה ואף אם נאמר דגם למ"ד מאליהן קבלו עליהן המעשרות וגם חלה היא בכלל מ"מ אף דהרמב"ם פוסק ג"כ כך דאף בימי עזרא אינה מה"ת אלא מדבריהם מ"מ מדברי קבלה הן וכמבואר במדרש רות מובא בר"ש (פ"ו דשביעי') שלש' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעל' על שאלת שלום בשם ועל מגילת אסתר ועל המעשרות ובמ"ר בראשית פ' ויחי בימי עזר' בשעה שעלו מבבל וביקש להם הקב"ה להתיר המעשרות מה עשו הלכו וגזרו על עצמן שיהיו מעשרין שנאמר ואת ראשית עריסותיכם כו' והר"ש שם והתוס' יבמות) דף פ"א) כתבו דתימא הוא לומר שיאמר שום אדם דבבית שני לא נהגי מדאורייתא בתו"מ והשיאו דבריהם על מעשר פירות והרמב"ם סובר דקאי על כל תו"מ דביקש הקב"ה להתיר הואיל דלא הי' ביאת כולם והסכים הקב"ה ע"י ומ"מ הוי דברי קבלה דחמור ולכך כל הספקות אף לדידן לחומר' ומ"מ גם ערל' הוא במשקל א' עם תו"מ ומה קאמר צריכה משום דערלה חמור יותר מתו"מ וחלה הואיל דאסור בהנא' ג"כ הרי דחומר רבוי איסורין הם חומר כמו איכות איסור ובאמת בירושלמי מס' ערלה (פ"א) קאמר מודה ר' ישמעאל דאמר כל ביאות האמורות בתורה לאחר י"ד שנה נאמרו מודה בחלה ובערלה משמע דאף אם תרומה דרבנן מ"מ חלה וערל' דאוריית' וכיון דשניהם ד"ת ע"כ דחומר רבוי איסורין שווין כמו איכות איסור:

אולם כנראה דאין דעת הר"ן דרבוי לאוין הקלין חמורין מן איסור חמור כמו סקיל' רק י"ל דשוה כמות איסורין כמו איכות דהא כ' להביא ראי' מנזיר דעובר על כל זית וזית וכי צריך להביא ראי' לזה לו יהי' דאינו לוקה רק פעם א' מ"מ איסור יש על כל פורתא ופורתא דאל תרשע הרב' כתיב ומי שאכל שום וריחו נודף יאכל עוד שום וע"כ דהר"ן לא מחשב לחומר ורבוי איסורין רק כשלוקה ויש איסור לאו על כל זית וזית וא"כ מאי קאמר דכשנשחט לא יעשה רק חד איסור דקי"ל מעשה שבת מותר הא אף אם מעש' שבת אסור לר"י הסנדלר מ"מ אינו בלאו ונבל' הוא בלאו על כל כזית א"ו כונת הר"ן דזה ודאי דרבוי לאוין אינם חמורים יותר מן איכות חומר דאיסור סקילה דשבת רק שווין הן והנה המרדכי כ' הטעם דשוחטין דאכילת איסור הוא גנאי והרא"ש כ' דהחול' יקוץ באכילת איסור וסברות אלו דחיק' לי' להר"ן לעבור בשביל זה על איסור סקילה לכך כ' דבנבלה יש חומר רבוי איסורין ושקולים הם בקו השוה לאיסור סקילה לכך שוחטים ליה דשוב נוטה הסברא דאכילת איסור הוא גנאי או שמא יקוץ החולה באכילת איסור כיון דעל כל פנים שוין הן רבוי איסורין לחומר איסור סקיל' לכך כ' כיון דמעשה שבת מותר דאם הי' אסור שוב הוה אמרינן כיון דבין כך ובין כך יאכל איסור ויש החשש דיקוץ החולה בו יותר טוב להיות שב ואל תעשה ולא נשחוט לו אבל כיון דקי"ל מעש' שבת מותר והוי אכילת היתר לכך שחטינן כדי שלא יקוץ כיון דרבוי איסורי לאוין שקילי לגבי חומר דאיסור סקיל' ולפ"ז כיון דכמות והאיכות שקולין הן הא דפליגי בתרומה וטבל דמ"ד תרומה חמורה אף דבטבל יש רבוי איסורין מ"מ אם יתרום יבטל מצות נתינה ג"כ ועובר על עשה ול"ת דרבנן שבות דמתקן לכך אמר תרומה חמורה ובפרט למאי דמוקי בש"ס דאיירי בשבת ואף אם מחלקותן של בן תימא וחכמים היא בחול ג"כ מ"מ נקט הש"ס הסברא דטבל מצד עצמו חמור שיהי' נ"מ אף לשבת:

השמטה

בסימן כח הארכתי לבאר דברי הר"ן סוף יומא בהא דרבוי לאוין דשקולין נגד חומר איסור סקילה ושוב שוחטין בשביל שלא יקוץ החולה או דאכילת איסור הוי גנאי. נשמט דלכאורה נ"מ עוד בין הטעמים אם החולה אומר דלא יקוץ באיסור או אם הוא באופן שאינו יודע כלל מה יהבינן ליה אם נבילה או שחוטה והנבילה מוכן לפנינו ול"ש דיקוץ י"ל דלא שחטינן ליה אבל משום דאכילת איסור הוא גנאי או למ"ש הראב"ד כיון דזה האיסור העומד דאם היה חול ל"ה מאכילין אות' מותר לחלל שבת ולשחוט לסלק האיסור העומד עליו אין לחלק וכן נמי נ"מ באם יש לפנינו ספק נבילה דלטעם הראב"ד לא מאכילין רק שוחטין לו ולדברי הר"ן י"ל כיון דל"ה רק ריבוי ספק לאוין חמור איסור

סקילה ולא מחללין משום דגנאי הוא לבד וכבוד ידידי הרה"ג חו"ב מו"ה שמואל סלאנט נ"י התעורר בנידון הנשאל עליו בקטן שהי' צריך בשבת לבשר די"ל כיון דלגבי קטן ל"ש שמא יקוץ וגם אינו מצוה כלל רק דאנן אין רשאין להאכיל להן בידים די"ל זה אינו חומר נגד איסור סקילה ומאכילין אותו נבילה וצ"ע בכ"ז:

ע"כ ההשמטה

ובזה מיושב קושית השעה"מ על הר"ן ממתני' דנזיר נזיר וכהן שפגע במת מצוה יטמא נזיר ואל יטמא כהן שזה קדושתו קדושת עולם ואם נאמר דרבוי הלאוין חשיב איסור חמור לו יהי' דכהן קדושתו קדושת עולם וחמור מ"מ נזיר חמור טפי דאיכא לאוין הרבה ולמ"ש א"ש כיון דעכ"פ כהן חמור דהוי קדושת עולם ובאיכותו שוה לכמות דלאוין הרבה דנזיר שוב יש מעלה יתירה לכהן מנזיר דנזיר ישנו בשאל' והלאוין קילי וכמבואר ריש יבמות דמה"ט דנזיר איתי' בשאלה דוחה עשה לל"ת ועשה דנזיר דקיל הואיל דישנו בשאלה אך זאת קשה על הר"ן מרבי במעשר ירק דא"צ לעשר הא אם יעשר לא יעבור רק פעם א' על שבות דמתקן וכשמאכילו עושה איסורין הרבה על כל זית וזית וכן הקשה התשב"ץ בתשובה (ח"ג סי' ל"ז) וכתב וכ"ש שהם שוין שהרי תיקון מעשר הוא שבות מדרבנן ואכילת טבל של כרישין הוא איסור דרבנן ונוסף בזה רבוי זתים א"ו משמע שאין רבוי זתים נותן חומרא כלל עכ"ד אולם י"ל למ"ש דהכמות והאיכות שוין הן רק לגבי נבלה טוב יותר שנשחוט מלהאכילו אכילת איסור דגנאי הוא לאדם וגם שמא יקוץ בו החולה וכמ"ש הרא"ש וזה שייך גבי איסורי דאורייתא אבל במעשר ירק דרבנן דקיל ל"ה גנאי וגם אינו קץ בו כמבואר ברמב"ם הל' מכירה וש"ע ח"מ (סי' רל"ד) כשמוכר איסור דרבנן ואכלה דאינו חייב להחזיר הממון דאין הנפש קצה בהן ובפרט למ"ש נתיבות המשפט שם דאיסור דרבנן כשאוכל בשוגג א"צ לכפרה כלל דכך הי' גדר האיסור א"כ גם חולה דהוי כאונס אף דאיסור דאורייתא גנאי הוא לו וצריך כפרה אח"כ ע"ז מ"מ איסור דרבנן ליכא שום איסור במקום חולה ואף למ"ש במ"א להשיג ע"ז והוכחתי בראיות ברורות דגם איסור דרבנן בשוגג צריך כפר' מ"מ גנאי ליכא כלל כשנאנס לכך אין צריך לעשר כיון דהכמות והאיכות שוין הן אמרינן שב ואל תעשה עדיף ובאמת מ"ש התשב"ץ דשוין הן יש להתבונן הא שבת הוי חומר איסור לאו ועשה ולעשר בשבת אף דל"ה רק שבות דרבנן מ"מ בחומר עשה ול"ת הוא כמבואר בש"ס ר"ה) (דף ל"ב) יו"ט עשה ול"ת אף בדרבנן ומ"מ אף דשבת קיל בזה כיון דכבר ניתן שבת לחלל באיסור דאורייתא בתלישת הכרישין ומצינו קולא בזה בש"ס מנחות (דף ע"ב) במקום דכבר ניתן שבת לדחות מ"מ כיון דל"ש קץ בו במעשר ירק דרבנן שב ואל תעשה עדיף ועיין ד"מ (סי'

שכ"ח ס"ק ט"ו) שכ' כן להדיא בדברי ראבי"ה שם דיחם הגוי היין אף שיתנסך א"ד לנבלה דשחטינן לי' דלגבי יין נסך לא אמרינן שיקוץ החולה ועי"ש בב"ח שלא כ' כן ולדעתי מהא דמעשר ירק ראי' לדברי הד"מ דל"א שיקוץ לגבי איסור דרבנן:

והנה המג"א (סי' תרי"א סק"ט) כתב תרומה חמורה מטבל וטבל מנבלה ונבלה משביעית, ובס' דברי אמת קונטרס ו' (דף נ"ז) תמה ע"ד המג"א דמש"ס משמע דנבלה ושביעית מאכילין אותו נבלה דאל"כ למה קתני בברייתא טבל ושביעית מאכילין אותו שביעית ולא קתני רבותא נבלה ושביעית מאכילין אותו שביעית וכ"ש טבל ושביעית והתוספות יוה"כ תמה באמת ע"ז איך יהי' איסור עשה חמור מאיסור לאו והביא דברי הרמב"ן עה"ת פ' יתרו דמ"ע גדולה ממצות ל"ת ולכך עשה דוחה לל"ת כי בעש' מקיים ועוש' רצון אדוניו וגדול יותר מהנשמר מעשות הרע בעיניו ולכך איסור לאו ואיסור עשה נדחה הלאו מפני עשה עי"ש ודבריו תמוהין מאד דודאי בערך לקיים רצון הבורא ית"ש בקיום מצותיו בקום ועשה גדול מאד שכרו בקיימו וערך העובר בקו"ע בל"ת ועושה נגד רצון הבוית"ש ודאי עונשו גדול ורב יותר מאם אינו מקיים מ"ע בקו"ע ובקיום עשה בפועל לכך דוחה לל"ת הואיל דערך גדול לקיים עשה בקו"ע ולכך בלאו הבא מכלל עשה דעת הרשב"א דלית לי' חומר כ"כ לענין דחייה ולאו דבעילה ומצרי ואדומי כיון דלאו מכלל עש' דקו"ע הן נדחין מפני עשה דלו תהיה לאשה כיון דבזה מקיים ועושה רצון אדוניו ולגבי קיום עשה לא איכפת לן בדחיית הל"ת אף דחמור כיון דאינו ממרה רצון אדוניו מרצונו רק לעשות רצון הש"י מצד אחר וזה א"ש היכא דמקיים העש' בקו"ע אבל לגבי חולה ודאי איסור נבל' חמור ולא שייך לומר דהלאו נדחה מפני העשה דעשה דשביעית אינו מקיים בקו"ע וז"פ וברור עכ"פ ודאי יותר טוב שלא לאכול נבלה ממה שיאכל שביעית דזה בלאו וזה בעשה וכן מבואר להדיא ברא"ש יומא שם שכ' טבל ונבילה נבילה ושביעית שביעית וכנראה דכך הי' לו גרסתו בש"ס ובתוספתא סוף מס' יומא איתא בזה"ל טבל ושביעית שביעית טבל ונבלה נבלה ותרומה תרומה תרומה ושביעית שביעית הרי מבואר דלעולם שביעית קיל מכ"ש נגד נבלה כיון דקיל מתרומה דקיל נגד נבלה. אולם צריך להבין אמאי נבלה קיל לגבי תרומה כיון דקתני דטבל חמור מנבלה וע"כ הטעם דטבל הוא במיתה ביד"ש ולמה לגבי תרומה קתני דקיל תרומה מנבלה ואי דתרומה בזה"ז דרבנן לכך קיל מנבלה דאורייתא א"כ לגבי טבל נימא ג"כ דנבלה חמור א"ו דהוא סובר דטבל חמור דהוא מה"ת או משום דהוא מיתא ביד"ש בטבל דאורייתא א"כ תרומה ג"כ אולם נראה דהא בלא"ה יש להבין להסוברים דנבלה היא בחומר עשה ול"ת דהוא ג"כ עשה דוזבחת ואכלת א"כ חמור

וכיון דאעפ"כ קתני דטבל חמור וע"כ כיון דהוא במית' מה צורך עוד להשמיענו טבל ושביעית דמאכילין שביעית השתא נבלה דאית בה עשה ול"ת ואף על פי כן טבל חמור שביעית דליכא אלא עשה מבעיא וכבר עמד על זה בדברי אמת שם והוכיח מזה דליכא עשה דזבוח וכתב דנבלה וטריפה מאכילין אותו נבלה דטרפה היא בעשה ול"ת ולכך נקט טבל ונבלה ולא קתני טרפה או חזיר ע"ש והדבר תימא הא דעת הרמב"ם באמת דנבלה הוא בעשה ג"כ ואעפ"כ כנראה מדבריו דשביעית חמור מדקתני (פי"ד ממ"א) נבלה וספיחי שביעית מאכילין אותו ספיחי שביעית שהם מדברי סופרים טבל ושביעית שביעית משמע דנבלה ושביעית מאכילין נבלה והדבר תימא וכמו שתמה ע"ז מהר"ם חביב ז"ל ביום תרועה. ונראה דודאי בהכרח דנבלה יש לו מדרגה פחותה מאיסור טבל מלבד דטבל הוא במיתה בי"ד ש יש ע"כ חומר לטבל דאסור בהנאה של כלוי כמבואר בשבת (דף כ"ה) והוא איסור תורה ועי' מל"מ (פ"ב מתרומה) וב' מיני איסורין נפרדים יש בזה חדא איסור אכילה ומלבד זה הנאה של כלוי ואינם באים ביחד דאכיל' הוא כשבא לגרון והנאת החיך כשבא במקום דלא מצי עוד לאהדורי ואח"כ כשנתמלא כריסו ממנו יש עוד איסור הנאה של כלוי. ועי' מל"מ (פ"ה מיסה"ת) שכתב אף להסוברים דלוקה על איסורי הנאה כשנהנה הוא דוקא אם הי' הנאה בלא אכילה אבל אם אוכל בב"ח ל"א דילקה שתים אחת משום אוכל וא' משום נהנה עי"ש אבל מ"מ ב' איסורין נפרדים הם ולכך טבל חמור ולא משום חומר מיתה בי"ד ש הוא דהא דעת רמב"ם דדוקא הטבול לתרומה ולתרומת מעשר אבל אם כבר הפריש תרומה ותרומת מעשר אף שהוא טבול למעשר אינו במיתה רק במלקות כמבואר (פ"י ממ"א) וא"כ אמאי טבל חמור מנבלה א"ו משום דיש בו שני איסורין איסור אכיל' ואיסור הנאה של כלוי משא"כ בנבלה אך מ"מ בטבל הטבול למעשר עני י"ל דאינו אסור רק באכיל' ולא בהנא' של כלוי וכ"כ בפשיטות הצל"ח ברכות ובנתיבות המשפט (סי' ר') ועי' מ"ש לעיל (סי' ט') א"כ שוב מהראוי לומר דנבל' חמור' דהוי בעשה ול"ת וע"כ צ"ל דדוקא בסתם טבל הטבול לתרומה איירי אבל טבל הטבול למעשרות כמו דליכא מיתה בי"ש כמו כן ליכא בי' איסור הנאה של כלוי והא ראיה דהא במה דפליגי הת"ק וב"ת אי טבל חמור אי תרומה חמורה ודאי ע"כ דאיירי בטבל הטבול לתרומה דאי טבול למעשרות בלבד ודאי תרומ' חמורה דזה במית' בידי שמים וטבל רק במלקות אלא ודאי דאיירי בסתם טבל וכן נגד נבלה חמורה דאי אפשר לתקוני וטבל אפשר לתקוני דמה"ט קיל נגד תרומה וכ"כ נגד נבלה קיל טבל הטבול למעשרות וע"כ בטבל הטבול לתרומה חמורה והתוספתא ע"כ סברה כרב דתרומה אינה במיתה וכמבואר בסנהדרין (דף פ"ג) דאמר רב זר שאכל תרומ' לוקה ואמר לי' רב כהנ'

לימא מר במיתה וא"ל אני ה' מקדשם הפסיק הענין והא דקתני במית' קאמר מתניתא אדרב קרמית רב תנא הוא ופליג וי"ל דהתוספתא סובר ג"כ כך ולכך נגד טבל ונבל' טבל חמור דהוא במיתה משא"כ נגד תרומ' נבלה חמור וכד אתינן לזה דהך תוספתא הוא אליבא דרב י"ל דאף בטבל הטבול למעשר שני או למעשר עני ג"כ חמור מן נבלה דע"כ לא ס"ל להרמב"ם דכשאינו טבול לתרומה אינו במיתה רק לדידן דתרומה הוא במיתה לכך הטבול ג"כ מתרומה הוא במיתה משא"כ הטבול למעשר עני אין הטבל חמור מן המעשר עצמו אבל לרב דסובר דאף תרומ' עצמ' אינה במיתה ואעפ"כ טבל הוא במיתה ע"כ דטבל חמור מתרומה שוב י"ל בכל גווני טבל גזירת הכתוב הוא לחייבו מיתה ובאמת מבואר כן להדיא בירושלמי (פ"ד דדמאי) דרב סובר טבל הטבול למ"ש במיתה וכן מבואר במדרש רבה איכה על פסוק גלתה יהודה מעוני על שאכלו מעשר עני ר' ביבי ור' הונא בשם רב האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה ועי' שעה"מ (פ' יו"ד) ממ"א שהביא משם ס' דברי אמת שעמד ע"ד הכ"מ שכת' אע"ג דקאמר רב מכות (דף י"ט) טבל הטבול למעשר עני לוקה אפשר הי' לומר אה"נ דחייב מיתה אם לא לקה והקשה מהא דסנהדרין הנז' דא"ל רב כהנא לר"א ולימא מר במיתה אלמא כל שאמר לוקה אינו במיתה וכן הקשה המרי"ט וקשה עליהם הא במה דאמר על טבל דלוקה ע"כ דלאו דוקא לרב דמבואר להדיא בירושלמי ובמד"ר הנ"ל דחייב מיתה וע"כ הא דקתני בש"ס דידן בטבל דלוקה לאו דוקא רק אתי לאשמועינן דלוקה אף דאין לאו זה מפורש משא"כ בתרומה ע"כ דרב אתי לאשמועינן חידוש דאינו במיתה דאי לחייבו במלקות פשיטא מ"ש לאו זה משאר לאוין ולכך קאמרו ולימא מר במיתה ועי"ש שעה"מ. עכ"פ לרב הואיל דתרומה הוא רק בלאו ואעפ"כ הטבל חמור ממנו לחייבו במיתה שוב אין חילוק בין אם טבול לתרומה או למעשר עני הכל במיתה וחמור מנבלה משא"כ לגבי תרומה נבלה חמורה או משום דהוי בעשה ול"ת או דתרומה מותר עכ"פ לכהן וש"ס דידן ע"כ סברה דתרומה ג"כ במיתה והא דקתני טבל ושביעית שביעית ולא נקט רבותא אחר דנבלה ושביעית ומזה היה ספק להרמב"ם ולא הביא רק ספיחי שביעית דקיל ע"כ צ"ל אף דנבלה חמור מ"מ שייך נפשו של אדם קצה ביותר משאר איסורין ואמרינן בגיטין (דף נ"ד) באתריה דר' חמירא להו שביעית דההוא דאמר לי' לחבירו דייר בר דיירתא א"ל אנא לא אכיל פירות שביעית כוותך:

סימן כט

כתב הטור (סי' רע"ח) המכבה הנר כו' ואם כבהו מפני שחס על הנר או על השמן או על הפתילה פטור ואם כבהו כדי להבהב הפתילה חייב חטאת מבואר מדבריו דבעינן דוקא

שיכבה כדי להבהב ואם אין כונתו כדי להבהב אף שהוא פתילה שצריכה להבהבה שלא הובהבה עדיין אינו חייב ויש להבין אמאי הא עכ"פ כיון דהוי פס"ר ונח"ל יתחייב וראיתי בגליון משניות מרבינו עק"א ז"ל דעמד כן ע"ד רש"י (פ"ב) דשבת ורע"ב דפי' מפני שעושה פחם שהוא מכוון ממש לעשות כמין פחם עכשיו ולמה צריך שיתכוין כיון דהוא פתילה שלא הבהבה מבעוד יום א"כ אף דהכונ' עכשיו על הפתילה לחוס מ"מ כיון דרצונו להדליק אותה מיקרי צריך לגופו אף באינו מתכוין כמו בתולש עולשין לאכילה בארעא דידי' חייב משום בונה אף לר"ש אע"ג דלא מתכוין לבנין כיון דהוי פס"ר והוי מלאכה שצל"ג כיון דניחא לי' בכך כ"ש הכא דמכוין למלאכת כיבוי והביא דברי תוס' שבת (דף צ"ד) על הפתילה המהובהבת כבר ומשמע דאם אינה מהובהבת ומכבה משום דחס על הפתילה חייב והנה אף נדחוק דרש"י ורע"ב נקטי משום מתניתין דקתני סתם המכב' את הנר משמע אף אחרים דלא איכפת להו לכך הצריכו לפרש דמכוין לעשות כמין פחם מ"מ בטור דסתם משמע דאינו חייב רק בכבהו כדי להבהב ולא באופן אחר וקשה אמאי לא יתחייב מטעם דהוי פס"ר דניחא לו

וקצת נראה דאזלי בשיטת המאירי מס' שבת שם דהא דכחס על הפתילה ל"ה הכיבוי צל"ג אף שהוא לצורך פחם שיתאחז האור במקום הכיבוי אין זה כלום שהרי ראש הפתילה שהוא מכבה לא יועיל לו כלום שכשירצה להדליקה פ"א יצטרך להסיר ראש הפתילה תחילה וכ"כ בחידושי הר"ן דאין זה ככיבוי פחמים דאותו ראש הפתילה הדלוק לא יועיל כלום להדליק אח"כ אלא יסיר ראש הפתילה ולכן כתב המאירי אלא פירוש הדבר בפתילה מהובהבת והבהבה וכיבה שזה כיבוי הצריך לגופו וזה שהוא עושה פחם כלומר שמתכוין לעשות פחם לדלוק בו האור שכל שהדליק ומכבה ע"ד שיתאחז בו האור יפה הוא נקרא בלשון פחם מצד שהוא ענין הפחם ול"א שהוא נעשית פחם ושמא תאמר א"כ הוא חייב גם כן על הדלקה ודאי כך הוא אלא שאפשר שהדליק בכניסת שבת ובשעת הכיבוי קדש היום עכ"ל מבואר מדבריו דאם הנר דלוק מכבר אף אם מכבה פתילה שלא הובהבה מתחילה א"ד לכיבוי דגחלת אף שממילא נעשית כלי דהא לא יועיל לו כלום שיצטרך להסר הפחם רק שהובהבה הפתיל' ולא נאחז בכל הפתילה והדליק ע"ד כן אז בכיבוי זה נעשה פתילה מהובהבת דומה למכבה גחלת והוי מלאכה הצל"ג לכן כתבו רש"י ורע"ב וכ"כ בר"ן שמתכוין ממש לעשות פחם שהדליק מיד בהבהב בעלמא וע"י כיבוי נעשה פחם ול"ש בזה לאמר אף אם לא נתכוין לעשות פחם מ"מ הוי פס"ר דזה אינו דעיקר הדלקה צריך להיות להבהבה למען לא יצטרך להסיר

הפחם באם יתאחז האור בגוף הפתילה וזה נמי כונת הטור ואם כבה כדי להבהב דרק כבוי המועיל להבהב מחייבו חטאת

ועוד נראה דהא בש"ס קאמר בפתילה שצריכה להבהב עסקינן דבההיא אף ר"ש מודה דקא מתקן מנא מזה נראה דצורך גופו הוא במה שיש תיקון אל הפתילה וכתב בס' יראים פירוש מכה בפטיש גמר מלאכת הכלי לאחר בנין ולא משום בונה דקייל"ן אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ויש להבין הא אף אם לא הוי נאסר מלאכת מכה בפטיש ואף דאין בנין וסתירה בכלים מ"מ יתחייב בשביל מה שכבוי דזה מלאכה בעצמה שהיתה במשכן שעשו צורפי זהב להדליק עצים ולכבותם שיהיו גחלים דזה הוי צל"ג דצורך כיבוי הוא לגוף הדבר לתקנו ע"י כך וזה תיקון יותר ממה של"ה כמו שכתבו תוס' שם א"כ מה לי אם יש בנין וסתירה בכלים או לא וע"כ צ"ל כיון דבאמת עיקר מלאכת כיבוי הי' במשכן במה שיתקן מנא היינו הגחלים ונקראת שם מלאכה גם על הפחמים דנגמרין ע"ז וזאת הכיבוי היתה צל"ג לתקן מנא היינו הגחלת כן כל כיבוי צריך להיות באופן זה דע"י הכבוי נתוסף תועלת יותר ממה שהי' קודם שהבעיר לכן קאמר בש"ס דבפתילה ג"כ שצריכה להבהבה דקא מתקן מנא. ולפי"ז שפיר כתבו רש"י ורע"ב והטור דצריך שיתכון לזה דבפתילה אף אם דולקת באופן שכשיכבה יהי' נח להדליק יותר מאשר לא הי' דולקת כלל ולא יצטרך להסר הפחם מ"מ עיקור תיקון מנא בזה צריך שיתכוין דאל"כ אין זה מלאכה ודומה למ"ש המ"מ בכונת (רמב"ם פ' י"ב) משבת דכתב המכבה גחלת של מתכת פטור ואם נתכוין לצרף חייב והיא תולדת מכבה וכתב המ"מ דכל שאינו מתכוין אין ראוי לאמר בו פס"ר ולחייבו מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אינו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שכל שאינו קוטמו לחצות בו שיניו אע"פ שראוי לכך בקטימתו פטור שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפילו לר"י המחייב בדבר שאינו מתכוין והיינו דענין מלאכה תלוי ברצונו אם אין רצונו לצרף ל"ה שם מלאכת צירוף אף דמ"מ פס"ר הוא מ"מ אם אינו מתכוין לצרף ל"ה בעצם שם מלאכה כלל וה"נ דכותי במכבה פתילה אף דלא הובהבה מקודם מ"מ אם מכבה בשביל דחס עליה זה הוי אצל"ג רק להציל הפתילה ואף דממילא מתקן הפתילה בזה מ"מ אם אינו מכוין ממש לעשותה כמין פחם עכשיו לאו שם תיקון כלי הוא ובכה"ג לר"ש אינו חייב על כיבוי דאינו דומה לכיבוי דפחמים ואין לומר א"כ אם מכוין לכבות לעשות פחמים או שהפתילה תהי' מהובהבת יתחייב תרתי משום כבוי ומשום תיקון מנא דהוא מכה בפטיש י"ל אה"נ דחייב שני חטאות ואף דגם אם ל"ה בידינו רק ל"ח מלאכות ולר"ש דמלאכה שאצל"ג ל"ה מלאכת

מחשבת וכיבוי ל"מ רק לגחלת לתקנה או פתילה שלא הובהבה ויותר לא משכחת א"כ לענין מה נתוסף עוד מלאכ' כיבוי כיון דאף אם ל"ה שם מלאכת כיבוי בעולם מ"מ חייב משום מכה בפטיש מ"מ נ"מ אם הותרה בו משום מלאכת כבוי דחייב וכן לחייבו ב' ועיין לח"מ (פ"י משבת ה"יד) בעושה נקב בלול של תרנגולים דבאמת חייב תרתי משום בונה ומשום מכה בפטיש וה"נ דכותי במלאכת מכבה ובאמת לא אבין דברי ס' יראים שם דבמכבה כתב דתיקון מנא הוא משום מכה בפטיש גמר מלאכה לאסר בנינו ולעיל מיני' כתב בהא דאמרינן פ' הבונה עיל שופתא בקופינא דמרה רב אמר משום בונה מפרש דבאמת פטור לגמרי כיון דיש בו משום בונה דמרה זאת מחוסרת בנין הלכך א"ב איסור משום מכה בפטיש שאין איסור מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין הכאות פטיש היא לאחר גמר בנין ורב אמר משום בונה להסירו מטעם מכה בפטיש שהוא לאחר בנין ומטעם בונה אינו חייב בכלים א"כ אף בפתילה שצריכה להבהבה מה גמר מלאכה איכא כיון דליכא בנין בכלים וצ"ל כיון דעכ"פ נגמרה הפתילה מכבר ונדלקה וע"י הכיבוי הוי גמר מלאכה ואחר בנין אף דאין בנין לשיטתו בכלים כלל מ"מ כיון דאינה מחוסרת בנין חייב משום מלאכת מכה בפטיש וע"כ מוכרח לומר דחייב תרתי משום מכבה ומשום מכה בפטיש דזה בל"ז לא משכחת לר"ש ולפי"ז מ"ש שם הרמב"ם תולדות מכבה בגחל' של מתכת כשנתכוין לצרף והעושה אות' חייב והוא תולדו' מכבה י"ל ג"כ דחייב תרתי משום מכבה ומשום מכה בפטיש ועכ"פ אף בפתילה שלא הובהבה אם אינו מתכוין לאו שם מלאכה הוא כמ"ש המ"מ

אולם דברי אלה יתכנו למ"ש המ"א (סי' שי"ח ס"ק ל"ו) ובא"ר שם דגם במיחם שיש תורת כלי עליו מ"מ כל שאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל והיינו דסובר דהיכא שיש תורת כלי עליו מכבר ע"י המים וע"י המים הצוננים נצטרף הוי מלאכת צירוף בזה רק מדרבנן לכן הוא דוקא כשמתכוין לכך הוי שם מלאכה ובא"מ ליכא בזה שום מלאכה ואיירי שם במיחם שפינה היכא דלא פס"ר הוא וכנראה דעת המ"א אף היכא דהוא כלי מ"מ כשאינו מתכוין לאו שם מלאכה דאוריית' עליו א"כ ה"נ בפתילה אף דחס עליה ורצונו בה ויש תורת כלי עליה בכ"ז ההבהוב הוא מלאכה רק אם מתכוין:

אבל למה שכתב הלח"מ שם דדוקא בגחלת ועששיות של ברזל דלאו שם כלי עליהם כלל בזה אם אינו מתכוין לאו שם מלאכה הוא אבל במיחם שהוא כלי אז אף בלי כונת צירוף אם הוי פ"ר יש בו מלאכה דאורייתא לא יתכנו דברי דא"כ גם בפתילה דחס עליה אף אם אינו מתכוין להבהבה כיון דרצונו וחפצו בה לתכלית הדלקה ממילא נעשית גמר כלי ע"י הכיבוי לכך צ"ל ע"ד שכתבתי לעיל ע"פ דברי המאירי וכן מבואר באמת

ברמב"ן חידושי שבת שהביא המ"מ כמו שכתב הלח"מ וראיתי בס' מים חיים מבעל פ"ח שכתב בכונת המ"מ דכיון שאינו מתכוין לצרף אף דהוי פס"ר הרי לא נתכוין לעשות מלאכה דאורייתא ובעינן מלאכת מחשבת וליכא משא"כ גבי פ"ר שהרי מכוון למלאכה דאורייתא דהיינו הנטילת נשמה ואף שאין צורך לו אלא לשחוק בו התינוק מ"מ ס"ס איכא מלאכת מחשבת וזה נוטה לסברה אחרת וגם קשה עליו הא מצינו דמודה ר"ש בפס"ר אף אם אינו מכוין כלל לעשות מלאכה מ"מ כיון דנודע לו דע"י פעולתו נתעבד המלאכה הוי מלאכת מחשבת ובש"ס ביצה (דף ל"ו) פורסין מחצלת ע"ג כוורת דבורים בשבת בחמה מפני חמה ובלבד שלא יתכוין לצוד וקאמר בש"ס הא מודה ר"ש בפס"ר הרי אף דלא נתכוין לעשות מלאכה כלל רק לפרוס המחצלת מפני החמה ובכל זה כיון דהוי פס"ר ויתעבד ממילא מלאכת צידה אסור ולכ"פ שם ליכא איסור דאורייתא דאין במינן ניצד כמו דמסיק בש"ס מ"ד שלא במינו ניצד מותר קמל"ן וסברו דדבורים אין במינו ניצד וליכא איסור דאורייתא ועי"ש במאירי [ובמהרש"א השיג מכח זה על הב"י (סי שי"ו) דחולק על סה"ת דאוסר לנעול התבה בשבת משום הזבובים שנצדו דע"כ לא קאסר ר"ש בפס"ר רק בדבורים שבמינן ניצד אבל זבובין לא ובש"ס קאמר בהדיא דדבורים נקרא אין במינן ניצד ועיין ט"ז ומג"א שם אולם באמת מצינו חבר לרבינו ב"י שבס' הרא"ה חידושי ביצה שם כתב להדיא בפירוש הש"ס כלומר דדבורים קמ"ל דיש במינו ניצד] עכ"פ לכמה פוסקים ל"ה רק דרבנן ובכל זה אסור בפס"ר אף דאינו מתכוין כלל לשם מלאכה מכ"ש במלאכה דאורייתא ובאמת כדמות סברת הפ"ח הוא דעת רשב"א מובא בר"ן סו"פ שמונה שרצים המובא במג"א שם דיכול לנעול ביתו אם יש בתוכו צבי כדי לשמור ביתו אף שמכוין שיהי' הצבי ניצד עי"ז כיון דמתכוין לשמור ביתו והר"ן השיג עליו שם ועיין בש"ג ובא"ר הקשה מש"ס סוכה (דף ל"ג) ומש"ס ביצה הנ"ז ועיין מ"ש בהגהותי בד"ח דיני ר"ה (סי' ד') בזה לחלק בין דברי הרשב"א ול"ש כאן במכבה גחלת של מתכות כיון דלעולם איכא צירוף לכ"ע הוי פ"ר דאי אפשר לעשות הכבוי בלא מלאכת צרוף והברור דסברת המ"מ כמו שביאר הלח"מ דתיקון כלי אין שם מלאכה רק כשמכוין לזה וכן ע"כ מוכח דלא כפ"ח ממ"ש הרמב"ם שם הנותן שמן לתוך נר הדולק חייב משום מבעיר והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה מבואר מדבריו דחייב ממש מדאוריתא כמו במבעיר ודלא כמו שכתבו תוס' ביצה (דף כ"ב) ועיי"ש ברא"ש ובפ"י והא המסתפק אין הכונה כלל על הכיבוי ובכ"ז חייב וע"כ דהוי פס"ר או כמו שכתב הרא"ש דממהרה כיבוי אח"כ או כמו שכתב הפנ"י דמאי שמכהה אורו הוי כבוי גמור עכ"פ אינו מכוין לזה לעשות מלאכה דאורייתא ואעפ"כ חיי' בפס"ר

ועי' (רמב"ם פ"ט ה"ו) ובלח"מ שם ושם הבישול אינו מתכוין בו מ"מ כיון דאי אפשר בלא"ה פס"ר הוא וכמ"ש הר"ן בחידושיו (דף ע"ד) מבואר ג"כ דא"צ לכוין כלל למלאכה ובכ"מ בפס"ר חשיב מלאכ' מחשבת.

וקצת יש סברא לומר דהיכא דמכוין עכ"פ למלאכה כמו בתולש עולשין דיש בו מלאכת קצירה בזה כיון דפס"ר הוא לייפות בם את הקרקע חייב לר"ש משא"כ היכא דלא מתכוין כלל למלאכה אף דהוי פס"ר ואסור לר"ש מ"מ ליכא חיוב חטאת ובהא דשבת (דף ק"כ) בנר שאחורי הדלת דלייט רב אם פותח ונועל כדרכו משום דהוי פס"ר י"ל דרק מדרבנן אסור ולא מדאורייתא משום דאינו מתכוין לכבות רק לפתוח ולנעול וזה מלאכת ההיתר וא"ד לפס"ר דנטילות נשמה דשם עכ"פ מכוין לנ"ש וכמ"ש הפ"ח וכשאינו מכוין כלל רק דממילא איתעבד ליכא אלא איסורא דרבנן דל"ה מלאכת מחשבת ובזה מיושב דברי מהרש"א שבת (דף צ"ה) בתוס' ד"ה המכביד דהקשו אי הוי פס"ר היכא שרי לקמן ר"ש לכתחילה הא מודה ר"ש בפס"ר וכתב מהרש"א הא דל"ק להו מחכמים דפטרו משום דלא פסיקא להו כ"כ דפס"ר חייב לכ"ע אבל הא ודאי פשיטא להו דבפס"ר לא שרי ר"ש לכתחילה והשיג עליו בס' תו"ש (סי' של"ז) מהא דשבת בתולש עולשין דמבואר דבפס"ר חייב לר"ש וכמו שכתבו תוס' שבת (דף מ"א ולמ"ש ל"ק דשם עכ"פ קמכוין למלאכה דקצירה ואף בכ"ש מ"מ גם חצי שיעור אסור במלאכת שבת לדעת רוב פוסקים ובזה כיון דמכוין למלאכת איסור וכיון דלגבי ליפות קרקע סגי בשיעורא דכ"ש לכך חייב דהוי מלאכת מחשבת משא"כ במכבד דלא יש שום מחשבה על שום מלאכה רק לכבד בזה י"ל אף דהוי פס"ר לגבי אשוי' גומות דהוא בנין מ"מ כיון דליכא שום מחשבה על המלאכה ל"ה מלאכת מחשבת וליכא חיוב דאורייתא ורק משום שבות. גם י"ל דע"כ לא קאמר בש"ס דחייב לר"ש בפס"ר ר"ק היכא דאנן סהדי דניחא לי' משום דס"ד בארעא דידי' ואז ודאי ניחא ליה והוי כמתכוין משא"כ במכבד דאשוי גומות ליכא אנן סהדי דניחא ליה וכל שאינו מתכוין הו"ל מלאכה שאצל"ג ועיין תוס' פסחים (דף ס"ה) ס"ל להדיא דאף במתכוין הואיל דא"צ לאשוי' גומות הוי מלאכה שאצל"ג

והנה בש"ע כ' מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה ויש להבין מאי אתי לאשמועינן הא כבר הלכה פסוקה דפ"נ דוחה שבת אף במלאכ' דאוריית' ק"ו בכבוי דהוי משאצ"ל ולרוב הפוסקים ל"ה רק דרבנן ונראה דבא להשמיענו כמ"ש חידושי הר"ן שם למאי דס"ד דברייתא דקתני אם כיבה פטור אבל אסור דאיירי בחולה שיש בו סכנה מאי למימרא פשיטא דמותר וכ' משם הרא"ה משום דספקא הוא אם ישן כשהוא מכבה או לא קמ"ל דלא יוציא הנר או יכפה עליו את הכלי אלא מכבה לאלתר וזריז ומותר ומיושב

בזה מה שהקש' הפנ"י שם לדעת הסוברים דגם ישראל יכול לעשות שבות בשביל חולה שא"ב סכנה ובלשון הרא"ש מובא בטור) סי' שכ"ח) משמע דאין לחלק בין שבות דמשאצ"ל לשאר שבותין א"כ לר"ש יהי' מותר לכתחלה לכבות אף בחולה שא"ב סכנה ולמ"ש הרא"ה אתי שפיר דע"כ לא התירו שבות בשביל חולה שאין בו סכנה ע"י ישראל רק אם הוא צורך בבירור אבל לא בספקא וגם דאפשר להוציא הנר או לכפות עליו כלי בזה אינו מותר רק ביש בו סכנה:

גם מבואר בר"ן פ' חבית דלכך אינו רשאי לומר לנכרי לכבות אף דהו רק משאצ"ל מ"מ כיון דגוף הכבוי במקום שצריך לגופו הוא מה"ת חמור עטי ובס' דו"ח לרבינו עק"א ז"ל שבת (דף מ"א) כתב תיובתא לר"נ דפריך למימרא דשמואל כר"ש ס"ל והא אמר שמואל מכבין גחלת של מתכות ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ ואי ס"ד סבר לה אפי' של עץ נמי הא יש לחלק בשלמ' בשל מתכות דאין בו כבוי כלל בזה הותרה משום הזיקא דרבים משא"כ בשל עץ אף דהוי משאצ"ל מ"מ כיון דאם עושה לפחמים הוי מלאכה דאוריית' חמור ולא שרו בהו רבנן ולענ"ד י"ל דהא הרשב"א הקשה שם אמאי שרי בגחלת של מתכות הא מצרף וכתב דהוי דבר שאינו מתכוין אי נמי צירוף לר"י מדרבנן הוא ולא גזרו משום הזיקא דרבים ולפי תירוץ הראשון דרק מטעם דבר שאינו מתכוין מותר א"כ י"ל אף דמצד צירוף גם איסור דרבנן ליכא מ"מ כיון דמצד הכיבוי הוי איסור דרבנן גם בגחלת של של מתכות אפ"כ משום היזקא דרבים ל"ג אף דיש באותו מלאכת כבוי מלאכ' דאוריית' היכא דמכוין לצרף ומ"מ ל"ג כן גחלת של עץ יהי' מותר אף דשם מלאכה זו היא דאורייתא היכא דצריך לגופא ואף דיש לחלק דלמא דוקא בכיבוי עצם מלאכת כיבוי הוא דאורייתא היכא דצריך לגחל' משא"כ בגחלת לעולם מלאכת כיבוי כזו אינו דאורייתא רק המכוין לצרף הוא דאורייתא מצד אחר מלאכת צירוף שהוא גמר מלאכה מכה בפטיש כמ"ש רש"י והראב"ד בהשגת מ"מ כיון דע"י כיבוי זו הוא מלאכה דאורי' באם הי' מכוין אעפ"כ ל"ג משום היזקא דרבים כן בשל עץ נמי כיון דהוי מלאכה שאצל"ג ל"ג ובאמת למ"ש הרשב"א דצירוף דרבנן הוא משמע אף אם הצירוף הוי פס"ר ג"כ מותר ואף דהוי שני שבותין שבות דצירוף ושבות דכיבוי מ"מ ל"ג וי"ל אף לדעת רש"י ורע"ב עירובין (פ"ג) דעל שני שבותין גזרו בין השמשות מ"מ במקום היזקא דרבים ל"ג ועיין ס' תוספת שבת (סי' ש"ח) דהקשה על הא דמותר להוליך קוץ בר"ה פחות פחות מד"א הא הוי שני שבותין שבות דטילטול הקוץ ושבות דמעביר בר"ה פחות מד"א ומה ראי' מהא דמותר לכבות גחלת של מתכת דליכא רק שבות אחד ולמ"ש מבואר מרשב"א דבכיבוי גחלת הוי ג"כ שני שבותין ואעפ"כ מותר

בהיזקא דרבים. ואולי י"ל דזה פרכת הש"ס על שמואל ממה דמותר לכבות של מתכת אף דהוי שני שבותין דגזרו בה"ש ובמקום מצוה מ"מ במקום הזיקא דרבים ל"ג כן נמי אף בשל עץ הי' מותר אם כר"ש ס"ל דמשאצ"ל פטור אף דעצם הכיבוי במקום שצריך לגופא הוא דאורייתא מ"מ לא עדיף משני שבותין דרבנן חזינן דל"ג ובמ"מ (פי"ב) שם כתב דמפשט הסוגיא נרא' שהצירוף הוי דבר תורה ובלח"מ שם כ' דממה דמוקי בש"ס על מתני' דמיחם שפינה הא מצרף אינו ראי' דהוא דאוריית' רק אמאי לא תירצו דאתי' אפי' כר"י רק באיסור דרבנן מודה לר"ש. ודבריו תמוהין דהא ר"ש ור"י מחולקין בגרירה דל"ה רק חורש כלאחר יד ואעפ"כ אוסר ר"י וכמו שהוכיחו תוס' שבת שם באורך דר"י אוסר דבר שאינו מתכוין אף בדרבנן ובדוחק י"ל דכונתו דדילמא רב אדה בר מתנה סובר כעולא שבת (דף כ"ט) דאמ' מחלוקת בקטנים אבל בגדולים ד"ה מותר וא"כ כאן הוי בגדולים דאי אפשר כיון דרוצה לפשר לכך דבר שאינו מתכוין מותר:

וקצת י"ל דהא התוס' כתבו דלאו ודאי דמצרף רק שמא יבא לצירוף דאל"כ הוי פס"ר א"כ י"ל המ"מ סובר דאם היה הצירוף רק מדרבנן לא הי' להש"ס להקשות בכח הא מצרף כיון דלא הוי רק ספק דרבנן ואף דמ"מ אינו רשאי לעשות בידים ולהכניס את עצמו בספק איסור דרבנן כמ"ש המ"מ (פ"ו הי"ג) מעירובין מ"מ למה לתרץ ור"ש היא ולאוקמי מתני' אליבא דר"ש דילמ' רבי ספוקי מספק' לי' אי כר"ש אי כר"י ולכך רשאי דהוי ספק ספקא דילמא אינו מצרף ואף אם מצרף דילמא כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר וכן שמואל דאמר אף שיעור לצרף מותר ופריך למימר' דכר"ש ס"ל א"כ אפי' של עץ נמי ומה פריך דילמ' באמת לשמואל ספוקי מספקא לי' אי כר"י אי כר"ש וצירוף דהוי מדרבנן לכך מתיר מטעם דהוי ס"ס חדא דילמא לא יצרף ואף אם יצרף דילמא דבר שאינו מתכוין מותר משא"כ לכבות גחלת של מתכות לא יהי' אלא ספק איסור דאוריית' לכך אסור לכבות א"ו דסובר דצירוף דאורייתא ורק משום דכר"ש ס"ל מותר א"כ של עץ נמי גם יש לומר הוכחת המ"מ מאביי דמוקי מתני' כר"י שלא יתן כל עיקר מטעם צירוף אף דאביי כרבה רביה ס"ל דדבר שאינו מתכוין מותר כמו שנדחקו התוס' שם דמ"מ מוקי מתני' כר"י ומזה הוכיח המ"מ דצירוף הוא דאורייתא אם כן אף דכרבה ס"ל היינו בגרירה דהוא דרבנן ועי"ש בפנ"י ועיין ב"י (סי' של"ז) דגריס בהא דשבת (דף צ"ה) אביי שרא זילחא והיה משמע דאביי ס"ל אף בדרבנן כר"י עי"ש בב"י ובמ"ש מיושב מה דקשה הא לעיל (דף כ"ב) מבואר שמואל אמר הלכה כר"ש בגרירה ומבואר דסובר כר"ש והי' לו להש"ס להקשות לעיל למימרא דשמואל כר"ש ס"ל מהא דגחלת של עץ ולמה נטיר הש"ס עד כאן דרק מן משמעות דבריו שמענו דכר"ש ס"ל וכמו שכ' התוס' ולעיל

מבואר להדיא. ולמ"ש י"ל לעיל בגרירה דל"ה רק איסור דרבנן חורש כלאחר יד לכך פוסק כר"ש משא"כ לכבות בידים אסור לכך הקשה הש"ס ממה דמתיר לצרף אף דהוי איסור דאורייתא ולדעת הרשב"א שכתב דאף צירוף דכלי ל"ה רק דרבנן י"ל הא דלא הקש' הש"ס לעיל ממה דאמר שמואל להדיא הלכה כר"ש בגרירה די"ל להיפך דילמא דוקא בגרירה דשם הוי מקלקל ג"כ כמ"ש תוס' כתובות וא"כ הוי דבר שאינו מתכוין במקלקל ובמלאכה כלאחר יד דהוי תרי דרבנן לכך מיקל שמואל משא"כ היכא דהוי בידים ומתקן ג"כ י"ל דאוסר:

ועיין פנ"י מה שתמה על הטור וש"ע (סי' של"ד) שכתבו אם מלאכה שאצל"ג פטור אפי' בגחלת של עץ מותר דלמה שהביאו הרשב"א והר"ן בשם בה"ג דבגחלת מותר משום סכנה ובשל עץ לא שייך הזיקא דרבים שהאש בוערת בהן הכל מרגישין ונזהרין ומפרש הוא דעת הגאונים דאין מתירין איסור דאורייתא בשביל הזיקא רק דפסקו כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור ובשל עץ בכל זה אסור דהכל מרגישין ודבריו תמוהין דהא מבואר להדי' בה"ג דלשמואל מותר בשל מתכות אף דהוי איסור דאורייתא וסובר דשמואל סובר משאצ"ל חייב והקשה דשמואל אדשמואל מצידת נחש דפטור ומותר אלמא כר"ש ס"ל וגבי כיבוי סבר כר"י ומתרץ לעולם כר"י ס"ל דמשאצ"ל חייב מיהו במידי דאית ביה הזיקא אף ר"י מודה כגון צידת נחש וכבוי גחלים בתרוויהו משאצ"ל הוא ומחייב ר"י ושמואל כוותי' ס"ל ובגחלת של עץ ליכא הזיקא לרבים וכי היכי דשרי שמואל בגחלת של מתכות משום היזק רבים ופליג על ר"י במקום היזק רבים וה"נ בעקרב עי"ש ובס' יראים הביא גם כן דבריו ודברי ראשונים ברור מילולם בדעת בה"ג דפוסק במשאצ"ל כר"י דחייב ובשל מתכת מתיר משום הזיקא דרבים אף איסור דאוריית' ולא בשל עץ דלית בי' הזיקא לרבים אבל להפוסק כר"ש דמשאצ"ל פטור לא מחלקינן בין של מתכת לשל עץ ודברי הטור וש"ע נכונים:

סימן ל

בפלוגתא דר' יהודה ור"ש במקלקל בחבורה והבערה דלר"ש חייב ולר"י פטור שבת (דף ק"ו) פי' רש"י דתליא אם חייב במלאכה שאצ"לג דלר"ש דפטור א"כ במילה לא צריך קרא שידחה שבת וכן הבער' דבת כהן דתיקון גברא במיל' ותיקון הפתילה הכל מלאכה שאצל"ג הוא והי' מה"ד להיות מותר ואעפ"כ גלי קרא במילה דשרי וע"כ אי לאו דגלי קרא לגבי מילה הי' אסור נשמע מזה דמקלקל בחבורה חייב וכן בהבערה לאו מלאכת מחשבת הוא דאצל"ג ומדאסרה התורה ע"כ דמקלקל חייב ור"י דסובר דמשאצ"לג הוי מלאכת מחשב' סובר מה לי תיקון גבר' מה לי תיקון פתילה ותיקון גברא דנעשה מהול

ותיקון פתילה דהוי מצרף ונתקן ע"י זה ומבואר מדברי רש"י דאי לאו תיקון גברא ותיקון פתילה המצוה ל"ה תיקון והוי בעצם מקלקל ובתה"ד (סי' רס"ה) כתב דמה"ט סובר הר"א הלוי אם האב יודע למול אין לו למול בנו בשבת אם יש אחר דלגבי האב הוי פסיק רישי' דמכוין לתקן את בנו ולגבי אחר לא מקרי מתקן דהאחר לא איכפת לי' בתיקון התינוק דעיקר הכונ' למצו' ואע"ג דהוי פ"ר אינו חייב מדאורייתא עי"ש וקשה לכאורה בש"ס ריש יבמות דהיה ס"ד למילף ממה דצריך קרא למיסר הבערה דבת כהן דאי לאו קרא הי' ס"ד דעשה דוחה לל"ת דשבת ועי"ש בתוס' דהוי כמכשירין שאי אפשר לעשותן מע"ש ואי נימא דמה שהאבר מצרף זה הוא המלאכה א"כ אם האבר אינו של זה מה תיקון יש ואף דאם אינו מתכוין מ"מ הוי פ"ר מ"מ ל"נ לי' ומותר כמו דמבואר בש"ס בארעא דחברי' ואף לר"י דסבר דבר שאינו מתכוין אסור הא מבואר ברש"י (דף קכ"א) דל"ה רק איסור דרבנן וא"כ אף דהוי פ"ר מ"מ כיון דל"נ לי' כשאינו שלו מה ס"ד דידחי' העשה לל"ת עוד קשה לרש"י שם דלר"ש אף הבערה לבשל הוי מקלקל אצל העצים ומה שמתקן אצל דבר אחר לא חשיב תיקון לר"ש דהוי משאצ"ל א"כ למה צריך למילף מהבערה דבת כהן בלא"ה מוכח ע"כ דמקלקל חייב בהבערה דאל"כ לא משכחת הבערה וכן הקשה הרמב"ן בחידושיו שם ועוד הקשה המבעיר עצים לבשל קדירה גופו של אש צריך לו וכן במבעיר להתחמם הנאתו וביעורו שוין והחורש וכל תולדותי' אין הנאתן בעצמן ממש אלא שהן תשמישן של אדם להנאת דברים אחרים וכה"ג מלאכה הצריכ' לגופה מקרי ובתוס' שם הקשו על רש"י דהא מבואר בכמה מקומות דאף במקלקל בחבורה בעינן מלאכה הצל"ג עוד צריך להבין הא מבואר לעיל (דף ל"ב) דר' יוסי סבר כר"ש דמלאכ' שאצ"לג פטור ולדברי רש"י ע"כ דסובר מקלקל בהבערה חייב ואם כן מנ"ל לר' יוסי דהבערה ללאו יצאת הא צריך קרא דלא תבערו להורות דמקלקל בהבערה חייב ולכאורה יש ליישב קושיא זו דהא בלא"ה יש לראות מנ"ל לר' נתן דהבערה לחלק יצאת והיינו דהוי דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל וללמד על הכלל כולו יצא הא ל"ה בכלל שאר מלאכות דבשאר מלאכות מקלקל פטור וגוף הבערה לעולם מקלקל הוא וצ"ל מדדרשינן מאלה הדברים דברים הדברים ל"ט מלאכות שהיו במשכן וע"כ הבערה הי' בכלל דאל"כ בצרי חדא אולם ר' יוסי דסובר לעיל (דף ק"ג) בכתב אותיות דחייב משום רושם ועי"ש בפי' המשנ' לרמב"ם דר"י סובר רושם הוי מלאכה בפ"ע ולא בכלל כותב ואם עשה בהעלמ' אחת כותב ורושם חייב שתים א"כ לדידי' י"ל דהבערה ל"ה בכלל ל"ט מלאכות דכיון דלעולם הוא מקלקל ומקלקל פטור ולמלאות מספר הל"ט מלאכות חושב רושם למלאכ' בפ"ע לכך אצטריך קרא בהבער' להורות דחייב אף דהוי מקלקל ולא

כשאר מלאכות והפי' הבערה ללאו יצאת היינו שיהי' חייב אף דהוי מקלקל ורק בלאו דלא נכלל בכלל הל"ט מלאכות ויצאת דנקט אגב ר"נ דקאמר לחלק יצאת וקושיא השניה יש ליישב בפשיטות דמלשון דאסרה רחמנא הבערה ליכא למילף דמקלקל בהבערה חייב די"ל לעולם מקלקל פטור והא דאמרה התור' לא תבערו הוא משום דמשאצ"ל חייב ומנ"ל לר"ש לומר דמקלקל חייב בהבערה ומשאצ"ל בכ"מ פטור דילמא ילפינן מדאמר רחמנא לא תבערו היינו אף להבעיר עצים לבשל קדרתו שהוא מקלקל לענין עצים ומתקן לקדרתו והוי משאצ"ל דחייב אבל מקלקל גמור פטור היכא דליכא תיקון כלל לכך צריך לומר דילפינן מדאסרה התורה הבערת בת כהן דשם ליכא תיקון כלל רק מקלקל ומוכח דמקלקל בהבערה חייב:

אולם הנראה שיטת רש"י ליישב כל הקושיות הוא כמו שכ' המג"ש קצת מזה וביתר ביאור ברשב"א ב"ק (דף ל"ד) דבשבת מלאכת מחשבת אסרה התורה וכל מלאכת שבת ממשכן ילפינן להו וכל מלאכות המשכן צריכתייהו לגופן ותיקון הי' לכל אחת מהן ורבי שמעון סובר דכל מלאכ' שיש קלקול בגופה אע"פ שיש בה תיקון בעלמא אפי' תיקון חשוב כמבעיר עצים לבשל ומה"ד היתה הבערת בת כהן מותרת וכן מילה אין המילה תיקון בגופו של תינוק אע"פ שיש בו תיקון בעלמא שמכשרת התינוק לתרומה ועוד שיש בו תיקון מצוה מ"מ כיון שהתינוק נפצע גופו מתקלקל בה כמקלקל בעלמא חשבינן לי' ופטור לכן אחרי שהתורה התירה מילה בשבת שמענו כי לולא זאת היתה אסורה וע"כ דמקלקל חייב בזה עי"ש וברמב"ן שבת מבואר מזה דדוקא לבשל בעצי' הוי קלקול דבגוף העצים ליכא שום תיקון וליכא שום מלאכת מחשבת בגוף המלאכ' וזה אינו דומ' למשכן אבל כשמבעיר עצים לעשות פחמין דבזה נעשה תיקון בגוף העצים ותיקון חשוב הוא לעשותם לתשמיש החשוב ופעולת המלאכה בהחפץ עצמו בזה לאו מקלקל הוא רק מתקן והמלאכ' צל"ג לכך נקט רש"י דהבער' אף לבשל קדרה קלקול הוא לר"ש כיון דבעי תיקון בגופו וזה לאו תיקון בגופו הוא וכן נמי בחותך יבלת מגופו הדבק בו ומייפה ע"י זה גופו מלאכה הצל"ג היא דבמה שנעשה המלאכה בגופו בזה מתקן ועי' ש"מ ב"ק ביתר ביאור דברי תוס' שכ' דחובל וצריך לכלבו אינו דומה לחופר גומא ואצ"ל רק לעפרה דפטור אף לר"י דשם בגוף מה שנעשה המלאכה היינו הגומא בה ליכא רק קלקול דאין חיבור כלל בין העפר הניטל למה שנשאר בגומ' ואין הבנין בעפר אלא בקרקע עי"ש ומבואר דבמה שיש חיבור ממש בגוף אחד הניטל כדי לייפות כמו שערו וצפורנו הוי מלאכה הצל"ג. ועיין מ"ש בס' מרכבת המשנה (פ"א משבת) דחותך אצבע יתיר' הוי משאצ"ל כמו חופר גומא וא"צ רק לעפרה ודבריו תמוהין מכל דברי

הראשונים הנז' ועיין היטב ברמב"ן שבת עכ"פ מודה רש"י דמלאכ' הצל"ג בעינן לר"ש אף בחובל ומבעיר אף במקלקל ומשכחת לה הבערה בהבעיר עצים חשובים לעשותם גחלת ובחובל בצריך לדם דכל זה לר"ש לאו תיקון הוא ול"ה מלאכת מחשבת כיון שבמה שנעשה המלאכה בגוף זה הגוף נתקלקל ואעפ"כ חייבו רחמנא וא"כ מהבערה לבד ל"ה יכול למיליף דמשכחת הבערה כשמבעיר עצים העומדים לשרו' ולעשות גחלת ובחבור' שנוטל דם מבעל החי העומד לזה והוי תיקון חשיב במה שעושה המלאכ' לכך יליף מהבערה דבת כהן דבזה לאו תיקון בגוף הדבר הוא רק מעלמא ולר"ש לאו מלאכת מחשבת הוא:

וראיתי למי שהקש' לרש"י דתיקון מצוה ל"ה תיקון אף לר"י א"כ ר"ע בפסחים (דף ה') דיליף השבתה מעיו"ט מדכתיב תשביתו ומצינו הבערה שהוא אב מלאכה וקאמר רבא ש"מ הבערה לחלק א"כ מדסובר הבערה לחלק ע"כ דסובר מקלקל בהבערה פטור ובהבער' דבת כהן התיקון הוא בהאבר בבישול הפתילה ולאו מטעם תיקון מצוה א"כ אם שורף החמץ ביו"ט ליכא שום תיקון רק המצוה והוי מקלקל לגבי החמץ ואי דנעשה גחלים מ"מ דלמא איירי הקרא באינו צריך לגחלת ול"ק מידי דהא ממיל' נעשה גחלי' והוי פס"ר ונח"ל בזה שנעש' גחלים ועי' רש"י (דע"ה) ובמג"ש שם דרק בארע' דחבירו סגי בלא איכפת לי' אבל בדידי' בעינן דלא ניחא ליה עיי"ש וא"כ בשורף חמץ שלו חייב לכ"ע דנעשה גחלת ומתקן גמור הוא דעכשיו אסור בהנאה וכשנעשה גחלת מותר

אך זאת קשה דמבואר שבת (דף קי"ג) דר' ישמעאל סובר חלבי שבת קריבן ביוהכ"פ אבל לא של יוהכ"פ בשבת ור"ע סובר ולא של שבת ביוהכ"פ ואמאי הא בהקטרת אמורין ליכא רק מלאכ' ההבער' כמבואר יבמות (דל"ג) א"כ מקלקל הוא לגמרי במה ששורף ותיקון מצוה לאו תיקון הוא ולדברי רש"י אף לר"י בעי תיקון פתילה או תיקון גברא ותיקון מצוה לאו תיקון הוא ולכאור' י"ל כמו שכ' בס' ח"ש אה"ע (ס' י"ז) לישב קושיתו שם בזר ששימש בהקטרה ואמאי חייב הא הוי מקלקל וכ' אם עושה לתועלת שהוא רוצה בו לא הוי מקלקל וכמ"ש הרמב"ם בקורע בחמתו דמתקן אצל יצרו ואף החולקים מודים בזה דדוקא בקורע דאין הבגד עומד לכך וסתם קריעה הוי מקלקל ואף שהוא רוצה בכך ועושה נ"ר ליצרו מ"מ כיון שאינו רשאי בטלה דעתו הנבערה משא"כ אברין העומדים להקטירם ע"י כהן כיון שהוא רוצה להקטירן מחשבינן כמו הקטרת כהן דלא מקרי מקלקל וה"נ בחלבי יוהכ"פ אסור להקריבן בשבת דהוי מתקן אולם דבריו תמוהין דהא תוס' כתבו להדיא בבישול הפתילה אף דמתקן לגבי פתילה מ"מ כיון שאינו אלא לשריפה לא חשיב תיקון אי לאו דשריפה עצמו חשיב תיקון מטעם תיקון מצוה ומזה

ידענו שאר מיתות ב"ד חשיב תיקון משום מצוה הרי אף דע"י הבישול פתילה מתקן בכך האבר וצורפו בכל זה כיון שאין התכלית רק לקלקל בו ל"ח תיקון חזינן אף דבר העומד לכך מ"מ כשהוא לקלקל ל"ח תיקון אף שרוצה בכך וא"כ יקשה לדעת תוס' מהא דזר ששימש וכן לשיטת רש"י דתיקון מצוה ל"ה תיקון אף דרוצה בכך למול בנו ולבשל הפתיל' מ"מ ל"ח תיקון רק תיקון הפתילה במה שצורפו ותיקון התינוק הנימול ומכש"כ במה שרוצה לעבור עבירה דהא בעשיות המצוה עומד התינוק לכך למולו ולעשות בו המצוה ואעפ"כ אי לאו תיקון גברא ל"ח תיקון מכ"ש להקטיר מה שהוא עבירה ועיקר קושיתו כבר ישב שם הגאון בעל ח"ד דשם הוי התיקון מה שביער קדשים פסולין ומה שהשיג שם בעל ח"ש דהא אין שורפים קדשים ביו"ט תמהני הא בקורע על מתו בשבת דג"כ אינו מחויב בדבר ואעפ"כ ל"ח קילקול הואיל דיוצא בזה ידי קריעה ולר' יהודא חייב ותוס' כ' שם דאף לר"ש חשיב בכה"ג תיקון א"כ כמו כן בשורף קדשים ביו"ט הוי תיקון ומה שכ' עוד הח"ש הואיל דקודם שהעלם עדיין לא נפסלו אין זה תיקון. לכאורה הי' נראה כדבריו מדברי תוס' כאן דהקשו בשוחט בשבת להוי מקלקל וכ' כיון דתיקונן יותר על קלקולו ל"ח מקלקל ומאי ק"ל הא כיון שהתחיל לשחוט פורתא אם לא יגמור וישחוט רוב סימנים יהי' נבלה א"כ במה דגומר השחיטה הוי תיקון מעליא וע"כ כיון דעושה הכל ביחד אזלינן בתר התחלת המעשה והוי מקלקל אי לאו דתיקונו רבו על קילקולו אולם י"ל דתוס' כ' כן אף בשוחט עוף והיה חצי קנה פגום והוסיף כ"ש דג"כ חייב בשוחט בכה"ג בשבת אבל לעולם י"ל כמ"ש בח"ד היכא שכבר נתקלקל ובמה שגומר פעולתו נעשה תיקון ל"ח מקלקל וזה א"ש בזר שהקטיר בשבת אבל מהא דחלבי יוהכ"פ אין קרבין בשבת יקשה הא הוי מקלקל לדעת רש"י דתיקון מצוה ל"ח תיקון:

ובלא"ה יש להבין אי תיקון מצוה ל"ח תיקון אמאי קורע על מתו חייב לר"י דסובר משאצ"ל חייב הא מ"מ מקלקל הוא וצ' כיון דמתקן הבגד שיכול ללבשו בכל שעה חשיב תיקון ועיין מג"ש שכ' בדעת רש"י היכא דהתיקון בא בשעת המלאכה אף לר"ש חייב כמו בנטילת נשמה דהבערה דבת כהן ושאר רוצח וצ"ל לדבריו דבקורע עכ"פ לא בא התיקון מיד דבשבת הי' יכול ללבשו אף בלא הקריעה והתיקון בא רק על אחר שבת לכך הוי לר"ש משאצ"ל ולר"י כיון דהתיקון בהבגד על אחר שבת שיהי' יכול ללבשו חשיב תיקון ואף בלעדי המצוה ובמילה ל"ה תיקון המצוה רק במה דמתקן גברא דשם אינו בא התיקון מיד כמ"ש התוס' או דתיקון מצו' ל"ח תיקון רק כשהוא בגופה ולא מעלמא ועיין רשב"א ב"ק שם שהעל' לר"י חובל וצריך לכלבו ל"ה תיקון שהקלקול רבה על התיקון והקש' משוחט בשבת דהוי תיקון במה שמטהרה מידי נבלה וכ' דשם יש

תיקון בגוף הבהמ' ולר"י תיקון חשיב בעלמא או תיקון כל דהו בגוף הדבר נפקא לי' מידי מקלקל ע"ש והיינו אף דחובל וצריך לכלבו אף דהוי תיקון בגוף הדם שמכינו שיהי' ראוי לכלבו מ"מ הבע"ח נשאר מקולקל משא"כ בשוחטו ומוציאו מידי אבר מן החי חשיב תיקון כ"ד בגוף הדבר ובמבעיר וצריך לאפרו חשיב קלקול ע"כ הואיל דהתיקון בא אח"כ ואין התיקון חשוב בגוף הדבר עכ"פ לשיטת רש"י דמצוה לא הוי תיקון יקשה מהא דחלבי יוה"כ אין קרבין בשבת וא"ל דר' ישמעאל ור"ע סברי מקלקל בהבערה חייב ז"א דלשיטת רש"י קידושין (דל"ד) מוכח דר"ע אינו סובר כר"ש דאי הבער' אתי למקלקל דחייב ע"כ אוקמי קרא דמושבותיכם לאיסור שריפה ור"ע פריך שם לר"י והרי שבת שנאמר בו מושבות ופרש"י דהיינו קרא דלא תבערו אש בכל מושבותיכם א"כ ע"כ דר"ע לא ס"ל דקרא למיתת ב"ד אתי וממילא ע"כ ס"ל דלא כר"ש:

ושיטת התוס' דר"י ור"א פליגי אליבא דר"ש דפלוגתא זו דמקלקל בחבורה הי' גמירי להו דלר"ש חייב ולר"י פטור ופליגי אליבא דר"ש דר"א סובר כיון דחובל וצריך לכלבו הוי קלקול דאין הדבר עומד לכך וכן מבעיר וצריך לאפרו הוי ג"כ קלקול רק תיקון קצת חשיב לא איכפת לן בזה לכך סובר ר"א דאף מקלקל גמור חייב ור"י סובר כיון דרק מהבערה דבת כהן וממילה ילפינן זאת בעינן שיהי' עכ"פ תיקון קצת אבל מקלקל גמור פטור ולר"ש דמחייב אף באין צריך לכלבו ולעפרו בעינן עכ"פ שיהי' מלאכה הצל"ג ומשכחת דהוי צל"ג כגון חובל ומבעיר באיסורי הנאה שסבר שיכול לתת לכלבו ולבשל בו קדירה ואף דתיקון מצוה ל"ח תיקון מ"מ צל"ג חשיב ועיין במהר"ם שיף מס' סנהדרין דמ"מ מקלקל הוי כיון דלא מתקן כלום ולענין מלאכה הצל"ג אזלינן בתר מחשבתו כיון דחושב בדעתו להנות ועושה הדבר לצ"ג חשיב מלאכה הצל"ג ומ"מ כיון דלא נהנה מאומה חשיב קלקול כיון דלא מתקן כלום ובס' פתח הבית (סי' ד') הקשה אמאי לא תירצו תוס' ג"כ אף אם ידע שאסור ורצונו לעבור על האיסור אפי"ה הוי מקלקל כמו בקורע בחמתו והניח בצ"ע ולא קשה דהא התוס' הוצרכו למצוא לר' אבוה דסובר אף מקלקל גמור ולית לי' אף תיקון קצת ג"כ מחייב ר"ש ואעפ"כ בעינן שיהי' צל"ג א"כ כשידע שהוא איסור הנאה ורצונו לעבור ל"ה מקלקל גמור אדרבא הוי תיקון קצת ובכה"ג אף ר' יוחנן אליבא דר"ש מחייב כיון דרוצה להנות מאיסור הנאה עדיף מחובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו כיון דבל"ה אינו עומד רק לשריפה ולקלקל ואצלו הוי תיקון קצת שברצונו להנות מהאפר והדם לכך הוצרכו תוס' למינקט רק כשלא ידע שהי' אסור בהנאה דאז כשיודע לו שאסור להנות מזה לא יהנה ואינו מתקן כלום ומ"מ צריך לגופה הוי כיון שסבר ועשה מלאכתו ע"ד להנות ולר"א מחייב ולר' יוחנן פטור וז"פ וברור.

אמנם נראה די"ל כל דל"ה מקלקל ממש אף דאינו מתקן חייב ותוס' דנקטו איסור הנאה י"ל דמיירי בהקדש דחבל בבהמה שהי' סבר שהיא חולין וחבל לצורך כלבו ונמצאת שהיא של קדשים ולא מצי להנות וכן הבעיר עצים לעפרן שהי' סבר שהם חולין ונמצאו של הקדש וכן מצאתי בש"מ ב"ק (דף ל"ד) משם הר"פ רק הוא כ' שם דבזה פליגא ר"א ור"י דר"א סבר כיון דבשעה שעשה המלאכה הי' צל"ג אע"ג דבסוף איגלאי מילתא שאינה צריכה כלל והו"ל מקלקל מ"מ קרינן ביה צל"ג ור"י סובר כיון דלבסוף איגלאי מילתא דמקלקל הוא ואין בו שום תיקון ל"ח צל"ג ומדברי תוס' כאן משמע דאף לר"י בכה"ג כשמחשבתו הי' להנות בו הוי צל"ג רק מקלקל הוי דלענין קילקול אזלינן בתר התכלית ותלמידי הר"פ סוברי דלר"י מטעם מלאכה שאצל"ג פטור בכה"ג אבל מ"מ י"ל דגם כונת התוס' באיסור הנאה היינו דהקדש דבזה הוי מקלקל גמור שהעצים של הקדש עומדים לפדותם ולהנות שאר הנאות וכן הבהמה של הקדש לצורך הקדש עומד' והוא קלקול אות' אבל היכא דלית להו שום תיקון כגון איסור הנאה ממש י"ל דלאו בכלל מקלקל הוא אף דאינו מתקן וצ"ע בזה ולר' יהודא כתבו תוס' דאף חובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו בכלל מקלקל הוא שקלקולו רבו על תיקונו שוין שאינו עומד לכך אבל גבי שחיטה דרכו בכך. אולם הרשב"א ב"ק שם כתב בזה דלר"י תיקון חשיב בעלמא או תיקון כ"ד בגוף הדבר נפקא לי' מידי מקלקל ולכך בשוחט בשבת חטאת בחוץ לעזרה דמבואר בפסחים דחשיב תיקון להוציא מידי נבילה כיון שהוא בגוף הדבר חשיב תיקון ולכאורה צריך להבן א"כ בחובל וצריך לדם הוי ג"כ תיקון בגוף הדבר שמכין הדם לכלבו וצריך לומר דזה ל"ח תיקון רק מעלמא אבל גוף הדבר ל"ה רק תיקון קצת ובזה כיון שקלקולו רבה על תיקונו פטור לר"י אבל במוציא מידי נבלה ואבמה"ח חשיב תיקון בגוף הדבר. ובתוס' דכתבו לעיל בקורע על מתו דהוי תיקון שיכול ללבוש הבגד כ"ש אף דבשבת בלא"ה יכול ללבשו צ"ל דמ"מ כיון שקורע וקיים המצוה ויכול ללבשו כל שעה למחר חשיב תיקון גמור ומ"ש דלר"ת הוי תיקון בשעת קריעה קשה באמת הא לא בא התיקון בשבת רק למחר והיום הוי מקלקל ויש לדחוק בזה עכ"פ מבואר מדברי תוס' משם הר"י דבקורע כיון דיצא ידי מצוה הוי מלאכה הצל"ג. וצריך להבן הא לעיל (דף צ"ה) כתבו תוס' משם הר"י דמלאכ' שאצל"ג קרי כשעושה מלאכה ואינו צריך לאותו הצורך כעין שהי' במשכן אלא לענין אחר ובהוצאות המת אינו צריך להמת ובמשכן הי' צריך להחפצים עיי"ש א"כ אמאי צורך מצוה חשיב צל"ג:

אך נראה דודאי מודה הר"י דלאיזה צורך שעוש' המלאכה לא איכפת לן אם צריך לגוף המלאכה יהיה לאיזה תועלת שיהי' חייב והוי דומיא דמלאכת המשכן אף דשם הי' צריך

לגוף החפצים לצרכם מ"מ אם צריך למצו' כיון שצריך לגוף החפץ הוי מלאכ' הצל"ג ובמוציא מת לקברו דפוטר ר"ש אף דבאמת צריך לגוף המת לעשות בו המצוה י"ל דדומה למ"ש תוס' שם וזב בכיס שלא יטנפו כליו הוי אצל"ג שאינו צריך להכיס עצמו ואפי' למנות ראיותיו או נקיים שצריך להכיס מ"מ א"צ להוצאה זו דהכי נמי סגי לי' אם יתיב בחד דוכתא עי"ש. והיינו אף דצריך לו לילך למקום אחר הצריך לו וצריך להכיס לשמושו למנות ע"י זה ראיותיו מ"מ כיון שלצורך מה שנהנה במה שעושה המלאכה היינו הכיס לא הי' צריך להוציאה דאם הי' יושב במקומו הי' לו ג"כ התועלת מן הכיס כמו אם הוציאה לכך חשיב משאצ"ל כן נמי במוציא מת לקברו אף דצריך לגוף המת לא לבד לסלק הטומאה לטהר הבית וכדומה רק לגופו שיקיים בו המצוה מ"מ התועלת שיש לו מן המת היינו המצוה לא הי' צריך להוציאה דהי' יכול לקברו במקומו וצורך ההוצא' אינו רק שהוא רוצה לקבור אותו במקום אחר לכך הוי משאצ"ל אבל גבי קורע על מתו דאינו יכול לקיים המצוה בלעדי זה היינו הקריעה וכיון שהוא לתועלת עצמו רק שהוא בשביל מצוה דומה למלאכת המשכן דשם היה ג"כ צורך החפצים לצורך מצו' וראיתי ברשב"א שהקשו על התוס' דסברי דמצו' הוי מלאכ' הצל"ג מן המוציא מת לקברו ולענ"ד למ"ש תוס' גבי זב בכיסו הטעם אתי שפיר והרשב"א סובר כיון דאין לו הנאה לא בהוצא' ולא בקבורה רק ממניעת הטומאה בכלל מלאכ' שאצל"ג הוא אבל מ"מ מודה לשיטת הר"י דממלאכת המשכן ילפינן דהי' התועלת וההנאה בגוף המלאכה והתוס' סברי דאף צורך מצוה כיון שצריך לעשות מלאכ' הזאת לצורך מצו' חשיב צריכה לגופה ותמהני על הכפות תמרים סוכ' (דף ל"ג) שכתב בכונת תוס' בפי' משאצ"ל דלא מקרי מלאכה אלא כשעושה אותה מעין הצורך שהי' במשכן באותה מלאכה אבל כשעושה לצורך אחר שלא הי' דכוותה במשכן מקרי משאצ"ל וכ' המשל במשכן היו צדין החלזון כדי לצבוע בדמו וא"כ הצד נחש לרפואה חייב אבל הצד נחש לשחק בו אינו דומה לצורך שהי' במשכן ולפי' ר"י בעל התוס' פטור דהוי משאצ"ל עי"ש עוד החותך ראש עוף לשחק בו הוי משאצ"ל כיון דל"ה מלאכת ההריגה מעין הצורך שהי' במשכן ודבריו נפלאים ודאי בעינן שיהי' דומה למלאכת המשכן שיהי' המלאכ' צל"ג היינו לתועלת גוף הדבר אבל אם צריך לו יהי' לאיז' צורך שיהי' כיון דיש לו תועלת וצורך בגוף המלאכה דומה למלאכת המשכן והעד נאמן לזה דברי ר"י בעל התוס' לפנינו דקריעה לצורך מצוה הוי מלאכה הצריכה לגופה אף דבמשכן לא הי' דכוותה קריעה מכל מקום כיון דיש לו צורך בגוף הקריע' חשיב צל"ג כן נמי זה ומה שכתבו התוס' לעיל (דף צ"ד) דקורע על מתו או שובר כלים למרמי אימתא על אנשי ביתי' א"צ לגוף המלאכה דבמשכן היתה

קריעה לצורך תיקון דבר הנקרע ע"כ טעות הדפוס הוא קורע על מתו דבהדי' מבואר (דף ק"ה) דקריעה של מצו' הוי צל"ג וצריך להיות רק קורע בחמתו וכן מצאתי בהגהות הב"ח אבל ודאי היכ' דיש לו תועלת בגוף המלאכ' וכגון בצד לשחק או חותך ראש עוף לשחק מ"מ כיון דיש לו תועלת ושימוש בגוף המלאכ' דומה למלאכת המשכן וראיתי בס' מרכבת המשנה (דף יו"ד ע"ג) שהקשה ע"ד תוס' דקריעה חשיב מתקן דיכול ללבשו הא נמי במוציא מת לקברו משכחת לי' דמתקן הבית שאם הי' כהן מותר לכנס בו ולא ידעתי כונתו וכי מוציא מת לקברו פוטר ר"ש מטעם דלאו מתקן הוא הא עיקר הפטור מטעם דהוי משאצ"ל דבגוף החפץ שעושה בו המלאכה אין לו תועלת רק לסלק ההיזק ואינו דומה למלאכת המשכן משא"כ בקורע על מתו צריך לו לגופה לקיים המצוה ותיקון הבגד שיוכל ללבשו:

וקצת יש להבין דמוקי קורע על מתו דחייב כר"י והוי תיקון ומה תיקון הא המבשל בשבת במזיד לא יאכל עולמית וה"נ כיון דעשה מלאכה בשבת אסור לו לעולם ועי' טור וש"ע (סי' שח"י) דההה"ד בכל המלאכות. ובאמת לר"י הסנדלר דאסור לעולם צ"ל הא דמבשל בשבת חייב ול"ה מקלקל כיון דעכ"פ בהנאה מותר וכן מצאתי בס' מהר"ם שי"ף סנהדרין) (דף פ"ה). אולם בקורע על מתו דעיקר התיקון הוא בשביל מצות קריעה או דיכול ללבוש הבגד ואם אסור ללבשו ליכא שום תיקון וצריך לומר כיון דאם נאמר דאסור ללבשו ליכא חילול שבת שוב מותר ללבשו אולם זה אינו דאם מותר ללבשו נעשה תיקון והוי חילול טוב שנאמר דאסור ללבשו ול"ה חילול דהוי מקלקל וי"ל דאיירי בשוגג דמותר במוצאי שבת לרבי יהודה ובמזיד באמת י"ל כיון דאסרינן ליה ללבשו הוי שוב מקלקל ופטור דמדאורייתא בלא"ה לא הוי שום תיקון רק מצוה דרבנן ואם אסרינן לי' ליכא תיקון:

והנה מדברי תוס' מבואר עכ"פ דאף תיקון של חיוב דרבנן חשיב תיקון לחייבו חטאת אף מדאוריית' דהא קריעה על מתו ל"ה רק מצוה מדרבנן וכן תיקון הבגד ללבשו הוא רק חיוב דרבנן ואעפ"כ חייב חטאת דמאי איכפת לן כיון דמ"מ חל החיוב הוי מתקן אף מדאורייתא ול"ה מקלקל ועיין תוספות יו"ט שביאר כן ע"נ וראיתי במג"ש שכתב ליישב קושית התוס' ד"ה הא ר"י על רש"י דרש"י סובר כיון דמדאורייתא לאו מצוה קעביד חייב חטאת דאיך יפטרוהו רבנן מחטאת כיון דמדאורייתא חייב ונמצא חוטא נשכר ובלי ספק טעות הדפוס הוא כי אין לפרשו כאשר לפנינו כי אין לו שחר כלל אדרבא מדאוריית' אינו צריך לקרוע פטור מחטאת דהוי מקלקל גמור רק מדרבנן חשיב מתקן ולהיפוך הי' לו לומר דאיך יחייבוהו רבנן חטאת כיון דמדאורי' הוא מקלקל אולם באמת זה אינו

כיון דחייב מדרבנן וחשיב תיקון ועומד לכך ודאי חייב חטאת אף מדאורייתא דהצורך חיוב דרבנן מוצי' מידי מקלקל ולא מחשיב לי' כמתקן אף מדאורייתא וכן מבואר מש"ס שבת (דף ק"ד ע"ב) רבא אמר כגון שנטלו לתג של דל"ת ועשאו רי"ש ופירש רש"י ובדבר מועט חייב הואיל דזהו תיקון הספר דאסור לאדם להשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה והו"ל ככותב אות אחת והשלימו לספר דחייב הרי דחשיב תיקון מעליא אף דמקלקל הדל"ת רק כיון שצריך לתיקון הספר. ובאמת קשה שם למה לא יתחייב שתים משום מוחק ומשום כותב וכן מבואר באמת בירושלמי פ' כלל גדול דחייב שתים. עכ"פ התיקון הוא רק מה דאסור להשהות ספר שאינו מוגה וגם היום בשבת דאי אפשר לו לתקן אנוס הוא ואינו עוש' איסור ובכ"ז כשמתקן חשיב תיקון מעלייא אף לחייבו מדאוריית' ועי"ש בר"ן דע"כ לא איירי בספר תורה דהוי חק תוכות ולענין שבת אף הרושם חייב דהוי מלאכת מחשבת ובב"א הקשה הא תינח בנוטל גגו דחי"ת אבל בנוטל תגו דדל"ת החיוב משום דהוי ככותב אות אחת והשלימו לספר וכיון שאעפ"כ הספר פסול למה חייב ולא קשה כלל דמשום אל תשכן באהליך עולה הוי תיקון כמ"ש רש"י והר"ן כ' דכתיב' הוי לענין שבת ואיירי בשאר ספרים לא בס"ת ועיין בית מאיר (סי' קכ"ה ס"ח) שהקש' על המרדכי דמה יענה לתירוץ רבא ולא קשה דהא הר"ן כתב ג"כ אף על תירוצו דרבא דלענין שבת אף רושם חייב וע"כ אף דס"ת פסול איירי שם בשאר ספרים ומשום אל תשכן הוי תיקון וכמ"ש רש"י וא"כ הרי דכל התיקון הוא רק מדרבנן ובכל זה חייב מדאוריית' דכן מסתבר כיון דצריך לזה ועומד לכך לאו קלקול הוא רק תיקון וראיתי בש"א (סי' נ') שהביא ראי' לדברי הרמב"ם דאם פירש מן המילה דאינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין אף בחול משום דכל מיל' בשבת הוי מקלקל רק משום מתקן גברא אסור אי לאו דגלי קרא מיל' בזמנו דדוחה שבת ואי ס"ד דאף אחר שפירש אפ"ה יש מצוה משום זה אלי ואנוהו אין כאן משום מתקן כיון דאין מעכבין הו"ל מקלקל בחבור' דפטור ואמאי אינו חוזר עליהן אף בשבת ליתי מצות מילה דציצין שאין מעכבין דרבנן ולדחי מקלקל בחבורה דאין בו אלא איסור דרבנן א"ו דאף בחול א"צ לחזור ודבריו תמוהין הא אם חייב מדרבנן לחזור על שאין מעכבין משום התנאה לפניו במצות שוב הוי תיקון מעלייא אף מדאורייתא דהחיוב דרבנן משוי לי' למתקן ומוציא מידי מקלקל ואיך ידחה שבת במלאכה דאוריית' לקיים המצוה דרבנן ולא עוד אלא אפי' אם נאמר דזה אלי ואנוהו הוי דאורייתא כדמשמע מדברי רש"י ריש פ' לולב הגזול בפשיטות דהוי דאוריית' כמ"ש המחברים להוכיח מכמה מקומות [ובאמת מרש"י אינו ראיה די"ל דעכ"פ ראוי לקיים בו זה אלי ואנוהו בעינן ומצד זה יבש פסול וכ"כ בס' ט"ק

ריש זבחים אבל לעולם להתנאות ממש י"ל דל"ה רק דרבנן] מ"מ לא ניתן שבת לדחות בשביל מצוה זו דרק מילה ממש להסיר הערלה והציצין המעכבין דוחה שבת דגדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות ודוחה אף לעשה ול"ת וכמ"ש התוס' (דף קל"ב ע"ב) וכן צריך לומר לר"א ב"י גיטין (דף כ') דבהא פליגי ר"י ורבנן דלר"י כשר אף להעביר קולמוס על השם ולרבנן פסול אפי' בדיעבד וא"כ אם לא חזר על ציצין שאין מעכבין ומ"ט הא לרבנן זה אלי ואנוהו מעכב וע"כ כיון דאינו מגוף עצם המילה לא ניתן שבת לדחות בשביל זה וכ"ז שלא פירש חדא חילול הוא וחותך אף שאין מעכבין מטעם ואנוהו וכשפירש לא ניתן שבת לדחות אף באיסור דרבנן לקיים מצות ואנוהו דכל דתיקון רבנן כעין דאוריית' תיקון כמבואר בר"ה בהא דאין עולין לאילן דיו"ט עשה ול"ת ועי"ש בר"ן וה"נ דכוותה אף אם נודה לדבריו דל"ה רק איסור דרבנן אין מצות מיל' דוחה ודוחק לחלק ולומר דבמילה כיון שניתן שבת לדחות עדיף אולם באמת דהוי מלאכה דאורייתא כיון דעומד לכך ל"ה בכלל מקלקל רק תיקון מעלייא לחייבו בחטאת מדאורייתא וז"פ:

עוד כתב הש"א שם להוכיח דגם בחול כשפירש שוב ליכא בו מצות ואנוהו דאם נאמר דעדיין איכא הידור מצוה כמו דמילה עצמה דוחה את השבת ה"נ משום הידור מצוה רשאי לדחות את השבת כמו דאמרינן במנחות (דף ס"ד) הי' לפניו ב' חטאות א' שמינה וא' כחושה שחט כחושה ואח"כ שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינ' לכתחלה ושחוט וה"נ אם בפירש איכא משום התנאה לפניו אע"ג דא"מ הי' מותר לחזור ולחלל עליו את השבת משום הידור מצוה א"ו כיון דכבר נגמר המצו' אף בחול א"צ לחזור ולענ"ד אין ראי' מחטאת בשבת דשם ההידור מצוה עם עצם המצוה שייך הכל בבת אחת להביא שמינה והחילול שבת שוה בשמינה כמו בכחושה וחל עליו החיוב להביא שמינה או מטעם דכתיב הכבש האחד המיוחד שבעדרו כמבואר מגיל' (דף כ"ח) או מטעם שכתב רש"י שם הקריבהו נא לפחתך ומ"מ חל עליו שניהם במעשה א' בב"א לכך אמרינן הבא שמינה דאם יש לו שמינה לא ניתן שבת לדחות בהכחושה משא"כ במילה בציצין שאין מעכבין דכבר נגמר מעשה המילה על צד היותר טוב וההידור בא בפני עצמו אח"כ לכך כ"ז שלא פירש כולה חדא מילתא היא והרי ניתנה שבת לדחות אצלה ואם פירש דהוי חילול אחר כהתחלה בפ"ע ועל אלו לא ניתן לחלל את השבת וההידור לעולם הוא מעשה אחריתא וחילול שבת רק כל זמן שלא פירש כולה חדא מילתא הוא ובודאי אף במילה עצמה כל מעשה בפני עצמו מלאכה היא החיתוך הוא מלאכה דעושה חבורה ויש בו לכמה פוסקים משום נטילת נשמה או משום גוזז כמ"ש בש"מ כתובות והפריעה אח"כ שוב מלאכה אחרת וגם שייך בו מכה בפטיש ומשום

בונה דאדם שייך בו ג"כ בנין כמבואר בש"ס שבת מדכתיב ויבן ה' את הצלע וכן אם מסיר הציצין שאין מעכבין יש בו בנין ותולש ומכה בפטיש גמר מלאכה והא דכ"ז שעוסק במילה חוזר אף על ציצין שאין מעכבין וכמ"ש רש"י (דף קל"ג ע"ב) הטעם דכולה חדא מילתא היא והרי ניתנה שבת לדחות אצלה היינו לאו דחד' חילול הוא דהא אף דלא פירש עדיין וחדא מלתא הוא מ"מ כל מה דעושה הוא חילול חדש ובודאי אם נעש' באיסור חייב על כל מעשה חילול בפ"ע רק במילה דנעשה בהיתר לא מבעיא אם הותרה מילה בשבת וכמ"ש הרמב"ן וחידושי הר"ן ר"פ ר"א דמילה דל"ח מילה דחויה בשבת אלא היתר גמור אצלו שהתורה התירה בפי' למול בשבת וה"ה מכשירין לר"א דלדידי' כמילה הם ולר"א שבת לענין מילה ומכשיריה כחול גמור הוא ולא משנינן כלל וכן העלה הגר"א ז"ל ביו"ד (סי' רס"ו) ולכך במעשה מילה יכול לתקן ולעשות כמו בחול כ"ז שלא פירש ואף להההידור מצוה בציצין שאין מעכבין אלא אף אם נאמר דמילה דחוי' לשבת [ובפרט מכשירי מילה לר"א כנראה בש"ס עירובין (דף ק"ג) דכל כמה דאפשר לשנויי משנינן ועיי"ש בפי' רש"י ותוס' לגרסתם בסוף הסוגיא דהכי מסקנא דמילתא והרמב"ן חידושי שבת דכתב שם דמכשירי מילה כמילה עצמה לר"א וניתנה שבת לדחות אצלן ומסקנא נמי בפ' המוצא תפילין הכי משמע דמכשירי מצוה לר"א אף ע"ג דאפשר לשנויי לא משנינן וכ"ש מכשירי מילה ולכאורה המעיין במסקנא דסוגיא שם לפירש וגירסת רש"י ותוס' מבואר דבאפשר לשנויי משנינן אולם כנראה הרמב"ן תופס שם גירסת הבעה"מ בביאור הסוגי' שם וגריס אי הכי בכלי נמי ועיי"ש בבעה"מ תמצא מבואר דזאת היא הוכחת רמב"ן וחידושי רשב"א ר"פ ר"א דמילה אולם לפי רש"י ותוס' יראה דלר"א במכשירי כל דאפשר לשנויי משנינן ומ"מ אין ראי' למילה עצמה דשם אפילו אפשר בלא חילול לא מהדרינן כמו שכתב חידושי ר"ן שם דלא מהדרינן במילה לעשותה בשמאלו או לשנות בה אלא היתר גמור אצלו ומ"מ אף אם נאמר דדחויה היא ולא הותרה [אעפ"כ חוזר כ"ז שלא פירש דניתן לדחות לעשות המילה ככל מעשיו בחול כ"ז דהוא חדא מילתא וכיון דגילתא התורה דניתן שבת לדחות אז כ"ז דעוסק בו נגרר הטפל בתר העיקר וכמו דהעיקר דוחה כן הטפל היינו ההידור וכשפירש והוי התחלה בפ"ע וע"ז לא ניתן לחלל את השבת. ואינו דומה כלל להא דאומרים לו הבא את השמינה דשם לגבי כחושה לא ניתן שבת לדחות כלל רק לעשות עיקר המצוה בההידור דהיא השמינה משא"כ בציצין דאין מעכבין דכ"א נעשה בפ"ע ולגבי כ"א הוא מלאכה חדשה וז"ב.

ובזה מיושב מה דהעלה השא"ר (סי' נ"ט) לאסור ע"י שני מוהלין בשבת ויו"ט משום לתא דשני דקא עביד איסורא ואף במוהל אחד צריך שלא יפרוש א"ע בין מילה לפריעה דאז הוי כולה חדא חילול מהתחלה עד גמר ואם המל הוא פורע ולא סילק ידו אין כאן אלא חילול אחד שהרי אפילו על שאין מעכבין יש רשות לחזור ואין כאן חילול חדש אלא כל שמרבה בחבלה בעוד שלא פירש א"ב משום חילול חדש אלא חילול אחד ואם אחד ימול וב' יפרע יש כאן ב' חילולין וכיון דאפשר ע"י חילול א' אין לנו לעשות ע"י ב' חילולין ואסור מה"ת ולמ"ש ודאי אף אם א' עושה ולא סילק ידיו וכולא חדא מילתא היא מ"מ כל חילול הוא בפ"ע ובודאי אם עושה בשוגג במקום דאסור וחייב חטאת חייב על החיתוך משום תולש וכן על הפריעה משום בונה והא מצינו דחייב בלובש בגד כלאים כשהתרו בו ושהה כדי לפשוט חייב בכל פעם ופעם מלקות ובפרט אם עושה בכל פעם מעשה חדש ומרבה בחבורה ואף אם הכל הי' שם חילול במלאכה אחת הוי כשני חילולין רק הא דחוזר אף על ציצין שאין מעכבין מטעם דכולה חדא מילתא היא לא מטעם דהכל חד חילול הוא רק כולא חדא מילתא הוא היינו מעשה מילה נקרא על שם אחד שעושה מלאכה למול אשר התורה או שהותרה בשבת או שנתנה שבת לדחות מ"מ הכל מעשה מילה אחד הוא ושרי לעשות בה כמה חילולין רק אחר שסילק ידו א"ח דהוי כהתחלה בפ"ע ועל אילו לא ניתן לחלל את השבת והיינו אף כשלא סלק ידו מותר לחזור אף דהוי חילול חדש מ"מ נגרר הטפל בתר העיקר ושם מילה הותרה בשבת או דשבת דחויה לגביה ואתחלתא מחדש אסור כיון דאינו מעכב וא"כ מה לי אם נעשה ע"י אדם אחד גוף מצות מילה או אם זה פורע או אחר כיון דכל אחד עושה חילול חדש אף אם לא סילק ידו ומה"ט נמי נראה במקום שנהגו שמכבדין שלשה למילה ולפריעה ולמציץ' יכול בשב' ג"כ לעשו' כן אף לסבר' השא"ר דעכ"פ אחר המילה והפריע' חשיב כולה מילתא דמילה ומציצה היא מטעם סכנה והוא ודאי אתחלתא אחרינה ועיין חידושי ר"ן שבת (דקל"ג) דכתב דלמה דקיי"ל דפירוש אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין יש לעיין בהמציצה עצמה י"ל כל שפרע הרי סיים צרכי המילה ודלמ' המציצה מקרי רפואה ולא צורך מילה היא ע"ש ולדבריו דמקרי סילק ידו מן המילה אחר שפרע א"כ אין הבדל בין אם מי שפרע מוצץ או אחר. ואף אם נאמר דלא מקרי סילק ידיו עדיין מ"מ לאו חדא חילול הוא והמציצה היא מלאכה בפ"ע ומי שרוצה לזכות בה למה נעכב ע"י כמו דיכול לעשות ע"י שנים החיתוך והפריעה:

ועיין עוד בשא"ר (סי' נ"א) שהאריך להקשו' להמבואר בש"ס דברית' דפירש א"ח רבנן דר"י הוא דגבי לחם הפנים דכתיב תמיד אלו מושכין ואלו מניחין וכן פסק הרמב"ם וע"כ

הא דכתיב בפ"א הל' ק"פ דכמעשהו בחול כך מעשיהו בשבת ע"כ איירי דלא פירש וכמבואר שם דאחר שהי' מפשיט את כולו הי' מוציא את אימריו וזה מפסי' בהוצאתן באמצע ודמי לציצין שא"מ שחוזר עליהם כ"ז שלא פירש וא"כ כי פליגי דר"י בנו של ריב"ב ורבנן דידיה בשלא פירש ואפ"ה לר"י אינו מפשיט אלא עד החזה בלבד שיכול להוציא את האימרין וא"כ ה"נ בציצין שא"מ אעפ"י של"פ א"ח ולרבנן בשלא פירש חוזר כמו גבי הפשט דהו"ל ל"פ א"כ מה קאמר ר' יוחנן מאן תנא פירש אינו חוזר ר' ישמעאל הוא הא לא איירי בשלא פירש ואפ"ה ס"ל דא"ח א"כ הברייתא דבלא פירש חוזר על שאין מעכבין רבנן הוא ולא ר"י ובפירוש לא ידעינן מאי ס"ל ואכתי איכא למיבעיא מאן תנא פירש אינו חוזר דהא אינהו לא מיירי כשפירש אלא בלא פירש. והאריך לתרץ דרמב"ם סמך על סוגיא דמנחות דפליג על סוגיא דשבת ומשם מוכח דר"י איירי בלא פירש והקשה תו מש"ס דשבת (קי"ז) מאי אהדרי ליה חבריא דר"י בן ריב"ב אם מצילין תיק הספר כו' מי דמי התם טילטול הכא מלאכה ומאי ק"ל הא כיון דלא פירש מן ההפשט עד גמר כל ההפשט אין כאן משום מלאכה לכ"ע א"ו משהגיע לחזה פירש מן ההפשט וכר"י איכא משום מלאכה לרבנן דלחם הפנים ופריך הכא מלאכה ודלמא ס"ל כרבנן דלחם הפנים. ולמ"ש הדברי' כפשוטן דודאי כן הוא הדברים דרבנן דר"י בנו של ריב"ב איירי בלא פירש כיון דקיי"ל כרבנן דר"י וגם דא"ח על ציצין שאין מעכבין וכן כ' להדיא הרמב"ן חידושי שבת שם דרבנן דפליגי בפסח נמי שאינו פורש עד שגומר והא דק"ל כיון שלא פירש אין כאן משום מלאכה זה אינו דודאי כל מה שמפשיט את העור כל שיעור שמפשיט הוי מלאכה בפ"ע רק רבנן סברו הואיל דהותרה שבת אצל פסח כל מה שעושה לצורך הקרבן מעשהו בשבת כמעשיהו בחול כ"ז שלא פירש נקרא הכל ע"ש צורך הקרבן כל שלא לקח האימרין ור"י בנו של ר"י ב"ב השיב הכא מלאכה דכיון דכבר הגיע לחזה ובהכי סגי להו לצורך אימרין מיקרי השאר מלאכה ומה שפי' רש"י דמוציא האימרין כבר הקשה עליו הר"ן בחידושיו שם דא"כ אף בטילטול היה אסור וברמב"ן שם כ' ל"ה נוטל האליה עם החלבים שלא יהי' גמר ניתוח קודם גמר הפשט ולר"י בפירש א"ח. אולם ברמב"ם לא נזכר מן האלי' כלל וגם דברי רמב"ן אינם מובנים הא אם מוציא האימרין עכ"פ הוי כפירש ומה זה שכתב אח"כ דכיון דקיי"ל כרבנן דר"י אידחי לי' מאי דאמרינן מעיקרא דדחי' ליה מדר"י ומדר' ישמעאל וכ"ש מדרבנן דפליגי עלייהו אלא אפילו לרבנן דפליגי בפסח נמי שאינו פורש עד שגומר הא אם נוטל את האימורין הוי כפירש וצ"ל דסובר דלמסקנא איירי ע"כ רבנן דלא פירש. ומדברי הר"ן דמפרש גם בדברי ר' יוחנן דקאמר מאן תנא ר"י בנו של ר"י ב"ב הוא דאיירי בלא סילק

ידיו ע"כ דקאמר מכח ק"ו וכ"ש דלגבי הפשט דפסח דלא פירש ואעפ"כ אינו מפשיט אלא עד החזה כיון דהמותר לאו צורך אימורין הוא מכ"ש במילה דאף כ"ז דלא פירש חוזר אף על שאין מעכבין דהוא מטעם דהוא צורך מצוה משום זה אלי ואנוהו מ"מ כשפירש אינו חוזר ולרבנן דכ"ז שלא פירש מפשיט את כולו ע"כ דסברו אף דגם מן החזה ולמעל' נעשה מלאכה ואינו צורך גבוה ואעפ"כ מותר ע"כ כיון דהתירה התורה פסח בשבת יכול לעשות בב"א כל דבר כמו בחול וממילא י"ל דחוזר אף על ציצין שא"מ אף כשפירש משום ואנוהו דעכ"פ צורך מצוה הוא אבל ר' ישמעאל י"ל כיון דסובר דאסור לעשות מלאכת ההפשט רק מה שהוא לצורך האימורין ולא יותר אף דבמילה כ"ז שלא פירש עושה אף מצות ואנוהו וחוזר על שא"מ מ"מ י"ל כשפירש א"ח וקאמר הש"ס ממאי כיון דע"כ צ"ל לר' ישמעאל הא דכשלא פירש חוזר הוא משום ואנוהו א"כ י"ל דלמא אף כשפירש חוזר ולמסקנא דרבנן דלחם הפנים הוא מסקינן דכ"ז שלא פירש חדא מילתא הוא וכשפירש אתחלתא אחרינא הוא ולא ניתן שבת לדחות משום ואנוהו רק כשלא פירש חדא מילתא הוא אף דמרבה המלאכה מ"מ התירה התורה וכן בהפשט דפסח כ"ז שלא פירש וז"פ. ודעת הר"ן שם דרבנן דפסח דשרי דוקא כברזי הוא דשרי דליכא אלא איסורה דרבנן והיינו אע"ג דדעתו שם ג"כ דלא היו מוציאין את האימורין עד אחר ההפשט כולו כיון דבהכי סגי לא שרינן לעשות מלאכה יתירה ואע"ג דחדא מילתא הוא כיון דלאו צורך מצוה הוא ל"ש איסור דאוריי' הרי מבואר דאף רבוי מלאכ' בחד' מילת' הוי כמלאכו' נפרדות אף בלא פירש ודעת רמב"ם ותוס' ורמב"ן דלרבנן כיון דל"פ שרינן אף מלאכה דאורייתא כיון שתחילת הפשטו הי' בהיתר דהיינו עד החזה יכול לגמור ורבנן לדבריהם דר"י בנו של ר"י ב"ב אמרו ור' ישמעאל ס"ל דאף איסור דרבנן לא שרינן כל שא"צ גבוה עכ"פ מבואר דודאי אף בלא פירש הוי כל מעשה מלאכה בפ"ע ועכ"ז שרי א"כ מ"ש אם נעשה ע"י אחד או שנים או שלשה.

והנה בדעת הרמב"ם דסובר השא"ר דאף בחול כ"ז שלא פירש הוא דחוזר על ציצין שא"מ ובפירש א"ח י"ל דטעמא דמילתא כמו בשבת דלא ניתן לדחות בשביל ואנוהו רק בב"א הכל שרי כן י"ל אף בחול דהא חובל בנפש הוי איסור תורה בלאו דלא יוסיף וכל שהוא תיקון המילה חייבו התורה לאב למול או ע"י עצמו או ע"י ב"ד נתנה תורה רשות לחבול בו כפי כל הצורך ובודאי מה שאינו צורך תיקון המילה איסור דאורייתא הוא לחבול בגוף בר ישראל והא דיכול לחזור אף על ציצין שא"מ אף דמצות ואנוהו הוא רק מדרבנן וכיצד יעקרו לעבור על לאו דאורייתא מ"מ שרי כיון דנעשה הכל בב"א ואין כונתו לחבול רק להידור מצוה וכיון דנעשה בב"א שרי אבל כשסלק ידו שהוא אתחלתא

אחריתא סובר הרמב"ם דאסור לחבול בו אף שכונתו להידור מצוה מ"מ אינו רשאי לחבול בו כל שאינו מה"ת. אולם דעת כל הפוסקים דבחול לעולם חוזר וכן סוברים גם בדעת הרמב"ם דכיון דהוא משום הידור מצוה שרי הכל והטעם י"ל דהוי זכות להתינוק שכשיגדל יהי' המצוה מהודרת ועיין בר"ן שם שכתב דבשבת א"ח דהו' א"מ את המילה ותורת מהול עליו לכל דבריו והרי הוא נראה מהול לגמרי ואם הניחו כן לאחר זמן אינו צריך לתקנו אע"פי שאפשר שאין אותו דין אלא במסורבל בבשר ולא בציצין של ערלה ממש מ"מ אסור בשבת. ולהחמיר מבואר מדבריו דבחול צריך לחזור אחריהן מה דנשאר בשבת וי"ל הטעם כמו שכתבתי דכל שהוא לצורך הידור מצוה ניחא לי' לקטן דכשיגדל יהי' המצוה מהודרת ועיין רמב"ם (פ"ה) מחובל ומזיק דכתב אסור לאדם לחבל בין בעצמו בין בחבירו ולא החובל בלבד אלא כל המכה אדם כשר מישראל בין קטן בין גדול כו' דרך בזיון ה"ז עובר בל"ת וכנראה דאף בחובל קאמר רק כל שהוא דרך בזיון עובר בלאו איברא בש"ס סנהדרין (דף פ"ה ע"ב) בהא דרב לא שביק לברי' למישקל ליה סילוא וקאמר שם אחר שגגת לאו משמע דאף לא בדרך בזיון להוי שגגת לאו ויש לישב להמעיין שם בחידושי ר"ן עכ"פ בעצמו ודאי רשאי לתקן ההידור מצוה ממילא גם אחרים יכולים ורשאין וחייבין לחזור על הציצין שא"מ בחול.

ובהאי ענינא יש להתעורר בהא דמבואר ש"ס יבמות (דע"א ע"ב) דלא ניתנה פריעת מילה לא"א והקשה בתוס' אם לא נתנה עד יהושע היכא גמרינן מיניה הא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וי"ל דהלממ"ס הוא ויהושע אסמכה אקרא ובריטב"א כתב שם דאף מרע"ה לא נצטוה רק דבכה"ג שהוא הכשר מצוה לא חשיב חידוש ולבסוף מסיק הנכון דמרע"ה נצטוה שיעשו כן כשיכנסו לארץ ע"ש וקשה איך יעלה עה"ד דמרע"ה לא נצטוה רק הכשר מצוה ל"ח חידוש הא הוא לעבור על לאו דלא יוסיף במה שחובל יותר ע"י הפריעה וכיצד שומעין לדורות מנביא לעבור על לאו אף דהוי הכשר מצוה א"ו דמרע"ה נצטוה ע"ז

סימן לא

הא דלא גזרו חז"ל שלא למול בשבת דשמא יעבירנה ד' אמות בשבת להאיזמל לדידן דקי"ל מכשירי מילה אינן דוחין שבת כתבו הראשונים כמה טעמים בדבר והריטב"א מס' סוכה (דף מ"ב) כתב הטעם דבמילה יום השמיני שלו ברור וכיון שמחוייב מן התור' בודאי לא גזרו בה משא"כ בלולב ושופר שאינו ברור מה"ת כיון דאין אנו בקיאין בקביעא דירחא וראיתי בספר מחנה לוי שהקשה מש"ס שבת (דף קל"ו) דפריך לרשב"ג דאמר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספקא הוי מימהל היכא מהלינן ומשני

ר"א בר אהבה דמלין ממנ"פ אם חי הוא שפיר ואם לאו מחתך בבשר הוא ושם כיון דהוא ספק מילה שפיר איכא למגזר משום גזירה דרבה כמו בלולב ושופר ואמרתי בילדותי ואבאר הדברים על נכון דהא גם לרשב"ג דאמר כל ששהה כו' הא לא שהה חיישינן הוא רק מדרבנן דחששו למיעוט המצוי כזה כמבואר תוס' יבמות (דף ל"ו) דחשו חז"ל כמו דחשו בנפל למים שאין להם סוף וגוסס אע"ג דהתם משום ערוה חששו מ"מ כיון דמיעוט מצוי הוא מחמרינן ביה ועי' תוס' בכורות (דף כ"א) וביאור הדברים דבכל מקום כשאינו דנין על המקרה אשר יקרה ראוי למיזל בתר רובא כחק התורה ובודאי רוב גמור הוא דרוב הנולדי' אינם ניפלים רק בין כל הנולדים הדבר מצוי שיקרה המקרה שיולד גם נפל והמקרה שכיח שבין כולם ימצא ויקרה גם שנולדים על המיעוט וחששו חז"ל לתקן בדבר ההוה וטבע עולם לתקן שלא יכשל שום איש ישראל באיסור ואם היינו אומרים להתיר יבמה לשוק באם יזדמן שימות הולד תוך ל' יום בין כל המקרים שיזדמן ורגיל להיות כך שיקרה שימות אחד בלא בנים ואשתו תהיה מעוברת ושתלד אח"כ וימות תוך ל' יום מקרים כזה בכל העולם תמיד ודאי שכיח שיזדמן אחד שיהי' באמת נפל לכן חששו חז"ל לתקן אף את המיעוט שלא יבא א' לידי איסור דאוריית' וכן חששו שלא ישחטו עגלים תוך שמונה דבין כל עגלים הנשחטים בכל העולם ודאי לא ימלט שימצא גם כן מיעוט מנפלים וכיון דדבר ההוה בטבע והמקרה שכיח חששו חז"ל כדי להציל את המיעוט ולא ניזל בזה בתר רובא וכן צ"ל סברא זו בדעת הרא"ש שבפ' החולץ כתב דמיעוט נפלים שכיחא וחוששין כמו בנפל למים שאלה"ס ובפ"ק דחולין כ' דלכך בנפל למים שאלה"ס אם נשאת לא תצא ולא אמרינן סמוך מיעוט' לחזקה משום דמיעוט הנמלטין לא שכיח וכבר עמד ע"ז במרח"ש בק"ע ובספר בית מאיר (סי' י"ז סל"ב) ולהנ"ל ודאי כשאנו דנין על פרט אחד בנפל למים שאלה"ס אם נמלט והלך לעלמא לא שכיח רק המקרה בטבע בין כל העולם שכיח ואם הי' הדין דכל הנופלים למים שאלה"ס נשותיהם מותרות לשוק לכתחלה הי' מזדמן לעתים רחוקים שגם אשת הנמלט תנשא לכך חששו חז"ל לתקן אף המיעוטא דמיעוט' ואסרו לכתחלה ולא בדיעבד מטעם דיש צירוף דיקא ומנסבא או שלא תתעגן כל ימיה לא אסרו בדיעבד ובעגלים אסר אף בדיעבד כמבואר ש"ע יו"ד (סי' ט"ו) כדי שלא יכשלו אף המיעוט ובזה מיושב קושית השעה"מ על הש"ס יבמות (דקי"ט) דקאמר לימא רוב נשים מתעברות ויולדות והא בזה חיישינן על מיעוט המצוי ועין בס' ח"ש שנתלבטו בזה הרבה הגאון בעל חות דעת והח"ש ז"ל ולהנ"ל ודאי חשש ניפל הוא מיעוט שאינו מצוי רק בכל עולם מצוי ושכיח שיזדמן לעתים רחוקות אף אל המיעוט ותקנו חז"ל לחוש בכ"מ למען לא יכשל אף אחד לעתים רחוקות אבל

שם יבמות אין אנו דנין על דבר ההוה רק במקרה שהלך אחד למדינות הים ולא ידענו מה היה לו בזה שפיר אזלינן בתר רובא.

וכן מיושב בזה קושית הפנ"י גיטין (דף כ"ח) בתוס' ד"ה אבל שכתבו מ"מ לא שכיח והקש' הא חוששין בחומר אשת איש אף בנפל למים שאין להם סוף ולמ"ש א"ש דמקרה הנפילה למים שאלה"ס שכיח לכן חששו לתקן אף המיעוט הנמלט אבל שיצא דינו להרוג בב"ד זה ודאי לעיתים רחוקים שיזדמן שיצא דינו ויברח לכן כשקרה זה המקרה דנין אז רק על הפרט כפי שקרה ולא שכיח כלל שימלט וסמכינן ארובא משא"כ דבר שהוה ושכיח שיקרה צריך לתקן גם המיעוט וכן זה טעמ' דחששו חז"ל על פירות ע"ה לתקן דמאי אף דרוב ע"ה מעשרין הן מ"מ דבר ההוה ושכיח הוא ודרך העולם לקנות כל אחד מחבירו חששו לתקן אף המיעוט שאין מעשרין שלא יכשלו ומיושב בזה קושית הפנ"י ברכות ר"פ ג' שאכלו לדעת רמב"ם דאף אין מברכין על אכילת איסור אמאי באכל דמאי אין מזמנין ופריך בש"ס הא לא חזי לי' ומשני כיון דאי בעי מפקיר לנכסי' והוי עני וחזי לי' הא סוף סוף לא הפקיר ולא חזי ליה ואוכלן באיסור בשלמא לענין זימון שייך ביה קצת צירוף כיון דאי בעי משא"כ לענין ברכה ולמ"ש א"ש דהש"ס מתרץ דחזינן שהקילו בה חז"ל ולא עבדו לדמאי כגוף איסור ויש מקום דחזי לדידיה כיון דרוב ע"ה מעשרין רק חיישי למיעוטא כדי לתקן שלא יכשל אף מהמיעוט לכך די שאסרו לאכול אבל אם עבר אחד על איסור זה ואכל הדמאי ולא עישר אז אנו דנין על הפרט הזה והמקרה אשר לפנינו אזלינן בתר רובא ואמרינן דאכל היתר ועיין הרע"ב ר"פ ג' שאכלו שכ' באכל דמאי דל"ה מצוה הבאה בעבירה דרוב ע"ה מעשרין ועי"ש תוי"ט דלהכי מאכילין עניים דמאי וי"ל הא דנקט הש"ס הא דמאכילין היינו למחשב צירוף כיון דאי בעו כולהו בני חבורה מפקרו לנכסייהו וחזי להו לכך הוי צירוף לזימון ולענין גוף הברכה היא מטעם דכשדנין על הפרט המקרה אזלינן בתר רובא. וביבמות (דף צ"ט) דאין מחלקין לנשים תרומה משום חשש שמא גירשה בעלה ואמאי הא בקטנה שהלך אביה למדה"י אין חוששין שמא קדשה אביה ויכולה להנשא כאן ע"י אמה ואחי' כמו"ש הרשב"א והר"ן (סוף פ"א דגיטין) ולמ"ש א"ש דזה הוא מקרה שאינו דבר ההוה ורגיל משא"כ כהן שיגרש את אשתו זהו דבר ההוה ורגיל ועוד יתבאר בדברים האלה ליישב כמה דברים שורש הדבר דהא דאמר לרשב"ג הא לא שהה ספיקא הוי היינו כיון דהוי דבר ההוה וטבע עולם שכיח שיזדמן אף נפל לכן החמיר לתקן אף המיעוט ופריך ממהל היכא מהלינן דילמא נפל הוא וחילול שבת שלא במקום מצוה ולמה לא חששו גם בזה כיון דהוא דבר רגיל וטבע העולם שבהמשך הזמן בכל העולם יזדמן שיולד נפל

בשבת הי' לחז"ל לתקן שלא יכשל אף המיעוט ולא ימול בשבת עד שיודע לכל שכלו לו חדשיו ומתרץ ר"א בר אהבה מלין אותו ממנ"פ אם חי הוא שפיר ואם לאו כחותך בשר בעלמא הוא ושוב לא יקשה דנגזר שמא יעברנה ד"א ברשות הרבים כיון דידעינו ע"פ הרוב שחייב מדאורייי למול אותו ואם היה החשש בגוף המילה לחוש על המיעוט ההוה אז היינו צריכים לחוש לתקן ע"ד כלל אולם כיון דבעצם המילה ליכא ח"ש לא ראו חכמים לעבור בכל פעם מצות מילה ולחוש לשמא יעבירנו כו' דהחיוב ברור מצד הרוב משא"כ בשופר ולולב דאין החיוב ברור כיון דלא היו בקיאין בקביעא דירחא ואף דמבואר בר"ה (דף י"ז) דרוב פעמים אלול אינו מעובר ובני בבל דלא ידעו הולכין אחר הרוב וא"כ למה חששו לשמא יעבירנו הא החיוב ברור על ידי הרוב כמו במילה י"ל הא בלא"ה הקשו על החשש דשמא יעבירנו בשוגג הא יהי' טעה בדבר מצוה וכ' לתרץ דשמא אינו היום ר"ה והוי טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה וא"ש דחששו על המיעוט שיתברר אח"כ דעברוהו לאלול ולא הי' חל החיוב ויעבירנו ד"א בר"ה ויהי' טעה בד"מ ולא עשה מצוה אף דעכ"פ אז הי' החיוב מצד הרוב מ"מ אם יתברר אח"כ דלא הי' חייב יהי' כלא עשה מצוה לכן גזרו משא"כ במילה דאי אפשר להתברר וגוף מצות מיל' ניתנה אף בשבת למיזל תמיד בתר רוב בתורת חיוב לכן לא גזרו לשמא יעבירנו דלא יתברר לעולם דעשה איסור ויהי' לעולם כמו טעה בד"מ ועש' מצוה דכן מכריע הרוב אבל מצות תקיעת שופר ולולב ניתנו על בירור הגמור לכך גזרו בבבל לשמא יעבירנו ויתברר אחר כך דלא עש' מצוה ובלא"ה בהך דרוב פעמים אלול אינו מעובר יש אריכות דברים ואין כאן מקומו:

והא דהקשה הש"ס ואלא הא דתניא ס' ב"ז ס' ב"ח אין מחללין עליו את השבת אמאי נימולו ממ"נ ומשני ל"נ אלא למכשירי מילה ואליבא דר"א יקשה הא בזה ליכא רוב ועי' רשב"א יבמות ס"פ הערל דאיירי בספק השקול ובלא נגמרו שערותיו וצפרניו ובזה יקשה כיון דהוי ספק השקול אם חל עליו החיוב דילמא גזרינן לשמא יעבירנו ואף דכתבתי דר"ה ולולב הוי דבר ההוה ושכיח שיזדמן ומילה לא שכיח כ"כ שיזדמן ספק ב"ז ספק ב"ח בשבת מ"מ כיון דהוא תקנ' לכל העולם ולעתים רבות דילמא מש"ה לא מלין אותו בשבת מטעם שמא יעבירנה. ג"כ א"ש דקושית הש"ס הוא מברייתא (שבדף הקדום) דקתני ערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק ומפרש הש"ס לאותו ספק ב"ז ס' ב"ח ושם קאי אקרא ומשמע דקאי על דין תורה ולא מצד גזירה כמו דקתני שם באינך ואף דהתוס' כתבו שם דאסמכתא בעלמא הוא מ"מ קאי על ד"ת וקושית התוס' יבואר לקמן לכך הוכרח הש"ס לאוקמי אליבא דר"א ובמכשירי מיל'. ובזה יש לתרץ דעת האלפסי

דכ' לאסור למול בשבת ס' ב"ז ס' ב"ח והקשו כל הראשונים כמבואר בארוכה ברשב"א יבמות שם וב"י וד"מ יו"ד (סי' רס"ו) הא בש"ס קאי אליבא דר"א אבל לרבנן דמכשירי מילה א"ד שבת א"כ נמול ממ"נ וכן בדברי רש"י במתני' (דף קל"ד ע"ב) ספק אין מחללין דפי' כגון ס' בן ח' למה לרש"י לפרש אליבא דר"א ובש"ס לא מוקי רק הברייתא דקתני להדיא ס' ב"ח אבל אמתני' נוכל לפרש על ס' הנולד בין השמשות ועיין בתוס' רע"א ז"ל ולמ"ש א"ש דמדרבנן נוכל לומר באמת דגזרו לשמא יעבירנו ד"א בר"ה וגבי ס' ב"ח שלא נגמרו שערותיו וצפורניו כיון דליכא רוב לחיוב הוי ס' מצו' כמ"ש הרשב"א הנ"ל והש"ס דמתרץ אליבא דרשב"ג דמלין ממ"נ שם יש רוב גמור לחייב ולא נוכל לגזור לשמא יעבירנו וכמ"ש והברייתא קאי על הקרא דממעטינן מערלתו צריכין לאוקמי במכשירי מילה ואליבא דר"א ואליבא דידן י"ל בדעת הרי"ף ורש"י דגזרינן בס' השקול לשמא יעבירנו כן י"ל ע"ד פלפול:

והנה הרמ"א ביו"ד שם כ' בדעת הרי"ף והרא"ש וטור דס' ב"ז ס' ב"ח ולא נגמר שערותיו וצפרוניו מלין ממ"נ דמחתך בבשר בעלמ' הוא ולכאור' קש' אף דבש"ס קאמר כן לתרץ אליבא דרשב"ג מ"מ יקשה הא בודאי צריך למצוץ הדם והוי מפרק תולדה דדש ואדם הוי גידולי קרקע כמ"ש התוס' שבת (דף ע"ד) וכמו בחולב וא"כ אף דהוי כבשר בעלמא מ"מ לענין מציצה הוי מלאכת מפרק ולא מבעיא למ"ש רש"י שבת (דף קל"ה) דהטפת דם ברית הוי מצוה א"כ הוי מלאכה הצריכה לגופה גוף חיתוך הערלה אלא אף אם נאמר דא"צ והוי מלאכ' שא"צ לגופה מ"מ הא המג"א (סי' רע"ו) העלה בדעת הטור דמספקא לי' אם פסקינן כר"י במלאכ' שאצל"ג או לא א"כ כיצד מלין אותו ממ"נ ואפשר דהוי ספק ספיקא ס' א' דילמא הוא ב"ז והוי ב"ק וחייב למולו ונדחה שבת אצלו הן במילה והן במציצה ואף אם אינו ב"ז מ"מ דילמא קי"ל משאצ"ל פטור אולם בס' הפלאה סוף פ"ק דכתובות כתב לדון דכיון דממעטינן מערלתו ערלה ודאי דוחה שבת ולא ס' אמרינן דהוי כמו לגבי סוטה וס' טומאה ברשות היחיד דלא מהני ס"ס כיון דאסר' התורה בפי' הספק הרי הוא כודאי ואינו נכנס בגדר הספק דמה לי שאסרה התור' הודאי או הס' ולכך כל שנולד בו ס' הרי הוא כודאי כן נמי בס' ב"ז הנולד בה"ש דהוי ב' ספיקות ס' ב"ח והוי מחתך בשר ס' נולד בשבת ואי לאו קרא הי' מותר למולו בשבת וכיון דאסרה התורה הכל בפי' אפי' ס"ס אסור דכודאי משוי לי' עי"ש ובאמת י"ל בשלמ' בסוטה שפיר דנין כיון דהתורה אסרה כודאי אף לנגד חזקה וכמ"ש התו' ריש נדה חזינן דלא סמכה התורה על החזקה כן נמי ל"מ ס"ס אבל לענין מילה בשבת מנ"ל דאסרה התורה משום ודאי ואי דלמה צריך להשמיענו ממילא ידענו דס' דאוריית' לחומרא וכמ"ש תוס' שבת שם ונימא

דהשמיענו דהס' אסרה תורה כודאי שלא נצרף עוד ספק אחר אבל מ"מ אם יש שני ספיקות לבד מס' זה הי' רשאי למולו גם בעיקר הסברא מבואר דדעת התוס' עכ"פ אינו כן מדכתבו דקרא אסמכתא בעלמא הוא א"כ יקשה איך מוהלין לדידן ממ"נ הא המציצה הוי מלאכה דמפרק ודוחק לומר דמוהלין אותו בשבת סמוך לחשיכה ועושה המציצה לאחר שבת וגוף חיתוך הערל' אף דתולש מן המת ג"כ חייב כמ"ש משם הירושלמי כבר כ' המג"א (סי' קכ"ו) דמוכח דזה ל"ה מלאכה רק בגוזז וצריך לדבר הנגזז אולם ממלאכת מפרק קשה ואף בש"ס ק' למה מוקי הש"ס הברייתי' דס' ב"ז ס' ב"ח למכשירי מילה וכר"א כיחידאה לוקי הברייתא כמאן דסובר משאצ"ל חייב והוי מלאכת מפרק וגם יש דישה אף באינו גידולי קרקע וי"ל דמה שחותך בזה הוי מפרק כלאחר יד ובמה שמוצץ י"ל דאם בשביל זה הי' יכול לחתוך סמוך לחשיכ' ולמצוץ בלילה ומדקתני אין מחללין עליו את השבת והש"ס סובר דבריי' לענין מילה קאי וכמ"ש הד"מ שם בזה וע"כ דהכונה לענין מילה גופה ולכך מוקי כר"א לענין מכשירי מילה ואין לומר דכיון דאם הוא בן ח' ומחתך בבשר בעלמא ל"ש מפרק דז"א דעכ"פ אף דאינו חייב על נטילת נשמה מ"מ מפרק שייך ועיין פ"מ או"ח מ"ז (סי' של"א סק"א) שכ' בס' ב"ז ספק ב"ח הנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית י"ל הוי מפרק מה"ת דלדם הוא צריך וכתב דהוי צריכה לגופה ובודאי צ"ע למה לא העיר ממציצה לדעת הטור. ובשיטת תוס' שכ' דקרא אסמכת' בעלמא הוא יש להתבונן לכאורה נימא דנ"מ לענין אם עבר ומל אם חייב חטאת די"ל כיון דאם הי' מצד ספק הי' פטור ולכך דרשינן מערלתו ודאי דוחה ולא ס' והוי ס' באיסור עשה ואהדריה קרא לאיסור קמא דומיא דכתי' בפסולי המוקדשין תזבח ולא גיזה ועי' תוס' ביצ' (דף י"ב) וחולין (דף צ"ט) אך י"ל כיון דקרא אסר כל מלאכת שבת ולגבי מילה התירה התור' מביום השמיני שוב כשאסרה לא אסרה אלא שיהי' בגדר עשה ודומה למ"ש התוס' חולין וכאשר ביאר בדברי אמת (דף נ"ח) ה"נ דכוותה. אך אם כן צריך למדרש ממה דגילתה התורה ולא ס' ערלה שיהי' בגדר עשה ולא בגדר ס' ל"ת ונ"מ לענין אם מפסל לעדות דאם ל"ה כתיב בתורה הוי ספק פסול דדילמא עבר וחילל שבת בחינם שלא לצורך מילה ועי' מל"מ הל' עדות דמס' מפסל לעדות משא"כ אי נימא דל"ה רק גדר עשה לא מפסיל. ועוד אף אי נימא דמס' לא מפסיל נ"מ לענין קים לי' בדרבה מניה להמבואר במג"א (סי' רע"ו) דאף בס' אם חייב מיתה נפטר מתשלומין א"כ נ"מ אם מל בשבת וחבל בו דאם לא דרשינן מערלתו ולא ערלת ס' הוי מפטר מתשלומין דדילמא הי' שבת בחיוב וגלי לן קרא דל"ה רק בגדר עשה ולא מפטר מתשלומין ועיין מ"מ הל' שבת (פי"ג הט"ו) שכתב ורבינו ז"ל כותב פטור במקום תיקו וזה דרכו באלו הספיקות

ומוכרח הוא וקשה הא נ"מ אם הזיק בזריקתו דפטור מתשלומין מטעם קלבד"מ ואף דפטור מס' ממיתה מ"מ לא גרע מחייבי מיתות שוגגין דפטורין ומס' פטרינן מממון ועי' פנ"י ריש שבת:

ומה"ט תמוהין דברי רבינו אלי' מזרחי פ' משפטים בפ' וכי ינצו אנשים כו' ולא יהי' אסון באשה דאי בולדות מכה איש כתיב עד שיהי' בן קיימא הראוי להיות איש ולא הנפלים והולדות במעי האשה כ"ז שלא יצאו לאויר העולם לא ושמא משום דכ"ז שלא יצאו לאויר העולם יש לחוש דשמא לא יכלו לו חדשיו ולא יהי' ראוי להיות איש והתראות ספק לאו שמה התראה אע"ג דרוב עוברין שבמעי אמן יכלו חדשיהן מ"מ כיון דהשתא עדיין לא כלו ה"ס הוא ול"ד לסתם אנשים דאזלינן בתר רובא ול"ח לטריפה וה"ס ל"ש התראה דיש לחלק בין רובא דהאידנ' לרובא דלאחר זמן ובודאי כונתו אף אם ידענו דכלו חדשיו ג"כ א"ח על העובר כ"ז שלא יצא לאויר העולם היינו ג"כ זהו כלוי חדשיו שיצא לאויר העולם וכ"ז שלא יצא ל"ח ראוי להיות איש דדלמא לא יצא שלם מרחם אמו ועי"ש בס' גור ארי' דהשיג עליו דהא המקשה ללדת מחתכין הולד ממנה שחיותה קודם לחיות העובר ואחר שיצא לאויר העולם אין נוגעין בו דאין דוחים נפש מפני נפש ולדברי המזרחי אם אמרנו שהוא נפל אחר שיצא ג"כ נימא נפל הוא אלא הטעם הוא דכ"ז שלא יצא לאויר עולם לא נחשב כולד. ולא ידעתי הא כשיצא לאויר עולם כ' המזרחי ג"כ דאזלינן בתר רובא ובודאי אף אם לא ידענו דכלו חדשיו מ"מ אין דוחה נפש מפני נפש דאז הרוב הוא על העבר לדון דב"ק הוא משא"כ קודם שיצא סובר כ"ז שלא יצא מרחם אמו צריכין אנו לדין על הרוב לעתיד והוי כשמא ימות חיישינן וכמו שכתב הרשב"א סוף יבמות. ועין נו"ב מהד"ת ח"מ (סי' נ"ט) שם הביא דעת הגאון מ' ישעי' פיק ז"ל לדון דכשיצא ראשו אין נוגעין בו הוא דוקא בקים לן ביה שכלו לו חדשיו שאז ההרגו נהרג עליו והסביר הנו"ב סברתו דאלו ל"א רוב ולדות לאו נפלים אלא בשכבר יצא לאויר העולם ונולד בלי פגע אבל קודם שיצא לאויר העולם אף שיצא ראשו חי אינו בכלל רוב וכ' אמנם לא מצינו סברה זו בשום פוסק ואין לסמוך ע"ז לשפוך דמו של הולד עי"ש ובכלו חדשיו ליכא שום סברה לומר אחר שיצא ראשו דאינו מן הרוב וגם המזרחי מודה כיון דהרוב הוא על העבר משא"כ במעי אמו אז דנין על הרוב לעתיד אף דכלו חדשיו מ"מ כ"ז שלא יצא ראשו לאויר עולם הוי כלא כלו והוי ה"ס לדעת המזרחי אמנם למ"ש דאף בס' חיוב מיתה ג"כ פטור מן הממון מטעם קלבדר"מ דאם חייב מיתה לא גרע מחייבי מיתת שוגגין דפטורין מתשלומין א"כ אמאי חייבו התור' ליתן בפלילים דמי ולדות כיון דיש ס' חיוב מית' אף דל"נ הרוב דיכלו חדשיהם מ"מ דלמא כלפי שמיא

גליא דיכלו חדשיו והוי חייבי מיתת שוגגין דפטור בתשלומין ובפרט דבאמת הוי רוב רק כיון דהרוב הוא על העתיד דעת המזרחי דלא אזלינן בתרי' לשוי' התראה ודאי והוי ה"ס ומה"ט פטור ממיתה ולמה יתחייב בפלילים התשלומין א"ו דזה הוא חק התורה כ"ז שלא יצא לאויר העולם אינו ראוי להיות איש. וע"ש בנו"ב דהביא דברי סמ"ע ח"מ (סתכ"ה) דכ' מדמשלם דמי ולדות מכלל שאינו חייב מיתה עלי' והגאון רי"פ השיג עליו דלמא קרא איירי בלא כלו חדשיו והוי כטריפה וכ' דעדיף כיון דאם ל"ה הורגו אולי היה משלים ימי עבורו והי' נולד כדרכו א"כ איך ישלם דמי ולדות מספק נימא דהיה עתיד להיות בן קיימא וחייב מיתה ופטור מתשלומין א"ו שאף ב"ק ליכא חיוב מיתה קודם שיצא לאויר עולם ודבריו מגומגמין דודאי בהכרח צריך לומר דאם עדיין לא כלו חדשיו פטור בבירור מחיוב מיתה כיון דעדיין ל"ה נפש אף אם כלפי שמיא גליא שהי' עתיד לצאת ב"ק מ"מ בתר השתא אזלינן ולכך חייב ממון אבל בכלו חדשיו שפיר י"ל דמיקרי נפש. אולם באמת הא מבואר בש"ס סנהדרין (דף פ"ד ע"ב) דאי לא כתיב מכה איש הו"א אפילו נפלים אפילו בן שמנה הרי דאף בן ח' מקרי נפש רק כיון דגלי לן קרא דבעינן ראוי להיות איש שוב קים להו לחז"ל דכ"ז שלא יצא לאויר העולם אף בכלו חדשיו מ"מ ליכא חיוב מית' עליו ועין שם תוס' ד"ה הוה דמשמע מדבריהם דנפל ב"ח אף שהוא גרע מן טריפה מ"מ יותר מקרי נפש מבן ט' דכלו להו חדשיו ועדיין במעי אמו דתלוי חיותו באמו. ובל"ה תמהני על המזרחי דכ' דהוי ה"ס דיש לחלק בין רובא דהאידנא לרובא דלאח"ז הא מבואר בש"ס נדה (דף מ"ו ע"ב) דאי מופלא סמוך לאיש דאורייתא הקדיש הוא ואכלו אחרין לוקין ע"י וכתבו תוס' דל"ה ה"ס דשמא לא יביא ב' שערו' עד ב' שנים וכתבו דאזלינן בתר רוב שמביאים ב' שערות בזמנן עי"ש הרי דאף על העתיד לבא אזלינן בתר רוב ודוחק לחלק דשם אלו דנין על השתא כח הגדלות שיש לו מרוב ובודאי יתראו הב' שערות בזמנן משא"כ בעובר דתליא במקרים והוי כשמא ימות דהדוחק מובן מאיליו ואכ"מ בזה.

ויש להבין מה דקאמר בש"ס שבת דבן ח' הוי כמחתך בעפר בעלמא הוא הא מדברי ש"ס סנהדרין הנ"ז מבואר דמדכתיב ואיש כי יכה כל נפש הוה אמינא אפילו נפלים אפילו בן ח' הרי דמקרי נפש ולמה לא יתחייב החובל בו בשבת דאטו במלאכת שבת כתיב מעוטא כמו לגבי רציחה דמיעט' רחמנ' מדכתיב מכה איש ולכך הי' ס"ד דאף ההורג הקטן פטור ואיצטרך למכתב כל נפש להורות דבעינן שיהי' ראוי להיות איש וכיון דאם לא הי' כתיב איש היינו מחייבים אף על ב"ח כיון דמ"מ מקרי נפש וא"כ לענין שבת אמאי לא יהי' כחובל נפש ועיין חידושי רשב"א שבת דף (קל"ו) דכ' דודאי ב"ח

גרע מטריפה דהא מחתך מן הטריפה בשבת חייב משום חבורה והשוחט הטריפה חייב משום נטילת נשמה כדמוכח פסחים פרק א"ד רק לענין זה הוי ב"ח כטריפה לטהרה מידי נבלה בלחוד דעיקר שחיטה אינה אלא להכשיר באכילה ואפ"ה אהני לה שחיטה לטהרה מידי נבלה דלמאכל שיש לה רוח חיים מהני לה שחיטת סמניה לטהרה מידי נבלה ה"נ אע"ג דמת הוא שחיטת סימניו מטהרין אותו מידי נבלה. ואכתי צריך להבין כיון דקרי נפש ורוח חיים יש בה למה לא יתחייב השוחטו בשבת משום נטילת נשמה והחובל בו יתחייב. וע"כ צריך לומר דמלאכת מחשבת בעינן לענין שבת דומיא דמלאכת המשכן ושם אולי ידעו חז"ל דל"ה נטילת נשמה רק מדבר שהוא ב"ק ולא מנפל ואף דבש"ס חולין (ד"כ) קאמר וכי מתה עומד ומולק הרי אם חשבינן כמת' ל"ש מצות מליק' וכאן הוא כמת ממש ואיך שייך מצות שחיטה בזה צ"ל דדוקא בחי שהי' שלם וכשנפסק רוב ב' שוב לא מתכשר בו מצות מליק' משא"כ בב"ח דיש בו רו"ח מהני שחיט' לטהר' אף דלענין שבת חשיב כמת' וע' רמב"ן ורשב"א (דק"ז) בהושיט ידו למעי בהמ' ודלדל עובר שבמעי' דחייב אינו משו' עוקר דבר מגדולי רק משום נטילת נשמה דומיא דחובל דהוי נטילת נשמה מאבר אחד וא"כ כיון דחזינן דאף במה דהוא במעי אמו חייב משום נטילת נשמה אף דלא מקרי נפש למ"ש תוס' סנהדרין הנ"ז דקוד' שנולד לא הי' שום הו"א לחייב ההורגו ולאחר שנולד הי' הו"א לחייבו אף על ב"ח אי לאו דכתיב מכה איש כיון דמקרי נפש א"כ אם יתחייב לענין שבת על נטילת נשמה דעובר למה לא יתחייב על בן ח' וצריך לומר דעכ"פ הוי כירך אמו ודלדל העובר הוי כאבר מאמו וחייב משום נטילת נשמה ועיי"ש במאירי דכ' וז"ל ומ"מ גדולי הדורו' מפרשי' אותה אף במת ואינו חייב משום נטילת נשמה שכל שלא נולד אינו ראוי לומר בו נטילת נשמה כדכתיב ולא יהיה אסון ונמצא שאם הכה את האשה והפילה אינו חייב משום נטילת נשמה עכ"ל והדברי' נפלאי' דמה עניין חיוב מיתה לחיוב' דשבת הא גם שם באמת הו"א חייב אי לאו דגלי לן קרא דמכה איש רק בתשלומין הוא חייב או כמ"ש תוס' שם כיון דעדיין לא נולד גרע אבל מ"מ נטילת נשמה הוי או למ"ש תוס' שם דהו"א דגזרת הכתוב היא לחייבו בממון היכא דלא נתכון לולדות. אבל לענין נטילת נשמה דחיוב שבת למה לא יתחייב. וצ"ל דסובר דבאמת כ"ז שלא נולד ל"ה נפש כלל וגרע מבן ח' חי שכבר נולד וכיון דלדידן בבן ח' חי אף דמקרי נפש לית ביה חיובא דשבת בנטילת נשמה כמו כן עובר דלא נולד ועדיין במעי אמו הוא אף שדלדלו ממקומו ומת אינו ראוי לומר בו נטילת נשמה וגרע מטריפ' דכבר יצא לאויר העולם וצ"ע בזה:

וקצת יש לומר דמש"ה השמיט הרי"ף הך דרב אדא בר אהבה דלמה דמסיק הש"ס כתנאי חזינן דר"י בר"י וראבר"ש ס"ל דשחיטתה מטהרתה תו ל"ה כבשר בעלמא ורק לרשב"ג מוכרח דס"ל מחתך בבשר בעלמא הוא אבל אנן לא קיי"ל כוותיה ובסתם ולדות מהלינן משום דאזלינן בתר רובא ובן ח' גמור אסור למולו באמת וסמך הרי"ף על סוגיא דסנהדרין הנ"ז אשר מבואר דמקרי נפש והי' ה"א דההורגו חייב לולא דגלי קרא מכה איש ולשיטת הרמב"ם באמת קשיא סוגיא דסנהדרין

והנה קיי"ל כר"ע בכל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינו דוחה שבת ואין עושין חלוק ואם אין לו כורך על אצבעו דרך מלבוש ומביא דרך חצר אחרת (ש"ע של"א ס"ח) וכתב המג"א דדרך רשות הרבים אסור ובגליון רע"א שבת אות קנ"ח כתב דממה שר"ן הביא דברי רמב"ן להוכיח דבנשפך המים שלאחר המילה יכול למולו ולהח' חמים ומבי' דרך רה"ר ותמהני הא המ"א סמך ע"ד הב"י שם ובי"ד סי' רס"ו דהרגיש בדברי הר"ן וכתב דדרך רה"ר דקאמר לאו רה"ר ממש אלא היינו לאמר דכי היכא דבה"ר איכא איסורא בכורך על אצבעו ה"נ איכא איסורא אפילו מחצר אחרת שלא נשתתפו. ובס' אלי' רבא כ' בשם הב"ח הא דמצרך לעשות בשינוי היינו קודם המילה אבל לאחר המילה מותר בלא שינוי ותמהני עליו הא הב"ח סמך בדבריו עמ"ש ביו"ד שם ושם כ' רק רחיצת חמין כיון דאיכא סכנה ל"ב לשינויי אבל בכמון מסופק בדבר

ודע דהא דאמר ר"ע מכשירין שאפשר לעשותן מע"ש אינו דוחה שבת מבואר ירושלמי שבת פ' ר"א ופסחים פ' אלו דברים דאף אם הי' מקרה מאיזה סיבה שנאנס בשבת כמו בנפל מזבח בשבת דאינו ראוי לבנות מאתמול או אם נולדה יבלת בקרבן מ"מ מין יבלת ראוי' ליקרב מאתמול ומה"ט טמא שחל יום השבעי שלו בשבת שהרי אינו ראוי להזות מאתמול מ"מ מין הזיה ראויה להיות מאתמול ודוקא שחיטה שזמנו קבוע ביום ההוא ומנה בפשיטות אם נאבד האיזמל של מילה מ"מ אסור לחלל שבת להביאו וקשה בדברי תוס' יבמות (דף ו' ב') ד"ה טעמא דהקשו הא דקממעט הבערה דשבכ ממושבתיכם דמה לי בישול פתילה מה לי בישול סממנים דלמא משום דל"ה רק הכשר מצוה דרציחה עצמה כשנתבשלה הפתילה מאתמול או חנק וסייף תדחה שבת וכ' כיון דבמ משוינן מכשירי מצוה שא"א לעשותם מע"ש כמצוה עצמה כדתנן כלל אמר ר"ע כו' והכא באי אפשר לעשות הפתילה בע"ש מדאיצטרך קרא למיעוט' וקשה הא מאי דאמר ר"ע כל שאפשר לעשות בע"ש הוא רק על עצם המלאכה מה דאין זמנו קבוע ביום ההוא א"כ לא משכחת באי אפשר לעשות במכשירין וכיון דמין פתילה אפשר לעשות מע"ש אינו

דוחה וע"כ דהי' ס"ד לבער הרעה דוחה וכמ"ש הריטב"א דמה"ט הי' ס"ד דדוחה אף דלא הוי בעידנא ואכתי יקשה דמנ"ל דרציח' עצמה דאינו דוחה:

ולכאור' י"ל הא דסובר ר"א במכשירי מילה ולולב דדוחה את השבת היינו דוקא ביום דכבר חל עליו המצות אבל בלילה דעדין גברא לא חזי אזי אסור להוציא האיזמל או התינוק או הלולב כיון דאכתי לא חל עליו החיוב ודומה קצת להא דמבואר (פסחים דף ס"ט (דהזאה לא דחי' משום דגברא גופי' לא חזי לא רמי' חיובא עליו ואף דשם לא יבא לידי חיוב וכאן כשיאיר היום יבא לידי חיוב ואזי יהי' רשאי מ"מ השתא ל"ח ועי"ש ברש"י שכתב כגון להביא איזמל למילה שכבר התינוק ראוי למול משמע דוקא כיון דכבר חל עליו החיוב אבל בלילה דאכתי לא חל החיוב אסור להביא ואם הביא חייב חטאת ומיושב קושית הח"ס חלק או"ח שהקשה הא ר"א שמותי ותלמידו דב"ש וב"ש ס"ל ביצה (די"ב) דאין מוציאין ביו"ט קטן למיל' ולולב לר"הר עי"ש ולהנ"ל אתי שפיר דש' י"ל דאיירי בלילה ועיין תוס' יומא (דף מ"ו) דהא דאמר ולא עונת חול בשבת כו' היינו בליל שבת שלא ניתן שבת לדחות אצל שום קרבן בההוא שעתא והא דאמר למשרי אברין ופדרין סמוך לבוקר כי מסדר מערכה דיומא עי"ש הרי אף דניתן עכ"פ שבת לדחות ביום מ"מ אסור בלילה כיון דבההי' שעת' לא ניתן לדחות כן נמי במילה לר"א אף דמכשרין מותר היינו כיון דניתן לדחות לענין מילה בעצמו זה דוקא באם בשעתא דניתן לדחות ולא בלילה אולם בירושלמי מסכ' ר"ה (פ"א ה"ח) איתא דבר שהוא דוחה את השבת ביום מכשירין מהו שידחו את השבת בלילה ועיין שם במפרש דהיינו מכשירין שאי אפשר לעשות' מע"ש כגון להחם חמין לצורך מנחות וקאמר והא תנינן העמידו עושה חביתין לעשות חביתין תפתר בחול תנא ר"ח בר אדא זה סדר תמיד לעבודת בית אלקינו בין בחול ובין בשבת הרי דמכשירין שדוחה שבת דוחה גם בלילה שעשיות החביתין היה קודם עלות השחר שאח"כ היה תרומת הדשן ואח"כ הפייס ואח"כ אמר הממונה צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה.

סימן לב

כתב הרמב"ם (פ"ח משבת) כל זרע שקצירתה מצמח' כגון אספסתא וסילקא הקוצרו חייב משום קוצר ומשום נוטע וכן הזומר והוא צריך לעצים חייב שתים עכ"ל מבואר אף דהרמב"ם פוסק דמלאכה שא"צ לגופה חייב מ"מ בקוצר לא מקרי מלאכה רק אם צריך לאותו דבר וכמ"ש תוס' שבת (דף ע"ג ע"ב) דלא מקרי בעצים קוצר אלא בענין זה מידי דהו' אקורע על מנת לתפור ומוחק ע"מ לכתוב וכן כבשים שסחטן לגופן מותר לפי שאין דרך דישה בכך וביאור דבריהם במהר"ם מלובלין במ"ש מידי דהוה אקורע ע"מ לתפור

דכמו דקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב אינו חייב שתים משום כותב ומשום מוחק וה"נ כשקוצץ וזומר להצמיח אינו חייב אלא משום צומח לחודיה עי"ש ולא הבנתי דבריו הא בקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב כיצד יתחייב תרתי משום מוחק וכותב אם אינו כותב בשבת ובאמת אם תופר הקרע שקרע וכותב על המחיק' שעש' חייב תרתי משום מוחק ומשום כותב דקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב דקתני חייב היינו אם נמלך אח"כ ואינו תופר ואינו כותב ג"כ חייב על מה שקרע במחשבת לתפור ומחק ע"מ לתקן וחייב על מחשבתו שחשב אז לקרוע ולמחוק ע"מ לתקן כמו סותר ע"מ לבנות אף אם אינו בונה אח"כ והא דקתני ע"מ לתפור ולכתוב הוא משום דבעי למתני שיעורא דשני אותיות ושתי תפירות וכמ"ש תוס' שבת (דף ל"א) אבל אף בנמלך אח"כ שלא לתקן ג"כ חייב. תדע דאל"כ הוי התראת ספק אם התרו בו שלא לקרוע ושלא למחוק דדילמא ימלך ולא יתקן ול"ש בזה לאוקמי אחזקה כמו בנזיר דל"ה התראת ספק פן ישאל על נזירותו דשם צריך שיעשה מעשה לישאול משא"כ כאן אדרבא צריך שיוסיף מעשה תפירה וכתיב' אלא ודאי דשם מלאכ' נגמרה במחשבתו לתקן וכמדומה שראיתי כן בס' בש"ר להוכיח דחייב אף אם לא תיקן וכן ראיתי להדיא בספר יראים במלאכת סותר שכ' במקלקל ע"מ לתקן שאע"פ שאם הניחו כמו שהוא סתור עתה הי' הדבר מקולקל אחרי שע"מ לתקן הוא עושה חייב עכ"ל ובודאי אם גמר התיקון ג"כ בשבת חייב שתים על מה שסתר ע"מ לתקן ועל התיקון ומה ראיה לנידון דקוצר וזורע דבעינן דוקא צריך לעצים הא אף באינו צריך לעצים מ"מ שם קציר' היא והוי מלאכה שאצל"ג ויתחייב שתים:

גם במוחק אם ע"י מה שמוחק נתקן מצינו דחייב תרתי משום כותב ומשום מוחק כמבואר בירושלמי שבת (פ"ז) יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק ויש שהוא מוחק נקוד' אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק האיך עבידא הי' ד' ועשאו ר' ר' ועשאו ד' חייב משום כותב ומשום מוחק וי"ל דאף בש"ס דידן דף ק"ד ע"ב) בברייתא הגיה אות אחת חייב ואמר ר"ש כגון שנטלו לגגו של ח' ועשאו שני זייני"ן ורבא אמר כגון שנטלו לתגו של ד' ועשאו ר' דבאמת מה דקתני חייב היינו משום כותב ומשום מוחק וא"כ ה"נ בקוצר ע"מ להצמיח יתחייב שתים דל"ה מקלקל כיון דצריך לתקן כמו בד' ועשאו ר' וראיתי בס' דו"ח לרבינו עק"א ז"ל שכת' דמדברי תוס' מבואר דקורע שלא ע"מ לתפור אין הטעם משום מקלקל אלא דהקריעה בעצמותה ל"ה מלאכה אלא בע"מ לתפור והקשה הא בקורע על מתו חייב הרי כל דליכ' קלקול חייב אף שאינו ע"מ לתפור וכדקתני במתניתין הקורע בחמתו וכל המקלקלין פטורים דמשמע דרק מטעם מקלקל פטור וכן מבואר ברמב"ם עכ"ד והביא דברי הכ"מ

(פ"י משבת) בפותח בית הצואר דחייב משום מכה בפטיש ואינו חייב משום קורע כיון דאינו ע"מ לתפור ובגליון משניות הביא דברי העו"ש (סי' שט"ז) שהקשה כן על הב"י דבמקום דקרע בעצמו הוי תיקון לא בעינן על מנת לתפור אולם באמת יקשה הדברים דהא כן מבואר להדיא ברש"י מס' מכות (דף ד') וברמב"ן וריטב"א דבפותח בית הצואר החיוב רק משום מכה בפטיש ולא משום קורע ואמאי ובס' עו"ש שם כתב והכא היינו טעמא משום דכל מה שהוא לתקן הבגד וצריך בעשייתו אינו בכלל קור' ואינו מובן עכ"פ הא מבואר כל דליכ' קלקול חייב אף באינו ע"מ לתפור וביותר יקשה על הרמב"ם דפוסק מלאכה שא"צ לגופה חייב וא"כ למה בקוצר והצמיח בעינן דוקא להיות צריך לעצים גם כנראה בס' מעשה רוקח משם ר"א בנו של הרמב"ם במלאכה זו דפותח בית הצואר וז"ל האי מילתא פירשה אבא מארי ז"ל פירוש דמסתבר כו' דהאי פותח בית הצואר אינו שיחתוך מן הבגד מקום שיכנוס בו הצואר במספרים או בסכין כדרך שעושים החייטים דהא משנה ערוכה היא כל המקלקל ע"מ לתקן שיעורו כמתקן וחייב ומאי אתא רב ללמדנו א"ו פי' הדבר כך הוא דדרך החייטין כשגומרין הבגד ומתקנים בית הצואר שלו עד שיהי' ראוי ללביש' מסיר המטלית שחתכ' ממקום בית הצואר על בית הצואר ותופר' תפירת עראי שיהיה ניכר שזה הבגד חדש וכשירצה בעל הבגד ללבוש מסיר אותה החוטים שתפר בהם אותה המטלית ולובשו סד"א שאותה התפירה שהוא עראי יהי' פטור עלי' קמ"ל וע"ז הקשה רב כהנא מ"ש ממגופת חבית ומשני זה חיבור תפירת מטלית זה עם בית הצואר חיבור יפה הוא שכן דרך כל החייטין ואפילו היתה התפירה דרך עראי ואינה מתוקנת כ"כ שלא תתן דבריך לשיעורין אבל חיבור המגופה לחבית אין חיבור כלל שאין חיבור החרס חיבור אא"כ נצרף ונהיה כולו גוף שוה עכ"ל מדברים אלו נראה דהחיוב הוא משום קורע הואיל דל"ה ע"מ לקלקל רק שזה תיקונו ועיקר מאי דאתי רב לאשמועינן דתפירת עראי ג"כ הוי חיבור וא"כ יקש' אמאי התנה הרמב"ם בזומר דהוא דוק' בצריך לעצים נימא דקצירה בעצם הוי מלאכה אם אינו ע"מ לקלקל **ונראה** דהא מבואר ברמב"ם (פ"א הח"י) משבת כל המקלקל ע"מ לתקן חייב כיצד הרי שסתר כדי לבנות במקומו או שמחק כדי לכתוב במקום שמחק כו' חייב מבואר דסותר צריך שיהיה כדי לבנות במקומו וכמו דמתרץ עולא דעת רבי יוסי במכבה דפוטר בכולן חוץ מן הפתילה דלעולם כר"י ס"ל דמשאצ"ל חייב וקסבר סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר ע"מ לבנות שלא במקומו ל"ה סותר, ובמשכן כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי כמבואר שבת (דף ל"א) וקשה מאד א"כ אמאי כת' הרמב"ם שם (ה"ז) במכבה מפני שצריך לשמן או לפתילה או שלא יבקע הנר דחייב שהכבוי

מלאכ' והרי נתכוין לכבות הא עכ"פ הוי סותר על מנת לבנות שלא במקומו ומצאתי בס' קרמ"ר שעמד ע"ז וכ' דס"ל להרמב"ם דאף ת"ק סבר סותר ע"מ לבנות שלא במקומו דפטור רק במכבה מתקן מיד משא"כ בסותר שהתיקון יבא אח"כ בעינן על מנת לבנות במקומו והכלל דס"ל בשאר המקלקלין חדא מתרתי בעינן או שיהי' ע"מ לבנות במקומו כגון קורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב או שבשעת הקלקול בא התיקון כגון קורע בחמתו ומכבה כחס על הנר או על השמן דבאלה התיקון בא מיד ולפ"ז בקוצר דעוקר דבר מגידולו הוי כסותר ע"מ לבנות שלא במקומו דהא המלאכה נעשית במה שקוצר ונבדל מן עיקרו דפסקה ליניקתה וזה הוי קלקול גמור ובזה לא נעשה שום תיקון אם אינו צריך למה שקוצר ואף דהוא ע"מ לבנות שיצמיח ע"י זה יותר והוי כזורע מ"מ זה התיקון הוא שלא במקומו ואינו נעשה מיד בשעת הקלקול אף דלענין זורע חייב אף דלא נעשה מיד התיקון זה מלאכתו כך הוא ע"ד זה אבל מלאכת הקצירה דהוא עוקר דבר מגידולו אם אינו צריך למה שקוצר הוי קלקול והתיקון לא נעשה מיד רק אח"כ שיצמיח ואינו חייב בזה בשביל קוצר ואם באמת התיקון הוא מיד ע"י הקצירה חייב אף אם א"צ למה שקוצר:

ובזה מובן דעת הרמב"ם דפוסק דאסור למרוט נוצות מעוף ביו"ט לפנות מקום השחיטה דנמצא תולש ביו"ט כמבואר בדבריו (פ' ג' מיו"ט) ודעת רמב"ן מובא ברא"ש בכורות וברשב"א ור"ן שבת פ' כלל גדול דמותר ושורש מחלקותן דדעת רמב"ן דתולש כנף העוף חייב משום גוזז בין בחי בין במת וכיון דיצטרך לעשות מלאכת תולש עכ"פ לצורך אוכל נפש מה לי אם יעשה אחר שחיטה או קודם שחיטה וסובר דאין לחייב בחי אם תולש כנף בתרתי משום גוזז ומשום עוקר דבר מגידולו דעוקר דבר מגידולו לא שייך אלא בגידולי קרקע ועיין ברמב"ן הל' בכורות דהאריך בראיות מסוגיא דבכורות דל"ש עוקר דבר מגידולו רק בגד"ק והתולש מן החי אינו חייב רק משום גוזז ובמהרי"ט אלגזי שם תמה עליו דהא מפורש שם טעמא דכנגדו ביו"ט מותר ולא אסרינן לי' משום עוקר דבר מגידולו הוא משום דתולש לאו כגוזז וכיון דלאו אורחי' כתלישה כלאחר יד הוא ופטור ומשום שמחת יו"ט התירו ובתולש מן הקרק' נמי כל שתלוש שלא כדרכו חשיב כלאחר יד. ובאמת ראיית רמב"ן הוא מדקתני התולש את הכנף כו' חיי' ג' חטאות ומתרץ בש"ס בכורות שם שאני כנף דהיינו אורחיה ובכ"ז החיוב הוא רק משום גוזז דאל"כ כיון דפרט שלשה חטאות היה לו לומר ארבעה א"ו דוקא משום גוזז ולא שייך עוקר דבר מגידולו רק בג"ק ולס"ד דש"ס שם היה סובר דשייך עוקר דבר מגידולו אף בבע"ח ולבסוף דמסיק תולש לאו היינו גוזז בי"ט שרי דהוי כלאחר יד דסובר הרמב"ן דלענין גוזז דדרכו רק

בכלי הוי תולש ביד כלאחר יד אבל לענין קוצר דדרכו לתלוש אם נאמר דגם מבעלי חיים כשתולש יש בו חיוב תולדות קוצר בזה ל"ה התלישה כלאחר יד דהוי כאורחיה והנראה דלא גרס שם בש"ס וביו"ט ה"ט דשרי דהו"ל עוקר דבר מגידולו כלאחר יד רק סתם דהוי כלאחר יד ומזה הוכיח דלא שייך קוצר רק בגד"ק דאל"כ לענין עוקר דבר מגידולו הו"ל כאורחיה וכן מבואר להדיא חידושי ר"ן ורמב"ן מס' שבת [ובחידושי חמדת שלמה מס' שבת (דף ק"ז) תמה על הרשב"א שם ולא הי' לפניו דברי חידושי רמב"ן ור"ן שבת] והוסיף עוד הרמב"ן דל"ל דבעוף מחיים אסור משום תולש דבר מגידולו והאי דנקיט משום גוזז לחייבו לאחר שחיטה נמי דחדא תולדה לשני אבות ליכא לעולם ועוד א"כ בבהמה לתסר דהא אורחיה הוא לתלוש ביד דבר מגידולו ולאו אורחיה דגזיזה אלא בכלי אלא כיון דמשו' גוזז הוא כאורחי' חייב כגון בעוף ובבהמה הוי כלא"י ופטור ומשום תולש ליכא דל"ה אלא בגד"ק הא בבע"ח משום גוזז איכא משום תולש ליכא ומעיקרא קס"ד דכל ביד תולדה דתולש הוא וכל בכלי תולדה דגוזז והשת' אמרינן דרק משום גוזז וליכא למיסר משום תולש כלל עכ"ד ועי' חידושי ר"ן (דף צ"ד) במחלוקת חכמים ור' אליעזר הנוטל צפרניו זה בזה דבכלי דברי הכל חייב דהוא משום גוזז וי"מ משום עוקר דבר מגידולו ולא מחוור דההיא תולדה דקוצר ואין קצירה אלא בגיד"ק ועוד שאין לחייב משום קוצר אלא כשהוא צריך לעצים משא"כ בזה עכ"ד והיינו דמלאכת גוזז היה אעפ"י שא"צ לגיזה הואיל וצריך ליפות עצמו בגיזה או שישאר העור בלי שער כדי שיהי' ראוי לעיבוד. אולם דעת רמב"ם הוא דבאמת בחיי עוף ובהמה שייך תרתי מלאכת קוצר ותולדתה עוקר דבר מגידולי וגוזז דתולדתה הוא התולש כנפיו ביד וכ"כ להדי' בס' יראים במלאכת קוצר תולדה דרבנן הנוטל צפרניו זב"ז חכמים אוסרים משום שבות מבואר דבכלי דחייב הוא משום תולדות קוצר ובמלאכות גוזז כתב דעיקרו גוזז צמר או שער מעל גבי בהמה ותולדה דאורייתא גוזז או תולש כנף של עוף חי ותולדה דרבנן התולש צפורניו ביד שהוא משום שבות וכ' ולמעלה הזכרנוהו בתולדות קוצר דהא מילתא דמיא לקוצר וגוזז הלכך הוי' תולדה לתרוויהו עי"ש וס"ל דיש שני אבות לתולד'אחת. ולכך שפיר אסור לתלוש נוצות עוף במקום שחיטה ביו"ט אף דבל"ה יעשה מלאכת גוזז לצורך או"נ לאחר שחיטה מ"מ מחיים יש בה תרתי תולדה דקוצר וגוזז ולאחר שחיטה אין בו עוקר דבר מגדולו רק גוזז אולם בכל זה יקשה למה נאסור לו לתלוש לפנות מקום השחיטה ישחוט וישליכנו דאז אין בו מלאכת קוצר רק גוזז וזה בלאו הכי יצטרך לעשות גם לאחר שחיט' וי"ל דדעת ס' היראים דשייך קוצר אף באם אינו צריך לדבר הנקצר:

אולם לדעת רמב"ם שכ' להדיא דרק בצריך לעצים יש קוצר וקשה אמאי אסור לתלוש באם לא יצטרך למה שקוצר ותולד' דקוצר יצטרך לעולם לעשות אולם למה שביארנו דזה שצריך לדבר הנקצר הוא רק מטעם דאין בו התיקון מיד בשעת הקלקול והוי כסותר ע"מ לבנות שלא במקומו אבל בקורע בחמתו או על מתו דהתיקון מיד חייב אף בסותר בלבד כיון שמיד בא התיקון ממילא בתולש הנוצות לפנות מקום השחיט' אף אם ישליך הנוצות וא"צ להם מ"מ כיון שהתיקון הוא מיד ע"י התלישה לפנות מקום השחיטה שייך בו תולדה דקוצר ויעבור על תרתי תולדת קוצר וגוזז משא"כ במה שיתלוש לאחר שחיטה לא יהי' רק תולדה דגוזז בלבד:

והנה בגוזז דעת רש"י ורמב"ן ור"ן וריב"ש דאף אם הוא לצורך לייפות העור הוי ג"כ מלאכ' הצל"ג והיינו כיון דמלאכת הגזיז' כשנעש' בדבר המחובר הוי כנעשה בכולה המלאכה והריב"ש (סי' שצ"ד) מובא במג"א (סוף סי' ש"ג) כת' דאף דא"צ לשער חייב דדומה לחופר גומא וצריך לגומא דחייב אע"פ שא"צ לעפרה ובס' חיי אדם בנשמת אדם תמה עליו דמה דמיון זה לזה דהתם החיוב משום בנין הגומא והרי צריך לגומא אבל הכא המלאכ' הוא גוזז וכיון דא"צ לשערות הוי מלאכ' שאצל"ג ולא קשה להמבואר בדברי הרא"ה בש"מ ב"ק (דף ל"ד) להוכיח דהיכא דהוי דבר א' כשמתקן חלק ממנו הוי דבר שנעשה בו המלאכה כמו בחופר גומא כן נמי שערות המחוברים כשגוזז ומתקן החלק מן המחובר הוי מלאכה הצל"ג לעולם ועי' חידושי רמב"ן שבת (דף ק"ו) שכת' מילה מלאכה הצל"ג היא דצריך שיהא אדם זה מהול ומהדומה לזה הנוטל צפרניו בהכלי וכן שפמו חייב משום תולדה דגוזז ואע"פ שאינו צריך לגוף הצפרנים והשער מלאכה הצל"ג נקראת וכ' עוד בנוטל שערו וצפרניו בין לתקן גופו וליפות עצמו ובין לצורך השער והגיזה כולה מלאכה הצל"ג היא מפני שהכל דבר א' והנטילה היא המלאכה עי"ש:

ולכאורה הא מבואר ברמב"ן בכורות הנ"ל מובא ברא"ש שם דהתולש נוצות קודם שחיטה הוי מלאכה שאצל"ג וצריך לחלק דשם אין התועלת ליפות העור רק לצורך השחיטה אבל היכא דהוי צורך העור אף שא"צ לגיזה חייב ושם אינו ליפות העור רק לפנות מקום לשחיט' שוב ראיתי בס' ס"ט (סקצ"ח) שכ' ג"כ דרמב"ן בכורות אינו חולק על ריב"ש מטעם הנ"ל ושפת אמת בפיו כמו שכתבתי אולם מ"ש שם בנידון דידי' לומר לנכרי לחתוך צפורן לצורך טבילה גם כן לאו צורך יפוי הגוף הוא אלא לצורך טבילה שלא יחוץ הצואה שתחתיו לא נהירא למ"ש דדוקא בתולש מן העוף דליכא שום יפוי להעוף במה שתולש הנוצות אבל בנוטל צפרניו כיון דבע"כ נתיפה בזה הוי פסיק רישי' ודומה להא דתולש עולשין שבת (דף ק"ג) דדוקא בארעא דחברי' דא"צ ליפוי אז הוה

לי' משאצ"ל אבל בארעא דידי' אף דא"צ ליפות מ"מ הי' חייב דהוי פס"ר וכמו"ש תוס' ורמב"ן שם א"כ באש' כיון דמ"מ ע"י נטילת הצפורן יש יפוי והוי מלאכ' הצל"ג אף דאין כונת' לכך מ"מ הוי פס"ר דניחא לי' ואף דיש לומר דזה דוקא אם ישראל עושה בעצמו הוי פס"ר דניחא לי' משא"כ באם עושה ע"י נכרי דלי' לא איכפת ותליא בהא דרמ"א (סוף סי' רנ"ג) ובמג"א שם (ס"ק מ"א) ודעת הגר"א ז"ל שם לאסור בכה"ג אף ע"י נכרי ואין כאן מקום בזה:

ודע דשיעור גוזז לחייבו מה"ת שהוא מלא הסיט כפול מבואר תוספתא (פ"ט) ומן התימא על הא"ז הלכות שבת (סי' ס"ג) שכ' בפ' האורג תנן שיעור המלבן והמנפץ כו' והטווה כמלא רוחב הסיט כפול ולא הוזכר במשנה הגוזז מיהו נראה בעיני דשיעור גוזז נמי כדי לארוג מלא רוחב הסיט וכן משמע פירש"י ולא אדע הא מבואר בתוספתא הגוזז מן הבהמה ומן החיה ומן העופות אפילו מן השלח מלא הסיט כפול ה"ז חייב אולם לשיטת רמב"ן והריב"ש דגוזז הוי מלאכה אף אם אינו צריך להגזיזה ג"כ חייב כמו בצפרניים בזה כנראה דל"ב שיעור כמלא הסיט כפול ושיעורא בכ"ש כמו בתולש עולשין (דף ק"ג) דאם ליפות הקרקע כל שהוא וה"נ בנוטל צפרנים או גוזז מן השלח אם הוא ליפות חייב בכ"ש ואפשר דמש"ה לא קתני גוזז במשנה בהדי המלבן והמנפץ והצובע והטווה משום דגוזז הוא לפעמים בכ"ש כשהוא ליפות ואף דגם הטווה יש חלוקין כגון על האורג הא קתני במתניתין ר"פ האורג מחלקותן ובכ"ז כלל בניהן השיעור כמלא רוחב סיט כפול משום דסתם הטווה הוא בשיעור זה. וגם רבי סתם במתניתין (דף ק"ד ע"ב) כתב אות אחת סמוך לכתב קאמר בש"ס מאן תנא אמר רב' בר ר"ה דלא כר"א דאי ר"א האמר אחת על אריג חייב [ובאמת יש לדקדק דלמה להש"ס להוכיח דר"א כמו דחייב אחת על אריג כן מחייב על אות אחת סמוך לכתב הא כן מבואר להדיא מס' ביצה (פ"ד) בתוספתא דר"א מחייב בכתב אף על אות אחד ויש לישב] אבל בגוזז דלא נתנה במתנתין פלוגתא בזה לכך לא כייל רבי בהדייהו גוזז כיון דלאו דוקא שיעור סיט כפול בעינן דאם גוזז כדי ליפות חייב על כ"ש ובא"ז שם הביא לשון הירושלמי גזז סתם מהו נשמעינה מן הדא הוציא דיו אם בקולמס כדי לכתוב שתי אותיות אם להגיה אות אחת ואין לי לפרש עכ"ל וכנראה כונת הירושלמי הוא דדוקא בגוזז לצורך הגיזה אזי בעינן שיעור גדול אבל אם גזז כדי ליפות שיעורו בכ"ש ועיין ש"ס שם הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה שתים ר"א אומר א' ומודים חכמי' לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפי' אחת חייב מבואר להדי' דלא בעינן שיעור כמלא רחב הסיט ובסתם ליפות פליגי ר"א ורבנן ג"כ בשיעורא ובמלקט לבנות משחורות אף לרבנן חייב בכ"ש ועי' תוס' מכות (דף כ') פירוש רשב"ם

דאתא דוקא כר"י דמלאכה שאצל"ג חייב וכ"כ הרשב"א שם וזה כדעת התוס' דגוזז בעי דוקא להגזיזה למ"ד דפטור במשאצ"ל וחידוש הוא דכנראה הריטב"א לא יחלוק על הרמב"ן והר"ן וריב"ש דגוזז חייב אף באצל"ג ועיין מג"א (סי' תקכ"ו ס"ק י"א) שכ' מ"ש הרמב"ם דגוזז בין מן החי ובין מן המת מיירי שצריך לשער אבל בא"צ לשער כלל אינו מלאכה לכך כ' הת"ה דגזיזת שער מותר ביו"ט למת דאינו מלאכה כלל וכבר תמה עליו בח"מ הא הרמב"ם פוסק משאצ"ל חייב וביותר דמבואר בהנך פוסקים דגוזז חייב אף אם א"צ להגיזה כשהוא ליפות ובמחצית השקל ביאר כונת המג"א דבגוזז מן המת דחייב הוא מלאכה אם צריך להשער אבל בא"צ ל"ה שם מלאכ' כלל דומה למ"ש המ"מ במצרף וקטימ' קיסם כל שאינו מתכוין אין בו מלאכ' ולא אדע הא עכ"פ מכוין ליפות ולנקות המת בתלישתו וכמ"ש הריב"ש במסרק דהוי פס"ר מה"ט דמכוין ליפות וה"נ מתכוין ליפותו ולנקותו ולמה ל"ה הגיזה מלאכה גם הא הרמב"ן דמתיר לתלוש נוצות העוף ביו"ט לתקן מקום השחיטה כיון דבלא"ה יעשה מלאכה זו אחר שחיטה ואם נאמר דגוזז מן המת וא"צ לשער ל"ה שם מלאכה כלל א"כ אם יגזוז ויתלוש לאחר שחיטה כשאינו צריך לשער לא יעשה שום מלאכה ולמה נתיר לו לעשות קודם שחיטה א"ו דלעולם אף בתולש מן המת שם תלישׁ' וגיזה עליו אף כשא"צ לשער ודברי המג"א באמת תמוהין:

ודעת תוס' שבת (דף צ"ד) דר"א דמחייב בנוטל צפרניו ושערו בכלי היינו דסובר כר"י דחייב במשאצ"ל והא דלא פטרינן אף לר"י כמו בקוצר אם א"צ לעצים הוא כמ"ש הר"ן דדוקא בקוצר דעוקר דבר מגידולו הוא דוק' בצריך לאותו דבר משא"כ בגוזז והטעם כמו שכתבתי דבעוקר דבר מגידולו שהוא כמו נטילת נשמה נעשה המלאכה בדבר הנקצר בעי שיהי' צריך לאותו דבר ואף דאם א"צ מ"מ התיקון בא מיד היינו יפוי הגוף מ"מ זה הוי משאצ"ל ואין התיקון יותר חשוב ממה שלא הי' כלל דבזה בכבוי לר"ש פטור רק בסותר על מנת לבנות הואיל דלא אשכחן במשכן שאין מתקן בסתירה זו יותר משלא הי' שם בנין שם מעולם אבל בכבוי לא הי' כבוי במשכן כ"א לעשות פחמין ולהכי לא מחייב ר"ש אלא בכה"ג וכמ"ש תוס' שבת (דף ל"א ע"ב). עכ"פ לר"ש אם לא יש תיקון יותר ממה שהי' אם לא הי' שם כלל אותו דבר הוי שפיר מלאכ' שאצל"ג וראיתי בנשמת אדם שם שעמד בזה דמ"ש בזומר דבעינן דוק' צריך לעצים אף לר"י ובגוזז לא כן וכ' חדשות דדוקא בעצים אבל בשאר דברים לר"י חייב אף בא"צ לדבר הנקצר והוכיח כן מדברי רמב"ם הנ"ל דכ' רק בעצים וצריך לעצים ולא כתב כן באספסתא וסילקא מוכח דוק' בעצים לאו אורחי' בא"צ להם ודבריו הם נגד דברי הר"ן הנ"ל בחידושיו דכל תולדות קוצר צריך שיהיה דוקא בדבר הנצרך וכן משמע פשטות דברי התוס' דהא גם בדישה

כתבו כן ולמה נעשה בחנם מחלוקת בין הראשונים במה שמבואר בר"ן להדיא ומה שכ' מדלא נקיט הרמב"ם באספסתא וסילק' וצריך. הרמב"ם נקט לשון הגמר' ודברים אלו מסתמ' הם צרכי מאכל בהמה שחת משא"כ בעצים צריך לפרט בזומר וצריך עצים אבל באמת בכ"מ ל"ה קוצר אלא בצריך לדבר הנקצר וכמ"ש הר"ן וכ"כ להדיא הרב המאירי שם דגם בקוצר שחת שקצירתו צריכה לו לגוף השחת ולהצמחת הנשאר חייב ב' וכן קונב סילקא שהוא בחותך התרדין שיש שם יותר מדאי שנמצא קוצר לצרכו לאכיל' ולתקן הנשאר הרי דכל מקום לא יש קוצר רק אם צריך להנקצר:

וראיתי עוד שם במלאכת קוצר דדוקא במה שעיקר כונתו לזמור כדי שיצמיח בזה לא מקרי קוצר אא"כ צריך לעצים אבל אם אין כונתו רק לחתוך עצים מן האילן אף על פי שא"צ לעצים מ"מ חייב משום קוצר וזה ג"כ אין בו סברא וטעם ולהדיא מבואר מדברי הר"ן להיפך דהא בנוטל צפרניו ושערו ושפמו א"צ רק לחתוך ובכ"ז הוכיח הר"ן מזה דאינו חייב משום תולדה דקוצר דג"כ הי' פטור כיון דקוצר ל"ה רק כשהוא צריך לעצים הרי אף דאין כונתו לדבר אחר מ"מ באינו צריך לדבר הנקצר ל"ה קוצר רק בגוזז לא איכפת לן אם צריך לאותו דבר או לא כמ"ש הרמב"ן והר"ן ומה שהביא ראיה ממס' עירובין (דף ק' ע"ב) דפריך הש"ס והא קא נתרי קינסי משמע דבלח חייב אע"פ שא"צ אינו ראי' להמעיין בש"ס שם דשייך גם בזה דתלישה אטו תלישה נגזר ושייך לומר שמא יתלוש וצריך לו עכ"פ דעת תוס' דגם מלאכת גוזז בעי דוקא שיהי' מלאכה הצל"ג:

וקשה לי מהא דמבואר בתוס' סנהדרין (דף פ"ה) דכ' ממה שסתם ר' במתני' מחט ליטול בו את הקוץ משמע דליכ' מאן דפליג בזה וע"כ או מטעם דמשאצ"ל פטור או מטעם דמקלקל בחבורה פטור למאן דסובר דמשאצ"ל חייב א"כ ר' אליעזר דסובר בשכח ומל את של אחר השבת בשבת דחייב ומבואר בכריתות (דף כ') הנח לחבור' הואיל דמקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב וכיון דסובר מקלקל בחבורה חייב ע"כ דסובר משאצ"ל פטור דזה מוכרח לדבריהם ממתני' דמחט של יד והא לדעת תוס' ר"א דמחייב בנוטל צפרניו זב"ז או בשיניו וכן שערו ושפמו ע"כ דסובר משאצ"ל חייב וצ"ע:

ודע דהא דנראה באם מקיז דם לאדם או לבהמה לרפואה בשבת דחייב כמו דנראה מדברי המג"א (סי' שי"ו ס"ק ט"ו) שכ' ונ"ל דחובל לרפואה חייב לכ"ע עיין (סי' שכ"ח) וכ"כ שם (ס"ק ג') הוצאת שן מלאכה דאורייתא דהא חובל לרפואה ומשמע מדבריו דאין חולק בזה ולא אדע מאי טעמא ל"ה משאצ"ל לדעת התוס' הא בנוטל צפרניו פטור למאן דסובר משאצ"ל פטור אף דעי"ז נתיפה גופו מ"מ כיון דלא צריך רק לסלק הדבר ואינו טוב יותר מאם לא הי' מקודם לדעת תוס' הוי משאצ"ל ופטור ומה לי חובל לרפואה הא

מ"מ א"צ לדם רק לסלק מאותו מקום ובאמת אף לדעת הריב"ש דבגוזז אם עי"ז מתיפה העור הוי מלאכה הצל"ג י"ל דוקא בגוזז דילפינן ממשכן ושם הי' כן מלאכת הגזיז' משא"כ חובל אי משום מפרק או נטילת נשמה לא הי' ע"ד כן אולם הרמב"ן בחידושי שבת הנ"ל כ' להדיא דמילה ודאי מלאכה הצל"ג הוא שהוא צריך שיהי' אדם זה מהול ומהדומה לזה הנוטל צפרניו אם בכלי וכן שפמו חייב משום תולדה דגוזז ואע"פ שא"צ לגוף הצפרנים נקראת מלאכה הצל"ג וכן הזורה והבורר ומאן דשקיל אקופי מגלימא כולן דומות למילה מבואר דלאו דוקא גוזז רק כל דבר המתיפה ונתקן על ידו הוי מלאכה הצל"ג אולם לדעת התוס' מבואר להדיא דאינו כן וכן מבואר בבעל המאור דמלאכת זורה ובורר עיקרן שם מלאכתן הוי משאצ"ל וכך חיובן משא"כ מלאכות אחרות ואם כן אף בחובל לרפואה ל"ה מלאכה דאורייתא ומאן דשקיל אקופי מגלימא שהביא רמב"ן לא אבין הא שם החיוב הוא משום גמר מלאכה דהוי מלאכת מכה בפטיש ועיקר התיקון הוא בגלימא הוי כמו מלאכה הצל"ג דמה דשקיל האקופי לא הוי מלאכה רק מה דנלקח מהבגד משא"כ בחובל לרפואה דלית בי' גמר מלאכה רק או משום מפרק או משום נטילת נשמה בזה למאן דבעי מלאכה הצל"ג בעינן שיהי' צריך למלאכה בעצמה ואמאי חייב אף אם יתיפה הגוף עי"ז ועיין תוס' כתובות (דף ה') ד"ה לדם הוא צריך שכ' להוציא הדם שלא יתלכלך פעם אחרת הוי משאצ"ל ובס' בית יעקב שם הקש' הא במציצה יהי' ג"כ משאצ"ל דא"צ לדם רק שלא יסתכן הולד וכתב כיון דמשביח בריאות התינוק ע"י נטילת דם חייב כמ"ש הריב"ש בנטילת צפרנים שנתיפה הדבר בנטילתן חייב ולא אדע מה הועיל בשיטת תוס' דס"ל באם א"צ להדבר הנגזז ל"ה מלאכה הצל"ג ויקשה מן מציצה ולרמב"ם דחובל הוא משום מפרק הוא ג"כ רק אם צריך להדם וכמ"ש התוס' גבי סוחט והר"ן סוף פ' שמנה שרצים דאם א"צ למשקין הנסחטין ליכא חיובא וכן י"ל ג"כ דעת רמב"ם ולכך שוחט א"ח משום מפרק כיון דא"צ לדם ועיין ב"י (סוף סי' ש"ל) ומג"א שם (ס"ק י') ובתוס' שבת שם דמפרק ליכא אם א"צ לו להנסחט וא"כ חובל לרפואה ע"כ החיוב הוא רק משום נטילת נשמה וכן המוצץ הדם והוי משאצ"ל ודברי הלח"מ (פ"ח ה"ט) שכתב בדעת רמב"ם דחובל א"ח משום נ"נ דליכא חיוב נ"נ אלא לרבות במיתה בהחלט תמוהין דאם א"צ לדם ליכא מפרק וע"כ יש בו נ"נ והרמב"ם אתי לאשמועינן דבחולב או חובל וצריך לדם דיש בו תרתי חיובא דנ"נ וגם מפרק ובא"צ לדם ע"כ מודה דיש חיוב נ"נ אף דאינה מתה בהחלט עכ"פ לדעת התוס' באמת מציצה דמילה ל"ה רק איסור דרבנן למאן דפוסק משאצ"ל פטור:

עוד ראיתי שם בנ"א במלאכת קוצר שהביא דברי מג"א ורש"י דתולש בפיו פטור וכ' דתליא בהא דשבת (דף ק"ז) בהושיט ידו לתוך מעי בהמ' ודלדל עובר דחייב משום עוקר דבר מגידולו לפ"ז גם בתולש בפיו חייב משום עוקר דבר מגידולו דזה דומה לנטילת נשמה ושולה דג ממים דאין חילוק בין אם הוא ביד או בד"א אבל לדעת רמב"ן דלא שייך עוקר דבר מגידולו י"ל דתולש בפיו פטור ודבריו מגומגמים הא לשיטת הירושלמי עוקר ד"מ הוא תולדה דקוצר וחייב אף בשאינו גד"ק כמ"ש רמב"ן ורשב"א וכיון דאין דרך קצירה בכך בפיו א"ח משום עוקר ד"מ דזה לאו אורחיה בכך משא"כ הושיט ידו לתוך מעי בהמה ודלדל עובר דרך עוקר ד"מ בסוג זה כך הוא ואורחי' בכך והרמב"ן דכ' ש"ס דילן לית לי' עוקר ד"מ תולד' דקוצר רק בגד"ק הא אם הי' שייך עוקר ד"מ אף בדלדל עובר ושולה דג ודאי גם הרמב"ן מודה דזה אורחי' בכך ומ"ש עוד ראי' לדעת רמב"ן (מדף ע"ג) מאן דשקיל פיסא ונתר תמרי דאמר ר"א אין דרך תלישה בכך ש"מ אע"ג דעכ"פ עוקר דבר פטור משום דקוצר אינו אלא במה שדרך לקצור ולא ידעתי לכוין דבריו ודאי לענין קצירה אין דרך קצירה בכך וגם אף דעוקר דבר מגידולו מ"מ כיון דלאו אורחי' בכך הוי כלאחר יד על מה יתחייב וכיצד יתחייב על עוקר ד"מ דזה לדעת הירושלמי תולד' דידי' כיון דעכ"פ לאו אורחי' בכך אבל לעולם י"ל בהושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר ושולה דג ממים דזה אורחי' בכך חייב משום עוקר ד"מ וזה תולדה דקוצר:

והנה בקוצר וא"צ לעצים אם עכ"פ מדרבנן אסור תליא לכאורה במחלוקת הר"ן הנ"ל לגבי סחיטה דאם הולך לאיבוד דעכ"פ אסור מדרבנן אולם דעת הרשב"א והמ"מ והריב"ש מובא במג"א (סי' ש"כ ס"ק כ"ג) משמע דאין בו איסור כלל ועי"ש במג"א (ס"ק כ"א) שכ' אבל חיובא ליכא לכ"ע ובס' תו"ש שם כ' דאינו מדוקדק דלדעת רמב"ם דפסק כר"י ודאי איכא נמי חיובא בפס"ר דלא ניחא לי' אולם המ"א כונתו על האמור שם בש"ע בסותם נקב החבית באם הולך לאיבוד דבזה לכ"ע ליכא חיובא ואף לר"י דמשאצ"ל חייב מ"מ באם אינו צריך לדבר הנסחט אין בו דש וכמו שכתבו תוס' והר"ן רק דעת הש"ע שם דעכ"פ מדרבנן אסור ובאמת לכאורה משמע מש"ס שבת (דף פ"א) דעכ"פ אסור מדרבנן בהא דאמר ר"ה אסור לפנות בשדה ניר בשבת כו' ואלא משום עשבים והאמר ר"ל צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו והתולש ממנו בשבת חייב חטאת ופי' רש"י דמותר לקנח דאינו מתכוין לתלוש ומותר דהלכה כר"ש בגרירה ומה צריך לזה הא אף לר"ש דדבר שאינו מתכוין אסור מ"מ קוצר לא הוי מלאכה רק אם צריך לדבר הנקצר כמו דהוכיחו תוס' הנ"ל וא"כ אף אם יתלוש העשבים כיון דא"צ להם ל"ה קוצר א"ו דעכ"פ מדרבנן אסור ופריך על ר"ה מר"ל דמר"ל ידענו דל"ה פס"ר ואמאי אסור לפנות

בשד' ניר אבל אם נאמר דכשאינו צריך לדבר הנקצר אין שם מלאכה אף מדרבנן למה צריך להש"ס להקשות על ר"ה מר"ל א"ו דעכ"פ אף בא"צ אסור מדרבנן וכמ"ש הר"ן וראיתי שם בדו"ח שהקשה הא ר"ה תלמיד דרב ורב ס"ל כר"י דדבר שאינו מתכוין אסור וכ' דאף לר"י בשבת דבר שאינו מתכוין ליכא רק איסור דרבנן והי' מותר לקנח מפני כבוד הבריות א"ו דסובר דהוי פס"ר אולם הקש' דילמא באמת הוי פס"ר רק דר"ל מתיר דלא ניחא לי' בתלישת העשבים והוי רק דרבנן ומותר מפני כה"ב ור"ה ס"ל כר"י בכולה דמשאצ"ל חייב וגם מהא דאסר ר' יוחנן לקנח בחרס משום דדשא"מ אסור כדמבואר בש"ס שם וע"כ אף דל"ה רק איסור דרבנן מ"מ שבות זה חמור כיון דשורש איסורו תלוי בדאורייתא א"כ ר"ה דסובר דשא"מ אסור מש"ה אסור לקנח ולמ"ש אינו דומה להא דלר"י אסור לקנח בחרס דשם שורש האיסור אם מתכוין תלוי בדאורייתא דהוי השרת נימין דהוא מטעם גוזז ואף דא"צ להשערות הוי שם מלאכה משא"כ בצרור אף אם מכוין אין בו שורש מלאכה דאורייתא באם א"צ להעשבים ושפיר פריך הש"ס לר"ה דאף אם יסבור דשא"מ אסור מ"מ בכה"ג דלאו שם מלאכ' דאורייתא הוא אמאי אסור גם בלא"ה י"ל דהא ר"ה אוסר אף לפנות בשדה ניר והי' ס"ד מטעם תלישת עשבים דאם יקנח בו נתלשים וע"כ משום דשמא יבא לחיוב מלאכה דאוריי' אוסר ופריך מר"ל להוכיח דע"כ ל"ה פס"ר דאם הי' פס"ר הי' אוסר ול"ה מתירין משום כבוד הבריות וע"כ דל"ה פס"ר ולמה יהי' אסור אף לפנות משום דשמא יקח צרור שיש בו עשבים לקנח דהא אף אם יקח אינו ודאי שיתלוש ואף אם יתלוש יהי' כלאחר יד דאינו תולש בידים דאין דרך קצירה בכך

ועיין עוד בדו"ח מס' עירובין (דף צ"ג) בהא דכ' תוס' שם בהוכחת הש"ס על ר"י דאסור לקנח בחרס הא אמר ר' יוחנן הלכ' כסתם משנ' ותנן נזיר חופף ומפספס דאף דאיכ' סתמא אחרינ' ביצ' (דף כ"ג) הוא מכח מה אולמא דהאי סתמא ואין לרבי יוחנן לפסוק בשום אחת בלא ראי' והקשה דמ"מ עכ"פ מספק צריכים להחמיר דאסור לקנח בחרס וכתב דמזה ראי' ברורה למ"ש תוס' שבת (דף מ"א) ורש"י שבת (דף קכ"א) דגם לר"י אינו אסור דשא"מ רק מדרבנן בשבת לכך פריך הש"ס דמס' יהי' מותר לקנח בחרס דהוי ספק דרבנן והיינו אף דאין לעשות ספק דרבנן לכתחלה כמ"ש המ"מ (פ"ו מעירובין) מ"מ מפני כה"ב לא הי' לאסור וי"ל אף אם דשא"מ אסור מד"ת גם באיסורי שבת מ"מ שפיר פריך הש"ס כיון דלאו ודאי הוא שישיר שערות יהי' מותר לקנח בחרס מטעם ספק ספק' חדא דילמ' לא יתעבד מלאכ' כלל ולא ישיר נימין ועוד אף אם ישיר דילמא כהך סתמא דדשא"מ מותר וכה"ג הוי ס"ס מעליא ועוד הא החיוב דהשרת נימין הוא

גוזז ולדעת רמב"ן ורשב"א הנ"ל בחיים אין בו עוקר ד"מ רק בגידולי קרקע ואדם אינו גד"ק ולא שייך תלישה מחיים רק גוזז וגם אף התליש' הוי כלאחר יד ושפיר פריך הש"ס על רבי יוחנן דלמה אוסר מס' לקנח בחרס. ובאמת יש להבין לשיטת הרמב"ן דבאדם חי ליכא קוצר רק גוזז ואין אורחי' לתלוש מחיים אמאי אמר רבא שם (דף פ"א ע"א) אסור לשמש בחרס בשבת כדרך שמשמש בחול ופי' רש"י ותוס' משום השרת נימין ואף דרבא סובר דשא"מ מותר מ"מ במשמש צרור הוי פס"ר וכן פסקינן בש"ע (סי' שי"ב) ומה איסור יש בהשרת נימין כיון דלאו דרך גוזז הוא וצריך לדחוק דמ"מ יותר טוב שיעשה כלאחר יד ובמג"א (סי' שי"ד) מביא כמה ראיות לאסור פס"ר אף באיסור דרבנן ומכאן מבואר להדי' ועי' רשב"א שבת (דף ק"כ) בהא דנר שאחורי הדלת דקאמר בש"ס בהא אפי' ר"ש מודה שמעינן מהא דאפי' במלאכה דרבנן ובדשא"מ אי פס"ר הוא אסור אפי' לר"ש דהא הכא אינו מתכוין ומשאצ"ל הוא ואפי' הכי אמרינן דמוד' ר"ש בפס"ר וזה לפי תירוץ הא"נ שכ' מקודם לכן להקשות דהוי פס"ר דל"נ לי' דמה הנאה יש לו בכבויו וכ' ושמא בפתילה שצריך להבהבה ואי נמי דמתהני בשיור השמן והפתילה ולמ"ש בפתילה שצריך להבהבה ליכא ראי' לאסור לר"ש פס"ר במלאכה דרבנן הא מדברי רבא מוכח להדיא דאסור בפס"ר אף בדבר דל"ה רק תולדה דגוזז מדרבנן ודוחק לומר דבמקום הזה אורחי' בכך:

וזה זמן רב נתקשתי לדעת תוס' דלרבי יהודה בשבת דבר שאינו מתכוין ל"ה רק איסור דרבנן מהא דמבואר בכורות (דף ל"ד) אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"ש הי ר"ש אילמא ר"ש דמתניתין עד השתא לא אשמעינן שמואל דש"מ מותר ור"ח בר אבין מתני בלא גברי רב אמר הלכה כר"י שמואל אמר הלכה כר"ש והיינו דלמה לי לאשמעינן תו הכא הא דברי אמוראים הנ"ל אמורים דשמואל אמר הלכה כר"ש בגרירה כמו דמבואר שבת (דף כ"ב) וגם לא מצינו להדיא מחלוקתן דר"י ור"ש רק לגבי שבת א"כ היינו נוכל לומר דמה דאמר שמאל הלכה כר"ש הוא לגבי שבת דאף לר"י אין איסור דאורייתא אם אינו מתכוין בזה אמר הלכה כר"ש אבל בשאר איסורי תורה אפשר דס"ל כר' יהודא דדבר שאינו מתכוין אסור דהוא מד"ת ושם בבכורות הוא שאר איסורין כמו הקזה דבכור דאינו מתכוין משום הטלת מום אלא משום רפואה ושם לא בעינן מלאכת מחשבת ולר"י הוי איסור דאורייתא הוצרך לאשמועינן דגם באיסור לאו הלכה כר"ש ואולי י"ל להמבואר חידושי ר"ן סנהדרין (דף פ"ה) דמבאר שיטות תוספות דס"ל באיסור כרת ומיתה דחייבה התורה עונש בשוגג גלות או חטאת דבהנך לכ"ע אינו מתכוין כמו מתכוין כי פליגי רבי שמעון ור"י בחייבי לאוין דל"מ בתורה עונש בשוגג ר"י סובר אינו מתכוין כמתכוין

ור"ש מתיר מה"ת ולענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת לכ"ע פטור אינו מתכוין רק לר"י דאוסר מה"ת בחייבי לאוין אינו מתכוין גזר בשבת ג"כ עכ"פ מדרבנן ולר"ש דומה שבת לשאר חייבי לאוין לכך מותר לגמרי עיי"ש ולפי זה ממילא ממה דאמר שמואל דהלכה כר"ש לגבי שבת ידענו דהלכה כמותו דבכל חייבי לאוין ג"כ הלכה כמותו דאם היה סובר דהלכה כר"י בשאר חייבי לאוין ממיל' ל"ה פוסק כר"ש בשבת דהא בהא תליא דאם בשאר חייבי לאוין היה איסור תורה לא היה פליג על ר"ש וגזרינן בשבת אף דבעי' מלאכת מחשבת אטו שאר חייבי לאוין דבזה לא פליג ר"ש על ר' יהודא ובפרט למ"ש תוס' בכורות שם סוף ד"ה אילמא דמדאורייתא אחזו דם חשיב כמום שאינו יכול להתרפאות ורק מדרבנן אסור לשחוט עלי' דאתי לאחלופי בתם וכיון דבשבת כבר פסק כר"ש מכש"כ בשאר איסורין שהוא דרבנן דהלכה כמותו. ועיין ריטב"א יומא (דף ל"ד) דהקשו על שיטות תוס' דלר"י בשבת הוא איסור דרבנן אינו מתכוין מהא דאמרינן המתעסק בחלבין ועריות חייב לפי שכבר נהנה טעמא דנהנה הא לא"ה פטור לר"ש משום דהוי דבר שאינו מתכוין דומיא דשבת ולמ"ש הר"ן דר"ש מודה היכא דחייבו התורה עונש בשוגג אתי שפיר דזה שאמר שכן נהנה הוא נתינת טעם דהתורה חייבו על הנאה לכך אף אינו מתכוין חייב אך יקשה לדברי הר"ן דהיכא דענשה התורה על השוגג לכ"ע אף דשא"מ חייב בשאר איסורין הא שמואל לא הוציא ממתעסק דחייב רק חלבים ועריות שכן נהנה אבל שאר חיובא מיתה לא וכן ברמב"ם (פ"א) משגגות לא הוציא מכללא דמתעסק פטור רק חלבין ועריות לחייבו מבואר המפטם בשמן המשחה אף מתעסק פטור אף דנהנה מן הסיכה מ"מ אין זה הנאה הקולטות כל הגוף כמו חלבין ועריות ואמאי הא כיון דענשו הכתוב על שוגג אף אינו מתכוין חייב וכן בשחוטי חוץ דמתעסק פטור הא לגבי חיוב עונש על שוגג לכ"ע דבר שאינו מתכוין אסור לדברי הר"ן וכן מס' פסחים (דף ל"ג) תאמר במעילה שאם נתכוין להתחמם בגזי חולין ונתחמם בגיזי עולה שמעל ופירש רש"י דגבי מעילה וחטאת בשגגת כ"ד כתיב ולא כתיב בה מיעוט' כדכתיב בשבת מלאכת מחשבת ובשאר מצות אשר חטא בה פרט למתעס' תפ"ל דהיכא דענשה התורה על שוגג אף אינו מתכוין אסור וצ"ל דזה דפטור בכל מתעסק הוא מחיוב קרבן אבל עונש יש באמת רק מקרבן פטרה התורה מדכתיב בה ובשבת מלאכת מחשבת שלא יהי' אף איסור ובשאר איסורין פטור רק מחטאת ממיעוטא דבה אבל איסור יש וכמ"ש רע"א ז"ל בתשובה (סי' ח') והוציא שמואל מזה רק חלבין ועריות שכן נהנה דבשתי אלה שהנאת כל הגוף הוא חייב אף במתעסק אבל בשאר איסורי מיתה אף דדבר שאינו מתכוין אסור בהו מ"מ מן קרבן פטור ממיעוטא דבה ולא קשה כלל

קושית הריטב"א יומא ועיין תוס' סנהדרין (דף ס"ב ע"ב) ד"ה להגביה דלדברי התירוץ השני שם יש מקום לקושית הריטב"א. עוד הקשה הריטב"א שם דהא גבי מוכרי כסות בכלאים כרבנן דאוקי פרק כל שעה בפלוגתא דר"ש ור"י בדבר שאינו מתכוין דשבת אלמא דין שאר איסורין בדבר שאינו מתכוין כדין שבת וליכא למימר דר"ש דילף משבת אבל לא ר"י דכל כה"ג הו"ל לפרושי והיכא תלי לה טעמא בכל דוכתא בפלוגתא דר"י ור"ש דשבת ולא דחי דדלמא ר"ש בשאר איסורין דאסור משום דלא כתיב בהו מלאכת מחשבת א"ו שבת בנין אב לכל התורה ולכאורא אינו מובן הא מס' בכורות הנ"ז מתיר ר"ש דבר שאינו מתכוין לגבי בכור דהוא שאר איסורין וצ"ל דכונתו דמ"ל לש"ס דר"ש במתניתין ובריייתא תרי ענינא הם כמו שכתבו תוס' שם דלמא בקרא פליגי וס"ל מטיל מום בבעל מום שרי. ובאמת המעיין בתוס' סנהדרין שם בסוף דבריהם יראה שיטה אחרת דמעיקר הדין אין שום חילוק בין איסור לאו לאיסור מיתה רק כונת הש"ס שם דחיישינן שמא מתוך שיטול הקוץ כשמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פס"ר ולא יניח בשביל כך היינו שלא יהי' זריז להפסיק באמצע מלאכתו וכתבו אבל שאר דבר שאינו מתכוין דלא פס"ר הוא שרי ולטול קוץ בשבת מודה שמואל אף על גב דמחייב במלאכה שאינה צל"ג דקסבר מקלקל בחבורה פטור ולפי"ז אין חילוק בין שבת לשאר איסורין ואין ענין אינו מתכוין למלאכת מחשבת ולר' יהודא לעולם אסור רק מה שכ' לחוש לשמא יתהפך באופן שיהי' פס"ר ושאר דבר שאינו מתכוין דלא פסיק רישא שרי לא נתבאר בדבריהם מאיזה טעם או משום דבאיסור לאו לא חשו חז"ל לזה שיזדמן אח"כ באופן דלא סגי אי לא הוי פס"ר ולא יניח בשביל כך רק באיסור שגגת חנק חשו או י"ל דבאמת מה לי איסור לאו מה לי איסור מיתה רק כאן למשקיל סילוא שכיח הדבר שיתהפך וכן למפתח כוותא ובשאר מקומות היכא דלא הוי פס"ר אם יתהפך הדבר שיבא ללא סגי יניח מלאכתו אולם מכמה מקומות בתוס' לא משמע כן דהא בלא פס"ר מותר כשאינו מתכוין אף אם עושה מלאכתו במקום שאין עיניו שולטות לראות אלא נראה דבאיסור לאו לא חשו לזה שיזדמן רק באיסור מיתה.

ועיין פסחים (דף פ"ד ע"ב) נייתו גומרתא וניחות עליה ונפקא למוח דידיה ונמנו עליה דהא תניא השורף בעצמות כו' אין בו משום שבירות עצם אלא מאי אית לן למימר אביי אמר משום פקע ופירש רש"י שמא מחמת הגחלת יפקע במ"א ואין זה שריפה אלא שבירה ומדכ' רש"י שמא יפקע הרי דאינו בודאי שיפקע ע"י גומרתא במ"א וא"כ הוי דבר שאינו מתכוין ואף אם יפקע לא יעשה איסור כיון דל"ה פס"ר ושם הוי שגגת לאו וי"ל דחשו לשמא יעשו באופן דיהי' פס"ר ואף דל"נ לי' מ"מ לרוב הפוסקים עכ"פ אסור

מדרבנן בפרט בשאר איסורין שאינן איסור שבת ובזה יש לישב קצת קושית האחרונים בש"ס פסחים בחמשה שנתערבו עורות פסחיהן ונמצא יבלת באחד מהן דקאמר ניתו ונתנו על שלמים דמה יעשו בעצמות שיש בהן מוח דאסור לשברן מספק פסח א"כ מביא ספק קדשים לבית הפסול ולמ"ש אתי שפיר דהא באמת הוא חשש רחוק דשמא יפקע רק בדרך כלל אסרו למנות על מוח שבראש דבאם ימנו על כך לפעמים יבאו לאיסור ע"י גומרתא שיפקע אבל באם הוא על תנאי שלמים הוי ס"ס שמא לא יפקע כי הוא רק על צד הקרי והזדמן ואף אם יפקע הוי דבר שאינו מתכוין ועוד ספק דלמא שלמים הוא ואין בו איסור שבירת עצם ואף לרבא דאמר משום הפסד קדשים דמפסיד בידים דלמא אכיל נורא ממוח ומוטב שיפסל מאיליו הא ג"כ אמר רק דלמא והוי אינו מתכוין אף אם יזדמן כיון דלא הוי פס"ר רק אסרו לעשות תמיד כן כי אם יהי' ע"ד ההוה יקרה לפעמים כן שישרוף בידים לכך אין נימנין אבל באם ע"צ ההזדמנות קרה שנתערבו אם הי' תיקון ע"י התנאי דשלמים ל"ה עיכוב בשביל עצמות שיש בהן מוח דיכול להניח גומרתא ולהיות זהיר וזריז שלא יפקע ולא ישרוף ממוח כיון שהוא ע"ד המקרה וההזדמנות לא יעקרו חז"ל רק אם בכל ק"פ יעשו כך חשו לזה שיהי' לפעמים דלא סגי שלא יהי פס"ר וכתבתי כה"ג לעיל בסי' הקדום בהא דחשו חז"ל למיעוטא דעגלים ובמים שאלה"ס.

ויש מקום לומר דזה ג"כ כונת הרמב"ם ז"ל (פכ"א ה"ד משבת) שכ' ואסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות ועמד על זה הריב"ש מובא בכ"מ שם מדכ' שמא מבואר דלא אסרו הכיבוד משום פס"ר א"כ למה אסרו הא קי"ל כר"ש ולמ"ש י"ל דהא באמת דברי תוס' שבת (דף צ"ה) המכבד והמרבץ דר"א מחייב חטאת וחכמים אומרים דאינו אלא שבות ומסיק בגמרא דלר"ש שרי לכתחילה ולדעת רוב הפוסקים קאי רק על מרבץ וכ' התוס' כיון דע"כ לרבנן מיירי דל"ה פס"ר שיעשה גומות דאי פס"ר היכא שרי לר"ש לכתחל' ואמאי מחייב ר"א חטאת וכ' דבהא פליגי דר"א סבר דהוי פס"ר ורבנן סברו דלא הוי והדוחק מבואר דאיך יפלגו במציאות אם הוי פס"ר א"ל לכך מפרש הרמב"ם דטעמא דרבנן דחששו שמא יכבד לפעמים באופן שיהי' פס"ר והיינו שמא יעש' גומות אף דאינו מכוין לזה מ"מ דילמא יעש' לפעמים בכבדות באופן דלא סגי דל"ה פס"ר לכן אסרו חכמים ובאמת הא דר"א מחייב חטאת היינו ג"כ כיון שכונתו ליפות הקרקע אם עושה ע"ד שהוא פס"ר אז חייב וחכמים דאומרים דאינו אלא משום שבות היינו דאסרו לעולם דבר ההוה דשמא יהי' באופן דלא סגי דלא הוי פס"ר ובתוס' פסחים (דף ס"ה) מפרשים משם הר"י פלוגתא דר"א ורבנן דר"א סבר סתם מכבד מכוין להשוות גומות אע"פ שא"צ להשוות מחייב לר"י הואיל והשו' גומות לבסוף ורבנן סברי דאינו

מכוין אלא לכבד בעלמא וליכא אלא שבות. ופי' המהרש"א לענין מתכוין נמי הי' מחייב ר"ש אלא שפוטר ר"ש בי' כיון שאין צריך להשות גומות אע"פ שמתכוין משום דהוי משאצ"ל ויש להבין אם מכוין להשות גומות אשוויי גומות זה מעשה הבנין וכיון דמכוין לזה הוי צל"ג וכבר עמד ע"ז שם בדו"ח אולם נראה דבספר מרכבת המשנה חקר בעוש' מלאכה וא"צ רק ברצון פשוט בלי שום טעם מי נימ' דפטור לר"ש מק"ו ממשאצ"ל ואפשר דאפי' לר"י דמחייב במשאצ"ל הוא דוקא היכא דעוש' לשום צורך אפי' שלא לצורך גופו כמו צידת נחש דמחייב אבל היכא שא"צ כלל פטור או דילמא דחייב לר"י כיון דעשה מלאכה ואפי' לר"ש י"ל ע"כ לא פטר ר"ש אלא באצל"ג כמו צידת נחש שלא יזיק דבפירו' כונתו כדי שלא יזיק אבל היכא דרוצה לצוד אפשר אפי' בלי טעם חשיב כונה וכ' דמלאכות שהם בודאי תיקון כמו עושה כלי ותופר בגד אף לר"ש חייב דאנן סהדי דניחא לי' ולא קפטר ר' שמעון במשאצ"ל אלא במלאכה שאינו תיקון גמור כמו הוצאה וציד ובמלאכה שהוא מקלקל ודאי פטור אם הוא בלא טעם ובמלאכה שאינו לא תיקון ולא קלקול י"ל כשעושה שלא לצורך כלל פטור עי"ש באורך ולענ"ד הדברים מבוארים בשיטת רוב ראשונים במתני' דשמנה שרצים דקתני הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור ופירשו דלא כפי' רש"י רק אפילו דבמינו ניצוד פטור משום דהוי משאצ"ל וכ"כ הרמב"ם (פ"י הכ"א) בין לצורך בין שלא לצורך או לשחק בהן חייב הואיל ונתכוין לצוד וצד שמשאצ"ל חייב עלי' ולכאורה זה כ"ש וק"ו משלא לצורך כלל דחייב כ"ש כשצד לשחק בהן דחייב דרוצה לצוד ומכוין עכ"פ לצוד רק דאינו לצורך שהי' במשכן חשיב משאצ"ל וצ"ל דאדרבה כשצד ברצונו הפשוט בלי שום צורך הוי יותר מלאכת מחשבת ממה שצד לתכלית אחר היינו לצחק בהן אולם עכ"פ מבואר דאם אינו עוש' לתכלית הוי משאצ"ל ולר"י דלא בעי מלאכת מחשבת ואף במאצ"ל חייב גם בשלא לצורך כלל חייב ולר"ש באמת פטור בעושה מלאכה שלא לצורך ועי' חות יאיר (סקפ"ח) שכ' דבשבת איסור המלאכ' אסור' מצד עצמה לא מצד שנהנ' ממלאכתו שאם הדליק נר ביום חייב אע"פ שאינו נהנה ודבריו תמוהין לכאור' הא אם אינו נהנה בהדליק נר ביום הוי מקלקל ופטור לכ"ע דהוי דרך השחת' וראיתי בהשמטות שכ' דכך הוא לדעת הרמב"ם דפסק במשאצ"ל דחייב אבל רוב הפוסקים ס"ל דפטור ובודאי כונתו דמדליק ביום שרוצה להדליק לכבודו וכדומה דאולי יהי' לו לצורך בזה לר"ש פטור ולר"י חייב דאם אין לו שום צורך מזה ודאי פטור דהוי מקלקל ודרך השחתה עכ"פ מבואר דדבר שאין לו לצורך ותכלית כלל אף דמתכוין מ"מ הוי משאצ"ל וזה כונת התוס' דר"א סבר סתם מכבד מכוין להשות גומות ואע"פ שא"צ ואין זה מלאכת מחשבת מ"מ חייב לר"י

ורבנן סברי דאינו מתכוין הא אם מתכוין הי' חייב דרבנן דר"א לא פליגי במשאצ"ל כמבואר בתוס' (דף צ"ד) ד"ה אבל וכן בהא דמבואר שם ומודים חכמים לר' במלקט שחורות מתוך לבנות [והגאון מו"ה ישעיה פיק ז"ל מהפך הגירסא לבנות מתוך שחורות ובאמת בתוספתא מבואר דאף שחורות מתוך לבנות חייב] כ' התוס' מכות (דף כ') משם רשב"ם דע"כ כר"י ס"ל דמשאצ"ל חייב לכן שפיר קאמר בש"ס והאידנא דקי"ל כר"ש זילחא שרי דאין לומר דפליגי רבנן דר"א דיסברו דהוא מתכוין רק דס"ל כר"ש דמשאצ"ל אסור רק מדרבנן וממילא לדידן ג"כ אסור דרבנן דר"א לא פליגי בזה אי משאצ"ל חייב או לא ועוד מדכללו רבנן דר"א דבריה' לחלוק באינך דל"ה רק שבות מסתמא כולן בסוג אחד הן דליכא שם מלאכה עליהן וגם המכבד כן הוא דליכא שם מלאכה רק שבות וע"כ משום דאינו מתכוין דאי ס"ל דמתכוין רק דפטור מטעם משאצ"ל אינו בסוג אחד עם אינך וגם נ"מ טובא למ"ש הפוסקים דשבות דמשאצ"ל חמור הואיל דשם מלאכה ע"ז אם צריכה לגופה א"ו דחכמים סברי ג"כ דמשאצ"ל חייב רק דסברי דאינו מתכוין כלל ובמתכוין מודו לר"א דחייב אף דא"צ להגומות להשותן כלל מ"מ שם מלאכה על זה אם בכל מקום חייב במשאצ"ל אבל לר"י דסובר משאצ"ל פטור דבעינן מלאכת מחשבת אף אשויי גומות ומכוין לכך מ"מ בשא"צ להן פטור

סימן לג

ראיתי בספר שמחת יו"ט ממהרי"ט אלגזי (דר"ט) שכ' להסתפק בדין שנים שעשו מלאכה בשבת זה יכול וזה יכול דהם פטורין אם הוא דוקא כששניהם בני חיובא אבל אם אחד אינו ב"ח נכרי או קטן דלאו בני עונשין נינהו י"ל דלא ממעט הקרא בעשותה כ"א כששניהם שוים בחיובא אבל אם אחד אינו בר עונש אפשר דלא ממעט הקרא דעליה דידיה רמיא שלא יניח שיעשה המלאכה ע"י בשבת וכתב שלא מצא גלוי לזה ותמהני הא למ"ש רש"י שבת (דף צ"ב ע"ב) ד"ה ר"י פוטר דלאו אורחיה בהכי זה אינו יכול וזה אינו יכול דאורחיהו להוציא בשנים בהא ס"ל לר"י כר"מ דחייב ור"ש פוטר דיליף מקרא ואף דגם ר"י יליף מקרא ע"כ כונת רש"י דלר"ש תלתא מיעוטא כתיב חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד לזה יכול וזה יכול וחד לזה אינו יכול וזה א"י אבל לר' יהודה דחד למעוטי יחיד שעשאה בהוראת ב"ד וחד לזה עוקר וזה מניח וחד לזה יכול וזה יכול ממעטינן זאת הואיל דלאו אורחיה למעבדה בתרי א"כ מבואר דעיקר המיעוט הוא מטעם דלאו אורחיה ומה איכפת לן בזה מה שחבירו אינו ב"ח כיון דמ"מ גלי לן קרא דאם אתעבד דלא כאורחיה לא אתעבד כלל מלאכה וכן מבואר להדיא מדברי תוס' שם (דף צ"ד) ד"ה שהחי שהקשו למה פטור בנושא החי דאי משום שהחי מיקל עצמו

הלא אף במשא קל יותר חייב ואי משום דשנים שעשאו פטורים הא הוי זה יכול וזה אינו יכול שאין הנשוא יכול לישא עצמו בלא הנושא והנושאו יש בו כח לנושאו אפילו היה מת ולמה להו לזה תפ"ל אפילו אם הנשוא היה יכול לישא עצמו בלא הנושא והוי כזה יכול וזה יכול מ"מ כיון שהחיה והעוף לאו ב"ח נינהו היה מהראוי לחייב הבר חיוב א"ו כיון דמ"מ המלאכ' הי' נעשית ע"י שנים הו"ל כאלו לא נעשה המלאכה כלל ובשבת מלאכת מחשבת בעינן. ועיין מג"א (סי' ש"מ) מן תוספתא קטן אוחז בקולמס וגדול אוחז בידו וכותב חייב גדול אוחז בקולמס וקטן אוחז בידו פטור ושם ה"ט דידו של הנאחז הוי ביד האוחז ככלי ועיין ת"ש יו"ד (סי' ב' ס"ק נ"ה)

ויש להעיר בש"ס פסחים (דנ"ט ע"ב) דפריך ר' ספרא כתיב לא ילין לבוקר זבח חג הפסח לבוקר הוא דלא ילין הא כל הלילה ילין והכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביו"ט ומאי קשיא לו הא י"ל דקרא אזהיר דלא ילין עד בוקר הא בלילה יכול להקריב ע"י שנים שיעלו למזבח דשנים שעשאו פטורים ומותר מה"ת וי"ל למ"ש רש"י ביצה (דף כ"ז) דביעורן של קדשים רחמנא אחשבה למלאכה לכך אסור לבער חלה טמאה אף להאכיל לכלב דזה הוי מלאכה שנתבער מן העולם וכיון דעיקר המלאכה הוא מה שנתבער מן העולם ע"י סיבתו ולאו משום טורח מלאכה ולכן אפשר דאפילו שנים שעשאו חייבין דהביעור בסיבת ישראל הוא המלאכה ולא איכפת לן אם נעשה ע"י אחד או שנים וצ"ע בזה.

סימן לד

הא דבהמה וכליו של אדם קנו תחומין לבעליהן כ' המ"א (סי' ת"ד) דאף להסוברים דתחומי י"ב מיל הוי דאורי' מ"מ בהמה וכלים שהם כרגלי הבעלים הוא רק מדרבנן ומיושב בזה מה שכתב הגרא"ו שם וז"ל אבל ראי' גדולה יש [היינו דאף י"ב מיל ל"ה מה"ת] מש"ס ערובין (דף מ"ה ע"ב) דפריך על מי גשמים ואמאי לקני שביתה באוקיינוס ומוקמינן בעבים שנתקשרו בעיו"ט ופריך ודלמא הנך אזלי והנך אחריני ומשני ואב"א הוי ספק דבריהם ולהקיל ושם כמה מילין יש עכ"ד ולדעת הרלב"ח ל"ק דלגבי מים לא עדיף מבהמתו וכליו אלא דדעת הגרא"ו דאי י"ב מילין הוי מה"ת בתחומי אדם כן נמי בהמה וכליו הוי מה"ת וכדעת המר"מ אלשיך שהביא המג"א וכן מצאתי להדיא בחידושי רמב"ן בלקוטיו למס' עירובין (דף י"ז) דכ' אי תחומין ד"ת כר"ע אף בכלים מה"ת הוא וראיתי עוד בדבריו (דמ"ג) שם האריך בדבר להתיר המפליגים בספינה כשמגיעין ביבשה בשבת אף אם הלכו בספינה למטה מעשרה יותר מי"ב מיל בשבת מותרת היא ואין אני קורא בו אל יצא איש ממקומו כיון שלא הלך ברגליו והוא יושב

בספינה שהיא רה"י ואין אתה חשש לו משום מהלך ג"פ איהו מינח נייח וספינה היא דקא מסגיא וחצר מהלך הוא ולא אדם מהלך כלל ול"א דלמא יש תחומין למעלה מעשרה וקנה שביתה בה"ש במקומו ויצא מחוץ לתחום ג"פ ואסור מן התורה לצאת חוץ לד"א דשלשה פרסאות בהלך של תורה כד"א של העברה ברה"ר כל שמעביר מתחילת ד' לסוף ד' באיסור חייב וכל שמהלך ג"פ לוקה כשהלך באיסור הא בשלא הלך ואין ביציאתו חוץ לתחום איסור אין בהלוכו משום חיוב תורה עד שיהלך משם שנים עשר מיל ורבנן הוא דגזר שלא לצאת אפילו אמה אחת והוסיף לומר דגדולה מזו מצינו דעדים שבאו בשבת להעד בקידוש החוד' וכן חיה והבא להציל מן הגייס הרי אלו כאנשי עיר ויש להן אלפים אמה לכל רוח והרי העדים הלכו שלש פרסאות עד מקום הועד א"כ אם ילכו אח"כ יותר מד' אמות יעברו על ד"ת וכי ב"ד מתנין לעקר דבר מה"ת וזו התקנה לד"ה אפילו לר"ע דתחומין אלפים מה"ת א"ו דאין לוקין על תחומין דבר תורה אלא במהלך באיסור הא במהלך בהיתר כל היום אעפ"י שיצא לו לכמה חוץ לתחום אינו חייב עד שילך מאותו מקום כשיעור תחומי שבת כ"ש היושב בספינה בהיתר כו' ועוד אמרינן לקמן גבי ליקני שביתה באוקיינוס ואב"א ספק דדבריהם להקיל אעפ"י שהגשמים הללו חוץ למקום שביתתן כמה פרסאות הן ובודאי כשתמצא לומר תחומין דאורייתא לאדם אף לכלים תורה הם ואעפ"כ אין אומרין בהן כיון שקנו שביתה באוקיינוס ויצאו חוץ לג' פרסאות אסורין הן מן התור' ואפילו בתוך אלפים ש"מ שאין תחומין מה"ת אלא מתחילת תחום' לסופן באיסור עיי"ש עוד. למדנו מדבריו דכל שלא הלך ברגליו באיסור ל"ה כיצא תוך לתחום ואם רוח הביאו שלא כדרך הלוכו יש לו משם אלפים כיון שלא בא באיסור אולם י"ל דזה הוא רק מה"ת אבל מדרבנן אין לו אלא ד"א רק אם הלך בהיתר או בספינה דוקא דהוי כיושב ברה"י איהו מינח נייח וספינה היא דמסגיא וחצר מהלכת ולא אדם מהלך כלל אבל ברוח נשאו עכ"פ מדרבנן אבד תחומו וראי' לזה דהא בש"ס (דף מ"ה) פריך ולקני שביתה בעבים ומשני מיא בעבים מינד ניידי ומאי פריך הא עכ"פ לא הלכו באיסור וכן אם לא היו עבים נתקשרו מעיו"ט לס"ד דקנו שביתה באוקינוס הי' אסור א"ו דעכ"פ מדרבנן אבדו תחומין בכל אנפי. אבל מה"ת דעת רמב"ן כל שהוא שלא בהילוך רגליו לא הוי הילוך כלל ויש להן עוד תחומין כל ג' פרסאות.

ועיין ברוקח (סי' קע"ט) וז"ל בפ' ר"ע בשבת ניתנה תורה לישראל ואמרינן במכילתא מקול הדיבור חזרו לאחריהם י"ב מיל הרי יצאו מתחומן יש לומר הואיל וענני מקיפים אותם הוי כמחיצות ב"א וכאלו לא יצאו עכ"ל ויש להתעורר מש"ס עירובין (דף נ"ה ע"ב) דמשמע משם דהעננים ל"ה כמוקף חומה ואולי לדעת רוקח זה מה דקאמר בש"ס

כיון דכתיב בהו על פי ה' יחנו כו' כמאן דקביע להו דמי ודלא כפירוש רש"י שם אולם לדברי רמב"ן דהא דחזרו לאחריהם ל"ה ע"י הילוך ברגלהם בל"ס כיון דיוד פעמים חזרו על כל דיבור ודיבור כמבואר במכילתא ולכך ל"ה כיצאו חוץ לתחום. עוד מבואר מדברי רמב"ן דבמים כ"ז שהולכת הספינה אף למטה מיוד ל"ק שביתה והביא ראי' משביתת אוקיינוס דמינד נייד כ"ש ספינה דניידא וכ"ז שמהלכת הספינה אין אנו קורין בו אל יצא ולא שבו איש שאין לזה מקום ולא שביתה כ"ז שמהלכת והוי כנהרות המושכין דאינן קונין שביתה במקומן וקונין שביתה ברשות הזוכה משם אלפים כן נמי היוצא ליבשה מספינה ההולכת אף בפחות מיוד ומודדים רק ממקום שהספינה עומדת. ודעת ראב"ד באדם מהלך שאינו קונה שביתה אא"כ עומד משום דניד ליי עיי"ש אולם מדברי רמב"ם וש"ע (סי' רמ"ח וסי' ת"ד) מבואר דבפחות מעשרה קונה שביתה בספינה ועיין טור ח"מ (סי' רס"ח) דדעת ראב"ד אף לענין קנין דד"א במהלך אינו קונות לו ועין ש"מ ב"מ (דף ט') והטור משם אביו הרא"ש ז"ל חולק עליו ועיי"ש בסמ"ק ובודאי לדידהו אף במהלך קונה שביתה.

והנה מדברי רמב"ן דהקשה מהא דגשמים מאוקיינוס דהוי י"ב מיל ספק דאורייתא מבואר דעתו דתחומים י"ב מיל דהוי דאורייתא הוא אף ביו"ט דבש"ס שם איירי ביו"ט וכן מבואר מדברי רמב"ן מלחמות ביצה דכ' הא דאין מראין סכין לחכם ביו"ט משום גזירה דיצא חוץ לתחום י"ב מילין ודלא כמ"ש הפ"ח כמה פעמים דביו"ט אינו אסור אלא מדרבנן משום דלא מיקרי מלאכה ועיין תשב"ץ (ח"ב סי' רי"ג) דכתב דלכך לא גזרו על תקיעת שופר בשבת משום גזירה דיצא חוץ לתחום דאין מבטלין מצות עשה דאורייתא משום חשש שלא יעבור על מצות ל"ת גרידא שאפילו לעבור עליו בידים מותר דהא קיי"ן אתי עשה ודחי ל"ת ותחומין אפילו אי דאורייתא א"ב כרת אפילו בשבת אלא בלאו וכ"ש ביו"ט דכל המלאכות שבו אינן אלא בלאו ועוד דמילתא דל"ש היא שיצא אדם חוץ לשלש פרסאות ללמוד אצל בקי ואין לחוש לכ"ז אבל העברת ד"א לא מינכרא עיי"ש וע"כ הא דקאמר דלעבור בידים מותר אף דל"ה בעידנא צריך לומר דס"ל עשה דרבים עדיף דל"ב בעידנא וכמ"ש המג"א (סי' תמ"ה) משם הש"ל ויבואר אי"ה דיני פסח אולם קשה עליו הא מבואר בש"ס דשופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום משום דיו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה והוא בעצמו כתב שם מתחילה דאי תחומים דרבנן איך נבטל מצוה דאורייתא משום גזירה שיעבור על דברי חכמים ואעפ"י שהעמידו דבריהם במקום עשה ואמרו אין מעבירין עליו את התחום זה לעבור עליו כשאין השופר בכאן אבל לבטל מפני חשש שיצא חוץ לתחום אין להחמיר כ"כ

באיסורי דרבנן. וא"כ אם הוא מדאורייתא ודאי הוי עשה ול"ת ואולי י"ל למ"ש לעיל סי' י"ב) לדעת רבינו יונה שבריטב"א יבמות (דף ה') דהעשה דשבתון לא קאי רק על אבות מלאכות ולא על ל"ת כמו מחמר וא"כ ממילא תחומין דהוא מאל יצא אינו רק בחומר ל"ת ולא בחומר עשה והא דקאמר הש"ס על אין מעבירין עליו את התחום משום דהוי עשה ול"ת הוא אם תחומין דרבנן ורק משום לתא דהוצאה הוא ומשום סיג וגדר עשאו חז"ל כחומר עשה ול"ת אבל אי תחומין די"ב מילין דאורייתא ואינו רק כחומר ל"ת שפיר דחי העשה דשופר לל"ת. אולם יש להתבונן ביו"ט דליכא חיוב מיתא וע"כ קאי העשה על כל איסורי מלאכה דיו"ט וצ"ל לדעת ריטב"א דאף ביו"ט לא קאי העשה רק על אבות מלאכות שהם בשבת בחיוב סקילה ולא על מה שאינו אב מלאכה ותחומין אף י"ב מיל אם הוא מה"ת אין בו אלא ל"ת.

סימן לה

בש"ע (סי' ת"ט ס"ט) אחד או רבים שאמרו לא' צא וערב עלינו ועירב עליהם באיז' רוח שרצ' ה"ז עירוב כו' שהרי לא יחדו לו רוח ובמג"א שם כתב דבדרבנן קי"ל יש ברירה וזה דעת הראב"ד בהשגות וכ' המ"מ דכן הוא האמת ואפי' לא ידעו עד שחשכה יוצאים באותו עירוב ולכאורה א"כ אם זה שאמר צא וערב אינו מברר אחר כך ואומר שרוצה להחזיק בתחום ביתו או שאמר פעם א' שאינו רוצה להחזיק בתחום זה שעירב עליו ושוב אח"כ חזר בו ל"ה רשאי לילך כיון דאז כשנודע לו לא התרצה נתבטל הדבר ואינו חוזר וניעור אולם צריך להבין למה לו לברירי כיון שעש' לשליח בסתם סמך את עצמו על השליח שכמו שיעשה כן יקום ודומה למתני' דפסחים (פ"ח) האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח שחט גדי יאכל שחט טלה יאכל ואע"ג דרגיל להיפך כיון דלא פריש לי' עלי' סמך הרי דהיכא דעוש' שליח בסתם ואינו מברר לו אמרינן דעלי' סמך ומסכים לכל אשר יעשה וה"נ דכותה וכיון שחל אינו יכול להתבטל ומצאתי בס' שעה"מ (הל' עירובין) שעמד על זה דאפי' למ"ד אין ברירה מודה כדמוכח מסוגיא דפסחים וכן בפ"מ במ"ז שם עמד ע"ז אולם לא הרגישו דנפקא מינה לדינא בין אם הטעם משום עלי' דידיה סמך או משום דיש ברירה:

ונראה דיש לדקדק במתני' שם למה נקט דוק' עבדו ולא נקט סתם האומר לשלוחו כמו דנקט במתני' דתרומות (פ"ד) האומר לשלוחו צא ותרום גם יש להבין למה שם במס' תרומות קאמר תורם כדעתו של בעה"ב אם אינו יודע דעתו של בעה"ב תורם כבינונית פחת עשרה או הוסיף תרומתו תרום' ולמה בפסחי' לא קתני ג"כ דישחוט כדעת בעה"ב ואם אינו יודע שחט גדי יאכל שחט טלה יאכל ובתרום' אם יודע דעת בעה"ב אף דלא

אמר צא ותרום לדעתי אע"פ שלא אמר לו כמו שאמר לו כמו דמבואר שם בירושלמי דדייק כן מדקתני אח"כ אם אינו יודע הא אם יודע לא וא"כ למה לגבי פסח לא קתני כן אולם נראה דלכך נקט עבדו להורות דאף עבדו דרגיל לדעת דעתו של אדונו במה רוצה מ"מ כיון דא"ל סתם עלי' דידי' סמך בכל מה שיעש' ולכך אף ברגיל בגדי ושחט טלה יאכל ולא הוי שינוי מדעת רבו וע"כ הטעם אף דבתרומ' אם יודע דעת בעל הבית ועושה להיפך לא מהני תרומתו היינו אף שלא אמר לו מ"מ כיון שיודע דעתו אמרינן דודאי רק על דעתו של בעה"ב עושה אותו שליח ואף דלא פירש לו מ"מ מה"ת נימא דסמך עליו בכל מה שיפריש כיון דיודע דעתו ואף מדלא פירש לו נימא דמסתם סמך עליו זה לא אמרינן כיון דמה יפסיד אם יפריש יותר לא יתרצה אח"כ כיון דעשה שינוי ולא יועיל הפרשתו ולא יפסיד אבל בממנה אותו לשחוט לו את הפסח בזה אף דיודע דהשליח יוד' במה רגיל מ"מ כיון דלא פירש לו וה"ל לחוש לזרז את העבד שידע ויזכור מה לשחוט כיון דאם יעשה שינוי ממה שרגיל בו יפסיד וגם יביא חולין לעזרה ולא יהי' לו פסח לצאת ידי חובתו לכך אשמועינן מתני' כיון דאם יהי' לו קפידה יפסיד הרבה אמרינן כיון דלא פירש לו מה ישחוט סמך עליו והתרצה לכל אשר יעשה כדי שלא יבא לידי קלקול ולכך אף אם רגיל לדעת דעתו של רבו במה רגיל מ"מ כיון שלא פירש לו לא הוי שינוי בשליחותו משא"כ בתרומה דלא יפסיד אם יתבטל שליחותו לכך אם יודע דעת בעה"ב ועושה להיפך הוי שינוי ולפ"ז לא קשה דבאומר צא וערב עלי בסתם מה"ת נימר דסמך עליו בכ"מ שיניח העירוב יהי' שילוחו וכי בשופטני עסקינן שיתן הבריירה לשלוחו בכ"מ שיניח ערובו יהי מועיל אמרינן דדעתו היה שיברר הוא אח"כ אם יתרצה יהי' מהני ערובו ואם לא לא יפסיד וכיון דבדרבנן אמרינן יש ברירה אמרינן דלא סמיך עלי' דשליח כיון דלא פירוש לו לאיזה רוח שיערב עליו וגם אינו יודע דעתו משא"כ לגבי פסח כיון דאף ביודע דעת רבו ג"כ אם עשה להיפך מהני ע"כ הטעם משום דלא יבא לידי פסידא וגם ישחוט חולין בעזרה סמך ע"כ דעתו עליו וגם גבי תרומה כיון דיודע שא"י דעתו ולא פירש לו סמך עליו דאין אדם עוש' דבר לבטל' כיון דאם לא יסמוך עליו לא יהי' מועיל כלל דבדאורי' א"ב ואף בתרומ' דרבנן בדבר שעיקרו מה"ת א"ב בזה ודאי סמך דעתו על השליח בכל אשר יפריש יהי' מהני בשליחותו משא"כ בעירוב דיכול לברר אח"כ דבדרבנן יש ברירה אמרינן לאומד דעת דלא עלי' דשליח סמך רק כאשר יברר ולפ"ז אם אחר שנודע לו לא התרצה בערובו נתבטל מכל וכל וצ"ע:

אגב ראיתי בשעה"מ שם שהתפלא על הש"ס דפסחים שם במעשה דמלך ומלכה דאמר אנן לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני הא ר"ג סובר יש ברירה כמ"ש ריטב"א קידושין

(דף כ"ו) בהא דעישור שאני עתיד למוד והא דאין נימנין על ב' פסחים הטעם משום דא"ב כמ"ש תוס' ורש"י שם והניח בצ"ע ולא ידעתי קושיתו הא י"ל דדוקא בעישור שאני עתיד למוד דמברר דבריו מה שיברר בזה סובר ר"ג דיש ברירה כיון דמתנה ומפרש דבריו משא"כ בממנה עצמו על שני פסחים דאינו מברר ואף אם יברר י"ל דדוק' בתול' בדעת עצמו משא"כ בעבד דממנ' לרבו על ב' פסחים אף אם נאמר דהוי כמתנה ומפרש דבריו איז' שירצ' רבו יהי' לפסח מ"מ הוי כתולה בדעת אחרים י"ל דסובר ר"ג דזה גרע ואמרינן דאין ברירה:

סימן לו

בש"ע (סי' תט"ו) אין מערבין ע"ת אלא לדבר מצוה כו' או לבית המשתה וכ' בס' תו"ש למה דקיי"ל באומר שבועה שלא אהנה מכיכר זה דיכול לערוב בו ע"ת כיון דאין מערבין אלא לדבר מצוה ומצוה לאו להנות ניתנו בכה"ג כשהולך לסעודת מצוה של נשואין להנות ממשתה ולשמח חתן וכלה אף דהוי מצוה כיון דאית לי' הנאת הגוף ג"כ אסור כמו המודר מן המעיין דאסור לטבול בימות החמה עי"ש בדבריו

ולא נראה דהא הרשב"א והר"ן סוכה (דף ל"א) הקשו איך אמרינן מצות ללה"נ הא יש לו שכר בעוה"ז ובעוה"ב וכ' דל"ח נהנה באיסורי הנאה אלא בנהנה גופו כמו בטובל בימות החמה אבל בגרם הנא' ממ"א ליכ' איסור כמו בימות הגשמים אף דיש לו הנא' ומכשרתו הטביל' לכמה דברים לית לן בי' וכן בחליצ' בסנדל של איסור הנאה אף דגורם לה להתירה מן היבום ולזכות בנפשה ומרויחה טובא ל"ח הנאה באיסור וכ"כ הר"ן והרשב"א נדרים (דף ל"ה) ובריטב"א ר"ה דף כ"ח) והכי נמי דכותה אע"פ שיהי' לו הנאה שיכול לאכול ולשתות בסעודה למחר מ"מ אין זה הנאה מגופו של הכיכר הנאסר אלא גרם ורק עצם ההילוך מסבב לו הכיכר הנאסר וזה לא איכפת לן דמצות לאו לה"נ ובנתיבות המשפט (סי' רע"ו) כ' ג"כ כשמערב לדבר מצוה שיש בו הנאה או שמחוייב בדבר כגון להציל ואילו לא הי' לו כיכר זה הי' מוכרח לקנות בפרוטה שאר דברים לצורך עירוב ומערב בזה הרי נהנה במה שמשתכר פרוטה ואסור ולא אדע הא אם מערב בדבר אחר נשאר לו העירוב ואינו מכלה אותו ומה משתכר הא אף בשופר ולולב של ע"ז אי לאו דכתותי מיכתת שיעורי' הי' כשר מאיסורי הנאה אף דודאי הי' צריך לקנות ולהוציא ממון ולא עוד אלא אף בדבר הצריך להוציא מכיסו ממון כשר לדבר מצוה כמבואר בתוס' חולין (דף ק"מ) דאף לכפרה הי' כשר לקרבן מאיסור הנאה דמצות ללה"נ ועיין מל"מ (פה) מאיסורי מזבח וכן בשוקל שקלו מהקדש דמעל מבואר ברמב"ם ורע"ב (פ"ב דשקלים) דהוא משום דיש לו הנאה מה שאין ממשכנין אותו אבל משום מצוה ל"ה

מועל דמצות ללה"נ ומה דצ"ע בזה בדברי ש"ס דמעיל' (דף י"ט) בחטאת דאין ממשכנין ואעפ"כ מעל יבואר אי"ה במ"א ק"ו בעירוב דגוף הנאה מהסעודה ל"ה רק גרם ואף שהי' צריך לקנות בפרוטה לא צריך לכלות הדבר מן העולם והי' נשאר לו דודאי רשאי בכל אנפי לערב באיסור הנאה ועי' מ"ש בהגהותי בדברי חיים דיני ר"ה (סי' ד') ואי"ה יבואר עוד בזה כי הדברים צריכים גדר דאם נאמר אף היכא דמשתרשי לי' מותר במקום מצוה אמאי במקום שנוטלין שכר אסור לגבי מודר הנאה כמבואר בנדרים (דף ל"ד) וגם לס"ד דאסור להחזירו משום פרוטה דר"י כתבו התוס' שם דאף דל"ה רק כמבריח ארי מ"מ בידים אסור דהוי כמו שנותן פרוטה מהמודר להעני הרי אף דגוף הרוחה הוא משום מצוה אעפ"כ אסור ואמאי בחיוב קרבן לא נימא דפורע באיסור הנאה ובחיו"ד אבאר בזה:

ודע אף דמבואר בראשונים דגרם הנאה מותר מאיסור הנאה אין הכונה דבכל אנפי מותר ריוח ממ"א דהא למכור איסורי הנאה אסור מדאוריית' ואף דהדמים מותרים בדבר שאינו תופס דמיו ומטעם שאין זה דמיו כמבואר בירושלמי) סוף פ"ב דקידושין וא"כ אינו אלא גרם הנאה ומ"מ אסור וכמו כן ליתן במתנה לנכרי איסור הנא' אסור מה"ת אף דהחזקת טובה אינו אלא גרם הנאה הרי דאסור לגרום לו הנאה מאיסור הנאה רק עיקר הטעם במקום מצוה מותר אף שיגרום לו הנאה אח"כ ואף דבהנאת הגוף אמרינן מצות לה"נ היינו כשנהנה מגוף הדבר אבל לגבי גרם אזלינן בתר עיקר המצוה ודנין לגרם הנא' כדבר דלא אפשר וקמכוין וכן מבואר מדברי רמב"ן ורשב"א יבמות שם דלא איכפת לן בהנאה שניתרת לעלמ' דמ"מ עכוב' משום המצו' דרמי' עליה ומצוה לאו הנאה והיינו משום דרמיא עלי' לעשות המצוה אף בלעדי הנא' דלעול ניתנו ולכך הגרם הנא' הוי כמו לא אפשר וקמכוין. ואף לדעת תוס' פסחים (דף כ"ה) אסור היכא דהוי פס"ר וכן בנדרים דהוא קונם ואיסור חפצא לכ"ע אסור בפס"ר כמו שיבואר אי"ה בחיו"ד היינו היכא דנהנה מגוף הדבר ולא בגרם ותמהני שראיתי בס' אבני מלואים אה"ע (ח"א סי' כ"ח ס"ק ס') שהניח בצ"ע בהא דמבואר בש"ס עירובין) (דף ל' (דאם מערבין אף לדבר הרשות אסור להניח עירובו בבית הקברות ואמאי הא גוף העירוב מצוה הוא כמו בנודר ממעין אע"פ שטבילתו מכשרתו לכמה דברים וגם טבילה בזמנה אינו מצוה אפ"ה כיון שאינו נהנה מגופו של איסור הנאה מותר ומ"ש בעירוב:

וכן בשוחט בסכין של ע"ז דאסור בבהמה מסוכנת כמבואר בחולין (דף ח') ומ"ש בטביל' באיסור הנאה דג"כ בא לו הנאה אח"כ עי"ש ולמה שכתבתי ל"ק כלל דשם לאו מצוה דרמיא עליו ובפרט עירוב דלאו שם מצוה הוא כלל וכן שחיטה להסוברים דהוי מצות

עשה מ"מ במסוכנת עיקר הכונה הוא שלא לשם מצוה רק שלא יפסיד משא"כ לגבי טבילה אף אם טבילה בזמנה לאו מצוה מ"מ עיקר הכונה שיהי' טהור ואף בלא הי' לפניו אכילת הטהור ג"כ הי' טובל כדרכו ולכך לא איכפת לן בהנאתו שגורם לו המצו' אבל היכא דעיקר מטרת חפצו הוא ההנא' אזלינן בתר עיקר מחשבתו ואף גרם הנאה אסור באיסור הנאה וזה פשוט ועיין בלשון ריטב"א ר"ה שם:

דיני פסח

סימן א

דעת הטור דאף אם בדק ומצא אח"כ תוך הפסח חמץ עבר על ב"י ועיין מג"א (סי' תל"ד ס"ק ה) דאם לא ביטלו אעפ"י שלא ידע הוי כאוכל חלב בשוגג. והקש' הב"ח מדפריך בש"ס פסחים (דף ו) וכי משכחת לה לבטליה הא עכ"פ עבר מכבר א"כ מהאי טעמא הבודק צריך שיבטל ולענ"ד הא הש"ס קאמר פרורין אע"ג דמשתמר אגב ביתו מ"מ כיון דאין הבע"ב מקפיד לא חשיבי ולכך קאמר שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליה ופירשו תוס' ולא בטל מאליו והיינו כיון דחביבי לי' להשתמר אגב ביתו עבר עליו בשוגג ופריך וכי משכחת לבטלה והיינו כיון דמעיקרא לא ידע רק דמשתמר מאליו אגב ביתו א"כ כיון דלכי ידע מבטלה מהני ניחותא דהשתא על מעיקרא במקום אנן סהדי ומצוה ואמרינן כיון דהשתא ניחא לי' לבטלה ולמחשבה כעפר גם מעיקרא אם היה יודע הי' מבטל לי' ואף דרבא סובר במ' ב"מ (דף כ"א) דניחתא דהשתא לא מהני מ"מ במקום מצוה מהני ועיין קצוה"ח (סי' רס"ב) ומתרץ דלמא משכחת לה לבתר איסורא ולאו ברשותי' קיימא ול"מ מבטל דאמר ר"א ב' דברים אינם ברשותו כו' והיינו כיון דבל"ה א"ב ורחמנא אוקמי ברשותו ואחשבה לחמץ כשלו אינו מועיל הביטול אח"ז איסורו ואינו יוצא מרשותו א"כ איך נוכל לומר דיצא מרשותו מעיקרא מה דהשתא ל"מ ובזה לא נוכל לומר דניחותא דהשת' יהי' מועיל על מעיקרא כיון דגם מה דניחא לי' השתא שלא יהי' ברשו' אינו מועיל דבע"כ אוקמי רחמנ' ברשותו מה שלא ביטל מעיקרא ועיין מ"ש הנתיבות המשפט סי' הנ"ז להשיג על הקצוה"ח שם א"כ שפיר עבר למפרע ג"כ אף דלא ידע מ"מ הוי כעבר בשוגג דבעי כפרה ועיין מק"ח (סי' תל"א) דבכה"ג אף מתעסק הוי איסורא:

אך דעת תוס' ר"פ כל שעה לפי מה שהבין הפ"ח מדבריהם וכן מילא אחריו המק"ח דכל זמן שלא ידע אינו עובר למפרע אף אם לא בדק כיון שא"י היכן החמץ ואינו מצויה בידו והקשו ע"ז מדקאמר בש"ס דף ד' בהא דהכל נאמנים על ביעור חמץ מטעם דבדיקות חמץ דרבנן דמדאורייי בביטול בעלמא סגי המניהו רבנן בדרבנן משמ' להדיא דעכ"פ

מדאורייתא בעי ביטול אף דא"י היכן הוא ונראה אף אם נאמר כן בדעת תוס' [ועיין פנ"י ריש פ' כ"ש שכ' בכונת תוס' דלא [כפ"ח היינו דסברו ג"כ כיון דחזינן דהתורה לא הקפידה דוקא שלא יהיה בביתו מציאת החמץ דהא באמת אם מבטל ומחשבו כעפר מהני הביטול או מטעם דכתיב לא יראה לך ומהני ביטול מטעם הפקר או מדכתיב לך בטל בלבך וכמ"ש הספרי וכמו שביאר הרמב"ן ריש מס' פסחים דהתורה חשבו שלא יחשב חמץ כדבר שלו רק למחשב כעפרה דארעא קודם זמן איסור לכן אף מה שהוא דבר חשוב כמו גלוסקא יפה ומינטר אגב ביתו מ"מ כיון שא"י היכן הוא ואינו מצוי בזה לא ציותה התורה לחפש אחריה ולא אוקמי רחמנא ברשותו ולכך פריך הש"ס רק לכי משכחת לבטלה כיון דאז מצוי בידו וכמ"ש תוס' שם אבל אם לא היה ידעינן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי והיינו חושבים דהתורה גזרה על ישראל שלא יהי' חמץ ברשותו של אדם כל ימי חג הפסח אף אם הי' מבטלו מקודם א"כ אף אם אינו מצוי מ"מ כיון דמינטר אגב ביתו אף דלא ידע היכן הוא ג"כ היה עובר ושפיר קאמר בש"ס כיון דמדאורי' בביטול בעלמא סגי מזה ידענו דעיקר מצות התורה הוא שלא יעבור בב"י היינו שלא יראה החמץ כשלו ואוקי התורה ברשותו מה שהי' שלו אם לא היה חמץ חידשה התורה ואוקי ברשותו לעבור עליו בלאו אבל מה שהסכימה דעתו לדעת התורה ומבטל קודם זמן האיסור ומחשבו לעפר לא אוקי רחמנא ברשותו וא"כ ממילא אף מה שהוא בביתו כיון דלא ידע היכן הוא לא אוקמי רחמנא ברשותו וז"ל הרמב"ן שם שהתורה עשאתו כאלו הוא ברשותו לעבור עליו בשני לאוין מפני שדעתו עליו והוא רוצה בקיומו עיי"ש הרי דוק' מה שדעתו עליו ורוצה בקיומו אוקמי ברשותו אבל במה שאינו רוצה בקיומו לא, ממיל' אם אינו יודע היכן הוא ואינו מצוי ג"כ אינו עובר וממילא הבדיקה אינו כ"א מדרבנן ולכן הכל נאמנים וכן בפסחים (דף י') בשני צבורין קאמר שפיר הש"ס כיון דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי לכך אינו עובר ג"כ כשאינו יודע היכן הוא אבל אם לא היה לנו גלוי דעת תורה דביטול מהני והיינו סוברים דבע"כ אוקי רחמנא ברשותו של אדם ודאי היה צריך לבדוק ולחפש אחריו ג"כ דאם יש בביתו אף דלא ידע היכן הוא היה עובר והתוס' דכ' דאינו עובר משום בל יטמין משום דא"ז מצוי כיון דאינו יודע היכן הוא היינו דזה ידענו רק ממה שגילתה לנו התורה דביטול מהני וכמו שכתבתי. וז"פ:

ובמקור חיים מתרץ כיון דתשביתו אינו אלא ביטול לא מחייב לחזור אחר מצות עשה כיון דאינו אלא תיקון דב"י אבל אם היה תשביתו שריפה הי' מחויב לחזור אחריה כדי לקיימה ודבריו תמוהין אף אם הי' שריפה מי סגי דוקא לחייבו לבדוק בית זה ששכר או שהלך בו עכבר הא יכול לקיים המצוה באיזה בית שירצה גם מה שכתב

לנ"מ בהא דהכל נאמנים ובהא דשני צבורים אם הי' אח"ז איסור ל"ה נאמנים ובב' צבורים הי' חייב בבדיקה אי לאו מטעם דמדאוריית' בביטול בעלמא סגי יש לומר אף להסוברים דהבדיקה היא מדאורייתא בלא ביטול היינו ע"כ הטעם כיון דמצוי חמץ בבית ומשתמשין כל השנה וכמו שכתב בפנ"י ריש פסחים אבל אם בדק כדינו רק שהספק נולד במה שנטל העכבר דדלמה אכלה ודלמה לא ימצא כלל בזה י"ל לכ"ע הבדיק' הוא רק מדרבנן ובהא דהכל נאמנים אף להסוברים דהבדיקה הוא מדאורייתא מ"מ כיון דאינו מתכוין לזכות בהחמץ שבבית בזה לא אוקמי רחמנא ברשותו במה שלא היה מקודם שלו. ומ"ש עוד המק"ח בדיני בדיקה וביטול דפוסקים הסוברים דבדיקה היא דאורייתא דדמי להא דמבואר יו"ד (סי' פ"ד) פירות שדרכן להתליע במחובר צריך בדיקה מדאורייתא כיון שהוא דבר המצוי תמוהין דבריו הא מבואר במ"מ הל' מ"א דדומה לבדיקת ריאה ושם הוא ג"כ מדרבנן. וע"כ חמץ ענין אחר מדכתיב לא ימצא.

עוד כתב שם בביאור פלוגתת ר"י ורבנן דר"י סובר אין ביעור חמץ אלא שריפה הוא אף אחר שביטלו מ"מ לא יצא מכלל שאר איסור הנאה ויליף מנותר דבעי שריפה אף דלענין ב"י מהני ביטול מ"מ כמו שאר איסורי הנאה בעי ביעור מטעם תקלה יש מהם בשריפה ויש מהם בקבורה ובחמץ בזה פליגי ר"י ורבנן ולכך כ' הרמב"ם דמדאורייתא בעי שריפה או פירור לחמץ ידוע כדי לקים המצות עשה דתשביתו דאם לא יבטל יקיים מ"ע בחמץ שלו כמו שמחוייב לקנות בגד לקיים מצות ציצית ולדעתי דאם נאמר דרק מטעם תקלה אחר הביטול פליגא ר"י ורבנן איך יליף מנותר הא בנותר יש מצות עשה בפרטיות חיוב אקקרפתי דגברי משא"כ בחמץ ובחמץ מועיל ביטול. גם אם לא יבטל למה לא יברך כששורף החמץ. גם הא לא מצינו מ"ע מיוחד' לשרו' כלאי כרם וערל' ובכ"כ כתיב פן תוקד אש אבל לא מצינו למוני מצות שימנו למצות עשה פרטיות לשרוף והרמב"ם פירוש המשנה סוף תרומה כתב באמת דמקבלה היא וא"כ איך נילף מנותר דשאני נותר דהיא מ"ע וחיוב הגוף ולנתק הלאו קאתי בפרט ר"י דסובר דלוקים על לאו שאב"מ ע"כ שריפת נותר הוי ניתק לעשה י"ל דלכך החמירה התורה בשריפה דוקא משא"כ חמץ לאחר הביטול רק מטעם תקלה בעי הביעור מנ"ל דלא די בפירור וזורה לרוח ועיין שעה"מ הל' גירושין (פ"ד) משם משאת משה דערלה וכ"כ אינו מפורש בתורה שמצותן בשריפה כנותר ופיגול עי"ש וא"כ לאחר ביטול כיצד נילף מנותר גם י"ל כיון דנותר אחר שריפ' אפרו מותר הואיל דנעש' מצותו דלמא חסה התורה שיהי' מותר האפר של הקדש מש"כ בחמץ ומכל זה ודאי נראה דכל פלוגתת ר"י ורבנן הוא אם לא ביטל ומ"ש בפלוגתת רבה ורב יוסף פסחים (דף כ"ח) דאיירי בלי ביטול ולאו מטעם תקלה

לחוד ואינו מקיים תשביתו רק כשמשבית מן העולם לגמרי וכן בע"ז דכתיב אבד תאבדון ורבה סובר דהשבתה מיקרי כשאי אפשר לבא לידי שום אדם לכך אם זרקו לים אף שהוא שלם מיקרי השבתה ומיד הוי כמושבת אם אי אפשר לבא לידי אדם ויש להתבונן בדבריו א"כ אם מבאר סוף היום זמן של פסח לר' יוסף לבעי פירור דוקא ומה מהני מה שבסוף יהי' יומס תוך המים כיון דאינו מושבת בשעת מעשה ועוד א"כ מה הוכיח הש"ס ע"ז (דף מ"ה) סוגיא דזוז"ג ממה דאמרי לי' רבנן לר' יוסי אף היא נעשה זבל והתורה אמרה לא ידבק בידך מאומה מן החרם דסובר זוז"ג אסור דלמא לעולם זוז"ג מותר רק כיון דיכול לבא לידי הנאה לא נתקיים עדיין המצוה דאבד תאבדון ואף דמצד עצמו שוב אינו יכול לבא לידי הנאה רק בצירוף גורם אחר מ"מ כיון דבע"ז כתוב לא ידבק בידך מאומה כ"ז שיכול לבא לידי צורך והנאה לא נתקיים מצות אבוד. ואולי יש לומר דעיקר קושיית הש"ס דאי זוז"ג אסור שפיר עדיין לא נתבער הע"ז ע"י זה ולא נתקיים מצות העשה דאבד תאבדון אבל אי זוז"ג מותר ע"כ דחשבינן כליתא לאיסור וממילא הוי כמו דאין עוד שוב מציאות האיסור בעולם כיון דאי אפשר להנות בו בלא צירוף גורם דהיתר והוי כנתבער האיסור ע"י שחיקה זאת. ובזה מיושב קושיית הפנ"י בתוס' פסחים שם דדלמא בחמץ כיון דהזבל מגדל הצמחים אחר פסח ואז מותר לא איכפת לן במה דנעשה זבל ע"ש ולמ"ש אתי שפיר טובא דאם זוז"ג אסור ניהו דלכשיגדלו הצמחים ע"י זבל חמץ יהי' מותר מטעם דאז כבר פרח ממנו האיסור חמץ מ"מ כיון דיש מציאות האיסור עוד בעולם שיכול לבא לידי הנאה הוי כלא נתבער עדיין מן העולם ולא נתקיים המ"ע ועיין בזה.

סימן ב

הא דמדאוריי' בביטול בעלמ' סגי מבואר בר"ן ריש פסחי' וביתר ביאור ארוך בדברי רמב"ן חידושי פסחי' דלשון ביטול אינו הפקר וכמו ענין ע"ז דשנינו נכרי מבטל ע"ז שלו ושל חבירו ואינו הפקר דאינו מפקיר דבר שא"ש וכן נמי ביטול רשות שהזכירו לענין עירוב אינו מפקר ביתו רק שעוקר דעתו ועוד דביטול מותר בשב' ולהפקיר אסור בשבת ועוד אמאי מהנ' מבטלו בלבו והאריך עוד בקושי' לכך העלה וז"ל אלא כך אני אומר שהביטול כשמועיל להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר שאינו ראוי לאכילה והיתר זה מדברי ר"י הוא דאמר שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הן ברשותו לומר דכיון שלא הקפידה התורה אלא שלא יהא חמץ שלו ברשותו ואיסורי הנאה אינן ממון ולא קרינן בו לך הדין הוא שלא יעבור עליו בכלום אלא שהתורה עשאתו כאלו הוא ברשותו לעבר עליו בב' לאוין מפני שדעתו עליו והוא רוצה בקיומו לפיכך

זה שהסכימה דעתו לדעת תורה ויצא לבטלו ושלא יהי' בו דין ממון אלא שיהי' מוצי' מרשותו לגמרי שוב אינו עובר עליו דלא קרינן בו לך כיון שהוא אסור ואינו רוצה בקיומו ול"מ לרבנן אלא אפילו לר"י (הגלילי) [נראה שהוא ט"ס וצ"ל ר"י דהבי' לעיל דסובר הפקר ל"מ עד דאתי לרשות זוכה מ"מ בכאן מודה וכבר הבאתי דברי רמב"ן בהגהותי לדברי חיים שם ולא הרגשתי דהוא ט"ס ר"י הגלילי] כיון שנתייאש הימנו מפני איסורו יצא מרשותו וא"ב דין גזל כו' והכא עדיף טפי נמי מהפקר דלא הדר איהו זכי בי' דהא שוי כעפר ול"נ לי' בגויה והאריך עוד הרבה והביא דברי הספרי לא יראה לך בטל בלבך דכיון שנתיאש מחמת איסורו ומוציא מדעתו מכלל ממון ואינו בעינו כשלו אלא כעפר שאינו שוה כלום ואין בו דין ממון כלל יצא ידי חובתו ואינו צריך להוציא בשפתיו וכן לענין ע"ז כל שנתייאש מע"ז שלו בלבו הוי ביטול ומותר וכ"ז מהטעם שכתבתי שאין אדם עובר אלא על חמץ שלו שהוא רוצה בקיומו ודעתו עליו הא נתייאש ממנו ונתן דעתו עליו שאינו רוצה מחמת איסורו ולא יהנה בו לעולם אינו עובר משל ממון אבדה כיון שנתייאש ממנו בלבו יצא מרשותו וכל הזוכה בו קנאו אף חמץ בזמנו ממון אבוד הוא מבעלים ויצא מרשותו ביאוש עי"ש עוד ולכאור' מנ"ל לר' ישמעאל דהפי' לא יראה לך הוא מה שהי' שלו ודעתו עליו מעיקרא ונימא דהוא חידוש מה דהתורה קראתו לך אף דא"ב דין ממון דילמא הוא דוקא אם מוחזק כשלו ודעתו עליו כשרואה ומחשבו כדבר שלו ויש בו ממון ואינו מחשבו כעפר בעלמא אז עובר אבל אם אינו מחשבו כדבר שלו רק כעפר בעלמ' בזה אינו עובר ומהני הביטול בלב אף אחר זמן איסורא כשמוצא חמץ בביתו אם אינו מחשיבו כשלו חידשה התורה רק לא יראה לך שלא תחשבנו כשלך ואף בזמן איסור אם אינו מחשבו כשלו אינו עובר וצריך לומר דלכך דקדק הרמב"ן שהתור' עשאתו כאילו הוא ברשותו לעבור עליו בב' לאוין מפני שדעתו עליו והיינו אם דעתו מעיקרא עליו כמ"ש אח"כ על רש"י דפירש דאף כשלא ביטל אינו עובר אלא כשנתן דעתו ורוצה בקיומו לאחר זמן הביעור וכ' והפריז על המדות אלא כל שלא נתן דעתו על החמץ לבטלו עובר הוא דדעתי' עלוי' מעיקרא קאמר והיינו זה ידענו ממה דכתב' התור' לא ימצא בבתיכם ושם לא כתי' לך ואף דשם חייבה התור' שלא ימצא אף שאינו שלו אם קבל עליו אחריות מ"מ מדכתיב לא ימצא משמע אם ראוי לימצא דעובר בשביל דעתו דמעיקר' אף דאינו מחשבו כשלו וממילא אין הפי' לא יראה לך שלא תחשיבנו כשלך דאף אם אינו מחשבו אחר זמן איסור כשלו ג"כ עובר מדכתיב סתם לא ימצא וגם מדכתיב לא יראה היינו לא יהיה לך חמץ במקום הראוי לראי' אע"פ שאינו יכול ולא כתיב לא תראה חמץ רק יראה וכמ"ש הרא"ש (דף ו') וע"כ מה דכתבה התורה לך היינו

למעט של אחרים וא"כ מה נ"מ בין של אחרים לשלו הא גם שלו אינו שלו הואיל דאסור בהנא' ע"כ דעשאו הכתוב כשלו ואוקמי' ברשותי' ומזה יליף בספרי כיון דדרש מקודם לא יראה לך רואה אתה לאחרים רואה אתה לגבוה אתה רואה בפלטי' ממילא דרשינן לא יראה לך בטל בלבבך דאם ביטלו קודם זמן איסור וא"ר בקיומו ומחשבו כעפר די ולא אוקמי' רחמנא ברשותי' בע"כ:

והנה לטעם זה דרמב"ן נראה אף בחמץ שקבל עליו אחריות אף דגלי לן קרא מלא ימצא דעובר מ"מ לא עדיף ממה שהי' שלו ממש דגלי לן לא יראה לך היינו אם מחזיקו כשלו ורוצה בקיומו אבל אם מחשבו כעפר סגי הואיל דא"ר בקיומו כן נמי אף באינו שלו דעובר מטעם קבלת אחריות היינו אם מחשיבו ורוצה בקיומו ודעתו עליו להחזיקו בשווי ממון אבל אם גומר בדעתו שא"ר בקיומו וכעפר יחשב ואף א"ר שיתקיים אף אם ע"י העדר ואיבוד החמץ יתחייב לשלם ממון לבעליו די ויוצ' בזה מצות עשה דתשביתו. וכן נראה מדברי המג"א (סי' ת"מ (דכתב דאם קיבל אחריות על חמץ של נכרי רשאי להניח לו ליקח בפסח ולכאורה הא כיון דכבר עבר על בל יראה יחייב לנתק הלאו ולשרפו וגם הא כבר חל עליו המ"ע דתשביתו ג"כ ע"י קבלת אחריות דילפינן גז"ש דשאור שאור כמ"ש האחרונים וכיצד יניח שהנכרי יקחנו ויתבטל המ"ע אלא ודאי דסובר דלא עבר על דאורייתא דמסתמא עשה הישראל כדינו וביטל חמצו ואף זה בכללו אף שאינו שלו מ"מ נכלל כל מה שיש לו שייכות וזכות אליו באיזה חמץ שיהי' כשהי' זכות בקיומה לתועלתו עשאו בביטולו כעפר וא"ר בקיומה ולכן לא עבר מדאורייתא ואף דמ"מ מדרבנן הי' צריך לבער מ"מ בזה לא קנסינן שיצטרך למחות ביד הנכרי ולשלם לו כדי לשרפו וגם כיון דילפינן שאור שאור לגז"ש כמו בלא יראה דכתיב לך ומהני ביטול כשמחשבו כעפר וא"ר בקיומו ואין זה ענין הפקר כלל רק כמו ביטול ע"ז כמו כן בלאו דלא ימצא שהוא פקדון בקבלת אחריות הוא דוק' אם מחזיקו כממון ורוצה בקיומו אבל כשמחשבו כעפר אף דאינו שלו מ"מ מהני ביטול ממציאות חמץ וכמו בע"ז דנכרי מבטל אף ע"ז של חבירו וראיה מפירכת הש"ס פסחים (דף ה') לר"ש דסובר דבר הגורם לממון כממון דמי לא ימצא למה לי לימ' אי לא הו' כתי' לא ימצא הו' אמרינן מדכתי' לך גלי רחמנ' דרק על שלו ממש דמחזיק כשלו עובר הואיל דיש לו תקנ' בביטול שלא להחזיקו כשלו משא"כ בקיבל עליו אחריות דלית ליה תקנה אינו עובר אף דגול"מ כממון דמי מ"מ לא שלו הוא לכך גלי קרא דלא ימצא דעובר על של אחרים ג"כ וגול"מ גרע מחמצו שלו ממש ואף ביטול לא מהני א"ו אף אם ל"ה קרא דלא ימצא היינו יודעים דעובר אף על של אחרי' בקבל אחריות מטעם גול"מ וביטול מהני באמת כמו שלו ממש וגם אחר דגלי

קרא דלא ימצא מהני ג"כ ביטול למחשבה כעפרא וכל זכות שיש לו בקיומו של החמץ ובהעדרו יבא לו הפסד מבטל הזכות ומשוי כעפר' אף דיהי' לו עי"ז הפסד לשלם לבעליו ודי בזה כמו חמצו ממש:

וכן נמי להסוברים דאף על חמץ של הפקר המונח בביתו עובר ג"כ כמ"ש הפנ"י מ"מ ביטול מהני לשוי' כעפר אע"ג דלאו דילי' הוא לא גרע משלו דכתיב לא יראה לך וקבלו חז"ל הפירוש בטל בלבבך כן נמי הפקר אף דל"ל בעלים ואינו שלו מ"מ בגומר בלבו לשוי' כעפר ושלא יזכה בו די דזכות זה יש לכל אדם בדבר ההפקר לזכות בו וזה יכול לעשות כמו בשלו והנה ברמב"ן שם כ' מתחלה וז"ל ועוד יש לי ספק בהפקר לפי שהצריכו בגמרא תרי קראי חד לגוי שלא כבשתו וחד לגוי שכבשתו ואילו הפקרא אתי מנייהו דכיון דל"ל בעלים ולאו דאחרי' הוא אע"פ שאינן שלך אינו בכלל היתר זה דאיהו מצי זכי בי' כנפשי' טפי וטפי מגוי שכבשתו וגם זה אפשר שמותר לפי שמצאתי בירושלמי לא יראה לך אית תנאי תני שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה בפלטיא ואית תנאי תני אפי' בפלטיא מ"ד אבל אתה רואה בפלטיא כשהפקירו קודם לביעורו עכ"ד הרי דמסתפק בזה אם עובר על של הפקר. ולא אבין ראיות הרמב"ן מירושלמי לומר דאינו עובר הא שם כשהוא בפלטיא מוציא מרשותו אבל מ"מ י"ל דאם מונח בביתו עובר דכשמוציא מרשותו יד כל אדם בו לזכות ואין לו זכות לזה יותר מלזה משא"כ כשמונח בבית ומצוי בידו י"ל דעובר וכמ"ש הפנ"י. וראיתי בס' מקו"ח שהשיג על הפנ"י שכ' כיון דעיקר המיעוט הוא בירושלמי בחמץ דאחרי' מטע' דאינו יכול לבערו ובהפקר הרי יכול לבערו וכתב דאי אפשר לומר כן מדאמר במתני' פסחי' (דמ"ו) לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בב"י ולדבריו לא יהא אלא חמץ של הפקר ועוד ראי' מהא דשני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ולדבריו מאי עשאן כיון דאפי' בהפקר גמור עובר ובאמת אלו הקושיו' ל"ק כלל דאחר שידענו דאוקמי' ברשותי' אף דאסור בהנאה ואינו כשלו כיון דלא שוה כלום ורק חידשה התורה לקראו שם שלך ועשאן כשלו לא ממעטינן רק של אחרים של נכרים שיש לו בעלים לחמץ או של גבוה דכח אחר מעכב מלאוקמי ברשותו אבל של הפקר דאין כח אחר מעכב ולית לי' לשום אדם זכות בו אם מניח ברשותו דומה לבור דקראו הכתוב בעל הבור אע"ג דלאו דידיה הוא וכמו כן בחמץ וכמ"ש בס' תורת חיים פסחים שם וגם אינו דומה לחלה דלאו דידי' הוא ושל גבוה הוא כל זמן שלא בא ליד כהן ועליו רק לקיים מצות נתינ' ושל גבוה הוא כמ"ש הר"ן חולין סוגיא דמזיק מתנות כהונה ואף לדעת התוס' שם מיד כשיפריש הוי ממון כהנים רק דלית להו בעלים מבוררים לכך חייב המזי' בדיני שמי' מ"מ כיון דל"ל בעלים

מבוררי' מצד הכהני' אינם עוברים על ב"י ובכ"ז כח אחר מעכב לאוקמי' ברשותייהו דבעלי' ולכך לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בב"י משא"כ דבר של הפקר המונח בביתו וזכות לו לזכות בו כיון דאין כח אחר מעכב י"ל דעובר גם י"ל דתליא אם אמרינן הואיל כמו הואיל אי בעי מתשיל עליה לכך הפקר נמי כיון דאינו מחוסר ממון שפיר אמרינן הואיל. ור"י דאמר לא זהו חמץ שמוזהרין עליו לית לי' הואיל. ומה דפשיטא לי' להשיג על הפנ"י כנראה דגם רמב"ן נבוך בזה אם עובר על של הפקר. ומ"מ זה הכל אם לא בטלו אבל בטול ודאי מהני וכמ"ש. ומדבר תשובת רשב"א המובא בשו"ע (תמ"ח) בנכרי שהביא דורן חמץ לישראל באחרון של פסח דל"נ לי' לישראל לקנות באיסור וחצירו ג"כ א"ק לו ואף ביו"ט ראשון דאסור מד"ת כשאינו רוצה לקנות אין חצירו קונה לו בע"כ ומותר לאחר הפסח והא נכרי איסתלק מני' כשמניחו בבית ישראל ולא גרע מהנותן מתנה לחבירו ואמר אי אפשי בה דהוי הפקר כיון דהנותן אסתלק וא"כ נימא עכ"פ כיון שהוא בבית ישראל ואין כח אחר מעכב חייב הישראל לבערו ועי"ש ברשב"א (סי' קע"ח) דכל שרוצה לזכות בו אע"פ שהוא איסור הנאה זכה בו לאסור בהנא' לעולם ולעבור בו כממונו עי"ש וא"כ מוכח מזה דאינו עובר כ"ז דלא זכה בו אף אם מונח הפקר בביתו:

והנה מבואר מדברי רמב"ן שכ' דאם אינו עובר אלא על חמץ שלו שהוא רוצה בקיומו ודעתו עליו הא נתיאש ממנו ונתן דעתו שאינו רוצה בו מחמת איסורו ולא יהנה בו לעולם אינו עובר מבואר דביטול מד"ת הוא לשווי' כעפרא ושלא יהנה לעולם ואף דמד"ת לר"ש דקי"ל כותי' מותר אחר הפסח וחוזר להתירא מ"מ לא מצד קנין הבעלי' דאל"כ שוב נשאר קנין הבעלים על אחה"פ ועי' מקו"ח (סי' תמ"ח) דכ' לאחה"פ א"צ הבעלים לחזור ולזכות ונעש' שלו ממילא עי"ש וא"כ לעולם הוי גורם לממון ותורת בעלי' עליו ואינו חידוש ומה מהני ביטול והביטול הוא שלא יהנה לעולם וכיון דלאחר הפסח שב להיות ממילא שלו הדר' קושית הרמב"ן לדוכת' איך יהנו במ' שמחשבו לעפר א"ו דאף דאחה"פ שב להתירא מ"מ יד כל אדם בו לזכות עכשיו וכן לאחה"פ קודם שיזכו הבעלים ומ"ש המקו"ח (סי' תל"א' דלכך ל"ה תוך הפסח גורם לממון הואיל דהכל מצויין לבערו דאי אפשר להתקיים דמצוה בהשבתה והוכיח דרק מצד עשה דהשבתה הוי אינו שלו דהא דעת ריטב"א סוכה (דל"ה) דאיסורי הנאה חשיב לכם וע"כ חמץ טעם אחר הוא משום דחייב בהשבתה והנה כבר כתבתי בהגהותי לד"ח דיני חמץ (סי' א') להעיר בזה מדברי רש"י חולין ((דף ד') דנראה דחמץ בפסח אין לו ריעותא משאר איסורי הנאה עי"ש ומלבד זה א"כ הא דחייבתו התור' להשבית אינו חידוש כיון דאם לא יתחייב להשבית אף דאסור בהנאה הוי שלו או מטעם דכל איסורי הנאה חשיב של הבעלים בפרט דבר

שהי' שלו מקודם וקנינו ונאסר אצלו עדיף יותר מאתרוג של ערלה דבתולדתו נאסר בהנאה ואעפ"כ דעת ריטב"א דמקרי לכם מכ"ש חמץ שהיה דין ממון קודם זמנו ועיקר החידוש הואיל דחייב בהשבתה א"כ מה מהני ביטול בלב דלא הוי ענין הפקר כקושית הרמב"ן מה מהני לקיים בזה תשביתו ועוד יש להתעורר בזה הרבה דברים אולם כנראה מרמב"ן ור"ן סברו להדיא דכל איסורי הנאה לאו שם בעלים עליו וזה שחידשה התורה בחמץ לכך מהני ביטול. ולדעת הסוברים דאיסור הנאה מקרי לכם ושם בעלים עליו י"ל דסברי כמ"ש התו"ח דדומה לבור בר"ה דקראו התורה בעל הבור אף דאינו שלו כן נמי חמץ שברשותו אף של ישראל אחר או הפקר ואינו רוצה לזכות עובר ג"כ ורמי' עליו העשה דתשביתו וזה חידוש דעשאן הכתוב כאילו הוא שלו ומקרי בעלי' ובזה מהני הביטול אף דאינו שלו מ"מ אם משווי את כל זכיותיו שיכול לבא לו מזה כעפר' בעלמא ואינו רוצה בקיומו להחזיקו כממון סגי בזה ממילא לא נוכל למפלג בין חמץ לחמץ ומהני ביטול כזה אף על חמץ שלו דהעש' והלאוין דבל יראה ובל ימצא כולל על כל חמץ שהטילה עליו החיוב ומה שסגי בחמץ שלא הי' שלו מעולם כן סגי אף בחמץ שהיה שלו וגם עכשיו הוא שלו להסוברים דאיסור הנאה חשיב ומקרי לכם מ"מ מהני ביטול דזה הי' צווי התורה לא יראה לך רק בטל בלבבך:

וראיתי בפ"מ בפתיח' להלכות פסח (פ"א אות ט') שכ' וז"ל ולכאור' מי שאסר עליו חמצו בהנא' קודם איסורו כשבא פסח אינו עובר בב"י דלאו דידי' ונהי דב' דברים א"ב ש"א ועשאן הכתוב כאילו ברשותו חדית רחמנא אבל כה"ג לא ועיין (סי' תרמ"ט) המודר הנאה מלולב ל"ה שלכם וברמב"ם קנה חמץ בפסח לוקה והא לאו דידי' הוא דאסור בהנאה וקניתו לאו כלום וכה"ג לא חדית קרא אע"כ כה"ג נמי דלי' הוא וע"ז שהגביה ישראל אין בטילה אף דאיסור הנא' וצריך לחלק בין תרמ"ט לזה וחמץ של כלאי הכרם כה"ג נמי י"ל עבר על ב"י עכ"ד הנה מ"ש מקנה חמץ בפסח וגם הנו"ב האריך בזה וכבר כתבו האחרוני' דהעלימו עין מדברי רשב"א בתשוב' הנ"ל וברי"ן ע"ז פ' כל הצלמים דאף דאין זכייה באיסור הנאה מ"מ לקנות שיתוסף איסור מהני כיון דרוצה לקנות ולזכות אף דהוא איסור הנאה ומ"מ גם הרמב"ם י"ל דמודה להדין דתרמ"ט דכיון דאסור עליו בהנאה ל"ה שלו וכהפקר הוא וממילי' י"ל ג"כ דאינו עובר בב"י דזה לא חידשה התורה לעשות ברשותו דבר שאין בו ממון אף בלעדי איסור חמץ וכמו דאינו עובר בשל הפקר כן נמי באוסר עליו בהנאה ברם באוסר עליו בהנאה קודם פסח ודאי עובר לרוב הפוסקים דאמרינן הואיל ואי בעי מתשיל עלי' כדידיה דמי ועובר בב"י ובתשובת רשב"א בכמה מקומות כתב דמטעם הואיל לא הוי כדידי' הן לענין לולב הן לענין קידושין דבשביל

הואיל ל"ה כדידיה וכבר כ' האחרונים דלגבי חמץ כיון דאף גורם לממון דבכ"מ לאו כממון דמי גלי לן קר' דלא ימצ' דעובר בזה אף דבאמת לאו דידי' הוא רק דיש לו זכות שיכול למשאל עלי' עובר א"כ אף דאוסר עליו החמץ בהנאה מטעם נדר מ"מ עובר לכ"ע דפסקינן הואיל. אולם אם החמץ אסור בהנא' מצד אחר כמו של כלאי הכרם וכיוצא בזה יש מקום להסתפק אם גם בזה עשאן הכתוב כאילו הם ברשותו ולכאורה יש להביא ראי' מירושלמי פ"ק דפסחים ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובמ"ד מהו שיהיו צריכין בדיקה כו' ר"י בעי חצירות שבירושלם שאוכלין שם חלות תוד' ורקיקי נזיר מהו שיהיו צריכין בדיקה בלא כך אינן בדוקות מן הנותר יבא כהדא כו' אוף הכא שלא לחלוק בין ביעור לביעור ע"כ ואם נאמר דהיכא דנאסר בהנאה בלעדי איסור חמץ שוב אינו עובר א"כ לדעת רש"י דעיקר הבדיקה שלא יעבור בבל יראה למה פריך בלא כך אינן בדוקות מן הנותר היינו שצריך להשגיח שלא יאבד ממנו ולא יהי' נותר ואם יותר דבר צריך להשגיח לשרפו כמו שפי' המפרש ובאמת בזה יש נ"מ אם נשאר מזה מעט פחות מכזית ומזה מעט ועל ידי צירוף נשאר כזית בזה לענין שריפת נותר אפשר דלא מצטרף ולענין חמץ מצטרף ה"ל לומר כיון דבלאו הכי אסור מטעם נותר כבר נאסר בהנאה ואין בו ממון לשום אחד ואינו עובר עליו וכן יש קצת להוכיח מירושלמי פ"ב שם (סוף ה"א) ר"ב בר לוי שאל חלות תודה שנעשה נותר נימא אם נעשו נותר עד שלא הגיע זמן ביעורן את מבערן בכל דבר משהגיע זמן ביעורן את מבערן בשרפה ועי"ש במפרש לרבנן דחמץ עד שלא הגיע ז"ב בשריפה ומשהגיע השבתתו בכ"ד מבעיא לי' בחלות תודה שנעשה נותר שמצותן בשרפה מי אמרינן כיון שהן חמץ השבתתן בכ"ד או דלמ' במלתייהו קיימי בשריפה עי"ש ומבואר דאף נותר שנעשה חמץ חל עליו חיוב השבתת חמץ אף דבלא"ה אסור בהנאה מצד חמץ ויש לדחוק ולדחות ראיות האלה גם יש להוכיח מהא דכיצד מפרישין חלה בטומא' ביו"ט ר"א אומר לא תקרא שם עד שתאפה וקאמר בגמרא דר"א סובר טובת הנאה ממון ואם תחמיץ יעבור עליו וכבר עמדו האחרונים בזה הא יכול להפקיר הטוה"נ ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בד"ח דיני חמץ (סי' כ) ובמ"ש אני העני שם בסוף הסי' דהא באמת לית לי' בו כעת טוה"נ דמי פתי יקבל ממנו רק הטוה"נ יהי' לו אחר הפסח ולענין ב"י דהגל"מ כממון דמי אבל להפקיר א"י ע"ש ואם נאמר דאם אסור עליו בהנאה בלעדי איסור חמץ שוב אינו עובר הא עכ"פ יכול לאסור עליו בקונם החלה הזה שמפריש ושלא יהי' לו שום טוה"נ מחלה הזאת וא"כ שוב לא אוקמי' רחמנא ברשותיה כיון דגם קודם שנתחמץ נאסר עליו כל הנאות מחל' הזאת ואינו ברשותו ובזה לא חידש'

רחמנ' לאוקמי ברשותי' א"ו משמע דבכל חמץ כיון שחל על זה שם איסור חמץ קאי ברשותיה ולעבור עליו בב"י ועדיין צ"ע:

ודע דכמה אחרונים הוכיחו מדברי הרמב"ם (פ"ה מאיסורי מזבח) דאיסור הנאה הוי שלו מדכ' שם אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש ולא מן המדומע ואצ"ל מערל' וכלאי הכרם מפני שהוא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה ואם הביא לא נתקדשו כו' אבל נתקדשו להפסל כקדשים שנפסלו ע"כ. וסברו דעיקר הטעם משום מהב"ע וטעם זה קאי על כולם אף על ערל' וכלאי הכרם וגם דנתקדשו להפסל ואמאי הא לא מהני ההקדש כלל דקרבנו כתיב וצריך שיהי' שלו א"ו דסובר דאיסורי הנאה חשיב שלו. ועי"ש במל"מ דהביא דברי תוס' חולין (דף ק"מ) דבקרבנות ל"ש הנאה דמצות לאו להנות נתנו וכבר עמדתי בזה ע"ד הרשב"א דשפתיו ברור מללו דאיסור הנאה לאו דידי' הוא ואמאי הוא כשר לקרבן הא ל"מ הקדשו וכתבתי בזה בהגהותי בד"ח דיני לולב (סוף סי' א') עי"ש וראיתי בתשובת חתם סופר או"ח (סי' ק"פ) שכת' דלכך הוי דידיה איסור הנאה כמבואר ב"ק (דף צ"א) שורי הרגת בשור העומד לסקילה הרי דשם בעליו עליו וכן בערלה וכ"כ וחמץ מצד תשביתו והכל מצוין עליו לבערו לכך אינו ברשותו ושאר איסורי הנאה מיקרי של בעלים רק באתרוג לא מיקרי פרי ואף דבתוס' סוכה (דף ל"ה) מבואר דגם בלולב איסור הנאה לא מיקרי דידי' היינו מדכתיב ולקחתם לכם שתקחו לעצמיכם ואין בו קנין לעצמו אבל בקרבן לא כתיב שיקחנו לעצמו שיהי' שלו אלא יקריב קרבנו ולא של אחר וכן יקדיש ביתו ולא בית של אחר אבל כל שאינו של אחר אף ע"ג דגם לו אין בו קנין לא אימעט אלא היכא דכתיב קיחה שאז צריך שיקחו לעצמו שיהיה לו בו קנין עיי"ש באורך:

ונפלאתי מאד א"כ יהי' יכול להקדיש דבר של הפקר אף דלאו דידי' הוא מ"מ כיון דאין כח אחר מעכב לא אימעט מביתו וזה מבואר הביטול מכמה וכמה מקומות ובפרט מדברי כל הראשונים נדרים (דף ל"ד) בהי' מונח כיכר של הפקר דאינו יכול להקדיש טרם שזוכה בו וגם אף אם נאמר דאיסור הנאה שיש לו ברשותו דאף דאין לו בו קנין מ"מ הקדש מהני הא מבואר ב"ק (דף מ"ה) בשור הנסקל לאחר שנגמר דינו הקדשו אינו מוקדש ולהסובריי' דנאסר מחיים הוא מטעם דכיון דאיסור הנאה הוא לאו דידיה הוא להקדישו ועוד הא מבואר מנחות (דף פ"ג) דחטאת אינו בא אלא מן החולין מדכתיב את פר החטאת אשר לו משלו ולא משל מעשר ועיין תוס' ריש מנחות הרי מדכתיב אשר לו בעי שיהי' שלו ממש ושיהיה בו קנין והא דצריך שם לימוד שאינו בא משל מעשר הא בלא"ה מדכת' קרבנו ידענו דבעי שיהי' שלו ומעשר שני לר"מ ממון גבוה הוא ע"כ

צריך לומר דמקרבנו ל"ה ממעטינן רק ולא הגזול אבל לא של מע"ש דעכ"פ יש לבעלים זכות בו יותר מאחרים דאין אחרים יכולים לחטוף ממנו ולבעלי' ניתנ' לאכול בירושלם והי' שפיר מקרי קרבנו לכך ילפינן מדכת' אשר לו שצריך שיהי' לו בו קנין ועי' כ"מ הלכות בכורים (פ"ו) משם הר"י קורקוס בטעמא דהרמב"ם דאף דפוסק כר"מ דמע"ש ממון גבוה מ"מ חייב בחלה ועריסותיכם מקרי וכן לענין אתרוג מקרי לכם הואיל דיש לו בו היתר אכילה [ועיין ס' אבני מלואים אה"ע (סי' כ"ח סק"ג) דלדעת זה מוכח דלא כס' יראים דסובר אף דגזל נכרי מותר מ"מ ל"ה לכם לענין אתרוג דהא לדעת רמב"ם תליא בהיתר אכילה וכבר השגתי על זה בהגהותי בד"ח דיני לולב (סי' ב') דשאני היתר אכילה דמע"ש דיש זכות זה רק לבעלים משא"כ הפקר או גזל נכרי אף דשרי מ"מ יד כל אדם שוין בו] עכ"פ אף דכתי' קרבנו הי' יכול להביא ממעות מע"ש לכך ממעטינן מדכתיב אשר לו שיהי' שלו ממש ועי' רש"י חולין (דף כ"ב) משלו ולא משל מעשר דתרי אשר לו כתובים בפרשה ואפי' לר"י דאמר מע"ש ממון הדיוט הוא להכי אתא אשר לו לממעטינן וצ"ע הא לא כתיב להדיא למעט מעשר רק מדכתיב אשר לו ומבואר בש"ס סוף פ"א דשבועות ויומא (דף נ"ה) דרשינן אשר לו ולא משל ציבור ודרשינן לתלתא אשר לו הכתובים בפרשה חד ולא משל ציבור וחד ולא משל אחיו הכהנים וחד לעכב ולא יש קרא יתירא ללא משל מעשר וע"כ ולא משל ציבור ומעשר מחד קרא נפקא לי' דלאו שלו הוא וזה הכל למ"ד דמע"ש ממון גבוה הוא אבל למ"ד ממון בעלים הוא לא ממעטינן ומצאתי בטורי אבן חגיגה (דף ח') דתמה בזה על רש"י ז"ל ולמ"ש י"ל דרש"י סובר ג"כ כשיטת הר"י קורקוס בדעת רמב"ם דהיכא דיש לו בו היתר אכילה חשיב שלו וע"כ הא דממעטינן לענין קרבן מאשר לו ולא משל ציבור וגם לא משל מעשר הוא משום דאם אינו שלו לגמרי ידענו מדכתיב קרבנו דבעי שיהי' שלו וממעטינן מאשר לו אף מה דלא ידענו מקרבנו היינו משל ציבור המוסרים לו לצורך פר שלו אף דקרבנו הוא מ"מ כיון דאינו שלו לכל דבר לאו אשר לו הוא וכן נכלל בזה ולא משל מע"ש אף דיש לו בו היתר אכילה מ"מ לאו שלו ממש הוא לכן סובר רש"י אף למאן דסובר ממון הדיוט הוא מ"מ ממעטינן משום דכבר כתיב קרבנו ומאשר לו ממעטינן אם אינו שלו לכל דבר ומעשר שני אף דממון הדיוט הוא מ"מ צריך דוקא שיאכל בירושלם ויש בזה ליישב קושית תוס' שבועות שם דלעכובי מנין ועיין ריטב"א יומא ואכ"מ בזה עכ"פ לקרבן ודאי מה דלא מקרי לכם לענין אתרוג ג"כ לא מקרי קרבנו מדכתיב לגבי' אשר לו והדרא הקושיא על הרמב"ם למה יהי' הקרבן כקדשים שנפסלו הא ל"ה בגדר קרבן כלל אולם המעיין בתוספתא סוף פ"ח דמנחות ופ"א דמעילה אשר ממנו תוצאות דברי

רמב"ם הנז' יראה דטעם זה דמהב"ע לא קאי על איסור הנאה רק על איסורי אכילה דמתחלה פרט התוספתא אין מביאין כו' מן הטבל ומן התרומה וממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו ואם הביא הרי אלו פסולין ולבסוף סיים ואצ"ל מן הערל' וכלאי הכרם משמע דבזה לא נתקדשו כלל דלא חל עליו כלל שם הקדש ובתוספת' דמנחות כ' מע"ש והקדש שנפדו ובמעילה הוא שלא נפדה ובודאי יש ט"ס וצ"ל שלא נפדו וכנרא' דערלה וכ"כ בלא"ה פסול ואף אינו חל עליו ההקדש כלל דלאו דידי' הוא ולא נתקדשו אף לפסול רק טבל וחדש דאיסורי אכילה בזה כ' הרמב"ם שהוא מהב"ע ונתקדשו לפסול ומ"ש ואצ"ל ערל' וכ"כ באמת הטעם דלא חל כלל ההקדש ופלא מה שהרמב"ם הכניס זה באמצע ואצ"ל ערלה וכ"כ ואח"כ כתב טעמא דמהב"ע ויהיו כקדשים שנפסלו ובתוספתא כת' זאת טרם שכ' ואצ"ל מערלה וכ"כ ומשמע דבאמת לא נתקדשו כלל שוב מצאתי בתשובת פני ארי' דלמד ג"כ בדעת רמב"ם דבאיסורי הנא' הטעם דלא נתקדשו כלל דלאו דידי' הוא ויש להבין בדברי התוספתא דכייל ג"כ הקדש שלא נפדו ומע"ש הא זה איסורי הנאה הוא והקדש לאו דידי' הוא והוי כגזל ממש ויש לדחוק ואכ"מ:

ואם יש לו חמץ של מעשר שני אף דממון גבוה הוא מ"מ ודאי עובר בב"י לא מבעיא לשיטת הר"י קורקו"ס דמע"ש אף דממון גבוה הוא מ"מ הואיל דיש לו היתר אכיל' הוי עריסותיכם ולכם לענין אתרוג וכמו שביארתי לעיל הואיל דעכ"פ זכות זה שיש לו בו לאכול בירושלם אין לאחרים בו ועדיף מהפקר ודאי חשיב שלך לענין ב"י אלא אף אם נאמר דלר' מאיר דממון גבוה הוא אינו יוצא באתרוג ואינו חייב בחלה הואיל דאינו שלו ממש מ"מ לענין ב"י דחמץ ודאי עובר כיון דיש לו בו צד זכות ולא גרע מקבל עליו אחריות דמרבינן מדכתיב לא ימצא ואף גול"מ כממון דמי לענין בל יראו' מכ"ש בזה דיש לו זכות בו יותר מאשר יש לאחרים ודאי חייב לבערו. ותמהני מאד שראיתי בפנ"י פסחים (דף י"ג ע"ב) בהא דאין מביאין תודה בחג המצות ופריך פשיטא והקשה לראב"י דיליף שאור דאכילה משאור דראי' א"כ אם קדשים קלים ממון גבוה מותר באכילה ובצל"ח שם הוסיף עוד דמצות תשביתו לא שייך ג"כ ולר"ש דאחר שש ליתא רק בעשה דתשביתו מותר באמת לאכול וכן בשביעי של פסח למ"ד נדרים ונדבות קרבין ביו"ט הי' יכול להביא תוד' ולאכול בלילה דאינו עובר בב"י דהוי ממון גבוה וכך כתב בסוף ספר הפלאה משם בעל מחנה לוי ודבריהם תמוהין הא לא גרע מגול"מ דכממון דמי לגבי חמץ ומכ"ש בזה דעכ"פ יש לבעלים זכות זה לאכול והוי' כדידהו לענין ב"י ואף אם נאמר דלענין אתרוג וחלה לא מקרי לכם מ"מ לענין ב"י ודאי עובר ומכ"ש לשיטת

הרמב"ם וכפי דברי הר"י קורקו"ס דאף לענין חלה ואתרוג מקרי לכם הואיל דיש להם יותר זכות ממה שיש לאחרים מכ"ש דעובר בב"י:

וקצת יש להביא ראיה לדברי הר"י קורקו"ס מפסחים (דף צ') הממנה אחרים עמו על פסחו כו' מעות שבידו חולין ומוקי כרבי שע"מ כן הקדישו ישראל את פסחיהן ועי"ש בתוס' דקמ"ל קרא דדעתו לכך ועיין רמב"ם הל' ק"פ (פ"ד ה"י) חזינן דאחרים יכולים לימנות עמו בפסח אף דהוא כבר הקדישו וכנרא' ק"פ צריך שיהי' שלו ממש מדכתיב משכו וקחו לכם ובירושלמי (פ"ק דקידושין) יליף מזה דמשיכה קונה בבהמ' דקה וכן משמע מרש"י קידושין ר"פ האיש מקדש בהא דאיש זוכה וכן ברש"י גטין (דף כ"ה ע"א) דבעי קנין וברע"ב סוף פ' איזהו מקומן א"כ איך יוצא זה הממנ' על פסח זה שכבר הוא הקדש ובמה יחשב לכם וע"כ כיון דעכ"פ יש לו זכות בו הוי לכם אולם זה לאביי שם דסובר בפסח לא משייר אינש והפריש סתם ולדידי' כבר חל ההקדש ואעפ"כ יוצא בו אחר הממנה עמו אחר כך הרי דבשביל היתר אכילה הוי קרבנו ועי"ש ברש"י דלאביי זה שהפריש לפסחו ואח"כ המנ' אחרים עמו מתנ' בעלמא הוא דיהיב לי' ואף דמבואר קידושין (דף נ"ד) דלר"מ דמעשר שני ממון גבוה אינו יכול לתת במתנה היינו שם מדכתיב מעשרו אם אינו שלו אינו מוסיף חומש אבל לענין ק"פ מקרי לכם. אבל לרב אושעי' אף בפסחו משייר אינש אינו ראיה דלדידי' ע"כ ע"ד כן הקדישו בנ"י את פסחיהן דמי שיתמנה אח"כ על דעתו מפריש ופקע הקדושה מן המעות על החולין ועי"ש בירושלמי לכך הקדישה משעה ראשונ' אם יקבל מעות יצא לחולין בקדושה זאת ועי"ש כל דברי הירושלמי בהלכה ג' ובהלכה ד' דע"ד רב הונא כל מה שיבואו מנוייו הם מתחלה והוי הקדש שותפים ואינו עושה תמורה הרי דלמפרע הוא וזה שמפריש מעותיו תיכף מקדיש עד"ז אם יזכה בטלה של פסח נותן על מנויו של זה ויש להוכיח מזה דהא דיכול לחייב את עצמו ולשעבד לאינו מבורר מהני אף מדאורייתא כמ"ש הר"ן סוף פ"א דגטין ונ"י ב"ב כיון דיכול לשעבד לכולם וכולם ראויים לזכות וכן נמי בזה למנות על פסחו יכול לעשות כן ולמנות לכל מי שירצה אח"כ אבל לשיטת רמב"ן במשתעבדנא לך ולכל מאן דאתי מחמתך דמדאורייתא ל"מ דאין בריר' יקשה מכאן מה מהני במה שיתמנה אח"כ א' ויתן מעות שהפריש ג"כ כיון שזה כבר הקדישו ע"כ צ"ל דלמפרע נחשב המינוי ומה מהני הא בדאוריית' אין בריר' ועי"ש עוד בירושלמי דאם אין מקדישין בתחל' ביו"ט הא דקתני במתני' דשבת וכן ערב פסח שחל בשבת ותני הולך אצל מוכרי פסחים מוכרח דאינו יוצא לחולין וחוזר וקדש דאל"כ יהי' אסור משום מקדש בשבת ע"ש דמבואר דע"כ נעשה ונגמר ההקדש מיד רק מי שזוכ' בו יוצא במינוי זה המעות

וחולין ויקשה הא אין ברירו' ואיך יהני למפרע ואכ"מ בזה ועיין קצוה"ח (סי' ת"ו) דכ' ע"פ דברי רמב"ם דסובר דהכשר לקבל טומאה הוא דוקא אם ינתן ברצון הבעלים כמבואר (פ' י"ג מטומאת אוכלין) ובכ"מ שם ע"כ הא דמצינו הכשר בקדשים הוא רק לרבי יוסי הגלילי דקדשים קלים ממון בעלים דאל"כ הוי כאין אדם אוסר דבר שאינו שלו עי"ש ולדברי הר"י קורקס הנ"ל דאף מע"ש אף אם ממון גבוה הוא מ"מ מקרי לכם משום היתר אכיל' כמו כן לכ"ע בקדשים קלים הוי ממון בעלים לענין זה שיקבל ההכשר

סימן ג

המשכיר בית בחזקת בדוק ונמצ' שאינו בדוק על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות דמצו' עושה (ש"ע סי' תל"ז) ועי"ש במג"א דמסתמא ניחא לי' לאינש דליעבד מצוה בין בגופיה בין בממוני' והאי דקא בעי הדר בי' שמא מפני דבר אחר הוא ודבריו נובעים מלשון רש"י פסחים דאמרינן אי ידע בי' אתמול דלא בדק ל"ה הדר בי' דניחא לי' בי' והאי דקא הדר בי' משום מילת' אחרית' דאשכח ביתא אחריתי דשפיר' מינ' ולכאורה כיון דיש לנו ספק מפני מה הדר בי' א"כ אם עדיין לא נתן המעות והוא מוחזק ורוצ' לחזור ואומר טענות ברי שאילו ידע אתמול הוי הדר בי' מהימן אך י"ל כיון דאמדוהו חז"ל דעת איש ישראל דנ"ל שוב אינו נאמן לומר דאתמול כך הי' דעתו דהוי דברים שבלב ועליו להתנות וא"כ למה צריך רש"י לחדש בטעמו דעכשיו הדר בי' משום מילתא אחריתי הא בלא"ה אף אם באמת אין לו שום סיבה למיהדר רק בשביל זה דיהי' צריך לתת שכר לבדוק מ"מ לא הוי מקח טעות או משום דקים לן דאתמול היה ניחא ליה לקיומי מצוה בממוני' וא"נ נגד הסכמת חז"ל שירדו לדעת בני אדם או אף אם באמת דעתו הי' רק לשכור רק בחזקת בדוק מ"מ הוי דברים שבלב והיה לו להתנות אולם י"ל דזה תליא במחלוקת רבינו אפרים והרא"ש פ' אלו טריפות דבמקום שהי' סומך על המוכר דשארית ישראל לא יעשו עול' אין ריעותא במה דלא אתני בפירוש עי"ש ברא"ש פרק א"ט (דף נ"א) וש"ע ח"מ (סי' רל"ב סי"ב) ותה"ד (סי' ר"ז). ומצאתי בס' אור זרוע הגדול הלכות יבום (סי' תרי"א) שכ' להוכיח דהיכא דהכריעו חכמים דעת בני אדם שאינו נאמן שעש' בענין אחר והוכיח מכאן דאע"ג דמוכר קאמר אדעתא דהכי לא שכרתי והוי מקח טעות אעפ"כ לא סמכינן אדיבורו אלא אדעת חכמים אולם א"כ ל"ה לרש"י לומר סיבת וטעם הדבר שחוזר וגם קשה דילמא דוקא לענין מ"ט הואיל דאמדוהו חז"ל דעת בני אדם דל"ה מום ולא אתני לכך ל"ה מק"ט אבל לענין איסור י"ל אם ידע בעצמו דלא כן הוא נאמן וכתבתי בענין זה במ"א:

והנה בודאי צריך לבטל ג"כ וכמו שכתב המג"א (ס"ק ג') דמסתמא הפקירו כשיצא ממנו ובמקו"ח (ס"ק ג') כ' דחמץ שאין ידוע אינו קונה לו חצירו לכך קאמר בש"ס חמירא דידיה של המשכיר אבל ביטול דהוא מטעם שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עלי' ואז יקנה לו חצירו כיון דדעתו עלי' והמשכיר הפקירו מדעתו לכן צריך לבטל מקודם ודבריו תמוהין הא כ"ז שלא מצ' אינו שלו ומה מהני הביטול ומהיכי תיתי ניחוש שמא ימצא ויתכוין אז לקנות הא דחיישינן בש"ס היינו בחמץ שלו והחצר שלו שפיר חיישינן שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עלי' היינו שכבר הי' דעתו עלי' ואינו בטל מאליו אבל כאן כיון דכ"ז שלא מצא לא זכה ואח"כ כשידע ג"כ מסתמ' איסור' ל"נ לי' דליקני רק דניחוש שמא ימצא ודעתו יהי' לקנות ולזה ל"מ הביטול דהשתא ועיין מ"ש לעיל (סי' ב'):

המג"א לעיל (סי' י"ד ס"ק י') הקשה מ"ש שם דאסור לטול שלמ"ד דחיישינן שמא תקרע וכאן אמרינן נ"ל למיעבד מצו' בממוני' וכ' דכאן הוי דבר מיעוט וזה דוחק מאן ימר דאם יעלה שכר הבדיקה הרבה דיתחייב המשכיר ברם ההבדל מבואר דכאן הוא בעצמו עושה המצו' ורמיא עליו אמדוהו חז"ל דודאי ניחא לי' כיון דזוכ' בעצמו בחובת גוף המצוה אבל שם בלוקח טליתו הוא לא עביד המצוה רק שמסייעו לחבירו דיעשה מצוה לא מצינו בזה דעת חז"ל לומר שירדו לסוף דעתו של בני אדם דניחא להו לאינשי שיעביד חבירו מצוה בממונו אף שיוכל לבא לידי חסרון כיס לכך אסור לכתחלה ליקח שלא מדעתו וז"פ

ואם הוחזק שלא בדקו המשכיר ואמרו אשה כו' או קטן אנו בדקנוהו נאמנים והטעם דבדיקת חמץ דרבנן ולדע' עו"ש וא"ר דאם נודע אחר שש דאין בידו לבטל וצריך בדיקה והמקו"ח העלה דהביטול הוא רק לחומרא כנ"ל וגם מסתמא אינו רוצה שיקנה לו חצירו אולם יורש שירש בית שחרית י"ד א"נ כשלא ביטל לאחר שש ואף קודם שש וביטל צריך לבדוק כיון דהס' נולד בדאוריית' לענין ביטול ונגד זה אינו נאמן דצריך לבטל מדאורייתא צריך ג"כ לבדוק כתקנת חכמים כמ"ש ב"י (סי' תל"ח) ולענ"ד יש לגמגם בזה דכיון דמדרבנן נאמנים מצד עדות כעד בעלמא והוי מצד בירור הדבר רק לענין דאוריית' א"נ א"כ אחר הביטול הוי כבירור שכבר בדק המוריש ואינו דומה לדברי הב"י דשם כיון דנולד לנו ספק בדאורייתא נגרר הדרבנן אחריו ולא הקילו בזה בספקא דרבנן וכאן על הביטול לא נולד לנו כלל ספק דאף אם כבר ביטל המוריש מ"מ חייב היורש לבטל דהא כל הביטול דלהוי כעפרא דארעא הוא כיון דבלא"ה אינו ברשותו רק דעשאו הכתוב כאילו ברשותו מהני אם בלב מסכים לדעת הכתוב כמ"ש הרמב"ן והר"ן ואימתי מתחיל הביטול הוא רק כשהגיע זמן האיסור היינו משש ועד שש עדיין ברשותו הוא וכמ"ש

הנו"ב מהד"ק (סי' י"ט) וכשמת המוריש נכנס לרשות היורש א"כ מה מועיל הביטול של המוריש דמעיקרא על זמן שכבר נפסק כחו ובודאי צריך לבטל מחדש א"ו לא נולד על זה שום ספק ולא נשאר לנו הספק רק על הבדיקה וכיון דהיורש כבר ביטל מחדש י"ל דנאמנים על הבדיקה ואף דצריך לבטל מ"מ לא מצינו דבכה"ג יצטרך דוקא בדיקה וכמו דגדול נאמן ע"ז כמו כן קטן נאמן מצד בירור:

והנה המג"א הביא דעת תוס' עירובין (דף ל"ב) דהא דקטן נאמן הוא רק על בית שלהם ומשמע מזה קצת דביטול מהני מקטן על חמצו כיון דמבואר בש"ס ע"ז דהכל נאמנים מטעם הואיל דמדאוריי' בביטול בעלמא סגי והטעם נראה למ"ש רמב"ן ור"ן ענין הביטול א"כ הוי דומיא דכתבו התוס' ב"ב ((דף קמ"ג ע"ב) ד"ה ואם דהיכא דאין מפסידין ולא בא בידם הריוח מחלו שפיר אף קטנים עי"ש ובהג"א שם והכי נמי דכוות' כיון דבאמת אינו ברשותו של אדם ורק עשאן הכתוב לאוקמי ברשותיה מהני דעתו שלא יהיה נחשב כברשותו אולם למ"ש האחרונים להסוברים דאיסור הנאה הוי שלו ולכם קרינן בי' והחידוש של חמץ דאינו שלו הוא מטעם דכיון דחייב בתשביתו והכל מצווין לבערו וכמ"ש לעיל (סי' ב) א"כ זה תינח בגדול דחייב בעשה דתשביתו אבל קטן דא"א במצות אף דאיסורי הנאה הוא מ"מ חשיב שלו וליכא חידוש ומה מהני ביטול דקטן [ומה"ט יש להוכיח דאף נשים דא"ח במ"ע שהזמן גרמא מ"מ במ"ע דתשביתו חייבים ובפ"מ בפתיח' להלכות פסח (פרק א' אות ז') חקר בזה די"ל דאינן מצווים בעשה רק בלאו דב"י ולהנ"ל מוכרח דחייבים גם בעשה דאל"כ ל"ה מהני ביטול דנשים והתורה גילתה לנו יראה לך בטל בלבך וע"כ דגם של נשים אינו שלו וחידוש הוא וכן מבואר להדיא בחינוך מצוה ט' דנשים חייבין ג"כ בעשה דתשביתו וכן אף להסוברים דמצד איסור הנאה לאו דידי' הוא ובחמץ חידשה התורה מ"מ זה בגדול משא"כ בקטן דלאו בר מצות הוא י"ל דהוי דידי' ואינו צריך לבטלו והא דכתבו תוס' דאיירי בבית שלהם היינו בקטן שהגיע לחינוך כמ"ש דע"כ הא דקתני נאמנים איירי בהגיע לחינוך והמשכיר א"ח על זה דלא נתכוין לקנות רק הבדיקה שלא יבא לאכלו ומדרבנן בעלמא הוא לכך נאמנים והא דקאמר בש"ס מהו דתימא לא להמנוהו רבנן קמ"ל כיון דבדיקת חמץ דרבנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי לי' הימנוהו רבנן בדרבנן היינו דעכ"פ למשכיר לא איכפת כיון דאינו רוצה לזכות וכמו דחמץ שלו דו מה"ת וסגי בביטול כן באינו שלו אף דהוא של ישראל אינו עובר ומצד הקטן לא איכפת לן:

וראיתי בפ"מ בא"א (סי' תל"ד ס"ק ט') בהא דשליח א"י לבטל כ' וההי"ד יתומים קטנים ע"י אפטרופסים וחמץ של יתום קטן שעבר עליו הפסח י"ל דשרי דלמאן נקנסי' ולפ"ז

אפטרופס ששכח למכור חמץ של יתום והגיע שש יסלק אחריותו מחמץ ויהי' מותר לאחר הפסח ע"כ ונראה דהוא מיירי בלא הגיע לחינוך אבל בהגיע לחינוך חייב לחנכו במ"ע דתשביתו ומ"ש דביטול של אפטרופס לא מהני הנה אף במקום דל"מ בשליח מ"מ מצינו אפטרופס עדיף כמו במקום שחב לאחרים (ח"מ סי' ק"ה). ואף בלא הגיע לחינוך יש לגמגם אף דלא שייך קנס מ"מ כיון דחז"ל אסרו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח לא פלוג רבנן ואף באונס ושוגג גמור אסרוהו ועיין ח"י (סי' תמ"ח) דמבואר מדבריו דאף חמצו של ישראל שגזל ממנו נכרי קודם פסח ועבר עליו הפסח אסור אחה"פ והמרי"ט אלגזי פשיטא לי' כיון דלא עבר הישראל מותר אחה"פ ודוקא גזלן ישראל האיסור הוא מכח הגזלן וכן נרא' מדברי הא"ר (סי' תמ"ח) (ס"ק ב') וכבר הוכיח אאמ"ו ז"ל במישור בספרו ד"ח (סי' י"א) דהדין עם הח"י כיון דהוא של ישראל אף במקום דאינו עובר עליו הישראל כמו בהשכין אצל נכרי חמצו דג"כ א"ב ומ"מ נאסר אחה"פ עי"ש וכן מבואר להדיא מדברי רמב"ן חידושי פסחים שכ' בגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאסור אע"פ שלא עברו עליו הבעלים בב"י מדקתני גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך אלמ' אסור הוא בהנא' בין לו בין לאחרי' [ודלא כנו"ב מהד"ק] אע"פ שלא עברו בעליו בב"י וא"ת כיון שגזלו חייב לבערו ועבר עליו מש"ה אסור והלא אין קנס זה אלא לבעלים הראשוני' והם לא עברו עליו בכלום אלא ש"מ דקנס זה בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין לו בין לאחרים עי"ש (בדף ל"א) הרי דלא משום דעבר הגזלן נאסר רק בשביל דהוא חמץ של ישראל וממילא אף בנכרי שגזל חמץ מישראל מ"מ כיון דגוף החמץ הוא של ישראל נאסר בהנאה בכל ענין אף דל"ה מי שיעבור עליו וא"כ י"ל של קטן ג"כ אסור. אך מ"מ אינו מוכרח די"ל דוקא היכא דאם היה ביד הישראל הי' חייב לבערו בזה אסרוהו חז"ל לעולם משא"כ בשל קטן דאין לו מעולם לממון זה בעלי' שיתחייב לבערו בזה לא אסרוהו חז"ל והדבר צריך ראי' ואף בקטן שהגיע לחינוך ואף אם נאמר דהוי הקטן בר חיוב ודלא כדעת רש"י ברכו' (דף מ"ז) מ"מ כיון דל"ה רק מדרבנן י"ל דדומה לחמץ נוקשה דאינו אסור בהנאה אחר הפסח כיון דלא עבר בב"י כמבואר (סי' תמ"ז) ועי"ש במ"א (ס"ק מ"ו) דאינו דומה להפקיד חמצו אצל נכרי דנוקשה עצם החמץ הוא רק מדרבנן בביעור עי"ש וה"נ כיון דשל קטן אינו צריך ביעור מדאורייי' אף דנאמר דמצות חינוך חל על הקטן עכ"פ מדרבנן לא אסרוהו חז"ל בשביל זה אחר הפסח וצ"ע:

וראיתי בפ"מ בא"א (סי תמ"ז ס"ק ו') שכתב דיש נ"מ במכר חמצו לגר בכסף ולא משך והי' מונח ברה"ר ומת הגר מן התורה מעות קונות ומדרבנן עבר המוכר בב"י וכנראה שם מדבריו דכיון דלא עבר מה"ת אינו אסור אחר הפסח ולכאורה כיון דבידו לחזור מן

המקח שפיר קאי ברשותי' דמוכר מטעם הואיל אי בעי חוזר מהמקח ומחוסר ממון ליכא דכנראה אם חוזר מהמקח ונשאר המעות חוב עליו זוכה מן ההפקר א"כ אינו מחוסר ממון שפיר שייך הואיל ועובר המוכר בב"י אף מדאורייתא דאף דמד"ת מעות קונות מ"מ כיון דחכמים עקרו נתבטל הקנין לגמרי ואינו קונה עד דמשך עיין במ"ש דיני מו"מ וא"כ הוי כחמצו של ישראל ולא גרע מגורם לממון וכנראה הקונה חמץ בפסח בקנין דרבנן לוקה מה"ת דעובר בב"י דמ"מ שלו הוא וכן ראיתי מפורש בפ"מ בפתיחה להלכות פסח (פ"א אות י"ג) וא"כ הכי נמי דכוות' כיון דעכ"פ מדרבנן לא יצא מרשותו דמוכר עובר בב"י מה"ת ואף להחולקים על הרדב"ז המובא במג"א (סי' תמ"ח) גבי מתנה על מנת להחזיר מ"מ מודי' בזה ואף לדעת הב"ח דבשביל הואיל לא נאסר אחה"פ מודה בזה כמובן ויבואר עוד לקמן אי"ה:

סימן ד

חמץ של נכרי שביד ישראל וקבל עליו אחריות דעובר כ' הרמ"א (סי' ת"מ) דאפילו חזר והפקידו ביד נכרי אחר ודעת המג"א דאם קבל הגוי השני אחריות שרי דהא י"א דאפילו חמצו של ישראל שהפקידו ביד גוי וקבל עליו אחריות שרי ואף דלא קי"ל הכי מ"מ בחמצו של גוי שרי ומיהו צריך שהגוי יקבל עליו אחריות מגנב' ואבדה והח"י חולק על זה דהוי כחמץ שלו שהפקידו אצל גוי דעל ישראל לבערו דהוי כשלו והמקו"ח כתב כדעת המג"א דהא הגאונים מתירים אף בשלא קיבל עליו הגוי אחריות ואנן לא קי"ל משום דכיון דקי"ל בכ"מ גול"מ לאו כממון דמי ובחמץ גלי לן קרא לא ימצא וחידשה התורה בזה דבעינן שיהי' בבתיכם א"כ מוכח עכ"פ דהגל"מ צריך דוקא שיהי' בבית ישראל וצריך שיקבל עליו אחריות כמו לדעת הגאונים בחמץ שלו דצריך שיקבל אחריות:

והנה מלבד דכבר עמדו על דברי הטו"ז בזה שכ' כן דהמכילתא דדרש מבתיכם פרט לחמץ של ישראל ביד גוי אזיל אליבא דר"ש דגול"מ כממון דמי משא"כ לדידן קאי רק על גול"מ הא איכא ג"ש שאור שאור וילפינן לא יראה לך מלא ימצא דשם כתיב בתיכם והמקו"ח בעצמו הקשה כך (ס"ק ה') על הטו"ז בלא"ה הא כ' המ"א דצריך דוקא שיקבל עליו הגוי אחריות דגניבה ואבידה, וכנראה לדעת הגאונים אף דכתב הטור בשיטתו כיון שקבל הנפקד אחריות משמע דסובר דתליא בטעם זה דקבל הנפקד אחריות מ"מ הא הב"י כ' דכן דעת רמב"ן והר"ן ותמהו ע"ז בשא"ר ובפ"מ במ"ז דהא המעיין בר"ן יראה דלא תליא בטעם זה רק אף בלא קבל אחריות ג"כ אינו עובר משום דגבולין דומיא דבתיכ' בעינן והא ראי' דהא הר"ן כ' דברי רמב"ם ישראל שהפקידו אצל עכו"ם דעובר וכתב

דלא ידע מנין לו זה ואי כונת הר"ן דוקא בקבל עליו אחריות דלמ' הרמב"ם איירי בלא אחריות ואף סתם פקדון המשמעות הוא באחריות מ"מ הא כמו דלעבור הישראל על פקדון של גוי אינו עובר לדעת רמב"ם עד שיקבל עליו אחריות גו"א כן נמי במפקיד ע"ש עוד. אולם הא בלא"ה עמדו ע"ז מה מהני אחריות של הגוי הא גוף הממון הוא דישראל ועוד הקשה הפ"מ להרא"ש דמסיק הואיל דהשאיל לו ביתו לשמירת ממונו ביתו קרינן בי' א"כ חמץ של ישראל המופקד ביד גוי וקבל אחריות ומונח ברה"ר נאמר דאינו עובר עליו וזה לא שמענו. אולם אם נאמר דגם לד' הגאונים כמו שסובר הטור דצריך קבלת אחריות סגי אף באחריות דש"ח יש דרך לישב את כ"ז ונחזיק את דברי הפ"מ סתם פקדון הוא באחריות לכה"פ להתחייב בפשיעה ואף דלענין לגרום חיוב בחמצו של גוי שהפקיד ביד ישראל לא חשבינן לאחריות דדפשיעה ודין שו"ח למיחשב כגול"מ מ"מ לענין חמצו של ישראל כשאינו ברשותו י"ל דסגי בקבלות אחריות דשומר חינם בלבד ובזה לא יהי' דברי רמב"ן עה"ת פ' בא סותרין לדברי הטור ורבינו ירוחם דנקטי הטעם מן קבלות אחריות אשר אינו מבואר ברמב"ן אולם באמת המעיין ברמב"ן יראה דכ' רק שלא נקיי' חמץ שלנו ברשותינו בין בבתינו בין בגבולינו אבל אם הפקדנו אותו ביד גוי בבית שלו אין אנו עוברי' עליו בב"י ובי"מ שא"ל תאמר כן על חמץ שלו עובר בכ"מ ואפי' הפקידו ביד גוי במדה"י ועל של נכרי אינו עובר עליו אפי' בביתו של ישראל א"כ למה נאמר בבתיכם ול"נ בגבולך אין בין בתינו וגבולינו לבתי הגוים וגבוליהם שום הפרש אלא שלא הזהרנו כלל מה"ת אלא מרשותינו עכ"ל ומזה דן השא"ר והפ"מ דסגי בהוצא' מרשותינו מן מיעו' דבתיכ' ול"ב כלל שיקבל עליו אחריות אולם נאמר דהטור ור"י סברו בדעת רמב"ן דוקא אם הפקדנו ביד גוי בבית שלו בזה אינו עובר ותפסינן מיעוטו דבתיכם למעט רק כשהוא ביד גוי בפקדון וסתם פקדון הוא בקבלת אחריות עכ"פ כשומר חנם ולא כשמונח ברה"ר או ביד גוי כשלא קבל עליו אחריות כלל:

ואבאר טעם הדברים לפי קט שכלי הדל דהא באמת כ' הרא"ש כיון שהשאילו הנפקד ביתו לשמירת ממונו קרינן בי' ביתו וע"כ אף דשכירות ושאלה לא קנייי' מ"מ היינו דלא אלים קנין דשכירות להפקיע קנין הגוף של המשכיר ומקרי בית המשכיר ג"כ אבל בית השוכר מקרי דשכירות ליומא ממכר לענין קנין פירות וכאשר ביאר הדברים במק"א בפנים שונים והדברים מבוארים בחידושי רמב"ן כתובות שבחמש שיטות להרשב"א בקונטרס אחרון השייך לדף נ"ט ברם צריך להבין הא עכ"פ בלא קנין ל"ק השוכר אף לק"פ וצריך לומר כמ"ש האחרונים בדברי רשב"ם ב"ב וטור ח"מ (סי' קפ"ט) דחצרו דנפקד אינו קונ' הפקדון להנפקד דרשותו של המפקיד הוא להשתמש בו וקונה רשות

זה בשמושו של החפץ המונח בו והתחלת שימוש עדיף כיון דאינו קונה הגוף רק הרשות ומהני במקום חזקה כמו אכילת פירות אף דל"ה קנין חזקה מ"מ לק"פ מהני ומהני קנין כזה לדבר הקלוש אף לגוי מישראל וישראל מגוי אף דלקנות הגוף ל"מ בהו חזקה. וכן מוכח מש"ס פסחים ביחד לו בית דאינו זקוק לבער והקשה בש"ס למימרא דשכירות קניא ולמה לא הקשו ביותר הא אף אם שכירות קניא קנין מיהו בעינן ויחד לו בית משמע אף בלא קנין אלא ודאי דבהתחלת השימוש מה שמשתמש באותו מקום שמשמר לו חפצו הוי קנין לרשות זה לצורך זה ואף בגוי מהני קנין וכן משמע בש"ס שם יכול יטמין כו' ת"ל לא ימצא ופריך הא אמרת רישא שלך אי אתה רואה ומה פריך דלמא מגוי אינו רשאי לקבל פקדון דמונח ברשותו דישראל כיון דלא קנייא לי' הרשות לגוי ע"י חזקה דשימוש והוי ביתו ורשותו דישראל והא דקאמר שלך אי אתה רוא' אבל אתה רואה של אחרים היינו דישראל דנקנה לי' המקום להמפקיד לא קרינן ביתו דנפקד אלא ודאי דאף לגוי נקנ' לי' רשותו למחשב כרשותו ע"י חזקה דהתחלת השימוש [וקצת יש לומר דלכך הקדים הש"ס לפרש הברייתא הא דנכרי שכבשתו דלרבא של אחרי' קאי לשל נכרי לכך הקש' אח"כ הא אמרת שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים] עכ"פ מבואר דאף נכרי מישראל קונה הרשות בהתחלת השימוש כן נמי ישראל מגוי קונה הרשות ע"י התחלות השימוש ושפיר כ' הרא"ש דקרינן ביתך וכ"כ בס' מח"א דינו שכירות אולם הקשה שם על הרא"ש מש"ס ביצ' (דף מ' (יש ליישב להמעיין ויבואר אי"ה בדינו מקח וממכר בארוכה. עכ"פ זה פשוט דטעמא דרא"ש דחשיב ביתו כ"ז שזה הרשות משמש לו ומשמר חפצו של בעלים:

ולפ"ז י"ל דגם הגאונים ורמב"ן ור"ן סברו סברא הזאת לכך אם מוצא מרשותו לבד לא סגי דבכ"מ שהוא מונח חשוב כרשותו לענין זה דדוק' שיהי' בבית שלו בקה"ג וזולתו נמע' מדכ' בתיכם זה לא ס"ד למעט מדכתיב בתיכם דא"כ מי שיש לו בית רק בשכירות היעלה עה"ד דאינו עובר על חמצו המונח א"ו בתיכם הוא רשותיכם כמו דמצינו בנעוריה בית אביה קבלו חכמינו זכרונם לברכה הפירוש ברשות אביה כן נמי בתיכם הוא רשותכם רק בא למעט אם מונח ברשות של אחרים היינו כשהפקידו אצל נכרי וסתם פקדון הוא בקבלות אחריות ולא דסיבות קבלות אחריו' גורם להוציא משל בעלים זה ודאי אינו סברא כלל דמ"מ גוף הממון הוא של בעלים רק דסיבת קבלות אחריות גורם דהנפקד משתמש בזה המקום שמונח בו החמץ לצרכו כיון דצריך שישתמר זה הממון דאם יאבד יתחייב באחריותו עכ"פ כשו"ח א"כ צריך שיניח במקום אשר משתמר שוב צורך השימור שהמקום עושה הוא לצורך עצמו וכל מה שטרח בעה"ב להניח

במקום המשתמר הוא בשביל עצמו דאם יאבד יתחייב לשלם א"כ לא חשיב כלל רשות של המפקיד ולפ"ז אם מונח בר"ה לכ"ע לא ממעטינן מבתיכם כיון דכל היכא דמונח ברשותי' דמרי' הוא ויד בעלים עליו הוי כמונח ברשותו דאין רשות אחרים מעכב עליו רק היכא דמונח בבית גוי בתורת פקדון בזה אף דלא קבל עליו רק אחריות דפשיע' מ"מ כיון דצריך לשמור אין זה רשותו של המפקיד רק רשותי' דנפקד אבל בלא קבל עליו אחריות כלל י"ל דכ"ע מודים לסברת הרא"ש כיון דהשאיל לו ביתו לשמירת ממונו ביתו קרינן בי' ועדיף עוד יותר מאם מונח בר"ה דשם עכ"פ אינו ביתו כלל ובכ"ז קרינן ביתו. ובאמת המעיין בדברי רמב"ן יראה דלא ממעטינן מבתיכם רק פקדון ביד גוי אבל פקדון ביד ישראל לא דדקדק אם הפקדנו ביד גוי בבית שלו ואי בלא קבל עליו אחריות כלל למה נקט דוקא ביד גוי אלא ודאי משמע כיון דעכ"פ צריך שיקבל עליו אחריות קצת כדי שלא נאמר שרשותו דנפקד נקנ' להמפקיד בהתחלת המלאכ' דהשימוש וכשקבל עליו אחריות עושה השימור לצורך עצמו שלא יתחייב בזה לא נקנ' הרשות להנפקד ולכך נקט ביד גוי בבית שלו אולם הא דעת רמב"ן דאינו חייב לבער ע"י אחריות פשיעה בלבד א"כ למה נקט דוקא ביד גוי הא מה"ת אף ביד ישראל אינו עובר ונרא' דמבתיכם לא ממעטינן בית ישראל דבכל מקום שהוא קרינן בתיכם רק בית גוי דוקא ולפי זה ודאי נראה דלא סגי במוציא מרשותו לרה"ר דלא ממעטינן רק בית גוי וכשקבל עכ"פ אחריות דלא נקנה הרשות להמפקיד וכנ"ל ובזה מיושב כל הערותיו של הפ"מ ובעל שא"ר ודברי הב"י נכונים שהסיב דברי הר"ן והרמב"ן לדברי הטור דלכולם שפה אחת דבעינן שהנפקד יקבל עליו אחריות דאל"כ הוי ביתו דמפקיד והא דכ' הר"ן דיחד לו בית שרי אף בקבל עליו אחריות דהוי על חמצו של גוי בביתו של גוי דשרי שאפי' חמצו של ישראל שהוא ברשות גוי אינו עובר אף דשם צריך קבלת אחריות ובחמצו של נכרי ויחד לו בית איירי דהאחריות על ישראל כונתו דהא דצריך באחריות בשל ישראל בבית גוי לא דאזלינן בתר קבלת אחריות דודאי קבלת אחריות אינו מוציא גוף הממון מן הבעלים רק זאת הוא הגורם שלא למחשב הרשות של הגוי לרשות ישראל כיון דאינו משתמר בשביל ישראל להיות בהתחלת מלאכה רק בשביל עצמו שלא יאבד ואינו קונה הישראל את הרשות למחשב בתיכם וממעטינן כזאת מדכתיב בתיכם ויותר מסתבר למעט היכ' דגוף החמץ אינו של ישראל רק דקבלת אחריו' גורם שיעבור עליו שזה דוקא בלא יחד לו בית אבל ביחד לו הבית אינו עובר אף מדרבנן אף דהא לא נקנה להגוי רשותו מ"מ הא מבואר ברמב"ן על התורה דזה נלמד מן היקש בתים וגבולין דמה בגבולין מות' מדכתי' לך שלך אי אתה רוא' אבל אתה רואה של אחרים אף בבתים נמי מותר ועדיף לי' זה דאף מדרבנן

אינו עובר וע"כ דסובר דזה גזירת הכתוב וק"ו עוד משלו שמונח ברשות אחרים ומה שהוכיח הר"ן דעובר עכ"פ מדרבנן בשלו שהוא בפקדון ביד גוי מנכרי שהלו' לישראל על חמצו ושם איירי בלא קבל עליו אחריות למ"ש אינו ראי' דשם י"ל דלא שייך לומר שהשאיל לו ביתו לשמירת ממונו כיון דהלוה עליו ונתן עיניו על המשכון אף דאינו על אחריותו מ"מ רוצה שישתמר ושלא יאבד כדי שיהי' בטוח מעותיו וא"כ משתמר לצרכו ולא נקנה הרשות להישראל על ידי השימוש דשימור כיון דלצורך עצמו משמרו וכמו בקבל אחריות דסברו הואיל דמשמרו לצורך עצמו שלא יתחייב לשלם לא הוי כהתחלת השימוש בשביל הישראל כן נמי במשכון אף שאינו באחריותו מ"מ אין הרשות משומר בשביל הישראל לבד רק בשביל עצמו ג"כ ולא הוי ביתו ורשותו דישראל ואמאי עובר א"ו דמדרבנן עכ"פ עובר והא דיחד לו בית טפי שרי אף דקבל אחריות ובמה נקנה לו הרשות להגוי כיון דהשמירה הוא לתועלת הישראל י"ל כיון דמ"מ גוף החמץ הוא של הגוי ורוצ' יותר בהחמץ בעינ' מן האחריות מקנ' לו הישראל רשותו ואינו חפץ בזה שיקרא ביתו ורשותו בשביל אחריות השמירה ולפ"ז הי' מקום לומר דאף בלא קבל הגוי הב' מן הישראל הנפקד רק אחריות מפשיעה ג"כ שרי דאף דלא קי"ל כדעת הגאונים מ"מ כיוון דגוף החמץ אינו שלו רק דקבל עליו אחריות הוי שוב כחמצו של גוי בביתו של גוי ולא מצינו דאסרו בזה מדרבנן ואף דלא קי"ל כר"ת ויחד בית לא סגי היינו כיון דמ"מ הוא בביתו דישראל אבל כשהוציא מרשותו והשימוש מן רשותו של הגוי שמונח אצלו הפקדון לא נקנה להמפקיד הישראל כיון דמשתמש לצורך הגוי וגם גוף החמץ אינו שלו י"ל דלכ"ע מותר:

וראיתי בס' מחנה אפרים הל' מאכלות אסורות (פ"ח) שכתב דאף בלא קבלת אחריות מותר כיון דאינו מצוי בידו וכ"ש כשקבל עליו הגוי הב' אחריות וכ' דהכי דייק לישנא דרבא דא"ל בעירו חמירא דבני חילא מבתייכו משמע שלא חייבם אלא לבערם מביתם עי"ש דהעל' דאף לדעת רש"י דיחד ל"מ בקבלת אחריות הוא משום דשכירות לא קנייא ובביתו של ישראל עומד משא"כ בפקדון אולם מדברי האלפסי נראה דשוין הן וכמו דלגבי חמצו דנכרי ס"ל דל"מ יחד לו בית מדלא הביא כלל הדין דיחד לו בית וכמ"ש הראשונים בדעתו ובתשובת רשב"א כן נמי אף בהפקידו אח"כ בבית הנכרי ל"מ דהביא דברי רבא על הא דאמר אי קביל עלי' אחריות אסור דהו"ל כדידי' כדאמר להו בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מגנב או מתבר ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי מבואר דהוי ממש כמו שלו דל"מ אם מפקיד לרשות אחרים ולכן השמיט תיבת מבתיכם וכן דעת הח"י דיחד בית לא מהני רק תיכף ומיד שהפקידו בידו ולא כשכבר

קבל בפקדון דהוי כדידי' שהפקידו ביד גוי וראיתי בפ"ח שהביא דברי הב"ח דאם קבל אחריות ולא יחד מקום אלא קבלו ממנו בסתם אינו מועיל הפסק מחיצה י"ט לד"ה דשמא הגוי לא חפץ שיהי' מונח חמצו אלא ברשות ישראל וא"כ לא זכה הגוי באותו זוית וחזרה לישראל כמו בנותן מתנה ואמר המקבל א"ר בם דל"ק וחזר להנותן והפ"ח כתב דשאני הכא דאפקי' רחמנא בלשון לא ימצא שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידו ולכאור' משמע כן מדברי הרא"ש דדעתו גם כן כר"ת דיחד לו בית מהני אף בקבל עליו אחריות לכן כתב בהא דבעירו חמירא דבני חיל' מבתייכו ומשמע אף דקבלו מקודם סתם בלא יחד להם בית סגי גם אח"כ בהוצא' מרשות אולם מ"מ אינו מבואר דיחד מהני רק שאני בהוציא מרשותו לגמרי וכן נראה כדעת הב"ח מדברי בעה"מ דסובר ג"כ בריש פסחים דיחד בית מהני כדעת ר"ת ובסוגיא דנכר' שהלוה לישראל כתב וז"ל ודוקא כשלא קבל עליו ישראל אחריות אי נמי כשיחד לו הנכרי הבית כל ימי הפסח אע"ג דקבל אחריות א"נ כגון שהחזירו הישראל לרשותו של נכרי כל ימי הפסח שאין האחריות עליו עכ"ל ודקדק כשיחד לו הנכרי הבית כל ימי הפסח משמע דכיון דלא יחד לו מעיקרא רק אח"כ ל"מ בלעדי דעת הנכרי לכך כ' דיחד לו הנכרי הבית ומ"ש שהחזירו כו' שאין עליו אחריותו מילתא דפשיטא נקט דודאי כשהחזירו לבעלים אין שוב אחריות עליו אבל באמת מהראוי לומר דאף אם נשאר אחריות על הישראל דג"כ שרי כיון דהוי ביתו דגוי ממש וישראל מנכרי לא קני משכון שוב לא שייך לומר דהשאילו הנכרי לישראל ביתו לשמירת ממונו קרינא ביתו דישראל כיון דאין החמץ שלו והנכרי משמר את שלו דרוצה הוא בהחמץ שישאר בעינא אף דאינו על אחריותו מ"מ שלו הוא וחפץ בו והוי ממש כמקבל אחריות על חמצו של גוי בביתו של גוי ממש וכמ"ש המג"א:

והנה למה שהעלה השא"ר בדעת הגאונים דבהוציאו מרשותו לחוד סגי מה"ת רק בחמץ שלו עובר עליו מדרבנן ובשל נכרי וקבל אחריות עליו בהוצא' מרשותו סגי לי' ואינו עוב' עליו אפי' מדרבנן יש להבין לכאור' הא הקשה שם ממתניתין דכיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט דעובר לר"א בב"י אי משום דטוה"נ ממון אי משום דאי בעי מיתשיל וכדידיה דמי ואמאי יקרא שם ויוציאנו מרשותו וכתב משום דמדרבנן לא סגי בהך תקנתא קאמר דלא תיקרא שם. והא כבר ביאור השא"ר (סי' ע"ז) דלר"א דלא תיקרא שם משום דטוה"נ ממון אף דס"ל דטוה"נ אינו ממון לכל מילי מ"מ לענין לעבור עליו בב"י חשיב ממון משום דמצינו דהחמירה עליו התורה לענין בל יראה בקבול עליו אחריות אע"ג דדהגל"מ בכה"ג לכ"ע לאו כממון דמי משום דאיתא בעינא חידש לן קרא דלענין ב"י כממון דמי ה"נ לענין טוה"נ אף דבכ"מ לאו כממון לענין חמץ לעבור בב"י כממון

דמי עיי"ש א"כ די לבא מן הדין כנדון וכמו במה דחידשה התורה מלא ימצא בקבלות אחריות דעובר מ"מ סגי בהוציאו מרשותו אף מדרבנן או מטעם דאינו מצוי בידו וכמ"ש הר"ת או מטעם ג"ש דשאור וכתיב בתיכם וכמ"ש רמב"ן א"כ גם אף בטוה"נ נאמר כן כיון דלאו כממון דמי בכ"מ רק לגבי חמץ הוי כגול"מ יהי' די כשמוציאו מרשותו ובהגהותי בס' ד"ח דיני חמץ) סי' כ') כתבתי במ"ש השא"ר דיהני ביטול והפקר לטוה"נ די"ל דהא באמת כעת לית להו לבעלי' שום טובת הנאה כי מי יקבל ממנו דיתחמץ רק הטוה"נ יהי' לו על אחר הפסח לכך עובר עליו דבחמץ דבר הגורם לממון כממון דמי אבל להפקיר אינו יכול דאף אם טוה"נ ממון ויש לו לבעלים חלק בגוף החלה מ"מ כיון דכעת אינו שוה כלום אצלו תליא בגול"מ כמבואר פסחים (דף כ"ט) לכך א"י להפקיר כעת עי"ש ואם כן כיון דכעת אינו שוה וחידשה התורה מלא ימצא דג"כ עובר יהי' סגי כשיוציאו מן רשותו כמו בחמץ דאינו שלו. אולם למ"ש דהוצאה מרשותו לא סגי דבכ"מ דמונח הוי כמונח ברשותו רק אם הוא בפקדון אצל גוי א"ש ואף די"ל בקבלות אחריות דגוף הממון אינו שלו ל"ש לומר בזה כל היכא דאיתא ברשותו דמריה הוא וכמו שנראה מדברי השא"ר והמח"א מ"מ לענין גול"מ דטוה"נ צריך לומר דעדיף ובכל גוני היכא דמונח הוא ברשותו:

וקצת י"ל ליישב דברי הרי"ף פסחים) דף מ"ו) דהוכיח מהא דר"א דאמר לא תקרא שם עד שתאפה דסובר הואיל והקשו עליו מנין לו זה דלמא הטעם הוא משום הטוה"נ שיש לו בהחלה ולא משום הואיל אי בעי מיתשיל וכמו דקאמ' הש"ס לימא בטוה"נ פליגי וכיון דטה"נ ממון עובר ושרי לאפות מטעם הואיל אי בעי בצע מכל חדא אבל לעולם הואיל אי בעי מיתשיל ל"א וי"ל דהא בש"מ ר"פ המפקיד כתב משם הראב"ד להקשות לר"ש דדהגל"מ כממון דמי כיון דשומר חייב באחריותו ליחשבי' דבעלי' ואמאי בנגנב מהנפקד חייב הגנב כפל להמפקיד דפקדון כל היכא דאיתי' ברשותיה דמריה איתיה ומבית הבעלים קרי ביה יהיה השומר כבעלים מטעם דגול"מ כמ"ד וכתב וז"ל ואיכא למימר דלא דמי חיוב שמיר' לאחריותה דבהמה משו' דבשמיר' איכ' אנפי דלא מיחייב ואחריות בכל אנפי מיחייב עלה עכ"ל. ולכאור' יקשה הא הש"ס פסחים הקשו אי גול"מ כמ"ד לא ימצא למה לי הא איצטרך כיון דבשמירה איכא אנפי דלא מיחייב ובפרט לדעת רוב הפוסקים דאף חיוב גנבה ואבידה סגי לחייבו אף אם אינו חייב באונסין. וגוף קושיתו ג"כ צריך להבין דאף דסובר ר"ש כממון דמי מ"מ היכא דבאנו להפקיע זכותו דבעלים של גוף הממון י"ל דלזה חשיבי הבעלים העיקרים כדלהם כמו לענין כפל וצריך לומר דסובר כיון דל"ש קה"ג לשנים דאי דמר לאו דמר וכמו"ש הר"ן נדרים פ'

השותפין וכיון דלר"ש אמרינן כיון דחייבין באחריותן חשיבי כבעלים כ"כ ראוי לומר דהכפל יתחייב הגנב להשומר וע"ז מתרץ כיון דאיכא אנפי דלא מיחייב לא נעקר שם גוף הבעלים אף דהוא באחריותו דשומר לא מחשב בשביל זה לממונו דשומר א"כ כמו כן י"ל לענין ב"י דצריך לא ימצא.

וי"ל כוונת הראב"ד דהא בש"ס קאמר סד"א הואיל וכי איתי' הדר בעיניה לאו ברשותיה קאי קמ"ל ופירש"י כיון דעדיין לא נאבד וכי אר"ש היכא דאינו בעין כגון גבי גונב קדשים שחייב באחריותן דקרינן בי' רעהו דגרם לו להתחייב ממון. ויש לומר דע"כ לא קאמר ר"ש רק בקדשי' שחייב באחריותן וזה יש עליו חיוב להביא הקרבן ובהפרשתו לא נפטר מחיובו עד שמביא אותו לעזרה ולכך אף שחל שם הקד' על הקרבן מ"מ זה חשיב אצל הבעלי' ככיס מלא מעו' דבזה פוט' א"ע מחיובו שנתחיי' מכבר מה שא"כ בשומר דעלמ' ל"מ אם לא מתחיי' רק משעת פשיעה א"כ לא חל עליו כלל החיוב ואינו גורם לו מה שהוא בעינא רק שלא יתחייב אלא אף אם חיובו דשומר היא משעת פשיעה היינו כשנאבד אח"כ חל חיובו למפרע אבל מ"מ כ"ז שהוא בעין אין כאן עליו שום חיוב וזה כונת הש"ס דצריך לגלות קרא דלא ימצא דסד"א כיון דכי איתיה הדר בעיניה לאו ברשותיה קאי כיון דעדיין לא נתחייב ולא רמיא חיובא על קרקפתי' דשומר קמ"ל וזה נמי כוונת ראב"ד כיון דבשמיר' איכא אנפי דלא מחייב היינו דחיוב שמירה ליכא רק חיוב לשמור ולא על התשלומין דאכתי לא נאבד ואחריות בכל אנפי מיחייב עלה וע"כ חל עליו חיוב הגוף והוי ככיס מלא מעות:

והא דמבואר ש"ס ב"ק (דף ע"א) בגונב שור הנסקל מבית השומר דחייב לשלם כפל לר"ש דדהגול"מ כממון דמי אף דשומר אינו חייב רק כדינו ואיכא אנפי דלא מיחייב א"ש דשם בלא"ה מבואר ברמב"ן בדד"ג דאף לר"מ דמחייב בדד"ג מ"מ לענין כפל לא עדיף משטרו' דא"ח כפל אף לר"מ הואיל דאין גופו ממון רק לר"ש דדבר הגול"מ כממון ממש הוא והוי ככיס מלא מעות ובשומר שם מיד כשנגח השור ונתחייב סקילה הוי תחילתו בפשיעה ומיד התחיל החיוב רק דיכול לפטור א"ע ולומר הרי שלך לפניך א"כ זה שור הנסקל הוי אצלו כממון דיכול לסלק בו ולומ' הרי שלך לפניך ואם נאבד אף באונס כבר נתחייב לשלם ולכך השתא ליכא שום אנפי שלא יהי' באחריותו ולכך חייב הגנב כפל משא"כ בשאר שומר כ"ז שלא נתחייב ליכא רק אחריות הדבר עליו שלא יתחייב וא"ז גול"מ רק בגדר גרמי דדבר זה גורם לו שלא יתחייב וכיון דאיכא אנפי שלא יתחייב ל"ה כממון וזהו פי' הש"ס סד"א הואיל וכי איתיה בעיני' הדר דליכא עליו שום חיוב עדיין דשומר אינו חייב בהשבה רק בעיני' הדר ולאו ברשותי' קאי כיון דעדיין לא

נתחייב ותועלת החמץ שישאר בעיני' הוא רק כמו גורם שלא יתחייב וזה לאו כמ"ד קמ"ל דלגבי חמץ עובר אף בתועלת אחריות כזה שלא יתחייב:

ולפ"ז י"ל דזה דגלי רחמנא מלא ימצא דאף בגול"מ כה"ג דעובר הוא דוקא אם יש לו עכ"פ תועלת בימי הפסח דבכ"ז שיחסר החמץ יצטרך לשלם והוי כמו דנמצא אצלו החמץ ומקושר עמדו בימי הפסח כיון דמשומר הוא לתועלתו אבל אם לא יש גוני שיהיה לו שום תועלת מזה כל ימי הפסח רק אחר הפסח יהי' לו מזה איזה תועלת כמו בחלה שכל ימי הפסח אין לו מזה שום תועלת רק אחר הפסח יהיה לו טוה"נ ממנה לתת לכל כהן שירצה בזה לא גלי קרא דעובר רק לר"ש דגול"מ בכ"מ כממון ממש דמי כן בזה נמי אף דהשתא ליכא שום תועלת ממנו מ"מ מה שיהיה ראוי אח"כ חשוב גם השתא כממון כמבואר פסחי' ((דף כ"ט) ולפי"ז הא דקאמר בש"ס על מתניתין דכיצד מפרישין חלה לימא בטוה"נ פליגי ע"כ דר"א דסובר דלא תקרא שם עד שתאפ' משום דיעבור על ב"י משום דטוה"נ ממון היינו דסובר ג"כ כר"ש דדבר הגול"מ כמ"ד ור"י דאמר לא זהו חמץ סובר טוה"נ אינו ממון היינו בשביל הטוה"נ שיש לו בו עכשיו אינו תועלת רק על אחה"פ וזה ל"ה כממון דסובר דהגל"מ לאו כממון דמי אבל הרי"ף דפוסק דבר הגול"מ לאו כממון הוכיח שפיר דע"כ הא דקי"ל כר"א הוא משום הואיל אי בעי מתשיל עלה והוי גוף הממון שלו ואוקמי' רחמנא ברשותי' לעבור עליו בב"י דבשביל טוה"נ לא שייך שיעבור עליו כיון דאף קודם שנתחמץ כבר נפקע ממנו הטוה"נ ואין בו זכות רק על אחר הפסח וגול"מ לאו כמ"ד כן י"ל ע"ד פלפול:

אך גם לטעם דעובר משום הואיל אי בעי מיתשל עלה כתבו גם כן המחברים דאף דלא שייך לומר דהוי שלו מטעם הואיל כמו במצה ואתרוג רק לגבי חמץ דגם גול"מ אסור וגלי קרא דלא ימצא לכן אף מטעם הואיל הוי כדידי' א"כ לא עדיף משאר גול"מ ויהי' סגי באם הוצי' מן רשותו. אך מתוס' שם מבואר דהא דהוי כשלו מטעם הואיל לאו דוק' בחמץ דגלי קרא וכן נראה דע"כ סברת הש"ס דטעמא דהואיל אי בעי מתשיל עלה עדיף משאר גול"מ ולא מטעם דגלי קרא לגבי חמץ דאל"כ מנ"ל להש"ס למילף מקרא דלא ימצא לקבל עליו אחריות דזה בידו לשמור בפרט להפוסקים דאף באחריות דשומר חנם עובר ואף להסוברי' דבעינן דוקא אחריות אונסין מ"מ זהו רק מקרה בעלמא ואין בידו להביא אל רשותו שיהי' ממש שלו דלמא גלי קרא דע"י הואיל דאי בעי מתשיל עלי' הוי כדידי' ממש ועובר עליו אלא ודאי דסברת הואיל הוא מסבר' החיצונ' ולא בעינן קרא לזה וקרא אתא לקבל עליו אחריות:

ברם בגוף סברת הואיל דאי בעי מתשיל עמד אאמ"ו ז"ל בספרו ד"ח שם בדיני חמץ דהא יכול לקרות שם ויאמר קודם שקורא השם חלה דאם מתשיל יהי' הפקר ואף דלאחר שקרא שם אינו ברשותו להפקיר ואף דבידו למתשיל מ"מ מי יימר דמזדקקי ליה תלתא למתשיל כמו קידושין (דף ס"ב) דל"ה בידו בלאחר שאתגייר משום דמי יימר דמזדקקי לי' ג' [ובאמת י"ל דחשיב בידו למ"ש רשב"א יבמות (דף פ"ח) דרק היכא דבעינן מומחין אז אמרינן מי ימר דמזדקקי ליה אבל היכא דסגי בג' הדיוטות חשיב בידו עי"ש וה"נ דכוותה כיון דבידו לאתשל בשלש הדיוטות הוי כבידו דיהני הפקר אחר שיתשל] ומ"מ למה לא יקרא שם שיאמר מיד בשעת קריאת השם דאי יתשל יהיה הפקר מעכשיו וא"כ ממ"נ אם לא מתשיל מקרי חמצו לעבור על ב"י ואם מתשיל יהי' למפרע הפקר ובזה מהני ההפקר למפרע דהא בידו להפקיר מעתה והוי כאומר שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנה ממך תהי' הפקר מעכשיו דמהני משום דבידו להפקיר מעכשיו כמו בכתובות (דף נ"ט). וכתב לתרץ דאף כשיתשל ההפקר חל למפרע מ"מ בשעה דמיתשל ע"כ דנפקע השם תרומ' ונכנס לרשותו דאם לא יכנס לרשותו איך יחול ההפקר וכשנכנס לרשותו חל ההפקר למפרע א"כ גם בזה עובר על ב"י דהא בע"כ שיבא רגע לרשותו ע"י השאלה דאל"כ איך יחול ההפקר אם לא יזכה בו כלל וכיון דזכה בו כי מתשיל אף דנעשה הפקר למפרע מ"מ יעבור על ב"י במה שיזכה בשעה דמתשיל והשאלה עצמה הוי כזכי' ועובר בזה על בל יראה עכ"ד ואני העני בדעת בנו ותלמידו כבדה אזני משמוע הדברי' ככתבם דלמה צריך שיבא רגע לרשותו כשיתשל הא כל שאל' נעקר הנדר למפרע והוי כלא נדר כלל וחל למפרע ההפקר:

אולם י"ל כיון דמ"מ יש להם להבעלים זכות יותר מכל אדם בהחל' הזאת אז אף דכבר הפקירו וכשיתשל יהי' הפקר למפרע מ"מ כיון דלענין זה הבעלים יש להם כח בהחלה הזאת או תשאר בקדושת חלה או תהי' הפקר מכחו שהפקיר בשעה שקרא השם או אף אחר כך אחר קריאת השם כמ"ש לעיל דבידו למיתשל ע"י ג' הדיוטות ויש לו כח זה ע"י שבידו שיכול להפקיר גם עכשיו שיחול ההפקר למפרע בשביל זכות זה לבד הוי כבעלים על החלה ועובר על ב"י ואף דלעולם לא בא לרשותו אחר שקרא שם מ"מ כיון דבידו ורצונו תליא אם תהי' החלה בקדושתה או שתהי' הפקר בשביל זה עצמו חשיב כבעלים לעבור על ב"י ולפ"ז זה ודאי לא הוי רק כגורם לממון ובזה יקשה דיהי' די כשמוציאו מרשותו דל"ה בבתיכם א"ו דהוצאה מרשותו לא מהני דבכ"מ שהוא קאי ברשות הבעלים ככל זכיותיהם שהי' להם אם הי' בבתיהם רק דבתיכם בא למעט כשהוא מונח ברשות אחרים בפקדון ולדעת רמב"ן דוק' ביד גוי ואף לדעת הגאונים דגם ביד

ישראל מ"מ בחלה אין תקנה למסור בפקדון ביד ישראל דלא יקבלנו וגם לא יכול למסור ביד גוי כמובן:

ובמקו"ח כ' בדעת הגאונים דוקא אם הפקיד ביד גוי דאז כשבא זמן האיסור נעשה הפקר וזוכ' בו הגוי ומה דנכנס לרשות אחרים לא עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו דלא הפקיע רחמנא רשות אחר ע"ש בדבריו ולדבריו אם הפקידו ביד גוי קודם הפסח וכשהגיע פסח זמן איסור אינו מונח ברשות וחצר דגוי באופן דחצירו אינו קונה לו כגון ששוב הפקידו הגוי ביד ישראל אחר שלא קבל עליו אחריות או אף בקבלת אחריות אם ייחד לו הישראל הבית באופן דאין הישראל שני עובר כלל והגוי עכ"פ לא זכה בו כיון דאינו מונח בחצרו אז נאמר לדבריו דהמפקיד עובר ובאמת לא משמע כן לא מדברי המכילתא ולא מלשון רמב"ן עה"ת וגם לא מדברי הרא"ש שהביא דעת הגאונים דכתב יצא חמצו של ישראל ברשות גוי שהוא שלו ואינו ברשותו הרי דקרי לי' שלו רק הואיל דאינו ברשותו וגם למה יתייאש הישראל כיון דיהיה מותר לאחר זמן איסורא ועוד אף אם מתייאש מ"מ אין זוכה הגוי ע"י חצירו דהגוי אינו יודע אם הישראל מפקירו והא דחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו כתבו תוס' ב"ב (דף נ"ד) דהיינו שאינו יודע אם הוא בחצרו ואם הי' יודע היה רוצה לקנות אבל אם יודע ואינו מתכוין לקנות לא קני וה"נ דכותי כיון שיודע שמונח בחצירו וא"מ לקנות אינו זוכה בו ועין צל"ח פסחים שם דחקר באמת על קבלת אחריות בהפקידו אצל ישראל דהא במקום דא"י למכור מה אחריות יש כיון דעפרא בעלמ' הוא והעלה דלדעת הגאונים דהמפקיד אינו עובר ולר"ש דמותר אחר הפסח אז שייך אחריות כיון דסופו להיות ממון אצל המפקיד ויש להבין הא עכ"פ כיון דהנפקד חייב בביעורו שוב אינו שוה ממון ונפסק האחריות ואף די"ל דהוי שני הפכים בנושא א' דממנ"פ אם נפסק האחריות שוב יהי' שוה ממון לאחר הפסח ושוב שייך אחריות מ"מ נימא הא מצות עש' דתשביתו חל מחצות היום ואז עדיין אינו עובר בב"י א"כ אז כיון דחייב להשבית שוב א"ב ושלו מעולם לא הי' רק גול"מ מטעם אחריות ואינו דומה לשלו אף דכבר נתחייב בעשה דתשביתו מ"מ אוקמיה רחמנא ברשותי' לעבור בב"י אבל חמץ שאינו שלו רק מטעם אחריות וכיון דכבר נפסק האחריות מחצות היום אמאי עובר על ב"י בשל ישראל וצ"ל כיון דבהכרח רמי' עליו התורה מ"ע דתשביתו דאל"כ יהי' מותר אחר הפסח ושייך שוב אחריות ואף דע"י דאסרו חז"ל לאחה"פ נפסק האחריות מ"מ כיון דאם לא נאמר דעובר יהיה מותר והוי גול"מ וע"כ חייב בעשה דתשביתו שוב ג"כ חל עליו הלאו דב"י ועיין היטב:

סימן ה

הנה דעת הרא"ש דאף אם אינו רק באחריות דשומר חנם ג"כ עובר והוכחתו מדקתני בברייתא הפקידו זקוק לבערו וסתם פקדון שו"ח הוא והשא"ר (סי' פ"ח) תמה ע"ד וכי דין שומרין נוהג בשל נכרי הא מדכתב רעיהו ממעטינן של הקדש וכמו כן של נכרי וא"כ ע"כ הא דקתני הפקידו אצלו לא מיירי בסתם פקדון רק בקבל אחריות בפירוש ואיכא לאוקמי שקבל עליו בפי' אחריות דגניבה ואבדה וכן תמה ע"ז בביאורי הגר"א ז"ל והש"א הוסיף לתמוה על הרא"ש דמשמע מדבריו דדין שומרין נוהג בנכסי נכרים ושומר חנם זקוק לבער לשיטתו תקשה לדידי' בישראל שהלוה לנכרי על חמצו אמאי אינו עובר לת"ק הא לכ"ע עכ"פ לא גרע משו"ח וא"כ עבר עליו לדעתו ודבריו בזה ודאי ל"נ דמי הנאמן בכל בית הרא"ש ז"ל כבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל והוא הביא בח"מ (סי' ש"א) בסתם בלי חולק דברי רמב"ם דנכרי שהפקיד ואחר כך נתגייר וה"ה ביד ישראל אין בו דין שומר עד שיהא תחלתן וסופן נכסי ישראל ואם דעת אביו דיש דין שומרין בנכסי גוי לא הוה שתק הטור שלא להביא דעתו א"ו דלכ"ע אין דין שומרין בנכסי גוי רק אם קבל עליו אחריות ולכך באו"ח כתב הטור נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו חייב לבערו והיינו דע"כ צריך שיקבל עליו אחריות ובח"י כתב דהיינו בקנו מידו אולם למה שכ' הש"ך ח"מ (סי' קכ"ג) דקנין סודר ל"מ אצל גוי להתחייב על ידו א"כ לא משכחת קנו מידו רק בהתנה בפירוש וקבל עליו אחריות ג"כ נתחייב ואף דבש"ס ב"מ (דף נ"ח) מבואר דבהני דנתמעטו מדין שומרין לא מהני התנה בדברים רק בשקנו מידו ועי"ש בתוס' דכיון דפטור אף משבועה לא משעבד נפשי' בלא קנין אולם כבר העלה בזה בס' מחנה אפרים דיני שומרין (סי' ח') דזה דוקא בקבל עליו להיות כשומר שכר להתחייב בגנבה ואבדה בזה בעינן קנין או כשהקדים לו שכרו דנטילת מעות עושה קנין כדי לחייבו כמו שהתנה אבל בקבל עליו להתחייב באחריות שאם פשע ישלם הרי זה חייב כיון שעל פיו סמך והפסיד דכל גרמ' בנזקין דפטור הוא דוקא בשלא קבל עליו לשלם אבל כל שקבל עליו חייב והאריך בזה בכמה ראיות ולפ"ז אתיין דברי הרא"ש ע"נ דמדקתני הפקידו אצלו זקוק לבער סתם פקדון הוא שו"ח ואף דקתני סתם הפקידו אצלו ולא קתני שהתנה להתחייב אם יפשע ישלם מ"מ זה פשוט וידוע דע"כ אייריי שבא לידו בקבלת אחריות שיהי' תורת פקדון עליו וסתם פקדון הוא שו"ח ובזה מהני קבלות אחריות בדיבור בלבד ול"ב קנו מידו ואף קנין י"ל דל"מ לגבי נכרי רק בהקדים לו שכרו ול"ה סתמ' הברייתא לומר הפקידו אצלו זקוק לבערו והוכחת הרא"ש כראי מוצק דאחריות דסתם פקדון כשקבל עליו היינו אחריות פשיעה גם כן מזקיקו

לבערו וע"כ דשו"ח חייב לבער וממילא א"ש קושית הש"א מישראל שהלוה לגוי ע"ח הא לכ"ע עכ"פ הוי כשו"ח דהא באמת בנכסי נכרי אינו בדין שומר רק בהתנה ובסתמא איירי בלא קבל עליו בפי' אחריות ושוב ליכא דין שומרין בשל גוי:

ועיין ש"מ ב"מ שם שכתב משם הרא"ש לתרץ קושית התוספות דהא דמתנ' שומר חנם להיות כשואל אף בדברים דבההוא הנאה דקא מהימן לי' גמר ומשעבד נפשיה דשאני גבי הדיוט שדרך אדם לשמור ממונו בעצמו ואינו רגיל לסמוך על אחר נמצא כיון דמאמינו מכבדו אבל הקדש כך יש להאמין זה כמו זה שאינו של זה ולא של זה ועוד דבהקדש בדילי מני' אינשי וראוי להאמינו לכל אדם עכ"ל א"כ י"ל דמהני קבלת אחריות מנכרי בההוא הנאה דמהימן לי' רק לגבי הקדש בעינן דקנו מני' ושוב י"ל הפקידו אצלו וקבל אחריו' דגניב' ואבידה דמהני כמו לענין חיוב פשיעה אך כנראה מדברי הרא"ש ב"מ שם בפסקיו לא ס"ל לדינא סברא זאת דכ' הן לענין הקדש הן לענין שטרות דאמעטי מדין שמיר' דאם קנו מידו שיתחייב בדין שומר חייב מבואר דאף בהפקידו שטרות וקבל עליו דין שומר לא מתחייב רק בקנו מידו ובלא"ה בנכרי המפקיד דרובן אלמים הן לא שייך כ"כ סברת בההוא הנאה דמהימן לי' כמובן. וא"ש הוכחת הרא"ש דאחריות דשו"ח מחייבו לבער:

ויש מקום לומר דהנך דמיעטה התורה מדין שמירה דאף אם פטור אף מפשיע' בדיני שמים חייב לשלם למ"ש הריטב"א בתשוב' המובא ב"י ח"מ (סי' ס"ו) וז"ל ודעת הרי"ף דאפי' יש עדים שפשע בהן פטור וכן דעת כל רבותי האחרונים ודקי"ל פושע מזיק הוא וחייב שלא מדין שומר הא ליתא דפשיע' גרמא בנזקין הוא שפטור מדיני אדם אלא שהתור' חייבה שומרין בפשיע' מפני שסמך עליהם בעל הפקדון והבטיחו שומר לשמרו עכ"ד ומשמע מדבריו דאף בשטרות דפטור מפשיע' מ"מ רק בדיני אדם פטור אבל בדיני שמים חייב כמו גרמא בנזקין וא"כ י"ל דאף בגוי בהבטיחו לשמרו בלבד אף דלא התנה בפי' שיתחייב לשלם מ"מ בד"ש חייב והוי באחריותו וחייב לבער אולם לא מצינו שיהי' חייב בד"ש לנכרי כיון דאתמעט מדין שמירה ועיין רש"י פסחים דמפרש אבל אתה רואה של גבוה אם הקדישום לבדק הבית וכ' הפנ"י שם מדלא מפרש בפשיטות דבגזבר איירי דפטור מלבער חמץ של הקדש שהוא דבר המצוי יותר דהא במקדיש גופי' מסתמא מסרה מיד לגזבר שלא יעבור על ב"ת א"ו דגזבר וכיון דחייב בפשיעה לשיטת רש"י דסובר כדעת רמב"ם דמפשיעה לא אתמעט א"כ חייב לבער לכך מפרש במקדיש גופי' ומשכחת לה שפיר שהקדישו על מנת שלא יתחייב באחריות כלל עכ"ד. ולמ"ש יש לדון

הא אף אם הקדישו על מנת שלא יתחייב באחריות מ"מ מזיק הקדש חייב עכ"פ מדרבנן כמ"ש תוס' ב"מ ((דף צ"ט ע"ב) בד"ה פרט למזיק א"כ יתחייב לשלם בד"ש מצד מזיק. [**ועיין** קצוה"ח (סי' ע"ב ס"ק י"ד) שהשיג שם על התומים דהוליד מנידון דהוכיח במהר"ם במלוה על המשכון ואמר איני מקבל עלי אחריות אינו אפי' שו"ח ופטור אף מפשיעה מש"ס סוף מס' מנחות באומר הרי עלי קרבן ע"מ שאקריבנו בבית חוניו והקריבו דפטור ופריך בש"ס מקטל קטלי' ומשני דהוי כאומר הרי עלי ע"מ שאיני חייב באחריותו והוליד מזה התומים בנותן מתנה ואמר ע"מ שא"ח באחריותו אפי' הזיקו בידים פטור דבטלה מתנתו והקצוה"ח כתב דמ"ש דדומה לאומר קרע כסותי ולא אמר לפטור ליתא דבלא בא בתורת שמירה' לידו לא בעינן ע"מ לפטור ואם נאמר דלשון אחריות כולל נמי היזק בידים הי' פטור כאן אפי' הזיק בידים א"ו מזיק בידים אינו בכלל אחריות רק התם גבי עולה פטור אף מזיק כמ"ש תוס' ב"ק (דף ו') רק באומר הרי עלי מוטל על כתפי' אף אחריות אונסין ומש"ה פריך מקטל קטלי' והוא חייב באחריות דאמר הרי עלי ומשני דנעש' כאומר הרי עלי ע"מ שאיני חייב באחריותו ושוב כיון דאין החיוב על כתפי' מחמת התנאי שוב מטעם מזיק ג"כ פטור בקדשים כמו אם אחר הי' מזיק ואפי' נימא דמדרבנן עכ"פ חייב מזיק קדשים היינו לבעלים אבל הבעלים עצמם שהזיקו פטורין להקדש כיון דמזיק הקדש פטור עי"ש בנועם דבריו והסכים על ידו בנתיבות המשפט שם ואני תמה הא מבואר בש"ס ב"מ (דף צ"ט) משא"כ במזיק דלא משלם חומשא ופי' רש"י אחומשין קאי דמזיק פטור ומבואר דקרן חייב לשלם להקדש חמשים ולא כמו להדיוט דמשלם חמשי' נכי חדא ועי"ש בתוס' דאף דמזיק הקדש פטור מ"מ מדרבנן משלם את הקרן וכן מבואר ברמב"ם (פ"ג מגזילה) ואם נאמר דרק לבעלים משלם המזיק למה נחמיר יותר מלהדיוט שישלם חמשים ישלם נכי חדא כמו להדיוט א"ו דהתשלומין הוא להקדש מדרבנן עכ"פ ועי' ש"מ ב"ק שם ובחידושי רמב"ן גיטין ריש פ' הניזקין די"א דאדם המזיק להקדש חייב לשלם מדאורייתא וא"כ הדרה קושית התומים לדוכתה אם מזיק בידים אינו בכלל התנאי אמאי פטור ומ"ש הקצוה"ח דבלא בא לידו בתורת שמירה לא בעינן ע"מ לפטור י"ל כיון דחביורו אינו מתנה רק הוא בעצמו עדיף מבא לידו ברם דברי הקצוה"ח נכונים דודאי מטעם מזיק חייב אף אם מדאורייתא או עכ"פ מדרבנן להקדש ממש ובכ"ז דבריו נכונים דמ"מ ידי נדרו יצא וחיוב חדש ודאי חל עליו לשלם מטעם מזיק אבל מטעם דאמר הרי עלי פטור כיון דהותנה שלא יתחייב באחריות כלל כל מיני אחריות ונפטר מידי נדרו שאמר הרי עלי אבל חיוב חדש לשלם תשלומי

ההיזק אם מדאורייתא אם מדרבנן חייב וכ"כ בנותן מתנה בדינא דתומים שם ואכ"מ עכ"פ ודאי חייב אף להקדש ממש לשלם מטעם מזיק וממילא בגרמא חייב לציי"ש].

וי"ל להמבואר מדברי ש"ס גיטין (דף נ"ג ע"ב) דקאמר כי קניס ר"מ בדרבנן בדאוריית' לא קניס ופירש"י מטמא ומדמע איסורי דרבנן הוא כיון דלאו שמי' היזק אין כאן איסור' דאוריית' ודברי סופרים צריכין חיזוק ומבואר דאף היזק שאינו ניכר כיון דלאו שמי' היזק אין כאן איסור דאורייתא א"כ פשיע' אף דעכ"פ גרמא בנזקין הוי מ"מ החיוב לציד"ש הוא רק מדרבנן ומה"ט ודאי בגוי פטור לגמרי אף מד"ש ויש לומר אף בהקדש כן הוא אולם במ"א הארכתי בזה וביארתי דברי רש"י דודאי איסור תור' הוא לגרום היזק לחבירו כמבואר ביש"ש ב"ק (פ"י סי' כ"ג) ורמ"ה ב"ב פ' לא יחפור וברתי אם מטעם ואהבת לרעך כמוך או מטעמים אחרים ויבואר אי"ה בדיני עדות עכ"פ לגבי נכרי והקדש יש לומר דליכא חיוב בד"ש ומה"ט אינו עובר רק בקבל עליו אחריות:

איתא בירושלמי (פ"ב מ"ב) דפסחים אית תנייא תני לא יראה לך לך אין אתה רואה אבל רואה אתה לגבוה ואית תנייא תני אפי' לגבוה א"ר בון בר חייא קומי ר' זירא תפתר בקדשים שהוא חייב באחריותן כר"ש ע"כ ולכאור' הא אם חייב באחריותן לכ"ע עובר כמבואר בש"ס וגם בירושלמי שם לעיל מניה הפקיד אצלו זקוק לבער ואם כן למה צריך לאוקמי כר"ש הך ברייתא דתני אפי' לגבוה וצריך לומר כיון דמייתי הקרא דלא יראה לך לאסור אף לגבוה לכך קאמר דבקדשים שהוא חייב באחריותן דזה לר"ש כממון דידי' דמי ואף דבש"ס דידן קאמר דאף לר"ש איצטריך לא ימצא דסד"א הואיל וכי איתי' הדר בעיניה לאו ברשותיה קאי קמ"ל ופרש"י כיון דעדיין לא נאבד וכי אמר ר"ש היכא דאינו בעין כבר בארתי לעיל דלדעת הראב"ד לא אמר ר"ש רק אם לא יש אנפי דלא מתחייב באחריות ולזה צריך קרא דלא ימצא אבל באומר הרי עלי דחיוב' רמי' על קרקפתי דגברי ופוטר את עצמו מחיובו בחפץ זה בכה"ג ס"ל לר"ש דדהגל"מ כממון דמי והוי ככיס מלא מעות ובזה עובר על לא יראה לך אף בשל גבוה ועיין קצוה"ח (סי' שפ"ו ס"ק ז') שהעל' מדברי רש"י דבאמת לר"ש היכא דאיתא בעיני' ל"ה כממון מדאיצטריך לא ימצ' לגבי חמץ והביא דברי צמח צדק ומדברי ש"ס סנהדרין (דף קי"ב) ותוספת' ב"ק (פ"ד) דמוכח אף היכא דאיתניהו בעיניה הוי כממון לר"ש ובאמת י"ל דמחמץ ילפינן לר"ש לכל מקום וכמ"ש הצל"ח פסחיפ שם:

אולם להנ"ל יש לחלק בין חיוב דקדשים שחייב באחריותן היינו חוב של קרקפתי דגברי ובזה מסלק חיובו דאף באיתי' בעינ' כממון דמי משום דיש לו זכות לסלק חיובו בממון זה לבין היכא דליכא חיוב על קרקפתי דגברי רק אם יאבד יתחייב לשלם בזה צריך

לרבות מלא ימצא וכן יש להוכיח מדברי רש"י ב"מ (דף נ"ו) לענין דין אונאה דכת' דאיירי בהוממה וכממון דמי רק מטעם אחריות ואף דכבר נתחייב באחרת מ"מ יכול למפטר נפשי' בשה כמבואר בב"ק (דף ע"ח) ואם מכר הגזבר ונתאנה אף שדמי המכר הגיע לכדי שה וכבר מפטרי הבעלים ובכל זה לר"ש יש בו דין אונאה הרי אף דאיתא בעיניה אמרינן גול"מ כממון דמי לר"ש:

עוד יש מקום לומר בהא דהקדש דאינו חייב לבער אף דחייב בפשיעה להסוברים כן דבשלמא בשאר פקדון אף דנפקע אחריותו דכעת אינו שוה מ"מ כיון דחייב את עצמו הוי גול"מ אבל בחמץ של הקדש אם נאמר דהגזבר עובר עליו מטעם קבלת אחריות א"כ יהי' אסור לכל אחה"פ כמ"ש המג"א דאף פקדון דנכרי מ"מ אם הוא באחריות הישראל אסור לאחה"פ כחמצו של ישראל ודלא כמ"ש הח"י וכמו שהביאו כולם מדברי הרמב"ם שכתב כן להדיא וכן נראה מבואר מדברי הרי"ף פ' כ"ש שכ' הלכך חמץ של נכרי דלא עבר עליו בב"י ובי"מ מותר אפילו באכילה מבואר במקום דישראל עובר אסור ועי"ש בפי' המשניות וכיון דעל ידי חיוב אחריות יהי' אסור לאחה"פ אנן סהדי דרחמנא פטרו מפשיע' ודעת שכינה איכא למפטר מחיוב שמירה כיון דע"י זה יצטרך לבער ואם לא יבער יהי' נאסר אחה"פ לכך אנן סהדי דדעת שכינה הוא לפטרו מן פשיעה ושלא יעבור עליו בב"י ובי"מ ויהי' מותר אחה"פ ועוד י"ל למה שכתב הר"ן ריש פסחים דכל מה דאסרה התורה חמץ בב"י ובי"מ הוא משום דלמא אתי למיכל מניה ולכאורה צריך ביאור א"כ חמצו של נכרי המופקד אצל ישראל דאינו חייב לבער אם לא קבל עליו אחריות אמאי לא ניחוש דילמא אתי למיכל וע"כ כיון דגילתה התורה לא יראה לך אבל אתה רואה של אחרים לא חששה התורה לדילמא אתי למיכל מניה א"כ אמאי עובר ע"י קבלת אחריות כיון דבהכרח גלי התורה דעל שאינו שלו לא חיישינן לדילמ' אתי למיכל וע"כ צריך לומר דגם זה גזה"כ בקבל עליו אחריות דחשיב קצת כשלו לענין אחריות שייך יותר לדלמא אתי למיכל א"כ בחמץ של הקדש דמבדל בדיל מני' י"ל דלא חיישינן לדלמא אתי למיכל כמבואר בש"ס לכך י"ל אף בקבל עליו אחריות אינו עובר כיון דלא שייך דלמא אתי למיכל מניה דמבדל בדיל מני' אולם באמת דברי הר"ן צ"ע מצד כו"כ דקדוקים דאי אפשר לומר טעמא דקרא רק גזה"כ הוא:

אם מכר חמצו לגוי קודם פסח על תנאי שיחזירנו לו לאחה"פ להמבאו' מדברי רמב"ם שהוא לשון הש"ע (סי' תמ"ח) אבל לא ימכר לו ולא יתן על תנאי ואם עשה כן ה"ז עובר על ב"י ובי"מ משמ' דמדאורייי' עובר וממילא אסור אחה"פ וכ' המ"מ שזה כפי דעתו שהמפקיד חמצו ביד גוי עובר בלאו וממילא גם מתנה ע"מ להחזיר אחה"פ דל"מ אסור

מה"ת ובמג"א שם הביא דברי רדב"ז דכ"ז שהתנאי תלוי הוי כפקדון ואם נתקיים התנאי אעפ"י שנמצא שלמפרע לא הי' פקדון רק חמצו של גוי, מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר והמ"א כ' למ"ש (סי' תמ"א) בנכרי שהלו' לישראל על חמצו דאם אמר מעכשיו יהי' שלו אם לא יפרע לו לאחה"פ דמותר דשם מחוסר ממון ול"א הואיל אבל הכא אמרינן הואיל ואם לא יקיים התנאי הי' עובר השתא נמי עובר אולם כ' דל"ד להואיל דדוקא דבר שביד ישראל אמרינן הואיל אבל הכא אי בעי הגוי מקיים התנאי והוי מתנתו מתנה ואין החמץ ברשות ישראל בפסח ומ"ש דכ"ז שהתנאי תלוי הוי כפקדון לא משמע כן גבי משכון (סי' תמ"א) ובס' מקו"ח כ' בכונתו למ"ש הטו"ז שם (סק"ג) דבגוי שאמר לישראל אם לא אפרע לך יהי' שלך מעכשיו עובר בב"י ולמד מק"ו מאחריות כיון דיש ספק בענין שאפשר שיהי' שלו לגמרי וע"כ הא דישראל שאמר לגוי מעכשיו דאינו עובר אף שיש כ"כ ספק בענין שאפשר שיהי' שלו לגמרי דתנאי התלוי ביד ישראל אמרינן שבודאי ישראל לא יעשה כן אבל בדבר התלוי ביד הגוי ואפשר שיהי' של ישראל עובר. וא"ש במעמלה"ח כיון דתלוי ביד גוי א"ל יחזור יהי' למפרע ש"י עובר אולם המעיין ברדב"ז יראה דעיקר דבריו ע"ד הרמב"ם נאמרים דכ"ז שהתנאי תלוי הוי כפקדון וכ' דכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם בישראל שהרהין חמצו ע"ש בלשונות הרמב"ם (סי' מ"ג) ולא אתי עלה לחלק בין תנאי התלוי ביד ישראל לקיימו א"ל וכיון דאנן פסקינן בנכרי שהלוה לישראל דלא כדעת הרמב"ם דסובר דצריך שיגיע זמנו קודם הפסח רק במעכשיו סגי דאינו עובר כן נמי במתנ' עמלה"ח ואף דיש לחלק בין תנאי התלוי ביד ישראל או התלוי ביד גוי מ"מ דעת המג"א וכונתו על הא דמבואר (סי' תמ"א) בישראל שהלוה לנכרי וסובר שם המג"א (ס"ק ה') דבפסח אין הישראל מחוייב לבערו דעדיין הוא ברשות הגוי דשמא יפדנו ודלא כדעת הט"ז ול"א כיון דאין ביד הישראל שלא יהיה שלו ודלמא לא יפדנו הגוי ויהי' למפרע ש"י ובכ"ז א"ח לבערו אף די"ל לאוקמי על החזק' שלא יעשה הגוי מעש' ולא ישלם כמבואר בפוסקים ח"מ (סי' רמ"א) ואה"ע (סי' ל"ח) לחלק בין תנאי דקום ועשה לתנאי דשב ואל תעשה דבקו"ע צריך להביא ראיה שקיים התנאי דמוקמינן על החזקה דלא עשה מעשה וה"נ הי' לנו לומר דמסתמא לא יקיים הגוי התנאי ומ"מ א"ח לבער כיון דעכ"פ עכשיו עדיין לא נתברר ועי"ש במקו"ח שכ' בטעם הדבר כיון דביד ישראל לומר אחר כך הרני כאילו התקבלתי ולמחול החיוב והכי נמי במעמל"הח בידו למחול התנאי ולומר הרני כאילו התקבלתי ומה"ט לא חיישינן נמי דילמ' יאבד או יגנב אצל הגוי ולא יתקיים התנאי כיון דבידו לומר הרני כאילו התקבלתי ובס' חמדת שלמה או"ח (סי'

י"ב) כתב בישראל שהלוה אף אם מצי לומר מחולים מ"מ כיון דבלא שום מעשה יהי' ממילא שלו אין לך גול"מ גדול מזה וי"ל דדעת המג"א דעכ"פ כיון דעכשיו לא נתברר ואינו מיוחד לו שהוא של ישראל דדילמא יפדנו הגוי אינו עובר מספק כיון דלא קרינן בי' לך המיוחד לך רק בחמץ גלי לן קרא דאף גול"מ עובר מדכתיב לא ימצא וזה דוקא במה שאינו בידו שלא יהי' שלו וגורם לממון אבל כיון דבידו לומר מחולין לך ושלא יהיה שלו שוב אם נאמר דמ"מ הוי גול"מ כיון דיכול להיות שלו בלא שום מעשה הוי כמו גורם דגורם דאינו עובר וממילא ק"ו היכא דאינו ברשות ישראל ונותן להגוי במתנה עמלה"ח דאינו עובר והמעיין ברדב"ז יראה דעיקר סברתו דתוך זמנו הוי כפקדון והביא ראיה מדברי הרמב"ם בנכרי שהלוה לישראל דצריך שיגיע זמנו קודם פסח וכיון דכל הפוסקים חולקים בזה על הרמב"ם ממילא היכא דנותן מתנה עמלה"ח כשמקיים הנכרי התנאי אחר הפסח מותר החמץ:

עוד כתב המג"א אפילו לדברי רדב"ז דוקא כשתולה המתנה בחזרה שאמר ע"מ אבל אם אמר הרני נותן לך ותחזירנה לי נמצא שאין המתנה תלוי בהחזרה שאף אם לא יחזירנה לו הוי מתנה פשיטא דשרי מדינא רק משום חומרא דחמץ והח"י תמה עליו דהא מבואר יו"ד (סי' ש"ה) באם אמר הילך חמשה סלעים ותחזור לי דאין בנו פדוי. והמפרשי' אחזו שער לומר שדברי המ"א א"ש ע"פ דברי הט"ז וש"ך שם דדוקא אם אמר שיחזירנו לו מיד לכך אין בנו פדוי אבל כאן אומר על אחה"פ שיחזירנו לו וכ"כ הדגול מרבבה. אולם באמת דברי הרמ"א שם ביו"ד נובעים מתשובת רשב"א והמעיין בדבריו יראה דרק היכא דנותן על תנאי חזר' דתנאי מילתא אחרית' היא דהוי כמו תנאי בד"א ומה"ט יוצ' באתרוג במתנה על מנת להחזיר דהוי קנין עולם רק מצד תנאי צריך שיחזור ויקנה לו אבל כשחוזר ממילא ל"ה נתינה וע"ש בביאורי הגר"א ז"ל שביאר כן דעת הרמ"א שם דאף אם אומר שיחזירנו לו אחר זמן ג"כ אין בנו פדוי וא"כ אמאי מהני כאן לגבי חמץ. ברם י"ל דדעת המ"א הוא כשאומר שיחזירנו לו אחר הפסח הכונה שיחזור ויקנה לו בהקנאה ומצד חיוב אתי עלה היינו שהנכרי התחייב שיחזירנו לו בהקנאה רק אף דבדרך תנאי אסור כיון דתלוי ועומד בימי הפסח דדילמא לא יקיים התנאי ויתבטל המתנה למפרע ובכל תנאים שבעולם אין כופין לקיים התנאי משא"כ אם אינו תלוי המתנה בתנאי רק בבירור מצד חיוב לא יתבטל המתנה לעולם וזה א"ש לגבי חמץ אבל לגבי פדיון הבן במה יתחייב הכהן להחזיר כיון דמקבל הה"ס לשם פדיון אין הכסף יכול לעשות חיוב שיחזירנו לו וע"כ דמשייר לו שיחזרנו לו שלא בתורת חיוב להקנות בהחזרה לכך אינו פדוי דבעינן נתינה מעליא בלא שום שיור. אולם יש לגמגם הא ודאי הגוי אינו מקבל

אחריות אף אם יאבד שיתחייב להחזיר דמיו רק אם יהי' בעין א"כ להמבואר בקצוה"ח (סי' ר"ג) משם מהרי"ט דחיוב שאינו באחריות וחיוב הגוף רק להעמיד אותו דבר אם יהי' בעין ל"מ דהוי רק קנין ממש א"כ שוב הוי חמצו של ישראל תוה"פ ואף במעמלה"ח ג"כ יקשה הא מ"מ הוי גול"מ דיצטרך הנכרי להחזיר אחר הפסח לא גרע מגול"מ וצריך לומר כיון דעדיין לא זכה רק חיוב התנאי מוטל על הגוי ל"ה רק גול"מ ולא איכפת לן כשאינו בביתו של ישראל וכן כ' בס' מח"א הלכות מ"א וזה א"ש כשהוא דרך תנאי לבד אבל אם נאמר דחייב להחזיר בחיוב גמור וכיון דאינו חייב בדמיהן באחריות רק אם הוא בעין ל"מ בתורת חיוב גמור והוי קנין ממש דמעכשיו הוא של ישראל ממש ועובר אף אם אינו ברשותו ועיין קצוה"ח (סי' רמ"א) מה שהוליד חדשות דהיכא דלא הותנה כדיני תנאי אף דמעשה קיים מ"מ מטעם שכירות חייב לקיים התנאי וכ' דבאתרוג לכך אינו יוצא כיון דאינו יכול לסלק בדמיו אמרינן למפרע גובה וה"נ דכוותי' לגבי חמץ ואף דבכ"מ מטעם שכירות אינו חייב גוף החפץ דל"ה אלא דמים וכסף אינו קונה כמבואר מדברי ראשונים ר"פ השוכר את הפועל וח"מ (סי' של"ב) ע"כ צ"ל דע"י חפץ עדיף כמו דמוכח מדברי נ"י פ' הזהב וכאשר ביאר על נכון הקצוה"ח (סיר"ד סק"ד) דפירי מחייב את הפירות. אולם ד' הקצוה"ח (סי' ר"ג) דחיוב בלא אחריות ל"מ אינן נראין לדינא וכמ"ש הנתיבות שם ובמ"א הארכתי והבאתי ראי' ברורה מדברי ראשונים ר"פ הכותב מובא ברמ"א אה"ע (סוף סי' צ"ב) דאף דל"מ תנאי וסלק הבעל מירושת אשתו אחר הנשואין מ"מ אם מחייב א"ע להחזיר ליורשיה מה שיירש ממנה צריך לקיים ושם ודאי הוי חיוב בלא אחריות ואכ"מ בזה:

עוד יש מקום לומר בדברי המג"א דאף מתנה בשיור סגי לגבי חמץ ואינו דומה לאתרוג דל"מ כמו שכתבתי בזה בהגהותי בד"ח דיני מתנה (ס"א) ולעיל (סי' ח' דף ז') דשם צריך שלא ישייר לעצמו שום דבר דאל"כ הוי אתרוג של שותפין דא"י וכיון דע"כ צריך שלא ישייר לו כלום שוב במה יזכה בו הנותן אח"כ ושייך לומר כיון דפסקו פסקא מה שאין כן במקום דמהני שיור אמרינן דהוי נתינה מעליא ועיי"ש. וא"כ לגבי חמץ י"ל דהא הפנ"י פסחים (דף ו') כ' להתעורר אמאי לא מייתו הש"ס בפרק ראשית הגז אליבא דר' אלעאי דממעט מלך אפי' שותפות ישראל אי לאו היכא דאיכא ריבויא וא"כ בחמץ נמי ליפטרי של שותפות והוכיח מזה דבשל ישראל חבירו ג"כ עובר כשיטת התו"ח ובס' ח"י (סי' תמ"ה) כ' מדכתיב תשביתו משמע אפילו של שותפין וכוונתו אף אם אין לכ"א כזית דעוברין נמי משום דאף דתשביתו לא כתוב רק לגבי העשה מ"מ שוב גם בלאו עוברין מכח גז"ש דשאור שאור. וי"ל אף דמרבינן מלשון רבים לחייב בשותפות ישראל

היינו דל"ב שיעור לכ"א ואף בכזית אחד אם הוא בבית של אחד מהם עובר עליו אבל ביש לו שותפו' עם הגוי אם אין בחלקו כשיעור ודאי אין הישראל עובר אולם אם יש בחלקו של ישראל לבדו כדי שיעור או אף אם אין בחלקו רק חצי זית אם שוה פרוטה אזי עובר ג"כ עליו כיון דחלקו של נכרי הוא על אחריות דאם יגנב או יאבד יפסיד מחלקו ולא גרע מגול"מ אולם אם אין בחצי חלקו של גוי גול"מ דלא שוה פרוטה אז י"ל דאינו עובר וא"כ י"ל אף אם משייר לעצמו זכות שישאר לו אחה"פ מ"מ כיון דמקנה קנין הגוף דהחמץ להגוי וקונה כל ימי הפסח רק אח"כ חוזר אליו אזי הוי כמו שותפות עם הגוי ועדיף כיון דאין חמץ זה מיוחד לו ודומה למ"ש שם דקנין לזמן חשיב כשלו לענין בכורים במקום דשותפים חייבים כן נמי בזה אף דבהכרח נשאר להישראל איזה זכות ושיור בהחמץ כיון שאינו בביתו ולאו מיוחד לו אינו עובר דלא הוי שלו כל ימי הפסח ואינו דומה למעמלה"ח דבזה לדעת רדב"ז אם לא יקיים התנאי הוי למפרע של ישראל משא"כ כשמקנה לו הגוף לא על דרך תנאי רק שיחזירנו לו דהוי של גוי ממש אף דנשאר שיור לישראל על אחה"פ אין זה חמצו המיוחד לו כן י"ל ועי' מקו"ח (סי' תמ"ח) דיכול להפקיר חמצו קודם פסח לזמן ואם זכה בו אחר זכה בו לעולם ואם לא זכה בו אדם חוזר לבעליו וא"צ לזכות בו מחדש רק ממילא הוא שלו ולכאור' הא במעשר מבואר בש"ס נדרים סוף פ' אין בין המודר דלא הוי הפקר עד דאתי לרשות זוכה רק לענין איסור שביתת בהמתו הא דמהני הוא מטעם כיון דהוי להפקיע איסור שלא יעבור גמר ומפקיר וכמ"ש המח"א הלכות הפקר וממילא צריך קנין חדש כשכלה הזמן ויחזור ויזכה בתורת זכי' מחדש דאל"כ רק דהוי שיור לזכות זה א"כ נשאר ע"כ הגוף שלו כדי דלא נימא כיון דפסקה פסקה וע"כ צריך לומר דלענין שביתת בהמתו בשבת אף דנשאר זכותו בהבהמ' מ"מ לאו שורך מיוחד לך קרינן בי' וכמ"ש בזה לעיל דיני שבת (סי' ד') ובחמץ אם נשאר זכותו של בעל החמץ שוב הוי חמץ של ישראל ולמ"ש אתי שפיר דגם לגבי חמץ בכה"ג שותפות עם הגוי דהגוף הוא של הנכרי על זמן פסח אף דנשאר לישראל הזכות שאחר הפסח יהי' שלו אינו עובר וצ"ע עוד בזה:

ומ"ש המקו"ח שם מדברי הגהות אשרי פרק כ"ש דאם הפקיר חמצו ע"מ שיחזיר לו אחה"פ דמהני וכ' דלדבריו אפי' מתנה באופן זה דאפי' כבר יזכה בו אחר שיחזיר לו אחר הפסח והאריך בזה לבאר דיכול להטיל תנאו בהפקר אף דאינו יכול להפקיר ע"י שליח וכתבתי בזה במקומות אחרים אם יכול להטיל תנאי בדברים שבינו לבין עצמו כשאינו מתנה עם הבעל דבר. ברם לגבי חמץ ודאי לדעת רדב"ז אסור לתת אף במעמלה"ח מן הדין מכ"ש להפקיר על תנאי ולכל הפוסקים עכ"פ מדרבנן אסור ולהפקיר על תנאי

באופן שאם לא יתקיים התנאי יתבטל המעשה מזה לא דבר הג"א כלל ולא כ' שיחזור לו רק ע"מ שיחזור ויזכ' בו אחר פסח ואין זה גדר תנאי רק לשון ע"מ לשון מושאל הוא רק ע"מ היינו שחושב שיזכה בו אחה"פ וכן מבואר להדיא באור זרוע הלכות פסחים (סי' רמ"ו) שהעתיק הג"א ממנו וז"ל מותר להפקיר חמץ קודם שעה שביעית [ובודאי ט"ס הוא וצ"ל קודם שעה ששית וכמ"ש הג"א דאחר שעה ששית אף תחלת שש אין בידו להפקירו דכבר אסור בהנאה] ע"מ לזכות בו אחה"פ ושרי אפי' באכיל' וראי' לדבר מירושלמי דשבועות ר"ג אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית תני הלכה כדבריו חזקי' אמר כיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא אתא עובדא קמי ר"י והור' כחזקי' כו' שאיל לר"י א"ל חמי לך תלתא רחמי ואפקרה קומיהון כו' כד תחמון רגליא צלילא תהוון מפיק לי' לשוקא ומפקרון ליה וחוזרין וזכיין בי' ופי' הר"ש בן אדם קפדינין שלא היה להם אוהבים ואם יפקירום יזכו בהם ולא יחזירו להם והורה להם ר"א כשיראו השוק פנוי מבני אדם יפקירו ואח"כ יזכו הא למדת שהמפקיר ע"מ לחזור ולזכות בו הוי הפקר אע"פ שיחזור ויזכ' עכ"ד הרי דכונתו אינו ע"מ לזכות בגדר תנאי דאם לא יתקיים התנאי יתבטל המעשה דהא בביעור דפירות שביעית ודאי אין בכחו להטיל תנאי דצריך להפקיר לגמרי רק על מנת לזכות הכונה דבדעתו שיזכ' בו אח"כ ובודאי אם בא א' וקדם וזכה זכה לגמרי והפקר כזה מהני גם לגבי חמץ אבל לא אם מטיל תנאי לקיום ההפקר דמזה לא איירי כלל הא"ז והא דס"ל להא"ז דמותר אף לכתחלה להפקיר אף דקי"ל כר"י לגבי ר"ל דאמרינן בירושלמי דאף אם בדיעבד כשהפקירו אסור אחה"פ ובס' נשמת אדם כ' דמהג"א משמע דסובר כלישנא קמא דירושלמי דר"י ס"ל כר' יוסי לכן פסק דמותר במפקיר דאנן קי"ל כר"מ וז"א להמעיין בא"ז דמקשי לנפשי' מירושלמי הנז' וכ' אין לפר' דהערמ' דר' יוחנן חייש לה דהיינו שיפקיר ע"מ לזכות בו אלא דחייש שמא לא יפקיר כלל ויאמר הפקרתי קודם הפסח וחזרתי וזכיתי בו אחה"פ אבל אם הפקיר קודם הפסח על מנת לזכות בו אחה"פ ההיא שרי כדפרישית עכ"ד הרי אף דקי"ל כר"י מ"מ אם נודע שהפקירו מותר ועיין שיורי כנה"ג ובפ"ח וכבר האריכו האחרונים בזה:

סימן ו

כתב המ"א (סי' ת"מ) בכ"מ דישראל חייב לבערו אם לא ביערו אם בא הגוי לאחר הפסח רשאי ליתן לו החמץ דהא החמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מטעם קנס ובזה לא קנסו וכן משמע בח"מ (שס"ג) גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הש"ל ואם נאבד צריך לשלם דמיו נמצא דנהנה במה שמחזירו לו ואפ"ה שרי ה"נ כן ולכאורה צריך להבין למה כתב כיון דאינו אסור אלא מטעם קנס לא קנסו בזה הא אף בדבר הנאסר מן הדין בהנאה

כמו יין ונתנסך או שור הנסקל בכולן מבואר ב"ק (דף צ"ח) ושו"ע ח"מ שם דאומר הרי ש"ל. וי"ל בכוונתו דהא העט"ז מביא משם הרי"צ לחלוק על המ"א דאינו ראי' משם בגזל מן ישראל א"כ גם להיפך יש קפידא דאם נחייב להגזלן שישלם תמורת החמץ יהנו הבעלים מחמץ שעבר עליו הפסח לכך אומר לו הש"ל ולא יכול לומר להגזלן שישרוף ויקיים מצות ביעור ואח"כ ישלם לו דאדרבא הגזלן אומר שהנגזל יקבלנה ויקיים מצות ביעור משא"כ נגד גוי י"ל כיון דהגוי רשאי להנו' מהחמץ והישראל אסו' ממיל' אסור לו להנו' ולסלק חיובו בחמץ הנאסר. אולם י"ל דהא אף כשהוא בעינא דיכול לומר הש"ל ודאי בדיני שמים חייב לשלם להנגזל דמים מעליא שגרם לו לעכב חמצו עד שנאסר בהנאה וזה נתחייב לשלם בעד החמץ כשהיה מותר בהנאה תיכף כשבא הזמן שאין לו לעשות בו שום דבר סמוך לזמן הביעור נתחייב מטעם גרמא לשלם לו דמי מעליא רק בדיני אדם פטור א"כ אף בגזל מישראל נימא דהגזלן לא יהנה מאיסור הנאה לסלק חיובו וא"כ נחייב אותו לשלם דמי מעליא והנגזל אינו נהנה מאיסור הנאה רק יחזיק לו הממון בעדו וחיובו מזמן גרמת ההיזק ואף בהיזק שאינו ניכר חייב עכ"פ בד"ש. וגם נכוף אותו מצד שאסור לו להנות מאיסור הנאה שיבער מן העולם ואז משלם דמי מעליא משעת גזילה וכיון דעיקר האיסור הוא מטעם קנס דעבר הגזלן על ב"י או דלא חילקו חז"ל ובכל אופנים אף במקום דלא איתעבד איסור בל יראה כמו באם גזלו נכרי דהנגזל ודאי לא עבר והגזלן אינו בר חיוב ואעפ"כ אסור כמו דהוכחתי מדברי חדושי רמב"ן פסחים (דף ל"א) מ"מ כיון דעיקר יסוד האיסור הוא מטעם קנס מהראוי לקנוס את זה שעבר על ב"י ונחייבו לבער ולשלם ממון מעליא או אף כשהוא בעין נחייבו לשלם בעד חיובו דלי"ש כדי שלא יהנה מן איסור הנאה כך היה ס"ד וא"ד לאינך איסורי הנאה דאורייתא כמו שור הנסקל יין ונתנסך דיכול לומר הש"ל דשם אסור להנות לנגזל ממנו כמו להגזלן וזה לא עשה עול יותר מזה משא"כ חמץ דעבר עליו הפסח דעיקר איסורו הוא מטעם קנס היה ס"ד לקנוס את הישראל שלא יסלק להנכרי באיסור הנאה לכך מביא ראיה מגזל חמץ דחזינן דלא קנסו לו בזה יותר ויכול לומר הש"ל כן נמי בפקדון מן הגוי יכול לומר הש"ל ולא חשבינן זה לנהנה מאיסור הנאה

ולכאורה יש להבין בהא דמבואר בש"ס ב"ק שם גזל חמץ ועבר עליו הפסח דיכול לומר הש"ל אם בא אחר ושרפו לר"ש דסובר דהגל"מ כממון דמי חייב לשלם הא בזה הוי כנהנה מחלופי חמץ ובתשובת משאת בנימין (סי' צ"ו) הוכיח מזה דחמץ אינו תופס דמיו דאם הי' תופס למה חייב לשלם ומה מועיל התשלומין לו ובתשובת חוות יאיר (סי' מ"ח) הביא דברי תשובת בעל עבודת הגרשוני שתמה על המ"ב דלר"ש דדהגל"מ כמ"ד

הא דחייב השורף לשלם להגזלן לאו משום חלופי חמץ הוא רק חלופי הדמים שגרם לו לשלם להנגזל הוא דמשלם לו ובס' אבני מלאים אה"ע (סי' כ"ח ס"ק ס"א) הצדיק את דברי המ"ב להמבואר ברמב"ן דר"ש לית לי' דינא דגרמי ודהגל"מ ענין אחר דהוי ככיס מלא מעות החמץ והשור הנסקל אבל ההיזק הנעש' ע"י גרמי מודה ר"ש דפטור א"כ במה דגרם לו להגזלן שישלם להנגזל דמים מעליא אינו חייב דר"ש ל"ל דד"ג אלא משום דגוף החמץ הו"ל ככיס מלא מעות וא"כ הוי חליפי חמץ ממש ומוכח דאינו תופס דמיו עכ"ד אך יקשה עכ"פ כיצד נחייב אותו לכתחלה לשלם דהא מה דאינו תופס דמיו זה מבואר בגמרא וכל הפוסקים דרק שביעית וע"ז תופס דמיו והטעם דהדמים מותרים בשביל שאין זה דמיהן ועכ"פ לכתחלה אסור מה"ת להחליף או לקבל דמים והדרא הקושי' לדוכתי' אמאי רשאי לקבל לכתחל' דמים בעד החמץ אף דנחשב לו לכיס מלא מעות כיון דיכול לומר לו הש"ל ולסלק חיובו בזה להנגזל מ"מ למה יקח דמיהן לכתחלה ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני חמץ (סי' ט"ו) בזה ולמ"ש י"ל דהא אף דר"ש ל"ל דד"ג מ"מ בדיני שמים ודאי מודה דחייב לשלם א"כ עכ"פ במה דגרם לו שישלם דמים להנגזל חייב בעד זה בד"ש [ואף דבד"ש חייב הגזלן להנגזל אף אם הי' בעין מ"מ לא מפטר השורף בשביל זה וכמו שכתבתי בדיני נ"מ (סי' י"ב) בס' ד"ח והטעם כיון דאין הב"ד מחייבין אותו לשלם והי' יכול לומר הש"ל וזה השורף גרם לו שישלם דמים מעליא חייב לשלם ולא פטרינן ליה בשביל זה דמה איכפת ליה בחיובו של הגזלן שהי' חייב בד"ש ויש עוד בזה אריכות דברים ויבואר אי"ה בח"מ דיני דיינים] וכיון דהשורף עכ"פ גרם לו שישלם וחייב בד"ש שפיר רשאי הגזלן לקבל דמי החמץ כיון דהשורף חייב לשלם דהוי ככיס מלא מעות והגזלן מקבלו בשביל חיובו דחייב בד"ש דגרם לו לשלם דמי' מעליא להנגזל ואין זה אצלו חלופי חמץ לכך רשאי לקבלו

וכן יש לומר בהא דמבואר ב"ק (דף ק"ה) בגזל חמץ ועבר עליו הפסח ונשבע עליו דאמרינן בש"ס כיון דאי מגנב או מתבד חייב לשלם ממונא קא כפר לי' וחייב בקרבן וכ' שם הרא"ש ולא מיכפר לי' עד דמשלם ליה דמי חמץ מעלי' ואמאי יהי' רשאי להנגזל לקבל דמי חמץ מעליא כיון דמה"ד הוא חמצו רק הואיל דכפר בו ונשבע לא מכפר לי' עד דמשלם דמי חמץ מעליא א"כ מקבל חלופי חמץ האסור ולמ"ש אתי שפיר כיון דאף בלא נשבע עליו אף דיכול לומר לו הש"ל מ"מ בד"ש חייב לשלם דגרם לו ע"י גזלת החמץ בזמן ההיתר שיהי' נאסר א"כ כיון דרוצ' בכפרה על שבועתו דממונא קא כפר ליה חידש הרא"ש דאין לו כפרה עד אם ישלם כל חיוביו אף מה שחייב בד"ש ואין קרבן בלא קרן וחייב לשלם דמים מעליא והנגזל רשאי לקבלו בעד החיוב שחייב לו בד"ש:

ובזה יש ליישב קושית הישׁ"ש ב"ק שם) סי' מ"ה) ובמל"מ) פ"ג מגזילה) דלדברי הרא"ש מאי מספקא לי' לרבא ב"ק (דף ק"י) כהנים בגזל הגר אי יורשים הוו או מקבלי מתנה ונ"מ בגזל חמץ ועבר עליו הפסח אי יורשין הוו היינו האי דירתי מירית ואי מקבלי מתנ' הוו מתנה קאמר רחמנא דניתיב להו והא לא קא יהיב להו מידי דעפרא בעלמא הוא והא בגזל הגר דחייב לכהנים הוא אחר שנשבע להגר והוד' ואח"כ מת הגר ובהא לכ"ע אינו יכול לומר הש"ל דהא לא מיכפר לי' עד דמשלם לי' ממון בעד החמץ ולמ"ש י"ל דהא ודאי בעד החמץ אינו חייב לשלם להגר כשהודה בחייו דאסור לו לקבל חלופי חמץ רק כפרה לית לי' להגזלן ולא מקבלין הקרבן לכפר עד דמסלק ממנו כל חיוביו הנצמח מגזילה הזאת וכל זמן שנשאר איזה חיוב אף שהוא בד"ש לא מיכפר ליה העון שנשבע לשקר על עבירו' זו ואף דחיוב בד"ש בא עליו מקודם שנשבע מ"מ כיון דעל ממון זה נשבע וצריך כפרה צריך שיסלק מעליו כל חיוביו שיש לו מן ממון זה וכיון דחייב בד"ש לא מיכפר ליה עד דמשלם דמים מעלי' וזהו דוקא אם הי' הגר בחייו אבל אחר שמת נפקע ממנו החיוב של ד"ש כיון דאין לו יורשים והוי כאילו נמחל החיוב של ד"ש ואינו צריך שוב לסלק ממון מעליא כיון דלא נשאר רק החיוב ממון עם הקרבן הבא בסיבת שבועתו שנשבע בשקר שפיר אי יורשין הן האי דירתי מוריש ואף דודאי ביורשין ממש ירתי כל מה שהיה חייב לאביהן הן החיוב דלציד"ש הן החיוב דגרם ובא בסיבת השבועה מ"מ בגר לא ירתי החיוב הקדום אל השבועה אשר נתחייב בדיני שמים רק מה דכפר בשבועתו ושפיר יכול לומר הרי שלך לפניך אי לאו דמקבלי מתנה הוו ומתנה קאמר רחמנא דניתיב להו:

ולמ"ש בביאור דברי הרא"ש דעיקר מה דצריך לשלם ממון מעלייא הוא משום חיוב דלציד"ש דרמיא עליו ולא מקבלין קרבנו לכפרה עד דמסלק כל חיוביו י"ל דהב"ד לא נחתי לנכסי לגבות דמים מעליא רק דמעכב הכפר' בלבד ומיושב מה דעמד המל"מ שם על הטור ח"מ דלא הביא הדין דגזל חמץ ונשבע דחייב לשלם דמים מעליא שחידש הרא"ש ז"ל ולהנ"ל כיון דכל הטעם הוא דמעכב הכפר' ולא מקבלין הקרבן עד דמשלם דמים מעלי' כדי שלא ישאר דבר חוצץ עוד חיובו שחייב בד"ש בשביל שגרם לו היזק א"כ עכשיו דליכא כפרת קרבן בעוה"ר ליכא נ"מ ואי דחייב ממון מעליא לכפרה הא בלא"ה אף אם לא נשבע חייב לצאת יד"ש על הגרמת ההיזק:

סימן ז

כתב הרמב"ם (פ' ד' מחו"מ) תערובת חמץ עוברין עלי' משום ב"י וביי"מ כגון המורייס וכותח הבבלי ושכר המדי וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים אבל דבר שיש בו תערובת

חמץ ואינו ראוי לאכילה הרי זה מותר לקיימו בפסח ובמ"מ דהוא כפי' רש"י ואלו עוברין היינו בב"י וכבר נתבאר מדבריו בפ"א שאין בתערובת חמץ לאו באכילתו אא"כ אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס ובודאי לדבריו הוא הדין דאינו עובר עליו אא"כ ביש בו כזית בכדי א"פ ויש מן הגאונים שאפילו בפחות מכן עוברים עליו וגם ראיתי מי שמפרש דברי רבינו כך שאע"פ שאינו עובר באכילתו חייב בביעורו שהרי יש כזית חמץ שם ואע"פ שמעורב בכמה זיתים עובר הוא על קיומו כך פירש הרב רמ"כ והמג"א (ריש סי' תמ"ב) פסק כדעת זה וכתב ונ"ל דאם נתערב מין במינו כגון קמח בקמח אז אם נתבטל ברוב אינו עובר עליו דהא מה"ת מותר לאכלו לכתחילה ומכ"ש דשרי להשהותו מדאורייתא אבל במין בא"מ אע"ג דכי ליכא כזית בכא"פ לא לקי על אכילתו היינו משום שאינו מצטרף הכזית כיון שאינו אוכל אותו בב"א אבל חייב לבערו שהוא מצורף ממיל' והדברים צריכים ביאור למה לענין ב"י עובר בליכא בו כזית בכא"פ. והמקו"ח כתב טעם פלוגתתן דס"ל כשיטת הר"ן דבטעמו וממשו אפילו ביותר מכא"פ יש בו איסור חצי שיעור אלמא דלא נתבטל מש"ה חייב בב"י. אבל לדעת רמב"ם דפוסק בהלכות נזיר דבליכא כבא"פ אף איסו' דאורייתא ליכא אלמא דנתבטל האיסור כשא"ב כבא"פ מש"ה אף לענין ב"י אינו עובר. וא"כ צריך להבין ביותר דעת רמ"כ בדעת הרמב"ם כיון דלית בו איסור תורה באכילתו וגם בהלכות מ"א מבואר דעתו דבלית בי' כבא"פ נתבטל ולמה לענין ב"י יתחייב.

עוד מבואר שם ברמב"ם (ה' י"ב) דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל לאדם כלל או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאק' וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח ואע"פ שא"ב מן החמץ אלא כ"ש ה"ז אסור לאכלו ועמד ע"ז בס' מחנה אפרים דנראה מתוך דבריו דאיירי אפילו בחולה דהא סתמא לזה קאי וא"כ קשה הא כתב בהל' יסוה"ת דכל איסורין מותרין לחולה שלא כדרך הנאתן כגון שעירב דבר מר עם דברים האסורים ה"ז מותר כיון שאין החיך נהנה ממנו א"כ בתריאק' נמי הא אין החיך נהנה ממנו כנודע. ולכאורה י"ל בפשיט' למ"ש לדין בצל"ח פסחים (דף כ"ד) דהא דאין לוקין רק כדרך הנאתן הוא שכאשר האיסור עתה לפנינו צריך שיאכל כדרך הנאתן ודה"נ לא מיקרי אלא הנאה היותר חשובה שבידו להנות ממנו כפי שהוא עכשיו לכך האוכל חלב חי פטור שהרי הי' בידו לבשלו שהוא יותר טוב וכן הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שהרי היה בידו למשוח עורות אבל משק' היוצא מן איסור וכבר נעשה משקה לפי מה שהוא עתה הנאה היותר חשובה הוא השתיה ומקרי כדרך הנאתן והא דאם ערב דבר מר חשוב אכילה שלא כדרך הנאתו היינו כיון שהוא מר ונתקלקל מלאכול שוב אינו עומד

לאכילה רק לשאר דברים ומקרי אכילה שלכדה"נ ואם עירב דבר מר באיסור הנאה שוב אינו עומד לאכילה רק לשאר הנאות שוב חייב מלקות על שאר הנאות ועל אכיל' פטור ובזה יש לישב מה שעמד הפנ"י בהא דמבואר בפוסקים באפה פת בחמץ דאסור הא הוי שלכדה"נ ובש"ס קאמר בקש של כלאי הכרם דזה הוי כדה"נ ולהנ"ל י"ל דלאחר שנתחרך הפת ונתקלקל אינו ראוי עוד לאכילה ושוב אינו עומד לדבר אחר רק להנאה הזאת והוי כדרך הנאתו אמנם מדברי תוס' פסחים (דף כ"ח) שכ' דרבנן דמתני' אף מפרר וזורה לרוח סברי כרבנן דע"ז דאמרו אף אף היא נעשית זבל רק בחמץ דכתיב לא יאכל ואינו אסור אלא כדרך הנאה וכה"ג לאו דרך הנאה הוא ובע"ז דלא כתי' אכילה אסור אף שלא כדה"נ ויקשה הא כיון שנתקלקל שוב אינו ראוי ועומד לדבר אחר רק לזבל והוי שוב כדרך הנאה:

אך י"ל דהא כבר עמד שם הפנ"י על קושית התוס' דבלא"ה אתי שפיר דאימתי נעשית זבל לאחר הפסח ואז י"ל דסבר כר"ש דלאחה"פ מותר בהנאה וא"כ י"ל ודאי התוס' מודים דכשנעשה זבל וכבר נתקלקל ואינו עומד לדבר אחר אז הוי כדרך הנאתו וכמ"ש הצל"ח רק עכ"פ עכשיו בפסח כשמפררו וזורה לרוח מעותד להעשות זבל והוי כמכין לו שיהנה אח"כ מאיסור הנאה והוי כאילו נהנה עכשיו במה שהכין לו לזבל לכך כתבו דממנ"פ מותר אי אזלית בתר השתא הא עכשיו עומד לחשיבות יותר והוי לזבל שלכדה"נ ולאחר שיתקלקל ואז לא יהי' ראוי לדבר אחר הא זה לא יהי' רק אחה"פ ואז מותר להנות ומיושב בזה קושית השער המלך דמשמע מדברי תוס' שם דשלכדה"נ אף לכתחלה שרי ואיך יפרשו המתני' דלא יסיק בו תנור וכרים הרי מבואר משם דעכ"פ אסור לכתחל' שלכדה"נ ועוד הקשה השעה"מ הא דפריך הש"ס ריש פ' כ"ש פשיטא הא טובא אשמועינן מתניתין דעכ"פ שלכדה"נ אסור מדרבנן. עוד הקשה השעה"מ שם הלכות יסודי התורה למה דמשמע מדברי תוס' פסחים (דף כ"ה) ד"ה שאני היכל ופירש"י שאין זה דרך הנאתו וכ' תוס' דהא דאסור לישב תחת צל אשרה משום דאשרה לצל עשויה והוי דרך הנאתו ועוד דבע"ז לא כתיב אכילה מבואר לתירוץ ה"א דאף בע"ז מותר שלכדה"נ רק צל אשרה הואיל דעומד לכך אסור ויקשה ממתני' דע"ז דאמרו לו אף היא נעשה זבל ומגדל צמחים ואמאי אסרו זוז"ג כיון דליכא גורם איסור דהוי שלכדה"נ ולמ"ש אתי שפיר הכל דכיון דמסיק בהחמץ ונעש' שרוף אינו עומד לחשיבות אחר רק להנות מגחלתן והוי כדרך הנאתן ולכך פריך בש"ס פשיטא דלא יסיק דאף דהשתא הוא שלכדה"נ מ"מ אח"כ יהנה כדה"נ וכן שפיר אמרו לו לר' יוסי אף היא נעשה זבל כיון דאח"כ כשבסוף יתקלקל אז לא יעמוד שוב לדבר אחר ואז יהנה ממנו כדה"נ ולפי

זה שפיר אסור בפסח התריאק"ה שעומד עכשיו אחר התערובות לאכול לחולים והוי כדרך הנאתן:

אולם מדברי רש"י ותוס' פסחים דף כ"ד) מבואר דלא כדברי הצל"ח בזה וכמ"ש בעצמו שם וגם מדכתבו התוס' הא דאכל ציפור בכ"ש בחיה הא הוי שלא כדרך אכילה וכ' סתם עוף רך וחזייא לאומצא חשיב דרך הנאה מבואר אף דיותר טוב לאכול מבושל מ"מ לא תליא דוקא בזה אם עומד לדבר יותר חשיבות או לא רק שיאכל כדרך אכילה והדרא קושית המח"א לדוכתה:

ונראה דהנה זה לשון הרמב"ם (פ"ה מיסה"ת) בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה בזמן שהוא דרך הנאתן כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ אבל שלא דרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערל' או שמשקין אותו דברים שיש בו מר מעורב עם איסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך הרי זה מותר ואפי' שלא במקום סכנ' חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אף שלכדה"נ עכ"ד [ומדברי הרמב"ם כאן מבואר דאף אכיל' דיוה"כ דלא כתיב בי' אכילה רק בלשון תענו נפשותיכם מ"מ דוקא כדרך אכילתו אסור מה"ת אבל שלא כדרך אכיל' גם ביוה"כ אינו חייב ודלא כמו שהעלה השא"ר (סי' ע"ו) וראיתו מדלא פטרינן באוכל אכילה גסה רק מטעם פרט למזיק ודבריו צ"ע מש"ס יבמות (דף מ') וכ"ת רצה לתאבון אכלה רצה אכילה גסה אכלה ופריך אכילה גסה מי שמיה אכילה והא אמר ר"ל האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור ואם נאמר דאכיל' גסה הוי שלא כדרך אכיל' למה להקשות מר"ל תיפוק לי' כיון דשם כתיב ואכלו אהרן ובניו וכיון דכתיב לשון אכילה שמעינן דבעי כדרך אכילה וכמו שכ' שם רש"י אלא ודאי מדמקשינן מר"ל ע"כ דאכילה גסה לולא שהוא מזיק הוי כדרך אכילה ואכ"מ בזה. רק עכ"פ מדברי רמב"ם כאן מבואר דגם ביוה"כ בעינן לחייבו שיאכל כדרך אכילה] ויש להתבונן בסדר דבריו דברישׁ' פתח בכדרך הנאתן פרט לאיסורי אכילה שקצים ורמשים וכן אכילה ביוה"כ דאינם איסורי הנאה וכייל בהו ג"כ איסורי הנאה חמץ בפסח ובהיתר שלכדה"נ דייק שעושה רטיה או מלוגמא מחמץ שהן איסורי הנאה אולם עושה שלכדה"נ ושבק עירב בו דבר מר בחמץ או בערלה רק דייק שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם איסורי מאכל ולמה לא כת' ג"כ מעורב עם איסורי הנאה דהוי שלכדה"נ מזה נרא' בעליל דדוקא בעירב דבר מר באיסורי מאכל זה הוי שלכדה"נ אבל אם מערב באיסורי הנאה דבר מר חייב עכ"פ מצד נהנה דהא ר' יוחנן ור"ל מחולקים (ס"פ גיד הנשה) באיסור אכילה אם חייבו התורה על הנאת גרון או חיך או הנאת מלוי הכרס שמשביע מעיו ואנן קי"ל דעל

הנאת גרון וחיך הוי שם אכילה ואם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל אותו חצי זית חייב שכן נהנה גרונו בכזית אף דלא מילא כריסו בכזית אולם מ"מ יודה ר' יוחנן דגם מה דמילא כריסו הוא הנאת מעיו שמשביעו ומשבר רעבונו ואינו תאב עוד לאכול. ובמערב דבר מר אף דאינו חייב על הנאת חיך כמו דמדייק הרמב"ם דלית בי' הנא' לחיך מ"מ מי יכחיש דאחר שיורד לתוך מעיו ונתמלא כריסו מזה נהנה עכ"פ שבר רעבון מעיו לכן אף דפטור על אכילה הזאת שלא הי' הנאה לחיך מ"מ הנאה יש במה שמילא את כריסו והנאה הזאת הוי כדרך הנאה להניח מאכל בכריסו ואסור מדאורייתא לכן אם מערב בו דבר מר נקיט הרמב"ם רק איסורי מאכל שהן מותרין בהנא' זולת באכיל' אסור וכשמער' בו דבר מר ואין בו הנאת חיך לאו שם אכילה הוא ואף דמ"מ נהנה במה שממלא כריסו מ"מ הא זה מותר בהנאה אבל חמץ בפסח או ערלה דהן איסורי הנאה אף כשמערב בו דבר מר מ"מ אף דאינו ראוי לאכיל' דלא הוי הנאת חיך אבל שם חמץ לא נפקע כל זמן דלא נפסל מאכילת כלב וא"כ יש לו הנאה עכ"פ במילוי כרס לא מבעי' למ"ש הצל"ח דמשקין כיון דאינן עומדין רק לשתי' הוי כדרך הנאתו ה"נ בזה כיון שבלע וירד תוך מעיו שוב אינו עומד לדבר אחר רק למלא כריסו מזה והוי הנאה הזאת כדרך הנאתו ואפי' אם נאמר דלא כשיטת הצל"ח מ"מ זה הוי דרך אכי' למלאות מעיו דלגבי מילוי כרס ליכא נ"מ אם יש בו דבר מר או לא רק לחיך ליכא הנאה ולא מקרי אכילה רק בהנאת חיך אבל מ"מ הנאת מלוי כרס הוי כדרך הנאה לכך נקיט הרמב"ם באיסורי הנאה רק אם עשה מלוגמא או רטי' משא"כ באכילה שיש הנאת מלוי כרס ומעיו בזה אף דעירב דבר מר אסור אולם מ"מ מלקות אינו חייב על זה לדעת רמב"ם דא"ח מלקות על הנא' לכן אף דבהלכות מ"א (פ' י"ד) כ' הרמב"ם דכל אוכלין האסורין א"ח עד שיאכל אותן דרך הנאה חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם דחייב אפי' שלכדה"נ וכ' כיצד המחה חלב וגמאו או שעיר' דברים מרים לתוך יין נסך או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור ואם ערב דבר מר בקדרה של בב"ח או ביין כלאי הכרם ואכלו חייב עכ"ל אף די"נ אסור בהנא' מ"מ אם עירב דבר מר אף דלגבי מעיו הוי הנאה מ"מ כיון דליכ' הנאה לחיך לאו שמא דאכילה ושתי' הוא דלזה הוי שלכד"א ואכילת ושתית מעיו ל"ה רק הנאה ועל הנאה א"ח מלקות לדעתו אבל לענין איסור מ"מ שם איסור עליו מצד הנאת מעיו ואסור לחולה שאין בו סכנה מה"ת ולכך נקט הרמב"ם בהלכות יסה"ת רק באיסורי אכילה עירב דבר מר ובאיסורי הנאה מותר רק מלוגמא ורטי' ולא לאכול דעכ"פ יש הנאת מעיו ומה"ט אתי שפיר דברי הרמב"ם בהלכות מ"א דלא סיים דבכלאי הכרם ובב"ח חייב בהבאיש והסריח כמ"ש בשאר איסורים לפטור מטעם שלכדה"נ:

ובספר חות דעת יו"ד (סי' ק"ג) דמ"מ כשהסריח והבאיש פטור מטעם אחר דכבר נפקע האיסור דילפינן מנבלה דהראוי לגר קרוי נבלה ושאינו ראוי לגר אינו קרוי נבלה ואף אם ממתקו ומתקנו אח"כ מ"מ מותר דכבר פקע ממנו איסור נבלה אבל אם אכל הנבלה שאינה ראוי' כמות שהוא בלא מיתוק ותיקון בלא"ה פטור דהוי שלכד"א לכך בב"ח וכה"כ בנפסל מאכילת אדם פרח מני' איסורא וכן פשיטא לי' לבעל שאגת ארי' (סי' ע"ה) וזה צ"ע דלא נוכל למילף מנבלה דשם לאו איסור הנאה הוא רק איסור אכילה אבל באיסורי הנאה דאף אפרן אסור כל זמן שלא נעש' מצותן ומבואר בדברי תוס' ע"ז (דף מ"ט) הא דגידולי ערלה אסור למאן דס"ל זה וזה גורם אסור וגידולי תרומה מותר מה"ת משום דערלה אסור בהנאה יש לאסור הגידולין שגם זה הנאה הוא אבל באיסור אכילה אין לאסור הגידולין שאינו אוכל האיסור עצמו עי"ש ואף בדבר שזרעו כלה מ"מ כיון דגידולין ממקור וסיבת האיסור באו מה שהוא איסור הנאה כן נמי אף בנפסל מאכילת אדם כ"ז שלא נעשה מצותן יהי' אסור שבא בגורם דאיסור הנאה וכן מבואר מדברי הרמב"ם הלכות מ"א וש"ע יו"ד (סי' רצ"ד סי"ב) דפוסק אם נטע אגוז של ערלה הפירות שיוצאים ממנו מותרים וזוז"ג מותר וסובר דפירות דאיסורא וקרקע דהתירא הוי זוז"ג ודלא כשיטת התוספות ורמב"ן ע"ז שם דסברו אגוז וקרקע שני ענינים הם ולא הוי זה וזה גורם ועי"ש ברמב"ן ור"ן וריטב"א לשיטתם באמת לרבנן מותר אף דל"ה זוז"ג הטעם משום שהוא כלה בארץ עד שלא יצמח ועי"ש תוס' ד"ה ואין ובמהר"ם לובלין [ותמהני על גליון רעק"א ז"ל שכ' ביו"ד שם דדעת התוס' לאסור דלא מקרי זוז"ג דאגוז וקרקע הפעולות שני ענינים הם מניין לו זה אף דחלקו על זה דזה לא נקרא זוז"ג מ"מ מבואר דסברו לרבנן אם נטע מותר מטעם דכבר כלה בארץ עד שלא יצמח כמבואר למעיין שם בתוס' ובמהרש"א ואם כן ודאי הלכה כרבנן בזה] ולדעתי נראה דלרבנן כיון דכבר כלה אף דבא מסיבת איסור הנאה מ"מ הבא מכחו אינו אסור ואף דל"ה זוז"ג ובאמת יש להבין הא דמבואר סוף תמורה דאפרן מותר רק מטעם דנעשה מצותן ואכ"מ בזה עכ"פ לדעת רמב"ם דרק מצד דהוי זוז"ג מותר חזינן דהבא ומסתעף מאיסור הנאה אף דכלה ונעשה עפר הי' הבא מכחו אסור רק מטעם דהוי זוז"ג מותר ובלעדי זאת נשאר באיסורו להנות ממנו ובאמת מדכ' הרמב"ם בהסריח והבאיש דפטור וכלל זה בבבא דשלכדה"נ כתב הנו"ב מהד"ק ח' יו"ד (סי' כ"ו) דסובר כר' מאיר דדוקא בסרוח מעיקרא ולא חל שם נבלה אבל אם חל כבר שם איסור נבל' אף דא"ר לגר הוי נבלה וצריך שיפסל מאכילת כלב וכמו דפוסק כן לענין טומאה. וא"כ בודאי יש לדקדק בדברי הרמב"ם למה לא כתב לחייבו בב"ח וכלאי כרם בהבאיש והסריח כיון דחייב אף שלא כדרך הנאתו אולם למ"ש

א"ש דבנפסל מאכילת אדם לאו תורת אוכל עליו לחייבו בלאו אבל מ"מ אסור לאכול מטעם הנאה דמילוי כרס ומ"מ אינו לוקה ע"ז דדעת הרמב"ם דאינו לוקה על הנאה **ולפ"ז** אתי שפיר הא דתריאק"ה אסור לאכול בפסח דאף דאין בו טעם לחיך ונפסל מאכילה מ"מ הנאת מעיו ומלוי כרס איכא ואתי שפיר קושיית המחנה אפרים:

והנה דעת התוס' דלוקין על הנהנה מאיסור הנאה כמבואר מתוס' פסחים סוגיא דחזקיה ותוס' חולין (דף ק"כ) ועיין ש"ג פסחים פ' כ"ש ולדבריהם י"ל באמת אם אוכל איסור הנאה שלא כדרך אכיל' מ"מ חייב על הנאת מעיו ומילוי הכרס כמו שהוכחתי מדברי הרמב"ם דאסור מה"ת רק לשיטתו אינו לוקה על הנאה אבל להתוס' דבכל מין ממיני הנא' לוקה אף בכה"ג לוקה ומובן בזה דברי תוס' נזיר (דף ל"ז) סוגיא דטעם כעיקר שכתבו בהא דקאמר הנח לכותח הבבלי דלית בי' כזית בכדי אכילת פרס אי בעיני' דקא שריף ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם פי' רש"י דלאו אכילה היא לחייבו עליה והתוס' כתבו שם ומ"מ נראה דאי מתרמי הכי מודו דחייב ובהכי לא איירי מבואר דסברו דאם אחשבה ואכל בעיניה דחייב עליה מלקות ולכאורה תמוה הא משנה שלמה שנינו במס' יומא אכל אוכלין שאינן ראויים לאכילה כו' והשותה ציר ומורייס פטור וציר ומורייס לטבל עבידי ומש"ה פטור כיון שלא אכל דרך אכילה ובטלה דעתו אע"ג דאחשבה אצל כל אדם וא"כ אמאי חייב בכותח כשאכלה בעיני' ומצאתי ברדב"ז (ח"ג סי' תקמ"ה) שעמד על זה ולמ"ש אתי שפיר דהתוס' לשיטתם דעכ"פ לוקה על הנאה א"כ אם אכל כה"ג ניהו דהוי שלכד"א ולאו שם אכילה ע"ז לחייב מפאת אוכל איסור אבל מ"מ הנאת מעיו ומילוי כרס יש לו ולוקה ע"ז כנ"ל:

ומעתה אף דסובר הרמב"ם בנזיר וכן בחלב בתערובות פחות מכזית בכדי א"פ דאינו חייב וסובר בהלכות נזיר דאינו אסור רק מדברי סופרים מ"מ זה דוקא באיסורין דאינן איסור הנאה רק איסור אכילה אבל באיסורי הנאה מודה הרמב"ם דאף דליכא כזית בכא"פ מ"מ אסור מן התורה מטעם הנאה דהא כל הטעם דמותר מה"ת אף דידענו מהלמ"ס דכזית בכא"פ דאורייתא ולא אמרינן בזה אחרי רבים להטות מ"מ כיון דחשיבות האוכל הוא בטעמו וחיך אוכל יטעם הוי כניכר האיסור דלא נתבטל וכמ"ש הרשב"א חולין (דף צ"ח) וע"כ באין בו שיעור כזית בכא"פ דמותר מה"ת הוא מטעם שכתבו המפרשים דחצי שיעור ע"י תערובות אינו אסור מה"ת ולפ"ז הוי כמו לר"ל דסובר חצי שיעור מותר מה"ת ומ"מ מודה ר"ל באיסורי הנאה דאף חצי שיעור אסור מה"ת שהרי נהנה כמבואר בירושלמי דתרומות) פ"ו) א"כ לענין איסור הנאה אף אם יש בו רק ח"ש ע"י תערובות כיון דמ"מ נרגש הטעם ולא נתבטל רק מצד אכילת ח"ש

ע"י תערובות אינו אסור מה"ת מ"מ לענין הנאה הוי שיעור שלם ואסור מה"ת ואתי שפיר שיטת הרמ"ק דלענין בל יראו אע"ג דליכא בתערובות כזית בכא"פ אף דאינו חייב מלקות מטעם דאינו אוכל שיעור שלם וגם מצד אכילת ח"ש ליכא איסור תורה הואיל דהוא ע"י תערובות אבל מ"מ אסור מה"ת לאכול מצד איסור הנאה דעכ"פ נהנה במילוי כרס והנאת מעיו הוי הנאה לכך עובר נמי בב"י רק על הנאה אינו לוקה אבל מ"מ איסור דאורייתא יש ושפיר עובר בב"י:

אך לכאורה י"ל דתליא במ"ש המל"מ הלכות מ"א ובהלכות אבל לחקור בהא דקי"ל נבלה שא"ר לגר אינה קרוי' נבלה באיסור הנאה אם נפקע ג"כ ממנו איסור הנאה היכא דא"ר לאכילת אדם וכתב דאיסורי הנאה דנפקי מלא יאכל כ"ז שחייב על אכילה חל עליו ג"כ איסור הנאה ובנפסל מאכילת אדם דאינו חייב עוד על שמא דאכילה שוב לא שייך בי' איסור הנאה. א"כ בנתערב בו פחות מכזית בכא"פ דשוב לא שייך ביה אכילת איסור מה"ת ל"ש בי' איסור הנאה אולם נראה דדוקא בנפסל מאכילת אדם דשוב לא יש מציאות איסור אכילה פרח ממנו האיסור אבל בנתערב כיון דבאמת לא נפסל מאכילה רק דל"ש בי' איסור הואיל דהוא ח"ש ע"י תערובות ומ"מ אם אוכל כזית מתערובות לצרף להשלים לאיסור בעין שאכל מעט פחות מכזית אם נאמר דחייב ודאי לא פקע מני' איסור הנאה ואף אם נאמר דתערובות אינו מצטרף הואיל דהוא ע"י תערובות מ"מ איסור הנאה לא נפקע ממנו בכה"ג ובאמת מ"ש המל"מ דמה דלא נפקי מלא יאכל אז אף כשנפסל מאכילת אדם אסור מצד הנאה יש להביא ראי' לזה מדברי תוס' ע"ז הנ"ל דערלה דאסור בהנאה לכך גידוליו אסורין אף בדבר שזרעו כלה הרי אף דכבר נפסל מאכילה כשכלה מ"מ איסור הנאה לא פרח מני' ועוד הא חזינן כ"ז שלא נעשה מצותן דאף אפרן אסור. אולם יש להתעורר עפי"ז מש"ס ב"ק (דף מ"א) דפריך לכתוב לא יהנה ומאי פריך דלמא לכך כתבה רחמנ' לאיסור הנאה בלשון אכיל' לדעת דאם נפסל מאכילת אדם ולית בי' שמא דאיסור אכילה מותר גם בהנאה מה שאין כן אם הי' כתוב בלשון איסור הנאה ויש ליישב:

ומ"מ דברי הכו"פ (סי' פ"ז) שהשיג עליו הח"ד שם במה שרצה לומר דנותן טעם לפגם תליא באיסור שלכדה"נ המה תמוהין דאף בכה"כ ובב"ח אף בנפסלו מאכילת כלב אסור היינו מטעם הנאה וכמו בכל איסורי הנאה דמ"מ נוטל"פ מותר ולמה יגרע בב"ח וכה"כ משאר איסורי הנאה וגם י"ל מ"ש הח"ד דילפינן מנבלה שא"ר לגר אף דבב"ח אסור בהנאה מ"מ דרשינן סמוכין במשנה תורה ומדכתיב לא תבשל ואח"כ כתיב לא תאכל

כל נבלה להורות דאיסור בב"ח דומה לזה לנבלה דהוא דוקא הראוי לגר קרוי נבלה ושא"ר לגר אינו קרוי נבלה לכך בנסרח י"ל דלית בי' איסור בב"ח וצ"ע בזה:

וראיתי בכו"פ שם שכתב לדון למ"ד אפשר לסוחטו מותר בב"ח ואם בא אליהו ואמר דכבר נסחט החלב הי' מותר וא"כ בנשרף לעפר ודאי דפרח מיניה טעם חלב ונסחט בבירור ואמאי יהי' אפרן אסור עיי"ש ולמ"ש י"ל כיון שנשרף והאפר בא מתערובת איסור בב"ח ובא משניהם אסור כמו גידולי ערלה בדבר שזרעו כלה וצ"ע בזה דמ"מ י"ל אין האפר בא רק מן הבשר ולא מן החלב. ועיין ש"ך י"ד) סי' קכ"ג ס"ק כ"ו) חרצנים וזגים של גוים ושמרי יין שלהם דכ' האו"ח דאם שרפן אף תוך י"ב חודש אפרן מותר ותמה הש"ך דבריב"ש מבואר דבסתם יינם אפרן אסור ובדגול מרבבה שם מתרץ דדוקא אם קבל חטים בשכר יי"נ או יין בעצמו לענין יי"ש היוצא בזה אוסר הריב"ש אף אפרן אבל שמרי יין השמרים בעצמם ח"ב איסור רק מצד הלחלוחית המעורב בהם ולכך אם שרפן בודאי כלה הלחלוחית ונשאר רק השמרים ואין האפר אסור עיי"ש. וה"נ י"ל דכוותי' דהחלב בודאי כלה ונשרף והאפר בא מן הבשר וכדברי הדג"מ מבואר בתשב"ץ (ח"ג סי' רצ"א) החרצנים והזגים לא מפני עצמן אסורין אלא מפני לחלוחית וכשכלה הלחלוחית לא נשאר בהם איסור עי"ש ומ"מ י"ל בבשר בחלב אף דאפשר לסחטו ולהפריד זה מזה מותר מ"מ האפר בא מן שניהן ביחד הוי כבא מגוף איסורי הנאה:

ונראה למ"ש ביין נסך דהאיסור הוא כמו ע"ז ואף מן סתם יינם כמו דאפרם אסור כן נמי אף בנפסל מאכילת כלב מ"מ אסור בהנאה וצ"ע בתרה"ד (סי' קכ"ט) שכ' בדיו הנעשה מי"נ דלא פקע מיני' איסור שתיה והנאה וכ' וניהי דאפשר דמדאורייתא פקע כה"ג כדאמרינן אפשר לנבלה שתעשה שחוטה כלומר שתהא מוסרחת ותהא מותרת מ"מ מדרבנן לא פקע עכ"ל ולמה לי' לזה הא אינו דומה איסור הנאה לאיסור אכילה דכיון דמ"מ בא דבר זה בסיבת וגרמת איסור הנאה אסור כמ"ש תוס' ע"ז הנז' ואינו דומה לנבלה דהוא איסור אכילה בלבד ובפרט ביי"נ דאסור כמו ע"ז דאף אפרן אסור מדכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם וכמ"ש תוס' סוף מס' תמורה:

סימן ח

ונראה למ"ש דדבר הבא מגרם אה"נ אסור בהנאה ואף בנפסל מאכילה כמו גידולי ערלה וההי"ד מלוגמ' של חמץ שנסרחה בפסח וכן פת שעיפשה ונפסל מאכילת כלב דאסור לעולם אם חל עליו איסור חמץ ונעשה תוך הפסח הוא לאו דוקא בשביל שחל עליו חובת ביעור רק כיון דאסור בהנאה וזה בא מכחו עומד באיסורו וממילא אף כשאינו של ישראל רק של נכרי ונסרחה תוך הפסח עומד באיסורו מלהנות בו כיון דחמץ של

גוי אסור ג"כ בהנאה תוך הפסח וחל עליו איסור הנא' עומד עוד באיסורו כל הבא מכחו ותמהני על המקו"ח שכ' (סי' תס"ו) דרטי' שנסרחה ביד נכרי מותר דהוי כמו חרכו קודם זמנו עי"ש ולא אדע הא מ"מ כבר חל עליו שם איסור הנאה בפסח ואף דנסרחה ונפסלה מאכילת אדם מ"מ בא מכח איסור הנאה ועיין בחמד משה (סי' תמ"ב ס"ק ו') שהשיג על הח"י שכ' בדיו שבישל נכרי בפסח אסור לכתוב בו וכתב דדוק' בחמץ של ישראל שנפסל מאכילת כלב בפסח אסור בהנאה משום שנתחייב בביעור ואין זה ביעורו אלא שריפה או קבורה אבל של גוי לא נתחייב כלל בביעורו ביד גוי ואף דנאסר בהנאה היינו כ"ז שהי' ראוי לאכילת כלב אבל בנפסל מאכילת כלב הרי הוא ככל איסורין דמותרין באכילה אף בהנאה ולמ"ש דברי הח"י נכונים כיון דמ"מ נסתעף ובא מכח איסור הנאה נאסר אף דנפסל מאכילת כלב ודומה לדברי תוס' ע"ז הנז' ולכאורה למ"ש התוס' סוף תמורה הטעם דנשרפין אפרן מותר הואיל דנעשה מצותן א"כ בחמץ של גוי או ערלה וכלאי הכרם נימא דהאפר יהי' קאי באיסורו לעולם כיון דבא מאיסורי הנאה ולא נעשה בו מצותו דגוי אינו מצוה לשרפו וכן לדעת תוס' ורא"ש ר"פ כ"ש דאפר חמץ מותר בהנאה נימא אם גוי שרף יהי' אסור. אך מ"מ נראה דלא נחמיר יותר בשל גוי מאם הי' של ישראל ואם היה של ישראל ודאי פקע האיסור אף אם נשרף מאליו מ"מ הוי כאלו נעשה מצותן כן נמי אם נשרף ביד הגוי אף דהאפר בא מאיסורי הנאה מ"מ כיון דנשרף נעשה מצותן מה שהיה חל אז אם הי' ביד הישראל לכן האפר מותר אבל כ"ז דלא נעשה אפר רק שנפסל מאכילה ודאי דל"מ מה שנעשה ביד גוי ואם היינו אומרים דביד גוי אם נעשה אפר אסור היה ראוי להיות אסור לעולם אף לאחה"פ דכיון דלא נעשה מצותן וסיבב אסה"נ אף דחמץ בעצמו מותר מה"ת לאחר פסח ושל גוי אף מדרבנן היינו מצד חק התורה דכך גזר היוצר לאסרו כל ימות הפסח ואח"כ שב להתירו ומי יתן טהור מטמא לא אחד אבל האפר דנסתעף מאיסור הנאה בזמנו הי' אסור לעולם ועיין לשון פי' משניות לרמב"ם ר"פ כ"ש ורוצה במאמר ומותר בהנאתו לפי שהוא כששרף החמץ קודם הביעור הותר לו שיהנה באפרו לאחר הפסח. נראה דמפרש בש"ס שם חרכו קודם זמנו מותר אפילו לאח"ז היינו לאחה"פ וא"כ אם חרכו לאח"ז אסור היינו אף אחר הפסח אולם באמת ע"כ ז"א דלשון אפילו משמע להדיא דקאי אף על תוך הפסח וכמ"ש הרמב"ם בעצמו (סוף פרק ג') מחמץ דאם נשרף קודם זמנו מותר הפחמין אף תוך הפסח. אולם אם שרפו אחר זמנו היינו אחר חצות דאז אסור הפחמין וכן האפר וכמ"ש המ"מ שם להדיא בדעת רמב"ם והרמב"ם סתם וכתב דאסור משמע קצת דאסור לעולם והטעם אף דנעשה מצותן מ"מ היינו המצוה דמכאן ולהבא אבל מ"מ כיון דלא

נעשה המצוה מיד בזמנו נאסר האפר לעולם. אולם לא נהירא כלל לומר כן דלא יהי' התולדה חמיר מן האב כיון דחמץ בעצמו היה מותר אחה"פ רק בעבר על ב"י קנסינן לי' לכן האפר ג"כ מותר אחה"פ ועיין מקו"ח (סי' תמ"ג) במכר חמצו אחר חצות אף לשיטת רש"י דאסור למחליף עצמו מ"מ לאח"פ מותר:

ובמקו"ח (סי' תמ"ב סק"ג) כ' על מ"ש המג"א שם בנפסל מלאכול לכלב הפת או מלוגמא שנסרחה דא"ח לבער וכתב המ"א משם המ"מ דאם נסרחה אחר זמן איסור חייב לבער ודקדק דבמ"מ כתב בפסח והטעם משום דעבר כבר על ב"י ונאסר בהנאה לעולם מטעם קנס ואף אפרן אסור מש"ה נסרח אף דהוי עפרן אסור אבל אם נסרח אחר שש כיון דלא עבר בב"י דעפר בעלמא הוא מותר בהנאה אחר פסח עי' שם עוד ואני תמה מאד על דבריו הא עיקר הטעם דחרכו קודם זמנו הוא משום דלא חל עליו כלל מצות ביעור ואחר שש דעת המ"א ברור מללו כיון דכבר חל עליו חובות ביעור חייב לבערו מן העולם אף אם נתבטל מתורת אוכל ל"מ כיון דכבר חל עליו להשביתו מהעולם ולא מטעם קנס דעבר על ב"י הוא דלא מצינו חמץ דעבר עליו פסח דאפרן יהיה אסור מטעם קנס ובודאי לא גרע משאר איסה"נ מה דאפרן מותר ובאמת י"ל אם לא ביערו ונשאר כך עד אחר הפסח אף אם נסרח תוך הפסח וכבר עבר על ב"י יש לדון דמותר אבל זה ודאי אם נסרח קודם לילה אף דכבר חל עליו מצות ביעור מן העולם אם לא ביעורו ונשאר עד אחר הפסח דמותר הואיל דלא עבר על ב"י:

השמטה

דיני פסח (סימן ח) כתבתי להשיג על המקו"ח דדעתו דחרכו לאח"ז דאסור הוא דוקא בחרכו תוך הפסח ממש ולא לאחר שש והוכחתי שם כדעת המג"א דלאחר שש בע"פ דכבר חל עליו חובת ביעור אסור. ולא אמנע הטוב מבעליו להעתיק כאן אשר ראיתי כעת כאן בעה"ק תובב"א ביד חכם א' ממשפחת הגאון ברכי יוסף חיבור גדול מחד מגאוני אשכנז מכונה בשם דמשק אליעזר על מס' פסחים כדוגמת חיבור דמש"א ממנו על מס' חולין הנדפס בשנת ת"ו וז"ל ר"פ כ"ש ולענ"ד דהך עבר זמנו אסור בהנאתו על מותר בהנאה דרישא קאי דמוקמינן כשחרכו קודם זמנו והה"ד בהך עבר זמנו אסור היינו אפילו חרכו ופריך פשיטא וכמ"ש הר"ן ור"י מאחר שכבר חל עליו איסור חמץ ומשני ל"צ לשעות דרבנן כלומר אפילו אם חרכו בשעה חמישית שאסור לאכול מדרבנן וכ"ש בשעה ששית דאסורה גם בהנאה מדרבנן מקרי חרכו אחר זמנו ואסור בהנאה בפסח אם השהה אותה כך אבל פשיטא דבחמישית מותר בהנאתו דלא גרע מלא חרכו דבחמץ מותר בהנאה והשתא א"ש דקאמר לשעות לשון רבים דקאי אחרכו בשעה חמישית

וששית ואצ"ל בחרכו בשע' ז' אחר זמן איסורו מדאורייתא דאסור בהנאה ומייתי מדרב גידל דאין חוששין לקידושין אפילו בחמץ דרבנן כיון שהוא משש ולמעלה דהשעות דאורייתא לכן אז ג"כ אסור בהנאה אפילו חרכו קודם זמנו ולפי"ז בשעה ששית אה"נ דמקודשת אפילו בחמץ דאורייתא מטעם שכתב רמב"ן עכ"ל ועוד האריך בזה. והרי זה חידוש גדול דאף בחרכו בזמן דמות' בהנא' מ"מ כיון דכבר אסור באכילה מדרבנן ס"ל דאסור אח"כ בהנאה והדברים נפלאים:

ע"כ ההשמטה

שוב ראיתי בנו"ב מהד"ת (חלק יו"ד סי' נ"ז) שכתב כן בדעת המ"א דעיקר תלוי במה דכבר חל עליו חובת ביעור וכן מבואר להדיא מש"ס ר"פ כ"ש דקאמ' ל"צ שחרכו קודם זמנו וקמ"ל כדרבא וא"כ מבואר ממתניתין דקתני כ"ש שמותר לאכול מותר בהנאה אם חרכו אז קודם זמנו ונפסל אף לכלב כמ"ש תוס' שם אז מותר אחר זמנו אבל אם חרכו אח"ז דהיינו בשעה דאסור לאכול מחצות היום ואילך אסור לאח"ז ועי"ש בר"ן לא פקע איסורא עד דשרף לי' לגמרי הרי מבואר כדעת המ"א:

שוב ראיתי בספר המנהיג שכתב בחרכו קודם זמנו מותר וז"ל אבל לאחר איסורו אסור בהנאתו משום קנסא הואיל ושהה באיסורי' עכ"ל משמע קצת כדברי המקו"ח וצ"ע באמת שם. גם לא אדע היכן ראה המקו"ח בדעת המג"א דהאפר אסור לעולם בודאי י"ל דכונת המ"א רק דחייב לבער היינו לקיים העשה דתשביתו לעשות אפר כיון דכבר חל עליו. ובס' אבני מלואים ח"ב בשו"ת)) סי' י"ט) שכתב בדעת רמב"ם דבחמץ רק הפחמין אסור אבל אפר מותר דמ"מ נתקיים מצות עשה דתשביתו ולא נראה כן מדבריו בפירש המשניות הנזכר [ומ"ש שם ליישב קושיית תוס' סוף תמורה לא אדע כלל לכלכל דבריו הא במתניתין שם קתני חמץ בפסח בשריפה ואדרבא קתני שם כל הנקברין לא ישרופו וקאמר בש"ס מטעם דיצא קולא לגבי אפר מבואר דגם אפר חמץ אסור]:

והנה המעיין בפי' משניות סוף תמורה וכן בפי"ב מפסולי המוקדשין נראה לכאורה דיש לרמב"ם שיטה אחרת דמ"ש במתניתן כל הנשרפין אפרן מות' קאי על הנשרפין דהקדש בלבד והטעם כיון דאין להקדש צורך בהן ומשמע לכאורה דשאר הנשרפין שאינו של הקדש גם אפרן אסור כיון דמ"מ בא מאיסור הנאה וכמ"ש תוס' ע"ז הנז' ולית ליה סברת תוס' סוף תמורה דנעשה מצותן וא"כ מיושב קושיות המ"א על הרמב"ם ריש (סי' תמ"ה) ברם מדבריו ריש (פ"ט) ממאכלו' אסורות דכתב בשר בחלב דאסור בהנא' וקוברין אותו ואפרן אסור כאפר כל הנקברין משמע דכל הנשרפין אפרן מותר אף דשאר איסה"נ שאינו דהקדש:

וראיתי במקו"ח (סי' תמ"ה) דברים תמוהין דכ' דהנך דחשיב במתניתן דסוף תמורה דאיסור הנאה דידהו לאו מלא יאכל נפקא כו' ושור הנסקל דחשיב אפשר דהא תנא מבעל השור נקי יליף ואסורין אף של כדה"נ מש"ה גם אפרן אסור מה"ת משא"כ בחמץ דנפקא מלא יאכל ומותר של כדה"נ אינו אסור רק מדרבנן ול"ח לתקלה עכ"ד. ותמהני הא הרמב"ם סוף הל' פסולי מוקדשין כייל ג"כ שור הנסקל בהדי הנקברין וכתב דלא ישרופו אף דלדידן שור הנסק' מותר מה"ת שלא כדרך הנאתן:

ועוד הכי אפרן דאסור הוא מטעם דהוי שלא כדה"נ אסור הא זה גרע משלא כדה"נ כיון דנפקא מתורת אוכל ונפסל מאכילת כלב בודאי פקע איסורו והוא בעצמו כתב כן בח"ד (סי' ק"ג.) דאף בב"ח וכ"כ דאסור שלכה"נ מ"מ היכא דנסרח מותר והא דאפרן אסור בנקברין הוא משום דלא נעשה מצותו ובא מאיסורי הנאה וברמב"ם שם הקבלה בידם לקבור אותם ומה"ט אתי שפיר דברי המ"א שם לקבור הפחמין ודלא כמו שהשיג עליו המקו"ח שם:

ועיין תוס' פסחים (דף כ"ט) דהקשו הא לאחר שנשרף ונעשה אפר יכול לפדותו ומותר בהנאה. ובפנ"י שם הקשה דלמא ס"ל מפרר וזורה לרוח וא"כ אסור האפר ודבריו תמוהין א"כ אף אי ס"ל כר' יהודא דאין ביעור חמץ אלא שריפה מ"מ לגבי הקדש נימא דאפר אסור דל"ה כנעשה מצותה דלא חל על הגיזבר מצות שריפה ואולי ס"ל דמ"מ אף דל"ה כנעשה מצותו מותר האפר דלא גרע מאם הי' חל עליו וכמש"ל בשל גוי אולם בלא"ה א"ש אף לרבנן מ"מ יכול ההקדש למכור האפר לגוי ואף דאין פודין היינו מאכל ולא אפר ואף ישראל יכול לפדות ולהנות לאחה"פ:

וראיתי במחברים שם דכתבו דכוונת תוס' דהוי כחרכו קודם זמנו דמותר אף תו"ז ולא נהירא דאף דשל הקדש הוא מ"מ כיון דאסור לישראל להנות ממנו גם מטעם איסור חמץ שוב נאסר האפר ג"כ בפסח דהוי דבר הבא מאיסור הנאה וכמ"ש למעלה. ומ"ש תוס' כיון דכמו שהוא עכשיו לא שייך ביה מעילה דלא שויא מידי נראה אף דלכאורה יכול ההקדש לחרוך עד דנפסל מאכילות כלב מ"מ הוי ג"כ כדבר אחר וראיה לזה מדברי תוס' שם בסוף ד"ה רב אשי דהוכיח הר"י דהמשהה חמץ כדי לבערו אינו עובר דאל"כ אכתי אמאי מעל לריה"ג דמיד כשיפדה הוא שלו ומאי ראיה הא לריה"ג דמותר בהנאה א"כ בחרכו תוך הפסח יכול לפדות א"ו דהוי כדבר אחר ולא היה מועל בשביל זה שהקדש הי' יכול לחרוך. ועוד ראיה מדברי תוס' שם ע"א ד"ה בדין דכתבו דהא דקאמר אף תו"ז מותר היינו בהנאה וכתבו מיהו בשל גבוה קשה לפרש בתוך הפסח דאם לא פדאו אסור

בהנאה ומה קשי' להו הא י"ל דמותר מטעם חמץ של גבוה וממילא אם חרכו הגיזבר יכול להנות אחר פדיון א"ו כיון דלא שייך הנאה בעינא ל"ש לומר מותר בפסח:

והנה הא דלגבי חמץ לא סגי אם נפסל מאכילת אדם כמו נבלה דגלי לן הקרא דאינו ראוי לגר אינו קרוי נבלה ובחמץ בעי דוקא שיפסול מאכילת כלב ג"כ כתב הר"ן הטעם הואיל דראוי לחמע בו עיסה אחרת וגלי לן קרא מדחייב על שאור אף דא"ר לאכילה:

וראיתי בנו"ב תנינא (חלק יו"ד סי' נ"ז) דהוכיח דעכ"פ אם נפסל מאכילת כלב אף דראוי לחמץ בו עיסה אחרת מ"מ מותר דאף שאור ראוי הוא לכלב וע"כ בחמץ בפת שעיפשה דמבואר בש"ס דתלי' בנפסל מאכילת כלב וכמבואר מרי"ף ורא"ש ע"כ בנפסל מאכילת כלב אף דראוי לחמע בו מותר. ותמהני מ"ש דאף שאור ראוי לכלב הא להדיא מבואר תוספתא (פ"א) דביצה מאימתי קרוי שאור משנפסל מאכילת כלב ועיין פ"ח (סי' תמ"ב) וע"כ צ"ל דוקא שאור דעומד לכך ולזה נעשה לחמע בו עיסה אחרת לכך אף בנפסל מאכילת כלב אסור אבל חמץ דאינו עומד לכך ולא נפקע איסורו רק אם ראוי לאכיל' כלב ובלא ראוי לאכילת כלב נפקע איסורו והא דכתב הר"ן פסחים הטעם בפת שעיפשה משאור היינו כמו שאור ראינו דאסרה התורה אף דא"ר אף לכלב ע"כ הטעם הואיל דעומד לחמע בו כן נמי חמץ עכ"פ בלא נפסל לכלב שם חמץ עליו וגם דראוי עוד לחמץ בו עיסה אחרת אבל בנפסל מלאכול לכלב ג"כ אף דראוי לחמע בו עיסה אחרת מותר הואיל דאינו עומד מתחלה לכך ועיין ראב"ד (פ"א) מחמץ ובלח"מ שם ובשעה"מ. ומה"ט י"ל בהא דכתב הרא"ש ר"פ כ"ש בחרכו קודם זמנו דאסור באכילה הואיל דאחשבה והא לא מצינו כן בנבלה דא"ר לגר דיהא אסור לאכול מטעם דאחשבה ועי' שם בפ"ח ופ"ח יו"ד (סי' ק"ג) ובמנחת כהן דרק משום בל תשקצו אסור ולא מטעם אחשבה. אולם י"ל דוקא בחמץ הואיל דגלי וחדת לן התורה בשאור דאסור באכיל' וחייב כרת וע"כ הטעם הואיל דראוי לחמע בה עיסה אחרת וחל ע"ז שם איסור לכן אף בפת קלוי דעומד לעשות אלמוד וכדומה כ' שם הרא"ש משם האלברצלוני לאסור אך אחה"פ כיון שכבר תיקן אותו להכשיר לאכילה ואחשביה לאכילה ואם לא עירבו עדיין אז לא חל שם איסור עליו רק כשאחשביה ואכל אסור משא"כ בנבלה שאינו ראוי לגר כבר נפקע תורת אוכל ממנו ואינו קרוי נבלה ואף אם חזר ותיקן הנבלה אינו אסור וכמ"ש הח"ד (סי' ק"ג) והטעם כיון דאינו עומד לזה לתקן בנבלה דא"ר לגר דברים אחרים וכעפר יחשב וליכא עליו שם איסור משא"כ בחמץ דגלי לן הקרא דבשביל זה תורת אוכל עליו ועיין היטב בכל דברי הרא"ש שם ובמ"א (תמ"ב ס"ק ח') ולפ"ז יש להתבונן בהנך באדאש"ן העושין מן הלא"ג של הבורית דע"י מתחמץ העיסה דנשאל שם הנו"ב

אם מותר לישראל להשתמש בו והעלה להתיר מה"ט דנפסל מאכילת כלב נפקא איסורו למ"ש יש לעיין כיון דעומד לכך לתקן העיסה דומה לשאור דגם כן אינו ראוי לכלב ואעפ"כ הואיל דעומד לתקן עיסה אחרת אסור ואם נאמר דרק בחמץ גלי קרא וחייבו אף על אכילת השאור בעינה אבל בשאר איסורין אם א"ר לגר אינו קרוי נבלה ועיין חוות דעת שם (ס"ק ב') שכתב ומה"ט שמרים שחימצו עיסה אסורה אף דשמרים אינן ראוין לאכילה כיון שעומדין לכך עיין שם מבואר דסובר אף בנפסל מאכילת כלב כמו שמרים מ"מ כיון דעומד לכך אסור והוא יליף זאת מחמץ ויקשה דלמא דוק' בחמץ שם דהא גלי לן קרא דאף באוכל בעינה בלי שמתקן בו עיסה אחרת אסור וחייב כרת וע"כ הואיל דעומד לכך לתקן בו דברים אחרים לכך לא פקע איסורא מיני' ובחמץ דאינו עומד לכך לא סגי בראוי לחמע בו לבד רק דעכ"פ יהי' ראוי לכלב ובשניהם ביחד כפי דעת הר"ן אסור מה"ת אבל בשאר איסורין מנין לן דהיכא דנפסל ממאכל אדם אף דעומד לתקן דברים אחרים שיהיה אסור ובאמת אם אכל שאור של תרומה לא אדע אם חייב לשלם קרן וחומש דכי יאכל כתיב פרט למזיק ואכילת שאור הוי שלא כדרך אכילה וי"ל דפטור ומ"מ שם תרומה לא פקע מיניה כדמוכח מכמה משניות דשאור של תרומה או טבל אוסר מדאורייתא:

וגם לא לבד שאור דנפסל גם מאכילת כלב די"ל דאינו חייב חומש רק אם נפסל מאכילת אדם לדעת הנו"ב שהבאתי סי' הקדום דסובר כדעת רמב"ם דהוי שלכד"הנ אם נפסל מאכילת אדם אם אוכל תרומה כזה בשוגג א"ח בחומש להמבואר מדברי רמב"ם הלכות תרומה באוכל שלכד"א א"ח חומש ודלא כמו שכ' הצל"ח מס' ברכות וכתבתי מזה לעיל בדיני או"ח (סי' י"ז) וממילא ראוי נמי לומר שנפקע ממנו קדושת תרומה ויהיה רשאי לטמאה בידים כמבואר מס' בכורות ואני נתתי לכם משמרת תרומתי הראוי לך שמור ושאינו ראוי לך לא תשמורו ואף דראוי למאכיל בהמה מ"מ אינו מפסידו בזה שמטמאה לדעת רש"י דאכילת בהמה הוא הביעור מתרומה טמאה. ועיין פסחים (דף ט"ו ע"ב) דאמר ר"י בשבע ד"ה שורפין וקאמר לימא מסייע ליה הפת שעיפשה ונפסל מלאכלו לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלין ונשרפת עם הטמאה בפסח ועיי"ש ברש"י. ובצל"ח שם הקשה לדעת הרמב"ם דאם נפסל מלאכול לאדם אינו מקבל טומאת אוכלין א"כ מה רבותא דנשרפת עם הטמאה עיי"ש ולדידי קשה אף לדעת הראב"ד לו יהי' דראוי לכלב עדיין יש בו טומאת אוכלין מ"מ בתרומה כיון דבעצם כבר נפסל ממאכל אדם מנ"ל דלא יהיה רשאי לטמאה בידים. אך י"ל דהא באמת כל איסורין ילפינן מנבלה כשאינו ראוי לאדם לא שם נבלה הוא ובכ"ז בחמץ כל זמן דראוי לכלב אף

דא"ר לאדם עובר עליו הואיל דראוי לחמץ בו עיסה וכמ"ש הר"ן הנז' א"כ בפסח לגבי חמץ אחשבי' התורה למאכל אדם לכך לא פרח מיני' תורת אוכל ומקבל טומאה ובכ"ז מותר לשרפו עם הטמאה לכך שפיר קתני בברייתא לרבותא דנשרף עם הטמאה אף דלגבי איסור חמץ אחשביה התורה לאוכל מ"מ כיון דבעצם לאו בת אכילה יכול לשרוף ביחד ומתרץ הש"ס ש"ה דעפרא בעלמ' היא לאשמעינן רבותא אף דאחשביה התורה לאכילה לחייבו עליו מ"מ באמת עפר הוא בעצם ורשאי להפסידו ולטמאתו משא"כ בחמץ מעליא דבעצם ראוי לאכילת אדם רק הזמן גורם יוכל להיות דאסור לטמאתו לר"י ע"ש היטב בסוגי':

ובאמת יש לעיין הרבה אף דגלי לן רחמנא בחמץ דשאור אף דאינו ראוי לאכילה דלמא דוקא באיסור הנאה דעכ"פ בא בסיבת איסור הנאה וכמ"ש תוס' (ע"ז דף מ"ט) לחלק בין גדולי ערלה דלמאן דסובר זוז"ג אסור הגידולין אסור משא"כ גדולי תרומה דמותר בהנאה כמו כן מנין לאסור דבר שאינו ראוי לאכילה בשביל דהוא דבר העומד לכך. ומ"ש הח"ד דמה"ט שמרים שחימצו עיסה אסורה אף דשמרי' אינן ראוין לאכילה כיון שעומדין לכך תמהני הא באמת גוף השמרים אינם אוסרים ודעת רבינו אפרים בתוס' מס' ע"ז (דף ל"ד) דאם נתיבשו בתנור כמו בתר י"ב חודש וחולקים עליו דמה שמתיר הש"ס דורדיא לאחר י"ב חודש היינו לאחר שנתמדו במים שכבר נתבטל טעמא במיא וע"כ הטעם דעכ"פ נשאר בהם איזה לחלוחית המחמץ עם מים אף דמי פירות לבד אין מחמיצין מ"מ עם מים מחמץ ועיי"ש ברא"ש ובהגהות אשרי דמבואר דזה טעמו דר"א דאעפ"י שיש בשמרים טעם יין הואיל ואין בעיסה טעם יין ומה שנתחמצה לא מחמת היין אלא מחמת השמרים דמי הפירות אינם מחמיצין. והחולקים סוברים דעם מים מחמיצין וכן ביאור להדיא בתשובת פני יהושע (חלק ב' סי' י"ב) דזה טעם האוסרין. אבל השמרים עצמן אף דעומד לכך אינו אוסר דעפרא בעלמ' הוא ועיין ש"ע יו"ד) סי' קכ"ג סט"ו וסט"ז) וצריך להבין אמאי הא עכ"פ בא מאיסור הנאה וגם אמאי שאור של תרומה דמותר בהנאה אוסר מטעם מחמץ וכן שאור שלא הורם חלתו דאם נתערב בעיסה שהורם חלתו דחייב בחלה כמבוא' מס' חלה נימא כיון דכבר נפסל מאכילת אדם נפקע איסורו וע"כ צ"ל דהחמירו רבנן בזה אף דנפסל כיון דעומד לכך ואף דמצינו ביו"ד (סי' פ"ז) במעמד בחלב קבה דהקרוש הוי פירשא בעלמ' צ"ל דשם אינו עומד כל כך דוקא להעמיד ובבאדש"ין העושין מלא"ג כתב שם הנו"ב דהחלב שבהם אינו מעמיד רק האפר המעורב עי"ש. ועוד יבואר בזה לקמן אי"ה:

וראיתי במקו"ח (סי' תמ"ב) דהקש' אמאי אסור מד"ת בנפסל מאכיל' אדם ואם אוכל עכשיו חייב הא מבואר מסוגי' דפסחים (דף כ"ד) מדלא קאמר הכל מודים בחמץ בפסח דחייב בשלא כד"א ע"כ דחמץ שוה לכל איסורין שבתור' דא"ח בשלכד"א והעל' דטעם איסור החמץ הוא כמו לר"ש דלפני זמנו אינו עובר ומ"מ מחמת עשה דתשביתו משמע שלא כד"א אסור בהנאה וכיון דבעשה דתשביתו ל"כ אכילה אסור מטעם זה אף שלכד"א עי"ש באורך ובדבריו מיושב נמי קושית המפרשים שהבאתי (סי' הקדום) להסוברים דכשלכד"א מותר לגמרי הא קתני במתני' לא יסיק בו תנור ולהנ"ל הא מ"מ מצד עשה דתשביתו אסור להנות אף שלכד"א. אולם מדברי תוס' פסחים (דף כ"ח) ד"ה ותנן שכ' דבחמץ כתיב לא יאכל ואינו אסור שלכדה"נ מבואר דהיכא דנהנה שלכ"ד הנאה ליכא שום איסור דאוריית' ואף בעשה ליתא והטעם דכיון דליתא בכה"ג בלאו ליתא בעשה כן נמי בנפסל מאכילת אדם אם תאמר דליכא לאו דאכילה ליתא נמי בעשה. ועוד לדבריו היה קולא גדולה אם נתערב מחמץ דנפסל מאכילת אדם לא יהיה במשהו ולא משמע כן רק דגרע מן נוקשה אולם להמתבאר לקמן להוכיח דגם נוקשה אוסר במשהו י"ל כ"כ חמץ דאסור בעשה. גם א"כ חמץ של נכרי דלא חל עליו בעשה אם נפסל מאכילת אדם יהי' מותר מה"ת וזה ודאי לא ניתן להאמר ועוד א"כ הנך פוסקים הסוברים דבשביל עשה דתשביתו אינו אסור מה"ת לפני זמנו א"כ יהיה מותר בנפסל מאכילת אדם דמצד עשה ליכא איסור הנאה רק לבער מן העולם גם הא לרמב"ם אינו לוקה על הנאה ובכ"ז אמרו בש"ס שם ה"מ בכלאי כרם והיינו לענין איסור א"כ יאמר גם כן לדבריו ה"מ בחמץ:

ברם עיקר קושיתו כבר הרגיש הפ"מ בפתיחה וכתב דאף דחייבו התורה בחמץ אף דאינו ראוי לאכילת אדם מ"מ פטור אם אוכל שלכדה"נ דומה לגיד דא"ב בנותן טעם ומ"מ אם בישל הגיד ועירב בו דבר מר פטור דעכ"פ בעינן שיאכל כדרך אכילה כך נמי אף דא"ר החמץ לאכילת אדם אחשבה התורה וחייבו אבל צריך שיאכל כדרך אכילה ואם עירב בו דבר מר או שאכל חי ודאי פטור מכרת וממלקות וממילא לא יכול אביי לומר ה"מ בחמץ דאף דחייבו התורה על אכילת שאור מ"מ דוקא אחר שאוכל כדרך אכילה באפיה ואם אכל חי פטור ומ"מ אף אם העיסה מונח בלא אפיה חייב לבער ועובר בב"י כיון דבידו לאפות וכמבואר מדברי תוספתא (פ"ג) דפסחים בצק שעיפשו או שיבשו הרי אלו אסורין והיינו כמ"ש הר"ן כיון דראוי לחמע בו לא פקע ממנו האיסור ומ"מ אף דעכשיו הוא בצק ואם אכלו ודאי פטור דהוי שלכד"א בשביל זה לא נפקע איסור כמו בכל איסורין הצריכין בישול ומאד תמהני על המקו"ח שם סוף (סק"ב) דכתב דוקא פת שעיפשה דכשהי' פת הי' אוכל גמור בעינן שיפסד ממאכל כלב אבל עיסת חמץ

שעיפשה בנפסל ממאכל אדם בלבד מיקרי חמץ נוקשה דמעולם לא היה שם אוכל עליו עכ"ל ודבריו נפלאים למה לא היה שם אוכל דחסרון אפיה ובישול לא מפיק משמיה דאוכל כמובן וכמבואר מתוספתא הנז' וכן מדברי הר"ן הנז' והראב"ד (פ"א) מחמץ:

גם מ"ש מטעם עשה חייב בביעור הוא דבר תימא דהא אף בכ"כ ובב"ח דאסור מה"ת אף שלכדה"נ מ"מ בנסרח מותר אף דלא נאמר האיסור בלשון אכילה וכמו שביאר זאת המחב' מקור חיים בעצמו בספרו ח"ד (סי' ק"ג). וע"כ הברור דרק בחמץ חידשה התורה לחייבו על שאור אבל מזה לא נלמוד חיוב שלכד"א וכנ"ל וכל דברי המקו"ח שם מוקשים מאד.

גם מה שהעלה לדינא דאם נסרח מאכילת אדם ולבסוף נתחמץ מותר דהא בטומאת נבילות דלא תליא בלשון אכילה אמרינן בבכורות דאם נסרחה אח"כ בעינן עד לכלב ובסרוח מעיקרא הוא עד לגר וכתב כן בדעת הראב"ד תמהני הא דעת הראב"ד בהשגות) פ"ב) מטומאת אוכלים דכיון שהי' כבר אוכל אף דעדיין לא נגע בטומאה סוף סוף לא מקרי סרוחה מעיקרא עיי"ש. ואם נדמה טומאה לחמץ ג"כ אסור אף בסרוחה מעיקרא. ועיין חמד משה שם ודבריו מגומגמים דהא לגבי חמץ כתיב אכילה ואינו דומה לטומאה כמובן:

ודע דכנראה מדברי הכ"מ (פ"א) מחמץ סובר בדעת הראב"ד לענין שאור דרק בזה אסור הואיל דראוי לחמע בו ואף בנפסל מאכילת כלב חייב לבער הוא רק לענין לעבור בב"י אבל באכילה אין הפרש בין חמץ לשאור ואינו חייב וזה חידוש גדול שיהי' עובר על ב"י על דבר דא"ח אם אוכלו. והא מבואר בש"ס דאיתקש אכילת חמץ להשבתות שאור דכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ועיי"ש בפסחים) דף ה') ובתוס' שם וא"כ אין היקש למחצה ומהראוי דעל מה דאינו חייב באכילה לא יהיה חייב בהשבתה ומה דא"ח בהשבתה אינו עובר על ב"י ועיין מג"א (סי' תמ"ב) בקמח חיטים דנתערב מין במינו הואיל דראוי לאכילה מה"ת אינו עובר בב"י וה"נ דכוותיה ואף דשם עכ"פ מדרבנן חייב לבער דחיישינן לדלמא אתי למיכל מיניה ועיי"ש בח"י ודברי המק"ח שם בחידושיו (סק"א) שכ' בפחות מס' מותר לקיימו הם דברי תימא כיון דעכ"פ מדרבנן אסור באכילה דמב"מ בעי ס' בכל איסורין מדרבנן וממילא אסור לקיימו וכבר הרגשתי בזה בהגהותי בד"ח) חלק יו"ד סוף סי' י"ב) אולם זה מחשש דלמא אתי למיכל אבל בא"ר לאכילה ומותר מה"ת דכבר נפסל מאוכל אף מדרבנן א"צ לבער וצ"ע דברי הכ"מ ולהיפך מצינו דאף האסור באכילה כמו תערובות חמץ לדעת ר"ת אינו עובר בבל יראה אף דהוא בלאו ועי' ספר יראים סי' ק"ה אף דמקשינן השבתה

לאכילה היינו אכילה שיש בו כרת ולא אכילה דלאו מכ"ש דל"נ לומר דיעבור בב"י על המותר מה"ת באכילה:

סימן ט

הגם דהמ"א (סי' תמ"ב) פשיטא לו דבמב"מ מותר לקיימו מה"ת ובפשיטות נראה דאף שנתערב בו כזית בכא"פ ג"כ מותר דהלמ"ס דכזית בכא"פ אוסר הוא דוקא במין באינו מינו וכן נראה מדברי הראשונים ובפרט בדברי התוס' פסחים (דף מ"ג) ותוס' חולין (דף צ"ח) ועיין ח"ד (סי' צ"ח) אולם מצינו חולקים ע"ז ודעת רבינו שמשון מס' טבול יום (פ"ב) דאף במין במינו יבש ביבש אמרינן כזית בכא"פ ורק בלח בלח או ביבש בליכא כזית בכא"פ בטיל וסובר דהללמ"ס היה אף במב"מ ביש בו בכא"פ דלא נתבטל. וכן נראה נמי מדברי או"ח המובא ב"י (סי' תמ"ב) שכתב דאם יש באיסור כבכא"פ אסור לקיימן וקאי על חטין שנפל עליו דלף דמבואר דלא נתבטל ביש כזית בכדי א"פ ולדבריהם הוא דוקא בקמח דהוי כלח בלח ולא ביבש ביבש אולם דעת רוב ראשונים לא נראה כן:

ואם יש כבכא"פ במבא"מ ואינו בנו"ט דהאריכו הפ"ח ומקו"ח להוכיח מכותח הבבלי דלדעת הטור א"ב טעם ואפ"ה מבואר דאי כבכא"פ דאורייתא חייב האריך אאמ"ו ז"ל בספרו שם (סי' י"ג) דכותח הבבלי ושכר דגוף הדבר אינו נעשה זולת החמץ והוא מכשיר המאכל חשיב כאילו הכל חמץ והוכיח שם בראיות ברורות דבא"נ טעם אינו אסור לדעת הטור מדאוריית' וגם אני בעניי הארכתי שם בזה עיי"ש וראיתי במקו"ח שכתב לתרץ קושית תוס' נזיר) (דף ל"ו) בהא דשום ושמן של תרומה ולא משני דזר לוקה עליהן משום טעם כעיקר וכתב דע"כ איירי בליכ' טעם בהמקפה היה לפסול את כולה דהא בטבול יום פליגי בעיסה שנתחמצה בשאור של תרומה אי פסול כולה וכ"כ אי טע"כ דאורייתא והיתר נהפך לאיסור היה לו לפסול את כולה א"ו דא"ב טעם ולא נתהפך מש"ה אינו פוסל אלא מקום מגעו. ולענ"ד דבריו מוקשין חדא איך אפשר שיתערב בו כזית בכא"פ משום ושמן ולא יהי' בו טעם זה נגד המוחש ועוד הא מבואר בר"ש מס' טבול יום הנז' להדיא על קושי' זו דלפסול כולה מצד טעם כעיקר וכתב דלענין טומאה לא אמרינן טע"כ ומשום דעיקר' חולין הוא ובחולין פוגע ולענין איסור אכילה דוקא הוא דהוי כעיקר עי"ש וע"כ דא"ד לעיסה שנגעה או שנתחמצה בשאור של תרומה דר"י ור"ש פוסלין דשם הוא מין אחד וכמו שהביא שם הר"ש. וכן מבואר תוס' בכורות (דף כ"ב) בהא דלקח ציר מעם הארץ משיקו במים וטהור אי ציר רובא מעוטא דמיא בטלו להו ברובא דהטעם דלא אתמר טע"כ לענין טומאה וכן נבילה בטילי בשחוטה לענין טומאה

אפי' חזר ונתבטל הכל ביחד וקצת יש להבין מאי ראי' מנבילה דבטילי בשחיטה חדא שם נתבטל קודם לכן וכיון דרשאי לאכול כל א בפני עצמו דנתבטל ברוב הוי כהיתר ולכך אף חזר ונתבטל ביחד הכל מותר ועי"ש הח"ד (סי' ק"ט) ומ"ש עליו בהגהותי בד"ח שם) סי' י"ג). ועוד הא בנבילה בשחוטה לא נרגש הטעם של זה בזה דלענין הטעם הוי כמב"מ ואינו ניכר ולכך נתבטל אבל במים בציר מנ"ל דל"א בהו טע"כ הא כמו דלענין אכילה אף דמד"ת ברובא בטיל מ"מ ביש בו טעם אמרינן טעמא זה הכירו דחיך אוכל יטעום והוי כניכר האיסור וכמו שכתב הרשב"א דף צ"ח) דלמא כמו כן לענין טומאה כיון דכל חשיבת האוכל בטעמו דכתיב וחיך אוכל יטעם אזלינן גם לענין טומאה טעכ"ד וא"כ מקום להאריך בזה ואי"ה יבואר במ"א:

סימן י

בצק שבסדקה עריבה אם יש כזית במ"א חייב לבער עי' ש"ע) תמ"ב ס"ז) ובמג"א שם ובירושלמי פסחים (פ"ג) מיבעי בהא דקאמר שם שני חצאי זתים תוך הבית אינו מצטרף בתוך הכלי מצטרף וקאמר הא דקתני פחות מכן בטול במעוטו כאן בתלוש כאן במחובר ומזה נראה קצת בדעת המ"מ והכ"מ בדעת הרמב"ם בחצי זית בבית וחצי זית בעליה דדוקא אינו דבוקים בכותל א"ח לבער דבתלוש כשמונח גרע טפי ועי' מג"א (ס"ק י"ב) ובירושלמי מהו מעוטו בטל או מכיון שנראה לבער צריך לבער את כולה והקש' שם הק"ע האתנן (רפ"ב) דכלאי' כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט ר"י אומר יבור דכיון דזקוק למעט יברור הכל וקי"ל שם כת"ק א"כ ה"נ א"צ אלא למעט וכ' דהתם אינו אלא מפני מראית עין דנראה כמקיים בכלאים אבל כאן יש איסור דאורייתא אולם למ"ש דאירי בביטל דאל"כ אף בפחות מכזית חייב לבער הדרא הקושיא מ"ש מכלאים עי"ש עוד:

והנה הא דכלאים ל"ה רק חיוב דרבנן למעט מבואר כן שם בתוי"ט ובכ"מ משם הירושלמי ועי' תשובת רשב"א (סי' רנ"ט) דאף דניכר האיסו' וגם בכלאי זרעים דהוי היתר בהיתר ולא בטיל מ"מ לא ניתנה התורה למלאכי שרת דא"א שלא ימצא בשדה פרידה אחת ממין אחר ותאסר הכל. וראיתי בתשובת רבינו עק"א ז"ל (סי' רמ"ו) דתמה על הכ"מ ותוי"ט דהא מפורש ברמב"ם הלכות כלאים ואם זרע לוקה וגם מקשה מסוגיא דב"ב (דף צ"ד) דמבואר דל"ה רק דדרבנן אך כתב כיון דדעת הרמב"ם שם דהוא מדאוריית' ואעפ"כ קי"ל שם כרבנן דל"צ למעט רק כשיעור וא"כ ה"נ אף בלא ביטלו א"צ רק למעט משיעורו עיי"ש עוד. והנה באמת בקושיתו על הרמב"ם כבר קדמוהו בביאורו הגרא"ו ז"ל יו"ד (סי' רצ"ז):

ונראה דודאי מודה הרמב"ם ע"כ דא"ח רק מדרבנן דאל"כ הא אין מבטלין איסור לכתחלה כמבואר שם בירושלמי דמרבה לבטל איסור מפני מראית העין ועוד דהא הוי כניכר האיסור כמ"ש הרשב"א והא דכ' הרמב"ם לוקה הוא כך דעיקר ההיתר משום דלא נתנה תורה למלאכי השרת ומסתמ' אינו מכוין לזרוע את מין האחר שנמצא בו דאינו רוצה לזרוע כלאים וזה מן התורה חז"ל חשו למראית העין והטילו עליו החומר למעט או להוסיף משיעור כ"ד בסאה וא"כ אם א"מ מגלי דעתו דחפץ לזרוע כך מעורב והוי שוב ממילא כזורע כלאים כיון דרמי' עליו החיוב להוסיף וא"ר ומקבל התראה מגלה דעתו דרוצה לעבור ולזרוע כלאים. ואף דמוכח מדברי הרמב"ם (פ"ב הי"ב דשבועות) דלגבי מלקות ל"ב שיתיר עצמו למלקות מדקאמר שם או שקבל עליו התראה משמע דרק יש אופן ולא הכרח עי"ש דיש הוכחה מבוארת משם דל"ב שיתיר עצמו לגבי מלקות ודלא כמ"ש הלח"מ (פי"ב מסנהדרין) ובתשוב' חה"ש (סי' י"ז) מ"מ התראה בעינן למלקות וכיון דהתרו בו ואינו חושש על זה מגלה דעתו דרוצה בתערובות המין האחר הוי שוב ממש כזורע כלאים לכך לוק' ועי"ש (פ"ב מ"ה) ואם ניכש או כיסח אומרים לו עקור את הכל וברע"ב שם כיון דגלי אדעתו דניחא לי' צריך לעקור ובתוי"ט דלעיל דשרי להניח המותר דשם לא חייבוהו חז"ל יותר אבל הכא דא"ח כלל והוא מנכש מראה דנ"ל בהשאר עי"ש וסובר הרמב"ם דאף דמה"ת לא רמיא עליו החיוב למעט או להוסיף מ"מ כיון דחייבוהו חז"ל ואינו חושש לזה גלי דעתו דניחא לי' ואם לא הי' עליו חיוב מוקמינן על חזקת כשרות דאינו מכוין כלל לזרוע המין האחר אבל כיון דאינו חושש על חיוב חז"ל גלי דעתו דמכוין לזרוע כלאים ודומה קצת למ"ש מהרי"ט בתשובה לגבי חזקת פנויה דאיתרע מדרבנן עכ"פ איתרע ג"כ מדאורי' והכי נמי דכוותה אבל לעולם עצם החיוב למעט מודה הרמב"ם דהוא רק מדרבנן וי"ל דבאיסור דאורייתא חייב למעט הכל וכמו שכ' הק"ע:

ובאמת י"ל דבעי' דירושלמי לא תליא כלל בכלאים למ"ש הח"צ (סי' פ"ו) הטעם דאין צריך לבער חצי שיעור דל"ש אחשבה כיון דמונח ממילא ואינו מחשיבו אינו עובר על ח"ש א"כ ספיקא של בעל האיבעי' יש לומר דכיון דמונח כזית שזה חייב לבערו דילמא במה שמפחיתו ומניח החצי זית בזה מחשיבו ועובר מטעם ח"ש או דילמ' בזה אינו מרא' שמחשבו וכיון דלא נשאר רק ח"ש א"ח לבער ואינו דומה לכלאים דשם הפלוגת' על חיוב חז"ל אם חייבוהו לבער הכל או די למעט ואם עושה כפי חיובו בהנשאר לא יתעבד שום איסור משא"כ כאן דילמא בזה הוי כמו ח"ש דאכילה דמחשיבו בזה במה שמניח אותו על מקומו ואינו מבער הכל רק דממעט וז"פ:

ויש להוכיח קצת דאין הטעם דח"ש דאסור מן התור' בשביל שעושה מעש' שמחשיבו רק מטעם דחזי לאצטרופי ממה דסוברים בנשבע שלא יאכל דאמרינן כונתו הי' על אכילה בכזית ואעפ"כ אסור מן התור' לאכול אף ח"ש כמבואר בר"ן מס' שבועות ובטור יו"ד (סי' רל"ח) משום דח"ש אסור מן התורה משום דחזי לאצטרופי ובשבוע' נמי אע"פ שאינו בכלל דבריו אלא שיעור שלם ה"מ לקרבן ולמלקות אבל איסורא איכא בכ"ש מטעם דחזי לאצטרופי והוי דין שבועה כדין שאר איסורין עי"ש בר"ן ומבואר אף דכונתו הי' לאסור עליו רק שיעור אכיל' שהוא בכזית ולא ח"ש מ"מ כיון דאסור בשיעור שלם הוי ככל איסורי תורה דממילא אסור אף בח"ש מטעם דחזי לאצטרופי וע"כ דשם לא תלייא בדעת הנשבע דאם הי' בדעת הנשבע שיאסר בכ"ש רק שלא יתחייב קרבן ומלקות אלא בכשיעור ל"מ דהו"ל כמתנה על מה שכתוב בתורה א"ו דדעת הנשבע לא הי' רק על כשיעור רק ממילא כיון דחל איסור על שיעור אסור בכ"ש משום דחזי לאצטרופי ועי' ש"ך יו"ד שם (ס"ק י"ב) ומל"מ (פ"ד משבועות) דדעתם אם אומר בפי' שבועה שלא אוכל כזית מותר מה"ת בח"ש כיון דדעת הנשבע רק על כזית וכבר השיג עליהם בס' אבני מלואים (ח"ב סי' י"ד) ודבריו נכונים מאד וכן כתב ברדב"ז (ח"ג סי' תקצ"ז) דאף בנשבע בפירוש שלא יאכל כזית דעתו לעשותו כאיסור תורה ושייך טעמא דחזי לאצטרופי אבל אם פי' להדיא שאינו נשבע על ח"ש כ' הרדב"ז דמותר בח"ש ובאמת גם זה צ"ע מאי מהני שמפרש שאינו נשבע ואינו אוסר על עצמו ח"ש הא בסתם נמי לא הי' כונתו רק על כזית דאל"כ למה לא יתחייב א"ו אף דכונתו הי' לאסור רק כשיעור מ"מ אסור בכ"ש מטעם דחזי לאצטרופי ממילא אף בפירש נמי הוי כמתנה עמ"ש בתורה עכ"פ חזינן דאף במקום דל"ש אחשבה דמ"מ כיון דאסור בשיעור שלם ממילא הוי ח"ש אסור מה"ת אף דעל זה לא חל כלל שבועתו דלא אסר ע"ע רק שיעור שלם ולא איכפת לן בזה דהוא אחשב' לאכיל' דהא א"ח על זה וע"כ דזה לא נכלל בשבועתו ומ"מ אסור מטעם חזי לאצטרופי לחוד ודלא כמ"ש הח"צ ועוד אם נאמר דלאו מטעם חזי לאצטרופי לחוד אסור ח"ש רק בצירוף הטעם דאחשבה א"כ אם אוכל ח"ש בשוגג דל"ש אחשבה וכמבואר בריטב"א מכות (דף י"ז) דמה"ט אף לר"ש דסובר כ"ש למלקות מ"מ לקרבן בעי כזית דבשוגג ל"ש אחשבה (ומה"ט נ' דאף לר"ש מ"מ לענין לעבור בב"י דהוא דבר דממילא ול"ש לומר אחשבי' מוד' ר"ש דבעי כזית ודלא כמ"ש בצל"ח פסחים (דף מ"ה) ד"ה פחות מכזית] א"כ נימא באוכל ח"ש בשוגג לא עשה איסור תורה ולא משמע כן מש"ס שבת (דף ע"א ועיין מ"ש עוד בזה ח' יו"ד א"ו מטעם חזי לאצטרופי לחוד אסור מה"ת בחצ"ש וא"כ אף

באינו עוש' מעשה להחשיבו נמי אסור ולמה לא יהי' אסור בח"ש חמץ להשהות בביתו מה"ת וכן באמת דעת הפנ"י בתשובה:

ובספר שא"ר העלה דאף מדרבנן מותר ח"ש חמץ להשהות מטעם דל"ש חזי לאצטרופי על למפרע עי"ש בנועם דבריו וכתב כדמוכח כולה שמעתא דבצק שבסדקי עריבה (פסחים דף מ"ה) ומתרץ בזה קושית תוס' פסחים (דף כ"ט) דיכולין לפדותו בפחות פחות מכזית עי"ש והדברים תמוהין אף אם נאמר כהסוברים דפחות מכזית אינו חייב לבער וכמ"ש רש"י ותוס' והרא"ש בדעת רמב"ם ודלא כמ"ש המ"מ בדעת רמב"ם דדוק' בדבוק בכותלי הבית או בדופני הכלים אבל בעינ' אפילו בפחות מכזית צריך לבער מ"מ אף אם נחזיק כסברתם דא"ח עכ"פ מדרבנן ודאי חייב לבער אם עושה מעש' ואחשבה כמו אם פוד' מהקדש פחות מכזית וזוכה בו ודאי אחשבה ועכ"פ מדרבנן אסור כמו לר"ל דסובר ח"ש אסור רק מדרבנן ולית לי' סברת חזי לאצטרופי מ"מ מדרבנן אסור ולמה יגרע לאו דבל יראה והרדב"ז בתשובה (סי' קל"ה) כ' ג"כ דמדרבנן צריך לבער וכן הפ"ח כ' דאפשר דחייב לבעורי מה"ת מידי דהוה אח"ש דאסור מה"ת באכיל' והה"ד להשבתה ומשום דאתקש אכילה להשבתה ומהרי"ט אלגזי ז"ל בס' קה"י עמד ע"ז דלמה מטעם דאתקש השבתה לאכילה הא דין ח"ש שייך בכל איסורים עי"ש אולם לדברי השא"ר דבריהם נכונים די"ל דלא שייך לאסור ח"ש מטעם חזי לאצטרופי רק היכא דיעבור למפרע ולא אם יעבור מכאן ולהבא ועיין פ"מ יו"ד (סי' ס"ב) די"ל חזי לאצטרופי הוא אם הי' לו אז לצרף ואכ"מ בזה אבל עכ"פ היכא דאחשבה ועושה מעשה בידים להכניסו לרשותו ודאי לכ"ע עכ"פ מדרבנן אסור ודברי השא"ר צ"ע ועיין פ"מ יו"ד בפתיחה להלכות שחיט' דצדד לומר באיסור עשה דלא נזכר לשון אכיל' בזה אף בח"ש עובר בעשה עי"ש וא"כ אף בלעדי ההקש מ"מ כיון זולת לאו דב"י חייב בעשה דתשביתו וי"ל דחייב בעש' אף על ח"ש עכ"פ להשבית אולם במ"א כתבתי להביא ראיות דלא כפ"מ בזה ולא חמיר העשה יותר מן הלאו ואכ"מ בזה:

ויש להתבונן מה דנראה מכל הפוסקי' דכזית חייב בביעור מדאוריית' אף אם אינו שוה פרוטה וי"ל להמבואר ברש"י סוכה (דל"ה) דלגבי אתרוג דבעי שיהיה דין ממון כ' שאינו ש"פ דאיסור' הנאה הוי הלכך לאו שלכם הוא ומבואר דמה דאינו ש"פ ל"ה לכם וכ"כ) דף כ"ז) בהא דכל האזרח ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת דילפינן מזה דיוצא י"ח בסוכה ש"ח כ' רש"י דא"א שיהיה לכולן דלא מטי ש"פ לכל חד אלא ע"י שאלה עיי"ש דמשמע דמה דאינו ש"פ לא מקרי לכם ושלו וא"כ לגבי חמץ דכתיב לא יראה לך ממילא פחות מש"פ לא קרינן בי' לך ואף אם אחשיבה לשלו מ"מ

לא מקרי שלו וי"ל דאינו עובר ועיין בשערי תשובה (סתפ"א) שחקר מטעם זה דבעי בכזית מצה שיהיה ש"פ דאל"כ ל"ה כשלו ובאמת מעשים בכל שנה דאדם יוצא בערבה ביום ראשון דסוכות אף דצריך שיהי' לו בו דין ממון ובאמת אינו ש"פ ואף דלתועלת המצוה חשיב כש"פ מ"מ הא בעינן דין ממון שיהי' שלו אף בלעדי המצוה כמו שהוכחתי בהגהותי לדברי חיים דיני לולב) סי' א') א"ו דאף פחות מש"פ חשיב לכם כיון דראוי לצרפו לפרוטה. וממילא לענין חמץ עובר עליו ביש בו כזית אף דאין בו ש"פ רק בפרורי דממילא בטיל דלא חשיבי ועמ"ש בתשובת פנ"י הנז' (סי' ט"ו):

:)

גם יש להתבונן להסוברים דעל תערובות חמץ קאי בלאו ועובר בב"י ג"כ וכן לענין טעם כעיקר דדעת הלבוש והפ"ח לאסור להשהות ודלא כמ"ש הח"י וכבר דחה ראיותיו בס' ח"מ. וע"כ צ"ל אף דכתב הר"ן ריש פסחים דאפשר שמפני טעם זה החמיר' תורה בו לעבור עליו בב"י משום דלא בדילי ואית ביה כרת וא"כ בתערובות דטע"כ דאין בו כרת ליתא בב"י מ"מ אליבא דאמת יש כמה פיקפוקים על טע"ז כמו"ש הפ"מ בפתיחה וגם להסוברים דעובר בב"י בתערובות ע"כ או דלא סברו כדברי הר"ן בזה לדרוש טעמא דקרא או כיון דגזר' התורה על חמץ דגן גמר שוב ל"פ אף בדבר דא"ב כרת רק בלאו ג"כ עובר. ולפ"ז להמבואר בירוש' מס' תרומה (פ"ו) דאף ר"ל דסובר חצ"ש אינו אסור מה"ת מודה באיסור הנאה דאסור מה"ת א"כ כיון דקאי על חמץ חצי שיעור באיסור הנאה דאם אוכל חצי שיעור אף דא"ח כרת מ"מ לענין הנאה ל"ב שיעור שלם א"כ ממילא אסור להשהות ויהי' קאי בב"י ולדעת רמב"ם דאינו לוקה על הנאה י"ל דלכך אינו עובר כיון דליתא בלאו דמלקות דאל"כ יהי' חמור ראיה מאכילה דסתם אכילה בכזית ועל חצי זית ליכא מלקות ובב"י יהיה בלאו למלקות וכמ"ש בכה"ג רש"י יומא) דף ע"ט).

(. אבל לשיטת התוס' דיש מלקות על הנאה א"כ אם אכל פחות מכשיעור דיש בו כדי הנאה עכ"פ ראוי לומר דחייב מלקות מצד הנאה וממילא עובר ג"כ בב"י ויש לעיין בזה. ובאמת בש"ס פסחים (ד"ד) קאמר דאתקש השבתות שאור לאכילת חמץ היינו מדכתיב כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וכרת הוא רק באכילה ולא בהנאה כמ"ש תוס' (דף כ"א) ומבואר דאינו בעשה דהשבתה רק על מה דחייב כרת וכ"כ אינו עובר בב"י רק היכא דקאי בכרת ולא במקום דליכא כרת:

ועי' פנ"י ר"פ אלו עוברין ומ"מ הסוברי' דעובר בלאו דב"י על תערובות חמץ יקשה דיהיה בלאו דב"י ג"כ על חצי זית אם ש"פ דלדעת הצל"ח פסחים ותשו' רבינו עק"א ז"ל שיעור הנאה הוא פרוטה א"כ יעבור בב"י ג"כ וצ"ע:

ובאמת לדעת הר"י דאורלניש בתוס' חולין) דף צ"ח (דכיון דלא ילפינן טעם כעיק' רק מגעולי מדין לא קאי בלאו רק בעשה נראה ודאי דאינו עובר בב"י בתערובות חמץ והתוס' הקשו שם דנימא הדרי לאסורא קמא וכבר אמרתי די"ל דסובר דעיקר מאי דידענו דטעם איסור אסור הוא מהטמאין לאסור צירן ורוטבן כמבואר תוס' חולין (דף קי"ב) ועיקר מה דצריך למילף לאסור טעם כעיקר היינו בתערובות דלא נימא חד בתרי בטיל וזה ילפינן או ממשרת או מגעולי מדין ומ"מ אהדרי רק לאסורי קמא היינו לאיסור עשה דהטמאין ובאמת דעת רמב"ם (פ"ג) ממאכלות אסורות דאין לוקין על דבר היוצא מן הטמא ועיי"ש במ"מ:

אולם במ"א נתקשתי מש"ס חולין (דף ק"ך) דיליף מהנפש לחייב ע"ד היוצא מחמץ וחלב והקשה הש"ס למה לן למילף לחייב אם המחה וגמאו בחלב וחמץ מהנפש הא נוכל למילף משרצים דכתב הטמאין לאסור צירן ורוטבן הא צריך לקרא דהנפש לחייבו כרת כמבוא' בש"ס שם ומקרא דהטמאין לא הוה נוכל למילף רק לאיסור עשה ועיין מ"מ שם) ה"ו) וצ"ע ואי"ה יבואר בזה חיו"ד:

סימן יא

חמץ משש שעות ולמעלה בע"פ אסור בהנאה ודעת רמב' דהוא מדאוריית' דקיי"ל כר"ש רק לאחר זמנו ולא לפני זמנו ועיין תוס' ורא"ש פסחים (דף כ"ח) דעכ"פ אף לר"ש אסור באכילה והוא בעשה דתשביתו שלא כדרך אכילה ודעת בעה"מ ובעהע"ט דמדאוריית' אף באכילה מותר רק מדרבנן אסור וקשה אמאי לא הביאו דברי המכילתא פרשת בא (פרשה י"ז) מצות יאכל למה נאמר לפי שלא למדנו על החמץ שהוא אסור משש שעות ולמעלה מנין שהוא אסור משש שעות ולמעלה ת"ל מצות יאכל ועיי"ש בפירוש ז"י ותמהני דמדכתיב את שבעת הימים את אתא לרבוי א"כ מבואר דעכ"פ איתא מדאורייתא בלאו הבא מכלל עשה ועוד ידענו מזה דאף בהנאה אסור אחר שש מדכתיב מצות יאכל בצירי וזה לכ"ע אתי להנאה ומדכתיב רק מצות יאכל את שבעת הימים ואתי האת לרבוי אחר שש ידענו דחמץ אסור אף בהנאה אחר שש וברמ"א) סי' תמ"ג) כ' ע"ד המחבר דכ' משש שעות ולמעלה אסור בהנאה הוסיף הרמ"א אפי' חמצו של עכו"ם אסור להנות ממנו טור וריב"ש וקשה קצת מנין לו זה המה כתבו בתוך הפסח דאיסור הנאה הוא מדאוריית' להנות מחמץ אין חילוק בין דידיה לשל נכרי אבל בע"פ אחר שש ודאי אם נפסוק כרמב"ם דאסור מדאוריית' בלאו בע"פ ממילא אסור ג"כ בהנאה ואין חילוק בין של ישראל לשל עכו"ם אבל להפוסקים כר"ש לפני זמנו בלא כלום וליכא איסור רק מצד תשביתו וא"כ י"ל דרק בחמץ דידיה דרמי' עליו החיוב להשבית אסור ג"כ להנות

ממנו או דרבנן גזרו כמ"ש תוס' שם ורא"ש אבל של גוי הואיל דאינו שלו מניין לנו לאסור בהנאה והוי כמו לראב"י פסחים (דף כ"ט) מקמא דהדר ביה דיליף שאור דאכילה משאור דראיה ושל נכרי מותר וע"ש בתוס' דבאכילה לא משכחת רק בהנאה מותר א"כ בע"פ בשל נכרי למה יהי' אסור בהנאה כיון דא"ח בתשביתו. וגם לגזור בזה אטו בפסח מניין לו לרמ"א זאת ואולי באמת הרמ"א כ' זאת דנפסוק כרמב"ם דלפני זמנו קיי"ל כר"י. אך למ"ש מדברי מכילתא דיליף מרבוי דמצות יאכל את שבעת הימים ממילא אסור להנות מחמץ מדאוריית' אחר שש אף בלא טעמא דחיוב דתשביתו:

והנו"ב מהד"ק (או"ח סי' כ') כתב להוכיח דגם על ב"י עובר בע"פ אחר שש והאריך שם ובתוך דבריו ז"ל ואולם אם נילף קרא דשאור שבעת ימים לא ימצא בבתיכם בגז"ש מאך ביום ראשון תשביתו וא"כ קאי האי קרא גם אע"פ תו שפיר ילפינן אכילת חמץ מהשבתות שאור שהוא בל"ת מחצות ולמעל' ולא אבין איך נוכל למילף מגז"ש דתשביתו כיון דכתיב בהדי' בקרא שבעת ימים ומבואר כתובות (דף ל"ח) דלא אתיא גז"ש ומפקא לקרא מפשטיה וגם הא בקרא כתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה א"כ מהקיש' נילף דאינו עובר על ב"י רק בזמן דחייב כרת על האכילה ואף די"ל לקיים ההקיש דאינו עובר על ב"י רק על חמץ דגן גמור מ"מ נימא אין הקיש למחצה כמו דנימא אין גז"ש למחצה ובזה י"ל להמבואר מתוס' ברכות (דף נ' ע"א) דגז"ש והקיש' שקולין א"כ עובר מספק על ב"י בע"פ אחר חצות אך הראשון קשה ואפשר דילפינן שאור דב"י מדכתיב ולא יראה לך חמץ כו' בכל גבולך ושם לא כתיב שבעת ימים. אך גם שם כתיב מקודם מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה כו' א"כ קאי על שבעת ימים א"כ להמבואר במכילת' הנז' מרבוי דאת אסור חמץ באכיל' ובהנאה אחר שש א"כ מקשינן שפיר לעבור על ב"י ג"כ מע"פ וזכינו לדין עפי"ז די"ל אף לר"ש דלא קאי בלאו דאכילה לפני זמנו מ"מ עובר בב"י. אולם מכל הראשונים הנז' מבואר ע"כ דלא ס"ל הדרש דמכילת' הנז' וצ"ע:

וקצת יש להתעורר אף לדידן דהדר בי' ראב"י ולא ילפינן שאור דאכילה משאור דראיה מ"מ י"ל דהיא רק בלאו בשל גוי וא"ב כרת דהא קשה לדידן דמבואר ש"ס פסחים (ד"ה) דאיתקש השבתות שאור לאכילת חמץ דכתיב שבעת ימים שאור ל"י בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ועי"ש בתוס' דלא איתקש אלא להשבתות של שאור שבע' ימים ומיד' הוא בתורה דאין היקש למחצ' וא"כ ידענו בהיפוך להקיש אכיל' חמץ להשבתות שאור וכמו דאינו חייב להשבית שאור דאחרים דזה ילפינן שאור שאור לג"ש וכמו דאינו עובר בב"י מדכתיב לך כן נמי אינו חייב בהשבתה בשל אחרים וכמו שכתבו המחברים וא"כ ממיל' ידענו דאינו מחויב בכרת באוכל של אחרים וע"כ הקרא דכתיב כי כל אוכל

מחמצת ונכרתה קאי דוקא על שלו מדאיתקש להשבתה רק האזהרה דכתיב לא יאכל חמץ בזה לא כתיב ההיקש בזה היה ס"ד דראב"י למיליף שאור דאכיל' משאו' דראי' וכמ"ש רש"י פסחים (דף כ"ט) דקאי על חמץ דלא יאכל מזה הדר ראב"י אבל מ"מ לחייבו כרת י"ל דילפינן מן ההיקש דא"ח בשל אחרים

אולם ממה דמבואר בש"ס שם האוכל חמץ של הקדש מעל וי"א לא מעל מאן י"א אמר ר"י רנבה"ק הוא מבואר דחייב כרת אף דשל אחרים הוא ואינו עובר בב"י וא"ח בעשה דתשביתו ומ"מ חייב כרת ופוטר מתשלומין. וקשה אמאי הא אין היקש למחצה ואליב' דידן דקרא אך ביום הראשון קאי על ע"פ יש לנו היקש ג"כ על ע"פ דאינו עובר רק על חמץ דגן גמור שחייב כרת וכרת חייב רק על שבעת ימים וכמו שכ' הפנ"י והצל"ח פסחים (ד"ה) אבל מ"מ לענין זה יש לנו היקש דא"ח כרת רק על שלו דחייב בהשבתה ושני פעמים הקישה התורה אכילה להשבתה חדא מדכתיב אך ביום הראשון תשביתו כו' כי כל אוכל חמץ ונכרת' ושם כתיב מיום הראשון עד יום השביעי שנית מדכתיב שבעת ימים שאור ל"י בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ואף דכתיב לא ימצא ולא כתיב לך מ"מ ידענו מגז"ש שאור דראיה דכתיב לך כן נמי לא ימצא הוא עכ"פ בקבלות אחריות אבל בלא קבלות אחריות אינו עובר כן ג"כ לא יתחייב כרת ויש לישב:

והנה דעת רש"י שם דראב"י דיליף שאור דאכיל' מן שאור הראי' חמץ של אחרים מותר באכילה ובתוס' שם הקשה הא לא משכחת דאם נותן לו ה"ז שלו ואף על אחריות עובר ממילא אסור ועיין מ"ש הפנ"י והמקו"ח) סי' תס"ו) העלה דאף אם לא יש לו רק זכות לאכול ג"כ הוי כשלו עיי"ש. והתוס' כתבו דנ"מ דמותר בהנאה ודחקו עצמם בשל גבוה דהא עכ"פ אסור מטעם הקדש. ולכאורה יש נ"מ באם הוא פחות מש"פ דמצד הקדש אין בו מעילה ומצד חמץ הי' אסיר אי לאו דשל אחרי' מותר ואולי סברו תוס' מצד הנאה בעי ג"כ ש"פ לחייבו ואינו אסור בפחות מש"פ רק כמו חצי שיעור וזה גם מצד הקדש אסור וכדעת רמב"ם פ"ו) מהלכות מעילה ועי"ש במל"מ משם רשב"א גיטין (דף י"ב). ועוד י"ל דנ"מ של גבוה לר"מ דסובר מע"ש ממון גבוה הוא רשאי לאכול מה"ת דל"ה שלו. אולם זה טעות דלא גרע מקבל אחריות דבחמץ חידשה התורה דדהגול"מ כמ"ד ועובר על ב"י ממילא אסור באכילה ג"כ ומע"ש לר"מ אף דממון גבוה הוא מ"מ צד זכות יש לו לאכול בירושלים מה שאין להם לאחרים ואסורים לגזול המנו ממיל' הוי שלו ועמ"ש לעיל (סי' ב):

ברם י"ל בדעת רש"י דנ"מ אף בחמץ של גוי אם הגוי מאכיל לישראל והישראל אינו יודע שהוא חמץ וישראל אחר יודע שזה הוא חמץ אם חייב מה"ת להפרישו דאם חמץ

של גוי בעצמו ליתא באיסור אכילה רק הואיל דהישראל קונה אותו וא"כ כשא"י י"ל אסור' ל"נ ליה דיקנה דאם הי' יודע שהוא חמץ ודאי ל"ה קונה והוי קנין בטעות ונשאר לעולם אף בשעת אכילה של הגוי ואינו אוכל איסור אם של גוי מותר וכן נמי נ"מ אם מותר לישראל לצוות לגוי להאכיל לקטן חמץ של גוי דהקטן לאו בר קנין הוא ואף בדעת אחרת מקנה כתבו האחרונים בגוי המקנה לישראל ל"מ דעת גוי המקנ' וא"כ כיון דלית לי' להישראל בו צד קנין ואף להקטן האוכל לית בי' צד קנין ובכל עת הוי כאוכל של גוי וכן נמי נ"מ אם אוכל חמץ של גוי ולא ידע אם הוא חמץ דאינו חייב בקרבן ול"ש לומר דכבר קנה הישראל כיון דלא ידע שהוא חמץ איסור' לנ"ל דיקנה והוי זכי' בטעו' ואכל חמצו של גוי דאי נילף שאור דאכילה משאור דראיה ופטור מקרבן ועימ"ש בהגהותי לד"ח דיני גניבה) סי' ב):

סימן יב

אם לא מכר הנפקד חמצו של ישראל שהי' אצלו בפקדון כ' המג"א) סי' תמ"ג) דחייב לשלם ומיהו אם החמץ עדיין בעין א"ל הש"ל וכ"מ ב"ק (דף מ"ה) ובח"י שם מביא משם שער אפרים דמסתפק למ"ש מהרש"ל ביש"ש ב"ק דאף לגבי גזלן יכול לומר בכל אסה"נ שבעולם הש"ל מ"מ בשומר א"י לומר הש"ל ודעת הח"י דמהרש"ל לא כ' כן רק לגבי שור שנגמר דינו בבית שומר דאמר הוי מעריקנ' לאגמ' אבל בחמץ בפסח דאיסור ממילא כ"ע מודים דאמרינן הש"ל דאל"כ נפלגי בחמץ בפסח ובאמת המעיין ביש"ש (פ"ט סי' ך') שכתב הלכך בכל אסה"נ שבעולם והן בעין ולא נאבדו אומרים הש"ל גבי גזלן ולא גבי שומר משמע דשומר חייב בכל אסה"נ וכבר השיג הש"ך (סי' שס"ג) בח"מ על הש"ש וכתב דאין השכל נותן דשומר ומזיק יגרע מגזלן ועי"ש בנתיבות דתמה מדברי תוס' ב"ק (דף נ"ו) ד"ה פשיטא דשומר חייב בכחשא דהדר ובהרקיבו מקצתן ובגזלן פטור דגזלן לאו שומר הוא הרי דשומר חייב אף במקום דליכא שינוי וכ' דמ"מ הדין עם הש"ך דהיזק הנעשה בבית שומר אפילו בפשיעה לא עדיף ממזיק שלא בכונה ובהיזק שאינו ניכר דבשוגג פטור ה"נ פטור אבל בכחש' דלא הדר ופירות שהרקיבו מקצתן דמזיק חייב אפי' בשוגג השומר שפשע ג"כ חייב עיי"ש ועדיין יש להסתבך בזה דממנ"פ אם כחשא דהדר והרקיבו מקצתן הוי היזק שאינו ניכר אמאי מזיק בכה"ג בשוגג חייב וע"כ דהוי היזק ניכר א"כ למה גזלן יכול לומר הש"ל הא כיון דהוי היזק ניכר הוי שינוי כמ"ש תוס' גיטין (דף נ"ג) בהא דמתיב ר"פ ממתניתין דגזל מטבע ונפסל כו' אומר לו הש"ל ואי היזק שא"נ שמיה היזק האי גזלן הוא ממונא מעליא בעי שלומי ופירשו תוס' אף דשם הוי ממילא מ"מ כיון דנימא שמיה היזק חשוב ליה כאילו הוא ניכר וא"כ אין לך שינוי גדול

מזה וקנאה הגזלן בשינוי וצריך לשלם בממון מעליא ושמין כעין שגזל. א"כ בהרקיבו מקצתן דשומר חייב אף שהוי כמזיק בשוגג ע"כ דהוי היזק ניכר נימא ג"כ דאין שינוי גדול מזה:

אך י"ל דהא בלא"ה צריך להבין דברי תוס' דאי היזק שא"נ שמי' היזק קנה הגזלן בשינוי הא מבואר בח"מ (סי' ש"ס) דבעינן נשתנה שם הגזילה וכל שלא נשתנה שם הגזילה אפי' בשינוי מעשה לא קנה א"כ אפי' נימא שמיה היזק וחשיב לי' מעשה אכתי כיון דלא נשתנה שם הגזילה מצי אמר הש"ל וכבר הניח הקצוה"ח שם קושי' זו בצ"ע. אולם באמת י"ל דאין כונת התוס' כיון דשמי' היזק הוי שינוי דמה זה שינוי דמעיקר' לחם והשתא לחם וכן בתרומה הדבר בעינא כמו שהיה רק כוונת תוס' כיון דבאמת הדבר הוא בעינא כמו שהיה ואמאי יתחייב לשלם כיון דלא היזק אותו בשום דבר וע"כ צ"ל דנידון הדבר על שם סופו כיון דאינו עומד לדבר שהיה מעיקרא דתרומה כשנטמאה עומד לשריפה וחמץ שעבר עליו הפסח ג"כ כיון דאסור בשום הנאה אינו עומד רק לשרוף ורואין אנו את הדבר כאילו הוא כבר שרוף ואין לך שינוי גדול מזה ועיין לשון תוס' ב"ק (דף מ"ה) דכתבו כי אין זה ממון שגזל כיון שחשובה כאילו ההיזק ניכר בו שאין לך שינוי גדול מזה אילו הי' ניכר והכונה ג"כ כיון דרואין אנו את הדבר למה שעומד וכיון דשמיה היזק ע"כ דהוי כאילו ניכר ונשרף א"כ כבר קנה בשינוי דכיון דחשבינן כאילו ניכר ש"מ ממילא כאילו נשתנה גם שמיה וכאלו נעשה אפר ואמאי יכול לומר הש"ל א"ו דלא שמיה היזק לכך יכול לומר הש"ל ולפ"ז בכחשא דהדר ובהרקיבו מקצתן אף דניכר ההיזק ומזיק אף בשוגג בכה"ג חייב ומש"ה נמי שומר שפשע חייב מ"מ בגזלן יכול לומר הש"ל דבזה אף דחשיב היזק וניכר דלעין נראה פחיתות הדבר מכמות שהיה מקודם מ"מ לא קנה בשינוי דלא נשתנה שמו ואף שינוי מעשה ממש ל"ה אף לדעת הת"ח שם דל"ב שינוי שם לשינוי מעשה מ"מ בכה"ג אף שינוי מעשה לא הוי ומ"מ ניכר ההיזק ושינוי ל"ה כיון דאינו עומד לשרוף ואינו דומה לתרומה שנטמאת וחמץ שעבר עליו הפסח דשם ל"נ שום היזק ואעפ"כ אמרינן שמי' היזק דחשבינן כאילו ניכר היינו לדון על שם סופו למה שעומד עכשיו בזה אין שינוי גדול מזה וז"פ. ולפ"ז הדין עם המ"א דאם לא מכר החמץ יכול לומר הש"ל כיון דשומר א"ח בהיזק שאינו ניכר. דהוי כמו שעשה ההיזק בשוגג:

אולם בס' שעה"מ בסוף הספר דרך בדרך אחר בכוונת התוס' דהוא ז"ל הקשה דאם נאמר דשומר גרע מגזלן א"כ בש"ס ב"ק דף צ"ח) דקאמר מאן תנא אומרים באיסה"נ הש"ל. דלמא אף לרבנן דר' יעקב דאמרו החזירו אחר שנגמר דינו אינו מוחזר מודים דבגזלן

יכול לומר הש"ל כיון דאין כאן שינוי והעלה דבשור ל"ש לחייבו בהיזק שא"נ מטעם שלא יהיה כ"א הולך ולוקח שור של חבירו כדי שימות את האדם וימסרנו בב"ד ויאמר פטור אני שאין בידו שימות השור ולמגזר שלא יהי' כ"א הולך וימסור שור שהרגו לב"ד דבזה אדרבא מצוה קעביד משא"כ בשאר שומר חייב בכחשא דהדרא ופירות שהרקיבו מקצתן חייב השומר בפשיעה דהוי כאילו עביד בידים ההיזק שא"נ וחייב מטעם שלא יהיה כ"א הולך כן קבל עליו לחייב בפשיעתו כמו מזיק בידים ולכך בשור שנגמר דינו אם אין השומר יכול לומר הש"ל ע"כ דחשיב היזק ניכר כיון דשם ל"ש לחייבו מטעם שלא יהיה כ"א הולך לא גרע שומר ממזיק ממש עי"ש בטעם דבריו בארוכה:

ולפי דבריו ליתא לדינא דמ"א וכמו שכ' שם דאף בתרומה שנטמאת אם היה בידו בתורת שמירה או"ל הש"ל דהוי כאילו היזק בידים בהיזק שא"נ דחייב לשלם מטעם שלא יהי' כ"א הולך:

אולם באמת דבריו בביאור דברי תוס' לא נהירא דהתוס' לא זכרו בדבריהם מן היזק דא"נ דשומר יהי' חייב ולא הזכירו תרומה ונטמאת רק כחשא דלא דהדרא והרקיבו מקצתן ואת אלה הוכרחו דלמה לא יתחייב בזה כמו בזה שאין השומר קונה בשינוי ואעפ"כ חייב בהרקיבו כולן כ"כ הרקיבו מקצתם ומשמע מדבריה' דשניהם שוין ומטעם חיוב שמירה ולא מטעם קנסא ושומר לא יתוסף חיובו ממזיק ממש ואם מזיק ממש לא יהיה חייב באלה מטעם דהוי היזיק שא"נ רק מטעם קנס יהיה חייב ושומר ג"כ לא יהי' חיובו רק בגדר קנס שלא יהי' כ"א הולך א"כ אין חיוב שוה בין הרקיבו כולם להרקיבו מקצתם וגם א"כ אף גזלן דלא קבל עליו שמירה ואינו שומר מ"מ למה יכול לומר הרי שלך לפניך יתחייב עכ"פ מטעם של"י כ"א הולך א"ו כמ"ש רמב"ן בדד"ג דבגזל חמץ ועבר עליו הפסח אף לר"מ דדינא דגרמי חייב מדינא מ"מ יכול לומר הש"ל אע"פ שגרם היזק מחמת שגזלו מ"מ גרמי להיזק שא"נ אף דבמזיד קנסו ומקרי היזק דוקא במטמא ממש אבל הכא ממילא קאתי לי' ובכגון זו לא קנסו עי"ש וכיון דלא חשו חז"ל לקנסו מטעם שלא יהיה כ"א הולך רק במטמא ממש ועושה מעשה בידים לא בגורם לזה מהיכן פשיטא לי' לתוס' דבשומר יהי' חייב א"ו דרק בכחש' והרקיבו דהוי היזק ניכר ובעושה בידים חייב מד"ת בזה שומר ג"כ חייב ולא בתרומה ונטמאה ובאמת בדברי רמב"ן הנז' מתורץ קושיית תוס' גיטין (דף נ"ג) הנז' דקו' הש"ס הוא דאי היזק שאי"נ שמיה היזק א"כ האי גזלן הוא והוציא מרשות הבעלים ובגרמתו הניח אצלו עד שעבר עליו הפסח ממונא מעלי' בעי שלומי וכמ"ש הרמב"ן דכל שחייב במעשה בידים לרבנן חייב בגרמ' לר"מ וכל הפטור במעשה ממש לרבנן פטור לר"מ בגרמא כגון היזק שא"נ ולמ"ד דשמי' היזק

ומד"ת חייב אף בשוגג כן נמי בגרמ' להיזק שא"נ יתחייב ועי' ש"ך (סי' שפ"ו סק"ד) א"ו דל"ש היזק ולכך גרמא לזה פטור אף דבמזיד קנסא הוא רק במטמא ממש וז"פ ולפי"ז לא מצינו דשומר יתחייב יותר בפשיעתו להיזק שאינו ניכר מגזלן והדין עם המג"א:

והנה בדברי הישׁ"ש ב"ק שם מלבד מה שתמה עליו הש"ך והשעה"מ שם קשה עוד ע"ד דסובר דאחר שנגמר דינו ל"ה שינוי דל"ה היזק ניכר וגזלן לעולם יכול לומר הש"ל משא"כ שומר א"כ אמאי עד שלא נגמר דינו לכ"ע אף בשומר החזירו מוחזר וכן מבואר ברמב"ם ואמאי הא כיון דעכשיו עומד ע"כ לשחיטה ושוה פחות מדמעקר' שהי' עומד לרדיא יתחייב שומר לשלם אם נאמר דשומר חייב על היזק שאי"נ א"ו דפטור ויכול לומר הש"ל רק אחר ג"ד לרבנן כיון דאין גומרין אלא בפניו הוי מה דנפל ליד ב"ד כרשות ב"ד עליו והוי היזק ניכר וכמ"ש תוס' ורמב"ן מלחמות שם. וראיתי תשובת פנ"י רבו של בעל הש"ך) או"ח סי' ט"ז) שכתב שם על יהודים השכירים שהלכו לטהר יינם של גוים ומעידים שעשום בכשרת וגם שמרוהו בדרך שמירה מעולה כדינו ועדים ראו ששתו סתם יינם וכ' דאם נקראים חשודים א"נ דהא דנאמן בשל אחרים מטעם דאא"ח ולא לו ובאילו ששכרהו לטהר היין אם לא יעשו בכשרת ולא ישמרו כראוי לא די שיפסידו שכרן אלא שמחויבים לשלם כל ההפסיד כדין ש"ש א"כ אין מעידין אלא על שלהן אין זה ולא לו עכ"ד הנה פשיט' ליה דאם לא שמרו כראוי דחייבין לשלם ואמאי הא יכולין לומר הש"ל דהוי היזק שא"נ וכ"ז דלא טמאוהו ואסרוהו בידים פטורין:

אך י"ל אף דשומר פטור על היזק שאי"נ היינו בקבל סתם לשמור הדבר ונפסד ע"י היזק שא"נ בזה לא עדיף ממזיק ממש בשוגג אבל היכא דקבל עליו בפי' לשמור אף מהיזק שא"נ כמו בנידון דתשובת פנ"י שם דקבל עליו לטהר היין ולשמרו שיהיה נשאר בהכשר בזה לכ"ע אינו יכול לומר הש"ל ואם נתנסך חייב לשלם. ודומה להא דמבואר בתשובת ריטב"א שבב"י ח"מ) סי' ס"ו) דאף דברים דנתמעטו מדי"ש כמו שטרות אם קבל עליו בפירוש שאם יפשע ישלם דחייב וכ"כ המרדכי פרק הגוזל דכל גרמא בניזקין דפטור הוא דוקא כשלא קבל עליו לשלם אבל אם קבל עליו לשלם חייב ועי' בזה במח"א הלכות שומרים) סי' ח') וה"נ דכוותי' דהיזק שא"נ לא גרע מגרמ' וכשהתנה בפירוש חייב לשלם והכי הוי דינו דתשובת פנ"י ע"כ דהתנו בפירוש דאם בסתם רק שישמרנן מכל נזק אף מנסך ורק שישאר בהכשר בכה"ג ל"מ דהא במסר שורו לשומר לשמרו ג"כ נכנס תחת הבעלים והתנו עמו שישמרנו מכל נזק ומוזהר עליו לשמרו שלא יזיק שלא יהיה נאסר ואעפ"כ כ"ז שלא נגמר דינו לכ"ע יכול לומר הש"ל ופטור מן תשלומין אף

במה דנפחת דמי השור דבהכרח צריך לשחוט אותו מ"מ כיון דקאי בעינא יכול לומר הש"ל וע"כ איירי שם דהתנה לשמרו ואם יהי' היזק שא"נ יתחייב וצ"ע:

ובאמת אף כי הש"ך הרחיק דעת הישו"ש לגמרי והסכימו על ידו האחרונים שם מ"מ נראה דהוי ספיקא דדינא ואם תפסו הבעלים אין מוציאין מידם דהא דעת הראב"ד והבעה"מ ב"ק שם ועוד איזה ראשונים המובא בש"מ שם דבין שומר ובין גזלן אם בא ההיזק שאינו ניכר על ידו בפשיעתו א"י לומר הש"ל ודקתני במתניתין תרומה ונטמאת איירי ע"כ שנטמא' באונס וכן הברייתא דפליגי ר"י ורבנן אם לאחר שנגמר דינו החזירו מוחזר איירי ע"כ דהנגיחה הי' באונס דאם הי' בפשיעתו אז אף לר"י אינו מוחזר ואף קודם גמ"ד היה חייב לשלם במה דהזיק לו שצריך לשחטו וע"כ דנגח באונס רק במה דפשע דלא החזיר לו והוי מעריקנא לאגמא בזה כיון דלא בעינן מעשה חדש לרבנן חייב ולר"י דגומרין דינו שלא בפניו ל"ה מועיל החזרה והוי שחטינא לא יכול לומר דזה הוי מעשה חדש א"כ ל"מ בשור דיכול לומר מאן יימר דהיו עושים כן הבעלים אפשר היו מתרצים לעשות בו המצוה ועיין שם ברשב"א בלשון ראב"ד וכ' ויפה אמר שאילו טעון מעשה חדש מאן לימא שהית עושה כן ואף בגזל חמץ ועבר עליו הפסח י"ל הש"ל כיון דזמן ממילא אתי והחמץ נאסר עליו שלא ע"י פשיעתו ומה דלא החזירו על זה לא מתחייב דאף אם הי' ביד בעלים הי' נאסר ואף דהיו יכולים למכור או לאכול זה מעשה חדש ע"ז אינו חייב לשלם ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בס' דברי חיים דאין הפי' דא"ח לשמור מן זה דזה אינו דא"כ אף אם נסקל השור בב"ד לא יתחייב וכקושית הרמב"ן במלחמות שם א"ו דסברו דאם נסקל חייב על הפשיעה דלא מכר רק אם איתא בעינא בשביל פשיעה דלא עשה מעשה חדש יכול לומר הש"ל. עכ"פ דעתם דאף גזלן א"י לומר הש"ל רק באם בא ההיזק ע"י אונס אבל אם בא ההיזק ע"י פשיעתו בלא מעשה חדש שהי' מוטל עליו לעשות לאבדו מרשותו בזה חייב על היזק שאינו ניכר כמו מזיק ממש במזיד דחייב מטעם קנס וקצת קשה א"כ שמואל דסובר קנסא מקנסא לא ילפינן ולדבריו המשנה דב"ק בהמה ונעבדה בה עביר' או שהיתה יוצא' ליסקל אומר לו הש"ל אינו בחדא גוונא עם תרומה ונטמאת דלדבריהם ע"כ תרומה ונטמאת איירי באונס דאל"כ חייב על פשיעתו דלא שמר ויוצא' ליסקל איירי אף בנגח בפשיעתו דלא עדיף מאם עשה בידים דהוי היזק שאינו ניכר ופטור וקנסא מקנסא לא ילפינן וכן פלוגתא דרבנן ור"י ג"כ איירי דנגח בפשיע' מ"מ פטור דהוי היזק שא"נ ואמאי סברו רבנן דלאחר שנגמר דינו אינו מוחזר עכ"פ לדעתם שומר חייב בהיזק שא"נ וא"י לומר הש"ל אך דעת בעלי התוס'

רבותינו הצרפתים והרמב"ן דפטור על היזק שא"נ רק כיון דאין גומרין דינו אלא בפניו הוי כנפל לרשות ב"ד ורשותם עליו לכך אי"ל הש"ל:

וראיתי בס' שער משפט (סי' ס"ו) שרצה להוכיח דשומר חייב בהיזק שא"נ מהא דמבואר ביו"ד (סי' שמ"ט) בהא דהיו אביו ואמו זורקין על המת כלים מצוה לאחרים להצילן קודם שיגעו במטה וחייבין בשמירתן ואם החזירו להם וחזרו וזורקים ונאסרו חייב המחזיר לשלם דהוי כזרקן למקום גדודי חיות ולסטים ואמאי ניהו דהוי כשומר אבידה מ"מ יאמר הש"ל כיון דהוי היזק שא"נ והאריך בזה ולא קשה דכיון דחייב מה"ת להציל מטעם השבת אבדה ואף דהמה מאבדין מדעת ע"כ צ"ל כיון דמחמת מרירייהו זרקי להו חייבים אחרים להציל מטעם השבת אבידה כמ"ש רש"י סנהדרין) (דף מ"ח) ועיין מח"א הלכות זכיה מהפקר (סי' ו') דהקשה לס"ד דש"ס שם דמקשי אלמ' הזמנה לאו מלת' ולא הו' ידע לטעם מרירייהו א"כ אמאי מצוה על אחרים וכ' דמשום בל תשחית מטו בה ועיין נתיבות המשפט (סי' רס"ב) וי"ל דשם ל"ש אבידה מדעת דאמרינן אדעתא דמת אפקירו ולא אדעתא דכ"ע כמו דאמרינן בב"ק פ' הגוזל אדעתא דארי' אפקרי' גם י"ל כיון דתוך כ"ד יכול לחזור אף בהפקר ממש א"כ טרם דנגע במטתו כשחטפו אחרים אומדנא דמוכח הוא דחוזר דלא אפקירו רק לאסור עליו מחמת צער וכשלא נאסר חוזר עכ"פ כיון דידוע דמחמת מרירייהו זורקין הכלים כשמחזיר להם הוי זריקתן כמו אילו הוא בעצמו זרקן ע"ג המטה כיון דמוטל עליו לשמור שלא יבא לידי היזק ואם מוסר בידן ברור שיזרקו מחמת מרירייהו הוי כאילו מצוה להם לזרוק ולאסור ול"ש לומר אין שליח לדבר עבירה דהוי כמו במקום דמוחזק לעשות דמבואר בח"מ (ס' שפ"ח) דחייב המשלח והוי כחצר דבע"כ מותב בי' כן בזה הוי כאילו הוא בעצמו זרקן ואסרן בידים בכה"ג חייב כמזיק ממש במזיד בהיזק שא"נ דאינו יכול לומר הש"ל:

וקצת יש להוכיח מדברי הש"ע יו"ד (סי' קכ"ז ס"ב) שכתב באומר נתנסך יינך אם הוא בענין שמפסיד כל שכרו כגון בפשיעתו נאמן מטעם מתוך שנאמן להפסיד שכרו ואמאי לא יהי' נאמן אף אם שכרו דבר מועט הא יתחייב לשלם כל היין ואף אם עושה בחנם יהי' נאמן א"ו דמ"מ יכול לומר הש"ל ובס' חות דעת שם כ' לתרץ דמטעם תשלומין אם לא יהי' נאמן לא יצטרך לשלם ל"ש סברת מתוך וכבר השיג עליו אאמ"ו ז"ל בספרו דברי חיים יו"ד (סי' כ"ט) דמדברי הר"ן וריטב"א ומרדכי גיטין פ' הניזקין מבואר להיפך ועיין מה שכתבתי שם בדברי רמב"ם הלכות מעשר (פי"ב ה' י"ח) וכעת ראיתי בס' ראב"ן) דף ל' ע"ד סי' צ"ב) שכ' הא דגבי טהרות ל"א נאמן אתה להפסיד שכרך משום דבס"ת פשע שלא כתבן לשמן אבל גבי טהרות לא פשע דהא נטמאו קאמר שנפל שרץ עליהם או אדם

טמא נכנס ונגע מדלא קתני טמאתים הלכך לא מפסיד אגרי' אבל אי הו' אמר טמאתים ודאי מפסיד אגריה ושלומי לא משלם להו דקנסא הוא מודה בקנס פטור כדאמרינן בפרק הניזקין ובד' אבות נזיקין דמטמא ומדמע ומנסך קנסא הם ועי"ש עוד בדבריו ומשמע ע"כ דנטמאו או נתנסך באונס קאמר ולא מפסיד אגרי' אבל ע"י פשיעה מפסיד עכ"פ אגרי' אבל לענין תשלומין דמי הטהרות והיין פטור מטעם מודה בקנס וא"כ י"ל דכן דעת הש"ע ועיין ש"ך ח"מ (סי' שפ"ח) דהביא דעת הישׁ"ש שכ' דלמ"ד דינא דגרמי אינו אלא קנס דפטור המודה מטעם מודה בקנס והש"ך השיגו מדברי המרדכי דרק בקנס דאורייתא פטור המודה בקנס אמנם יש להישׁ"ש חבר דעת רבינו יהונתן מובא בש"מ ב"ק (דף צ"א) דאף בקנס דרבנן המודה פטור ורב קדמון הראב"ן כוותיהו ס"ל והישׁ"ש דסובר דשומר אי"ל הש"ל לשיטתו א"ש הא דנתנסך יינך דפטור מתשלומין מטעם מודה בקנס ולדעת הש"ך דסובר בקנס דרבנן חייב המודה ע"כ הא דאינו נאמן ולא אמרינן מתוך שנאמן להפסיד לעצמו שיתחייב בתשלומין הוא דגם שומר יכול לומר הש"ל ואכ"מ בזה ויבואר אי"ה בח"מ לתרץ הקושיות הנופלות על דעת זה דבקנס דרבנן נאמר דהמודה בקנס פטור כאשר עמד על זה בפני יהושע ב"ק (דף צ"ח) בהא דקאמר הש"ס תהא במאמינו ובקצות החושן (סי' ל"ח ושפ"ח):

ואם נאבד החמץ אחר הפסח אף באונס מבית השומר ודאי חייב השומר לשלם לדעת המג"א דחשיב פושע במה שלא מכרו ואף דההיזק לא בא אח"כ מחמת פשיעתו דלא מכר מ"מ כ"ז דלא השיב לו לבעליו הוי כמו תחלתו בפשיעה וסופו באונס דאם הי' מוכרו קודם הפסח לא היה בא האונס דהשתא ולא אמרינן דהא אף אם לא היה נאבד לא היה שוה כלום ואינו דומה לגזלן דאם ליתא בעינא דחייב לשלם דשם חייב בהשבה משעת גזילה מיד נתחייב או להשיב בעינא או דמיו כמ"ש ש"מ ב"ק (דף ס"ו) משא"כ שומר דא"ח רק להחזיר לרשות בעלים ואף דפשע במה שלא מכר מ"מ מיד אחר הפסח הוי כאילו החזיר לבעלים וכן העלה באמת לדינא בס' ח"ס או"ח (סי' ק"ה) דדוקא אם ביערו בע"פ הוי היזק ניכר סובר המג"א דחייב לשלם אבל כשלא ביערו ידו כיד בעה"ב וממילא שלו לפניו בבית השומר ודומה לשומר שאבד בפשיעה ונתחייב להשיב לבעלים וטרח והחזיר האבידה לידו שיוצא ידי השבה לבעלים ואם אח"כ נגנב באונס פטור דפשיעה ראשונה כבר עברה כו' וה"נ דכוות' ול"ד לנגמר דינו בבית השומר דהתם אמרו ליה אי הוי מהדרת ליד בעלים ממש הוי מעריקנא ליה משא"כ בחמץ מה לי שומר מה לי בעלים ומיד אחר פסח שאין חיוב לבערו הו"ל כמושב ליד בעלים ואם נגנב אח"כ אפי' בפשיעה פטור השומר דא"ל עפרא בעלמ' הוא עכ"ל ודבריו אינם נכונים

דהא מדר"י בשור הנסקל דסובר אף משנגמר דינו החזירו מוחזר נשמע לדרבנן בשאר איסורי הנאה וכמו לר' יעקב מבואר ש"ס ב"ק (דע"א) וכתובות (דף ל"ג) דאם נגנב מבית שומר וטבחוהו לר"ש דדהגל"מ כמ"ד חייב הגנב בדו"ה דשור זה הוי גול"מ להשומר דע"י גניבה זו חייב השומר לשלם לבעליו ול"א דהוי כאילו החזירו לבית בעלים ועי"ש ברש"י שגל"מ שכ"ז שהוא קיים שומר פוטר א"ע בו ואם יאבד ישלם דמיו חזינן דאף דיכול לפטור א"ע בהחזרת השור מ"מ אם נאבד חייב לשלם ול"א עפרא בעלמא הוא ומה הפסידו השומר בזה:

וראיתי בש"מ ב"ק (דף נ"ו) דכ' שם מתחילה וז"ל ואומר רבי דאפי' מת השור כדרכו לאחר גמ"ד לר' יעקב או דמאבדו או אפילו הרגו השומר ואבדו בידים לאחר גמ"ד פטור אף שבגזלן בכה"ג חייב דגזלן נתחייב בהשבת גזילה ואין כאן השבה אבל שומר למה יתחייב באבדו בידים והלא ל"ה שוה כלום ואם מפני שיכול לומר הש"ל כמו בגזלן א"כ גם בהרקיבו מקצתם נמי יאמר הש"ל כמו שאומר בגזלן א"ו מסתמא לא נחייב לשמרו מהיזק שא"נ והואיל וכן אין לו להתחייב במה שמאבדהו בידים אח"כ ואפי' לא החזירו לבעליו פטור עיי"ש עוד. אולם אח"כ כ' שוב חזר בו רבינו מפירש זה דע"כ לא מיפטר שומר אם לא החזירו כדמוכח לקמן פ' מרובה דהגל"מ כממון כשנגמר דינו בבית שומר וגנבו גנב מבית שומר עכ"ל. הרי דכך עלה מעיקרא בדעת רבי דכיון דשומר פטור על היזק שא"נ שוב אף במאבדו אח"כ פטור וחזר בו מראי' הנז'

שוב ראיתי בגליון מג"א של רבינו הגדול מו"ה עקיבא איגר ז"ל שכ' ג"כ להשיג על המג"א דאם נידן פשיעת השומר להיזק שא"נ למה יהי' חייב בנאבד אח"כ ותמהני מאד על הני תרי אריותא אבירי הרועים דהדבר מבואר בש"ס הנז' דאף בשומר די"ל הש"ל ואם נאבד אח"כ חייב דמדר"י דסובר החזירו מוחזר אף אחר גמ"ד נשמע לרבנן בשאר איסורי הנאה דשומר יכול לומר הש"ל דהוי היזק שא"נ מ"מ בנאבד חייב לשלם והטעם דא"ד לאם נאבד מן השומר וחזר ומצאו ואח"כ נגנב ממנו דפטור דשם כבר אזיל ונסתלק פשיעה הראשונה משא"כ בחמץ בודאי דומה לתחלתו בפשיעה וסופו באונס דבא האונס מן הפשיע' דאם לא הי' פשע והיה מוכר החמץ לא היה בא האונס ודומה לאם נסקל השור דלר"י חייב השומר לשלם דהאונס בא מכח הפשיעה ואף אם מת אח"כ השור דאם ל"ה מת והי' מחזיר לו ג"כ ל"ה לו הנאה וגם אם ל"ה נגמר דינו דלא היה נגח מ"מ היה פטור מאונסין כדין שומר מ"מ כ"ז שלא החזירו לו הוי כבא אונס מכח הפשיעה דאם היה מחזיר לו אחר שנגח אף אם הנגיחה הי' באונס מ"מ פשע במה דלא החזיר לו ואם הי' מחזיר לו הי' שוחטו ואף דמיתה לא בא מכח הפשיעה מ"מ כיון דלא

נסתלק פשיעה הראשונה כמו דחייב אם נסקל מטעם דאם היה מחזיר לו היה שוחטו כמבואר רמב"ן מלחמו' שם דזה ודאי הוי היזק ניכר וכאילו נסקל בפשיעתו במה דלא החזיר קודם גמ"ד כ"כ אף במת ל"א דהוי כאילו כבר החזיר לו דכ"ז שהוא בבית שומר ונמשך הפשיעה עד שנאבד מן העולם חייב השומר דחזינן כאילו ל"ה מת ולא החזיר והיה נסקל ע"י פשיעתו והיה חייב כן גם אף דלא נסקל מ"מ כיון דלית' בעינ' חייב מכח פשיעה הראשונה דמיד בפשיעתו מתחיל החיוב ואם ל"ה פשע ל"ה בי' האונס הזה ודומה קצת להא דב"מ) דף ל"ו) בפשע בה ויצאה לאגמא למ"ד דאמרינן הבלא דאגמ' קטלי' ועי"ש ש"מ דכיון דפשע תלינן עליו בכל מידי להחמיר עליו ואע"ג דלא ברי הזיק' דהבלא ולא הוציאה מעצמו מתוך פשיעת היציאה תלינן בכ"מ וכעין תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא אלא כשברור לנו שסופו באונס גמור הרי יצא מן הפשיע' בודאי ופטור וכשהוא מסופק אם סופו באונס מוקמינן לה אחזקתה דפשיעת היציאה ולא מיפטרינהו מספק עי"ש וה"נ דכותי' דכיון דכ"ז שלא החזיר לבעלים מוקמינן הפשיעה על חזקתיה ואמרינן דכמו דלא החזיר עד עכשיו כ"כ אם לא היה מת השור היה נסקל מבית שומר ואז הי' חייב על הפשיעה דלא החזיר קודם גמ"ד והיה שוחטו הבעלים כן גם עכשיו מת לשומר כיון דעדיין לא נסתלק פשיעה הראשונה ועיי"ש בש"מ בהא דמודה אביי דאי אהדרה למריה דלאו דוקא למריה אלא הה"ד לביתו של שומר ונ"א מהיזק הבלא שהביא עמה מתו שכשמת' כבר נסתלק מן הפשיע' הודאית ומן הספק לא נחייבו ולא מטעם היזק שא"נ נגעו בה וכשהחזירה למרה דוקא כנ"ל עכ"ל מבואר דאם הי' אמרינן דהוי היזק דא"נ הי' צריך דוקא להחזיר ליד בעלים ממש וה"נ דכותי' אף דמהני לומר הש"ל בהיזק שא"נ מ"מ כ"ז דלא החזיר ליד בעלים ממש ונאבד אח"כ יהי' באיזה אופן שיהי' חייב על פשיעתו דמעיקרא.

והא דנקט רמב"ן במלחמות שם דלר"י הואיל דלאו שם ב"ד עליו הוי היזק שא"נ דאם נסקל חייב לפי שאומר לו אילו החזרתו לי הוה שחטינא ואפי' נגח באונס שבפשיעתו בא ההיזק והוא היזק ניכר ומדלא נקט למה לא שחט אותו השומר קודם גמ"ד משמע דזה אינו מוטל עליו וממילא באם אין הבעלים כאן ולא היה יכול להחזיר היה פטור אף אם נסקל ולפ"ז בחמץ ג"כ למה יתחייב במה שלא מכר אם הבעלים אינם בכאן להחזיר לו אולם א"ש דודאי החיוב עליו להציל בכל השתדלות ולמכור משא"כ בשור לשחטו בשביל זה אין לחייבו כיון דאדרבא מצוה לקיים בו מצות סקילה ולדונו בב"ד רק אם היה יכול להחזיר לבעליו אף דיש עדיין ספק דלמא לא היו הבעלים שוחטים אותו והיו מקיימים בו המצוה להביא לב"ד מ"מ חייב בשביל זה וחשיב פשיעה אבל במה

דאינו שוחטו בעצמו בשביל זה אין לחייבו ובאמת יש להבין בדברי רמב"ן אם הנגיחה הי' באונס ולא פשע רק במה דלא החזיר לו קודם גמ"ד למה יתחייב הא דומה לאם הבעלים היו רוצים לשחוט שורם שהרג אדם ובא אחד ועיכב ע"י בודאי פטור אף שגרם לו בעכובו דבין כך ובין כך גמרו ב"ד הדין וסקלוהו דפטור מטעם דהוי רק גורם דגורם ועיין יש"ש ב"ק שם. וא"כ הכי נמי דכותה כיון דהנגיחה היה באונס אף דפשע במה דלא החזיר לו ושהבעלים יעשו בו כרצונם או לשחוט או לעשות בו המצוה למה גרע זה מאם עביד כזאת בידים ונעל בפניו שלא ישחוט אותו וביני וביני גמרו ב"ד הדין וסקלוהו בודאי פטור כיון דלא עשה מעשה בגוף השור ולמה יתחייב השומר וצריך לומר כיון דקבל עליו שמירה ומתחייב בכל גרמות שבעולם רק אם איתא בעינא יכול לומר הש"ל אבל בליתא בעינא ועל ידי גרמתו בא הדבר במה שלא השתדל חייב לשלם ומצרפינן הפשיעה עם הסקילה וכיון שהיה חל עליו השמיר' חייב כאילו נסקל על ידו וי"ל אף דבש"ס לא נזכר אליבא דרבנן רק הו' מעריקנא לי' ולא הו' שחטינא הוכיח הרמב"ן דאף לר"י מ"מ אם נסקל חייב לשלם אף מצד פשיעתו דלא החזיר לו והיה שוחטו ממה דקאמר בש"ס ר"מ סבר כרבי יעקב וסבר כר"ש דדהגל"מ כממון וסובר באמת דאם לא הי' הפשיעה רק על הנגיחה ותיכף אחר הנגיח' נגמר דינו אז אף דאם הי' נסקל הי' חייב לשלם מ"מ אם לא נסקל רק נגנב מבית השומר אמאי יתחייב הגנב לשלם הא השומר ג"כ לא יתחייב דיאמר אם לא הי' נגנב היתי מחזירו לך והיתי יכול לומר הש"ל והגניב' לא בעי ע"י פשיעת נגיחה וא"כ עפרא בעלמ' נגנב לך וכנ"ל אלא ודאי דאיירי דפשע במה דלא החזיר לו קודם גמר דין ונגמר דינו בזה בא סיבת הגנב' ע"י הפשיעה דלא החזיר לו דאם הי' מחזיר הי' שוחטו ולכך חייב דפשיעתו במה דלא החזיר עם הגנבה מצרפינן יחד כמו דמצרפינן הסקילה וממילא מוכח דחייב אף על פשיעה מה דלא החזיר אם בא לידי גמר דנסקל ועיין היטב:

ואם תבעו הבעלים תוך הפסח כ' הח"י דל"מ למימר הש"ל לפי שהכל מצווין לבערו באותו פעם וכאילו שרוף ועומד דמי ונמצא שאינו מחזיר לו כלום ומה"ט נקטו בש"ס ופוסקים חמץ ועבר עליו הפסח. ובקצה"ח (סי' שס"ג (השיג עליו דממנ"פ אי חשבת לי' היזק ניכר תוך הפסח דהוי כשרוף א"כ כבר קנה בשינוי ומסיק דתוך הפסח א"ר לומר הש"ל דצריך לנתק הלאו דב"י אבל אם עבר הגזלן ואומר לו הש"ל והשליכו לפניו נתקיים מצות השבה עיי"ש וכבר כתבתי בהגהותי לד"ח דינו חמץ סוף סי' ט"ו) דתליא במחלוקת הפוסקים אם איסור הנאה הוי שלו או לא אם איסור הנאה אינו שלו ואעפ"כ יכול לומר הש"ל אף באיסו' הנאה מה"ת כמו שור הנסקל להסוברים דאסור בהנאה

מחיים ע"כ דכיון דהוי בעינא אף דאינו שלו מ"מ כ"ז דלא זכה בי' אחרינא יכול לומר הש"ל א"כ אף תוך הפסח דהכל מצווין לבערו מ"מ יכול לומר הש"ל אבל הסוברים דכל איסורי הנאה אף דלאו בני קנין הוא מ"מ מה שהיה כבר שלו לא נפקע מרשות בעלים רק חמץ הואיל דהכל מצווין לבערו ועובר כל רגע בעשה דתשביתו בזה הוי חידוש דעשאו הכ' כאילו הוא ברשותו א"כ כיון דבאמת דהכל מצווין לבערו הוי כרשות אחרים עליו וא"י לומר הש"ל ומה שהקשה הקצוה"ח דאי הוי היזק ניכר אמאי אחה"פ יכול לומר הש"ל הא כבר קנה בשינוי ז"א דהוי כשינוי החוזר ובש"ס גיטין הוכיח שפיר דאי שמיה היזק הוי לעולם שינוי משא"כ כיון דלא שמיה היזק רק תוך הפסח הואיל דהכל מצווין לבערו לא עדיף משינוי החוזר ויש לומר למה שהקשה הקצוה"ח הבאתי לעיל על הוכחת הש"ס דאי שמיה היזק דהוי שינוי הא לא נשתנה שמו וי"ל להסוברים דשינוי החוזר עם יאוש קונה כמ"ש תוס' סוכה (דף ל') ומה שהקשה המרש"א על תוס' ב"ק (דף ס"ז) ד"ה מעיקרא דהקשו דהוי שה"ח ע"י שאלה הא הוי עם יאוש כבר ישב אאמ"ו ז"ל בספרו ד"ח דיני גניבה (סי' כ"א) ע"נ דשם כיון דיתעקר השינוי שם מעיקרא זה ל"מ אף עם יאוש אבל היכא דאינו נעקר לגמרי מהני וי"ל כמו כן שינוי מעשה אף דלא נשתנה שמו מ"מ עם יאוש קונה ולכך פריך הש"ס גיטין דאי שמיה היזק חשיב עכ"פ שינוי קצת ועם יאוש כבר קנה בע"כ וכבר מבואר בש"ס ב"ק דכיון דמטא עידן איסור' ודאי מייאש רק זה מתייאש וזה א"ר לקנות אבל עם שינוי כ"ד קונה בע"כ וא"כ כמו כן אם תוך הפסח חשיב שינוי אף דהוי שינוי החוזר מ"מ כבר קנה עם יאוש:

אולם לדעת הרמב"ן דסובר דאף בצירוף תרוייהו יאוש ושה"ח אינו קונה י"ל דלכך אחה"פ יכול לומר הש"ל דהוי כחזרה השינוי ומ"מ תוך הפסח הוי שינוי מטעם דלא שכיח דיהיה נשאר כיון דהכל מצווין לבערו ודומיא דכתב תוס' ב"ק שם לענין שאלה. אולם כבר כתב הרשב"א שם דאף ל"ש הוי שה"ח רק לענין שאלה הואיל דצריך לאחרים וי"ל דזה ג"כ כוונת תוס' דל"ש א"כ י"ל בגזלן כיון דמניח בידו הוי כשה"ח וממילא גם תוך הפסח יכול לומר הש"ל:

ונראה דאם לא תבעו הנגזל א"י לומר הש"ל תוך הפסח כיון דהכל מצווין לבערו לא גרע מאם גזל את חבירו בישוב דמבואר בש"ס ב"ק) (דף קי"ח) לא יחזיר לו במדבר וא"י לכופו לקבלו כיון דלא מקום שימור הוא וה"נ דכוותה אף דבשור הנסקל לר"י אף אחר שנגמר דינו יכול לומר הש"ל ובגזלן פוסק הרמב"ם כן היינו שם כיון דהדבר הוא בעינא ויכול לעשות בו כרצונו הוי כעין שגזל ולעולם יהיה נשאר כמו שהוא עכשיו וגם אין הכל מצווין עליו דאינו עובר כל שעה בעשה דתשביתו משא"כ בחמץ תוך ימי

הפסח הוא חמץ של ישראל כבמקום מדבר דאינו משומר כלל דהכל מצווין עליו לבערו וא"י לכופו לקבלו וי"ל שיחזיר לו אחה"פ דאז אף דהוא ג"כ אסור בהנאה מ"מ משומר הוא באותו זמן משא"כ תוך הפסח הוי הזמן כמקום מדבר ועוד יש כמה נ"מ בין תוה"פ לאחה"פ לענין אפר וכדומה ולכך באמת נקט הש"ס והפו' גזל חמץ ועעה"פ א"ל הש"ל היינו אף בע"כ דנגזל משא"כ תוה"פ מי פתי יתבע אותו ואז כשאינו תובעו אי"ל הש"ל אבל אם תובעו י"ל באמת די"ל הש"ל:

עוד כתב הקצוה"ח דלפי מה שכ' הרמ"א באה"ע בגט הנכתב ע"ד שצריך שריפה דבטיל משום דכל העומד לישרף כשרוף דמי ה"נ אין זה השבה דהוי"ל כשרוף רק כבר השיגו על רמ"א שם משום דקי"ל כרבנן דלא סברו כר"ש דכל העומד לשרוף כשרוף ועוד דתרומ' ונטמא' ג"כ מצותן בשריפה ואעפ"כ אומר לו הש"ל לפניך עי"ש והנה בדברי הרמ"א כתבתי בחלק אה"ע דכיון דנשאר לבעל זכות זה להוציא ממנה ולקיים בו המצוה גרע כיון דכח אחר מעכב עי"ש ולעולם י"ל דפוסק ג"כ כרבנן דל"א כל העומד לשרוף היכא דאין תביעה לאחר ע"ז ובאמת לר"ש דסובר כל העומד לישרף כשרוף יקשה ביותר משור היוצא ליסקל דמבואר במשנה די"ל הש"ל נימא כל העומד ליסקל כסקול דמי ובפרט דבר המוטל על ב"ד לקיים בו ובערת הרע מקרבך בודאי לא יתעצלו וע"כ דמתני' דלא כר"ש והא דמוקי בש"ס ב"ק (דף ע"ו) ר"מ סבר לה כר"ש דדהגל"מ כמ"ד וסבר כר"י ע"כ צריך לומר דבזה אינו סובר כ"רש ולא אמרינן כל העומד ליסקל כסקול ובלא"ה מוכרח שם בסוגיא דבזה אינו סובר כר"ש דאל"כ כיון ששחט בה סימן אחד נעשה תקרובת ע"ז וכשרוף דמי וכששוחט סימן השני הוי כחותך בעפר ועיין תשובת רע"א ז"ל (סי' קס"ה) גם הא דלא רצה הש"ס לומר דרבנן ור"י פליגי בזה דלרבנן לכך אחר שנגמר דינו אינו יכול לומר הש"ל מטעם דכל העומד לסקל כסקול דמי ואין זה השבה דלא רצה הש"ס לאוקמי רבנן כר"ש. ועיין ב"ש אה"ע) סי' קכ"ד) ובאחרונים שם ובשעה"מ הלכות גירושין דפלפלו בדעת רמב"ם אם פוסק כר"ש או לא ולהנ"ל ממה דפוסק דבגזלן אף אחר שנגמר דינו החזירו מוחזר ע"כ דאינו פוסק כר"ש דאל"כ הא הוי כסקול ואין זה השבה ואילו כיון דהמצו' מוטל על בעל השור כמבואר ב"ק (דף צ"א ע"ב) הוי השבה מעליא לענין זה וכן תרומה ונטמאת כיון דיכול להנות בשעת ביעורו הוי השבה מעלייא אף לר"ש וצ"ע בזה:

ואם הי' בידו משכון חמץ ולא מכר הניח המג"א בצ"ע אם הדין הוא כמו' בשומר די"ל אה"פ הש"ל והלו' חייב לו לשל' א"ל כיון דלא מכר הפסי' מעותיו ובהגהותי בד"ח שם פקפקתי דכיון די"ל קנין במשכון הוי כמוכ' חמץ שעעה"פ וביותר יקשה למ"ש

הריטב"א קידושין (די"ט) דהמלוה שי"ל קנין במשכן אינו נפקע במה שמקבל חובו רק צריך להקנו' לו בהחזרה ע"ש וא"כ כיון דנאסר בהנאה כיצד יהיה רשאי להקנות לו בהחזרה ומה דקשה על הריטב"א מב"ק (דף מ"ט) במשכונו של ישראל שביד הגר ומת הגר דנפקע השעבוד ושל ישראל הוא כתבתי במ"א ואכ"מ וצ"ל כיון דבאמת הוא איסור הנאה נפקע שעבודו של המלוה מן החמץ ואף דתוך הפסח עובר המלוה מטעם דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו מ"מ לאחר הפסח שוב אינו ברשותו ואינו שלו כלל כיון דלא היה לו קנין הגוף בהמשכון רק השעבוד וכיון דאינו שוה כלום נפקע השעבוד וממילא יכול לומר הש"ל ובזה אינו צריך הקנאה בהחזרה ועיין עוד שם מ"ש ובמה שכתבתי עוד בד"ח דיני נ"מ (סי' י"ב) לדון להסוברים דהיכא דחייב בדיני שמים לשלם מהני תפיסה א"כ במה דפשע ולא מכר המלוה את החמץ אף דפטור בדיני אדם ויכול לומר הש"ל דהוי היזק שא"נ מ"מ בודאי בד"ש חייב דלא גרע מגרמא עי"ש שהוכחתי כן דחייב לשלם עכ"פ בד"ש וא"כ הוי הלוה כתופס חובו בעד היזק החמץ:

סימן יג

חלופי חמץ אחר שש כ' בש"ע (סי' תמ"ג) אם קנו שום דבר בחמץ אחר שש מותר שחמץ אינו תופס דמיו ובטו"ז שם העלה כדעת רש"י דאסור למחליף ומעשה דר"ת שהביא הטור שם היה ששפחה גויה החליפה שלא בידיעת הבעלים לכך מותר אבל אף אם ישראל החליף שלא בידיעת בעלים אסור ועיי"ש בפ"ח וב"ח. והנה אם לא ידע המחליף שהוא חמץ ולא נתכוין לאיסור דקסבר שהוא של היתר ואח"כ נודע דהי' איסו' הנאה נראה דלא קנסינן כיון דלא ידע ולא מצינו דקנסינן בכה"ג שוגג אטו מזיד ועיין ש"ך יו"ד) סי' קי"ט ס"ק כ"ה) בהא דמבואר שם במוכר לחבירו דבר שאסור באכילה ואכלו ואח"כ נודע דחייב להחזיר לו הדמים וכ' רש"י מס' בכורות דהוא מטעם קנס ולפ"ז דוקא כשידוע שהי' יודע ומכרן במזיד קנסינן ליה הא לא"ה לא דאפשר דהיה שוגג ע"ש ה"נ דכותי' כיון דמה"ד אינו תופס דמיו וגם כיון שהוא איסור הנאה אין זה דמיהן כמו שהביאו הראשונים חולין (דף ד') דברי הירושלמי קידושין ורק מטעם קנס דעת רש"י הוא דקנסינן לי' י"ל דוקא במזיד ולא בשוגג. ובסמ"ע (סי' רל"ד ס"ק וי"ו) כ' בהא דמבואר שם דכל איסורי הנאה מחזיר הדמים ואין בהם דין מכירה כלל כ' הסמ"ע אף אם מכרו הלוקח לעכו"ם וקבל דמים אפי' הוא דבר שאינו תופס דמים ה"מ לאחרים אבל המוכר בעצמו שהוא בעל דין אסור למכרו ואף אם מכרו קנסוהו דאסור להנות הוא בדמיהן מש"ה צריך להחזיר לזה הלוקח כל דמיו ובש"ך שם דכן דעת רש"י חולין וכן עיקר ודלא כמו"ש בס' מע"מ בכורות והיינו דהמעדני יו"ט השיג על הסמ"ע ופוסק דאם

כבר קבל המעות מותר להנות א"כ אם מכרן לכותי וקבל דמיהן הדמים מותרין בהנאה ואין להלוקח על המוכר כלום עי"ש. וע"ז השיג הש"ך ופוסק כדעת רש"י. ולמ"ש תמהני ולא אוכל לעמוד על סוף דעתן דודאי אם הלוקח ידע וקנה האיסור הנאה המעות מתנה כמבואר ועי' תוס' (דף מ"ה) וע"כ כוונתם אם הלוקח לא ידע דהוא איסור הנאה ומכרן לגוי ובזה י"ל לכ"ע הדמים מותרין ואף רש"י מודה כיון דלא עביד איסורא א"כ בזה שפיר כתב המע"מ דאין להלוקח על המוכר לו כלום. אך י"ל כיון דעכ"פ המוכר ידע ועי"ז שעשה איסור ומכר לו להלוקח הישראל האיסור הנאה נכשל הלוקח שמכרו לנכרי א"כ קנסינן להמוכר ומחזיקן כיון דהמקח בטיל דהיה מום במקח ונתחייב להחזיר הדמים שקבל רק שבא בטענה כיון שהלוקח מכרו וקבל דמיו לא יתחייב להחזיר א"כ זה תליא אם אסור להמוכר הדמים מטעם קנס אז אף דבאמת ללוקח שמכר בשוגג מותר הדמים מ"מ אינו מסולק בזה מן המוכר כיון דהמוכר אסור להנות וממיל' לדעת רש"י דאסו' למוכר חייב להחזי' דמים שקבל ומרויח הלוקח ולהחולקים דמותר גם להמחליף א"כ עולה זה ללוקח בעד פרעון חובו מן המוכר אולם יש לגמגם גם בזה דנאמר דבכה"ג ג"כ קנסינן למוכר כיון דלא עשה רק שמכר לישראל ובשביל זה חייב להחזיר הממון ואח"כ מה שמכר הלוקח לעכום לא עשה הוא רק שהיה גרם לזה ומנ"ל דגם בכה"ג קנסינן.

אולם באמת שם בלא"ה המוכר חייב לשלם להלוקח כיון דהמקח נתבטל ואף להחולקים על רש"י וסוברים דמותר אף להמחליף עצמו ואף אם הלוקח היה מוכרו במזיד אחר שנודע לו שהוא איסור הנאה יש לדון ג"כ דמ"מ א"י המוכר לסלקו בזה כיון דכל הטעם דהדמים מותר ואינו תופס דמיהן הואיל דאין זה דמיהן כיון דבאמת לא שוה כלל ואיסור הנאה הוא והדמים או גזל או מתנה הוא ביד המוכר א"כ זכה הלוקח בהמעות מן ההפקר דכ"ז שלא בא ליד המוכר לא זכה בו הגע עצמך אם אחד לוקח איסור הנאה ומכרו לגוי וקבל דמיו להסוברים דמותר למחליף היעלה עה"ד דהמוכר יזכה בהמעות וזה שקבל יהי' מחויב להחזיר לו הדמים זה ודאי אינו כיון דאיננו בעל המעות דאינו שוה כלום והדמים שקבל בעד אסה"נ או גזל עכו"ם הוא דבכה"ג שרי או מתנה ע"כ כיון דלא נתכוין לזכות בעד בעל האיסור הנאה ממילא זוכה בו הוא וה"נ דכוותי' כיון דהלוקח או דלא ידע דהוא איסורי הנאה ולא נתכוין רק לזכות בעצמו בהמעות או אף אם ידע מ"מ כיון דלא נתכוין לזכות בעד המוכר רק בעדו במה מסולק הוא נגד המוכר מהדמים שנתן לו דכבר נתחייב לשלם ואף אם נתכווין לזכות בעד המוכר תליא במחלוקת אם בעי שלוחו דבעה"מ כמ"ש תוס' ב"מ) דף ע"ח) דבכה"ג ל"מ זכה מן העכו"ם בעד ישראל ואכ"מ בזה] וא"כ שם לכ"ע חייב המוכר להחזיר הדמים שקבל להלוקח אף אם הדמים מותר

ללוקח כגון דלא ידע לכ"ע ואם ידע להחולקים על רש"י דמותר ממילא יעלה זה לפרעון חובו דהלוקח מהמוכר כנ"ל ולדעת רש"י אסור להלוקח ודאי חייב להחזיר לו המוכר דמיו ולא תלי' כלל זה במחלוקת הפוסקים ודברי הסמ"ע והש"ך והמע"י צ"ע להבינם ועיין תוס' יו"ט סוף (פ"ה) דבכורות ומ' הטו"ז ואפי' בלא ידיעת ישראל אם ישראל אחר עביד איסורא וקנה ירקות אלו יש לאסור לטעם דרש"י שא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח אינו מובן לפי"ז כיון דישראל בעל איסה"נ אינו מצוה לו למה קנסינן לו וגם ראיות רש"י דא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח ל"ש בזה כיון דאם מלוה לו באמת אסור לו להנות אבל כשאינו מצוה לו אף די"ל דלהמחליף אסור דקנסינן ליה מ"מ לבעלים למה נאסר כיון דלא עביד איסורא וגם לא זכה בו רק דהוי כהפקר ומותר לכ"א חוץ להמחליף. ועיין שעה"מ הלכות חמץ דהביא להקת ראשונים דכל שהחליפו אחר שלא בשליחותו שרי וטעמא נ"ל דכל שהחליפו אחר לא מחזי כ"כ כמתהני מחמץ ואינו ניכר וא"נ אפשר דטעמי' דס"ל דמאי דאסור למחליף עצמו הוא משום קנסא הואיל ועבר להחליפו ומש"ה כל שהחליפו אחר שרי ע"ש. ולענ"ד מוכרח בדעת רש"י דעיקר הטעם דאסור למחליף הוא משום קנס דהא רש"י כ' וז"ל ויש אומרים שאף לעצמו מותר וטעות בידם דא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח ולשור הנסקל שאם רצה מוכרו לעכו"ם ואנן תנן כו' והא דלא כתב רש"י בכלל מצינו דמים לאיסורי הנאה ונקיט דוקא חמץ ושור הנסקל היינו משום דחמץ הוא מתניתן להדיא כמו שהביא ושור הנסקל הוא ג"כ מבואר בברייתא ב"ק (דף מ"ה) מכרו אינו מכור וכן ברייתא ב"ק (דע"א) גנב שור הנסקל וטבחו חכמים פוטרין. והנה דעת רש"י מבואר מש"ס ב"ק (דף צ"א) דהוא כדעת ר"ת דשור הנסקל לא נאסר מחיים שכתב אבל קדמוהו ודנוהו ליסקל לא מענינן בדינה לשהויי לרדיא הרי דרק מטעם ענוי דין לא משהינן אבל באמת לא נאסר מחיים רק הא דמכרו אינו מכור הוא כמ"ש ר"ת בתוס' זבחים (דף ע"א) וסנהדרין (דף פ"א) דאסור למכור ולענות דינו רק חיוב להביא לב"ד לסקלו ומזה למד רש"י דהדמים אסורין למחליף הרי אף דליכא איסור הנא' מ"מ דמיו אסורין למחליף וע"כ הוא מטעם קנס דאסור למחליף ומעתה בלא ידע נראה דלא קנסינן שוגג אטו מזיד:

והח"י כתב וז"ל ול"נ דאף המחמיר לדידי' בחלופין תוך הפסח היינו דוקא כסות פירות וכלים שהוא דבר הניכר ונראה וכ"כ תוס' חולין כו' אבל דמיו מותרין אף לכתחלה וכן משמעות התוס' ר"פ כ"ש. ולא אדע הא לדעת רש"י ודאי אף דמיו אסורי' דכל ראיות רש"י דלהמחליף אסור דא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח הרי דאף הדמים אסורים דאל"כ מצינו דמים שיחליף בעד דמים ורק לדעת התוס' יש לחלק והתוס' ר"פ כ"ש לשיטתם

דמותרין אף למחליף ובאמת יש להתבונן בדברי התוס' שם מאי בעי בזה לבאר דהדמים מותרין ואולי י"ל דהתוס' אשמועינן רבותא דהי' מקום לומר דבזמן דרבנן תחלת שש דמה"ת מותר עדיין רק מדרבנן אסור י"ל דכיון דמד"ת מותר הוי זה דמיהן קמ"ל דמ"מ כיון דמדרבנן אסור בהנאה וכמו שמבואר שם בש"ס דעבר זמנו אסור בהנא' קאי על שעות דרבנן כתבו התוס' דגם בזה הדמים מותרין וכ"כ בס' ברית אברהם. עוד כתב הח"י דכ"ז דוקא חלופי חמץ מותרין אבל החמץ עצמו אף שנחלף וחזר וניתן לישראל מ"מ באיסור הראשון קיימ' כמשמעות הש"ס והפוסקים דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור בהנא' עכ"ד והנה דעת כמה אחרונים דלא כן הוא דאף דחמץ אחר שש אינו ברשותו ועשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו לעבור עליו בב"י היינו כל זמן שהוא ברשותו ולא זכה בו אחר אבל אם זכה הנכרי קודם הלילה דעדיין לא עבר הישראל בב"י אף דכבר חל עליו המ"ע דתשביתו מ"מ לא מצינו דקנסינן ליה בשביל זה וכ"כ בפשיטות הנו"ב ובצל"ח פסחים אולם המקו"ח (סוף סי' ת"מ) כ' כיון דאוקמי' רחמנא ברשותא דידי' בע"כ א"י להקנותו לגוי דלאו ברשותי' הוא להקנותו והרי הוא ברשותו כמקדם וחייב בהשבתה דוקא ועובר על ב"י ודבריו אינם מוכרחים דאף די"ל כיון דאוקמי' רחמנא ברשותי' וחייב לקיים מצות השבתה אין הגוי יכול לזכות בו דהחיוב על הבעלים הישראל לקיים בו מצות השבתה וכמו בשור העומד להריגה דמבואר בש"ס ב"ק (דף צ"א) דא"ל אנא בעינא למעבד הא מצוה מכ"ש אם הנכרי זוכה דלא יתעבד המצוה ובודאי יכול הישראל להוציא ממנו בדיינים וא"כ אפ"ל דאם נשאר אצלו בפסח מ"מ כיון דהישראל יכול להוציא ממנו בדיינים הוי כחמצו של ישראל ועובר על ב"י לדעת החולקים על הגאונים בישראל שהפקיד חמצו או עכ"פ מדרבנן ואסור אחה"פ כמבואר במג"א (סוף סי' תמ"ז) אולם אם הגוי זוכה בדעת בעלים כיון דיש לנכרי זכיה בו ולדידי' ממון גמור הוא ודאי זוכה הנכרי ואינו יכול להוציא ממנו בדיינים אף דמוטל עליו העשה דהשבתה מ"מ ביטל בידים העשה הזאת במה שהקנה להנכרי וכבר זכ' הנכרי ואינו עובר שוב בב"י ומותר לאחר הפסח להסוברים דבשביל עש' דתשביתו שביטל לא קנסינן לי' ובהך דינא דשפחה שהחליפה שלא מדעת י"ל כיון דבאמת יכולים הבעלים להוציא בדיינים ולבטל המקח נשאר החמץ של ישראל ואסור אחה"פ וכמ"ש הח"י אבל בנידון דהביא הש"א דכנראה זכה הנכרי מדעת ישראל בזה י"ל דמותר אחה"פ:

וראיתי לאאמ"ו ז"ל בדברי חיים (סי' ג') דהשיג על המקו"ח מדברי הרשב"א נדרים (דף מ"ז) שכ' במסלק חובו באיסור הנאה החוב אינו מסולק דבע"ח שזכה מהפקר זוכה דהוי כחמץ בפסח ומבואר דחמץ בפסח הוי הפקר ממש ודלא כמקו"ח ולמ"ש דבע"כ

דישראל ודאי לא יכול הנכרי לזכות דיכול לומר אנא בעינא למעבד מצוה ע"כ מה שכ' הרשב"א דהו"ל כחמץ בפסח היינו במקום דליכא חיוב על הבעלים בתשביתו כגון שהחמץ רחוק מן הבעלים או שהבעלי' אינם יודעים היכן הוא והרשב"א רק דוגמי נקט בקושיתו שם בקונ' בני נהנה בחיי ובמותי דכיצד לוה ובע"ח באין ונפרעין הא זוכה מן ההפקר כיון דאסור בהנאה לא ירש כלל ונקט דהוי חמץ בפסח היינו במקום דליכ' עליו חיוב דתשביתו וכדומה וכמו ערלה וכלאי כרם. וא"כ י"ל דאף בידיעת הבעלים אין בכחם להקנות להעכו"ם דע"כ אוקמי רחמנא ברשותנו היכא דקאי בעשה דתשביתו וכמ"ש המקו"ח. אך מ"מ מסתברא כמו"ש כיון דאינו יכול להוציא בדיינים והוא ביטל העשה בידים שוב אינו עובר וכמו"ש הש"א והנו"ב:

ודע לדעת רש"י דהדמים אסור להמחליף הוא לדידי' כמו כל איסורי הנאה אף דמטעם קנס הוא מ"מ אף במת קנסוהו בנו אחריו כיון דלדידי' אסור אין הבן יורש הממון וכמ"ש האחרונים דחמץ דעבר עליו הפסח דאסור ואף במת קנסוהו לבנו אחריו דחזינן לחמץ בפסח כמבואר ועיין מקו"ח (סי' תמ"ח) דמה"ת ירויח הבן דלעולם חשבינן להבן במעשה אביו כאלו נעשה הדבר באונס שלא ע"י חטא ובחמץ אף באונס שלא ע"י חטא חייב בביעור עי"ש ואף דחלופי חמץ עיקר הטעם מטעם קנס הוא הואיל דעבר במזיד ואם החליף בשוגג מותר להנות מ"מ כיון דקנסוהו שלא יהנה מאיסור הנאה הוי כאיסור הנאה ממש ואינו יכול להוריש לבנו והוי כהפקר וכן מבואר מדברי בעה"ת) שער מ"ו ח"ו) דלדעת רש"י אם מכר אסה"נ וקבל הדמים והלוה הדמים לאחר דאינו פורע לו כלום שהרי לזה השני מותרין ולמלוה הראשון אסורין עיי"ש הרי דלית להו להבעלים שום קנין בהדמים:

וראיתי שני גדולי הדור שהעלימו עין מדברי בעה"ת הנ"ל ה"ה בספר חקרי לב חאה"ע (סי' כ"ב בסופו) שכ' להשיג על המל"מ דלמד מד' רש"י דבקדושין אזלינן בת' המקבל כיון דמכרן וקדש בדמיהן מקודשת אף דאסור הדמים להמחליף מ"מ כיון דחזי לה מקודשת ומה"ט המקדש לחולנית שיש בה סכנה באסה"נ מקודשת וכתב החק"ל דלרש"י אע"ג דכל מין הנאה נאסר לו הנאת קידושין לא נאסר מעיקרא וכטעם רש"י ז"ל וכיון שכן נראה דהגוזל ממנו דמים אלו קאי בלאו דגזל דהא חזי לי' לקדש בהם אשה וזכייה אית לי' בדמי אלו דמנ"מ אם א"י למוכרו ס"ס הא קנו בהו אשה וכיון שכן נמצא דהכא חזי לדידי' וחזי לדידה ואין חולק בדבר דכל דלא חזי לדידיה אף דחזי לדידה אינה מקודשת וכדברי הריטב"א עי"ש בדבריו. ומדברי בעה"ת מבואר דלא כן הוא דס"ל כיון דאסור למחליף הלוה ממנו פטור מלשלם וע"כ דלא קאי בלאו דגזל ואף לקדש אשה

אסור עכ"פ לכתחיל' בהנך דמים כדקתני מכרן וקדש דיעבד אין לכתחלה לא ואף דלדעת רש"י אם מותר בדיעבד הוי בר ממון ושם בעלים ואינו סובר דלאו דמיהן הן היינו כיון שאין מי שמעכב עליו רק אריה דרבע עליה איסור' דאסרה התורה למכור ושזה בכלל הנאה דאסרה התורה ומ"מ אם תאמר דהדמים מותרין לו לכל דבר הוי שם בעלים עליו אבל כיון דדמי חלופין ע"כ אסור לו להנות אף אם קדש אשה בדמיו מקודשת אם ידעה ומתרצה אבל אין זה ממון הראוים לו ולאו גזלן הוא עליו וע"כ רק מטעם דלדידה הוי ממון לכך מקודשת וכבוד שארי הגאון המנוח ז"ל בס' זית רענן הוסיף לומר דלבנו לא קנסוהו לאסור עליו דמי איסה"נ ושם גזלן על הלוקח ממנו ולמד כן מדכ' רש"י ע"ז (דף נ"ז ע"ב) דלא מיתפסו באיסורא וממונא הוא אע"ג דאיהו אסור לאיתהנויי מינייהו מיהו האי הנאה מטי ליה ע"י ערלה אבל איהו לא מערלה קא מטי לה כו' ומתיבות אלו שכ' וממונא הוא נשמע תוכן כוונתו דאע"ג דאסורין למחליף מדרבנן דקנסוהו אולם קנינו שיש לו בגופו לא פקע ומשו"ה ממונא הוא לכ"ד ולהורישו לבנו עיי"ש, ובאמת אדרבא מדדייק רש"י ממונא הוא ולא כתב ממונו מבואר דרק שם ממון עליו בעלמא דיכול כל אחד להנות ממנו אבל לא ממונו דהמחליף דלו קנסינן דא"י להנות בשום דבר ואצלו לאו ממון הוא והבעה"ת הביא דברי רש"י מס' ע"ז האלה ודייק מזה דממונ' אתא לידה אבל להמחליף אין בו תורת דמים ולכך מי שלוה ממנו מעות האלה אינו פורע לו כלום דלזה השני מותרין ולמלוה הראשון אסורין וע"כ דסובר דגם לבנו קנסינן והיינו כיון דדמים אלו באו מאיסורי הנאה רואין אנו אותם כאיסור הנאה לגבי דידי' ואינו מוריש לבניו דלא יש לו שום זכות יותר מאחרי' ומצד זה דברי המל"מ נכונים. ברם בגוף הדבר דעשה מחלוקות בין רשב"א ורש"י כבר האריך אמ"ו ז"ל בספרו ד"ח דיני קידושין) סי' י"ב) בדברים נכונים דאין כאן מחלוקות דבאסה"נ שאסור לכל העולם אף דהיא חולנית אף רש"י מודה דאינה מקודשת דלית לה זכיה באסה"נ רק התור' התירה להנות לה דכל איסורים נדחים מפני פ"נ אבל תורת ממון לית' בי' וכבר קדמוהו בזה בס' אבני מלואים (סי' כ"ח) ועי"ש עוד בד"ה בדברי' נכונים ואכ"מ בזה:

סימן יד

בספר ח"י (סי' תמ"ה ס"ק ו') מביא בשם בית הלל דשלהבת של חמץ מותר דל"ג מע"ז דאפרן אסור ושלהבת מותר והח"י השיג עליו וכ' דפשוט הוא להיפך מש"ס ביצה (דף ל"ט) דפריך על שלהבת של הקדש דלא נהנין ושל ע"ז מותר ומ"ש ומשני ע"ז בדילי אינשי מיני' לא גזרו הקדש לא בדילי גזרו בי' רבנן וברש"י ותוס' שם דנגד ע"ז קרי לא בדיל בהקדש א"כ חמץ דלא בדילי מיני' כלל מכ"ש דשלהבתן אסורה. וראיתי בספר

מחנה ראובן חידושי ביצה שם דמצדיק לדברי ב"ה דהא קתני שם במודר הנאה דמותר בשלהבתו ואמאי הא לא בדילי מיניה כמו בהקדש וצ"ל דהא דפריך הש"ס מ"ש על ע"ז והקדש דבהני תרווייהו הגחלת אסורה מדאורייתא ומשני שפיר משא"כ גבי מודר הנאה דגחלת אינו אסור אלא מדרבנן בשלהבת לא גזרו אטו גחלת וממילא בחמץ דגחלת ואפרן אינו אסור אלא מדרבנן לכך לא גזרו בשלהבת כמו במודר הנאה:

וכן העלה בשעה"מ (ה"ל ע"ז ולי קשה ע"ז מניין להו לומר דגחלת במודר הנאה אינו אסור אלא מדרבנן הא אינו דומה לשאר הנשרפין דאף דאפרן מותר הוא הואיל דנעשה מנותן כמו"ש תוס' סוף מס' תמורה אבל במודר הנאה מחבירו דנאסר נכסי חבירו עליו בכל פעם ואף אם קנה נכסים אח"כ ג"כ אסורין עליו דאסור להנות מכל אשר לו ודאי אם נהנה אף מגחלת עובר בבל יחל כיון דהוא ממונו ואף אפרן אסור דחל האיסור בכ"פ רק בשלהבת דהוי אין בו ממש בזה מותר וא"כ יקשה אמאי ל"ג על שלהבת אטו גחלת כמו בהקדש:

אולם יש לומר דלגבי מודר הנאה מחבירו חשוב יותר בדיל מניה ממן הקדש וכה"ג מצינו בנדרים (דף מ"א) במודר הנאה מחבירו דאוכל עמו על השלחן וכ' שם הרא"ש דל"ח שמא יאכל עמו דכיון שהדירו מסתמא שונאים זא"ז טפי משני אכסנאים האוכלים על שלחן א' זה בשר וזה גבינה ועיין ש"ך יו"ד (סי' פ"ח) ולכך נמי לא גזרו על שלהבת דמודר הנאה אטו גחלת כיון דהדירו מסתמא שונאים זא"ז ולא יבא להנות ממנו רק שלהבת דאין בו ממש והש"ס פרך רק מ"ש הקדש דבדיל מיניה ואעפ"כ גזרו ומע"ז לא גזרו וע"ז משני דע"ז בדילי מניה טפי וא"כ בחמץ דלא בדיל מיניה י"ל דגזרו. וכמ"ש הח"י ובפרט לדעת הב"י יו"ד) סי' קמ"ב) דגחלת של ע"ז אינו אסור רק מדרבנן. וכן דעת יש מי שאמר בש"מ ביצה שם ועי' מ"ש אאמ"ו ז"ל בד"ח דיני חמץ (סי' י"ז) ואעפ"כ הוי ס"ד דשם מהראוי לגזור אם לא דמע"ז בדילי מיניה לכך לא גזרו על שלהבת בשריפה. א"כ בחמץ י"ל דגזרו והא דלא קתני בבריית' שלהבת דחמץ י"ל דכיון דתלי' בפלוגת' אי ביעור חמץ בשריפ' א"ל לא קמיירי וכמ"ש המ"ר שם. אך מ"מ אין מזה השגה על ב"ה דבל"ס איירי היכא דעוסק בשריפה ומחזיר אחריו לשורפו בזה ל"ג כמו דמבואר ש"ס פסחים) דף י"א (הוא עצמו מחזיר עליו לשורפו מיכל קאכיל מניה או דסובר כיון דלא שכיח כלל שיבא שלהבת מהחמץ לבד בלא עצים לא גזרו כלל בזה. וז"פ:

ויש להבין בהא דשלהבת של ע"ז מותרת ול"ג משום דבדילי אינשי' מיניה ובהקדש גזרו הא איפכא מצינו בע"ז (דף מ"ח ע"ב) לא ישב בצילה וכתבו תוס' שם ול"ד לצלו של היכל דהיכל לתוכו עשוי אבל אשרה עשויות לצל א"נ חומר' דע"ז שני ובש"ס שם

פריך פשיט' ומתרץ לא נצרכ' אלא לצל צילה ומאי הפשיטות כיון דאיסור זה הוא רק מדרבנן להחמיר יותר בע"ז מן הקדש ואנן מצינו דבשלהבת החמירו בהקדש יותר מאשר החמירו בע"ז ובמבי"ט בקרית ספר כתב דאף צל אשירה אינה אסורה מה"ת דצל הוי דבר שאין בו ממש כמו שלהבת רק מדרבנן הוא דאסור ויקשה ביותר מאי פריך בש"ס פשיטא כיון דבשלהבת ל"ג דבדילי אינשי מיניה מחמת מאיסי דע"ז צריך לאשמועינן דהצל אסור וצריך לדחוק בזה:

סימן טו

אם מצא חמץ ביו"ט מבואר (סי' תמ"ו) דכופה עליו כלי וכתב הרמ"א לפי שלא יוכל לטלטלו ביו"ט גם לשרפו במקומו אסור ומשמע אף אם לא היה בכלל הביטול ג"כ וכמ"ש תוס' כתובות) (דף ז') דלא שרינן לשרופי משום מתוך משום דאסור לשרפו מדרבנן משום מוקצה דאסור לטלטלו דמשום איסור הבערה הוה אמרינן מתוך אף אחר שביטלו דמ"מ מדרבנן מצוה לשרפו והוי צורך היום וכן משמע פשטות דברי הרי"ף והרמב"ם דאף בלא ביטל מ"מ אסור לשרפו ובהג"מ (פ"ג מחו"מ) הקשה יבערנו במקומו מטעם מתוך וכתב דמיירי שביטלו ולא עבר בב"י ובי"מ אף אם לא יבערנו ואנן בעינן שתהי' הבער' לצו"ק וחולק על העמוד ובתשובת מהר"ם לובלין (סי' כ') הוכיח מזה דדע' הג"מ בדע' רמב"ם דאף במקומו אסור לשרוף החמץ וכ"מ פשטות דברי הרמ"א וכתב הטעם אף דהבערה מותר וגם א"צ לטלטל המוקצה דיכול לבערנו במקומו מ"מ אסור לטלטל העצים והאש לצורך מוקצ' דאף דלא קי"ל כר' יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל מ"מ היינו בדבר שיש תורת כלי עליו אבל עצים ואש שאין עליהם תורת כלי לכ"ע אינו ניטל לצורך דבר שאינו ניטל וכמ"ש תוס' ביצה (דף כ"ח) דשפוד כיון שאין תורת כלי עליו לאחר מלאכתו יש עליו תורת מוקצה הה"ד אף בעצים דנתנו להסקה מ"מ אין תורת כלי עליהם ויש עליהם דין מוקצה קצת לענין שלא לטלטלם לצורך דבר שא"נ ע"ש. ועדיין ק' הא יכול לטלטל להבעיר כלי ממש דקי"ל מסיקין בכלים ועל הכלי תו"מ אין וגם האש יכול להניח להדליק הכלי דהא כבר הקשה הריב"א מס' ביצה שם על הא דאין סומכין בבקעת מ"ש מאפר שהוסק ביו"ט, דכל שהוא חם וראוי לצלות בו ביצ' מותר לכסות בו ומתרץ דשם עדיין ראוי לתשמישו לצלות שם ביצה לכך יכול לתת אף במקום שהדם שם אע"פ שהדם מתכסה בו אבל כאן אי אפשר להצית בו האור במקום שסמך בו הדלת ואף לא במקום שנתן אותה סמוכה לקדרה שאם יצית בו האש תשרף הדלת או תפול הקדרה עי"ש ועיין מ"ש בזה לקמן בדיני יו"ט א"כ כאן נמי כיון דראוי הכלי לכל תשמישיו לית בי' תורת מוקצ' ולהצית בו האש ג"כ יכול כיון דראוי

עוד לאותו תשמיש להדליק ולבשל כל זמן שלא הציתת החמץ מן האש וא"כ עדיין קש' יבערנו במקומו גם גוף הדין הוא דבר חדש לתת תורת מוקצה על האש שלא יטלטלנו לצורך דבר שאינו ניטל כגון ללכת עם נר הדולק לראות שלא יתקלקל האוצר וכדומ' ודאי מותר כיון דעל האש ליכא תורת מוקצה כלל:

וראיתי בגליון מג"א מרבינו עק"א ז"ל שכת' ולכאורה קשה יבערנו במקומו דהוי בעידנא וצ"ל כיון דמדאורייתא מהני פירור ואפשר לקיים שניהם אסור לשורפו ואחרי דאסרו חז"ל טלטול מוקצה אסור לפרר דלא הוי בעידנ' ולשורפו במקומו ג"כ אסור דמדאוריית' לא דחי כיון דאפשר לקיים העשה ע"י פירור וזורה לרוח עכ"ל ולא הבנתי הא מבואר בתוס' דאף לאחר הביטול אף דהביעור ל"ה רק מדרבנן מ"מ הוי צורך קצת כיון דעכ"פ מדרבנן יש צורך בהבערה ובאמת בס' ש"א (סי' ק"ח) מתמה ע"ד התו' דמנ"ל הא דבמצוה דרבנן נמי אמרינן מתוך כיון דס"ל דשלא לצורך ל"א מתוך אלא לצורך מצוה האיך אפשר למשרי איסור של תורה משום מצוה דרבנן כיון דמה"ת הו"ל שלא לצורך לגמרי וכ' דדעת רוב הפוסקים דל"א משום מצוה דרבנן מתוך ולא שרי לשרפו היכא שבטלו ומה"ט אוסר שם להוציא שופר ולולב לר"ה לצורך קטן אף דחייב מדרבנן עי"ש ואני תמה על תמהתו הא כיון דחייב עכ"פ מדרבנן ושוה לכל נפש והוא מצוה המוטלת עליו היום דוקא לחנך את הקטן ודאי הוי צורך קצת ולא גרע ממה דמותר להוצי' ספר תור' לקרות דמשמע בפשיטות דאף שלא לצורך לימוד רק לצורך קריאת חובת היום דהוא רק חיוב דרבנן מ"מ חשיב צורך קצת ומה גרע מצוה אחרת דרבנן והסוברים דאחר בטול אסור לשורפו היינו דלא הוי אף צורך קצת דיכול להמתין עד הליל' וכיון דאנוס הוא לא עבר או מטעם דל"א מתוך במצו' שנזדמן ע"ד הקרי וההזדמנות בזה ל"ה חובת היום ועי' מ"ש בדיני יו"ט בזה. וא"כ אם לא בטלו כיון דלדעת התוס' אמרינן מתוך מצד החיוב הבערה ליכא בו רק מצד מוקצה יקשה שוב יבערנו במקומו ואף דיכול לפרר מה"ת מ"מ כיון דמדרבנן אסור לטלטל מצד מוקצ' יהי' שוב מותר בשריפה וגם על דברי המג"א דל"ה בעידנא קשה יבערנו במקומו ואף דמד"ת אפשר לקיים שניהם מ"מ כיון דאסור לטלטלו מדרבנן הוי שוב א"א לקיים שניהם ודומה קצת לדברי התוס' פסחים (דף נ"ט) כיון דלא אפשר עשאו כמי שנטמאו או שנאבדו ואע"פ שמה"ת אסור לאכול הבשר קודם הקטרת אימורין ונטמאו או שאבדו שרי וכ' התוס' הואיל דמדרבנן אינו מרצה הו"ל כאבדו הרי דעל ידי איסור דרבנן בגרמא זו מתירין איסור תורה וה"נ דכוותי' כיון דאי אפשר לקיים שניהם עכ"פ מדרבנן בשביל טלטול מוקצה הוי א"א ועשה דוחה לל"ת ודבר זה יבואר עוד במ"א אי"ה וע"כ צ"ל בדעת התוס' דכיון דאסור בטלטול אסור להצית דבודאי יבא

לידי טלטול ג"כ לכך אסרו חז"ל לבער אף במקומו וכה"ג כתב הרדב"ז בדברי הרמב"ם דאף בלא ביטלו אסור לבער ול"א מתוך שאם אתה מתיר לו להבעיר יבא לכבות ואף הסוברים דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור כמו הראב"ד מ"מ אינו משיג על הרמב"ם וע"כ סובר דודאי יבא לידי זה כן נמי יש לומר דודאי יבא לידי טלטול ועדיין צ"ע:

והנה המג"א הביא עוד דעשה דתשביתו אינו דוחה הטלטול הואיל דלא הוי בעידנא והביא משם הש"ל דהקשה בש"ס דר"ה דאין מפקחין עליו את הגל דאין עשה דוח' לל"ת ועשה מה צריך לזה הא ל"ה בעידנא ומתרץ דעשה דרבים דחי ל"ת אע"ג דלא הוי בעידנא. וקשה לכאורה הא מבואר בשבת) דף קל"ב) דצרעת אינו נדחה מפני עבודה מטעם דל"ה בעדנא לכך מדחייא עבודה ועבודה הוי ודאי עשה דרבי' וי"ל למאי דכ' הט"א ר"ה (דף כ"ח) דכמו דעשה דוחה לל"ת ועשה הקל דישנו בשאלה כמו כן אין עשה שישנו בשאלה דוחה לל"ת החמור דאינו בשאלה. ולדבריו י"ל כ"כ דמצינו דעשה השוה בכל חמור דוחה לל"ת ועש' הקל דאינו שו' בכל כ"כ אין עש' דאינו שו' בכל דוח' לל"ת החמו' השו' בכל וכלאים בציצית אף דשוה בכל מ"מ ציצית ג"כ שוה בכול בכל אנשים דנשים פטורים מכל מ"ע שהזג"ן ועי' מ"ש לעיל (סי' א') אך יש לגמגם דא"כ כל עשה אינו שוה בכל דקודם שהוא גדול אינו חייב בו רק אביו חייב לחנכו מדרבנן משא"כ בל"ת מצווה עליו אביו עכ"פ שלא לתתו בידים והוא מדאוריי' כמבואר ב"י (סי' שמ"ג) ועיין נו"ב מהד"ת (סי' א') א"כ כלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה לל"ת הרי אף דעשה קיל מהל"ת מ"מ דוחה א"ו דלענין לדחות אין נ"מ בזה אף דהל"ת חמור וכמו כן אי לאו קרא הי' שריפת קדשים דוחה יו"ט אי מטעם דהוי עשה ול"ת הא בלאו הכי לדברי הט"א מצוה זאת קיל דישנו בשאלה וי"ל דעכ"פ עצם המצוה ובכל י"ל דבזה בעינן עכ"פ שיהי' בעידנא וא"כ עבודה אף דהוי עשה אינו בשאלה אולם זה י"ל אף לדעת הש"ל דעשה דרבים חמור ודוחה אף דל"ה בעידנא היינו במקום דיש עכ"פ חומר להעשה דשוה בכל וכל ישראל חייבין בעשה הזאת כמו תקיעת שופר וכן ביעור חמץ אם הי' נקרא עשה דרבים אבל היכא דאף דהוא עשה דרבים מ"מ אינו שוה דרבים היינו החיוב המוטל על כל הציבור שיקריבו קרבנם במועדו ועל ב"ד להשתדל שכהנים שלוחי דרחמנא יקריבו את הכל בזמנו אבל עצם הקרבת הקרבן לא ניתן לזר רק לכהנים א"כ מצוה זאת אף שהוא לזכות רבים ולצורך ציבור מ"מ גוף העבודה הוי עשה דאינו שוה בכל והלאו דלא יקוץ הבהרת שוה בכל על כל בר ישראל מוטל אם כן חמור ומצד הסברא אינו דוחה רק שבאנו ללמוד מכלאים בציצית לכך צריך שיהי' עכ"פ בעידנא דומיא דכלאים בציצית וכן ע"כ צ"ל בדעת הש"ל דעשה דקרבנות ל"ה עשה דרבים אף בעצם דהא בש"ס ריש

יבמות הי' ס"ד למילף דעשה דוחה לל"ת שיש בו כרת מקרבן תמיד דקרב בשבת והא יבום ל"ה עשה דרבים משא"כ תמיד הוי עשה דרבים אך י"ל דשם הי' רוצה למילף כיון דאשכחן דעשה דרבים דחמור דוח' אף לל"ת שבסקיל' ועשה כמו כן דוחה לל"ת לחוד אף שיש בו כרת אף עשה שאינו דרבים וכה"ג ע"כ צ"ל בהא דבעי למילף מדכתי' לא תבערו אש בכל מושבותיכ' הא לאו הכי דחי ודילמא שם משום דהוא עשה דרבים דעשה דובערת הרע מקרבך מוטל על כל ישראל וב"ד שלוחי דכל ישראל הם אלא ודאי כיון דאשכחן דדחי אף לל"ת ועשה הי' ס"ד דדחי עכ"פ ל"ת גרידא וכן כ' ריטב"א שם באמת להקשות דנגמור מני' דדחי עשה לל"ת ותו הא בעידנא דעקר לאו לא מקיים עשה ומתרץ דהי' ס"ד כיון דמיתת רשעי' תיקון ישראל וקיום עולם אלים דינם אף עשה ול"ת נגמור מהכא לעלמ' דדחי ל"ת שאין עמו עשה עי"ש וא"ש נמי דברי הש"ל:

וראיתי למי שהקשה הא מ"ע דכסוי הדם החיוב על כל א' מישראל לכסות דם שחיטה אף אם לא שחט הוא והוי מצוה דרבים ובכ"ז מבואר בש"ס ביצה) (דף ח') דלא דחי יו"ט הואיל דל"ה בעידנא וטעה בזה דשם ודאי ל"ה מצוה דרבים דעצם המצוה לא יעשה רק א' הרואה חייב לכסות ואין זה בגדר עשה דרבים כמו שופר:

עוד כתב המג"א דאפשר להתיר להטילו לים ע"י עכו"ם דהוי שבות דשבות. ובגליון הנז' כתב לפקפק די"ל דלא מקיים בזה העשה דתשביתו אם מבערו ע"י עכו"ם ואין שליחות לנכרי והוי כנעשה הביעור מעצמו דלא קיום עשה דתשביתו וכן כתב בפשיטת הח"ס כמה פעמים:

ולענ"ד הא דפשיטא להו דלא נתקיים העשה בזה מיבעי' טובא דהא מצינו כה"ג גבי טבילת כלים דדעת הרשב"א דאף לכתחילה יכול לטבול ע"י נכרי ועיין יו"ד (סי' ק"כ) ובטו"ז שם תמה איך יברך ישראל על מה שיטביל הגוי ואין הישראל עושה כלום ובפ"ח כ' שם דיברך עליו עיי"ש ועי' מח"א הלכות שלוחין) סי' י"א) בדין המתקן מעקה ע"י אומן נכרי אי יברך הבע"ב עליו וכ' ג"כ דבמידי דל"ב שליחות ושלמ"ד מהני ג"כ כי נמי עשהו נכרי חשוב כאלו עשהו ישראל ולדברי הפ"ח נראה דכי אמעוט נכרי מן שליחות ה"ד במידי דצריך שליח דא"א לעשותו שלא מדעת ב"ה אבל מידי דיכול לעשותו שלמ"ד בה"ב והרי הוא עשוי כסוכה ומעקה ה"ז נעשה שלוחו. וא"כ ה"נ דכוותו המ"ע דתשביתו הוא שיהי' החמץ מושבת מביתו ואם נשרף ממילא מי ימר דלא נתקיים בזה העשה דתשביתו ואף בכל לאו הנל"ע דקי"ל קימו ולא קיימא אם נתקיים העשה ממילא כפי הנראה ג"כ הוי נל"ע ואינו לוקה דאל"כ היה משכחת מלקות על גניבה וגזילה אף דהוי לאו הניתק לעשה ואף אם שרפו חייב בדמים כמבואר בש"ס מכות (דף ט"ז) ועיי"ש

בתוס' דהדמים מנתקין הלאו וא"כ היעלה עה"ד דאם חטף הנגזל מן הגזלן בהחזרה דיהי' חייב מלקות כיון דלא ניתק בעצמו:

ואף דכ' הרמב"ם הלכות שחיטה מובא בש"ך יו"ד) סי' רצ"ב ס"ק י"א) דכל מצות ל"ת שניתק לעשה חייב לקיים עשה שבה ואם לא קיימו לוקה בא אחר וחטף האם מידו או שברחה מת"י שלא מדעתו לוקה שנאמר שלח תשלח עד שישלח מעצמו והרי לא קיום עשה שבה עכ"ד י"ל דוקא שם כיון דכ' תשלח בכפל לשון צריך שיעשה מעצמו ומדעתו ולא בניתק לעשה דגזלה דכתיב והשיב ועי' מה שכתבתי בהגהותי לד"ח דיני אבידה ומציאה (סי' א') בזה באורך. וכן במ"ע דתשביתו אף דכתיב בלשון עשי' י"ל כיון דעיקר תכלית העשה שלא ימצא החמץ בביתו אם נשרוף מאליו ג"כ נתקיי' העשה ובפרט אם מצוה לעכו"ם שיוציאה מביתו ויטיל לים הוי כאילו נעשה מדעתו ואף אם ברחה לדעתו בשילוח הקן נראה מדברי רמב"ם דהוי כאילו קיים העשה. ועי' מג"א (ס' רס"ג ס"ק י"א (משם מהר"ם דאשה תאמר לגוי להדליק אחר החופה והיא תברך ועי"ש במג"א מבואר דעתו דאף יכולה לברך על מצוה שנעשה על ידי עכו"ם. ובאמת הגאון בעל חות דעת בסדר דרך חיים השיג ע"ז מדברי טו"ז יו"ד הנז' בענין טבילת כלים דאין לברך על עשיות גוי ודברי גליון נקה"כ משם כסף מזוקק ביו"ד שם תמוהין להמעיין בש"ס מנחות שהביא שם:

ובאמת י"ל דאינו דומה לטבילת כלים דשם אף דעיקר התכלית שיטבול מ"מ כיון דלא נעשה שום דבר מהישראל אינו שייך ברכה ע"ז משא"כ בהדלקת הנר דעיקר תכלית שיהיה הנר דלוק י"ל דיכולה לברך וכן מצאתי בש"ע של הגאון מלאדי ומ"מ אף אם נאמר דלא יכול לברך היינו משום דגם אם עושה המצוה בשליחות ישראל דעת כנה"ג מובא במח"א שם דהשליח יברך ולא המשלח אבל לענין קיום המצוה י"ל דאף הנעשה ע"י גוי שפיר דמי ועיין שעה"מ) פ"א) מחמץ ובטעם המלך שם:

וראיתי בשעה"מ הלכות עכו"ם דהביא קושיא מילה בשבת אמאי דחיה במקום דאפשר למיעבד ע"י קטן או נכרי וכ' לתרץ כיון דגדולי' מוזהרי' על הקטני' א"כ גם הנעשה ע"י קטן עביד איסורא וכיון דע"כ משום דעש' דוחה לל"ת אתינן עלי' הואיל ואדחי אדחי ועבדינן ע"י גדול ותרצו ל"נ דאף דעושה איסור מה שמניח לקטן מ"מ זה אינו בחומר עשה ול"ת וגם אינו בחומר מיתת ב"ד רק עשה בלבד שישבות בשבת וזה נדחי מפני עשה דמילה ולמה לדחות לעשה ול"ת דשבת שהוא בחומר מיתה. ולכאורה י"ל דאף דנעשה המילה ע"י קטן או גוי היינו דהוי כנימול אבל מ"מ אבי הבן לא עשה המצוה לכך נדחי ועי' ש"ך ח"מ (סי' שפ"ב) ובקצה"ח שם דהוי מילה כמצוה שעל גופו דאב

וא"י לעשות שליח ודבריו תמוהין דלמה יגרע מהפרשות תרומה וכנראה מדברי כו"פ (סי' כ"ח) ומקנה קידושין (דף כ"ט) בדעת הש"ך דשליחות ודאי מהני וליכא מאן דפליג רק היכא דעושה בלא שליחות מבטל האב המ"ע. ולפ"ז א"ש דאם נימל ע"י קטן או נכרי מבטל האב המ"ע. אולם דעת רמב"ן וריטב"א קידושין שם דהמצוה של האב הוא רק ההתעסקות למול את בנו ועיקר המצוה שיהי' התינוק נימל הן ע"י או ע"י אחר ול"ב דוקא שליחות ועיי"ש במקנה [וקצת ראי' לזה מהא דיו"ד (סי' רס"ה) המל מברך על מצות מילה והאב להכניסו וכתב ב"י שם משם ר"מ דאם האב מל בעצמו אינו מברך להכניסו דלא מצינו ב' ברכות על מצוה אחת והמנהג לברך להכניסו אף כשאב בעצמו המוהל והאבודרה"ם משם ראב"ד והג"מ משם ר"ש כתב לא ידעתי מה טיבה ברכת להכניסו וכי לא סגי בהא ששליחו מברך על המילה עי"ש עוד ואם נאמר דהמוהל עושה בשליחות האב אמאי מברך האב כלל כיון דעיקר המצוה מוטלת עליו יהי' ככל המצות הנעשין ע"י שליח כמו תקיעת שופר דהשליח מברך ועי' כנה"ג או"ח) תקפ"ה) א"ו דמצוה על כל ישראל ועל האב ההשתדלו' להכניסו] וא"כ דהוא משתדל דנעש' ע"י נכרי או קטן ש"ד וגם בלא"ה אף אם נאמר דעיקר המצוה הוא על האב מ"מ הא עיקר הטעם דמיל' שבת אף דהוי עשה ול"ת משום דגדולה מילה שנכרתה עליה י"ג בריתות כמ"ש תוס' שבת (דף קל"ב ע"ב). וזה הטעם אתי שפיר לעצם מצות מילה שיהי' התינוק בר ישראל נימול בזמנו אבל לא למצוה שמוטל על האב דע"ז לא נכרתה י"ג בריתות ועי' פ"מ יו"ד) (סי' כ"ח) דכ' כן להדיא וא"כ תהידר הקושיא לדוכתא. שוב ראיתי בח"ס יו"ד) סי' קי"ב) דכ' בפשיטות נהי דהבן הוא מהול מ"מ מ"ע המוטל על האב למול את בנו או על הב"ד לא נתקיים אלא ע"י איש שהוא בר שליחות. ולענ"ד הברור כמו שכתבתי דבשביל מצוה זו שימול בעצמו או בשליחותו לא נדחי שבת ובלא"ה עיקר המצוה לדעת רמב"ן כמו שכתבתי הוא שיהי' נימול בהשתדלותו וסיבתו אבל לא מטעם שליחות ועי' תשובת רשב"א (ח"א סשנ"ז) דומה לזה דהמוטל על הב"ד יכולים לעשות ע"י גוי וא"צ גופו של ב"ד:

ונרא' בעיקר הקו' דהא התו' פסחי' (דמ"ו) הקשה נימא בכל מלאכת שבת הואיל אי מקלעי חולי שיב"ס ותרצו דחושיב"ס ל"ש א"כ י"ל דלכך מהלינן ע"י ישראל מטע' כיון דאם ל"ה הקטן או העכו"ם בפנינו הי' דוח' לשבת אמרינן הואיל אם ל"ה בפנינו ואי דעכ"פ מטעם הואיל אסור לכתחילה זה ל"ה רק איסור דרבנן וע"י עכו"ם ג"כ נעש' עכ"פ איסו' דרבנן ויש לפלפל בזה הרב' למ"ש אחרוני' דהואיל ל"ש רק אם הותרה ולא אם דחי' ואכ"מ:

סימן טז

חמץ נוקשה אם נאסר ג"כ במשהו בפסח העלה המג"א והח"י דבטל בס' ודעת הטו"ז והפ"ח דאוסר במשהו באכילה. ולכאור' יש להבי' ראי' מדברי תוס' מנחות (דס"ט) ד"ה דבלע כדעת הטו"ז והפ"ח דהקשו בהא דתנן בכורות (דף ז') דג טהור שבלע דג טמא אסור באכילה ול"ה עיכול ושם מסקינן בתר דרכיך הוי עיכול ותירץ רב האי דשאני טומאה דאפושי טומאה לא מפשינא והכוונה כמו דמצינו ביצה (ד"ז) דאפושי טומאה לא מפשינא היינו לא החמירו רבנן למיפש בטומאה כמבואר שם כן בזה אף דמדאורייתא הוי עיכול מ"מ לענין איסור אכילה אסרו רבנן וגזרו שיהיה אסור באכילה אבל לומר שיהיה לו דין מאכל שיטמאה בזה לא גזרו וכן כתוב להדיא בנו"ב מה"ק חיו"ד (סי' כ"ו) בביאור דברי תוס' דאף דעפ"י ד"ת טומאה חמורה יותר שאף סרוח לגמרי שאינו אוכל כלל מטמא מה"ת אבל לענין חומר' דרבנן החמירו חז"ל יותר באיסור אכילה ולענין טומאה לא רצו להחמיר עי"ש וכ"כ תוס' בכורות שם דיש לחלק בין איסור לטומאה וכ' ויש רוצים להתיר מתוך משנה דאהלות (פי"א) דבעופות כדי שתפול לאור ותשרוף דהוי עיכול חטה שנמצאת בפסח במעי תרנגולת ולפי מה שחלקתי בין איסור לטומאה אין זה ראי' ועי"ש באשרי ובתוס' חולין (דף צ"ז) ואם נאמר דנוקשה אינו אוסר במשהו ק"ו לדבר שמה"ת אינו שם מאכל כלל דהוי עיכול ואינו אוכל לענין טומאה רק באיסור אכילה החמירו חז"ל ולא לענין טומאה א"כ למה יאסור התרנגולת כיון דחטה הנמצאת אינו אוכל רק הפליטה ול"ה רק משהו א"ו כיון דהחמירו חז"ל לענין איסור למחשבי כאוכל שוב יש לו דין תורת אוכל לאסור אף במשהו ק"ו נוקשה ממש ועי' טור (סי' תס"ז) שכ' וא"א הרא"ש הסכים שאין ללמוד איסור מטומאה ובש"ך יו"ד) סי' פ"ג ס"ק ל') ולכאורה מש"ס דתמורה (דף ל"א) משמע דילפינן איסור מטומאה לקולא בתרנגולת שנולדה מביצה טריפה כמו גבי תרווד רימה הבאה מאדם חי דחכמים מטהרין ומסיק דאף לר' אליעזר דמטמא אלא ברימה דאיקרי אדם מחיים דכתיב ותקות אנוש רימה כו' אבל גבי ביצה אימת גדלה לכי מסרחא וכי אסרחא עפרא בעלמא הוא הרי דרצה למילף איסור מטומאה וממילא דאין לחלק לענין עיכול. אולם באמת לא משמע כלל ואדרבא קצת יש ליישב קושית תוס' שם ד"ה אלא דהק' למה הוצרך לומר האי טעמא דעפרא בעלמא הוא תפ"ל בלא"ה ברימה איקרי אדם וכתבו לרווחא דמלתא כי נמי אדם לא מקרי רימה מ"מ ל"ד לביצת אפרוח ולדברי הנו"ב הנ"ל י"ל דשם צ"ל דמיקרי אדם לר"א שמטמא מד"ת וגבי ביצת אפרוח אף דלא מיקרי בשר מ"מ מדרבנן ראוי להחמיר כמו גבי עיכול דהחמירו חז"ל לענין איסור אכילה ובטומא' דרבנן מטהרין משום דאפושי טומא'

לא מפשינן ומעיקר' הי' ס"ד דלענין אכילה דמגופו דתרנגולת הוא אסור מדאוריית' ולמסקנא דמותר לא מצי למיליף להקל באכילה מטומאה די"ל עכ"פ אף דמה"ת לא אסור עכ"פ מדרבנן ראוי לאסור לכך קאמר בש"ס כי מסרחא עפרא בעלמא הוא ואינו אסור אף מדרבנן ובטומאה מטמא מדאורייתא לר"א הואיל דאיקרי אדם ואף למה דכתב שם הנו"ב לפקפק בנסרח אף בנפסל מאכילת כלב להחמיר מדרבנן דאפשר דלא ילפינן איסור מטומאה מ"מ גבי אפרוח מותר מצ"ע דכי אסרחא עפרא בעלמא הוא:

אך אף דכ' שם הנו"ב לפרש כן דברי תוס' בכורות דמה"ת הוי עיכול וכ' שמצא כן בר"ש אהלות משם רבינו האי ובאמת תוס' מנחות דף ס"ט כ' ג"כ כן משם רבינו האי דאפושי טומאה לא מפשינא ומזה נראה דלאו תורת אוכל הוא עליו מה"ת לענין איסור אחר שחשיב כעיכול רק מדרבנן אולם מ"ש תוספ' שם א"נ נהי דאיפסיל מתורת אוכל לענין טומאת אוכלין מ"מ לענין איסור לא להוי עיכול מידי דהוי חלב ונבלת עוף טהור שבכפרים ונבלת בהמה טמאה בכ"מ שצריך מחשבה אע"ג דלענין איסורא לקי בלא שום מחשבה וזה כתרוצו של רב האי מיהו אינו ראיה מזה דאין לך מחשבה גדולה מזו שמשים החלב בפיו ואכלו עכ"ל מזה מבואר דלענין אכילת איסור לא חשיב עיכול אף מד"ת ולא מחמת חומרא דרבנן מדמדמה תוס' לחלב דצריך לענין טומאה מחשבה משא"כ לענין אכילה ובאמת יש להבין דברי תוס' דכתבו דאין לך מחשבה גדולה ממה שמשים החלב בפיו ואכלו הא חייב כרת וקרבן אף אם אכל בשוגג וכשאוכל בשוגג ל"ש מחשבה דומיא דכ' ריטב"א מכות) דף ט"ז) משם הרמ"ה בטעמא דר"ש דאמר כ"ש למכות ול"א כזית אלא לענין קרבן משום דקרבן בא על שוגג ולא שייך אחשב' א"כ אם אוכל כזית חלב בשוגג דחייב הא ל"ש בשוגג מחשבה ואף אם נאמר דעכ"פ אחשבה לאכול בשוגג והוי כמחשבה במה שמשים לתוך פיו וע"ז חייבו התורה בחטאת מ"מ הא קי"ל מתעסק בחלבים חייב ואף אם ל"ה מתכוין כלל לאכילה וקסבר רוק בולע ול"ה כלל מחשב' חייב בקרבן מטע' שכן נהנה הרי דלענין אכילה לא בעינן כלל מחשבה ויש ליישב] וכן נמי נראה ממה דקאמר בש"ס שם חטין שבגללי בקר כו' מהו אלא למנחות פשיטא דלא הקריבהו נא לפחתך כו' מבואר דעיכול ל"ה כאין בו תורת אוכל מד"ת דאם נאמר דל"ח אוכל רק מדרבנן אסור ודאי פסול למנחות דלא מיקרי סולת כלל ולמה לי' להש"ס למימר מטעם הקריבהו נא לפחתך א"ו משמע דאף תוס' דמחלקין לענין אכילה מטומאה סברו דאסור מה"ת באכילה רק בטומאה לענין זה ל"ח אוכל והא דכתבו אפושי טומאה לא מפשינן היינו דמהראוי הי' עכ"פ שיגזרו רבנן שיקבל טומאה כדי שלא יבא לאכלו לכך כתבו דאפושי טומאה לא מפשינן ול"ג רבנן אף דלענין איסור אכילה

הוי אוכל ממש וכן מבואר בראב"ן) סי' י') דכוונת תירץ זה הוא שאין למדין איסור מטומאה והאריך שם להקשות דמצינו דילפינן הכא נמי לענין בליעת עוף כשיעורו לטומאה שיעורו לאסור ותו מדכתי' לא תאכלו כל נבלה לגר כו' ואמרינן הראויה לגר קרוי' נבלה ושא"ר לגר אינו קרויה נבלה בין לענין חיוב איסור אכילה בין לענין טומאה אלמא טומאה ואיסור בהדדי נינהו עיי"ש וכקושיית הנו"ב מתוס' בכורות) דף כ"ג) דלענין טומאה ה"א דמטמא אע"ג דל"ח לאכיל' ובאמת בדברי תוס' שם יקשה הא רק חדא קרא כתיב ועי' רשב"א חולין) (דף ע"ג) דקרא דכתיב לגר לר' יוחנן לא נתמעט' דאינו ראוי' לגר אינו קרוי' נבלה אלא מאיסור אכילה דגבי איסור אכילה כתיב לגר אבל לגבי טומאה לא נתמעטה רק עד לכלב ובגמרא דבכורות פריש הכא למאי דאיצטרך לי' עי"ש ומ"מ מדברי כולם נראה דהמחמירין לענין אכילה לגבי עיכול הוא מד"ת ולא מדרבנן ודלא כנו"ב וא"כ אינו ראי' לאסור במשהו חמץ נוקשה:

סימן יז

אם נתבטל חמץ קודם פסח אם חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו דעת הראב"ד בס' ת"ד וסייעתו דא"ח וניעור והביא ראי' ממתניתן דמסכ' כלאים צמר גמלים וצמר רחלים שטרפוזבב"ז אם רוב מגמלים מותר לחבר עם פשתן הרי אף דקודם שמערב פשתן הוי היתר בהיתר ומ"מ נתבטל והפ"ח סותר ראיתו דשם לעולם צמר רחלים אסור עם פשתן לעולם והוי כמו שעת איסור משא"כ קוה"פ מאחר דלא חל שם איסור לכן חוזר וניעור והא דבטל בס' אם נתערב אחר שש צריך לאוכלו קודם פסח דוקא וכבר התפלאו כל הבאים אחריו הא אחר שעה ששית הוי שם איסור עליו ושייך בטיל דאז נתבטל בס' וא"כ דומה לכלאי' דאינו חוזר וניעור ובס' מקו"ח כתב דהא דכתב הר"ן בתשובה לדון אם חוזר וניעור אזיל לשיטתו דסבירא ליה לאחר שש במשהו ודבריו תמוהין דהא להדיא מבואר בר"ן בתשובה סי' ס"ב) וז"ל שנוכל לומר שאין היתר מתבטל בהיתר כו' והכא נמי בזמן היתרו יש לדון ולומר שאינו מתבטל מתי מתבטל לאחר איסורו ונמצא זה מבטל איסורו לכתחלה והספק השני דדלמא כי אמרינן דלפני זמנו בששים הני מילי לאוכלו קודם הפסח משש שעות ולמעלה אבל לאוכלו בתוך הפסח איכא למימר שאע"פ שנתבטל קודם הפסח בתוך הפסח הוא חו"נ ושני ספקות אלו מתבררות ממתניתן דכלאים כו' ולפיכך נ"ל להלכה שכיון שאין באותן החטים המתבקעות אחד משש שמותר לטחון הכל קודם י"ד ולאכול עכ"ל הרי דהר"ן שם סובר דבע"פ מתבטל בששים ועיקר חקירת הר"ן הוא משום דאם היתר בהיתר לא מתבטל היה אסור לטחון ולבטל דהוי כמבטל איסו' לכתחלה ולזה מביא ראיה מהך דכלאים דע"כ ממה דמותר אח"כ לחבר עם פשתן

הוא משום דכבר נתבטל בעודו היתר בהיתר ומקרי על שם הרוב ואח"כ אינו חו"נ מה"ט מותר לאכול הקמח ואינו חו"נ כשהגיע פסח ואם נאמר דחו"נ רק בע"פ כשיש ששים מתבטל ואז הוי איסור בהיתר ולא קודם שבא זמן איסו' דאז הוי היתר בהיתר ל"ש ביטול ממילא הי' אסור לטחנו דהוי כמבטל איסור לכתחיל' כיון דל"ש שם ביטול רק כשבא זמן איסור א"כ מבטלו על זמן איסו' והוי כמבטל איסו' לכתחלה א"ו דאם נתיר לטחון ע"כ צ"ל דהיתר בהיתר בטיל ומתבטל קודם דחל על האיסור שם איסור והוכיח שפיר מצמר גמלים דנתערב עם רחלים דמותר לחבר עם פשתן דע"כ הטעם דכבר נתבטל דא"ת דאינו מתבטל בשעת היתר רק בשמחברו עם פשתן ובא איכות האיסור היה צריך להיות רוב מצמר גמלים נגד הפשתן והצמר רחלים דתרוי' בהדדי אסור וגם א"ל בזה סליק את הפשתן כמי שאינו כיון דהצמר רחלים משויה לאיסור את הפשתן בעצם ותרוויהו איסור הוא ודומה למ"ש תוס' בכורות דף כ"ב) ד"ה אכל דהיכא דמינו עצמו מטמא מחמת מים הטמאים אין שייך לומר בו סליק עיי"ש וה"נ דכוותי' דאם נאמר דהיתר בהיתר ל"נ א"כ כשמערב פשתן צ"ל רוב בצמר גמלים נגד צמר רחלים ופשתן דתרוי' שם איסור הוא וע"כ דכבר נתבטל בעודו היתר:

ועוד י"ל דאם לא נתבטל מקודם היה אסור אח"כ לערבו בפשתן אף אם יש רוב בהצמר גמלי' נגד של רחלים והפשתן דהוי כמבטל איסור לכתחילה. ואף דמבואר ביו"ד (סי' רצ"ט) דמי שנתערב לו צמר עם פשתן מביא מין אחר ומערבו ומבטל אחד מהם וע"ש בטו"ז שבאמת בדרישה הקש' מ"ש כאן דמבטלין איסור לכתחיל' יותר משאר איסורין וע"ש בטו"ז מה שמחל' ודבריו צריכין הבנה ובב"ח שם כתב דדוקא היכא דנתערב שלא במתכוין אבל אסור לערב צמר רחלים וצמר גמלים כדי לערב בהן אח"כ פשתן וכן אסור לערב צמר ופשתים יחד על סמך שיבטלנו אח"כ במין אחר עכ"ד א"כ צ"ל דכבר נתבטל כשנתערבו הצמר גמלים עם רחלים דאל"כ למה יהיה רשאי לחבר אח"כ עם פשתן א"ו דכבר נתבטל:

והנה במרי"ל בתשובה (סי' קפ"ו) כתב והא דראבי"ה לית לי' ראי' דצמר גמלים מצי למימר דהוי מין איסור' וכנרא' הכונ' כמ"ש הפ"ח דשם שייך ביטול מיד משא"כ קודם פסח ועוד כ' המרי"ל אבל נ"ל עיקר משום דמחלק בין מידי דאכיל' לשאר איסורין דהתם אין עליו אלא שם צמר גמלים ותו אינו חוזר וניעור למקרי צמר כבשים אבל הכ' סוף סוף טעמא דחמץ טעים עכ"ד ובס' חמד משה כ' דאינו מספיק דה"נ בכלאים אינו אסור אלא בשגופו נהנה ממנו א"כ סוף סוף נהנה מכלאי' ולכאור' י"ל בכונת מהרי"ל למ"ש הנו"ב מהד"ת יו"ד (סי' קפ"ו) דלעולם י"ל היתר בהיתר לא בטיל רק שנשאר כמו שהי' אבל

שם חדש לא יחול על המיעוט כיון שנתערב ברוב כל מה שנתחדש בו אח"כ על שם הרוב נקרא לכן בצמר אף דשל רחלים נשאר מעורב מ"מ כשעושה אח"כ ממנו חוטין שם החוט שעושה אינו נקרא צמר רחלים רק חוט גמלים וכ"ז שאינו לא שוע ולא טווי ולא נוז לא שייך בי' איסור כלאים לכך מותר לחברו בפשתן משא"כ כשנתערב חוטין עי"ש וראיתי למי שהשיג עליו דהא גם לענין נגעים מתני' היא במס' נגעים דאם נתערב צמר גמלים עם של רחלים אם רוב מגמלים אינו מקבל טומאת נגעים ושם לא צריך להיות שוע וטוי ונוז דאף לבדין מקבלין טומאת נגעים ואין זה השגה דרק מכלאי' הביא ראי' לדון דע"כ היתר בהיתר מתבטל דלא נוכל לומר דלא יתבטל רק אז בשביל האיסור דמחברו עם פשתן דא"כ ל"ה רשאי לבטל לכתחיל' וכמ"ש או דהיה צריך שיהי' רוב של גמלים נגד של רחלים וגם הפשתן וכמ"ש לעיל וע"כ צ"ל דכבר נתבטל בעודו היתר ובזה מחלק הנו"ב שפיר דעכ"פ הצמר רחלים הוי כאילו לא נעשה שוע וטוי ונוז משא"כ לענין נגעים לא מוכח כלל די"ל דאף דלא נתבטל מקודם מ"מ בזמן שבא הנגע וחל האיסור אז מתבטל הצמר רחלי' בצמר הגמלים. ובלא"ה י"ל אף דלא בעינן שוע וטוי ונוז לענין נגע מ"מ לבדין בעי וצמר מטורף אפשר שאינו מקבל טומאת נגעים ועכ"פ בגד צריך שיהי' וג"כ לא מקבל שם חדש ונקרא רק צמר גמלים ואולי זה ג"כ כונת מהרי"ל במ"ש דאין עליו אלא שם צמר גמלים היינו דכיון דצריך שיהיה שם חוט ושם החוט הוא של גמלים ושוב לא נאסר כלל ואינו חו"נ למקרי צמר כבשים אבל בחמץ סוף סוף יש בו משהו חמץ ובס' ח"מ שם כ' דגבי כלאים כתבו התוס' והרא"ש מס' נדה דהיתר בהיתר שכל א' מותר בפני עצמו ל"ש בו ביטול וא"כ האיך נאמר שצמר בצמר מותר משום דנתבטל וע"כ דאין הטעם משום ביטול רק כמו לענין כלאי זרעים תלוי במראית העין דכלאים לא קפיד רחמנא על היניקה רק משום ערבוב ואם הוא זרוע בענין שאין נראה בו ערבוב ל"ה כלאים כן נמי בכלאי בגדים דכיון שהוא רוב לא נראה כצמר רחלי' עי"ש ודבריו תמוהין דהא בגד שאבד בו חוט א' אסור אף דאינו נראה כלל הערבוב וע"כ בצמר מטעם ביטול אתינן עלה דהיתר בהיתר בטיל כ"ז שלא חל על התערובות שם איסור והתוס' דכתבו דהיתר בהיתר לא בטיל היינו כשאחד אוסר חבירו והחיבור גורם למקרי איסור והא דבכלאי זרעים מתבטל כבר כתב הרשב"א בתשובה (סי' רנ"ט) הטעם דלא אפשר שלא יבא בשדה פרידה אחת ממין אחר ותאסר ולא נתנה תור' למלאכי השרת לכך כל שנתערב בטל ומותר לזרוע לכתחל' ובמתכוין אף חטה אחת אסור אבל כלאי בגדים אין מין אחר מתערב בו אלא במקרה לעתים רחוקות שיתערב חוט של פשתן בבגד צמר ולפיכך לא ניתן להתבטל עי"ש וע"כ בצמר מטעם ביטול אתינן עלה והא דהוכיח דלמה

אם הרוב מצמר גמלי' על הפשתן לא יתבטל הפשתן ואף אם הצמר גמלים עם של רחלים שוה בשוה ויהיה הפשתן מועט משל גמלים יהי' מותר עי"ש כבר כתבתי דכיון דצמר עם פשתן נעשו שניהם איסור א' ונתהפך הכל לאיסור לא נוכל לומר סלק עד שיהי' רוב נגד שניהם כמו שכתבו תוס' בכורות הנ"ל וכל דברי הח"מ במחילה מכבודו תמוהים אולם סברת הנו"ב י"ל כיון דצריך שיהיה נקרא שם חוט מצמר רחלים אינו מקבל שם חדש משא"כ בחמץ וי"ל דלזה כיון מהרי"ל וכמ"ש:

עוד י"ל בכונת מהרי"ל לחלק בין אכילה לכלאים אף דאיסורי כלאים הוא ג"כ מצד הנאת הגוף וכמבואר ביבמות (דף ו) וברשב"א שם מ"מ הא באכילה קי"ל המתעסק בחלבים חייב מטעם שכן נהנה ומבואר דזה דוק' בהנאת אכיל' ועריות ולא בהנאה אחרת כמבואר מהא דמוכרי כסות מוכרין כדרכן ובר"ן חולין פרק גה"נ בפלוגתא דאביי ורבא אי ריחא מילתא או לא דפלוגתייהו הוא אם חשיב כשתיה ואם אינו חשוב כשתיה אף דנהנה מ"מ כשאינו מתכוין ליכא איסורא אף במקום דהוי פס"ר עי"ש ועוד מוכח מש"ס פסחים (דף ל"ג) דקאמר במעיל' מתעסק חייב משא"כ בכל התורה וכתב רש"י דוחטאה בשגגה כ"ד כתיב עי"ש והא בנהנה בכל מקום מתעסק חייב א"ו דרק באכילה ועריות חייב ולא בשאר הנאות הגוף וכתבתי בזה במ"א להקשות ע"ד רבינו עק"א ז"ל בתשובה (סי' ח) דלא כתב כן וא"כ י"ל אף דהיתר בהיתר לא בטיל והוי כיש כאן צמר רחלים מ"מ כיון דרוב הוא משל גמלים נקרא צמר גמלים ומתכוין לחבר הפשתן עם של הגמלים ולגבי של רחלים הוי במתעסק בלבד דעיקר הכונ' ללבוש בגד צמר גמלים משא"כ לגבי אכי' כיון דיש בו משהו חמץ שנתערב י"ל דחוזר וניעור דאף דהוי כמתעסק לאכול המשהו חמץ מ"מ לגבי אכילה מתעסק חייב משא"כ לגבי כלאים אולם למ"ש הגאון רבינו עק"א ז"ל שם לדון דמתעסק הוי עכ"פ איסור רק מחטאת פטרתו התורה לא נוכל לומר דלגבי כלאים מטעם מתעסק מותר ובמ"א הוכחתי מדברי תוס' סנהדרין) (דף ס"ג) דסברו דל"ה אף איסור במתעסק וגם י"ל כיון דהוי רוב מצמר הגמלים והוי לגבי צמר רחלים כמתעסק מה שמחבר הפשתן הוי כלא אפשר ולא קא מכוין וכמ"ש הר"ן חולין שם דאף בפסיק רישי' שרי:

עוד מבואר שם דהשגת אחרונים על הפ"ח כבר הרגישו הראשונים וז"ל וזה ימים רבי' הוקשה לי על ראבי"ה דתלי טעמ' בדהיתר בהיתר לא בטיל אמאי לא בטיל כשיגיע שש ואי נמי דאית לי' לראבי"ה דאפי' בשש הוי במשהו א"כ הני דקיימי כוותיהו כמ"ש באגודה דנהגו לאסור בשר יבש יאסרו חטה בע"פ הא כל אפין שוין ומנהג להתיר וקצת נרא' לי לחלק דאין חוזר וניעור להקל ולהבטיל כיון שאינו בעין אבל כשנמצא בעין

בע"פ בטל טעמו עכ"ל ודבריו צריכים ביאור והבנה דכיון דהיתר בהיתר לא נתבטל ואותו משהו לא נאבד שמו ממנו בכ"מ שהוא וכשהגי' אחר שש נאמר דאז נתבטל וכיון דאז כשאנו דנין על זמן איסור אמרינן דכבר נתבטל איך יהי' אח"כ חוזר וניעור. ומדברי מהרי"ל נראה דאם נתערב אחר שש דכבר נתבטל לכ"ע ל"א חו"נ ודלא כמ"ש המג"א (סי' תמ"ז ס"ק י') דצריך לאכלו קודם פסח:

והנה בעיקר דברי תשובת הר"ן הנז' דהעלה להלכה דהיתר בהיתר בטיל ומותר לכתחל' לטחון שיתערב קודם פסח הקשה בשער המלך (פ"ד מחו"מ) מהא דכ' הר"ן נדרים (דף נ"ח) בשביעית לא נתנו בהם חכמים שיעור דאוסרת בכל שהוא לענין שצריך ביעור לאכלו קודם הביעור דכיון דאפשר לאכלו קודם הביעור הו"ל כדבר שיש לו מתירין אבל לאחר הביעור כלומר אם נתערבו לאחר הביעור בנותן טעם וא"כ ה"נ אמאי התיר הר"ן לטחנן קודם הפסח ולאכלן בפסח הא כיון דיכול לאכלו קודם הפסח הו"ל כדשיל"מ דומיא דשביעית וכ' ויש לחלק ולא ביאר הדברים עוד עמדו האחרונים במה שכ' הר"ן נדרים (דף נ"ב) בביאור דברי האלפסי דסובר פת שאפאו עם צלי דאסור לאכלה בכותח אע"ג דריחא לאו מילתא משום דהוי דשיל"מ אע"ג דכללא דדשיל"מ לא בטיל הוא רק במין במינו מ"מ זה דוקא היכא דעתיד להיות היתר אבל כשיש לו עכשיו היתר כמו הא דסוף מס' ביצה באשה ששאל' מים ומלח לעיסתה דיש עכשיו היתר במקום שרגלי שתיהן שוין שהתירן קרוב אי אפשר לחלוק שיש נ"מ בין מינו לאינו מינו שישלמנו ואף בא"מ אינו בטל וכן הפת כיון שההיתר שיש לו הוא עכשיו שיכול לאכלו בלא כותח בדין הוא דאף באינו מינו לא בטיל עי"ש בנועם דברי הר"ן א"כ ק"ו במין במינו כמו צמר גמלים עם צמר רחלים דהוי מב"מ ויש לו היתר עכשיו שלא לערב בו פשתן ק"ו דראוי לומר שלא יתבטל וכבר נאמרו בזה דברים הרבה ואאמ"ו ז"ל בספרו דברי חיים חיו"ד (סי' ט"ו) כתב בזה דכל דברי הר"ן ע"כ סובבים רק בלח בלח למצוא טעם וסברא בחומרת חז"ל שהחמירו במין במינו דדשיל"מ לא בטיל דבזה ל"ש טעמו דרש"י דעד שתאכלנו באיסור ע"י ביטול המתן ותאכל בהיתר שלא ע"י ביטול דבשלמא ביבש ביבש יש מציאות האיסור משא"כ בלח בלחן בלח דנתהפ' להית' לכך הוכרח הר"ן למצוא טעם דכיון דהוי מב"מ ושוין להיתר לא נתבטל וביבש ביבש דאף לר"י מין במינו בטיל ע"כ עיקר הטעם משום דלא נתהפך שייך לומר עד שתאכלנו באיסור אכול בהיתר ולפי זה בצמר גמלים עם צמר רחלים דהוי כיבש ביבש וגם לר"י בטל ברוב נתבטל אף היתר בהיתר עי"ש ואחר המחילה מאאמ"ו ז"ל לא אדע דלפ"ז יקשה טובא על תשובת הר"ן הנ"ל מאי מייתי ראי' לנידון לטחון החיטין קודם הפסח ממתניתין דצמר גמלים הא שם

ל"ש סברתו דכיון דהוי מב"מ ויש לו היתר עכשיו דכיון דהוי יבש ביבש ואף לר"י נתבטל לא החמירו חז"ל משא"כ קמח בקמח דהוי לח בלח דומה לפת שנאפה עם הצלי דאסור לאכלו בכותח משום דיש לו היתר גם עתה וגם לשביעית קודם הביעור דעכ"פ במב"מ לא נתבטל. א"ו אף דלר"י יבש ביבש נתבטל אף במב"מ מ"מ לענין חומר' דדשיל"מ ל"נ להחמיר יות' בלח בלח מאשר מחמרינן ביב' ביב' כיון דאדרב' ביבש ביבש דיש מציאו' קיו' להאיסור וכמו בלח בלח כיון די"ל היתר עכשיו לא נתבטל אף במבא"מ כמו במים ומלח ופת שאפאה עם הצלי ודאי מצד הסבר' ראוי להחמיר בזה אף ביבש ביבש ומכ"ש דדמיונם שוה דהוי מב"מ כמו צמר גמלים וצמר רחלים ועוד הא סתמא קתני גבי שביעית דקודם ביעור לא נתנו חכמים בו שיעור ובודאי אף ביבש ביבש כשנתערב הדין כן דהוי דשיל"מ הואיל דיש לו היתר עכשיו והדר' הקושי' לדוכתה ממתני' דצמר גמלים וצמר רחלים והא דלגבי שביעית הוא דוקא במין במינו אבל באינו מינו נתבטל ולגבי אשה ששאלה מים ומלח ופת שאפאה עם הצלי דהחמירו אף בא"מ כבר עמד ע"ז בנו"ב מהד"ת חיו"ד (סי' ל"ג) וע"כ צ"ל דדוק' היכא דיש לו מתירין עכשיו ולדבר הזה יהיה מותר לעולם כמו פת דעם כותח יהי' מותר לעולם ולא יבא זמן איסור וכן באשה ששאל' מים ומלח דבמקום רגלי שתיהן לא יבא לעולם זמן איסור בזה החמירו אף בא"מ כיון דהתירן קרוב משא"כ גבי שביעי' אף דהתירן קרוב עכשיו מ"מ יבא זמן איסור שאינ' משתווין דכשיב' זמן הביעור צריך לבער השביעית בזה די להשוותן כשהם שוין גם במב"מ שוב מצאתי בשעה"מ הל' מ"א (פט"ו ה"ד) שכ"כ ומ"מ במבא"מ הן לח הן יבש לא נתבטל כיון דיש להן השתוות גמור באיכותן וגם בהתירן דשל עכשיו ומדוע בצמ"ג שנתערב עם של רחלים רשאים לחבר עם פשתן:

לכן נראה דכל דברי הר"ן נדרים שם בשיטת הרי"ף נאמרים רק דהיתר בהיתר לא נתבטל רק היכא דיש לנו לדון עכשיו על דבר איסור בזה החמירו חז"ל לומר כיון דיש עכשיו היתר גמור בשאר ענינים רק לדבר א' שאינם משתווין כמו פת שאפאה עם הצלי דיש בו בפת משהו בשר וזה מותר וזה מותר ואתה רוצה שיתבטל כדי לאכלו בכותח החמירו שלא יתבטל כיון דשניהם היתר והוי כאילו מבטל איסור לכתחלה דמה"ת תאמר שיתבטל ויאכלנו עם כותח וכן במים ומלח הוי כאילו מבטלין איסור לכתחלה כיון דיש לשניהם היתר גם היום ולעולם יהיו נשארים בהתיר זה למה נאמר דיתבטל ולהתיר אף דבר שנאסר כיון דהיה מציאות להאיסור בעולם ולכתחלה אינו רשאי לבטלו וכן בשביעית אף דעדיין לא הגיע זמן הביעור מ"מ גם עכשיו יש לנו לדון על המיעוט שנתערב בו אם יתבטל ויהי' בידו להפסיד כל התערובות דבשביעית נאמר לאכלה

ולא להפסד וצריך לאכול בקדושת שביעית לכן כיון דאסור לבטל לכתחלה כמו בכל איסורין דאין מבטלין לכתחל' ויכול לאכול בהיתר עכשיו הוי כדשיל"מ והר"ן נשאל בחמץ שנתערב קודם פסח אם יהי' רשאי לבטלו אף לכתחלה או לא והיינו כיון דהוי היתר בהיתר ל"ש כלל ביטול או אף אם נתבטל מ"מ כשיבא זמן איסור נימא דחוזר וניעור וכמו אם נתערב תוך הפסח דהוי במשהו כמו כן אף דנתערב קודם הפסח מ"מ חו"נ וע"ז מביא ראי' מצמר גמלים שנתערב עם צמר רחלים דאזלינן בתר רובא ואף לכתחלה מותר עם פשתן מזה מוכח דהיתר בהיתר גמור דנתבטל וכיון דלא יש מציאות איסור עתה בעולם דכ"ז דאיננו שוע או טווי ונוז רק צמר בלבד ליכא האיסור בעולם בזה לא החמירו חז"ל לומר דלא נתבטל כיון דעתה ליכא שום מציאות איסור וכמו כן חמץ קודם פסח כיון דליכא זמן איסור בזה לא החמירו חז"ל לדון לדשיל"מ כיון דליכא עכשיו שום מציאות איסור והוי היתר בהיתר גמור כבר נתבטל ומותר אף לכתחלה לערב ולטחון ואח"כ שוב א"ח וניעור ומה שמדחה במהרי"ל ובפ"ח דשם הוי מין איסור פשיט לי' לר"ן דע"כ צריך לומר דהוי היתר גמור כ"ז שלא נעשו טוויים דאל"כ הא אין מבטלין איסור לכתחלה ובכלאים אף אם נתערב צמר רחלים עם פשתן דשניהם מיני איסור ע"י התחברותן ובכל זה שרי אף לכתחלה להרבות במין אחר או צמר רחלים או קנבוס כדי לבטלן וע"כ הטעם כמ"ש בדרישה (סי' רצ"ט) דהיתר שנתערב בהיתר אף בבשר בחלב דהוי היתר בהיתר ונעש' בתערובתו איסור אסור להוסיף עליו ולבטלו מ"מ בכלאים הואיל דעדיין אינם טווים לא מחשבינן לאיסור הצמר והפשתן וא"כ ע"כ אתה צריך לומר דהיתר בהיתר גמור כל זמן שאין לנו לדון ולא יש עדיין מציאות להאיסור נתבטל ואף לכתחלה רשאי וכמו כן מותר לטחון החטים רק למעש' לא רצה הר"ן להתיר משום די"ל שאני חמץ דשמו עליו ורק מחוסר זמן ועי' מ"ש בשיירי כנה"ג (סי' תנ"ג) אבל להלכה סובר דבמקום שאין עדיין מציאות להאיסור לדון עליו עדיף ומתבטל ולא החמירו חז"ל לדונו כדשיל"מ כיון דהוי היתר בהיתר גמור וזה פשוט וברור ולפי זה י"ל טעם פשוט להא דאם נתערב חוט צמר רחלים בחוטי צמר גמלי' הרב' דאינו בטל והסמ"ג כתב הטעם דחוטין חשיבי ולא בטלי והנו"ב צווח ככרוכי' דמאי חשיבתייהו עי"ש ולמ"ש י"ל בפשיטות כיון דכבר נעשה טווי ויש שם איסור עלי' לערבו עם פשתן שוב לא נתבטל דהוי דשיל"מ כמו שביעית לדעת הר"ן וכמו פת שאפאה עם הצלי כיון דיש היתר עכשיו שלא לחברו עם פשתן וגם כבר יש מציאות לדון על האיסור לא נתבטל דהוי כמבטל איסור לכתחל' והראשונים שכתבו הטעם משום חשיבות הוא דלית להו סברת הרי"ף בפת שאפאה עם הצלי ומסולק ג"כ קושית המקו"ח שכתבתי לעיל דדלמא

נתבטל בשעת חיבור כיון דאם טווי החוט מכבר יהי' מציאות לאיסור ושוב שייך אין מבטלין איסור לכתחלה וכמ"ש:

ומה שכ' המקו"ח לדון דהך פלוגתא בחמץ אם חו"נ תליא במחלוקו' הפוסקים יו"ד) סי' צ"ט) באיסור שנפל להיתר ונתבטל ואח"כ נתוסף עליו איסור דיש סוברים איסורא כמאן דאיתא דמי ה"נ בחמץ בפסח כשמגיע פסח חו"נ ואוסר במשהו ומאן דס"ל התם דאחו"נ דאיסור כמאן דליתא דמי ואפי' ניתוסף איסור מותר מכ"ש הכא דאחו"נ בפסח ומה"ט רצה להחמיר בלא נודע התערובת כמו שם ותמהני הא דעת רמב"ם שם דאחו"נ וכן דעת ראב"ד וכאן סוברים דחו"נ ועי' תמים דעי' בס' תומת ישרים (סי' ל"ו) די"ל אף אם ניתוסף איסור חוזר וניעו' מ"מ הזמן אינו מעורר וא"כ ודאי אף בלא נודע התערובת ג"כ אחו"נ ועימ"ש הגר"א ז"ל:

ועיין בפ"מ בפתיחה (פ"ד אות ה') באם נתערב עיסה ששהה לערך שליש שיעור מיל עם שני עיסת ושההו אח"כ שני שלישי מיל דהראשונה נתחמצה וי"ל דנתבטל בעודו היתר ואחו"נ דמה לי אם נתבטל קודם פסח או קודם החימוץ ומפקפק די"ל רק באין מינו שוה כצמר גמלים וצמר רחלים דהוי א"מ ומשו"ה אחו"נ משא"כ במב"מ ותמהני הא לענין מב"מ אזלינן בתר שמא ואף דאית לחד שם לווי ועתיו"ט (מסכת כלאים) שם דבמידי דיבש ביבש מב"מ אפי' מדרבנן מתבטל ברוב וצמר גמלים ורחלים הוי מין במינו ובגליון תוס' רע"א ז"ל כ' דהכא לא תלי בזה דאף אם הוי א"מ הא גם במין בא"מ מדאורייתא בטל ברוב רק, מדרבנן בעי ס' דחיישינן שמא יבשלם ויתן טעם וזה ל"ש הכא:

אולם י"ל התיו"ט נחית לפרש אף להסוברים דמין בא"מ אף ביבש בעינן ששים מדאורייתא עי' ש"ך יו"ד (סי' ק"ט) ומ"ש אחרונים שם ובפ"מ די"ל דאחרי רבים להטות לא נאמר רק במב"מ עי"ש לכך כתב דזה הוי מב"מ:

ברם דברי היו"ט תמוהין ויבואר אי"ה ביו"ד דהא שם קתני במתניתן ג"כ וכן הפשתן והקנבוס וזה הוי מבא"מ:

א"כ כמו דשם במב"מ אחו"נ כ"כ בהנך עיסות. עוד כ' הפ"מ שם ודשילמ"ת ל"ה כיון דלא הוכר האיסור מעולם כההיא דגיגית מלאה ענבים ביו"ד (סי' ק"ב) ויש לפקפק דכבר כתבתי לדון בהגהותי בדברי חיים ח' יו"ד שם דרק בלח בלח דנאבד האיסור ואינו מבורר כלל דנתבלבל בזה כשלא הוכר האיסור מעולם ונולד בתוך התערובות לא החמירו לדון בו דין דשיל"מ משא"כ ביבש ביבש דגם היום אחר התערובות יש מציאות להאיסור במקומו ואולי יבא אליהו ויברר האיסור ויהי' אסור ואף לשיטת הרא"ש דנהפוך האיסור להיות היתר היינו כיון דרשאי לאכול כל א' בפני עצמו מצד גזה"כ שהרוב יכריע את

המיעוט שוב מותר לבטלן אבל מ"מ האיסו' מותר רק מצד רוב אבל כשיתברר האיסור במקומו נשאר ומה"ט כתב הנו"ב ועוד שאר אחרוני' דביבש ביבש לכ"ע אין מבטלין איסור לכתחל' מה"ת א"כ בזה י"ל אף דנולד האיסור תוך התערובות אינו בטל בדבר שיש לו מתירין:

סימן יח

למה שכתבו לדון דהא דחמץ אוסר במשהו הוא משום דהוי דשיל"מ יש לדון להסוברים דחמץ הוי התירא בלע ואינו נקרא איסור' א"כ בלח בלח כשנתערב קודם פסח מה"ט אינו חוזר וניעור דהא הוי כנולד האיסור בתערובות דלא מקרי דשיל"מ בכה"ג ומה"ט יש לדון דמבואר (סי' תנ"ב) דתוך הפסח אי אפשר להגעיל כלי ולכאורה למ"ש המג"א) ריש סי' תנ"א) משם הראב"ן דלכך מותר כלי חמץ אחה"פ ולא הוי כחמץ שעבר עליו הפסח משום דלא הוי ניכר ואינו בעין וראיתי בראב"ן (דף נ"ח ע"ד) שכ' דאיסור הבלוע בכלי כמי שאינו דמי כ"ז שבלוע עד שיצא ולכשיצא אוסר דכשם שטומאה בלועה כמאן דליתא דמייא ואינה מטמאת עד דנפקא כך איסור הבלוע לא אסר עד דנפיק דהא חמץ בפסח אי מטמין ליה עבר בב"י ובי"מ ואם הוא בלוע בקדרה לא עבר ומותר לשהותו עד אחה"פ וכי נפק לאחה"פ היתר הוא ואי הו' נפק בפסח הוה אסר ה"נ ל"ש וא"ת א"כ דאיסור הבלוע כמאן דליתי' דמי אמאי אסרה תורה כלי חרס אשר תבושל בו ישבר לישהייה עד למחר ולשתרי דהא לא הותיר כלל דהבלוע כמאן דליתי' ולמחר הוי נותן טעם לפגם ולשתרי תירץ ולטעמיך יגעילנו או ילבינו ביומו אלא העידה התורה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם דעם פליטתו חוזר ובולע מיד ולא מועיל לו הגעל' וכיון דהכי כי הוה מבשל בי' למחר הוי מבטל איסור לכתחלה כו' ועוד דאין כאן ביטול כלל דהא אין בלועו יוצא מדפנו ומשום דנותר יש בו כרת אמרה תורה ישבר ע"כ. מבואר דבעוד הבלוע בדפנו אינו חל עליו איסור חמץ כלל רק כשפולט וכיון דכל הטעם דאין להגעיל תוך הפסח הוא מטעם דהמים בולעים החמץ ושוב בולע הכלי ואף דהוי נו"ט לפגם מ"מ אסור בפסח ועיין ד"מ שם משם תשובת רשב"א וכיון דכתבו דהיכא דיש שום קולא סמכינן לומר דחמץ מקרי התירא בלע כמ"ש הח"י שם א"כ אם מגעיל תוך הפסח דעל הבליעה ל"ה חל כלל איסור חמץ רק כשפולט ואז נולד בתערובות ולא ניכר איסור מעולם בפני עצמו ושפיר מתבטל אמנם הא הרמב"ם סובר דחו"נ וסובר דחמץ מקרי התירא בלע כמ"ש המ"מ) פ"ה) ולדידי' עיקר הטעם דחמץ במשהו משום דשיל"מ ע"כ צריך לומר דמ"מ לא מקרי לא ניכר האיסור מעולם ולכן להגעיל אחר זמן איסור נמי אף דהוי נו"ט לפגם ומשהו מ"מ אוסר ולא מקרי נולד האיסור בתערובות:

ועל פי סברת ראב"ן מובן מה דיש להתעורר להסוברים דחמץ מקרי התירא בלע ושפוד ואסכלא מגעילן אף בפסח הא כל הטעם דמהני בקדשים הגעלה לכלים שמשתמשין ע"י האור הואיל דהוי התירא בלע הוא משום דאחר הגעלה לא נשאר רק מעט ואינו ראוי לחול עליו שם נותר וכשבלע איסור דכבר חל עליו שמא דאיסור' צריך להוציא הכל א"כ כשמגעיל אח"ז איסור כבר חל עליו שם חמץ ומה מהני הגעלה אף דהתירא בלע ועיין בח"מ) סי' תנ"ב סק"ג) ולדברי ראב"ן א"ש דבעוד הבליעה תוך הכלי לא חל כלל איסור חמץ רק כשפולט לכן מהני הגעלה דעל פליט' מועטת לא חל שם איסור אח"כ וכן מובן מה דקש' לכאורה על הר"ן סוף ע"ז דכ' שם בשיטת רש"י דסובר לינת לילה פוגמת והקש' התוס' א"כ למה צריך בקדשים מריקה ושטיפה הא הוי נו"ט לפגם וכ' הר"ן דהא דהקפידה התורה אינו מטעם דהפליטה נאסרת רק לבער הנותר וכמו בנותר שהוא בעינא צריך שריפה כמו כן בכלי חרס צריך שבירה עי"ש וקשה הא רש"י במתני' דזבחים (דף צ"ה ע"ב) כתב וא"ת הרי הבלוע נעש' נותר ופולטו בהיתר לאח"ז מודה ר"ש כו' הרי דהקש' דיאסור ההיתר מטעם פליטה. ולדברי ראב"ן א"ש דבאמת כ"ז שלא פלט ונשאר בלוע בכלי לא חל עליו נותר רק בשעת פליטה והא דקאמר בש"ס פסחים התורה העיד' על כלי חרס שא"י מידי דופיו לעולם דילמ' באמת כל מה שפולט פולט בפעם ראשון ומה שאינו פולט בפעם ראשון שוב לא יפלוט לעולם רק בקדשים צריך שבירה לבער הנותר ולמ"ש הר"ן ע"כ צריך לומר כיון דעל מה שלא יצא לא חל עליו איסור נותר והשביר' הוא שלא ישתמש בו עוד דכשיצא יחול א"כ ע"כ דאינו יוצא מדפיו לעולם בפ"א רק פולט מעט מעט דאל"כ יגעילנה:

ויש לפרש דברי תרגום יהונתן (פרשת צו) דכתב וכלי חרס ישבר מטול דלא יבשל בו חילא ואינו מובן הא בלא"ה כשמבשל אח"כ פולט ועי' במשבצות מ"ש עליו וי"ל כונתו למ"ש בפי' קומץ למנחה שם דבקדשי' הואיל דכתיב למשחה כדרך שמלכים אוכלים מיפסל אף ע"י נ"ט לפגם וא"ש נמי קושית תו' על רש"י הנ"ז דסובר לינת לילה פוגם ובקדשים אף ע"י נ"ט לפגם מיפסל. וזה נמי כוונת הת"י דמטול דלא יבשל בי' חילא דהוא כלי שרת לכך צריך שבירה דבקדשים אף נו"ט לפגם מיפסל ועיין ריטב"א ע"ז דכתב הטעם דל"מ בחמץ הגעלה אף דהתירא בלע משום דבקדשים נשאר עכ"פ משהו ושם בעינן נו"ט וחמץ דהוא במשהו אסור עי"ש ולא אבין הא ע"כ סובר דסברת התירא בלע הוא אף אם חל עליו אח"כ שם איסור דאל"כ יהני הגעלה בכל איסורין לשפוד ואסכלא דלא נשאר רק משהו ואי דמ"מ אין מבטלין איסור לכתחילה בקדשים נמי נימא

הכא וע"כ דסובר דהתירא בלע קיל האיסור ולא איכפת לן במשהו הנשאר וצריך להבן טעם הדבר.

אך מדברי הטור (סוף סי' ת"נ) נראה קצת דגם על הבלוע שבכלי חל איסור חמץ דכ' דאסור להשכיר כלי לנכרי בפסח שיבשל בהם חמץ מפני שרוצה בקיומו של איסור ע"י ד"א שלא יבקע הכלי ועוד כיון שהכלי עצמו אסור בהנאה אסור להשכירו לכתחילה ולא דמי למשכיר חמורו דהחמור אינו אסור אבל הכלי עצמו אסור וע"ש במג"א שהקדירה בלוע מחמץ ובמקו"ח שם כתב בכוונתו דלא תקשה הא הכלי מותר בהנאה דהא מותר ליתן לתוכו דבר יבש כמבואר יו"ד (סי' צ"ד) לזה כתב דהכלי בלוע מחמץ ונהנה מהבלו' דהנכרי נותן יותר בעד כלי שהו' שבע מלבלו' ודבריו תמוהין הא מותר למכור כלי הבלוע מבשר וחלב לנכרי כמו דמבו' בפשיטות באו"ה (כלל כ"א ד"ז) דכל איסורי הנאה שנבלעו בהיתר כגון כלים שנתבשל בהן בשר בחלב יכול למוכרו לגוי ומסתימת דבריו מבואר דאין הבדל בין כלי חרס לכלי מתכות ועיין פ"ח) סוף סי' ת"נ) כנראה שלא ראה דברי או"ה ובתשובת חתם סופר חיו"ד (סי' צ"ח) נשאל על זה והאריך שם בטעם ההיתר ותמהני הא הדברים מבוארים באו"ה שם עכ"פ מבואר דזה לא ניתן להאמר שהנכרי יתן דמים בשביל שהכלי שבע מלבלוע וע"כ כונת המג"א בדעת הטור שכ' שהכלי עצמו אסור בהנאה היינו שנראה כמשכיר איסור הנאה עכ"פ מבואר דהטור סובר דהבלוע בכלי חל עליו שם איסור הנא' ודלא כדברי ראב"ן דלדעתו לא חל כלל שם איסו' על דבר הנבלע בכלי ובאמת יש להתבונן בדברי הטור דכנראה אינו אוסר רק להשכיר הכלי לגוי שיבשל בו חמץ אבל לבשל בו היתר אינו אוסר ולשני טעמים שנתן יש נ"מ דלטעם א' משום דרוצה בקיומו ע"י ד"א וכפי שפי' המג"א והמקו"ח ממילא לבשל בו היתר דהיינו דבר שא"ב חימוץ הי' מותר להשכיר ולטעם הב' שהכלי עצמו אסור בהנאה הי' אסור אף להשכיר לבשל בו דבר שאין בו חמץ ובפרט למ"ש המקו"ח דהנכרי נותן יותר בעד כלי שהוא שבע מלבלוע הי' אסור אף להשכיר לבשל בו דבר שאין בו חמץ וע"כ צריך לומר דבאמת עיקר הטעם הוא משום דרוצה בקיומו ע"י ד"א וטעם השני נקט הטור לסניף בעלמא וא"כ י"ל דכונתו על הבליעה שיפלוט הכלי דאז חל עליו שם איסור אף דבא בתוך התערובות מ"מ על הבלוע חל שם איסור הנאה ועדיין צ"ע:

והנה דעת רשב"א בתשובה דכמו דמשהו אוסר כן גם נו"ט לפגם אוסר וגם דחו"נ וכתב הפ"ח אע"פ שהרשב"א בתשובה) סי' רס"ב) כתב שאין מגעילין כלי חמץ בפסח אפילו אינו ב"י שנו"ט לפגם אסור בפסח משמ' דקודם פסח שפיר דמי אע"פ שהרשב"א מכת האוסרי' חו"נ ליתא דלא דמי דשאני התם דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא עכ"ד (ס"ק ו') ויש

להתעורר הא מבואר בת"ה דעת רשב"א דהביא דעת ר"י דאם מגעיל קודם זמן איסורו מותר אף בב"י דהוי נ"ט בר נ"ט וכ' עליו ואינו מחוור כל הצורך דחמץ הוי שמו עליו לכך נראה שצריך ליזהר אף בכלי חמץ שלא להגעיל קודם זמן איסורו אלא כלי שאינו ב"י או במים רבים שיבטל כל הכלי בהם כשאר איסורין עי"ש הרי דסובר דל"מ נ"ט בר נ"ט לגבי חמץ ועי' מג"א (ס"ק כ"ד). ובדברי רשב"א בתשובה (סי' תפ"ה וסי' י"ג) מבואר דאף בטעם חו"נ ודלא כמ"ש המג"א) (ס"ק י"ג) א"כ יקשה מה מהני כשמגעיל ב"י והוי במים לבטל נגד כל הכלי הא מ"מ שוב חוזר ובולע וחו"נ בפסח וגם מה מהני אם הכלי אינו ב"י הא לדידי' משהו חו"נ אף בנו"ט לפגם אולם לדעת ראב"ן הנ"ל י"ל דהא הא דנו"ט לפגם לא מתבטל לדעת רשב"א והפ"ח שם הקשה דאי באיסור נו"ט לפגם איכא איסור' היכי ילפינן לה מנבלה מוסרחת דפקע איסורא לגמרי דהא עפרא בעלמא הוא וע"כ הטעם כיון דאינו נהנה מן האיסו' כמ"ש הר"ן בע"ז א"כ ליתא לאיסורו אולם דבריו תמוהין הא דעת הרשב"א דמטעם ביטול אתינן עלה בנו"ט לפגם דלא ילפינן ממשרת דטעם כעיקר רק בטע' לשבח ולא לפגם דבטע' לשבח הוי כניכר האיסו' דחשיבות אוכל הוא בטעמו ואי הוא לפגם א"ב חשיבות ולא חשיב כניכר האיסור ושוב חד בתרי בטיל. ולפ"ז בחמץ דאף יבש ביבש דאין בו טעם לא אמרינן חד בתרי בטיל לדעת הרשב"א לכן גם נו"ט לפגם אוסר והא דדעת המחבר דנו"ט לפגם מותר בפסח ע"כ דסובר להלכה דיבש ביבש מתבטל וכ"כ הכו"פ יו"ד (סי' ק"ג) עי"ש ובתשובת רבינו עק"א ז"ל (סי' קפ"ג) ולפי זה י"ל אף לדעת רשב"א דסובר חו"נ היינו ע"כ הטעם דזמן מעורר האיסור כמ"ש הראב"ד וכבר העירותי בהגהותי לד"ח הא דדעת רמב"ם דטעמא דחמץ במשהו הוא משום לתא דדשיל"מ וגם סובר חו"נ ולא אמרינן הא באיסור הנולד בתערובות לא נאמר חומרא דדשיל"מ ע"כ הטעם דמה דזמן איסור מעותד לבא עדיף וחשבינן הזמן כאילו היה עכשיו ולא נתבטל אם הי' עכשיו זמן איסור כן נמי אף דנתערב בזמן ההיתר מ"מ כיון דנתערב בו חמץ שאם היה נופל בזמן איסור הי' אסור אמרינן ג"כ דחו"נ. אולם זה דוקא אם נתערב דבר שהי' עליו שם חמץ אבל כלי הבלוע אף כשיבא זמן איסורו לא חל עליו שם האיסור דהוי כמבוער וכמ"ש הראב"ן דעל בלוע אינו חל כלל שמא דאיסורא רק בפסח אסור לבשל דכשיוצא מן הכלי חל אז שמא דאיסור' עליו ואף דנתבטל ובא מיד בתערובות מ"מ אסור כיון דהיה חל שם איסור על הבלוע קודם שנבלע בכלי אבל אם מגעיל הכלי ויוצא איסור דמה שחוזר ובולע הכלי הוא בתערובות ולעולם אי אפשר להנות בפני עצמו בזה אף דפולט אח"כ ממה שבלע ממים מ"מ כיון שבלע בתערובת ואי אפשר ליהנות מן האיסור בלתי תערובות היתר וכ"ז שהוא תוך הכלי לא חל עליו

שמא דאיסורא וכשפולט פולט בתערובות בכה"ג לא החמירו כלל והעיקר נראה דלכך מותר להשתמש בכלי אחר הגעלה לדעת הרשב"א אף דסובר דבנו"ט לפגם בעינן ביטול מ"מ בכלי מודה הרשב"א דלא נצרך לבא לכלל ביטול כמבואר בתו"ה הארוך ובקצור וז"ל קדירה שאינ' ב"י שאין בפגימתה עד שלא יהי' ראוי לגר מפני מה מותר והלא בכל הקדר' משערינן יראה לי שהטענה בזה מפני שאין כאן ממש של איסור אלא טעמו בלבד וכל שטעמו בלבד מעורב בו אם נו"ט לפגם אפי' קצת מותר אבל צירו של איסור וכ"ש כשנתערב בו גופו של איסור ממש אינו מותר עד שירבה היתר על האיסור או שיהי' פגום לגמרי אפי' לגר ועוד דבודאי אינה פולטת כמדת כולה לפי שאין פליטת' ממלאת את כל הכלי כו' ובזמן שטעמו לשבח החמירו לשער בכולה אבל אם נו"ט לפגם הרי זה כאילו טעמנוהו ואין בו טעם איסור ומותר עי"ש (בית ה' שער א') וע"כ בחמץ כיון דלא אפשר להחמיר שלא להגעיל כלל לכן סמכינן על טעם כיון דאין בו ממשות רק בליעת נו"ט לפגם לא בעינן לבא לכלל ביטול וז"פ ועי' מ"ש בס' דברי חיים חיו"ד (סי' י"ג) אולם מדברי מרן המחבר שכת' להקל בנו"ט לפגם ומסתימת דבריו משמע אף באם פלט צירו או אף ממשות של איסור ג"כ מותר ע"כ צ"ל כמ"ש הפלתי דסובר ביבש ביבש מה"ד אינו אוסר במשהו דאל"כ לא גרע מיבש ביבש ואולי י"ל אף דבסעי' ט' כ' ב' דעות ביבש ביבש י"ל אף להמחמירין היינו אם עכ"פ עומד בפ"ע וידענו שנתערב בין החתיכות של איסור ובזה אוכל האיסור בפ"ע בזה מחמירין וכמו לדעת הרמ"א דאף דקיימ' לן דלח בלח אינו חו"נ מ"מ ביבש חו"נ וע"כ הטעם כיון דיש עכ"פ איסור עומד בפ"ע ובכל מקום שהוא נשאר באיסורו ואם יבא אליהו ויברר האיסור אסור לאכלו רק מטעם אחרי רבים להטות מכריע הרוב להיתר ולא נוכל לאסור הרוב מפאת המיעוט ומה"ט כתבו אף להסוברים דאין מבטלין איסור לכתחל' הוא רק מדרבנן היינו לח בלח דמתערב ומתבטל האיסו' במציאותו משא"כ ביבש ביבש עיין בנו"ב מהד"ת חיו"ד (סי' מ"ה) ומ"ש בהגהותי ביו"ד בד"ח שם ולכך בחמץ חו"נ כיון דלא נתבטל ממציאותו משא"כ בלח בלח כן נמי החמירו בזה בחמץ כמו דהחמירו בלח בלח דלא נתבטל מטעם חומר האיסור כן נמי יבש ביבש כיון דיש מציאות להאיסור בפ"ע משא"כ בנו"ט לפגם אף דצריך להביטול מ"מ כיון דאין האיסור עומד בפני עצמו והטעם לפגם לא חשיב כניכר האיסור סובר המחבר דנתבטל:

ובספר מקו"ח (ס"ק י"ב) כ' על מ"ש המג"א (ס"ק כ"ב) אם הודח לשם פסח בכלי שאינו ב"י דמותר דיש סברא לומר בנו"ט לפגם דחו"נ כיון דיש בו טעם גמור דהא האו"ה סובר ביבש ביבש אף מבא"מ אפי' חזר ובשלם וניכר הטעם אינו חו"נ כיון שכבר נתבטל וקש' אמאי בפגום ולבסוף השביח אסור וע"כ צ"ל דטעם פגום לא נתבטל כלל דהא ניכר

האיסור ע"י הטעם רק דמותר דהוי נבלה שא"ר לגר וכי הדר אתחזי אסור והאו"ה למד הא דא"ח וניעור מהא דיבש ביבש וחזר ובישלו לפ"ז י"ל בטעם פגום דחו"נ ומכ"ש לדעת אבי העזרי דנו"ט לפגם אסור אף אחר שש אף שהוא אז בששים ע"כ צ"ל כיון דנו"ט לפגם דמותר נלמד מנבלה שא"ר לגר ובחמץ אסור אפי' נפסל מאוכל אדם וא"כ ודאי דחו"נ דקודם פסח הי' חמץ מותר לגמרי וכשהגיע הפסח נאסר אף טעם פגום ונראה כיון דקי"ל כרשב"א דנוט"לפ מותר מדינא אף בפסח רק הטעם דאסור משום דאפי' משהו ולית בי' טעם כלל אסור לא גרע נו"ט לפגם ממשהו א"כ גם נוטל"פ אינו חו"נ דלא עדיף ממשהו עכ"ד וכל דבריו תמוהין מה שהעמיד דבריו על בליעה מכלי בזה לאו מטעם ביטול אתינן עלה כמ"ש משם הרשב"א והדברים מוכרחים לדעת רשב"א דנו"ט לפגם דמותר הוא מטעם ביטול וכמו שכתבתי ומ"ש דקי"ל כרשב"א דנוטל"פ מותר מדינא הא לדעת רשב"א דגם יבש ביבש לא מתבטל ונוטל"פ דכיון דצריך לבא לידי ביטול ממילא אוסר אף בנוטל"פ ומ"ש דמותר משום דהוי נבלה שא"ר לגר דבריו נפלאים הא לדעת רשב"א מטעם ביטול הוא כיון דאין הטעם בעצם פגום וראוי לגר רק בתערובות פוגם אף דניכר האיסור ע"י טעימתו טעם לפגם לא מחשב לניכר האיסור ברם עיקר הערתו צ"ע לדעת רשב"א דמטעם ביטול ברוב אתינן עלה כיון דטעם לפגם לא ילפינן ממשרת וכ"כ האו"ה להדיא כדעת הרשב"א דצריך לבא לידי ביטול וכן דעת הרשב"א אף בנתערב לח בגוש דהוי כדבר בעין ממילא צריך לבא לביטול ברוב א"כ האו"ה דסובר ביבש ביבש אף בא"מ אם נתבטל אח"כ וניכר בטעמו לשבח מ"מ כיון דכבר נתבטל מותר איך יפרנס הך דחומץ וגריסין דע"ז דאסור בפגום ולבסוף השביח ובשעת הפגם רשאי לאכול כמבואר ש"ך יו"ד (סי' ק"ג) וכן מבואר הכל להדיא באו"ה דסובר דלגבי נו"ט לפגם דאינו אוסר הוא מטעם ביטול כמבואר (כלל ל"ב) ואעפ"כ כתב בפגום ולבסוף השביח דאסור אף דסובר ביבש ביבש בא"מ דאף אם בשלם אינו חו"נ וביותר מבואר מדבריו (כלל כ"ג) דאף מדרבנן ל"ה צריך ששים רק מטעם דיוכל להכיר האיסור מטעם זה צריך ששים ולא מטעם נ"ט דכבר נתהפך להיתר ואמאי אוסר בפגום ולבסוף השביח. וע"כ צריך לומר דדוקא בחומץ לתוך גריסין דעומד לכך לחממו ולצנן אח"כ דעי"ז משביח הטעם בזה אוסר אם השביח אחר כך דלא חל נגד זה מעולם שם ביטול אם ישביח כיון דעומד לכך משא"כ בנתערב מבא"מ דאינו עומד לבשלן יחד ושיהי' ניכר האיסור ע"י הטעם בזה סובר דאזלינן בתר השתא ובחמץ ג"כ כיון דאינו חו"נ ומתבטל או דהיתר בהיתר בטיל או דמתבטל בע"פ לאחר שש שוב אף דיש היכר ע"י הנוטל"פ מ"מ כבר נתבטל ואינו חו"נ ואף אם גם ביבש ביבש צריך לבא לביטול

מ"מ להסוברים דלא מתבטל היינו במקום דעומד האיסור בפני עצמו ואפשר להבדיל בין האיסור לבין ההיתר משא"כ בנו"ט לפגם דמבולבל ונתערב ואינו עומד בפ"ע והטעם פגום אינו אוסר בזה מתבטל ומ"ש לדעת אבי העזרי דחמץ דאף אם נפסל מאכילת אדם דאוסר לכן גם נו"ט לפגם אוסר י"ל דהא עיקר הטעם דאף שאור דאינו ראוי לאכי' אדם אוסר מטעם דראוי לחמע בו עיסות אחרים אבל בנתערב ונו"ט לפגם דאינו עומד לדבר אחר בזה דומה לשאר נוטל"פ ועיין בכ"ז

סימן יט

בטור וש"ע (סוף סי' תמ"ח) אסור להאכיל חמצו בפסח אפי' לבהמת אחרים או של הפקר והוא מירושלמי ר"פ כ"ש מדכתיב לא יאכל חמץ אפי' לכלב הפקר ויש לדקדק למה נקיט הטור אסור להאכיל חמצו משמ' דוק' שהוא שלו הא אינו שלו לא איכפת לן ואמאי כיון דיליף מדכתיב לא יאכל היינו שלא יבא לידי אכילה אף על גב שהוא אינו נהנה מ"מ הוא מהנה לכלב ואסור וכמ"ש בהגהות מהרל"ח בטור דמה"ט אסור א"כ הא כמו כן אסור ליהנות אף מחמץ של נכרי והפקר כמו דאסור באכילה וכמבואר ברמ"א (סי' תמ"ג) ויהי' אסור ג"כ להאכיל אף של נכרי לבהמת הפקר וי"ל דלאו דוקא חמצו דהא נקט הטור ג"כ לכלב של אחרים ואם של ישראל הא אסור להכשילו שיהי' נהנה שתתפטם בהמתו באיסור ועי' תשובת מהרי"ל (סי' קנ"ז) דשאלו אם מותר להאכיל לבהמת חבירו חמץ שאינו שלו אלא מצאה בפסח בתוך ביתו אם קורא אני עליו לפני עור כו' והשיב מהרי"ל (סי' קס"א) דאסור כדדרשינן בירושלמי לא יאכל חמץ אפי' לכלבים של הפקר ומשמע דלאו דוק' חמץ שלו אלא אף חמץ של הפקר ובלבוש כ' דאפי' חמץ של הפקר אסור להאכיל ולא כתב חמצו וכ' ואסמכוה רבנן אקר' דכתיב לא יאכל חמץ בציר"י משמע אפי' לכלב של הפקר דעכ"פ יש לו הנאה במה שמאכיל ומשביע את הבהמה ואפי' הוא הפקר עכ"ל מבואר דמטעם הנא' שיש לו אסור ולא מטעם שאין זה דרך השבתה דאי מטעם זה ל"ה אסור רק להאכיל חמצו ולא של הפקר גם מבואר דהאיסור הוא מצד הנאה דנעשה רצונו ומהנה להאוכל והוי כנהנה מגוף האיסור ולא מטעם דהקפיד' התור' על איסור זה שלא יבא לידי אכילה אף שהוא אינו נהנה וה"נמ אם האיסור הוא מצד דהקפידה התורה שלא יבא לידי אכילה אז כשמשליך למקום הפקר וכלבי הפקר מצויין שם עוש' ג"כ איסור דגרם שיבא לידי אכילה אבל כיון דעיקר האיסור הוא במה שנהנה ונעשה רצונו אז דוקא אם מאכיל ממש ונותן לפני הכלב עושה איסור אבל אם משליך במקום הפקר שעדיין לא נמצא שם כלבים אין זה הנאה של כלום ובזה מיושב דברי רש"י פסחים (דף ה' ע"ב) שכ' ש"מ לר"ע דאין ביעור חמץ אלא

שריפה דאל"כ יכול להאכיל לכלבי הפקר או לפרר ולזרוק לים וקשה הא אסור להאכיל לכלבי הפקר מדכתיב לא יאכל ואם משליך במקום הפקר ואח"כ באו כלבים ואוכלים מעצמם בזה ודאי אינו מקיים השבת' בידים וע"כ כונת רש"י להאכיל בידים שישבית בזה וזה אסור וכבר עמד על זה בתשובת פנ"י ולמ"ש א"ש כיון דכל האיסור הוא במה שממלא רצונו ומהנה להכלב זה דוקא אם רצונו בכך אבל אם נאמר דתשביתו קאי על יו"ט הוי כלא אפשר ולא מכוין בשלמ' לכלב שלו אסור דנהנ' הגוף ג"כ ומשתרשי לי' במה דנתפטם באיסור אבל לשל הפקר דלא איכפת לי' בהפיטום ואי דנתמלא רצונו ל"מ לדעת הרשב"א נדרים (דף ט"ו) דמצות לאו ליהנות נתנו אף ביש לו הנאת הגוף בשעת המצוה ודאי א"ש רק אף לדעת הר"ן דאסור מ"מ בלא אפשר ולא מכוין שרי והא דאסור לדעת הר"ן במודר הנאה ממעין כבר כתבתי במקום אחר ליישב דבריו ממה דכ' בפרק גיד הנשה דלגבי הנאה דבר שאינו מתכוין מותר אף בפסיק רישי' וכאשר עמד על זה בט"א ר"ה וכתבתי ליישב ע"נ ויבואר אי"ה ביו"ד וא"כ א"ש כיון דאינו מכוין להנאה וגם אפשר דל"ה פ"ר לענין זה ולכ"ע מותר:

ועיין רש"י ר"פ כ"ש דקתני ומאכיל לבהמה לדיוקא איצטריך דתידוק הא משעה שאסור לאכול אינו מותר להאכיל וכ' המהרש"א שם דלמאי דעביד צריכותא בחיה ובהמה איכא למימר דלגופי' איצטריך ויש לומר דכונת רש"י לדייק למה נקיט לבהמה ולחי' ולא נקט לבהמתו לכך כ' לדיוקא איצטריך דמשעה שאינו מותר לאכול אינו מותר להאכיל אף לבהמה ולחי' של הפקר וכמו דמבואר בירושלמי הנ"ל:

והנה הפנ"י שם הוכיח מרש"י הנז' דאיסור זה להאכיל לבהמה של הפקר ל"ה רק מדרבנן ורש"י) (דף ה') הנז' אזיל על ד"ת וכן נראה מדברי הלבוש דכתב ואסמכוה אקרא משמע דרק מדרבנן אסור והמקו"ח הוסיף לומר דאיסור זה אינו רק בחמץ מדכתיב לא יאכל בצירי אבל בשאר איסורי הנאה דנפקא מלא יאכל מותר וכ' דכן מוכח מתוס' פסחים (דף כ"ב) ד"ה ואבר מן החי דמותר לנכרי שלא בפניו הואיל ואינו מחזיק לו טובה וקבורה דצריך לכל איסורי הנאה הוא משום תקלה אבל להאכיל לכלבים ל"ש תקלה עי"ש עוד ותמהני לדבריו מניין לי' לאסור אף אחה"פ להאכיל לכלב או לנכרי שאינו מכירו וכמ"ש שם בחידושים ס"ק ט"ו) והיכן מצינו להחמיר בחמץ שעבר עליו הפסח דלא נאסר רק מטעם קנס וי"א דאף ששים לא צריך שיתבטל ודיו שיתנהגו בו כקל שבאיסורין ונחמיר בו עוד יותר מאיסורי הנאה של תורה אתמהה. ובאמת ממה דהטור וש"ע כתבו דין זה בדיני חמץ שעבר עליו הפסח משמע דאף לאחר הפסח אסור להאכיל לכלבי הפקר ומנין לנו זה אם נאמר דבשאר איסורי הנאה מלבד חמץ בפסח

ליתא איסור זה ובאמת באו"ה (כלל כ"א סי"ב) יליף מירושלמי הנ"ל לאסור אף בשר בחלב דאסור בהנאה להאכיל לכלבי הפקר והביא כן משם הש"ד וכ"כ התו"ח (כלל פ"ח) ובישו"ש חולין ומה שהביא מדברי תוס' פסחים הנה אין כונתו על סוף דבריהם שם שכתבו אי נמי אין זקוק לה משמע לי' אף שלא בפני נכרי דאין מחזיק לו טובה דמשם ל"מ כלל דאינו מהנה לשום אדם בהיין רק במה שפורק מן הבהמה אבל אם מאכיל האיסור הנאה לבעלי חיים י"ל דאסור אולם כונתו על ריש דברי תוס' שם דכתבו לפרש הא דהוכיח הש"ס דאבר מן החי מותר בהנאה מהא דתניא מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מה"ח לבן נח ת"ל לפני עור הא לכלבים שרי אף דשם איירי באבר מה"ח של נכרי מדקתני לא יושיט מ"מ כיון דהי' אסור להושיט בשכר אסור נמי בחנם דמה שמחזיק לו הגוי טוב' חשיב כמשתכר ומזה מוכח דכתבו עיקר האיסור הוא בשביל שמשתכר בהחזקת טובה ולא במה שמאכיל איסה"נ אולם באמת אינו ראי' כיון דאינו של הישרא' איירי רק של הנכרי וגם אינו מאכיל ממש לכלבים רק שמושיט לו לתת לכלבו והנכרי יכול לעשות בו כחפצו בזה ליכא איסור דאינו נהנה כלל מן האיסור כיון דאינו עושה ברצונו רק למלאות רצון הנכרי להושיט לו דמזה דייק הא לכלבים היינו אם רוצה הגוי להאכיל לכלבי' שרי להושיט לו ובזה אינו נהנה במה שאוכל הכלב וע"כ כתבו דמ"מ אם הי' אסור בהנאה אסור אף משום החזקת טובה ולעולם י"ל דלהאכיל בידים אסור בכל איסורי הנאה עכ"פ מדרבנן כמו לגבי חמץ אף דהוכיח הפנ"י במישור דרק אסמכוהו אקר' דאל"כ יש נ"מ בין חזקי' לר' אבהו וכן י"ל קצת מש"ס ב"ק) (דף מ"א) לגבי שור הנסקל דפריך הש"ס א"כ לכתוב קרא לא יהנה למה לי לא יאכל דילמ' כתב רחמנ' בלשון לא יאכל בציר"י למען נדע דאסור אף להאכיל לכלבי הפקר א"ו דאין זה רק מדרבנן אולם מ"מ י"ל דכמו כן בכל איסה"נ אסור וכמ"ש האו"ה ועיין תשב"ץ (ח"ג סי' רצ"ג) שכתב דטריפה התירה התורה בפי' בהנאה שנאמר לכלב תשליכון אותו והה"ד לשאר הנאות שדברים האסורי' בהנא' אין מאכילין אותם לכלב ואפי' לכלב של הפקר כמו שמוזכר בירושלמי פ' כ"ש עכ"ל כנראה מדבריו דלאו דוק' מדכתיב לא יאכל וכן בכל איסורי הנא' אסור מה"ת אף להאכיל לכלב של הפקר:

ובכנה"ג יו"ד (סי' כ"ט) הביא דברי התשב"ץ והשיג עליו מן המכילתא פ' משפטים דשם איתא לכלב תשליכון אותו ככלב אתה אומר או אינו אלא לכלב כמשמעו ת"ל לא תאכלו כל נבלה והלא דברים ק"ו מה נבל' שהיא מטמאה במשא הרי היא מותרת בהנא' טריפה שאינה מטמאה במשא אינו דין שתהא מותרת בהנאה הא מה ת"ל לכלב תשליכון אותו ללמדך שהכלב מכובד כו' ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' ומפרש אתה אומר

ככלב והיינו דמותר בהנא' דלמ' דוקא לכלב כמשמעו ואסורה בהנאה ומייתי ק"ו דאינה אסורה בהנאה הרי דאף דאם הי' כלב כמשמעו והיתי אומר דאסור' בהנא' מ"מ מותר לכלב של הפקר עי"ש ובלתי ספק עיקר כונתו להשיג על התשב"ץ דסובר דהוי איסור תורה להשליך איסור הנאה לכלב של הפקר דאולי מדרבנן ודאי לא יחלוק הכנה"ג וכמו שהביא הכנה"ג בעצמו) סי' פ"ז) משם הש"ד ואו"ה ורש"ל ותו"ח בבשר בחלב דאסור להאכילו אף לכלבי הפקר רק אולי דעתם לאסור רק מדרבנן דעל זה אין סתירה מדברי המכילתא רק דדעת התשב"ץ משמע דאסור מה"ת אולם יש לומר דהא דקאמר במכילתא או אינו אלא לכלב כמשמעו היינו להאכילו בידים באמת אסור אם הי' איסור הנאה רק להשליכו שיבא אח"כ הכלב ויאכל או יש לומר דגם המכילתא בס"ד הי' סובר דמצו' להאכיל לכלבים דאין הקב"ה מקפח שכר שום בריה וכיון דעושה זה לקיים המצוה בזה אמרינן מצות לאו להנות ניתנו כמ"ש לעיל או דהוי כלא אפשר ולא מכוין להנאה לכן אמר אתה אומר ככלב דבזה הי' נהנה שנותן לזה שהוא ככלב ובאמת הי' אומר דאסור בהנאה רק לכלב ממש זה התירה התורה לקיים המצו' שלא לקפח שכר ואין זה מחשיבו להנאה לכך דן מק"ו מנבלה דמותר בהנאה והפי' הוא ככלב רק שאין הקב"ה מקפח שכר ועי' רש"י פסחים (דף כ"ב) ובפנ"י שם ומלשון הרמב"ם הלכות מ"א (פ"ח הט"ז) משמע דאסור מדאורייתא שכתב כל מאכל שהוא אסור בהנאה אם נהנה ולא אכל כגון שמכר או נתן לנכרי או לכלבים אינו לוקה ומדלא דקדק לומר לכלבו משמע אף אם נותן לכלבי הפקר ושאינו שלו ג"כ בכלל הנאה הוא רק דסובר דאינו לוקה על הנאה אבל מ"מ איסור תורה הוא ואפשר דכונתו על כלב שלו ואשמועינן רבות' דל"מ אם מכר לנכרי דבאמת אין זה דמיהן כמבואר בראשונים משם הירושלמי סוף פ"ב דקידושין והוי רק גרם הנאה אלא אף אם נותן לכלב ומשתרשי לי' דאינו צריך להאכילו מן ממונו ג"כ אינו לוקה אף דאסור מה"ת אבל להאכיל לכלבי הפקר י"ל דסובר דמותר ומ"מ כיון דכתב סתם לכלבים משמע אף של הפקר ג"כ אסור מה"ת רק דאינו לוקה:

אגב ראיתי בדו"ח למרן רבינו עק"א ז"ל פסחים שם שעמד על דברי תוס' שכתבו להקשות אם החזקת טובה חשוב הנאה ממס' ב"מ (דף ל"ב) אם הית' טעון' יין נסך אין זקוק לה ואי אמרת צער בעלי חיים דאוריית' אמאי אין זקוק לה אע"ג דחשיב כמשתכר באיסור הנא' ואסור אף בחנם כיון דאינו מתכוין שיחזיק לו טובה ומשום צעב"ח חשיב כמו לא אפשר ולא מכוין דשרי דקשה ממנ"פ אם ענין החזקת טובה לא הוי פסיק רישי' מה פרכינן הא לכלבים שרי דילמא אתי כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר ואי הוי פ"ר הא אסור אף דלא אפשר ולא מכוין כמ"ש תוס' פסחים (דף כ"ה) דכל הסוגי' דשם רק

היכ' דלא הוי פ"ר ונראה דלא קשה דודאי החזקת הטובה אינו ברור רק ספק הוא אם יחזיק לו הנכרי טובה ואם מחזיק לו טובה הוי כפ"ר ואסור אף בלא אפשר ולא מכוין ולכן שפיר פריך הש"ס מהא דלא יושיט הא לכלבים שרי היינו דמותר להושיט אף דיש ספק דלמא יחזיק לו טובה ואז הוי כפ"ר ואסור אף דאינו מכוין משא"כ שם בב"מ דאי צב"ח דאוריית' א"כ חל עליו חובת המצוה אמאי אין זקוק לו כיון דהוי ספק פ"ר אין ספק פ"ר מוציא מידי ודאי חיובו דמצוה בפריקה מטעם צב"ח ועיין ר"ן סנהדרין (דף פ"ד) בהא דרב לא שביק לבריה למשקל סלווייא וה"נ דכוותה כיון דהוי ספק אי הוי פ"ר דיחזיק לו הנכרי טובה אם הי' אבר מן החי אסור בהנאה הי' אסור להושיט מטעם משתכר באיסה"נ משא"כ אם צב"ח דאורייתא אין ספק פ"ר מוציא מידי ודאי מצוה ולא עוד אלא דהכא מכוין להיתר לקיים המצו' ועי' רשב"א ור"ן סוף פ' האורג ואכ"מ בזה:

סימן כ

אם נתחמץ העיסה בשמרי שכר שעבר עליו הפסח כ' המג"א משם תשובת מהר"מ מלובלין לאסור דדבר דלטעמא עבידא לא בטיל ובתשובת פנ"י ח"ב פקפק לומר דבחמץ שע"ע הפסח דאינו אסר רק מטעם קנס אפשר דלא נחמיר בזה ובתוך דבריו שם הביא דברי ראב"ן בהחמיצו דבש בשמרי שכר דהוי דבר המעמיד והעלה שם בשאלתו בנתנו בשכר חדש דלא הוי מעמיד ותמהני שלא הרגיש דהא מדברי ראב"ן שם (דף ע"ב) מבואר לכאורה להקל בזה אף בדבר המעמיד ממש דמפרש הא דקאמר בש"ס ה"מ בעינו אבל ע"י תערובות לא ואזדא רבא לטעמי' דא"ר כי הוינן בי' ר"נ כי הוי נפקי ז' יומא דפיסחא אמר לן פוקו וזבינו חמירא דבני חילא מפרש הראב"ן שהיו היהודים אופין לחיילות של מלך לאחר הפסח וע"כ בשאור שעעה"פ אפו לה דאי לא במאי מחמצו לה ואמר ר"נ כיון שהשאור האסור מעורב בעיסה אייתו לן ונאכל אע"ג שאותן שהי' בביתם עברו על ב"י והוי חמצו של ישראל שעעה"פ אלמא כי מערב לא קניס ואע"פי שערבו בידי גוים לאו לצורך עצמו ערביה אלא לצורך גוים עכ"ד הרי דסובר דאף שאור המחמיץ לעיסה אינו קרוי בעינו לגבי חמץ דעבר עליו הפסח וכ"כ בס' ב"ד משם בעה"ט דחמץ שע"ע הפסח קיל ואינו אוסר בו דבר המעמיד ובב"י יו"ד (סי' קי"ב) כ' בשאור של גוי שלוקח ישראל ומחמץ בו עיסתו דל"ג על תערובו' פת של עכו"מ ול"א דשאור כיון דמחמץ אוסר בכ"ש וכדתנן מס' ערלה די"ל דל"א כן בשל דבריהם כ"ש פת של גוי דקיל טפי דזה אינו דהא חולין (דף ו) קאמר לגבי שאור ותבלין של דמאי דלטעמא עבידי וטעמ' לא בטיל והא דמאי אינו אסור אלא מדרבנן עיי"ש:

משמע מדבריו דבכל איסורין אמרינן דדבר דלטעמא עבידי דלא בטיל אולם קשה דלכאו' למה צריך להביא ראיה מדמאי דשם הוא דגזרו רבנן מספק דלמא לא עישרו ע"ה ויש בו חשש איסור דאורייתא בזה י"ל דהחמירו בדבר דעבידי לטעמא אף דלא גזרו על תערובות דמאי אף אם יש בו בנו"ט כמבואר שם בש"ס ומשמע אף להסוברים טעם כעיקר דאוריית' ומ"מ על תבלין גזרו דחשיב כמו איסור בעין יותר דניכר הרבה ומתקן המאכל מ"מ זה הכל היכא דיש חשש שנוגע באיסור דאוריית' אבל במקום דעצם האיסור אין בו חשש דאורייתא מנין לנו לומר ולהחמיר לאסור בו דבר דעבידא לטעמא יותר הי' לו להביא ראי' ממתני' דתרומות (פ"י) תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחימצה ה"ז אסורה אף דכמה פוסקים סברו דתרומ' פירות ל"ה רק מדרבנן דמדאוריית' אין חייב רק דגן תירוש ויצהר ועיין מל"מ (פ"ב מתרומות) כנראה דסובר בדעת רמב"ם ג"כ דתרומת פירות הוי רק מדרבנן. והרמב"ם שם (פ' ט"ו) הביא דין זה דתפוח שרסקו ונתנו לתוך העיסה והחמיצה כל העיסה מדומעת ואסורה לזרים ומשם מבואר דאף באיסור דרבנן החמירו לומר דדבר המחמץ לא בטיל וביותר מבואר בתוספת' פ"ב דפסחי' חמצן של עוברי עבירה לאחר הפסח מותר מיד מפני שמחליפין את השאור ובש"ס ריש חולין מוקי הא דחמצן של עוברי עבירה כר"ש דמה"ת מותר לאחה"פ בזה אמרינן לא שבק התירא ואעפ"כ אי לאו משום דמחליפין היה אסור הרי דאף דעיקר איסורא מדרבנן ומטעם קנס דקיל מ"מ אסור בו דבר המחמיץ ומ"ש שם הב"י מדברי בעל העיטור ועי"ש (סוף סי' קט"ו) יש לעיין דהמעיין בירושלמי פ"ב דערלה יראה דשם החשש משום שאור דעבר עליו הפסח ולא הוה לי' להב"י למימר דהחשש הוא משום דמאי תדע מדקתני לאחה"פ ע"ש עכ"פ יראה מדברי התוספת' דאמרינן לאסור בדבר המחמץ בחמץ שעבר עליו הפסח אולם מדברי רש"י ותוס' חולין (דף ד') שם נראה דלא גרסי שמחליפין את השאור רק סתם שמחליפין גוף העיסה:

ובח"ס או"ח (סי' ק"ו) הביא שם משם רב א' שהוציא מדברי ראב"ן הנ"ל דלמה דקי"ל דעל ידי עירוב לא קניס ר"ש גם כשנתחמץ מותר ומהר"ם לובלין שהחמיר ס"ל כדעת הטור דגם אחה"פ בעי ששים ומחמיץ לא בטיל והח"ס חולק עליו דהא דלא קניס ר"ש ע"י תערובות משום דדי במה דקנסו בעינא שלא נתקיימה מחשבתו ובשאור ושמרים דכל עצמן אינם עשויים אלא לערבם הרי נתקיימה מחשבתו אם לא נאסר תערובתן והראב"ן איירי שהישראל החמיצו בשאור וקדמו וסלקוהו ולא נתחמץ אלא בריחו ובה לא קניס ר"ש דעכ"פ לא נתקיימה מחשבתו עי"ש ותמהני עליו הא אם החמיצו בריחו דהיינו שקדם וסלק השאור טרם שהחמיץ רק דע"י קליטת הריח נתחמץ בזה אף באיסור

דאורייתא נתבטל כמבואר ברמב"ם הל' תרומות שם (ה"ו) שאור של תרומה שנפל לתוך העיסה והגביהו ואח"כ נתחמצה הרי זו מותרת והוא מתוספתא:

וכיון דהראב"ן מפרש כן דברי רבא שהביא ראי' מר"נ דכי מעריב לא קניס ע"כ איירי דהחמיצו העיסה ע"י השאור בתערובות דאם קדם וסלק טרם שנתחמץ אז מותר אף לר' יהודה דחמץ שעבר עליו הפסח אסור מדאוריית' כיון דלא נתחמץ רק ע"י קליטת הריח א"ו דהני חמיר' דבני חילא נתחמץ בתערובות שאור ממש ואעפ"כ התיר ר"נ מטעם דע"י תערובות לא קניס ר"ש הרי דאף בדבר המעמיד כמחמץ לא קניס ר"ש כמ"ש הרב ז"ל שם וכבר קדמוהו כמה מחברים להביא כן מדברי ראב"ן ומהתימא על תשובת פנ"י דחתר שם להקל בנתחמץ שכר חדש בשמרים שעבר עליו הפסח מטעם דל"ה בכלל מעמיד והביא דברי הראב"ן ולא הרגיש דדעת הראב"ן להקל בדבר המעמיד בחמץ שעעה"פ:

אולם אחר העיון נראה דהדין עם תשובת פנ"י ובהכרח צריך לחלק בזה בין מחמץ עם שאור שעבר עליו הפסח וידע מתערובות לבין המחמץ עם שמרים דהנה הפ"ח (סי' צ"ט) הוכיח במישור דאף להסוברים דבנו"ט אף דנתבטל מקודם שבא לידי נתינת טעם חו"נ מ"מ במחמץ דלאו מצד נתינת טעם אוסר רק כיון שניכר הפעולה החמירו לומר דלא נתבטל ומ"מ אם נתבטל מקודם שבא לידי חימוץ שוב אינו חו"נ והביא מתוספת' שאור של שביעית שנפל לתוך העיסה ידע בו ואחר כך נתחמץ מותר והטעם לפי שהידיע' התירתו ומקמי דליתי לידי איסור דהיינו חימוץ כבר נתבטל וכשנתחמץ אח"כ שוב אינו חו"נ ובהא דשאור דתרומה שנפל לתוך העיסה ואח"כ הגביהו ואח"כ נתחמץ היינו דעל ידי שהגביהו אף שלא סילק גוף האיסור רק כיון שהרים ממנו מצד גזל השבט הוי כנודע ונתבטל ושוב אינו חוזר ואוסר אף דנשאר האיסור בו ובירושלמי (פ"ב דערלה) פריך מתאנה של תרומה שנפלה לתוך מאה הגביה אחת מהם ואח"כ הוכרה התרומה תהא מותרת ומשני תמן לא הוכר האיסור ברם הכא הוכר האיסור והיינו ע"כ כיון דנתבטל ומותר באכילה בטרם שהחמיץ הותר אף דנתחמץ אח"כ:

ובס' מהר"י קורקוס על הרמב"ם שם מתחלה מפרש דברי הרמב"ם דהגביה אותו השאור עצמו שנפל ואף שהחמיצה על ידי קליטת הריח אינו אוסר כיון שנסתלק האיסור וכ' ונראה מלשון הרמב"ם דדוקא שהגביהו ואח"כ החמיצה אבל אם החמיצ' ואח"כ הגביהו אע"פ שהגביהו בעינו והעיסה נתחמצה מהריח העיסה אסורה ויש לשאול למה אסורה כיון שלא נתערב מהשאור בהעיסה כלל הרי אין שם אלא ריח האיסור ואפשר לפרש בנתערב מיירי והגביהו דנקט היינו שנפל לתוך מאה והגביהו שיעור השאור כדין תרומה דעולה בא' ומאה ומרים מפני גזל השבט וכ"ז שלא החמיצה אין

השאור אוסר בכ"ש כיון שלא נתפרסמה פעולתו וכיון שהגביהו קודם שהחמיץ אע"פ שהחמיצה אח"כ מותרת שכבר נתבטל השאור וכבר הגביהו וכמו שלא הי' שם דמי ולא מחמרינן בכי הא לומר שיאסור במשהו ולא יתבטל וצ"ע עוד עכ"ד למדנו מדבריו שני דינים בענין דבר המחמיץ הא' אם סלק האיסור טרם שנתחמץ מותר ומה שהקשה למה אם החמיצה ואח"כ הגביהו אסורה תמהני הא כיון שכבר נאסר כיצד יחזירוהו להתירא וביותר מבואר מדברי רש"י פסחים דאף באין בו כדי להחמיץ ונצטרף עם ההיתר ונתחמץ למ"ד זה וזה גורם אסור נאסרה רק אם סילק האיסור טרם שהחמיץ אבל אחר שהחמיץ ל"מ מה שמסיר האיסור כיון שכבר נאסר ומכ"ש ביש באיסור לבד כדי להחמיץ דאחר שעשה פעולתו ל"מ מה שמסלק האיסור רק אם מסלק קודם האיסור אף דהועיל אח"כ להחימוץ מותר והשני כיון דנודע התערובות ונתבטל שוב אינו חו"נ וממילא אם ערב שאור תוך העיסה ואח"כ נתחמץ ע"י השאור המעורב בו שוב אינו חו"נ כיון דכבר נתבטל והי' רשאי לאכול קודם החימוץ מותר אף דנתחמץ אח"כ וא"כ אתי שפיר דברי הראב"ן דודאי עירבו השאור עם העיסה ואינו ניכר וכבר נתבטל ואין מבטלין איסור לכתחלה לא שייך כיון דביטלו עבור הבני חיל' כמ"ש הראב"ן שם והביא שפיר רבא ראי' מר"נ דע"י תערובות לא קניס ר"ש אמנם אם מחמץ ע"י שמרי שכר בזה ע"כ מוכרח להמבואר ביו"ד (סי' קכ"ג) דהמחמץ בשמרי יין של עכו"מ תוך זמן איסורם דכל העיסה אסורה בהנאה ושם תיכף כשמערב ולשה עיסה נתבטלו השמרים ובכ"ז אף דודאי צריך לשהות זמן מה שיתחמץ בכל זה לא אמרינן דלא נתבטל בטרם שנזכר פעולת החימוץ וע"כ צ"ל דבזה ניכר מיד פעולת החימוץ לכן לא נתבטל ולפ"ז ממילא במחמץ עם שמרי חמץ שעבר עליו הפסח אוסר להסוברים דלא בטיל ברוב אולם זה א"ש בעיסה כיון דעיקר העיסה נעשית מזה וכמ"ש התוס' סוף ביצה אולם במעמיד עם השמרי' משקה בזה אם נתערב מקודם שעושה הפעולה הי' ראוי לומר שיתבטל גם אם מערב ללוש העיסה עם שמרים ומים יקשה נימ' דפעולת עשיית העיסה זה הוי זוז"ג ומה דהשמרים מחמצים אח"כ הוא לאחר הביטול שכבר נתבטל זה דומה לשאור שנתערב מקודם שהתחיל להתחמץ דאינו חו"נ:

ובתשובת פנ"י שם כ' דאף דשמרים של יין לא נאסרו אלא מטעם יי"נ שיש בהם דהא יבשין לאחר י"בח מותרין ורבינו אפרים מובא (תוס' ע"ז דף ל"ד) התיר שמרים שנתיבשו בתנור ור"ת אוסר דהיבוש לחוד אינו מועיל להוציא כל טעם יין שבו עד דאיכא תרתי לטיבותא תמד ויובש וכיון דהשמרים מצ"ע אינם אסורים רק משום היין למה כל העיסה אסורה הא אין הנאסר יכול לאסור יותר מן האוסר וכיון דמצד היין נתבטל בעיסה רק

מצד השמרים למה יאסרו יותר מן היין וכ' דיין מחמץ ג"כ עם מים ושמרים שנתנו בעיסה א"א שלא נתנו בו מים ואנן קיילן מי פירות עם מים מחמיצין מהר יותר וכיון דיין בעיסה נמי לא בטיל לכן כל העיסה אסורה והביא דברי הג"א שם דדעת רבינו אפרים להתיר משום דמי פירות אינם מחמיצין רק מחמת השמרים לכן הותר ור"ת דאוסר ס"ל דמי פירות עם מים מחמיצין עיי"ש ולכאורה יש להתבונן כיון דמצד השמרים אין חשש רק מצד היין והיין לבד אינו מחמיץ רק עם מים א"כ הוי זוז"ג ואמאי אסור וצ"ל דעיקר פעולת החומץ הוא רק ע"י היין ורק בלי מים אין בכחו וניכר עכ"פ פעולת היין והוי כמו דאמרינן יש שבח עצים בפת דאוסר אף בצירוף גורם דהיתר מטעם דהוי כניכר האיסור כמבואר בר"ן פסחים (דף כ"ו) ה"נ ניכר פעולת היין אף שבלעדי מים אין בכחו להחמיץ. אולם זה אתי שפיר אם נאמר דהיין לא נתבטל מקודם אבל אם לש עם מים העיסה דבזה בטרם שיתחמץ נתבטל היין ואינו ניכר פעולתו ואי משום דעיקר העיסה נעשית ע"י לזה גורם ג"כ המים א"כ מהראוי להתיר מטעם זוז"ג ומה שניכר אח"כ פעולת היין ע"י שנתחמצה העיסה זה אינו אוסר מטעם דכבר נתבטל קודם שהחמיצה ואחו"נ כמו לגבי שאור הנתערב מקודם שניכר פעולת החימוץ דאינו אוסר ודוחק לומר דבשמרים ניכר מיד פעולת היין וצריך להתבונן בזה:

אך ביותר יקשה הא מסתמא גם השמרים בעצמן יש בכחם להחמיץ דאחר י"ב חודש כשנתיבשו דמותר כמבואר בש"ס ע"ז שם האי דורדיא דחמרא בתר תריסר ירחי שתא שרי ולדעת ר"ת ורוב פוסקים הוא לאחר שנתמדו במים דכבר נתבטל טעם המיץ במים עכ"פ חזינן דגוף השמרים אין בהם איסור והמה כמו תמצית יין הנקרש על דופני החביות כמבואר בש"ע יו"ד שם (סי' י"ו) דמותרים רק לדעת ר"ת ל"מ היובש דנשאר לחלוחית היין א"כ אף דמחמץ עם מים מ"מ הא גם השמרי' בעצם מחמיצים וראוי להיותו מותר מטעם זה וזה גורם ואף אם נאמר דיש באיסור לבד היינו היין כדי להחמיץ מ"מ לכמה פוסקים אף בכה"ג מותר מצד זוז"ג כמו דמבואר מדברי רמ"א יו"ד (סוף סי' פ"ז) ועיי"ש בש"ך ובט"ז וצ"ע.

ועיין בהגהות אשרי ע"ז) (דף ל"ד) דכתב ושמרים של שכר מותר לאוכלן בפסח אי לית בהו צחצוחי שכר עיי"ש ותמהני על בעל חק יעקב (סי' תמ"ב) שכ' שם בתשובה ע"ד השואל דיי"ש הנעשה משמרים דשמרים עצמם קיוהא בעלמא הם כמבואר ש"ס ב"ב וכ' דמאין יצא לו לדמות שמרי שכר לשמרי יין שאין ענין זה לזה כלל כאשר יעיד החוש השכל דודאי שמרי יין שהיין בעצמו הוא הדבר הצלול להשמרים הם באים רק ע"י פסולת החרצנים והזגים שנצללו למטה ואין בהם טעם יין רק קיוהא בעלמא משא"כ

בשמרי שכר שמיד שקבלו טעם החמץ הם צלולים והשמרים הם באים ע"י הכישות והחטים והשעורי' שנטחנו ונצללו למטה והם הם עיקר החמץ בטעם ומראה ומחמצין בהם רוב העיסות ואין בהם רק קיוהא של השכר אבל הן הן עיקר החמץ עכ"ד ולפנינו מבואר בהגהות אשרי דמדמי שמרי שכר לשמרי יין ולא אמרינן דהשמרי' בעצמם הם הם החמץ רק מצד צחצוחי שכר אסורין. והעיסה נאסרה אם לש בשמרים דגם שכר לחוד מחמץ כיון שיש בו מים וטעם שכר שהוא מי פירות אבל אם אפשר דשכר אינו מחמץ כלל אין נראה לאסור כן כתוב הפנ"י שם ולמ"ש צ"ע דא"כ אף אם מחמץ עם יין מ"מ השמרים ג"כ מחמיצין בעצמם ויהא מותר מטעם זוז"ג:

עוד העלה שם בפנ"י בהא דכתבו תוס' ע"ז (דף ל"ב) גבי חלא דשכרא דארמאי שכתבו שיש לזהר בדבש שקורין מעד אם מטילין בו שמרי יין להעמיד מהר וברמ"א יו"ד (סי' קי"ד) כ' אם דרכן ליתן שמרי' אסור לקנות מהן אם אין במשקה ס' מן השמרים ע"כ צ"ל בכוונת תוס' דל"ה מעמיד ממש שיחשב כניכר פעולתו אלא שמעמיד השכר על טעמו וא"נ ותמה בזה על הראב"ן שאוסר במעשה דווירמזיא וכן כ' בס' תורת חיים מס' ע"ז ככל החזיון הזה וכנראה העתיק בספר עטרת זקנים (סי' תמ"ב) ככל ד' התו"ח דהשמרים לאו מעמיד הוא כיון דאין נותנין לתוכן רק כדי שיהי' תוסס וכ' כמ"ש תוס' ע"ז (דף ל"ד) וט"ס וצ"ל (דף ל"ב) ובמקו"ח שם כתב דהתוס' כתבו להיפך עיי"ש ותמהני עליו הא מבואר ברמ"א יו"ד (קי"ד) דמתבטל בס' וע"כ דמעמיד לאו דוקא שיהי' נקרא שניכר בזה הפעולה וכמו שכתבו התו"ח והפנ"י להכריח ודברי זקיני בעל העט"ז שפתיו ברור מללו:

סימן כא

המ"א (סי' תמ"ח) הביא משם המ"ב שאם קנה ישראל אחר החמץ מן הנכרי שמכ' לו ישראל אחה"פ צריך להחזי' לבעלים וא"צ להחזיר דמים אם נתן יותר מן הראוי. וכ' המג"א והטעם דאמרינן אדעתא דגוי אפקרי' אדעת' דכ"ע לא אפקרי' אבל אם הגוי א"ר למכרו אסור לתבוע אותו בדיניהם ובס' מקו"ח הביא דברי טעם של המ"ב והשיג ע"ד וע"ד המ"א תמה דאם נאמר דהגוי לא יהי' יכול למכרו ולא להקדישו ולא מכר רק להפקיע איסור חמץ דמי למתנת בית חורון דאמרינן בו כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה ואין זה קושיא כ"כ דודאי על כל ימי משך הפסח היא מכירה גמורה ויכול לעשות בו הנכרי כאדם העושה בשלו וכן אף לאה"פ אם מכרו לנכרי ודאי מהני המכירה או אם הנכרי מפסידו או אכלו הוי כשלו רק כיון דהישראל היה מוכרח למכור שלא יצטרך לבערו סובר המג"א דאמרינן אדעתא דכ"ע לא אפקירה שבכלות זמן האיסור אין לישראל לקנות אולם יקשה על המג"א מדברי נ"י סוף פרק נגמר הדין דכ'

על הא דמותר המת לשם מת פלוני ליורשין ואי קשיא נימא אדעתא דיורשים לא יהבי כדאמרינן ב"ק אדעתא דארי אפקירה אדעתא דכ"ע לא אפקירה י"ל דלא אמרינן הכי אלא בהפקר דאינו מוציאו מרשותו אבל מתנ' שנותן לחבירו ומוציא מרשותו בודאי ל"א ע"ד שיחזירו לו כלום עשה ע"ש וא"כ במכירה נמי אף דהיה מוכרח למכו' מ"מ כיון דצריך שיוציא מרשותו ולא פירש אדעתא שיחזירו לו ואדרבא אנן סהדי שמכר בלב שלם כדי שלא יעבר על ב"י ל"ש בזה לומר אדעתא דכ"ע לא אפקירה

וראיתי דבר תימה גדול בתשובת פנ"י ח"ב הנדפס מחדש בחלק א"ח (סי' ה') שכ' תוך דבריו אל השואל שרצה להשיב לו על קושיתו בסוגיא דכיצד מפרישין חלה בטומאה דיבטלנה אם טוה"נ ממון הוי כדידיה ורצה השואל שם לומר דאסור להפקיר החלה כמו שאסור ליתן לגוי דכשמפקירה כאילו נתנה לכל גוי וכ' וז"ל ולא ידעתי מה אשיב ע"ז דכל דבריך בנוים כאילו הוא הפקר גמור שצריך להפקירו שיטלנו מי שירצה והנה שכח דבטיל בלב סגי גם בהפקר גמור לא מצינו דצריך להפקירו אף לגוים דהא הפקר אתי דצריך להפקירו כשמיטה ושם גוים לא יתחשבו מלבד דטורח בעיני להביא ראי' דאף דמבטלו אם ירצה לא יניחו לטלו לשום אדם דלא עביד כ"א לאפקועי מאיסור חמץ דומי' דשבת ורב ספרא עכ"ד והדבר נפלא דודאי בימי פסח צריך שיהי' ע"י ביטולו כעפרא דארעא ממש ובודאי אם יבא גוי ליטלו אסור לו למחות בידו ואינו שלו דהא אף אם לא ביטלו אינו שלו וכל חילו דביטל הוא לגלות דעתו שמסכים לזה דאינו רוצה בו ומחשבו כעפרא דארעא ואז לא אוקמי' רחמנ' ברשותיה וכמ"ש הר"ן ריש פסחים וא"כ ודאי אחר הביטול אינו רשאי למחות במי שרוצה לזכות בו ואם מונע לאחרים מלזכות בו אדרבא חוזר מן הביטול וכמ"ש הרע"ב ריש פסחים ובמפרשים ודברי הפנ"י תמוהין ומ"ש הפנ"י דומיא דשבת נראה דסובר בדעת הטור וב"י (סי' רמ"ו) כמו שכ' המג"א שם דאפי' בשבת אינו יכול שום אדם לזכות בה ומ"מ אינו עובר כיון שהפקירה אולם כבר תמה ע"ז בס' מח"א הל' זכיה מהפקר (סי' ב') דאם אינו יכול לזכות בו שום אדם אף בשבת ל"ה הפקר ובס' מקו"ח כ' בכונת הב"י דדוק' להקדישו שנתפס בדיבור יכול לעשות בתוך זמן השכירות או למכרו בקנין החיצון אבל לעשות קנין בגוף דבר המושכר כגון משיכה או חזקה ל"מ בתוך זמן השכירות וכן משמע ממרדכי מובא בסמ"ע (סי' שט"ו) ובאמת ממרדכי ליכא שום משמעות לזה אולם במל"מ (פ"א ממכירה) מביא ספק זה וכבר האריכו הגאונים בנידון זה בתשובת בעי חיי חלק ח"מ (סי' ק"מ) וכבר הביא אדוני זקני מו"ר ז"ל בספר דברי משפט (סי' קצ"ב) ראיה נכונה דמהני קנין חזקה בבית המושכר לאחרים מדברי התוספות יבמות) (דף צ"ג) דלרב דמהני באומר שדה זו

לכשאקחנה תמכר לך דמהני קנין חזקה כשאומר מעכשיו הרי דחזקה מהני בדבר שאינו שלו למ"ד דאדם מקנה דשלב"לע מכ"ש דמהני חזקה בבית המושכר עי"ש וכנראה הב"י) סי' רמ"ו) לא אתי עלה מטעם זה וגם אם נאמר דלא מהני קנין משיכה בעודו מושכר לאחר א"כ אין תורת הפקר על דבר שאין אחרים יכולים לזכות אולם יהי' איך שיהי' בחמץ כ"ע מודים דביטול הוא לגלות דעתו שאינו רוצה לאוקמי ברשותי' ובודאי כ"ע מודים דצריך שיהי' ע"י ביטול כמו אם ל"ה מוקמי' רחמנ' ברשותי' דהי' כל אחד יכול לזכות בו דאל"כ כיון דנשאר לו איזה זכות אוקמיה רחמנא ברשותו לעבור עליו:

והנה הט"ז כ' דאף דכ' בש"ע דמעמל"ה ל"מ מ"מ רשאי להתנו' עם הגוי הקונ' דאינו רשאי למוכרו אלא יעכבנו לעצמו או שימכור לו ואם קנה ממנו ישראל אחר אחה"פ רשאי המוכר לתובעו בדין שא"מ מכיר' הגוי דזכו' זה שייר לעצמו שאינו רשאי למכרו לאחר. וכ' בס' מחצית השקל לפ' כן ג"כ דעת המ"א וס"ל דסתמ' דמילת' הוי כאלו התנה כן ולא נהירא לומר כן בדעת המ"א דל"ה לו לומר אדעתא דארי' אפקרי' וגם הא המ"א (סוף סק"ה) כ' דבאומר ותחזרנה לי שאין המתנה תלוי בהחזרה פשיטא דשרי מדינא אם לא משום חומרא דחמץ הרי דמשום חומרא דחמץ לא שרי להתנות או לשייר שום דבר א"כ כיון דאסור להתנות מהיכא תיתי דנאמ' דסתמא הוי כהותנה ולא עוד אלא דהמ"א כ' אם הגוי אינו רוצ' להחזירו לו אסור לתבוע אותו בדיניהם ואמאי לא נימא דסתמ' הוי כאילו הותנה שיחזירנה לו במכירה אלא ודאי כיון דאסור משום חומרא דחמץ אמרינן להיפך דודאי הי' מכירה גמורה והא ראי' דהא דעת המ"א (סרמ"ו ס"ק י"א) דהפקר להתיר איסור אינו הפקר גמור ואין אחר יכול לזכות א"כ מקח הנעשה להתיר האיסור נימא ג"כ דל"ה מכר גמור וכד' הצ"צ המוב' בטו"ז (סרמ"ו) משם רב א' וע"ש בא"ר. א"ו בחמץ כיון דהחמירו דלא יטיל תנאי ואף שום שיור אמרינן דודאי א"י לתובעו ואתי המג"א עליה להוציא מיד ישראל הקונה רק מטעם אדעת' דארי' אפקרי' ובתשו' חתם סופר או"ח (סקט"ו) כ' בכונת מג"א דמה שזלזל הישראל במקחו לא הפקיר רק ע"ד שיהנה הגוי וכבר כתבתי מד' הנ"י סנהדרין מבואר דאם הוציא מרשותו במתנ' או מכר ל"א סברת אדעת' דארי' אפקירי' [ומ"ש להשיג על המהש"ק שרצ' ליחס סברת הטו"ז בד' המ"א כיון דלא הותנ' רק אנן סהדי א"כ התנאי היה שלא יבא ליד ישראל בשום אופן לא במכר ולא בגזילה א"כ עובר על התנאי ונתבטל המכירה של ע"פ והוי חמץ שעעה"פ ולא אדע מה עשה לו המחצית השקל הא ביאר דבריו דמסתמא היה בשיור זכות זה שלא יהי' בידו למכור לאחר] ומ"ש בדברי טו"ז דתליא בדברי תוס' גיטין (דף פ"ג) בע"מ שלא תנשא דאם נתבטל הגט ע"י נשואין שוב ל"מ הנשואין ולא עברה

על התנאי אבל לדעת החולקים דהתנאי היה על פעולת הנשואין נתבטל הגט אף דלא הועיל ה"נ נתבטל המכר וכן כתב מתחילה המקו"ח כן בדעת הטו"ז אולם הקש' א"כ אף אם נאמר דלא נתבטל המכי' של הישראל כיון דאם יתקיים יתבטל מ"מ יכול הישראל הקונה לומר להישראל הראשון לאו בע"ד דידי את דסוף סוף אינו שלך.

ובמ"א כתבתי אף דהמל"מ (פ"ג) מזכיה תלה דין זה דבממון במתנה ע"מ שלא תמכרנה לפלוני ועבר ומכר לאותו פלוני אם נתבטל המכירה או המתנה הראשונה בדעת תוס' גיטין הנ"ז מ"מ יש לחלק ולומר דבממון גם התוס' מודה דהתנאי היה רק על שם מכר דבשלמא בגט דיש מקום שיתקיים נשואין של הפלוני אף אם יתבטל ע"י הגט כגון אם נשאת להפלוני אחר מיתת הבעל דליכא נ"מ על חלות קדושין ונשואין של הפלוני דממנ"פ חל אף אם יתבטל הגט ע"יז למפרע מ"מ עכשיו נעשית פנויה ממיתת הבעל מה"ת לנו להוסיף בדבריו ולומר שכונת התנאי היה על שם נשואין אף אם לא יועילו אמרינן דהתנאי היה על נשואין המועילין כגון לאחר מיתתו דדעת תוס' שם דנמשך התנאי לעולם אף אחר מיתת המגרש ובזה שפיר נתקיים ככל דבריו בהתלות התנאי דאם תנשא לפלוני נתבטל הגט למפרע דעברה ממש על התנאי אבל בממון דלעולם ל"מ שיבטל התנאי המעשה אם נאמר דכונתו היה שלא ימכרנה לפלוני מכירה המועלת דוקא דהא אף אחר מיתתו ג"כ ירשו יורשיו זכות זה שזה המקבל מתנה אם עובר על התנאי נתבטל מתנת המוריש והמה ירשו זכות זה א"כ נמשך התנאי לעולם.

ועיין מל"מ (פי"א ממכירה) שכתב במקנה או נותן לחבירו על תנאי אם נמשך התנאי אף אחר מיתת הנותן לכאורה תליא במחלוקת הגאונים במגרש ע"מ שלא תשתה יין ושתתה לאחר מיתת המגרש די"א דנתבטל הגט וי"א דלא נתבטל ויש ללמוד משם לענין ממונות כגון בנותן מתנה לבנו ואין לו יורש אחר ע"מ שלא יעשה איזה דבר אפשר דדמי לגט ונ"מ לבע"ח של הנותן שהי' אחר המתנה דאי נתבטלה המתנה אתי הבע"ח וטרף וכתב דמ"מ נראה דהכא לכ"ע כל שעבר על תנאי נתבטל' המתנה. ובס' קרמ"ר מגמגם בזה דהוא סובר דטעם הסוברים דלאחר מיתת המגרש כשעוברת על התנאי דל"נ הגירושין הוא משום דלא קפיד על לאחר מיתתו אולם דעת המל"מ דעיקר טעמם דלגבי גט הוא משום דהמיתה גומרת וכורתת מה דאגידא גבי' דבעל שלא תעבור על התנאי והטעם כיון דבחייו לא עברה על התנאי ואחר מיתתו לא צריך לקיומו של התנאי כיון דאעפ"כ מותרת לשוק לכך אף אם עברה על התנאי לא אמרינן דנתבטל הגט ובניה שהי' לה מן השני בחיי המגרש כשרים כיון דלגוף ההיתר של לשוק לא צריך לקיומו של התנאי משא"כ לענין מתנה דצריך לגוף קיום המתנה לקיום התנאי דאם יתבטל המתנה

יגבה הבע"ח וכיון דצריך עכשיו לקיום המתנה לדין צריך לקיים התנאי ועיין ספר אבני מלואים) ח"ב סי' קמ"ג סק"ד) ובאמת בנידון המל"מ יש להתבונן למה לא יכול היורש למחול לנפשיה כיון דקאי במקום המוריש ויורש זכות זה א"כ לעולם יכול אף לאחר מיתת הנותן לו למחול לנפשיה להתנאי שיתקיים המתנה אף באם יעבור על התנאי וצ"ל דהמל"מ אייירי במקום דל"מ מחילת התנאי ואכ"מ בזה] עכ"פ מבואר דבממון לכ"ע התנאי נמשך אף אחר מיתת הנותן וא"כ אם נאמר דכוונת התנאי היה על מכירה המועלת אי אפשר לעולם שיבטל התנאי המעשה והוי רק שיור ממש וי"ל דבזה אף התוס' מודים דאמרינן דכונת התנאי הי' על שם מכר כדי שיתבטל המעשה דאל"כ למה הותר' בגדר תנאי כיון דזה הוי שיור על לעולם ואף די"ל דלכך הותנה בדרך תנאי ולא בדרך שיור כדי שיהי' בידו למחול על התנאי אחר כך ושיתקיים אף אם יעבור על התנאי דבשיור אינו יכול למחול דהא דעת הרשב"א דתנאי שאינו של ממון דלא שייך לומר הרני כאילו התקבלתי אין בידו למחול כמבואר בר"ן כתובות (דף ע"ג) ובמס' נדרים:

ומ"ש המקו"ח בכונת הטו"ז דהוי כאילו הותנה עם הגוי דלכשתמכר לא תמכור אלא לי ומש"ה כשהנכרי רוצה למכרו לאחר נקנה באותו פעם לישראל הראשון מחמת התנאי ובישראל כה"ג לא קני כשלא אמר מעכשיו כמבואר ח"מ (סי' ר"ו) הוא מטעם אסמכתא אבל בגוי כ' הראב"ד דאין דין אסמכתא לגוי עכ"ד ודבריו תמוהין הא אף אם נאמר דבגוי ליכא דין אסמכתא מ"מ לא הוי רק תנאי שימכור לו בהקנאה או דנתחייב בזה למכור לו אבל שיהי' נקנה באותו פעם להישראל הראשון מחמת התנאי זה לא ניתן להאמר דבמה יעשה מהעדר קנין ובלא מעשה קנין במה יקנה והקונה לא נתכוין לזכות בעד המוכר הראשון ורק החיוב עליו למכור לו כשרוצה למכור ואם מכר יכול לומר לו לאו בע"ד דידי את וכמבואר במל"מ הלכות מכירה (פ"ח) ועיין קצות החושן) סי' ר"ו) ובנתיבות שם ובמטלטלין לכ"ע קנה השני אף אם נתחייב למכור לו כמבואר שם עכ"ד וצ"ע:

סימן כב

כתב המג"א (סי' ת"נ סק"ט) דמותר לומר בפסח לנכרי חנוני תן לפועלים חמץ ואני פורע ובס' מקו"ח כ' אף דיש שליחות לנכרי לחומרא מ"מ כיון דהחמץ אינו שלו ל"ה רק כאומר לנכרי האכל מחמצך לנכרי אחר דלא שייך בזה שליחות והנאה לא חשיב מה שמאכיל לפועל שמזונותיו עליו כיון דיכול לסלקו בזוזי וקשה קצת מדברי תוס' כתובות ריש פ' המדיר דפריך ופרנס לאו שליחותי' קעביד וכתבו התוס' ולא דמי להא דאומר אדם לחנוני תן פירות לחמרי ולפועלי ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום יין נסך דלא קאמר ליה דליתוב להו איסורא הלכך לאו שליחותי' עביד אי יהיב להו

יי"נ אבל הכא שליחותי' קעביד אי יהיב להו שום מזונות עכ"ל הרי מבואר דבאומר דליתוב להו איסור' אסור מצד דהוי כעושה שליחותי' ומשמע מדבריהם דמה"ד אסור ולא מצד חומרא ואף דאין שליחות לנכרי מ"מ כיון דזה הוציא ממון על פיו ונתחייב לשלם מדין שכירות או מדין ערב ועיין מס' ע"ז (דף ע"א) דאסור לומר עול תחתי לעוצר וברש"י ותוס' דכל מה דיהיב כאילו יהיב ישראל דבמקומו הוא ובש"ע יו"ד (סי' קל"ב ס"ה) ובש"ך שם ועי"ש בב"ח דמבואר מדבריו דבאומר תן לפועלי חמץ דומה לאומר היה במקומי ועיין במח"א הלכות שלוחין (סי' כ"ד) גם מ"ש המקו"ח דהוי כאומר האכל מחמצך לגוי אחר יש לגמגם אף דל"ש בזה שליחות מ"מ נהנה הישראל מן החמץ במה שעושה רצונו בדבר האסור בהנא' ואף דלגבי פועלים לא חשיב כ"כ הנא' כיון דיכול לסלקו בזוזי מ"מ באומר לנכרי שיתן לנכרי אחר ודאי המקבל יחזיק לו טובה וגם נהנה במה שנעשה רצונו בזה והנכרי הנותן שומע לו שמצוה לו דוקא חמץ גם מה שהוליד מזה המ"א כשהתינוק צריך לשתות חמץ לומר לנכרי תן לו לשתות חמץ ואני פורע ואין זה הנאה במה שבנו שותה החמץ כמו ביו"ד (סי' רכ"א) לא אבין שם מותר לזון בנותיו כשאינו מצוה לו אבל כשמצוה לו ודאי אסור ואפי' ללמדו דעת המחבר שם דאסור דעושה שליחותו ואף לרמ"א שם דמותר בדבר שאין צריך שליחות היינו לא כשהוציא ממון על פיו וא"כ בזה שהוציא הנכרי הממון על פיו למה לא יהי' כנהנה מאיסור הנאה ומ"ש דפועלים נמי מזונותן עליו ואפ"ה שרי כמ"ש המרדכי המעיין במרדכי יראה דאין עכ"פ מזונותן עליו לתת דוק' חמץ אבל בתינוק שרוצ' דוק' להשקותו חמץ הוי כנהנה מחמץ וצ"ע להתיר:

סימן כג

יש לחקור במצות אכילת מצה דליל פסח אם דומה לכל אכילות שבתור' דקי"ל באכילת איסור כר' יוחנן סוף פ' גיד הנשה דהעיקר הוא אכילת גרון ואם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל חייב וכן פסק הרמב"ם הל' מ"א והנה מלשון ירושלמי פ"ו דנזיר נראה לכאור' דגם באכילת מצה סגי בהנאת גרון דהביא שם פלוגת' דר' יוחנן ור"ל המובא בש"ס דידן ס"פ גה"נ באבר מן החי שחלקו ואכלו ואית' שם ר' בא בן ר' ממל בעי כזית מצה שחלקו בפיו ואכלו בפלוגתא דר"י ור"ל אמר ר' יוסי בר' בון בכל מקום לא נהנה חיכו כזית. וע"ש בפ"מ דהיינו בלשון בתמי' דמ"מ נהנה חיכו בכזית ויוצא ואבר מה"ח חידוש ובעי שלם ומדנקט נהנה חיכו בכזית משמע דגם באכילה דמצה אזלינן בתר הנאת גרון ולפ"ז אם אכל חצי זית מצה והקיאו וחזר ואכלו היה נראה דיוצא בו כמו דחייב באכילת איסור וכן ראיתי להגאון מו"ה משה סופר זצ"ל בחידושיו הנדפסים בספר ר"י מגא"ש על

שבועות שכתב כן בפשיטות דגבי מצה אזלינן ג"כ בתר הנאת גרון והביא ראיה מתשובת פ"מ שכ' בברכת המזון אכילה במעיו בעינן דכתיב ואכלת ושבעת בעינן שישבעו מעיו מבואר דבכל מצות דכתיב גבייהו אכילה סתם סגי בכזית מצומצם והביא ממ"ש התוס' משם הירושלמי דתיתי עשה דמצה ולדחי ל"ת דחדש ואי ס"ד דבעשה דמצה בעי הנאת מעיו א"כ על איסור חדש כבר עבר בהנאת גרונו וידי מצה לא יצא עד שיכנס למעיו ול"ה בעידנא דומיא דכ' התוס' גבי עשה דפרי' ורבי' אלא ודאי דלענין מצה אזלינן בתר הנאת גרון אולם בלבוש או"ח (סי' תע"ה) בהג"ה כ' שם בטעמ' דבלע מצ' יצא ובלע מרור לא יצא אע"ג דבלשון א' כתי' על מצות ומרורים יאכלוהו משום דאכילת מצה אע"פ שהוא זכר לגאולה וחירות מ"מ בעיקר אכילתו הוא לאכול לשובע למלא את כריסו כשהוא רעב לפיכך יוצא בה אף בבליעה דאף בבליעה מתמלא הכרס ואוכל לשובע נפשו אבל אכילת מרור אינו למלאות הכרס אלא זכר לוימררו את חייהם וכשאינו מרגיש טעם המרירות אינו יוצא ובמצה יוצא דגם במצרים אכלו למלאות הכרס עי"ש מבואר מדבריו דבאכילת מצה בעי מילוי כריסו ואם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל לדבריו אינו יוצא אע"ג דבאכילת איסור הוי בכה"ג אכילה לחייבו מ"מ באכילת מצה המצוה הוא על מלוי הכרס מכזית ודלא כמ"ש הגאון מוהרמ"ס הנ"ל ומה שהביא ראי' מקושית הירושלמי נראה לענ"ד דלאו ראי' היא כלל דהא מבואר בפסחים (דף קט"ו) כרכן בסיב ואכלן ידי מצה לא יצא ועיין מל"מ (פ' י"ד ממ"א) או מטעם דהוי שלא כדרך אכילתו או מטעם חציצה עכ"פ מבואר דבעינן שיבא הכזית מצה להכרס דרך הגרון ולנגוע בהגרון ממש א"כ אינו דומה לדברי התוספות בעשה דפו"ר דשם תיכף כשהערה בה עובר על הלאו ואינו חלק מהמצו' אף דהביאה אי אפשר בלי הערה מ"מ אינו רק הכשר מצוה דאם היה באפשרות לקיים המצוה בלי הערה הי' ג"כ קיום המצוה ואין ההערה חלק מן המצוה רק דבלתי באפשרות לבא לקיום המצוה א"ל ע"י הערה והוי הכשר מצו' משא"כ בעש' דאכילת מצה כיון דגם מה שבא תוך הגרון הוא ג"כ תנאי וחלק מן המצוה ובלעדי זה לא יקיים המצוה הוי בעידנא דומה למילה אף דמל ולא פרע הוי כאילו ל"מ מ"מ הוי החיתוך חלק מגוף המצו' להסיר הערל' כמבואר בנ"י (פ"ב דב"מ) והוי בעידנא לכ"ע וכן נמי בזה כיון דהמצו' שתרד המצה דרך הגרון ולנגוע בו בלי חציצה הוי חלק מגוף המצו' ואף אם נאמר דל"ב הנאת גרון לקיים המצוה רק מלוי הכרס הוא גוף המצוה מ"מ הוי שפיר בעידנא ועיין מ"מ פ"ו ה"ב ממצה) ובל"מ שם דאם כרכן במרור כיון דבי' אתעביד מצוה לא הוי הפסק כיון דמעין המצוה הוא אע"ג דלא יצא ידי חובת מרור אבל כרכן בסיב דאין הסיב ענין למצוה כלל הוי הפסק מזה נראה דהוי דרך אכיל' באיסורין

כשכרכן בסיב רק במצה מטעם חציצה אתינן עלה דלא למחשב אכילה דאם נאמר כהך צד שכתב במל"מ דלאו דרך אכילה בכך אמאי כשכרכן במרור ובלען יצא ידי מצה אף דמעין המצוה הוא נימא מ"מ כיון שלא הרגיש הגרון טעם מצה אמאי יצא אלא ודאי דאכילה הוי בכה"ג או דבמצה בעי מלוי כרס רק נגיעה בפיו בעי ומרור הוי כמין במינו דאינו חוצץ עכ"פ אין ראי' דאכילה דמצה יהי' סגי בהנאת גרון:

וקצת יש להביא ראי' דגם באכל ח"ז והקיאו וחזר ואכלו דיצא מהא דכתבו הפוסקים בשם הירושלמי דאם נשבע שלא לאכול מצה בליל פסח דלא חלה השבוע' דא"כ כולל ואמאי לא יחול בכולל דאם נאמר באכל חצי זית והקיאו וחזר ואכלו לא מקיים המצו' של אכילת מצה ולגבי איסור שבועה אם אכל על דרך זה חייב [וכבר כתבתי במקום אחר במ"ש הא"מ (סי' י"ד) הטעם בהא דאמר רבא שבועות (דף כ"ז) בנשבע ואכלו אם נשתייר הימנה כזית נשאל עליה מיגו דמהני לי' שאלה אכזית בתר' אהני נמי אכזית קמ' דמשמע אם לא שייר רק ח"ז אינו נשאל עלי' ולדעת הרמב"ם דאם נשבע שלא לאכול אסור בכל שהוא מה"ת למה לא מקרי חל הנדר עדיין שהי' ראוי לשאלה וכ' הא"מ כיון דהטעם דאסור בכ"ש אינו מצד נדרו שהרי הוא לא נדר אלא על שיעור שלם אלא דממילא רמי רחמנ' איסור משהו משום דחזי לאצטרופי לכך אינו בשאלה כיון דלא נשאר רק ח"ז תו לית לי' צירוף לאותו ח"ז ולהנ"ל אם אכל הח"ז והקיאו וחזר ואכלו חייב א"כ חזי לאצטרופי עכ"פ] וא"כ יהיה אסור אף לאכול כזית שלם מטעם כולל להנך פוסקים דחל ודוחק לומר כיון דנשבע שלא יאכל מצה בליל פסח הי' כונתו רק על אכילת מעיו דוקא כמו חיוב מצות מצה וכמ"ש הריב"ש דלא הוי כולל במצה עשירה דלא הי' כונתו ע"ז זה דוחק כיון דאמר לשון אכיל' ואכילה הוא בכ"מ הנאת גרון אלא ודאי דגם באכיל' כזו מקיים מצות מצה וליכא כולל אך י"ל בנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ובלבנ"א אין אכיל' פחות מכזית במלוי כרס ויבואר אי"ה בחיו"ד:

והנה מבואר מש"ס סוכה ופסחים דילפינן ג"ש לחם עוני ממאי דכתי' בחלה מלחם הארץ ושם כתיב עריסותיכם משלכם כ"נ במצה בעינן משלכם ולדברי ר"מ דמעשר שני ממון גבוה הוא אין אדם יוצא בו יד"ח וכתב הרא"ש שם משמע מהכא דאין יוצאין במצה גזולה דג"ש זו מקובלת. ובמקו"ח (סי' תנ"ד) תמה בזה הא מדלעסה קני' מטעם שינוי וכמו דמבואר מתוספות גיטין דלמ"ד היזיק שאינו ניכר שמיה היזק הוי שינוי מכש"כ היזק ניכר ע"י הלעיסה דנפסד ואינו דומה למ"ש דלאו גזלן הוא רק דל"ה לכם ואף במע"ש משולחן גבוה זכי משא"כ כשגזל ולעסו קנייי' ואף בבלע מצה מ"מ תיכף שנמאס קנאו בשינוי וקיום המצוה הוא בהנא' מעיו וכתב ואפשר הנאת גרונו בעינן ג"כ שיהי'

משלו אולם מדלא אשתמיט תנא לומר מצה גזולה פסול ע"כ דאינו פסול מד"ת מטעם לכם רק מטעם מצוה הב"ב ואף דהיכא דקני' קודם עשיית המצוה ל"ה מהב"ע מ"מ הכא דקנין בשעת האכילה דהלעיסה צורך אכילה הוי מהב"ע והנה כחיזיון הזה כבר חזה הריטב"א סוכה שם דאף דבירושלמי פסלו מצה גזולה מטעם מצוה הבאה בעבירה בגמרא דילן לא אידכרו משום דלא משכחת לה דסברי לה דמכי לעסי' בפומי' קני לה דלאו בר אהדורי הוא ואין לנגזל אלא דמים ותו ליכא בשעת הנאת גרונו ומעיו דעביד מצוה לא משום לכם ולא משום מהב"ע ולא משכחת רק במ"ש ולכאורה הא משכחת לה כשבלע וכנרא' סובר הריטב"א דבאכלת מצה בעי הנאת גרון ומעיו א"כ כשבולע אז לא נשתנה בשינוי לקנות ואית ביה שלא לצאת מטעם לכם ומטעם מהב"ע אולם הא בלא"ה משכחת בשוגג דהי' סובר שהוא שלו ואכלו ולית בי' כונת קנין ואינו ניקנית לו בשינוי דלא מצינו במזיק דקונה בשינוי אם לא היה לו מקודם כונת קנין א"כ אינו יוצא מטעם דל"ה לכם וגם מטעם מהב"ע שייך בו כמו דמוכח בש"ס פסחים (דף ל"ה) אבל לא בטבל אף טבל דרבנן וכתבו שם הרמב"ן והר"ן דלדידן לית לן ילפותא ליפסל טבל בדיעבד כשאכל רק מטעם מהב"ע ומאי פריך הש"ס פשיטא דילמ' אשמועינן דאף כשאכל בשוגג דלא שייך מהב"ע מ"מ א"י מטעם שאין איסורו משום לא תאכל חמץ אלא משום לא תאכל טבל וכר' שמעון כדמפרש שם ר"ש הברייתא א"ו דגם בשוגג שייך מהב"ע ופריך הש"ס פשיטא. ומ"מ יש להתבונן דלאו פשיטות הוא וגם הא מ"מ משכחת באם כפאו לאכול מצה דקי"ל דיצא ואם כפאו לאכול טבל אשמועינן ר' במתני' דלא יצא דאיסורו משום בל תאכל טבל וכר"ש א"ו דפרכת הש"ס פשיטא דכל כי האי הו"ל לר' לפרש ולא למסתם בסתם ולכך משני בטבל טבול מדרבנן דזה הוי במשמעות הלשון דיש לו שם טבל מ"מ נ"ל דל"ש בשוגג מהב"ע (וכתבתי בזה במ"א):

ועוד משכחת לה למה שכתבו האחרונים דהיכ' דקני לי' בדמים הגזיל' מטעם קים לי' בדרבה מני' אף דכשהוא בעינו חייב להחזיר מ"מ אינו מחוייב בהשבה וכל היכא דאיתא ברשותא דמריה הוא ואינו קונה בשינוי א"כ משכחת לה כשהגביהו והוצי' אז מרשות היחיד לרה"ר דקים לי' בדרבה מני' אך בזה נ"ל דכשלעסה נעשה גזלן מחדש ומ"מ משכחת לה כשגזל מגוי וכבר הסכימו האחרונים דמ"מ אינו מחוייב בהשבה ואף אם גזל נכרי מותר כבר כ' הס' יראים דלכם לא הוי ועי' מ"ש בהגהותי בס' דברי חיים דיני גזילה (סי' ב') ואף למ"ש שם דמ"מ שפיר הקשו התוס' פסחים (דף כ"ט) על רש"י דלא משכחת חמץ של נכרי שיהי' רשאי לאכול לר"א ב"י ולא משכחת בגזל גוי כיון דבשאור דראי' היכא דהוי גורם לממון נמי עובר כן אף גזל גוי אף דל"ה לכם מ"מ עובר על בל

יראה עדיף מחמץ של הפקר כמובן דלא בעינן עוד קנין והוא בידו לאכלו וממיל' אסור באכילה אבל מ"מ לענין שיהא נקרא לכם לגבי מצה ל"ה מצתכם אף אחר שנשתנה ועיין מקו"ח) סי' תס"ו) שהוכיח מתוס' פסחים הנ"ל דהיכא דמניח לפיו למקום שיופסד אף שאינו רוצה לקנות נעשה שלו ממילא כיון שעושה בו צרכיו והפסידו ואינו מחזיר עי"ש אולם נראה דרק לענין בל יראה לא גרע מגורם לממון כנ"ל אבל מ"מ כשאינו רוצה לקנות ודאי אינו קונה בע"כ ובכל עת קודם שבא למעיו לאו שלו ממש הוא וכשהבעלים רוצים לחזור בהם חייב להחזיר ולענין חמץ כיון דאכלו נהנ' בו ל"ג מגורם לממון אבל לענין לצאת בו י"ח מצה בעינן שיהי' שלו ממש ובודאי באתרוג אם יתנו לו לכל דרכי הנאת לאכול ולעשות בו כל צרכיו ומתנה שלא יקנ' רק כשיאכלנה לא הוי לכם כן נמי לענין מצה נראה אם נותן לו לאכול ואינו מקנה לו רק כשיבא לתוך מעיו כיון דל"ה שלו בשעת אכילה אינו יוצא בו א"כ משכחת נמי בכה"ג שמזמינו לאכול ואומר לו בפי' שאינו מקנ' לו אף לאחר הלעיסה רק כשיבא למעיו שיהי' שלו ובזה אינו יוצא מטע' דלא הוי שלו עד אחר אכילה אך י"ל דבכה"ג כשבא למקום שאינו יכול לאהדורי נסתלק ממנו זכות הבעלים והוי כמו שצווח על ביתו שנפל דנאבד מכל אדם ונקנה להזוכה כן נמי בזה מיד שבא לתוך פיו במקום דלא מצי לאהדורי נתייאשו הבעלים ואבדו זכותן ונקרא מצתכם ולפי זה צריך לי עיון דברי אאמ"ו ז"ל שכ' שם בספרו ליישב קושית התוס' פסחים הנ"ל על רש"י הנ"ל דמשכחת בגזל גוי דל"ה לכם וכבר כתבתי שם בהגהותי כנ"ל דלא גרע מגול"מ ולמה שכתבתי עוד. עדיף יותר מגורם לממון דכשבא במקום דל"מ לאהדורי כבר נתייאשו הבעלי' ואף כשלא ידעו מזה מ"מ הוי כזוטו של ים דבזה יאוש שלא מדעת הוי יאוש ואין להקשות ע"ז ממה דמבואר נדרים) דף ל"ד) לא לאפוקי דאי אזמנה עלה ופי' שם הר"ן והרשב"א דלעולם אימא דאי יהיב לי' במתנה שרי ליה וכי קאמר לי' עליך לאפוקי דאי אזמנה עלה תאסר לי' דההיא שעתא נמי ככרו הוא עי"ש ואמאי אם חזר במתנה שרי לי' א"כ כשאכלו ובא לפיו במקום דל"מ לאהדורי שוב זכה בו במתנה ע"י יאוש שנתייאשו הבעלים בע"כ כנ"ל זה אינו חדא די"ל דאסור ליהנות בהלעיסה והנאת גרון ועוד דמ"מ נהנה ממנו בככרו במה שגורם לזה שיבא לו להיות שלו:

אך נראה דבכה"ג כשנותן לו מדעתו ומזמינו לאכול ומתנה שלא יקנה עד שיבא לתוך מעיו בלא"ה אף בלא יאוש ג"כ יוצא לדידן דקי"ל אתרוג של מעשר שני יוצא עי' רמב"ם פ"ח מלולב) ואף דפוסק כר"מ דמע"ש ממון גבוה הוא מ"מ סובר כמ"ד דסגי בהיתר אכילה וכמ"ש הכ"מ (פ' ו' מבכורים) משם הר"י קורקו"ס עיין מ"ש בהגהותי לד"ח דיני לולב (סי' ב) בזה דמ"מ בגזל גוי והפקר דלית לי' זכות בו יותר מכל אדם לא הוי לכם

ודוק' במע"ש אף דהוי ממון גבוה דהבעלים יש להם זכות זה לאכלו ואין יכול לחטוף ממנו עי"ש מ"מ בנידון דידן כיון דאי אפשר לשום אדם ליטול ממנו והוא יש לו זכות זה לאכול קרינן בי' לכם ומצתכם ולפי זה אף בגזל בשוגג אף דאינו קונה בשינוי מ"מ כיון שבא למקום דלא מצי לאהדורי אף שאין שום אדם יכול ליטלו ממנו מ"מ ל"ה לכם דלא נתכוין לקנות ושל בעלים הוא אולם למ"ש דכבר התיאשו הבעלים שפיר קרינן בי' מצתכם ודומה למצה של מע"ש אולם מ"מ למה דנראה מדברי הריטב"א דבאכיל' מצה בעי הנאת גרונו ומעיו ואתי עלה רק מטעם דקני'. ובמקו"ח מסתפק אם בעי הנאת גרונו ולדברי הריטב"א יקשה דמ"מ משכחת לה כשבלע ולא לעסה והמעיין בדברי הריטב"א יראה דאף כשבא למקום דל"מ לאהדורי מ"מ שייך הנאת גרון ומעיו ג"כ ואז נקנה לו בשינוי ולמה שכתבתי אף בשוגג קני ביאוש אך מ"מ מ"ש הריטב"א דלא משכחת לה אלא במע"ש ואליבא דר"מ מבואר דאזיל למ"ד דבעי דין ממון ע"ז יקשה דמשכחת בשוגג כשלא ידע שהוא של חבירו ולא נתכוין לקנות ואינו קונה בשינוי ואף דנתיאשו הבעלים כשבא למקום דל"מ לאהדורי מ"מ לאו דין ממון לי' בו כיון דלא אתכוין לקנות ומזה נרא' דאף למ"ד דבעי דין ממון ואינו יוצא במ"ש דממון גבוה הוא היינו משום דחל שם גבוה עליו לעולם דכל היכא דאיתי' דגבוה הוא אבל בהפקר כה"ג אף דלא נתכוין לקנות מ"מ ממילא שלו הוא כיון דשום אדם א"י לזכות בו ושם הבעלים נסתלק מממון זה קרינן בי' לכם:

והנה המקו"ח דכתב כיון דלעיסה צורך אכילה הוא אף דקני לי' מקודם הוי מהב"ע והריטב"א סובר אף בבלע מ"מ כשבבא למקום דלא מצי לאהדורי קני' ול"ה אח"כ מהב"ע והמקו"ח הביא ראי' מהא דאינו יוצא בהקדש שלא נפד' איירי בשוגג דבמזיד דלא מעל תיפוק לי' דאינו יוצא מטעם דבעינן מצתכם וע"כ איירי בשוגג דמעל ונפק לחולין ונימ' מדלעס' נפק לחולין וכבר נעשה העבירה א"ו כיון דנעשה בתחלת מצות האכילה הוי מהב"ע ולכאורה בלעיסה לבדה לא נפיק לחולין כ"ז שלא נהנה דהוי רק כמזיק הקדש דאינו יוצא לחולין עד דמעל ונהנה כמבואר בתוס' (פ"ו דמעילה) וע"כ כונתו כשנהנה גרונו ובא לבין החניכיי' אז נהנה ואז מעל ונפיק לחולין והוי שלו וע"כ מפסל רק מטעם מהב"ע אמנם א"כ אמאי אינו יוצא לר"ש שם מטעם דאינו אסור משום בל תאכל חמץ דאין איסור חמץ חל על איסו' טבל והקדש נימ' נהנה ומעל נפק לחולין ואז חל עליו איסור חמץ וכנרא' מדברי רש"י במתני' שם דמפרש המשנה אליב' דר"ש ולדידן דאיסור חמץ חל בכולל או במוסיף כתב הרמב"ן במלחמות דלית הלכתא כמתני' ובחידושיו כ' דמטעם מהב"ע פסול מדרבנן. עכ"פ לר"ש היכא משכחת דאינו יוצא

בהקדש שלא נפדה הא כיון דבא להנאת חיך מעל ונפק לחולין ואז חל איסור חמץ ויש בזה משום בל תאכל חמץ ולמה א"י בה וכן נמי קשה ברש"י במתני' שכ' אבל ישראל בתרומה לא משום דיש בו איסור בל תאכל תרומה הא מבואר במס' יומא (דף פ"א) כשבלע תרומה והקיאו דכבר נתחלל והזר שאכלו אח"כ פטור א"כ כשבא למקום דל"מ לאהדורי וכבר נהנה גרונו בכזית ונתחלל חל עליו אח"כ האיסור חמץ ואמאי א"י בו ידי מצה ולמ"ש דבעי ג"כ נגיעת גרונו וזה חלק מן המצוה וכיון דאז היה עליו איסור הקדש או תרומה אתי שפיר דא"י בו אולם עדיין קשה על דברי הריטב"א דמדלעסה יצא לחולין ואף דלא נהנה מ"מ מוכח דבשינוי כה"ג אף דלא נהנה עדיין יצא לחולין מהא דמבואר בש"ס פסחים) דף כ"ז) בהא דבעי שם רמי בר חמא מרב חסדא תנור שהסיקוהו בעצי הקדש ואפו בו הפת מהו והקשה רבא והלא מעל המסיק וכל היכא דמעל המסיק נפקא להו לחולין וקשה דילמא איירי בגזבר דל"י לחולין ובמה שמסיק ל"ה רק כמזיק הקדש כיון דלא נהנה וכן אף באחר שאינו גזבר משכחת לה שלא הגביה העצים רק הדליקן ולא הוי רק כמזיק א"ו כיון דמשנה הדבר מכמות שהיה מעל דאימעילה אלא שנוי וכן ראיתי בצל"ח פסחים (דף כ"ח) דחייב חומש ואשם משעת לעיסה שאין לך שינוי גדול מזה ומעיל' היינו שינוי ע"ש א"כ הדר יקשה אם נשתנה ע"י הלעיס' ומעל ויצא לחולין שוב ראוי לחול עליו איסור חמץ ואמאי אינו יוצא דהא גם שלו הוי:

אך לענ"ד אם מעל ע"י שינוי מעשה תליא דבר זה בשיטת הרמב"ם ותוס' דבתוס' מעילה (דף י"ח) מבואר דבשינוי רשות בלבד מעל ג"כ וכשנותן הגזבר לחבירו מעל אף כשלא נהנה מצד שינוי רשות בלבד ומה"ט בבנה בתוך ביתו אבן או קורה של הקדש דמבואר במתני' שם (דף כ') הרי זה לא מעל עד שידור תחתיה פריך בש"ס שם כיון דשני' מעל ומתרץ כגון שהניחה על פי ארובה ועיין תוס' ב"ק) דף כ') ובש"מ שם דקביעת האבן בבנין חשיב שינוי טפי כיון דבטל לי' אגב ארעא וחשיב כקרקע ע"ש ומבואר משיטת תוס' דבשינוי מעשה בלבד מעל אף דלא נהנה אמנם דעת הרמב"ם בפי' המשניות שם כשנטל אבן של הקדש אעפ"י שפגם לפי שכבר חיסר מן ההקדש הדבר ההוא לא מעל עד שיהנה כפי העיקר הנזכר וכשיתן אותו לחבירו כבר נהנה ומעל וזה שאמרנו חבירו לא מעל על מנת שיהיה אותו חבר גזבר כו' אבל הנוטל שום דבר מן ההקדש ונתנו לחבירו שניהם מעלו לפי שכל אחד משניהם נהנה ופגם זה נהנה בנתינת המתנ' בטה"נ שבא לו וזה בקבלתו ומה שאמר בנאה לתוך ביתו אין הענין שיבנה אותה באמת לפי שהוא מעל בלי ספק שכבר נהנה במה שהוסיף בבנין אותו אבן אבל ר"ל שנתן אותה דרך עראי וכתב עוד שם בנתנה לבלן דמעל ההנאה שהגיעתו הוא שיכנס למרחץ כ"ז

שירצה ולא ימנענו וההיקש כפי אלו הענינים והדומים להם עכ"ל. מבואר מדבריו דליכא מעילה אף בשינוי רשות עד שיהנה ועיין רמב"ם (פ"ו דמעילה) הא דמעלו שניהם איירי בזדון וברמב"ם שם בנתנה לבלן דמעל אעפ"י שלא רחץ משום דנהנה בהיותו רוחץ בכ"ע שירצה ודבריו מותאמים עם מ"ש בפי' המשנה ומבואר שיטתו דבש"ר בלבד א"מ דהוי כפגם ולא נהנה וצ"ל לשיטתו הא דאמר בש"ס פסחים הנ"ל הא דמעל המסיק היינו ג"כ כיון שהסיק התנור נהנה במה שמוכן לפניו בכ"ע לאפות הפת והא דפריך רבא בפשיטות דילמא איירי הבעי' דרמב"ח היכא שאחד הסיק עצי הקדש בהתנור ואח"כ אפה אחר הפת בזה שאל את הפת אסורה אם לא דבכה"ג לא מעל המסיק צ"ל דבאמת הש"ס היה יכול לתרץ כן וחדא מנייהו נקט כשנפלה דליקה מאלי':

וכן מבואר שיטה זאת בראב"ד בפירושו על תו"כ פ' ויקרא (פר' י"א) דבמוציא מרשות הק' ולא נהנה לא מעל והקשה ע"ז בנותן ש"פ של הקדש לחבירו אמאי מעל הא הפוגם אינו נהנה וכן שליח שלא עשה שליחותו אמאי מעל וכ' כיון דמתנה אית בי' טוה"נ הנותן פוגם ונהנה ואעפ"י שאין בטה"נ ש"פ הרי אנו אומרי' שהנאת חבירו והנאתו מצטרפין ושליח כיון ששינה שליחותו כמאן דזבני לנפשי' דמי והוא הנוטל פרוטה מן ההקדש ומשנה אותו לחולין ואעפ"י שחוזר ונותן המקח לבעלים הראשונים כמו שנותן מתנה משלו הוא וכבר מעל בה משעת מקחו עכ"ד ולכאורה אינו מובן הא השליח לא נתכוין לקנות לעצמו רק בעד המשלחו ומה הנאה יש לו ואף דהדין בכ"מ בשליח ששינה מדעת הבעלים כשלא הודיע להמוכר שהוא שליח על השליח לתקן העיות והמקח קיים כמבואר ח"מ (סיקפ"ב) ואין ביד המשלח לחזור מהמקח ע"כ הטעם כיון שמסר המעות ביד השליח והאמין לו וסמך דעתו עליו דעתו היה שאף אם יעשה עיות יהי' המקח קיים רק השליח יתקן מה שעיות וכ"כ בס' נתיב' המשפט (סי' קפ"ג ס"ק ד' וסי' קפ"ה סק"ה) אבל מ"מ השליח לא זכה במקחו כיון דלא התכוון כלל לקנות לעצמו רק בעד המשלח רק נגד המוכר נתקיים המקח ואין המשלח יכול לבטל המקח א"כ מה הנאה שייך להשליח לחייבו במעילה ולמיחשב כמאן דזבנה לנפשיה כיון דא"ר כלל לזכות וגם יקשה בנזכר בעה"ב ולא נזכר השליח דמעל השליח מה הנאה יש להשליח והן להטעם שכתב רש"י קדושין (דף נ') דכיון דהמשלח הי' מזיד רמיא מעילה על השליח ככל התורה דאשלד"ע והעוש' חייב יקשה מ"מ הא השליח לא יש לו הנאה בשלמא אם השליח הוא ע"ד גדול י"ל דחשוב הנאה לו במה שהמשלח מחזיק לו טובה שעשה שליחותו אבל אם ליכא אלא פרוטה אין כאן שיעור הנאות פרוט' לדברי הראב"ד ואמאי מעל. ולמ"ש רש"י חגיגה (דף י') דשליח חייב כיון דנזכר בעה"ב לא ניחא לי' וביטל

השליחות ודאי קשה הא עכ"פ לא יש הנאה להשליח וצ"ל דמ"מ במה דעביד שליחותו דמשלח חשיב הנאה פרוטה

ולפי"ז י"ל דהלעיסה לא מחשב להנאה של כלום ולא מעל דהוי כמזיק הקדש דבמה שמוכן לפניו לאכל ליכא שוה פרוטה ואינו מועיל עד שנהנה גרונו ואז שפיר בעי ג"כ שיהיה שלו וכמ"ש לעיל ולשיטת התו' דש"ר בלבד מביא לידי מעילה וכן ג"כ שינוי מעשה ע"כ צ"ל הא דמזיק פטור בהקדש היינו בדבר דלית בזה כונת הנאה משא"כ דבר שעומד לכך כגון עצים להסקה כיון ששרפן לצורך הסקה מעל וקנינהו בלא שום קנין והנאה כלל א"כ כשלעסה ג"כ לאו בכלל מזיק הוא כיון דלעסה לצורך אכילה ודרך כונת הנאה והדרא קושיא לדוכתי' במצה של הקדש אמאי א"י נימא דבלעיס' מעל ושוב הוי מצתכם וגם מצהב"ע לא שייך לסברת הריטב"א וכן אף לר"ש שייך לגבי משום ב"ת חמץ ויבואר עוד אי"ה

סימן כד

השאגת ארי' (ס"ס צ"ד) הקש' על הרא"ש הנז' דא"י במצה גזולה דהא במצה לא כתיב מצתכם רק מגז"ש לחם לחם מחלה ידענו ובחלה מבואר בש"ס ב"ק דאף גזילה מחויב בחלה דאביי סובר בשיטת ראב"י שינוי במקומו עומדת ואין זה מברך אלא מנאץ אבל שם חלה חל על העיסה. ובמקו"ח כ' דמצד הנגזל חייב שם בחלה דאפילו בעשה עיסה מקמח חבירו שלא מדעת איטבל לחלה יעו"ש ויבואר זה לקמן. ולכאורה קשה אם נאמר דהחיוב חלה היא מצד הנגזל מה קאמר א"ז מברך אלא מנאץ הא לא חל ע"ז כלל שם חלה דאיך יכול להפריש שלא מדעת בעלים דהא בעינן מה אתם לדעת אף שלוחכ' לדעת וברא"ש מס' ברכות [דף מ"ה] הביא ראי' לדעת ראב"ד דחייב לברך על אכילת איסור מדקאמר ראב"י א"ז מברך אלא מנאץ משמע שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוץ ועיין בלח"מ [פ"א] מברכות וקשה הא לדברי אביי בש"ס ב"ק שם דראב"י סובר שינוי אינו קונה ע"כ הכוונה דאינו רשאי לברך דהא נוטל חלה מעיסת אחרים דלא חל כלל שם חלה וכן הקשה מרן רבינו עקיבא איגר ז"ל בחידושיו בדו"ח שם והניח דברי הרא"ש בצ"ע:

ונראה דהא בלא"ה צריך להבין כוונת ראב"י דהברכה הוי ניאוץ הא לא נפיק העיסה מתורת טבל דהפרשתו לא מהני וי"ל להמבואר תוס' ב"ק (דף ס"ט] דאף דיאוש אינו קונה מ"מ כל המחזיק בו זכה בו רק דל"ה הפקר לפטור ממעשר כיון דצריך להגזלן לקיים מצות השבה ועיין מ"ש אמו"ז ז"ל בחי' שבסוף ס' דברי משפט סי' שס"א להוכיח דכוונת התוס' דהזוכה צריך להחזיר גוף החפץ גם כבר הוכחתי שדעת הראשונים דע"י

יאוש יצא מרשות הבעלים אף קודם שבא לרשות זוכה ודלא כמ"ש האחרונים עיין מ"ש בהגהותי לד"ח דיני גזילה [סי' י"ג] ולפ"ז אביי דסובר ב"ק [ד' ס"ו] דיאוש א"ק. אבל מ"מ יצא מרשות הנגזל ואם גזל חיטין וטחנן ולשה אף דשינוי במקומו עומד ול"ק הגזלן הוי כעיסת הפקר דלא נתחייב בחלה דעריסותיכם כתי' רק הואיל דאין שום אדם יכול לזכות בהעיסה דהא צריך להגזלן לקיים מצות השבה ולהגזלן יש בה קנין גזילה ומעכב לאחרים לזכות בה נתחייב העיס' בחלה מצד קנינו של גזלן ולכך מהני הפרשתו להוציא העיסה מידי טבל והואיל דל"ק העיסה שיהא שלו ממש א"ז מברך אלא מנאץ אבל מ"מ חייב לברך רק דהוי ניאוץ וכמ"ש הרא"ש ולרבא אף דהוי מצהבב"ע מ"מ סובר הרא"ש דחייב לברך דעכ"פ נתקן העיסה לצאת מידי טבל חזינן עכ"פ דגזילה חייב בחלה. אך י"ל דרק לאחר יאוש כנ"ל ונתחייב באמת מצד הגזלן אף שאין לו קנין ממש מ"מ כיון שאינו מעכב רשות אחרים רק מצדו מיחשב כמו עריסותיכם אף דלא הוי שלו ממש [ועי' מ"ש לעיל כמ"פ ובהגהותי לד"ח דיני לולב בדברי הר"י קורקוס במע"ש אף דממון גבוה הוא מ"מ דעת הרמב"ם דחייב בחלה] והא דכ' הרא"ש דגזולה פטורה היינו קודם יאוש ואין לומר אם הוא קודם יאוש נתחייב העיסה מצד הנגזל ז"א דנ"מ באם לית ביה כשיעור רק ע"י צירוף עיסתו דסתם בנ"א מקפידים כמבואר יו"ד (סי' שכ"ו) ואם לא היינו ממעטים מדכ' עריסותיכם דבעי' שיהי' שלו הי' חייב בחלה ע"י צירוף עיסתו להשלים השיעור והשתא דכ' עריסותיכם פטור ושפיר ילפינן בגז"ש דמצה גזולה אינו יוצא בו קודם יאוש ולפי"ז היה נראה דאחר יאוש יוצא כמו דמצינו דחייב בחלה. גם י"ל נ"מ בגזל עכו"מ דמצד הנכרי הית' פטורה העיסה מחלה רק מצד הגזלן הישראל הי' ס"ד לחייבו ממעטי' מדכ' עריסותיכם

ובגוף הדבר אם עושה עיסה מקמח חבירו שלא מדעת בעלים אם איטבל לחלה תלי' בפלוגתת ר"י ור"ל בירושלמי סוף מס' מעשרו' הממרח כרי ש"ח שלא מדעתו ר"י אמר נטבל ור"ל אמר לא נטבל וקיי"ל כר"י דאטבל כמבואר ברמב"ם ויו"ד (סי' של"א) ועיין שא"ר (סי'פ"ג) שכ' לתרץ קושיית תוס' פסחים ד' ה' דהש"ס ממעט מלא יראה לך של אחרים ושל גבוה ולגבי חלה דרשינן מתרי עריסותיכם חד למעוטי גוי וחד להקדש וכ' דהא דממעט בחלה מעריסותיכם היינו דוקא של גוי ושל הקדש אבל עיסה שאינו שלו אלא של ישראל אחר חייב בחלה בוודאי א"כ לאו למעוטי של אחרים אתא אלא של גבוה וגוי לכך צריך תרי מיעוטי אבל בחמץ ממעט דלאו דידי' והא דנקט גבוה לרבותא דל"א הואיל ואי בעי מיתשל עלי' ע"ש. ולע"ד עיסה של ישראל אחר דחייב בחלה היינו לר"י אף בלשה שלמ"ד בעלים מ"מ כיון דבעלים בני חיובא המה נתחייב

העיסה ומי שזוכה ורוצה לאכול נתחייב ג"כ דכבר מוטל החיוב על העיס' משעת גלגול כיון דנתגלגל ביד בר חיוב ולא משכחת לכאורה למעט של אחרים. אמנם אם קטן גלגל העיסה יש לעיין דהא בשעת גלגל לא נתחייב דלאו בר חיובא הוא ודומה לגלגל עיסה קודם שנתגייר ואחר כך נתגייר דפטור וכמו עיסה של הפקר דאם נעשה עיסה בעוד הקמח הי' הפקר ועשה ישראל עיסה אם לא נתכוין לזכות דפטור כמבואר מדברי רמב"ם (פ"ח מה' בכורים) ע"ש וביו"ד (סי' ש"ל) כן נמי בקטן כיון דלא נעשה אצל ב"ח אפשר דפטורה העיסה מחלה ואינו דומה לתרומה דאם נתמרח ביד הקטן נתחייב בתרומה דאע"ג דכ' דגנך ולא דיגון הפקר ואם נתמרח בשעת הפקר פטור מ"מ דגן של ישראל קטן וודאי נתחייב ועיין שא"ר (סי' צ"ז) הא דמרוח הקדש פוטר מפני שהוא ממון גבוה ולא ממעט לה מפני איסור הנאה שבה נ"מ להא דתנן מס' (פ"א) חלת תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו פטור ופירש שם הר"ש אפילו לא קדשו כלל פטורה הואיל וגלגלן לקדשן ה"נ י"ל לענין תו"מ אם כוון בשעת מרוח אדעתא להקדישן פטור מטעם דדגנך ועריסותיכם כתיב ואף דאכתי לא קדשי ושרי בהנאה עיי"ש ולכאורה אף אם מירחן ישראל אדעתא ליתן לגוי או להאכיל לקטן אינו מחוייב דאף דאסור להאכיל לקטן איסור בידים וטבל אסור להאכילו היינו אם כבר חל שם טבל ואיטבל למעשר או העיסה אם כבר נתחייבה משעת גלגל אבל אם הגלגל או אידגון לתת להאכיל לקטן יש לומר לא נתחייב ואף די"ל קטן מעשה יש לו היינו אם עושה בעצמו אבל אחר המגלגל להאכיל לקטן או לנכרי יש לומר דלא נתחייב ועיין פ"מ (סי' תנ"ד ס"ק ב') דמשמע לי' אם עשה לגוי חייב בחלה מדכתיב באכלכם מלחם הארץ ולא משמע כן מדברי הר"ש הנ"ל וי"ל דפטור כמו בעשאן להקדש. אולם נרא' הא דכתב הר"ש דפטור בעשאן להקדש יש לומר אף דעדיין הוי עריסותכם דשלו הוא יכול לחזור ושלא להקדש פטור מ"מ מחלה כמו עיסת הכלבים בזמן שאין הרועים אוכלים דפטור מחלה וכ' הרמב"ם שם בפי' המשנה מדכ' באכלכם מלחם הארץ וכיון דאינו עושה לאכילת אדם אף דהוי עריסותיכם מ"מ פטור כן נמי בחלת תודה ורקיקי נזיר אף דעדיין לא קדשו ועריסותיכם קרינן ביה מ"מ כיון שלא נעשה לצורך אכילת הדיוט פטורה מדכתב באכלכם מלחם הארץ וראיה לזה מהא דמבואר פסחים (ל"ה) דא"י בפסח בחלת תודה ורקיקי נזיר בעשאן לעצמו ומבואר בש"ס הטעם מדכתב ושמרתם את המצו' ולא שמשומר לזבח ולמה לן לטעם הזה הא כיון דפטור מחלה אינו יוצא ידי חובת מצה בעיסה הזאת כמו עיסת הכלבים. וכמ"ש במתניתין דחלה הנז' אף דילפינן לחם לחם ממצה מ"מ חלת תודה מקרי לחם והיה יוצא בו ידי חובת מצה אי לאו משום דרשא דקרא ושמרתם את המצות והא דפטור מחלה

משום דכ' באכלכם כנ"ל אבל באם מירח הכרי לצורך גוי י"ל דגם הר"ש מודה דחייב בתו"מ דדגנך קרינן ביה:

עוד י"ל בקושית הש"א הנ"ל דלאביי אליבא דראב"י דסובר שינוי במקומו עומד הא דקאמר א"ז מברך אלא מנאץ היינו דבאמת עיקר חיוב חלה הוא מצד הנגזל דלו יהי' כאלו עירס עריסתו של חבירו ובאמת אין הגזלן יכול להפריש מן העיסה דהוי כתורם ש"ח רק יכול להפריש מעיסתו שמביא עיסה אחרת ומפריש ממנה ע"ז דאף דהתורם משלו על ש"ח הוי איבעי' במס' נדרים אם צריך דעת היינו אם ניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממונו אבל בגוזל מחבירו כיון דחבירו לא יפריש שזה אינו רוצה להחזיר לו י"ל דשפיר אינו מקפיד הנגזל אם מפריש הגזלן משלו ע"ז לאפקועי איסור טבל מן העיסה ושפיר קאמר כיון דמ"מ מפריש להתיר דבר הגזול א"ז מברך אלא מנאץ כיון דבעבירה בא לידו העיסה של טבל אף שהוא הפרישה מן עיסת היתר כן י"ל:

אגב אציג פה מה דיש להעיר בש"ס דפסחים (ד' ל"ה) על הא דקתני במתני' שם של מע"ש והקדש שנפדו ופריך בש"ס פשיטא ומשני דקמ"ל אע"פ שלא נתן את החומש דחומש אינו מעכב והנה זה כבר אשמועי' ר' במתני' דברכות פ' ג' שאכלו ולכאור' הי' נרא' דמע"ש והקדש בנתן הקרן ולא נתן החומש אין דינן שוין דבהקדש מבואר ברמב"ם (פ"ז מערכין) דמדברי סופרים אסור ליהנות עד שיתן את החומש שמא יפשע ולא יתן אבל בשבת מפני עונג שבת מותר לאכלו שהרי הגזברים תובעי' אותו ובמעשר שני מבואר (פ"ה שם) דלא יאכל עד שיתן החומש ואפילו בשבת גזירה שמא יפשע ולא יתן ובאמת יש לעיין בהא דמבואר בר"מ (ספ"א דברכות) דאם אכל הקדש שנפדה אע"פ שלא נתן החומש דמברך תחלה וסוף ואמאי לא נימא דמ"ש מטבל של דבריהם כיון דזה ג"כ אסור מדבריהם ובהלכות עירובין (פ"א) דכ' דמערבין בו א"ש עכ"פ על הקדש דבשבת התירו לו לאכול אבל מ"ש כיון דאסור אף בשבת לאכול עד שיתן החומש א"כ אין הסעוד' ראוי' לו וצריך לחלק בין איסור זה לאיסור טבל מדבריהם דטבל מדבריהם איסור גופו גרם וחתיכה דאיסורא הוי ולכך אינו יוצא בו וכן אין מברכין דהוי מהב"ע באיסור גופו מה שא"כ הא דאסרו לאכול עד שיתן החומש הוי כמו איסור דבר אחר גרים לו וכיון דל"ה רק דרבנן מחלקינן בין איסור גופו לאיסור דבר אחר גרם לו כמו דמבואר פסחים (דף מ"ח) ואי אמרינן מוקצה דאורייתא מה לי איסור גופו מה לי איסור דבר אחר מבואר דבדרבנן מחלקין וכן פ' רמב"ם דנסכי' של מוקצה כשר מה"ט דאיסור ד"א גרם וה"נ כיון דכבר נפק לחולין אף דלא נתן החומש ואסר לו לאכול עד שיתן החומש מ"מ אין איסור גופו הוא. עכ"פ כבר אשמועינן רבי דבר זה דחומש אינו מעכב

פעמיים בברכות ובעירובין והא י"ל דבפסחים אשמעינן רבי אם נפדה בלילה והי' ס"ד כיון דמחוסר ממון ל"ה כבידו ונאמר דיש דיחוי אצל מצות כיון דקודם פדיון אינו ראוי למצוה לצאת בו ידי חובת מצה קמ"ל דמ"מ כיון דבידו לפדות אף דמחוסר ממון אין דיחוי והוי כמו דקתני במתני' דסוכ' היו ענביו מרובין מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט וכמ"ש התוס' הואיל דהוי בידו אף דעושה איסור מ"מ חשיב בידו ואשמועינן כאן אף דמחוסר ממון וגם עושה איסור דאין פודין ביו"ט מ"מ אם עבר כשר או דאין דחוי אצל מצות ועיין בזה:

ולכאורה יש להעיר הא דמעשים בכל מקום שבא אורחים לאכול על שלחן בעה"ב בליל חג הפסח ויוצאין במצה שנותן לו הבעה"ב שהזמינו לאכול ידי חובת אכילת מצה ולהמתבאר דמצה בעינן שיהיה שלו א"כ צריך שיכוין לזכות בו דבמה שמזמינו ונותן לפניו לאכול אינו שלו עדיין כמבואר מנדרים (דף ל"ד) בר"ן ורא"ש שם ועיין תשובת מהרי"ט (סי' קנ"א) ובאה"ע (סי' כ"ח סי"ז) ובב"ש שם שהקשה מהא דמבואר בא"ח דאין האורחין רשאין ליטול וכ' דהוי רק ס' קידושין ובס' המקנה כ' שם דבא"ח ל"כ רק מהלכות ד"א אבל ל"ה גזל כשנותן לאחר והביא ראיה ממעילה אם אמר תן בשר לאורחים אם נטלו מעל בעה"ב מיד כמבואר מדברי תוס' קידושין דבשעה שנטלו יצאו לחולין ואי נימא דאם הקדיש האורח את חלקו אינו הקדש הא כל מתנה שאם הקדישו אינו הקדש אינו מתנה א"כ ל"י לחולין ואמאי מעל עי"ש ולהמבואר בנדרים הנז' נראה דלא קנה באמת וממעילה אינו ראיה די"ל דוקא במזמינו לאכול על שלחנו אינו קונה רק מה שאוכל משא"כ אם נותן לו לאורח דבר מה שילך ודאי קונה ויכול להקדישו ומלבד זה בנתנו לאורח אף דל"ה שלו להקדיש ולתת לאחרים מ"מ כבר זכה בו לענין זה שיכול לאכול ואם נתנו בידיו ובא ליד האורח ודאי זכה עכ"פ ששוב אין ביד הבעה"ב להוציא ממנו רק שיאכלנו וא"כ שפיר מעל דכיון דיש לו לאורח זכות זה לאכול נפק לחולין ע"י מעילה ובזה ג"כ אינו ראיה מה שהביא שם מדברי תוס' ר"פ הגוזל ומאכיל כמובן עכ"פ לענין שיהיה יוצא ידי חובת מצה הי' מקו' לומר דבעינן שיתכוין לזכות בהמצה ומותר לצורך מצוה לקנות כמבואר מג"א (סי' ש"ו) דאל"כ ל"ה מצתכם אולם למה שבארנו לעיל דזכות לאכול סגי וגם כיון שבא לתוך פיו קונה ממילא וכיון דלא כתיב מצתכם להדיא רק מגז"ש דלחם מחלה י"ל בכה"ג כשאוכל בלי שום מוחה ובדעת בעה"ב אף דלא נתכוין לקנות ממש מ"מ יוצא בו ידי חובת מצה:

סימן כה

כתב המג"א (סי' תנ"ד סק"ה) כשאופין הרבה בתנור אחד יאמרו כל מי שיגיע מצתי לידו יהי' לו במתנה ונ"ל דטוב לומר כן בשעת טחינה שלפעמים נתחלף הקמח. ולכאורה יש לומר אף דנתחלף מ"מ קונה בשינוי ע"י הלישה ואפיה אולם ראיתי בב"ח שכתב הואיל דאע"פ שקנאו בשינוי הוא רק בדיעבד מ"מ לא יברך עליו משום בוצע ברך ניאץ ד' לכך טוב יותר שיאמרו בשעת טחינה. אך י"ל דגם מדינא אינו יוצא אם מתחלף לו הקמח הואיל דבאמת לא נתכויין לגזול ולא מצינו שיקנה ע"י שינוי רק היכא דכבר נקנה לו הדבר בקנין גזל דכל גזלן יש לו קנין עכ"פ לענין חיוב אונסין ושיקנה בשינוי וזה דוקא אם נתכוין לגזול אבל אם אינו מתכוין לגזול אינו קונה בשינוי ועיין ס' מח"א דיני גזילה (סי' ז') ובד"ח דיני גו"ג (סי' ד') באורך בזה דבלא ידע ל"ה גזלן א"כ מה"ד צריך לומר דכל מי שיגיע לידו קמח שלי יהיה שלו. אך י"ל דמ"מ א"ש דברי הב"ח דאתי עלה מטעם ברכ' דאל"כ ל"ה צריך שכל א' יאמר שנותן במתנ' רק שכ"א יכוין אם הוא שלו טוב ואף אם נתחלף רוצה בחילופיו ואף שלמ"ד חבירו הי' יכול לצאת בו דממ"נ אם שלו הוא טוב ואף אם של חבירו הוא רוצה לקנות וקונה אח"כ בשינוי ובאמת אין לו דין גזלן בכה"ג כיון דחושב שהוא שלו ומ"מ אם נתחלף רוצה לזכות בקנין וקונה בשינוי לכך כתב דמ"מ אינו רשאי לברך ועדיין יש לגמגם דבכה"ג מ"מ לאו בכלל בוצע ברך הוא ורשאי לברך שוב ראיתי בספר מקו"ח שכ' דבאמת לא שייך קנין שינוי בכה"ג והעלה דאף קודם אפייה מהני שיאמר כל מי שיגיע לידו יהי' לו במתנה דממ"נ אם נתכוין חבירו שיגיע קמחו לידו לגזול דאז שוב אינו יכול להקנותו במתנה מטעם דהוי אינו ברשותו דהא קנאו חבירו בשינוי ואם לא נתכוין לגזלו הרי הם כפקדון ביד חבירו ויכול להקנותו במתנה וכן העלה בזה בס' ש"א (סוף סי' צ"ג) דהיכא דלא נתכוין לגזול רק דנתחלף של זה לזה ואם הי' יודע הי' נוטל את שלו ולא של חבירו לא יצא מרשות בעלים ובידו להקדיש ולהפקיר ולתת במתנה לכל מי שירצה וכתב לעיין בתוס' קידושין (דף נ"ו). והנה לכאור' מדברי תוס' שם אין ראי' דס"ל דאיירי שם שנתן הדמים שיאכלם בתורת מ"ש אבל לשיט' רש"י שם שנתן בתורת חולין א"כ אין המוכר בעצמו יכול לחללו ואיך יכול לעשות שליחותו ועי"ש בס' המקנה וכן בתוס' ב"ק (דף ס"ח) כתבו באמת דהוי אינו ברשותו אולם בריטב"א קידושין שם מבואר כיון דלא אתי לידי' דמוכר בתורת גזל אלא בתורת מקח וממכר והיה סובר שיצאו לחולין ואילו איתי' קמן ואמרינן לי' דלהדרינהו ללוקח הוה מהדר להו וכיון דטעותא הוא ל"ה מעכב להו כפקדון חשיב גבי' שיכול מפקיד להקדישו ולחלל עליו כו' מה שאין כן בגזלן דאי אמרינן לי' דלהדרה לגזילה לא

הו' ציית לן עכ"ל הרי מבואר דבבא לידו בטעותא הוי כפקדון ועי' צל"ח פסחים (דף נ"ז ע"א) בהא דאין נותנין פאה לירק שכתב ג"כ בפשיטות שם כיון דעניים לא נתכוונו רק בתורת פאה וכיון שזה הוא בטעות ממילא הירק שביד עניים ברשות בעלים הן עי"ש:

וראיתי בקצוה"ח (סי' שנ"ד) שהביא דברי תוס' ב"ק הנ"ל ודברי ריטב"א קידושין וכ' ונראין דברי תוס' דכל היכא דלא ידע הו"ל דבר שאינו ברשותו אע"ג דציית דינא וראי' מהא דאמרינן שם ב"ק צנועין ור' דוסא אמרו דבר אחד דתנן ר"ד אומר לעתותי ערב אומר כל שלקטו עניים יהי' הפקר וגבי לקט לאו בתורת גזילה אתי לידי עניים אלא משום דאין בקיאין בדין דשנים לקט ושלשה אינן לקט ועניים סברי דשלשה נמי לקט וכמו שפי' רש"י שם וא"כ ודאי צייתי דינא ואפ"ה חשיב לי' א"ב ודוק' פקדון דכל אימת דבעי שקיל לי' אבל כל שבטעות בא לידו הואיל דמחוסר העמדה בדין אע"ג דציית דינא הו"ל דבר שא"ב ולענ"ד יש לחלק משם דשם אף דלקטו העניים בטעות מ"מ כבר נתערב כל מה שלקטו הן מה שלקטו כדין והן מה שלקטו בטעות ואף אם יעמיד את העניים בדין ויודיע להם ויצייתו דינ' מ"מ אין ביד בעלים ובידם לברר איז' שבלים לקטו בטעות ולכל היותר לא יתחייבו רק להחזיר ממה שלקטו שלא כדין לפי חשבון דהוי כנתערב ממון של א' בשל חבירו אבל מ"מ לא נוכל לברר איזה הם שלקטו בטעות והוי שפיר אינו ברשותם של הבעלי' לענין הפקר דצריך שיחול שם הפקר על דבר המבורר מה שלקטו יותר על דינם וכיון דצריך חלוקה ביניהם שפיר הוי א"ב משא"כ בדבר המבורר בפני עצמו והבעלים יוכלו לברר שבא ליד חבירו בטעות כיון דהוא ציית דינא שפיר י"ל דהוי כמו פקדון ביד חבירו לענין הפקר והקנאה ועי"ש בש"מ שכתב דלמ"ד כל שלקטו אף שכבר התייאשו הבעלים מקודם לכן מ"מ יכול להפקיר אף אם יאוש קונה בזה מתייאש וזה רוצה לקנות אבל הכא זה מתייאש וזה אינו רוצה לקנות דבשגגה הם לוקטים יותר ולא מזידים הם הלכך לא קנה ביאוש עי"ש מ"מ הוי אינו ברשותו כיון דאינו מבורר חלק של הבעלים:

עוד כתב הקצוה"ח ראיה מהא דקי"ל בגנב ומכר ובא אחר וגנבו דאם מכרו קודם יאוש אין הגנב משלם כפל לא לבעלים ולא ללוקח ואם נימא דבבא לידו בטעות הו"ל ברשות בעלים א"כ כשבא ליד הלוקח ולא ידע הו"ל דבר שברשותו לענין הקדש לבעלים יתחייב הגנב ג"כ בכפל א"ו דוקא פקדון ממש דלית ליה לנפקד שום טענה ולהחזרה קאי כל אימת דבעי מפקר אבל כל שיש לנפקד איזה טענה הוי א"ב ואינו ראי' מלבד די"ל במכר יש עכ"פ ללוקח זכות לתבוע הממון מטעם תקנת השוק בלאו הכי א"ש ואף אם נתן הגזלן במתנ' ונגנב מן המקבל מ"מ ג"כ הגנב פטור מן הכפל דהוי אינו ברשותו לגבי

בעלים ולא קרינן בי' וגונב מבית האיש דכיון דכבר יצא מרשותן של הבעלים ע"י קנין של הגזלן ואף דמכר או נתן לאחר מ"מ קנין של הגזילה לא נפקע עי"ז שיצא מרשותו של הגזלן לענין כל הגזלני' משלמים כשעת הגזיל' ולשאר דברים דכל גזלן יש לו קנין לענין זה ושיקנה בשינוי ואינו חייב לשלם שכר שימוש ולדעת הרשב"א ב"ק (דף ל"ג) אף הלוקח קונה לענין אם שימש בהפרה דאינו חייב לשלם שכר שימוש דלאו אדעתא דשכירות נחית וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה ולוקח מגזלן הוי כגזלן דאתי מיני' עי"ש ועי' רמ"א ח"מ (סי' ת"ז ס"ב) ובש"ך שם ובס' דברי חיים דיני גניבה (סי' ל"ב) מ"ש בהגהותי שם דאף בלא ידע הלוקח ובטעות בא לידו מ"מ כיון שבא מכח הגזלן פטור מדמי חרישה א"כ ודאי לא נסתלק קנין גזילה ושפיר הוי א"ב לענין כפל ואף לדעת רש"י ב"ק שם באם לא ידע הלוקח הואיל דלא נחית אדעת' דגזלנותא חייב לשלם שכר שימוש להנגזל אבל מ"מ קנין גזיל' שהי' להגזלן בהגזיל' לא נפקע ממנו בזה שמכר או נתן לכך שפיר הוי א"ב משא"כ בבא לידו בטעות וציית דינא שפיר י"ל דחשיב ברשותו וכדעת הריטב"א והנך תלתא אבירי הרועים הש"א והצל"ח והמקו"ח:

סימן כו

המג"א (סי' תע"ג ס"ק י"ד) הביא דברי מהרי"ו דכיון דמרור איתקש למצה וגזל פסול א"כ לא יעקור ישראל המרור מן הקרקע כמו באסא וכ' דלא דמי דהתם אסא מתקיים בקרקע מש"ה הוי כקרקע ופי' המג"א דבריו דמרור כיון דאינו מתקיים בקרקע הוי כמטלטלין וקנייה הנכרי ביאוש ושינוי רשות והוי ש"ר ביד ישראל ואף דמחובר לקרקע כקרקע מיירי שהמרור כבר נתבשל כל צרכו ועומד ליתלש וס"ל כל העומד ליתלש כתלוש דמי ולכאורה אין לדבריו ביאור דמ"מ במה קנה הנכרי אם הקרקע גזולה היא אינה קנוי' לו א"כ הוי כבא בגזל ליד הישראל וכשתולש הוא הגזלן וליכא ש"ר וכן השיג על המג"א בגליון רעק"א ז"ל:

ולכאורה י"ל לדינא דברי המג"א נכונים אף דבאמת הנכרי לא עש' עתה קנין וחצרו הגזול אינו קונה לו כמבואר ברש"י ב"ק (דף קי"ז) ובמג"א (סי' תרל"ז) מ"מ בכאן כיון דאינו צריך לקרקע הוי כתלוש ול"ה כקרקע ואף דהגוי לא גזל רק הקרקע מ"מ כיון דעתה נעשו מטלטלין בטרם שלוקח הישראל כבר הוי כאבודה מן הבעלים ולא נעשה הישראל גזלן ע"ז וכמו בלוקח מן הגזלן קונה בשינוי רשות הואיל דבהתירא אתי לידי' כן בזה כיון דע"ז לא הוה חל קנין גזילה מעולם רק על הקרקע ועתה המרור כיון דא"צ לקרקע הוי כמטלטלין אף דאין הגוי עוש' קנין מ"מ ע"י היאוש דבעלי' הראשוני' הוי כאביד' ואף די"ל אם הגזלן בעצמו לוקח אינו קונ' אף אם לוקח בידו כיון דמ"מ באיסור' אתי לידו

וע"י גזילתו להקרק' בא היאוש אבל הלוקח שפיר זכי בהתירא ולא נעשה גזלן ועח"מ (סשס"א) בלוקח מגזלן בע"כ לא מקרי ש"ר ועמד ע"ז בנתיבות שם מהא דהמציל מיד ליסטים הרי אלו שלו שנתייאשו הבעלים כמבואר (סי' שס"ח) וכן) סי' קפ"א) בשיירא שעמד עליהם גייס ועמד אחד והציל הציל לעצמו הא אין כאן ש"ר וכבר קדמו בקושיות אלו הטו"ז שם והעלה הנתיבות דדוק' אם נתייאשו הבעלים אחר שבא ליד גזלן כיון דאסור לכל א' לזכות מטעם דכבר נתחייב הגזלן בהשבה איקרי יאוש של גזילה אבל אם ראה אנס בא כנגדו והמטלטלין מונחים עדיין לפניו ונתייאשו הבעלים זה הוי כמו יאוש דאבידה כיון דנתייאש קודם שבא ליד הגזלן ואפי' הציל אחר שבא ליד הגזלן מ"מ כיון דהי' היאוש מקודם כבר נעשה אבידה ואף דהגזלן ודאי נעשה עליו גזלן כיון דמחמתו בא היאוש ובא לגזלו מ"מ כיון דנעשה אבידה קודם שבא ליד גזלן הוי רק כגזל דאבידה ואינו חייב בהשבה ומשום הכי המציל פטור מלהחזיר וחיוב תשלומין של הגזלן אינו רק מטעם גרמי עי"ש וה"נ דכוותה כיון דעל הקרקע לא נתחייב בהשב' ואחר דנעשה מטלטלין ומונח בהקרק' כתלוש דמי חל היאוש ואף דהוי יאוש שלא מדעת מ"מ בכה"ג דידעו בה ונתיאשו מקודם מהני והוי יאוש כמו שכתבו התוס' סוכה (דף ל' ע"ב) ד"ה כי והוי כאבידה ויכול כל אחד לזכות:

אך אם נאמר כן יקשה הא דלגבי אסא דאמר להו ר"ה כי זבינתו אסא מנכרי לא תגזזו אתון אלא לגזוזה אינהו כו' דקרקע אינה נגזלת הלכך לגזזה אינהו כי היכי דליהוו יאוש בעלים בידייהו ושה"ר בידיכו ופירש"י דמשנתלש הפרי הוי גזל והתולשו הוא גוזלו הלכך יהיו הן הגזלנין ואתם לוקחין אותה מהם ואמאי התולשו הוא גזלן הא אינו מתכוין כלל לקנות בתורת גזילה רק מן הבעל הגן ואינו מתכוין כלל לגזול מן הבעל הקרקע ולכל היותר נוכל לומר דהתולשו הוי מזיק שתולש דבר שאינו שלו דאם הוא גזולה הקרקע גורם מה שהיה מחובר לקרקע מקודם והיה של בעלים ראשונים כשתולשו ונעשה מטלטלין אז יחול היאוש דבעלים דהוי אצלן כאבידה ואח"כ הזוכה בו הוי שלו. ואולי מ"ש רש"י אתם תחתכוהו מן המחובר תהיו אתם גוזלים לאו דוקא רק שהם גרמו שיחול היאוש דבזה שהם עשו ממחובר לקרקע מטלטלין יהי' כאבידה שיהי' ביד כל אדם לזכות בו ואף דאם לא יגזוזו הם ג"כ לא יהיה ביד הבעלים להוציא ואף דכ"ז שהוא מחובר לקרקע ברשות בעלים עומדים מ"מ הא בלא"ה הבעל הגז יגוז אותן ויהיה אבידה אח"כ. מ"מ כ"ז שלא בזזו אינהו הוי מחובר לקרקע ובמה שיגוז הישראל יגרום שיתעבד מטלטלין ויוצא מרשות בעלי' ומ"ש רש"י דקסבר יאוש גריד' לא קני היינו כמו לגבי גזלן ל"מ יאוש כיון דבאיסורא אתי לידו וכן בלסטים נעשה גזלן עליו כיון דמחמתו בא היאוש

שבא לגזלו וכמ"ש הנתיבות כן נמי בזה אף דלא אתכוין לגזול מ"מ כיון דע"י גזיזתו נעשה מטלטלין ומוציא מרשות בעלים שיהיה כאבודה ממנו ויחול היאוש אינו קונה דהוי כמו באיסור אתי לידו. וכן מ"ש רש"י דאף אם יאוש קני מצוה הבא בעבירה הוי אתי נמי שפיר כיון דבא לידו בעבירה שגרם להוציא מרשות בעלים ושיתעבד אבידה. ואולי יש לישב בזה מה שכתב רש"י שם סתם עכו"מ גזלי ארעתא מישראל נינהו והקשו עליו הא ר"ה סובר גזל עכו"ם אסור ולמ"ש א"ש דהא לאו גזלן ממש הוי עליו אם אינו מתכוין לקנות בתורת גזל אף אם יגזוזו אינהו רק כעין גזילה הוא שגורם ועושה מן מחובר לקרקע שיהי' מטלטלין ואבודה מן הבעלים וזה אפשר דליכא איסור אם גזלו ארעתא מן עכו"ם כיון דאינו מתכוין לקנות בתורת גזילה רק גורם שיהיה אבידה ואף אם לא יגזזו אינהו יגוז הגזלן ויהיה אבידה מן הבעלים בכה"ג לא מצינו דאסור אם גזלו מן העכו"ם לכך כתב רש"י גזלו מישראל. והא דקאמר בש"ס כי היכא דלהוי יאוש בעלים בידייהו דידהו ושה"ר בידייכו היינו אף דהנכרי בעל הגן אף דגוזז האסא מ"מ לא אתכוין לזכות לעצמו דעושה רק כאדם העושה בשלו דעל דעתו הקרקע הוא שלו מ"מ כמו בבא אצלו בגזילה ומכר או נותן לאחר קונה ביאוש ושה"ר ק"ו בזה דאף בלא דעת הגזלן יכול ליקח דהוי כמו אבידו וכמציל מן הליסטים דמיד כשגזזו ונעשו מטלטלין חל היאוש ויכול כ"א לזכות בו:

ולפ"ז יש ליישב דברי הראב"ד מובא בחידושי רשב"א ב"ק (דף קי"ד) פי' בהא דקאמר בש"ס שם תנא ומחזיר לבעליו הראשונים קסבר יאוש כדי ל"ק ומעיקרא באיסורא אתא לידיה ופירש ראב"ד אף דקני לי' ביאוש וש"ר אבל בדמים מיהא מיבעיא ליה לאהדורי משום דבאיסורא אתא לידיה דיאוש כדי ל"ק והה"ד לכל גזילה וגניבה הנמכרת וכ' הרשב"א ע"ז דיאוש וש"ר משמע דקני לגמרי קנין הגוף דאל"כ בהא דאמר ר"ה להנהו אוונכרא כי היכא דליהוי יאוש וש"ר מה אהני הא מ"מ האי אסא לא מקציא להו קנין הגוף דהא אינו אלא כעין משכון דבדמים בעי לאהדורי ואנן בעינן ביום ראשון לכם ובב"י ח"מ (סי' שנ"ג) הביא דברי רשב"א הנז' ושם יש ט"ס וכתוב דמים צריך להחזיר ועיי"ש בקצוה"ח דתמה ע"ז דא"כ מאי מקשי רשב"א מאסא כיון דיש ללוקח קנין הגוף אולם באמת עיקר דברי הראב"ד המה ככתוב לפנינו ברשב"א בדמים צריך להחזיר וכן כתוב בספר שעה"מ וע"ז אתי שפיר קושית הרשב"א ועיין מ"ש בס' דברי חיים בהגהותי דיני גניבה וגזילה (סי' ג') לתרץ דברי הראב"ד בדרך נחמד ולמ"ש יש לישב דע"כ לא קאמר הראב"ד דלא קנה הלוקח בש"ר לקנין הגוף ובדמים צריך להחזיר רק היכא דרמיא על הגזלן חיוב השבה שבא לידו בתורת גזילה קודם שנתיאשו הבעלים ואף דבא בהתירא

ליד הלוקח מ"מ ל"ק קנין הגוף וכן איירי שם הש"ס בהא דנוטלין מוכסין חמורו והיינו דלא אתייאשו הבעלים בטרם שלקח ולכך דעת תוס' ב"ק (דף ס"ו) דבע"כ ל"ה שה"ר ודעת ראב"ד דלעולם הוי שה"ר לקנות עכ"פ שהנגזל יתחייב לתת הדמים והואיל דיאוש לחוד א"ק לכך מחזיר לבעלים ושה"ר מהני שיתן לו הדמים וזה הכל באם היה היאוש אחר שבא ליד הגזלן אבל היכא דהיאוש היה קודם שבא ליד הגזלן כמו במציל מן הלסטים בזה אף דהגזלן כשבא לידו חייב להחזיר מ"מ הלוקח ממנו קונה קנין הגוף ממש ולכך בהני אוונכרי אתי שפיר כיון דהגוזז הנכרי לא אתכווין לקנות בתורת גזילה דחושב שהוא שלו והיאוש כבר היה רק דל"ה מהני יאוש לקרקע עד שנעשה מטלטלין וכשנעשו מטלטלין הוא כאבידה ביד בעל הגן שאבודה מבעלים הראשונים בכה"ג הש"ר מהני שיקנה קנין הגוף. וגם הא דפריך הש"ס ולקנייהו בשינוי מעשה ע"כ צ"ל הפירוש ג"כ אף דבאמת לא נעשה גזלן רק במה שגוזז ואיתעביד ע"י מטלטלין נגמר היאוש והוי כאבידה אבל שם גזלן ל"ה על החפץ ולא מצינו דשינוי מעשה יהי' קנין רק היכא דנעשה על החפץ גזלן וקנו בתורת גזל בזה גזה"כ והשיב את הגזילה אשר גזל כעין שגזל יחזור ואם לאו דמים בעי לשלומי אבל לא מצינו באם לא בא לידו בתורת גזילה דשינוי מעשה יהיה קנין. מ"מ ס"ל לש"ס כיון דבאמת איתעבד ע"י אבידה ויצא מרשות בעלים רק הואיל דבא לידו באיסורא לא חשיב כשלו מ"מ לא גרע בזה מגזלן דקונה ע"י שינוי מעשה ועיי"ש בתוס' ד"ה שינוי החוזר דכתבו ואע"ג דקנו מדרבנן כיון דמדאורייתא ל"ק לא נפיק הכא מיהו מההיא סבתא משמע גבי סוכה דנפיק אע"ג דל"ק אלא מטעם מריש וכתבו התו' משום תקנות השבים ובאגודת לולב תקנות השבים דבקל יכול להתיר אגודו ויש לדקדק קצת למה האריכו תוס' דרכם להוכיח מההיא סבתא דנפיק אף ע"ג דל"ק אלא מדרבנן הא מקודם להההיא סבתא מבואר שם בש"ס על הברייתא אבל גזל עצים וסיכך בהן ד"ה אין לו אלא דמי עצי' ואף דברש"י כתב שם די"ל דקנינהו בשינוי מעשה ושינוי שם ועוד משום תקנו' השבים מ"מ מפשטות הברייתא משמע דאף דרק סיכך בהן ול"ה שינוי מעשה גמור מ"מ אין לו אלא דמי עצים ונפיק בי' הרי דמהני תקנות השבים למיחשב כשלו ובפרט למ"ש האחרונים דלדידן דל"ב גבי סוכה לכם רק גזולה פסול ודאי קנין דרבנן סגי להוציא מידי גזילה משא"כ בלולב דבע' לכם ממש י"ל דלכך ל"מ קנין דרבנן למיפק בי' אבל מהא דאמר רב נחמן מבואר דאף למאן דפוסל סוכה שאולה ג"כ נפיק ע"י קנין דרבנן. ולמ"ש יש לומר דמגזל עצים אין כ"כ ראי' די"ל שם כיון דאתי לידו בתורת גזילה תקנו רבנן מפני תקנות השבים דלא יצטרך לסתור הבנין משא"כ בהך דאסא דלא אתכוין כלל לגזול רק הואיל דגורם שיתעבד אבידה' חשיב באיסורא אתי לידו

שלא לצאת בו בזה י"ל דאף בגזלן ממש קונה אף בשינוי החוזר מטעם תקנות השבים ג"כ מ"מ היכא דרק באיסורא בא לידו ולית בי' קנין גזילה גרע דל"ש כ"כ תקנות השבים לכך הביא תו' ראי' מההיא סבתא דשם פי' רש"י דגזלי ממנה עבדי דריש גלות' עצים וסככו בהן דאף דהם גזלו מ"מ הריש גלותא לא גזל והבנין הי' שלו ומה תקנות השבים שייך בזה ובכ"ז כיון דבבא לידו בתורת גזל עבדו רבנן תקנתא דמריש משום תקנות השבים ולא פלוג רבנן בתקנתן ובכ"מ דבאיסורא בא לידו שייך תקנות מריש כן נמי ראוי שיהני בזה שינוי החוזר וע"ז מתרצי דבלולב ל"ש כ"כ תקנות השבים דנקל להתיר אגודו:

וקצת יש להתבונן בדברי תוס' שם דכתבו עוד ומה שנקצץ מן המחובר לא חשיב שינוי מעשה כיון דלא נשתנה שמו בכך דמעיקרא אסא והשתא אסא ומה ק"ל למ"ש דהגווזז לא אתכווין לקנות בתורת גזילה רק במה שגורם שיתעבד מטלטלין ויהי' אבידה זה חשיב באיסורא אתי לידו א"כ גוף השינוי מעשה הוא האיסור ובזה ל"ש שיקנו ע"י שינוי מעשה. אולם אף בלא דברינו למה דנלמוד בפשטות הדברים דהחותכו מהמחובר הוי גזלן ממש מ"מ כיצד נוכל לומר דמה שנקצץ ממחובר יחשב שינוי מעשה כיון דבזה נעשה גזלן וע"כ סברו תוס' דשינוי מעשה עם הגזילה בא ביחד כן נמי אתי שפיר אף לדרכינו ועיין בכ"ז:

סימן כז

כתב האלפסי פסחים (דף מ"ו) הלכה כר"א דאמר לא תקרא לה שם עד שתאפה ולכי נפק יו"ט שרפינן לה ואח"כ הביא פלוגתא דרבה ור"ח באופה מיו"ט לחול דרבה אמר אינו לוקה דאמרינן הואיל. וכתב ואסיקנא בפלוגתא דר"א ור"י קא מיפלגי דרבה אמר אמרינן הואיל כר"א דר"א סבר דהאי חלה חמץ שמוזהרין עליה בב"י ובי"מ הוא מ"ט דאמרינן הואיל ואי בעי מיתשל עלה כו' ור"י סבר ל"א הואיל ואיפסק הלכתא כר"א הלכך הלכתא כרבה דקאי כר"א דהלכתא כוותיה. והקשה הר"ן הא אסקינן סוף פ"ב דקידושין דטוה"נ ממון וא"כ אפשר דהלכתא כר"א דעובר על ב"י ובי"מ מטעם דטוה"נ ממון ולא משום הואיל דאי בעי מיתשל ואם נאמר דאף אם טוה"נ ממון מ"מ בעינן לבא לסברת הואיל דכל חדא וחדא חזיא כדי שיהי' ראוי לאפות היה לו לרי"ף לומר מטעם זה דהלכתא כרבה וע"כ דמזה ליכא הוכחה די"ל הואיל דבידו עדיף א"כ אינו מוכח גם אם תאמר דהלכתא כר"א דהוא משום הואיל אי בעי מיתשל דלמא הוא מטעם טוה"נ ממון:

וי"ל בדרך חידוד דהנה מבואר ש"ע (סי' תק"ו) בעיסה שנילושה בערב יו"ט דאין מפרישין ממנו חלה ביו"ט דעת המרדכי דאסור לאפות הואיל דא"י לאכול והקשה הב"י הא חלת חו"ל אוכל והולך ומשייר ואח"כ מפריש א"כ ראוי לאכול וכתב הב"ח

דכוונת המרדכי כיון דהשתא אינו רשאי לאכול כולה וכשאופה וישייר אסור דמ"מ אפשר למיפלגי בלישה מקרי והוי כמו עיסה חציה של ישראל וחציה של נכרי דהא רק ארי' דרבע עליה דאין מפרישין ביו"ט והוי מ"מ כאפשר למיפלגי. ובמג"א שם תמה הא במתניתן דכיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט נמי נימא דאפשר למיפלגי בלישה ובכ"ז מותר לאפות וכבר ביארו האחרונים אף דשם ארי' דאיסור דאורייתא רבע עליו דיעבור על ב"י ובי"מ מ"מ מדאורייתא יכול להפריש ולשרוף קודם שתחמץ כמו שכתבו תוס' שם רק מדרבנן אסור ובכ"ז מותר לאפות. ונראה ליישב דהא כל מה דאמרינן חלת חו"ל אוכל ומשייר ואח"כ מפריש כתב המרי"ו מובא בטו"ז יו"ד הלכות חלה דהטעם הוא דבדרבנן אמרינן יש ברירה והוברר למפרע שמה שמפריש הוא חלק החלה ומה שאכל בהיתר אכיל וא"כ י"ל עד כאן לא שרינן לאכול הפת על סמך שיפריש אח"כ רק אם כבר אפה אבל אם גילגל העיסה מעי"ט ועדיין לא נאפה אינו רשאי לאפות דממ"נ אם לא יאכל ממנה ביו"ט הוי אפיה שלא לצורך ואם יאכל וישייר ויסמוך על מה שיפריש אחר יו"ט א"כ בהכרח צריך אתה לומר דהוברר למפרע שמה שמפריש הוא חלק החלה ומה שאכל היה של היתר א"כ ע"כ אפה שלא לצורך הדיוט דאל"כ הוי תרתי דסתרי והמרדכי סובר כשיטות הסוברים דאף בחד טירחא לבשל או לאפות ביחד קדירה אחת או פת אחת בעדו ובעד נכרי ג"כ אסור מטעם דאפשר למיפלגי בלישה וכמבואר מדברי תוס' פסחים שם שהקשו מה מועיל היתר לאפות מטעם הואיל אי בעי בצע מכל חדא וחדא הא זה ג"כ אסור מטעם דאפשר למיפלגי בלישה וכתבו דל"ה רק איסור דרבנן וגבי חלה לא אסרו משום תיקון חלה ועיין ד"מ (סי' תקי"ב ובב"י שם משם האורחות חיים ובמג"א שם (ס"ק ג' ובמ"ש אא"ז מ"ו ז"ל בקונטרס מים חיים (סי' ח"י) שבספר דברי חיים וא"כ ביו"ט אחר שאינו של פסח דל"ש תיקון חלה דיכול להשאיר העיסה על אחר יו"ט אסור. אך לפי"ז יש להבין בסוגיא שם הא דמותר לר"א לאפות מטעם הואיל אי בעי בצע מכל חדא וחדא ואף אם מפריש אח"כ חלה שלמה מ"מ מותר מטעם הואיל [וע"ש ס' חכמת שלמה וברש"ל בתשובה דהוכיח מזה ממה דצריך לבא להואיל אי בעי בצע ולמאי צריך לבצוע מכל חדא וחדא הא יכול לבצוע מחדא על כולם וגם באמת יעשה כן וליכא טירחא בזה א"ו דצריך או שיפריש עוגה שלמה על כולם או לבצוע מכל חדא וחדא ולא סגי אם מפריש פרוסה מאחת על כולם. ותמהני על רבינו הגדול מרן עק"א ז"ל בדו"ח על פסחי' שם שעמד ע"ז בתמי' הא דין גדול הוכיח מזה המהרש"ל וכנ"ל] ויקשה אם מפריש אח"כ חלה שלמה ואינו בוצע מכל חדא וחדא נימא לחומרא דילמא יש ברירה והוברר שזה חלקו של כהן ואפה שלא לצורך. בשלמא אם באמת בוצע מכל

חדא וחדא לא מחמרינן מטעם הואיל דאפשר למפלגי בלישה כיון דל"ה רק איסור דרבנן שרי משום תיקון חלה אבל אם אח"כ מפריש חלה שלמה אם יש ברירה הוברר הדבר שלמפרע אפה שלא לצורך ואינו דומה להואיל אי מיקלע אורחים הרי דעל ספק מלאכת אוכל נפש אינו חייב ולעולם כל היום הוא בספק דלמא מימלכו אורחים לבא ואם יבאו ויאכלו לא עשה איסור אבל לענין הפרשת חלה שתלוי בו ולהפריש חלק הכהן מוכרח שוב אם נאמר י"ב הוברר שזה חלקו של כהן ואפה שלא לצורך:

ונראה דהנה מה שס"ד דר"א ור"י פליגי אם טוה"נ ממון ע"כ הא דשרי לאפות לר"א הא אף אם טוה"נ ממון ועובר אם לא יהי' נאפה מ"מ מוטב שיעבור בב"י בשוא"ת ממה שיעבור בקו"ע על ל"ת מלאכה וע"כ אתינן לסברת הואיל אי בעי בצע מכל חדא וחדא וע"כ צ"ל דר"א לשיטתו דסובר אין ברירה בבירור כמבואר ש"ס נדרים (דע"ד) דאי יש זיקה בשומרת יבם אין ברירה ואף שניהם אינן יכולין להפר כיון דבשעת הפרתן אין ברור לנו מי הוא אישה [ועיין טורי אבן ר"ה (דף י"ג) דכ' דר"א סבר בכורות (דף נ"ז) לגבי אחין שחלקו לענין מעשר בהמה דיש ברירה וכתבתי בגליון דשם הוא ר' אלעזר אבל ר' אליעזר מוכח מש"ס נדרים הנז' דסובר א"ב ובביצה (דף ד') דר"א סבר נשחטה הוברר דלאכילה עומדת הרי דסובר י"ב וכן ביצה (דף ל"ד) ועוד אמר ר"א עומד אדם על המוקצה וצריך לחלק בין דרבנן לדאורייתא] וכיון דא"ב שפיר רשאי לאפות כ"ז שלא הוברר ולמה דמסיק הש"ס דכ"ע סברי טוה"נ אינו ממון רק דפליגי בהואיל י"ל אף לדידן דפסקינן בדאורייתא א"ב מספק וא"כ היכא דהחומרא יהי' דאם יש ברירה עביד איסורא אמרינן להחמיר מספק דילמ' יש ברירה א"כ כיצד יהי' רשאי לאפות הא אם יפריש אח"כ חלה שלמה דילמ' יש ברירה והוברר למפרע שזאת היא החלה ועשה מלאכת אפיה שלא לצורך. יש לומר דהנה אם טוה"נ אינו ממון א"כ אין לו שום תועלת מאפית החלה רק שהוכרח לאפות כדי שלא תחמיץ ושלא יעבור על ב"י וכיון דאינו צריך לעצם האפיה רק לסלק ממנ' החשש חימוץ הוי מלאכה דאצל"ג וכמו מכבה גחלית ברה"ר בשבת שלא יזקו דהוי מלאכה שאצל"ג והחופר גומה וא"צ אלא לעפרה והמוציא מת לקברו דכולן הוי לסלק הדבר וה"נ עיקר תועלת ותכלית האפיה הו' שלא יחמץ העיסה ואינו אסור אלא מדרבנן בשלמא אם נאמר טוהנ"מ שפיר יש לו תועלת מן האפיה בעצם דיהיה לו אח"כ טוה"נ לתת לכל כהן שירצ' אבל אם טוה"נ א"מ היינו דאינו שוה כלל וכמו שהוכחתי בהגהותי בד"ח דיני חמץ (סי' כ"א) מש"ס כתובו' (דף ק"ה ע"ב) ורמ"א יו"ד (סי' ק"ס ודלא כמו שכתב במקו"ח וכן מבואר מירושלמי סוף מס' נדרים דאי טוה"נ א"מ אינו רשאי לקבל עבור זה ממון א"כ אין לו שום תועלת רק לסלק איסור חמץ והוי

מלאכה שאצל"ג ומה שהקשה השא"ר דאף אי טוהנ"מ יפקיר הטוה"נ וכ' דבכ"מ טוה"נ א"מ רק לגבי חמץ לא גרע מגול"מ וכבר כתבתי בזה לעיל (סי' ד') ולדברי הירושלמי דאינו רשאי לקבל עבור זה ממון ע"כ הפירוש אי טוה"נ ממון היינו שיכול לקבל ממון בעד זה ובכ"מ הוי ממון והא דהקש' דיפקיר הטוה"נ צריך לומר דהא באמת מה טוה"נ יש לו בו מי פתי יתן לו ממון בעד עיסה חלה טמאה הא כל כהן לא יקבלנו שלא יעבור על ב"י והמקו"ח כתב בזה כיון דבאמ' הא דעובר על כל חמץ שלו חידוש הוא דא"ב ועשאה הכתוב כאלו הוא ברשותו לכן גם בזה כיון דאם ל"ה חמץ היה שוה טוה"נ והיה ברשותו אוקמי' הכתוב ברשותו אולם יש לגמגם בזה בשלמא כל חמץ דעלמא כבר הי' שלו וברשותו קודם זמן איסור וחידשה התורה אף אחר זמן איסור אינו יוצא מרשותו אבל בכה"ג דאינו שלו וחלק של כהן הוא שמפריש רק טוה"נ נשאר לו וכיון שלא ימצא מי שיקבלה איזה זכות שייך לו בה ואף בקנה חמץ בפסח דלוקה וכתב הרשב"א בתשובה (סי' קע"ו) אף דאיסורי הנאה אין לו בו זכי' מ"מ בחמץ גלי התורה הרי דאף לקנות מחדש גלי לן התורה דעובר ואוקמי' ברשותיה היינו מ"מ כיון שרוצה לזכות אמרינן דרואין כאילו נ"ה חמץ דזוכה כן אף שהוא חמץ ואסור בהנאה זוכה בו לענין שיעבור על ב"י משא"כ בחלה כיון דלא יקבלנ' הכהן איזה זכות יש לו בהעיס' למימר טובת הנ"מ לאוקמי ברשותו כדי שיעבור עליו וצ"ל כיון דאם תאמר שלא יעבור שוב לא יהי' אסור אחר הפסח וישאר לו בו שפיר טוה"נ על אחה"פ והוי גורם לממון לכך עובר וכיון שכן שפיר א"י להפקיר דהוי כדבר שלא בא לעולם [ועי' מ"ש לעיל להשיב ע"ז] עכ"פ אם טוה"נ ממון שפיר הוי מלאכה הצל"ג אבל אם טוה"נ אינו ממון שפיר הוי מלאכ' שאצל"ג וליכ' רק איסו' דרבנן ובדרבנן סמכינן לקולא לומר שוב אין ברירה:

וי"ל ג"כ בישוב קושית תוס' אמאי סמכינן לכתחלה על הואיל הא רבה לא אמר רק דאינו לוקה ולמ"ש י"ל דהא בש"ס ביצה ((דף כ"א) הקשו אמאי עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה מותר לאפותו ביו"ט הא אפשר למפלגי' בלישה ומשני הואיל דאפשר לפייסן בנבלה והקשה הש"ס הא ר"ח לית לי' הואיל ומשני כגון דאית לי' נבל' והקשו הראשוני' הא אף לרבה דאית לי' הואיל מ"מ לכתחלה אסור רק האופה אינו לוקה וכ' שם בש"מ דלרבי עקיבא דדרש מנפש אף נפש בהמה מותר לעשות מלאכ' בשביל בהמ' רק מדרבנן אסור ומשום הואיל מותר לכתחילה איסור דרבנן וכן כתב הש"א (סי' ק"ד) לדון דמשום הואיל מותר אף לכתחלה איסור דרבנן ביו"ט א"כ ג"כ לענין חלה כיון דאי טוה"נ א"מ ליכא איסור דאורייתא במלאכת אפיה ביו"ט כיון דלא הוי רק מלאכה שאצל"ג ולפ"ז כיון דל"ה רק מלאכה דרבנן לא קש' דנימא יש ברירה

כיון דאליבא דידן מספקא לן אם יש ברירה או א"ב ובדרבנן היכא דיש להקל ולומר אין ברירה אמרינן להקל כמו שהעלה הש"א דיני חמץ ואם א"ב מותר לאפות מטעם הואיל דאי בעי בצע מכל חדא:

ולפ"ז א"ש דברי הרי"ף כיון דרבי אמר הלכה כר"א ולדידן לא נוכל לומר דעובר על ב"י מטעם טוה"נ ממון דאם טוה"נ ממון אז הוי אפיתו מלאכה הצל"ג והוי איסור דאורייתא ואיך נתיר לו לאפות ע"י הואיל כיון דאח"כ יפריש כיכר שלם אם לא יבצע מכל אחד ודילמא יש ברירה וקעביד איסור דאורייתא לכך הוכיח הרי"ף דע"כ סובר הטעם דעובר לא משום טוה"נ דא"מ רק מטעם הואיל אי בעי מתשל וטוה"נ בכה"ג א"מ וממילא הוי משאצל"ג ולא הוי מלאכת אפיה מלאכה דאורייי' רק איסד"ר ובדרבנן אמרינן שוב אח"כ לקולא דא"ב לכך יש לאפות ושפיר הוכיח דאמרינן הואיל כרבה והא דלא הוכיח דקי"ל הואיל מהא דשרינן מטעם הואיל אי בעי בצע מכל חדא וחדא הוא משום דנוכל לומר כיון דע"כ לא הוי רק איסור דרבנן י"ל דסמכינן על הואיל אבל מאן לימא לן דבאיסורי דאורייתא אמרינן סברת הואיל לכך הוכיח מדאמרינן הואיל אי בעי מתשל עלה ובדאורייתא אין חילוק בין לחומרא או לקולא ועיין ר"ן מס' שבת סוף פ' המצניע דהרי"ף פוסק כר"ש דמלאכ' שאינה צל"ג פטור ועיין ב"י (סי' רע"ח). וכן יש להוכיח מדברי הרי"ף עירובין פ' המוצא תפילין שכ' בהא דאם רק חייב וה"מ לר"י דמלאכה שאצל"ג חייב אבל לר"ש הוי מלאכה שאצל"ג משמע דפוסק כר"ש וכן מבואר מדברי רמב"ן מלחמות מס' שבת ועיין מס' שבת (דף ע"ה) האי מאן דסלת סולתי ופי' הרי"ף דמוציא מעט קמח דק דק דחייב משום טוחן הרי אף דא"צ לטחינה הזאת ג"כ חייב עי"ש במאירי בחידושיו שהקשה באמת כן על הרי"ף ואכ"מ ליישב:

אך גוף הדבר דאיסור דרבנן יהי' מותר אף לכתחל' היכא דשייך הואיל שכ' הש"א וכן הש"מ הנ"ל לא כל אפין שוין ע"כ בזה דהא מבואר ביצה (דף ז' ע"ב) רבה סבר אי איכא עפר למטה אין אי לא לא חיישינן דילמא מימלך ולא שחיט והיינו דאם מימלך ולא שחט נמצא שחופר בחנם ושם ע"כ אייר בדקר נעוץ דל"ה רק איסור דרבנן הרי דרז"ל לא רצו להתיר איסור דרבנן אף אם ברור לו כעת שישחו' וחיישי לדילמא מימלך ולא ישחוט ויתעבד איסור דרבנן על מגן מכ"ש דלא שרינן לעשות לכתחל' איסור דרבנן על סמך דהואיל אי מקלע דלדבריהם מהראוי להתיר לו שישחוט מק"ו אם מותר איסור דרבנן לעשות מטעם הואיל אי מקלע לו לצורך ק"ו אם כעת נראה לו הצורך שלא נחוש לדילמא מימלך ולא ישחוט כיון דאף אם לא ישחוט לא יעשה רק איסור דרבנן וכן שם ד"י וי"א דחיישי לדילמ' מימלך מבואר דמכ"ש דלא סמכינן על הואיל וכן כבר הביאתי להעיר

בזה בהגהותי בד"ח בקונטרס מים חיים שם למרן אאזמ"ו וזצ"ל (סי"י) מביצה (דף י"א) מולח אדם כמה חתיכות בשר אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת ורב אדה בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא חזינן דבאין צריך לו אפילו חתיכה אחת אסור ואמאי נימא הואיל אי מקלעי לי' אורחים ושם ליכא רק איסור דרבנן דמדאוריית' אין עיבוד באוכלין כמבואר שבת (דף ע"ג) ודוחק גדול לומר דשם איירי בענין דל"ש הואיל וכן מן (די"ז) שם מי שלא הניח עירובי תבשילין ה"ז לא יאפה ולא יטמין והטמנ' הוא רק איסור דרבנן ועוד מכמה מקומות בהלכות יו"ט לאסור איסור דרבנן לכתחלה אף במקום דשייך הואיל ודברי הש"א צ"ע ברם בדברי ש"מ י"ל דכת' לכ"ע שרי לאפות לצורך כלבים אלא מדרבנן אסור כיון דאפשר להו בעיסה שרי טירחא כי האי היכא דאית בי' הואיל אף לכתחל' היינו טירחא כי האי דעושה בחד טירחא לצרכו ועי' מ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני יו"ט (סי' א') ואם יזכיני ה' יבואר עוד בדיני יום טוב בזה וראיתי ברוקח (סי' רע"ז) וז"ל שאם ירצה יפריש חלה קטנה ויאפנה ומאכיל לכהן קטן כדאמרינן בבכורות ואם אין שם כהן קטן קי"ל כר"א דאית לי' הואיל ואי מקלע כהן קטן אכיל הלכך מותר לאפות' או אם חפץ יאפ' הכל ויקראו שם לאחר אפיתן עכ"ל וכ"ז דלא כתוס' ורוב ראשונים דלכתחלה לא סמכינן על הואיל לכן לא תקרא שם עד שתאפה וגם מ"ש לומר הואיל אי מקלע כהן קטן מבואר בטור ורמ"א (סי' תנ"ז) דדוקא אם יש כאן כהן קטן שלא ראה קרי אז מותר ובפרט למה שהוכיחו התוס' פסחים דהואיל דלא שכיח ע"כ ל"א אין לנו לא שכיח יותר מזה שיזדמן לו אורח ביו"ט כהן קטן שלא ראה קרי לכן סתם הרמ"א דל"א להתיר רק כשיש כאן כהן קטן:

אמר המחבר כאשר בעזה"י נגמרו לצאת מדפוס העלים מדיני פסח הגיע לידי ספר זית רענן חלק ב' הנדפס מחדש ע"י בן כבוד שארי הגאון האביר המחבר זלה"ה ה"ה ידי"נ הרב הגדול שיחי' ובפתחי הספר ראיתי שמה (סי' ח') מובא פעמיים דברי אאמ"ו הגאון ז"ל מדיני פסח אשר שמע משמו והשיג עליו ובמחילה מכ"ת של הגאון המנוח ז"ל כי לא שם עיונו בדברי אאמ"ו ז"ל בספרו דברי חיים לכן השיג עליו וכל מעיין ישפוט בצדק וישכיל ויבין כי על מגן השיג עליו והדברים פשוטים בכ"ז מצוה וחובה עלי להיות בן מכבד אב ולהציג הדברים מול עין הרואה יען כי באו לידי הדברים עת זכיתי לסיים דיני פסח בעזה"י בחיבורי:

באות א הביא דברי אאמ"ו שהשיג ע"ד הנו"ב ורעק"א ז"ל דדעתם בנכרי שהלוה לישראל על חמצו והרהינו אצלו דמהני ביטול של ישראל ההוא אמר דל"מ דהוי א"ב והביא ראי' מדברי הרמ"א יו"ד (סרנ"ח ס"י) דאינו יכול הלוה להקדיש המשכון. וכבוד שארי הגאון

בעל ז"ר ז"ל הסכים ג"כ לזה משום דכל עיקרו של ביטול הוא מטעם הפקר וא"י להפקיר דבר שאינו ברשותו כ"כ משכון ואף נכרי מישראל דלא קנ' משכון וראי' לזה מדברי המרדכי סוף פ' הספינה ומדברי הרמ"א אינו ראי' דהתם בישראל מישראל דקונה משכון עכ"ד והמעיין בדברי רמ"א יו"ד יראה שמקורו מדברי המרדכי הנז' והרמ"א סתם בכל משכון אף אם הוא ביד גוי כמו דמבואר במרדכי ואאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני חמץ (סי' ו' וסי' י"א) הביא דברי ר"י ודברי ש"מ כתובות ((דף נ"ט) דאף במשכון קרקע דלא שייך בי' קנין מדר"י דבע"ח קונה משכון מ"מ מה שכנגד מעותיו א"י להקדיש וכן מבואר מדברי הש"ך יו"ד (סי' רכ"א ס"ק מ"ד) ומה לו להביא יותר:

ברם בגוף הדבר לענין ביטול אף כי הגר"ע ז"ל והמקו"ח (סי' תמ"ח) כ' ג"כ דבגזל חמץ פסיקא להו דהנגזל א"י לבטל דאינו ברשותו והשיג מזה על ס' תורת השלמים מבעל ח"י מ"מ יש למשדא בי' נרגא ומצאתי מקום לדברי הח"י וכן בזכרוני דפשיטא לי' לבעל כנסת יחזקאל (סי' ל"ד) שהשיג על התורת השלמים שכתב ממה דגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאסור אחר הפסח אף דנגזל אינו עובר על ב"י וכ' הכנ"י דשם הבעלים פשעו שהי' להם למכור החמץ לגוי אגב חצירו או לבטל כמ"ש המג"א והטו"ז (סי' תמ"ג) ומאד דבריו תמוהין הא הלכה גלוי לכל הוא דאין אדם יכול למכור ולהפקיר דבר שא"ב והמג"א והטו"ז איירי בפקדון דכל היכא דאית' ברשות' דמרי' איתא משא"כ בגזילה אולם להמבואר בש"מ ב"ק (דף ל"ג) דאף בגזלן גמור אם הקדישו הנגזל והעמיד אח"כ את הגזלן בדין והוציא מידו ה"נ דקדיש והא דאמר ר' יוחנן דאינו קדוש הוא דוקא היכא דלא הוציאו בדיינין ואחר שגבאו בשור תם ולא קבל הדמים אנו רואים כאילו מעיקרא כשהקדישו הי' כבר בא ברשותו. ובהגהותי לדברי חיים (סי' ל"ב) בדיני מכירה הביאתי ראי' לזה מאביי דסובר בע"ח למפרע גובה ואי אקדיש מלוה קדוש כשגבה לבסוף וכתב שם רש"י דלא אקדיש גוף החוב רק מה שיגבה נאמר גם כן דלא יהני ההקדש דהוי אינו ברשותו עכ"פ ואף בקרקע במקום דא"י להוציא בדיינין הוי כאינו ברשותו ושם ג"כ א"י להוציא בדיינין הקרקע דיכול לסלקו בזוזי וכן אף במטלטלין אמרינן למפרע גובה כמ"ש הרמב"ן שם ואמאי הא אינו ברשותו הוא א"ו כיון דגבאו לבסוף חל ההקדש והמכר למפרע כמו בשור תם והביאתי עוד שם מדברי הטור והרמ"א ח"מ (סי' ת"ז) דאף בזה"ז דאין דנין דיני קנסות מ"מ אם מכרו הניזק מכור וכשיתפסנו יקחנו הלוקח ועי"ש בסמ"ע אע"ג דאין לו בו דבר עד שיתפסנו אפ"ה מכירתו מכירה וזה הוי ודאי אינו ברשותו דא"י להוציא בדיינין כלל רק תפיסתו מהני ובכ"ז מהני אח"כ המכירה ועוד כתבתי שם בזה א"כ בידו להפקיר ג"כ חמץ שביד הגזלן או למכור דאח"כ כשמחזירו

חל למפרע והא דכתב הרמ"א והמרדכי דא"י להקדיש המשכון אף דהקדש מפקיע מידי שעבוד מ"מ כיון שהוא ברשות מלוה הוי כא"ב היינו דא"י לאסור על המלוה דאם יחול ההקדש מהשתא מאין יגבה חובו ועיין ש"ך ח"מ (סי' רי"א) דכתב לענין המותר מן החוב דוקא להקדיש א"י אבל למכור יכול ועי"ש בנתיבות וא"כ מ"מ יש לומר כיון דיכול להפקיר ולמכור לאחר שיפדנו דמהני המכירה ואף במה דאינו בידו כלל חל המכירה למפרע כשנתקיים התנאי כמבואר ברמ"א ח"מ (ס"ס רי"א) וכמו שהאריך שם בדיני מכירה אאמ"ו ז"ל להביא ממרחק ראיות מגירושין וקידושין והדבר מבואר ברמ"א הנ"ל מכ"ש שיכול למכור משכון כשיתקיים התנאי ויפדנו דיחול המכירה מעכשיו וממילא מהני הביטול ג"כ ובגזל נמי לדעת הש"מ י"ל דמהני המכירה:

אולם בהשמטות שם הבאתי מדברי המרדכי ב"מ (פ"א) ותשובת רשב"א דמבואר דבגזילה ל"מ המכירה אף אם הוציא בדיינים והראי' שהביאתי מאביי דאקדיש מלי' דמהני בארתי במקום אחר באורך ליישב הדברים ויבואר אי"ה בחלק ח"מ וא"כ לא מהני בגזילה המכירה וההפקר וכמו כן הביטול ל"מ אך למה שבארתי לעיל בסוג ביטול החמץ מדברי הר"ן והרמב"ן חידושי פסחים דלא יחזיקו כשלו ויחשבנו כעפר ושלא יהי' רוצה בקיומו ובארתי דאף על חמץ שברשותו והוא של גוי רק דקבל עליו אחריות י"ל דג"כ מהני עיין לעיל (סי' ב') באורך טעם הדברים. א"כ כ"ש חמצו רק שא"ב מדוע לא נאמר דמהני שיהי' חשוב כעפר כל זכות שיש לו בו ועי' תשובת ב"ח (סי' קכ"ד) ובמה שהשיג עליו הקצות החושן (סי' רי"א) ובנתיבות שם מה שישב דברי הב"ח דלענין ביטול חמץ מהני הגלוי דעת קודם שנתחמץ דאינו רוצה במה שזיכה לו רחמנא עי"ש וה"נ דכוותה כיון דגוף החמץ הוא שלו ויש לו בו זכות ולדעת הרמב"ם אף כשממושכן ביד אחרים עובר עליו מדאורייתא י"ל דמהני הביטול שלא להיות לו זכות בממון זה וכמו עפרא יחשב לו ואינו רוצה בקיומו:

ובגוף השאלה בזית רענן היכא שביטל כראוי ונאנס על הביעור אם קנסינן לי' דדעתו להקל לולא שאת פני הנו"ב והגר"ע ז"ל וכן אאמ"ו ז"ל בספרו שם הביא הכרעה בזה משם רבינו מנוח דהיכא דבטל ולא בדק כלל אף דהיה אונס חיישינן להערמה אבל היכא דביטל ובדק כראוי וביער רק על איזה פרט הי' אונס אשר לא הי' בידו לבדוק בהא ל"ח להערמה עי"ש באורך ואני כבר כתבתי שמה בהגהותי דברמב"ן חידושי פסחים מבואר אף דהי' אונס על פרט א' ג"כ אסור אחר הפסח עי"ש (דף נ"א) דגרס חנות של נכרי ומלאי של נכרי ופועלי ישראל נכנסין שם חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנא' וכתב לא מפני שאומרים שמא מיד פועלי ישראל נפל בפסח דלא נחשדו ישראל על

כך אלא שמא מיד פועלי ישראל נפל קודם פסח ואין בעל החנות זוכה בו שהרי שנינו מצא בחנות הרי אלו שלו וכיון שאין בעל החנות זוכה בו אלא ה"ה של מוצא כ"ז שלא זכה בה אדם ברשות הבעלים הראשונים עומד ולא מבעי למ"ד הפקר כמתנה כו' דהו"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור בהנאה אלא אפי' למאן דל"ל הכי הכא גזרינן ובודאי דהא מתני' ר"ש היא כו' וש"מ דכי קניס ר"ש חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח לאו דוק' בעבר עלי' בב"י ובל ימצא אלא בין שוגג בין מזיד בין באונס בין ברצון קנסינן עלה דהא חמץ זה שנמצא בחנות שאסור בהנא' קודם פסח אבד הימנו והוא של מוצא ולא עבר עליו כלל בב"י ובי"מ אעפ"כ אסור לאחר הפסח וטעמא משום קנסא עכ"ל והאריך עוד להביא ראיה מהא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאומר לו הרי שלך לפניך ואסור אף דלא עבר הנגזל וזכינו לדעת הרמב"ן דאף שודאי ישראל שנאבד ממנו החמץ ביטל ובדק כראוי דכל ישראל בחזקת כשרות והיה אנוס ע"ז שלא ידע שנפל ממנו והיכן הוא ומה הו"ל למעבד אעפ"כ אסור בהנא' ועיין מקו"ח (סי' תמ"ט ס"ק ב') שכיון ג"כ קצת לדברי רמב"ן אבל לא מטעמו שהוא כ' דיאוש לא הוי עד דאתי לרשות זוכה וחלק מהפקר ולכך אסור אחה"פ וברמב"ן מבואר דלרבנן דהפקר אינו כמתנה כמו כן אבידה לאחר יאוש יצא מרשות בעלים וכן מבואר ברמב"ן בש"מ ב"מ (דף י') כמו שהארכתי בזה במ"א אולם אעפ"כ אסור אחה"פ אף דמסתמא עביד הישראל כל מה דהו"ל למעבד ודלא כדעת רבינו מנוח גם מוכח מדברי רמב"ן דאף באם נכרי גזל מישראל דאין שום אחד עובר על ב"י ג"כ אסור אחה"פ וכדעת החק יעקב (סי' תמ"ח סק"ד) ודלא כדעת הרי"ט אלגז"י ז"ל בס' הלכות יו"ט המובא בדברי אאמ"ו ז"ל שם מדהוכיח מגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאסור אף דהנגזל לא עבר בב"י וכ' וא"ת כיון שגזלו חייב לבערו ועבר עליו מש"ה אסור והלא אין קנס זה אלא לבעלים הראשונים והם לא עברו עליו בכלום אלא ש"מ שקנס זה בין בשוגג כו' הרי דלא משום דעבר הגזלן נאסר רק של ישראל בכל אנפי אסור אחה"פ ממילא אף בגוי שגזל ג"כ נאסר כמובן:

באות ג שם כתב בנידון ששואל אחד שאל מאאמ"ו ז"ל בא' שמכר חמצו בע"פ והי' קנין כסף ושטר מכירה בקנין אגב כנהוג ונודע לו אח"כ ששכח לחתום על השטר וציוה הרב השואל שיכתוב שטר מכירה בחה"מ ובשטר ראי' אף דיכול לחזור נקנה הקרקע למפרע כיון דכסף עושה קנין ואאמ"ו ז"ל כתב מלבד דשטרי דידן שטרי קנין המה אף בשטר ראיה אינו מועיל כיון דטרם שחותם הי' ביד שניהם לחזור הוי ברשות ישראל לענין ב"י לא מבעי לדעת רדב"ז דבמתנה ע"מ להחזיר אסור מה"ד אף דמקיים התנאי ה"נ ביד כל א' לחזור ואף לדעת המג"א היינו אם הוא ביד נכרי אבל בבית ישראל לכ"ע

אסור והאריך בזה בדברי הרדב"ז והמג"א וכבוד הגאון המנוח בעל ז"ר ז"ל כתב ולא דבר נכונה בזה דהואיל לא אמרינן רק על חמץ גופי' משום דכ' בי' לא ימצ' שלא יהי' לישראל שום צד מציאות כגון קבלת אחריות כו' אבל הכא לגבי החמץ ליכ' משום הואיל שהרי מכורה וקנויה לו בלא שטר רק מפני קבלת אחריות כמ"ש בעל מקו"ח (סי' ת"מ) דהוי כאחריות עולם והוי כחמצו של נכרי בביתו של ישראל ובאחריותו של ישראל ומשום ה"ט צריך להקנות לו הקרקע' ותו לא איכפת לן באחריותו מפני דהוי כחמצו של נכרי בביתו של נכרי ונמצא דתורתו של הואיל בנידון זה היא רק על הקרקע דהוצרך לשטרו רק שהחמץ יגרר ממילא בזה אחר הקרקע ובדבר שאינו חמץ ל"מ מידי לאוקמי ברשותו משום תורתו של הואיל עכ"ד ימחול לי ע"כ בג"ע אף אם יהבינא לי' דהואיל הוא רק לגבי חמץ כמ"ש רבים מהאחרונים ודלא כתוס' פסחים בסוגיא דהואיל מ"מ הא אמ"ו ז"ל השיב להרב השואל דצוה לחתום בחה"מ ואז הי' לנו ספיקא לגבי דאורייתא אם כסף קונה לנכרי מישראל או לא ומשיכה ל"ה רק קנין אגב ואם ליכא שטר על קנין הקרקע יכול כל אחד לחזור מקנין הקרקע ואין כאן לגבי חמץ רק קנין כסף לחוד ומה זה שכ' דלגבי חמץ ליכא משום הואיל דמכורה וקנוים לו בלא שטר הא בלא שטר אם נתבטל קנין הקרקע שוב ליכא קנין אגב ואנן לא סמכינן על קנין כסף לחוד א"כ צריך לקנין חמץ קנין קרקע ואם חוזר מקנין הקרקע נתבטל קנין החמץ בפרט דישראל הוי המוחזק ואף אם יתרמי אחר הפסח כבר נתלבטו הרבה אחרונים בדברי הח"י והמק"ח לדון דדין ממון כיון דמוקמינן על מרא קמא גורר גם האיסור אחריו וכמ"ש אמ"ו ז"ל בספרו (סי' ג' וראשית הדברים ודאי נכונים דצריך לקנין קרקע לגמור הקנין מטלטלין בפרט אמ"ו ז"ל נשאל מהרב שצוה לחתום בחה"מ וזה ודאי אינו נכון כלל וכל המודה על האמת יענה ויאמר כי בחה"מ פסח שחל עליו חובת ביעור חולין הוא לעשות כן לגמור המכיר' שיחול למפרע ואף לחתום אחה"פ הוא דוקא באופן אם נסמוך על קנין כסף לחוד בדיעבד או ע"ד הב"ח דבשביל הואיל לא נאמר לאחה"פ. ודוגמת שאלה כזה נשאלתי בהיותי בחו"ל פ"א באחד יורש שמכר חמצו בקנין כסף וקנין אגב מכירת קרקע ולא הי' בר עשרים שנה דיכול לבטל מכירת הקרקע וממילא לא נשאר רק קנין כסף לחוד כיון דנתבטל קנין אגב ודנתי בזה הרבה אם גם הלוקח יכול לבטל המקח כיון דהמוכר לא בן עשרים ותליא במחלוקת הפוסקים ויבואר דבר זה אי"ה בחלק ח"מ. וה"נ בנידון דנשאל אמ"ו ז"ל כיון דשניהם בין הלוקח בין המוכר יכולי' לחזור בטרם שבא השטר לידו ואם חוזר מן הקרקע לא נשאר לגבי חמץ רק קנין כסף לחוד בודאי אם היינו פוסקים לדבר ברור דנסמוך לגב עצם הקנין לענין חמץ לאחה"פ על קנין כסף לחוד

והריעותא לא הי' רק אם נתבטל קנין הקרקע הוי כחמץ של נכרי באחריות ישראל בביתו של ישראל הי' צדדים הרבה להקל אחה"פ וגם כיון דל"ה רק גורם לממון ועל ידי הואיל ל"ה ג"כ רק כגורם לממון הוי כגורם דגורם ועיין מ"ש לעיל (סי' ה') ליישב מטעם זה שיטת המג"א (סי' תמ"א) בישראל שהלוה לנכרי שכתב המקו"ח בטעמו דביד ישראל לומר הרני כאילו התקבלתי ובח"ש כתב כיון דממילא שלא ע"י מעשה יהי' שלו הוי כגורם לממון וכ' דהוי כגורם דגורם:

ומ"ש עוד בז"ר ולברר הדברים והכרח דלא נאסר אחה"פ כשמקיים התנאי והחזירו לידו אחה"פ משיטת הטו"ז דעובר מחמת ספק שמא לא יפדנו הנכרי ובפדאו הנכרי מותר בהנא' ולמה לא נאסר משום דעבר הישראל כמו שהקש' בס' דברי משפט אלא ודאי כיון דנתברר למפר' דלא עבר מותר עכ"ד לא אדע הכונ' הא דעת רדב"ז דכל שהתנאי תלוי הוי כפקדון וכ' להדי' (סי' מ"ג) בלשונות הרמב"ם אף דנתקיים התנאי ונמצא למפרע דהחמץ הי' של נכרי מ"מ בשעת קיום התנאי כבר עבר הישראל ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר הרי דדעתו דלא אזלינן בתר מקומו ושעתו ועי' במפרשי המג"א סי' תמ"ח) דאף אם עבר בספק ב"י קנסינן לי' לאסור אחה"פ והפ"ח פוסק כדעתו:

וקושית אאזמ"ו ז"ל בד"מ כראי מוצקים ע"ד הטו"ז דכיון דדעתו דהיכא דהוי ספק בפסח שאפשר שיהי' שלו לגמרי חמור טפי מאחריות ואם בשביל אחריות לחוד אסור אחר הפסח כ"ש בזה כיון דעובר מה"ת על ב"י בפסח וע"כ לדעת הטו"ז זה מן סברא חיצונ' דעדיף מגול"מ דאל"כ מנ"ל לאוקמי קרא דלא ימצא על קבלת אחריות דילמא אשמועינן הקרא להוציא ממשמעות דלך דמשמע שהוא שלך לבד ואין עוד שום צד שאינו שלו אשמועינן הקרא דלא ימצא אם יש ספק שמא יהי' שלו למפרע עובר ומנין לן להוסיף עוד דבשביל אחריות לבד עובר א"ו דזה ידענו מסברא כיון דאפשר שיהי' שלו לגמרי חמור טפי מאחריות וכיון דע"י קבלת אחריות נאסר לאחה"פ ק"ו בזה ועיין מג"א (סי' תמ"ח) לדעת הר"ן דפקדון ביד גוי אף דאינו עובר רק מדרבנן חמור מנוקשה ונאסר אחר הפסח כיון דמדאוריית' חייב בביעורו ואמרו חז"ל דאין זה ביעור קנסינן לי' לאסור אחה"פ ק"ו בנידון דהטו"ז כיון דבבירור עובר על ב"י מטעם שאפשר שיהי' שלו ולא מטעם ספק רק בודאי כיון דמתלי תלוי הדבר באופן שיכול להיות שהוא שלו דמהראוי לאסור אחה"פ ולקנסו ומ"ש הז"ר דאגלאי מילת' למפרע דלא עבר כשפדאו תמהני ודאי לדעת הטו"ז עובר ואם הי' לוקין על לאו שאין בו מעשה בודאי היה חייב מלקות כיון דבפסח הי' עומד בספק שמא לא יפדנו ועבר בודאי בב"י ואם כן למה לא נאסר אחה"פ

ועדיף יותר טובא מקבלת אחריות כמ"ש הטו"ז ואין זה עבירה מספק רק ודאי עבירה במקום דיכול להיות שיהי' שלו דאיתברר אח"כ שפדאו:

אולם אם באנו להכריע לדינא דלא כרדב"ז הוא מוכרח מדברי רדב"ז בעצמו דכל חילו שם הוא מדברי רמב"ם דסובר בנכרי שהלוה לישראל צריך שיגיע הזמן קודם פסח הרי דאף אחר הקיום מ"מ כל זמן שתלוי בספק הוי כפקדון וממילא לדידן דלהלכה אף בהגיע הזמן אחה"פ מותר לא קי"ל כשיטת הרדב"ז במעמל"ה לאסור אחר קיום התנאי וכמ"ש לעיל (סי' ה') רק מ"מ זה דוקא במונח בבית הנכרי והתנאי תלוי ביד ישראל לבדו לקיימו שלא לפדותו וגם דמחוסר ממון ובישראל שהלו' לנכרי לדעת המג"א הוא משום דיכול לומר הרני כאילו התקבלתי ובידו לבדו אבל כשהדבר תלוי ביד שניהם לחזור ולבטל קנין הקרקע וממילא יהיה החמץ שלו דע"י קנין כסף לבד מוקמינן על מרא קמא אמרינן ביה הואיל והוי כמו בהלו' נכרי לישראל במעכשיו אם לא יפדנו דאי לאו מטע' דמחוסר ממון הו' אסור מטעם הואיל וכמ"ש אאמ"ו ז"ל בטוב טעם (סי'ב') להשיב אל השואל ובפרט דהוראת השואל הי' לחתום בחה"מ והורה אאמ"ו ז"ל דלא טוב עשה. ועוד כ' דבנידון דרדב"ז א"מ לומר הרני כאילו התקבלתי דמעמ"לה הי' התנאי שיקנה בקנין דוק' לידו והדברים מוקשי' לעין כל רוא' וראיתי בן יכבד אב בנו הרב הגדול חו"ב שיחי' בהשמטות שם הטעים דברי מר אביו ז"ל בשלשה מטעמים אולם לקושטא לא שמענו לגבי ממון דאף חזרת דמים הוי קיום התנאי אף באיתא בעינא דמה לי הן מה לי דמיהן כמו דהסכימו כל האחרונים בח"מ (סי' רמ"א) מדברי הרא"ש קידושין ואף אחר יכול לסלקו בזוזי ודאי דיכול לומר הרני כאלו התקבלתי ומה שנתן על תנאי ול"א ותחזירנו לי אולי לא רצה המקבל להתנות ועוד יש לגמגם טובא במטעמיו אפס לא באתי לידי מדה הזאת להתוכח בלעדי לברר כי אאמ"ו ז"ל דבר נכונה בזה בתשובתו להרב השואל ממנו

ודע דדברי רדב"ז שם דהחליש כח מעמ"לה וכ' וז"ל דל"ח מתנה לענין שיהי' שלו לגמרי תדע שא"י להקדישו דקי"ל כל מתנ' שאם הקדיש' אינה מקודשת אינה מתנה נהי נמי שיועיל זה התנאי לענין שחשוב כשלו לצאת בו ידי חובתו שלא יהי' שאול מ"מ לאו שלו הוא לגמרי תדע שהרי אם לא החזירו אינו מתנה וכיון שהי' באפשרות שלא יתקיים התנאי כל אותו זמן הוי כפקדון אצלו עכ"ל ולא אדע הא זה קושית הראשונים אמאי הוי מעמ"לה מתנה הא א"י להקדישו וכ' כמה סברות והעיקר כיון דאין כאן הערמ' ותנאי מילת' אחרית' הוא וכאשר יבואר אי"ה לקמן בדיני י"ט:

ומ"ש בז"ר בפשיטות דשטרי מכירה שלא כתוב בהם לעדות ולזכות רק בלישנא דהודאה לחוד זה ודאי רק לראי' בעלמא. אף אם נאמר כן אמ"ו ז"ל לא נחית לזה רק השיב דפסיקא לי' להרב השואל דשטרי דידן הן שטרי ראי' השיב דלא כן הוא ברם לדינ' אין הודאי של אחרונים מכריע בין גדולי דורות הקודמים וכבר הביא הכנה"ג ח"מ (סק"צ) דכן ד' רשד"ם דלשון הודה ל"ה רק שטר ראי' ולעומת זה הביא ד' רש"ל בתשובה שכ' דשטרי הודא' לכ"ע הוי שטר קנין ולא הכרי' בדבר:

דיני יו"ט

סימן א

כתוב בתורה (פרשת בא) כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ולמדו חז"ל מפסוק זה להתיר ביו"ט כל מלאכת אוכל נפש ולצורך אוכל נפש ושאר צרכי הנאת הגוף או צורך היום במצו' פליגי ב"ש וב"ה לב"ה אמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ולדעת רש"י ביצה (דף י"ב) כאשר הבינו התוס' ושאר הראשונים בדעתו אף שלא לצורך כלל מותר מטעם מתוך וכן כתב הר"ן שדעת הרי"ף כן והמ"מ בדעת הרמב"ם. ובתוס' שם הקשה ע"ז הא אמרינן האופה מיו"ט לחול לוקה ולא אמרינן מתוך ואפי' לרבה דלא לקי היינו מטעם הואיל ואי אתרמי לי' אורחים וראיתי בס' שעה"מ (פ"א מיו"ט) שהביא משם ר"ן כ"י לתרץ דלצורך חול אסור מטעם הכנה דרבה דדריש מדכתיב והכינו דאין יו"ט מכין לשבת ואף בהכנה בידים נמי מידרש וכ"ש דאסור מדאוריית' מיו"ט לחול דאף על גב דהכנה דממילא משתרי חול טפי משבת משום דסעודת חול לא חשיב למהוי לה הכנה ה"מ למשרי האי מידי לחול משום ה"ט אבל הדבר ברור שאם אסור לאפות מיו"ט לשבת כ"ש לחול עי"ש וכן משמע מדברי ש"מ כתובות (דף ו') שכתב ואע"ג דאופה מיו"ט לחול לוקה לר"ח היינו משום דמכין לחול עי"ש וקשה על זה דאי משום הכנה אתינן עלה הא מבואר בש"ס פסחים (דף מ"ו) דלר"ח דלא ס"ל הואיל הא דאופין מיו"ט לחול מדאורייתא הוא משום דצרכי שבת נעשין ביו"ט וממילא ר"ח לית לי' הכנה דרבה דסובר שבת ויו"ט חדא קדושה היא וממילא ל"ל הכנה דרבה וכן מבואר מס' עירובין (דף ל"ח) דר"ח ל"ל הכנה דרבה וממילא לא דרש כלל מן הפסוק והכינו את אשר יביאו דאין יו"ט מכין לשבת ולא ידענו כלל מן איסור הכנה ועי' רמב"ן מלחמות פסחים שם ובר"ן שם דמצד זה הוכרחו דקי"ל כרבה דאמרינן הואיל כיון דקי"ל הכנה דרבה ולר"ח ל"ל כלל תורת הכנה א"כ הדר יקשה כיון דאמרינן מתוך להתיר אף שלא לצורך כלל וע"כ דכל מלאכה שהוא לצורך אוכל נפש לא נאסר כלל

ביו"ט דלא הי' בכלל לא תעשה מלאכה והא דכ' אשר יאכל לכל נפש לסימנא בעלמא הוא דכתיב שכל מלאכות הצריכות לאכיל' יהיו מותרות ביו"ט וכ"כ בש"מ כתובות שם ובמגיני שלמה מס' ביצה בדעת רש"י עי"ש וא"כ הדר יקשה לר"ח אמאי לוקה ניהו דל"ל הואיל מ"מ היכי יחלוק על סברת מתוך ובמג"ש כ' לתרץ דאע"ג דהתירה התורה כל מלאכות אלו שהם באוכל נפש לא התירו אלא בזמן שראוים לעשות בהם אוכל נפש דהיינו קודם אכילה אז מותר מטעם מתוך אבל מיו"ט לחול שהוא לאחר אכיל' ואינו ראוי לבו ביום לאוכל נפש בהא לא אמרינן מתוך ובזה נחלקו רבה ור"ח אי אמרינן הואיל ואי מקלעי אורחים דהדר חזיא לאוכל נפש עכ"ד ויש להתעורר בזה דלא מצינו דבר שיהי' בחצי יום אסור ובחצי יום מותר בשלמא אם נאמר דלא התירה התורה אלא לצורך אוכל נפש ושלא לצורך אסור שפיר יש חילוק דלצורך התירה התורה ושלא לצורך אסרה אבל אם נאמר דאף שלא לצורך כלל מלאכה שהיא באוכל נפש לא נאסרה מנין לנו לומר דיש חילוק ביו"ט עצמו בזמנו בין קודם אכילה ובין אחר אכיל' ויהי' חילוק בשיעורו של יום ודומה לזה מבואר בש"ס שבת (דף קי"א) וביצה (דף י"ח) בחושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ אבל מטבל כדרכו ואמרינן הואיל וקודם טבול שרי לאחר טבול נמי שרי ועי' שם ברש"י דהואיל דקודם אכילה שרי דנראה כחפץ בבליעת חומץ לאחר אכילה נמי שרי דאין חילוק בשיעור של שבת ואם נאמר דיש בדאוריית' כגון זו דבר שיהי' חלוק ביום עצמו דיש זמן המותר ויש זמן האסור וקודם אכילה מותר אף שלא לצורך ואחר אכילה אסור שלא לצורך למה לא גזרו כן חז"ל דלאחר טבול יהי' אסור לגמוע ולבלעו וקודם טבול מותר א"ו כיון דלא מצינו זה באיסור דאוריית' לא גזרו חז"ל בזה:

ונראה דדעת רש"י ורמב"ם כמ"ש הרמב"ן על התורה (פרשת אמור) דרש"י כ' שם בפי' הפסוק כל מלאכת עבודה ל"ת למלאכת דבר האבד אתי דאפי' מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהם אסרה התורה והרמב"ן השיג ע"ז דא"כ ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד א"כ חולו של מועד רמוז בתורה. לכך פי' דמלאכה שהוא לצורך אוכל נפש אינו עבודה רק לתענוג והנאה ומלאכת עבודה היא מלאכה המשתמרת לעבודת קנין לכן בחג המצות שאמר כל מלאכה לא יעשה הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש ובשאר ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבוד' לאסור שאינו של אוכל נפש ולהודיע שאו"נ מותר ועי"ש מה שהביא מספרי כל מלאכת עבודה מגיד שאסור בעשית מלאכה מנין להתיר בו או"נ נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן כו' וכתב לפרש דעבודה נמי משמע טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבדות וא"כ הי' אפשר שמלאכות קלות אע"פ שאינן או"נ ואדם עושה להנאת עצמו מותרות ושיהי' או"נ

מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור לכן שאל מנין שההיתר הזה הוא באו"נ עד שנתיר כל או"נ אפי' בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפי' הקלות שבהם מלאכת עבוד' איקרו ת"ל מקר' קודש לגזירה שוה ששם באת כל מלאכה לאסור וכל או"נ להתיר יעו"ש באורך וזה ג"כ כונת המ"מ ריש הלכות יו"ט והלח"מ מרגיש שם ומדקדק בדברי המ"מ ועיין פ"מ בפתיחה לה' יו"ט (פ"א אות ז') והמעיין היטב ברמב"ן יראה דלא קש' כלל ההרגשים שלהם ואין להאריך העולה מזה דמלאכת עבודת עבד לרבו אשר היא באו"נ הותרה כיון שאינו באמת עבודה אם הי' עושה לעצמו כיון שהוא באו"נ איננו עבודת עבד רק לתענוג ולהנאה לכן גם לרבו מותר ומלאכה שאינו לצורך או"נ אף שהוא דבר קל אסרה התורה ויש לומר דגם דעת רש"י כן וסובר דהא דהתירה התורה אך אשר יאכל לכל נפש דמלאכת או"נ שאינו עבודה אם עושה לצורך מותר אף שלא לצורך כלל כיון דעכ"פ אינו עבודה כיון דאינו צריך לזה כלל רק שעושה להנא' ולתענוג ומתעסק בעלמא לכך ל"ב צורך כלל משא"כ כשעושה מיו"ט לחול שאיננו לתענוג רק לצורך חול זה אף דהוי באו"נ מ"מ הוי מלאכת עבודה ולא התירה התורה כלל והי' ס"ד דבר שיש בו הפסד ממון אם לא יעשהו היום הוי כמו צרכי היום לכך כתב רש"י כיון דאין צורך לו בו היום אף שהוא מתענג במלאכתו שלא יפסיד והוי כעין מלאכת או"נ וצרכי היום מ"מ כיון דאין לו בו צורך היום ומכין בזה לחול נקרא מלאכת עבודה ואסרה התורה וזהו כונת רש"י בפירוש התורה לאסור דבר האבד ושיש בו הפסד מדכתיב מלאכת עבודה.

שוב ראיתי שהרגיש קצת מזה בס' פנים יפות פ' אמור עכ"פ י"ל דזה כונ' רש"י להתיר במלאכת או"נ מטעם מתוך אף שלא לצורך כלל כיון דאינו מלאכת עבודה רק לתענוג משא"כ כשיש בו צורך ועיקר הצורך לחול אזי נקרא מלאכת עבודה ולא שייך לומר בזה מתוך כיון דמלאכת עבודה לא הותרה כלל וי"ל דזה כונת הש"מ מס' כתובות במה שכ' הטעם דאופ' מיו"ט לחול דאסור מה"ת למאן דל"ל הואיל מטעם הכנ' היינו כיון שמכין לחול הוי מלאכת עבודה וזה פשוט:

וראיתי בפ"מ שם שהסכים לדעת הפ"ח בדעת הרמב"ם דסובר דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה והבער' בלבד ולא בשאר מלאכו' אף בשחיטה וכדומה וכ' הפ"מ להביא ראי' לזה מהא דשוחט המסוכנת דמבואר דלת"ק בעינן נמי שיהיה שהות לאכול כזית אע"פ שאינו אוכל מטעם הואיל ולמה לי שהות תיפוק לי' מטעם מתוך דהא מפתח של כלים וממון חשיב צורך היום שלא יגנב ממונו כמ"ש בש"ע (סי' תקי"ו) הה"ד מסוכנת הפסד ממון הוי צורך קצת ול"ל שהות וכ"ש אם נאמר דלא בעינן צורך קצת קשה טובא דניהו דמדרבנן אסור הא מפני הפסד ממונו התירו בלא בדיקה עי"ש ולמ"ש לדעת רש"י ודאי

לא קש' כיון דאם אין שהות עיקר מלאכתו לצורך חול והוי מלאכת עבודה שלא הותרה ביו"ט ואף לשיטת התוס' דבעינן צורך קצת ובמקום צורך קצת דמותר חשיב הפסד ממון צורך קצת היינו בהוצאת מפתח דאינו עוש' שום מלאכ' לצורך חול דג"כ לא חשיב מלאכת עבודה רק הנאה ותענוג שלא יגנב אבל היכא דעיקר המלאכה לצורך חול הוי מלאכת עבודה דלא הותרה ביו"ט. עוד הביא שם ראי' מהא דאיבעיא לן בש"ס בעוף שנדרס מהו לשחטו ביו"ט ואם נאמר מתוך לגבי שחיטה הוי צורך היום קצת ומכ"ש לדעת רש"י ולמ"ש ג"כ אינו ראי' כלל לא מבעי לדעת התוס' דבעי צו"ק האיבעיא הוא אם צריך שיהי' בבירור צורך אז התירה התורה מדכתיב אך אשר יאכל היינו מה שבבירור ראוי לאכול התירה התורה או אף מה דראוי מספק וכן לדעת רש"י אף שלא לצורך כלל מותר היינו במקום דלא הוי מלאכת עבודה רק לתענוג ולהנאה אבל להכין לחול אסור דהוי מלאכת עבודה ולכן האיבעיא במקום דיש ספק דילמא יתברר שתהי' טריפה ול"ה מלאכת או"נ רק מלאכת עבודה להכין לצורך חול לנכרים או לכלבים ובודאי איירי במקום דטוב יותר שיהי' בשר שחוטה וטריפה מטריפה או נבל' וי"ל דאסור כיון דלא יהי' בו צורך היום ורק צורך מחר ויהי' מלאכת עבודה שאסרה התורה:

וי"ל מה"ט דהתורה אסרה מלאכת עבודה ובכלל זה מה שהשמש עושה לרבו הוי בכלל עבודה רק כל או"נ אף בטורח מותר מדכ' מקרא קדש לגז"ש כל או"נ להתיר וכמו שכת' הרמב"ן לכן דעת מהרי"ו המובא ברמ"א (סי' תקכ"ז) דהמתענה ביו"ט אסור לבשל לאחרי' אף לצורך בו ביום כיון דאינו יכול לבשל לעצמו והיינו טעמ' כיון דבאמת הוא מלאכ' עבודה מה שמשמש לאחרים רק כיון שמותר לעשות לעצמו צרכי אכילה מותר לעשות גם לאחרים אבל כיון דאסור לעשות לעצמו ממילא הוי לגבי אחרים מלאכת עבודה ועיין צל"ח ביצה (דף י"ב) שרצה לומר דדינו דמהרי"ו הוא מדאורייתא יעוי"ש אולם בא"ר (סי' תקצ"ז) הביא חולקי' על המהרי"ו וגם הביא דאף למהרי"ו ליכא אלא איסורא דרבנן וקצת י"ל ממה דכ' בתורה יעשה בציר"י הוא לבדו יעשה לכם משמע דהתיר' התורה בפירוש אף שאחד יעשה לחבירו שוב ראיתי בב"ח (סי' תצ"ה) שכ' כן דקרא דיעשה בא לכבות בין ע"י עצמו בין ע"י אחרי' אף ישראל עי"ש ומ"ש שם הצל"ח בפירוש הש"ס בסוגיא דהואיל דקאמר הואיל ואי מקלעי לי' אורחים חזי לי' ולמה לא אמר חזי להו והעלה ע"פ שיט' המהרי"ו הנז' דמיירי במתענה וחזי לי' אי מקלעי אורחים יתירו נדרו עי"ש דבריו תמוהין עד למאד הא להדיא מבואר בש"ס שם (דף מ"ח) אבל הכא דלאורחים הוא דחזי לדידי' לא חזי וכן ממה דקאמר שם אבל הכא דחזי מיהת לאורחים מכל זה מבואר דמצד דחזי לאורחים קאתינן עלי' וכמו שפי' רש"י:

והנה אף לדעת רש"י ורמב"ם מ"מ מדרבנן אסור הוצאה שלא לצורך כמבואר להדיא מדברי רש"י כיון דיש הוצאה מה"ת כגון במכין לחול כמ"ש גזרו במידי דהוי טרחא דלא צריך כגון אבנים וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם וכתב דל"צ להזהיר איסור דבריהם בהוצאת אבנים לפי שכ' בפרק הזה שכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביו"ט אלא לצורך אכילה וכתב ודין הבערה מבואר בדי"ב דר"י סובר כי היכא דאמרי ב"ה מתוך בהוצאה ה"נ בהבערה והנה מש"ס דביצה מבואר רק דאמר ר"י הבערה ובישול אינו משנה היינו ללקות דמדאורייתא אמרינן מתוך אבל שיהי' מותר אף מדרבנן שלא לצורך אינו מבוא' ומשמ' מד' המ"מ דהרמב"ם דכולל הוצא' והבער' ביחד וכמו בהוצא' שלא לצורך אסור עכ"פ מדרבנן כן נמי בהבערה אמנם לכאור' מסוף דברי המ"מ שהביא דברי ירושלמי דביצה מהו להדליק נר של אבטלה כו' לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת אי אתה מבעיר אבל מבעיר אתה ביו"ט ומסיק אף דר"י אמר לא תאסור ולא תשרי לא סמך עליו רבינו כיון דבגמרתינו ר"י עצמו השוה אותן. ומשמע דנר של אבטלה היינו שלא לצורך כלל ואעפ"כ מותר אף מדרבנן אולם א"כ אין ראי' ממה דכ' המ"מ כיון דבגמרתינו ר"י עצמו השוה אותן הא לא השוה רק מדאורייתא ושלא ללקות אבל מדרבנן אדרבא כמו דאסור הוצאה שלא לצורך עכ"פ מדרבנן כן נמי הבערה אסור מדרבנן וע"כ צ"ל דהפי' נר של אבטלה כמו"ש הר"י המוב' בב"י (סקי"ד) שמדליקו לכבוד דאילו לבטל' ממש פשיט' דאסור ומ"ש הב"י דמדברי הרמב"ם משמע דמותר להדליק נר של אבטלה והבי' דברי המ"מ היינו ג"כ נר של כבוד ועי"ש בב"ח וראיתי בשעה"מ שהקשה על המ"מ שהרי בירושלמי גופי' בפ"א דיו"ט קאמר ר"ח בשם ר"י דהמבשל נבלה ביו"ט אינו לוקה שהותר מכלל בישול הרי דס"ל לר"י דאמרינן מתוך וא"כ לפי דעתו הירושלמי סותר את עצמו עי"ש ולא ידעתי מאי קשיא לי' הא גם הוא בעצמו כ' שם בדעת המ"מ דבכל מלאכה שהיא באו"נ עצמו אמרינן מתוך כמו בישול ואפיה רק במכשירין שאינם באו"נ עצמו לא אמרינן מתוך רק בהוצאה והבערה וע"ז הביא המ"מ הטעם בהבער' מטעם דכ' לא תבערו ביום השבת אבל ביו"ט מותר ואמרינן מתוך ועל זה כ' דאף דבירושלמי אמר ר"י לא תאסור ולא תשרי מ"מ בגמרתינו השוה להוצאה ומירושלמי דפ"א אין כאן סתיר' דשם לא אמר ר"ח משם ר"י רק המבשל נבלה ואינו מזכיר הבערה ובבישול דהוי באו"נ עצמו אמרינן מתוך אבל בהבערה י"ל עדיין דאינו מבורר רק ממה דאמר בגמרתינו פוק תני לברא הבער' ובישול אינו משנה כו' דלב"ה הכי נמי מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הרי דמסיק דשוה להוצאה וז"פ וברור:

אך מדברי תוס' ביצה (דף כ"ג) מבואר דסובר בדברי ירושלמי הנז' דמאן דמתיר הבער' שלא לצורך הטעם משום דהבער' ללאו יצאת ואף שלא לצורך כלל מותר וכן מבואר מדברי הר"ן וקשה לכאורה למה אמר ר"י לא תאסור ולא תשרי הא ר"י אמר הלכה כסתם משנה וסתם משנ' בשבת (פ"ב) אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט וע"ש בש"ס או מקר' והנותר ממנו עד בוקר או מטעם דיו"ט הוי עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה הרי דהבערה שלא לצורך אסור ועי"ש בתוס' שיטת ריב"א דאף דיכול להנות בשמן שרפה דהבערה זו אינו לצורך הנאתו אלא לשם מצוה ולא דחי' יו"ט כמו נדרים ונדבות ואם הבער' שלא לצורך ג"כ מותר דלא נאסרה ביו"ט וכמ"ש תוס' פסחים (דף ה') משם ריב"א דאי ללאו יצאת לא הי' אסור ביו"ט דאין שם מלאכה עליו וא"כ אמאי אין שורפין תרומה טמאה ביו"ט וכן במשנה דפסחים (פ"ז) העצמות והגידין והנותר ישרפו בט"ז שאין דוחין לא את השבת ולא את היו"ט הרי דיש סתם משנה דאסור הבערה ביו"ט ואמאי אמר ר"י לא תאסור ולא תשרי בשלמ' לדעת המ"מ וסייעתו דר"י מטעם מתוך אתי עלה ושלא לצורך כלל אסור עכ"פ מדרבנן אתי שפיר דמצוה שאינה חובת היום ואינה הנאת הגוף לא אמרינן מתוך וכדעת הפוסקים המובא בכ"מ (פ"ג מחמץ) ובאו"ח (סי' תמ"ו) ואף דהם כתבו זאת לשיטתם דמדאורייתא בעי צורך קצת אז לא סגי רק בצורך הנאת הגוף או חובת היום אבל לדעת רש"י והרמב"ם דמד"ת מותר אף בלא צורך כלל רק מדרבנן אסור אמאי תאסר לשרוף הנותר ולמ"ש תוס' כתובות (דף ז') במוצא חמץ ביו"ט הטעם דאינו שורף אותו משום דהוי מוקצה ואסור לטלטלו י"ל נמי בעצמות ונותר דהוי מוקצה ולכך אסור לשרפו אולם עדיין יקשה אמאי אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט כיון דלא אקצי מדעתו ועומד לכך להדליק ועיין רא"ש מס' ביצה (דף י"ב) שהקשה על רש"י מהא דאין שורפין קדשים ביו"ט וכבר כ' בס' מג"ש לישב לרש"י לשיטתו שכתב (דף כ"ז) הטעם דאף להאכיל לכלבו אסור דרחמנא אחשבה להבערתן הלכך מלאכה הוא ועוד מתרץ דצורך גבוה הוא וזה הכל אתי שפיר לדעת רש"י אבל לדעת הרא"ש כנראה מדבריו ג"כ שסובר בפי' נר של אבטלה שלא לצורך כלל ועיין בקרבן עדה בירושלמי שם וההיתר הוא מדכ' ביום השבת אבל ביו"ט הבערה מותר יקשה לדידי' ג"כ על ר' יוחנן דאמר לא תאסור ולא תשרי הא ר"י אמר הלכה כסתם משנה ויש לנו ב' סתמות דאסור הבערה ביו"ט. ועיין או"ח (סי' תמ"ו) בטור משם אחיו רבינו יחיאל דמתיר לשרוף במצא חמץ בביתו ביו"ט אם לא בטלו מטעם מתוך וחושב צורך מצוה לצורך קצת ויקשה לדידי' גם כן מהא דאין שורפין עצמות ונותר:

ולכאורה יש לומר להמבואר בירושלמי (פ"ב) דשבת בזר שהקטיר בשבת דר"י מחייב משום מבעיר ור' יוסי מחייב משום מבשל וקאמר משום איכול אברים ופדרים שהיו מתאכלין ע"ג המזבח כל הלילה ופריך ע"ד דר"י דאמר משום מבשל מה בישול יש כאן ומתרץ מכיון שהוא רוצה באיכולן כמבשל הוא עי"ש והי' נראה דקי"ל כר' יוסי לגבי ר' יהודא אך מש"ס יבמות (דף ל"ג) דפריך זר ששימש בשבת במה אי משום הבערה הא אמר ר' יוסי הבערה ללאו יצאת ולא משני משום מבשל משמע דש"ס דילן סובר דלא שייך מבשל במה שמקטיר ע"ג מזבח ועיין בס' ח"ס יו"ד (סי' צ"ב) שכתב המדליק נר בשבת אין בו משום בישול אלא משום הבערה ואף למ"ד מלאכה שאצל"ג חייב לית בי' משום מבשל דמלאכת שבת בעינן שיהיה כיוצא בו במלאכת המשכן ושם היה בישול הסממנים שדבר המבושל היה בעולם והיה צריכים לו ועכ"פ נשאר בעולם אבל כשכלה ונאבד ואחר הבישול לא נשאר בידו מאומה בשבת פטור עי"ש בנועם דבריו והיה ראיה לדבריו מש"ס יבמות הנז'. אולם מדברי ספר יראים (סי' ק"ב) שכ' דברי רב אחא בר עוקבא במס' שבת האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל פירוש שמי הלחלוחית מן העץ מתבשלין מבואר אף דגוף העץ הנשאר א"ב בישול רק מי הלחלוחי' מתבשלין ומתיבשים ולא נשאר מהם מאומה מ"מ חייב משום מבשל כיון דנתבשל המים טרם שיתייבש הוי מלאכת בישול ואף דהוי משאצל"ג סובר דחייב ועיין חידושי ר"ן שבת (דף ע"ד ע"ב) דכ' וליכא למימר דלגבי שבת נמי כיון דא"צ לאותו בישול הו"ל מלאכה שאצל"ג ועוד דבר שאינו מתכוין דהא כיון דאי אפשר בלאו הכין פס"ר הוא וחשבינן ליה כמלאכה הצל"ג דהא בישולי ושרורי מנא באין כאחד ודבריו צריכין ביאור הא מ"מ אצל"ג הבישול. וצ"ל כיון דצריך הבישול שיתייבש הוי צל"ג ועיין תוס' ישנים פ"א דשבת על מתניתן דאין נותנים אונין של פשתן לתוך התנור וכן מבואר מדברי מרדכי מס' שבת בהא דאסר לנגב דבר השרוי במים סמוך לאש משום דהוי כמבשל המים ועיין ש"ע (סי' ש"א סמ"ו) ובלבוש שם ומג"א וא"ר דהוי איסור דאורייתא מטעם מבשל בשב' אף דא"צ לזה שמתבשל ולפי"ז הא דמבואר ש"ס ביצה (דף כ"ב) הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר חייב נמי משום מבשל. ועיין רש"י שבת (דף ע"ד ע"ב) האי מאן דעביד חביתא דכ' ומצרפו בתוכו הרי מבשל אף דשם ג"כ נשרף הלחלוחית מ"מ הוי מבשל. שוב ראיתי בס' ח"א דעמד בדברי ירושלמי הנז' מיבמות הנז':

אולם י"ל למה דהקשה בס' ח"ש בהא דיבמות אמאי חייב על הקטר' בזר הא הוי מקלקל והגאון בעל חות דעת השיב לו שמתקן שמבער קדשים פסולים ועיין מ"ש בזה לעיל בדיני שבת (סי' ל') א"כ י"ל לעולם במבשל ואח"כ כלה ונאבד ג"כ חייב משום בישול

רק הש"ס דילן סובר דהוי לענין זה מקלקל דבמה דמתבשל בטרם שמבער מן העולם לא מתקן רק קלקול ואם נאמר כן יקשה מה מייתי בירושלמי דביצה ראי' להתיר להדליק נר של אבטלה מדכ' ל"ת אש ביום השבת הא ביו"ט שרי ניהו דהבערה מותר ביו"ט מ"מ הא הוי מלאכת בישול ג"כ דהשמן שבנר מתבשל. בשלמא להמפרשים דאיירי בנר של כבוד ומטעם מתוך אתינן עליה דהוי צורך קצת י"ל לענין בישל לא איכפת לן דזה בודאי מותר מטעם מתוך דהוי באוכל נפש עצמו רק בהבערה האבעיא דהוי כמו מכשירין וכמ"ש בדעת המ"מ וע"ז מביא מקרא. אבל למה דמשמע מרא"ש דאף שלא לצורך כלל איירי יקשה הא עכ"פ הוי מבשל ג"כ וכמבואר מן ירושלמי שבת הנז'. וע"כ מוכרח לומר דדעת הסוברים דאיירי בנר של בטלה ממש ללא צורך ס"ל דהא דירושלמי שבת דוקא במעלה קדשים על גבי מזבח כיון שרוצה באיכולן כמבשל הוא דכיון דרוצה שיתאכלו ואינם מתאכלין עד שיתבשלו קודם לכן הוי לענין בישול ג"כ מלאכת מחשבת דרוצה שיעלה לנחוח משא"כ במדליק הנר דאינו רוצה בבישול ל"ה רק הבערה בלבד ואף דממילא מתבשל והוי פ"ר מ"מ כיון דלא נשאר כלום ממה דנתבשל ל"ה דומיא דבישול שהיה במשכן אבל באברים ופדרים כיון דרוצה באיכולן הוי כמבשל בטרם שנתאכל וכשעדיין הדבר בעולם. ולפי"ז י"ל דמדליק בשמן שריפה ביו"ט אסור משום מלאכת הבישול דג"כ רוצה באיכולן ולקיים מצות שריפה ובישול שלא לצורך לא נתמעט ממה דכתיב לא תבערו [ואף דבש"ס שם קאמר מה"מ וקאמר דיו"ט הוי עשה ול"ת דלמא משום דהוי תרי לאוין של הבערה ובישול וי"ל דקאמר למאן דסובר הבערה ללאו ומותר ביו"ט ולא יש בו רק מלאכת בישול והי' ס"ד דדוחה העשה לל"ת והיה מיושב קושית תוס' קידושין (דף ל"ד) דנשים יהיו מותרין להדליק בשמן שריפה די"ל לדידן אסור דהוי תרי לאוין הבערה ובישול אולם כבר כתבו המחברים להוכיח מש"ס ותוס' ריש יבמות דעשה דוחה לתרי לאוין] אך ממתניתין דפסחים עדיין קשה דשם ל"ש בישול אחר צלי וגם בעצמות דוחק שיהיה בישול במוח שלהן. וע"כ צריך לומר דשם אסור מטעם מוקצה ונשאר הקושיא על רבינו יחיאל הנז' שבסי' תמ"ו אף דסובר כיון דהוי מצוה של חובת היום דאם יעבור החג ולא ישרוף יתבטל המצוה והוי צורך קצת כמו תינוק למול ולהוציא לולב וס"ת הואיל דהוי חובת היום משא"כ בנותר ושמן שריפה דאין זמנו בהול וכן צריך לומר בדעת הר"ן דבריש פסחים סובר במוצא חמץ ביו"ט דבלא ביטול מותר לשרוף מטעם מתוך ובריש מס' יו"ט מביא דברי הרמב"ן בת"א דאין להוציא מת ביו"ט דל"ה צורך נפש ומביא ראיה משריפת קדשים וע"כ צ"ל דסובר לחלק בין קביעות זמן או לא ועיין ספר הפלאה (דף ז') אולם על הרא"ש יקשה כיון דסובר דמלאכת הבערה אמר ר' יוחנן

לא תאסר ולא תשרי הוא אף שלל"צ כלל ולדידיה ע"כ צריך לומר דמטעם מוקצה אין שורפין קדשים לדידן ואמאי מותר בחמץ לדעת רבינו יחיאל וקצת יש לעיין ברמ"א (סי' תמ"ו) דכ' גם לשרפו במקומו אסור ועיי"ש במ"א מדברי כ"מ דל"א מתוך רק בהנאה השוה לכל הגוף ובזה אין הנאה לגוף עיי"ש וזה כשיטת רמב"ן בהוצאות המת ביו"ט (ובסי' תקכ"ו) פסק הש"ע דמותר להוציאו ועיי"ש במג"א כיון דאית ביה צורך מצוה ואיפכא מסתברא לחלק דיותר יש סברא לומר למחשב שריפת חמץ לצו"ק כיון דהוי כקבוע זמן משא"כ במת כמו דמוכח קצת מדברי הר"ן ועיי"ש בס' הפלאה דתמה על הכ"מ דאיזה הנאות הגוף יש בקטן למולו וס"ת ולולב לצאת וחידוש הוא שלא הביא דברי רמב"ן בת"א המובא בר"ן מס' יו"ט דכ' להדיא כמו שכתב הכ"מ. וע"כ צ"ל דסובר דשאני קטן למולו דהוי קביע זמן ויומא גורם וכמו שכ' המג"א לחלק מהא דאמר רבא ש"מ מר"ע דל"א מתוך וגם שאני קטן למולו וס"ת לקרות ולולב לצאת שיש בהן צורך לשמחת היום וכמו שכ' ש"מ כתובות שם ועוד דזה הוי שוה לכל נפש וכן אם היה המצוה לבערו ביו"ט הוי שוה לכל נפש אדם משא"כ כיון דהמצוה בעיו"ט רק על צד הקרי וההזדמן בא לו המצוה לבערו זה אינו שוה לכל נפש כיון דאדרבא כל נפש חייב לבדוק ולבטל מעיו"ט וכן הוצאות תינוק ולולב וס"ת שוה לכל נפש לקיים מצות היום ובמת להוציאו ל"ח כ"כ קביע זמן כיון דלכבודו מותר להלינו וכן בחמץ דעת הכ"מ דל"ה קבוע זמן כיון דזמנו הוא עיו"ט. ולכך י"ל דבמת דל"ה באפשרי מקודם והזדמן ביו"ט לכך פסק להקל

אך מדברי רשב"א בתשובה מבואר ע"כ להיפך דבסי' (כ"ב) כ' אנו מקובלים מרבותינו נ"ע שאסור להוציא המת לבית הקברות ביו"ט דהוי כמוציא אבנים לבנין וכדעת רמב"ן בתורת אדם. ובסי' (ע"א) כ' לענין חמץ במצא ביו"ט קודם שבטלו דמותר לשרפו יעוי"ש וע"כ צ"ל דהוי יותר קבוע זמן ממת ובש"ע פוסק להיפך ואף די"ל דבחמץ לכך אסור לשרפו מטעם דמשהה חמץ כדי לבערו אינו עובר וכמ"ש המג"א שם מ"מ זה תינח במצא ביו"ט א' אבל בז' של פסח שוב ל"ה משהה ע"מ לבערו וצ"ל דכיון דאם מחמרינן עליו שלא לשרפו הוי כאנוס ואינו עובר וכמ"ש המג"א שם משא"כ לגבי מת ועדיין צ"ע על המחבר דמנ"ל להכריע להחמיר בחמץ ולהקל לגבי מת ועיין מ"ש הגאר"ו ז"ל (בסי' תקכ"ו) וכנראה שמחמיר גם שם וצ"ע. ואולי ההוצאת המת הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא הוי רק איסור דרבנן לכך מיקל משא"כ שריפת חמץ ביו"ט הוי צריך לגוף ההשבתה והוי מלאכה דאורייתא אך מ"מ קשה דמתיר בש"ע גם להכין חמין לטהרה וע"כ אף דהוי מלאכה דאורייתא מותר מטעם מתוך ולמה ל"א בסי' תמ"ו מתוך וע"כ

צריך לומר דוקא במת דלא הי' יודע מאתמול והוי כזמנו היום משא"כ במוצא חמץ ביו"ט דעיקר זמנו בי"ד הוי כדבר שאפשר מעיו"ט ועי' ביאורי הגר"א (סי' תמ"ו ס"ק ג') וע' תשב"ץ (ח"א סי' י"ט) דהריב"ש לא רצה להורות לגבי מת לא לאיסור ולא להיתר:

ומה שהקשה על רש"י ממוגמר דאסרינן וכי גרע לדעת רש"י משלא לצורך כלל כ' המג"ש דהבערה זו לא התירה התורה דדרשינן לכל נפש דבר השוה לכל נפש ול"א מתוך אלא בהבערה שהותרה כגון הבערת עצים והדלקת נר שיש בהם צורך לכל נפש הותרה נמי שלל"צ אבל לגמר בשמים הבערה זו אסרה התורה בפירוש ע"ש ולכאורה יקשה א"כ מה קאמר בש"ס פסחים ש"מ מדר"ע דל"א מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלל"צ הא הבערה זאת לא התירה התורה רק במה שיש צורך לכל נפש היינו ליהנות מן ההבערה א"ו כיון דאף הבערה שלא לצורך מותר דלא אסרה התורה הבערה כלל כיון דלעולם הוא לצורך נפש לכן מותר אף שלל"צ ואמאי אסור לעשות מוגמר. ועיין מ"ש בזה אאזמו"ר ז"ל בקונטרס מים חיים שבס' ד"ח (סי' כ"א) ובש"מ כתובות. ברם למ"ש לעיל ליישב שיטת רש"י דלכך באופה מיו"ט לחול אסור מה"ת דהוי מלאכת עבודה מה שעושה לתועלת מחר ואינו תענוג כיון שאין לו עכשיו בו הנאה. אבל אם עושה שלל"צ כלל ע"כ אינו עבודה כיון שאין לו תכלית מן מה שעושה ואף שאינו מתענג מ"מ אינו מלאכת עבודה אבל כשעושה לתכלי' דבר שאינו לצורך כל נפש א"כ עושה לתכלית איזה דבר וכיון שאין זאת תענוג לצורך לכל נפש גילתה התורה לאסור מלאכה הזאת אבל כשעושה לתכלית מצוה הוי דבר השוה לכל נפש:

סימן ב

לעשות מלאכה ביו"ט לצורך הנאות הגוף מבואר מש"ס כתובות (דף ז') דמותר מטעם מתוך וכ"כ להדיא בר"ן מס' יו"ט (פ"ב) בהא דב"ה מתירין להחם חמין לרגליו ולעשות מדורה להתחמם כנגדה דכיון דמתהני בה שרי משום מתוך והיינו ל"מ לרחוץ בחמין דהוי כאוכל נפש דרחיצה כשתיה אלא אף להתחמם במדור' מותר מטעם מתוך. והקשו במחברים א"כ יקשה על רבה דפריך (בדף י"ב) ממה דב"ש וב"ה בהא פליגי דלמא בעירוב והוצאה פליגי והיינו דב"ה לית לי' מתוך ותיקשי לי' מתניתין דעושה אדם מדורה דשרי ב"ה מטעם מתוך א"ו דמההיא ליכא ראיה משום דהנאות הגוף חשיב כאו"נ:

ולכאורה י"ל דזה תליא במחלוקת ר' יהודא וחכמים דחכמי' דס"ל לאסור מכשירי אוכל נפש דדרשו מה דכ' לכם למעט לכם ולא לגבוה ולא התירה התורה רק צורכי או"נ ממילא הנאות הגוף ג"כ לא ידענו להתיר רק מטעם מתוך דנימא מתוך שהותרה מלאכה הזאת לצורך או"נ הותרה לגמרי מה"ת לדעת רש"י ורמב"ם אף שלל"צ כלל ולדעת תוס'

כשיש צורך קצת אבל לר"י דסובר דמכשירין מותר ביו"ט מדכ' לכם מרבה לכם לכל צורכיכם אך מדכ' הוא למעט אמרינן הוא ולא מכשירין שאפשר לעשותן מעיו"ט ומדכ' לכם מרבה הכל אף מכשירין כשאי אפשר לעשותן מעיו"ט וכמבואר בש"ס (דף כ"ח) ממילא התירה התורה לעשות צורכי הנאות הגוף אף למאן דל"ל מתוך. ולפי"ז ל"ק על רבה דהי' סובר דב"ה ל"ל מתוך ואעפ"כ מותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה די"ל ב"ה סברי כמו ר' יהודה דמכשירי אוכל נפש מותר לעשות ביו"ט ממילא לדידי' דרשינן לכם לכל צרכיכם וצורכי הנאות הגוף בכלל להתיר בלא מתוך ורב פפי שאמר לרב פפא מאי דעתך מתוך שהותרה חבורה לצורך הותרה נמי שלל"צ אלא מעתה מותר לעשות מוגמר ביו"ט דמבואר דלעשות חבורה לצורך בעילה דהוי הנאות הגוף הוא רק מטעם מתוך שרי י"ל להמבואר במס' יו"ט (דף כ"ב) דאסור לכבות הנר מפני דבר אחר ופריך מהא דאין מכבין הבקעת כדי לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר א"ל ההוא ר"י והיינו כפירש"י שם דלר"י דדריש לכם לכל צרכיכם מותר ואנן דאסרינן כרבנן דדרשי הוא לבדו ועיי"ש ברמב"ן מלחמות אף דמשמע דאסור לכבות אף להלכה ואנן דקי"ל כר' יהודא רק דאין מורין כן היינו באוכל נפש עצמו ולא רצו להתיר אלא מה שהן קרובין לאוכל נפש כמו גריפת התנור דאי לא שרית לי' אתי לאימנועי משמחת יו"ט אבל כבוי בקעת כדי שלא יתעשן וכבוי נר מפני ד"א אעפ"י שהוא צורך כל נפש לא רצו להתיר מכשירין עיי"ש ולפי"ז אף דקיי"ל כר"י וממיל' כל צרכי הנאת הגוף מותר מ"מ היינו לענין מכשירי או"נ ממש אבל לענין שאינם של או"נ צריך לפסוק כרבנן וממילא אף צרכי הנאת הגוף ממש אינו מותר רק מטעם מתוך:

אמנם לדעת בעה"מ שם דסובר דלדידן דקיי"ל כר"י במכשירין מותר אף לכבות הנר ולכבות הבקעת דסובר דלכ"ד פסקינן כר"י ממילא אף צרכי או"נ מותר אף אם לא אמרינן מתוך. וכן נמי דעת רוקח המובא ב"י (סי' תקי"ד) וכן נראה קצת מדברי רמב"ן עה"ת פרשת ויקהל ע"פ לא תבערו אש דכ' דאף דכ' לא תעשו מלאכה הי' אפשר שיוצא מן הכלל מלאכות או"נ כמו בחג המצות והביא דברי המדרש ר"נ אמר ל"ת אש למה נאמר לפי שנאמר כו' שומע אני יהי' רשאי להדליק לו את הנר להטמין לו את החמין ולעשות לו מדורה בשבת ת"ל לא תבערו וזה קרוב למה שאמרנו של"ה מלאכות הללו שהן הנאה לגופו בכלל איסור הראשון ורצה ר"נ לומר שלא בא הכתוב לאסור אפיה ובישול ושאר צרכי אוכל נפש שכבר נאמר להם את אשר תאפו אפו כו' אבל עדיין כל מלאכות שאדם נהנה בהם ואינן עושין אלא הנאה לגוף כגון הדלקת הנר ומדורה ורחיצת כל גופו בחמין יהי' מותרת כי זה מעונג השבת לכך נאמר ל"ת אש לאסור הכל עכ"ל הרי אף דאפיה

ובישול נאסר להם בפירוש מ"מ לענין שאר צרכי הנאות הגוף צריך קרא מיוחד לאסור ממילא במקום דהותר מלאכת אפיה כמו ביו"ט דגם שאר צרכי הגוף בכלל ומותרין לעשות ביו"ט:

אולם מדברי רמב"ן בת"א מבואר להדיא דאף לדידן דפסקינן כר"י מ"מ לעשות מדורה להתחמם ושאר צרכי הנאות הגוף דמותר ביו"ט הוא רק מטעם מתוך שכ' שם לגבי הוצאות המת לקבורה ביו"ט דהוי כהוצאות אבנים לבנין שאין ב"ה אומרים מתוך משום דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגדה עיי"ש הרי דרק מטעם מתוך מותר ולא נכלל בכלל ההיתר של או"נ וצריך לומר ג"כ דכ' כן לדידן דמחמרינן שלא לפסוק כר"י רק לגבי או"נ וכמו שכ' במלחמות הנ"ל ובביאור עה"ת מפרש אליבא דר' יהודא דלדידיה דדרש מלכם לכל צרכיכם י"ל דצרכי או"נ והנאות הגוף שוין. אך מ"מ מנ"ל להתיר יותר צרכי הנאות הגוף לגבי שבת מצרכי או"נ וביו"ט אף דהותרה צרכי או"נ מ"מ צרכי הנאות הגוף אסור לרבנן רק מטעם מתוך ולר"י ילפינן מדכתיב לכם ולגבי שבת דאסרה התורה בפירוש צרכי אכילה מדכ' את אשר תאפו אפו ואשר תבשלו בשלו היה ס"ד דלצרכי הנאות הגוף יהיה מותר לעשות מלאכה עד שצריך קרא לזה לא תבערו אש:

ברם בילקוט איתא שם הגירסא שומע אני אינו רשאי להדליק לו את הנר ולהטמין לו את החמין לעשות לו את המדורה מע"ש ת"ל ל"ת אש ביום השבת ביום השבת אי אתה מבעיר אבל אתה מעביר מע"ש ד"א ביום השבת אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר ביו"ט ועי"ש בז"ר מבעל מג"א די"ל דסד"א הואיל שהבערה אינו או"נ יהא אסור ביו"ט קמ"ל עי"ש. ולגירסא הזאת ל"צ קרא לאסור צרכי הנאות הגוף לעשות בשבת עכ"פ לדעת רמב"ן בת"א ור"ן הנאות צרכי הגוף מותר רק מצד מתוך. ומ"מ לרבה דהיה ס"ד דלא ס"ל לב"ה מתוך אעפ"כ מותר לעשות מדורה היינו מטעם די"ל דס"ל כר"י דדריש מלכם לכל צרכיכם:

אך קשה ממתניתין דיו"ט (דף ל"ב) אין פותחין את הנר מפני שהוא עושה כלי ואין עושין פחמין ביו"ט ואין חותכין את הפתילה ר' יהודא אומר חותכה באור מדסיפא ר' יהודא רישא לאו ר' יהודא ומבוא' דלרבנן אף דלא דרשי לכם מ"מ מותר לעשות הבערה כדי להזיע קודם גזירה כמבואר שם בגמרא פחמין פשיטא למאי חזי תני ר' חייא ל"נ אלא למוסרן לאוליירין לבו ביום ובו ביום מי שרי כדאמר רבא להזיע ועיי"ש ברש"י הטעם דאין עושין פחמין דאינהו נמי כלי נינהו לצורפי זהב עיי"ש ומשמע דמדרבנן הוי האיסור אבל מד"ת הי' מותר וכן מבואר מדברי הרא"ש מס' שבת (פ"ג ס"ז) שכתב

דהבערה משום זיעה מותרת מן התורה כדמוכח מס' יו"ט דאפילו לעשות פחמין למוסרן לאולייריו מה"ת מותר עיי"ש הרי מבואר דאף לרבנן דר"י דדרשי הוא ולא מכשירין מותר לעשות פחמין מה"ת לצורך זיעה ואם נאמר דמדורה להתחמם אף דהוי צרכי הנאות הגוף וצרכי כל נפש מ"מ מותר רק מטעם מתוך שהותרה לצורך או"נ יקשה על רבה דהי' ס"ד דב"ה לית ליה מתוך. וראיתי בחי' רשב"א ביצה (דף כ"א) שכתב ג"כ דמהא דמדורה שמעינן דב"ש וב"ה במתוך שהותרה הבערה לצורך פליגי והא דדף י"ב דפליגי אמוראי הכי קאמרי מהא לא תשמעיניה אלא דהכי שמעינן לה אלא דקשיא לי קצת הא דאמר ר"י הבערה ובישול אינו משנה דלב"ה אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלל"צ ול"ל לר"י למימר מן הוצאה לימא לב"ה אמרי' מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלל"צ דהא אמרוה הכא בהדיא וי"ל דברייתא לא שמיע להו עיי"ש א"כ מיושב ג"כ מה שהקשתי ממתניתין דאין עושין פחמין ביו"ט דבאמת ידע רבה דלב"ה מותר מטעם מתוך רק אמר מהא לא תשמעיניה וגם במשנה הזאת אינו מבואר דלב"ה אית לי' מתוך לכך הוכיח ר' יוחנן מהוצאה. אך מ"מ יקשה מהא דרב פפי דאמר לרב פפא מה דעתך מתוך שהותרה הבערה לצורך אלא מעתה יהי' מותר לעשות מוגמר וכבר כתבו תוס' לפרש דהי' סובר דטעמא דב"ה משום דאין עירוב והוצאה ויקשה וכי לא ידע ממתניתין דמדורה ואף אם נאמר דלר"י דדרש לכם מדורה מותר אף בלא מתוך יקשה מהך מתניתין דאין עושין פחמין דמשם מבואר דאף לרבנן דר"י דדרשי הוא ולא מכשירין ולא דרשו לכם לכל צרכיכם ומ"מ מותר לעשות מלאכה לצורך הנאות הגוף וע"כ דאמרינן מתוך:

גם מבואר ממתניתין הנ"ל דאף לרבנן דלא דרשו לכם מ"מ בקוע עצים מותר וכמו שכתב הראב"ד בהשגות (פ"ד מיו"ט) דיש מכשירין שהם כאוכל עצמו ותבלין ומלח שנכנסין לאוכל עצמו התירו זה כדרכו וזה ע"י שינוי אפי' לדעת חכמים וכתב ואפשר דבקוע עצים מפני שא"א לאפות ולבשל בלא עצים עשו אותו כדיכת המלח והתירו אותו ע"י שינוי והר"ן כ' דהיתר הבקוע הוא בשביל מתוך דמותר לעשות מדורה ולהתחמם כנגדה ואז נהנה מן המכשירין עצמן ושרי אף באפשר לעשות מאתמול ואף לבשל בהן שרי משום מתוך ועיין ב"י (סי' תק"א) שהקשה הא מדורה אינו מותר רק מטעם מתוך ועיי"ש במג"א מה שמתרץ דבאמת מדורה להתחמם הוי רק כאוכל נפש והותר מטעם מתוך וכיון שמדורה מותרת לבקוע עצים לצורך מדורה כיון שנהנה מהעצים עצמן ל"ד למכשירין וכיון שהותרה בקוע לצורך חימום מותר נמי לצורך בישול. ודבריו מוקשים כיון דלצורך בישול כשאינו נהנה מן העצים ממש רק מן המכשיר אסור לבקוע דקים

דלא הותרה מלאכה הזאת לצורך בישול מה"ת יהי' מותר כיון דלצורך חימום לא הותר ההבערה רק מטעם מתוך וחזינן דצרכי הגוף לא הותרה רק מטעם מתוך א"כ אף דגוף הבערה מותר מ"מ מה"ת יהיה מותר לבקוע דק שיהיה טוחן מה שאינו מותר לצורך בישול:

וראיתי בפ"מ שם שכ' וז"ל דאף אם נימא דהוי טוחן ולא הותר במתוך כ"א הבערה והוצאה ובישול אבל שאר מלאכות ל"א מתוך מ"מ ע"י שינוי מקופיץ ויד י"ל ל"ה טוחן מה"ת כ"א מדרבנן אמרינן מתוך עכ"ל ותמהני הא להדיא מבואר ברמב"ן מלחמות פרק ג' דבקיעת עצים בקופיץ מלאכה גמורה הוא וכנגדו בשבת חייב סקילה והתירו אותו ביו"ט אעפ"י שאפשר לעשותו מבערב ולא אסרם אף מדבריהם שדרך סעודה כך הוא לבקע בכל יום ומשום עובדן דחול הטריחן עליו בשינוי עיי"ש והיינו כשיטת הראב"ד דבזה לכ"ע אף לרבנן מותר מה דאי אפשר בלעדם לצורך סעודה ומותר אף לבקוע עצים דקים דחייב משום טוחן דודאי לא יסבור הרמב"ן דאם מבקע עצים גדולים דיחייב משום טוחן דלהדיא מבואר שבת (דף ע"ד) האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן ופירש"י עצים דקים להבעיר אש מבואר דרק בדקים כמו סילתא חייב משו' טוחן אבל לא בגדולים [ולדעת הרי"ף שם ליכא חיוב טוחן רק אם מוציא קמח דק מנימין עי"ש ורמב"ן כשכתב שם במלחמות דאם עשה בשבת חייב סקילה היינו לדעת רש"י דשם מקשי על רש"י ולדעת רש"י חייב משום טוחן אבל ודאי רק בדקין כמו סילתי] אבל מ"מ שמעינן מדברי רמב"ן דאף כשעושה בקופיץ הוי מלאכה גמורה מה"ת ואעפ"כ מותר דדעתו כדעת הראב"ד דמה שצריך לסעודה הוי כאו"נ ממש. והמג"א כתב בשיטת הר"ן דמתרץ מטעם מתוך וסובר דבכל מלאכות השייכים באו"נ אמרינן מתוך ועיין בב"ח שם ובפ"ח דכתבו באמת דהר"ן סובר דמדורה להתחמם מותר אף בלא מתוך ואמרינן מדמותר לבקוע דקים להתחמם מותר אף לבישול ובאמת יש ראיה ממתניתין הנ"ל דאף פחמין מותר לעשות מה"ת כדי להזיע ע"י וע"כ דחימום מותר אף בלא מתוך וכשיטת הראב"ד. ובר"ן שם כתב ואין עושין פחמין משום מכבה ומבואר שם מש"ס דמד"ת מותר וע"כ לאו מטעם מתוך כמ"ש דבמלאכת כיבוי ל"א מתוך ועי"ש בפנ"י ביצה מה שהקשה על תוס' שבת דהוכיחו מסוגיא הנז' דכדי להזיע מותר מדאורייתא לעשות מלאכה טפי מרחיצה וכ' דאינו מוכרח די"ל דהא דמוקמינן לה למוסרן לאוליירין לאו בעושה מלאכה ביו"ט היינו הבערה לצורך פחמין אלא בענין שאש מובער מעיו"ט וביו"ט מטיל הפחמין לתוכו ועיקר האיסור אינו אלא משום דמיחזי כמתקן מנא עי"ש ולא אבין כל דבריו הא בתוס' אינו מבואר שם כלל לראי' רק דמותר להבעיר לצורך זיע ואם מטיל

פחמין זה הבערה רק ברא"ש מביא שם דאף לעשות פחמין מותר ואין הכוונה משום הבערה דבאמת י"ל דמבעיר מעיו"ט רק הא כשמתקן פחמין ע"כ מכבה הוא ומבואר דשרי מדאורייתא לעשו' מלאכת כבוי לצורך רחיצה:

וראיתי י למי שכתב בדעת הראב"ד דגם כן מטעם מתוך אתי עלה כיון דהותרה טחינה במלח ותבלין לצורך או"נ הותרה נמי בבקוע עצים רק מדרבנן בעי שינוי ואף דל"ה רק מכשירין זה במכשירין דליתא מלאכה זו באו"נ עצמו אבל היכא דאיתא באו"נ עצמו אז מותר מטע' מתוך ובזה אף באפשר לעשותו מעיו"ט וכן לרבנן דאסרו במכשירין זו היכא דלא נמצא כעין מלאכה זו באו"נ עצמו אבל היכא שגם באו"נ עצמו ישנו למלאכה זו אזי לכ"ע מותר מטעם מתוך. ולענ"ד זה אינו דהא מבוא' בגריפת התנור גם כן דתליא בפלוגתא דר' יהודא ורבנן וכ' תוס' (דף כ"ח) דמיירי בתנור חדש שיש בו אבנים ועפר שלא פינו וכשיסיר הוי כמו גמר מלאכתן וחייב משום מכה בפטיש דכל גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש. וכן שפוד שעצם החיוב ג"כ משום דהוי תיקון כלי והיינו מכה בפטיש וכבר מבואר בירושלמי מס' שבת פרק כלל גדול דגם במאכיל בגמרו נמצא מלאכת מכה בפטיש ובהא דקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן המבואר מס' שבת (דף קמ"ה) עיקר הטעם משום מכה בפטיש כיון דכלי שני אינו מבשל ועיין (סי' שח"י במג"א (ס"ק ט"ו) ובטו"ז שם אות ד' דאם אינו ראוי לאכול בלי הדחה אף בצונן אסור וע"כ מטעם מכה בפטיש כמבואר שם בלבוש ועיין בזה בפ"מ יו"ד במ"ז (סוף סוף סי' ס"ח) ובמה שכ' בדיני שבת (סי' כ"א) א"כ חזינין אף במלאכה השייך באו"נ עצמו מ"מ לרבנן אסור במכשירין וכן לר"י אם אפשר לעשותו בעיו"ט והטעם דל"א בי' מתוך כיון דלהדיא מיעטו התורה לרבנן מדכתיב הוא ולא מכשירין ולר"י באם אפשר לעשותו א"כ גלי התורה דל"א בהו מתוך וכמו שכ' השע"ה בזה באורך ול"א מתוך רק דבר שהוא באו"נ עצמו ובהבערה והוצאה אף דהוי כמכשירין כתב המ"מ הטעם וכבר כתב ג"כ הר"ן הטעם דמוליכין סכין אצל טבח ביו"ט דדינו כאו"נ עצמו והמחבר הנז' כתב הטעם ג"כ דהותר משום מתוך והאריך בזה ודבריו תמוהין הא אף לב"ש דלית להו מתוך מותר להוליך זא"ז ולכך כתבו הראשונים הטעם כיון שמתקן את האוכל נפש הוי כאו"נ עצמו וכן כתב הרא"ה שם וז"ל והולכת בהמה אע"ג דדבר שאפשר מאתמול כיון דהותר לגמרי יו"ט אצל א אוכל נפש הוצאה כאוכל נפש הוא ואו"נ גופיה בלש ואופה ומבשל וכן סכין עצמה או"נ חשיב ולא מכשירין אבל הוצאה נאסרה בשבת לצורך מילה אבל ביו"ט מדין מתוך שריא לב"ה עכ"ל והיינו להוציא סכין למול מותר מדין מתוך או להתינוק או לולב אבל סכין לשחוט הוי כאו"נ עצמו ואף שפוד ג"כ צריך לצלות ובכ"ז ל"ה כאו"נ

עצמו רק מכשירין ע"כ צריך לומר דנמסר לחכמים וכמו שכ' הראב"ד בהשגות אבל לא מטעם מתוך:

עוד כ' בספר הנז' לתמוה על המג"א שכ' בסי' (תק"א) דבקוע עצים גדולים כעין שעושין לבישול ולהסק' אין בהם בעצמותן משום מלאכ' כלל רק משום עובדא דחול ורק בדקות חייב משום טוחן ומביא כן משם מרדכי ורא"ש ונעלם ממנו דברי רמב"ן מלחמות הנז' ומדחיק א"ע לפרש דברי מרדכי והרא"ש ויש"ש בדחוקים גדולים והעלה דדעת כל הפוסקים הראשונים שגם בחתיכות גדולות יש בו משום טוחן ובשבת חייב עליו וביו"ט סמוך לחשיכה דל"ש הואיל חייב והאריך בזה ובמכ"ת לא כן הוא ואין שום דיעה מן הראשונים כשחותך עצים לבישול דהיינו לחתיכה גדולה לבינונים שיהיה חייב משום טוחן רק כשמבקע לקטנים הרבה והרמב"ן כשכ' דהמבקע בקופיץ דחייב היינו ג"כ כשמבקע לקטנים הרבה אף דעושה בשינוי ע"י קופיץ מ"מ הוי טוחן אבל לא כשמבקע לעצים שהמה לצורך בישול וכמבואר מש"ס דשבת האי מאן דסלית סילתי וברש"י היינו דקים הרבה ודברי המרדכי מבוארים בשבלי הלקט הלכות יו"ט דהקשה משם י"א איך מותר לבקע עצים ביו"ט הא הוי אב מלאכה וכתב משם רבינו ישעי' דסלית סילתי חייב משום טוחן דוקא כשיעשה אותו קיסמין דקין כדי להאחז בהן האור אבל בקוע עצים אינו אלא טירחא בעלמא משום כבוד יו"ט התירו ומורי דחה זה הפירוש ונראה לי לפרש הטעם שהבקוע צורך אוכל נפש חשבינן ליה ולא מכשירי או"נ עכ"ל ובזה מחולקי' אם מותר אף לבקוע דקים או לא וע"ז כתב הרמב"ן דסובר דאם צריך כדי שיאחוז בהן האור מותר בשינוי ע"י קופיץ אף דהוי מלאכה דאורייתא היינו כשחותך לדקים כמו קסמין. וכן דעת הר"ן להתיר אף לדקי' שהביא המג"א אבל דעת ר"י ומרדכי ורא"ש דדקים אסור ולא נעלם ח"ו שום דבר מן מאור עינינו המג"א ולא הייתי צריך לכתוב בלעדי אחרי ראיתי להמחבר הנז' שהלך בגדולות ונפלאות נגד המג"א:

הדרן למאי דקמן דנראה דאף צרכי הנאות כל הגוף מותר מה"ת בלא מתוך. וכן אף הרשב"א דכ' בחידושיו הנ"ל דמטעם מתוך אתינן עלה חזר בו בספרו עבודת הקודש שכ' (ש"ג אות ה') מחמם אדם חמין לרגליו ואפילו מים שאינן ראוין לשתיה שדבר זה צריך לכל נפש והרי הוא בכלל מה שאמר הכתוב אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם עכ"ל הרי דהתורה התירה להדיא מה שצריך לכל נפש בהנאות הגוף ולא מטעם מתוך ומשמע דמלשון נפש מרבינן הנאה ג"כ כמו דדרשינן חולין (דף ק"כ) לגבי חמץ וחלב בהמחה וגמאו דחייב מדכ' נפש לרבות השותה ועיין ביצה (דף כ"א) דצריך לריה"ג לכם למעט בהמה מדכתיב נפש ועמדו המפרשים למה צריך לדידיה לכם למעט בהמה ולכתוב

נפש לא לכתוב נפש ולא נצטרך למעט אולם נראה דמנפש מרבינן כל צרכי הנפש היינו הנאות הגוף ובספר יראים (סי' קיג) כ' וז"ל ולאו דוקא או"נ התיר הכתוב אלא כל הנאת נפש כדתנן ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אא"כ היה ראוי לשתיה וב"ה מתירין והלכה כב"ה והטעם דכתיב אשר יאכל ואמרינן פ' כ"ש בין לחזקיה בין לר' אבהו כ"מ שנאמר יאכל בין איסור אכילה בין איסור הנאה במשמע ודוקא הנאה השוה לכל נפש אבל שאינו שוה לכל נפש אסורה דתנן כו' לגמר ד"ה אסור וטעמא שאין גימור כלים צריך אלא לחולים עכ"ל הרי מבואר להדיא דהנאות השוה לכל נפש מדאורייתא התירה מדכ' יאכל דמשמע אף הנאה וכ"כ בסמ"ג דמיאכל ילפינן ועיין תוס' רי"ד קידושין (דף נ"ז) ואכ"מ בזה. עכ"פ מבואר מדבריהם דלאו מטעם מתוך אתינן עלה וכמו שכ' הב"ח והפ"ח. והא דמבואר מש"ס כתובות הנז' דביאה מטעם מתוך הותרה מבואר בש"מ שם וז"ל ולפי תירץ שני של תוס' (היינו על הקושיא וכי ל"ל לר"פ מתוך ומתרץ ר"פ ס"ל דל"א מתוך אלא בצורך מצוי באו"נ לאפוקי בעילה שאינו מצוי) יש לפרש דה"ק אנא דבר הצריך לכל נפש קאמינא כו' מעיקרא דקאמר עליך אמר קרא ה"ק פי' אה"נ דל"א מתוך אלא בדבר הרגיל מיהו ביאה מגופי' דקרא נפקא דכיון דתלי קרא היתר צורך אכילה משום דשוה לכל נפש צורך ביאה נמי שוה לכ"נ וצורך מוגמר אינו שוה לכ"נ ולא אתיא ליה מקרא ולא משו' מתוך יע"ש עוד דאם נאמר דמקרא גופיה ילפינן היתר ביאה אמאי אסור לכבות הנר מפני ד"א מ"ש מאוכל וכ' דהוי כמו מכשירין דאפלו באו"נ אסור עי"ש והיינו כיון דאינו נהנה מן הכבוי ואינו רק שמסלק הגורם שא"י להנות זאת לא התירה התורה וכמ"ש הרא"ה ביצה (דף כ"ב) ועיין מג"א (סוף סי' תקי"ד) שכ' דאסור למחוט הנר בידים דהא כיבוי לא שרי אלא לצורך או"נ ול"א בי' מתוך וע"כ צ"ל ג"כ הטעם כיון דאינו נהנה מן מה שנכבה רק שע"י סילק הפחם מאיר הנר ביותר זה לא שרי וכמ"ש הרא"ה עכ"פ מבואר באמת דעת רוב ראשונים דצורך הנאות הגוף לאו מטעם מתוך התירה התורה רק מגופא דקרא וה"נ דמותר אף מכשירין לצורך הנאות הגוף דאם ל"ה מותר הנאות הגוף רק מטעם מתוך אז היה אסור המכשירין דלגבי מכשירין ע"כ דלא אמרינן מתוך כמ"ש הב"ח והשעה"מ ואף דהשעה"מ כתב זאת דוקא לרבנן דדרשי הוא ולא מכשירין אבל לר"י דדריש לכם לכל צרכיכם וממעט מן הוא רק מה שהי' לעשות מעיו"ט בזה י"ל דסובר דגם לגבי מכשירין אמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה אף שלא לצורך מ"מ נראה קצת לדון דאף לר"י לא אמרינן מתוך לגבי מכשירין להמבואר מדברי ר"ן (דף י"ז) שכ' דאוכל נפש ביו"ט הותר בה ולאו דחויה כמו לגבי חולי בשבת רק הותר לגמרי כיון דמותר אפי' אפשר מעיו"ט עיי"ש וא"כ י"ל הא דאמרינן מתוך

שהתירה התורה לצורך או"נ התירה אף שלא לצורך היינו במקום דהתירה לגמרי כמו א"נ דהתירה התורה להדיא וכן צורך הנאת כ"נ אבל במכשירין דגילתה התור' למעט מן הוא ולרבות מן לכם ואמרינן לר"י כאן במכשירין דאי אפשר לעשותן מעיו"ט כאן במכשירין דאפשר לעשותן א"כ אמרינן דלצורך א"נ או הנאת כ"נ לא התירה לגמרי רק כמו דחויה ודוקא לצורך או"נ והנאת כ"נ אבל לצורך קצת לא אמרינן מתוך ואף דמבואר בש"ס (דף כ"ב) דמכבין הבקעת בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה ההוא ר' יהודא הוא עי"ש בתוס' היינו אף אם מותר לר"י בעצמו לכבות מפני ד"א משום דהוי צורך הנאת הגוף דהתירה ג"כ כמו או"נ אבל מ"מ היכא דל"ה הנאות הגוף אשר מותר לגמרי אף דמכשירין מותר לצורך או"נ מ"מ היכא דהוי צורך קצת י"ל דאף לר"י ל"א מתוך. אולם דבר שהוא צורך הנאות הגוף ממש דהתירה התורה בזה אף מכשירין לצורך זה מותר:

והנה הא דבעי דבר השוה לכל נפש מבואר בש"ס כתובות דאף באכיל' ג"כ בעי שוה לכל נפש רק דאי אפשר בצבי וכיון דהוי אכילה עכ"פ זה שוה לכל נפש וכן לגמר הפירות כמבואר ביצה (דף כ"ג) אף דל"ה רק למפונקים מ"מ כיון דצורך אכילה היא מותר הוי שוה לכ"נ וראיתי בפנ"י מס' שבת (דף ל"ט) שכ' בדבר השותין טיטון ביו"ט דהוי דבר השוה לכל נפש כיון דהוי לבריאת הגוף לעכל המזון ולתאות המאכל וכיוצא בזה ואף דיש חושבין אותו לתענוג אפ"ה אין לאסור כמו שכ' תוס' שם לענין רחיצה דאסור דאינו אלא לתענוג אבל זיעה שוה הוא לכ"נ ואינו תענוג אלא לבריאת עי"ש והפ"מ מביא דבריו דדבר שהוא לרפואה שוה לכל נפש מיקרי ברפואה ותמהני ודאי דבר שהוא לרפואה ל"ה דבר השוה לכל נפש אם אינו דבר אכילה או שתיה ולהדיא מבואר מדברי רבינו אלעזר ממיץ שהבאתי לעיל אף דסובר דלצורך הנאה התירה התורה מדכ' יאכל מ"מ לגמר כלים אסור כיון דאין גימור כלים צריך אלא לחולים הרי דרק לתענוג לאו דוקא רק דבר הצריך לכ"נ הן בריאים הן חולים. וכן מבואר מדברי רמב"ן בס' ת"א שכ' מכחל עינא משום מכשירין התירוהו ביו"ט שני וכר"י דהוא דבר השוה לכ"נ שאף הבריאין כוחלין וכן הנר מפני ד"א וכבוי שלא תתעשן הבית דמכשירין נינהו וחומר הוא שהחמירו לאסור בראשון לפי שהלכה כר"י ואין מורין כן אבל צרכי חולי שאינו שוה בכ"נ והוא אסור מה"ד דומיא דמוגמר אין עושין אלא ע"י ארמי עכ"ל הרי דצרכי חולי חשי' אינו שוה לכ"נ:

ועיין פ"מ במ"ז (סי' תקי"ב) דר"ל דאיסור ל"ה דבר שוה לכ"נ ואח"כ כ' לדון דאיסורא רביע עליה ולא מימעט מלכל נפש עי"ש ותמהני הא מבואר הדברים בתוס' וכל הראשונים הסוברים דבעינן צורך קצת וכתבו דהא דמבשל גיד בחלב דאם אמרינן מתוך

אינו חייב על הבערה ובישול כיון דרוצה לאכול הוי כצו"ק ובש"מ כתובות מבואר כיון דעכ"פ הוי הבישול צורך אכילה וזאת מותר מה"ת דהוי דבר הצריך לאכילת כל נפש ואיסורא הוא דרכיב עליה ועיי"ש עוד כל הבערה לצורך תבשיל שרי וכל בישול שרי רק שלא יהיה לצורך חול הרי דכיון דהוי צורך אכיל' מותר מה"ת ומה"ט מותר לבשל ביו"ט סמים מרים אשר רוצה לשתות אף דל"ה שוה לכל נפש רק לחולים והבריאים אינם שותין אותו דבר המר מ"מ כיון דהוא צורך אכילה ושתיה מותר ועיין ספר החינוך פרשת אמור דכ' להדיא דלגבי אכילה ל"ב דבר השוה לכל נפש. ואף דלענין הנאה גם כן התירה התורה להדיא ואעפ"כ בעי שוה לכל נפש היינו הנאה כיון דלאחרי' הרוב ל"ה הנאה וצורך לא התירה התורה אבל שם אכילה יהיה מה שיהי' התירה התורה וכמו שכתב הש"מ דכל צרכי בישול שרי והיינו במידי דמיכלי אבל הבערה לצורך הנאת הגוף ודאי צריך שיהיה שוה לכ"נ היינו רוב הבני אדם ואף דבר שהוא לרפואה אסור כמו שהוכחנו מדברי ס' היראים ורמב"ן וכמו שאוסר המג"א להדיא:

סימן ג

אם בישל ביו"ט דבר האסור מדרבנן כתב הש"א (סי' ס"ד) דלא עבר על דאורייתא כיון דמדאורייתא כשר אמרינן הואיל ואף דבודאי לא יאכלו האורחים מזה וממילא לא הוי אוכל נפש וגם דלא שכיח דיקלעו אורחים וירצו לאכול דבר האסור מ"מ כיון דמניע' האכיל' הוא רק מדרבנן לא עבר על דאוריית' ולכאורה י"ל למה שהעל' הנתיבות משפט (סי' רל"ד) דאם אכל איסור דרבנן בשוגג כשלא ידע שהוא איסור אין צריך שום כפרה והוי כלא עבר מאומה והביא ראיה מעירובין (דף מ"ז) בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא עי"ש א"כ י"ל דשפיר שייך הואיל דאם יתרמי דאחד יאכל בשוגג הוי כאכילת היתר אולם כבר השגתי ע"ז בס' דברי חיים דיני נזקי ממון (סי' א) והבאתי ראיות ברורות דאף איסור דרבנן כשאכל בשוגג צריך כפרה כמו במס' תרומות (פי"א) דבש תמרים ויין תפוחים ושאר כל מיני פירו' של תרומ' ר"א מחייב קרן וחומש הרי אף בתרומת פירות שהוא מדרבנן מ"מ חייב בחומש מוכח דצריך כפר' ודוחק לומר הואיל דקרא שם תרומ' חל אף מה"ת דהא מצינו כמה פעמים דמקילין בתרומת פירות שהוא מדרבנן הרי אף דקרא שם תרומה מ"מ לא הוי רק תרומה מדרבנן ובכ"ז צריך כפרה אם אכל בשוגג וכן מבואר מדברי רמ"א יו"ד (סי' קכ"ג) בשת יין נסך בשוגג צריך כפר' ואף סתם יינם ועוד מוכח מכמ' מקומות כן והא דבדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן מבואר ברדב"ז (ח"ד סי' י"ט) שהוא דוקא אם להרב ברור הדין והתלמיד יודע אך להקשות ע"ש

א"כ כיון דאף בשוגג צריך כפרה שוב מה לי כשבישל איסור תורה דל"א הואיל ומה לי אם בישל איסור דרבנן הא סוף סוף לא יאכלו האורחים:

והפ"מ בפתיחה להלכות יו"ט (פ"א אות י"ט) כתב וז"ל ונסתפקתי בישל בשר עוף בחלב ביו"ט ע"מ לאכול ואכלו אי לוקה על הבישול דיו"ט אי לאו ואם בישלו ע"מ שלא לאכול לוקה דהואיל אי מקלע אורחים או הוא אי בעי לאכלו הא ליתא כיון דאינו רוצה לעבור על איסור דרבנן תו אין ראוי לו מקרי ושלא לצורך בישול אלא אי בישל ע"מ לאכול ואכלו מי אמרינן כיון דמה"ת מותר בשר עוף בחלב אוכל נפש מקרי מה"ת ולא לקי א"ד הואיל ומדרבנן אסור תו לקי דלא לכל נפש הוא ודבריו מוקשים הא כשבישל ע"מ לאכול ואכל אינו לוקה אף אם אסור מה"ת כמבואר בש"ס ביצה (דף י"ב) במבשל גיד הנשה בחלב בי"ט דאמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך ועי"ש בתוס' דאף שהוא אסור כיון שהיה בדעתו של זה לאכלו היינו צורך יו"ט. ובאמת י"ל אף אם לא אכל אח"כ ג"כ אינו חייב כיון דמתחלה בישל על דעת לאכול הוי צורך יו"ט ועי"ש בצל"ח די"ל אם אכל אף לב"ש דל"ל מתוך ג"כ פטור ממלקות על הבישול ומ"ש הפ"מ דלא לכל נפש הוא ז"א רק כמו מוגמר דגוף הדבר א"צ רק למפונקים זה הוי דבר שאינו שוה לכל נפש אבל בישול דבר מאכל הוי צורך כל נפש רק אכילה זאת אסורה וארי' הוא דרביע עלי' מצד האיסור אבל עצם אכילה זאת הוא דבר השוה לכ"נ ועי' ס' החינוך (פ' אמור) שכ' לענין אוכלין אפי' מאכל שאין דרך לעשות אותו כל אדם אלא המלכים ושרים גדולי' מותר לעשו' אותו כל אדם דמ"מ עיקר אכילה דבר השוה לכל נפש הוא ועי' כתובות (דף ו') דבר הצורך לכל נפש קאמינא ובש"מ שם וה"נ אף אכילת איסור תורה מ"מ מזון לכל נפש הוא רק איסורא רכיב עלי' וכבר דברתי בזה למעלה (סי' ב'). ועיין ט"א מס' מגילה באבני מלואים (דף ז') שכתב דאף אם מבשל איסור לר"ל הוי מדאוריית' לצורך שיכול לאכול חצי שיעו' ולר"י דח"ש אסור מה"ת כ' דמ"מ הוי צורך קצת שיכול לאכול שלא כדרך אכילה והרגשתי בזה דשלכד"א הוי אינו שוה לכל נפש ולהט"א פשיטא לי' דזה הוי דבר השוה לכל נפש ואכילה ממש פשיטא דאם בישל ע"ד לאכול איסור דאינו לוקה רק הש"א דן אף אם אינו עושה על דעת לאכול מכל מקום שייך לומר הואיל לגבי איסור דרבנן לפטרו ממלקות ובאמת הא דמתרץ הט"א קושית תוספות גבי מבשל גיד דהוי לק לענין שלכד"א יקשה הא אף אם ל"ל מתוך מ"מ הא שייך הואיל דבידו לאכול ומבואר בר"ן בהא דעיסת הכלבי' דהואיל דבידו מהני אף לר"ח וע"כ דשלכד"א ל"ה אף צו"ק וא"כ אף מתוך ל"ש בזה ועיין בחידושי הח"ה ביצה שם דכ' כיון דחשב עליו לאכלו שייך מתוך דלא גרע מדברים שאינו אוכל והן לצורך

נפש מכיון שהוא אכלו וע"כ הא דל"א דל"ה דבר השוה לכל נפש דכוונתו כמו שכתב הש"מ כתובות שהבאתי סוף סי' הקדום דהוי צורך אכילה עכ"פ מבואר דאף אכילת איסור מדבר תורה אם אכלו הוי כצורך נפש ואף אם אינו אכלו י"ל הואיל דבידו עדיף ואינו לוקה אך אם נאמר דאף אם אכלו אינו עובר רק מטעם מתוך י"ל הואיל שיהיה פטור מטעם מתוך לא אמרינן כמ"ש השא"ר (סי' ק"ב) דהואיל ומתוך תרוייהו בהדדי ל"א ועוד יש לגמגם בדברי הט"א למ"ש לעיל דיני פסח (סי' ז') להוכיח מדברי רמב"ם הלכות יסה"ת דבאיסורי הנאה אף דאוכל שלכד"א מ"מ חשיב אח"כ כנהנה מן האיסור דרך הנאה מילוי הכרס מהנאות מעיו רק לדעתו אינו לוקה על הנאה ושלא כדרך אכילה דמותר מה"ת היינו בדבר המותר בהנאה אבל האסור בהנאה לא משכחת בו רק שלא כדרך הנאתו בעושה רטיה מדבר מאכל א"כ אף אם יאכל הגיד שלכד"א מ"מ הנאות מעיו יש לו וכיון דאסור בהנאה מצד בב"ח ל"ה אף צורך קצת:

וקצת י"ל ראיה דאינו לוקה מש"ס פסחים (דף מ"ו) דפריך לרבה דאית ליה הואיל מהא דמבשל ביו"ט גיד בחלב ואי אמרת הואיל אהבערה לא לחייב דחזי לי' לצרכו א"ל אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה ופריך ומוקצה דאורייתא ועוד הא אין חילוק מלאכות ליו"ט וצריך להבין לס"ד דמוקצה דאוריית' לחייב שש דהיינו גם אהבערה כיון דשוב ל"ש הואיל דלא חזי לצרכו וכבר עמד ע"ז בצל"ח שם וכ' כיון דאמרינן אפיק הבערה תו לא צריך לאוקמי הברייתא כב"ש דל"ל מתוך רק אף כב"ה דאמרינן מתוך לכך ל"ח על הבערה ועל הבישול הי' סובר דלא שייך מתוך דאכילת איסור ל"ה אף צורך קצת כקושית תוס' ביצה ולפי זה יקשה הא יכול לאוקמי לעולם דמוקצה דרבנן ומטעם זה חייב על הבערה דשוב לא חזי לצרכו ול"ש לומר הואיל כיון דעכ"פ מדרבנן אסור לשמש במוקצה וממילא חייב על הבערה ועל הבישול ושוב לא יקשה ג"כ דאין חילוק מלאכות ליו"ט דהוי כמו לס"ד וכמ"ש הפנ"י שם בביאור. אלא ודאי כיון דעכ"פ מדאורייתא חזי לצרכו דמוקצה ל"ה כ"א מדרבנן שפיר אינו לוק' מה"ת ושייך לומר הואיל וכמ"ש הש"א שוב ראיתי שכבר העיר בזה מרן רעק"א ז"ל בדו"ח מערכה ז' ועל דברי הט"א שכתב דשלא כדרך הנאה ואכילה הוי כצורך קצת יקשה אמאי הקשה הש"ס רק על הבער' וקאמר אפיק הבערה הא על בישול ג"כ נימא הואיל דחזי לצרכו לאכול שלא כדרך אכילה ולא יתחייב גם קשה ע"ז מש"ס ביצה דף כ"א) עובדא דשמעון התמני שהתיר לשחוט לבלשת וא"ל דעבר על לכם ולא לנכרי והקשה בש"ס דנימא הואיל וקאמר עגל טריפה הוי ואכתי אמאי עבר על איסור תורה נימא הואיל אולי רצה לאכול שלכד"א ועי"ש בש"מ דכל עיקר קושית הש"ס הי' על מאי דאמר לי' דעבר על איסור תורה ומזה

מוכח לכאורה כיון דעכ"פ מדרבנן אסור לאכול יהי' מאיזה טעם שיהי' שוב לא שייך לומר הואיל דחזי לצרכו או דשלא כדרך אכילה ל"ה כלל בגדר אכילה ול"ש הואיל:

שוב ראיתי בתשובת רעק"א ז"ל (סי' ה') שהביא דברי הש"א הנ"ל ורצה ליישב בזה דברי תוס' שבת (דף צ"ה) ד"ה והרודה דהקשו אמאי חייב לר' אלעזר ברודה חלות דבש הא ר"א ס"ל דאמרינן הואיל אי מקלעי לי' אורחים וקשה הא אף דס"ל לתוס' דתלישה מותר ביו"ט לצורך או"נ הא עכ"פ מדרבנן אסור ואף בדיעבד אסור משום פירות הנושרין א"כ אזדא ההיתר דהואיל וממילא עבר אדאוריית' ולדברי הש"א א"ש דמ"מ כיון דמה"ת שייך הואיל אינו לוקה ושוב כ' דאינו ראי' מזה רק יש מקום לומר דחולה שא"ב סכנה הצריך בשבת לפירות שנשרו בשב' דמותר כמו כל שבות מלאכה דשבת ויו"ט ושייך שוב הואיל ואי מקלעי אורחים דהיינו חולה שאין בו סכנה דדוקא חולה שיש בו סכנה כתבו התוס' פסחים דלא שכיח כלל אבל א"ב סכנה שכיח עי"ש וקשה חדא הא להדיא מבואר בהרא"ה בבדה"ב (כלל ג' שער ז') דאיסור מוקצה אסור לחולה שא"ב סכנה ועי"ש שכ' ליישב מהא דגונח יונק חלב בשבת כתובות (דף ס') שהעיר משם הגאון רעק"א ז"ל לדון להתיר מוקצ' לחול' שא"ב סכנה ומהיכא תיתי נעשה מחלוקת ולומר דתוס' ס"ל דשרי להאכיל לחולה שאב"ס ועוד זה ודאי לא שכיח לגמרי שאותו החולה יהי' צריך לדבש זה דרק לס"ד הקשו התוספות דיתבטל כל מלאכת שבת כיון דיש עכ"פ אופן שיצטרך לאותה המלאכה וכיון שכתבו התוס' דבעי דוק' דבר השכיח שוב אף חולה שאב"ס ג"כ לא שכיח שיהי' צריך לו דוקא דבר זה וכ"כ בס' חתם סופר או"ח (סי' ע"ט). עוד כ' שם הגר"ע לדון דיכול לתת לקטן להסוברי' דאיסור דרבנן רשאי להאכיל לקטן ושייך שוב הואיל ולדבריו גם בנידון דהש"א ראוי לומר הואיל אך א"כ אף באיסור תור' נימא הואיל דראוי להאכיל לקטן שלא כדרך אכילה או לחולה שאב"ס שלכד"א. ושוב קשה מש"ס ביצה מה משני שהי' עגל טריפ' וכן למה חייב על בישול גיד נימא הואיל דראוי לחולה שאב"ס או לקטן שלכד"א וגיד י"ל דהוי בשר בחלב ג"כ ומזה נראה קצת דשלכד"א לא הוי שם אכילה כלל:

עוד נראה ראי' מהא דקאמר בש"ס פסחים שם אחרישה לא לחייב הואיל דחזי לכסות דם ציפור ולפירוש ריב"א חולין (דף קמ"א) והרשב"ם קאי על חרישה דיו"ט דעכ"פ לא יתחייב מלקות הואיל דחזי לכסות מצד דעשה דוחה לל"ת ולא נשאר אלא עשה הרי אף דאסור לכתחלה מ"מ אהני סברת הואיל שלא ללקות וכמו כן אף דבר האסור מדרבנן שייך הואיל אולם הש"א בספרו טורי אבן סוף מס' חגיג' האריך לבאר קושית הש"ס הנ"ל באופן אחר ע"פ סברתו דהואיל ומתוך חדא בחברתה מישך שייכי דע"י סברת

הואיל הוי צורך קצת ואמרינן מתוך עי"ש והגרע"א ז"ל יחס סברא זו לתוס' ורשב"א שבת (דף ל"ט) שכתבו לב"ש דלית להו מתוך כ"ש דל"ל הואיל והקשו עליהם דא"כ מאי פריך בש"ס מברייתא דהמבשל הא הך ברייתא מוקמי בביצה כמ"ד דל"ל מתוך וממילא ל"ל הואיל וזה יש ליישב בקל למ"ש הש"מ ביצה שם משם רשב"א דרבה אית לי' מתוך כר"י אלא במבשל גיד פליגי דר"י סבר כיון דמתהני מני' אפילו באיסור לא לקי ורבה סבר אע"ג דאמרינן מתוך מבשל גיד חייב כיון שאין ראוי לו בהיתר עי"ש א"כ שפיר הקשה הש"ס אהבערה לא לחייב דנימא הואיל בשלמא אם לא נאמר הואיל למחשב לצורך קצת אתי שפיר דאכילת איסור ס"ל לרבה דלא הוי אף צו"ק אבל אם נאמר דע"י הואיל הוי צו"ק הא יכול לעשות ע"י הבערה צורך של היתר ונימא הואיל דחזי לצרכו אך בזה שוב קש' לוקי במבשל בעצי מוקצה ואף דהוי דרבנן מ"מ לא חשיב צו"ק בשלמ' אם נאמר בפשיטות דע"י הואיל אמרינן כיון דאפשר להיות מלאכה זאת להיתר לא לקי ולא אסרה תורה מלאכ' שיכול להיות להתירא בזה אמרינן אף דאסור מדרבנן מ"מ לא לקי כיון דמה"ת מותר וכמ"ש הש"א אבל אם מטעם מתוך אתינן עלי' למחשב לצו"ק מצד הסברי' י"ל כיון דאינו ראוי בשום אופן לא הוי צו"ק ולא שייך לומר מתוך. ובלא"ה כבר כתבתי בזה בהגהותי בדברי חיים דיני יו"כ (סי' ד') להקשות דאיך אפשר לומר דע"י סברת הואיל חשבינן לצו"ק ושוב אמרינן מתוך דהא בש"ס פסחים שם סובר הש"ס דר"א ור"י פליגי בפלוגתא דרבה ור"ח ור"א סבר כר"ח דאמרינן הואיל והא ר"א מתלמידי ב"ש הוא וב"ש ל"ל מתוך ואיך נאמר דלר"א שרי לאפות ע"י הואיל וע"ק מש"ס פסחים (דס"ב) דהק' על רבה שם דס' בשוח' למולין ע"מ שיתכפרו בו ערלים שאינן מנויין דכשר ול"א הואיל דאי מל ראוי הוא מהא דאמר רב' באופה מיו"ט לחול דאמרינן הואיל ומה מדמה הש"ס בשלמא במלאכת יו"ט דאמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך היכא דהוי צו"ק שפיר ע"י הואיל חשיב צו"ק משא"כ בשוחט ע"מ שיתכפרו בו ערלי' דנאמר ע"י הואיל דאי בעי מתקן נפשו נאמר דהוא בר כפרה י"ל דלא אמרינן א"ו דסברת הואיל כיון דאפשר שיהי' פטור מדמה הש"ס שפיר לחומרא שם דנימא הואיל דאי בעי מתקן נפשי' אולם למ"ש הרמב"ן במלחמות א"ש דהוא כתב אי ס"ל לר"ח הואיל לחומרא הו"ל למימר דאינו לוקה ועוד אי הואיל דינא הוא מ"ש לקולא מ"ש לחומרא אטו הואיל ספיקא הוא ועוד הואיל דהתם לאו הואיל דאתי הוא שאפי' זרק ע"מ שיתכפרו בו ערלים לר"ח פסול אע"ג דלא אפשר לי' לתקוני נפשי' שיהא ראוי לכפר' בזריקה זו והאריך בזה וכתב לד"ה אין הואיל אלא בדבר שאפשר שיבא לעולם ושם אמרינן הואיל ובזמנו פסול שלא בזמנו נמי פסול והאי הואיל לאו הואיל

דעביד דאתי לעולם הוא ואפ"ה אמרינן הואיל לר"ח משא"כ בשאר איסור והיתר לד"ה לא אמרינן הואיל אלא בדבר שאפשר שיבא לעולם אלא הנח לקדשים שכל שם שחל עליו לפסול בזמן א' פוסל לעולם עי"ש באורך וא"ש דברי הרשב"א ג"כ ממילא אך מה דנראה מדברי הרמב"ן דביו"ט סברת הואיל הוא משום דאפשר גם אח"כ שיהי' לצורך אבל היכא דאי אפשר בעולם אח"כ דאתי ל"ש סברת הואיל יש להבין מקושית הש"ס אחרישה לא לחייב דנימא הואיל דחזי לכסות דם ציפור דבזה ל"ש שיזדמן אח"כ דתו לא הוי בעידנא דעבר על הלאו ולא יפקיע קיום המצוה דאח"כ חיובו דלמפרע וע"כ צ"ל הואיל דבשעת חרישה אי הי' דם ציפור ויש לדחוק בזה:

ועיין תוס' פסחים שם שכתבו הא דרשב"ג סובר דלחם הפנים דוח' יו"ט דסובר דאמרינן הואיל אי בעי פודה וקשה הא אין פודין ביו"ט וכן הקשה בשעה"מ וע"כ צ"ל דעכ"פ שייך הואיל מדאורייתא שוב לא נשאר רק איסור דרבנן ובמקדש מותר ובזה מוקשין שם דברי הצל"ח שכתב דלכך נקט ב' ימים טובים של ר"ה כשבאו עדים מן המנח' ולמעלה דאל"כ רק מספק אולי לא יבואו עדים ביום ה' או יבואו היום יכול לאפות ביום ה' ואם יבואו עדים יכול לפדות הא לר"ח דל"ל הואיל ממילא כיון דאין פודין ביו"ט א"כ אם יבאו עדים יהי' מחר חול ויאפה מחדש ושל יום ה' עבר על דאורייתא כיון דאין פודין ביו"ט והואיל לית לי' לרב חיסדא]:

ודע דמבואר מדברי תוס' פסחים דאף בשבת אמרינן הואיל דחזי רק הא דל"א במלאכת שבת הואיל דחזי לחולה שיש בו סכנה משום דל"ש ולפי"ז נראה היכא דעשה מלאכת איסור בשבת ואח"כ הקרה חולי שיש ב"ס וצריך לאותו מלאכה פטור למפרע מן חיובו ובהא י"ל דאף ר"ח מודה רק דסובר דל"א הואיל כ"ז שלא באו אורחים ולגמר מחשבתו שאפה לצורך חול אבל אם באו אורחים ואכלו ביו"ט דלא נגמר מחשבתו מודה ר"ח דפטור ועיין ש"ס מנחות (דף ס"ד) נמצאת ראשונה כחושה בב"מ מהו בתר מחשבתו אזלינן וגברא לאיסורא קא מכוין א"ד בתר מעשיו אזלינן ומסיק בש"ס דהיינו דרבה ורבא שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים חייב. להעלות דגים והעל' תינוק ודגים רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו ורבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו ואף למאן דחייב כבר כתבו תוס' שם דל"ד לאופה מיו"ט לחול דפטור מטעם הואיל ונימא ה"נ הואיל דפטור ליה אתינוק פטור ליה אדגים דהתם אפייתו היא צורך יו"ט אבל הכא צידת דגים ל"ח בשבת והיינו אף דאם היה כוונתו על התינוק אז אף אם היה ג"כ כוונתו על דגים פטור כמבואר יומא (דף פ"ד) ועיי"ש בתוס' יום הכפורים היינו כיון דמחשבתו ומעשיו היה בדבר המותר אבל היכא דהיה כוונתו רק על דגים אף דהעל'

תינוק מ"מ אזלינן בתר מחשבתו שהוציא מכח אל הפועל ודגים ל"ח כלל ורבא דפוטר סובר כיון דהמעשה עכ"פ היינו פרישת המצודה איתעבד למפרע בהיתר אזלינן בתר מעשיו. ובאמת יש להבן שם בש"ס ללשון ראשון דקאמר ע"כ רבה לא פטר אלא כיון דשמע אבל לא שמע לא וכן ללשון השני דהיינו פלוגתייהו ומאי דמיון זה לנמצאת ראשונה כחושה בב"מ דשם כל המעשה הוא לצורך דבר ההיתר ולא גרע מאופה מיו"ט לחול דאמרי' הואיל ק"ו בזה דאיגלאי מילת' למפרע דהיה לצורך ועיי"ש בתוס' בהא דס"ל לר"א דאפילו נתכפר בשניה דחייב דלא דמי לבעיא בתר מחשבתו או בתר מעשיו דהתם אם יבא אליהו ויאמר שהוא כחושה בבני מעיים הי' מביא שמינה והיינו דעל עתידות ל"א אם יבא אליהו אבל על מה שעבר שפיר אמרינן אם יבא אליהו ואזלינן בתר מעשיו וא"כ בדגים ותינוק דנגמר מחשבתו ובמעשה איסור דצד דגים ואף שהעלה תינוק ג"כ מ"מ צידות דגים היה באיסור וגם אז ל"ש לומר אם יבא אליהו כיון דהוא על עתידו' האפשרי שיצוד גם התינוק ולכך חייב משא"כ בנמצאת כחושה בב"מ דאף דנגמר מחשבתו מ"מ כל המלאכה הוא לצורך היתר י"ל דלכ"ע פטור וכן מוכרח לחלק בדברי ראב"ד בהשגות (פ"ב הט"ז) משבת דהשיג על הרמב"ם דפסק הואיל דהעלה תינוק עם דגים פטור ורוצה לפסוק כרבה דחייב וע"כ אף דס"ל הואיל היינו כיון דצידת דגים הוא באיסור ומה"ט לא השיג ראב"ד בהלכות שגגות (פ"ב) כשכתב נמצאת הראשונה טריפה בב"מ ה"ז פטור דבזה כיון דכל מעשיו הם לצורך היתר לכ"ע פטור] ובדברי רמב"ם מ"ש הואיל והעלה תינוק ה"ז פטור מחטאת אעפ"י של"ה כוונתו אלא לצוד מפני שהיה שוגג ואין לזה הבנה הא אף אם היה מזיד וקבל התרא' ג"כ פטור דאזלינן בתר מעשיו וכבר כתב הרמב"ם שם דכל החייב על זדונו כרת חייב על שגגתו חטאת וא"כ למה כ' מפני שהיה שוגג] עכ"פ ודאי היכא דאתברר שמלאכתו היה לצורך דבר המותר פטור. אך מ"מ י"ל אם אח"כ בא המקרה חולי שיש בו סכנה דומה לנתכפר בשניה ע"י שנשפך הדם דבא המקרה אח"כ דבזה למ"ש בתוס' אזלינן לכ"ע בתר מחשבתו עיי"ש בלח"מ דעמד ע"ז מה דהרמב"ם לא הביא הדין אם שחט שמינה ואח"כ הכחישה דחייב אף אם נתכפר בשניה וצ"ע בכ"ז:

ודע דדעת בעה"מ שלא לפסוק כרבה והעלה דל"א הואיל ואע"ג דקיי"ל כר"א דאמר לא תקרא שם עד שתאפה הוא מטעם דכל חדא וחדא חזיא ליה ומשום ב"י שרינן ליה אף לכתחילה והביא ראי' מדפסקינן אין מזמנין את גוי ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו והא מכרעת כר"ח ובספר שעה"מ עמד ע"ז הא כיון דקיי"ל כר"א דכל חדא וחדא חזיא ליה ומדרבנן הוא דאסור א"כ אמאי אין מזמנין משום גזירה שמא ירבה בשבילו הא

אף אם ירבה בשבילו אינו אסור מה"ת דאמרינן הואיל דכל חתיכה וחתיכה חזיא ליה וכיון דליכא אלא איסור דרבנן היכא גזרי' עלה לפי דעתו ונראה דאף לר"פ דקאמר ע"כ ל"ק ר"א משום דכ"ח וחדא חזיא ליה הוא דוקא כשאינו מברר דאינו מבורר איזה פת יקח לחלה לכך כל חדא חזיא ושייך הואיל על כל חדא וחדא אף דעכ"פ יפריש חלה אחת ואינו ראוי לו מ"מ כ"ז שלא בירר שייך ביה הואיל דבידו לאכול כל חדא וחדא וכשאופה אמרינן בכל פעם דזאת לא תהיה חלה אבל אם מברר פעם אחד דזאת הוא אף שבידו להחליף מ"מ אסור מה"ת ולכך שייך לומר גזיר' שמא ירבה בשבילו היינו שיברר מנה יפה לכבד הגוי שזימנו בו ועושה מלאכה דאורייתא דכיון שכבר בירר ל"א תו הואיל וז"פ:

סימן ד

כתב הרמ"א (סי' תצ"ה) ויש מחמירין אפי' באו"נ עצמו כ"ש מפיג טעמו כלל אם עשאו מעיו"ט וזה דעת מהרי"ל וסמ"ג מיהו אם לא עשאו מעיו"ט ויש בו צורך יו"ט מותר לעשותו ע"י שינוי ר"ן וסמ"ג. והנה דעת הר"ן דאו"נ מותר אף שלא ע"י שינוי רק דיכת מלח בעי שינוי משום דדרך הוא לדוך לפעמים על כמה ימים ואף שהר"ן ר"פ אין צדין כתב הא דכל הנידוכין נדוכין כדרכן הטעם משום שאין אותו שחיקה שהוא ליומא נעשית באותו ענין שנעשית לימים רבים היינו דעפ"י רוב אינן נידכין לאוצר רק ליומא אבל מ"מ כיון דיש בני אדם שמכינים על איזה ימים לכך צריך שינוי וכ"כ הרא"ה דבאו"נ אין חילוק בין אפשר לעשותו מעיו"ט או אי אפשר רק הטעם דמלח בעי שינוי וכן למאן דסובר דגם תבלין בעי שינוי דהוי כמו ביקוע עצים מפני שיש בני אדם שדכין מהן הרבה כדי שיהיה מוכן להם ואעפ"י שמפיגן טעמן אין חוששין לכך וחשיבה להו הזמנה דמשכחי להו נידוכין כל שעתא דבעי להו ונראה כמאן דעבד לצורך חול כיון שדרכו לעשות לימים הרבה לכך בעי שינוי עי"ש בדף י"ד. ואף דדעת רא"ה ר"פ א"צ נראה כדעת רשב"א דמדאורייתא אסור לטחון מה שדרך לימים הרבה ואזלינן בתר רוב הנטחנים לכך נאסר הטחינה מדאורייתא ולכן בעי שינוי אף מה שטוחן ליומו דנראה כמאן דעבד לחול אבל לדעת הר"ן דכל טחינה ליומא לא נאסר מדאוריית' רק מדרבנן. א"כ ממילא במלח דאין הדרך לטחון לימים רבים וגם אינו עושה בענין שנעשה לימים רבים ואמאי בעי שינוי מ"מ סובר כיון דיש בני אדם שדכין ליום או יומים לכך בעי שינוי ואף אם אינו דוכה רק מעט מ"מ בעי שינוי ומזה למד הרמ"א דהה"ד כל דבר שאינו מפיג טעם בעי שינוי כמו דיכת שקדים וכדומה:

וראיתי בס' קהלת יעקב מהגאון בעל ח"ד שכתב דט"ס הוא הר"ן דדעת הר"ן דרק דיכת מלח בעי שינוי ואינו מוכרח וכמ"ש. וגם הר"ן מודה לסמ"ג להשוות כל מה דלפעמים מכינים לאיזה ימי' דבעי שינוי. עוד כתב שם דדעת מהרי"ל שהביא הד"מ לאסור בכל או"נ שאינו מתקלקל אפילו בשינוי דאפשר לעשותו מעיו"ט ס"ל כדעת תוס' מגילה דף ז') שכ' דאו"נ דעדיף טפי כגון האי דהמצניע אסור לעשותו ביו"ט וכוונתם לאו דוקא דעדיף טפי [וכ"כ המהרש"א שם להדיא] רק כל שאינו מתקלקל כלל אסור אפילו בשינוי כדעת מהרי"ל שהביא הד"מ וע"כ הא דמותר לדוך מלח בשינוי קצת דס"ל כדעת המ"מ דאין טחינה רק בפירות ולכך מותר בשינוי אבל מלאכות גמורות אפי' בשינוי אסור כשאינו מתקלקל כשנעשה מעיו"ט עכ"ד וכל דבריו תמוהין דמה שכתב דדעת מהרי"ל כדעת התוס' ז"א דלדעת תוס' מדאורייתא אסור כל שאינו מתקלקל דכתבו כן על הך דפרק המצניע ושם מבואר דלוקין על זה כמו הרודה חלת דבש כמבואר שם ועי"ש במהרש"א דדוקא במכשירין דדרשינן מדכ' לכם לכל צרכיכם וממעטינן מן הוא יש חילוק בין אפשר לעשותן לאי אפשר לעשותן משא"כ באו"נ דמצד הסברא אסור לעשות כל מה דאפשר לעשות מעיו"ט ואינו מתקלקל אז אף באי אפשר או דנאבד ג"כ אסור והמהרי"ל מודה באם נאבד וכמו שכ' הגאון הנז' גם במהרי"ל מבואר להדיא דרק מדרבנן אסור אף בשינוי מה דאפשר לעשות מעיו"ט אבל מדאורייתא מודה דאין חילוק בין אם נתקלקל או לאינו נתקלקל ומ"ש דלכך מותר מלח בשינוי דסובר כמ"מ דאין טחינה אלא בפירות. תם אני ולא אדע היכן כתב זה במ"מ דל"ש טחינה רק בפירות ואף בעפר מבואר בש"ס דשבת דשייך טחינה וכן מלח. ובתוס' ביצה (דף י"ד) כתבו דמלח שלנו א"צ שינוי הואיל והוא עשוי בידי אדם ובמהרש"א שם כתב לא ידענו באיזה מלח איירי ומאין יצא להם חילוק זה אולם הדבר מבואר ברמ"א (סי' שכ"א ס"פ) דדוקא מלח הגס אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת [יעוי"ש בעו"ש דדוקא בסכין מפני מראית עין ומדברי תוס' מבואר דל"ב שינוי ואולי דוקא ביו"ט ולא בשבת] ובזה ליכא טוחן מה דנעשה ע"י בישול הדיבוק והוי כמו אין טוחן אחר טוחן אבל במלח הגס דאיירי בש"ס ופוסקים דבעי שינוי ודאי הוי טוחן ממש והדוכה בשבת כדרכו חייב משום טוחן ויקשה באמת על דעת תוס' מגילה הנז' דמה מועיל השינוי כיון דהוי מלאכה גמורה:

ולכאורה אפשר לומר דמותר מטעם מתוך שהותרה לצורך כגון דברים המפיגין טעמן ומתקלקלין כמו תבלין וכדומה דמותר לדוך ביו"ט א"כ מותר טחינה אמרינן שוב דהתירה אף שלל"צ היינו בצו"ק רק שינוי בעי דמחזי כעובדא דחול משא"כ בהמצניע

דחייב מדאורייתא משום דמפרק ותולש ובורר רובן אינן מתקלקלין אבל במלח כיון דכעין שחיקה זו עצמה מותר בתבלין אית ביה משום מתוך אבל בתלישה ובהך דהמצניע שבאותן דרכים עצמן שנעשין ברובן שאינם מתקלקלין כן נעשין גם המתקלקלין ונגררין בתר רובא שגם המתקלקלין אסור מדאורייתא וכמו שכ' הרמב"ן ור"ן לאסור מדרבנן בתותי' וענבים וכן לדעת הרשב"א בעבודת הקודש וכמו שהביא בש"מ ר"פ א"צ ובהרא"ה שם אמרינן סברא זו אף מדאורייתא. אולם אי אפשר לומר כן דהא מבואר בש"ס בברייתא אמר ר"מ לא נחלקו ב"ש וב"ה על הנדוכין שנדוכין כדרכן ומלח עמהן לא נחלקו אלא לדיכה בפ"ע שב"ש אומרים מלח בפך ובעץ פרור לצלי אבל לא לקדירה וב"ה אומרים בכ"ד. ועיי"ש במהרש"ל דהפירוש ומלח עמהן היינו בזא"ז והרמב"ן במלחמות כ' דהפירוש ביחד כיון דבתבלין אי אפשר בשינוי לכן גם מלח א"צ וא"כ מבואר עכ"פ דאף לב"ש דלית להו מתוך ואעפ"כ מותר לדוך אף מלח כדרכן ביחד עם תבלין או בזא"ז ואמאי כיון דהוי מלאכה דאורייתא השחיקה אמאי מותר אף בשינוי מן עובדא דחול ובמתניתן י"ל באמת דבזה פליגי ב"ש וב"ה דשניהם סוברין דדבר שאינו מתקלקל אסור מדאורייתא באפשר לעשותו וכמ"ש תוס' מגילה הנ"ל ולכך ב"ש סובר דמלח רק בפך ובעץ פרור דהוי שינוי גמור דל"ה כתישה רק כלאחר יד דאף בשבת ליכא בזה חיוב ואף דתבלין נדוכין כדרכן מ"מ לית להו מתוך וב"ה דאית להו מתוך לכך מתירין אף מלח. משא"כ בברייתא אי אפשר לומר כן וע"כ כיון דאף לב"ש דלית להו מתוך מותר לדוך מלח עמהן ע"כ דסובר דאין לחלק בין דבר המתקלקל לאינו מתקלקל ומנ"ל דב"ה יסברו דאסור מדאורייתא בכ"מ רק במלח מותר מטעם מתוך. וגם א"כ מאן דסובר דלא פליגי בהא דאין מוציאין לולב וקטן במתוך רק אם יש עירוב והוצאה ליו"ט א"כ אף ב"ה לית להו מתוך ואף עפ"כ מלח נידך ע"י שינוי ויקשה באמת אמאי לדעת תוס' מגילה הנז' דאף אוכל נפש עצמו שאינו מתקלקל אסור מדאורייתא לעשות ביו"ט ומאי מהני שינוי: **לכן** נראה בכוונת תוס' מגילה הנז' דכוונתם הוא שם כדעת האוסרי' מלאכת קצירה וטחינה מדאורייתא וכמו שהביא הישׁ"ש ר"פ א"צ משם הסמ"ג והישׁ"ש שם הביא השיטות דרק מדרבנן אסור כ' וז"ל ועדיין אכ"ז מחוור לפי שסוגיא דירושלמי מוכח שהן מה"ת ואף ברייתא שבפ' המצניע כפשטה הכי מוכחא וכ' עוד ואני אומר שהוא מה"ת אף לפי גמרתינו כמ"ש תוס' וה"ט דלא שרינן או"נ אלא מלישה ואילך כשעומ' לאכילה מיד אבל תלישה וטחינה אינה עומדת מיד לאכילה אלא עומדת לימים רבים ולעשות ממנו אוצר וכ"כ הסמ"ג וז"ל אומר ריב"ש מכשירין דין הוא שיהיו מותרים מה"ת בכל ענין אי לא מיעט רחמנא הוא שהרי כך יהיו טובים אם נעשו מאתמול כאלו נעשו היום

אבל באו"נ ודאי אסור מה"ת אלא בדבר המתקלקל אם נעשו מאתמול ולהכי גזרינן בפירו' הנושרים כו' אלמא דס"ל דתלישה דאורייתא ואעפ"י שכ' לעיל מיניה מדקתני והמלח במדוך של עץ שמענו שכל מלאכת או"נ מותרת ע"י שינוי אף דבר שאינו מפיג טעמו ואפשר לעשותו מעיו"ט אלמא דמדרבנן הוא דאסרו ולכן מותר ע"י שינוי דאי דאורייתא אפי' ע"י שינוי אסור ומש"ה ל"מ היתר גבי צידה וקצירה וטחינה ותלישה ע"י שינוי אלא בע"כ צ"ל דוקא אלו מלאכות שעומדות מיד לאכילה כגון שחיטה ומלישה ואילך אבל כל שאר מלאכות האלו עומדות לימים רבים לעשות מהן גדיש או לעשות בביתו אוצר להסתפק ממנו או למכור ממנו כגון תלישת פירות וקצירת תבואה ואף טחינה דרך לטחון הרבה מדות ולעשות ממנו קמח הרבה ולעשות לימים רבים ומטחינת פלפלין אינו ראיה לפי שעומדין לאכילה כי הנדוכין מזמן רב מפיגין טעמן ואף שמלח אינו מפיג טעמו מ"מ אין הדרך לעשות ממנו אוצר אחר הדיכה אלא שדכין מה שהוא לצורך יום או יומים כו' וא"כ מ"ש נמי דאו"נ ודאי אסור מדאורייתא לאו באו"נ גמור אלא בטחינה ודישה וצידה וכל הדומה לזה דומיא דתלישה דאיירי בה וא"ל א"כ למאי צריכין אנו לומר דטעמא דתלישה דאסורה מה"ת משום דאפשר לעשותן מאתמול תפ"ל משום דאינה קרויה אוכל נפש כדפי' אה"נ וה"ק כי כל או"נ שאפשר לעשות מעיו"ט ואינו מתקלקל ועומד לימים רבים על הרוב א"כ אפי' הוא בענין שאי אפשר לעשותן מעיו"ט לא מחלקינן באיסור ואסור אף מה"ת וכן דרך התורה בכל המצות שבטיל הטעם המצוה לא בטלה והכלל העולה בידינו קצירה תלישׁ' טחינה צידה וכל הדומה להם שאינה עומדת לאכילה כגון שחיטה ולישה אסורה מדאורייתא ול"מ ליה שינוי אפי' נזדמן לו בענין שאי אפשר לעשותן מבעוד יום ואו"נ ממש אפי' אם אפשר לעשותן מדאורייתא שרי ומדרבנן אסור וע"י שינוי שרי ואם מפיג טעמו שרי אף בלא שינוי עכ"ל הישׁ"ש והטרחתי להעתיק דבריו כי נראה בעליל שזה ג"כ דעת תוס' מגילה הנז' והיינו דכל מה שדרך לעשות לאוצר או להסתפק לימים הרבה אסור מה"ת אף באם אינו עושה רק מעט ליומו ולצורך אותו סעודה מ"מ אזלינן בתר שם מלאכה ומה דהדרך לעשות הרבה זה אסור ותותים וענבי' אף דאינו לוקט לימים הרבה מ"מ הלקיטה והתלישה הוא בפעם אחד לאול' ולעשות משקה וגם הך דהמצניע החולב והמגבן והמחבץ והרודה חלות דבש דרך המלאכה לעשות על ימים הרבה וגם אינו מתקלקל לכך אסור מה"ת ובזה אין חילוק בין אפשר לאי אפשר אבל במכשירין יש לחלק וזה פשוט וברור בדעת תוס' הנ"ל שזהו שיטתם ולא קשה עליהם מדיכת המלח כיון דאין דרך מלאכה הזאת לעשות רק על יום או יומים והוי בכלל או"נ רק שינוי צריך משום עובדא דחול:

ובקה"י שם כ' בדעת רש"י פ' אין צדין דסובר כשיטה הזאת דדרך מה שמתקלקל שנעשה ליומא מותר אף אם אפשר לעשותן מעיו"ט ומתרץ בזה קושית הפנ"י פ"א דכתובות בהא דשרי למבעל בתולה ביו"ט משום מתוך הא כיון דלדם צריך הוי מפרק ומפרק לא הותר בי"ט ולא שייך בי' מתוך וכתב הוא לתרץ כיון דאין מלאכת מפרק זו נעשית כענין שאר מפרק שהיא נעשית לימים רבים לכך מותר כמ"ש הר"ן גבי שחיקת פלפלין ע"ש ולכאורה מוכח מדעת רש"י דדוקא אם במין זה לא נעשית המלאכה לימים רבים אבל אם דרך המלאכה הזאת לעשות לימי' רבים אף אם על צד הקרי וההזדמן אינו עושה רק לצורך יומא ובדרך וענין שאינו נעשה לימים רבים אסור וראי' לזה מהא דמבואר בש"ס ביצה (דף י"ב ע"ב) באיסורייתא דחרדלא מהו לפרוכי ביו"ט ומיכל מנייהו ופי' רש"י מי שרי ביו"ט כשחיטה ובישול או דלמא כיון דאפשר מעיו"ט לא דתולדת דישה הוא וקאמר שם אתא לקמי' דרבא אמר לי' מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביו"ט ופרש"י דדש כלאחר יד הוא ואפי' בשבת לאו דאוריית' אלא מדרבנן וביו"ט לא גזור ואם נאמר דאם עוש' בדרך וענין שאינו נעשה אלא ליומא אף במין הנעשה לימים רבים ג"כ מותר מה"ת אף בדבר שאינו מתקלקל ואפשר לעשות מעיו"ט מותר א"כ מאי מספקא לי' אף דתולדת דישה הוא הא שחיקת פלפלין ודאי כותש אב מלאכה הוא ותולדה דטוחן ומ"מ מותר כיון שאינו נעשה בדרך שעושה לימים רבים וכן למה צריך רש"י לפרש משום דהוי כלאחר יד דגם בשבת לא הוי אלא מדרבנן הא בלא"ה כיון דאינו עושה בדרך שנעשה מלאכת מפרק מותר וכמו דיכת מלח דג"כ אפשר מעיו"ט ומהיכא תיתי דיהיה אסור אף מדרבנן כיון דעושה ע"י שינוי ג"כ וליומא וביותר לפי' רש"י שם (דף י"ג ע"ב) כיצד מולל דביו"ט קאי כדאמרינן לעיל מוללין מלילות והא ודאי שינוי מעובדא דחול וכיון דמולל גם בשינוי ול"ה מפרק ודש שעושה לימים רבים רק ליומא לכך מותר אף אם הי' חייב בשבת אלא ודאי משמע כיון דמין זה דרכו לעשות לימים רבים אז אסור אף אם אינו עושה בדרך שעושין לי"ר ולכך צריך לטעמא דאף בשבת ל"ה מלאכה דהוי כלא"י ומלח ותבלין הטעם כיון דאותו מין אין דרך לטחון רק ליומ'

ועוד ראי' מהא דמבואר ביבמות (דף קי"ד) אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהור' ביו"ט ופריך אי דליכא סכנ' אפי' ביו"ט אסור וקאמר ל"צ דאיכא צערא וקסבר מפרק כלאחר יד הוא שבת דאיסור סקילה גזרו רבנן יו"ט דאיסור לאו לא גזרו רבנן ועי"ש ברש"י דהיונק הוי מפרק ע"י שינוי והיינו כלאחר יד וא"כ למה צריך לטעם דיו"ט איסור לאו ל"ג רבנן תפוק לי' כיון דאינו עושה המלאכה בדרך שעוש' לימים רבים רק מה שיונק בפיו בולע ושותה ובכה"ג אף מלאכת מפרק מותר ביו"ט ולד' הסוברים

דאף דישה וטחינה מותר מה"ת ביו"ט אין להקשות מה קאמר יו"ט דאיסור לאו ל"ג רבנן הא אף איסור לאו ליכא וראיתי שעמד ע"ז רבינו הגדול עק"א ז"ל בחידושיו שם אולם כנראה מל' הרמב"ן במלחמות פ' חבית רמז ע"ז וכתב לא שהחולב ביו"ט איסור לאו לצורך או"נ אלא שהמלאכה בעצמה ביו"ט איסור לאו עי"ש. והיינו אף דבכל מקום גזרו רבנן לאסור מפרק מ"מ כיון שהוא כלאחר יד ובמקום צער ל"ג רבנן לאסור כמו דאסרו בכ"מ וזה ניחא לשיטתם אבל אם נאמר דאם אינו עושה כדרך שעושה לימים רבים ליכא איסור כלל כמו שחיקת פלפלין ומלח א"כ להיות יונק מן הבהמ' ליכ' שום איסו' אלא ודאי כיון דגוף המלאכה במין זה דהיינו לחלוב נעשה לימים רבים ולהסתפק אסור אף אם אינו עושה בדרך שעושה לימים רבים ורק משום דהוי כלאחר יד דליכ' אף בשבת מלאכה דאורייתא לכך מותר אך קשה למה קאמר בש"ס דאיכא צערא ומשמע דרק משום צערא מותר ואמאי הא אף שלא במקום צערא מהראוי להיות מותר כמו במוללין מלילותומפרכין בקטניות הואיל דהוי כלאחר יד וביותר קשה לשיטת הרי"ף והרא"ש והטור דאף שינוי לא בעינן במוללין מלילות ביו"ט והא דקאמר בש"ס כיצד מולל קאי על שבת אבל ביו"ט מותר ובהא דגונח יונק מבואר ברי"ף פ' חבית דלא התירו לינק מן הבהמה ביו"ט אלא במקום צער וכן מבואר להדיא בטור (סי' תק"ה) דרק במקום צער מותר ושלא במקו' צער משמע דאסור ואמאי הא כיון דהוי כלאחר יד אמאי גרע מהא מוללין מלילות דמותר ביו"ט ואף בלא שינוי כמבואר בטור (סי' ק"י) שוב ראיתי בחידושי המאירי שכתב בהא דמפרכין אע"ג דאפי' בדבר האסור מדברי סופרים אם אפשר לעשותן מעיו"ט אסור נרא' לי דמלילו' ופירוך קטניות בני יומן עדיפי טפי עי"ש א"כ י"ל דלכך אסור לינק בי"ט רק משום צער מותר אף דהוי רק כלאחר יד אך החוש מכחיש דבאמת חלב הנחלב מן הבהמ' של עכשיו עדיף מדאתמול וצ"ע:

סימן ה

היכא שישראל שוחט לנכרי בהמות ואם היא כשרה לוקחי' ישראלים ואם נעשה טריפה נשאר לנכרי אם מותר לישראל לשחוט ביו"ט כיון דהוי צורך ישראל ג"כ או לא כיון דהשת' אינו של ישראל. על דבר זה נשאל בס' שב יעקב והעלה לאיסור מטעם דלא עדיף מנדרים ונדבות דאין קריבין ביו"ט מטעם דכהנים משולחן גבוה קא זכו וההי"ד בעלים בשאר בשר כעבד הנוטל פרס מרבו נמצאת כל השחיטה לשם גבוה כ"כ רש"י כן נמי בזה אף שהבטיח למכור מ"מ כיון דבשעת שחיטה לא זכו אסור מטעם לכם ולא לנכרי ובנו"ב מהד"ק כ' לחלוק ע"ז ואטו הדרש לכם ולא לנכרי אתי למעוטי אם האוכל נפש הוא של נכרי דא"כ הוה להו לחז"ל למימר לכם משלכם אבל אז הי' מותר אם של

ישראל הוא אף שעושה לצורך נכרי אבל באמת במקר' כתוב יעש' לכם שהעשיה תהי' לכם דהיינו בשבילכם תהי' העשי' ולא תהי' בשביל נכרים ואין חילוק בין אם הוא של ישראל או לא רק בשביל מי העשיה נעשה ובנדרים ונדבות עיקר העשיה לשם גבוה אבל בשחיטה עיקר השחיטה בשביל ישראל ובס' אבני מלואים ח"ב כתב דתליא במחלוקת הריב"א והר"י שבתוס' שבת (דף כ"ד) שדעת הריב"א הא דאסור להדליק בשמן שריפה ביו"ט אף דיכול להנות בשעת שריפה מ"מ כיון דאסרה התורה כל הנאות רק בשעת ביעורו הבערה זו אינה לצורך הנאתו אלא לשם מצות שריפה והוי כמו נדרים ונדבות והר"י סובר דרק מדרבנן אין מדליקין ומה"ת מותר דאינו דומה לנו"נ דעושין מהם אחר השחיט' לגבוה ושייך לומר משולחן גבוה קא זכו אבל תרומה טמאה אין עושין מהן לגבוה כלום וליכא למימר בי' משולחן גבוה קא זכו הרי דר"י סובר דאין הטעם בנו"נ משום דעיקרו לגבוה רק משום דמשולחן גבוה קא זכו אח"כ ואין הטעם משום דעיקר השחיטה בשביל גבוה דא"כ בהבערה דתרומה נימא ג"כ דצורך הדיוט בטל לגבי גבוה ועוד הביא מדברי ר"י שבתוס' פסחים (דף ה') דהיכא דאינו יכול להנות מתחלת הבערה אע"ג שיהי' לו הנאה אח"כ אסור כמו נו"נ והקשה מדברי התוס' בשם ר"י (בדף מ"ז) וכי בשביל שלא יהי' עכשיו ראוי אע"פ שיהי' ראוי לבו ביום יהי' אסור הא כשיאפה אינו ראוי עד שתאפה אלא כיון שמותר לאחר זמן לבו ביום אין זה חסרון ויקשה אמאי לגבי חמץ אסור והעלה דבר חדש דאסור לעשות מלאכה בדבר הפקר כיון שעדיין לא זכו לאו לכם מקרי ולכך אסור לשרוף כיון דהגחלים והאפר הוי הפקר וכמ"ש הרשב"א קידושין והוי כמו נו"נ כיון דלאו לכם הוא ובהג"ה שם תמה מאד ע"ז דאם נאמר דבדבר שאין בו דין ממון אסור לעשות מלאכ' בי"ט אפי' לצורך ישראל מה יעשו במעשר שני דממון גבוה הוא וכן כהנים בחלקיהם בקרבנות ציבור האם נאמר דאסור לבשלם וכ' שזה ראי' שאין עליו תשובה דל"ב דין ממון של ישראל רק שיהי' לצורך ישראל:

ולענ"ד אינו ראי' כלל דדעת הש"י והא"מ דכל זמן שאין לו לישראל זכי' בו ורשות לכ"א לזכות בו הוי כאינו עושה לצורך ישראל אבל מ"מ לא בעינן שיהי' לו דין ממון בו רק שלא יהי' כח אחרים מעכב ובמעשר שני אף דממון גבוה הוא מ"מ היינו לענין לקדושי אשה וכן לענין אתרוג למאן דסובר דבעי דין ממון לא הוי לכם לכל דרכי הנאה אבל לענין לעשות בו מלאכה ביו"ט מרבינן מצד הסברא לכם לכל צרכיכם לר"י ואף לרבנן דממעטינן לכם ולא לנכרי היינו כשאין לישראל שום צד קנין וצורך בו אבל אם יש לו עכ"פ צד קנין שאין אחר יכול לחטוף ממנו ודאי רשאי לעשות בו מלאכה ביו"ט לבשלו לצרכו וכדומה ודעת הרמב"ם דאף לענין אתרוג וחלה דמעשר שני הוי לכם ודין ממון

בשביל שיש לבעלים בו היתר אכילה והיינו כיון דעכ"פ צד קנין זה יש להבעלים בו שאין אחרים יכולים ליקח ממנו ומוציאין מהגזלנים בדיינין ועיין מ"ש בהגהותי לדברי חיים דיני לולב (סי' ב') דודאי של הפקר פטור מחלה ואינו יוצא בו באתרוג אם לא נתכוין לזכות רק במע"ש הטעם כיון כיון דיש לבעלים בו צד זכות לאכול ומעכב על אחרים ואין לאחרים כח לאכול שלא מדעת הבעלים לכך יוצא בו והשגתי על הא"מ שם בזה עי"ש ועיין בכ"מ (פ"ו מבכורים) משם הר"י קורקו"ס וא"כ בי"ט ודאי יכול לבשל [וכן כהנים בחלקיהם ובעלים מבשר שלהם היינו בשר קדשים משא"כ באפר שעדיין אינו בעולם כלל ולכשיבא לעולם כל אחד יכול לזכות א"כ לית לי' לבעל החמץ בו שום זכות יותר מן האחרים ולכך הוי כמו דאסור לעשות בו מלאכה וכן נו"נ כיון דשל גבוה הוא ואף זכות זה לאכול אין להבעלים עדיין לכך ממעטינן מדכתי' לכם דכל זמן דלא יש צורך עכשיו לישראל היינו שלא יש לו עדיין זכות בזה אסור לעשות המלאכה לדעת השב יעקב והא"מ:

ברם בעיקר דבריו יש להתבונן דע"כ לא כתב הריטב"א דאפרן של איסורי הנאה לאו דבעלים הן רק משום דפנים חדשות בא לכאן דכששרף ונעשה אפר גופי אחריני נינהו וכמ"ש הרשב"א קידושין (דף נ"ו) דאף בידו ובאומר לכשישרף ל"מ אבל היכא דאינו צריך רק לחרוך אותו ולפסול מאכילת כלב י"ל דלא הוי כגופא אחרינא וא"כ לעולם י"ל דתשביתו בי"ט קאי ואינו צריך רק להשבית מתואר חמץ והגחלים מותרי' היינו אף אם חרכו והוי כמו חרכו קודם זמנו המבואר ריש פרק כל שעה אולם כבר כתבתי במ"א דאף היכ' דא"צ רק לחרכו ג"כ חשיב כגופא אחרינא והוכחתי זאת מדברי תוס' פסחים (דף כ"ט) בפרט אם נאמר תשביתו ביום ראשון ממש הוי כמו חרכו אחר זמנו וגם אף באם נשחטה הבהמ' הוי כגוף אחר והוי כמו שעדיין אין לו שום זכות כדמוכח מדברי הירושלמי מס' מעשר שני כמ"ש במ"א בזה:

גם יש קצת ראי' דסברת ר"י הוא כך דאם נאמר דעיקר הטעם משום דעיקר השחיט' לצורך גבוה הוא יקש' אמאי בהמ' המסוכנת מותר לשחטה אם יש שהות לאכול כזית צלי מבעוד יום ולמאן דאית לי' הואיל אע"פ שאינו אוכל נימא לאסור כיון דעיקר המלאכה יש בו רק לצורך חול כיון דהוי לאחר הסעוד' ואם לא היית' הבהמ' מסוכנת לא הי' עולה על הדעת לשחטה רק כיון דירא שמא תמות הבהמה גמר בדעתו לאכול כזית ממנה ביומו ומותר ונימא הא עיקר המלאכה לצורך חול הוא וכן הא דאין מכבין הבקעת והדליק' דלר"י דסובר מכשירי אוכל נפש מותר לעשותן שרי לכבויי כמבואר במס' ביצה (דף כ"ב) ואף לדידן לדעת כמה פוסקים אם נשרף הבית או הכלים ולא יהי'

לו מקום לאכול רשאי לכבו' דהוי כצורך או"נ כמבואר במרדכי ועיין ב"ח (סי' תק"י) נימא ג"כ הא ודאי עיקר צורך המלאכה להציל הבית מן השריפה ויתבטל צורך הנצרך לו ליו"ט ג"כ וניזיל בתר עיקר פעולת ותכלית המלאכה כמו בנדרים ונדבות דאין קריבין כיון דעיקרן לגבוה ולמ"ש הא"מ הטעם כיון דלית להו לבעלים זכות אבל בדבר שיש להבעלים זכות בו מותר לעשות מלאכ' באם יש בו צורך הדיוט לצורך יו"ט אתי שפיר ג"כ הך דכבוי הדליקה ושחיטת המסוכנת:

אך עם כ"ז אין להוליד ממנו דבעי דוקא שיהי' לו עכשיו זכות בו וי"ל סברא אחרת בזה דטעמא דנו"נ אף שיזכו בו אחר כך הבעלים והכהנים בבשר מ"מ עיקר העבודה צורך גבוה הוא דשחיטת קדשים בעי כונה היינו דבכל מקום מתעסק בשחיטה כשר דבלא כונה לשחוט ג"כ כשר רק בקדשים מתעסק פסול כמבואר בחולין (דף י"ג) מדכתיב תשחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בן בקר ועי"ש בתוספות דאף דמתכוין לחתיכת סימנים ולא לשם זביחה בחולין כשר ובקדשים פסול וכן אם סבר שהוא חולין ושחטו פסול בקדשים א"כ כיון דלצורך גבוה יש תנאי אחר מה שאינו בצורך הדיוט חזינן דמעשיו מוכח עליו שעושה לצורך גבוה ונתמעט ממה דכתיב לכם וכן בשריפת חמץ דאין הדרך לשרוף אוכל שיהי' לו אח"כ צורך מן הגחלים א"כ נקרא עיקר הפעולה על שם תכלית גבוה משא"כ בשמן שריפה דעומד לכך להדליק בזה סובר הר"י דמותר דאף דיש בו צורך גבוה מ"מ לא נתבטל צורך ההדיוט ולא מגרע גרע בזה שעושה ג"כ מצוה בהשריפה אבל בנו"נ דיש שינוי זה שצריך לעשות בו וגם אחר השחיט' צריך לעשות מהן לגבוה בזה נתבטל צורך ההדיוט ואמרינן דמשולחן גבוה קא זכו ועיין ביצה (דף כ"ז ע"ב) בתוס' דשם הקשו לדעת הריב"א דסובר דצורך גבוה עיקר ובטיל צורך הדיוט והוי ככולו לגבוה א"כ צליית פסחים היכא דחיא יו"ט הא אית בי' צורך גבוה כ"א צלי אש ולכאורה למ"ש יקשה ג"כ אף לדעת ר"י כיון דגם צליית פסחים יש שינוי בגוף המלאכ' דצריך להיות ראשו על כרעיו וכדומה א"כ אף לדבריו דלא בטיל הצורך הדיוט לגבי שריפת תרומה טמאה זה דוקא במקום שלא נקרא על שם הפעולה רק צורך גבוה אבל בצליית פסח כיון דיש בו תנאים הצריכים בו מה שאינו צריך בשאר צליית הטלאים נימא דהוי כמו שחיטת נו"נ דהוי עיקרן לצורך גבוה לכן צ"ל דעיקר תליא אם יכול להנות בשעת המלאכ' אז לא נתבטל צורך ההדיוט משא"כ בנו"נ וכן שריפת חמץ כיון דאינו יכול להנות בשעת המלאכה. אבל לא תלי' אם הוא שלו א"ל וכמ"ש הנו"ב:

וראיתי בריב"ש (סי' תצ"ח) שם הי' השאלה בשוחט ששחט אצל גוי בליל ר"ה ואמר שהיא טריפה ואחר כך בדק שוב פעם שני והכשירו ונעשה בזה מחלוקת על ההכשר שהכשירה אחר שהטריפה:

וממילא למדנו משם שהיו נוהגים בצרפת וספרד כן לשחוט אצל קצבים נכרים והבהמות של נכרים היו רק אם נמצא אחרי הבדיקה שהן כשרי' קנו מהן הישראלים והריב"ש שתק שם על זה ולא התעורר כיצד הותר לשוחט לשחוט בהמה של גוי שאין לישראל עדיין זכות בו הרי דמותר כדעת הנו"ב וכן מבואר מתשובת רשב"א (ח"א סי' תרפ"א) שכעס שם על המתיר לשחוט אצל גוי ביו"ט אחר מנחה ע"י הערמה שיתן כזית לאחד מן הנערים וכ' דהוי הערמה להכין מיו"ט לחול ומבואר דלצורך ישראל ממש מותר אף בקצב גוי כיון שעיקר השחיטה בשביל ישראל לצורך היום:

ויש לומר דגם לדעת ריב"א דסובר דצורך גבוה עיקר ואף להדליק שמן שריפ' אף דראוי להנות מיד ומ"מ אסור דמבטל צורך ההדיו' לגבי גבוה מ"מ מודה היכא דעיקר תכלית הפעולה נעשה לצורך ישראל ואם לא לצורך יו"ט לא הי' עושה כלל המלאכה בזה גם ריב"א מודה ובזמן שריפה הן לצורך מצות שריפה הן לצורך הדלקת נר יו"ט צריך ההבערה לכן דעתו דנגרר ע"ש העיקר וצורך גבוה הוי העיקר וצורך הדיוט הטפל משא"כ לשחוט בהמה אצל קצב גוי שאם תהי' כשרה יקח הישראל עיקר מלאכת השחיט' נעשה לצורך ישראל דלצורך גוי אינו צריך כלל לשחוט ודי בנחירה ואין המלאכה נקרא לצורך הגוי רק לצורך ישראל ושרי וזה פשוט וברור ומה שהקשו התוס' על ריב"א מצליית פסח י"ל דדעת ריב"א דהא באמת כתיב חג לה' כל לה' מותר רק מדכתיב לכם ממעטינן צורך גבוה אבל חובת היום מותר א"כ ממעטינן רק הנעשה לגבוה מה שחייב מכבר כמו נו"נ ושריפת תרומה טמאה שגם בלעדי י"ט הי' חייב בדבר לעשות לא התירה התורה לעשות ביו"ט דלא קרינן בי' לכם אף דמותר להנות נתבטל צורך ההדיוט הטפל לגבי צורך גבוה אבל לצלות הפסח דיומו גרם ונתחייב לאכול רק צלי אש זה מותר מדכ' לה' כל לה' מותר וגם עיקר כונתו לצורך אכילה ואף דאכילתו הוא מצו' מ"מ הוי צורך או"נ משא"כ בהדלקת שמן שריפה עיקר הכונה לקיים המצוה דחל עליו לשרוף תרומה טמאה רק המקרה בא שהוא יו"ט והוי צורך הגוף ג"כ בזה סובר דצורך גבוה עיקר וצרכו הוי טפל ובטיל לגבי' משא"כ בצלי הכל הוא צרכו לבד ומותר:

ועיין בפנ"י ביצה (דף כ"א) שהקשה על התוס' שכ' שם בהא דעיסה חציה של ישראל וחציה של נכרי אסור לאפות ביו"ט אף דקי"ל כרבשב"א ממלאת אשה התנור פת מטעם דנאפה יפה וכ' דשאני התם דיכול לאכול או זה או זה וגם הואיל אי מקלעי אורחים חזי

לי' אבל חצי' של נכרי אסור לאפות ופירש דבריהם דמטעם דפת נאפה יפה לא שייך להתיר איסור דאורייתא רק מטעם דיכול לאכול או זה או זה מותר מדאורייתא וכיון דליכא אלא איסור דרבנן מותר מטעם דנאפה יפה. והקשה לקושטא דמילתא לדקי"ל דאמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה של"צ כשיש צורך קצת א"כ מטעם דפת נאפה יפה הוי עכ"פ צו"ק וכ' כיון דמיעט קרא לכם ולא לנכרי אתי למעט דבכה"ג לא אמרינן מתוך כמו נו"נ דאין קריבין דממעטינן מלכם אלמא דבכה"ג ל"א מתוך עי"ש והדבר קשה בשלמא בנו"נ הצורך קצת בא אח"כ או שיזכה בהבשר או שלא יהי' שולחן רבו ריקם אבל בשעת המלאכה לא יש הצורך קצת לכן ממעטינן מלכם הן לפי' הא"מ שם הטעם כיון דלא זכה בו עדיין וכאן הצו"ק הוא שפיתו דהיינו חלקו נאפה יפה וכן למ"ש הנו"ב עיקר סברת הר"י כיון דאינו יכול להנות בשעת המלאכה משא"כ בתרומה טמאה אף דהוי צורך גבוה לקיים מצות שריפה מ"מ כיון דיש גם צורך הדיוט לא בטיל לגבי גבוה א"כ למה לא יהי' רשאי לאפות הכל ולחלק אח"כ כיון דיש לו לישראל תועלת וצו"ק עכ"פ במה שאופה ביחד שנאפה יפה בשלמ' לשיטת ריב"א בצורך הדיוט בטיל לגבי גבוה י"ל נמי בזה אף דיש לו תועלת אזלינן בתר עיקר המלאכה וכיון דעיקר האפיה הוא לצורך הגוי רק שגורם לו הנאה בטל צורך זה לגבי עיקר הדבר. ואף דהוכחנו מהא דמסוכנת דלא אזלינן בתר עיקר התכלית רק כיון שיש לו צורך בו ג"כ מותר היינו היכא דהכל הוא שלו אבל בשל אחרים אזלינן בתר עיקר. משא"כ לשיטת ר"י דלא נתבטל הטפל לגבי עיקר יקשה.

ונראה דשם מטעם אחר לא אמרינן מתוך דל"א מתוך רק היכא שמגוף המלאכה יש צו"ק לישראל אבל כאן מגוף האפי' ליכא שום צורך לו לישראל מחלקו של הנכרי רק גרם הנאה שלא יהי' מקום לחמימותו להתפשט ומתוך שהתנור מלא מתמעט חללו כמ"ש רש"י (דף י"ז) וכל היכא שאין המלאכה בגוף האו"נ לא אמרינן בכה"ג מתוך כיון שמעצם המלאכה אינו נהנה רק שגורם שלא יתפזר החום בכה"ג ל"א מתוך ודומה להא דאין מכבין את הבקעת שלא תתעשן הבית והקדירה והנר מפני דבר אחר כיון דאינו משתמש בגופה של המלאכה להנות ורק מסילוקו של הדבר נהנה ואסור וכמ"ש בחידושי הרא"ה (דף י"ב ודף כ"ג) והכי נמי דכוותה כיון דמלאכת האפי' בחלק הנכרי אינו לצורך הישראל רק גורם הדבר להתמעט חלל התנור ולא יתפשט החום בכה"ג לא אמרי' להתיר מצד מתוך ועיין בהרא"ה בהא דממלאת אשה תנור פת שכתב ומיהו מסתברא במתכונת לכך הממלאת עכ"ל ואמאי לא אמרינן אף באינו מתכוין רק לצורך חול יהי' מותר מטעם מתוך כיון שיש לו צו"ק עכ"פ שהפת נאפה יפה א"ו דל"א בכה"ג

מתוך כלל רק כונתו ג"כ כמ"ש התוס' הואיל דחזי לי' דשל ישראל הוא לכך מותר באם מתכוין לצורך קצת עכ"פ אבל בשל נכרי אסור לאפות אף דמתכוין לצורך שתהי' נאפ' יפה ג"כ אסור כיון דהנאתו איננו רק בכלל גורם שאינו נהנה מן גוף מלאכת האפיה:

ויש להביא ראיה דכוונת הר"י הוא בשביל שאינו יכול להנות בשעת מלאכה לכך בטל צורך ההדיוט דהא מבואר מס' חגיגה (דף ח') דיוצא בשלמי שמחה בנו"נ כיון דמ"מ יש לו בשר מקיים מצות שמחה וכ' תוס' שם הא דלא מייתי נונ"ד משום דנפיק בהו משום שלמי שמחה דאיירי שכבר קרב שמחה כדינו וכ' משם ר' אלחנן והר"י דרק היכא שהקריבום משום שמחה נפק בהו אבל הביאום לשם נדרים לא נפיק רק משום הקדישם עיי"ש א"כ חזינן אף דמשולחן גבוה זכו הבעלים בבשר מ"מ אם הביאום לשם שלמי שמחה לכ"ע יכול להקריב נו"נ ביו"ט הרי דיכול לעשות מלאכה אף בדבר שאינו לבעלים עדיין זכות רק שיזכו בו אח"כ וא"ל דהא להדיא התירה התורה שלמי שמחה אף שיזכו בהבשר הבעלי' אח"כ משלחן גבוה ולכך אף נו"נ יכול להקריבן לשם ש"ש זה אינו דהא מזה גופא נוכל למילף מדהתירה התורה לשחוט שלמי שמחה אף דאינן של הבעלי' ורק משלחן גבוה יזכו אח"כ הרי דלא הקפידה התורה רק על צורך ישראל היינו ההדיוט ובשלמי שמחה התירה התורה אף במה שאין לו לבעלים הנאה וחלק רק אח"כ עכ"פ התירה התורה לעשות צורך הדיוט אף במה שאינו שלו עכשיו ודלא כמ"ש הא"מ.

ואף מוכח מזה דלא אתי עלה הר"י מטעם שכתבתי לעיל דלכך בטל צורך הדיוט לגבי גבוה כיון דשחיטה לגבי קדשים הוא ענין אחר משחיטה להדיוט דמתעסק פסול דהא לגבי שלמי שמחה הוי ג"כ שחיטת קדשים ושווין המלאכות כמו בנו"נ ואף עפ"כ אסור לשיטת הר"י לשחוט אם הביאום לשם נו"נ וחזינן דעיקר הטעם דאזלינן בתר הכוונה אם כוונתו על מלאכת הדיוט המותר ביו"ט או על גבוה האסור. ולכאורה לשיטת הריב"א דסובר דאין מדליקין בשמן שרפה ביו"ט מה"ת דצורך הדיוט בטל לגבי צורך גבוה וע"כ אף דהדלקה ביו"ט הוא ג"כ צורך מצוה חשבינן זאת לגבי מצות שריפה החל עליו קודם יו"ט צורך הדיוט ובטל לגבי צורך גבוה החל עליו בטרם בא יו"ט א"כ בנו"נ נמי כיון דחל עליו קודם יו"ט הצורך גבוה להקריבן ועתה בא יו"ט וצריך לו ג"כ לשלמי שמחה מהראוי היה לאסור לשחוט ביו"ט אף אם שחטו לשם שלמי שמחה ג"כ וראיתי בט"א שם שחולק באמת על תוס' וסובר דאסור לשחוט נו"נ ביו"ט אף לשם שלמי שמחה כיון דעיקר השחיטה לשם נו"נ המחויב מכבר הוי צורך שלמי שמח' לגבי צורך גבוה רק במיוחדי' לשם שלמי שמחה דעיקר הקרבן לצורך הדיוט שיהיה לו בשר לשמוח רק התורה הקפידה על בשר שמחה זה שיהיה של קרבן דוקא עיקר השחיטה נעשה

לצורך הדיוט וצורך גבוה טפל לשל הדיוט ומותר להקריב דהוי כאלו חלק גבוה זוכה משלחן הדיוט ממצות המקום עכ"ד ולענ"ד זה אתי שפיר לשיטת הריב"א דאזלינן בתר עיקר הדבר שחל עליו מקודם ולדידיה אסור להדליק בשמן שריפה ביו"ט מדאורייתא וחשבינן ההבערה רק לצורך מצות ביעור ולא לשם מצות יו"ט כן נמי בזה בטל צורך המצוה של שלמי שמחה לגבי צורך גבוה להקריב הנו"נ שחל עליו מקודם וי"ל דל"ק קושית תוס' ביצה הנז' מצלית ק"פ כיון דשם לא חל עליו המצוה רק בערב לאכול הפסח והקפידה התורה שיהיה דוקא צלי אש ולא באופן אחר לכך מותר כמו דמותר לשחוט שלמי שמחה דהוי חלק גבוה טפל לגבי הדיוט משא"כ בשמן שריפה דחל עליו המצוה של ביעור מקודם בטל צורך ההדיוט לגבי גבוה. ובכה"ג נונ"ד אסור להקריב לשם שלמי שמח' כיון דעיקר הוא הצורך גבוה ואף אם נטמא' השמן ביו"ט דלא חל עליו מקודם מצות ביעור ואדרבא חל עליו מקודם צורך הדלקה מ"מ י"ל לריב"א כיון דסתם התנא דאין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט דגזרינן הא אטו הא. וזה אתי שפיר לשיטת הריב"א אבל לדעת הר"י כמו דמותר בשמן שריפ' להדליק מד"ת כיון דיכול להנות בשעת ביעורין וא"ד לנו"נ דשם אינו יכול להנות בשעת שחיטה עד שיזרקו הכהנים הדם ה"נ אף דאינו יכול להנות בשעת המלאכה וצריך זריקת דם לא איכפת לן בזה כיון דאף שלמי שמחה עצמו המיוחד רק לשלמי שמחה אינו יכול לאכול ממנו עד שיזרוק הדם והתירה התורה ממילא אף נו"נ מותר ולא בטל צורך זה של שלמי שמחה לגבייהו רק הר"י סובר דאזלינן בתר עיקר מחשבתו ואם עיקר מחשבתו לשם ש"ש מותר אבל אם הביאם לשם נו"נ אסור להקריבן ומ"ש תוס' לא נפיק רק משום הקדישים ע"כ הכוונה דאסור להקריבן ועיין צל"ח ביצה (דף י"ט ע"ב):

והנה מבואר מס' ביצה (דף ך' ע"ב) באם עבר ושחט נו"נ ביו"ט דרבא אמר זורק את הדם ע"מ להתיר הבשר באכילה ועי"ש בתוס' דרבה בר ר"ה דאמר זורק את הדם ע"מ להקטיר אימורין לערב מודה להא דרבא דזורק את הדם ע"מ להתיר באכילה דהוי צורך אוכל נפש ושמחת יו"ט אבל רבא סובר דרק בשביל אכילה זורק את הדם ואף דזריק' הדם לאו מלאכה הוא רק שבות וכמ"ש רש"י שם מ"מ אסור ולכאורה אמאי מותר לצורך אכילה בין לדעת ריב"א דהיכא דיש צורך גבוה בטל לגבי צורך הדיוט וא"כ אף בעבר ושחט נמי לימא דבטל אצל צורך גבוה הצורך הדיוט וכן לשיטת הר"י אם הטעם דאינו יכול להנות בשעת מלאכ' אסור והוי צורך גבוה א"כ בעבר ושחט נמי הא אינו יכול לאכול מיד עד שיזרוק ועיין תוס' פסחים (דף מ"ז) ד"ה ואי בסוף דבריהם דשתי הלחם אין להם שום חסרון בגופו וה"נ דכוותו כיון דאין להבשר שום חסרון בגופו דכבר נשחט

רק דקודם זריקה אסור לאכול ואמאי מותר הזריקה להאכיל. וצריך לומר היא הנותנת כיון דלכתחלה אסור לשחוט ולזרוק רק אם עבר ושחט אמרינן דיזרוק כדי להתיר הבשר לאכול לדעת ריב"א מותר בזה דלא נוכל לומר דצורך גבוה הוא העיקר ושיתבטל הטפל הצורך הדיוט כיון דאסרה התורה לעשות לצורך גבוה רק בעבר ושחט לא אסרו חכמים היכא דיש צורך הדיוט לאכול הבשר כיון דממילא עושה העיקר לצורך הדיוט וכן לדעת הר"י נמי אף דאינו יכול להנות בשעת מלאכה מ"מ אזלינן בתר עיקר מחשבתו וכיון דאם אין כאן בשר לאכול אסור לזרוק הרי דעיקר צורך הזריקה להתיר הבשר ודומה לשלמי שמחה ומזה גם כן נראה דלא כסברת הא"מ דאם נאמר דאסור לעשות מלאכה בדבר שאינו שלו ולא זכו בו עדיין הבעלים א"כ אמאי בעבר ושחט יהיה מותר לזרוק:

אגב אבאר מה שיש להקשות הא דנקט הש"ס האיבעי' דוקא למ"ד נו"ן אין קרבין ביו"ט הא להמבואר שם מש"ס בסוגי' הקדום דאף למ"ד נדרים ונדבות קרבין ביו"ט מ"מ זה דוקא היכא דיש ג"כ צורך הדיוט לאכול אח"כ הבשר אבל בעולת נדבה לכ"ע אין קרבין וכן כתבו תוס' מס' חגיגה (דף ח') להדיא. ואף דבשבת (דף קי"ד) קאמר בש"ס כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל דלמד עולת שבת בשבתו דחלבי שבת קרבים ביוה"כ דסובר דנו"ן קרבין ביו"ט ושם בעולה איירי וכן תמה בס' דו"ח להגרע"א ז"ל אולם י"ל לאבא שאול דאמר ומה במקום שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה במקום שכירתך פתוחה א"ד שכירת רבך פתוחה וכן בדין שלא יהיה שולחנך מלא ושולחן רבך ריקם ומטעם זה סובר דנו"ן קרבין ביו"ט לדידיה לאו משום צורך הדיוט מקריבין רק בשביל צורך גבוה לבד דלא דריש לכם ולא לגבוה רק לכם ולא לעכו"מ וסובר דאף עולת נדבה קריבה ביו"ט וכן מבואר להדיא בירושלמי שם א"ל ב"ש והא כבר נאמר אך אשר כו' הוא לבדו יעשה לכם א"ל ב"ה משם ראיה לכם אינו נעשה אבל נעשה הוא לגבוה ועיי"ש במפרש דלגבוה אף מה שאינו נאכל כלל עושין וא"כ בש"ס דשבת דקאמר לכשתמצא לומר לדברי ר"י נו"ן קרבין היינו אף עולת נדבה. ומ"ש תוס' חגיגה דעולת נדבה אינו קריבה דכן דעת רשב' י"ט) דלכ"ע עולה שאינו של יו"ט אינו קריבה והיינו למאן דדרש לכם ולא לגבוה רק נו"ן שרי מדכ' לה' כל לה' אמרינן דרק נו"ן שיש עכ"פ צורך הדיוט אח"כ ולא עולה אבל מאן דלא דרש לכם ולא לגבוה הכל מותר ביו"ט עכ"פ להמבואר לרשב"א דעולת נדבה לכ"ע אין שוחטין א"כ למה פליגי רק למ"ד נונ"ד אין קריבין ביו"ט הא יש מקום למחלוקתם אליבא דכ"ע בעולת נדבה וראיתי בצל"ח שם שכ' ואולי שלמים איצטרך ליה דלרבא זורק לאכול בשר וקמ"ל שמותר לאכול הבשר קודם הקטרת האימורין ביו"ט

וכמ"ש תוס' שם ועדיין קשה הא זה מבואר בברייתא המובא שם כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן הדם יזרוק והבשר יאכל ואע"ג דאיתנהו וכמ"ש תוס':

ולכאורה הייתי אומר למה שכתב שם הצל"ח להקשות איך יאכל הבשר הא הוי מוקצה כיון דנו"נ אין קריבין ביו"ט בשלמ' בכבשי עצרת לא אתקצאי דראוין לשחוט לשמן אבל נו"נ אתקצאי בה"ש ומתרץ דלא אתקצאי בה"ש כיון דהיו ראוין להקריבן לשם שלמי שמחה כמו שכתבו תוס' מס' חגיגה דרק אחר שהקריב ש"ש אין מקרבין נו"נ ולפי"ז י"ל הא בש"מ שם ובחידושי הרא"ה הקשו אמאי כשנטמא הבשר לרבה לא זריק הא אין שבות במקדש וכתבו דה"מ בקרבן הבא ברשות ובהיתר אבל קרבן זה דאסור והקריבו באיסור לא התירו שבות וא"כ י"ל הא לרבר"ה זורק ע"מ להקטיר את האימורין לערב היינו דמתירן השבו' במקדש אף היכא דעבר וי"ל דרק שבות אחד מותר ולא העמידו דבריה' לאסור במקדש אבל שני שבותין אסור וכמו שכתב הרע"ב מס' עירובין דאף דלא גזרו על שבות בה"ש מ"מ על שני שבותין גזרו כן בשבו' במקד' וכ"כ בחידושי אבן העוזר עירובין דף ל"ה) וכן כתב בתשובת רבינו הגדול מרן עק"א ז"ל (סי' קנ"ט) שכ"כ דעל ב' שבותין גזרו במקדש א"כ בעולת נדבה דאתקצאי בה"ש הוי הזריקה שני שבותין שבות דזריקה דהוי כמתקן ושבות דטלטול ושימוש דם המוקצה ואף דטלטול הדם בא מקודם מ"מ אח"כ כשזורק בא ביחד ושימוש מוקצה בכה"ג אף דהוי צורך מצוה מ"מ הוי שימוש מוקצה האסור כמבואר במג"א (סי' תק"ט) לענין כסוי דם וא"כ בא השני שבותין ביחד ולכך לגבי עולת נדבה לכ"ע לא יזרוק אולם אחר העיון נראה שז"א ומוכח מכאן דבמקדש אף על שני שבותין לא גזרו דהא גם בשלמי נדבה כשזורק הדם הוי ג"כ ב' שבותין חדא שבות דזריקה דהוי כמתקן שמתיר הקרבן וגם יש בו משום שבות שהוא צובע באדמומית הדם ע"ג המזבח ואף שאינו דבר המתקיים מ"מ אף דלא הוי משום זה מלאכה דאורייתא אבל מדרבנן אסור כמו דמשמע מדברי רמב"ם (פ"ט) משבת וכן ראיתי בצל"ח פסחים (דף ס"ז) דכתב כן להדיא דבכל זריקה ע"ג המזבח הוי שבות דרבנן אף דכבר אתכשר הקרבן מ"מ. הוי שבות משום צובע עי"ש ועיין מ"א (סוף סי' ש"כ) ובא"ר שם (ס"ק כ"ז) דדרך לכלוך ואין דרך לצבוע באלו דברים שרי עי"ש וי"ל דלגבי מזבח נמי דרך לכלוך ומותר אבל לדעת המג"א שם אסור. וא"כ לדידהו מוכח מכאן דאף שני שבותין מותר במקדש והדרא הקושיא לדוכתא למה לא פליגי בעבר ושחט עולת נדבה אם זורקין את הדם כדי להקטיר האימורין לערב או לא:

ונראה קצת לצדד דלגבי עולות נדבה תרוויהו מודים דזורקין את הדם דהא בהא דשני כבשי עצרת דקתני אם היה שבת לא יזרוק כתבו תוס' מנחות (דף מ"א) ואין לדמותו למה

שהתיר לרדותה קודם שיבא לידי חיוב שבת עכ"ל והכונה דדוקא לגבי הדביק פת בתנור דאם ירדנה לא עשה מלאכה אבל כאן אף אם יזרוק הדם לא יתבטל המלאכה דכבר נעשה השחיטה שלא לצורך וכ"כ הצל"ח פסחים (דף ע"ח) וכתב שם דמה"ט לר"י שם דפוטר בשחטן לשם פסח דטעה בד"מ ועשה מצוה כ"ד פטור דרשאי לזרוק הדם כיון דאם יזרוק יהיה פטור מחטאת שעשה מצוה כ"ד עיי"ש ולפי"ז י"ל דהא מבואר לעיל (דף י"ב) בשוחט עולת נדבה ביו"ט דלב"ה פטור מטעם מתוך וכתבו תוס' אף דאסור מטעם לכם ולא לגבוה מ"מ כיון דמסברא חיצונית היה מותר דאוכל נפש מותר לא אהדריה רק לאיסור עשה וכתבו שם דבעולת נדבה אף דליכא צורך קצת מ"מ איכא נמי שמחת יו"ט שלא יהיה שלחנך מלא ושלחן רבך ריקן עי"ש. ולכאורה הא ל"ה שלחן מלא כיון דאין מניחין לו לזרוק הדם ואדרבא הקרבן יהיה נפסל וא"ד להא דכתבו שם תוס' במבשל גיד דכיון שדעתו לאכלו הוי צורך קצת דשם לא תליא רק בדעתו דמי ימחה בידו אבל לזרוק הדם לא יזרקו הכהנים וא"כ אף לב"ה ל"ה צו"ק והי' מן הדין שיהיה חייב מלקות. אמנם י"ל דזורקין הדם כדי שיזכה ויסלק האיסור מלאכה דאורייתא דעבר על לאו דל"ת מלאכה דאם הדם יהי' יתבטל עכ"פ הלאו כיון דיהיה שלחן רבך מלא ע"י זריקת הדם ואף דמ"מ עשה איסור מטעם לכם ולא לגבוה לא יעבור רק על איסור עשה וגם אם לא יזרוק הדם יהיה הקרבן פסול ועובר ג"כ בלאו שהביא קדשים לבית הפסול לכך יזרוק לבית הלל ואינו לוקה דהוי צורך קצת שלא יהיה שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם וזה א"ש בעולת נדבה משא"כ בשלמי נדבה אם נטמאה הבשר בזה פליגי דלרבה לא יזרוק כיון דלא יסלק איסור העשה שעבר מצד לכם ולא לגבוה דאף אם יזרוק הדם יעבור ג"כ על עשה הזאת ואף אם לא יזרוק לא יהיה עובר על הלאו דל"ת מלאכה כיון דהיה צו"ק שיהי' לו בשר לאכול רק אח"כ בא המקרה שנטמאה הבשר ומ"מ בשעת שחיט' היה צורך קצת לכך כיון דבין אם יזרוק בין אם לא יזרוק לא יהי' השוחט עובר בלאו רק בעשה לכך לא יזרוק ורבר"ה סובר דאף לתקן להקריב האימורין לערב לא גזרו על שבות במקדש ויזרוק אבל בשוחט עולת נדבה דאם לא יזרוק לא יהיה אף צורך קצת ויעבור על הלאו דל"ת מלאכ' וגם שהביא קדשים לבית הפסול בזה לכ"ע יזרוק כן יש לומר אמנם זה דוקא אם עבר ושחט בשוגג בזה אמרינן שיזרוק כדי שיפטור אבל אם עבר במזיד בזה ל"א חטא בשביל שיזכה חבירו כמבואר תוס' עירובין (דף ל"ב) ועיין מג"א (סי' רנ"ד ס"ק כ"א) ולכך לא נקט הפלוגתא בעולה כיון דבעולה יש נ"מ בין עבר בשוגג למזיד אך לעיל דקתני השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה דאיירי במזיד הדרא הקושיא לדוכתא הא אף לב"ה חייב כיון דל"ה צו"ק וי"ל:

סימן ו

כתב בש"ע (תצ"ח סי"א) דאפי' יש לישראל ולגוי בשותפות שתי בהמות יכול לשחוט שתיהן ביו"ט ובמ"א שם משם הב"י ומ"ש הטעם שאי אפשר לחלוק שיטול זה א' וזה א' שא"א שיהי' שוות בכל ענינים וכ' המג"א א"כ אם העכו"ם רוצה ליתן לו הגדולה והטובה אסור לשחוט השניה. ובימי ילדותי גמגמתי בזה דיכול הישראל לומר דלמא הגדולה והטובה תהיה טריפה ואין רוצה ליקח רק מכל אחת החצי אח"כ כעת שיצא לאור העולם ספר אור זרוע הגדול מצאתי להדיא בכ' דאפי' הן שוות דינא הוא שיכול הישראל לומר אני רוצה ליקח חלק מכל אחת ואחת והביא כן משם רבינו יצחק בן אשר וכתב ועוד נ"ל דדלמ' תמצא של ישראל טריפה וימנע משמחת יו"ט עכ"ד הרי להדיא דלא כדעת המג"א:

סימן ז

בש"ע (תצ"ח ס"ז) בהמה מסוכנת כו' כדי לאכול ממנו כזית גלי מבעוד יום וברמ"א אפי' אין שהות לנתח' ולבדקה ובטו"ז משם הטור דלא נזכר צלי דפוסק כר"ע דאף חי סגי. ולכאורה יש להתבונן אם סגי ביכול לאכול כזית חי אף בלא בישל או צלי א"כ אמאי התירה לו לאכול כדרך הנאתו בלי בדיקה וברא"ש מס' ביצה הוכיח מזה דאם נאבדה הריאה ג"כ מותר כיון דמתירין לאכול בלא בדיקה משום הפסד ממון ומנ"ל כיון דלדעת הטור דפוסק כר"ע דלמא לא התירו לו רק דוקא לאכול חי דהוי שלא כדרך אכילה. אך י"ל דיש הוכחה דר"ע לא בא להחמיר רק להקל דהת"ק סובר דביו"ט לא התירו משום הפסד לעשות מלאכה ביו"ט רק כשהוא לצורך וכדרך עושה מלאכה לצורך או"נ דהיינו צלי וכזית דנקט ודאי לאו דוקא דלא ס"ד שלא יהיה רשאי לשחוט בשביל שרוצה לאכול אף כ"ש דאף דכתיב בתורה את אשר יאכל כו' יעשה לכם וסתם אכילה בכזית מ"מ מדכ' יאכל פי' הסמ"ג דאף לצורך הנאה מותר וכן הרמב"ן ורשב"א כתבו מדכתיב נפש אף לצורך הנאה מותר לעשות מלאכה ביו"ט ובהנאה לית בי' שיעור כמו דמבואר בירושלמי (פ"ו) דתרומות דמודה רל"ק באיסור הנאה אף דסובר חצי שיעור מותר מה"ת היינו איסור אכילה אבל איסור הנאה מודה דאף ח"ש אסור מצד הנאה א"כ אם שוחט בשביל שיאכל חצי שיעור ג"כ מותר. ועוד דלא גרע מצורך קצת ומותר מטעם מתוך א"ו דכזית לאו דוקא רק אולי אשמעינן רבותא דאף כזית יכול לאכול וע"כ במקום הפסד לא אסרו לאכול לפני בדיקה דכיון שבהכרח הצריכו חז"ל להתיר לאכול דבר מה מן הבהמה קודם בדיקה כיון דאין שהות ואם לא ישחטנה יפסיד נסתלק האיסור מכל וכל ויכול לאכול אף כזית ואף כדרך אכילה וממילא מוכח דבמקום הפסד אם נאבד הריאה

מותר ג"כ. ועיין פ"מ במ"ז שכ' להסתפק אם דר במקום שאין שם מי שיודע לבדוק רק לשחוט והבהמה מסוכנת ואם ימתין יסרח הבשר אם מותר ג"כ לאכול והניח בצ"ע בעל כו"פ יו"ד (סי' ל"ט) פשיטא לי' דמותר. וקצת יש להבין למה התירו לו לאכול דהא באמת לדידן דפסקינן דאמרינן הואיל אמרינן אם יש שהות אעפ"י שאינו אוכל הואיל אם בעי אוכל כמבואר במג"א מש"ס פסחים ומשום הפסד ממון התירו לו אף אם אינו אוכל לסמוך על הואיל א"כ לד' הרשב"א והר"ן דסברי דמותר להאכיל איסור דרבנן לקטן ואף במקום דחשו רבנן של"י לידי איסור תורה ג"כ מותר כמבואר מש"ס ורשב"א יבמות דף קי"ד) א"כ אם יש לו קטני' יש לו תקנה שיכול להאכיל' קודם בדיק' ואף אם אין לו קטנים מ"מ נימא הואיל אם מיקלע לי' אורחים קטנים וצ"ל דזה בגדר לא שכיח דל"א הואיל וכן לפוסקים הסוברים דמותר להאכיל איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה שייך ג"כ לומר הואיל אם מיקלע חושאב"ס שכיח וצ"ל דמ"מ לא שכיח שיהיה צריך לבשר זה וכמ"ש לעיל סי' ג':

ויש להסתפק אם חייב לבדוק את הריאה אחר יו"ט מי נימא כיון דאישתרי אישתרי או לא רק אז כיון שאין שהות התירו לו החכמי' לאכול מבלי בדיקה ואז אף אם ימצא אח"כ שטריפה ל"ה בגדר שוגג רק אונס וכמו שכתבו תוס' ביצה שם אבל כשכבר עבר הזמן ויש לו שהות לבדוק אין מתירין לו לאכול בלא בדיקה דאז יהיה כשוגג אם נמצא טריפ' ובפ"מ יו"ד (סי' צ"ד) חקר בכ"מ דמקילין לכבוד שבת אם נשאר ממנו לאחר שבת אם אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וכבר הערותי במ"א בהגהותי לספר ד"ח חיו"ד סוף (סי' כ"ד) מדברי ירושלמי (פ"ד) דדמאי בהא דתנן שם חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר וכ' בירושלמי מפני אחד שאין אימת שבת עליו הרי אף דמקילין לצורך שבת מ"מ מחמרינן במה שנשתייר אולם יש לחלק כמובן דשם יש תקנה לעשר משא"כ במה שא"ל תקנה ל"מ לאסור מה שכבר הותר ועי' ש"ס חגיגה ע"ב) מדמהימן אקד' מהימן נמי אתרומ' וע"ש ברש"י שגנאי הוא למזבח וזה דוק' בדבר שמחמירין בשאר ימים להחזיקו באיסור אמרינן כיון שכבר החזיקו בהית' מפני כבוד שבת נשאר בהתירו אבל לענין בדיקות הריא' דיש תקנ' לבדוק למה ניקל לאכול בלא בדיקה אולי באמת הוא טריפה ואז אף אם ימצא טריפה לא יהיה כאוכל איסור בשוגג רק כאונס כיון דלא חייבו חז"ל לבדוק אבל לאח"כ חל עליו החיוב לבדוק והכי מסתבר:

והנה ביש שהות מבואר בספר אלי' רבה שצריך לידע בודאי שיש שהות ולא מאומדן דעת עי"ש ולכאורה יש לצדד להתיר אף ע"י אומדן דעת ואף אם יש רק ספק נמי מותר לשחוט מטעם ס"ס חדא דלמא יהיה לו שהות ועוד אף אם לא יהיה לו שהות י"ל דלמא

לא תפרכס ולא יעשה איסור דהא השא"ר והפנ"י הקשו בהא דבעי בש"ס ביצה (דף ל"ד) בעוף שטרפה בכותל דבעי בדיקה מהו לשחטה ביו"ט מי מחזקינן רעותא ביו"ט או לא הא ממתניתין דמסוכנת דאם יש שהות רשאי לשחט' מבואר דלא מחזקינן רעותא דהא מסוכנת בעי ג"כ בדיקה אם תפרכס או לא ומתרץ הפנ"י דשם מותר משום הפסד ממונו ובאמת אינו מובן הכי נתיר לו ספק איסור דאורייתא משום הפסיד ממון אולם י"ל הא כל שוחט טריפה הוי מקלקל רק התיקון שמוציא מידי אבמה"ח לב"נ או מידי טומאת נבלה כמבואר פסחים (דף ע"ג) א"כ במסוכנת דבלא"ה תמות אין כאן תיקון דאם תפרכס יהיה יכול לאכול ושפיר קשחט ואי לא תפרכס הרי עושה קלקל בחתיכה להפסיד העור ומה שעשה התיקון להוציא מידי אבמה"ח בלא"ה היה נעשה וכיון דליכא רק ספק איסורא דרבנן לכך מותר לשחוט. וכ"כ בס' ח"ס חיו"ד (סי' כ'). ולפי"ז י"ל דאף אם יש ספק אם יש שהות יהיה רשאי לשחטו מטעם ס"ס חדא דלמא יהיה שהות ואף אם לא יהיה שהות דלמא לא תפרכס ותהי' נבלה ולא עשה שום תיקון והיכא דיש ס"ס על איסור דאורייתא חשיב ס"ס כמבואר יו"ד (סי' פ"ג) אך י"ל למ"ש במ"א משם השעה"מ היכא דספק א' יתברר ולא יהי' נשאר רק ס"א אזי אסו' לסמוך על ס"ס דפן יתברר ס"א דהיינו שזה יבא ודאי לידי בירור אם תפרכס או לא ועל ספק זה ל"נ לסמוך להקל כיון דממיל' יתברר ופן תפרכס ויתברר שיהי' שחיטה מעליא ויהי' נשאר רק ס' א' אם יש שהות או אין שהות לכן אינו רשאי לסמוך ע"ז. ובלא"ה יש לגמגם על דברי הח"ס דהא בש"ס חולין קאמר דאם לא פרכסה בידוע שנטולה נשמתה קודם לכן ועיין טו"ז יו"ד (סי' י"ז) דהיינו קודם גמר שחיטה ובלבוש שם מובא בפ"מ דבודאי נתעלפה כשהרגישה השחיטה ויצאה נשמתה קודם גמר שחיטת הרוב יעו"ש ולפי"ז י"ל אף אם לא פרכסה מ"מ תיקון להוציא מידי אבמה"ח דע"י שהרגישה השחיטה נתעלפה ומתה וגרם לה בידים המותה ועיי"ש בש"ד אף בעוף וחצי קנה פגום ג"כ אין להקל דאמרינן מיד הרגיש' שרוצין לשוחטה נתעלפה ומתה וא"כ גרם ג"כ אם מתה בשביל שרצה לשוחטה והרגישה ובזה נטל נשמת ויוכל להיות אם ל"ה שוחטה היתה חיה ומתרפאת וא"כ תיקן להוציא מידי אבמה"ח. אך י"ל דהוי ס"ס דלמא תפרכסה ושפיר קשחט ואם לא תפרכס דלמא בלא"ה היתה מתה ולא תיקן כלום:

סימן ח

בעוף שנדרס דצריך שהייה מעת לעת ובדיק' אחר שחיט' מבואר בש"ע שם דמותר לשחטו ביו"ט אע"ג דאתילד בי' ריעותא וזה דעת הרמב"ם והרא"ש ודעת ר"ן מובא בטו"ז שם דבעי' לא אפשיטא ואזלינן לחומרא. והנה הרא"ש כתב להוכיח דליבון רעפים אסור

משום דצריך לחסמן הוא דהא ריש לקיש סבר כי האי לישנא דקאמר הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה. וביש"ש תמה על זה מה בכך דר"ל נקט טעמא דחיסום דילמא תרוויהו איתניהו בדיקה וחיסום ומתרץ בש"א ע"נ כיון דר"ל אוקמי' בקדירה חדשה ושם בשבת קאי לחייבו חטאת הי' לו לומר משום חיסום ולמה נקט משום ליבון רעפים נגעו בה משמע דר"ל אינו סובר גם בליבון רעפים טעם אחר רק טעמא דחיסום וכיון דלדידיה פשיטא ליה דלא איכפת לן במה דצריך לבודקן ולר"י יש ב' לשונות מחזקינן לישנ' דחיסו' גם לר"י ונראה קצת לומר לשיטת הר"ן דלא אפשיטא לי' מזה דר"ל לשיטתו דסובר ביבמות ר"פ החולץ אגלאי מילת' למפרע לא אמרי' א"כ לדידי' לא נוכל לומר טעמא דליבון רעפים האיסור ביו"ט הוא משום דצריך לבדוק והוי טרחא שלא לצורך דיש לומר אח"כ בא סיבה ומקרה שנפקעו או שהניח אותן יותר מדאי ואם הי' מסלקן קודם לכן לא היו נפקעים ואגלי מלתא למפרע ל"א וא"כ שפיר לא מחזקינן ריעותא לומר פן יהי' טרחא שלא לצורך כי אף אם יתברר שטרח שלא לצורך אמרינן דבשעה שטרח ללבן הי' לצורך רק אח"כ בא סיבה ומקרה שנתפקעו ולכך נקט עיקר הטעם איסור ליבון רעפים משום חיסום דהוי מלאכה ממש בבירור אבל לר"י דסובר שם בהחולץ איגלי מלתא למפרע אמרינן לדידי' שפיר י"ל האיסור משום שצריך לבדוק דאם יתפקעו נאמר איגלי מלתא למפרע דלא היו ראוים לליבון והי' טורח שלא לצורך וממה דאמר ר"י לר"ז אנן מפני שצריך לחסמן מתנינן ולא פשט מזה דלא אמר לבודקן דאל"כ למה להו למימר לחסמן י"ל דבליבון רעפים אף אם יפקעו לא יהי' נעשה מלאכה רק מה דטרח שלל"צ והוי רק איסור דרבנן בזה לא חיישׁ משא"כ בעוף הנדרס אם יהי' טריפה יהי' מלאכת נטילת נשמה ממש שלל"צ. וא"כ אף מר"ל דקאמר בליבון רעפים משום חיסום ולא טעם אחר היינו ג"כ משום דל"ה מלאכה וספק איסור דאוריית' משא"כ בנולד ריעותא י"ל דאסור:

וראיתי בס' בל"ע מבעל כו"פ שמתרץ קושי' הזאת די"ל טוב' קמ"ל דמשום לבודקן היה מותר ביו"ט שני דהוי ס"ס משא"כ לטעמא דחיסום ל"ה רק חדא ספיקא ואסור אף ביו"ט שני וקשה עליו הא במתני' כלל שם מקודם גם איסור להוציא אש וזה ודאי אסור אף ביו"ט שני ממילא גם ליבון רעפים אסור אף ביו"ט שני והטעם דלא הוי בכה"ג ס"ס כיון דספק אחד יתברר בודאי אם יפקעו או לא ודילמא יפקעו ולא יהי' נשאר רק ספק א' אם הוא יו"ט ויכניס את עצמו בספק איסור וכמו שהבאתי סברא זאת כמה פעמים משם ספר שעה"מ ואף דהוא כתב לגבי דאורייתא מ"מ לגבי איסור דרבנן ג"כ י"ל כן לכן יש לגמגם במה שכתב שם להתיר מוהל חדש ביו"ט שני מה"ט דהוי ס"ס ומלבד דהש"ע

יו"ד (סי' רס"ו) אוסר לגבי מילה ס"ס ביו"ט שני. בזה שבודאי יתברר ספק א' דפן לא יעשה כתיקונו ולא יהי' נשאר רק ספק דיו"ט שני לכו"ע אסור. ויש להוכיח סברא זאת מד' הר"ן דסובר דהוי ס' בעיא דלא אפשיטא ואסור לשחוט עוף הנדרס ביו"ט ואמאי הא לדידן יהי' רשאי לשחוט מטעם ס"ס חדא דלמא רשאי להכניס את עצמו בס' ולא מחזקינן ריעותא מספק אף באתיילד ריעותא ואף להך צד דאסור להכניס א"ע בס' מ"מ דלמא תהי' העוף כשירה בבדיקתו ויתברר דלא עשה איסור דהא אף אם נאמר דמחזקינן ריעותא ביו"ט מ"מ אם עבר ושחט ונמצא כשירה הי' מלאכת אוכל נפש דמותר ומתברר דלא עשה שום איסור בשלמא ר' ירמיה שפיר בעי אם אסור בבירור להכניס א"ע בספק או לא אבל השתא דלא נפשט עכ"פ לאיסור יהיה מותר לשחוט מטעם ס"ס א"ו דזה ל"ה ס"ס היכא דס' אחד עומד להתברר ויתברר בודאי וזה ס' השקול אם יהי' כשר או לא ואם יתברר דטריפה הוא לא יהי' נשאר רק ספק א' אם הי' רשאי לשחוט ולהכניס א"ע לס' או לא:

והנה המג"א (ס"ק י"ו) כתב אע"ג דצריך בדיקה מ"מ כיון שהיה לו חזקה דכשרות מותר לשחטו ולכאורה יש להבין הא עיקר החזקה הוא דאתיא מכח רובא דרוב בהמות כשרות ובאתיילד ריעותא דצריך בדיקה מנין לנו שגם בזה יש רוב כשרות וכמ"ש הת"ש יו"ד כמה פעמים כזאת. אך י"ל אם היתה שלמה המעל"ע ששהתה קודם יו"ט בזה יש לה חזקת כשרות כמו שהי' יכול לשוחטה קודם יו"ט ולבדוק ולאכול כן גם ביו"ט אף דודאי מלאכ' שלא לצורך אוכל נפש נאסר כשבא קדושת היום אבל ספק או"נ לא נאסר אבל אם לא שהתה מעל"ע קודם יו"ט רק ביו"ט י"ל דאדרבא יש חזקת איסור כמו שהי' אסור לשחוט קודם כלות המעל"ע דאז ודאי טרפה ולא מהני בדיקה כמו כן אסור אף אחר כלות המעל"ע דדלמא תהי' טריפה כיון דעדיין צריך בדיקה ולדעת המהרש"א ביצה (דף ו') באם כלו שמנה ימים לעגל ביו"ט אסור לשחוט מטעם מוקצה הואיל דאתקצאי בין השמשות א"כ ודאי באופן זה בספק בדיקה בלא"ה אסור מטעם מוקצה כיון דבה"ש הי' אסור לשחוט ואף אח"כ ביו"ט עצמו טרם כלות המעל"ע הי' אסור דאז ל"ה מועיל הבדיק'. אולם למ"ש הלל"ח שם להשיג על המהרש"א כיון שנודע למפרע שמותר' היתה גם אתמול אף דל"ה באפשרות בשום אופן להתיר לשחוט אתמול מ"מ כיון דאתברר דהי' בטעות מותר י"ל דגם נפולה אף דתוך מעל"ע הוי טריפה ודאי מהלכה למשה מסיני מ"מ אם שהתה מעל"ע ואתברר דיצאה מכלל ריסוק אברים לדעת הר"ן ורש"י רק דצריך בדיקה מחשש שבירה או נקיבה לא הוי מוקצה וכן לדעת הרמב"ם דאף מחשש ריסוק אברים לא יצאה רק תוך מעל"ע לא הו' מהני בדיק' ואחר מעל"ע מהני כמבואר ביו"ד

(סי' נ"ח) י"ל דל"ה מוקצה וגם לכ"ע מ"מ אף דאתקצאי בה"ש תנאי מהני כמו בסוכה רעועה דמהני תנאי ואף בבריאה דעת כמה פוסקים דמהני תנאי כמבואר (סי' תקי"ח) וכאן יושב ומצפה ג"כ שיעבור המעל"ע ומהני בדיקה שישחוט אות' ואינו נאסר מטעם מוקצ' ובזה י"ל דהי' בעית ר' ירמיה מי מחזקינן ריעותא ביו"ט היינו אם כלה המעל"ע ביו"ט אם מחזקינן הריעות' כמו שהי' אסור קודם כלות המעל"ע כמו כן יהי' אסור אף אחר שכלה המעל"ע כיון דעדיין צריך בדיק' ודלמ' תהיה טריפה ויעשה מלאכה שלא לצורך ופשיט ליה ר"ז מליבון רעפים מכח כ"ש דשם לא אתחזק איסורא ובכל זה אסרינן מפני שצריך לבדוק מכ"ש מה דאתחזק קצת לאיסור קודם כלות המעל"ע ואמר לי' אין מפני שצריך לחסמן תנן ואף דשם לא נאמר הטעם שצריך לבדוק יש לומר כיון דליכ' חזקת איסור משא"כ בעוף הנדרס יש חזקת איסור. וי"ל דהרמב"ם דפסק לקולא נקט בלשונו באופן שהמעל"ע כלה קודם יו"ט ולכך מותר דלא אתחזק האיסור וממילא נשמע מדבריו דאם כלה המעל"ע תוך י"ט דהוי כאתחזק בזה אסור כיון דלא אפשיטא האיבעיא דרב ירמיה:

ומיושב גם כן קושית האחרונים מה דלא קפשיט ליה ממסוכנת דשרי לשחוט ביו"ט אף דצריכה בדיקת פרכוס דשם הוי חזקת היתר ולפ"ז בנידון אם כלה המעל"ע קודם יו"ט לכ"ע מותר וי"ל דבזה גם הר"ן מוד' ועיין תשובת שבות יעקב בדין אם נחסר המרה אם רשאין לצלות הכבד ביו"ט ולטעום אם ירגיש טעם מרירות ויש להתבונן בדבריו ע"פ דברי אלה ואינו תחת ידי:

וראיתי בשא"ר שם שכ' דיש לפשוט האבעי' ממ"א מהא דהוכיח הש"ס חולין (נ"א) דבה"ר א"ב משום ריסוק איברים מדתנן ושוין שאם נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן ודחו הב"ע שהפריס עג"ק ומה מהני הא אם יש חשש לריסוק איברים אסור לשוחטו ביו"ט אם מחזקינן רעותא כיון דאפי' בעמדה בעי בדיקה עי"ש וכבר קדמוהו בזה בעל עבה"ג בתשובתו בספר חות יאיר (סי' קנ"ב) וכ"כ בספר הצל"ח אולם דבריהם יתכנו לשיטת רמב"ם דסובר בנפילה דבעי בדיקה לאחר ששהת' מע"ל אם נראה בה ריסוק איברים ותוך מע"ל אינו ניכר בהתיהו ולאחר מע"ל ניכר שינוי מריסוק איברים כמבואר בר"ן חולין פרק א"ט ובש"ע יו"ד (סי' נ"ח) א"כ אם בה"ר הי' בו חשש ריסוק איברים באמת היתה צריכה לאחר שהות מע"ל בדיקה. אבל לדעת רש"י ור"ן שם דלא יש שום בדיקה מריסוק איברים ונפילה צריכה שהות מע"ל כדי שתצא מחשש ריסוק איברים כי קודם לכן יש ספק ואין בדיקה לזה ולאחר ששהתה מע"ל הללמ"ס שיצאה מחשש ספק ריסוק איברים והבדיקה לגבי נפילה הוא שמא נשברו צלעותיה או נפסק חוט

השדרה. י"ל דבדיקה הזאת צריכה רק בנפילה אבל בחשש מיציאתה במקום צר בה"ר ליכא חשש זה רק חשש ריסוק איברים ודי אם שהתה מע"ל שיצאה מחשש ס' זה וא"צ בדיקה אח"כ. אולם מדבריהם משמע דאף לשיטת רש"י ור"ן אם הי' חשש של בה"ר היתה צריכה בדיקה ג"כ אחר ששהתה מע"ל. וי"ל דמ"מ לא איפשטה האיבעי' למה דמסקינן בביצה (דף דף כ"ו) דאין מוקנה לחצי שבת רק באם נולד ביו"ט ואח"כ נפל המום אסור מטעם דאין רואין מומין ביו"ט ואף בדיעבד אסור או כמ"ש מהרש"א שם משם תוספות ישינים דדיחוי יתירא כולי האי לא מסיק אדעתו כלל ופשיטא דיש מוקצ' עי"ש [ומהתימא על הפ"מ בא"א (סי' תצ"ח ס"ק י"ט) דמסתפק בזה ולא הביא ודברי מהרש"א] א"כ י"ל דהתנא קמ"ל דאם נולד ומומו עמו שזה מן המוכן ואין בו מוקצה הואיל דבה"ש היה מוכן אגב אמו ומטעם איסור בכור לא אידחוי ואם נשחטה ביו"ט מותר ויכול להיות ששחטה חרש או קטן ואחרים ראו אותו. ואפשר גם אם שחטה בעצמו בעבר ושחטו ובדקה ויצאה בהכשר איגלי מילתא למפרע דלא עביד איסורא לא קנסינן ליה עכ"פ ליכא למיפשט משם. גם י"ל אם שנים אוחזין בסכין ושוחטין אותה דבזה אף אם נמצאת טריפה בבדיקתה מחשש ריסוק איברים לא עבדו איסורא דאורייתא דשנים שעשאו פטורין אם זה יכול וזה יכול פעיקר איבעי' של ר' ירמיה היה אם אחד יכול לשחוט אך י"ל לדעת הר"ן דסובר דאסור מטעם ספיקא דאורייתא לחומרא היינו לענין שאחד טדו אסור לשחוט ממילא גם שנים אסורין לשחוט כיון דשנים שעשאו פטור אבל אסור והספק נולד על איסור דאורייתא נגרר אחריו אף איסור דרבנן לאסור מספק ועיין ש"ך יו"ד (סוף סי' נ"ז) ובמה שכתבתי בפרט הזה בהגהותי בדברי חיים חיו"ד (סי' י"א):

סימן ט

בש"ע (סי' תצ"ח ס"י) אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון ע"מ לשחוט ואינו שוחטו וחוזר ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט ובמג"א שם משם המ"מ דעכ"פ צריך לשחוט אחד מהם ומשום צער בע"ח התירו להערים וכתב המ"מ דמירושלמי נראה דאפילו אינו שוחט אחד מהם מותר ורבינו הביא הברייתא כפשטא בגמרא שלנו וכ"כ הרשב"א שראוי להחמיר ולשחוט אחד מהם. ויש להעיר הא בין השמשות ל"ה ראוי לשחוט את שניהם מטעם אותו ואת בנו א"כ ע"כ אתקצי אחד מהם על יו"ט דשניהם אי אפשר לשחוט בשום אופן והוי כנתערב חד בחד וראוי לאסור את שניהם בשחיטה מטעם מוקצה ואף כיון דלא הוברר אי זה הוא דאיתקצי והוי כנולד האיסור בתערובות דשוב שייך לומר יש ברירה ואמרינן דמה שמעלה עכשיו

ע"מ לשחוט איתברר דזה לא איתקצי ובדרבנן יש ברירה ולכך בברייתא ביצה (דף ל"ז) סובר ר"א מעלה את הראשון ושוחטו דלשיטתו אמרינן יש ברירה כמבואר ביצה (דף ד') שחטה הוברר דלאכיל' עומדת. מ"מ יקשה לר' יהושע ולדידן דרשאי להערים ומעלה הראשון ע"מ לשוחטו ואינו שוחטו וחוזר ומעלה השני הא כיון דכבר בא לידי ברירה ע"י שמעלה הראשון ע"מ לשוחטו א"כ כבר בירור דזה עומד לשחוט כיצד יברר אח"כ להיפך וצ"ל כיון דס' הוא אם יש ברירה או א"ב אזלינן לקולא מטעם סד"ר לקו' ואף דהוי תרתי דסתרי אהדדי והוי כמו תערובות חד בחד דאסרינן לתרוויהו כמבואר יו"ד (סקי"א) היינו שם דאמרינן מה חזית להקל בזה יותר מזה ולהקל בתרוויהו בלתי באפשר דממ"נ יאכל איסור לכך החמירו בתרוויהו אבל בנד"ד באחד יש להקל מטעם ברירה ואמרינן שזה הוברר להיתר כיון דלא נכר האיסור מעולם ושוב לא יתיר את השני אולם כיון דל"ה רק איסור דרבנן ומספקא אזלינן להקל הקילו בזה מטעם צעב"ח אף לעשות תרתי דסתרי וכיון דהראשון שהעלה היה מטעם ספק מותר לומר דהוברר דזאת עומדת לשחיטה אבל יוכל להיות להיפך ג"כ דהשני הוברר על למפרע בה"ש להיתר אמרינן שוב לקולא להתיר גם את השני ולפי"ז י"ל הא דקתני בירושלמי אעפ"י שחישב שלא לשחוט אחד מהן מותר (כן הוא הגירסא בפרק אלו עוברין. ובמס' ביצה הגירס' אעפ"י שלא חישב לשחוט אחד מהן מותר] דלעולם אח"כ צריך שישחוט עכ"פ השני דאם לא ישחוט כלל אסור רק דמשמיענו רבותא דמותר להערים אף דממ"נ כשמערים אח"כ ואומר דהשני רוצה לשחוט עוקר מה דכבר הוברר מעיקרא אעפ"כ מותר ולזה קאמר אעפ"י שחישב שלא לשחוט אחד מהן דכבר חושב על האחד שלא לשחוט נימא דכבר איתברר דזה הוא האיסור אעפ"כ התירו משום צעב"ח או הפסיד ממון כמבואר ירושלמי שם אבל לעולם צריך עכ"פ שישחוט אחד מהן:

הא דאין רואין מומי בכור ביו"ט כמבואר רמב"ם וש"ע שם (ס"ט) כ' המ"מ הטעם דיש מי שכתב דמיחזי כמתקן ועיין רש"י ביצה (דף כ"ו) דכ' לפי שמתירו ביו"ט נראה כמתקנו דהו"ל כדן דין דגזר בי' משום שבות. וראיתי בס' מחנה ראובן שהקשה מש"ס נדרים (דף ע"ז) לענין התרת נדרים בשבת דסבר רב יוסף למימר דבג' לא משום דמתחזי כדינ' אמר אביי כיון דנשאלין מעומד ובקרובים ובלילה לא מתחזי כדינא א"כ לענין ראית בכור דקתני ירד מומחה ויראה וביחיד מומחה לא מתחזי כדינא ולאביי אף בשלשה לא מחזי כדינא הה"ד בכור נמי במומין מובהקין דאף ג' הדיוטות רואין לא מחזי כדינא. ועל מתניתין דנשאלין לנדרים אין חולק והניח בצ"ע. ולא קשה כלל הא מבואר רש"י שם (דף כ"ז) דא"ד לראית טריפה כיון דאחשבוה רבנן דכל עצמה של התרת בכור תלוי בהחכ'

ואף שחיטתו אסורה קודם שיראנו ומשום זה הו"ל כמתקן וכדן דין עי"ש והיינו דראית טריפה אם אכל ונתברר אח"כ שכשירה היא לא עשה שום איסור אבל בבכור דקנסינן ליה ואסרוהו לשחוט טרם שהותר אף אם נתברר אח"כ שמום קיום הוא לכן הוי שפיר כמתקן וכדן דין מה שא"כ התרת נדרים דאף אם יאכל קודם שיתירו לו אם נשאל אח"כ נעקר הנדר מעיקרא לכך ל"ה כמתקן וכדן דין נמי ל"ה דבבכור הוי כדין ממון דמקודם שנפל בו מומין היה ממון הקדש וע"י מום יוציאנו מכלל קדשי מזבח דומ' יותר לדן את הדין משא"כ התרת נדרים דאינו מוציא שום דבר ממון מרשות אחר ועיין רמב"ן מלחמות ביצה פ' אין צדין דכ' ע"ד בעה"מ דרוצ' לומר טעם איסור ראית סכין של שחיטה ביו"ט משום דהוי כראית בכור וכ' דראית סכין הוי כראית טריפה וכשאר הוראות המותרת ביו"ט וא"ד לראית בכור שהוא יוצא מכלל קדושת מזבח לפסולי המוקדשין בהתירה זו נמצא שמתיר את האיסור ע"ש וה"נ י"ל בין הת' נדרי' לראית מומין וז"פ

והנה טעמא דמתקן לאסור גם ביו"ט מבואר ג"כ בירושלמי ביצה שם ויקשה מזה על הרלב"ח המובא בתוס' יוהכ"פ ובצל"ח ביצה (דף י"ז) בהא דהרמב"ם כ' בהלכות שבת הטעם דאין מגביהין תו"מ משום מתקן ובהל' יו"ט כ' הטעם דהוי כמקדש ואין מקדישין ומזה הוליד דטעם מתקן ל"ש ביו"ט שהרי כל מלאכות מותרין ביו"ט באוכל נפש ולפנינו מבוא' דגם ביו"ט שייך טעם דמתקן והיינו דהוי כגמר מלאכה ומכה בפטיש דאסרוהו ועיין מג"א (סי' שכ"ג) משם תה"ד מדאסור לבטל איסו' בשבת או ביו"ט דהוי תיקון רק היכא דמקלי קלי איסורא שרי הרי מבוא' דאף ביו"ט אסור תיקון גמור ובדג"מ שם כ' דלדעת רמ"א יו"ד (סי' צ"ט) דאסו' לבטל אף איסור דרבנן א"כ ליכא נ"מ דאף בחול אסור לבטל ולהסוברים דאיסור דרבנן מותר לבטל ולהוסיף סברי דאין לחלק בין מיקלי קלי לשאר איסורין דילפי מעצים שנשרו מן הדקל. ונראה דמ"מ שפיר כ' המג"א לנ"מ לדעת הרא"ש שהוא דעת רמ"א יו"ד דאסור לבטל בחול איסו' דרבנן רק היכא דמקלי קלי ומ"מ חלות חו"ל לכ"ע רשאי להוסיף כמבואר ש"ך יו"ד (סי' שכ"ג ס"ק י') ועי"ש בדגול מרבבה א"כ אף דבחול מותר להוסיף מ"מ ביו"ט אסור להוסיף. אולם מדברי רמב"ן מלחמות פסחים (דף מ"ו) מבואר דחלות חו"ל שכבר נתערב מותר להרבות להוסיף אף ביו"ט ועיין שער המלך הלכות יו"ט:

סימן י

אפר כירה שהוסק ביו"ט אסור לשחוט שיכסה בו אא"כ הוא חם שראוי לצלות בו ביצה וכ' תו' ביצה (דף ח') דאף ר"ש מודה דהוי נולד גמור והויא כמיא בעיבא מבלע בליעי עירובין (דף מ"ו) ויש להבין הא מבואר תוס' שם אע"ג דמשקין בפרי נמי מיבלע בליעי

ולא מיתסר משום נולד אי לאו גזירה שמא יסחוט מים בעיב' טפי ומשקין בפרי אפי' ל"ה ניכרין כלל ל"ח נולד כיון דמעקרא נמי הוי אוכל אוכלא דאיפרת הוא. וראיתי בפ"מ בפתיחה סוף הל' יו"ט (אות כ"ט דהקשה אמאי אם לאוכלין היוצא מותר הא הוי נולד מעיקרא אוכלא והשתא משקה ול"ש לומר אי בעי אכיל לאשכול כמ"ש תוס' ריש ביצה התם אוכל ואוכל רק בליעי משא"כ אוכל ומשקה אם לא הא דאמר לאוכלין היוצא מותר משקה הבא לאוכל מיירי הא לשתות כך אסור וצ"ע שלא מצאתי כעת בפוסקים עכ"ל ולא אבין הא מבואר בתוס' עירובין שם דאף משקה הזב מותר אי לאו גזירה אבל מטעם נולד לא נאסר דאוכלא דאיפר' הוא ועיין ש"מ ריש ביצה דהקשה נמי הא דחולב אדם עז לתוך הקדירה וכן פירות אמאי לא אסירי משום נולד וכ' וז"ל התם הוי הוכחה טפי כיון דעביד איהו בידים אבל ביצה דממילא לא עי"ש ולדידן דאף ביצה חשיב אוכלא דאיפרת מכ"ש חלב או משקין אף דמעיקרא אוכל והשתא משקה מ"מ כיון דבידו לעשות ל"ח נולד ועיין פ"ח (סי' תק"ה) בדעת רשב"א דהתירו חלב של גוי אף לשתות דא"צ הכן ונולד דביצה שאני דאסחי דעתי דאינשי מיניה דהא לא ידעי אימת ילדה ואף אם כו' ע"כ נולד הוא ואסור דלא פליגי רבנן משא"כ בנולד דחלב שראויה בכל שעה לחלוב אותה ועוד דנולד דביצה ליתי בידן משא"כ בהך נולד דסמיה בידן ולפיכך שרי לגמרי עי"ש עכ"פ מבואר חלב אף של"ה בעולם ונתהוה אח"כ מ"מ כיון דסמיה בידן ל"ה נולד א"כ יקשה אפר נמי הא עצים קיימו להסקה ומוכני' לשרוף ולטלטלן וסמיה בידו לעשות אפר ואמאי כשנעשה אפר אסור לטלטלה וצריך לומר דוקא נולד הבא מאוכל כמו חלב ומשקה אף דנשתנ' מ"מ כיון דסמיה בידו וגם אוכלא דאיפרת הוא לכך מותר אבל דבר דנשתנה לגמרי מאשר היה מקודם ואפר ל"ה בעולם ועתה נשתנה מעצים לאפר בזה אף דסמיה בידו הוי נולד גמור כמו מיא בעיב' דמיבלע בליע כן בזה אף דבידו מ"מ כיון דנשתנה מכו"כ הוי נולד ואינו דומה לחטים ונעשה פת בשבת די"א דמותר בשבת ול"ה מוקצ' דהוי כגמרו בידי אדם כמבוא' (סי' שכ"ה ס"ד) מ"מ שם לא הוי ממש כנולד דחטים חזו לכוס כמבואר שם במג"א משא"כ באפר אם נצטנן ואינו ראוי כלל לאותו דבר שהיה קודם לכן הוי נולד גמור אף דהיה סמיה בידו. ועיין ספר המאירי ביצה (דף ח') דאף אם אמר מעיו"ט אפר הנעשה מעצים אלו למחר אני מכין מעכשיו אין הכנה זו מועלת דאין הכנה במה שאינו ול"ד לעז לחלבה דחלב מותר התם עומדת לחלבה אבל הכא כל עצמה אינה אלא להסיק ואפרה ממילא קאתי דאל"כ אף בלא תנאי הי' לנו למשריה א"ז ל"ד ומוקצ' שאינו בעולם אנו מדמין אותו למוקצה מחמת איסור דל"מ בי' תנאה עכ"ל הרי כמ"ש והא דמותר לטלטל ולשמש בהאפר בעוד שהוא חם דאז עומד

למלאכתו הראשונה אף דנשתנה מ"מ כיון דעדיין עומד למלאכתו הראשונה והוי כמו פת הנאפה מקמח שנטחן בשבת כיון דהי' חזי לכוס החטים אף שנשתנה עכשיו לטובה לא איכפת לן.

ולפי"ז אתי שפיר מה דקשה טובא הא קיימא לן (סי' תק"ב) אין סומכין את הקדירה בבקעת דלא נתנו עצים אלא להסקה וא"כ מה בכך דראוי לצלות בו והוי כמו עצים עצמן הא עצים ג"כ ל"ה תורת כלי עליו והיה מוקצה לכל דבר ומה שרוצה עכשיו להשתמש באפר לשאר דברים כדין כלי הוי כנולד וכבר הניח זה רבינו עק"א ז"ל בגליונו בצ"ע וגם בצל"ח ביצה שם הרגיש בזה ולמ"ש אתי שפיר דהא באמת סמיה בידו והוי כגמרו בידי אדם רק ע"כ הטע' כיון דנשתנה לגמרי מאשר היה עומד בראשונה ובא דבר שאינו אולם כ"ז דראוי לאותו דבר שהיה עומד גם מקודם ל"ה כנשתנה לגמרי ולא הפסיד תשמישו הראשון וממילא רשאי לכסות ולהשתמש אף למה שעומד עכשיו לכסות ג"כ כיון דל"ה עדיין כנולד גמור כ"ז דראוי לתשמיש הקדום ממילא לענין תשמיש אפר לשאר דברים כדין כלי הוי כגומרו בידי אדם אח"כ עיינתי בדברי חידושי רשב"א ביצה (דף ל"ג) שהקשה אמאי אין סומכין את הקדירה בבקעת כיון שראוין לתשמישן למה לא יטלטלם אף לסמוך הדלת ומ"ש מאפר שהיסק ביו"ט דכ"ש חם וראוי לצלות ביצה מותר לכסות בו ורב אית לי' מוקצה ומתרץ דשם מותר לטלטלו ולשום אותו במקום הביצה לצלות בו שם לכך יכול אף לתת במקום שהדם שם אע"פ שהדם מתכס' בו שהרי ראוי הוא עדיין לצלות בו שם הביצ' אבל כאן א"א להצי' בהן את האור במקום שסמך בה הדלת ואף לא במקו' שנתן אות' סמיכ' לקדיר' שאם יצית בה את האש תשר' הדל' או תפיל את הקדיר' עכ"ל

ויוצא מזה דין חדש אף דלא ניתן עצים אלא להסקה מ"מ אם באותו תשמיש ראוי ג"כ להדליקה שם מותר לסמוך ומה"ט המבשלים ע"ג גחלים יכולים שפיר לסמוך את הקדירה בגחלים כיון דראוי גם שם לתשמישן להדלקה ועיין מג"א דגחלים עוממות לא חזו לטלטלן והיינו ודאי אם אינם ראוין עוד לתשמישן:

סימן יא

קיי"ל (סי' תק"א) מסיקין בכלים שלמים ובמג"א שם הקשה לדידן דקיי"ל דיש סתירה גמורה בכלי' אמאי מותר וכ' הטעם דהבערה גופה אב מלאכה היא והותרה לצורך הה"ד סתירה ואף דאסור לבקע כלי לצורך או"נ משום דמלאכה בפ"ע הוא למדנו מדבריו כלל חדש במלאכת יו"ט לצורך או"נ כל היכא דהותרה מלאכה אחת לצורך יו"ט אף דמזדמן בו עוד מלאכה אחרת דלא הותרה לבדה לצורך יו"ט מ"מ היכא דבאין כאחד

אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וכן פירש דבריו הגאון בעל ח"ד בס' קה"י ומדמה כמו ביבמות (ד"ד) במצורע שראה קרי ובזבחים בטמיאי מתים שנעשו זבים עי"ש. ומה"ט נראה לכאורה להתיר אותן המחזיקים בהיתר לשתות טיטון ביו"ט וסובריי דהוי דבר השוה לכל נפש ממילא אף אם מזדמן שאחד נותן תוכו בושם לגמר שיהיה לו ריח טוב אף דזה ל"ה דבר השוה לכל נפש מ"מ הואיל דאשתרי אשתרי כיון דבלא"ה יש מלאכת הבערה בהטיטון רק דזה הותרה דהוי דבר השוה לכל נפש ממילא אף דמוסיף בהבערה בבושם זה שמערב בו מ"מ הבערה אחת הוא וקצת עדיף מכאן דהואיל דאשתרי הבער' אשתרי ג"כ מלאכת הסתירה אשר בפ"ע לא הותרה מעולם מ"מ אמרינן הואיל דאשתרי אשתרי ק"ו דלא איכפת לן בהוספת הבושם כיון דהבער' אחת הוא ולגבי הטיטון מותר דהוי שוה לכל נפש אשתרי ג"כ בהבושם שמוסיף אף דל"ה שוה לכל נפש. וראיתי בפ"מ בא"א (סי' תקי"א ס"ק ח') שכ' בסתם לאסור לתת בתוכו בושם דאינו שוה לכ"נ ולא הרגיש בדברי מג"א הנז' דיש מקום לומר הואיל דאשתרי אשתרי:

ברם יש להקשות מש"ס ביצה (דף ל"ב ע"ב) ר"י אומר חותכה באור ופריך באור נמי קא מתקן מנא תני ר"ח חותכה באור בפי שתי נרות ופרש"י נותן שני ראשיה בתוך שתי נרות אם צריך להדליקן כאחת ומדליק באמצע דלא מוכח דלתקוני מנא מכוין אלא להדלק' בעלמ' עכ"ל ומאי צריך לזה דלא מוכח הא אף אם הי' מלאכה גמורה כיון דהבערה אב מלאכה היא ואשתרי לצורך נימא כיון דאשתרי אשתרי אף דיש בו עוד מלאכה אחרת דמתקן מנא ובראי"ש שם מהירושלמי והוא שיהי' צריך לשתיהן וכ"כ בש"ע (סי' תקי"ד ס"ט) ולסברת המג"א ראוי להיות מותר בכל אנפי מטעם הואיל דאשתרי אשתרי ובאמת יש להתבונן בדברי רש"י הא ממילא מתקן מנא והוי פסיק רישי' ועיין מג"א (סי' שי"ד) אם בדרבנן אסור פס"ר ומבואר ברשב"א שבת) דף כ"ח) דאף במלאכה דרבנן באינו מתכוין אסור בפס"ר עי"ש ואולי סברת רש"י לדברי הרשב"א המובא בר"ן סוף פ' האורג דהיכא דמתכוין למלאכת היתר כמו גבי צידת צבי דמכוין לשמור הבית ל"ה מלאכת צידה וכתבתי בהגהותי בס' דברי חיים דיני ר"ה (סי' ד') דסברת הרשב"א הוא כיון דאינו ניכר מלאכת האיסור רק מלאכת ההיתר דנועל ביתו בזה מקרי המעשה ע"ש מלאכת ההיתר עי"ש והכי נמי דכוותה דעיקר מה שניכר מהפעולה הוא מלאכת הדלקה והוי מלאכת היתר אולם מלבד דהר"ן חולק על הרשב"א שם עיין מג"א (סי' שט"ו ס"ק י"א) עוד כתבתי שם די"ל דע"כ לא קאמר הרשב"א במכוין ועושה מלאכת היתר דמותר רק בנועל ביתו דמעשה הזאת לשמור ביתו יכול לעשות באותו רגע בהיתר באם הצבי הולך מביתו או שלא היה שם אבל היכא דאי אפשר לעשות ההיתר בלעדי איסור אף דמכוין

להיתר מ"מ כיון דהוי פס"ר למלאכת איסור אסור וישבתי שם בזה קושית הא"ר שם מסוכה (דף ל"ג) ועי"ש וה"נ דכוותה דמ"מ כיון דכמו שמדליק עתה באמצע בלתי אפשר בלא מלאכת איסור הוי פס"ר ועיין ביצה (דף כ"ג) רבא אמר ע"ג גחלת נמי מותר מידי דהוה אבשרא אגומרי ועי"ש ברש"י דמוליד ריח איכא ג"כ ושרי ושם ודאי אינו מכוין להוליד ריח רק למלאכת ההיתר הבערה וצלי' אלא ודאי דמ"מ הוי פס"ר ואפ"ה מותר לכך עישון פירות נמי מותר ולדברי המג"א יקשה מה ראי' מבשרא אגומרי שם מכוין למלאכת הצלי' ומלאכה זו הותרה ביו"ט והואיל ואשתרי אשתרי נמי אף דמוליד ריח בהגחלים משא"כ בעישן פירות בעשן בשמים ואולי י"ל שם נעש' מלאכ' הולדת ריח בדבר אחר לכך לא שייך לומר בזה הואיל דאשתרי אשתרי משא"כ להסיק בכלים דבמה שנעשה מלאכת ההיתר דהיינו ההבערה נעשה נמי מלאכת הסתירה:

וכן צריך לומר בהא דאסור לבשל ביו"ט לדעת הרא"ש בקדירה חדשה מפני ליבון הרעפים נימא ג"כ כיון דגוף הבישול הוא אב מלאכה והותרה אשתרי נמי אף דע"י זה נתקן הקדרה וע"כ צריך לחלק דשם הבישול הוא על התבשיל ואין בדבר זה מלאכת האיסור התיקון כלי רק על הכלי ובזה מודה המג"א דלא אמרינן הואיל דאשתרי אשתרי ועיין פ"ח (סי' תצ"ה) שכתב אע"פ שהכבוי הותר לצורך או"נ מ"מ לא אמרינן מתוך דכשצולה בשר על גבי גחלים אותו כבוי אין בו צורך לצליה והקשה ממתוק החרדל בגחלת שכ' רש"י שבת (דף קל"ד) שרגילין לכבות לתוכו גחלת וא"כ הכבוי עצמו הוא צורך אכילה ועיין שעה"מ ריש הלכות יו"ט בביאור ראיתו דאף באמת אסור בגחלת של עץ למתק ע"כ היינו מדרבנן לדעת הרמב"ם דטחינת חטים וכיוצא בו אינו אלא מדרבנן אבל מה"ת מותר ויקשה על הרמב"ם שכתב ואם כבה לוקה עי"ש ולדברי המג"אי"ל כיון דעכ"פ מלאכת כבוי לצורך או"נ בפני עצמה לא מצינו באו"נ ולחישת הגחלת וחמימותה המרתיח מעט על ידו בהחרדל יש בו משום מבשל ג"כ דדבר ברור אם משליך גחלת לתוך החרדל מתבשל מעט ואף דל"ה רק חצי שיעור מ"מ שם מלאכת איסור עליו דגם במלאכת שבת ויו"ט ח"ש אסור מה"ת. [ועי' כו"פ (סי' צ"ב) משם הגאון מ' יונה לאנד סופר זצ"ל במ"ש בדברי הרא"ש פ' כירה הלחלוחית שבבשר מתבשל תיכף ברתיחה הראשונה] ומלאכה זו בפני עצמה מותרת לצורך אוכל נפש וכיון דאשתרי מלאכת בישול אם נעשה בהדי מלאכה אחרת כמו כבוי אמרינן הואיל דאשתרי אשתרי אבל בפני עצמו לא מצינו מלאכת כבוי באוכל נפש לכך לא אמרינן מתוך:

ועיין ריטב"א סוכה (דף ל"ג) בהא דאין ממעטין ביו"ט כתב ואדק"ל אמאי לא שרינן לי' לכתחלה דנימא מתוך שהותרה ליקוט ענבי' לצורך הותרה נמי שלא לצורך או"נ כשהוא

לצורך יו"ט דהא קי"ל דאית להו מתוך בצורך יו"ט ותירץ דלא שרינן מדין מתוך אלא מלאכה דעלמא שאינו עוש' כלי אבל זה שעושה כלי שהוא דבר מסוים והשתא לא עביד מצוה אלא שמתקנו למצוה לא ואינו מובן למה צ"ל דהשת' לא עביד מצוה הא בלאו הכי אין עשה דלולב דוחה לל"ת ועשה דיו"ט ואף שבות דרבנן אינו דוחה מה"ט כמבואר ר"ה (דף ל"ב) ועי"ש בר"ן דשם בלא"ה ל"ה בעידנא ומ"מ בש"ס נקט טעם הפשוט וה"נ למה לי' למימר והשתא לא עביד מצוה הא אף אם נאמר דמתקן מנא שם ל"ה איסור דאורייתא וכמ"ש התוס' שבת (דף ק"ג) מ"מ ג"כ אינו דוחה גם אינו מובן עיקר קושיתו מתוך לא שייך רק בעושה מלאכה ממש אמרינן הואיל דלגבי או"נ התירה התורה מותר אף לצורך אחר אבל במלקט הענבים דהוא מהדס התלוש אין כאן שום מלאכה כשעושה לצורך או"נ ועיקר המלאכה הוא התיקון מנא וזה ל"מ דהותר לצורך אוכל נפש וצריך לומר דסובר דהאיסור דתיקון מנא הוא תולדה דבונה וכמ"ש הפ"ח וסובר דמלאכת בונה הותרה ג"כ לצורך או"נ מטעם דמצינו דמותר לגבן ביו"ט ועי' תו' שבת (דף צ"ה) דהקשו באמת אם נפל ביתו ביו"ט יהיה מותר לבנותו ביו"ט מטעם מתוך וכ' דמדרבנן אסור דהוי עובדא דחול ולהריטב"א לא ניחא לי' תירוץ זה רק דבונה בנין ועושה כלי שהוא דבר מסוים לא הותרה ביו"ט:

סימן יב

בהא דאין סומכין הקדרה בבקעת אף דטלטול מוקצה משום אוכל נפש מותר מ"מ להשתמש בדבר מוקצ' אסור דתשמישו וטלטולו זהו כעין אכילתו דאסור כ"כ המהרש"א ביצה (דף ל"ג) והמג"א (סי' ק"ט) דמה"ט לא התירו לכתחלה לשחוט ולכסות באפר שהוסק ביו"ט והב"ח כ' דכסוי אינו צורך או"נ שהרי יכול לאכול בלא כסוי והמג"א סובר כיון דאסור לשחוט בשביל זה הוי כאי אפשר לאכלו לכך כתב דלהשתמש אסור וקשה על המהרש"א (דף ח') בתוס' ד"ה א"ר יהודה שכ' דלענין כיסוי אוסר רב יהודה בהוסק ביו"ט משום דהאי טלטול אינו משום או"נ וכמ"ש הב"ח ולמה לו זה תפ"ל הא התשמיש אסור כמו באכילה דאסור ולכאורה יש לומר דלכסות לא הוי שימוש רק טלטול בלבד דמצות לאו להנות נתנו וכן מצאתי בס' חידושי הלכות יו"ט לרבינו הכו"פ אולם עדיין קשה מאי ק"ל למהרש"א על רב יהודא הא רב יהודא סובר ר"ה (דף דף כ"ח) להנות נתנה וממילא הוי כתשמיש גמור ודוחק לומר דקושית המרש"א הוא לדידן דקי"ל מצוה לאו ליהנות. ברם דעת המג"א דתשמיש למצוה הוי תשמיש גמור ואינו דומה לשאר איסורי הנאה דאמרינן מצוה ללה"נ ומה"ט מכסין באפר איסורי הנאה כיון דבאמת מוקצה אינו מאיסורי הנאה והנאה דממילא מותר כמ"ש המג"א כמה פעמים

רק באכילה ושימוש בידים אסרו חז"ל וכמ"ש רשב"א שבת (דף כ"ט) ועיין מג"א (סי' תק"א ס"ק י"ב) וע"כ לאו מטע' הנאה נאסר השימוש כיון דבאמת הנאה בלא שימוש מותר וכיון דעצם השימוש נאסר ממילא אף תשמיש מצוה נאסר ול"ש לומר בכעין זה מצוה לאו לה"נ והא דאם שחט דמותר לכסות באפר כירה כמ"ש תוס' ובש"ע (תצ"ח) משם הירושלמי מבואר הטעם שם בירושלמי דכיון שהתחיל במצו' אומרי' לו מרוק ואף אם אין עשה דוחה ל"ת אא"כ היתה כתובה בצדה מ"מ כיון שהתחיל במצוה אומרי' לו מרוק עי"ש ומשמע אף אם ימתין לכסות עד הלילה לא יתייבש הדם מ"מ רשאי לכסות כיון דכבר התחיל במצוה.

ובס' קה"י מהגאון בעל חות דעת כ' דאף לגבי שופר ולולב כגון לעלות באילן וכיוצ' שבותין אסור לגבי מוקצ' כיון שהתירו איסור טלטול מוקצ' לצורך או"נ מותר ג"כ לצורך מצוה ועוד דטלטול מטעם הוצאה הוא וכמו גבי הוצאה חשיב מצוה צורך היום ואמרינן מתוך כן בטלטול והא דאסור לתקוע בשופר של מוקצה כמ"ש המג"א (תקפ"ו ס"ק כ"ו) כ' דוקא טלטול שהוא משום גזירת הוצאה מותר מטעם מתוך לצורך מצוה אבל ליהנות ממוקצה דאסור מטעם דאסמכינהו אקרא דויכינו אסור לצורך מצוה ואף דמצוה לאו לה"נ מ"מ בתק"ש יש הנאות הגוף אסור ולפי"ז ערבה דנתלשה ביו"ט הראשון מותר לצורך מצוה ודלא כמ"א (סי' תרנ"ה) ולכסו' ע"כ איירי במקום דאי אפשר לכסות בלילה והוי כצורך היום ול"ד לשריפ' קדשים ע"כ דבריו. וכוון במקצת לדברי שעה"מ הלכת יו"ט וכבר כתבתי בזה בהגהותי לקונטרס מ"ח בספר דברי חיים (סי' כ"ב) ועתה אוסיף לבאר ולענ"ד דבריו תמוהין דאם נאמר דלכסות ל"ה שימוש רק טלטול בלבד ובמקום מצוה מותר למה יהיה אסור לשחוט לכתחילה וכמו שהקש' המג"א וע"כ דלכסות הוי כמו שימוש ואף דמצוה לאו לה"נ מ"מ כיון דעצם השימוש בלי הכנה אסרו חז"ל ממילא נאסר ג"כ לגבי מצוה אף דל"ה הנא' מ"מ שם תשמיש עליו ומ"ש בשופר דהוי הנאות הגוף מבואר שם במג"א (ס"ק כ"ד) מדברי הטור להיפך דכ' דלכך אם הביא מחוץ לתחום תוקעין בו משום דשרי לטלטלו ולא אסרו חז"ל למי שהובא בשבילו אלא באכילה ובהנאה ומצוה לאו לה"נ הרי דל"ח הנאות הגוף רק מצוה ולאו לה"נ ואעפ"כ רק הואיל דמותר לטלטלו אבל אם אסור לטלטלו אסור לתקוע בו הרי דטלטול מוקצה אסור במקום מצוה. וגם אף לדעת הכלבו שם גבי מודר הנאה משופר דאדם אחר תוקע לו ולא הוא דחשיב הנאות הגוף כבר בארתי במ"א דאף דהוי לא אפשר ולא מכווין דמותר לענין הנאות הגוף כמ"ש הר"ן פ' גה"נ וכבר עמד ע"ד הט"א מהמודר הנאה מן המעיין דאסור לטבול בימות החמה ובדברי ר"ן נדרים (דף ט"ו) וכתבתי דדוקא באיסור

קונמות שהוא איסור חפצי ומתעסק ג"כ עשאו בו כמכווין כמו לגבי מעילה כמבואר פסחים (דף ל"ג) לכך אסור אף אם מכוין למצוה כיון דיש לו הנאות הגוף משא"כ בשאר איסורין ולפי"ז אף אם נאמר דאסור לתקוע בדבר מוקצה מטעם דיש לו הנאות הגוף מ"מ איסו' הנאה דמוקצה לא עדיף משאר איסורי הנאה דאורייתא דלא נאסר אף בפסיק רישא וא"כ אם נאמר דטלטול מותר במקום מצוה יהי' רשאי לתקוע ועוד אף להתוס' החולקים על ר"ן חולין הנז' ואסרו בפס"ר בלא אפשר ולא קמכוין כמבואר פסחים (דף כ"ה ע"ב) מ"מ באיסור הנאה דמוקצ' דהוא רק דרבנן י"ל דמודים כ"ע בכה"ג דלא אסרו הנאה דלא קמכוין אף דהוי פס"ר א"ו דגוף התשמיש אסרו חז"ל אף בתשמיש מוקצה ולכך אסור לתקוע והדרי הקושיא אמאי מותר לכסות באפר כירה וע"כ מטעם המבוא' בירושלמי דכיון שהתחיל אומרים לו מרוק וממילא אף באפשר להמתין עד הערב מותר לקיים עכשיו המצוה לכסות סמוך לשחיטה. ועוד י"ל כיון דלא ידע מאתמול אם יצטרך לו היום הוי כחובת היום ממש ומותר הטלטול מטעם מתוך שהתירו לצורך או"נ משא"כ בשופר ולולב דידע מאתמול שיהיה צריך לו היום הוי כמו מכשירין שאפשר לעשותו מאתמול ועיין ביאורי הגרא"ו (סי' תמ"ו ס"ק ג') ובמה שכתבתי לעיל (סי' א') דמה"ט הכרי"ע הש"ע שלא להקל ולומר מתוך לגבי מוצא חמץ ביו"ט ולגבי מת מקיל (סי' תקכ"ו) בהוצאה ולהחם חמין דמת הוי כחובת היום גוף המצוה ולא ידע מאתמול משא"כ מוציא חמץ ביו"ט דומה למכשירין שאפשר לעשות מעיו"ט ואף דלא פשע ולא ידע מאתמול מבואר ירושלמי פסחים ושבת דשם מכשירין אפשר לעשותו מעיו"ט כן נמי בחמץ אף דבדק ולא פשע מ"מ כיון דאפשר היה למצוא בעיו"ט אינו דוחה אף איסור טלטול ואפר לכסות אף דהי' לו להכין בעיו"ט מ"מ לא חל עליו שום חיוב לכן די שהחמירו שלא ישחוט לכתחילה ואם שחט יכסה ודוחה מצות כיסוי לטלטול ושימוש דמוקצה:

גם מ"ש בערבה שנתלשה ביו"ט ראשון מותר אף דל"ה בעידנא ורשב"א אוסר דוקא ביו"ט ב' ואיירי היכא דאי אפשר להיות בעידנא. כבר כתבתי שמה בהגהותי להשיג על השעה"מ דסובר ג"כ דהמג"א מלבו הוציא זאת לאסור אף ביו"ט הראשון אבל דעת הרשב"א לאסור רק בי"ט ב' הואיל דהוא מדרבנן ומאי אולמא דהאי מהאי וכתבתי דמש"ס נזיר (דף כ"ט) דקאמר לר"ל דאיש מדיר את בנו בנזיר כדי לחנכו ואמאי מגלח ועביד הקפה דסבר הקפת כל הראש הוא מדרבנן ואתי חינוך דרבנן ודחי הקפה וכן לענין חולין בעזרה וכהן דאכיל מלוקה הרי כמו דמצוה דאורייתא דוחה לל"ת כן מצוה דרבנן דוחה לדרבנן א"ו דהרשב"א אוסר גם ביו"ט א' וראי' מדברי הטור (סי' תרנ"ה) גוי שהביא לולב לישראל ביו"ט מחוץ לתחום כ' הרשב"א שמותר ליטלו שלא אסרו חכמי'

רק למי שהובא בשבילו ואפי' הוא מותר לטלטלו עי"ש וזה איירי ביו"ט א' ואעפ"כ כ' הואיל דרשאי לטלטלו וכן מצוה לאו להנות נתנה הא אם הי' נאסר לו בטלטול או אמרינן מצוה לה"נ הי' אסור וכן כ' הרשב"א בתשובה (סי' תתמ"ז) ככל דברי הטור בשמו ומשמע שם בהדיא דקאי על יו"ט א' ואעפ"כ אם הי' נאסר בטלטול אסור לטלו אף שיתבטל ע"י זה מצוה דאורייתא מ"מ העמידו חז"ל דבריהם במקום דאורייתא בשב ואל תעשה ומ"ש המג"א שם ונ"ל היינו אף דהשאלה לרשב"א הי' ביו"ט ב' מ"מ הרשב"א אוסר גם ביו"ט א' ועיין רשב"א (סי' רצ"ט) שכ' ואין לנו בהיתר השבותין אלא מה שמנו דלעתים יקילו בו ולעתים יחמירו ויעמידו דבריהם אפי' בדברים חמורים ע"כ אין לנו בהם היתר אלא מה שמנו בפירוש עכ"ל וכיון דלא מצינו רק בכסוי להתיר טלטול לצורך כסוי לכן אין ללמוד מזה למ"א ובפרט שיש סברות לחלק וכמ"ש. ועי' רש"י ותוס' ריש פרק לולב וערבה על קושית הש"ס טלטול בעלמא הוא דלכאורה הי' נראה דבשביל טלטול לא אסרו חז"ל אולם כבר ביאר שם הריטב"א דכשאסרו חז"ל מוקצה לא אסרו לולב ביו"ט לצאת בו ואינו ראי' באם נזדמן מוקצה ממש להיתר למצוה דאורייתא וראיתי למי שהעיר מש"ס פסחים (דף ס"ט) בהזאה דאינו דוחה שבת ופריך טלטול בעלמא הוא ומאי קושיא הא באמת אסור לטלטל מוקצה ולמ"ש לא קש' דהתם נמי כיון דמצוה וחובת היום הוא ואי אפשר לעשותו מערב י"ט ורגיל להזדמן מצות הזאה בי"ג שחל בשבת או בי"ד לא העמידו דבריהם בשביל טלטול מוקצה ודומה למצות כסוי אך דעת המרדכי ר"פ לולב הגזול דגוי שהביא לולב מחוץ לתחום דמותר וכ' ואפשר כי גם לישראל שהובא בשבילו מותר לצאת בו כיון שהוא דבר מצוה כדאמרינן פרק אלו עוברין יכול לא יביא מן המוקצה וכו' שאין איסור גופו גרם לו אלא איסור דבר אחר עי"ש ובאמת כ"כ הרמב"ם (פכ"ה מאיסורי מזבח) אולם דעת הרשב"א והטור וכמעט כל הראשונים דאף לגבי מצוה גזרו איסור מוקצ' ולדידהו ע"כ צריך לומר דרק לגבי קרבן ובמקדש לא גזרו דהוי כמו שבות דלא גזרו במקדש וכבר הבאתי מ"ש הרשב"א בתשובה דאין לנו בהיתר השבותין אלא מה שמנו כנ"ל וכן נמי י"ל אף טלטול מוקצה לצורך או"נ הוא דוקא היכא דאי אפשר להכין מאתמול כמו לסלק אפר מהכיר' לאפות פשטיד"ה וכדומ' אבל באפשר לעשות מעיו"ט אינו מותר אולם ממה שהוכיחו התוס' מהא דבית שנפחת ור"מ מתיר אף לכתחלה לפתוח מבואר דאף באפשר להכין מעיו"ט מותר וכ"כ בשעה"מ וע"כ בכסוי הטעם כמ"ש המג"א דהוי כמו שימוש במוקצה:

ועיין מג"א (סי' ש"ח ס"ק ע"ב) בהא דהביא שם רמ"א לשחוק בכדור בשבת ויש מתירים הביא משם הש"ך דהתוס' לא כתבו להתיר אלא ביו"ט כיון דיש בו צורך קצת אמרינן

מתוך שהותרה לצורך אבל לא בשבת וכתב המג"א ול"נ דלא אמרינן מתוך אלא באיסור הוצאה אבל באיסור טלטול שבת ויו"ט שוין ואדרבא י"א דמוקצה אסור ביו"ט וא"כ אי שרי לטלטל כדור ביו"ט ק"ו בשבת ובא"א שם כתב דאם טעם איסור טלטול משום גדר הוצאה י"ל יו"ט קיל עי"ש ובאמת י"ל כמו דטלטול מוקצה לצורך או"נ מותר כמו כן לצורך הנאה אמרינן מתוך וכמ"ש הקה"י אולם למה שכ' המג"א דשימוש במוקצה שיהי' לו הנאה בטלטולו ובמה שמשתמש חשיב כמו אכילה א"ש דזה אינו מותר אף לצורך או"נ ולא שייך בזה מתוך ובקה"י (סי' תק"ט) כתב שם בביאור דברי המרדכי דמותר לכסות הפשטד"ה באפר ונרא' מדבריו דאף שמוש במוקצה לא הוי רק טלטול בעלמא משום גזירת הוצאה ובמקום דהוצא' מותר בצורך היום קצת מטעם מתוך טלטול מוקצה גם כן מותר ולכך מותר לטלטל אבנים לצורך נטילת פירות דחשיב כמו הוצא' ומותר מטעם מתוך והא דאסור לשחוט ולכסות באפר כירה דהקש' המג"א שם דמקרי מכשירין ואסור דאף הוצאה אסור בכה"ג וטלטול שוה להוצאה וכמו דאסור לכבות הנר מפני ד"א דלהתיר התשמיש מקרי מכשירין והה"ד להוציא הנר לר"ה לצורך דבר אחר ג"כ אסור וכמו כן אפר לכסות עי"ש ולענ"ד דברי המג"א מוכרחין דאם נאמר טלטול אבנים לנטילת פירות הוי כהוצאה לצורך או"נ א"כ ע"כ אתה צריך לומר דבהוצאה אף שאינו בגוף או"נ רק במכשירין זמל ינן אמרינן ג"כ מתוך וכמ"ש האחרונים ובשעה"מ ריש הלכות יו"ט בכונת המ"מ. והקה"י עצמו (סי' תצ"ה) דהוצאה אף דאין נעשין באוכל נפש גופי' ואינן רק כמכשירין מ"מ אמרינן בי' מתוך אפי' שלא לצורך אכילה רק לצורך מצות היום עי"ש וא"כ כמו דמותר לטלטל אבנים לנטילת פירות כמו כן יטלטל אפר לכסות והוי כמוציא סכין לשחיטה ולולב לטול בו לקיים מצות לולב ועדיף עוד דעושה בגוף הדבר המצוה במה דמטלטל האפר דזה חשיב כאילו הוציא האפר בזה עושה הצורך היום ואינו דומה למוציא נר לר"ה לצורך היתר ד"א דאינו עוש' בגוף זה המצוה וזה רק מכשיר הצורך ד"א משא"כ בכסוי דם למה יהי' אסור לו לכתחלה לשחוט הא עכ"פ הוי צורך קצת ויקיים המצוה במה שמטלטל ועיין רמב"ן שבת (דף קכ"ד) דבדבר שאינו נהנה בגופה של מלאכה אלא שהוא נעשה מכשירין לדבר הצריך ל"א בי' מתוך כמו מכבה הנר מפני ד"א וכן מכשירי מילה בזמנה ולולב ושופר כולן אסורין ול"א בי' מתוך והוצאת קטן למולו קרי מכשירי מצוה בשבת ולא מיתסרו ביו"ט וכן הולכת בהמה אצל טבח מותר מה"ת אפי' לב"ש הטעם דגבי אוכל נפש הולכת הדבר הנאכל או"נ עצמו הוא דכתי' אשר יאכל לכל נפש וכן הדבר הצריך מותר לב"ה מדין מתוך אבל בשבת דמילה עצמה דוחה הא הוצאת הקטן וכל שאפשר לעשותה מע"ש אסור עי"ש וכן הבאתי לעיל

(סי' ב') מדברי חידושי הרא"ה ביצ' דסכין לשחוט הוי כאוכל נפש עצמו וכבוי נר לצורך ד"א כיון דאינו נהנה מגוף המלאכה ונעשה מכשיר לדבר הצריך ל"א בי' מתוך אבל לכסות דם שחיטה אם חשיב צורך היום הא נהנה מגוף הטלטול דמקיים מצות כסוי. אלא ודאי כמו"ש המג"א דזה הוי כמו שאוכל או נהנ' מן המוקצ' וזה אסור אף באוכל נפש ממש דזה לאו משום גדר הוצאה לבד אסורו רק משום דסמכו אקרא דוהכינו דאסור להנות ממה דאינו מוכן מעיו"ט רק טלטול לבד לא גזרו לצוא"נ:

וקצת נראה דבטלטול מוקצה אם נאמר משום גדר הוצאה הוא ע"כ דלא אמרינן בי' מתוך דהא התוס' כתובות (דף ז') כ' הטעם דאסור לשרוף במוצא חמץ ביו"ט אף דבהבערה שייך מתוך משום דאסו' מדרבנן משום מוקצה דאסור לטלטלו עי"ש ויקשה הא טלטול מוקצה הוי כמו הוצאה וכיון דטלטול מוקצה לצורך או"נ מותר והוצאה גופה מותר בצורך היום קצת ואמאי אסור לטלטלו וראיתי בס' בית יעקב כתובות שם שעמד ע"ז וע"כ מוכח מזה דבטלטול מוקצה ל"א מתוך דכך גזרו רבנן לאסור מוקצה ובאמת זה הכל לדעת הראב"ד דגדר הוצא' הוא מה שאסרו טלטול מוקצה ביו"ט ודעת הרמב"ם אינו כן וכ' טעמים אחרים ולדבריו ודאי לא שייך בזה מתוך:

אגב ראיתי בשעה"מ שתמה על הריטב"א עירובין (דל"ד) שכ' לדחות ראיות הריב"א דמותר לטלטל מוקצה לצורך או"נ ממתני' דביצה הנז' דאמר ר"מ אף פוחת לכתחלה וכתב הריטב"א דליכא ראיה דכיון שניתנו הלבנים אלו בכאן לסתום ולהיות כעין דלת והסתימה הוא בענין שמותר לפתוח אותה אין העפר והלבנה מוקצין ומעתה אין לנו ראיה להתיר טלטול האפר אא"כ הוא בטלטול מן הצד ותמה עליו הא קושית התוס' ותירץ ריב"א היא קושית הגמרא ביצה דפריך איני והא אמר ר"נ ומשני ביו"ט אמרו אבל לא בשבת ומאי פריך מדר"נ שאני התם כיון דשרגינהו גלי דעתיה דלבנין אקצינהו משא"כ גבי בית כיון שניתנו הלבנים האלו לסתום ולהיות כעין דלת אין העפר והלבנה מוקצה. ונראה דהא עכ"פ סתירת אוהל חשיב מדרבנן כמ"ש שם הריטב"א דלכך אסרו בשבת דחמור טפי וביו"ט התירו משום שמחת יו"ט ולכך אף דמוקי באוירא דליבני מ"מ ידע כיון דאסור לסתור זה בשבת דר' הביא פלוגתת ת"ק ור"מ במס' ביצה וגם רבנן ור"מ במה פליגי כיון דרבנן אסרו ע"כ דכיון דבשבת אסור לפתוח לא הוי כעין דלת וממילא אבנים הוו מוקצ' דהוי כמו שרגינהו ואמאי מותר לטלטלן כיון דלאו תורת כלי על הלבנים ע"כ ולא הוי כעין דלת ממש מדאסור בשבת ומשני ביו"ט אמרו אבל לא בשבת והיינו כיון דשרי לסתור זה ביו"ט הוי כיחדו לכלי על יו"ט והוי כעין דלת וכמו

דמותר לסתרו ביו"ט ואין כאן סתירה דלא אסרו זה משום שמחת יו"ט שוב ממילא ל"ה מוקצה אף דשרגינהו כיון דהוי כעין דלת תורת כלי עליו:

סימן יג

בש"ע (סי' תק"ז) אבל אם נפלו בתנור בשבת אסור להסיקן ביו"ט שלאחריו ובמג"א שם דבטור משמע דהוי הכנה דאורייתא וביש"ש כתב דהתלישה הוי הכנה גמורה ומ"מ משמע בר"ן דלא הוי הכנה דאורייתא כיון דאילו הי' לו חולה הי' רשאי לבשל באלו העצים א"כ שבת לעצמו הכינה ועיין סימן תקי"ג עכ"ל. ולכאורה קשה על דבריו הא הר"ן לא כתב סברא זאת דלעצמו הכין רק בעגל הנולד בשבת אף דאסור לשחטו בשבת מ"מ כיון דאילו אית לי' חולה בתוך ביתו חזי אף לבריא באומצא עי"ש והיינו דזה ודאי מה שמותר לחולה לא הוי כמכין לעצמו כיון דנשאר באיסורו ולחולה כל איסורין מותרין רק כיון דכל זמן שאסור בשבת לשחוט הוי מוקצה מחמת איסור וכשנסתלק האיסור שחיטה כגון אם יש לו חולה דמותר לשחוט אז חוזר העגל להיות מותר אף לבריא באומצ' שייך לומר דלעצמו הכין אבל בעצים אף אם מבשל לחולה בזה לא הוי הכין לעצמו כיון דלבריא לא הכין כלל ומצאתי בס' קהלת יעקב שעמד ע"ז.

אולם לענ"ד נראה דהדין עם המג"א למה דכ' שם (ס"ק ג') להתיר להתחמם בשעת ביעורן דהנאה בא לו מן החום שכבר כלה ומסיק דמוקצה אינו אסור בהנאה ואיסור הסקה משום טלטול עצים הוא א"כ שפיר למד המג"א מדברי הר"ן כמו בעגל אף דאסור לשחוט בשבת מ"מ כיון דיש מציאות שיהנה ממנו בשבת בהיתר כגון אם נשחט לחול' דמותר שוב לבריא לאכול באומצא כיון דנסתלק האיסור ולא אמרי' דמ"מ כיון דאסור לאכול ע"י בישול ל"ה כהכין לעצמו כיון דמ"מ יכול להנות ממנו בשבת הוי כמכין לעצמו כן נמי בעצים שנשרו בשבת אף דאסור בשבת לבשל בהן מ"מ כיון דיש מציאות להנות מן העצים ביומו כגון אם מבשל לצורך חולה יכול לחמם בהעצים הוי כמכין לעצמו כיון דיש מציאות אף לבריא להנות מן העצי' ביומו ובהיתר גמור וקצת י"ל דבעצים גם הר"ן מודה דהוי כמכין לעצמו אף דלגבי עגל הנולד בשבת מבואר שם דדעת הר"ן עצמו דאפשר להחמיר ולאסרו ביו"ט שלאחריו כיון דבשבת עצמו אסור משום מוקצה אינו מכין ליו"ט וסברת המתירין מביא בשם יש חולקין וזה דעת הרשב"א היינו דתליא בהא דמבואר (סי' שי"ח) דדעת הרשב"א בשוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא שלא הקצה אותה מדעתו אלא מחמת איסור שבת אבל כל מה שיתכן שיכין ממנה בלא איסור לא הוקצה ממנה עיין רשב"א חולין) (דף י"ד) ודעת הר"ן שם כיון דהוי מוקצה מחמת איסור אף כששחטה בהיתר מ"מ כשלא הי' לו חולה בתוך ביתו הוקצה ממנה

אף מה שבא אח"כ בהיתר ולכך אוסר נמי בעגל הנולד בשבת ביו"ט שלאחריו כיון דאף אם שחטו בהיתר ביומו אסור לדעתו כמ"ש הב"י (סי' שי"ח) משא"כ בעצים שנשרו אף דנעשו מוקצה מ"מ לא נאסרו בהנאה וכשהסיקו בהיתר גם לדעת הר"ן מותר לחמם בהם והוי כמכין לעצמו ואף דנראה דבנולד העגל ביו"ט גם הר"ן מודה דאם נשחט לחולה בהיתר דמותר לבריא באומצא דדומה למ"ש הר"ן ריש ביצה בהא דפריך הש"ס שבת דעלמא תשתרי אף על פי שהתרנגולת מוקצה מחמת איסור שחיטה מ"מ משום איסור שבת לא יצאת מתורת אוכל דאיסורא הוא דרביע עלי' כארי' בעלמא ולא מיתסר משום מוקצה אלא היא דאיסורא אבל ביצתה דלא נאסרה מעולם שריא עי"ש א"כ עגל הנולד הוי ג"כ כמו ביצה דלא נאסרה מעולם רק כשיצא לאויר העולם נאסר דאסור לשחוט בשבת וכיון שנסתלק איסור זה שוב חוזר להיתר וכששחטו בהיתר כגון לחולה מותר אף לבריא באומצא.

ובאמת יש להתבונן בדברי הר"ן שכתב דבשבת עצמו אסור משום מוקצה מה מוקצה שייך בזה רק ארי' דרביע עלי' איסור שחיטה ועגל זה לא היה בעולם ולא הוקצה מדעתו רק משום דאסור לשחטו בשבת בשביל זה לא הוי כמכין לעצמו אבל אם באמת מקלע ששחטה לחולה בזה הי' מהראוי שיהי' באמת מותר לבריא לאכול באומצא כיון דהולד מעולם לא הוקצה כמו בביצה שנולדה מתרנגולת העומדת לאכיל' בשבת דאם לא מצד גזירת הכנ' דרבה היתה מותרת וצ"ל לומר דדוק' גבי ביצה לא מקצה מדעתיה מה שיכול להוליד היום ואז תהי' מותרת משא"כ לגבי עגל אף אם תלד מהיום מ"מ תהי' אסור' לשחוט לכן מקצה מדעתיה מחמת איסור ואסור אף אם שחטה בהיתר ועיין רשב"א שבת (דף קמ"ד) שכתב ג"כ כמ"ש הר"ן ריש ביצה כל מידי דאפשר ומצוי לבא היום בלא איסור לא מקצה לי' מדעתיה וזה נמי כונת הר"ן ובעגל כיון דלא אפשר לבא היום בלא איסור מקצה מדעתו ואסור לשיטת הר"ן אף אם שחטו בהיתר משא"כ גבי עצים אף דמקצה מדעתו מ"מ לחמם בהן אם לא באיסור מותר והוי לכ"ע שבת הכין לעצמו והנ"מ הוא אם שחט התרנגולת בשבת ומצא בה ביצה דלמ"ש הרשב"א בשם הרמב"ן אסורה כיון דבא לידו על ידי איסור ולמה דנראה מפשטות דברי הר"ן דאף דתרנגולת נאסר' ביצת' כיון דלא נאסרה מעולם שרי' א"כ אף בבא לידו הכנתו באיסור שריא כיון דמעולם לא נאסרה ומה דאקצה לתרנגולת מחמת איסור שחיטה בשבת לא הקצה את הביצה ולא נאסרה לעולם. אולם למ"ש מדברי הר"ן גבי עגל שנולד בשבת דבשבת עצמו אסור משום מוקצה מבואר דהקצה להעגל הואיל דאין לו היתר היום לא ע"י שחיטת אמו ולא ע"י שחיטת עצמו א"כ ביצה ג"כ הא דלא אקצה היינו אם יולד אבל לא ממעי

אמו דמזה אקצה הואיל דלא יש היתר ומודה דאם נשחטה התרנגולת דגם הביצה אסורה ועיין בזה:

גם י"ל בעצים וכן בעגל לסלק ההכנה מדאורייתא שפיר שבת הכין לעצמו דמדאורייתא יש היתר להעגל שישחטו שנים ושנים שעשו מלאכה בזה יכול וזה יכול פטור ומותר מדאורייתא א"כ שפיר שבת הכין לעצמו וכן עצים שנשרו מן הדקל בשבת יש לומר מדאוריית' לעצמו הכין דשנים יכולים להבעיר בהן ולבשל כשזה יכול וזה יכול א"כ אף דמדרבנן אסור מ"מ לא הוי שבת מכין ליו"ט מדאוריית' ובלאו הכי לא הבנתי כיצד נוכל לומר דעצים שנשרו בשבת לא יהי' כשבת מכין לעצמו מה"ת הא אף דאסור לבשל וכי אין תשמישין אחרים להשתמש בהעצים לסמוך בהן כרעי המטה וכדומה לטלטלם לצורך גופן מה שלא הי' לו שימוש בהן כשהיו מחוברין על הדקל א"כ תלישתן הכין לעצמו ורק מדרבנן כיון דאסור אף לטלטלן הוי כשבת מכין ליו"ט אבל מדאורייתא מה לי שימוש בישול או שאר שימושין כיון שראוין לאיזה שימוש שיהי' הוי כמכין לעצמו גם לדעת הרשב"א והר"ן דמותר אף להאכיל בידים איסד"ר וכל שהוא צורך לקטן א"כ י"ל אם ב' קטנים מדליקין אש בשבת במקום דזה יכול וזה יכול דל"ה רק איסור דרבנן מותר לצות לקטנים לעשות או אם עושים על דעת אביהם כיון שהוא צרכיהם להנות בו א"כ לעולם שבת הכין לעצמו אף לגבי עצים דראוי לבו ביום לשני קטנים דרשאין ומותרין לעשות בהן צורך במקום דזה יכול וזה יכול:

סימן יד

עגל הנולד ביו"ט אם האם עומדת לאכילה וכלו לו חדשיו מותר לשחטו כמבואר (סי' תצ"ח) ובמג"א שם משם הישׁ"ש למה דקי"ל כר"ש שרי בכל ענין אפי' בעומדת לגדל ולדות וכבר השיגו עליו האחרונים דכונת התוס' ביצה (ד"ו ע"ב) ד"ה עגל דלא שייך בבעלי חיים איסור נולד כמו בביצה היינו משום משקין שזבו או פירות הנושרין ובעומדת לאכיל' אבל בעומדת לגדל ולדות כמו דמוקצה דבע"ח חמור טפי כמ"כ נולד ועי"ש במהר"ם לובלין ובצל"ח ובדג"מ. אולם מצאתי חבר להישׁ"ש בחי' רשב"א ביצה שם שהקשה כמו שהקשו התו' שם דנימ' אף בעגל הנולד מן הטריפה דמוכן במעי אמו דאי בעי מושיט ידו למעי פרה ושחט בה בן תשעה חי דכשר וה"ה למעי טריפה דקי"ל ד' סימנים אכשיר בה רחמנא וסובר כמ"ש בפ' אלו טריפות ובר"ן שם דאיפשטא הבעיא דרב אושעיא] וכ' וי"ל דמילתא דלא שכיח הוא ולאו הכנה הוא ואי נמי לא ניחא ליה למנקט מילתא דלא שכיחא עכ"ל ואי נימא דבעומדת לגדל ולדות לאו מוכן הוא יקשה אמאי לא מתרץ ליה הכא דמוכן הוא דאי בעי מושיט ידו למעי אמו ושחט כיון דבזה

נ"מ לדינא דכיון שאמר לו הואיל ומוכן אגב אמו אסור בעומדת לגדל ומטעם זה דיכול להושיט מותר אלא ודאי לתירוץ זה נמי סובר דגם בעומדת לגדל הוי מוכן וכשיטת הישׁ"ש ובתוס' כ' שם דהואיל דלכתחלה אין לו לשחוט כה"ג שאינו יכול לראות מידי דהוה אשוחט בלילה לא מקרי מוכן ולכאורה קשה למה דמבואר בשבת (דף מ"ג) גבי טבל דאם עבר ותקנו מתוקן ומוכן הוא אצל שבת וכיון דלא אתקצאי בין השמשות רק מחמת איסור דרבנן מותר היכא דנסתלק המוקצה ועיין תוס' ביצה (דף ל"א) וה"נ דכותה וי"ל דע"כ לא אמרינן שם רק לגבי טבל דיושב ומצפה אם יסתלק ממנו האיסור יהי' ראוי לו וברצונו שיסתלק האיסור בזה אמרינן כיון דלא אתקצאי רק מאיסור דרבנן כשנסתלק האיסור מותר אבל כאן הא דאין שוחטין לכתחלה בכה"ג להושיט ידו דהוי כמו בלילה וחיישינן לשמא ישהה או ידרוס ולא ירגיש וכמ"ש הש"ך יו"ד (סי' י"א) א"כ כנראה גם במעי פרה יש חשש קרוב לזה או שמא יעשה חלדה עי' יו"ד (סי' י"ד) בש"ך משם הלבוש א"כ באמו טריפה אז כשיולד יהיה לו תקנ' לשחוט אבל אם ישחוט במעי אמו ויקלקל שחיטתו שוב לא יהי' תקנה להולד בזה הוי כאדחי בידים ואינו יושב ומצפה לזה לכך אתקצאי בין השמשות ואף שנסתלק האיסור אמרינן מגו דאתקצאי בה"ש אתקצאי לכולא יומא

ועוד י"ל למ"ש תוס' ישנים במס' שבת שם דלכך חשיב לר"ש במתני' שם ביטול כלי מהכנו אף דאם עבר וכיבה מותר השמן הטעם דכיבוי איסורא דאורייתא ולא אמרינן בי' שאם עבר עי"ש ואף דלר"ש כבוי באינו צריך לפחמין לא הוי מלאכה דאורייתא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור לר"ש צ"ל דמ"מ כיון דבמלאכה זו שייך מלאכה דאורייתא גרע ודוגמא לזה כ' הר"ן שבת (דף ק"כ) דלכך אסרו שבות דכבוי אף במקום הפסד הואיל דגוף המלאכה משכחת בדאורייתא הכי נמי דכוותה הואיל דאתקצאי בה"ש מטעם מלאכת כבוי אסור ה"נ יש לומר הואיל דלכתחלה אסור לשחוט בכה"ג דשמא יבא לידי איסור דאורייתא עדיף מאם אתקצאי בה"ש מאיסור דרבנן ולמ"ש הרמב"ן במלחמות ביצה (דף ל"א) דרק היכא דמצד עצמותו לא חסר שום דבר ואין צריך לעשות שום תיקון רק מצד דבר אחר המעכב כמו בבית שנפחת וכן פירות של טבל דיכול לתקן ממקום אחר בזה אמרינן כיון שנסתלק ההקצאה מותר ועי"ש במג"ש שכ' שכן דעת רש"י ג"כ א"כ אתי שפיר גם כאן כיון דאתקצאי הואיל דבעי שיעשה מעשה שחיטה בהעגל עצמו ומעכב בדבר במה שהוא במעי אמו דאינו יכול לשחטו לכתחלה בזה אמרינן אף דנסתלק האיסור מ"מ הואיל דאתקצאי בה"ש אתקצאי לכוליה יומא:

ובספר קה"י כתב דדוקא בטריפה הולד בטיל לגבי בהמה ועומדת לכלבים בזה אסור אף כשנסתלק המוקצה וכתב לדון מטעם זה להתיר בכשרה אף דעומדת לגדל ולדות דדעתיה עלי' כשיולד וכיון דיכול לשחוט להולד במעי אמו רק לכתחלה אסור הוי מוקצה מחמת איסור דרבנן דלא אמרינן אתקצאי ועי"ש ולענ"ד הברור כמ"ש והחוש מעיד דיותר עומד לאכיל' ולד טריפ' כשיולד ואינו מבטלו להאם להשליך לכלבים ועיקר הטעם דבזה כיון דאיסור דרבנן הוא שלא יבא לידי איסו' דאורייתא אמרינן הואיל דאתקצאי לבה"ש אתקצאי לכוליה יומא אף כשנסתלק האיסור ומלבד זה דבריו תמוהין הא אנן פסקינן דלא אפשיטא הבעי' דר"א ואין שחיטה במעי אמו מטהרת כמבואר ברמ"א יו"ד (ס"ס י"ד) א"כ אף בכלו חדשיו מקודם מ"מ כל זמן שלא הי' לידה אתקצאי בה"ש כיון דאין היתר להעגל בשחיטה בתוך מעי אמו אולם לדעת הרשב"א דמשמע דאפשטא הבעיא ואף לכתחלה מותר הי' נראה דמותר ולא הוי אתקצאי ואף בעגל הנולד מן הטריפה מהני השחיטה במעי הפרה אולם בחידושי הרא"ה ביצה שם כתב דלא שרינן השוחט במעי אמו בטריפה אלא בכשרה עי"ש וגם לדבריו דסובר דזה הוי מוכן הי' נראה דבכשרה אף בעומדת לגדל ולדות מותר דמוכן לשחוט במעי אמו אולם מי יקיל נגד דעת הרמ"א דסובר דל"מ השחיטה:

וראיתי בגליון רבינו עקיבא אייגר ז"ל שם ביו"ד שעמד ע"ד רמ"א דלענין מה כ' דל"ה שחיטה במעי אמו הא כבר כ' הרמ"א לעיל מניה) סי' י"ג) דאין להתיר שום ולד הנמצא בבהמה אם האם טריפה ול"מ לי' שחיטת עצמו דחיישינן שמא אינו בן ט' א"כ כיון דאין אנו בקיאין אם כלו לו חדשיו ל"מ שחיטת עצמו עי"ש שרצה להוליד מזה דהרמ"א בא להקל לשחוט את אמו אח"כ מטעם ספק ספיק' ספק שמא לא כלו לו חדשיו ואף אם כלו דילמא לא הוי שחיטה כשירה במעי אמו ומדברי הש"ך שם מבואר להיפך וכן בש"ח שם וביותר כתב שם באם שחט חיה במעי אמו דחייב בכסוי דם וע"כ דזה ל"ה ס"ס כיון דבאמת הוא אמר שלא זז תמיד מראות שלא בא עלי' זכר אח"כ רק אנו מחמרינן דשמא טעה בדמיונו א"כ לא נוכל לצרפו לס"ס ועיין בתבואות שור (סי' ט"ו ס"ק ט"ז) שכתב מה"ט לא הזכיר הרמ"א דבר זה דאין אנו בקיאין בסי' ט"ו רק בסי' י"ג דהוי חשש דאורייתא כיון שנמצא במעי טריפה ולא הולידה בזה אין אנו סומכין על בקיאתינו לומר דכלו חדשיו להתיר בשחיטת עצמו אבל היכא דילדה הולד ורוב הנולדין כלו חדשיהן בזה ל"ה רק חשש דרבנן וסמכינן על בקיאתינו עי"ש דמשיג מטעם זה על המג"א שכתב כאן דהאידנא אין אנו בקיאין בזה אם כלו חדשיו דאינו ראי' מסי' י"ג דשם הוי חשש דאורייתא אבל כשהי' לידה י"ל דסמכינן עי"ש שכ' דמ"מ הדין עם המג"א כיון דלא ידענו

זמן קליטת הזרע בבהמ' לא נוכל לידע כלוי חדשים דבהמה ואין לומר דעל הרוב נקלט ביום א' סמכינן דאין לסברא זו שום הוכחה עי"ש. והנה מ"ש דאין לסברא זו הוכחה כבר הבי' אאמ"ו ז"ל בספרו דברי חיים דיני יבום (סי' א) להוכיח מדברי חידושי הר"ן נדה (דף ל"ח) דהוי רוב מעליא אך י"ל כמו דלא סמכינן על רוב ולדות בני קיימא עד שמנה ימים בבהמה כן לא סמכינן גם כן על רוב זה וע"כ צ"ל כן בדעת הת"ש דאל"כ יסתור את עצמו למה כתב (סי' י"ד) וחייב בכיסוי ולאסור לשחוט האם אחריו הא שפיר הוי ס"ס מעליא חדא דילמא קלטה הזרע אח"כ ועדיין לא כלו חדשיו ואף אם כלו חדשיו מ"מ דילמא השחיטה במעי אמו לא הועיל אלא ודאי דלא נוכל לצרף ספק זה דדילמא לא נקלט הזרע מיד דהוי נגד הרוב והיכא דספק א' נגד הרוב לא מצרפינן ומ"ש הת"ש דלא משכחת לדעת אם כלו חדשיו דדלמא טועה ולא ראה. נראה דודאי דעת הרמ"א דמשכחת מציאות לדעת דכלו חדשיו אף אם אינו רואה ובזה יהי' אתי שפיר מה שהביא הרמ"א הבעיא אם מהני שחיטה במעי אמו וגם מה דלא הזכיר הרמ"א בסי' ט"ו דאין אנו בקיאין רק בסי' י"ג וגם דברי המג"א א"ש להמבואר ביו"ד (סי' נ"ז ס' ח"י) וש"ך שם (ס"ק מ"ה) דבדיקת ספק טריפ' הוא אם תתעבר ותלד וא"כ אם ראינו בפרה שהיא ודאי טריפ' ואחר תשעה חדשים ילדה ולד ע"כ כלו חדשיו דטריפה אינה מתעברת ויולדת ולפ"ז בסי' י"ג שם קאי דברי רמ"א באם לא ילדה רק נמצא בן ט' חי ולא שחט האם רק קרעה ובזה כיון שלא הי' לידה מן האם ודאי לא נוכל לדעת אם כלו חדשיו רק ע"י שימת עין שלא עלה עלי' זכר מט' חדשים שעברו על זה לא סמכינן על השגחתינו ולכך לא הזכיר הרמ"א דבר זה דאין אנו בקיאין לדעת אם כלו חדשיו או לא כיון שכבר הזכיר בסי' י"ג אבל ודאי מציאות יש לדעת בבירור אם ראינו טרפות גמורה באמו וילדה ידענו שנתעברה ע"כ קודם שנטרפה ובזה ליכא שום חשש גם כן לדעת אמתי קלטה הזרע כמ"ש הת"ש כיון דע"כ נתעברה קודם שנטרפה ולכך לא הזכיר הרמ"א שם כיון דיש מציאות ולסמוך על בדיקתינו כבר הזכיר הרמ"א וכאן באו"ח דהמחבר סתם ולא הזכיר בפירוש אם האם טריפה ובפרט למ"ש המג"א דבזמן הזה אין טריפה עומדת לכלבים וא"כ בנולד מכשר' ע"ז שפיר כ' המג"א דאין אנו בקיאין בזה לדעת אם כלו חדשיו א"ל כיון דע"כ תלי' בידיעתנו לא סמכינן ע"ז

סימן טו

אם שחט תרנגולת ביו"ט שחל אחר שבת ומצא בה ביצים גמורות פסקינן דמותרות דלא כדעת רבינו אפרים המובא בבעה"מ ורמב"ן ריש ביצה דסובר דשמא היתה מתילדא היום ומאתמול נגמר' והוי הכנה והם סברו דהגמר לא הוי הכנ' אם לא נולדה והנה ממה

דכ' רבינו אפרים וכשם שספק יו"ט ספק חול אסור כך ספק בשבת נגמרו ס' בו ביום נגמרו אסור דמה צריך להביא ראי' הא לכ"ע ספק דאורייתא לחומר' בשלמא בנולד' בשבת או בי"ט דעלמא דאז ליכא רק איסור דרבנן או מטעם גזירה אטו יו"ט אחר שבת או משום גזירת פירות הנושרין בזה צריך להש"ס לחפש אחר טעם דספקו אסורה משום דהוי דבר שיש לו מתירין אבל בנידון דרבינו אפרים דהוי ספיק' דאוריי' וכן צריך להביא ראיה דאזלינן לחומרא מזה הי' נראה לכאורה דגם לדעת רבינו אפרים אין הספק דאם נגמרה מאתמול אסור מדאורייתא והטעם י"ל למ"ש המרדכי פ' אין צדין דהא דקאמר רב אשי דס' נולדה בחול ספק ביו"ט דאסור מטעם דהוי דבר שיש לו מתירין הוא משום דכי מוקמת לה אחזקתה הרי לא נולד' עי"ש והיינו דעד עתה היתה בחזקת מעוברת וכן כ' בס' מג"ש מס' שבת ((דף ל"ד) להוכיח דספיקא דרבנן לקול' אף באתחזק איסורא ממה דלא אסרינן ס' ביצה שנולדה בי"ט רק מטעם דשיל"מ ותיפוק לי' דהוי חזקה לחומר' דהיתה במעי אמה וביו"ט נולדה עי"ש ולפ"ז יש לומר גם בשוחט ביו"ט אחר שבת ומצא בה ביצים גמורות אף דיש ספק לפנינו דילמא מאתמול נגמרה ואם לא הי' שוחט התרנגולת הית' מתילד' היום מ"מ מדין תורה מוקמינן על החזק' חזקת מעובר' וזה עדיף מאם ילד' ולא ידענו אימתי דשם כבר נשתנה החזק' דכבר ילדה מ"מ כתבו דהוי חזקה להחזיק בחזקת מעוברת כ"ז שנוכל לומר דהשתא נשתנה מכ"ש היכא דלא ילדה כלל מוקמינן הביצה על חזקת מעוברת היינו דלא נגמרה מאתמול ולא היתה עומדת היום לילד עדיין רק מדרבנן י"ל דמחמרינן דלא מוקמינן על החזקה ומטעם דהוי דשיל"מ ושפיר הביא ראי' כמו ספק יו"ט ס' חול אסור מטעם דשיל"מ אף דלא הוי רק ס' דרבנן כן נמי בספ' דאורייתא אף היכא דיש חזקה להתיר מ"מ מחמרינן מדרבנן:

ולפ"ז יש ליישב קצת קושית הרמב"ן שהשיג עליו חדא א"כ מה דקתני בנמצא בה ביצים גמורות מותרות ע"כ לדידיה איירי ביו"ט דעלמ' איך פריך הש"ס לגזור משום הנך דמתילדן ביומיהן הא הוי גזיר' לגזירה ועוד אמאי לא פרכינן ביותר דנגזור גם במצא בה ביצים גמורו' ביו"ט דעלמא אטו יו"ט אחר השבת כמו בביצה הנולדה ולמ"ש י"ל למ"ש הש"ך יו"ד (סי' נ' ס"ק ג') באתילד ריעותא מחיים דלא אמרינן נשחטה הותרה הוא לדעת אביי ורבא יבמות (דף ל"א) אבל רבה דסובר שם אשה זו בחזקת היתר עומדת וסובר אף באתילד ריעותא מחיים מוקמינן על חזקתו ולא מחמרינן רק מדרבנן ולפי זה לרבה גם בשוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות אף ביו"ט אחר שבת מותרות דמוקמינן על חזקת מעוברת אף דאתילד ריעותא מחיים וגם אולי לא סבר רבה דשיל"מ אסור בספקא וכמו דנראה דגם אביי אינו סובר במס' ביצה (דף ל"ח) הא דשיל"מ

לא בטיל מדמשני שם על קושית הש"ס ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה מטעם גזירה שמא יעשה עיסה בשותפות ולא משני כר"א דדשיל"מ לא בטיל א"כ לדידיה מקילין גם בספיקו ולדידהו היינו לרבה ואביי אף בשוחט ביו"ט אחר שבת מותרות לכך פריך אביי ולגזור משום הנך דמתילדן ביומיהן ומתרץ לו דלא שכיחי אבל דעת אביי דסובר שם ביבמות דהיכא דמתילד ריעות' מחיים לא מוקמינן על החזקה וכן למה דחדית לן רב אשי דמחמרינן בס' דרבנן היכא דהוי דשיל"מ ה"ה במצא בה ביצים גמורות דהוי ספק אם נגמרה מאתמול אסור ביו"ט אחר השבת אף דהוי חזקת מעוברת מ"מ מחמרינן מדרבנן דלא למיזל בתר חזק' וגם דהוי דשיל"מ ואליבא דאמת הברייתא דקתני השוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות איירי ביו"ט דעלמא אבל בי"ט אחר שבת אסור מדרבנן וכדעת רבינו אפרים דסובר דהגמר במעי התרנגולת הוי ג"כ הכנה אף בלא לידה אמנם דעת בעה"מ והרמב"ן והרא"ש דבלא לידה לא הוי הכנה כלל:

עוד נראה קצת דאף אם ידענו בבירור דנגמרו אתמול ואם לא היה שוחטה היום היתה מתילדא ג"כ ליכא כאן הכנה דאוריית' דכבר כתבו הראשונים ריש ביצה דהיכא דנוכל לומר דלעצמו הכין לא נאסר מצד הכנה דרבה וא"כ אף אם שחטה ביו"ט אחר שבת ונגמרו אתמול נוכל לומר דשבת לעצמו הכין כיון דבלא לידה לאכול הביצ' יכול לשחוט התרנגולת ע"י שנים היכא דזה יכול וזה יכול דמותר מדאורייתא א"כ לעצמו הכין ואין כאן הכנה דאורייתא ולא הוי רק הכנה מדרבנן כיון דמדרבנן אי אפשר שיהי' הכנה לעצמו ביום השבת וממילא אם יש ס' אם נגמרה אתמול או היום הוי ס' דרבנן והי' לנו להקל לכך הוצרך רבינו אפרים להביא ראי' מהא דביצה שנולדה ס' יו"ט ס' חול דאסור:

סימן טז

ספק מוכן ביו"ט שני פסק הש"ע (סי' תצ"ז) דמותר מטעם דהוי ספק ספקא ועי"ש במג"א ובש"ך יו"ד (סי' ק"י ס"ק נ"ו) דמבואר מדבריו דאף באיסור דאורייתא לצורך מותר אף במקום דהוי דבר שיש לו מתירין וראיתי בנו"ב מהד"ק או"ח (סי' ל') שעמד על פסק הש"ע יו"ד (סי' רס"ו ס"ח) דספק מילה בזמנ' אינ' דוחה יו"ט שני של גליות ואמאי הא הוי ס"ס וכ' דמה שנרשם טור בשם הרא"ש הוא טעות דהרא"ש מתיר ס"ס אפי' בדאורייתא ובדשיל"מ אם שני ספיקות בגופו כמבואר מדברי הש"ך יו"ד (סי' ק"י) והאריך בזה לדון דמילה שלא בזמנה הוי דשיל"מ ובאמת דבריו תמוהין בזה דהא להך צד שהיא מילה בזמנו רמיא עליו החיוב לקיים מצות עשה דמילה בזמנה ומספק מחוייב למול היום רק מצד אחר הואיל דהוא ס' יו"ט אבל לא נוכל לדון בזה דין דשיל"מ כיון דמצות מילה בזמנה מספק לא יבא לידי היתר ולמה נחמיר נגד הס"ס ולענ"ד י"ל אף

לדעת הרא"ש דלגבי חדש לא אסרינן ס"ס אף דהוי דשיל"מ ומהראוי להקל לגבי מילה דאף דשיל"מ לא הוי מ"מ י"ל דספק יו"ט שני אם הוא יו"ט או חול לא נוכל לצרף לס"ס לגבי איסור דאורייתא והש"ע דמיקל הוא דוקא בספק מוכן דהוו רק דרבנן אבל לא לענין ס' דאורייתא והטעם למה שחקר בס' שעה"מ הלכות אישות (פ"ז הי"ב) דאף דס"ס מותר במקום דיכול לברר היינו כ"ז שאינו מברר אבל היכא דממילא עתיד להתברר ס' א' ויהי' נשאר ספק האחר בס' איסור דאורייתא בזה לא סמכינן על ס"ס עי"ש בנועם דבריו ובמ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני קידושין (סי' כ"ט) ובמה שכתבתי שם בהגהותי ולפ"ז י"ל דהא אנן דמחמרינן בחו"ל בי"ט שני מטעם מנהג אבותינו חל עלינו כל חומר שהיו נוהגים אבותינו אז בחו"ל מצד ס' כשלא היו בקיאין בקביע דירחא ואז כשהי' ספק היו"ט שני היה אסור אף כשהי' עוד ס' כיון דס' זה אם היום יו"ט או חול זה ס' לכל הענינים וזה יתברר אח"כ אימתי קדשו ב"ד החודש וא"כ יתודע אח"כ צד ס' זה ויוכל להיות שיתברר שהי' יו"ט שני יו"ט גמור ועבר על ס' איסור וצד הס' של האיסור דדילמא מותר הוא לא נוכל לצרף לס' זה דדילמא יתברר דהיום חול כיון דזה הוא ספק השקול מצד אחר וכמובן וממילא אסור להכניס את עצמו לס' איסור כי אם יתברר דהיום קדש עשה ס' איסור רק היכא דגוף האיסור הוא דרבנן רק מצד דשיל"מ מחמרינן בזה היכא דהוי עוד ס' דלמא היום חול מותר כיון דאף אם יתברר שהיום קדש לא עשה איסור דבכ"מ ס' דרבנן להקל משא"כ בס' איסור דאורייתא י"ל דלא נוכל לצרף זה לס"ס כנ"ל כיון דספק א' ודאי יתברר ויהי' נשאר רק ס' אחד לא נוכל להכניס את עצמינו בס' איסור: **ולכאורה** י"ל עוד למ"ש האו"ה המובא בש"ך יו"ד (סי' ק"י) וביתר ביאור בפ"ח שם דגבינות של ישראל שהי' בבית גוי וס' אם נחלפו דאפי' אם הי' רק ספק לנו אם מעמידן בקיבת נבילה ל"ה ניתרין מכח ס"ס ס' לא הוחלפו ואת"ל הוחלפו שמא לא הועמדה בקיבת נבלה דמאחר שאסרו חכמים גבינות מחמת אותו ס' ודאי אסור הוא והרי היא כאלו ראינו בהדיא שהועמד בקיבת נבילה דאם נודע לנו שהוחלפו היו אסורים בודאי מחמת גבינו' נכרי ואינו נית' בס"ס עד שיהיו ב' ספקות מלבד הספק הראשון שאסרו חכמים והא דאיסור דרבנן ניתר בספק א' הוא דוקא בדבר שעיקר איסורו הוא מדרבנן משום גזיר' אבל גבינות וכיוצא בו דאפי' בלתי גזירות חכמים הי' כאן חשש איסור ע"י גזירות חכמים חשיב כאיסור ודאי. ובשעה"מ (פ"א) מיו"ט הקשה מהא דס' ביו"ט שני דמותר הא אם נודע לנו שנתלש מהיום היה אסור בודאי מכח גזירות חכמים. וכתב לחלק דוקא בגבינות דאיכא חשש איסור תורה לכך ע"י גזירות חכמים חשיבי כאיסור ודאי אבל בס' מוכן דליכא חשש איסור תורה ל"ח גזירה דדהו כודאי איסור וחשיב

שפיר ס"ס עי"ש. ולדבריו זה דוקא במקום שעיקר האיסור אינו רק דרבנן אבל היכא דאם הוא יו"ט הוי איסור דאורייתא חשיב כודאי איסור ול"מ ס"ס רק היכא דבלא ספק הראשון יש עוד שני ספיקות וא"כ לפי"ז לכך פוסק המחבר דאין למול מס' ביו"ט שני כיון דאסרו מס' לחוש על יו"ט ב' כמאז ואז הי' אסור מחמת ספק דאורייתא ונעשה כודאי איסור שלא לצרפו לס' ספקא אך נראה הא כל הטעם דס"ס מהני אף בדשיל"מ הוא כמ"ש הרשב"א בתו"ה (בית ד' שער ב') דהא דספק דרבנן אסור בדשיל"מ כיון דס' א' כנגדו בשל תורה אסור רק משום דהוא דבריהם הקל בו להתיר בס' א' כל שיש לו מתרין לא תקל בו אבל בס"ס היתר גמור משוינן לי' ואינו צריך להמתין עי"ש וכ"כ בחידושיו לביצה ולפי זה אם הינו מחמירין בס"ס בשל תורה בדשיל"מ הינו מחמירין בשל דבריה' ג"כ רק דלא מצינו שהחמירו רק בס' א' בדרבנן לשווי' כשל תור' במקו' שיש לו מתירין אבל בס"ס דאף בשל תורה מותר אף בדבריהם אף היכא דהוי דשיל"מ וזהו כמ"ש הש"ך (סי' ק"י) דאין לחלק בס"ס בין של תורה לדבריהם ולדעת האו"ה הנז' כיון דהיכא דיש חשש איסור תורה נאמר דלא מצרפינן לס"ס א"כ אף באיסור דרבנן מהראוי לאסור במקו' דהוי דשיל"מ לשווי' כאיסור תורה ויש לומר דזה כונת המג"א שהקשה מסי' תקי"ג גבי ביצים מנכרי דאסורים ביו"ט שני וכתב הנו"ב ובדג"מ דשם יש חשש דאורייתא ומצד הכנה כיון דאיירי ביו"ט אחר שבת ולהנ"ל אתי שפיר קושיתו כיון דתאמר בחשש דאורייתא מחמרינן אף במקום ס"ס היכא דהוי דשיל"מ מנא לן להקל בדרבנן דעיקר הטעם דמקילינן בס"ס בדרבנן בדשיל"מ הוא כמ"ש הרשב"א הנ"ל אולם באמת קשה לדעת האו"ה במקום חשש איסור דאורייתא לא מצרפינן הס' הראשון למחשב כס' למה מחשבינן הס' דיו"ט שני לס' כיון דבא לנו להחמיר מצד חשש דאורייתא וכיון דהיכא דיש חשש דאורייתא לא מצרפינן לס"ס ממילא אף היכא דליכא רק חשש דרבנן מהראוי לאסור בדשיל"מ וכן למ"ש דהיכא דס' א' יתברר לנו ויהי' נשאר רק ס' דאורייתא לכך פסק הש"ע דלא מהלינן ס' ביו"ט שני א"כ לדברי הרשב"א דכל מה דמחמיר ר"א בדשיל"מ הוא דבזה הוי כמו בס' דאורייתא ממילא מהראוי לאסור ס' מוכן ביו"ט שני וצ"ע:

וראיתי ברדב"ז ח"א (סי' ס"ב) שכתב על נידון המבואר ביו"ד (סי' שצ"ז) במסופק אם היא שמועה קרובה או רחוקה שכ' דחייב להתאבל דאף דספקא דרבנן לקולא זה דוקא היכא דלא יתברר ממילא אבל בדבר שיתברר ממילא בזה אזלינן לחומרא כי באם יתברר אח"כ שהי' קרובה עשה איסור עי"ש וי"ל אף דשאר הפוסקים כתבו דאינו חייב להתאבל היינו כיון דחיוב אבילותו לא חל בטרם שנודע כמ"ש בזה במקום אחר להוכיח כן וכיון

דיש לו ס' בשמועה הוי כלא נודע לו ולא חל עליו החיוב להתאבל אבל מ"מ י"ל דמודים לסברא זו היכא דיוודע לו אח"כ ממילא לא אזלינן לקולא וא"כ יו"ט ב' דמנהג אבותינו בידינו ואז בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה הי' ספק העומד להתברר והיו חייבין להחמיר אף במידי של איסור דרבנן דשמא יתברר אח"כ שעשו איסור וא"כ גם היום חייבין להחמיר ואיך מצרפינן לספק ספק' ויש עוד להאריך בזה אי"ה:

ועיין רמב"ם הלכות מעשר (פי"ב ה"ב) היתה שבת ויו"ט סמוך לה ושאלו באחת מהן אוכל אף בשני כו' וכן בשני ימים טובים של גליות והוא מירושלמי דדמאי (פ"ד) וראיתי בתוס' רעק"א ז"ל במס' דמאי (אות ל"ה) שהקשה דאמאי ביו"ט שני אוכלין על פיו ואמאי אינו יכול לעשר מס"ס ס' שמא מעושר כבר וס' שמא הוא חול לדעת הש"ע דס' מוכן ביו"ט ב' כשר עי"ש ולא אבין קושי' זו איך נוכל לדון להתיר לעשר מטעם ס"ס כיון דכבר גזרו וחששו חז"ל על ספק שחייב לעשר וכיון דמס' חייב לעשר אם מעשר מתקן הדבר דבלא זה אסור לאכול וא"כ הדרינן לכללא דאין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט אף ביו"ט ב' וביותר הא מבואר ברמב"ם (פכ"ג משבת) הטעם דאין מגביהין תו"מ ביו"ט משום דאין מקדישין וכבר כתב הרלב"ח בתשובה משום דביו"ט ליכ' איסור משום מתקן דכל מלאכ' לצורך אוכל נפש מותר וע"כ האיסור הוא משום דהוי כמקדיש ועיין צל"ח ביצה) דף י') בזה א"כ ממילא כיון דאף ביו"ט שני כל השבותין אסורין כמו ביו"ט ראשון ואין מגביהין תו"מ ואין מקדישין איך נוכל להתיר בדמאי להפריש דהא מ"מ כיון דחייב להפריש הוי כמקדיש ואף די"ל כשמפריש דמאי הוי כמקדיש על הספק דאם עדיין לא הפריש הע"ה יהי' חל ע"ז שמפריש עתה ואם כבר הפריש לא יחול ע"ז שם תו"מ שמפריש עכשיו וא"כ שוב הוי ס"ס ספק דילמא כבר הפריש ואינו חל על מה שמפריש עכשיו ואף אם לא הפריש וחל השם על מה שמפריש עכשיו דילמא היום חול ורשאי להפריש מ"מ נראה כמו דגזרו חז"ל על שבות דאין מקדישין כן נמי גזרו שלא יקדיש בשבת ויו"ט על תנאי וספק וכיון דזה הוי שבות גזרו נמי על יו"ט שני וממילא אף ספק הקדש אסור להפריש ביו"ט ב' כיון דמ"מ עושה ודאי שבות במה שמפריש ומקדיש ועיין שם עוד (אות ל"ד) שהקשה למה האמינוהו להתיר אכילה דיש חשש טבל דבמיתה נתיר להפריש בשבת דהוי רק שבות ולסמוך על רוב ועל שאלתו דכבר הוא מתוקן ואין בקריא' שמו משום מתקן עי"ש ולמ"ש אתי שפיר דכיצד יכלו חכמים לסמוך על שאילתו ולתקן כיון דמ"מ בלעדי הפרשתו של עכשיו יהי' אסור א"כ הוי מתקן אף אם באמת כבר הפריש מ"מ כיון דיהי' אסור בלתי הפרש' הוי מתקן גמור וכיון דלא רצו להתיר ההפרשה והעמידו דבריהם ע"כ סמכו על רוב ע"ה מעשרין הן ואינם משקרין

בשבת ומשום כבוד שבת אבל להתיר שבות לא רצו חז"ל וממילא אם לא יהי' מותר לאכול בלתי הפרשה הוי כמתקן וז"פ וברור:

סימן יז

ברמ"א (סי' תקי"ג) פסק בנכרי המביא ביצים ביו"ט א' ומסיח לפי תומו שנולדו מאתמול דמותר וביו"ט שאחר השבת דהוי חשש דאורייתא אינו נאמן ועי"ש במג"א בשם הישׁ"ש דמתיר כיון שרוב המוכרים ביצים הם מאותם שנולדו כבר אף דאינן מותרין מטעם רוב משום דהוי דבר שיש לו מתירין מ"מ כיון דלא הוי רק דרבנן נכרי נאמן במסיח לפי תומו והאחרונים הקשו מהא דמבואר ביו"ד (סי' ט"ו) דאין סומכין על הנכרי שהם בני ח' ימים ועיין פ"מ שם ובמ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים יו"ד (סי' ד'):

ואני רמזתי שם בהגהותי ליישב קצת דעת הישׁ"ש דהתוס' כתבו כמה פעמים הא דצריך להשהות שמנה ימים בבהמה אף דרובן ולד מעליא יולדין החמירו חכמים לחוש למיעוט כמו דהחמירו לחוש בנפל למים שאין להם סוף וא"כ י"ל כמו דשם החמירו לחוש אף במקום דיש תרי רובא כמו שהוכיחו המחברים מדברי התוס' יבמות (דף קכ"א) ד"ה ולא היא והטעם כיון דמן הדין הי' להיות מותר ולמיזל בתר רוב וחז"ל החמירו לכן אף כשיש עוד רוב החמירו ג"כ ודומה למ"ש הכ"מ (פי"א ממעשר) דבדמאי לא מהני ס"ס וי"ל דהא דסומכין על נכרי מסיח לפ"ת דלא משקר היינו ג"כ ע"פ הרוב דאינו משקר אבל מיעוט יש שמשקרין דאם נאמר דכולם אינם משקרין במסיח לפ"ת אמאי לא סמכינן עליהם בדאורייתא אלא ודאי דחששו באיסור דאוריית' למיעוט המשקרין ואינם נאמנים לגבי דאורייתא אף כשיש רגלים לדבר ואף שאינו נגד חזקה ולכך לגבי ספק נפל אף דהוי רוב דבן קיימא הוא מ"מ כיון דחששו חז"ל על ס' נפל דהוי חשש דאוריית' לכן אף כשנתוסף עוד רוב דמסיח לפ"ת דאינו משקר ג"כ לא סמכינן עליו דמה לי חד רובא או תרי רובי אולם לגבי ביצים הנולדים ביו"ט מבואר מדברי הישׁ"ש ביצה) פ"א סי' כ') דמהני תרי רובי והוכיח זאת מדברי ש"ס ביצ' דמתירין בלא בדק מערב יו"ט ונמצא קודם ע"ה ביצים משום דאפילו ספנא מארעא רובן יולדות ביום עי"ש הרי דאזלינן בתר תרי רובי ומשמע דאפי' לגבי חשש דאוריי' סמכינן ע"ז דלענין דבר שיש לו מתירין אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן כמ"ש הרשב"א בתו"ה (בית ד' ש"ב) ולכך גם אף בחשש דאורייתא כגון יו"ט אחר שבת סמכינן על נכרי מסלפ"ת ואין לומר אם נאמר דמסלפ"ת לא הוי רק רוב למה נאמן לגבי עדות אשה י"ל שם משום דהוי מילתא דעבידא לאגלויי וגם אשה דייקא ומנסבא משא"כ בנפל למים שאין להן סוף ואכ"מ בזה:

והטעם י"ל דאמאי לגבי ספק מוכן מהני תרי רובי ולגבי ס' נפלים לא מהני תרי רובי דהא באמת מה שכתבו התוס' דנפלים שכיח הקשו האחרונים מש"ס יבמות (דף קי"ט) דפריך נימא רוב נשים מתעברות ויולדות לימא ר"מ היא ומאי קושיא הא בזה חיישינן למיעוט' ועיין שעה"מ הלכות יבום ובס' חמדת שלמה (סי') אולם ל"ק בשלמ' להתיר כל העגלים קודם ח' ימים וכן לענין יבום דהצריכו חז"ל לחוש על כל העולם ובכל העולם בכל עת שיזדמן אם נקל לגבייהו הוי מיעוט השכיח היינו דשכיח שיזדמן גם המיעוט ואם נניח למיזל בתר רובא בכל עת יהי' מכשול להמזדמן להמיעוט לכך חששו חכמים ותיקנו דלא למיזל בזה בתר רובא כדי לתקן ולהסיר המכשול מן המיעוט שיזדמן לאחד כיון דהוא דבר ההוה ורגיל אבל שם ביבמות דאין אנו דנין על עיקר הדין וזה מילתא דלא שכיח שיזדמן שילך א' למדינת הים ולא נדע אם נולד לו ולד או לא ואינו רק דבר מקרי המזדמן בזה אית לן למיזל בתר רובא כיון דמקרה הוא ולא דבר ההוה ורגיל ושכיח והארכתי בסברא זו ליישב כמה דברי' בכמה מקומות ועמ"ש לעיל דיני שבת (סי' ל"א) ולכן גבי עגלים אין נכרי מסלפ"ת נאמן כיון דכל מה דחששו חז"ל שלא למיזל בתר רובא הוא כדי להסיר המכשול שלא יכשלו המעוטים וזה ג"כ דבר ההוה ורגיל לקנות מנכרי וא"כ יוכל אחד להכשל לכך לא סמכינן משא"כ גבי ביצים שכ' היש"ש דסמכינן על תרי רובי כיון דהוי מילתא דלא שכיחא למצוא בבוקר קודם ע"ה וכן נמי שיביא הגוי ביצים ביו"ט אחר שבת זה ג"כ הוי מילתא דל"ש רק דבר מקרי ואינו דבר ההוה ורגיל לכך אף דלא סמכינן על רובא משום דהוי דשיל"מ ובזה גזרו חז"ל לחוש לספקא אף במקום רובא מ"מ במסלפ"ת נאמן כיון דע"פ הרוב אינו משקר:

ובזה יש ליישב מה שחקר רבינו עקיבא איגר ז"ל בתשובתו (סוף סי' ל"ז) בהא דפסק הרמ"א יו"ד (סי' שט"ז) בעזים שדרכן לחלוב בלא ולד לא סמכינן על נכרי במסלפ"ת לענין לפטור מבכורה וע"כ אף דל"ה רק מדרבנן דרובן אינן חולבת אא"כ יולדת אפ"ה א"נ הואיל דיש כאן חשש איסור דאורייתא ולדעת הרש"ל והמג"א להקל במביא ביצים ביו"ט אחר שבת כיון דמן התורה מותר מטעם הרוב א"כ גם בעזים חולבות מהני מסלפ"ת עי"ש ולמ"ש אינו דומה לביצים דזה הוי דבר מקרי והזדמן משא"כ בעזים חולבת דומה לעגלים דלכ"ע אינו נאמן במסלפ"ת כמו"ש הואיל דהוי דבר ההוה ושכיח צריכין לחוש להסר המכשלה אף במי שיזדמן בהמעוט כן נמי לענין עזים חולבת דהוי דבר הרגיל ושכיח לקנות בכל עת מנכרים וכיון דהחמירו חז"ל שלא למיזל בתר רובא ל"מ אף אם נתוסף עוד רובא דמסלפ"ת:

וראיתי בנו"ב מהדו"ק באה"ע (סי' ל"א) דעלה ע"ד לומר דביש רגלים לדבר נאמן נכרי באיסור דרבנן אף בלא מסלפ"ת והביא ראיה מיו"ד (סי' קפ"ז ס"ח) וצ"ע לכאורה דבריו הא מכאן מנכרי שהביא ביצים וכן מהך דעזים מבואר אף היכא דהרוב מסייעו א"נ ואף בביצים ביו"ט דעלמא שאינו אחר שבת דליכא כלל חשש דאורייתא ובלא מסלפ"ת א"נ והראיה שהביא מיו"ד (קפ"ז) מבואר מבואר שם במקור הדין בהגהות מיימני דרופא נאמן משום דלא מרעא נפשיה אבל לא אחר גם י"ל שם כיון דלא אסרו חז"ל לרואה ג"פ מחמת תשמיש רק משום חזקה סמכינן אחזקה להתיר אבל בשאר איסורי דרבנן א"נ וזכרתי שראיתי בתשובת פ"מ שכ' ג"כ סברא זו לחלק בין היכא דעיקר האיסור הוא ע"י חזק' או לא:

ובגוף הדבר דמחמיר הרמ"א שלא למיזל בתר רובא דעלמא בדשיל"מ והוא מדברי הר"ן ביצה ראיתי במל"מ (פ"ז) ממעילה שהקשה מהא דפסחים (דף י') תיבה שנשתמשו בה מעות חולין ומעות מעשר אם רוב חולין חולין וכן בב"מ (דף כ"ו) מעות שנמצאו ובירושלם בשאר ימות השנה חולין ומשום דאזלינן בתר רובא כמ"ש רש"י שם ומע"ב בירושל' הוי דשלימ"ת וכן הקשה מהא דכ' הרא"ש חולין פ' או"ב משם בה"ג דבהמה שנשחטה אמה היום ונתערבה באחרות מכה אותם וטורדם וכל דפריש מרובא פריש והא התם הוי דשיל"מ וב"ח חשיבי ולא בטלו ואפ"ה אמרינן כל דפריש:

ועיין או"ה (כלל כ"ו ס"ד) וז"ל אע"ג דברי' א"ב ברו' מ"מ נתרת שפיר היכא דיש לתלות ברובא דהתירא כגון שנוכל לומר בה ס"ס הולכין אחר רוב מ"ד אמעשר שני שא"ב ברוב ואפ"ה היכא דאיכא לתלותו ברובא דהתירה שרינן ליה כמו במעות שנמצא לפני סוחרי בהמות לפני הר הבי' חולין דתלינן ברובא דהשתא וכן בשאר ימות השנה כשנמצא בירושלם והכא אמרינן פ"ק חולין דבכ"ד אנו הולכים אחר הרוב עכ"ל. הרי דהרגיש ג"כ דתולין ברובא דהתירא אף בדבר שיל"מ ממע"ש וכקושי' המל"מ:

ולכאורה י"ל דכל הטעם דמחמיר הר"ן וחוכך בזה הוא דרוב לאו בירור הוא דודאי י"ל דאתרמי מהמעוט רק חק התורה וגזה"כ למיזל בתר רובא ובאם אח"כ יתברר או שיבא אליהו ויאמר שמן המעוט בא לידו ודאי עשה איסור בשוגג רק כ"ז שלא יודע לנו מותר לסמוך ע"ז בזה י"ל דהיכא דיש לו מתירין החמירו חז"ל שלא לסמוך על הרוב ולחוש לזה וכמו דבכ"מ ספק דרבנן הוא לקולא ולמה שכ' בס' מג"א לדעת הרמב"ם דכל מילי דרבנן אוקמי על לאו דלא תסור והרמב"ן במנין המצות השיג עליו דא"כ אמאי ספק דרבנן לקולא כיון דיש בזה איסור דאורייתא וכתב בעל מגילת אסתר דכך הותנה החכמים מיד בגזירתם שלא להשות לדיני תורה ולהקל בספיקתן. וא"כ נראה דספק דרבנן אף אם

יתברר אח"כ שעשה איסור ג"כ אין לו שום עונש ול"צ לכפרה כיון דעל הספק לא אסרו חז"ל כלל. ובכל זאת חדית לן רב אשי דהיכא דהוי דשילמ"ת לא נקל ומשוינן לס' תורה לאסור מספק כן נמי י"ל כיון דמצינו בכמה דברים שהחמירו חכמים שלא למיזל בתר רובא כמו ביוחסין וכן לענין ממון קיי"ל כרב דאין הולכין בממון אחר הרוב הרי דל"ה בירור גמור י"ל דגם באיסור היכא דהוי דבר שיל"מ החמירו חז"ל שלא לסמוך על הרוב:

ולפי"ז היה נראה היכא דהוי רוב וחזקה דמעיקרא דבזה לדעת כמה פוסקים מוציאין ממון כמבואר בראשונים (פ"א) דכתובות ובבעה"מ ורמב"ן פ"ב שם חזינן דע"ז העדיפו חכז"ל לסמוך ולדון ע"י רוב וחזקה אף להוציא ממון וממילא הוי כברור גמור ובזה כ"ע מודים דאף בדשילמ"ת באיסורין לא מחמרינן ונסמוך על רוב וחזקה וא"כ א"ש כל קושית המל"מ דבמעות הנמצא הוי חזקה דמעקרא דהי' להמעות חזקת חולין דלא נעשה ונברא בקדושת מעשר ובין דיש חזקה דמעיקרא ורוב מותר אף היכא דהוי דשילמ"ת וכן בבהמה שנשחטה אמה היום ונתערבה באחרות כשניידי אמרינן שפיר כל דפריש מרובא פריש לאוקמי על חזקה כיון דיש למה דפריש חזקת היתר ג"כ ואמרינן דמה דפריש מרובא פריש וכמו שהיה מותר מעקרא לשחטו היום כן גם עכשיו לא נאסר ונשאר בהיתר הראשון ובזה לא החמירו לחוש אף דיש לו מתירין הואיל דרוב וחזקה מסייעי להדדי ועיין צל"ח סוגיא דרח"ס הכהני' (אות ק"ח) דרצה לחדש היכא דיש חזקת היתר ובאיסור דרבנן מותר אף בדבר שילמ"ת דדוקא בביצה ס' נולדה ביו"ט דאנו מספקינן אימתי נולד' וליכא חזקת היתר בזה החמירו אבל היכא דיש מכבר חזקת היתר ועכשיו נולד ספק מותר עי"ש ולכאורה הא רובא וחזקה רובא עדיף וכיון דפסקינן להחמיר ברוב לחוד במקום דהוי דשילמ"ת כ"כ מהראוי להחמיר בחזקה ג"כ אולם במקום דיש רוב וחזקה בזה י"ל דלא מחמרינן וכבר הבאתי למעלה דברי הים של שלמה דלגבי תרי רובא לא החמירו וכ"כ י"ל במקום רוב וחזקה:

וראיתי עוד בצל"ח פסחים (דף ז') דכ' דאם נאמר הטעם דחמץ בפסח לא בטיל דהוי דשילמ"ת ע"כ צריך לומר דבתר רובא דעלמא אזלינן מהא דפסחים ט' צבורין מצה ואחד חמץ כו' פירש ואתי עכבר ושקיל היינו סיפא ולדעת התוס' שם הוא לענין היתר אכיל' ואמרינן כל דפריש מרובא פריש אף בדשילמ"ת עי"ש ולענ"ד אינו ראי' דהא באמת הר"ן פ' כל שעה הקשה איך הוי חמץ דשיל"מ הא אף לר"ש אסור אחר הפסח מטעם קנס ותירץ כיון דהתערובות מותר הוי דשילמ"ת וכוונתו דלאחר הפסח לאו משום ביטול ברוב יהיה מותר רק דע"י תערובות לא קניס ר"ש ועיין בס' מקו"ח (סי' תמ"ז סק"ה) וא"כ בתשעה ציבורין דאנו דנין על החתיכה בעינא אנו צריכין גם אחר הפסח לבא לידי רוב

ולהתיר מטעם דכל דפריש מרובא פריש ולא שייך לאסרו היום מטעם דשילמ"ת כיון דגם אחר הפסח יהיה מן ההכרח לבא להתיר אך מטעם דכל דפריש וזה פשוט:

ומדברי רש"י יבמות (דף קט"ו ע"ב) משמע דאזלינן בתר רובא אף בדשילמ"ת דכ' שם על הא דמבואר שם מצא כלי וכ' עליו קוף קרבן כו' טית טבל ר"י אומר הרי אלו חולין וכתב רש"י דאזלינן בתר רובא ומשמע דר"י פליג אף על טבל ג"כ ואף דטבל הוי דשילמ"ת אעפ"כ אזלינן בתר רובא ואף דלא קיי"ל שם כר' יוסי היינו משום דל"ח לשמא פינן אבל ע"ז דאזלינן בתר רובא דעלמא לא פליגי רבנן. וכן נרא' קצת ראיה דהא להסוברים דע"א א"נ במקום דאתחזק איסורא כ"כ אינו נאמן נגד רוב כמו שכ' בס' פנ"י ומקנה קידושין (דף ס"ג) ובאיסורין היכא דלא אתחזק ע"א נאמן אף במקום דהוי דשילמ"ת כמבואר מש"ס כתובו' (דף כ"ד) דע"א נאמן לומר על תבואה דאינו חדש רק ישן אף היכא דבלא עדותו הוי ספק ומ"מ עד אחד נאמן אף דהוי דשילמ"ת א"כ כמו כן מהראוי לומר דאזלינן בתר רובא דעלמא אף דהוי דשילמ"ת ויש לחלק בזה:

ויש מקום לומר דמה דחוכך הר"ן לאסור בדשילמ"ת ושלא למיזל בתר רובא היינו דוקא באיסור אכילה דבזה אף מתעסק חייב כמו דקיי"ל המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה בזה כיון דאם יתברר אח"כ שאסור היה לאכול עושה איסור בשוגג עכ"פ ועיין ספר דברי אמת דהעלה בראיות ברורות דהא דרמב"ם סובר דכל דרבנן אוקי על איסור דאורייתא מלא תסור הוא דוקא מה שתיקנו כל סנהדרין אצל לשכת הגזית אבל מה שתקנו אח"כ לאו בכלל דאורייתא הוא וא"כ ל"צ למימר כסברת המג"א דכך התנו בתקנתם ולא אסרו ס' אף אם יתברר אח"כ שעשה איסור ולכך שייך שפיר לומר עד שתאכלנה באיסור תאכלנה בהיתר אבל במקום דמתעסק פטור כמו דשוחט אותו ואת בנו ביום אחד דאם מתעסק לשחוט בהמה אחרת ושחט את בנה דפטור ועיין תוס' שבת (דף ע"ב) דהיכא דנתכוין לדבר ההיתר ועשה בדבר איסור הוי מתעסק בעלמא וכן בנתכוין לשחוט בהמות חולין ושחט קדשים הוי מתעסק א"כ במקום דשוחט מטעם כל דפריש מרובא פריש אף אם יתודע אח"כ דזאת היה בנה מ"מ לא הוי רק מתעסק כיון דלא נתכוין רק על הרוב אולם למה שביאר רבינו עקיבא ז"ל בתשובה (סי' ה') דמתעסק פטור רק מקרבן אבל מ"מ איסורא עביד עי"ש באורך א"כ לא מתיישב בזה קושית המל"מ מהא דנתערב בהמה שנשחטה אמה היום. עוד י"ל סברא אחרת דהיכא דבהכרח אף אם ימתין למחר יצטרך ג"כ לסמוך על הרוב מצד איסור א' בזה סמכינן גם היום על הרוב אף דספק זה הוי דשילמ"ת מ"מ כיון דבין כך ובין כך אף אם ימתין על מחר יצטרך לסמוך על הרוב למה ימתין ולפי"ז כיון דקיי"ל דאין אנו צריכין לבדוק אחר

ח"י טריפות וסמכינן על רוב בהמות כשרות בזה אף אם איתרמי עוד חשש אחר איסור לשחוט היום מצד דדלמא נשחטה האם היום סמכינן שפיר על הרוב כיון דאף אם ימתין על מחר יצטרך ג"כ לסמוך על רוב בהמות כשרות הם וכן גם היום על הרוב כשרים לשחוט היום. עוד נראה דאם הרוב אתחזק מכבר קודם שנולד ספק זה בזה לכ"ע אזלינן בתר רובא אף דנולד ס' אח"כ והוי דשילמ"ת ובזה מיושב מה דיש להעיר עוד מש"ס חולין (דף פ"ו) על דברי הר"ן הנז' דשם ג"כ כיון דרוב מעשיהן מקולקלין ונתחזק לאסור מה ששחטו חשו"ק מותר שפיר לשחוט אחריהן האם ועיין חידושי רע"א ז"ל עירובין (דף ל"ב) ובלא"ה י"ל שם הוי רוב וחזקה וא"ל דנימא דהוי מחצה על מחצה וסמוך פלגא לחזקה והוי רובא לחוד הא כבר כתב שם הריטב"א דפלגא ופלגא מצומצם ליכא למימר דבהא ודאי אי אפשר לצמצם אלא או רובם מקולקלין או רובם מתוקנים ודלא כמו"ש מהרש"א שם א"כ אין לומר רק רוב ובצירוף חזקה הוי בירור גמור אף לגבי ממון ומותר אף בדבר שילמ"ת ועוד יש ליישב משם בכמה אנפי אכ"מ:

וראיתי בשעה"מ (פ"ד מיו"ט) שכ' בדעת הר"ן דברובא דאיתא קמן דאלם ומוכח טפי מודה הר"ן דאזלינן בתרייהו רק ברובא דליתא קמן מחמיר הר"ן ומיישב בזה קושית המל"מ מאו"ב עי"ש ולענ"ד למ"ש הש"מ ב"מ (דף ז') משם הרא"ש גבי קפץ אחד מן המנויין דכל דפריש מרובא פריש אינו ודאי והתורה אמרה עשירי ודאי ולא עשירי ס' עי"ש הרי דגם רובא דאיתא קמן אינו ודאי רק התורה התירה ספק כזה ובמקו' דצריך להיות ודאי אינו מועיל רובא דאיתא קמן א"כ כמו דספק דרבנן לא גזרו חכמים בכ"מ והיתר גמור הוא ובכ"ז במקום דהוי דשילמ"ת אסרו כן נמי אף ברובא דאיתא קמן ובס' ש"ש (ש"ב פ"ט) העלה דרק רובא דאיתא קמן לאו ודאי הוא דאינו תליא מסברא דיכול להיות דפירש מן המועט כמו ממרובה אבל ברוב הבא מן הסברא דרוב הוא כן כמו רובא שאמרו דלמא לאו אביו זה הוי רוב מן הסברא הוי כמו ודאי עי"ש. אולם ממ"ש רש"י חולין (דף י"ב) דאחרי רבים להטות משמע בין רובא דאית' קמן בין רובא דליתא קמן דמ"ש האי מהאי הרי דשוין הן ואדרבא חזינן דרובא דאיתא קמן עדיף דל"א בזה אף מדרבנן סמוך מיעוטא לחזקה כמבואר קידושין (דף פ') וברובא דליתא קמן אמרינן עכ"פ מדרבנן לכמה פוסקים סמוך מיעוטא לחזקה וא"כ לא נוכל להעדיף עוד יותר רובא דליתא קמן ולומר דמתורת ודאי התירה התורה וברובא דאיתא קמן יהיה בתורת ספק או זה וזה מתורת ודאי או זה וזה מתורת ספק עכ"פ לגבי דשיל"מ אין לחלק בזה רק באופן שכתבתי למעלה דברובא וחזקה יש לומ' דלא החמירו חכמים לחוש אף בדשיל"מ

והנה בתוס' ביצה (דף י' ע"ב) בד"ה איכא חד דמערב בה הקשה ולבטיל ברובא וי"ל דבע"ח ל"ב דחשיבי א"נ הו"ל דשיל"מ לאחר יו"ט ואפילו באלף ל"ב. והקשו בשעה"מ ובצל"ח אמאי קתני במתניתין אסורים דמשמע דל"ל תקנתא אמאי נכבשינהו דניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש כמו דמבואר בטיו"ד (סי' י"ז) באותו וא"ב ועיין פ"ח (סי' ק"י) דאף במפרישן במתכוון מותר ולא גזרינן שמא יקח מן הקבוע כיון דליכא איסור עולם רק ליומו וה"נ דכוונתו ובשעה"מ צידד לומר דכאן חיישינן ביותר כיון דזימנין מאתמול בהול משום שמחת יו"ט. ועוד צידדו לומר דאסור לעשות כן ביו"ט דמחזי כמתקן כיון שמביאו לידי היתר ודומה למ"ש התה"ד משם האו"ז דאסור לבטל איסורין ביו"ט וחקרו אם גם בנכבשינהו דאינו עושה מעשה בגוף האיסור שייך מתקן עי"ש וביות' נראה דל"ש מתקן רק במבטל האיסור דנעשה מן האיסור היתר אבל בנכבשינהו דאינו מהפך האיסור והיתר רק דמברר ואמרינן כל דפריש ואמרינן דזה לא נאסר מעולם זה מותר ביו"ט ומצאתי להדיא מבוא' באור זרוע הלכות יו"ט שכ' על דין דמתניתין שנים ומצא שלשה וקתני אסורין דמשמע אין להם תקנה להתירא ול"א נפריח אחד ונאמר דהא הוא דאתא מעלמא ומכאן תשובה על הוראתו של רי"צ שכתבתי פ' גה"נ עכ"ל הרי דסובר הא"ז בעצמו אם הי' מהני להפריח אחד רשאי לעשות ביו"ט אף דהתה"ד מביא משמו שאסור לבטל איסור ביו"ט ע"כ לחלק דזה לאו בכלל מבטל ומתקן איסור הוא וא"כ שוב יקשה עכ"פ נכבשינהו ומ"ש הצל"ח דלא משכחת שאם לא יראה ניחוש לאתי מעלמא זה דוחק גדול אם רואה מסביב שלא יש מעלמא יכול לכבשינה. אולם אם נאמר דבדבר שיל"מ לא אזלינן אף בתר רובא דאיתא קמן אתי שפיר והתוס' דכתבו לתרץ דמטעם דבע"ח חשיב ולא בטיל ולא כתבו מיד מטעם דשיל"מ כבר פירש שם השעה"מ דלמאן דסובר בדרבנן אף דשיל"מ בטיל כתבו לתרץ מטעם דבע"ח חשיבי וי"ל דסברו דרק לענין ביטול חד בתרי דהאיסור נהפך להיתר בזה לא החמירו באיסור דרבנן להנך אמוראי לאסו' דשיל"מ אבל שלא למיזל בתר רובא דכיון דהוי רק מס' וס' כזה לא אסר' התורה ומ"מ כשיתברר שמן המיעוט הוא עשה איסור בזה לכ"ע לא סמכינן על רובא בדשיל"מ לדעת תוס' בתירוץ הראשון ודוחק.

עוד כ' שם השעה"מ לפרש דברי התוס' בתירוץ הראשון דמעיקר' ס"ד כדעת המרדכי דלא מיקרי דשיל"מ רק דבר שכשיעבור זמן האיסו' יהיה נשאר בהיתרא לעולם אבל מה דחוזר ונאסר לשנה הבאה כחמץ בפסח ל"ה דשיל"מ וכ' המ"כ דלפי"ז מוקצה אינו בכלל דשיל"מ כיון דחוזר ונאסר לשבת הבא וסברי תוס' בתירץ הראשון כיון דחוזר ונאסר ליו"ט הבא אם לא אזמין להו לכך הוכרחו לתרץ משום בע"ח ובתירוץ השני סברי תוס'

דלא כסברת מרדכי רק כיון דעכ"פ יהיה מותר לאחר יו"ט הוי דשיל"מ ולא בטיל אלו דבריו ובצל"ח חקר ג"כ בזה אם אומר זו"ז אני נוטל למחר ולא נטלו ונשאר על יו"ט אחר שאם נאמר דצריך הכנה שנית ל"ה דשיל"מ להסוברים דמה דחוזר ונאסר ל"ה דשיל"מ אמנם י"ל כיון שזימנו גלי דעתיה שאינו מחזיקם לגדל יונים ונשארו ממיל' מוכנים **ולענ"ד** איפכ' מסתבר' דאם נאמר דל"ב הכנה מחדש אז דהוי כחוזר לאיסורו דהא הוא לא זימן רק השנים והשלישי לא זימן ונשאר מוקצה בלתי מוכן וכל הטעם דדבר החוזר לאיסורו לא מקרי דשיל"מ היינו כיון דאם יהיה נשאר יהיה שוב מן ההכרח לבא לידי ביטול אמרינן דגם היום נתבטל ודעת הסוברים דחמץ בפסח ל"ה דשיל"מ משום דחוזר ונאס' היינו הטעם ע"כ דמה שיהיה נשאר עד אחר הפסח לא יהיה חוזר וניעו' בפסח הבא והיינו כיון דנתבטל קודם הפסח ולא אמרינן שיאכל אותו קודם פסח ולא יהיה נצרך לביטול זה לא אמרינן רק כיון שמעורב ממיל' מותר לאכול בפסח ומה שיהיה מותר יהיה ע"י ביטול הרוב היינו ע"י תערובות לכך גם היום מותר וכאן ג"כ הא דיהיה מותרין ליו"ט הבא יהי' ע"י ביטול ברוב החד דמעורב בהב' שכבר מוכנים הן א"כ גם היום נסמוך על ביטול. אמנם אם נאמר דבעי הכנה מחדש על יו"ט אחר ואינו מועיל הכנה של כבר דכן מסתבר כיון דנשארו פקע הכנתם אז לכ"ע הוי דשיל"מ שימתין על אחר יו"ט ויהיה מותר ולא שייך לומר שיחזור ויהי' נאסר ליו"ט הבא דע"כ לא כתבו סברא זו רק לגבי חמץ כיון שזה התערובות לא יעמוד לעולם בהתירו ולפסח הבא יחזור גוף איסו' החמץ המתערב לאיסורו הראשון ושוב אתה צריך לבטלו וכיון שעכ"פ יצטרך לבא להביטול גם היום יאכלנו על ידי הביטול משא"כ בהנך יונים מה שיהיו חוזרים ונאסרים ליו"ט הבא לא משום חד דמעורב ביה הוא רק מצד עצמותן כולם בעי הכנה חדשה ולא מצד חד דמעורב דעל יו"ט הבא כולם שוין ואין כאן דבר המותר א"כ למה יהיה צריך היום לביטול כיון דיש לו מתירין על אחר יו"ט ועל יו"ט הבא בהכנה מחדש וכיון דאם יהיה נשארים על אחר יו"ט לא יהיה נצרך לבא לעולם לידי ביטול שפיר הוי דשילמ"ת שלא יהיה נצרך לבא לידי ביטול ברוב דמה שיהיה צריך הכנה מחדש לא מצד התערובות הוא רק אף מה שמותר היום חוזר לאיסורו בזה לכ"ע אין חסרון בצד שיש לו מתירין ואינו דומה לחמץ דההיתר לא יחזור לאיסורו רק האיסור ואך הביטול יתירנו בזה אמרינן דגם היום סמכינן על ביטול ברוב אבל באם האיסור היום לא יגרום צורך ביטול ברוב אח"כ הוי שפיר דבר שיש לו מתירין. אך אם נאמר דלא פקע מן השנים ההכנ' בזה י"ל דחוזר ונאסר ליו"ט הבא היינו החד דמעורב ויהי' נצרך לבא להביטול ברוב וסמכינן גם היום על הביטול ואף די"ל דיו"ט הבא יהי' מותר ול"ש לומר דשיל"מ

דאז יהיה כנולד האיסור בתערובו' כיון דאינו ניכר האיסור מקוד' יו"ט הבא מ"מ עכ"פ צריך לבא לידי ביטול ברוב

ואם נאמר דגם ביבש ביבש אם נולד האיסור בתערובות לא מחמרינן בדבר שיל"מ יש לומר בפשיטות מה דהתוס' לא תירצו מיד דלא בטיל מטעם דשיל"מ דלר"פ דסובר לעיל בספק מציאות לא מחמרינן בדרבנן בדשיל"מ ורב אשי חדית לן זאת דגם בס' מציאות מחמרינן בדשיל"מ כמ"ש המחברים. א"כ כאן דיש לפנינו ספק אימתי נתערבו הגוזלות דיכול להיות דנתערב עוד מבעוד יום קודם חלות האיסו' מוקצה על יו"ט ואם כן הא הוי כנולד האיסור בתערובות כיון דל"ה בפ"ע בזמן חלות האיסור היינו קדושת יו"ט ובזה נתבטל ברוב המוכנים לכך מתרצי משום דבע"ח חשיבי ולא נתבטל והוי כעומד האיסור בפ"ע וכיון דכבר חל האיסור אז לא מהני דנכבשינהו דניידי דשוב הוי דשיל"מ. ובתירוץ השני כתבו דעכ"פ כיון דהוי ספק דלמא נתערב החד ביו"ט בזמן שכבר חל האיסור ואז שפיר הוי דשיל"מ ומספק אסור. אולם כבר כתבתי בס' דברי חיים בהגהותי ביו"ד (סי' ט"ו) להוכיח במישור דרק לגבי יין שבגיגית היוצא בשבת בזה דהוי לח בלח סובר המרדכי דלא מחמרינן בדשיל"מ אבל ביבש ביבש דהוי כ"א בפ"ע מחמרינן בדשיל"מ וגם אם נימא דאף ביבש ביבש הדין כן כמו שנראה מדברי או"ה דגם בדברים החשובי' דלא נתבטלו בנולד איסור בתערובות בטיל אף לגבי בע"ח וכמו שכתב החות יאיר מובא בפ"מ יו"ד א"כ ע"כ הא דמתרצי תוס' דבע"ח חשיבי ול"ב היינו או דלא יש ספק אם נתערב ביו"ט או דאף מספק אסור או דפליגי בזה על דינו של האו"ה דבאמת הרמ"א לא הבי' דינו רק לגבי דשיל"מ וממילא י"ל דהיינו רק בלח בלח ולא ביבש ביבש עוד י"ל דהתוס' בתירוץ הא' סבר דרק ביצה שלא הכין אותה ביו"ט אמרינן אם רוצה לאכול היום שלא יאכלנה דהוי דשילמ"ת אבל ביונים שהזמינם לצורך שמחת יו"ט וצריך להם היום לשמחת יו"ט ל"ש לומר עד שתאכלנו באיסור ימתין עד למחר כיון דצריך להן היום לקיים מצות שמחת יו"ט יש לומר דלא מחמרינן לכן תירצו משום בע"ח ובתירוץ השני סברי דבכ"מ שייך דשילמ"ת:

ובש"ס ביצה (דף יוד) בזימן שחורים ולבנים ומצא לבנים במקום שחורים ושחורים במקום לבנים דאסורים קאמר בש"ס לימא מסייע ליה לר"ח דאמר רוב וקרוב הלך אחר הרוב. והקשו המפרשי' חדא דלמא שקולין הוי והוי ספק ואסור מטעם דהוי ספק מוכן. ועוד דלמא לעולם קרוב עדיף רק כמו דיש לומר דלא אזלינן בתר רובא במקום דהוי דשילמ"ת כמו כן ל"מ אף קרוב ועיין מ"ש בזה אאמ"ו ז"ל דיני יו"ט (סי' ח) ובס' יד יהודא ח"מ (סי' ר"ס) ולמ"ש י"ל דאם רוב וקרוב בכ"מ קרוב עדיף רק בדשיל"מ נאמר

להחמיר שלא לסמוך על קרוב י"ל דשם מסייע לו חזקת היתר כיון דקודם יו"ט היו כל הגוזלות שלו מותרים לשחוט רק כשבא יו"ט נאסרו כולן רק אותן שהזמין ועתה אין אנו דנין על יתר הגוזלות רק על הנמצאות בקן והס' אם הן אלו שהזמינם ולא נאסרו עליו לשחטם ביו"ט או דלמא הנך אזדו לעלמא והני אחריני נינהו מחזקינן לאלו הנמצאות בחזקת היתר ואמרינן דאלו לא נאסרה לעולם ודומה להא דמבואר במס' נדה (דף ח"י) בט' חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת נבלה בנמצא הלך אחר הרוב וכתבו תוס' אפי' נמצא קרוב לחנות המוכרת נבלה דרוב עדיף ור"ח קמ"ל אפילו בקורבא דמוכחא. ותו כתבו בנמצא דהלך אחר הרוב אף דיש חזקה כנגד הרוב דבהמה בחזקת איסור עומדת עי"ש הרי כיון דאין אנו דנין רק על החתיכה שפירש יש לאותה חתיכה שם חזקה דמעיקרא אף דבכ"מ דאזלינן בתר חזקה היינו שלא לשנות הדבר ממה שהיינו מחזיקין קודם שנולד הספק אבל במקום דלא ידענו אם חתיכה הזאת של היתר או של איסור היה מקום לומר דל"ש לאוקמי על החזקה כיון דידענו שהיה בפנינו איסור והיתר והחזק' אינו מבררת מאיזהו פירש. דומה להא דכתב הכנה"ג יו"ד (סי' ח"י) מובא בפ"מ שם דבס' דדינא ל"ש לאוקמי על החזקה דהחזקה לא ישנה את הדין ובמ"א כתבתי להוכיח דלא כן דעת הראשונים כיון דכל חזקה דמעיקרא אינו מטעם ודאי רק מצד חק התורה שלא לבדות השתנות וכ"ז שנוכל להחזיק לאשר החזקנו מעיקרא מחזקינן אבל אין החזקה מבררת שכן היא רק שלא לבדות השתנות כן נמי בספיקא דדינא אף דנולד המקרה אשר אנחנו מסופקין אם נשתנה מהיתר לאיסור מ"מ כ"ז שלא ידענו אם אסור הוא או לא מחזקינן להיתר כאשר החזקנו עד עתה ול"ש לומר דהחזקה לא ישנה את הדין כיון דגם בכל המקרים לא נאמר שהחזקה ישנה המקרה רק כ"ז שאנחנו בס' לא נוכל להוציא מאשר החזקנו מעיקרא כן נמי בספיקא דדינא. אולם זה הכל היכא דהי' מוחזק לנו זה הדבר שמסופקין אנחנו בו אם לאיסור או להיתר מחזקינן כאשר הוחזק לו עד עתה אבל היכא דלא נודע לנו החתיכה מאיזה מין נפרש ובא. שם י"ל דל"ש כ"כ לדון בו חזקה דמעקרא כיון שלא ידענו מה היה לה להחתיכה קודם לכן אולם בכ"ז דעת תוס' כיון דאין אנו דנין על דבר אחר רק על חתיכ' הזאת לדעת מאיזה מקום פירש מוקמינן על חזקה דמעיקרא חזקת איסור אשר היה לה מקדם ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בספרו חיו"ד (סי' כ"ב) ליישב כל קושית הש"ש על דברי תוס' שם באורך. וא"כ ה"נ דכוותי' כיון דידענו שהיה כאן גוזלות המזומנים ומותרין וכ"כ רובא דעלמא האסורי' כשבא יו"ט חל עליהם האיסור מוקצה ועתה מצא שחורים במקום לבנים ואינו יודע מאיזה הם אם מן המוכנים אם מן שאינו מוכנים ויש עליהן חזקת היתר לאמור כי אלו הנמצאים נשארו בהיתרן

שהיה להן קודם יו"ט וכשהגיע יו"ט לא נאסרו כי המה מן המוכנים כמו שם שאנחנו אומרים שזהו החתיכה מן החנות המוכרת בשר נבלה להחזיקה באיסור הקדום כן נמי כאן. וא"כ אם נאמר דקרוב עדיף מן רוב ל"ה נוכל לאסור מטעם דהוי דשיל"מ הואיל דמסייע לקרוב חזקת היתר והוי תרתי במקום חדא ומותר אף במקום דהוי דשילמ"ת אלא ודאי דרוב עדיף מקרוב ואז אף דמסייע חזקת היתר להקרוב ומהראוי לומר דהוי פלגי ופלגי מ"מ אסור מספק דהוי דשילמ"ת.

ועיין פ"מ במ"ז) סי' שכ"ה ס"ק ז') שכתב נסתפקתי רוב וקרוב וחזקה מסייע לקרוב אם אזלינן בתר קורבה וכעת הדבר צריך תלמוד עכ"ל ולכאורה הא מבואר מדברי תוס' נדה הנז' דאף נגד קרוב וחזקה אזלינן בתר רובא מהא ובנמצא הלך אחר הרוב. וצריך לומר דכוונתו על קורבה דמוכח דר"ח אשמעינן דרוב עדיף אף מקורבה דמוכח דמה דעדיף מקורבה דאינו מוכח זה ידענו מהך דתשעה חנויות כמבואר תוס' ב"ב (דף כ"ד) ור"ח אשמעינן דאף מקורבה דמוכח עדיף ובזה י"ל דאף דרוב עדיף היינו בליכא חזקה אבל בצירוף חזקה לקורבה דמוכח י"ל דשקולין ומ"מ בהך דמצא שחורים במקום לבנים דהוי נמי קורבה דמוכח כמ"ש תוס' ב"ב שם לר"ח אסור דאף דמסייע חזקה אסור מטעם ספק מוכן. ומיושב בזה מה שהקשו ע"ד רמב"ם הלכות יו"ט (פ"ב) שכ' בהא שמצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים דאסורי' מטעם דכל ס' מוכן אסור והקשו עליו הא למה דקיי"ל כר"ח דרוב וקרוב רוב עדיף אסור בודאי מטעם מוקצה. ולמ"ש א"ש כיון דמסייע חזקה לקורבה דמוכח אזי ל"ה רוב עדיף ונשאר בספק לכך כתב דאסור מטעם דס' מוכן אסור:

אך י"ל דאינו דומה לדברי תוס' נדה הנז' דשם כיון שהוא בס' על החזקה דמעיקרא שהיה לזו החתיכה דאם לא יעשה מעשה שחיטה תשאר באיסור וכיון שהס' עליה אם נעשה מעשה ההיתר נשארה בחזקתה אבל כאן אף דהיו מותרים קודם יו"ט מ"מ ידענו אם לא יזמינם יבא זמן האיסור עליהן ביו"ט ואף שהזמין מ"מ כ"ז שלא ידענו אם הזמין אותם שבפנינו לא נוכל להחזיקן בחזקת ההיתר כיון שלהתירן הי' צריך הזמנה וניהו דל"ה חזקת איסור ג"כ אבל לאוקמי אותן על חזקת היתר יש לפקפק ולומר דל"ה בחזקת היתר כנ"ל ועיין תוס' יבמות (דף ל"א ע"א) ד"ה נפל דכ' דיותר עומדת בחזקת היתר לשוק משום דבמיתת הבעל מישתרי אבל במיתת ערוה צריך למיתת הבעל ג"כ וה"נ י"ל דיותר עומדת בחזקת איסור מחזקת היתר כיון דצריך הזמנה להתירא ולא ידענו אם הי' על אלו ההזמנה ועדיין צ"ע בזה. מיהו בעיקר דברי הפ"מ הנז' בקרוב עם חזקה אם רוב עדיף צ"ע הא מבואר מדברי תוס' נדה שם ד"ה ואין דכ' משום דדמי החדר מצוין ביותר

כדאמרינן ב"ב רוב ומצוי קאמרת ול"ח חזקה וקורבה לגבי רובא אלא בפלגא ופלגא עי"ש וממילא מדמבוא' ב"ב שם דרבא הוכיח מדרבי חייא דרוב וקרוב אזלינן בתר רוב עי"ש בתוס' דהוי קרוב המוכח א"כ חזינן אף במקום צירוף חזקת טהרה של האשה כיון דלא ילפינן זה מסוטה וכמו שכתבו תוס' מס' נדה הנז' וממילא נשאר חזקת טהרה וגם קורבה דמוכח ובכל זאת רוב עדיף אף לשרוף התרומה ע"י ודברי הפ"מ צ"ע ואכ"מ:

סימן יח

ש"ע (סי' תק"ח ס"ב) פוצעים אגוזים במטלית ול"ח שמא תקרע ובטו"ז ומג"א שם העתיקו דברי רש"י ביצה (דף ל"ד ע"א) שכתב על ברייתא זאת ואפילו נקרעת לא איכפת לן דאין זה קורע ע"מ לתפור ולכאורה יש להבין הא קתני וא"ח שמא תקרע מדקתני שמא משמע דהוי ספק וא"כ ל"ה פ"ר ממילא מותר מטעם דבר שאינו מתכוין. ועוד אם תאמר דהוי פס"ר מה מועיל דאין זה קורע ע"מ לתפור הא מ"מ הוי איסור דרבנן דכל המקלקלין פטור אבל אסור וכמה כירכרו הפוסקים דאף בדרבנן אסור פס"ר. וראיתי בתוספתא ביצה הגירסא הוא ואינו חושש משום קורע א"כ משמע דהוי בבירור קורע רק כיון דאינו מתכוין מותר ואמאי הא הוי פס"ר ואף אם אינו קורע ע"מ לתפור מ"מ איסורא דרבנן הוא. והנה ברמב"ם לא ראיתי שהביא דין זה (בפ"ד) הביא הרישא דברייתא דאין מפצעין את הקנה ודין זה דמפצעין האגוז לא הביא ומהתימא למה השמיטו. ונראה דהא יש להבין לפי פי' רש"י למה קתני דין זה דוקא ביו"ט ולפי מה שבש"ס דילן מתני שמא תקרע א"כ ל"ה רק חשש וממילא ל"ה פס"ר ומהראוי שגם בשבת יהיה מותר:

לכן נראה דהיה להרמב"ם הגירסא כמו שקתני בתוספתא ואינו חושש משום קורע והתוספתא דוקא ביו"ט התירו משום שמחת יו"ט והטעם אף דהוי פס"ר לענין מלאכת קורע מ"מ כיון דל"ה רק מדרבנן וגם דהוי מלאכה שא"צ לגופה דא"צ לגוף הקריעה רק לפצוע האגוזים וכיון דהוי תרתי איסורא דרבנן במקום מצות שמחת יו"ט לא גזרו ודומה קצת לזה כתבו תוס' כתובות (דף ה' ע"ב) ד"ה א"ת דלר"י מקלקל ודבר שאינו מתכוין במקום מצוה שרי עי"ש וה"נ ביו"ט הואיל דמלאכת או"נ מותר ויש שמחת יו"ט מותר היכא דהוי מלשאצל"ג וגם מקלקל. אבל בשבת באמת אסור ולפי"ז הרמב"ם דפוסק משאצל"ג חייב לכן לא הביא הדין זה כיון דאיירי במקום דהוי פס"ר וליכא שני קולות רק אחת דהוי מקלקל דפטור אבל אסור לכך אסור לפצוע ובטוש"ע הביא הדין כמו שכתב לפניו בש"ס דלאו ודאי הוא שיקרע רק שמא תקרע ובזה לכ"ע מותר דהוי דבר שאינו מתכוין ומקלקל. והא דכתב רש"י לטעמא דמקלקל נראה ליישב עפ"י מ"ש תוס' סנהדרין (דף פ"ה) דהא דאסרינן שם לבריה למשקל ליה סילוא וקוץ משום דחיישינן

שמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פסיק רישיה ולא יניח בשביל כך אבל שאר דבר שאינו מתכוין דלא פס"ר הוא שרי וליטול קוץ בשבת מודה שמואל אע"ג דמחייב במלאכה שאצל"ג דקסבר מקלקל בחבורה פטור עי"ש וה"נ דכוותיה דאם היה נעשי' מלאכ' דאורייתא היה אסור לפצוע במטלית דשמא יהיה באופן שיהיה פס"ר ולא יניח בשביל כך ויהיה שגגת לאו ובמקום דאפשר בלא"ה חוששין אף לשגגת לאו לכך כתב רש"י דאפילו נקרעת לא איכפת לן כיון דליכא איסורא דאורייתא דהוי מקלקל. שוב ראיתי בדו"ח לרבינו הגדול רעק"א ז"ל שעמד על דברי רש"י הנז' והנראה לענ"ד כתבתי

סימן יט

מבואר בש"ס ביצה (דף כ"ב) הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משו' מכבה ופירש רש"י הנותן שמן בנר בשבת והמסתפק הנוטל ממנו ואוכל חייב משום מכבה וכבוי ביו"ט לא אשתרי משמע קצת אף אם נוטל לאכילה וכל מלאכה לצורך או"נ מותר ביו"ט מ"מ מלאכת כבוי לא אשתרי. אולם באגודה שם כתב להדיא דהמסתפק קאי על שבת דביו"ט כל מלאכה לצורך או"נ מותר. וכן משמע מלשון רמב"ם דבהלכת שבת (פי"ב) כתב כלשון הש"ס הנותן שמן לתוך הנר הדולק חייב משום מבעיר והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה ובהלכות יו"ט (פ"ד) כ' ואין מסירין את השמן ממנו ולא כ' לאסור להסתפק מבואר דמותר אף דעי"ז נעשה כבוי ודעת הרמב"ם מבואר דחייב במסתפק בשבת כמו במבעיר וסובר דהוי מלאכה דאורייתא ודלא כמו שנראה מדברי תוס' שם מדכתבו דנראה ככבוי משמ' דלא חייב מיתה רק איסור דרבנן וחייב מכות מרדות רק כדעת הרא"ש שם דבזה שמסלק השמן כשכלה השמן ומכבה הפתילה הוי ככבוי ממש ולא כגרם כבוי כיון דעושה מעשה בגוף דבר הדולק. וע"כ ביו"ט מדלא כ' לאסור במסתפק משמע דמותר כיון דצריך לאכילת השמן ומותר כל מלאכה לצורך או"נ. וע"כ הא דכתב הרמב"ם שם מקודם ואם כבה לוקה כמו שארג או בנה ולהסוברים בדעת רמב"ם דאמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה אף שלל"צ מד"ת בכל מלאכת ובכבוי ל"א מתוך וכמ"ש הב"ח דל"ש כבוי בא"נ ממש רק במכשירין כמו גריפת התנור ומה דמצינו במכשי' ל"א מתוך וכתב השעה"מ אף דמצינו במיתוק החרדל דיש כבוי באו"נ ממש היינו משום דהוי מלאכה שאצל"ג ואף דלדעת הרמב"ם חייב במלאכ' שא"צ לגופיה מ"מ לא נוכל לדון בזה מתוך שהותרה לצורך כיון דבלצורך הוי מלאכה שאצל"ג. וראיתי מי שהשיג ע"ז דמה בכך שאצל"ג של כבוי כיון דלדעת רמב"ם הוי מלאכה גמורה לחייב עליו בשבת ובמיתוק החרדל הטעם כיון דאינו מתכוין לכבוי וכ"ז שהגחלין בוערות טפי ניחא לי' ודמי להא דפוצע חלזון דקאמר בשבת דכמה דאית

ביה נשמה טפי ניחא ליה ולהרמב"ם דחייב במלאכה שאצל"ג ע"כ הטעם דמקלקל הוא אצל נטילת נשמה כן נמי בזה הכבוי גופא אינו לצורך תיקון רק החימום של הגחלים וטפי נ"ל כ"ז שבועות אלו דבריו. ולדעתי הדין עם השעה"מ מהא דמסתפ' משמן שבנר דמותר ביו"ט ושם ל"ש טפי נ"ל ומקלקל והוי מלאכת כבוי ממש ומותר לצורך או"נ וא"כ יקשה דנימא מתוך א"ו כיון דעכ"פ לא מצינו שיהיה צריך מלאכת כבוי לגופה דאוכל נפש לא אמרינן בזה מתוך:

והנה הרא"ש כתב שם וז"ל והיינו טעמא דנותן שמן בנר משו' דמאריך בהבערתו דאלו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוה כאלו הוא הדליקו וכן לענין כיבוי נמי ממהר הכבוי ע"י שנסתפק מן הנר הוה כאלו כבה הוא עי"ש. וכוונתו דהיה ק"ל למה שכ' דהמסתפק חייב מדאורייתא דל"ה גרם כיבוי כיון דעושה מעשה בגוף דבר הדולק להמעיטו. ולפ"ז אם יש שמן הרבה בנר שידלוק כל השבת ואף במוצאי שבת אז אם מסתפק ממנו ונוטל מעט בזה אינו עושה שום דבר שיכלה שמן בשבת כיון דבין כך ובין כך לא יכבה בשבת רק אחר השבת ואף אם נאמר דבמה שמסתפק הוי כאלו כבה היו' מ"מ כיון שבמה שנטל עדיין לא כבה רק אחר השבת וכבה מהר והוה כאלו כבה אחר השבת. ובמסתפק מן השמן בכה"ג ודאי פטור ואם נותן שמן ומוסיף בהנר שעי"ז דולק מכאן ואילך לכאורה אף אם גם בלא תוספת השמן היה דולק כל יום השבת וע"י מה שמוסיף דולק עוד זמן אחר השבת מ"מ ראוי שיהיה חייב משום מבעיר כיון דמ"מ מה שמוסיף דולק גם בשבת ממנו דהא בלח בלח יש בילה וכי נאמר דאינו דולק ומבעיר רק ששמן שהיה כבר בנר ומה שמוסיף מבעיר רק אח"כ זה לא ניתן להאמר בודאי מתערב ודולק ומבעיר הן משמן שהיה כבר בהנר הן מן השמן שמוסיף א"כ אין הברייתא בחד אנפי דבנותן שמן חייב אף אם הוי בהנר שיעור הדלקה על כל יום השבת ובמסתפק אינו חייב רק אם כדי שיעור הדלקה רק ביום השבת ועל ידי מה שמסתפק אין בו השמן יהיה כבה בשבת. אבל אם אף במה שמעט לא יהיה כבה רק אחר שבת פטור. ולכך כתב הרא"ש דגם בנותן שמן בנר דחייב משום מבעיר עיקר החיוב הוא בשבת שהולך ודולק אף אחר שיכלה השמן שהי' ולא בשביל שדולק עכשיו כיון דגם בלעדי תוספו' השמן היה דולק והולך ממילא אם מוסיף שמן שיהיה דולק אף אחר שבת ובמה שהיה קודם לכן הי' כדי להדליק כל יום השבת ג"כ אינו חייב ושוין שני הדינים בברייתא הן בנותן שמן והן במסתפק לחיוב דוקא אם עשה פעולת ההדלקה והכבוי בשבת אולם מ"מ צ"ע למה ל"ה מבעיר כיון דהחוש יעיד דמבעיר שמן הנוסף כמו שמן שהיה שניהם מבעירין בשבת ויתחייב אף אם היה דולק

בלעדי תוספות משא"כ במסתפק ודאי דאינו חייב אם נשאר עכ"פ שמן שיהיה דולק כל יום השבת וצ"ע.

וקצת יש להעיר ע"ד תוס' דמסתפק א"ח ממש רק דנראה כיבוי מש"ס פסחים (דף י"א) דפריך וכל היכא דלא בדיל מיני' מי גזר ר"י והתנן לא יקוב כו' ור"י מתיר ומאי פריך דלמא לכך מתיר ר"י דאף אם ישכח ויסתפק מהשמן שבשפופרת לא יתחייב ולא יעשה רק איסור דרבנן משא"כ בחמץ יעבור על דאורייתא לכך גזר ר' יהודא אולם למ"ש הצל"ח שם כיון דר"י אומר וביי"ד שחרית היינו רק עד ד' שעות וגזר אף על זמן איסור מדרבנן אתי שפיר פירכת הש"ס. ומיושב קצת קושית תוס' ישני' יומא (דף ל"ד) בהא דפריך ש"ס פסחים שם ע"ב ור"י מ"ש גבי חמץ דגזר ומ"ש גבי קרצוף דלא גזר הא בקרצוף אף אם יבא לידי קירוד לא יעבור רק על איסור דרבנן דאינו מתכוין. ולמ"ש אתי שפיר דע"כ סובר הש"ס דבחמץ גזר ר' יהודא אף על זמן דרבנן:

סימן כ

קי"ל מצות לאו להנות נתנו ולכך המודר הנא' מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה וכתב בש"ע (סי' תקפ"ט) דוקא שתקע מאליו להוציאו אבל אם אמר לו המודר תקע והוציאני אסור וזה מדברי הר"ן ר"ה משום דשליחותי' קעביד וכמו בקרבנות אי שלוחי דידן נינהו אסור לגבי מודר הנאה ובס' שעה"מ הקשה על הש"ע דהא בטויו"ד (סרכ"א) מבואר דמלמדו מקרא ומדרש לדעת הרא"ש אף אם אומר לו שילמדנו דעד כאן לא אסור למעבד שליחותו רק בצריך דעת ושליחות כמו קרבן והפרשת תרומה אבל להחזיר אבדה וללמדו מדרש דאין צריך דעת ושליחות אף אם מצוה לעשות מותר וכן הביא הרמ"א ביו"ד שם דעת המתירין ולמה סתם באו"ח המחבר דבשליחותו אסור. ובודאי לא נעלם מבעל השעה"מ דיש לחלק דלגבי תקיעת שופר בעינן כונת המשמיעו ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני ר"ה (סי' ה'). אולם דעת השעה"מ אף דבעינן כונת המשמיעו לכוין להוציאו מ"מ כיון דלא בעינן שליחות ממש רק ששניהם יכוונו לצאת לא הוי בזה כעושה שליחותו וכיון דלגבי מצוה כמו החזרת אבידה וללמדו מקרא ומדרש מותר אף אם אמר לו מהראוי לומר דגם בתק"ש יהי' רשאי:

וזה רבות בשנים בימי חורפי אמרתי דאפשר לבאר בזה כוונת בעל המאור מס' ר"ה שכ' הא דמודר הנאה מחברו מותר לתקוע לו בשופר של מצוה דוק' בשופר של ר"ה שמצתו מן התור' אבל בחצוצרות בתענית לא וכ' עוד והמודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה לאפוקי גמיעת מים דלא שרי. ויש לדקדק בדבריו דמסים דגמיעת מים אסור הא אף תקיעה דתענית אסור לתקוע בו ובספר שעה"מ הקשה עליו חדא דהא

מבואר בבעה"מ מס' סוכה דהא דאמר רבא לולב של ע"ז לא יטול ואם נטלו כשר כיון דאית לי' ביטול ומצוה לאו ליהנות ניתנו וכשר ביום שני דלא בעינן לכם והוא אינו מתכוין לזכות ומבואר מדבריו דאפי' ביו"ט ב' דדבריהם ס"ל דמצות ללה"נ ועוד הא מבואר בפ' בכל מערבין בעירוב דהוי מצוה ללה"נ אף דלא הוי רק מצוה דרבנן והעלה השעה"מ דע"כ לא כתב הבעה"מ דבתקיעה דרבנן מצוה ליהנות ניתנה אלא לגבי תק"ש דס"ל דאיכא הנאה בשמיעת הקול וכדמשמע מהרמב"ם ז"ל ובפ"ח (סי' תקפ"ו) משום הכי דוקא בתקיע' דר"ה שהוא מה"ת אמרינן מצוה ללה"נ אע"ג דאיכא הנאת הגוף בהדי המצוה אבל בתקיעות דרבנן כיון דאיכא הנאת הגוף לא שרי ליה מצוה דרבנן אבל בלולב וכדומה דליכא הנאת הגוף ודאי אף במצוה דרבנן אמרינן מצוה ללה"נ ודבריו לא נהירא דע"כ לא מצינו דהוי הנאה בשמיעת הקול רק התוקע בעצמו שמתגאה אבל השומע מחבירו לא מצינו שהשמיעה יהיה הנאת הגוף והבעה"מ כתב דבריו על המודר הנאה מחבירו דאסור לתקוע לו תקיעה דרבנן ובזה ליכא שום הנאה:

ולמ"ש י"ל דכונת בעה"מ כיון דקתני וסתם מותר לתקוע לו היינו לצרכו בלבד ובשליחותו אף דמצוה עליו לתקוע לו מותר והיינו דסובר כדעת הרא"ש דבדבר דלא בעי שליחות מותר אף לעשות בשליחותו כמו בלימוד מדרש אולם זה דוקא במקום מצוה בטיל ההנאה דעושה שליחותו אבל ודאי בדבר דליכא מצוה כלל אסור לעשות לו שליחות אם מודר הנאה ממנו וכן מבואר להדי' ברשב"א נדרים (דף ל"ד) וכ' דבמלמדו מקרא לא אסרינן משום דשליחותי' קעביד משום דלא חשבינן לי' במקום מצוה בשליחותי' אלא במה שצריך דעת כתרומ' אבל במה שאין צריך דעת לאו בשליחותי' קעביד אלא מדעתא דנפשי' קעביד אבל היכ' דצריך דעת אע"פ שיש מצוה בדבר ובמצוה קא עסיק אפ"ה אסור משום דשליחותיה לאו מצוה הוא ונמצא מהנהו ושלא במקום מצוה כל שליחות אסור דהא מהנהו כשעושה או שהולך בשליחותו עכ"ד ועיין ש"ך יו"ד (סי' רכ"א ס"ק י"ד) ולכך סובר הבעה"מ דוקא תקיעות דאוריית' כיון דמה"ת מצוה הוא אף דאית לי' הנאה שעוש' שליחותו אם מצוה עליו שיתקע להוציאו מ"מ הוי כעושה מדעתא דנפשיה כיון דמצוה קעביד משא"כ בתקיעות דרבנן כיון דמן התורה אין כאן מצוה ולגבי דבר הרשות אסור לעשות בשליחותו דמהנהו במה שעושה שליחותו וכיון דמה"ת אין כאן מצוה אסור לעשות בשליחותו ואף דגם במצוה דרבנן מצוה ללה"נ מ"מ כיון דכאן יש הנאת הגוף במה שעושה שליחותו בדבר הרשות מה"ת אסור לתקוע לו אבל ודאי שלא בשליחותו מותר אף במצוה דרבנן ולכך לגבי מודר הנאה משופר אין איסור בשום תקיעה דמצוה אף בתקיעו' דרבנן ולא כ' רק לאפוקי גמיעה:

ואם יצא בדיעבד כשאמר לו המודר תקע והוציאני כ' הפ"ח דמסתבר' דיצא בו אע"פ שעובר על לא יחל דברו שנהנה מחבירו. ולכאורה יש לדון כמו לס"ד דמצוה לה"נ ואמר רבא אחד זה ואחד זה לא יצא וכ' הרמב"ן והרשב"א יבמות (דף ק"ג) והריטב"א והט"א ר"ה או מטעם דהוי מצוה הבאה בעבירה או מטעם כיון דע"י שנאמר דיצא יתעבד העבירה אמרינן דלא יצא כדי שלא יעבור וא"כ היכא דהוי הנאת הגוף בהדי המצו' נאמר דלא יצא דהוי מצוה הבאה בעביר' ואף אם נאמר כיון דאין המצוה העבירה רק הנאה שיש לו בכה"ג כיון דהי' יכול לעשות המצוה בלא העבירה לא פסלינן משום מהב"ע וכמ"ש בזה לעיל או"ח (סי' ט') דבכה"ג אף שהעבירה נעשה בשעת עשיית המצוה מ"מ כיון דאין גוף המצוה העבירה רק מצד אחר לא פסלינן משום העבירה המצוה ומה"ט אם עבר והניח תפלה של ראש קודם של יד יצא וכמו כן אם היזה על המודר הנאה ממנו בימות החמה לא אמרינן דלא יצא וכמ"ש אאמ"ו ז"ל בדברי חיים דיני ר"ה (סי' ג') לדעת הכלבו דמודר הנאה משופר דאסור הוא בעצמו לתקוע מטעם דנהנה מן התקיעה ובכ"ז בדיעבד יצא וה"נ אין איסור דעושה שליחותו גורע המצוה כיון דהי' יכול לתקוע לו בלי עשיית שליחותו אולם מ"מ יש להבין הא אם נאמר דלא יצא מתקן האיסור דהוי כלא עשה שליחותו כיון דהוא לא ציוה לו שיתקע לשורר ולזמר בדבר הרשות רק שעי"ז יהי' יוצא ידי חובתו ואם נאמר דלא יצא הוי כלא עשה שליחותו ולא נהנה כלל במה דעשה רצונו ואולי כיון דמ"מ הוא עשה שליחותו ואף אם נאמר דלא יצא הא מ"מ הוא מילא רצונו ותקע לו בכונ' להוציאו הוי עבירה דלא יחל בין כך ובין כך ומשום מהב"ע לא מפסל כמ"ש כיון דאפשר לצאת בלא עבירה:

ועיין מ"מ (פ"א משופר) שכתב דטעם שנתן הרמב"ם דתקע בשופר הגזול דיצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע יצא ואין בקול דין גזל דהיינו לחלק בין לולב ומצה דאי אפשר לצאת בהן אלא בנגיעת גופן אבל בשופר כיון שהשומע אף אם אינו נוגע בו כלל יצא לכך אף התוקע יצא ובאמת אינו מובן דהא סוף סוף הוי מהב"ע דמשמש בדבר שאינו שלו והוי התקיעה בעבירה ולכן באמת דעת האו"ז והרא"ש והריטב"א דאינו יוצא מטעם מהב"ע:

ואם נאמר דהרמב"ם סובר כדעת בעה"ת המובא באורחות חיים דיני לולב הבאתי לעיל בדינים שקודם דיני שבת (סי' ז') דאם נוטל של חבירו בע"כ כדי לצאת בו ולא נתכוין לגוזלו אלא להחזירו לו מיד לאחר שיצא בו יוצא בו דשואל שלא מדעת לא הוי כגזלן עי"ש שביארתי בזה סברת הפנ"י ריש פ' לולב הגזול דביו"ט שני מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול כיון דיכול ליקח לשם שאלה ולא בעינן לכם ויוצא בו כן יוצא אף בגזול כיון

דאינו צריך לגזול ממש וא"כ ה"נ כיון דאין גזל בקול והי' יכול לצאת אף אם לא יגזול רק שיקח ע"מ להחזיר לכך אף אם עבר וגזל ג"כ יצא אולם מדכתב הרמב"ם אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו משמע דלא אתי עלה מטעם דיהי' רשאי ליטול של חבירו בע"כ ובאמת יש להבין לדעת בעה"ת לדידן דמצוה ללה"נ אמאי בשופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא יהי' רשאי אף לכתחלה לתקוע בו ואף דאסור לכתחלה לשמש בהקדש אף דקול אין בו משום מעילה מ"מ לכתחלה אסור לתקוע בו היינו תקיעה של רשות אבל תקיעה דמצוה כמו דרשאי ליטול לולב של חבירו ביו"ט ב' אף בע"כ של חבירו כיון דאינו נוטל לגזול רק להחזיר מיד אחר שיצא בו כמו כן יהי' רשאי ליקח משל הקדש דלא מצינו יפוי כח לשל הקדש יותר מחולין אדרבא מזיק הקדש פטור רק הזיד במעיל' דבמיתה ובשוגג חייב קרבן מעילה על שנהנה מן ההקדש בזה חמור הקדש מהדיוט אבל כל שלגבי הקדש א"ב תורת גזל ושואל שלמ"ד אמאי יהי' אסור בשל הקדש ועי' כנה"ג יו"ד (סכ"ט) ובהגהות מל"מ (פ"ה מאישות) דלענין דמצוה ללה"נ הוא אף לכתחלה ודלא כלח"מ עי"ש וא"כ יהי' רשאי לתקוע אף לכתחלה בשופר של הקדש תקיעה דמצוה לדעת בעה"ת וצריך לדחוק בזה:

ובקושיות השעה"מ על הש"ע נראה להמבואר חידושי רשב"א הנ"ל כשיש מצוה בדבר כגון לבקרו או ללמדו אעפ"י שמגיע הנאה בבקורו מותר ואף מחזיר לו אבידתו אעפ"י שהנאה בא מזה לזה ממש משום דחשבינן ליה כמתעסק בדנפשיה ונמצא זה נהנה ממילא ועוד דלא חשבינן ליה כמהנה כיון שיש מצוה בדבר הרבה אנשים יש שיחזירו ואם לא יחזור זה יחזור אחד ואם לא ילמדנו זה יבא אחר וילמוד ואפילו בשזה אומר להחזיר וללמדו לא אסרינן משום שליחותו קעביד משום דלא חשבינן ליה במקום מצוה עכ"ל הרי דעיקר הטעם משום דבמצוה דנפשי' עוסק שחייב להחזיר האבידה וללמדו ובזה אף דעושה בשליחותו מ"מ כיון דל"צ שליחות ובמצוה דנפשיה קא עסיק. וזה הוא במצוה דרמיא עליו משא"כ לתקוע לחבירו כנראה דאינו מצוה דרמיא עליו להוציא לחבירו דלא מצינו דאסור לקבל שכר ע"ז וכמבואר בטור (סי' תקפ"ה) דגימגם על המקבלים שכר מטעם שכר יו"ט אבל בשביל דמה אני בחנם לא מצינו בזה שיהיה חיוב להוציא לחבירו וא"כ אינו מתעסק במצוה דנפשיה ורק מטעם מצוה לאו ליהנות אתינן ליה דלא יהיה הנאה לגבי המודר כיון דאין כאן רק הנאות מצוה ולכך אסור לעשות בשליחותו דחשיב כמהנהו ועיין שעה"מ וט"א שהקשו לס"ד דר"י דמצוה לה"נ כיצד יפרנס המתניתן דנדרים דמלמדו ולדברי רשב"א א"ש דכיון דעוסק במצוה דנפשיה

לא איכפת לן בהנאת חבירו ועימ"ש מכבר בהגהותי בד"ח דיני ר"ה (סי' ד) ודיני לולב (סי' ה):

סימן כא

בדבר שהעלה בס' דברי חיים אמ"ו ז"ל דיני לולב (סי' א') דהמקבל אתרוג מחבירו במתנה ע"מ להחזיר צריך שיהיה לו זכות וקניה שיהיה בידו לתת גם לאחר במעמלה"ח דאל"כ לית ליה ביה זכיה והביא שמצא כן אח"כ בסדר דרך חיים מרבינו הגדול בעל חות דעת. התעורר כבוד ידידי הרב מוהר"ר שמואל העליר מעה"ק צפת ת"ו וכתב אלי בארוכה לצדד לזכות ההמון שאינם נזהרים בזה והיה לי בזה עמו מו"מ של הלכה ולמלאות רצונו אציגה נא בזה כל דבריו וז"ל באתי להגיד כי מר ותורתו חביב אלי ואני מחבב מאד ספרי מר אביו ז"ל דברי חיים ודברי משפט מזקינו הגאון ז"ל כי המה סברות ישרות לאמיתה של תורה וניכר כי למדו תורה לשמה ואשר למדתי בחוה"מ מתוך טרדתי במס' סוכה (דף ל"ה) בתוס' ד"ה לפי שאין בו היתר אכילה שכתבו שם וי"ל דודאי לא היה צריך אלא נחלקו כו' ומקשה המהרש"א דלפ"ז אכתי אפשר לומר דמאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכיל' ושאני תרומה דמיכתת שיעורי ותירוץ המהרש"א באמת דחוק מאוד דלדבריו כל השקלי וטריא של הש"ס הוא הכל בכדי כאשר כבר עמד עליו הרב הגאון מקוטנא ז"ל בספרו זית רענן ואני ביותר קשה לי על דבריו דכתב דלא משכחת חילוק כ"א בטבל דאין היתר אכילה ואית ביה דין ממון וכיון דטבל אסור משום שותפות תו ליכא נ"מ הא איכא נ"מ בטבל ביד כהן דליכא שותפות וזה קושיא גדולה וראיתי בס' זית רענן הנז' שמתרץ כיון דמתניתין נקט בכל גוני תרומה טמאה ואיכא לאשכוחי בתרומה טמאה דלית בה מיכתת שיעורא כגון שאמר חוץ מקליפתה החיצונה יע"ש הנה הגם שהוא דבר חכמה אבל במחילה מכת"ר כי שגיא' הוא דהא להאי דיעה דנימוח בפנים גבי אתרוג כשר ה"ה גם נתרוקן בפנים כשר דחסרון בפנים לא מקרי חסרון ותו ליכא נ"מ בין למ"ד היתר אכילה או דין ממון וק"ל ובספר דברי חיים מתרץ דזה גופ' קושית הש"ס דהא א"א לומר דאתרוג תרומה טמאה אסור אלא אם נאמר דטבל אסור דהא אמרינן הואיל דאי בעי מיתשל עלי' דהדר לטיבליה והוא נכון מאוד אלא דהוי קשיא לי דהא מבואר פסחים (דף ל"ה) דתרי הואיל לא אמרינן א"כ עדיין נשאר קושיית מהרש"א דלמא מאן דבעי דין ממון כשר בטבל ושאני תרומה טמאה דבעינן תרי הואיל דהא גם טבל הוי עכ"פ אסור מטעם שותפות אלא דאמרינן הואיל שיכול לחלקו למחר ממקו' אחר וכדכ' הרמב"ן. ומצאתי בס' שער המלך בפ"ז מה' חמץ דמדייק שם דבדבר שהוא בידו אמרינן תרי הואיל ותו לא קשה. והוי קשיא לי תו דהא

מפורש בתוס' דהאי דמכתת שיעורא עדיף טפי למימר משום לאסור גם בשאר ימי החג ולפי סברת דברי חיים הנז' מאי מקשה התוס' להגמרא למימר טעם מיכתת שיעורא הא מיכתת שיעורא אינו אלא אי טבל אסור ובשאר ימי החג דלא בעינן לכם וטבל מותר תו ליכא מיכתת שיעורא ג"כ ורציתי לדחוק ולומר כי עיקר קושיית התו' הוא משום ערלה דעיקר פלוגתיהו דר"ח ור"א עלה קאי ותרומה טמאה אגב גררא נקטי' התוס' וזה דוחק. שוב אמרתי דזה לא קשה כלל דהא המשנה דנקיט תרומה טמאה בכל גווני נקט בין ביד ישראל בין ביד כהן כמפורש בשו"ת הרשב"א ח"ד (סר"ב) ותרומ' ביד כהן הוי שפיר מיכתת שיעור' דליכ' למימר הואיל אי בעי מיתשל ולזה שפיר מדויק לישנא דתוס' דמקשה על עיקר מחלוקת דר"ח ור"א שהוא לגבי ערלה לימא טעמא דמיכתת שיעור' וממילא יהיה נ"מ גם בתרומה טמאה כשהוא ביד כהן וכן דייק שם לשון התוס' ונכון וק"ל. ברם מה שראיתי שמה שנוטה להחמיר ביום א' במעמלה"ח דבעינן שיתן ע"מ שיכול המקבל ליתן לאחרים זה דבר שא"א לקיימו כלל ואני בעצמי שאני קונה אתרוג בסך רב וכשאני נותן לא' אני חרד עליו שיהיה נוגע ואינו נוגע וליפק בהגבהה לבד מכ"ש שלא ליתן לאחרים וכן כל העולם אין נוהגים זה וראיתי שמביא גם זה בשם הסידור מבעל חו"ד ומצאתי בספרו נחלת יעקב בח"ב (דף כ"א) בחי' סוכה שכ' כן באורך אבל לפע"ד לא נראה דבריו בראש מה שנראה מכל המשך דבריו דבאתרוג בעינן דין ממון שיכול למכרה ליהנות בו בפרוטה וע"ז בנה יסודו הוא יסוד נופל ואישתמיט מיני' דאין הלכה כמ"ד דבעינן דין ממון כמבואר ברמב"ם ה' בכורים מובא בגליון הש"ס לאמת דבעינן שיהיה שלו אבל דין ממון לא בעינן והם שני דברים וגם מה שכתב שדברי הרשב"א בתשו' סותר לדבריו בחי' סוכה וע"ז בנה יסודו תמהתי מאוד מי לא ידע אשר חידושי מס' סוכה אשר ברשב"א אינו מהרשב"א אלא מהריטב"א ובאמת מחולקים המה כמו שמחולק הר"ן נדרים עם הרשב"א בזה כמבואר במחנה אפרים הל' זכי' (סי' ח) וכן משמע להדיא מתוס' סוכה (דף מ"א ע"ב) ד"ה ואם לאו שכ' ומה שלא החזירו ר"י לר"ג אלא נתנו לראב"א כו' דעתו של ר"ג הי' שיצאו כולם ואח"כ יחזירהו וכן כתב הרא"ש שם והיינו דקשיא להו הא לא יצאו האחרים אם לא החזיר הא' להבעלי' ומ"ש הש"ע (סי' תרנ"ח) דיכול ליתנו לאחר כשיצא דהיינו דהבעלים רצונם כך ואם לאו לא יצאו האחרים והוא משו"ת הרשב"א (סי' אלף) וכן מבואר שם להדיא למדקדק בדבריו ול"ק מידי מה שמקשה היד אפרים למה הטור לא הביא דעת הרא"ש דמשמע דפליגי בזה על הרשב"א כי באמת לא פליגי דמאי דמותר היינו בגוונא דר"ג דהיו בספינה ואין להם אתרוג אחר דגם בסתמא ידעינן שכך דעתו של ר"ג או דפי' כך להדיא וכן בח"מ (סי'

רמ"א) גבי מתנה עמלה"ח כ' שם שצריך להחזיר מיד והיינו שגם אצלו לא ישהה כלל מכ"ש שלא ליתנו לאחרים וכן ראיתי בפ"מ (סי' תרנ"ח) דייק הכי מתי' מיד וכן משמע להדיא משו"ת מהרשד"ם או"ח (סי' כ"א) דאם א' נתן לאחר בלא דעת בעלים לא יצא אלא הא' יוצא ומחזיר לבעליו מכל הנז' משמע להדיא שהא' יוצא גם שנתנו שלא לתנו לאחרים ואינו ענין כלל לאיסור הנאה למאן דס"ל דלאו דידיה דאיסור הנאה שאני מה שא"כ במתנה עמלה"ח הוא שלו ממש כ"ז שהוא בידו וקונה אותו לזכות בו ולברך גם שמצות לאו ליהנות ניתנו כיון דלא רביע עליו איסור אכילה והנאה הוי שלכם וכן נראה להדיא מגמרא ב"ב (דקל"ז) אלא הכא אי מפיק לא נפיק בה למאי יהבה ניהליה אלא מיפק דכ"ע לא פליגי דנפיק ביה ופירש"י שם שהרי אין בו פירות אחרות והגוף אינו יכול למכור ולאכול ולא ניתן לראשון אלא לקיים בו מצות נטילה ולכם קרינן בו עכ"ל הרי להדיא כמו שכתבתי והרי היתר אכילה לכ"ע בעינן ובזה וכן כל מתנה עמל"ה הא א"א לו לאכלו והאיך יוצא בו אלא היתר אכילה דאמרי' לאפוקי איסור כגון ערלה אבל זה שמצד אחר בא לו שאינו יכול לאכלה או למכרה הוי שפיר לכם וכן פשטא דלישנא דרבא דקאמר נטלו ויצא בו והחזירו יצא משמע הכי וחלילה לי ואיני כדאי לחלוק אבל שגם הוא לא החליט אלא כתב לכאורה נ' וגם למצוא זכות במה שכל העולם לא נהגו כן כתבתי זה דברי אוה"נ הדוש"ת בלונ"ח הק' שמואל העליר.

וזאת תשובתי האירו נגד עיני אמרותיו היקרים בדברי תורה הערוכים למולי מיום כ"ה תשרי. האומנם קשה לגבר כמוני היום חלוש ומעונה ביסורים שיש בהם ביטול תורה בעוה"ר ומוטרד מכל צד לבא בארוכה בכתובים בכ"ז אהבה דוחקת בפרט יען שהוא בדבר הנוגע להלכה במה שיש לגמגם בהחומר שהחמיר רבינו הגדול בעל חו"ד באתרוג כשזוכה בו במתנה עמלה"ח שצריך שיהיה להזוכה זכות שיכול להקנות ג"כ לאחר במתנה עמלה"ח ודכירנא כד הוינא טליא עת של"ה עדיין בעולם הסדור דרך חיים ואאמ"ו ז"ל חידש מדעתו דין זה ודבר אז עם מופלגי תורה בזה וכאשר העלה בספרו דברי חיים לכן אני לעצמי מאוד אני זהיר בדבר שלא לחלוק ח"ו על רבותי:

הפעם כאשר התעורר מעכ"ת על זה אשיחה ואדברה:

מ"ש מעכ"ת דע"ז בנה בעל חו"ד יסודו דבאתרוג בעינן דין ממון שיכול למכרו ולהנות בו פרוטה והוא יסוד נופל ואישתמיט מניה דאין הלכה כמ"ד דבעינן דין ממון כמבואר רמב"ם הלכ' בכורים ואמת דבעינן שיהיה שלו אבל דין ממון ל"ב והם ב' דברים. ימחול לא ע"כ דדבר גדולות על מאור עינינו הגאון מליסא דאשתמט מיניה חדא אף אם יהבינ' לי' למכ"ת דלדעת רמב"ם ל"ב שיהיה לו איזה זכות באתרוג ודין ממון ממה דס"ל דיוצא

באתרוג של מע"ש הא יש חולקין ע"ז וגם בדעת רמב"ם סובר כן הר"י קורקוס והכ"מ ודעת הלח"מ (פ"ו) מחמץ בדעת רמב"ם דפוסק דמע"ש ממון בעלים הוא בירושלם. והר"ן כ"כ פ' לולב הגזול כ' במתניתין דאתיא כרבנן דמע"ש ממון בעלים. וכ"כ בס' מחנה אפרים בהגהותיו על הרמב"ם דבירושלם ממון הדיוט הוא ועיין שעה"מ הל' חמץ וצל"ח פסחים דדעתם דלרמב"ם לכך יוצא במע"ש מטעם הואיל. אלא אף לדעת הרי"ק דסגי בהיתר אכילה הא ודאי לכ"ע צריך שיהיה לו עכ"פ איזה זכות יותר מלאחרים דשלו בעינן ואם הגביה אתרוג של הפקר ולא נתכוין לזכות בו אף דיש היתר אכילה מ"מ לאו שלו הוא לכ"ע כמבוא' מתוס' סוכה (דף ל"א) ועי"ש בכפ"ת ודוקא במע"ש בירושלם אף דהוי ממון גבוה מ"מ יש לבעלים זכות בו יותר מלאחרים דאין אחרים יכולין לחטוף ממנו והבעלים זכו משולחן גבוה לאכול בירושלם לכך יוצא מטעם היתר אכילה לבד כיון דעכ"פ יש להם זכות זה ומה"ט השגתי בהגהותי בדברי חיים דיני לולב (סי' ב') על ספר אבני מילואים מבעל קצוה"ח (סי' כ"ח ס"ק ג') דכ' על מ"ש המג"א (סי' תרל"ז) דאף אם גזל עכו"ם מותר מ"מ ל"ה לכם לענין אתרוג וכתב הוא דלדעת רמב"ם דתליא בהיתר אכילה שפיר נפיק ביה ולא כן הוא כיון דלית ליה זכות יותר מלאחרים לא סגי בהיתר אכילה והוי כשל הפקר ולדעת ס' היראים שבמג"א הנז' דל"ה לכם הוא או משום דכל אחד יכול ליקח ממנו כיון דלא בא לידו מדעת בעלים או למ"ש במ"א דעכ"פ העכו"ם הבעלים הראשונים שגזל מאתם בכחם לחטוף ממנו ואין תורת גזלן ע"ז כיון דלא הקנו לו ובגזילה בא לידו לכך ל"ה לכם כיון דיש שיור זכות לאחרים משא"כ במע"ש דעכ"פ אסור לאחרים לגזול ממנו ועיין רמב"ם (פ"ג הי"ב) ממע"ש שכ' כבר בארנו שמע"ש ממון גבוה הוא לפיכך אנו אומרים שהגונב מע"ש אינו משלם תשלומי כפל והגוזלו אינו משלם חומש ומשמע דקרן עכ"פ משלם וכן כ' להדיא הרדב"ז בספר יקר תפארת שם וז"ל דבכל הני רעהו כתיב ולא הקדש אבל הקרן משלם דממון שיש לו תובעין הוא עכ"ל [ויש להעיר מדברי ירושלמי (פ"א) דמע"ש דאיתא שם הגונב מע"ש בהמה של חבירו אם היה קיים מחזירו לו בעינו אכלו מה שאכל אכל ועי"ש במפרש דאינו חייב בתשלומין לבעלים דממון גבוה הוא ומ"ש מעשר [אולם עכ"פ כשהוא בעינא חייב להחזיר ומקרי לכם כיון דיש להם איז' זכות וגם הרי אוקמיה רחמנא ברשותו לענין פדיה דקרינן מעשרו ומוסיף חומש כמבואר ש"ס ב"ק (דף ס"ט ע"ב) דאע"ג דממון גבוה הוא לענין פדיה קריה רחמנא מעשרו ומוסיף חומש. ולכך י"ל כיון דאוקמיה רחמנא ברשותו וגם לענין זכיה יש לו זכות יותר מלגבי כ"ע מקרי לענין חלה עריסותיכם ולענין אתרוג לכם לדעת הרי"ק וכ"מ בדעת הרמב"ם אבל במקבל אתרוג במתנ' עמל"ה אף

דל"ה שום שיור לבעלים הראשונים דתנאי מילתא אחרית' הוא מ"מ כיון דלא יש שום זכות להזוכה מלבד המצוה לצאת בו ל"ה לכם אף דהוי שלו דמה לי אם אסור בהנאה ובאכילה אף דהוי שלו להסוברים כן מ"מ אינו יוצא בו ול"ה לכם כיון דלא יש לו תוספת דבר על אחרים וצד זכות אף דאין אחרים יכולין לגזול ממנו מ"מ כיון דל"ה כלל דין ממון לו לאו שם לכם הוא ומה לי אם הדבר מותר בעצם באכילה ובהנאה אם לא יש לו שום תועלת מן ממון זה רק למצוה ומצות לאו ליהנות הוא ובעינן שיהי' שלו לאיזה דבר מלבד המצוה.

ומה שכתב מעלת כבודו נ"י מתוספות סוכה דכתב ומה שלא החזירו ר"י לר"ג אלא נתנו לראב"ע כו' דעתו של ר"ג הי' שיצאו כולם ואח"כ יחזירהו והיינו הא לא יצאו האחרים אם לא החזיר הוא לבעלים. לא אדע דלמא כוונת תוס' להקשות הא ר"י לא החזיר לר"ג ולא קיים התנאי לכך כ' דדעתו הי' שיצאו כולם ואח"כ יחזירהו והאחרון קיים התנאי להקנות לר"ג בהחזרה. וזאת כוונת התוס' בקושיתם דהא ר"י לא קיים התנאי דלא החזירו וכן מבואר בתוס' קידושין (דף ו') וע"ז תירצו דכך הי' דעתו. אבל לעולם י"ל דעכ"פ צריך שיהיה לו להזוכה שום זכות ושימוש ועיינתי בדברי תשובו' רשב"א (סי' אלף) ולא ראיתי שום הכרח דבעינן דוקא רצוי הבעלים לתת לאחר ואפשר אם התנו שלא יתן לאחר סובר באמת דא"י דל"ה שלו ואף דכ' וכאלו לא נתנו בפירוש אלא לצאת בו בלבד אלא שאם ירצה גם הוא נותנו לאחר ואחר לאחר ובלבד שיחזיר לבעלים הראשונים אין הכוונה דאם נתנו בפירוש אלא לצאת בו בלבד דיוצא דבאמת י"ל אם אין לו זכות לתת לאחר גם הוא א"י רק דאין הכוונה רק שאחד יהיה יוצא בו ולא שנים וא"כ באופן זה יש לו זכות כיון דיכול לתת לאחד עכ"פ דעכ"פ לאחד התרצה שיצא בו וזכות זה יכול ליתן לאחר ואחר לאחר לכך הוי דין ממון אבל באם מקפיד שלא לתת לאחר בשום אופן אף אם הוא לא יברך בזה י"ל דל"ה שלו כלל ואין שום הוכח' מתוס' ורא"ש ורשב"א די"ל עיקר קושייתם הי' הא ר"י לא קיים התנאי ואיך יוצא במה שר"ע החזירו לר"ג ע"ז כ' דכך הי' התנאי כדכתב הרא"ש דכן היתה המתנה וע"ז מדקדק היד אפרים דאף דהרשב"א כ' אף באמר בפירוש ע"מ שתחזירהו לי יכול להקנות לאחר ואחר לאחר והאחרון יחזיר וכ"כ הריטב"א דמדברי רא"ש נראה רק בעובדא דר"ג דכן היתה המתנה ומשמע מהסתם צריך שהוא בעצמו יחזיר ויקנו להבעלים. ומ"ש מכ"ת נ"י מדברי פ"מ שדייק מתיבת מיד דמיד שיצא בו ואעפ"י שהנותן כבר יצא הן בדברי ריטב"א סוכה מבואר להדיא שכ' החזירו יצא פירוש שהחזירו בו ביום בענין שיכול לצאת בו ביום אם עדיין לא יצא באותו יום או למחר דאומדן דעתא הוא שיחזירנו לו כדי שיצא בו

לכשיצטרך עכ"ל הרי מבואר דלא כפ"מ בתרתי ובל"ס גם הרמ"א שכ' מיד כוונתו ג"כ כשיצטרך ומה"ת נעשה מחלוקת בזה אולם אף אם יהיה הכוונה מיד אין ראיה מזה שלא יהיה איזה זכות להמקבל מלבד המצוה ומ"מ אין מדבריהם שום הוכח' אם נותן באופן רק שהזוכה לבד יברך כנהוג ולא יהיה בכחו לתת לאחר אף אם לא יהיה יד הכל ממשמשין בו רק אחד מ"מ מקפיד המזכה רק לו לבדו בזה י"ל דאינו יוצא כיון דלא יש לו שום זכות רק למצוה ומצוה ללה"נ ול"ה שלו וממילא למ"ש ליכא ראיה מתשובת רשד"ם כמובן ומ"ש מש"ס ב"ב (קל"ז) ודברי רשב"ם שם אינו ראיה להמבואר ברא"ש שם דאחריך הוי כאמר ע"מ שגם הגוף יהיה שלו בשער שנטלו לצאת בו והוי כמתנה עמלה"ח עי"ש וא"כ אם במעמלה"ח צריך שיהיה לו שום זכיה שיהי' חשיב שלו כדי שיצא בו כן נמי באומר אחריך ועיין קצוה"ח (סי' רמ"א) מה שעמד על דעת הסוברים דצריך הקנאה בהחזרה מהא דאחריך ובמ"ש אאמ"ו ז"ל בספרו ד"ח דיני מתנה (סי' א') ואני הצעיר בהגהותי שם ובמ"ש לעיל דיני או"ח (סי' ח') תל"י אבל לעולם אם במעמ"ל צריך שיהיה לו איזה זכות מלבד לצאת בו כן נמי באומר אחריך:

ובד"מ (סי' תרנ"ח) הביא משם ר"י באומר אתרוג זה ניתן לך ואחרך לפלוני ואכלו או מכרו יצא הראשון דבאחריך יכול למכור. ובס' פתח הבית דיני מתנה עמלה"ח תמה עליו למה לי' לאשמועינן אליביה דרשב"ג הא אף לרבי באתרוג יצא דאי לאו דלמפיק יהב ליה למה יהביה ליה והדברים פשוטים דהא לרבי כשמכרו או אכלו נתבטל התנאי נתבטל הזכיה כמ"ש שם הרא"ש להדיא אבל לרשב"ג לא מצד תנאי הוא לכך יכול למכור ואף כשמכרו יצא ודברי ר"י ברורים דדוקא לרשב"ג אבל לרבי נתבטל התנאי כשאכלו או מכרו ונתבטל המתנה וז"פ. עכ"פ איני רואה ראיה שיתנגד דעת הגאון מליסא. ומה דכ' מעכ"ת נ"י והרי היתר אכילה לכ"ע בעינן ובזה וכן כל מתנה עמלה"ח הא אי אפשר לו לאכלו אלא היתר אכילה דאמרינן לאפוקי איסור כגון ערלה אבל זה שמצד אחר בא לו שא"י לאכלו או למכרו הוי שפיר לכם.. לא ידעתי לכוון הדברים הא ודאי היתר אכילה די אם אחר יכול לאכלו כמו תרומה דיוצא בו ישראל אם שלו הוא כמבואר תוס' סוכה (דף ל"ה) ועיין פ"מ (סוף סי' תרנ"ח) שכ' כן דהוי היתר אכילה לאחר. [ומ"ש (סי' תרנ"ט) באוסר ע"ע באכילה פסיל כל זיין מטעם היתר אכילה כבר השגתי עליו בהגהותי בד"ח שם (סוף סי' ב') בדיני לולב] ואין זה ענין למתנה עמלה"ח דהם סברי דעכ"פ שיהיה שלו צריך שיהיה לו בו איזה זכות מלבד המצוה וע"ז דן בס' נח"י באם יש לו חלופי איסור הנאה דהוי היתר אכילה ודין ממון לאחרי' דאינו יוצא בו אף אם איסור הנאה הוי שלו מ"מ כיון דלא יש לו שום תועלת וזכיית ממון לא מקרי לכם ובמתנה עמלה"ח כיון דיש

לו איזה זכות להקנות לאחרים וטה"נ זה חשיב לכם ואז לא איכפת לן בהית אכיל' דלא גרע מתרומה ביד ישראל אבל כשאין לו בו זכות ותועלת אחר מלבד המצוה ל"ה שם לכם ובעלים ול"ה שלו:

ברם מה שתמך הגאון מליסא יסודו ע"ד הרשב"א בתשובה במודר הנאה מלולבו דא"י בו וסובר דאיסור הנאה הוי שלו כמ"ש הריטב"א סוכה זה ודאי תימא דדעת הרשב"א דאיסור הנאה כל הרוצה לזכות בו זוכה כמבואר נדרים (דף פ"ה) וביותר ס"פ השותפין דאף ירושה ממיל' לא חל ולאו דוקא במודר הנאה רק אף ערלה ל"ה שלו א"כ אינו ראיה לדינא מדברי הרשב"א וראיתי שם דברים תמוהין בדברי נכדו דרוצ' לחלק בין איסור הנאה לכל ישראל למודר הנאה דא"י למחות בהרוצה לזכו' לכך ל"ה שלו משא"כ שאר איסור הנאה רשאי למחות בחבירו שרוצה לזכות ופטומי מילי בעלמא הוא הא עכ"פ גוי אם בא לזכות א"י למחות בו א"כ ל"ה שלו. אולם ברור דדעת הריטב"א סוכה דלא כהרשב"א ובפרט במודר הנאה הוי כמו מפקיר ורשות לכ"ע לזכות וכמו שכ' המח"א דאף הר"ן מודה א"כ ליכא שום סמך ראיה מהא דא"י במודר מלולבו. ואאמ"ו ז"ל עיקר סמיכתו ממה דא"י לתת לחבירו המודר ממנו במתנה עמלה"ח וכקושית המח"א דכי יהיב ליה ע"מ להחזיר כיון דמצות לאו ליהנות נתנו אין כאן מהני מאה"נ ומתנה עמלה"ח כה"ג שאינו אלא לצאת בו בלבד אע"פ שחשיב מתנה מ"מ הנאה ליכא. ומזה הוציא אאמ"ו ז"ל דקנין על דבר שלא יהיה לו שום טוה"נ ממון לא חייל ומתנה עמלה"ח בעינן שיהיה לו הנאות שימוש ובאתרוג דל"ש דבר אחר צריך שיהיה לו זכות עכ"פ לתת לאחר כ"כ בע"מ להחזיר כדי שיחול קנין שלו ע"ז והגאון מליסא כ' דבמודר הנאה אסור ליתן במתנה בע"מ להחזיר הקושיא במקומו אם לית לי' שום זכות רק לצאת ומצוה ללה"נ אמאי אסור:

ולכאורה יש להביא ראיה דבדבר שאין לו זכות בו ל"ש קנין אף אם מקנה הגוף ממש מדברי תוס' גיטין (דף מ"ג) ד"ה מי בעבד מוכה שחין דצריך קרא דאוכל בתרומה דהוי קנין כספו אף דאינו שוה כלום וקאמר בש"ס ואי ס"ד עבד שמכרו רבו לקנס מכור מי איכא עבדא דלא מזדבן לקנסא והקשו הא אף אם אינו מכור הא מ"מ יכול למכרו כולו לגמרי וכתבו דאעפ"כ אינו מכור דהא אינו שוה כלום ואינו מוכרו אלא לקנס ועי"ש ברשב"א הרי דדבר שאינו שוה כלום אף דיש לו תועלת ותקות הרווחה לענין קנס מ"מ כיון דקנס הוי דבר שלא בא לעולם לא חל עליו תורת קנין אף אם מקנה לו הגוף בלי שום שיור וא"כ במתנה ע"מ להחזיר אם לא יש לו שום טוה"נ רק שמא דבעלים על מה יחול הקנין אולם יש לחלק דדוקא דבר שאין לו בעצם שום שויה לשום אדם כמו עבד מוכה

שחין בזה לא חל קנין וזכי' רק לתועלת היינו הקנס וקנס הוי דשלב"ע אבל דבר שהוא בעצם תועלת ושוה ממון י"ל קנין שיהי' שלו אף דבלתי באפשרות להיות לו שום הנא'. וראיתי בקצות החושן (סי' רצ"ה ס"ק ד') שכ' לדון ע"פ דברי תוס' הנז' דאף אם מכיר גוף העבד שאינו מוכה שחין רק דלא מכרו לו רק כשיגחנו אינו מכר כיון דאינו שוה אלא לקנס ולמ"ש יש לחלק בין מוכה שחין דאין לו בעצם שום שוי' רק לקנס משא"כ בעבד ששוה ממון ועשאו שותף לענין קנס וכן המקנה גוף הפרה לענין כפילא וכמו שכתב שם משם הרשב"א להקשות בזה י"ל דחל הקנין:

וכד נעיין בנידון זה מצאנו הדברים מבוארים בש"ס נדרים סוף פרק השותפין בעובדא דההוא גברא דהוה לי' ברא כו' אסרי' לנכסי' עלי' אמרו לי' ואי הואי ב"ב צורבא מרבנן מאי א"ל ליקני הדין ואי הואי ב"ב צורבא מרבנן ליקני לי' מאי אמרי פומבדיתאי קני ע"מ להקנות הוא וכל קני ע"מ להקנות לא קני ור"נ אמר קני דהא סודרא קני ע"מ להקנות הוא וברשב"א שם הקשה על ר"נ והאיך אפשר לבן לקנות אלו הנכסים כלל דהא אסרן עליו האב בהנאה וכיון שכן האיך הוא יכול להקנותן לבנו לכי הוי צוד"ר שאם הוא לא קנאם איך יכול להקנותם ויש לומר דהיינו דקא קשיא להו לפומבדיתאי ור"נ דאמר דקני ס"ל דכיון דאין הבן קונה נכסים אלו להנאתו כלל אלא להקנותן לבנו לא נכנס זה בכלל איסורו כלל ומיהו קנה להקנותן עכ"ל ומבואר ברמב"ם הלכות נדרים דפוסק כר"נ הרי אף דע"כ האב לא קני לשום דבר רק להקנותן לבנו וע"כ דזה לא חשיב הנאה אף דתליא בידו אם להקנותן לבנו ולקים התנאי או לא מ"מ לא יש לו שום טוה"נ כיון דאם לא יקנה לבנו אח"כ לא קני גם הוא דאם גם זה חשיב הנאה הי' אסור במודר הנאה וע"כ דלא יש לו שום תועלת מזכיתו וחל הקנין והיינו כיון דהדבר בעצם שוה ממון אינו דומ' לדברי תוס' גיטין הנז' וכן קי"ל באמת בח"מ (סי' קצ"ה) בסודר דאי תפיס לי' לא מתפס הרי דנקרא שם קנין ואם נאמר דקנין אתרוג במתנה ע"מ להחזיר הוי ג"כ כמו קני ע"מ להקנות לדעת הרא"ש והרשב"א והריטב"א דצריך להקנות בהחזרה ולא יועיל שיהיה שלו עד שיצא בו דזה הוי קנין פירות כיון דהוי רק קנין לזמן וע"כ דקונה לחלוטין לכ"ד רק תנאי מילתא אחריתא הוא וצריך להקנות בהחזרה ואם נאמר דכיון דחל הקנין נקרא שם בעלים והוי לכם אף דלא יהי' לו שום תועלת ממתנתו א"כ למה במודר הנאה מחבירו אסור ליתן לו במתנ' ע"מ להחזיר הא יש לו שם בעלים אם קונה ע"מ להקנות וזה מותר במודר הנאה והיתר אכילה סגי במה דמותר באכילה לאחרים כנ"ל ודין ממון לא בעי א"ו דלענין שיחשב לכם בעינן שיהי' לו איזה זכות. ועי"ש בר"ן לדעת פומבדיתאי דקני ע"מ להקנות לא קני כתב אע"ג דמעמ"לה שמה מתנה התם שאני הרי הוא זוכה

בה לשעתו ומשתמש ממנ' אבל הכא דלא אקני ליה לבריה כי היכי דליזכי בהו כלל לא קני מבואר דלפומבדיתאי קני ע"מ להקנות ל"ק רק מעמל"ה יש לו זכות להשתמש ובר"ן ורשב"א ורא"ש שם נראה דלא קי"ל כר"נ כנראה לדעתם קני ע"מ להקנות ל"ק והא דסודרא אי תפיס לא מתפס לדעתם קנין חליפין ענין אחר הוא דאינו מדין קנין וכמו שתמה שם הרשב"א על רב אשי דקונין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה עי"ש ולדעתם שוב י"ל דכל קנין שאין לזוכה בו צד זכות בדבר ואיזה שימוש לא מהני וממילא באתרוג לא הוי לכם. ובש"ע יו"ד (סי' רכ"ג) פוסק כדעת הרמב"ם דבן הבן זכה ועי"ש ש"ך (ס"ק ג) שהביא דעת הרא"ש והר"ן דל"ק ולדרכינו תליא דין זה באתרוג אם לא יש לו שום טוה"נ וזכיה רק לצאת בו ולא יותר במחלוקת הפוסקים אם קני ע"מ להקנות קני או לא:

אולם אחר הענין יש לחלק דמעמל"ה אף אם לא יהי' לו שום שימוש כלל מ"מ שמה מתנה דזוכה בה לשעתו ומשתמש דנקיט הר"ן לאו דוקא וקצת משמע כן דאל"כ מה הוכחה מסודרא דילמא שם חל דעל כל פנים בשעתא משתמש ודוחק לומר דבסודרא דאי תפיס לא מיתפס נאמר דאף קנין ושימוש לשעתו לית לי' ביה. והטעם דמהני במעמ"ל דהא חזינן לדעת הרא"ש והרשב"א דצריך הקנאה בהחזרה ומתנה לזמן לא מהני דלא הוי רק קנין פירות לבד ורק קנין עולם צריך ותנאי מילתא אחריתא הוא וההבדל בין לזמן לתנאי דלזמן אף אם רוצה אח"כ להקנות לו שיהי' שלו לעולם צריך קנין חדש והוי שיור אצל הבעלים הראשונים משא"כ גדר תנאי מילתא אחריתא הוא ואם מחל לו התנאי הנותן אחר כך מהני וא"צ קנין חדש נמצא דקנין זה הוא קנין עולם רק מצד תנאי שיתקיים לכך מהני וחשיב שלו גם לענין אתרוג אף אם אין לו בו שום שימוש מ"מ הקנין קנין עולם הוא באם ימחול לו אח"כ התנאי ולפי זה במודר הנא' לא מצי להקנות לו אף במעמל"ה כיון דעצם הקנין הוא קנין עולם באם ימחול לו התנאי ובמודר הנאה אסור לו שימחול לו התנאי דאז יקנה קנין עולם ומהניהו לכך שפיר כתב הרשב"א דאינו יוצא ולא ק' קושית המח"א כמובן:

אך עדיין יש לגמגם דלמ"ש הרא"ש סוכה דאתרוג דומה לגט וכמו בגט באיצטלא דל"מ החזרת דמים דאיצטלא דוקא ולא משום הרוחה כן באתרוג ל"מ לקיום התנאי חזרת דמים רק האתרוג דוקא כמו כן י"ל כיון דהתנאי ל"ה להרוחה רק בקפידות האתרוג דוקא ל"מ מחולין לך כמו לגבי איצטל' דא"י לומר הריני כאלו התקבלתי וכן העלה אאמ"ו ז"ל בחידושיו לח"מ שבסוף ספר דברי משפט (סי' רמ"א ס"ק ג) ע"ש דברים נכונים וכן ראיתי שהעיר בזה בספר ח"א (כלל קנ"א ס"ה) ועי"ש בנ"א דל"מ באתרוג הריני כאלו התקבלתי כקיום התנאי ולפי"ז לא נשאר שוב קנין ע"י התנאי כיון דלא יכול להיות קנין

עולם ולומר מחולין לך והריני כאלו התקבלתי א"כ אם א"י לשמש בשום דבר על מה יחול הקנין כנ"ל דהוי רק כקני ע"מ להקנות. הן אמת בהגהותי בדברי חיים דיני מתנה (ס' א') פקפקתי קצת בזה די"ל דל"ה הקפיד' מהנותן דוקא על אתרוג זה די"ל באם מחזיר לו עוד דעדיף מיניה יפה ומהודר הוי כקיום התנאי דל"ש לומר לצעורי קא מכוין וע"ש אך מ"מ מצד סבר' זאת בלבד קשה להכרי' בדין זה:

ובאמת יש לומר דקנין מתנה עמלה"ח קני קנין עולם וזכות ולא נצרך דוקא לתועלת זה כשימחול התנאי דעוד יש אופן לדעת הרא"ש בתשובה המובא בטור אה"ע (סי' ל"ח) דכל תנאים שבעולם יכול לבטל התנאי לאו מצד מחילה בלבד דמה"ט דעת רשב"א דתנאי שאינו של ממון דא"י למחול רק בשל ממון הוא מטעם הריני כאלו התקבלתי כמבוא' ר"ן נדרים וכתובות סוגיא דקדשה ע"ת ולדעת הרא"ש כיון דתנאי חדוש הוא ומצד הסברא אין בכח התנאי לבטל המעשה וילפינן רק מתנאי ב"ג וב"ר ומה"ט צריך להיות דומיא וילפינן כל דיני תנאים וכיון דחידוש הוא אתי דיבור ומבטל דיבור ומצד בטול התנאי חל המעשה למפרע אף בלא קיום התנאי ולדבריו אף לגבי גט דל"מ מחולין מ"מ אם מבטל התנאי ועקרו מעיקרא מהני וכן מבואר בתשובת רא"ש (כלל מ"ו ס"ב) ויש בענין זה אריכות גדול בדברי האחרונים בא"ע (סי' קמ"ג) בדברי הב"ח וב"ש ובת"ג שם סק"ה דלא סברי כן עכ"פ לדעת הרא"ש יש לומר אף באתרוג אם ל"מ מחולין והריני כאלו התקבלתי הואיל דהתנאי ל"ה להרווחה רק בקפידא מ"מ לבטל התנאי מעיקרא בכחו וממילא נשאר האתרוג של הזוכה וקנין זה לא קנין קני ע"מ להקנות הוא בלבד ואף אם אין לו שום תוספת זכות מלבד לצאת בו הוי קנין המועיל כיון דיכול להיות קנין עולם בביטל התנאי:

אולם דעת הרשב"א גיטין (דף ע"ז) ומ"מ פ"ח מגירושין דבגט דלא אתכוין להרווחה אף ביטול התנאי ל"מ לעקור מעיקר' ולדבריה' באתרוג ג"כ דל"מ הרי אני כאלו התקבלתי לא משכחת שיחול הקנין בלא קיום התנאי ואם קני ע"מ להקנות ל"מ שוב מוכרח לומר שיהי' לו איז' זכות וזה דוחק גדול לומר דזכות המצוה לצאת יהיה חשיבת שיחול קנין ע"ז ובמודר הנאה אסור אף דמצוה ללה"נ מ"מ אם נאמר דלזה יהי' קנין שוב הוי טוה"נ זה דוחק גדול כמובן מעצמו. ובתו' סוכה (דף מ"א) דמתנ' עמלה"ח נמי יכול להקדיש כ"ז שבידו ובתירוץ השני כ' דלא בהקדש תלוי רק במתנות בית חורין שלא נתנה לו שיהנה המקבל שום הנאה שבעולם אלא שיהיה מותר לאבי' זה ודאי הערמה בעלמא ול"ש מתנה שהרי לא זכה בה לענין עצמו לשום דבר וא"כ מה הקנה לו אבל הכא דמזכה ליה שיהנה בו שמי' מתנה משמע ג"כ דצריך לקנות שיהנה בו ומצוה ללה"נ ואדרבא

במתנות ב"ח נימא ג"כ דמקנה לו שיהי' הוא הבעלים ושלו יאכיל את אבי' אלא כיון דלית ליה הנאה אחרת רק זאת לאו הנאה הי' ולא זכה לעצמו לשום דבר וה"נ אם לית ליה רשות מבלעדי המצוה לא זכה לשום דבר ולא שמה מתנה. ובתירוץ הראשון דכתבו דבידו להקדיש להיות קדוש כ"ז שהוא בידו עד שיחזיר י"ל אין כוונתו הקדש ממש דלא פקע בכדי. ועיין בכפ"ת. ובשעה"מ פירש דרבא ס"ל קדושת דמים פקע בכדי. אולם מדברי רש"י עירובין שהביא שם מבואר דל"נ לומר דרבא בעצמו יסבור דפקע בכדי ורק כמ"ש הריטב"א משם הראב"ד דיכול להקדי' טוה"נ שיש לו בהאתרוג זה ונותן לו דמי הנאה להקדש ומשמע נמי דצריך עכ"פ שיהיה לו איזה טוה"נ ואם מקפיד ומתנה שלא לתת לאחרים איזה טוה"נ יש לו דמצות לאו להנות ניתנו ובתוס' ב"ב (דף קל"ד) כתבו דיכול להקדישו כ"ז שהוא בידו שלא יהנו אחרים ממנו וכנראה זה ודאי ל"ה טוה"נ כ"כ רק שבידו לתת לאחרים ובידו למנוע אבל בשביל שיכול לאסו' על אחרים ל"ה טוה"נ דאל"כ למה כתבו להקדשו כ"ז שבידו שלא יהנו אחרים ממנו ומשמע קצת דדוקא כ"ז שהוא בידו לא יהנו אחרים ולכאור' למה לא יכול לאסרו לעולם על אחרים אף לאחר שיחזרנ' כיון דהי' שלו אז וקיום התנאי ועל הנותן לא אסור וכבר העיר בזה בס' פה"ב א"ו דזה ל"ה זכו' מה שיכול לאסור רק להקדיש טוה"נ שי"ל והקדש אינו זוכה רק כ"ז שיש כחו בו וכשיחזירנ' צריך שיהי' ש"ב הראשונים ואיז' זכות יהי' שוב להקדש

והנה הנראה מדברי רא"ש נדרים קני ע"מ להקנות מהני ובחליפין אי תפיס לא מיתפיס והוי כמתנה עמלה"ח ובעובדא דשמיט כיפי דלא קנה הוא מטעם דהדרי' סודר למריה ולכן ע"י שטר מהני ובתוס' נדרים מבואר דגם ע"י שטר ל"מ ועיין ב"ח (סי' רפ"ג) רק דעת רשב"א דקני ע"מ להקנות ל"מ וקנין סודר הוא ענין אחר דרך קנין אבל הרא"ש סובר דקני ע"מ להקנות מהני. ויש להבין בדברי רא"ש ב"ב (דף קל"ד) דכתב הא דכל מתנה שא"י להקדישו אינה מתנה הוא רק בנותן סתם אבל אם פירש דבריו אפילו נתן שלא ליתן ושלא למכור ושלא להקדי' ושלא יעשה בו דבר כ"א דבר אחד הוי מתנה לאותו דבר וסיים וה"נ אמר לקמן אתרוג זה ניתן לך במתנה ע"מ שתחזרהו לי אע"פ שאינו יכול להקדישו הוי מתנה רק שיחזרהו לבסוף ומה ראיה הא שם זכה במתנתו לכל דברי' רק שצריך לקיים תנאי ושיחזור ויקנה לו אח"כ ותנאי מילתא אחרית' היא ובש"ע ח"מ (סי' רמ"א) ס"ה כתב ג"כ לחלק בין סתם למפרש וכ' אפילו אם נותנה לו ע"מ כו' או אפילו ע"מ שלא יעשה בו שום דבר אלא דבר פלוני הוי מתנה לאותו דבר שפירש בלבד ובסמ"ע שם (ס"ק ט"ו) דלא גרע ממקנה לו חלק בו וא"ל אני ואתה נהיה בו שותפין דקנה ה"נ ולא אדע הא באתרוג ע"כ צריך לומר דהוי שלו לכל דבר ולא נשאר להנותן

שום זכות עכשיו דבשל שותפין א"י וע"כ לא נשאר בו שום שיור זכו' להנותן רק על המקבל לקיים תנאי ולחזור ולהקנות וזה אם מקנה בדרך תנאי אבל מתנה בשיור זה ענין אחר ומה מדמה הרא"ש זה לזה ויש לדחוק:

עכ"פ לענין אתרוג בנותן מתנה עמלה"ח מהראוי לחוש להסוברים דקני ע"מ להקנות בלבד כשלא יש לו שום זכות דל"מ דל"ה לכם אם אין לו להמקבל איזה זכות והראיה מתשובת הרשב"א דבמודר מחבירו אסור לתת לו במתנה עמלה"ח הוא ראיה גדולה אף לדעת הרא"ש והר"ן דהא מבואר אי לאו דסודרא הדריה למר' הוה מהני קני ע"מ להקנו' אם הי' מקנה לו לברי' מיד שיזכה שיקנה לבנו אח"כ ומותר אף דאסרינהו לנכסיה עליו ואמאי אסור באתרוג א"ו דאם ל"ל שום זכות רק למצו' בלבד ל"ה לכם לענין אתרוג ואף אם נאמר דאיסור הנאה גרע היינו מה דאסור לכל או בנוד' מנכסי עצמו דהוי כהפק' ויד כ"א בו אבל במודר הנא' מחבירו דל"ה הפקר ואם מקנה לו ע"מ להקנו' לו בחזר' זוכ' בו ואין ביד אחרי' לזכו' דהקנה רק לו לבדו ולמה א"י הא יש לו קנין בעולם ע"מ להקנות א"ו קנין בלא שום טוה"נ רק למצוה לבד ל"ה קנין כלל ונכונים דברי הגאון בעל ח"ד ואאמ"ו ז"ל נחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה:

עוד קצת ראיה דלכ"ע צריך שיהיה שלו באתרוג לאיזה זכות ממה דקאמר בש"ס מ"ב א"ב מע"ש בירושלם אליבא דר"מ ולמה לא קאמר נ"מ אליבא דידן בנותן מתנה ע"מ להחזיר ומתנה שלא יהיה שלו רק לברך עליה דהיתר אכילה הוי כיון דבעצם מותר באכילה ודין ממון ל"ה ואם נאמר דאף למ"ד דבעי דין ממון יוצא בכה"ג זה ודאי ל"נ כמובן א"כ מוכח דאף אם דין ממון נ"ב מ"מ זכי' לאיזה דבר צריך לכ"ע:

וז"ל ר' ישעי' בפסקיו למס' סוכה ואי קשה כיון שחייב להחזיר א"כ אינו יכול להקדישו והיכי הוי מתנה ונפק בי' כו' אבל אם נתן אדם לחבירו שדהו במתנה על זמן פלוני בכל לב ע"מ שיחיזרהו אחר אותו זמן קנה והוא אוכל פירות ואם רוצה להקדישו עד אותו זמן יכול להקדישו עד אותו זמן וההקדש אוכל פירות מידי דהוי אשדה מקנה שאינו קנוי לו אלא עד היובל וה"נ באתרוג נתנו לו עד זמן ולא מתנה לחלוטין שיכול להקדישו לגמרי ובודאי אילו היה שוה פרוטה עד אותו זמן שיטלנה היה יכול להקדישו עד אותו זמן והיה משתכר ההקדש באותה פרוטה אלא שאינו דבר השוה ממון ומפני זה אינו מוקדש ולא מפני שא"י דרשאי הוא אלא שאינו שוה כלום הלכך מתנה היא וקרינן ביה לכם עי"ש אין להוכיח מדבריו דל"צ שיהיה לו בו איזה זכות דאדרבא מבואר דאם היה שוה פרוט' עד אותו זמן יש לו קנין אף להקדיש דבשאול א"י הואיל דחייב באונסין היינו אף אם יש לו לזמן הזכות ואף להקדישו מ"מ חיוב האונס גורם דל"ה לכם כמ"ש

שם אבל במעמלה"ח דא"ח באונס קנין לזמן הוי שלו אבל מ"מ צריך שיהיה לו בו איזה זכות וכבר כתבתי בהגהותי בד"ח דאף אם אינו ש"פ הוי ג"כ דין ממון דמ"מ שלו הוא וחזי לאצטרופי ועיין ש"ס כריתות (דף יוד ע"ב) א"ה ריבעא דפרוטה הוי ה"נ אלא דלאו אורח ארעא לאיתויי פחות מפרוטה למקום הרי דרק משום דלאו אורח ארעא למקום אבל מ"מ שלו הוי ועכ"פ בעינן שיהיה לו איזה זכות:

הלום ראיתי בס' חסדי דוד שכתב על התוספתא דסוכה (פ"ב) וז"ל והא דקתני וחבירו לחבירו הא קמ"ל דאע"ג שהי' דעתו של ר"ג שיחזירהו לו דמתנה עמל"ה שמה מתנה מ"מ לא הי' דעתו שיחזירהו לו עד שיצאו כולם כ"כ תוס' ונראה שהי' זה להורות דמתנה גמורה הוי לשעתה דעיקר המתנה היינו שיהי' רשאי המקבל ליתנה לאחרים כנודע ולכך להודיע שכך היה כונת ר"ג הנותן לכך נתנו זה לזה ונ"מ שתהא טובת הנאה לנותן ולא לר"ג אע"פ שהוא בעל האתרוג עכ"ל. וכמה רב גוברי' דהגאון הנ"ל דפשיטא לי' הך מילתא דעיקר המתנה היינו שיהי' רשאי המקבל ליתנה לאחרים והדבר תליא במחלוקת גדולי הראשונים כאשר בארתי בס"ד אולם כ"ע סברי דבעינן שיהי' לו להמקבל איזה טובת הנאה ובלעדו זה לא מקרי לכם ובלי ספק במצוה דאורייתא צריך להזהיר ההמון בזה שידעו ענין נתינת מעמל"ה שלא יקפידו אם יהי' להמקבל איזה טוה"נ ממתנתו בלעדי מצות נטילה ואף דיש עוד באתרוג הנאת ריח להריח בו זה לאו מילתא הוא לחשוב בשביל זה לכם:

ומה שכתב מעכ"ת נ"י להקשות על המהרש"א דכתב כיון דשל שותפו' כבר עמד ע"ז בס' כפ"ת, ברם דברי מהרש"א נכונים דהא בלא"ה בפשיטות יש להבין כונתו הא ממה דכ' תוס' ד"ה אתיא לתרץ דצריך קרא לגבי מצה של טבל כשיש יותר מכזית הא מ"מ לכ"ע היתר אכילה בענין וע"כ דסברי תוס' כיון דיש תקנה בהפרשה הוי היתר אכילה וצ"ל דוקא היכא דיכול להפריש מיני' ובי' הוי כאית ביה היתר אכילה דבידו להפריש לסלק האיסור וזה שייך במצה אבל באתרוג דלא סגי ליה להפריש מיני' ובי' דצריך שלם ורק בידו להפריש ממקום אחר סובר המהרש"א דזה ל"ה היתר אכילה כיון דמעורב בו חלק כהן ובפרט אם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי' וכמ"ש אאמ"ו ז"ל בד"ח לכך הקשה נימא דנ"מ למאן דבעי היתר אכילה א"י בשל טבל וע"ז שפיר מתרץ דגם דין ממון ליכא אצל ישראל ובטבל של כהן דיכול לפרוש מיני ובי' אז שוב ליכא נ"מ דכמו דהוי דין ממון כ"נ הוי היתר אכילה דיכול להפריש מיני' וביה ולקרא שם. גם י"ל דתוס' סוכה דלא תירצו לגבי מצה דבעי קרא בטבל של כהן ע"כ דסברי דחייב ג"כ להפריש וליתן וכמו שכ' בזה בד"ח דיש בזה מחלוק' הפוסקים ובפסחים דמתרצי דצריך קרא לטבל

שביד כהן סברי דהוי שלו אבל בסוכה דתירצו דאיירי שיש כמה זיתים י"ל דסברי דכהן ג"כ חייב להפרי' וליתן וא"כ שוב ליכא נ"מ וז"פ:

ומ"ש ע"ד הגאון המנוח בעל ספר זית רענן דכתב לתרץ קו' מהרש"א כיון דמתניתין הוא בכל גוונא תרומה טמאה ואיכא לאשכוחי באופן דל"ש מיכתת שיעורא כגון שקרא שם חוץ מקליפתה החיצונה וכ' מעכ"ת נ"י דשגיאה הוא דלדעת הרי"ף הנימוק בפנים כשר לגבי אתרוג הה"ד אם נתרוקן כשר דחסרון בפנים לא מקרי חסרון ותו ליכא נ"מ בין למ"ד היתר אכילה או דין ממון בפשיטות כנראה דעת הגאון ז"ל אף דעיקר פרי האתרוג לצאת בו הוא הקליפה עם חדרי הזרע מ"מ אם יש בו בשר צריך שיהיה בו היתר אכילה דבכל מה שלוקח צריך שיהיה בו היתר אכילה אלא באמת ז"א כיון דעיקר הלקיחה הוא ע"ש הקליפ' וחדרי זרע שזה בכלל הפרי ולא הבשר וכיון דאם נחסר הבשר כשר מ"מ כשחדרי זרע קיים ממילא לא איכפת לן אם אין בו היתר אכילה אך מה דפשיטא לי' לכבודו דנתרוקן ג"כ כשר אם שכן נראה מדברי פ"מ אולם בס' חו"ד בלקוטים השייכים לסי' (ל"ו) מבואר דדעתו דדוקא נמוק כשר באתרוג ולא בנתרוקן לגמרי ויש לעיין שם בדבריו דודאי קליפה לאו בכלל הפרי רק עם חדרי הזרע י"ל דזה עיקר הפרי השורש והבשר הוא טפל ויש לגמגם שם עוד בדבריו עכ"פ אינו מבואר בפשיטות דנתרוקן כשר כמו נימוק ויש פנים לדברי הס' ז"ר וחשבתי עוד דיש מקום לומר דקרא שם חוץ מקליפה החיצונה וגם על חדרי הזרע והבשר קרא שם ומ"מ ל"ש מיכתת שיעור' דעיקר שיעור האתרוג הוא על גודל הקליפה והבשר. אבל על חדרי הזרע לא נאמר השיעור וכ"ש בחדרי הזרע כשר ודומה למ"ש המ"מ (פי"ז) מהלכת שבת בהא דעושין לחי מאשרה דכל מה שא"צ לרחבו שיעור אלא לארכו בלבד הרי הוא כקוים ומותר בכ"ד ועי"ש בעומק דבריו כן נמי בחדרי זרע לא שייך בו כמיכתת וחסרת השיעור אולם אחר העיון ע"כ צריך גם לחדרי זרע שיעור דהוי כנקודה ואינו כקו ודעת לנבון נקל:

אך יש להשיב עד"ז דעכ"פ תהדר קושית מהרש"א לדוכתי' דאמאי שביק המתרץ סברת המקשה דמאן דבעי דין ממון ל"ב היתר אכילה ונ"מ באם קרא שם חוץ מבשר האתרוג או אף חוץ מחדרי זרע ואי דמתניתין קתני סתם ובכל גוני קתני דא"י בתרומה טמאה דלמא מתניתין אתיא כר"ש ולדידי' כל העומד לשרוף כשרוף והוי כליתא לגמרי ור"ח ור"א פליגי אליבא דרבנן ומה"ט יש להשיב על מ"ש הגאון בספר חמדת שלמה ליישב קושית תוס' ומצא פיתרא בת"ט שקרא שם רק לחצי אתרוג ויש שיעור בהחצי של חולין גם בלא התרומה דמינכר לקיחה ול"ש לומר כתותי מיכתת דהיינו שאינו חשיב שיעור ולא כדמשמע מר"ן דהטעם הו' דהוי אפרא בעלמא וכמאן דליתא וכ' דנ"ל בפשיטות

לשיטת רש"י ותוס' ל"ש למימר כתותי מיכתת רק אם כל האתרוג הוא כך אבל אם נשאר שיעור בל"ז ל"ש לומר כתותי מיכתת דאף אם מחשבינן התרומה טמאה למשהו בעלמא אפ"ה הוי שיעור וזה לא ניתן להאמר דצריך שכל כמות האתרוג יהיה בו שיעור דהא השיעור הוא ע"י הצטרפות משא"כ לשיטת הר"ן הוי כמאן דליתא והוי כמו חסר וע"כ קאמר הטעם משום היתר אכילה וצ"ל לכל האתרוג היתר אכילה דאל"כ הוי כמו אתרוג השותפין ול"מ מה שנשאר שיעור בלא זה וזה עדיף ממה שתירצו תוס' דפליגי בנ"מ אליבא דר"מ שלא אליבא דהלכתא ולמ"ש נ"מ לדינא דידן והאריך בזה ולמ"ש א"ל כן דאל"כ תיהדר קושית מהרש"א לדוכתי' ואף אם מתניתין איירי בכ"ג דלמא מתניתין אתיא כר"ש ולדידה ודאי הוי כליתא חלק התרומה וכעפרא בעלמא והוי חסר ויש ליישב למה שכ' השעה"מ הל' גירושין משם תשובת משאת משה דבערלה ותרומה טמאה דליכא עשה מפורשת לשרוף אז אף לר"ש ל"א כל העומד לשרוף כשרוף אולם כנראה לא נתכוון לזה. ובלא"ה דברי הח"ש שם נפלאים ממני דחותר בזה להביא ראיה לשיטת הרמב"ם דהיתר אכילה בעינן לכל שבעה דדוחק לפרש מתניתין דתרומה טמאה בשני ענינים דהיכא דכולה ת"ט פסול כל שבע' מטעם כתותי מיכתת והיכא דרק חלק ממנו תרומה טמאה יפסול רק ביו"ט ראשון ולשיטת רמב"ם א"ש וזה תימא הא לדבריו דיוצא רק בחלק החולין וביו"ט הראשון הוי הפסול בשביל דכל האתרוג צריך שיהיה בו היתר אכילה דאל"כ הוי כאתרוג השותפין ובחה"מ דשל שותפין כשר א"כ איז' פסול יהי' במה דחלק ממנו הוי כתרומה טמאה לו יהי' כליתא וחסר ג"כ כשר:

ע"כ תשובתי להרב הנ"ל:

הערות בדיני אתרוג

(אגב אכתוב איזה הערות בדין אתרוג)

א

הב"י הביא משם הרוקח כשמקנה לחבירו אתרוג ביום א' יאמר ע"מ שתחזירהו ולא יאמר לי דכל מתנה שא"י להקדישה אינה מתנה ותמה הב"י א"כ רבא דנקט הילך אתרוג זה ע"מ שתחזירהו לי לאו דוקא נקיט לי עכ"ל ובאמת כדברי רוקח הביא הרמב"ן ב"ב (דף קל"ד) משם הר"ש דמשום קושיא זו דכל מתנה כו' לא גרס לי והרמב"ן שם סובר כמ"ש תוס' שם דהיכא דמתכוין למתנה גמורה הוי מתנה אף דא"י להקדישה וא"כ אין תימא על רוקח אם אינו גורס בדברי רבא לי והיה מקום לומר דלרבא שמיה מתנה אף אם אומר לי דמשמע בנדרים שם כשהקשה רבא על ר"נ דאומר קני ע"מ להקנות מהני ממעשה דב"ח וקאמר בש"ס זימנין א"ל משום דסעודתו מוכיח זימנין א"ל כר"א

דויתר אסור במודר הנאה ומשמע דרבא קיבל מיני' וסובר קני ע"מ להקנות מהני לכך גם באתרוג ע"מ להחזיר מהני אף דלא יכול להקדישו. אבל הרוקח י"ל דסובר כר"א שם דסובר אם תפיס מיתפס וקני ע"מ להקנות ל"מ לכך מתנה עמלה"ח ג"כ ל"מ באם א"י להקדיש אולם יקשה על רב אשי דאף דסובר קני ע"מ להקנות ל"מ ומ"מ אמר ב"ב דף קל"ז) חזינן אי אמר לי מידי דחזי לי קאמר ומבואר דמהני מעמל"ה באינו יכול להקדיש. וראיתי בשעה"מ הל' לולב שהביא משם ס' בני אהרן דהקשה כן על הר"ש איך יפרש דברי רב אשי בשור זה נתן לך ע"מ שתחזיריהו לי דמהני וכ' לתרץ דבשור כיון דמהני חזרות דמים שפיר יכול להקדישו אבל באתרוג דל"מ חזרות דמים על זה הי' עיקר הקושי' כיון דא"י להקדיש לא יהיה מתנה וכתב דהר"ן בקידושין דהקשה על מעמל"ה מהא דכל מתנה שא"י להקדישו סובר דכשהוא בעין החזרת דמים ל"ה חזרה עי"ש וקשה לכאורה אם נאמר דבדברי רבא לא גרסינן לי מאי הקשה הש"ס פ"א דקידושין על רבא דאמר הילך מנה ע"מ שתחזיריהו לי במכר ל"ק כו' בתרומה יצא ידי נתינה מה קסבר רבא אי מעמל"ה שמי' מתנה אמאי ל"ק ואי ל"ש מתנה אמאי יצא. ועוד הא רבא סובר שמיה מתנה. דאמר רבא הילך אתרוג כו'. ומה קושיא הא שם איירי רבא בלא אמר לי ויש בכחו להקדישו אבל במכר וקידושין דאמר לי והא דבתרומה יצא הוא משום דהחזרת דמים מהני ג"כ ושפיר חשיב נתינה ותנאי מילתא אחריתא הוא דגוף התרומה קני' ומחייב א"ע לקיים התנאי להחזיר הן או דמיהן משא"כ במכר וקידושין ופדיון דאיירי באמר הילך מנה שהוא ממון ממש ליכא שום הנאה כיון דחייב להחזיר הן או דמיהן וטבעי חד הוא ומה הנאה יש זוזי שקל וזוזי מהדיר משא"כ תרומה דעכ"פ יש לו קנין בגוף חפץ ובאתרוג דצריך להחזיר הגוף באמת ל"מ לכך לא נקט רבא אתרוג ג"כ וכשאמר באתרוג דיצא איירי בלא אמר לי וכדעת ר"ש ורוקח:

ואולי י"ל דמ"מ אף בממון חשיב הנאה בקנינו אף דצריך להחזיר לקיים התנאי הא יכול להחזיר שוה כסף ג"כ וכמו בחפץ דהחזרת דמים הוי החזרה וקיום התנאי כן נמי בתנאי החזרת דמים שוה כסף הוא ככסף לענין זה ועיין בית שמואל אה"ע (סי' כ"ז) ובמקנה שם ובאמת בזוזי דיהב ליה ע"מ להחזיר דקנה במכר יש להתבונן הא הוי ריבית כיון דזוזי יהיב וזוזי שקל וחייב להחזיר לו א"כ מה דמקנה לו הקרקע בשביל זה להוי ריבית ובפרט למ"ש הש"מ ב"מ (דף ס"ה) משם הריטב"א בפירוש ריבית ע"מ להחזיר דאף דמוכר לו קרקע ומתנה ע"מ שאם יבא לו מעות ימכור לו בהחזרה הוי ריבית עי"ש ועיין ריטב"א קידושין (דף ו') שכ' ובמכר קנה ודאי השדה אלא שיש איסור בדבר משום ריבית כדמוכח פ' א"נ עכ"ל. משמע דהרגיש בזה אולם הא אף באשה הוי ריבית כיון דזוזי יהיב

וזוזי שקיל ובשביל המתנות מעות מתקדשת. אולם הא כנראה מדברי ריטב"א בש"מ הנ"ל שם עיקר כוונתיה על הלואה דהתורה ירדה לסוף דעתן של אדם דאין דרך מכר בכך ולא כתבה את כספך לא תלוה בנשך רק לא תתן אבל במקנה לו איזה דבר לחלוטין ולצמיתות רק שצריך קנין מהני כסף בע"מ להחזיר ג"כ ל"מ למ"ש הטו"ז ח"מ (סי' ק"צ) דכסף אף דאינו שויה הקרקע ופרעון עושה קנין כאן ג"כ דכיון מקנה לו הכסף לחלוטין ורק בעמלה"ח מועיל ולא הוי כרבית אלא אף לסמ"ע שם דצריך שיהי' שווי הקרקע כמ"ש כסף השדה מ"מ הא נותן דמיהם ותנאי מילת' אחרית' כדעת הרא"ש והריטב"א ואף לדעת הראשוני' דהוי שיור וכ' הקצוה"ח (סי' רמ"א) דמצד שכירות אף בלא כפל התנאי' חייב להחזיר ג"כ ל"ה ריבית קצוצה כיון דאין כוונתו לשם זה רק שיעשה קנין. גם הא לא הוי אגר נטיר דהא אף אם מחזירו מיד ג"כ לא יפחות ולא ייתר דומה למ"ש דתוספות שליש בכתובה לא הוי ריבית כיון דנתחייב מיד ויבוא' עוד אי"ה במ"א ולהיפך יש להתעורר להגורסי' בדברי רבא לי א"כ בש"ס סוכה (דף מ"א) דקאמר ל"ל למימר החזירו קמ"ל מעמלה"ח שמיה מתנה כי הא דאמר רבא כו' הא ר"ג לא נתן בפירוש עמלה"ח רק בסתמא אמרינן דכוונתו היה במתנה עמלה"ח כיון דצריך לו לצאת וכמ"ש הרא"ש שם א"כ י"ל כיון דר"ג כבר יצא בו ביו"ט א' ואח"כ ל"ב לכם י"ל דנתן בעמ"ל ולא שיקנה לו בהחזר' באופן שיכול המקבל למכור ולהקדי' להחזיר לו שיהי' לו אח"כ עוד לצאת אף אם בשאל' ולכך הי' בו לר"ע קנין גמור אבל רבא דאיירי דאמר בפירוש לי מידי דחזי לי ואיירי אף ביו"ט ראשון דצריך עוד לו לצאת בו לא שמענו מעובדא דר"ג דיצא כיון דא"י להקדיש ולמכור והחזרת דמים ג"כ ל"מ ויש ליישב:

ב

והנה למ"ש לעיל לדון דגם באתרוג אף אם נאמר דל"מ החזרת דמים ואם נאמר דאף אם מחזיר אתרוג אחר יפה ומהודר כמו שנתן לו ג"כ ל"ה קיום התנאי וגם מחילת התנאי ל"מ לגבי אתרוג דמ"מ ביטול התנאי לבטלו מעיקרא מ"ל דמהני וכמ"ש הרא"ש בתשובה דאתי דיבור ומבטל דיבור. וא"כ בנאבד באונס דמבואר ש"ע (סי' תרנ"ח) דא"י נימא ג"כ שהנותן יבטל התנאי. אולם למ"ש במ"א ויבואר אי"ה בחלק אה"ע לדון דאם כבר נתבטל המעשה שוב לא מהני ביטל התנאי ולעקרו ועיין ס' בית מאיר (סי' ל"ח) ואבני מילואים (סי' ל"ט) וא"כ אם כבר ליתנהו בעולם כבר נתבטל המעשה ול"מ אף ביטול התנאי ועיין רש"י קידושין (דף ו') דכתב לא החזירו לא יצא דנעשה גזלן למפרע. וכ"כ הרא"ש סוכה דאף שברשות ירד הוא ביטל אותו רשות כשלא קיים התנאי ועושה עצמו גזלן למפרע והדברים אינם מובנים הא הוא לא ביטל רק דנאנס ואאמ"ו ז"ל בספרו דברי

חיים דיני מתנה (סי' ג') העלה בדברי הרא"ש וטור או"ח דרק בכל מעמלה"ח בממון דמהני קיום התנאי בדמים אף אם החפץ הוא בעין ול"ה הכוונה דוקא על חזרת הגוף דמה לי הן ומה לי דמיהן לכן אף בנאבד באונס יכול לקיים התנאי בנתינת דמים או שוה כסף אחר א"כ מבטל התנאי בידים כשאינו מקיימו ונעשה גזלן ושולח יד למפרע דהא בידו לקיימו ואינו רוצה לקיים התנאי משא"כ באתרוג דל"מ קיום התנאי בדבר אחר אם נאנס אין בידו שוב לקיים התנאי ממילא שוב אינו חייב באונסין ולכך כתב הטור באו"ח ואפילו נאנס בידו בענין שא"י להחזיר ורוצה להחזיר לו הדמים א"י והיינו כיון דלא יהיה בהחזרת הדמים קיום התנאי וממילא אינו יוצא בו שוב אינו חייב לשלם כיון דירד ברשו' ל"ה כשולח יד כיון דאף אם יחזיר דמים לא יתקיים התנאי וכיון דנאנס פטור מלשלם מן הדין והרא"ש דכתב דחייב הוא במקום דהחזרת דמים יהיה קיום התנאי ע"ש בנועם דבריו וכבר הבאתי שמה דברי הב"ח או"ח דנראה מדבריו בדעת רא"ש והטור דגם באתרוג חייב באונסין ועוד כתבתי שם דאם נאמר דרק היכא דהחזרת דמים הוי קיום התנאי אז חייב באונסין א"כ כשאומר ע"מ שתחזיר לי דהדין הוא אם מת הנותן לא הוי קיום התנאי דלי ולא ליורשי וכמו דמבואר בבעה"ת (שער ב' (מובא במל"מ (פ"ג) מזכיה ועיין שעה"מ (פ"ז ה"י) הלכות אישות. א"כ אם מת הנותן ואח"כ נאבד החפץ באונס יודה הרא"ש דפטור מלשלם כיון דאף אם ישלם להיורשים לא יהיה קיום התנאי מה הוה ליה למיעבד ולא הוי כגזלן למפרע דלא ירד אדעתא דגזלנותא ועוד כתבתי שם בזה. ואם נאמר בדעת רש"י דאף בנאבד באונס ל"ה כקיום התנאי וכמו שכתב המל"מ שם דאף דפטור מ"מ קיום התנאי לא הוי א"כ הא דאמר רבא לא החזירו לא יצא באיזה אופן שלא החזירו אף אם נאנס דנאבד באונס ג"כ לא יצא ואם באתרוג לא מהני החזרת דמים אמאי נעשה גזלן למפרע הא ברשות ירד ומה הוי לי' למיעבד ומזה נראה דעת רש"י דאונס חשיב כקיום התנאי וממילא הא דאמר רבא לא החזירו היינו שאכלו או מכרו לאחרים וכמו שכ' הרשב"ם ב"ב (דף קל"ז) להדיא ובזה נעשה שפיר גזלן למפרע. וכן יש להוכיח מדברי תוס' קידושין שם דהקשו אמאי לא יצא הא לא כפלו לתנאי וצריך לומר הא דלא הקשו על תחילת דברי רבא שם דשם י"ל דאיירי בכפלו לתנאי אבל בהילך אתרוג אם איירי בכפלו מה אשמעינן רבא אם לא החזירו לא יצא פשיטא וכן פירשו בספר המקנה ועא"ר. ואם נאמר דבאונס ל"ה קיום התנאי שפיר אשמועינן רבא לא החזירו לא יצא דהיינו יהיה באופן שלא החזירו אף אם נאבד באונס ולעולם י"ל דאיירי בכפלו לתנאי ובכל צד יש רבותא בהחזירו דמעמל"ה שמיה מתנה ובלא החזירו אף דנאבד באונס מ"מ לא יצא ולעולם איירי בכפלו לתנאי א"ו דבאמת בנאנס הוי כקיום

התנאי. ועיין באלי' רבה (סתרנ"ח) שהביא שיטות הסוברים דבנאנס יצא למפרע וכתב דיש לסמוך עליהם בסתם דאמרינן דכוונתו היה להחזיר בזה עכ"פ אם נאנס יצא:

ג

הב"י הביא דברי הגה"מ שכתב בשם סמ"ג וז"ל א"נ צריך שיאמר ע"מ שתחזירהו לי הרי הוא לך במתנה ואם לאו לא יהא שלך אלא שלא חש להאריך והקשה הרמ"ך דאדרבא אם לא יהא בתנאי כ"ז כ"ש שהמתנ' טובה והתנאי בטל אפילו אם לא יחזיר וכבר נאמרו דברים רבים בזה ובס' המקנה קידושין (דף ו') דחש דלמא הוי ספק אם בעינן דיני תנאים א"כ אם לא יכפול התנאי יהיה ספק אם רשאי להחזיר לו ביו"ט דשמא המתנה קיימת ואסור להחזירו ביו"ט למ"ש המג"א (סי' ש"ו) דרק במעמל"ה דל"ה מתנה גמורה מותר ליתן ביו"ט וצריך לומר דבהחזר' איכא ג"כ או צורך מצוה או משום דל"ה כמתנה גמורה ואם א"צ להחזיר הוי שוב מתנה גמורה לכן צריך שיכפיל התנאי והוי צורך מצוה בהחזר' עי"ש ויש לגמגם בזה דמ"מ כיון דלחומרא בעינן ת"כ ונאמר דמצד שיצא בבירו' צריך להחזירו א"כ שוב הוי צורך מצוה. אולם אם באנו לידי מדה זו נאמר להיפך למ"ש דדוקא במעמל"ה שרי הקנין ביו"ט ולא כשמקנה לחלוטין וסובר דהלכה כר"מ דבעי דיני תנאים א"כ אם לא יהיה כדינו הוי מתנה לחלוטין ולא יהיה צריך להחזיר א"כ נעשה באיסור דלהקנות לחלוטין לצמיתות אינו מותר ביו"ט אף לצורך מצוה:

ומצאתי בס' הק' הקנה הקצר (דף ע"ח) וז"ל ודע בני שהנותן אתרוג ולולב לחבירו במעמל"ה לצאת בו צריך לקיים תנאו ואם לאו לא יצא וצריך שיהיה ד' דברים בתנאי ע"מ שתחזירהו לי כבר זכה במתנ' בלקיחה משם ואילך כל הדברים בטלים ולמפרע זה שמחזירהו לו אינו יודע שהוא שלו והו"ל חזרה שלא כדין ולא יצא עם אותו הלולב עד שיתננו השואל להמשאיל מתנ' גמורה וזה צריך בד"מ ובקידושין וגירושין עכ"ל כנרא' הכוונה דאם לא הותנה בדיני תנאים כיון דא"ח להחזיר והמחזירו א"י מזה הוי נתינה בטעות ושוב לא יצא בו השואל היינו הנותן ולתועלת הנותן הוא אבל היודע ובקי בדין מזה לא דברו לחייבו שיתנה בדיני תנאים דוקא ושזה יעכב לגבי המקבל כמו שהבינו בדברי סמ"ג זה אינו כי אם לא יהיה בדיני תנאים עדיף דאינו מבטל בהעדרו המעשה והספר הזה עיקר פלפולו על שם סופו ותכליתו ונתיחס לחד מקדושים קדמונים:

ד

והנה מדברי ס' הקנה מבואר דסובר דאם לא כפלו להתנאי אינו חייב להחזיר ואינו חולק על הפוסקים הסוברים דאף בנותן סתם כך היה דעתו בע"מ להחזיר כיון שאין לו לולב אחר רק אם מתנה דרך תנאי ואינו מתנה כדיני תנאים גרע. וברבינו ירוחם (נתיב ח' ח"ד) כתב וז"ל ומ"מ מתנה סתם טוב מן הכל ולא אדע הא הוא עצמו שם מביא דברי

בעל העיטור דאף בסתם כך היה דעתו מתחילה וכתב ונראה מדבריו דאפילו מתנה סתם אם לא החזירו לא יצא וכן עיקר עכ"ל א"כ מה עדיפות למתנה סתם הא בין במפרש בין סתם דעתו היה על החזרה ובס' מקו"ח (סי' תמ"ח) כתב ליישב דברי ס' המצות מקושית הגהות מיימוני דאי לא כפלו לתנאי עכ"פ גילוי דעת הוי וגרע ממתנה עמלה"ח דהוי שיור בגוף המתנה כיון שאינו דרך תנאי רק מצד אומדנ' דמוכח ול"ה להמקבל רק ק"פ ודבריו מוקשים הא האומדנ' הוא דלמיפק יהבי נהלי לחבירו א"כ אומדנ' הוא דיהיב ליה הגוף ועל אופן כמו עמלה"ח שיקנהו בחזרה עכ"פ לא יש עדיפות לסתמא מן מפורש. אולם בר' ירוחם שם כתב הבדל בין מפורש לסתמא שהביא דברי בעל העיטור אם נגזל ממנו ולא החזירו לי' אפילו נותן לו הדמים כי כיון שאמר החזירהו לי דוקא לולב קאמר לצאת בו ולא דמים וכתב ונראה מדבריו שאם נתנו לו במתנה סתם ונגזל ממנו נותן לו דמים ויוצא ידי חובתו עכ"ל א"כ אולי מטעם זה טוב יותר סתם ממפורש דבסתם מהני החזרת דמי' כשאינו בעין ובמפורש ל"מ החזרת דמים:

ובספר חמדת שלמה (ח' חו"מ סי' יו"ד) כתב ליישב דברי הסמ"ג עפ"י מה שהעלה במי שיש לו אתרוג שהוא ספיקא דדינא אם הוי קנין או לא רק דהרי הוא שלו מטעם מוחזק דהממע"ה מ"מ למה שהעלה הש"ך דבספיקא דדינא אי תפס לא מפקינן ל"ה ודאי של המוחזק וכיון דבתוס' קידושין כתבו דבאתרוג עמלה"ח ל"ב תנאי כפול ובגיטין כתבו דבעי ת"כ והוי סד"ד אם חייב להחזיר בלא כפלו ויש לנו לפסוק דא"צ להחזיר כיון שהוא מוחזק ואם תפיס אידך לא מפקינן מני'. ולפי זה למ"ש תוס' קידושין דהוי גילוי מילתא דמסתמא לא נתן רק אדעתא שיחזיר ואם לא יחזיר לא יהיה המתנה ודאי כוונתו היה שיהיה מחויב לחזור לו שיהיה מובטח שיחזור לו ואם לא יהיה מחויב אף אם מחזיר לו אח"כ מרצונו מ"מ לא נתן לו רק על דעת שיהיה מחויב. וא"כ אם אינו כופל התנאי דלא כייפינן ליה מטעם ספיקא דדינא להחזיר והוי חסרון בעיקר המתנה לדעת תוס' קידושין כיון שהוא נתן רק ע"ד שיהי' מחויב להחזיר וא"י אף אם מחזירו ויש לגמגם בדבריו דהא עכ"פ אם נאמר כדעת תוס' דהוי גילוי דעת שכוונתו היה שיהי' מחויב לחזור כמו כן יש אומדנ' דמוכח דדעת המקבל הי' ג"כ שיהי' יוצא בו ואינו יורד ע"ד להרויח ממון רק ברור שרוצה לצאת ידי חובת המצוה באופן המועיל וכיון דהשתא דיש לנו ספיקא דדינא אף אם נבא לדון לענין ממון דנין דהמקבל הוא המוחזק מ"מ האומדנא מבוררת דרוצה לצאת ידי חובתו וכיון דמצד ספק מחזקינן אף דלא יהיה חייב להחזיר מצד ממון מ"מ לא יצא כיון דמהני תפיסת הנותן שוב אמרינן דודאי זכייתו של המקבל היה ע"ד שיהי' יוצא בבירור וכיון דצריך תנאי שיהי' חייב להחזיר דאל"כ א"י ודאי קבל וזכה רק

ע"ת זה דיהי' תלוי זכיתו בחזרתו בקיום התנאי וא"כ אף דמצד ממון ל"ה מוציאין ממנו דדלמ' כתוס' גיטין דבעינן תנאי כפול מ"מ כיון דעי"ז ל"י יד"ח המצו' ודאי כוונת זכייתו היה רק ע"ת גמור שיתחייב להחזיר:

ה

ברם בגוף החקירה של הח"ש דאינו יוצא באתרוג דהוי ספיקא דדינא אם הוא שלו לכאורה י"ל מה בכך דמהני תפיסה הא מ"מ השתא הוא לכם ויש בו דין ממון דאם אחר מזיק לו חייב לשלם וא"כ הוי שלו טפי משאול וגזול אולם מ"מ הא אף בדבר שאין תפיסת ידי אחרי' בו כגון בהפקר שהוא בידו מ"מ אינו יוצא בו אע"ג דלא יש לו שם בעלי' וכמו דהוכיח במשור הכפ"ת סוכה (דף ל"א) דל"ה לכם כ"ז שלא זכה בו ממש ואף דיש לו בו היתר אכילה ויכול לאכול וגם בידו לכוון לזכות בו ואז אין שום אדם יכול לחטוף ממנו מ"מ כ"ז שלא זכה ל"מ הואיל דבידו ול"ה לכם כ"כ אם יכול אחד לחטוף ממנו כמו בספיק' דדינא דיכול לתפוס ממנו ואין מוציאין מידו ל"ה לכם. ואף בגזל עכו"ם לדעת ס' יראים אף אם שרי מ"מ ל"ה לכם וכבר כתבתי לעיל דלא נראה דיהיה הפקר ויד כל אדם בו רק העכו"ם בעצמו רשאי לחטוף ממנו וכיון דיש ידי אחד באמצע ל"ה לכם כן נמי בזה כיון דיש תפיסת יד אחד בו שאם יתפוס יזכה בו ל"ה לכם:

ן**הן אמת** דבראיות הכפ"ת דא"י בשל הפקר אף דבידו לזכות בו ממה דכתבו תוס' שם דבע"ז של גוי נימא מדאגבהה קני' וא"ל ביטול וכתבו כגון שהגביה שלא ע"מ לקנות וביו"ט שני ומזה הוכיח הכפ"ת דבשל הפקר א"י דאל"כ משכחת אף ביו"ט ראשון יש להשיב ע"ז דלמא לעולם יוצא בשל הפקר הואיל דאי בעי מצי לזכות ואין כח אחרים מעכב קרינן ביה ולקחתם לכם ורק גזול או שאול דיש לו בעלים אתי קרא למעוטי משא"כ הפקר דבידו לזכות וגם מותר בהנאה ועיין תוס' פסחים (דף מ"ו) דהקשו אמאי במצה של מעשר שני א"י בו בפסח לר"מ דממון גבוה הוא ול"ח מצתכם בשביל הואיל אי בעי מיתשל עלה מחשבינן ליה כשלו עי"ש מה שיתרצו משום דכתב ביה קודש חשבם הכ' של גבוה וא"כ י"ל דלענין אתרוג יוצא בשל הפקר כיון דבידו לזכות בו אבל בע"ז לא משכחת ביו"ט ראשון דל"ש הואיל דבידו לזכות דהא אדרבא אם יזכה בו שוב לא יהיה לו ביטול דיהיה ע"ז של ישראל ולא שייך לומר שיצא בו עכשיו משום דיש לו ביטול כיון דע"כ אתה צריך לומר שלא זכה בו דאל"כ הוי ע"ז של ישראל וכתותי מיכתת שיעורא ואם נטלו ע"ד לזכות אף דל"ש זכיה באיסור הנאה מ"מ ע"י חפצו ודעתו לזכות נעשה ע"ז של ישראל שלא יהיה לה עוד ביטול וכמ"ש בתשובת רשב"א (סי' קע"ח) וכיון דלא משכחת שיזכה בה בזה שפיר כתבו תוס' אף דאין לה בעלים מ"מ א"י כיון דאין בידו

שיהיה לכם דכ"א יכול ליקח ממנו אף אם יתכוון לזכות אבל לעולם בשל הפקר דבידו לזכות בו דלמא לא ממעטינן מלכם ועיין ס' אבני מלואים אה"ע (סי' כ"ח ס"ק ג') דמתרץ באמת קושית תוס' דאף בנטלו דרך גזילה אי גזל עכו"ם מותר מ"מ יוצא בו דיש בו היתר אכילה והיתר הנאה וכמו דיוצא במע"ש וכבר כתבתי דמעשר שני אף דהו' ממון גבוה מ"מ היתר אכילה וגם קצת דין ממון הוא דאסור לאחר לגזול ממנו משא"כ בלולב של אשרה אסור בהנאה הוא ואף דיש לה ביטול מ"מ כ"ז שלא בטלו אסור להנות וכ"א יכול ליקח ממנו ול"ש בו זכיה ודאי ל"ה לכם ודבריו באמת נפלאים. אולם בלולב הכשר של הפקר אף דבאמת אינו ראיה מתוס' מ"מ מצד הסברא הוא דהואיל אינו מיחשב שיהיה שלו רק במצה של מע"ש היה ס"ד דתוס' דיהיה שלו בשביל הואיל כיון דיש לו עכ"פ היתר אכילה ואסור לאחרים לגזול ממנו וגם כבר היה שלו לגמרי בזה הקשו דנימא מצד הואיל דלא נפק מרשותו אבל דבר דבעינן שיהיה שלו דע"י הואיל נימא שיהיה שלו כ"ז דלא זכה בו זה לא אמרינן ועיין חידושי רמב"ן ורשב"א שבת (דף קל"א) לענין ציצית בגד שיש בו ד' כנפות דאינו חייב רק אם הוא שלו מדכתיב כסותך ממעטינן נמי כסות של הפקר ועיין מה שכתבתי לעיל בדינים שקודם דיני שבת (סוף סי' ח' (ועיין שא"ר דיני חמץ (סי' פ"ז) מ"ש לתרץ קושית תוס' פסחים ד"ה) דהש"ס ממעט מחד לך של אחרים ושל גבוה ובחלה דרשינן מתרי עריסותיכם חד למעט גוי וחד להקדש וכ' דבחלה של אחרים שאינו שלו רק של ישראל אחר באמת חייב א"כ לא אתי למעוטי של אחרים אלא של גבוה וגוי לכך צריך תרי מיעוטי אבל בחמץ ממעטינן דלאו דידי' ושל גבוה נקט לרבותא אף דשייך הואיל עי"ש ועיין פנ"י פסחים שם ובאתרוג דכתיב לך שיהיה דידי' ודאי אף הפקר כ"ז דלאו דידי' הוא ויד כל אדם בו לזכות אינו יוצא בו]:

1

ויש עוד מקום לומר לכאורה אף להסוברים דל"מ תפיס' בספיקא דדינא והממע"ה מ"מ לגבי אתרוג דבעינן לכם בבירור שיהיה שלו כמו כל דבר שהוא שלו ושלא יהיה שום תפיסת יד אחר בו בזה א"י דאף דל"מ תפיסת חבירו מ"מ כיון דאם זה שנתנו לו הזיקו או אכלו לא נוציא ממון ממנו אף דכבר הוחזקנו שהוא של המוחזק מ"מ לאו בירור הוא שכן הוא רק מצד חק התורה לא נוכל להוציא ממנו אבל אם זה שנתנו לו מזיקו או אכלו לא נוכל להוציא ממנו דמוקמינן הממון על חזקתו ולא נוכל לחייבו לשלם מספק כמו שכתב בכנה"ג יו"ד (סי' ס"א) משם דמשק אליעזר דאף אם תקפו כהן מוציאין מידו היינו דוקא כשהוא בעינא אבל אם אכלו או הזיקו א"ח לשלם וכבר הבאתי בהגהותי בד"ח דיני תפיסה (סי' ג') סמוכין לסברא זו מדברי תשובת רשב"א מובא (סי' ע"ב) בח"מ

ובאורים שם (ס"ק פ"ז) אף דשם הוא טענות ברי מ"מ חזינן דמר"ק אינה מכרעת לדון ע"י להוציא ממון אח"כ וכמו כן בסד"ד י"ל ג"כ דאין החזקה מכרעת להוציא ממון ע"י אח"כ אם אכלו או הזיקו ולפי"ז י"ל דא"י באתרוג כזה הואיל דיש בו ריעותא דל"ה לכם ממש ואף דמבואר ש"ס ב"מ (דף ז') דהוכיח הש"ס מהא דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר ואי אמרת תקפו כהן א"מ מידו נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן הרי דאם ל"מ תפיסה אף דאם הזיקו או אכלו פטור לדעת הכנה"ג הנ"ל ול"א בזה דפוטר ממונו בממונו של כהן היינו שם לענין מעשר בהמה דלא כתיב צאנך בו וכיון שהוא עכשיו שלו וגם תפיסת הכהן ל"מ אף אם הזיקו פטור לשלם מ"מ עכשיו הוי זה שבידו הבעלים ונכנס לדיר להתעשר מה שא"כ לענין אתרוג בעינן שיהיה שלו מבורר בכל אופנים ואם יש זכות לא' אם אכלו דפטור מלשלם י"ל דא"י בו וצ"ע בזה.

ז

וראיתי בשעה"מ (פ"ח) מלולב שכתב להסתפק בד"מ שבלולב דאם א' מהן גזול פסול אם היה זה גזל מדבריהם כמו מציאת חשו"ק דקיי"ל יש בהן גזל משום דרכי שלום אם גזל מאלו אם יוצא בו י"ח כיון דמדאוריית' קרינן בי' לכם א"ד לא וכ' כיון דאינו יוצאה בדיינים וא"ח להחזיר דלא קיי"ל כר"י ול"ה גזל גמור מדבריהם קרינן ביה לכם אפילו מדרבנן רק מצדד שם לפסול מצד מהב"ע. ולדבריו למ"ש המג"א (סי' תרמ"ט) לגבי גזל דלאחרים ל"ש מצוה הבב"ע א"כ אם זה שגזלו מחשו"ק נתנו לאחרים במתנה אף דל"ש לקנות בש"ר דיאוש ל"ש מקטן או אף מאביו אם לא ידע ולא אתיאש אביו לדברי השעה"מ יוצא בו זה האחר אף ביו"ט ראשון כיון דאין מוציאין בדיינים ממנו ולמ"ש דהיכא דמהני תפיסת אחד ל"ה לכם יש לדון בזה למה דמבואר תשובת רדב"ז (ח"א סי' תק"ג) דבגזל מפני דרכי שלום משמתינן לי' עד דמטי זמן נגדויה ונגדינן ליה ושבקינן ליה וסובר מה דמבואר ש"ס שבועות (דף מ"א) ולרבנן דפליגי על ר' יוסי דאמרו בדרבנן לא נחתינן לנכסיה מאי עבדינן לי' ומסיק דמשמתינן ליה עד דמטי כו' קאי גם על מציאת חשו"ק דאינו רק מפני ד"ש והוכיח מדברי רמב"ם (פ"ו] מגזילה אחר שמנה כל הגזלני' מדבריהם וכלל עמהם הנך דהוו מפני ד"ש כ' כל מי שיש בידו גזל משל דבריהם אינו יוצא מידו בדיינים משמע דלא שאני ליה בין אותם שהם מפני ד"ש לאחריני ומדקאמר א"י מידו ולא קאמר אינו יוצא בדיינים משמע דאין מוציאין מידו בכח דלא נחתינן לנכסי' אבל משמתינן ליה וכתב הא דברבית דבריהם מוכח דלא משמתינן ליה מדכתב הרא"ש דאי תפס לוה מפקינן מלוה ומהדרינן למלוה ואי איתא דמשמתינן ליה למלוה עד דמהדר אמאי מפקינן מניה דלוה אי תפס שאני רבית דמדעתיה יהיב עי"ש

הרי דסובר דאם משמתינן ליה אז אם תפס שכנגדו אין מוציאין מידו א"כ לדעתו אף במציאת חשו"ק דמשמתינן ליה אם בא אביו של קטן ותפס ממנו או אף הקטן בעצמו אין מוציאין מידו שוב י"ל אף דלא נחתינן לנכסי' ואין מוציאין בדיינים מ"מ ל"ה לכם לענין אתרוג כיון דכח אחר מעורב בו ובידו לתפוס. וכן כתב ר' ירוחם מובא ב"י ח"מ (סי' פ"ז) דאף התובע גזל דבריהם כמו מציאת חשו"ק ונתחייב שבועה ואינו רוצה לשבע דמנדין אותו עד ל' יום:

אולם בש"ך ספר תקפו כהן (סי' ל') משיג עליו וסובר דאפילו מודה שגזל לא משמתינן ליה וסובר דהא דקאמר בש"ס ולרבנן מאי עבדינן ליה לא קאי על גוזל מציאות חשו"ק רק על המתחייב שבועה דרבנן ובהנך שהוא רק מפני ד"ש פשיטא לש"ס דלא עבדינן ליה מידי רק הב"ד פוסקים לו להחזיר ואמרינן ליה אם לא תחזיר אתה עובר על דברי חכמים ושרי למיקרי' עבריין ולדבריו דלא משמתינן ליה י"ל דגם תפיסה ל"מ ומוציא בדיינין מן אביו התופס ממנו. ובאמת בחידושי הר"י מגא"ש מס' שבועות שם פירש להדיא הא דקאמר הש"ס ולרבנן מאי עבדינן ליה דקאי על אי אמר לא משתבענא מאי עבדינן ליה וכמו שפירש הש"ך והא דמדייק הרדב"ז מלשון רמב"ם תמהני הא (פי"ז) שם כ' סתם מציאות חשו"ק כו' אם עבר א' וגזלה מידן אינו יוצא בדיינין וא"כ לא נוכל למידק כלל מלשון שכתב (פ"ו) א"י מידו ואין להוכיח מזה דמשמתינן ליה. וגם אף לדברי ר"י דמשמתינן ליה מ"מ י"ל דהתופס הוי גזלן ועיין ש"ך ח"מ (סי' פ"ז ס"ק כ"ה) ובקצוה"ח שם (ס"ק י"ב) בחייב שבועה דרבנן וא"ר לישבע אם מהני תפיסה ובדברי חיים דיני טו"נ (סי' ל"ה) הבאתי דברי הראב"ן מס' שבועות דסובר דמהני תפיסה מ"מ זה דוקא כיון שטוען ברי שחייב לו מה"ת ממון אבל במציאות חשו"ק דמה"ת זוכה זה שגזלו ממנו רק מפני ד"ש אף אם נאמר דאלימהו חז"ל לתקנתם ומשמתינן ליה מ"מ חפיסה ל"מ ואביו התופס הוי גזלן כ"ז דאינו מהדר ליה ברצונו. ועיין תוס' ב"ב (דף ע"ט ע"ב) ד"ה ויונים כו' דפשיטא להו דממון שהוא שלו מפני ד"ש לא זכי בהן זכיה גמורה וא"י להקדישו הקדש גמור שימעלו בהן ועי"ש בש"מ משם ר"י וי"ל אף דמחויב להחזיר מפני ד"ש מ"מ כ"ז שאינו מקנה לו לחבירו ל"ה ש"ח ואם מחזיק בו הוי שלו ולכם גם לענין אתרוג לצאת בו:

גם יש עוד מקום לומר אף בספיקא דדינא דמהני תפיסה מ"מ כ"ז דלא תפיס הוי שלו לענין אתרוג כיון דבידו להקדישו וההקדש חל ואף אם תפיס זה אח"כ לא פקע ההקדש מניה כמו שיש להוכיח מדברי תוס' ב"מ (דף ו') היכא דהדין כ"ד גבר דאף דמהני תפיסת השני אח"כ אם גבר מ"מ אם הקדישו בעוד בידו שוב לא פקע ועיין סמ"ע (סי' קל"ח

ס"ק י"ד) ובש"ך שם ובתומים שם ונתיבות ויבואר אי"ה בארוכה בחלק ח"מ דדבריהם מוקשים וטעם הדבר דהקדש חל משום דהיכא דיש לו שם בעלים לשנות ולקלקל גוף הדבר לעשות בו כאדם העושה בשלו רק אם חבירו יתפוס ממנו אין מוציאין מידו נקרא ע"ז שם ביתו והקדשו הקדש וא"ד לשדה אחוזה החוזרת ביובל אף אם יש בידו לשנות צורות הקרקע וכשיטת הראב"ד סוף הלכות שמיטה ויובל מ"מ כשיבא יובל יחזור ממילא אבל בזה כיון שאין חייב להחזיר לעולם הוי שם בעלים לא נפקע ממנו ההקדש אף קדושת דמים משא"כ מכירה לא מהני ומהני שוב תפיסת שכנגדו והארכתי לבאר זה בעזה"י בארוכה וכיון שבידו לעשות בו כרצונו ולהקדישו ושוב לא מהני תפיסת השני י"ל דהוי לכם ג"כ וצ"ע בכ"ז ועיין קונטרס הספקות שבס' קצוה"ח (כלל א' סק"ח) ובמה שהביא משם דברי המפרש בתוס' רי"ד קידושין (דף מ"ח) ודבריו צ"ע ואכ"מ בזה:

ח

כתיב בש"ע (סי' תרנ"ח) לא יתננו ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מה"ת ונמצא שאם החזירהו לו אינו מוחזר ויש מי שאמר שאם הגיע לעונת הפעוטות מותר וזה דעת הר"ן ודיעה הראשונה הוא דעת רמב"ם (פ"ח) מלולב ועי"ש בכ"מ דכתב להשוות דעת רמב"ם עם הר"ן ודבריו תמוהין כמו שתמה שם בלח"מ ובב"י בבדה"ב מבואר דסובר ג"כ בדעת רמב"ם דלא כהר"ן רק אף בהגיע לעונת פעוטות מ"מ כיון דהקנין שלו ע"י דעת אחרת מקנה הוא מה"ת ולהקנות א"י רק מדרבנן ול"מ לענין דאורייתא ביום ראשון דבעינן שיהיה לכם מה"ת. ולכאורה קשה על המחבר הא באה"ע (סי' כ"ח סי"ג) כ' במקדש אשה במלוה שיש לו ביד אחרי' ואמר הא"מ לי בחוב שיש לי ביד זה במעמד שלשתן ה"ז מקודשת וזה עפ"י מ"ש שם בב"י דלא כר' ירוחם דסובר מקודשת מדרבנן והב"י כ' דמקודשת מדאורייתא כי מחמת תקנות חכז"ל דמע"פ נקנה במע"ג המעות שלו הוא ומקודשת מה"ת ועי"ש בב"ש (ס"ק ל"ה) ובפשיטות משמע דדעתו כן בש"ע דהוי מקודשת מה"ת ולא חל קידושי שני שוב הרי דהכריע דקנין מדרבנן מהני אף מה"ת והשתא יקשה למה באתרוג ל"מ למיחשב שלו ע"י קנין דפעוטות הא ק"ו הוא מה שם במעמ"ג דבאו שניהם ביחד קנין דכסף קידושין וחלות קידושי דאורייתא סובר דמהני מה"ת לקרות כסף קידושין ק"ו באתרוג דקנין דרבנן בא קודם צורך הדאורייתא ובכ"ז פוסק הואיל דמה"ת ל"מ הקנין א"י בו מה"ת. ומצאתי בספר ברכי יוסף דעמד ע"ז ולכאורה י"ל למ"ש שם באה"ע בס' א"מ (ס"ק ל"ג) דבמע"ג מתקדש' במלוה דאחרים למ"ש הר"ן במלוה דאחרים דמתקדשת דליכא למימר דדעת אזוזי דל"א כן אלא במלוה דידה שכבר היתה מחויבת לו אבל בשל אחרים אין

דעתה אלא בהנאה דאית בה ובהנאה אין חילוק בין שהוא קנין תורה או דרבנן דעכ"פ הקנין הוי הנאה ול"ג משחוק לפני רקוד לפני והוי הנאת פרוטה ומקודשת מה"ת רק אם מקדשה בתורת כסף אז אמרינן כיון דל"ה קנין מה"ת אזלינן בתר דאורייתא ואין כאן קידושי תורה משא"כ במע"פ מתקדשת בהנאה. אולם אף אם י"ל כן בדבריו בב"י מ"מ בש"ע דסתם לא משמע כן ומשמע אף אם מקדשה בגוף הכסף דמלוה ביד אחרים ג"כ מקודשת מה"ת והא לדעת תוס' קידושין (דף מ"ז ע"ב) ד"ה לעולם דכתבו דכשמקדשה במלוה דאחרים נותן לה דבר חדש שלה בידה קודם דנהי דאין המלוה בעין מ"מ זכות הוא לו כאלו היה בעין ומבואר דמקדשה בגוף הכסף ואף עפ"כ מקודשת מה"ת. וגם א"כ במקדשה בפקדון שביד אחרים דבזה אף מה"ת כל היכא דאיתא ברשות המפקיד הוא רק לזכות לה ל"מ רק ע"י מעמ"ג בזה ודאי מקדשה בגוף הכסף נאמר דל"ה רק קידושין מדרבנן ובמקדשה במע"פ במעמ"ג יהיה עדיף ונאמר דמתקדשה מה"ת. וגם בב"י שם משמע דהוי כאלו נתן לה כסף ובתורת כסף מתקדשת אף מה"ת:

ובספר מחנה אפרים דיני קנין משיכה (סי' ב') האריך שם גם כן להוכיח מדברי רמב"ם באתרוג כדע' ר"י וכתב שם לדון מה"ט דמה שנוהגים האידנא קונים אתרוג למצוה והדמים פורעים אחר החג דלאו יאות עבדין דכ"כ שלא נתן את הדמים לא קני אלא מדרבנן ואנן בעינן לכם שיהיה שלכם מדאורייתא. והוכיח עוד מדברי המרדכי פ' הזורק בעובדא דשכ"מ שאמרו לקנייה להאי דוכתא כ' מהר"מ דהא דאצטרך לקנין ולא סגי מטעם דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי משום דאנן בעינן שיקנה לה מה"ת ודברי שכ"מ הוי מדרבנן ועי"ש עוד דתמה ע"ד המרדכי הא מתנות שכ"מ אינו קונה אלא לאח"מ ועוד דהרי אשכחן בגט דמגורשת ע"י ד"א שלה אע"ג דד"א א"ק אלא מדרבנן. והנה בדברי מרדכי יקשה עוד דהא בפרק התקבל כתב המרדכי דהך דלא ליקנא לולבא לינוק' אייריי קודם שהגיע לעונת הפעוטות דבהגיע מתנתו מתנה הרי דסובר דקנין דרבנן מהני לצאת אף מדאורייתא:

ולכאורה מדברי ריי"ר ומרדכי אינו ראיה לדינו של המח"א למ"ש הנו"ב מהד"ת חאה"ע (סי' נ"ד) דשם הקנין המעות והקידושין באים כאחד בזה סובר ר"י כיון שהאשה אינה קונה המעות הללו רק מדרבנן לכך אינה מתקדשת ג"כ רק מדרבנן שהרי הקידושין חלים רק ע"י קנין הזה אבל בדבר שכבר קנאו ה"ה שלו ויכול לקדש אפילו קדושי תורה אף לדעת ריי"ר וא"כ א"ש גם דברי המרדכי דע"כ צ"ל דדעת הר"מ דמתנות שכ"מ קונה לאח"מ למפרע וכמו שכתבו תוס' ורא"ש סוף פ"א דגיטין וטוח"מ (סי' ר"נ) ועיי"ש בקצוה"ח וכן ע"כ צ"ל בדעת ר"ח מובא ברשב"א ר"פ הזורק שם ורשב"א לשיטתו תמה

עליו דהוא סובר דא"ק למפרע אולם הר"ח והר"מ סברו דקונה למפרע ולכך היתי' יכולה להתגרש ע"י קנין זה אם לא כיון דמתנות שכ"מ ל"ה רק מדרבנן ול"מ לדאורייתא כיון דע"כ אתה צריך לומר דחל למפרע וביחד יחול הגירושין ע"י החצר דאל"כ הוי כטלי גיטך מעג"ק וביחד חל כמ"ש תוס' שם כיון שבא מרשות הבעל לרשותה הוי כאלו נתנו לה וכיון דע"כ מיד שבא הקנין דרבנן פגענו בשל תורה ל"מ להתיר א"א מה"ת. אולם לגבי לולב שפיר סובר המרדכי דבהגיע לעונת פעוטות דחל מקודם שפגענו לענין תורה הקנין מהני אח"כ אף לשל תורה. אולם בקנין ד"א י"ל דקונה קודם לכן הד"א לכך שוב מתגרשת אח"כ אף מה"ת ומה שיש עוד לדקדק שם ע"ד המרדכי פ' התקבל יבואר אי"ה בח"מ:

וכ"כ מיושב עפ"י דרך זה מה דעמד מהרי"ט אלגזי ז"ל בקה"י ע"ד הרשב"א דמדבריו פ' התקבל מבואר דסובר דקנין מפעוטות מהני אף לדאורייתא ובתשובה (סי' תקי"ז) כתב בהגיע לצרור וזורקו יש לו זכיה מה"ת וכנגדן בקטנה מתגרשת בקדושי אביה אעפ"י שהם ד"ת מבואר דסובר דקנין דרבנן ל"מ לגבי דאורייתא דאל"כ י"ל דה"ט דמתגרש' דתקנו לה רבנן יד א"ו כיון דל"מ בזה בגמרא כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ל"א כן וקנין דרבנן ל"מ מד"ת. ולהמתבאר עפ"י חילוקו של הנו"ב אתי שפיר דברי רשב"א דלענין גט פגענו ביחד בפ"א בזכיתה ולענין דאורייתא משא"כ לגבי לולב דקונה מקודם לכן ע"י קנין דרבנן מהני לענין דאורייתא. וכ"כ יש ליישב עפ"י דרך זה דברי הרשב"א בחידושי גיטין שם דעמד ע"ד האחרונים ובשעה"מ דמתחלה כ' דמהא דאמר הא לכם מעות ופדו בהן מע"ש זה דמשמע דקטן זוכה מה"ת דאל"כ אין פודין אלא משל אב. וע"כ אף דעכ"פ מדרבנן זוכה מ"מ כיון דמה"ת אינו שלו א"י לפדות ואח"כ כתב דמה דלא לקני לולבא כו' דמיירי קודם שהגיע לפעוטו' הרי דסובר דזכיה מדרבנן מהני אף לענין דאורייתא ועימ"ש בזה אאמ"ו ז"ל בחידושיו שבסוף ספר דברי משפט (סי' ר"ב) ומ"ש בד"מ (סי' רל"ה) ובמ"ש אני בעניי בהגהותי בד"ח דיני קידושין (סי' ח') בזה. ולמ"ש א"ש דרשב"א סובר אם קונה הדבר לכל ענייניו קודם שבאנו לדון על צורך דבר שהוא מה"ת מהני לכ"ד אח"כ משא"כ אם באו יחד מיד ענין של תורה ל"מ לזה קנין דרבנן ושם באומר הא לכם מעות מבואר בירושלמי (פ"ד) ממע"ש מה אנן קיימינן אי בשאמר צא ופדה לי שלוחו הוא צא ופדה לך שלו הן אלא כי אנן קיימינן כשאמר צא ופדה לי משלך א"כ נותן להן המעות כדי שיפדו בעדו ובא ביחד הענין הפדיה והזכיה ואף דע"כ דמקנה להן המעות ממש שיהיה שלהן מ"מ כיון דמיד אמר שיעשו בזה פדיות המעשר הוי כבא ביחד ענין של תורה ול"מ קנין דרבנן משא"כ לגבי לולב דקונה מקודם לכ"ד

מהני לדבר תורה. עכ"פ בנידון המח"א כשקונה האתרוג במשיכה א"ש להנך פוסקים אף לדעת רבינו ירוחם ורמב"ן ומרדכי:

אך גוף דברי הנו"ב צריכים תבלין לדבר להבין בטוב טעם. וגם עכ"פ לדברי הרמב"ם נאמר דל"מ קנין דרבנן אף בבא טרם שבאנו לידי ענין תורה. אולם כנראה בקנין משיכה וכדומ' גם הרמב"ם מוד' דמהני אף מה"ת דהא לדעת תוס' ורוב ראשונים גם ר' יוחנן דסובר דבר תורה מעות קונות מ"מ מודה דלגבי מתנה הוי משיכה קנין וכ"כ היכא דל"ש קנין מעות. וע"כ פלוגתת ר"י ור"ל הוא בזה דר"ל סובר אף דהמוכר קבל מעותיו ומקנה ללוקח מ"מ אין הלוקח סומך דעתו כ"ז שלא הוציא מידו או גם המוכר אינו גומר ומקנה כ"ז שלא נעשה דבר בגוף המקח ובמשך ובא לידו המוכר גומר ומקנה והלוקח לקנות וממילא נגמר ונתחייב בדמי המקח ור"י סובר להיפך כ"ז שלא קבל המוכר תמורת המקח אינו גומר ומקנה לכך ל"מ משיכה רק גמר קנין הוא כשקבל תמורת המקח ובהפקר משיכה הוי קנין המועיל וכן במתנה גומר ומקנה דהוי כאלו קבל התמורה ועיין קצוה"ח (סי' ר"ד) היכא דמגבהו בחובו נקנה מה"ת במשיכה והטעם כיון דלא חסר נתינת מעות גומר ומקנה ואז הוי משיכה בעצם קנין המועיל ולפי"ז אחר שתקנו חז"ל דעקרו לקנין כסף והעמידו דמשיכה יהיה קונה והדין הוא ע"י תקנתא דרבנן דאין אחד מהם יכול לחזור ומוציאין בדיינים מהני ממילא קנין משיכה מה"ת דהא באמת משיכה היא קנין חשוב מה"ת לקנות הדבר רק החסרון הוא לדעת ר"י דהתורה ירדה לסוף דעתו של אדם דאינו גומר ומקנה טרם שמקבל דמי המקח וכיון דחז"ל אמרו ותקנו שבזה יגמור ומקנה ממילא גומר ומקנה ונקנה אף מה"ת כיון דליכא רעותא בקנין דלוקח ואם קדש בו הלוקח מקודשת מה"ת וא"ד למקדש במע"פ דאחרים דשם לא יש מעשה קנין המועיל דהחסרון הוא בגוף הקנין לכן סובר הר"י דל"מ מה"ת. וא"ד נמי למ"ש תוס' ב"ק (דף ע"ט) ד"ה תקנו דכתבו דר"א דסובר המשאיל קרדום של הקדש לחבירו דמעל וחבירו מותר לבקע בו לכתחלה דסובר דקונה מה"ת דאל"כ הוי חומרא דאתי לידי קולא דשם עצם הקנין של שאלה כיון דאינו קונה גוף הדבר רק לפירות להשתמש בו ל"ה קנין מה"ת וכמ"ש הריטב"א קידושין (דף מ"ז) לכך אם ל"ה רק קנין דרבנן ל"ה מהני לקולא משא"כ בקונה הדבר במשיכה אחרי דתקנו חז"ל הוי שפיר קנין המועיל אף מה"ת:

ולפי"ז לא א"ש דינו של המח"א אף לדעת רמב"ם דלגבי פעוטות החסרון הוא בגוף המקנה דאין לו דעת מה"ת להקנות לכך אף דזכה מקודם מכח תקנתא דרבנן ל"ה רק כח חז"ל ול"מ מה שגומר ומקנה וא"י בו מה"ת. ועיין ש"ך ח"מ (סי' ר' סק"ה) שכתב להסוברים דגם במכר קונה ע"י ד"א הא דהצריכו למשיכה בסימטא משום דע"י משיכה

הוי קנין מה"ת וע"י ד"א אינו אלא קנין דרבנן וכבר תמהו עליו האחרוני' הא לדידן במכר משיכה ל"ה רק קנין דרבנן דד"ת מעות קונות ודוחק לומר דיהיה כוונתו רק על מתנה ולמ"ש א"ש כיון דמשיכה בעצם הוי קנין המועיל אחר תקנתן של חז"ל קונה מדאוריית' משא"כ קנין ד"א ל"ה בשום מקום קנין המועיל מה"ת:

אולם כ"ז לשיטות תוס' דמשיכה הוי קנין המועיל עכ"פ במתנה מה"ת אבל לדעת רמב"ן בש"מ ב"מ (דף מ"ח) וריטב"א בש"מ (דף צ"ט) דסברי לדעת ר' יוחנן משיכה ל"ה קנין אף במתנה רק ע"י ידו וחצרו או אגב א"כ ליתא לסברא הנ"ל ועיין מ"ש אאמ"ו ז"ל בספרו ד"ח דיני מכר (סי' י"ז) להעמיד כמו כן דעת רמב"ם בזה. מ"מ יש מקום לומר בזה ולחלק בין קניני דרבנן להקנאות קטן דגדול כיון דעכ"פ חייב לשמוע מה"ת לכל אשר יצוו עליו החכמים לכן גומר ומקנה וחז"ל יכולין לעשות שאינו זוכה כזוכה לכך קנין משיכה מהני אף מה"ת דגומר ומקנ' משא"כ בפעוטות דמה"ת אין להם דעת להקנות לכן אף דתקנו שיהיה מתנתן קיימת מ"מ ל"ה רק תקנה מדרבנן ואין לזה כח דאורייתא דקטן לאו בר קבולי תקנות דרבנן הוא כמ"ש רש"י נדה (דמ"ו ע"ב) א"כ נשאר לו להקטן כח בממונו מה"ת לכך ל"ה לגבי לולב לכם מה"ת. ובפרט למאן דיליף מס' גיטין (דף ל"ז) דהפקר ב"ד הפקר מדכתיב וכל אשר לא יבא בעצת כו' ושם ל"נ רק לגדולים ולא לקטנים א"כ נגד ממונם של קטנים אתינן עלה רק מתקנתן של רבנן ולא מכח הפקר ב"ד. ולפי"ז י"ל דזה נמי דעת הש"ע אף דבאה"ע הלכות קידושין הכריע דלא כדעת ר' ירוחם וסובר דמהני הקידושין ע"י מעמד שלשתן אף מה"ת מ"מ זה דוקא בגדול דחייב לשמוע לדברי חכמים וכיון דעשו קנין למע"פ ע"י מעמד שלשתן הוי כסף אף מה"ת דגומר ומקנה והיא זכתה. ובכ"ז לגבי לולב פוסק כדעת רמב"ם דל"מ קנין מפעוטות ללכם מה"ת כיון דלגבי קטן ליכא כח תקנתם רק מדרבנן וכמ"ש ומיושב קושית הברכי יוסף. ולפי"ז אם קונה א' מד' מינים מקטן ל"מ לצאת בו מה"ת:

וראיתי בספר קהלת יעקב ממאור עינינו בעל חות דעת הלכות קידושין (סי' כ"ח) האריך שם לבאר דקנין דרבנן מהני אף לד"ת מטעם הפקר ב"ד ובדברי רמב"ם כ' דאף בהגיע לפעוטות ל"מ התנאי כיון דאינו בן קנין מה"ת חשיב כתנאי שאי אפשר לקיים בסופו והמעשה קיים והקטן כשהחזיר סובר דמחוייב להחזיר מן הדין וא"כ מה שהחזיר הוי מחילה בטעות ומחילה בטעו' אף בגדול לאו כלום הוא ודבריו נפלאים לעין הרואה בשלמא בלא הגיע לפעוטות אי אפשר להתקיים בשום אופן שיזכה בו בהחזרה אבל בהגיע דמתנתו ברצונו מהני שפיר יכול להתנות שיתרצה להקנות לו וזה אינו כמפליג בדברים וממילא כשמתרצה יכול לזכות בו מטעם הפקר ב"ד כיון דלדבריו אף אם קונה

מן הקטן מהני מה"ת מטעם הפקר ב"ד למה יגרע אם מתנה עמו על כך ומה"ת לנו לומר דהיה כוונת התנאי על דבר שאי אפשר להתקיים שיקנה לו מה"ת ולא שיזכה ע"י רצונו מכח הפקר ב"ד ואמאי אמר הרמב"ם אין נותנין אותו לקטן שקונה ואינו מקנה מה"ת ונמצא שאם החזירו א"ח הא יכול להתנות על רצונו להקנות במה שיש בכחו לעשות מדרבנן ואף בסתם על מלה"ח התנאי הוא על מה שיכול להתקיים היינו הקנאתו שתקנו לו חז"ל ואין זה כמפליג בדברים ומה זה מחילה בטעות הא ברצונו אם מקנה לו מהני מדרבנן וע"ז היה התנאי ואח"כ הוי כקונה מן הקטן ושוב הוי שלו מה"ת לדעתו מטעם הפקר ב"ד. ובאמת יש קצת לומר דאף דחכמים תקנו דפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר ומתנתן מתנה מ"מ לקבל מתנ' עמלה"ח ושיחזור ויקנה בהחזרה בהקנאה לקיים התנאי לזה קצרה דעתו של קטן וקסבר שרק קנין לזמן יש לו בהאתרוג ואח"כ ממילא הוא של הנותן והנותן כשמקנה לו ע"ד להחזיר ע"כ דמקנה לו לחלוטין לעולמות ושיקיים התנאי בהקנאה בהחזרה והוי שוב כמו תנאי שאי אפשר להתקיי' בסופו דלא יש לו דעת לזה לזכות בדבר לצמיתות על שעה חדא ושיחזירהו בהקנאה לבעליו ודומה לו שממילא חוזר לבעליו והתנאי בטל ומעשה קיים וע"ד שחקרו בש"ס גיטין (פ"ב) אם אשה ידעה לאקנויה. וי"ל דרמב"ם וסייעתו סוברים דקטן בכה"ג לא ידע לאקנויה ולכך אין חזרתו חזרה כן י"ל ע"ד שכ' בס' קה"י ועיין ספר המכריע (סי' נ"ד) שכ' אקנויי לא מקני וז"ל ואפילו למ"ד מתנתו מתנה דוקא במידי דממונ' משום דאחריני ליתבו ליה אבל בנתינה כזו לא עכ"ל. אולם למ"ש א"ש ביותר דאף בקונה מקטן הואיל דליתא בר הקנא' בשום אופן מה"ת ל"מ לענין דאוריית' דלגב' ל"ש אף הפקר ב"ד וכמ"ש:

ט

אך יקשה עד"ז הא הרמב"ם הלכות עבדים (פ"ז) כ' מי שחציו עבד וחציו ב"ח שעמד רבו והקנה חציו לבנו הקטן כדי שלא יכופו אותו ב"ד לשחררו מעמידין ב"ד לקטן אפטרופוס וכותב לו אפטרופוס ג"ש וכותב לו ש"ח בחצי דמיו ואם יצטרך הקטן בעבד כו' מפליגין אותו במעות והוא מש"ס גיטין (דף מ') ודלא כפירש"י שם דהקטן משחררו רק כתוספ' ורוב הראשונים דהאפטרופוס משחררו ומבואר בדבריהם דמטעם הפקר ב"ד אוקמי ביד אפטרופוס ויקשה דלדבריו דלגבי קטן לא אמרינן הפקר ב"ד כיון דל"ש לגבי' שום קנין מה"ת וגם אינו מצוה לשמוע בתקנתם של חז"ל ולכך אין להקנאתו כחו של תורה וא"כ אמאי מהני השחרור של אפטרופוס להתירו בב"ח אף דהקטן היה זוכה מה"ת ע"י ד"א מקנה דמהני לדעתו מה"ת כמבואר מדבריו (פכ"ט) ממכירה ובמ"מ שם וכמו שביאר הדברים באורך בס' קצוה"ח (סי' רל"ה) דהוא מטעם זכיה דהנותן שהוא

גדול זוכה לו ואף דבעלמא אין אדם זוכה בשלו לאחרים מ"מ כיון שהקטן עושה מעשה הקנין והגיע לידי מדתו צרור וזורקו אגוז ונוטלו הוי מעשיו של קנין מעשה מעליתא ומהני כוונתו ודעתו של המקנה מטעם זכיה והוכיח כן מדברי רשב"א (רפ"ב) דקידושין דמקשה שם ע"ד תוס' דזכיה מטעם שליחות ואין שליחות לקטן ול"מ מה"ת רק מדרבנן מהך עובדא דחציו עבד דאקני לבנו קטן היה להו לכוף להאב לשחררו דהא שלו הוא אכתי מד"ת דזכיית הקטן אינו אלא מדרבנן ואתי דאוריית' ומפיק דרבנן ומאי ק"ל הא שם היה הקנאתו ע"י ד"א מקנה ול"צ לשליחותו וזכייתו א"ו דדא"מ הוא ג"כ מה"ת מצד זכיה. אולם ברשב"א קידושין (דף י"ט) מבואר הא דמהני זכיה לעצמו לאו מטעם זכיה דהמקנה הוא רק שלזכות לעצמו נותן דעתו ומתכוין לזכות עי"ש והא דקשיא ליה (פ"ב) דקידושין י"ל אולי סובר הרשב"א דשם ע"כ איירי בזוכה לו ע"י אחר למ"ש רשב"א גיטין (דף ס"ה) דלית ליה לקטן זכיה בד"א מקנה רק במה שהוא בידו ותחת רשותו ובעבד חציו ב"ח ל"ש כ"כ שהוא תחת רשותו לכך סובר הרשב"א דשם איירי בזוכה לו ע"י אחר והוכיח מזה דזכיה ע"י אחר מהני מה"ת. עוד י"ל למ"ש הנ"י דאב א"י להקנות לבנו קטן דאין לו יד לזכות לעצמו כשבנו סמוך על שולחנו ועיין במח"א הלכות זכיה ומתנה (סי' ב') שהביא שכן דעת פסקי תוס' פ"א דערכין והמעיין היטב יראה דלא משמע כן דעת פסקי תוס' ויש שם ט"ס ע"כ ומ"מ דעת הנ"י דא"י להקנות לבנו קטן ודלא כרש"י בהא דלא לקני לולב לינוקא ועיין במג"ש כתובות (דף מ"ז) ובדברי אמו"ז ז"ל בס' דברי משפט (סי' קכ"א ס"ק א') ולדעה זאת צריך לומר דאיקני ע"י אחר ואולי מצד זה הוכרח הרשב"א לומר דאקני להעבד ע"י אחר:

ברם י"ל דאם איירי בחציו עבד בזיכה לו ע"י אחר יש לדון דכיון דכבר היה חצי משוחרר ותקנות חז"ל לשחררו א"כ עבירה הוא מה שעשה לזכותו לבנו קטן ואף דל"ש לומר אשלד"ע אף דודאי כמו בשליח לדבר עבירה דהמעשה בטל כ"כ בזכיה אף אם אינו מטעם שליחות מ"מ ל"מ זכייתו היכא דהוא דבר עבירה כמו שכתבתי בזה במ"א וה"נ עבירה הוא לסבב שלא יתקיים תקנתן דרבנן לשחררו ע"י שמזכהו להקטן ומ"מ לא גרע מכל שליחות היכא דאין העבירה להמשלח רק לשליח דכבר כתבו האחרונים בנו"ב תנינא ובקצוה"ח (סי' ק"ה) דל"ש בזה לומר אין שלד"ע וה"נ אין העבירה על הקטן ואף דיש עוד לגמגם בזה למ"ש תוס' ב"מ (דף ע"א) דבעי שליחות של בעל הממון. א"כ ה"נ בזיכה לו ע"י אחר בעי שליחות של בעל הממון היינו אביו של הקטן אדון העבד וי"ל דבזיכ' ע"י אחר נתבטל השליחות. ובלא"ה יש מקום לדון ולומר דל"מ הזכיה במקום שחב לאחרים דלאו כל כמיניה לחוב להעבד ע"י זכיה הזאת שלא יהיה משוחרר עד

שיתגדל הקטן ועוד יש לדון בזה וליישב דברי רשב"א הנז' ואכ"מ. עכ"פ לדעת הרמב"ם מהני זכייתו של הקטן מה"ת בד"א מקנה וכיצד יהיה משוחרר ומותר בב"ח ע"י שיחרורו של האפטרופס ודוחק לומר דדעת הרמב"ם דאפטרופוס מהני מעשיו מה"ת וכמו שמסתפקו בזה הרמב"ן ורשב"א גיטין (דף נ"ב):

ונראה דהא תוס' גיטין (דף מ"ב ע"א) כתבו וקצת תימא כיון דלפי משנה אחרונה מעשי ידיו שלו מה הרויח ההוא גברא דאקני לבנו קטן והא מכי משחררי חבריה לפלגיה מיד זכה העבד בעצמו והו"ל מעוכב גט שיחרור ואין יכול להקנות לבנו אלא מה שיש לעצמו בו אבל טפי לא וכתבו ושמא הקנה לבנו קודם ששיחררו חבירו לפי שהיה יודע שחבירו היה רוצה לשחרר חלקו. ולכאורה יש להבין בדברי תוס' למה הקשו מה הרויח ולמה לא הקשו דהא כיון דיש לו בו רק איסור גרידא לאו בר קנין הוא וכבר הביאו משם תשובת פני משה דאע"ג דלא קיי"ל כאמימר דאמר המפקיר עבדו ומת אותו עבד אין לו תקנה דאיסור' לבריה לא מורית רק דיורשים יורשין זכותו לשחררו הוא דוקא ירושה דממילא חל אבל להקנות ל"מ הקנין דאיסורא דא"ב ממש א"כ היה להו לתוס' להקשות בחזקה ביותר דל"מ כלל הקנין ומצאתי בס' קה"י ממהרי"ט אלגאזי דעמד ע"ז. אולם לא קשה דאינו דומה למפקיר עבדו שם לית לי' בו שום קנין ממון רק קנין איסור שיכתוב לו ג"ש לכך לא חל ע"ז קנין דהוי כדבר שא"ב ממש אבל בחציו עבד אף דכייפינן ליה לשחררו מ"מ הא צריך העבד לכתוב לו ש"ח על דמיו ממילא חל שם קנין כיון דצריך לשלם בעד קנין איסור דמי חצי עבד בר מכירה הוא ועיין תוס' גיטין שם ד"ה בעבד ובחכ"ש ומהרש"א ומהר"מ לובלין שם לכך לא הקשו תוס' רק דמה הרויח. ועיין ש"ך יו"ד (סי' רס"ז ס"ק ע"ט) שכתב אם כבר שיחררו מתחלה הראשון אין הקנאה מועיל אח"כ כלום דהא מע"י לעצמו משמע קצת דדעתו דל"מ כלל הקנאתו ואולי סובר דאף שיש לו עליו חיוב ממון מ"מ ל"ה רק כמו קנין החיצון והוי כמו שטר ולא נקנה בהקנאות העבד כיון דא"ל בו רק תביעת ממון מבחוץ וכן משמע מדברי טוש"ע שם דכתבו הדין הזה בהקנאהו להקטן אם קדם להקנות קודם ששיחררו שותפו משמע הא אם כבר שיחררו שותפו קודם שהקנאהו לא צרכינן עוד לתקנה שישחררו האפטרופס דל"מ כלל הקנאתו ולא זכה כלל הקטן. אולם בדברי הרמב"ם מבואר דכתב הדין באם הקנאהו להקטן אחר ששיחררו שותפו החצי וע"כ צריך לומר אף דלא הרויח כלום דכבר זכה העבד במע"י מ"מ עשה כן כדי שלא יכיפוהו הב"ד לשחררו ויהיה עדיין קאי באיסורא ולפי"ז י"ל דלכך אמר רב יוסף כאשר עשה כן יעשה לו היינו כיון דרמיא כבר עליו החיוב לקיים תקנתן של חכמים לשחררו מה מכר ראשון לשני כל זכות שהיה לו בו

ולא יותר וכיון דהאב היה חייב לשחררו לא זכה בו הקטן יותר ממה שהי' לכך מוקמינן לי' אפטרופוס ויש בכה"ג כח מה"ת להפקיע ממונו של הקטן כיון דלא זכה בו יותר ממה שהיה להאב המקנה ובכה"ג אף לנכסי קטן יש כח לחכמים להפקיע ולהעמיד ברשותו של האפטרופוס לשחררו משא"כ בכל קנינים של הקטן שהוא שלו ממש ל"ש לומר לגבי' דהפקר ב"ד מהני מה"ת. ובזה א"ש נמי דברי חידושי רשב"א מס' קידושין הנז' דהיו למכפייהו להאב לכתוב ג"ש דדידיה הוא ד"ת ואתי דאורייתא ומפיק דרבנן ולכאורה הא דעת רשב"א בש"מ ב"מ (דף ע"א) דכל קנינין של דרבנן הן ע"י הפקר ב"ד וכבר הרגיש בזה בספר דברי אמת קונטרס ז' (דף ס"ט) גם הא עכ"פ מדרבנן קנה הקטן וצריך ג"ש להפקיע הקנין דרבנן ולמ"ש י"ל כיון דכבר היה חל על האב חובות שיחרור אם לא היה קנינו של הקטן מה"ת ל"ה מהני קנינו ע"י הפקר ב"ד דבכה"ג לא הפקירו הב"ד לזכות להקטן של"ה בידם לכופו לשחרר. ואף למ"ש בש"ע דאף אם הקנה להקטן קודם ששיחררו מ"מ כיון דידע דשותפו רוצה לשחררו ובשביל זה הקנהו להקטן מ"ה שייך לומר מה מכר ראשון לשני כל זכות וכיון דיודע שרוצה לשחררו יש כח ביד הב"ד להפקיר ממונו של הקטן ולהעמידו ברשות האפטרופוס כדי לשחררו ואם לא זיכהו להקטן בשביל שידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו רק בלי ערמה רוצה להקנות החצי להקטן כנראה בזה לא עשו חז"ל תקנה לשחררו ע"י אפטרופוס וה"ט דבקטן ל"ש לומר הפקר ב"ד. ודעת ראב"ד בהשגות שם דהקטן ישחרר וכמ"ש רש"י וכבר תמה תוס' גיטין שם וע"כ דסברי דכיון מדרבנן ממכרן ממכר מצד הפקר ב"ד מהני שם כיון דעשה שלא כהוגן ול"ז בו יותר ממה שהיה בו נחביו בכה"ג מהני להפקיר אף של קטן מה"ת. וראיתי בס' המכרי' (סנ"ד) דדעתו דאף ע"י דא"מ אין הקטן קונה רק מדרבנן ומדאורייתא נשאר העבד ביד אביו של קטן וכפו לו לשחררו רק בשביל שזכה הקטן עכ"פ מדרבנן שיחררו הקטן ולא משמע כן בש"ס דהיה צריך להשתחרר מאביו ומהקטן או האפטרופס ומ"מ מבואר בדבריו דלא כד' הרשב"א דאם אין להקטן רק זכיה מדרבנן סגי בשיחרורו של אב דאתי דאורייתא ומפיק דרבנן דאף קנינו של דרבנן צריך להפקיע בשיחרורו וכבר כתבתי למעלה די"ל דדעת הרשב"א הואיל דעשה שלא כהוגן ל"מ קנינו ועיין רמ"א (סי' רל"ה) דבפעוטות אם עשו איסור בקנינם לא תקנו חז"ל שיועיל קנינם ועי"ש בנתיבות כ"כ י"ל קצת אם דא"מ ל"ה רק מדרבנן קנין לא תקנו במקום איסור ועוד יש לדבר בזה אי"ה במקומו:

וראיתי בפ"מ בא"א שכתב בבן י"ג שנים ולא ידעינן אם הביא ב' שערות דספק תורה לחומרא ולדעת הש"ע בסתם קנה מן התורה בדא"מ ואקנויה לא מקנה מה"ת רק

מדרבנן וא"י ביו"ט א' עכ"ל וכוונתו דעכ"פ זה חייב לצאת מה"ת בשלו וא"י להקנות לו בעמלה"ח דדלמא חזרתו אינו חזרה מה"ת דעדיין קטן הוא. ולכאורה למ"ש בדו"פ ח'מ (סי' רל"ה) בדעת רמב"ם דאחר יב"ש כשיודע בטיב מו"מ כיון שהגיע לעונת נדרים והקדישן הקדש מה"ת והמועיל לוקה מהני מכירתו מה"ת עי"ש ובמ"ש אאמ"ו ז"ל בד"ח דיני מכירה (סי' מ"ג) ליחס סברא זאת בשיטת רש"י ג"כ א"כ י"ל באתרוג יוצא ממ"נ אם מקנה בהחזרה לדעת רמב"ם דסובר דקנין דרבנן ל"מ שיצא בו מה"ת הא הוא סובר דבהגיע ליב"ש וי"א מהני מתנתו מה"ת כ"ש בן י"ג ולא בדקו אחריו דודאי מתנתו מה"ת ולדעת שאר פוסקים דמה"ת ל"מ מכירתו ומתנתו עד שיהיה גדול ממש בן י"ג וי"א ויש לו ב"ש הא הם סוברים קנין דרבנן מהני לצאת בו מה"ת ושפיר יכול להקנות לו על תנאי החזרה. ובלא"ה י"ל כיון דעכ"פ כשנתנו לו על תנאי שיחזור וחוזר ומקנה לו שוב הוי שלו אף מה"ת אף דלדעת רמב"ם ל"א לגבי קטן הפקר ב"ד מ"מ כיון שזה רמיא עליו ככל חיובו של גדול דמה"ת מוקמינן על החזקה דמסתמא הביא ב"ש רק מדרבנן לא סמכינן על חזקה דרבא בזה י"ל לכ"ע דמהני הקנאתו אף מה"ת ומטעם הפקר ב"ד. ואף בלא טעמא דהפקר ב"ד י"ל אף מה"ת אם הוא מוחזק בו הוי כשלו ממש וכמ"ש לעיל די"ל אף אם מהני תפיס' מ"מ כשהו' בידו הוא שלו לענין לכם:

ו

עוד כתב שם המח"א לשיטתו דדן בקונה אתרוג בלא מעות דא"ק רק מדרבנן וא"י בו מה"ת דלענין קידושין אם מקדש בחפץ שקונה במשיכה מהני מה"ת דאיכא שינוי רשות כשנתן להאשה להתקדש בו ויש לגמגם בזה היכא מצינו שש"ר יהיה קנין מה"ת ואף דמצינו בגזל דש"ר קונה אחר יאוש בעלים הטעם אף דיאוש א"ק לגבי גזלן הואיל דבא לידו באיסורא וחייב בהשבה לכך כשהקנה לאחר קונה ואף לדעת רמב"ם דשינוי רשות ואח"כ יאוש ג"כ קונה היינו כיון דהוא לא גזל מהני היאוש דלאח"כ אבל בלא יאוש ש"ר ל"ה קנין כלל דכל היכא דאיתא דשל בעלים הוא ואם נאמר דע"י קנין דרבנן ל"ה שלו מה"ת מה תוסיף תת כח מה שבא ליד אחר מכחו של הראשון מה מכר ראשון לשני כל זכות שהיה לו בו ולא יותר ואי כיון דתקנו רבנן שיהיה קונה בקנין זה וא"י לחזור ממיל' מיאשי הבעלים המוכר ממה שמכר א"כ אף הזוכה הראשון קונה מדאורייתא ע"י יאוש וכמו שכבר כתבתי בזה בהגהותי בד"ח דיני קידושין שם ודוחק לומר כיון דקונה מדרבנן ל"ש לומר שיקנה ע"י יאוש כיון דכבר נפיק מרשותו ע"י הקנין דרבנן ל"מ היאוש דבעלים משא"כ האחר שבא מכחו זה דוחק דלמה לא יזכה אף הראשון מה"ת

בכח היאוש שבא תיכף ומיד כשמושך ובהתירא אתי לידו. וביתר דברי המח"א שם יש עוד אריכת דברים ויבואר אי"ה בחח"מ דיני מו"מ אכ"מ:

והנה עכ"פ מבואר מדברי מח"א דעכ"פ מדרבנן קונה ד' מיני' במשיכ' אף דנ"ח המעות ולכאורה יש להעיר להמבואר ברמ"א ח"מ (סי' קצ"ט) במקום דקונה לדבר מצוה כמו יין קידוש וכדומה העמידו דבריהם על דין תורה כמו בשוחט בד' פרקים ומה"ט נראה בקונה אתרוג למצוה דג"כ קונה בכסף דהוא לדבר מצוה וכ"כ בפשיטות רבע"א ז"ל בגליון או"ח (סי' תרמ"ט) ועיין בספר מוצל מאש (ח"ב סי' מ"ב) ובס' ערך השלחן או"ח (סי' שס"ט). ובמקום דמעות קונה משמע מדברי רמב"ם הלכות מכירה (פ"ג ה"ז) דאינו קונה משיכה דכתב באם ביתו של הלוקח מושכר ביד המוכר לא תקנו לו חכמים משיכה כו' משמע דבכה"ג דל"ש לומר נשרף חיטך אוקמי על ד"ת שכסף יהיה קונה ולא תקנו חכמי' משיכ' וכן מבואר להדיא בס' החינוך פ' בהר (סי' של"ו) שבצד זה לא יקנה במשיכה אלא בכסף כד"ת א"כ בקונה למצוה נימא ג"כ דלא תקנו משיכ' אלא בכסף כד"ת:

אך לקושטא לא נראה כן מלבד דמוכח מדברי טור וש"ע דגם משיכה קונה דהא בח"מ (סי' קצ"ח) מבואר בש"ע דשכירות מטלטלין י"א דנקנה בכסף ושם (סי' ש"ז) מביא דברי הטור דהמשכיר יכול לחזור עד שימשוך ומשמע אם משיך ואח"כ תפיס המשכיר ממנו מוציאין מידו דא"י לחזור עוד ואמאי הא יכול לומר דלמא מעות קונות בשכירות ולא תקנו משיכה א"ו דמ"מ משיכה ג"כ הוי קנין וכ"כ בפשיטות הנתיבות (סי' קצ"ו) דאף במקום דל"ש הטעם דנשרפו חיטך מ"מ לא עקרו רבנן קנין משיכה ול"פ רבנן ע"ש ויבואר אי"ה בארוכה בח"מ בלא"ה יש לחלק מהא דביתו של לוקח מושכר למוכר דבזה יש לחלק בכל אנפי שקונה במעות ל"ש נשרפו חיטך ואוקמי על ד"ת דמעות קונות וא"ק במשיכה משא"כ בקונה לדבר מצוה דשייך בקנין זה תיקון משיכה אם קונה לדברים אחרים ויכול המוכר לחזור רק השתא איזדמן שקונה לדבר מצוה לא עקרו קנין משיכה ג"כ כיון דיש אופן בקנין מטלטלין אילו דיכול לומר נשרף חיטך לא פלוג חכמים לומר דבקונה למצוה לא יקנה במשיכה וז"פ. ובלא"ה הא דעת רמב"ן דמשיכה ל"ה כלל קנין מה"ת אף במתנה רק אם הוא בידו או בחצירו ועיין מה שהקשה הקצוה"ח (סי' קצ"ח) ע"ז ומ"ש אמ"ו ז"ל בד"ח דיני מכירה (סי' י') לישב דברי הרמב"ן ע"נ והמח"א כ' לדון לענין אתרוג דלדעת רמב"ן במה יקנה מה"ת וכבר כ' בנו ז"ל בהשמטות דבבא לידו ורשותו ממש קונה מה"ת עי"ש ואף מה שאינו נתפס תוך היד ג"כ יש לדון ולהוכיח

דקונה מה"ת מצד רשות ודלא כמ"ש הנתיבות (סי' רס"ח) ויבואר אי"ה בכ"ז בחח"מ אכ"מ:

יא

כתב רבינו ירוחם וז"ל אין מקנין לתינוק בסוכות לולב לצאת בו ואפי' נתן לו במעמ"לה תנאו בטל דקטן לאו בר תנאה הוא והמתנה קיימת שיש לקטן זכיה עכ"ל ולכאורה מ"ש דקטן לאו בר תנאה הוא משמע קצת דלא אתי עלה מטעם שכתב הר"ן והריטב"א דכל תנאי שאי אפשר להתקיים בסופו והתנה עליו בתחלה תנאו בטל ואולי כונתו למ"ש בס' אבני מלואים אה"ע (סי' ל"ח ס"ק כ"ב) לדון למ"ש ברשב"א קידושין (דף כ"ג) משם ראב"ד בטעם הדבר בנותן מתנ' לעבד בעל מנת שאין לרבו רשות בו דכי אומר לו ע"מ לאו כלום קאמר משום דיד עבד כיד רבו לזכות לו לאדון אמרינן אבל לא לחוב לו הלכך ס"ל לר"מ כיון דאמר לי' קני קני עבד וקני רבו דכשנתנו לעבד כאילו נתנו לרבו ממש וכשהתנה עם העבד כאילו התנה עם אחר ואין זה כשאר תנאים דעלמ' דמתנה עם מקבל המתנה בעצמו. ודן ע"פ זה הספר הנ"ל דהיכ' דנותן זיכה למתנה לאחד ע"י אדם אחר והתנה עמו תנאי ל"מ כיון דהנותן אינו מקבל רק לזכות הו"ל כאילו התנה עם אחר וממילא במזכה לקטן ע"י דא"מ דאינו אלא משום זכיה א"כ מה שהתנה עם הקטן אינו אלא כהתנה עם אחר דקטן בפניו כלא בפניו דמי עכ"ד ולפ"ז ל"מ שום תנאי בזיכה לקטן והדברים מכוונים בלשון רבינו ירוחם דקטן לאו בר תנאה הוא לאו דוק' משום דא"י לחזור ולהקנות רק כל תנאי אף דאפשר לקיימו ל"מ כשמתנה עם קטן. אך כבר הרגשתי ע"ז בהגהותי בס' דברי חיים דיני גיטין) סי' כ"ג) ממס' ב"ב) (דף ע"ז) באומר זכו בשדה זו לפלוני ע"מ שתכתבו לו את השטר חוזר בין בשטר בין בשדה חזינן דיכול להתנור אף התנאי שלא בפניו ואינו דומה לדברי הראב"ד כיון דעכ"פ זכות הוא אם יתקיים התנאי הוי דברי התנאי כאילו התנה בפניו כיון דכל שהוא לזכותו הוי כמו בפניו דזכין לאדם שלא בפניו וגם זה הוי זכותו כיון דא"ר לזכות בלא תנאי ועכ"פ אם יקיים התנאי יזכה בו אנן סהדי שהתרצה ע"ז וא"כ כמו כן בקטן כיון דעכ"פ הוא לזכותו שיזכה כשיתקיים התנאי י"ל דיכול להתנות הגם דיש מקום לחלק מהך דב"ב דשם הוא התנאי עם השליח הזוכ' שיעש' ובידו לקיים מ"מ מצד הסברי נראה דמהני תנאי בזכי' וכ"כ י"ל בקטן למה לא יהני תנאי ואולי ט"ס הוא בהר"י וצריך לומר דקטן לאו בר הקנאה הוא וכונתו ג"כ על דברי הר"ן דהוי תנאי שאי אפשר להתקיים בסופו ועיין מ"ש שם בדיני גיטין לדון בתנאי עם שליח לקבלה ועוד יבואר אי"ה בח' אה"ע דיני גיטין וא"כ י"ל דתנאי אחר שביד הקטן לקיים יכול להתנות:

יב

כתב מהרשד"ם (סכ"א) בא' שמכר אתרוג ליחיד והתנ' המוכר בפירוש עם הלוקח שלא יטלו הציבור בו ועבר על התנאי וברכו הצבור בו וכתב כיון דלא קיים התנאי איגלאי מילתא למפרע דגזל הוא בידו ולא יצא ידי חובתו לא הקונה הראשון ולא האחרים. ולכאורה תליא במחלוקת תוס' ורמב"ן ר"פ המגרש במגרש ע"מ שלא תנשא לפלוני דדעת התוס' דאף כשנשאת לפלוני ל"ה בטול הגט דאין הנשואין חלין אלא כשנשאת אחר מיתת המגרש אז בטיל הגט אבל דעת רמב"ן שם דהתנאי היה על שם נישואין ואם עברה ונשאת לפלוני נתבטל הגט ולדעתו כן נמי י"ל בנידון הרשד"ם אף דלא יצאו הצבור מ"מ גם הלוקח לא יצא בו כיון דעבר על התנאי עכ"פ במה שנתן להציבור לצאת נתבטל המכירה ואף דממילא שוב לא יצאו הציבור מ"מ על דרך קנין לצאת הקפיד. אבל לדעת תוס' דהתנאי היה על נישואין ממש כה"נ י"ל דהתנאי היה רק שלא יצאו בו מצות נטילה הציבור וכיון דל"י ממילא לא נתבטל המכירה ויצא הראשון ועיין מל"מ (פ"ג) מזכיה ובש"ע ח"מ (סי' רמ"א) בטור משם תשובת רא"ש ולכאורה מדברי ש"ע אה"ע (סי' קמ"ג) נראה כדעת רמב"ן ועי"ש בב"ש. ובס' אבני מילואים שם (סי' ט"ז) כתב לחלק בין גט למו"מ עפ"י מ"ש הר"ן פרק המגרש דודאי אי אפשר להתבטל הגט עד שיהא חלין הנשואין והתנאי היה כל שתהיה נשאת לפלוני לא יהיה הגט חל כלל לא להבא ולא למפרע רק בעת נשואי פלוני יהיה הגט חל ול"א בזה כיון דפסקה פסקה משום דלא פסקה לגמרי אלא שיהיה הגט חל בעת נשואי פלוני והתוס' ורמב"ן לא נחתי לסברא הזאת דס"ל דלא אפשר להיות הגט חל ולפסוק אח"כ משא"כ במו"מ מצי לחול התנאי ע"מ שלא תמכרנה לפלוני וכוונתו בשע' שימכרנו יהיה מכירה לשעה בכדי שעי"כ יעבור תנאו ויפקע אח"כ דבממון מהני קנין לשעה וכיון דחל עבר על תנאו ונתבטל המקח הראשון עי"ש ולפי"ז בנידון דמהרשד"ם לא נוכל לומר דכוונתו היה שיחול הנתינה להציבור לשעה דממ"נ אם נאמר דס"ל דקנין לזמן מהני לצאת א"כ לא ירויח המוכר דמ"מ שוב יצאו בו ואם נאמר דקנין לשעה ל"מ רק דרך תנאי ג"כ ל"נ לומר דכוונתו היה שיחול לשעה ושיפקע אח"כ דאם לא יצאו בו למה יתבטל המכירה מן הראשון ואם יצאו בו ע"י שחל הקנין לשעתו זאת עיקר מגמתו של המוכר שלא יצאו בו ומה הרויח אם כן מהראוי לומר לדעת תוס' דלא נתבטל המכירה של הראשון כיון דלא יצאו בו הציבור:

ועיין בדרישה (סי' רמ"א) שכתב בהא דאם אומר ע"מ שתחזיריהו לי דאם הקדיש המקבל אינו קדוש משום דצריך להחזיר דבר הראוי לו כתב דלא חל ההקדש ומותר להשתמש

בו כל ימי השאלה ובס' פה"ב דין מעמלה"ח ענף ה' כתב דמנ"ל הא דהא כל עיקר הטעם דל"מ ההקדש משום דהמתנה בטל למפרע איך נתיר לו להשתמש כיון דהמתנה בטלה ואף דסוף סוף לא יחול ההקדש ויתקיים התנאי ויחזרנו א"כ אם חל המתנה ממילא חל ההקדש ובאמת כדברי הדרישה מבואר להדיא בחידושי רמ"ה ב"ב) דף קל"ז) פי"נ (סי' קצ"ג) לי מידי דחזי ליה קאמר וכיון דלא קיימיה לתנאיה מעיקרא לא הוי מתנה וכיון דל"ה מתנה ל"ה הקדש דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו וכ"ת אדרבא כיון דל"ה הקדש הוי מתנה וכיון דהוי מתנה הוי הקדש לא סלקא דעתא דכיון דעיקר טעמא דהוי הקדש הלכך אע"ג דהוי מתנה ל"ה הקדש דכי יהיב ליה ע"מ דלא מקדיש ליה הוא דיהיב ליה עכ"ל הרי מבואר דאף דהוי מתנה מ"מ ל"מ ההקדש ואולי הרמ"ה סובר כשיטת תוס' וכיון דההקדש אינו מועיל ל"ה ביטול התנאי וכשמחזיר אח"כ להנותן מהני מתנה למפרע ושפיר מותר להשתמש. אולם באמת שם אינו מוכרח ואף אם נאמר דהרמ"ה סובר כשיטת רמב"ן דהתנאי היה שלא תנשא דרך נשואין וכן נמי אם מתנה שלא יתן לפלוני נאמר דכוונתו היה דרך מתנה אף אם לא יועיל נתבטל ממילא הקנין של ראשון מ"מ זה דוקא כשמתנה ע"מ שלא יעשה כך אבל שם במעמלה"ח לא הותנה רק ע"מ שתחזרהו לי בזה ודאי לא עבר על תנאו אם עכ"פ מחזיר לו מידי דחזי ליה ולא נתבטלה המתנה למפרע וכ"כ אאמ"ו ז"ל בד"ח דיני מתנה (סי' ה') עכ"פ לכאורה דינו של רשד"ם אם הראשון יצא תליא במחלוקת הנ"ל:

והנה לעיל דיני פסח (סי' כ"א) הערותי לחלק בין דיני ממונות לדין גירושין לשיטת תוס' הנ"ל דבדיני ממונות כיון שהתנאי נמשך לעולם ואף אחר מיתת הנותן צריך לזהר בהתנאי שלא יתבטל למפרע המכירה או המתנה א"כ הוי שיור ולמה הותנה בדרך תנאי כיון דאי אפשר לעולם שיבטל המעשה א"ו כוונתו היה ע"ד מתנה ואף די"ל דהותנ' ע"ד תנאי שיהיה בידו למחול אח"כ על התנאי ושיתקיים אף שימכור לפלוני דהא תנאי שאינו של ממון א"י למחול לדעת רשב"א עי"ש ולפי"ז בנידון דהרשד"ם דהעלה שם דאם אח"כ פייסו בממון יצאו למפרע הן הקונה הן הציבור דזה ודאי לא קפיד רק על ממון כדי שהציבור יקנו ממנו ואנן סהדי שאם הקהל יתנו לו הרגיל לתת לו ימחול נמצא למפרע יצאו עי"ש וא"כ סובר דתנאי זה היה רק בשביל תועלת ממון מצד אומדנא דמוכח ממילא שוב מניין לומר לנו דהתנאי היה שיתבטל מכירתו של היחיד נימא כיון דנתבטל נתינתו להציבור שוב לא עבר על התנאי ונתקיים מכירתו לשיטת תוס' ור"ן. וראיתי בס' דברי משפט לאאמו"ז ז"ל (סי' רמ"א סי"א) שכתב שם על קושייתו מדברי תוס' גיטין הנז' לחלק דדוקא בנשואין דלא חל כלל בשום דבר אינו מבטל המעשה משא"כ במכירה

אף דאם נאמר דהוי כמוכר דבר שאינו שלו כיון דעי"ז הוי כמבטל התנאי ונתבטל קנינו למפרע מ"מ במוכר דבר שאינו שלו מקרי שם מכר כיון דמוכר אי אפשר לבטל ולהוציא מן הלוקח כמבואר בבעה"ת מובא במל"מ (פ"ט) מגזיל' לכך הוי כעבר על התנאי וכ"כ סברא זאת בנתיבות (סי' ר"ז ס"ה) ולפי"ז ה"נ י"ל כך. אולם יש לגמגם הא כל הטעם דגזלן שמכר אינו יכול לבטל המכר הוא משום דמהני המכירה במקצת עכ"פ לענין זה דאם חזר ולקחו מן הבעלים הראשונים חל המקח. כמבואר שם במל"מ וכבר כתב הר"ש מס' תרומות (פ"ו מ"ג) לחלק בין מטלטלין לקרקע ועיין בקצוה"ח (סי' ל"ז סק"ח) דלא משכחת חזר הגזלן ולקחו אלא בקרקע [ודבריו שם מוקשים להמעיין ברש"י ב"מ (דף ט"ז) ד"ה עד שעת העמדה בדין דמבואר דעיקר תליא באם הלוקח עמד בדין עם הגזלן וא"כ משכחת שפיר כשטרף הנגזל מהלוקח וקודם שעמד הלוקח עם הגזלן בדין חזר הגזלן ולקחו מבעלים ואכ"מ בזה] ברם בנידון דמהרשד"ם י"ל כיון דהעלה דאם פייסו את המוכר והתרצה יצאו הציבור למפרע א"כ הוי עכ"פ שם מתנה לענין זה דהא אם פייסו חל למפרע ושפיר עבר על התנאי משא"כ בע"מ שלא תנשא לפלוני דמבואר בתשובת רא"ש ובש"ע אה"ע שם דלא יש שום אופן שתנשא לפלוני עד שיקדשנה ויגרשנה מחדש א"כ ל"ה הנשואין לשום דבר לכך סברי תוס' דלא מבטל להגט הדרך נשואין משא"כ במו"מ כיון דעכ"פ יש אופן שיחול המתנה של הזוכה השני במחילת התנאי הוי שוב בשם מתנ' במקצת ומבטל הקנין של הראשון:

יג

אם יש בידו אתרוג במשכון במקום דבע"ח קונה משכון מסתפק בס' שעה"מ (פ"ה) מאישות אם קרינן ביה לכם כי היכא דעובר עליו בב"י וחשיב כשלו ויש צדדין לכאן ולכאן וצ"ע עכ"ל ולכאורה לא ידעתי מקום ספק בשלמא לענין בל יראה לא גרע מקבל אחריות דגול"מ כממון דמי לגבי חמץ ומשכון עוד עדיף ואף אם לא קבל עליו אחריות י"ל מצד קנין משכן עובר ועיין שעה"מ שם בפטרו מן אחריו' אינו עובר ואאמ"ו ז"ל בד"ח דיני חמץ (סי' ה') השיג עליו והוכיח דעובר אבל שיהיה שלו לצאת בו ע"י שקונה משכון לכאורה ודאי ל"ה לכם אולם להמבואר בתשובת מהר"מ דהא דאיתא בש"ס ב"ק (דף מ"ט) משכונו של ישראל ביד הגר ומת הגר ובא אחר והחזיק בו מוציאין מידו מ"ט כיון דמית ליה גר פקע ליה שיעבודיה וכתב משם ר"ח ז"ל דאיירי במשכנו בשעת הלואתו דל"ק ליה הגר ומשו"ה מוציאין מיד המחזיק בו אבל משכנו שלא בשעת הלואה דקני ליה הגר אין מוציאין מיד המחזיק והיינו דסובר דבע"ח קונה המשכון קנין גמור ועיין חידושי ר"ן גיטין (דף ל"ז) דמצוה שיש עליה משכון ל"מ מחילה דמחילה ל"מ בדבר

שגופו קנוי א"כ לדבריה' דיש לו קנין בגוף המשכון י"ל דגם לענין אתרוג הוי שלו דהא לדעת כמה פוסקים אף בקנין לזמן סגי באתרוג כשקונה הגוף וכמ"ש באורך בקצוה"ח (סי' רמ"א) שוב ראיתי בס' מח"א דיני זכיה מהפקר (סי' ט') דהביא דברי תשובת מהר"מ הנז' והקשה ע"ד תוס' ורשב"א ב"ק שם דכתבו דאפי' משכנו שלא בשעת הלואתו מ"מ אף דקנו משכון אין לו עליו אלא שעבוד בעלמא כיון שהיה יכול לפדותו דמש"ס פסחים (דף ל"א) משמע דנכרי שהלוה לישראל ד"ה עובר התם ודאי נכרי מישראל לא קני משמע דאם היה גוי מישראל קני ליה משכון ל"ה עובר ואם נאמר דקנין משכון אינו אלא לשעבוד כי נמי קני ליה למשכון אמאי אינו עובר הא ודאי דידי' הוא עי"ש. אולם בטו"ז (סי' תמ"ג) מבואר דבמשכון ישראל מישראל תרויהו עוברים בפסח ועי"ש במקו"ח דעמד ע"ז מש"ס הנ"ל וכ' דשם איירי בלא פדאו לבסוף דבזה למפרע גובה וכ"כ באזמ"ו ז"ל בדברי משפט (סי' ע"ב ס"ק י"ג) ואף דיש לגמגם שם מדברי תוס' דפירשו לאביי דע"כ איירי בפדאו לבסוף מ"מ צריך לדחוק דהא דקאמר לכ"ע נכרי מישראל ל"ק משכון ולכך אינו עובר הוא לרבא ובלא פדאו דאם היה קונה משכון שפיר ל"ה עובר. עכ"פ לדעת מהר"מ ור"ן גיטין הנ"ל קני למשכון קנין גמור והוי שלו ממש כל ימי ההלואה יש מקום לומר דיוצא באתרוג כזה:

אולם לפ"ז יקשה לדעת הרי"ף והרמב"ם וסייעתם דסוברים דבע"ח קונה משכון בין משכנו בשעת הלואה בין שלא בשעת הלואה איך יפרנסו להך דגר שמת והחזיק אחר במשכון של ישראל דמוציאין מידו ואמאי הא קני ליי' קנין גמור. והמח"א שם כתב דמדברי רש"י פסחים שם למד ישוב לזה שכתב בע"ח קונה משכון כל ימי הלואה קנוי ליה ממילא כיון שמת הגר פקע ההלואה פקע נמי קנין המשכון כיון שאינו קנוי לו אלא בזמן דאיכ' ההלואה אזלא לה מלוה אזלא לה משכון והאריך שם בזה אולם לא אדע הא למ"ש המהר"ם וכן הר"ן והריטב"א גיטין דלא מהני מחילת ההלואה כ"ז שמשכון בידו הרי דסברי דיש לו קנין ממש ול"מ מחילה א"כ אמאי לא יזכה הזוכה במשכונו של ישראל שהיה אצל הגר וביותר מבואר בריטב"א קידושין (דף י"ט) דסובר דקנין שיש במשכון אם אין לקטן זכיה אף בדעת אחרת מקנה מה"ת דאין לו יד לזכות אם יש ביד ראובן משכון של שמעון ומת שמעון אינו יכול למחול לבניו כשהם קטנים ואע"פ שהחזירו להם לא זכו דכיון דקני ליה כשותף הוא בו וצריך בר זכיה לזכות בהקנאה ואף במשכון בשעת הלואה ע"ש בעומק דבריו ולדבריו קשה טובא דאף שהוציא המשכון מת"י ומוחל החוב ל"מ רק דצריך לזכות בהקנאתו המשכון א"כ אמאי כשמת הגר ובא ישראל אחר וזכה בו מוציאין מידו כיון דהוי כמו שותף עם הישראל הלוה בהמשכון

הכי נימא אם יש לישראל וגר שותפות בדבר א' ומת הגר וקדם אחר וזכה דמוציאין מידו ומשכון עוד עדיף דאף דאין השואל רשאי להשאיל ויכול לומר אין רצוני שיהי' פקדוני ביד אחר במשכון יכול להשכינו ביד אחר כיון דיש לו קנין גמור בגוף המשכון יכול למכור קנין זה וכמו דמוכח מש"ע אה"ע (סי' כ"ח סי"ב) וכ"כ שם להדיא בס' קהלת יעקב מבעל חות דעת עי"ש א"כ אמאי אם קדם אחר וזכה בהמשכון מוציאין מידו. הן אמת שראיתי בס' שער משפט (סי' ער"ה) שכ' לדון בגר שמת והי' לו שותפות עם ישראל שדה ובא ישראל אחר והחזיק בו להיות שותף עם ישראל די"ל כיון דהישראל שותפו היה לו תפיסת יד בהשדה להשתמש בו מיד כשמת הגר זכה בו בכל השד' ושוב אינו מועיל חזקת ישראל האחר ע"ש ראייתו אולם מלבד דעל ראייתו יש להשיב כבר צווחו עליו בבי מדרשא דמש"ס עירובין ((דף ע"א) משמע שם להיפך דהקודם וזוכה בתשמיש החצר זכה בו ומצד הסברא ודאי נראה ג"כ דכ"ז שלא עשה השותף קנין לזכות בו ממילא אין כאן זכיה וכל הקודם לזכות זכה בו וא"כ לדברי הריטב"א דסובר דאית למלוה קנין הגוף בהמשכון וכשותף הוא ע"כ ס"ל דאין חילוק בין משכנו בשעת הלוא' לשלא בשעת הלואה כמבואר שם אמאי לא יזכה בו הקודם לזכות ובמה יפקע ממילא קנינו של הגר ובהכרח צריך לדחוק דמ"מ כיון דיש ברשות הישראל תמיד לסלק החוב ולהפקיע הקנין ממילא כשמת ואין מי שירשנו נפקע ממילא קנינו של הגר ומ"מ אם השכיר להגר חצירו על שנה ומת תוך השנה י"ל דבזה הקודם לזכות זוכה בתשמיש החצר כיון דאין ביד המשכיר לסלק עד כלות זמן השכירות הוי הגר כשותף ממש שזכה בהפירות ומכחו כל מי שיזכה למה לא זכה במשך זמן השכירות ודלא כמ"ש המח"א שם ומ"מ לענין אתרוג הממושכן ביד המלוה ודאי אף ברשות הלוה אינו יוצא בו לכ"ע אף במשכנו שלא בשעת הלואה דקנ' מדר"י ואף אם נאמר דיש לו בו קנין הגוף לא הוי יותר רק כמו שותף ואנן בעינן לכם שיהי' שלו ממש לבדו:

ובדברי הריטב"א קידושין הנ"ל דכשיש לו משכון הו' כשותף וצריך בר זכיה לזכות בהקנאתו קשה לי דדבריו סותרים לד"ע שכ' בנדרים (דף ל"ד) בהא דמודר הנאה מחבירו דפורע לו חובו דהוי כמבריח ארי והביא דברי הירושלמי הגע עצמך שהיה ביד המלוה משכון ומהדרינן מפייס הבינא ליה ומחל לי משכוני כו' ומסתברא דאפילו כשקבל מיד המלוה המשכון לפרע ביד הלוה כיון שפרעו סתם אינו חייב לו הלוה בכלום וכן בפרע לאומן שכר הכלי עי"ש ואם נאמר דזוכה בהמשכון וצריך להקנות למה מותר במודר הנאה הא מתהני שמקנה לו דבר חדש ובנימוקי יוסף שם הביא משם הריטב"א דפורע חובו הוי רק כמבריח ארי ואינו דומה לאבידה שנוטלין עליה שכר דהתם כבר יצאה

האבידה חוץ מרשותו של זה משא"כ במלוה דאמרינן בע"ח קונה משכון ברשותי' דלוה קאי ודידיה חשיב כל היכא דאיתיה אבל מחזיר אבידה דומה למבריח ארי שהי' כבר אוכל בהמות חבירו שחייב לשלם שכרו והדברים סתומים חדא דודאי משכון הוי אינו ברשותו כמבואר מדברי המרדכי ב"ב ורמ"א יו"ד (סי' רנ"ח ס"י) ובש"מ כתובות (דף נ"ט) כמו שהבאתי לעיל דיני פסח (סי' כ"ח) ואבידה כל היכא דאיתיה ברשותיה דמרי' הוא כמבואר מש"ס וש"מ ב"מ ריש פ' המפקיד. ועוד למ"ש ריטב"א שיש להמלוה קנין בהמשכון והוי כשותף א"כ הוי כמכניס לרשותו דבר חדש ולמה כ' שלא נתן לו כלום אלא שגרם לו להיות פטור משעבודו הא גרם לו להכניס דבר שצריך זכיה וקנין מחדש לרשותו וצ"ע ואי"ה יבואר עוד במקומו:

יד

המג"א (סי' תרנ"ח ס"ק ג') כ' אם אין האיש בביתו ונתנה האשה הלולב לאחד מאוהביו או קרוביו במתנה נ"ל דלא יצא דשמא ניחא לי' למכרו על יום א' ולמכרו נ"ל דשרי דזכין לאדם שלא בפניו ואם אדם חשוב הוא וזילא בי' מילתא למכור האתרוג שרי דאמדינן דעתו דנ"ל והא"ר כ' דאין הבעל מקפיד בזה כמו ביו"ד (סי' רמ"ח) מכ"ש כשהיא נו"נ בתוך הבית וכ' לי כבוד אחי הרב הגדול מו"ה יהושע פאלק אויערבאך נ"י הרב בק"ק קלעטשאווי דדין זה תלי' במחלוקת תוס' וריטב"א ב"מ (דף כ"ב) ביאוש שלא מדעת דתוספות סברי דלרבא דלא הוי יאוש אין ליקח שלא מדעת חבירו דבר שידענו אם היה יודע הי' ני"ל והריטב"א סובר דוקא באבידה דלא ידע כלל היכן הוא ואם הי' יודע היכן אבידתו ל"ה מייאש בזה ל"א אולי הי' יודע אבל בדבר דנ"ל ואם הוה ידע מתרצה בזה לכ"ע בהיתר אתי לידו דמסתמ' אינו מקפיד ע"ז והש"ך ח"מ (סי' שנ"ח) העלה כן דמותר וה"נ לדעת הש"ך יוצא בו משא"כ לדעת התוס' אלו דבריו. ובמ"א הארכתי בזה בדברי הנו"ב מהד"ק אה"ע (סי' נ"ט) שכ' דלא ידע מאין הוציא הרמב"ם הדין במקדש אשה בדבר שאין בעל הבית מקפיד דאם שוה פרוטה מקודשת ודאי דמ"מ כ"ז שלא הפקירו בפירוש במה יצא החפץ מחזקת מרא קמא די"ל שהוכיח מש"ס סוף ב"ק גבאי צדקה רשאי לקבל מנשים דבר מועט וע"כ הטעם משום דאין בעה"ב מקפיד ובמ"ש הנו"ב שם דצריך שלא וקפיד לגבי כל העולם אז הוי הפקר ואם מקפיד לא' לא הוי הפקר לכל וכבר השיג עליו בס' אבני מלואים אה"ע (סי' כ"ח ס"ק מ"ט) והבאתי דברי ש"ס ב"ב (דף נ"ז) ובהעמדה כדי לא קפדי והתנן השותפין שנדרו הנאה ועי"ש ברשב"ם הרי הפקיר את החצר לכל בני החצר דמשמע דהוי תורת הפקר דאם מתורת מתנה הוי כנהנה מן המדיר והעיקר לחלק דאף אם נאמר דשלא מדעת אינו רשאי לקח בדבר שאינו מקפיד לגבי

א' ומקפיד על אחרים וכמ"ש המח"א דיני גזילה (סי' ב') מ"מ אשתו ששולטת בביתו בודאי הרשה לה לתת מן ממונו כפי הנאות ורשאי לקבל ממנה משא"כ שלא מדעת בעלים ולפ"ז באתרוג אף דשלמ"ד חבירו אינו רשאי לקח כמבואר ברא"ש ורמ"א (סי' תרמ"ט) דלא הוי לכם כ"ז שלא הקנה לו מ"מ אשתו או בן ביתו לגבו אינו מקפיד אם עושה דבר בממונו במקום דאנן סהדי דניחא לי' ועיין בדגול מרבבה ח"מ שם ואינו ת"י ואי"ה במקומו יבואר:

טו

המ"א (סי' תרמ"ט ס"קק) כ' משם הש"ג דערלת חו"ל כשר שהרי יכול לכתחילה להאכילו לחבירו שאינו מכיר בה וכ' המג"א דאף למ"ש הב"י י"ד הלכות ערלה דאסור להאכילו לחבירו מ"מ נ"ל דיש להכשיר הואיל דפשטא דתלמודא משמע שיכול להאכילו לחבירו יש לסמוך עליו לגבי אתרוג. ולא אבין כלל הא מ"מ כיון דאסור להאכילו לחבירו ובהנאה אסור אף ערלת חו"ל א"כ ל"ה לכם דהא איסור הנאה לדעת הפוסקים הוי כמו הפקר ואין לו קנין בו ויכול כל אחד לזכות בו ואף נכרי יכול לזכות בו ולקחת ממנו ואינו רשאי למחות בו ועימ"ש הנתיבות (סי' ער"ה) ואף למה דנראה מדברי המג"א שם דסובר דאיסור הנאה הוי שלו מ"מ היתר אכילה בעינן וכיון דאסור להאכילו אף אם היה דרבנן ל"ה לכם כמו תרומות פירות וטבל דרבנן ואף בפשטא דש"ס דמותר להאכילו לחבירו ע"כ היינו במקום דלא יודע לחבירו ולא יחזיק לו טובה כיון דאסור בהנאה ועיין שב שמעתא (ש"א פ"ב) דהקשה בהא דמספקי אהדדי הא כיון דודאן אסור בהנאה כי יהיב לחבירו וידע בערלה אסור לאיתהנויי ביה והאסור בהנאה אסור ליתן לחבירו אף אם מותר לחבירו כמבואר מתוס' פסחים (דף כ"ב) עי"ש וע"כ דאיירי במקום ובאופן דלית ליה ביה שום טוה"נ ואינו נהנה א"כ אמאי יכול לצאת בו ועיין ס' כפות תמרים פ' לולב הגזול ואף במה שיש היתר אכילה ממש לבד כמו מע"ש בירושלם אינו יוצא בו לדעת הר"ן. וזכיה והיתר אכילה בתרומה לכהן לדעתו אינו יוצא כיון דאין לו בו לישראל היתר אכילה ק"ו ערלת חו"ל דאין לו בו ד"מ והיתר אכילה רק למי שלא ידע שהוא ערלה ודברי המג"א צ"ע:

טז

ואם צריך לאתרוג לצאת ואין לו רק מה שתלה בסוכה שלו לנוי סוכה ראיתי בס' נחלת אבות הנדפס מחדש מבעל שער משפט דהעלה לאסור מטעם דא"ב היתר אכילה וזה הוקצה למצותו והוי כשל ערל' ואף דשאני הכא מאתרוג של ערלה ודמאי שהם אסורין לעולם משא"כ הכא שאחר החג יהיה מותר באכילה ז"א דהא המודר הנאה מלולב א"י בו כמו שכ' הרמ"א ולא חילק בין הדירו לזמן או לעולם. ולא נהירא להמבואר בש"ס פסחים

(דף מ"ח) יכול לא יבא מן המוקצה אמרת מה טבל מיוחד שאיסור גופו גרם לו אף כל שאיסור גופו גרם לו אלא איסור דבר אחר גרם לו ואי אמרת איסור מוקצה דאורייתא מה לי איסור גופו מה לי איסור דבר אחר עי"ש דמבואר דאף דדבר הצריך שיהיה מותר לישראל כמו נסכים מדכתיב ממשקה ישראל מן המותר לישראל והאסור מדרבנן ל"ה מן המותר זה דוקא באיסור גופו אבל בדבר שדבר אחר גורם דהיינו הזמן ולמחר יהיה מותר בזה האסור מדרבנן הוי מן המותר לישראל ועיין ס' הלכות יו"ט ממהרי"ט אלגזי הל' בכורות (פ"ה) דהקשה על ר"מ דסובר סוכה (דף כ"ג) בעושה סוכתו ע"ג בהמה ר"מ מכשיר ואף דבעינן סוכה הראוי לשבעה סובר ר' מאיר כיון דמד"ת מחזי חזי הא ר' מאיר סובר פסחים דשורפין בשש טהורה עם טמאה ומטעם כיון דאסור מדרבנן לא הוי ראוי לך ואינו צריך לשמור התרומה הרי דאזיל אף להקל בתר דרבנן ואמאי בסוכה לא פוסל הואיל דאינו ראוי לשבעה עי"ש ולא קשה להמבוא' בש"ס הנז' בדרבנן מחלקינן בין איסור גופו לאיסור דבר אחר ושם בתרומה סוף סוף אינו ראוי לך לעולם משא"כ בסוכה כיון דמדאורייתא חזיא וגם עכשיו רק היום גורם והוי איסור דבר אחר גורם לו לכך הוי ראוי לשבעה וז"פ וא"כ אף מוקצה ראוי לאכילה הוי כיון דרק מדרבנן איסור דבר אחר גורם משא"כ במודר הנאה דאיסור גופו הוא שוב ראיתי שהעלה כן בס' בשמים ראש:

יז

בספר קול אליהו או"ח (סי' כ"ה) כ' לדון באם מקבל אתרוג במעמלה"ח אם סגי בנטילה אחת לעשות שתיהן לזכות במתנה וגם לקיים בזה מצות נטילת לולב ואתרוג או נאמר דאותו נטילה אינו עולה רק לזכות וצריך שישאר בידו שיעור זכיה ושיעור נטילה וההמון נוטלים והוא בידם רגע כמימריה ומברכים אפשר דאינו עולה נטיל' אחת לשני דברים גם מסתפק אם שפיר דמי לברך הברכה קודם שזכה בו דהא לאו שלו הוא עדיין ואפשר דבעינן הברכה בדבר שהיא שלו ואם הזכיה הוי הפסק ע"ש. ולכאורה י"ל אף מדאגבה' נפיק ביה מ"מ שיהיה הקנין ויצאת מצוה ביחד לא סגי וראי' מדברי תוס' סוכה (דל"א) בהא דאמר רבא של ע"ז לא יטול ואם נטל יצא דכתבו דע"כ איירי ביו"ט שני דל"ב לכם ולא כיון לזכות דאם נתכוין לזכות וביו"ט ראשון כתותי מיכתת שיעורא דהוי ע"ז של ישראל דאין לה ביטול ונימא אף ביו"ט ראשון וכיון לזכות מ"מ הא דאין לו ביטול הוא אח"כ כשכבר זכה וא"כ יצא מיד בטרם שאין לה ביטול אך ז"א דאף דבאו שניהם ביחד מ"מ כיון דע"כ כשתאמר דיצא הוא דזכה בו ואם זכה כבר אין לה ביטול וכתותי מיכתת שיעורא. ומצאתי בס' בית אפרים דעמד ע"ז והוסיף לומר די"ל דיצא מיד כשנטל ולענין כתותי מיכתת לא נוכל לומר רק אחר תוך כדי דיבור דתוכד"ד יכול לחזור ואם

אינו חוזר למפרע הוי שלו וכבר יצא דמ"מ ל"ש כתותי כיון דיכול לחזור מזכייתו אולם באמת סברת תוס' דמ"מ כיון דלמפרע הוא של ישראל מיד מדאגביה שוב הוי כתותי נמי דכיון דלא חזר הוי שלו למפרע ובפרט להסוברים דהא דיכול לחזור תוכד"ד הוא רק מדרבנן ודאי דהוי מה"ת כתותי מכתת שיעור' מיד מדאגביה לזכות וכנראה דכיון דכתיב ולקחתם לכם משמע דסגי בנטילה אחת לזכות ולצאת. אולם לברך קודם שנתן לו משמע דלא אריך למיעבד הכי דהא כתבו תוס' והרא"ש והטור דלא מסתבר שיברך עליו בעוד שהוא מונח בכלי כמו בתפילין דמברך משעת הנחה עד שעת הקשירה דכ"ז שאין המצוה מזומנת בידו לעשות לא מסתבר שיברך וטוב לברך משיתחיל ליטול הלולב וכ"ש דלא מסתבר שיברך קודם שזכה בדבר שצריך שיהיה שלו דאין מזומנת לו כלל וכ"ש לדעת הסוברים דעיקר הברכ' נתקנ' על העבר ובספר ארחות חיים הל' לולב כתב וז"ל ויש לדעת כי מה שרצו חכמים שיטלנו תחילה והוצרכו לתקן הברכה בלשון שעבר ולא חששו לברך בלמד ויברך עליו קודם שיטלנו שתהא הברכה עובר לעשייתה כדין כל שאר המצות לפי שחששו שמא יבא לברך לבטלה אם יברך קודם שיטלנו כגון שיקדמנו אחר ויטלנו לעצמו ואין לומר שיטלנו הפוך מלמעלה למטה בשביל חששא זו ויברך קודם שיחזרנו כהלכתו שאין זה נוי למצוה אלא זלזול עכ"ל א"כ מה"ט ודאי אין לברך בטרם שיזכה בו דאף הסוברים דיכול לברך קודם שנטלו כיון דמזומן לפניו היינו כשהוא כבר שלו עכ"פ ובידו לקח אבל כשעדיין לא זכה ודאי לכ"ע אין לברך קודם שיזכה בו ועיין בביאורי הגר"א ז"ל (סי' תרנ"א ס"ק ט"ז) ובכפ"ת (דף ל"ט) דק"ל על תוס' אמאי לא כתבו דרך אחר שיטול הלולב בידו ולא יגביהנו מן הארץ דאם לא יגביהו ג"ט לא מקרי הגבהה עי"ש ובמה שיש להעיר בדבריו ואין להאריך:

יח

לעיל בדינים שקודם לד"ש (ס"ט) כתבתי לבאר בדברי תו' סוכה דהיכ' דאין העבירה גורם המצוה ויכול לעשות המצו' בלא העבירה לא מפסל המצוה משום מצוה הבאה בעבירה וכמו כן כתבתי לעיל בדיני יו"ט (סי' כ') במודר הנאה מן השופר דלדעת הכלבו דאסור הוא בעצמו לתקוע בו שנהנה וכמבואר (סי' תקפ"ו ס"ה) מ"מ בדיעבד יצא אולם ראיתי בספר ארחות חיים הלכות לולב (ס"ז) וז"ל והראב"ד כ' דאתרוג של אשרה פי' מתשמישי ע"ז פסול בכל הימים ואפי' דיעבד משום דמתהני בחזותא ובריחא משא"כ בשאר מינים ואע"פ דמצות לאו להנות לתנו י"ל דהוי כמודר הנאה ממעין שאסור לטבול בו בימות החמ' כיון דמתהני בי' ממש אסור ע"כ הרי דסובר היכא שנהנה בשעת המצו' אף שאי אפשר לתקן דאף אם נאמר שלא יצא מ"מ כבר נהנה אעפ"כ כיון דבשעת

המצוה נעשה העבירה קרינן בי' מצוה הבאה בעבירה וא"י אף בדיעבד. ובס' תמים דעים להראב"ד (סי' רמ"א) כתב ובנוסחאות הישנות הספרדיות גרסינן באתרוג בענין של אשרה פסול משום דהו"ל מהב"ע ופירושא דמילתא דאפי' בכל אשרה נמי פסול אפי' דלאו דמשה ומשום דמתהני מריחא בתפיסתו משא"כ בשאר מינים עכ"ל וגירסא זאת הביאו התוס' ריש פ' לולב הגזול אף על לולב וכן בפי' המשניות לרמב"ם וכבר כתבתי לדון די"ל דהעביר' הוא שרוצה בקיומו ואסור זה הוא בשל ע"ז ולראב"ד לא נראה לי' רק מטעם שיש הנאת הגוף אולם לא אדע למה כ' דוקא באתרוג הא בהדס יש לו ג"כ הנאת הגוף מריחא ולפ"ז יש לדון בהא דמבואר (סי' תרנ"ה) בנכרי שהביא לולב מחוץ לתחום לישראל דמותר אף למי שהובאה בשבילו מטעם דמצות לאו להנות נתנו מ"מ באתרוג והדס דנהנה מחזותא וריחא י"ל דאסור ועי"ש בתמים דעים בהא דרבא (דף ל"ז) הדס במחובר מותר להריח בו שכתב שאם מחוץ לתחום אייתו לי' אסור להריח דגזרינן דילמ' משוי לי' שליח לאתויי בשבת ועיין פ"ח (סוף סי' תקפ"ו) בשופר שהביא מחוץ לתחום הוא עצמו אסור לתקוע בו שנהנה וא"כ יש לדון כ"כ באתרוג והדס והיינו אם הביא מחוץ לי"ב מיל וכמ"ש המג"א שם דאף ביו"ט הוא מדאוריית' וע"ש בפ"ח ובגליון רע"א ז"ל שהביא דברי התשב"ץ וכן דייק מדברי הרמב"ם ומה שהקשה שם הא מדאורייתא מותר מדין מתוך כמו הוצאת שופר לתקוע בו וכן בספרו דו"ח פסחים (דצ"ג) עמד שם בזאת ע"ד תוס' שם דתחומין יהי' מותר ביו"ט לצורך או"נ אולם כבר עמד ע"ז במהרש"א כתובו' (ד"ז) והדברים מבוארים מכל הראשונים דרק מה שהוא שם מלאכה מותר ביו"ט לצורך אוכל נפש ולא שאר איסורין ותחומין לאו שם מלאכה הוא לא הותרה ביו"ט אף לצורך או"נ וא"כ י"ל דגם באתרוג והדס אסור למי שהובא בשבילו מצד הנאת הגוף:

ברם י"ל למ"ש בכמה מקומות ליישב דברי הר"ן והכלבו דאף דהנאת הגוף הוא דבר שאינו מתכוין ולדעת הר"ן חולין פ' גה"נ בהנא' באינו מתכוין מותר אף בפסיק רישי' ורק במודר הנאה דקונמות יש בו משום מעילה בזה דמתעסק ג"כ חייב לכך אף באינו מתכוין אסור מה שאין כן בשאר איסורין דמתעסק פטור לכך הנאה שאינו מתכוין אינו אסור אף בפ"ר ויבואר עוד אי"ה בחיו"ד א"כ י"ל דלא איכפת לן בשופר לאסור לתקוע בו המובא בשבילו בשביל הנאתו כיון שאינו מתכוין רק למצוה וכן בהדס ואתרוג אף שלדעת הראב"ד ע"כ דסובר כשיטת תוס' פסחים דגם הנאה שאינו מתכוין אם הוא פס"ר אסור מ"מ אפשר דרק בשל אשרה וגם הוא איסור תורה משא"כ באיסור דרבנן י"ל דמודה דהנאה בפ"ר מותר באינו מתכוין ועיין מ"ש לעיל בדיני שבת ובאמת אף שהטור וש"ע לא כתבו דבבא מחוץ לתחום מותר רק בלולב אבל במקור הדין בתשובת

הרשב"א (סי' תתמ"ז) כתב להדיא לולב או אתרוג ודוחק לומר שהרשב"א חולק ע"ד הראב"ד הנ"ל דבאתרוג שנהנה מריח הוי מצו הבאה בעבירה או לשיטתו דמלל"הנ אף ביש הנאות הגוף א"ו דהואיל דאינו מתכווין ול"ה רק פ"ר באיסור דרבנן וכה"ג במקום צורך מצוה לכ"ע שרי:

מה אמצו יי רחמך אשר עד כה עזרתני ידיך עזרוני והלם הביאוני רצונך שגבני ותתן לי מגן ישעך יקרתי בעיניך ותעש עמדי חסד וחיים הרהבתני עוז לסיים חידושי אורח חיים ותחנני מאתך בינה ודעה החילותי לסדר חידושי יורה דעה יגוני אנא אלי יעלה וירצה דיני המתק יבושם ויערב ויחייני ויכוננני הוריני יראתך: